

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

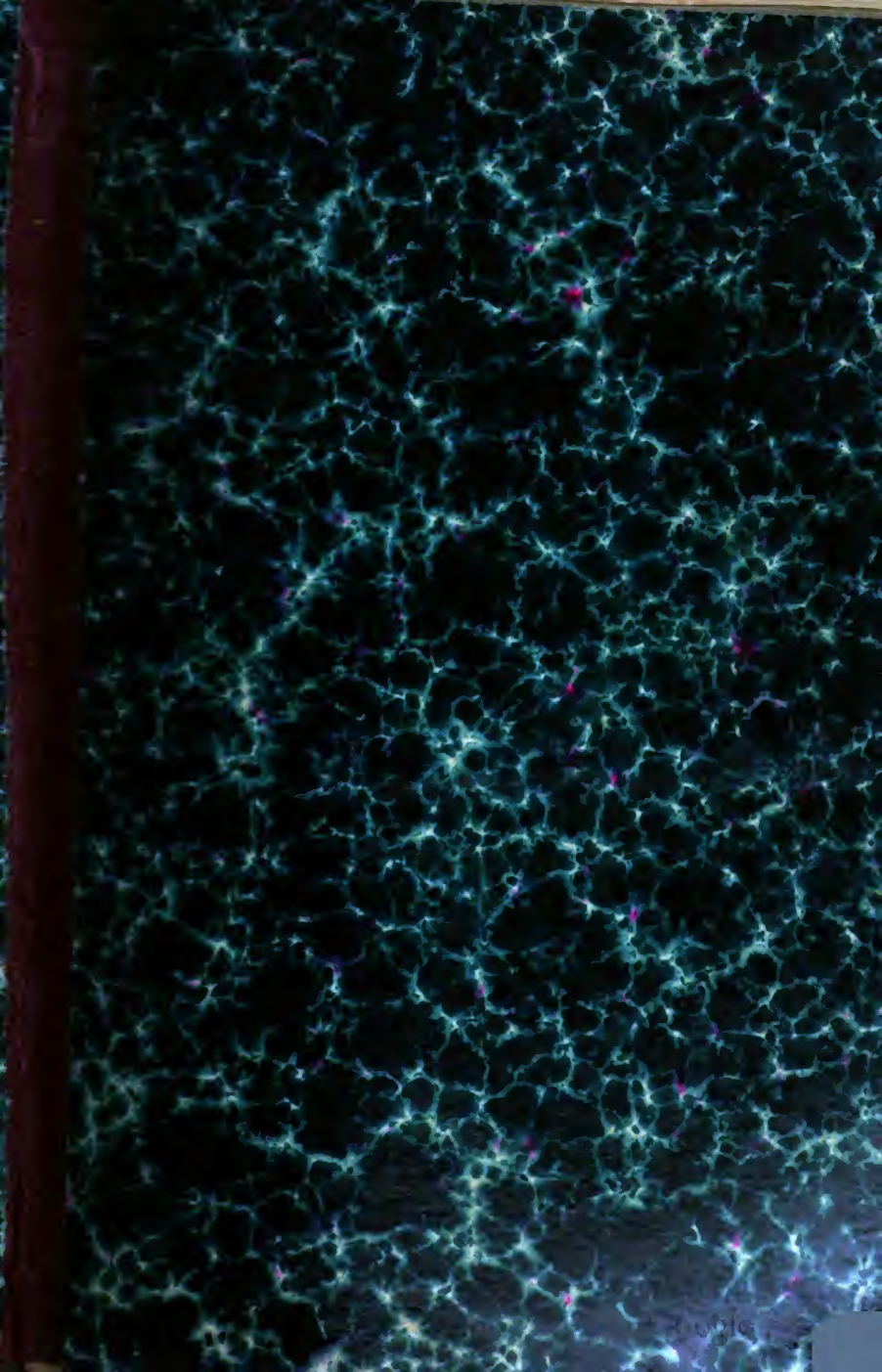
About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

ԻՍԺԷՆ ՅԸ ՄԻՐԳՈՒՄ

ՄԱՐԻՕՆ ՏԸԼՕՐՄԻ
Ի ՈՍՏՈՎԱՆԱՆՔԸ

ԿԸՄ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՏԱՐՓԱՆՔ

ԹԱՐԳՄԱՆԵՑ

ԳՐ. ԶԻԼԻՆԿԻՐԵԱՆ

ՀԱՏՈՐ ԱՌԱՋԻՆ

236

Զմիռնիա

ՅԷՐ ԵՒ ՀՐԱՏԱՐԱԿԻՉ

ԿՐԵՆ ՅԵՐՈՒԹԻՒՆ ՏԵՏԵՆԵՆ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՏԵՏԵՆԱՆ

1876

ՄԱՐԻՑՆ ՏԵԼՈՐՄԻ ԽՈՍՏՈՎԱՆԱՆՔԸ

Ա.

ՇԱԼՕՆ-ՍԻԻՐ-ՄԱՐՆԻ մէջ ծնած եմ, 1601 մայիս 15ին. Հայրս՝ Գաբրիէլ Տըլօրմ՝ դատարանի ձիաւոր նուիրակ զ'էր: Իր գրեթէ բոլոր ժամանակը կ'անցունէր շրջակայ գիւղերն ուղեւորելով ուր կ'երթար դատական հրաւիրագիրներ տանելու և վճիռներ գործադրել տալու համար: Իսկապէս միջոցներն անախորժ էին իր հեղահամբոյր և խաղաղասէր բնավորութեան, և բազմիցս դրամապէս օգնած էր այն աղքատ գիւղացիին զոր հալածելու կը բռնադատուէր անողորմ պարտատէրներէ:

Արդ մայիսի 15ին այս սիրելի մարդն իր նիհար մատաղ ձիին վրան հեծնալով մեկնեցաւ իր սովորական ուղեւորութիւններուն մին ընելու համար:

Այն մղոնի չափ հեռանալէն ետք մեծաձայն աղաղակներով իր կանչուիլը լսեց:

Անմիջապէս ձիին սանձը դարձնելով տեսաւ որ կանչողն իր դպիրն էր. կռապիտ գէմքով, կարմիր մազերով ոռնաձայն երկստասարդ պատանի մ'էր այս դպիրը, որ այն ատեն խօսք կը տար Համբայնեի ազեղագոյն բնակիչներուն մին և գաւառին ամենէն անախորժ ըլլալու:

Գպիրը կառարկեալէս բռնեց իր խօսքը :

— Ի՞նչ կայ, հարցուց հայրս՝ անզգամին վրդովուն դէմքը քննելով :

Բոլորովին շնչանալաւ պատանին՝ անտեսութեան եղաւ կտրտութիւնք խօսքեր եւ այլանդակ աղաղակներ : Սակայն վարդաւորը հասկեալ թէ ինչ ըսել կ'ուզէր գպիրը :

— Լաւ, լաւ, ետեա հեծիր, անառակ, եւ լո՛ւ :

Առանց պատասխան տալու հնազանդեցաւ Յովսէփ Գամիւզար*։ այս էր գպիրին տնունը :

Հայրս տեսնելով թէ ծանր էր պարագան, երկու կողմէն խօսեց ձին՝ արշաւակի Շալօն հասնելու համար :

Սակայն ողորմիւ զրաստը մոռցած էր արշաւակի երթը, կամ թերեւս բռնին ծանրութեան աւելնալը շատ նեղութիւն առաւ իրեն : Ուստի յամառեցաւ կեցաւ, եւ ամենակատարեալ անշարժութեամբը բողոքեց իր տիրոջ չափազանց պահանջութեանուն դէմ :

է

Գաբրիէլ Տըլօրմ թէեւ բազմիցս մտրակեց ձին եւ իր երկու ժանգաճար խթանները անոր կուշտը մինց, սակայն զրաստը փոխանակ քայլելու բազմիցս աքացեց որով քիչ մօտց հայրս վար պիտի զլորէր եւ որու պատճառաւ Գամիւզար վայնալի աղաղակներով ոռնաց :

Բայց աւելի մեծ գծրաղդութիւն մը պատահեցաւ. նոյն միջոցին եկաւ ճամբուն վրայէն անցաւ ուղեկառք մ'որ արագօրէն կը սահէր. փառապաններուն մտրակը եւ ձիերուն բոժոժները ահագին աղմուկ մը կը կազմէին :

Հետո զրաստն այս պատրուակը առիթ սեպեց վերստին աքացելու. մի եւ նոյն ժամանակ սաստիկ կերպով մը շեղեցաւ, եւ Պ. Տըլօրմ իր գպիրին հետ քսան քայլ հեռի նետուելով ճիշդ հաճարի գաշտի մը միջէն ընկան :

* Ֆրանսերէնէն ժող. գամիւ կամ Գամիւզար կ'ըսեն սա Գամիւզ ինչպէս ինչպէս :

— Սուրբ Անտուան, նայէ խեղճ մարդերուն, ըսաւ պզտի և անոյշ ձայն մ'որ կառքէն կը գար. կեցնել տնւր կառքը, մարքիզ, և անք թէ վիրաւորուած են արդեօք :

Մի և նոյն ժամանակ կնիկի շնորհազեղ գլուխ մը կ'երևար կառքին դռնակէն, և կը լսուէր մարդու ձայն մ'որ երկու սպասաւորներու կը հրամայէր վար իջնել և շուտով օգնութեան հասնիլ :

Յակայն հայրս արդէն ոտքի վրայ ելած էր : Բազմոցս մտրակեց Գամուզարը՝ անիպելու համար զան ուր իր օրինակին հետեի. ապա կառքին մօտեցաւ ամթեւհար, կրցածին չափ ներուամ խնդրելով յարգի ընկերութեան մ'առջև պնդան անշնորհ կերպով ձիէն վար զլտորուած ըլլալուն համար :

Ուղեորներուն մեծ խնդամ տուաւ այն միաժտութիւնն որով հայրս ներում կը խնդրէր :

Գաբրիէլ Տըլօրմ քաղաքաւորներու յատուկ կնասիրական քաղաքավարութիւն մ'ունէր որ առ ի թը պատահած՝ ժամանակ շատ տաքօրինակ կը դառնար անանց մտերմակաւ իլլալու :

Ուտի՝ երեք անգամ յարգանօք բարեւ տալէն ետք՝ և ողբելով իրեն ջոյց տրուած հոգասիրութեան փոխարէն իր շնորհապարտութիւնը յայտնել՝ ծագկահանակ կնոջ ձեռքը բռնեց, որ պզտի, սպիտակ, քնքոյշ և վարդապոյն էր, և կառքին մէջ կողմը նստող անձէն արտօնութիւն ուզելէն ետք միայն շուրթերուն մօտեցուց զայն :

— Համբուրէ, պարոն, մի քաշուիր, ըսաւ տիկինը ժպտելով : Մարբիզն ամուսինս չէ. եթէ ամուսինս ըլլար, կը ցաւէր ըլլալուն . . . այնպէս չէ, վիլարօ :

— Ո՛հ, կոմսուհի, այդ կարծիքդ զրպարտութիւն մ'է կիրթ Զաշակիս դէմ, և հիմա պիտի հաստացնէք թէ միայն Շալօնի մէջ կը գտնուին գեղանի կանանց նկատող ասպետական զգացումները : Բայց աղէկ միտքս եկաւ, բարեկամ, միթէ այդ Շալօնի մէջ կը բնակիք :

— Այո, Պարոն մարբիզ :

— Այդ քաղաքին մէջ փոքր 'ի շատէ լաւ պանդոկ մը կը գտնուի :

— Հա՛, ըսաւ հայրս, Թուրքիին պանդոկը կայ . բայց պարզապէս խոհատուն մ'է միայն, ուր 'ներեցէք որ ըսեմ, տիկին, թէ օր մը նապաստակի մնի տեղ կատուի միս կերցուցին ինձ : Պայ նաեւ Խաթուլ-Մեհեքի պանդոկն որու տէրը զուարթասէր անձ մ'է . ատենօք զողովեան համար հինգ տարի թիտղալութեան դատապարտուած է ան Թրոյի վերին տունէն : Դեռ տաանուհինգ օր առաջ արձակուեցաւ թիարանէն : Իր վրայօք ըստածներուն նայելով հիմա խիստ պարկեշտ մարդ մ'եղեր է ան, սակայն ես չեմ վստահիր իր պարկեշտութեանը :

— Եւ ո՛չ ես, ըսաւ տիկինը : Ուրեմն շարունակենք մեր ճամբան, մարքիդ, և վաղը լաւագոյն կերպով պիտի հանգչիմ ապարանքիս մէջ :

— Բայց անշուշտ կատակ կ'ընես, տիկին կոմսուհի, ըսաւ Վիլլարսօ : Երկու օրէ և երկու գիշերէ 'ի վեր արշաւակի ճամբորդութիւն կ'ընենք . Սթրազպուրգէն մեկնելէս 'ի վեր գեռ բան մը չդրի բերանս :

— Դուն ատանկ ետ միշտ, Վիլլարսօ : Չե՛ս ամշնար որկրամոլութիւնդ այդպէս ցոյց տալու : Էջնր ուրեմն Թուրքիին պանդոկը, քանի որ քիչ մ'առաջ թանկագին տեղեկութիւններ տրուեցան քեզ այդ պանդոկին խոհանոցին նկատմամբ :

— Թերեւս, ըսաւ հայրս, տիկին կոմսուհին և պարոն մարքիդը տունս իջնելու պատիւը կը շնորհե՛ն ինձ : Սեղաթս անշուք է, բայց երկու պատուական անկողին ունիմ :

— Ահեղէ՛ Տէրը, ճմարիտ բարեբաղդութիւն մ'է քաթի : Եր հաւանիմ . . : Հապա գո՛ն, կոմսուհի :

— Ես ալ կը հաւանիմ, ըսաւ կոմսուհին իր քիրուն ժպիտովը :

Սակայն այս ժպիտը, ինչպէս նաեւ մարբիզին քաղցր նայուածքը, սարորինակ կերպով մը Գաբրիէլ Տըլօրմի մտքին շփոթութիւն կը տար . հայրս պարզօրէն կը մոռնար պահ մ'առաջ զգիրէն առած լուրը :

Թաքիզին մէկ նշանին վրայ հայրս կառքը մտաւ՝ կռապաններուն գոչելով .

— Տէ Գօրպօ փողոցը , մեծապատիւ դատաւորին գրան դիմացի կողմը . . . : Անցէ՛ . մե՛ք ալ իրեն պէս պաշտասկտն անձեր պիտի ընդունինք :

Եւ արշաւակի մակնեցան սասաիկ շուարած ձգելով Յովսէփ Գափիզարը :

Գպիրն ապուշի մը պէս ճամբուն վրայ կենալէն յոգնած , թեւերը կախած և բերանը րաց էր երբ իր տիրոջ անհնազանդ գրաստը բռնեց սանձէն , ապա երկուքը միասին ճամբայ ելան օւղղակի ախոռն երթալու համար :

Հայրս անհնարին ուրախութեամբ համակուած էր :

Գիտէր այն ատեն թէ իր տունը հրաւիրուող կիներ Սէնթ-Էվրեմօնի կոմսուհին էր : Տիկին կոմսուհին այրի էր և դեռ բուրբուն պատանի տղայ մ'ունէր . կոմսուհին Գերմանիայէն կը գար ուր գացած և մեծ ժառանգութիւն ուր գտած էր , և Պ. Վիլլարօ՝ իր եղբորորդին ըլլալով՝ այս ուղեւորութեան մէջ իր ընկերն ըլլալու ամենամեծ շնորհը ըրած էր իրեն :

— Գարգում՞ ես , հարցուց կոմսուհին հօրս :

— Ա՛խ , Աստուած իմ , գոչեց Գաբրիէլ Տըլօրմ , որուն յիշատակները յանկարծ գրգռուեցան այս հարցումէն :

— Է՛ , ի՛նչ կայ , ինչո՞ւ կը տոգունիս , սիրելի հիւրընկալս :

— Առանց պատճառի չէ , տիկին . . . : Երեակայէ՛ անգամ մը . . . բայց ո՛չ , ըսել կ'ուզեմ թէ . . . : Ա՛խ , Աստուած իմ , Աստուած իմ :

— Բայց վերջապէս խօսէ , ի՛նչ կայ :

— Յակայն խենդ չեմ , տիկին . . . : Արդեօք սա անիծեալ անկումս է . . . : Թերեւ այս է պատճառը . . . : Ասկից 'ի զատ մարդս ստէպ չունենար այդքան շնորհագող անձերու հանդիպելու բարեբաղդութիւնը : Խոստովանեցէ՛ք թէ ներելի է շփոթիլս :

— Պիտի խոստովանիմ մանաւանդ , սիրելի հիւրընկալս , թէ հանելուկներ ըսելու մասին զարմանալի քաջութիւն մ'ունիս : Այնպէս չէ՛ , մարդիկ :

— Յիրաւի, բառ Վիլարսո, ես չեմ ուզեր այդ հանելուկները գուշակելու աշխատիլ: Ինչ նայէ՛, բարեկամ, ճարտարից դէպ 'ի նուֆրակը գառնաչով որ ձեռքովք նակարը կը զարնէր յուսահատաբար, եթէ ետ կ'առնուս խօսքդ, պէտք է քսել. մեզի տունդ կ'ընդունին թէ չես ընդունիր:

— Բա՛րէ, պարոն մարքիզ . . . բա՛րէ, տիկին կոմսուհի, այս օր տունս պիտի ընդունուիք այնպիսի կերպով որ ձեզ արժանի չէ:

— Բայց ինչո՞հ համար, չըսես: Բացատրութիւն տո՛ւր ուրեմն, գոչեց Վիլարսո, բարկանալու պատրաստ:

— Վասն զի . . . վասն զի կնիկին աղայաբերութեան ցար բռնած է . . . : Մոռցեր էի:

— Հա՛, հա՛, հա՛, գոչեց կոմսուհին ահագին քրքիջով մը կտուքին բարձրուն վրայ ընկնելով. սքանչելի՛, չքե՛ղ մոռացկոտութիւն. կը պաշտեմ այդ յիշողութեան ակաբութիւնը . . . : Հա՛, հա՛, այս էրիկներն աշխարհիս մէջ ամենուրեք իրարու կը նմանին . . . : Իր կնկան ծննդաբերութեան վիճակի մէջ ըլլալը մոռնա՛լ. յիրաւի իր տեսակին մէջ չքե՛ղ է այս մոռացումը . . . բայց, շարայաբեց կոմսուհին՝ հովհասարոջն հօրս մատերուն զարնելով որ նոյն պահուն խիստ ողորմելի կերպարան մ'առած էր, ասի մեզի տունդ չընդունելու պատճառ մը չէ: Հանգաբա՛տէ, սիրելի հիւրասէրս . . . : Պէտք է յոգնութեան դիմա՛նալ, կամ համակերպիլ այդ կերպով ընդունուելու: Զուկիդ կնքամայրը պիտի ըլլամ, և Վիլարսոն ալ չպիտի մերժէ քնոր կնքահայրն ըլլալը:

— Ի՞նչ, միմուաց Գաբրիէլ Երջզում, տիկին կոմսուհին պիտի հաճի՞ . . . պարոն մարքիզը պիտի հաւանի՞ . . . :

— Այո՛, շաքարեղինաց ստակը մենք պիտի վճարենք, չքե՛ղ կոչունք մը պիտի տանք. Վիլարսո սովորելի մը պէտք հոց պիտի ուտէ: շատ պիտի զուարճանանք:

Եւ ահա կոմսուհին ծագի կը զարնէր, մարքիզը սրտադին կը խնդար, իսկ հայրս՝ ամօթահար՝ իր երախտագիտութիւնը կը

յայտնեց : Երկար չգնեմ, կառքը քաղաքը կը մտնէր, և շուտով 'ի մեծ շուտքսմի հետաքրքիրներով՝ բերլինեան շքեղ կառքը դատաւորական ասենին մէկ խեղճ նոյրակին անշաք տան առջեւ կեցաւ :

• Մայրս անձնեայ և ուժեղ, հրաշակազմ և քաջողջ կին մ'էր : Անմիջապէս աղաղակեցաւ, հետեւաբար երբ եկաւ հայրս, արգէն պատգասար էի զինքն իր ազնուական ընկերուհիին հետ ընդունելու :

Հորեկ եղաւ երկուստեք բացատրութիւններ տալ : Մայրս ալ Գաբրիէլ Տըլօրմին պէս սպարիկ հրճուեցաւ : Ուրախութեան արասուք թափեց աղոր պարի կնկան զիս գրկելը և ծնունդս շնորհաւորելը փսկնելով : Տունը հանդիսի օրուան կերպարան մ'առաւ բոլորովին :

Ընտանեքին ամենէն կարեւոր անձերը տիկին կոմսուհիին և Պ. մաքքիզին հետ միասին ճաշելու հրաւիրուեցան :

Կնուէրք հեպտեկալ օրը տեղի պիտի ունենար :

Հիւանդուհին՝ այս առաջին դիշերուան զուարթութիւն տալու համար՝ ուրիշներուն հետ համամիտ եղաւ վիճեր բերել տալու, հրահասելով թէ Կստնց ձայնն անհանգիստ չպիտի ընէր զինքը :

Տիկին տը Սէնթ-Էվրքմօնտ հօրս հետ Խաբաթու ըսուած պարք բռնեց : Պ, տը Վիլլաքսօ կաշեդործ հօրեղբօրս կնկան պարէլութեամբ կայառու և զուարթացին պարը առաջարկեց, և երեք անգամ ընդհանուր Իփիլեմոն պարեցին : Այս պարահանգէսը բոլոր գրաքննիչներն նախանձը գրգռելու չափ ժխոր մը, զուարթութիւն մը և քրքիջներ ունեցաւ : Ըոնչանի պէս կը դառնային, կ'երգէին, իրարօր կը փաթէին : Իր դարուն ամենէն յիմար արարածն ըլլալու պարտաւորող մանկան մը ծնունդը կը տօնախմբէին զուարթութեամբ :

Պարահանգիստն ետք գոչեցին թէ պէտք էր քաղդս նայել քալ :

Համբաւների հովիւներն ապագան իմացնելու պահանջումն ունէին այն աստեւ և գեւ ունին այսօր : Այս կախարդութիւն ընդունեալն մին իսկոյն կանչուեցաւ : Կախարդն իր հինուփառ զգեստ-

ներուն, պայտաւոր մուշակներուն, վարակաւոր գաւազանին, հովաւկան տրեխն ու ցուպին հետ եկաւ։ Այս գաշտային հանգերս ձանքն ամենեկն պակաս մը չառնէր։

Գեղջուկին առաջին գործն եղաւ ամենուն ալ կարգաւ ուղիքի փայտէ տեսակ մը զամբիւղ երկնցնել։

Իր աչերը փողփողեցան երբ մարքիզուհին նրբագեղ մատերուն մէջ տեղէն երկու ոսկիի սպրպիլը տեսաւ։ Պ. տը Վիլարսո իր ուղեւորութեան ընկերուհիին վեհանախութեան օրինակին հետեւեցաւ, և միւս ամեն հանգիսականներն իրենց ընծան տուին։

Ուստի արդէն գիւրին էր տեսնել թէ կախարդը ստապիս համամատ պիտի մարդարեանար իմ նկատմամբ։

Նախ գլուխս, ձեռներս և ոտներս բանալ տուաւ։ Մարմնոյս այս անդամներուն ամէն մէկը սաստիկ ուշագրութեամբ մը քնննուեցաւ անորմէն։ Ապա իր վարակաւոր գաւազանը և հովաւկան ցուպը որորանիս վրայ դրաւ խաշաձէ, պատահածը բանալ տուաւ, և լուսնին ու աստղերուն նայեցաւ, միանգամայն մեկուսի և ինքնին չզիտեմ ինչ սատանայական պաղատանք մ'ընելով։ Ետքը քովս եկաւ նորէն, գաւազանը և ցուպը վերստին տուաւ, արագօրէն շրջան մը գծեց որորանիս բոլորտիքը, և իր պատգամը գաւառին բուն գոեհիկ բարբառովը տուաւ։

Այս պատգամը իմանալի խօսքով թարգմանելու հրահան կ'ուղեմ։

«Այս մանկիկը, ըսաւ կախարդը ծանր կերպով մը, տաան ու հինգ տարիէն Եւրուպայի և թերեւ բոլոր աշխարհիս գեղեցկագոյն աղջիկը պիտի լըլայ։ Աստղերը կ'իմացնեն թէ արքունական պալատին մէջ պիտի փայլի և մեծ իշխանի մը կիկը պիտի լըլայ նէ։ Հզօր անձերու թշնամութիւնը պիտի գրգրէ իրեն գէմ, պիտի փախչի թագաւորութեան երկրէն, և այն առնն իր կեանքը բոլորովին խորհրդաւոր պիտի դառնայ։ Գարէ մ'առնելի պիտի ապրի։ Հատ տարիներ անցնելէն ետք պիտի զիսցուի անոր սուր և երբ մեռած լըլալը»։

Իւրաքանչիւր ոք սկսաւ խնդալ։

Այս փառաւոր մարգարէութեան պատճառ բռնեցին գեղանի կնքամօրս և իր աշխուկան ընկերին առատամեռնութիւնը: Յիկին առ Սէնթ-Էփրման նորէն քանի մ'ոսկի տուաւ հովիւին, և ուղեց անպատճառ վերստին սկսել պարը 'ի ձայն հովուական տրկին: Յայդահանգիսին վերջն սկիզբին պէս զուարթ եղաւ:

Հետեւեալ օրը կնքանքը կատարուեցաւ:

Կամուհիին նկարակերտ զարդերովն ու տանգեղանեղովը ծածկուեցայ և յաղթանակաւ եկեղեցին տարուեցայ ուր կնքուելէն ետք Մարիօն անսնը առի: Առջի գրասան բոլոր հրաւիրեալները փառաւոր կոչուածի մը մասնակից եղան, և երեկոցեան ժամանակ գրան առջև ձիերուն պարծօրէն գնալը ըստեցաւ: ասանք այն ձիերն էին որք նախախնամական կառքը գէպ 'ի Բարիզ պիտի տանէին:

Հարկ եղաւ ձեռք բարեւ ըսել իրարու: Հպըս և մայրս տալ տալ արցունք կը թափէին:

Գեղեցիկ երազի վր զերջն էր այս:

Յիկին առ Սէնթ-Էփրման գէպ որորանս ծնուեցաւ, փեարաւոր բարձիս տակը քան մը գրաւ անյայտ կերպով, և զին գործովապէս համբարեւով ըսաւ:

— Նորէն աննախինք, սիրելի մանկիկ: Եթէ հաւատամ ժամագէտիգ (horoscope) օր մ'այս համբոյրին փոխարէնը պիտի տաս ինձ . . . : Լուսնի ստաւառը կ'սպասեմ քեզ:

Այսպէս քսելով կը խնդար կամուհին. սակայն հովիւին մարգարէութիւնները կատարուեցան:

Բ

Յիկին առ Սէնթ-Էփրման որորանիս մէջ քսակ մը պահած էր որ երկու հարիւր յիսուն քսան ֆրանքնոց ոսկի կը պարունա-

կէր անուշախոյր վարդապետն փութ անմահիկ մը հետ, որուն վրայ իր ճեռքովը յետագայ խոսքերը գրուած էին:

«Սանտահրոս սմանի համար» երբ ամուսին մը պիտի փնտրէ իր բնէն:

Այս իրողութիւնները քաղաքն մէջ միտք պատմեաւցիին: Գրաւորին շաղկերասները քիչ անպատճառէ Էթն այդքան ինքնաւոր բնականի մը վարժողութիւն անկողնէ: Եւրաքանչիւր զգիտի վերածննդը լոտն: ամեն անգամ անկողնէն շարժեցան: ամենէն այդ լոտնայի նշանդրութիւնները շատագոյններ ունեցան, և ամենից մեզմը մը մարէն չանցան: Կրկնեանքն վրայ խոսիլ: Եւ այդ աշխարհին շատ պատահականութիւնն առաջին պատճառի է:

Սանտահրոս անկողնէն «վրայ» երկար քարտի: Կրկնի խոսքով: Ինչ հանապա ունեցող: ամեն անգամից արջիկներուն պէս ուրախ ու զուարթ, խնդացող, արթուն: Իրականութիւնն շարաւորութիւն: Բանաւորութեանն առաջ հպարտութիւն թէ ան պարզեցաւ: Դիտելիներուն մերս անոնցին քրտն փոփոխութիւն: հասկնայի: Կրկնեանքն թէ խնդ: անպարտ կանկ, կ'առնար գիտեմեմեղաւ համար, և կուրծքս հպարտութեամբ կը փայտի: Երբ մեր քովէն մը փնտրար:

«Բայց տե՛ն ան Կրկնի մանկութիւն»:

Մայրս որ խոհեմ է բարեպաշտ մը մէջ: անտիպում թեան Կրկնի միջ այս արամադրութիւններն զտակելու կ'աշխատէր: Դանկայն վարդապետ կ'աշխատէր ան, վրան զի Գարսիէլ Յըրթիմ ինկոյն կ'արէր անոր շինածը:

Բարեպաշտ նուիրակը շնորհալի կը գտնէր զիս և առաւօտէն մինչև իրիկուն ֆիզիկական յատկութեանցս վրայ կը հիանար՝ առանց քաջ հասկնալու թէ այս մշտնջենական հիացումը ինքն քիչ կ'օգնէր բարոյական յատկութեանցս զարգացումին: Զիս կը տիրէր ու կը պաշտէր իբրեւ իր սուրբ մասունքը, Աստուածը: Միշտ կ'ողբէր, կը շոյէր, կը զգուէր զիս: Բնածին յոժարութիւններս օրէնքի ոյժ ունէին իր առջև:

Եթէ մայրս յանդիմանութիւններ և պատիժներ չլար ինձ,

Գրանապի. և Նազարի ամենէն երես առած պատանուհին եղած պիտի ըլլայի :

Երբ կրցայ երկու վագր հասկնալ և երկու զաղափար միասին կապել, Գարրիէլ Տըլօրմ հոգ առաւ. սպասելու ինչ այն կարգէ գոթա պաքադաները որք որոտան շրջապատեր էին : Իրմէն տարբեցայ կեդրոնը անուր . հայրա մասը քարեպիտոթիւնը, վեհանաժողովը, փառաւորութիւնը նկարագրեց ինձ :

Մանկային երեւոյթութիւնն անոր ետնողալի պատմութիւնը աւելի կը զարգարէր, և ուղեղն մէն մի անկիւնը հմայական վէպի մը պաշտօնաւորը կը տեսնուէր :

Երազիւ մէջ շքեղազարդ կենդանայրեր կը տեսնէի. ասոնք քառանկէ փառաւոր վառքերու մէջ նստած կը տարուէին, իսկ վառարաններն ոսկեղէն թիւղկներով զարդարուած կ'երեսային . ինքնակաշարքը վիտ իրենց պիտի տանելով գէպ 'ի ցնորակն աշխարհներ վը տանէին ուր թափէին, անդամաններու և մետաքսի միայ շրջան կ'առնէին :

Հայրս քիչ մ'անխոհեմութիւն կ'ընէր՝ այսպէս իմ անաշխարհութիւններս գէպ 'ի սերմանք և փարթամութիւն ուղեւորով :

Բայց վերջապէս բարձր մարդն անմեղութեամբ կը վարուէր :

Երբ աշխարհ տարաբնակ փոքրիկներով մը կը շողմէն երբ տիկին աը Սէնթ-Էփրուօնի վրայ կը խօսէր հետո : Կոմունհին հրապարակի գեղեցիկ անգամներ անզոյ շեղած էր, և կասկած ունիմ թէ սրտովին կատարելապէս հաստատութիւն մը ըրաւ ինքն :

Կոմունհին իրաւ հաճելի հետեւեք մ'ունեցած էր. չկարծեցին թէ հարկ էր կանկ առնուլ այսքան փեղեցիկ նամակ մը մէջ :

Ընամանքն ահապէս անոմ մ'ունեցաւ. գրեթէ ութ տարուան մէջ շորս քոյր և եղբն նորայր ունեցայ. տիկին Տըլօրմ նշանաւոր թղթաւորութիւն մ'ունէր. երբեմն կրկին կնոջի կը հարկադրէր եկեղեցին :

Ձիտս քոյր և եղբն եղբայր :

Երեւակայէ՛ թէ ասոնք ինչ շփոթութիւն և աղմուկ կը հանէին նեղ և միասնար սրահներ ունեցող ցած և մթին անասկի մը մէջ։ Այս մանրերամ կենդանիներն առաւօտէն մինչև իրիկուն և իրիկունէն մինչև առաւօտ կը խլրտէին, կը շարժէին, կը վազէին, կը ծծեմէին, ոտքով գետինը կը զարնէին, կը լային, կը մոմուային, կը գոչէին . . . Օրհնութիւն մ'էր այս։ Երբեք չդուշակած եմ թէ մայրս այս մասին ինչպէս կը վարուէր չիւնալու համար։ Խնդ. չըլլալու համար իր բոլոր բարեպաշտութեան և առաքինութեան հարգաւորութիւն ունէր։

Ես՝ որ Գարրիէլ Յըլօրմին աչքին լոյսն էի՝ մինչև ասոր աստիկան հասաւ ընդհանուր կռիւն հեռանալու և հայրական խույին մէջ տպաստան մը փնտռելու անընդհատ առանձնաքննող հոգիներ ունեցայ։

Հոն կը գտնէի Յովսէփ Գամիզարը, որ միշտ առելի ազնւ, առելի ապուշ էր, և երկայն կաղ աթուակի մը վրայ դաքած։

Մանկութիւնս ողորմ չուներ այս արտամալի մեքենային վրայ որ դրիչ՝ ի ձեռին յառնեմապէս կը նստէր և թուղթ կը մրոտէր, և այսօր կը հարցնեմ իւրովի թէ ինչու համար այնքան տարապարտ ոխ ունէի աննահ գպիրին դէմ։ Միթէ այս ոխով Կանխաւ կ'զգայի այն բաները որք ապագային մէջ պիտի պատահէին։ Միթէ ազնւութեան դէմ բնազդեցիկ աստելութենէ՛ մ'առաջ կը գար յիս իմ՝ այն ոխը։

Յովսէփին մազերը կրակի պէս կարմիր էին. ծաղկի հիւսն-գութնէն մնացած նշաններ ունէր, և իր անգամներն իրարու հետ այնքան վայելչութեամբ կ'ապուած էին որքան են տօնավաճառներու մէջ ձեռնածուներու խեղկատակութեանց ծառայող պէս պէկներու անգամները։ Ասկից ի դատ կ'ոնակը գմբեթաձև, թեւերը ծայրայեղապէս երկայն և ծունդերը թիւրտան ըլլալով, նայուածքի ոչ այնքան ողորուն առարկայ մը դարձած էր ան։

Սակայն կը պարտաւորիմ խոստովանիլ թէ յոռի բնասրտութիւն ունեցող մարդ մը չէր ան։

Ճշգրտէր, կանոնաւոր և համբերատար կ'երևար. այնքան համ-

բերատար որ կը հաւանէր իբրեւ կամք ուտելու, խածնուելու, ճանկաւորուելու՝ գովոհոթեան ամենաթեթեւ նշան մ'առանց ցոյց տալու :

Երբ ճիշդ տասը տարեկան եղայ, մայրս յարմար դասեց արդիւնէլ զիս հօրս խոցը մոռնելու, նաեւ հրամայեց ինձ որ այնուհետեւ օգնեմ իրեն անտեսական հոգեբուն մէջ : Ասի կը նշանակէր թէ մանկանց բոլոր երազին հոգ ասնելու բեռն իմ վրայ պիտի ձեար, և թէ ամենէն քաղցր զուարճութիւնս պիտի ըլլար գուլպայի ծախեր գոցել և վարսէք կարկտել :

Չայրացայ այս հեռապետիւ պատկերին գէմ :

Սակայն կատարինէ Մեքզատիէ՝ կին Տըլօրմի՝ խօսքը առջև տանող էր, և ՚ի պահանջել հարկի գրեթէ չէր վարաներ ապրտակ մը տալու : Նուիրակը այս նօթի մանկիկներու գունդը անսնել սկսելէն ՚ի վեր տան մէջ ամեն բան կառավարելու հոգը իր անտեսուհիին կը թողար, ուստի պարտաւորեցայ հնազանդելու յանձնառու ըլլալ :

Ցասնէն մինչև տասնհինգ տարեկան հասակս մանկու մէն մի օր իր ձանձրոյթի և աշխատութեան մասը հետը բերաւ :

Այս հինգ տարուան միջոցին առաջին անգամուան սուրբ հաղորդութիւնս առի, և երբ գրեւ կարգաւ սորվեցուցին ինձ, թոյլ շատին որ իմացականութեան ասպարէզին մէջ տեսլի հեռի երթամ :

Միայն թէ այն ժամանակ մերձաբնակ պառաւ պչոթղ մը սէր ձգեց իմ վրայ, և ընտանիքէս գաղտնի վիպաասնութիւններ տուաւ ինձ որ կարգամ : Գիշերներս կարգալով կ'անցունէի : Այս վիպաասնութիւնները մէկին տեղ քսան անգամ կը կարգայի անյազարար :

Հայրս՝ ծերանալով աւելի կորովասրտութիւն չստացած էր դատաւորաց արեւնի վճիռները գործադրելու համար, և իր պաշտօնակիցները լաւապիս գործերը կ'գրաւէին : Միւս կողմէն եօթն եղբայրներս և չորս քոյրերս մեծցան : Գմուարին էր այսքան պիտոյից հոգը ասնիլ :

Սօֆի երբեմնակի կը զար կը տեղաւորուէր մեր տունը :

Տասնուհինգ տարեկան էի, գեղեցկութիւնս ամեն օր հրաշալի կերպով կը յառաջագիւէր։ Եթէ կիրակի օրերը դուրս ելնէի ժամ երթալու համար, քաղքին երիտասարդները ճամբաս վրայ կը խոնէին մէկըմէկ հրեալ և ականջս 'ի վայր ողորդելի խօսքեր կ'ըսէին կամայք մը։ Նախ չէի համարձակէր վեր ընելու աշերտ, կաս կաղաթի կը կտրուէի և աւելի շուտ կը քայլէի։ Բայց շուտով յաղթող հակոխադատ, պշտափրութիւնն որ այնքան բնական է կանանց և որ միանաւանդ բնական էր ինձ։

Օր մ'ոստիկանի մը տղան ժամերգութեան ժամանակ համարձակեցաւ մինչև անգամ՝ զազունապէս սիրազիր մը զննելու բայցոյիս գրպանը։

Երեկոյցին ես դարձայ բոլորովին յագուած։

Եյս թողի՞մ դժբաղդ կ'ընէր զիս. ձայն մը խղճիս ներսէն կ'ըսէր ինձ որ մօրս սամ վայն, պղ տակայն սալու քնջատու թիւնը չէի զգար։ Հեապքերութիւնը բոլորովին ցած կերպով բիր պատուականներ կը սար ինձ, կնիքը մառերս կ'այրեր, կարծես կը ժպտէր ինձ սիրազրին անիծեալ, պահարանն որ նա ընջեցոյն պզտի ժապաւնններով բռնեաւորուած էր բոլորովին։

Վերջապէս Սնանան յաղթող եղաւ։ Բայց և կարգացի յետագայ գիրը։

» Աղ որ ես, օրիորդ, այնքան աղոթք որքան ներելի չէ խեղճ
» նուիրակի մ'աղջիկն։ Տիկին Բնութիւնը այլանյակ և ծիծաղե-
» լի սխալ մ'ըրած է. դու կը պարտաւորէիր դքսուհի ծնիլ։
» Ընտանեացի խելքն ո՞ր է որ քեզի պէս զմայլելի անձ մ'ան-
» ցեալ դարուն նորաձեւութեանց վերաբերող զգեսաներով հագ-
» ուած կը թողու։ Բօպայիդ վերի կողմին կերպասը հարձեւ րօ-
» պայէ մը հանուած է որ հանգուցեալ Անրի թագաւորին օժան-
» ժամանակ մեծ-մայրդ կը զարդարէր։ Հաւտս ինձ քրդորդ, ըն-
» դունէ սրտիս մեծարանքը և ամեն ամիս երսուն ֆրանք, հա-
» րոստիկ կոպուստիկ պիտոյրը հոգալու համար։

» Յ. Գ. Երևկոյեան ժամերգութեանն ետք եթէ տաճարին զբան

« քով ձեռքէս օրհնած ջուրը ընդունիս , առաջարկութեանցս
« քեզ հաճելի ըլլալը ինձ իմացուցած պիտի ըլլաս » :

— Ընամօթ , դռնցի ի բոլի՝ տամսակը բարիութեամբ ձգմե-
լով :

Աչերս արտասուքով լիցուեցան , և այս առաջին տհաճութիւնը
առատկապէս վշտացուց սիրտս :

Սիրադիրեր ընդունելու ախտէն զիս ընդ միշտ բժշկելու ծա-
ռայող լաւ և խիստ յառակ դաս մ'էր այս , սակայն օգուտ չքա-
ղեցի այս դասէն :

Յամօթ իմ՝ կը պարտաւորիմ խոստովանիլ իսկ որ ոստիկանին
տղտն նամակին մէջ հաղուտիս նկատմամբ պարունակած կա-
տակներն ամեն բանէ աւելի վերաւորեցին զիս :

Սակայն թշնամանքն այս կատարներուն մէջը չէր :

Ընթերցողն ինչպէս կը գուշակէ , երեկոյեան ժամերգութեան
չդաջի :

Բայց այն օրէն սկսելով դիշերներուս մէկ մասը կանոնաւորա-
պէս դործի յատկացուցի քիչ մը ստակ վասակելու համար ու-
րուն ոչ ոք կարենար խառնուիլ , և միտքս զբի այս ստակը պա-
ճառաւորացս քանի մը փոփոխութիւններ տալու գործածել :

Սիրադրին հեղինակին մօրէն շանցած էր բնաւ զիս թշնամա-
նել . անմիտը ստուգապէս կը սիրէր զիս . այս թեթեւ ու միան-
գամայն լիրբ դարձուածներով կը յուսար բարձր պաշտօնաւոր մը
տալ ինձ իր հաճարամասութեան նկատմամբ : Ճշմարիտ հաճոյք
մը զգացի վեկըր նսրէն դարձող զրկելով որպէս զի տրվի ուրիշ
անդամ՝ լաւապէս կերպով լարել հրապոյրի ծուղակները , և խո-
րամանդութեամբ գերեցել այն ամեն հնարները զոր գտաւ զիս
տեսնելու և մեղմելու համար :

Յանդրանդաւ երեք կամ չորս նոր նամակ սահելու ձեռքս :

Իր աչքին առջև պատուեցի այս նամակները , և որովհետեւ ա-
ռով ալ ես չէր կենար իր հալածութիւններէն , եղելով թիւնը ծնո-
ղացս իմացուցի :

Գաբրիել Տըլօրմ անփշապէս գնաց ոտականոց գտաւ և գանգաւեցաւ :

Յարգի պաշտօնակալը սաստիկ և երկար յանդիմանութիւն մը տուաւ իր քծնասէր աղուն, և այս կերպով լիովին վրէժս առի . . . . մեծ-մօրս հնաձեռօպային փոխարէն :

Սակայն այս գէպքն իր օգուտն ունեցաւ, որ էր անձնական արժէքս ընթանեացս նշմարել տալ և զգուշացնել ծնողքս այն վտանգներէն որոնց կրնայի ենթարկուիլ :

Հաւանեցան նշմարելու թէ աղւոր էի :

Սոյն օրէն սկսելով կանոնաւորապէս հսկողութիւն մ'եղաւ ժայռերը դիտելու և առաքինութիւնս ձախողանքէ ազատ պահելու համար : Ծնողքս այս հսկողութեան ճամբան բռնելէն ետք ալ կը պարտաւորէին վեր նայիլ միայն՝ ազան կամ անազան հորիզոնին վրայ ամուսնութիւն մը տեսնելու համար :

Այս բանս իսկ խիստ շուտ տեղի ունեցաւ, և հայրս օր մը զիս իր խուցը կանչեց որու սեմն ատենաք արգիլուած էր ինձ :

Հայրս աղաչեց որ նստիմ, և նոյն ըսաւ ինձ .

— Սիրելի աղջիկս, ուզող մ'ունիս օր ինձ կը գիտէ :

Այս անակնկալ խոստովանութիւնը սարսուռ տուաւ ինձ : Անգամ մը հօրս նայեցայ, նայաւծք որ կիսովին հետաքրքիր և կիսովին վեհերոտ էր : Իր դրբին հանդիսաւորութիւնը խիստ անկատակ խօսակցութիւն մը կը ծանուցանէր, և իր ծխախոտին մօտիւր ծծելով կլէլուն յամր և խորհուն կերպէն կը յայանուէր այնպիսի մարդու մը մտաւանջութիւնը, որ իր պատճառաբանութեանց զօրութեան նկատմամբ խիստ ապահով չըլլալով իր գեղահաւար խօսքի ձևերով սակեզօծելու կ'աշխատի :

— Այո՛, կրկնեց, կ'ուզեմ կարգել քեզի :

— Որո՞ հետ, հայր իմ :

— Ի՞նչ շուտ կը խօսվիս. հանդարտէ՛ : Որո՞ հետ, կը հարցնես. կը նայիմ որ անհամբեր ես : Ահա ասանկ են աղջիկները : Որո՞ հետ, կ'ըսեն քեզ :

— Բայց բաւական բնական է այդ հարցումը :

— Չէ, Մարիօն, չէ. հայր մ'իր զաւակներուն մին կարգելու պէս ծանր խնդիր մը յուզելէ առաջ՝ խնդիրին յարմարութեան և օգտակարութեան վրայ որոշում մ'ըրած կ'ըլլայ: Ուստի խելացի և խոհեմ աղջիկ մը փոխանակ «Որով հետ» պատասխանելու, կը պարտաւորի «Պատրաստ եմ» պատասխանը տալու: Այս երկու պատասխաններուն մէջ ամբողջ աշխարհ մը կայ. մէկէն կը հասկցուի թէ աղջիկը կարող է չհնազանդելու, իսկ միւսն անսահման հլուքին և անխածութիւն ցոյց կը տայ:

Գժուարին էր քարի գուշակութիւն մ'ընել այս յառաջարանէն:

— Սակայն, հայր իմ, համարձակեցայ ըսելու երբեք ձայնով, չես կրնար հետս կարգուիլ ուղղին անունը իզմէ գաղտնի պահելու նպատակը ունենալ:

— Մտիկ ըրէ՛, Մարիօն, պատասխանեց Գաբրիէլ Տրլօրմ աթոռս իր հոլանտական կաշիէ հին թիկնաթուին քովը քաշելով և ձեռքս բռնելով գորովանօք, բարի աղջիկ մ'ես դուն, և քու վրայ ունեցած գորովագին սիրոյս նկատմամբ բնաւ կասկած ունեցած չես, այնպէս չէ՛:

— Ամենեկն չկասկածեր եմ, հայր իմ:

— Յատկի կը յուսահատէի եթէ երանութիւնդ և ապագադ վտանգի մէջ դնէի: Քեզի ուզողն է յարգի, հանգարտ, աշխատասէր աղայ մ'որ խելքի և գէմքի կողմանէ թերեւս չունի . . . :

— Սուրբ Աստուած, դռնեցի իւրովի, Գաբրիէլն (տափաքիթն) է ուղղող:

— Աղէկ գտար, ըստ աշքիս մէջն նայելէ զգոյշ կենալով:

Ապա սկսաւ ցցամատը և բթամատը իր ծխատուփին մինչև տակը խօթել՝ կերպարան մ'առնելու համար:

— Եւ կը կարծեն, հայր իմ, թէ այնպիսի հրէշի մը կինը պիտի ըլլամ:

— Լռէ՛. Թովսէփը քիչ մ'առաջ գիւանապետին տունը դրկեցի. ճամբան երկար չէ. կրնայ ես դառնալ և վրայ հասնիլ յանկարծ:

— Թմղ գայ, հոգս չէ: Պատրաստ եմ իր երեխին իսկ այսօր,

վաղը, ամեն օր ըսելու թէ կ'տտեմ, կ'արհամարհեմ զինքը, թէ
 Լորբէք իր կինը պիտի չըլլամ. . . : Երբէք, երբէք, երբէք .
 . . : Ո՛ր Աստուած, ո՛րքան դժբաղդ եմ :

Այս բարկալի պատասխանէս ետք սկսայ արտասուել :

Հայրս՝ շուարեւով վայրկենէ մ'աւելի կանկ առաւ առանց խօսք
 մ'ըսելու. ինձ :

— Մարիօն, ըսաւ. վերջոպէս, Մարիօն, ինչո՞ւ կը լսաս, սաս-
 տիկ կը վշտացնես զիս . . . : Յովսէփ ոչ այնքան տղեղ է որ-
 քան կ'ուզես կարծել :

— Ո՛չ այնքան տղեղ է, սո՛ւրբ Աստուած :

— Լռէ . . . : Յիրաւի, կը խոստովանիմ թէ գեղեցիկ չէ .
 . . : Սակայն մօտ ժամանակներս ժառանգութիւն մը ստացաւ,
 սիրելի աղջիկս : Իր հօրեղբայրներուն մին՝ որ Վիթրիի մէջ կը
 բնակէր՝ քսանուհինդ հազար Ֆրանքի մօտ ժառանգութիւն մը թո-
 ղուց անոր, և հիմակուան ժամանակս զրամբ բան մ'է :

— Այսպէս զիս շահո՞ւ կը ղոհես, մումնացի հեծկլտալով
 հանգերձ :

— Թո՛ղ որ շարունակեմ : Խելահասութիւնդ սկսելէն 'ի վեր
 կրցար տեսնել թէ քանի անգամ թշուառութեան մօտ գտնուե-
 ցանք : Հիմա կը ծերանամ, և ապագան սարսափ կը տայ ինձ :
 Անքամօրդ ստակը կը կենայ, աղջիկս. լուժայ մ'անգամ չափնք
 այն ստակէն և ոչ իսկ այն օրերն ուր ամենամեծ էր մեր չքա-
 յորութիւնը : Այսօր զրամագլուխը կրկնապատկած է. վայելուչ
 օժիտ մ'է այն, և եթէ կը մերժես՝ Գամփուղարը, Երբոր ուզես,
 ապահով ես քեզ աւելի ախորժելի ուրիշ ամուսին մը գտնելու
 . . . : Այո՛, ազատ ես, կատարեւապէս ազատ ես . . . : Սա-
 կայն մայրդ, եղբայրներդ և քոյրերդ ի՞նչ պիտի ըլլան : Նուի-
 րակի պաշտօնս, որ յաճախորդ չունի ամենեկին, երեք հարիւր
 Ֆրանք չարժեր. օակայն Յովսէփ տասնութ հազար Ֆրանքի պի-
 տի դնէ այն պաշտօնս, եթէ հաւանիս հետը կարգուելու :

Զարմացման շարժում մ'ըրի :

— Այո՛, Մարիօն, տասնութ հազար Ֆրանքի : Մեծ հարստու-

Թիւն մը չէ այս , բայց վերջապէս մօրդ և քոյրերուդ հետ պատառոր կերպով ապրելու կը նպաստէ ինչ այս գումարը : Գանձք եղբայրներուդ . Գամփուզար իր քովը պիտի առնու անդրանիկը : Ամենէն պզտիկը եօթը տարեկան հասակը մտնելու վրայ է , նա ի մանուկ պիտի ընեմ զինքը : Կրտսերը՝ Քրանսուան՝ զինուորական պիտի ըլլայ , և հարկաժողովը խօսք տուաւ ինչ առջև քշելու Էօսթաշը : Տղայ զաւակներէս երեքը պիտի մնան , որոնց զիրքին պիտի ըլլայ ինչ վայելուչ պաշտօն մը դտնել : Քոյրերդ մեռնելէս ետք պիտի կարգուին , կամ չպիտի կարգուին , և չկարգուելով աւելի երջանիկ պիտի ըլլան : Արդ , Մարիօն , անկեղծաբար կը խօսիմ քեզ թէ բոլոր ընտանեաց բաղդը ձեռքիդ քշէ :

Այս խօսքերը սաստիկ յուզեցին զիս :

— Աւրեմ , հայր իմ , պիտի ընեմ ինչ որ լաւ պիտի թուի քեզ . սակայն թողունք Գամփուզարը և իր ինչիկը : Ինչո՞ւ ես ըլլամ կարողուողը և ոչ թէ ժաղըլինը , Իւրսիւը , Ժօրժէթը և Սիւզօնը : Յիրաւի աղոր արհեստ մ'է ամուսնութիւնը . ամեն ինչն ամիսն անպամ մը զաւակ մը , շատ անգամ երկու զաւակ ունենալ . . . կ'երգնում թէ չեմ ախորժիր այդ արհեստէն : Օժիտս քոյրերուս և իմ աշխատութեան հետ միանալով պիտի բաւէ ձերութեանդ օգնելու : Ի՞նչ հարկ կայ Գամփուզար մը խօթել մեր ընտանիքին մէջ : Հիմա համաձայն ենք , այնպէս չէ , հայր իմ :

— 2Է , աղջիկս , չէ : Տիկին կոմսուհիին ձգած գումարը մասնաւոր բանի մը սահմանուած է , առանց կնքամօրդ . հաւանութեան ոչ գուն և ոչ ալ ես ազատ ենք ամենափոքր փոփոխութիւն մը տալու այդ սահմանուած իրողութեան :

— Բարիդ նամակ մը գրենք , և հարցունենք անմիջապէս . շատ դիւրին բան է այս :

— Մտքէդ մ'անցունենր այդ բանը . այդպիսի հարցում մ'ընելն իմ կողմէ նուաստութիւն ու միանգամայն խոստատակութիւն մ'է : Կոմսուհիին սապկը քեզի համար պարզ և մ'է . իսկ հօրդ

Համար ողորմութիւն մը կ'ըլլայ: Ասիկից 'ի զատ կը պարտաւորիմ ըսել թէ Յովսէփին խնդիրն այնքան շահաւէտ երեցաւ մեզ որ մայրդ և ես խօսք տալինք իրեն: Գուշակեր էի գիտագրութիւնդ, ինքնին որոշեր էի անողոք ըլլալ, այլ սակայն դարձեալ որոշումներս ասկնուվայ կ'ընեն: Քո՞վդ՝ ինչպէս միշտ՝ խելքս անիրաւ է սրտիս առջև:

— Հայր իմ, բարեսիրտ հայր իմ:

— Այո՛, կը շոյես զիս . . . : Սակայն ինչ ընելիքս չգիտեմ: Յովսէփ արդէն զրամ փոխ տուաւ մեզ. հարկ պիտի ըլլայ ետ դարձնել այդ գրամը, և իմացնել իրեն թէ ախորժելի է քեզ այս ամուսնութիւնը: Մայրդ կրակաբոց պիտի կարի. կ'ուզէի՝ հարիւր ոսք գեանին տակն անցնիլ:

— Լաւ ուրեմն, ղոչեցի, պէ՛տք է խորամանկել:

— Խորամանկել՝ . . . բայց ինչպէս:

— Հիմա կ'ըսեմ քեզ: Սակայն նախ և առաջ Պ. Գամիւզարին պահանջումները մոռնանք: Ինչ որ ալ պատահի, երբեք չպիտի կարգուիմ այդ հրէշին հետ:

— Ինչ՞ աղայ. ո՞րքան չարաչար կը վարուիս իր նկատմամբ:

— Փակք Աստուծոյ, բնաւ տիկին Գամիւզար չպիտի լռուիմ:

— Լաւ, լաւ: Հիմա տեսնենք թէ ինչ միջոցով պիտի յաջողիս մեր առեւին հանդարտութիւնը չվթղովելու:

— Լու՛, ըսի, շուրթերուս վրայ դնելով մատերուս մին:

Նոյն միջոցին գուռը բացուեցաւ: Յովսէփ ետ եկած էր:

Հայրս ամզուկեցաւ: Իր գէմքին բոլոր դիծերը ծայրայեղ շփոթութիւն մը կը յայտնէին:

Բայց ես՝ առանց բնաւ շփոթելու ողղակի դացի Գամիւզարը դիմաւորեցի, և համաստութեամբ արտեանունքս գոցելով ըսի.

— Պարոն, խնդրեցիր հետս ամուսնանալ. պահ մ'առաջ իմացայ խնդիրդ, և պահանջումներդ պատիւ կը սեպեմ ինձ: Եւ թէ այսօրուանէն իսկ չեմ կրնար որոշ պատասխան մը տալ քեզ, դէթ կրցածիս չափ պիտի աշխատիմ որպէս զի թէ քու և թէ իմ շահերու նպաստաւոր որոշում մը ստանամ կարելի եղածին

չափ շուտով : Գիտես որ օժիտ առած է ինձ Սէնթ-ԷՎրըմօնի գլխահին , որ կնքամայրս է . ինձի համար պարտ մ'է իմացնել անոր այս ամուսնական նպատակը և յարզանօք խնդրել իր հաւանութիւնը :

Այսպէս խօսելէն ետք ամենաշնորհալի ձեռով մը բարե տուի : Գափազարին այսերը իր մազերուն գոյնը առեր էին :

Դպիւն իր ասրեայ գտակը մատերուն միջեւ ճզմրտելով քաղաքավարական չգիտեմ ինչ ծիծաղաշարժ խօսք մը մոմոաց , որմէ ետք երկրորդ անգամ ակնածական բարե մը շնորհեցի իրեն . ապա հօրս ականջին խիստ շուտով փոփոսցի .

— Այս կէտը բռնենք կենանք . միւս ամեն բան ես իմ վրայ կ'առնում :

Միամիտ հայրս սաստիկ կը զարմանար :

Թողութիւն զինքը որ իր զպիրին շնորհակալութիւններուն և եռանդագին ուրախութեանցն ենթարկուի , ապա փախայ սենեակս մտայ ուր երկու կամ երեք հարիւր ուղղագրական սխալներով հեռեւեալ նամակը գրեցի տիկին տը Սէնթ-ԷՎրըմօնին :

Այն ատենէն 'ի վեր առած դասերս թոյլ կը տան ինձ սրբագրել ասոյն նամակին բնագիրը :

» Տիկին և սիրելի կնքամայր ,

» Ասկից գրեթէ տասնուվեց տարի առաջ բերլինեան կառքէ մը
» Շալօն-Սիւր-Մարն կ'իջնէիք աղքատ և անշուք ընտանիքի մը
» զաւակին կնքամայրն ըլլալու համար : Բարեգործութիւններդ ու
» բոբանս շրջապատեցին , և աղօթքիս մէջ ամեն բանէ առաջ քու
» անունը օրհնեցի : Եթէ երբեմն միտքդ բերիր սանուհիդ , սա
» ևս խիստ շատ անգամ աշխատեցաւ քու մէկ պատկերդ երեւա-
» կայելու որպէս զի կարենայ իր սրտին մէջ պահել զայն :

» Մեծ աղջիկ մ'եմ , ափկին . աղոր կ'երեւամ ամենուն , խիստ
» անպիտան տղայի մ'անգամ որ հօրս քով կ'աշխատի : Միտքը
» գրեւ է կարգտիլ հետս . իր այս դիտաւորութիւնը շատ կը
» վշտացնէ զիս :

» Ամուսնութիւնս բոլոր ընտանեացս երջանկութեան պատճառը
 » պիտի ըլլայ, կ'ըսուի. դժուարին է հատալ այս երջանկու-
 » թեան, վասն զի հարկաւ իմ դժբաղդութեան պատճառը պի-
 » տի ըլլայ այն: Այս նեղ սրբապայիս մէջ քեզ կը զիմեմ,
 » սիրելի կնրամայր: Բարեհաճէ հրաման տալու ինձ որ զամ
 » հօրս հետ այցելութիւն ընեմ քեզ. մեր հետը պիտի բերենք
 » զիս ուզողը, և երբ անգամ մը նայիս իրեն, իսկոյն և բացար-
 » ձակապէս պիտի հակառակիս սանուհիդ նկատմամբ իր ունե-
 » ցած դիտաւորութիւններուն: Այս տղուն ամեն բանը, տեսնեն
 » անգամ ազեղ է: Սակայն ղրկելու պատառխանդ այնպիսի կեր-
 » սով մը դրէ՝ որ հաս ոչ ոք կասկածի թէ հետը կարգուիլ չու-
 » զելս քեզ իմացուցած եմ: Եթէ կը տեսնես կնքահայրս, խըն-
 » դրեմ, ցոյց տուր իրեն այս նամակս, և ըսէ թէ սրբան երջա-
 » նիկ կ'ըլլայի եթէ կեանքս քու և իր քով անցունէի:

» Աստառելապէս անկեղծ յարդանօք մնամ, սիրելիդ իմ կնքա-
 մայր,

» Սիրեցեալ սանուհիդ.

» ՄԵՐԻՕՆ ՏԵԼՕՐՄԻ»

Նամակատունը յանձնուեցաւ այս դիրքը, և տասնուհինգ օրէն
 և տը քքեղ պահարանով նամակ մ'առլինք. հայրս Գամփոզարին
 և մեր ընտանիքը կազմող բոլոր անձանց առջև բացաւ այս նա-
 մակը:

Նախ պահարանէն հինգ հարիւր ֆրանքի փութանակադիր մը
 ընկաւ որ քաղքին առաջին սեղանաւորին վրայ քաշուած էր:

Ամսուհին հեռեկալ պատասխանը տուած էր.

» Բարեպիտո և սիրելի Մարիօնս, շնորհակալ եմ մօտալուտ
 » ամուսնութիւնդ ինձ իմացունելուդ համար, և ընտանիքդ ան-
 » շուշտ արժանապէս ընտրած է այն մարդը, որու պիտի յանձ-
 » նես բաղդդ: Սակայն, սիրելի որդեակ, ամուսնութիւնը ծանր
 » և հանգիստաւոր լինի միշտ. մեծուկս պիտի հրճուիմ եթէ քեզի
 » և փեսայուն տեսնեմ որպէս զի քեզ ալ, անոր ալ խոհեմաւ:

» Թեան խրատներ տամ : Ճամբու ծախույ համար հարկ եղածը
 » ահա կը դրկեմ : Պ. Տըլօրմ ձեր հետը պիտի դայ , ե 'ի դար-
 » ձին պիտի ամուսնանաք :

» Եկուր ուրեմն , սիրելի Մարիօնս , եկուր : ան հարսանեկան
 » պարզեզ , ե առ այժմ ընդունէ կնքամօրդ ամենադորուլալի համ-
 » բոյրը :

Պատուական էր այս նամակը :

Երբ Գարբիէլ Տըլօրմ աւարտեց ընթերցումը , ամենասաստիկ
 աւախութեան եռանդներով համակուեցայ , ե Գամփուլար ևս ա-
 ռանց բան մը գուշակելու՝ ամեն տեսակ ուրախագին ցոյցեր կ'ը-
 նէր :

Վաճառանաւը հետեւեալ օրը կը մկնէր : Հայրս պիտի երթար
 երեք տեղ բռնելու : Ուղևորութիւնը շորս օր կը տևէր :

Գ.

Ապրիլի վերջն ենք : Աննան պայծառութիւն ունեցող երկինք
 մը կը լուսաւորէր մեր մկնելու օրուան առաւօտը :

Մայրս մինչև նաև ուղեկից եղաւ մեզ եղբայրներուս և քոյրե-
 րուս հետ . ալմկարար , ցատկըտող , խայտաղող ուղեկիցներ որք
 այտերս լափեցին 'ի նշան երթաս բարևի :

Անոնք յոյս ունէին թէ քիչ օրէն վերստին պիտի յետնէին
 զիս ազնիւ կնքամօրս աւուր պարգևներովը զարդարաւած :

Եղբայրս Էօսթաշ , զոր միւսներէն աւելի կը սիրէի , եկաւ
 համբոյրներուս յանձնեց իր խարտեշագեղ սիրուն գլուխը , ե իր
 այտերը շուրթերովս բռնած կեցայ՝ զատուելու ոյժը չունենալով :
 Անոր չգիտեմ ինչո՞ւ վշտաբեկ էր բոլորովին : Նախազգացում

մը կը գոչէր ինձ թէ վերջին անգամ կը համբուրէի մայրս , և այս նախազգացումը չէր խաբեր զիս :

Ա՛լ չէի պարտաւորեր նորէն տեսնել ծննդեանս քաղաքը , այն վայրերը որոնց կը յարէին մանկութեան յիշատակներս , հայրական տունը , այն բարձր չմինէան որու ընդարձակ վերարկուն ներքե կը պատսպարուէր բոլոր ընտանիքը , տուսախէ օրհնեալ ֆրիստոր , մծ թիկնաթուռն որու վրայ երեք սերունդ նստած էր , ծաղկահաս աղջկի յատուկ սենեակս , պղտի ննջարանս ուր այնքան ազար երազներ տեսեր էի , սպիտակ վարագոյրներով պատահանը ուսկից առաւ աքեղական զուարթագին ճառագայթները սպրդելով զարթուան կ'որախաչնէին , պարտէզին բաղնջով բոլորովին ծածկուած պատը , վերջապէս այն հին կնձինները , որոնց գլուխը կը նշմարէի մեր տան մօտերը դանաւած և աստիճանապէս շարուած պայծառաշէն տուններուն վերեւէն :

Նաւն արդէն կը քալէր :

Մայրս միաս բարեւի վերջին նշանս առած էր : Գետեզրին երկու կողմէն բարեւ կը տրուէր մեզ . խաղախորդներն և լաթ լուացող կիները բարեյաջող ճամբորդութիւն մը կ'մաղթէին մեզ :

Ես յաւալի խորհրդածութիւններ կ'ընէի : Խանաւ աչքս եկեղեցիին զանգակատան վրայ կանկ կ'առնուր . Մարն գետին բարձրաբերձ կաղամախներուն ետեւէն զանգակատան աներեկոյթ ըլլալը կը գիտէի . Երբ կամուրջին կամարներուն տակէն կ'անցնէինք , կարծեցի թէ գետին տրամագին մրմունջներ հանելը կը լսեմ . երկու կողմէս ուռիներն իրենց ոտտերը կը ծռէին տրամապէս , և կը լսէի աղօթիին թիգ-թագը , միաձև և մեղմ ձայն որ հեռանալով կը նուազէր մինչև անլսելի ըլլալը :

— Եթէ չեմ սխալիր , կը լաք , օրիորդ , ըսաւ յանկարծ բիրա և անախորժապէս հնչող ձայն մը :

Վեր ըրի աչերս , և Յովսէփ Գամիւզարը տեսայ :

Այս հանձարեղ գիտողութիւնը ինձ ուղղելու համար Գամիւզար զիջաւ հեռանալու տեսակ մը կոշտ սեղանէ սր նաւին տախտակամածին վրայ հաստատուած էր , և որու վրայ պահ մ'ա-

ուջ չգիտեմ ինչ ըմպելիք խմած էր հօրս և տրիշ ճամբորդներու հետ :

Իր տեսքը բառական եղաւ ուրիշ կարգի վերաբերազ խնդրողածութիւններ ներշնչելու ինձ :

Այս ուղեորութեան միակ պատճառն ինքը չէր : Յրեւմ ցաւիլ այնպիսի քաղքի մը վրայ ուր պիտի բռնադատուէի այսպիսի էրիկի մը հետ կարգուելու :

— Ա՛խ, պարոն, ըսի ետ հրելով Գամիւզարը, կ'աղաչեմ, մի այդքան մօտէն խօսիր հետս :

Հայրս կեցած տեղէն լսեց, և համամտութեան նայուածքով ինձ նայեցաւ անգամ մը :

— Եկմը, Յովսէփ . . . Գնա՛ քովէն, քանի որ այդքան փափուկ է . . . : Չո՛ղեր արդիւրէլ քեզի օդի խմելու . . . : Աղէ՛կ, բայց ի՛նչ ընենք մինչև ճամբորդութեան վերջը :

— Աղէ՛կ ըսիր, անձր, պատասխանեց Գամիւզար ապուշի պէս բարձրաձայն խնդալով :

Եւ սկսաւ նորէն խմել :

Գամիւզար իբր փեսացու ծնողացս հաճելի ըլլալով մեր հետն աւելի մտերմական յարաբերութիւն ունենալէն ՚ի վեր իր վրայ նշմարեր էինք ինչ ինչ պարսաւելի միտումներ որոնց համարձակապէս հետեցաւ, այն օրէն սկսելով ուր հօրեղբորը թաբուներն իր ձեռքն անցան իբր ժառանգութիւն :

Հաստ անգամ անոր գինովութեան մօտ վիճակի մը մէջ մեք տունը գալը տեսիր էինք :

Մայրս խօսիւ կը յանդիմանէր զինքը . սակայն բարեմիտ նուիրակը, որ մեղսակիցս եղած էր բոլորովին, Գամիւզարին բազոտական յօժարութիւնները ողբելով կը զուարճանար, քաջ գիտնալով թէ կնքամօրս առջև մեզի անիրաւ ցոյց տալու չպիտի ծառայէր Գամիւզարին ինչպէս միւս նոյնպէս և այս հանդամանքը :

Ուստի տրամութիւնս փարատեր էի, և հետաքրքրութեամբ կը քննէի նաւը, ինչպէս նաև ուղեորները :

Վաթառն սաք երկայնութեամբ և տաճնութիւնով լայնութեամբ

ծանր նաւ մ'էր այն : Պարաններու լծաւած վեց աւել ձիեր գետ-
եզերէն կը քաշէին ղայն : Տեղ տեղ կը փոխուէին ձիերը , և օրք
գիւրուքեամբ տասներկու կամ տասնուհինգ մղոն ճամբայ կ'առ-
նուէր : Նաւին տախտակամածին վրայ վրանի ձեռով գրուած վա-
րագոյրներ կային ուղեւորները արեւէն պատասպարելու համար : Երբ
գէշ ըլլար օգը , նաւին ներսի կողմը կը պատասպարուէինք , ու
էր . հասարակաց սենեակը . այս սենեկին բալորտիքը կարգաւ բազ-
մարաններ կային :

Ամենքս երսուն ճամբորդ էինք :

Աջ կողմն Սուրբ-Բենետիքթոսի միաբաններէն ահագին վանա-
կան մը կը խորդար : Նաւը ճամբայ ելած ժամէն իսկ կարելի ե-
ղածին չափ հանգստաբար տեղաւորուած էր քնանալու համար :
Իր քով ուրիշ երկու բենետիքթեան կրօնաւորներ իրենց աղօթքը
կ'ըսէին , և աւելի հեռի տեղ մը խմբուեր էին տասներկուքի չափ
Շամբայների գիւղացիներ կամ արջառի վաճառականներ , որք աս-
րեայ գտակներ , մինչև կէս ծունկը կոճկուած երկայն կօշիկներ
ունէին , նաև տեսակ մը գորշագոյն կրկնոցներ որոնց մէջքի կող-
մին վրայ կաշիէ գօտի մը կապուած էր :

Չախ կողմն դառնալով երեք բաւական առոյգ գիւղացի կիներ
տեսայ որք Բարիզ կ'երթային մեծայտն մանկիկներ ետ տանելու
համար :

Առջևս սեղանին քով միշտ նստած կը կենային Գարրիէլ Տը-
լօրմ և իր դպիրը Շալօնցի բազմաթիւ մարդերու հետ , և անոնց
ետեւ բազմարանի մը վրայ՝ որ իմինիս դիմացի կողմն էր՝ գար-
ձեալ դայեակներ , վանականներ և կղերանոցի երկու աշակերտ
նստեր էին . ասոնց քովը կը կենար չորարեկ և զեղնագոյն քա-
հանայ մը , անաչառ պահստորդ մ'որու յօնքը կ'ամփոփուէր երբ
խեղճ երիտասարդները զէպ իմ՝ կողմն կը գարձնէին իրենց աչքը :

Նաւին տէրը ղեկին քովը կը կենար :

Իր կիներ՝ որ անձնեայ , զուարթ , կաս կարմիր և գունդի մը
պէս բոլորակ էր՝ թեւը կողով մ'առած՝ նաւին տախտակամածին
մէկ ծայրէն միւս ծայրը ծանրապէս ուստոստելով կը վազէր , գի-

ճի, օղի, ոչխարի զիստ, կարկանդակ և խօզի սխտորուտ խճուղ վաճառելու համար:

Այս ամեն բաներն անհաւատալի տեսարան մը, բազմադիմի անլուր խառնուրդ մը, հետաքրքրական խառնաշփոթութիւն մը կը կազմէին:

Տարօրինակ բզզումով մը կը վարակուէին ականջները: Վառականը կը խորդար միշտ, իր եղբայրակիցներն իրենց աղօթքը կը մըմնջէին, գիւղացիներն իրենց գոռհիկ բարբառովը կը հայհոյէին, ըմպողները չէ Դրինկէն (triquer), մանկիկները կը լային և գայեակները կ'երգէին: Աւելցուր այս ամենուն վրայ խորին քրթմնջիւն մը, աղաղակներ, նախն կուշտերէն ելնող ողորմադին մայումներ (bèlement) զոր խաւարին վանդակի մը մէջ խառն 'ի խուռն դիզուած և իրենց լեզուֆն օդ և անջրպետ պահանջող խօզերը, սաղերը, ոչխարները կը հանէին, և ահա գաղափար մը կ'ունենաս այն սոսկալի նուագահանդէսին վրայ որ ձրիաբար կը տրուէր վաճառանուին մէջ:

Այսպիսի գումարումի մը ծիծաղելի հանգամանքը եթէ 'ի բաց առնուի, ճամբորդութիւն ընելու հաճելի ու միանգամայն հանգիստ կերպ մ'էր այս: Գարնան այն միջոցին բոլոր ծառերը կը ծաղկէին: Քամին շրջակայ գեղձիներէն և կերասնիներէն սպիտակ և վարդագոյն պղտի փոթիներէն* երամ մը զողնալով մեր գլխին վերեւը կը բերէր: Հոն հոս բնական զմայլելի վայրեր երևան կ'երևէին: Աւատական հին աշտարակները բլուրներուն վերեւը կանգնած կը տեսնուէին. ապա յանկարծ հովանաւոր ծառերու անտառի մը մէջէն դուրս կ'երևային աւելի ժամանակակից դղեակներ, մեր առջև ցոյց տալով իրենց փայլուն աղիւսներով ճակատը, բարձրաբերձ աշտարակիկները և սրածայր քիւները:

Դիմացի կողմն նստող կղերանոցի աշակերտներուն մին փոքր 'ի շատէ կը յաջողէր 'ի զերև հանելու արքասին խիստ հսկողութիւնը, և ժամանակ առ ժամանակ վեհերոտութեամբ ինձ կը

* Corolle. Ծաղիկն առիւթի և պոթի ունիւնը:

նայէր, աւել խիստ բնականաբար հետեցուցի թէ հաճելի կ'երեայի իրեն : Անձամբ բաւական բարեձև, և քուսայթ պատանի մ'էր այս քահանայացուն . ապահով եմ թէ աւելի ազէկ պիտի երթային իրեն կրկնոցն և սուրբ քան թէ կղերական փողապատն և փոքր օձիքը : Կը տեսնէի որ իր համրիչին հատերը վրդովալի փերպով մը կը շարժարէր, և իր կուրծքէն յաճախ հառաչներ դուրս կ'ելնէին :

Կղերանոցի աշակերտին այս յուզումն երկնային երանութեան վերաբերող խորհրդածութենէ մ'առաջ կը դար թէ ոչ այս աշխարհիս ուրախութեանց մասնակցելու փափաքէ մը : Այս մասին ետքը պիտի պարտաւորինք որոշ պատասխան մը տալ :

Օրն արագօրէն անցաւ, և իջեանելու համար Էբբընէյ հասանք :

Արդէն բազմութիւն կար այն օթեանն ուր իջանք : Միայն երեք անբնակ սենեակ կար : Այս սենեակներուն առաջինը և երկրորդը մենք բռնեցինք . կղերանոցի աշակերտներն և իրենց մանուկը երրորդը բռնեցին, իսկ գայեակները պարտաւորեցան նստը մնալու, ուր նստաւորն անոնց յարդ առաւ անկողնի տեղ գործածուելու համար :

Գիւղացիներն ալ յաջողեցան այլուր տեղաւորուելու, և վանահայրաններն իրենց ուխտին վերաբերող վանքի մը մէջ բնակարան մը գտան :

Մեծ փափաք ունէինք ընթրելու . սակայն պանդոկին սրահը լեցուն էր, սեղանն ալ գրաւուած էր երկու երիտասարդ և շքեղ բարիզիցիներէ որք կոչուոնք կը տային քաղաքին քանի մ'երեւելիններուն : Սրուակներուն խիցերն աղմկալի պայթումով մը կը հանուէին, գինին լայն բաժակներու մէջ կը փրփրէր, և Աստուած գիտէ թէ լեզուներն ինչպէս կը փափաքէին սեղանակիցներէն վրէժ առնուլ ասոնց անժուժկալութեան պատճառաւ :

Սրահին մէկ անկիւնը տեղաւորուելէն ետք յաջողեցանք քիչ մ'ուտելիք բերել տալու և մեր ստամոքսը դո՛հ ընելու մօտակայ անդանակիյներուն ծխորին համբերելով :

Սակայն անոնց խօսակցութիւնը մեր հետաքրքրութիւնը զրգուեց աստիկ :

— Իսա՛ւոր, պարոններ, կ'ըսէր անոնց մին, իր բաժակը սեղանին զարնելով, կը պնդեմ թէ Պիրոնի մարէշալն ամենեւին մեղադրուելու օճիր մը չունէր: Անրի թաղաւորն այս գործին մէջ ներելի չէ:

— Իսա՛ւոր վրայ կ'երդնու՛մ թէ շատ զարմանալի է այդ պնդումը: Միթէ չբռնուեցա՛ւ մարէշալին ձեռքովը ստորագրուած դաշնագիրն որով Սպանիայի և Սափոյայի խօսք կը տար կռուիլ իր հայրենեաց դէմ:

— Իրա՛ւ է:

— Պիրոն մատնիչ մ'էր:

— Թո՛ղ այնպէս ըլլայ, կրկնեց ուժղութեամբ առաջին խօսողը. բայց քանի որ Անրի քա՛րէ Ռաֆաէլն անունը առած էր, իր գթութիւնը հաստատելու առիթն էր այն գործը: Պիրոն առանձը հաւատարմութեամբ ծառայած էր իրեն, և մարէշալին եղբայրը, այսինքն Արման աը Կոնթօ ճիշդ այս կողմերը Էրրնէյի պաշարումին ժամանակ պատերազմելով մեռաւ օգնելու համար միապետին որ իր գահը վերստին ստանայ յաղթութեամբ:

— Չէ՛, ես չէ՛ կ'ըսեմ, կը լսէք: չի՛ք գթութիւն մասնիչներու, գոչեց ունալով հսկայաձև մարդ մ'որ միայն ինք երեք մարդու տեղ կը բռնէր սեղանին քովը, Անրի Գ. անիրաւութիւն չըբաւ անգութ երեւելով, և իթէ Լուի երեքտասաներորդի կողմն ըլլայի, առանց դեպքելու անմիջապէս կախել կը տայի այսօրուան մատնիչները, այսինքն այն դէհենապարտ իտալացիները զոր մեր մայր-թողութիւն անմտարար կը սլաշտպանէ Լուվրի պալատին մէջ: Օ՛հ, լեցուցէ՛ք բաժակս . . . վա՛ն մահումն Գոնչի-նիներու*:

Այս խօսքերը սոսկալի արձագանք մ'ունեցան:

Գրեթէ բոլոր սեղանակիցներն ոտք ելան հրացայտ աչերով. բռն բերան միահաղոյն աղաղակեցին.

— Իրա՛ւնք ունի. այն անիծեալ օտարականները Գաղղիան կը կործանեն:

* Ռէպլիկէի Բեդուստանը խզմալ տնկերու հայրական տնակն է:

— Թոյլ կը տրուի անոնց որ տէրութեան գանձը վատեն :

— Որ ժողովուրդին քրտինքը խմն :

— Աործանի՛ մայր—Թաղուհին և իր սիրելիները :

— Թո՛ղ կախուի մարէշալ Տանդրը :

— Մեռնի՛ Վալիկաին :

Երկու բարիզան ասպնջականներն ամենեկն բան մը չէին ըսեր այս ամեն ժողովին ժամանակ : Դիւրին էր վանաղանել այս երկու երիտասարդները՝ իրենց հազուստը դիտելով որ պառաւաքնակներուն հազուստէն խիստ շատ աւելի մաքուր և աղւոր էր, դիտելով վայելչասիրութեան այն տեսակ մը դրոշմը որու հետքն առնուց փոքրագոյն շարժումներուն մէջ կ'երևար :

Ան՝ որ միւսէն աւելի դեռահաս կ'երևար՝ յամրաբար ոտք ելաւ, նշան ըրաւ լուծիւն պահանջելու համար և սկսելով խօսիլ քաղղրանման ձայնով մ'որ հեղնութեան յայտնի շեշտ մ'ունէր, ըսաւ .

— Պարոններ, քաղաքական իրերու վրայ շատ նուրբ և շատ փափուկ նշմարումներ ունիք : Ար համարձակիմ ըսելու, և մտերմագոյն բարեկամս՝ Տէմարէ տը Սէն—Սօրլէն իսկ կրնայ հաստատել թէ Բարիզի մէջ այս խնդիրներուն վրայ այդքան ճիշդ դատողութիւն և խորունկ դիտողութիւն եղած չեն : Արծեմ ամենքդ ալ համաձայն էք այն պատիժին նկատմամբ զոր ադան կամ անագան հարկ պիտի ըլլայ կրել առաջ մարէշալ Տանդրին և Լէոնօր Վալիկաին որ իր սիրելի և արժանապատիւ կիներն է : Ուրեմն կըրնաք ուրիշ նիւթերու վրայ խօսիլ : Ես շատ կողմնակից չեմ վիճաբանութեանց, մանաւանդ հացկերոյթի մը միջոցին : Արդ կը հարցնեմ ձեզ թէ ինչո՞ւ կերուխումի ուրախութիւնները վրդովենք վէճերով :

— Ճիշդ է այս պատճառաբանութիւնը, ըսաւ սեղանակիցներուն մին :

— Երբ բաժակները կը լեցուն, երբ գինին կը փրփրի, դու չեց ատենաբանն ոչի առնելով, ուրախալի խօսքեր, աղղուութեամբ հանձարեղ բաներ, կսկծալի կատակներու և աղւոր պա-

առախաններու տեղատարափ մը պէտք է : Սեղան նստինք , պարոններ . պէտք է որ խնդանք , երդենք , զբօսանքի և սիրոյ վրայ խօսինք . . . : Կը խմե՛մ մեր սիրուհիներուն՝ կենացը :

— Մեր սիրուհիներուն կենացը , կրկնեցին միւս բոլոր սեղանակիցները :

— Եւ ահա , շարունակեց դէպ ինձ նայելով , մինչդեռ դուք , պարոններ , քաղաքականութեան բարձր կողմնին ելնելով կորսուեր էիք , ամենեւին չէիք նշմարեր հոս , այս սեղանին քով , երկրիս վրայ սիրոյ ամենէն զեղեցիկ հրեշտակը և այն երկու սեփեյթ մեծ աշերը որոնց նմաններուն հեշտալի երազի մը մէջ փողփողելը չտեսած էք բնաւ :

Երիտասարդն իր աթոռը ետ հրելով մեր սեղանին մօտեցաւ : Ես կարմրած էի և ամօթահար կը մնայի :

Գամբուզար ծաղրելի կերպով մը բերանը կը բանար և կը լռէր : Հայրս՝ ապշելով այսքան նոր տեսարանէ մը բան մը չէր գտներ խօսելու :

Աքանչացման շուք մը կը շրջաբերէր սեղանակիցներուն մէջ : Սրահին ամեն անկիւններէն երեսիս կը նայէին որ աժգունելով կը ագեղնար :

Երիտասարդն ամենաշնորհալի կերպով մը բարեւ տուաւ և անթերի քաղաքավարութեամբ մ'ըսաւ ինձ .

— Հանդիսաւ եղի՛ր , օրիորդ , մեր մէջ յարգանք և մեծարանք պիտի դնես միայն : Կը փափաքին ճանչել ձեր չորս կողմը զրոտնուող անձերը . այս քաղաքիս վերին տանին խորհրդականներն են այս պարոնները . ընկերս՝ Սէն-Սալէն և ես՝ կոչուեց կը տանք իրենց 'ի պատիւ դատի մը զոր հոռ վարելու եկայ . . . : Ազնուութեամբ ինձ շահեցուցին այն դատը : Փաստաբան եմ , օրիորդ . անունս է Ժագ-Էմմանուէլ Վալէ Տէ Պարօ , և վաղը Բարիզ կը վերադառնամ դատին բարեյաջող ելքը իմացնելու պաշտպանելոյ որ աիկին աը Սէնթ-Էվրմօնն է :

— Տիկին աը Սէնթ-Էվրմօնն :

Հայրս , Գամբուզար և ես միասին հանեցինք այս աղաղակը :

— Այո, Սէնթ-Էվըրմոնի կոմսուհին, երկնային և շնորհալի կին մ'որ սակայն կ'սկսի պառաւնալ. մեղք : Այս կողմնս եօթը կամ ութ հարիւր հազար ֆրանքի արժողութեամբ կալուածներ ունի . . . : Բայց, ըսէք ինձ, ի՞նչ է ձեր զարմացման պատճառը. չէ՞ք կարծեր թէ տակաւին շատ պզտիկ եմ և հետեւաբար դատ մը վարելու անկարող :

— Ներեցէ՛ք, ըսի յուզուած ձայնով մը, զարմացայ, վասն զի տիկին կոմսուհին կնքամայրս է, և Բարիզ կ'երթամ զինքը տեսնելու համար :

— Ի՞նչ գեղեցիկ, ի՞նչ զմայլելի դիպուած . տիկին տը Սէնթ-Էվըրմոն կնքամայրդ է . . . : Ուրեմն ամեն ժամանակ պիտի կրնամ իր տանը մէջ ձեզ հանգիպիլ . . . : Աղէկ մտածելէն ետք կ'որոշեմ վաճառանաւով երթալ Բարիզ . . . : Միայն ի՞նչ կը պատահին այս բարեգէպ յաջողութիւնները :

Անզգամն երկու ձեռներս կը բռնէր և եռանդագին կը համբուրէր :

— Վեցի՛ր, կեցի՛ր, պարոն, կեցի՛ր, ըսաւ Գամիւզար, ու փանդամայն Տէ Պարօն քաշեց թեզանիքէն :

— Ի՞նչ . . . ի՞նչ կ'ըսես . . . ո՛վ է ասի, հարցուց վերէն վար Յովնէփին նայելով, և խիստ անաւօթ կերպով մ'աչքը թարթելով :

— Ասի, պատասխանեց Գաբրիէլ Տըլօրմ, ասի օղջիկիս հետ կարգուիլ ուզող մ'է : Առանց աւելի հեռի երթալու ուղեցինք նախ այս պարոնը տիկին կոմսուհիին ցոյց տալ և այս ամուսնութեան հաւանիլը խնդրել :

— Ի՛նչը ներումն կը խնդրեմ . . . : Հրաշալի զաւակի մը հայրն ես, և այդ յատկութեամբդ իրաւունք ունիս պահանջելու որ կատարելապէս յարգենք և պատուենք քեզի, ըսաւ փառաբանը : Իսկ այս պարոնը որ պահ մ'առաջ թեզանիքէս բռնելով քաշեց զիս . . . : Բայց աղէկ միտքս եկաւ, ի՞նչ է անունը :

— Յովնէփ Գամիւզար :

— Գամիւզար . . . խիստ աղւոր անուն մը : Իսկ Պ. Գամիւզարին (Տափաքթին) զաւով, կ'ըսեմ թէ զինքը ցոյց տալ ուզելու գ. պատճառը կը հասկնամ. . . : Յիբաւի աղջիկդ առնուլ ուզող այդ պարոնն արժանի է տեսնուելու : Վկայ են ըսած իս հոս գտնուող այս ամեն անձերը :

Սեղանէն ահագին քահքահ մ'ելաւ :

— Խնդալու բան մ'ըսի՛, հարցուց Տէ Պարօ, նորէն իր խօսուածքին այնպիսի անկատակ ձև մը տալով որ ես անդամ խառուեցայ : Եթէ Պ. Գամիւզար անձամբ բոլորովին գեղաձև չէ, փոխադարձապէս խիստ . . . պարկեշտ տղայի մը կերպարանը ունի : Անշուշտ պիտի հաւանի բաժակ մ'ընդունելու և մեր հետը տրինկելու վասն շնորհալի գեղութեան իր ապագայ կնոջ :

Յովսէփը իր տկար կողմէն բռնել էր փաստաբանին այս առաջարկութիւնը :

Պահ մը Յովսէփին շուրթերուն ճերմկիւր և իր աչքին բարկութեամբ շողալը տեսեր էի. սակայն երիտասարդին յանկարծ անկատակ կերպով մը խօսելէն խարուեցաւ :

Ընդունեցաւ իրեն առաջարկուած բաժակը : Գարբիէլ Տըլօրմ ձոյնպէս բաժակ մ'ընդունեցաւ, և ահա Շալօնի ատենին նուիրակն և իր դպիրը սկսան արինկել Էբըրնէյի վերին ատենին խորհրդականներուն հետ :

Այս պարոնները հաճեցան բիւր անդամ թախանձել զիս որպէս զի հաւանիմ. հացկերոյթին սեղանը նստելու : Մերժեցի. վասն զի հոն չէր իմ տեղս, և ինձի համար պատրաստուած սենեակն երթալու պատրաստուեցայ :

Անտիական փաստաբանն ետեւէս եկաւ մինչև սրահին դուռը :

— Օրիորդ, մըմջեց ցած ձայնով, քեզի չափ գեղանի, քեզի չափ պաշտելի բան մը տեսած չեմ բնաւ :

— Պարոն . . . :

— Շնորհք ըրէ՛, մի սրգողիր : Ամենեին անկարելի է որ տիկին որը Սէնթ-Էվրըմօն հաւանի . . . :

— Ար կարծես, ըսի. ես ալ այդ յոյսը ունիմ :

Եւ արժանապատուութեամբ ու քաղաքավարութեամբ կեցիր քարեի ակնածական ձև մ'ընելով մեկնեցայ սրահէն :

Այս ամեն պարունները գիշերն 'ի բուն խմբին : Փաստաբանս կատարելապէս զգլխեց Յովսէփը :

Երբ նաւը մեկնելու պատրաստ էր, հարկ եղաւ դպիրը հոն փոխադրել և հասարակաց սենեկին ճիշդ մէջ տեղը երկնցնել այն յարդերուն վրայ զոր դայեակները ձգեր էին : Օգն առջի օրուան պէս պայծառ ըլլալով ուղևորները նախն դուրսը տախտակամածին վրայ կեցան, և Յովսէփին այս վիճակէն ոչ ոք նեղութիւն կրեց :

Ար խորհէի դիպուածին վրայ որ կոմսուհիին մտերիմ ճանչ-ւորներուն մին առջևս կը հանէր ճամբուս վրայ :

Մեծ մարդերու կենցաղավարութեան փորձառութիւնը տակաւին չունենալովս, բնազդումս միայն ցոյց կը տար ինձ այս պարագային մէջ ինչ կերպով վարուելու պարտաւորիլս : Սիրուն կերևար ինձ այս երիասարդը, սակայն եթէ թեթևութեամբ վարուէի հետը, իրեն արտօնութիւն տուած կ'ըլլայի՝ մեր ուղևորութեան վերջը՝ զօրծածելու ինչ ինչ ընտանեկան կերպեր ուրոնցմէ կնքամօրս առջև պիտի չախորժէի : Ամեն բանէ առաջ ուղածս էր պզտիկ անձին նկատմամբ կնքամօրս խիստ նպաստաւոր կարծիք մը տալ, որպէս զի անո՞ջապէս դատոս վաստկէի Գամիւզարը մերժել տալով : Երկար ատենէ 'ի վեր պատրաստեր էի պաշտպանողական միջոցներս : Կոմսուհիին փաստաբանն իսկ խիստ պատեհութեամբ պիտի գար գանգատներուս իրաւունք տալու իր վկայութեամբն և հաստատելու հետս կարգուիլ ուզողին տմարդի անժուժկալութիւնը : Էաջողութիւնը կասկածելի չէր :

Երբ Պ. Տէ Պարօ եկաւ բարե տալու ինձ նախն տախտակամածին վրայ, ուզեց առջի օրուան պէս արձակ համարձակ կերպով խօսիլ հետս : Յուրա քաղաքավարութեան մը սահմանէն դուրս չելայ ամենեւին, և հասկցուցի իրեն թէ հարկ էր վարուիլ հետս եթէ ոչ իբր մեծ տիկնոջ մը, գէթ իբր պարկեշտ և խոհեմ աղջկի մը հետ :

Բոլորովին շուարեւով հեռացաւ և նախն միւս ծայրը գնաց խօսակցելու համար իր բարեկամին այսինքն այն անձին հետ զոր Սէն-Սօրլէն անուանած էր : Հայրս սքանչացաւ վարժունքիս վերայ, և ներումն խնդրեց գիշերուան զեղիութեան մասնակից ըլլալուն համար :

— Այս երիտասարդները վտանգաւոր են, ըսաւ, խոհեմութիւն կ'ընեն զանոնք հեռի կեցնելովդ : Երեկ ասոր համարձակութիւնը բերանս կը գոցէր : Չեռներդ պաղաւ . . . : Այո՛, բայց թո՛ղ հիմա գայ դարձեալ . . . :

— Կ'աղաչեմ, հայր իմ, զգոյշ կեցի՛ր, ես պիտի կրնամ կատարելապէս ինքզինքս պաշտպանել :

— Անշո՛ւշտ, Մարիօն, անշո՛ւշտ : Բարի սկզբունքով դաստիարակեցինք քեզի, և ոստիկանին տղուն գէպքը հաստատեց մեզ թէ կրնաս զգոյշ կեցնել զանոնք . սակայն, աղջիկս, գիտնաս որ այս տեսակ կատաղիներէն ուրբան շատ զգուշանաս, քիչ է : Եթէ լսած ըլլայիր անոնց խօսիլը . ինչ խօսքեր . . . : Կ'երեւայ թէ Բարիդի մէջ անթիւ տարփուհիներ ունին անոնք :

— Իրաւ :

— Հապա սո՛ւտ կ'ըսեմ. համարձակապէս իրենց տարփուհիներուն անուները կը տան : Միայն պզտի սեւը, այսինքն Պ. տը Սէն-Սօրլէն անոնց անխոհեմութեանց և յիմարութեանց չհետեւեցաւ : Չափաւորապէս կը խմէր . այսքան էր միայն ըրածը : Իրաւ է որ իրենց հետը կեցայ, բայց, ինչպէս կը հասկնաս, կենալուս նպատակն էր Յովսէփը ևս քան զես նուաստացնել . . . : Խեղճ տղան կը գտնուի այնպիսի վիճակի մը մէջ . . . :

— Որու նկարագրութիւնը ընելուդ հարկ չեմ տեսներ : Ընդհակառակն նայէ՛ բանի մը պէտք ունի՞ թշուաւոր, և այսուհետեւ աւելի անուշութեամբ վարուէ՛ հետը : Իբր նշանած սաստիկ ատենի է ինձ . սակայն քարեսրտութիւն ունեցաւ մեր ընտանիքին նկատմամբ . ուստի գէթ կ'աղեմ որ կարենայ սքանչանալ Բարիդի վրայ և Շալօն վերադառնայ . ողջ առողջ :

Հայրս նստին ներսն իջաւ :

Տէ Պարօ և Սէն-Սօրլէն իրմէ տասնուհինգ քայլ անդին կը խօսակցէին . կրցայ ամենայն գիւրութեամբ քննել զիրենք :

Սէն-Սօրլէն յոտից ցղլուխ սևեր հագած էր . իր երեսէն երսուռն տարեկան ըլլալը կը հասկցուէր : Բոլորովին ծանր կը կենար և շուրթերուն ծայրովը կը խօսէր :

Ինչպէս իմացայ եաբէն , Սէն-Սօրլէն կը կարծէր թէ այն ժամանակեան երեւելի դրագէտն ըլլալով իր գրագէտի արժանապատուութեան պարսն էր հասարակութեան մէջ այս ծանր կերպարանը և վարժապետական ձեւ առնուլ : Սակայն , ինչպէս շուտով առիթ ունեցայ իմանալու , մտերմութեան մէջ Սէն-Սօրլէն կրնար իր դիմակը հանել և շատ խեղճի տղայ մը կը դառնար :

Իսկ Տէ Պարօ հարկաւոր չէր սեպեր կեղծաւորութիւն գործածել , և Ֆիզիքայէս ու քարոյապէս կ'երևար այնպէս ինչպէս ստեղծուած էր բնութենէն :

Այսպէս երեւալովը կորուստ չունէր ամենեւին :

Երբէք այսքան աղնիւ և հաճելի կերպարան մ'երեցած չէր ինձ : Իր կապոյտ մեծ աչքը շուրթերուն պէս կը ժպտէր և իր նայուածքին բոլոր անամօթութիւնը ներում կը գտնէր այն ժպտին շնորհիւ . իր կորած քիմքն անթերի կերպով ընտիր էր : Պ. Տէ Պարօ այն ժամանակուան ամեն աւագանիին պէս թոյլ կը տար որ աճի իր արքայական ըսուած պղտի մօրուքը , և իր կապտագոյն պղտի պեխը բերնին երկու կողմէն վեր կ'ենէր իբր երկու մետաքսեայ ակիշ :

Տէ Պարօ՝ իր արհեստին ծանրութեան հակառակ և 'ի մեծ դայթակողութիւն իւր արհեստակիցներուն՝ շարունակ պալատականաց վերջին նորաձեւութեան համեմատ զգեստ կը հապնէր :

Քարայծի մորթէ խթանաւոր կօշիկներ ունէր որոնց լայն եզրերը ծունկին վերեւն զառնալով կը կախուէին : Անդրաժարտիքը նուագոյն թափէր էր : Մի և նոյն դիպակէն էր նաև մինչև ծունկն եփկնցող իր գրատն որ կախուած լծալանիք ունէր և որ իր մէջքը կը սեղմէր այնպիսի ճշդութեամբ մը զոր թերևս կնկան մը մէջքը չունէր :

Այս դրատը վարի կողմէն կը բացուէր ցոյց տալու համար նրբաթել շապիկ մ'որ ֆլանտրի ասղնեգործութեամբ զարդարուած էր : Նաշիհով օծուած օձիք մ'ետեւէն թեթեակի վեր կ'ելնէր, և երկու ծայրը կուրծքին վրայ միանալով միակտուր ծայր մը կը կաղմէր . երկու մեծագին զմրուխտ անոր գլխանոցին եզերը վեր կը վերցնէին :

Պահ մ'առաջ բոլոր քաջասրտութեանս հարկաւորութիւն ունեցեր էի այսքան գեղանձն ասպետի մը դէմ անտարբեր ծնալու համար :

Ի սկզբան բանաւորութիւնը հպտասիրութեան գէմ յաղթանակ տարած էր . սակայն երբ Տէ Պարօյին հաճոյական զիրքը մի առ մի դիտեցի, հպտասիրութիւնը վերստին յաղթանակեց և բանաւորութիւնը կատարելապէս յաղթահարելու սպառնալիքն ըրաւ : Ելլ զայրանայի տեսնելով որ քովս չէին գար : Դմ կողմս չնայիլ կը ձևայնէին . իմ խօսակցութենէս աւելի ուրիշներէն ախորժիկ կը ցուցնէին առ երեսս . վերջապէս այնքան անտարբերութեամբ կը վարուէին որ կարծես թէ ես հոն չէի, և կամ թէ հրապոյրներս սրտիս նկատմամբ երկորդ փորձ մ'ընելու աշխատանքին փոխարէնը տալու չափ արժէք չունէին :

Նսաւին մէջ գոնուող անձերու կացութիւնն առ ջի օրուան պէս էր ճիշդ :

Աղերանոցի պզտի աշակերտիս նայեցայ . իմ նկատմամբ իր առջի օրուան բնթացքը կը շարունակէր պատեհ առիթ սեպելով այն վայրկեանները ուր Մենտորն իր աղօթքը կ'ընէր : Ուղեւով Տէ Պարօյի անտարբերութեան գէմ վրէժս առնուլ, պատասխանեցի քահանայացուին դաղտագողի նայուածքին, և խեղճ պատանին իսկոյն ողորմելի կացութեան մը մէջ ընկաւ . հառաչները, սարսուռները կը շարունակուէին միշտ . տասն անգամ համրիչը վար ընկաւ անուշադրութեամբ :

Վերատեսուէն իր աշխերտին նայուածքին ուր ուղղուիլը գաղտնի դիտելով, իր նայուածքն ուղղեց իմինիս որուն վտանգաւոր իշխանութիւնը հռոկցաւ :

Իսկոյն ոտք հանեց պատանիները, և նախն մէկ հանդիպակոյ անկիւնը քշեց. ուսկէ չէի կրնար անոնց նայիլ առանց տեղ փոխելու և առանց ամենուն ուշադրութիւնը գրաւելու:

Ես իզմէ կ'ամչնայի և դժգոհ էի:

Անշուշտ շատ տղայական էր ընթացքս. սակայն ինքզինքս իբր յանցաւոր կը մեղադրէի այսպէս ջերմեռանդ հոգիի մը հանդստութիւնը վտանգի մէջ դնելուս համար, հոգի մ'որ թերևս առանց իմ մեղսակցութեան՝ փորձութեան դէմ յաղթող պիտի ըլլար:

Նոյն միջոցին Տէ Պարօ կը զիջանէր ինձ նայելու: Կը դուշակէր քահանային և աշկերտներուն տեղափոխութեան պատճառը: Ես այնպէս կարծեցի, և կարծելովս աւելի դժգոհ և ամօթահար եղայ:

Տէ Պարօ ինձ մօտելու շարժում կ'ընէր. ուստի գիւրջ մը բացի որպէս զի ինձ խօսելու որ և իցէ պատրուակ մը չթողում իրեն:

Մինչև իրիկուն արիարար կարգացի:

Երբ Շաթօ-Թիէրի իջանք, աղերսեցի պանդոկապետուհին որ մեզի առանձին սենեկի մէջ սեղան պատրաստէ: Այս որոշումէս կարծես թէ ողորցեալ Յովսէփ Գամիւզար, որ այն միջոցին բուլորովին սթափած էր իր առջի գիշերուան գինովութենէն: Յովսէփ զգուշութեան նշան մը սեպեց Տէ Պարօյին դէմ ունեցած անհամ և ծիծաղելի գովամակութիւնս:

Գաբրիէլ Տըլօրմ և իր դպիրը բարի քուն մաղթեր էին ինձ: Անկողինս մտնելու վրայ էի երբ սենեկիս դրան կամաց մը քերուիլը լսեցի:

Վախն առաւ զիս. վազեցի նայելու համար թէ արդեօք աղէկ գոցուած էր կղպակը, և նոյն միջոցին դրան տակ սպրդած թուղթ մը տեսայ:

Երիտասարդ փաստաբանէն նամակ մ'էր այն:

Բացի և յետագայ տողերը կարդացի.

» Բա՛բէ, օրիորդ, յուսահատութեան մէջ եմ. կը սիրեմ քեզի, և կ'ուզեն զիս արդիւլել հեռդ ճամբորդութիւն ընելու:

Սեր վերատեսուչը տեղեր բռնեց կառքի մը մէջ որ այս քաղ-
 քէն ուղղակի Մօ կ'երթայ ուր կը պարտաւորինք կանկ առնուի :
 Խօսք մ'ըսէ ինձ , թոյլ տո՛ւր որ յուսամ , և ահա կղերական
 պարեգօտա կը պատում ամենուրեք ետէէդ պալու համար :
 Քսակիս մէջ երեք հարիւր ֆրանք ունիմ . հոս գիւրութեամբ
 աշխարհականի զլեստներ պիտի գտնեմ : Բարի՛ղ հասնելուս պէս
 պիտի երթամ հօրեղբայրներուս մին գտնելու , որ թագաւորա-
 կան պահնորդներու տեղակալ է . զինուոր պիտի ըլլամ , օրիորդ ,
 պիտի պատերազմիմ : Քաջութիւնս պարծանք պիտի ըլլայ քեզ ,
 և զիս ամուսինդ ըլլալու արժանի պիտի համարիս : Պ'աղեր-
 օնեմ , խօսք մը տու՛ր իբր պատասխան . բաղդիս նկատմամբ տա-
 լու վճիռիդ կ'սպասեմ դրանդ առջև :

Գրողն էր կղերանոցի աշկերտը :

Խեղճ երիտասարդ . ահա այս է պէրասիրութեանս աղետաւոր
 հետեանքը . զինքն իր պաշտօնէն հրաժարելու վտանգին կ'ենթար-
 կեմ , պաշտօն որու Աստուծմէ կոչուած է : Հաճելի եղաւ ինձ
 վրդովել իր սիրտը . . . : Ո՛հ , անարժանութիւն մ'է այս , բայց
 պիտի կրնամ յանցանքս ուղղել : Ինքը հոն է ահա . . . : Ար-
 դեօք դուռը բանամ հասկցնելու համար իրեն թէ . . . : Բայց
 ո՛չ , լաւադոյն է գրելը :

Եւ շուտով իբ նամակին վարի կողմը յետագայ պատասխանը
 ասղեցի .

Շնորհքս արդէն նշանեցին զիս , պարոն . ուստի չեմ կրնար
 տիրել քեզի : Ա՛լ մի՛ անսներ զիս , և անխոհեմութեամբ մի՛ թո-
 դուր այն սրբազան շաւիղը ուսկէ քայլեցիր մինչև հիմա : Հաւ-
 տա ինձ թէ երանութիւնն այս աշխարհիս մէջ չկայ . աւելի ա-
 պահովութեամբ պիտի գտնես զայն խորաններուն ստորոտը :

Սաստիկ գոհ էի իմ այս խօսքերէս , զոր ես ալ դրան տակը
 սպրդեցի : Ապա քնացայ խղճիս հետ հաշտուելով և ապահով
 ըլլալով թէ բարի գործ մ'ըրեր էի :

Ութ տարիէն ետք նորէն հանդիպեցայ կղերանոցի աշակերտիս որ այն ատեն Նօգր-Տամի մեծ ամբողջական էր : Վաճառանաւին մէջ մեր միասին ըրած ուղևորութեան վրայ խօսք բացի . շատ աղէկ միտքն էր այս ուղևորութիւնը :

— Ե՛, ո՛չ ապաքէն սղտի քարոզիւ շնորհիւ զգաստացար . այն քարոզիւ մէջ խիստ յարգի և քրիստոնէական խորհրդածութիւններ ըրեր էի :

— Ի՞նչ մեղքս պահեմ, տիկին . պատասխանեց, սիրոյ ակտէն զիս բժշկողն այդ քարոզը չէր :

— Վայ . . . հապա ի՞նչ էր ուրեմն :

— Նամակիդ ուղղադրական սխալներն որոնցմով լի էր այն :

Դ

Հետեւեալ օրը Տէ Պարօ ա՛յլ ուղևորներուն մէջ չկար :

Իր բարեկամը՝ Սէն-Սօրլէն, որ միշտ անխռով կերպով ծանր կը կենար, ղեկին քովի վանդակին վրան կը ծռուէր . տեսայ որ Սէն-Սօրլէն խորունկ կերպով կը խորհէր . այս խորհրդածութեան առարկան Մարն դետին ընթացքն էր առ երևոյթս :

Ընթերցողը դիւրութեամբ կ'երեւակայէ թէ որքան խռովութիւն կը պատճառէր ինձ Տէ Պարօյին աներևոյթ ըլլալը :

Ի՞նչ բան պատճառ բռնէի իր փախստեան . ինչո՞ւ մինակ մեկնած էր : Ուսկէ՞ յառաջ կը գար Օրէսմին առանց Բիլատի մեկնիլը :

Խորհելով վախն առաւ զիս, և սաստիկ զղջացի Տէ Պարօյին դէմ բռնած ընթացքիս վրայ :

Անտարբերութեանս և ցրտութեանս պատճառաւ բարկացած է ան . կը սլարտաւորէի աւելի անուշ կերպով վարուիլ այնպի-

«ի մարդու մը հետ որ կնքամայրս կը ճանչէ և կրնայ կոմսուհիին
 փութը պղտորել և ինձ անհաշուելի քնաս պատճառել՝ տալով
 անոր այն առաջին տպաւորութիւնները, որք՝ լաւ կամ յոռի՝
 գժուարաւ կ'անցնին: Տէ Պարօ ինձի գէմ գանդառ ունենալով
 անշուշտ իզմէ առաջ Բարիզ պիտի հասնի, տիկին տը Սէնթ-
 Էվրմոնը պիտի տեսնէ, պիտի խօսի քահանայացու երիտասար-
 ղին իրողութեան վրայ որու ամեն մանր պարագաները կարծեմ ե-
 րեկ գիտեց, հպատասիրութիւնս չափանցօրէն պիտի պատմէ, ան-
 արժան գոյներով պիտի նկարագրէ զիս. երկար չընեմ, անար-
 զական վարմունքիս գէմ՝ իր վրէժը իղմէ լուծելու է զիս Գամիւ-
 զարին հետ ամուսնանալու հարկադրելով:

Զարհուրանքս և անձկութիւնս կրնան երևակայուիլ:

Բայց քանի որ Սէն-Սօրլէն կեցած էր, հարկաւ պատճառ մը
 ունէր կենալը, այս կարծիքը փոքր ինչ կը ժողովարէր զիս:

Ամեն բան կը տայի ղեկին քովն ըլլալու և այս ծանր խորհողը
 հարցուփորձել կարենալու համար: Անկարելի էր հոն զրկել
 հայրս. ալ աւելի անկարելի էր Յովսէփը զրկել. ասիկց 'ի զատ
 ասոնք վերստին կ'սկսէին իրենց առջի օրուան կացութեան մէջ
 ընկնիլ սեղանին քով ու նաւաւէրին կնիկը օդի կը տար, և ես
 չէի ուզեր անոնց ուշադրութիւնը գրգռել, վասն զի կ'ուզէի ա-
 զատ ըլլալ եթէ յաջողէի Տէ Պարօյին բարեկամին հետ խօսակ-
 ցութիւն մ'ընելու միջոցը գտնել:

Նախախնամութիւնն օրհնեց ինձ այն պահառն ուր ոչ այնքան
 յուսալի էր ինձ այսպիսի օրնութիւն մը:

Արջառավաճառ մ'որ դայեակներուն մէկին էրիկն էր՝ նաւին
 միւս ծայրն իր արհեստակիցներուն քովը դացած էր, ուր ասոնք
 ծխելու հաճոյքը կը վայելէին. այս սովորութիւնը տակաւին շատ
 նոր ըլլալով ամեն մարդու ակործելի չէր, ուստի նաւին տէրը
 կ'աղաչէր զանոնք որ մեկուսի կենան ծխելու համար:

Արդ դայեկին աջ կողմը Վարմելեան բոկոտն վանական մը կար,
 որ Հերքիւլի հասակաւ խիստ գեղանձն մարդ մ'էր:

Բարեփառ վանականն աղօթքը չըսած միջոցին հանդարտօրէն իք

դայեկին հետ կը խօսակցէր, մերթ քանի մ'անմղ կատակներով զան խնդալու գրգռելով, մերթ մանկիկը ծունկին վրան առնելով Բրիստոսին օրինակին հետեւելու համար, և յիշելով Սուրբ Գրքին «Թոյլ տո՛ւք մանկուոյդ զալ առ իս» խօսքը :

Սակայն ծխողներուն խումբէն վանականին ընթացքը նշմարուեցաւ : Չարամիտ գիւղացիները սկսան չարչարել արջառաւաճաւոր և վախ տալ իրեն . այնքան նեղացուցին զինքն որ անպատեհաբար գրգռուելով կնկան քոֆէ եկաւ սաստիկ բարկութեամբ և հրամայեց որ հեռանայ Կարմելեան կրօնաւորին քովէն : Գայեակը զարմացաւ այս յանդիմանական հրամանին վրայ, նախանձու երիկին նայեցաւ վերէն վար և ըսաւ որ կորսուի երթայ : [Էրիկը թշնամական խօսքերով պատասխանեց, և կնիկն ալ գրգռուելով՝ անշնորհ, դատարկասուն, անպիտան, կախուելու չարագործ անուանեց զինքը : Էրիկ կնիկ պիտի սկսէին ծեծկոխել երբ վանականը միջամտեց և անոյշ կերպով յանդիմանեց էրիկը իր կասկածներուն անպատեհութեան և խօսքերուն անվայելութեանը համար :

Ասով գործն աւելի գէշցաւ :

Գիւղացին իրեն եղած այս նախատանքէն սաստիկ բարկանալով, ինքն ալ վանականը նախատեց :

— Զգուշացիր, տղաս, զգուշացիր, կ'ըսէր վանականը . պէտք չէ որ այսպիսի գայթակղութիւն մ'երկարի :

Սակայն կոշտ գիւղացին կը շարունակէր իր թշնամանքը ու հայհոյութիւնները :

— Նորէն կ'ըսեմ, տղաս, լռէ, համբերութիւնս կը հատնի :

Մարդն այս բարեսէր ազգարարութիւնները բանի տեղ չդրաւ . անասնային կատաղութենէ մը գրգռուելով համարձակեցաւ մինչև անգամ ապտակ մը զարնելու վանականին :

Ա՛լ չափն անցաւ . վանականին կրօնասիրութիւնն ընկրկեցաւ այս վերջին թշնամանքին առջև : Աչքը կրակուրոց կտրեցաւ, շուրթերը սարսուեցան, և ահա արջառաւաճաւոր բռնելով վեր ըրաւ փետուր մը վեր ընելու պէս, և մանրերկրորդ մ'օրելով

վանդակին վերևը՝ որու կռթնած էր Տէ Պարօյին բարեկամը՝ նետեց գիւղացին զետին ճիշդ միջևը, ուր խեղճ անպիտանը գլխիվայր ընկաւ :

Ընկնելով աներևոյթ եզաւ ջուրին տակը :

Սակայն բարեբաղդաբար լողալ գիտէր, ուստի շուտով ջուրին երեսն ելաւ :

Մարգ մ'երկայն ձող մ'երկնցուց : Գիւղացին ձեռներուն և ոտներուն օգնութեամբը նաւն ելաւ տրիտոնի մը պէս թրջուած : Գիւղացիները չհամարձակեցան ամենեկին խօսք մ'ըսելու, վասն զի միւս ուղևորները վանականին կողմը կը բռնէին :

Այս ծիծաղաշարժ արկածը միայն կրցաւ Սէն-Սօրէրնի մտածմունքը ցրուել և անոր ուշադրութիւնը գրգռել :

Իբրեք Սէն-Սօրէրէն տեսնելով թէ իր ուսերուն վերեւէն մարգ մը կը նետուի, զիջաւ ետեւը դառնալու և այսպիսի տարօրինակ իրագութեան մը պատճառը հարցնելու : Այն ատեն պատահաբար իրեն բաւական մօտ կը գտնուէի, ուստի բացատրեցի վանականին ընթացքը :

Տարօրինակ բանաստեղծս իրողութեան ինչ ըլլալը հասկնալով բարեկի խոնարհական ձև մ'ըրաւ ինձ, և կարծես ուզեց միշտ իր առջի տեղը կեննալով՝ իր ընդմիջուած մասխոհութիւնները վերըտեին շարունակել. սակայն ալ հաշիւիս չէր գար անոր նորէն մտախոհելը. ուստի ըսի իրեն այնպիսի աշխուժով մ'որու առջև չկրցաւ ժպիտ մը զսպել ան :

— Բայց, պարոն, չե՞ս բացատրեր ինձ թէ ինչ պատճառաւ այսօր մինեկ կը գտնուիս նաւին մէջ :

— Մինչև հիմակ այս մասին ամենեկին հարցում մը չըրիր ինձ, օրիորդ :

Այտերս բոլորովին կարմրեցան :

Սէն-Սօրէրէն շարայարեց :

— Սակայն կը պարտաւորիմ ես ալ ուրիշ հարցումով մը պատասխանել քեզ. ինչո՞ւ այնքան եռանդով ընթերցասէր կ'եղաւ :

— Այսպէս ուրեմն, մըմնջեցի, Պ. Տէ Պարօ սրգողած է ինծի դէմ:

— Ոչ ինչ իրաւունք կը տայ իրեն քեզի դէմ սրգողելու, օրիորդ. սակայն եթէ կարենար գիտնալ այն խռովութիւնը որով համակուած ես այս միջոցիս, ապահով եմ թէ իր ճամբան ցամաքէն շարունակելու խորհուրդը ունեցած ըլլալուն սաստիկ պիտի զղջար: Դառնապէս պիտի ցաւէր իր սխալումին վրայ:

— Ի՞նչ սխալում:

— Այս առտու կ'երևակայէր թէ որոշած ես մերժել իր սիրանուէր մեծարանքը:

— Իրաւունք ունէր երևակայելու, պարոն:

— Ի՞նչ. . . ապա ուրեմն չեմ հասկնար թէ ինչ կը նշանակէ հարցուփորձդ: Քանի որ՝ այդպէս է, ետ կ'առնում ըսածս, և Տէ Պարօ խոհեմութիւն ըրաւ փախուստի դիմելով, այս է սիրազրկիւ դեղութեանդ կախարդական ազդեցութեանն ազատելու միակ միջոցը:

— Ո՛հ, պարոն, կ'աղաչեմ, վերջ տուր այդ տեսակ խօսքերու:

— Ես ալ ահա հիմա վերջ տալու հրամանս պիտի ուղէի քեզմէ. վասն զի վտանջը կայ ինչպէս ուրիշներու նոյնպէս և ինծի համար:

Երկրորդ անգամ պարտաւորեցաւ կռնակը ինձ գարձնելու:

— Բայց վերջապէս բարեկամդ ի՞նչպէս կրնայ առջի անգամ զիս տեսնելով սիրահարիլ:

— Սէրը, օրիորդ, չնմանիր յամրաբոյս տունկի մ'որ երկար օրերու կը կարօտի կատարելապէս զարգանալու համար: Մարդուս, ինչպէս նաև կնոջ սրտին մէջ յանկարծ և շտապաւ կը ծնի խորհրդածութեան օղնութիւնը առանց ունենալու: Փոխադարձ նայուածքի մը, ժպիտի մը վրայ սէրը կը հաստատուի, կ'որոշուի:

— Կը կարծես, պարոն:

— Այս մասին կատարելապէս ապահով եմ, վասն զի խիստ մատեն քննած եմ ինչիւրը:

— Ներէ՛ ուրեմն որ շնորհաւորեմ քեզի քննութեանցդ հետեանայ համար :

— Շնորհակալ եմ, օրիորդ . . . : Բայց, ներէ՛, պահ մը առաջ բանահիւսութեան մը վրայ որոճել սկսեր էի, և գետին եղէգներուն մէջ պահուած յաւերժահարսանց կը խօսէի : Քեզի չափ վտանգաւոր չեն այն յաւերժահարսերը . ուստի թոյլ տուր որ իրենց քովն երթամ :

— Չէ՛, կեցի՛ր, պէտք չէ որ Պ. Տէ Պարօ զիս յանցաւոր համարի կարծելով թէ անքաղաքավարութեամբ վարուեցայ հետը : Երեկ գիշեր մ'առի երբ ան ինձ կը մօտէր, վասն զի . . . սրտի զգացումներու վաղահասութեան մասին համամիտ եմ հետդ, և կը վախնայի . . . :

— Նայուածքէ մը հաստատուելու կամ ժպիտէ մը գրաւուելու, այնպէս չէ՛ :

— Արծէ՛ ինչ որ կ'ուզես, պարոն . սակայն մինչև տիկին տը Սէնթ-Էմիլըմօնի որոշում մ'ընելը չեմ համարձակիր ըսելու թէ ես իմ տէրս եմ : Եթէ երբեք այս որոշումը փափաքներուս համեմատ ըլլայ, այն ատեն նորէն ես իմ տէրս պիտի ըլլամ բոլորովին . և եթէ երբեք սիրուն և ազնիւ մարդ մը զիջանի ինձ գիմելու, կը հաւաստեմ քեզ թէ ալ այնքան սաստիկ ընթերցատէր չպիտի երևամ :

— Ա՛խ, Տէ Պարօ երկինք պիտի թռէր առ ուրախութեան, եթէ կարենար լսել այդ խօսքերդ, գոչեց Սէն-Սօրլէն, յանկարծ 'ի բաց թողնով իր շինովի անտարբերութիւնը :

— Պարոն, ազատ կը թողում քեզի խօսքերս իրեն հաղորդելու :

— Եւ ինչո՞ւ դուն ինքդ այս գիշեր չիմացունես իրեն այդ կարի ողորդի խօսքերը :

— Այս գիշեր . . . : Ո՛ր պիտի տեսնեմ ղինքը :

— Մոյի մէջ, ուր պիտի իջնենք քանի մը ժամն ետք : Բայց լռութիւն, շարայարեց ձայնը ցած կերպով հանելով, կամ լաւ ևս է ուրիշ նիւթի վրայ խօսինք :

Վեր ըրի գլուխս, և մեղմէ երկու քայլ անդին հայրս և Գամիւզարը տեսայ :

— Այո՛, օրիորդ, կրկնեց բարձրաձայն Սէն-Սօրլէն անխռովութեամբ մ'որովէ շնորհակալ եղայ, վասն զի հաւքտուելու և չմատնուելու շփոթէն ազատեց զիս, այո՛, օրիորդ, Լիւսօնի վիճակին առաջնորդ՝ Գերապատիւ Արման Տիւ Բլէսի Արքեպիսկոպոսին մասնաւոր քարտուղարն ըլլալու պատիւն ունիմ : Այս միջոցիս քաջալաւ է իր կացութիւնն յարքունիս . մայր-թաղուհին իր ողորմաբաշխը ըրաւ զան, և թաղաւորն ալ զեւ մօտ օրերս պատերազմի և ներքին գործերու պաշտօնատանց համար Պետուութեան քարաուղարի պաշտօնին բարձրացուց զան : Եթէ երբեք կրնամ օգտակար ըլլալ թէ՛ քեզ, օրիորդ, թէ՛ հօրդ որ ահա կը դայ, թէ՛ պարոնին . . . որ նշանաձգ պիտի ըլլայ, ըսաւ բարեւ տալով Գամիւզարին, յուսամ թէ ուրիշներուն զիմելու թշնամանքը չպիտի ընես ինձ : Գերապատիւն Տիւ Բլէսի խնդիրներուս և ոչ մին կը մերժէ բնաւ :

— Ե՛, լսեցիր, ըսաւ Գաբրիէլ Տըլօրմ՝ Յովսէփը հրելով, կը սխալէի, անմիտ : Ապահով էի թէ այս երիտասարդ ազնուականը բոլորովին վայելուչ իրերու վրայ կը խօսակցէր Մարիօնին հետ :

— Ի՞նչ, ըսաւ Սէն-Սօրլէն՝ իր հանդարտ արժանապատուութեան գիմակը նորէն դրուելով, համարձակեցան ինծի դէմ թշնամական կասկածներ ունենալու :

— Այսինքն, թոթովեց Յովսէփ . . . : Այո՛, կ'ենթադրէի . . . : Ձէ՛, պարզապէս գիտե՛լ կը տայի աներիս . . . բայց վերջապէս ե՛րբ վանականները մատ կ'ունենան գործի մը մէջ . . . :

— Լռէ՛, ըսաւ Գաբրիէլ Տըլօրմ :

— Շատ աղէկ, կրկնեց Գամիւզար . սակայն քանի որ կ'առաջարկուի բարիք ընել մեզ, իմ մասին չէի դժգոհեր եթէ վարդաւոր նուիրակի աստիճանին անցնէի : Այնպէս չէ՛, աներդ իմ :

— Ահա կը տեսնես, պարոն, ըսի Սէն-Սօրլէնին, որ դժուարին է քեզ մերժել այսքան վայելչապէս մատուցուած խնդիր մը:

— Իսկ ես, ըսաւ Գաբրիէլ Տըլօրմ, անձնական փառասիրութիւն չունիմ. սակայն եղբայրներդ պիտի մեծնան, աղջիկս, և եթէ պարոնը բարեհաճի տակաւին յիշելու իր այս դիշերուան բարեսէր առաջարկութիւնը . . . :

— Անշուշտ, պատասխանեց Տէ Պարոյին բարեկամը շատ քաղաքավար կերպով մը. կ'աղաչեմ որ միշտ և ամենուրեք վճարահաշիւ իմ վրայ:

— Այնքան պատրաստամիտ երեւոյն հետեանքն ահա այս կ'ըլլայ, ըսի ժպտելով:

Խօսակցութիւնն ընդհանուր եղաւ մեր մէջ: Բանահիւսը Մարնի յաւերժահարսանց քոյի երթալու խօսքը չէր ընել ալ, և կը զուարճանար հետս կարգուիլ ուզողին ապշութեամբ: Յովսէփ կը կարծէր թէ Շալօնի ատենին սրահին մէջ բազմութեան առջև արդէն ձեռքը բռնած է նուիրակներու փղոսկրեայ յաղթական դառազանը:

Այն պահուն ուր Սէն-Սօրլէն ահագին սուտ մը շտկած էր, բառական անխոհեմ հարցում մ'ըրի իրեն՝ փաստաբանին բացակայութիւնը հօրս առջև բացատրելու համար:

— Ի՞նչ պատճառաւ Էբըրնէյ եկար բարեկամիդ հետը:

Նախ վարանեցաւ պատասխանելու. սակայն իսկոյն սկսելով խնդալ և որոշելով անկեղծ ու համարձակ ըլլալ, ըսաւ.

— Յիրաւի կատարելութեան կաղապար մ'ըլլալու պահանջումը չունիմ: Ինչո՞ւ պահեմ քեզմէ տկարութիւններս: Լաւ կերուիտումը և լաւ գինին կը սիրեմ, մանաւանդ լաւ գինին որ ծերերուն և բանաստեղծներուն կաթն է: Արդ մեր Բարիզի դիմեմաճառներն ապիրառա անհաւատներ են, և օր մը կախել պիտի տամ՝ զանոնք, եթէ իշխանութեան հասնիմ. վասն զի մարդուս ժուժկալութեան յօժարութիւն տալու չափ կը խարդախեն իրենց ըմպելիքը. միթէ սոսկալի չէ՞ այս: Ուստի պատեհ առիթ սեպեցի Գերապատիւ Տիւ Բլէսին իր Լիւսօնի վիճակն երթալու համար բրած

սուղեորութիւնը, բարեկամն Տէ Պարոյին հետ ներհակ ճամբայ մը բռնելու և շամբանեան իր աղբիւրէն խմելու համար: Հետո կը տանիմ երեք հարիւր սրտակ շամբանեա որք կտտարելապէս խցուած և կապուած են: Հաւտա՛ ինձ, օրիորդ, թէ ամեն հարաւոր առիթներէն օգտու քաղելով ֆրանսայի միւս ամեն այգեստաններուն այցելութիւն պիտի ընեմ գինիի մառանս լաւ և յարգի կերպով զարգարելու համար:

Սէն-Սօրլէն իր այս խօսքէն 'ի վեր կարծես յանշափո համարում ունեցաւ Գամիզարին տուջի:

Այն օրն պրագօրէն անցած էր: Մօյի կը մօտէինք, և 'ի հետուսա կը տեսնէի կոթեայ մայր եկեղեցին զոր արեւմտայրի ճառագայթները կը լուսաւորէին:

Սէն-Սօրլէն ցած ձայնով ըսաւ ինձ.

— Հաշտութեան միջոցները պիտի պատրաստեմ: Ասի ինձի համար վեհ անձնուիրութիւն մ'է, վասն զի այնքան մօտեցայ բոցին որ ես ալ զգացի անոր կիզողական ազդեցութիւնը:

Ցամաքը կը մօտէինք:

Բանաստեղծը ցայտելով սեպեղն (berge) ելաւ, և քիչ մը անդին երիտասարդ փաստաբանին անոր քով գալը տեսայ: Ակնթարթի մը մէջ երկուքն ալ աներեղյթ եղան:

Ի՞նչ կ'անցնէր յիս. իւրովի այս հարցումը կ'ընեմ այսօր որ փորձառութիւնը բացատրած է ինձ զգայութիւններս և թոյլ տաւած է որ կէտ առ կէտ քննեմ զանոնք: Տէ Պարոյին վրայ սէր տնէի: Ցակաւին ո՛չ: Անշուշտ կ'ախօրժէի իրմէն, սաստիկ պիտի հրճուէի եթէ կարենայի ընդունիլ իր սիրանուէր մեծաբանքը, սակայն չէի զգար այն ներքին գրաւումը, սրտին այն սաստիկ վրդովումը որք սէրը ցոյց կը տան:

Փաստաբանը, բանահիւսն և ես պարզապէս խաբէքայի գեր կը խաղայինք:

Տէ Պարո իր ճամբուն վրայ գաւառաբնակ հրաին և շնորհաղէմ երիտասարդուհիի մը հանդիպելով զան սիրելու պահանջուած տեսցած էր, և Սէն-Սօրլէն զիս մօլորելու մասին Տէ Պարոյին

անեցած նպատակներուն գործադրութեան մէջ աջակից կ'ըլլար անոր : Բարեկամներու մէջ այսպիսի պզտի ծառայութիւններ փոխադարձապէս կը մատուցուին :

Զիս ընկճելու համար որոշեր էին զիմեւ այն դրութեան որու հետեւեցան, կը հետեւին և պիտի հետեւին անցեալ, ներկայ և ապագայ խորամանկները, դրութիւն որու ոգին հետեւեալն է. առաջին քայլն առնուլ և ապա նահանջել, որպէս զի կիները ստիպուին երկու քայլ առնելու :

Գրեթէ միշտ կ'առնունք այս երկու քայլը :

Սակայն երկիւղը միայն ստիպած էր զիս Սէն-Յօրլէնին հարց աւ փորձ ընելու, հետեւաբար Ցէ Պարօ ոչ այնքան յաղթող էր որքան կը կարծէր թէ է : Խորամանկութեամբ կ'յարձակէին իմ վրայ, ևս ալ խորամանկութեամբ կը պաշտպանէի ինքզինքս :

Ընթրիքի ատեն կ'յուսայի թէ երկուքն ալ երևան պիտի դան, սակայն 'ի գերեւ ելաւ յոյս : Ցէ Պարօ՝ խոստովանաբար իր բացեկամքն ըսած խօսքերուս հակառակ դեռ ոխ ունէր ինծի դէմ : Սէն-Յօրլէն մատնիչ մ'էր, և արդեօք ետքէն վստահութիւնս շարաշար գործածելու համար խօսեցուցած էր զիս :

Սեղանէն կ'ելնէինք, և գեռ ոչ ոք երեւած էր :

Բոլոր հին վախերս նորէն միտքս կը գրաւէին. աչերէս բարկութեան արտասուք կը հոսէր :

Կարծեցի թէ պիտի հիւանդանայի :

Պանգոկապեառահին ուզեց զիս մօտակայ սենեակ մը տանիլ, ուր պատուական անկողին մը պատրաստել տուած էր ինծի համար, կ'ըսէր : Շուտով ընդունեցի իր առաջարկութիւնը, ապա չոր ու ցամաք կերպով զիշեր բարձի ըսի որպէս զի ստիպուի տեղն երթալու : Սակայն կարծեա չհասկցաւ միտքս, և ուղղելով դէպ 'ի պատահանաձև դուռ մը, բացաւ զայն և ըսաւ .

— Օրի՜որդ, եթէ կ'ուզես գիշերիկ լուսնկայէ մ'օգուտ քաղելով պարտեզին մէջ հով առնուլ և պտոյտ ընել, շուտով պիտի անցնի անհանգստութիւնդ :

— Իբրք ազէկ միտքս ձգեցիր ատի. կը հաւանիմ, պատասխանեցի :

— Օրիորդ, կրնաս անվախ պտոյտ ընել. պատերը տասն ութ բարձրութիւն ունին : Գիշերն՝ եթէ անհանգիստ ըլլաս, մօտակայ սենեկի մը մէջ պառկած եմ, և ահա հնչակի մը լարը :

— Հատ ազէկ :

Պանդոկապետուհին մկնեցաւ : Պատահանաձե դրան շեմէն դուրս ելայ :

Իրօք լուսինը սքանչելի կերպով կը ճառագայթէր : Երկու կողմէն վանդակով գոցուած քարաշէն սանդուղի մը վրայ գտնուեցայ ուսկէ նայուածքս ծաղիկներով և հովանաւոր ոստերով բուրովին զարդարուն պարտիզակի մը ծամածուռ ծառուղիներուն մէջը կ'ընկղմէր :

Օդին բարեխառնութիւնը մեղմ էր : Վար իջայ, հոգիս ազատ՝ փակ ես երջանիկ ըլլալով, քանի որ կրնայի մինակս խորհրդածութիւններովս զբաղել այս գեղապայծառ գիշերուան և լուսութեան միջեւ :

Յանկարծ մօտէն եկող շշուք մը լսեցի :

Սարսուռ մը զգացի յոտից ցլուխ : Անկ առի ահաբեկ, և ականջ տուի :

Երաժշտական գործի մը կը յարդարուէր. ապա իսկոյն ծառերուն տակէն սկզբնական երգեր լսուեցան արագօրէն :

Հետաքրքրութիւնը վախս զսպեց :

Անգամ մ'ետեւս նայելէն ետք նաեւ կատարելապէս սիրտ առի. երկու ոստումով կրնայի սանդուղին բազրոտները հասնիլ և սկսեակս մտնելով դուռը գոցել : Ուստի մտիկ ըրի, և ճանչցի Բէրդէն* ձայնը :

Այս երաժշտական գործին այն ատենները շատ հոչակուած էր, և յաջողակ մատերու շնորհիւ կրնար անթերի ներլաշնակութիւն մ'ունենալ :

Մարդու ձայն մը յետապայ երգի տուները երգեց ազգու և զուարթ եղանակով մը :

* Տե՛սէ՛լ է՛ք ՎԲ. :

Կ'ըսուի թէ Աստղիկ ծովէն դուրս ելաւ
Բիւր շքնորհալի հըրապոյրներով :
Նէ ամենեին հեան ընկեր չունէր
Եւ դիք ծաղիկներ նետէին իրեն :

Բայց, գեղանիդ իմ, քումայթ չէր Աստղիկ,
Եւ աստուածներն ալ միշտ շողոքորթ են :
Եթէ բիբրդ սև, ձեռքդ սպիտակ
Տեսնէին, նաև ճակատդ փայլուն :

Եթէ, տատրակ իմ, ճուղղուն ձայնիդ
Հնչումն երկնային լսէին անոնք,
Քեզ անմահութիւն տալ պիտ' ուզէին .
Բայնժամ Աստղիկն իր հացը կը մուրար :

Բայց ինչպէս իրօք Հոմերոս կ'ըսէ,
Երբեմն Ուլիմբոս իսկ ձանձրալի է .
Ուրեմն, սիրելիս, այս աշխարհիս մէջ
Կեցի՛ր ուր մարդիկ աւելի խնդան
Եւ զիրար սիրեն լաւագոյն կերպով :
Օ՛ն, եկո՛ւր պահ զիս, սիրանուէրդ իմ .
Դից լաւագոյնն է ով որ քաջ սիրէ :

Եթէ ինձ կ'ուղղուէր այս երգը . իսկոյն անկարելի եղաւ ինձ
տարակուսիլ այս մասին :

Տերեւերուն մեկուսուիլը և Տէ Պարոյին ոտիցս առջև ընկնիլը
տեսայ :

— Երկինք, գոչեցի, դո՛ւն ես, պարոն :

— Այո՛, ե՛ս եմ, գեղանիդ և շնորհալիդ իմ Մարիօն, ըսաւ՝
Թէօրպը մօտակայ բլրակի մը վրայ նետելով, ինձ չէի՛ր
սպասեր :

— Ո՛չ, պարոն, ո՛չ. . . : Թո՛ղ որ փախչիմ. այսպիսի մի-
ջոցի մ'այդպէս զաւով ինձ վախ տալդ և յանկարծ վրայ հաս-
նիլդ դէշութիւն է :

— Ա՛խ, Մարիօն, կրնայի՞ աւելի երկար ժամանակ սպասել առանց քեզի տեսնելու :

— Կը պարտաւորեիր նաէն չելնել, վասն զի հոն ամենայն գիւրութեամբ կը տեսնէիր զիս :

— Բայց ո՛րքան անգութ եղար նախն մէջ. . . : Այդ հասակին մէջ այդքան քաջատուութիւն ունենալ, տուրեղոյթ անտարբերութեան մը ներքեւ պահել զգացում մ'որ երջանկութիւնս կը կազմէ :

— Ի՞նչ ըսել կ'ուզես :

— Ա՛լ կեղծաւորութեան մի գիմր : Սէն-Սօրլէն ամեն բան իմացուց ինձ . կը սիրե՛ս զիս, Մարիօն, կը սիրես զիս :

— Ամենեին, պարոն : Սոսկալի է այդ ընթացքդ : Եթէ հայրս, եթէ ուրիշ անանատեսներ . . . :

— Հանգիստ եղի՛ր, ոչ ոք պիտի գայ : Պանդոկապետուհին պարտաւորեցաւ շրջագայութեան մը խորհուրդը տալու քեզ, և ամենասաստիկ պատուէրներ տուի իրեն . պարտեզին վրայ նայող բոլոր սենեակներն ամայի են :

— Բայց առի գաւաճանութիւն մ'է, զօչեցի ահաբեկ :

Իսկոյն հասկցայ վտանգին մերձաւորութիւնը, և այս վտանգէն ազատելու համար տեսայ թէ ո՛րքան հարկաւոր էր վերադառնալ հանգարաւ ըլլալ :

— Ա՛հ, Մարիօն, կ'ըսէր փաստաբանը, միշտ ծունդի վրայ կեցած, խնդրե՛մ, թոյլ տուր ինձ որ ձեռքդ շարթերուս մօտեցնեմ : Դէպ ինձ դարձուր այդ սիրաբոյր աշերը օրը անբուժելի վէրք մը կը տան ինձ : Քո՛ւկդ են սիրտս, հարստութիւնս, կեանքս : Մարիօն, կը սիրե՛մ քեզի իբր խենդ մը, մալեգնապէս կը սիրե՛մ քեզի : Եթէ հիմա հարկ ըլլար ինձ յոյսս կտրել, եթէ հրամայես ինձ որ ա՛լ քու վրայ չխորհիմ . . . : Հիմակ անմիջապէս քու առջևդ, ոտիցդ քով ինքզինքս պիտի մոռցնեմ :

— Իրա՛ւ, կարելի՛ է այդ բանը, ըսի՛ ձայնիս երերումը զսպելու համար ամեն ջանք 'ի գործ դնելով : Բայց զգուշացի՛ր : Կարող եմ քեզի այդ յիմարութիւնը ընելու ստիպել . . . : Ա՛հ,

ամենէին պատասխանատուութիւն չեմ առնուր վրաս, վասն զի յօժարութիւնս սաստիկ է :

Տէ Պարօ ինձ նայեցաւ մոլորագին կերպարանով :

— Այո՛, պարոն, գիտնաս որ ինծի համար աշխարհիս տեսարանին վրայ աղւոր սկիզբ մը կ'ըլլայ այդ բանը : Ո՛րքան վէպի դիցադնուհիներ, որքան պչրասէր կիներ այս փառքին հասնելու կը փափաքին :

— Կը նայիմ որ Սէն-Սօրլէն չսխալեր է, ըսաւ Տէ Պարօ. խելանի եօ, Մարիօն, նա մանաւանդ անխռով ես :

Փաստաբանն իր աղերսաւոր կեցուածքը թողաց, և սկսաւ իր թաղեայ խոյրովը թօթափել այն աւազները որոնցմով իր ծանցելուր ծածկուեր էին :

Նստարան մը կար քիչ մ'անդին : Նստայ և քովս տեղ մը ցոյց տուի իրեն ալ :

— Յիրաւի, գոչեց, զմայլելի ես. կը հիանամ քու վրայ : Անկարելի է ամենասաստիկ վախէ մ'ետք փչցնան շուտով հանդարտիլ կատարելապէս :

— Ատի ամենէին զարմանալի բան մը չէ, պարոն : Նախ վախցայ. սակայն իսկոյն մտածեցի որ վախնալս քեզի թշնամանել է : Ձեմ կրնար հոս հետդ խօսիլ այնքան հանդարտօրէն որքան նաւին վրայ : Պատուակիր մարդ մ'ես, ուստի վստահութիւնս շաւրաչար չպիտի դործածես :

— Ա՛խ, Մարիօն, կը մոռնան քեզի սիրելի :

— Զիս յարգելու աւելի պատճառ մ'է սիրելի : Ինչո՞ք, ազէտ և աշխարհիս սովորութիւններուն անտեղեակ աղջիկ մ'եմ, ուստի ինծի դէմ կրնաւ շատ զօրաւոր ըլլալ :

— Ամենէին. կը ճանչեմ արքունիքը յաճախող կիներ, նա մանաւանդ խիստ բարձրաստիճան կիներ որք այսպիսի պարագայի մէջ այդքան վայելուչ կերպով չպիտի կրնային պրծիլ :

— Ինչո՞ւ :

— Պատասխանը շատ երկար բացատրութիւններու կարօտ է :

— Կը ձանձրանան այս խօսակցութենէն :

— Ո՛չ . . . : Գիշերը զմայլելի է , և զայն քեզի հետ անցու-
նելս մեծ ուրախութիւն է ինձ :

— Տէ՛ր Աստուած , նայէ՛ որքան հանդարտ ես հիմա , դուն որ
ինքզինքդ մեռցնել կ'ուզէիր դեռ պահ մ'առաջ : Օ՛հ , ահա թէօրպդ .
անգամ մ'ալ երգէ այն տաղը որու խօսքերը խիստ աղւոր երե-
ցան ինձ : Ինծի՛ համար շինեցիր այն երգը :

— Այո՛ , օրիորդ . . . : Այսինքն . . . աղաչեցի Սէն-Սօր-
լէնը որ այն երգին տունները շինէ :

— Ի՛նչ , պարոն , ուրիշի մը կը յանձնես . . . :

— Արո՞ղը տանի , ալ ինչ ընելս չգիտեմ , գոչեց : Ծիծաղե-
լի , այլանդակ կը գտնես զիս . անշուշտ այս միջոցիս աննման ա-
պուշի մը , յաւանակի մը կերպարանքն ունիմ :

— Բայց չէ՛ , պարոն , իրաւ կ'ըսեմ թէ չէ՛ :

— Ո՛հ , այո՛ . . . Գամփուզարին կը նմանիմ . . . : Ասի դաս
մը պիտի ըլլայ ինձ այսուհետեւ բնաւորութեանս հակառակ չվար-
ուելու : Արնայի առջի անգամ երեալ ինչ որ եմ , այսինքն ու-
րախասէր սրիկայ մը , Էբիդիւրի բուն աշակերտ մը . . . և տա-
կայն կը հաւատտեմ քեզ թէ նաև խիստ քաղաքավար մարդ
մ'եմ : Ո՛չ Աստուծոյ , ո՛չ սատանային , ո՛չ մարդերուն , ո՛չ կի-
ներուն և ոչ առաքինութեան կը հաւատամ : Այս աշխարհիս մէջ
ոչինչ կը հաւտամ . միայն մէկ բանի կը հաւտամ որ է սիրելու
և սիրուելու երանութեան :

— Բայց կը նայիմ որ կը խենդենաս , ըսի :

— Այո՛ , խենդութիւն էր պահ մ'առաջ գոհհիկ սիրահարի
մը պէս հառաչելս . խենդութիւն էր քեզի հրապուրելու աշխա-
տիլս այն ստորին խորամանկութիւններով , այն անհամ խաբե-
բայութիւններով , զգացումի այն հասարակ տեղիքով զոր պէտք է
ստորին կարգի սիրահարներու թողուլ : Երբ առաջին անգամ Է-
բըրնէյի մէջ իրարու հանդիպեցանք , գեղեցկութեամբդ զարմա-
ցուցիր զիս . սև աչերէդ արտադրուած հուրը սիրտս այրեց , և
ինքնովին ըսի . Տէ՛ Պարօ , սիրելիդ իմ պարոն , ահա քիչ մ'ան-
դին գաւառաբնակ պատանուհի մը կայ որ Աստղիկին պէս աղւոր

է : Վայելուչ կերպով մօտեցիր իրեն , և շատ մը վախճներ զինքը . վասն զի վեհերոտ եղնիկի մը կը նմանի ան : Ճարտարութեամբ վարուէ հետը , կամաց կամաց ոռկանիդ մէջը բեր այդ սիրուն թռչունը , վասն զի եթէ սովորական կերպերովդ վարուիս , պիտի փախչի այդ որսը , և ալ չպիտի բռնես զայն : Ուստի սիրաբեկ կերպարան մ'առի , արտում երեյայ , մեկնեցայ որպէս զի շտեմնես զիս , ըսի Սէն-Սօրլէնին որ հառաչահօք մըմեջէ քեզ : Անմիտ էի , Մարիօն , անմիտ էի այսպէս վարուելով . մարդս միշտ յանցաւոր է դիմակով մ'երեսը դոցելով . ես կը հանեմ դիմակս :

— Կ'երեակայես , սպորն , թէ այդպիսի խոստովանանքով մը աւելի համարում կ'ստանաս իմ առջև :

— Ցարակոյս չունիմ , գեղանիդ իմ :

— Կը սխալիս : Այդ բաները խոստովանելդ առաջ աւելի հաճելի էիք ինձ . Աստուծու ջհաւատ՛ : Ինչ դարշելի բան :

— Է՛հ , ի՛նչ ընեմ . ընտանեկան պակսութիւն մ'է աստի : Անաստուածութիւնը մեր արեան մէջ կայ : Մեծ-հօրեղայրս՝ Ժօֆրուա Վալէ՝ հազիւ իր համուշարանական խանձարութեն ելած էր , և ահա Հառապի՛ն Ժանդախք անունով դիրքը հրատարակեց : Խիստ հետաքրքրական դիրք մ'է , անաստուածութեան հմտալի և ներհուն ջատագովութիւն մ'է այն . սակայն իր արժէքը չճանչուեցաւ անցեալ դարուն մէջ , և այս պատճառաւ գիրքն ալ , հեղինակն ալ խորհրդարանի հրամանաւն այրեցաւ Կրէվի հրապարակին վրայ :

— Աստուած իմ , գոչեցի , ահա տես թէ ինչ է անկրօնութեան վերջը :

— Բայց մեծ-հօրեղեօրս պէս միամիտ չեմ , գեղանիդ իմ , և չեմ ուզեր նուրբ մագաղաթի վրայ մրոտել ներքին կարծիքներս : Բաւ կը համարիմ ինձ այս կարծիքնիւրս յայտնել խոհեմ և խելացի մարդերու , բարեկամներու , սիրուհիներու , և քեզ , Մարիօն , որ այսուհետեւ աշկերտս պիտի ըլլաս : Հաճոյքի փիլիսոփայութիւնը պիտի սորվեցնեմ քեզ :

Բոլոր հաւատոյ զղացումներս և համաւորութիւնս զայրացան Տէ Պարոյին այս խօսքերէն , և պատասխանեցի .

— Եր սխալիս, պարոն. երբեք ամբարիշտ չպիտի ընես զիս:

Ոտք ելայ սենեակս երթալու համար. սակայն Տէ Պարօ զիս ստիպեց տեղս կենալու: Այս բռնադատութիւնը արդարացնելու համար այնքան հեղապէս ալիքսարկու կերպարան մ'առաւ որ բարկանալու համարձակեալութիւնը չունեցայ: Միայն թէ նայուածքս երիտասարդ փաստաբանին նայուածքէն հեռացուցի, վասն զի հետզհետէ կը դիւթուէի:

— Ինձ նայէ, սէրդ իմ գեղանի, գէշութիւն է անկեղծութեանս ասպաշխարանքը այդքան խստութեամբ ինձ կրել աալդ. Հաւատոյ դաւանանքս զայրոյթ կը պատճառէ քեզ, ուրեմն ալ չիօսինք ատոր վրայ: Նախապաշարուամի շղթան խորտակեր եմ կամ ոչ, հոգդ չէ: Եր հաւատամ երկնային նայուածքիդ, ժպիտիդ, թարմագեղ այտերուդ, վարդանման շուրթերուդ, և սա նրբաձև ու շոքահալի մարմնոյդ զոր երկու ձեռներովս կը շրջապատեմ: Նայէ՛ ինձ. քսանուհինք տարեկան եմ. ժայրական ժառանգութիւնս կը վայելեմ: Փաստաբանի արհեստս անկասակ կերս պոլ՝ նկատել կը ձեացնեմ, իրաւ է, բայց պատճառն է խոչընդոկն չըլլալ նախագահին որ հայրս է. Սա յիսուն հազար ֆրանք եկամուտ պիտի թողու ինձ: Ա՛ռ զեն՝ աւունու զիս ինչպէս որ եմ, այսինքն ծաղկահաս, հարուստ, անհաւատ, սիրահար: Սիրելի հրեշտակս, հետս փայլուն կեանք մը պիտի վարես. շարունակ հանդիստ և երջանիկ պիտի ըլլաս. երբեք չպիտի Դանչես վիշտը . . . Մարիօն, այնքան գեղանի ես որ չես կրնար կասկածիլ հաւատարմութեանս վրայ: Եր սիրեմ՝ գքեզ, և կը պարտաւորիս աչերէս դիտել թէ այս սէրը սուտ չէ: Այո՛, կը սիրեմ՝ քեզի, և կ'ուզեմ որ միւս կիները նախանձին վիճակեդ . . . կը սիրեմ՝ քեզի, և կեանքս քո՛ւկդ է:

Տէ Պարօ. անմեկնելի աւիւնով մը կը խօսէր:

Նորէն առջևս ծունդի վրայ եկաւ և համբոյրներով՝ լափեց ձեռքս զոր իրեն թողած էի:

Իր ամբարիշտ պատճառաբանութիւններն արդէն մտքէս ելեբէին:

Երբ իր սէրը կը յայտնէր, որքան գեղանձն, որքան ուրախ զուարթ կ'երևար ինձ. իր ձայնն այնպիսի հնչիւններ ունէր որք թուօր հպտասիրական միտումներս կ'ողոթէին. կ'զգայի թէ սրտիս մէջ կ'արթննային սին փառքի արձագանքներն որք քնացեր էին, և զմայլումով կը նշմարէի այն փողփողուն և աշխարհային հեռաւոր տեսարանը զոր իմ առջև կը պարզէր:

Ձիս անարգել կը տանէր գէպ իր երեակայական աշխարհը:

— Այո՛, ըսի, այո՛, կը հաւտամ սիրոյդ, սաեայն իզմէ զատուելու ժամանակն է ալ: Վաղը նորէն նաւը մի՛ գար. հետդ տանք Պ. տը Սէն-Յօրլէնը. եթէ նաւն ըլլաք, զգացածս հօրմէս և նշանածէս գաղտնի պահելու չափ կեղծաւորութեան զօրութիւն չպիտի զգամ յիս: Բարիզի մէջ կնքամօրս տունը նորէն վը տեսնուիք:

— Կնքամօրդ տունը, դոչնց. այդքան յոյս կը տաս ինձ. . . Կնքամօրդ տունը, ուր մարդիկ չորս կօղմդ պիտի բռնեն, պիտի շքշաղատեն քեզի և ուր ընկերութեան ծաղրելի պատշաճութիւններն իս պիտի ստիպեն ձեռքս շարունակ սրտիս վրայ դնելու որդէս զի չբախէ. . . Կնքամօրդ տունը. մի և նոյն բանն է ըսել ինձ որ մոռնամ քեզի:

— Ա՛խ, որքան անիրաւ ես, պարոն: Կոմսուհին իմ կամքի հակառակ որոշուած ամուսնութեան մը հաւանիլ չուզելը գիտէ: Անտարակոյս չպիտի ուզէ որ կատարուի այն, և երբ ազատ ըլլամ, կ'ընաս անվախ ներկայիլ: Տիկին տը Սէնթ-Էմիլմօնին պիտի թողում բաղդս որոշելու հոգը, և եթէ ուզէ որ հետդ կարգուիմ, ապահով եղիւր թէ արգելք չպիտի դնեմ իր կամքին առջև:

— Ի՛նչ աղւոր կը խօսիս, զմայլելի կին, ըսաւ Տէ Պարօ՝ աճապարանօք ռոք ելնելով: Կը տեսնեմ որ իրարու միտքը չհասկըցանք, իրաւ է որ քիչ մ'աշ տեսայ: Յանցանքն իմս է. կը պարտաւորէի աւելի բացորոշ կերպով միտքս իմացնել: Չէ՛, սիրելիդ իմ, չէ՛, Կնքամօրդ պիտի չառաջարկեմ որ ինձ տայ քեզի. . . : Այնքան շատ կը սիրեմ քեզի որ չեմ ուզեր կարգուիլ հետդ:

— Ի՞նչ կ'ըսես :

— Ամուսնութիւնը սատանայական հիմնադրութիւն մը , սոսկալի վտանգաւոր փոս մ'է , վայելումի գերեզմանն է երանութեան խափոյցն* է : Կը զարմանամ , ես որ կը կարծէի թէ այս աշխարհիս իրերուն նկատմամբ աւելի առողջ և լաւագոյն կերպով հաստատուած գաղափարներ ունիս : Անլուծելի կապերով իրարու շղթայուող և իրենց սիրոյն աւերակներուն վրայ միասին հեծելու բռնադատող երկու անձերու վիճակին պէս անլուր , այլանդակ , ապուշ բան մը գիտես : Յիրաւի անըմբռնելի ցաւ մը կը պատճառես ինձ : Սէրն ազատ ծնած է , սիրելիք իմ . կապէ՛ իր թեւը , և ահա անհամ ու վէս տղայ մը կը դառնայ : Այն աստիճան մարդս յօժարակամ կ'ուզէ գաւազաններ առնուլ զան արիւնջը հանելու շափ պանահարելու համար :

Այս խօսքերէն սրամտեցայ , վասն զի անհնարին նուաստութիւն մը կը բերէին ինձ անոնք . սակայն ինքզինքս բաւական զսպելով կրցայ շատ հանդարտ ձայնով մը պատասխանել յանդուգն երիտասարդին .

— Հաճէ՛ ներողամիտ ըլլալու , պարոն , պատանութեանս և գաւառական արամալի գաղափարներուս . երբ օկըրունքդ իմ աւջեւ պարզեցիր , կը պարտաւորէի անոնց հետեանքը գուշակել և ծիծաղելի հանգամանք մը չստանալ քու մտքի առջև :

— Ա՛խ , Մարիօն , կ'երդնո՛ւմ թէ . . . :

— Աղէկ , պարոն , զատուինք ա՛լ :

— Ի՞նչ . . . զիս այսպէս թողլու քաջասրտութիւն պիտի ունենամ :

— Անշուշտ : Կին մը դէպ յառաջ քայլ մ'առնելովը յանցանք ըրած է . արդ պէ՛տք է որ յուրի ամօթ մը զինքն արգիլէ ետ դառնալու :

— Օրիմրդ , դու քու անձիդ վրայ մեծ իշխանութիւն մ'ունիս , և յառաջ պիտի երթաս :

* Eteignoir. Խափոցանելու , իջելով մօրելու գործի : Ծ. Թ.

— Ատի արգէն մարգարէաբար ըսուեցաւ ինձ, պարոն :

— Ինդրեմ, խորհէ տակաւին . միայն մէկ հարուածով մի՛ կտրեր յոյսերս :

— Յայսերք : Հաւանեցայ զդպնելու Պ. տը Սէն-Սօրլէնին թէ անտարբեր չէիր ինծի համար . . . : Յանցա՛նք մ'է այս . այո՛, թերեւ : Սակայն, պարոն, սրտին անբարոյութեամբ ապականուիլը միայն կրնար ընդունելի ընել ինձ առաջարկութիւններդ . արդ այս ապականութեան և պատանուհիներու յատուկ խնդիրներէն մը մէջ վիճ մը կայ . . . : Ծառա՛յ եմ, պարոն :

Եւ Տէ Պարօն սաստիկ շուարումով մը համակուած թողլով դէպ 'ի պարտէզին սանդուղը քայլեցի : Բազրոտներուն վրայ կոխելով վեր ելնելու պատրաստ էի երբ փաստաբանը սկսաւ վաւ զէլ ետեւէս հասնելու համար :

— Մարիօն . . . դէթ բարեկամ մնալով զատուինք :

— Հատ աղէկ, պատասխանեցի :

— Մանաւանդ թէ կ'ըջամօրդ չիմացնենք մեր մէջ տեղի ունեցող այս իրողութիւնները :

— Իրօք անօդուտ է իմացնելը :

— Ուրեմն երթաւ բարեւ, անդո՛ւթ :

— Երթաս բարեւ, պարոն :

— Բայց ինձ նայէ՛, կ'ուզեն գրաւ մը բռնել :

Բազրոտներուն վերի կողմն էի . Տէ Պարօ չհամարձակած էր ետեւէս վեր ելնելու :

— Ի՞նչ գրաւ, ըսի՝ սանդուղին վանդակին վրայ կ'ընելով արմուկովս :

— Գրաւ կը դնեմ թէ վեց ամիս չանցած վարդապետութիւններս ընդունած պիտի ըլլաս :

— Չէ՛, ամենեին :

— Բայց գրաւ կը դնեմ . . . :

— Ի՞նչ գրաւ կը դնենք :

— Յիսուն հազար ֆրանքի արժողութեամբ ադամանդազարդ դարգմանակ մը գեղեցիկ ճակատդ զարդարելու համար :

— Չեմ կրնար այդպիսի ծանր գրաւի մը փոխարէն դնել :

— Բայց ես , սիրելիդ իմ , այս գրաւին դէմ համբոյր մը կ'ընդունիմ :

— Համբոյր մը . . . աղէկ չես խորհիր . համբոյրն արդէն պէտք է տրուած ըլլայ զրաւը կորուսելու համար :

— Իրաւ ըսիր . . . : Ուրեմն գրաւականիս փոխարէն երկու տարի հաւատարիմ պիտի մնաս եթէ սիրուհին ըլլաս :

— Ո՛հ , երկու տարին շատ է երբ պիտի ենթադրես թէ վարդապետութիւններովդ տոգորուած եմ :

— Ուրեմն մէկ տարի :

— Լաւ , կը բռնեմ զրաւը . բայց մատնութիւն չուզեր , լսեցիր :

— Անարատ ոսկիի զանգուածի մը պէս անխաղախ պիտի ըլլամ :

— Ի՞նչպէս ըսի , մի մոռնար . միայն կնքամօրս տունը պիտի տեսնուինք :

— Որոշուած է ատի : Մարիօն : Դուն ալ քու մասիդ յիշէ՛ գրաւին թուականը : Այսօր ապրիլին 25ն է : Չեռքդ կը շնորհես , շնորհալիդ դու :

Վերէն երկնցուցի ձեռքս :

Հինգ կամ վեց անգամ պազաւ ձեռքս , և փախայ սենեակս մտայ , պատուհանաձեղ դուռը դոցելու և կղպակը երկու անգամ դարձնելու հոգ տանելով :

Այսպէս լնցաւ այս արկածն որ կրնար աղետաւոր ըլլալ ինձ եթէ պատրաստամտութիւն չունենայի :

Տէ Պարօ՝ տակաւին դեռահաս ըլլալով՝ շատ կրնկրկէր ներկային տպաւորութեան առջև , և աղէկ մը հրապուրելու մասին չունէր այն ամեն խորամանկութիւնը և սատանութիւնը զոր ետքէն ցոյց տուաւ : Հետս ուղեորիլ ուզելու ատեն սխալ ճամբայ մը բռնեց . ապա ետ դարձաւ զարտուղի ճամբու մը ցեխերուն մէջ բոլորովին ընկղմելու համար : Սակայն յաջողած էր զիս յուզելու իր խօսքերուն եռանդոտութեամբը , հակառակ այն ներգոր-

ծութեան զոր 'ի սկզբան ըրած էր իր սկզբանց ցաւալի յայտարարութեամբը :

Սակայն կորսուեցաւ իր դատն երբ ամուսնութեան վրայ պատճառարանելը լսեցի :

Հարկաւոր չսեպած էր դարձուածներ և շրջասացութիւններ գործածել գաւառացի պղտիկ աղջկան մը հետ , որ ոչ այնքան տեղեակ էր խօսքի պատշաճութեանց և լեզուային ազնիւ զգուշութեանց : Արդ գաւառացի պղտի աղջկան սրտին թելերը շատ մը կենցաղագէտ կիներու սրտին թելերէն աւելի դիւրագրդիւ էին թերևս , և Տէ Պարօ կրցաւ այն օրը կարծել թէ կատարելապէս սխալ ընթացք մ'ունեցած էր անփորձութեան պատճառաւ :

Գիշերն 'ի բուն չպառկեցայ :

Եբբ ինքզինքս մինակ գտայ սենեկիս մէջ , վախն առաւ զիս : Տէ Պարօ ինծի համար ստակ կերցուցած ըլլալով իր վրայ միջակ վտահաւթին ունէի , և պանդոկապետուհիին մեղսակցութիւնը զիս կրնար նորանոր վտանգներու ենթարկել որոնցմէ ողջ առողջ ազատուելու ապահովութիւնը չունէի :

Ասկից 'ի զատ կը փափաքէի փոքր ինչ վրէժ առնուլ այս կնիկէն , և ցոյց տալ իրեն թէ իր խորամանկութիւններն ապարդիւն մնացեր էին :

Բոլոր ոյժովս հնչակը շարժեցի :

Պանդոկապետուհին եկաւ :

— Տիկին , ըսի , պահ մ'առաջ ասպհովութիւններ տուեր էիր ինձ , բայց սուտ էին անոնք : Եբբ պտոյտ կ'ընէի , ծառերուն տակէն շուքի մ'անցնիլը տեսայ . ետեւէս վազող մ'եղաւ . բարեբաղդաբար վազողը չհասած հոս եկայ և այս դուռը գոցեցի . բայց քանի որ կարելի է մէկու մ'այս ապակիներուն մին կտրելով ներս մտնելու փորձ ընելը , որոշեցի մինչև առտու աթոռի մը վրայ նստած մնալ , ուստի պիտի հաճիս քովս կենալ :

Պանդոկապետուհին դէմքը ծռմրկեց , ապա համակերպեցաւ՝ օտարակապէս պնդելու տեսնելով :

Մօտակայ սեղանի մը վրայ Գլեման Մարդի բոլոր հնատիպ եր-

կերը գտնելով մինչև առաու նամակներ, պարսաւաբանութիւններ, շրջանաւոր տաղեր, պալլադեր* (ballade) կարդացք: Պանս դոկապետուհին շատ գէշ քնացաւ. բայց կ'ուզէի աշխատանքովը վաստկել տալ իրին այն ստակը զոր Յէ Պարօ հարկաւ տուած էր զինքը շահելու համար:

Առաու ժամը հինգուկէսին մկնեցանք:

Օդն աւրուած էր. սաստիկ անձրև կը դար, և պարտաւորեալ ցանք ամենքս հասարակաց սենեկին մէջ դիզուիլ:

Սակայն այն օրը միւս օրերէն տելի շուտ անցաւ:

Երեւակայութեանս առջև կը բերէի փաստաբանին հետ ինձ պատահած արկածին մանրամասն պարսպաները: Կը թուէր ինձ միշտ թէ կը սիրարանէ հետս. առջևս ծունկի վրայ եկած կը տեսնէի զինքը. իր ազնիւ և զեղեցիկ դէմքին, ինչպէս նաև հեղինական ու միանգամայն սիրաժառ ժպիտին վրայ կ'սքանչանայի: Կամքիս հաւառակ թանաստեղծական հանգամանք կ'առնուր մինչև անգամ այն պժղալի գրութիւնը զոր անամօթաբար պարզած էր իմ առջև, և չեմ համարձակիր ըսելու թէ այս առաջին և վտանգաւոր գասը սրտիս մէջ չթողուց այնպիսի սերմեր որք ետքէն աղետալի կերպով մ'աճեցան:

Մեծ քաղաքին կը մօտէինք:

Քիչ մ'եւ, և հաճախ Բարիզ աչքիս առջևը պիտի ըլլայ, Բարիզ որ շուայլութեան և հեշտութեանց բնակարանն է, Բարիզ որու պատկերը շքեղ և փառաւոր կ'երևայ երեւակայութեան:

Հազիւ գուշակութիւնները միտքս կը գան:

Ծաղկահաս և զեղանի եմ. ինչո՞ւ ամեն կողմէ մեծարանք և յարկանք չդանեմ: Տեսնուած են ուրիշ շատ կիներ որ անշուք դասէ մ'առջև գալով ամենաբարձր սփեռներու մէջ փողփողեցան:

* Գաղղիական հին բանաստեղծութիւն, որ ի և նոյն յանգիւններու վրայ չմտած տաղերգութիւններէ իւր բաղկանայ, և որուն վերջը ի և նոյն տողը իւր քայ իւր:

Այս աշխարհիս մէջ ուրախութիւնը, երջանկութիւնն և փառ-
թամութիւնը կը վերաբերին որոնց որ կրնան յաղթութեամբ ստա-
նալ զանոնք : Եթէ բաղդին ճամբան լի է քարնդօտներով, ին-
չու չխորտակեմ զանոնք : Կ'երթամ մանելու այն փառաւոր տա-
պաւիտն ուր պատկեր կ'ընծայուին յանգզնութեան և քաջասրտու-
թեան : Բարիք փառասէրներուն աշխարհն է :

Ե

Նաւը յառաջանալով արդէն ետէր թողաց Շարանթոնը :

Անցանք նաեւ Մարն և Սէն գետերուն խառնարեքանէն (con-
fluent), և գետին մէջէն յառաջացանք առանց մեր սովորական
լծաւած ձիերու օգնութեան :

Եւ ահա պահ մ'եւթ թանձր մնախի տմայ մ'իմաց տառա մեզ
թէ Բարիզի մօտ հասած ենք : Նօդրը-Յամի աշտարակները հո-
րիզնին վրայ կը ծրագրուէին :

Արագօրէն վեր ելնելով նախն առաջադիմածին վրայ կեցայ ,
առկէ շէնքերու ահագին գէղ մը , քիւեր , զանգակատուններ ,
գմբէթներ , տուններ , փոքր աշտարակներ նշմարեցի որք կը խմբ-
բուէին , իրարու կը խառնուէին , տեսութենէ աներեւոյթ ըլլալու
չափ հեռաւորութեամբ կը տարածուէին՝ մերթ իրենց ահեղ զանգ-
աւածովք գետինը ճգմելով , և մերթ գէպ երկինք խոյս տալու հա-
մար գետնէն զատուելով :

Այլ հիանայի , այս քարային աշխարհին , մարդկային փեթակնե-
րուն կը նայէի որոնց բզզումը մինչև մեզ կը հասնէր . կը հար-
ցնէի իւրովի թէ արդեօք երազ մը չէի տեսներ , թէ արդեօք
այս խորին և վեհաշուք ժխորը մեծաշէն քաղաքին ձայնն էր ի-

րօք, և թէ արդեօք այս լայն և գեղեցիկ գետը մեզի պնդոք ներսը կը տանէր :

Արդէն կը հպեինք պատուարներուն :

Մեր աջ կողմէն սկսաւ երեւալ նոր պատնէշը, ապա Զինարանը, ապա իր պարտէզները, օրօնց վերեւէն ախար Պատթիյի իր սպառնալի աշտարակները և թնդանօթներով բեռնաւարտած ժայռերը ցոյց կը տր մեզ : Սէն գետին այս կողմը քարափանց անբառ գիծ մը շինուած լմնցած է որ Սէն-Բօլի քարափէն մինչև Զինարանը կը տարածուի : Նաւը քով քովի խռնուած տուններու երկու կարգի մէջ տեղէն միշտ յառաջանալով արագօրէն անցաւ Մարնի կամարջին կամարներուն տակէն : Հօգրիէթի երկայնութեամբը չուելով մեր ձախակողմն ունեցանք Միջնաքաղաքը, այսինքն դարերու այն սևաթոյր հին որորանը զոր գետն ամեն կողմէ կը շրջապատէ, իբր թէ աստեղք ուզած ըլլար տղայ Բարիզը քնացնել իր ջուրերու կարկաշտման ձայնովը : Նօբէն տեսանք Նօբր-Յամ եկեղեցին, և անմիջապէս ետք նաև Սէն-Ժան Լըրօնի եկեղեցին, որու զանգակատան սրածայր փայր բուրգը համար տներեւոյթ կ'ըլլայ ամհաշէն աշտարակներու շուքին մէջ :

Վերջապէս անցանք Շաթըլէն, բարեկեցինք թագաւորներուն հինաւուրց պալատը : ապա նաւապետը նաւը դեպ աջ կողմն ուղղելով հասաւ գետեզրը և մեզի կեցուց Բօն-Նէօֆի մօտ որ Բեքէնի ջրարբին վերի կողմն է :

Պրեզի հրապարակէն սկսեալ մեր երկու կողմէն ժողովուրդի տհապին բազմութիւն մը նշմարեք էինք : Բազմութիւնն ևս աւելի շատցաւ այն տեղն ուր նաւէն դուրս պիտի ելնէինք :

Բայց ոչ ոք համարձակեցաւ գուրս ելնելու :

Ի՞նչ կրնար ըլլալ այս ժողովրդային աղմուկին պատճառը : չգիտէինք : Բայց յայտնի էր թէ այն օրը բան մը, տարօրինակ և սոսկալի բան մը կ'անցնէր Բարիզի մէջ :

Նաւապետը դուրս ելաւ բազմութեան հետ խառնուելու և տեղեկութիւններ ստանալու համար :

Բողէէ մ'ետք նորէն նաւն եկաւ ահաբեկ դէմքով :

— Ի՞նչ է, ի՞նչ կայ, հարցուցին ճամբորդները :

— Երեկ Լուվրի պալատին մէջ մարեշալ տ'Անգրը մնացուցե՛ր են, գոչեց : Այս գիշեր պահափր զինւորներ գազանապէս Սէն-Փերմէն-Լաքսերուա եկեղեցիին մէջ թաղեցին իր մարմնը, և խաժամուժ ամբողջ գուշակելով թաղուած տեղը՝ պահ մ'առաջ դիակը գերեզմանէն հանձր է, ուղիքն մէջէն կը քարշէ կը տանի և կ'ուզէ կախել սա կախաղանէն զոր Բօն-Նեօֆի վրայ կը նշմարէք :

Յետից ցզլուխ սարտու մը զգացի : Մէն մի ճամբորդ ամեն կողմէ որոտացող ժողովրդային փթթորկին հետ նաև հաղարարոր ձայներէ կրկնադ տղաղակ մը կը լսէր որոշակի : Այս տղաղակն էր .

— Մեռնին Գօնչիկները :

Էբբրնէյի տղանակիցները յիշեցի :

Երկու օր առաջ անոնք մի և նոյն սպառնալիքը կ'ընէին մի և նոյն համաձայն ատելութեամբ :

Մարեշալ տ'Անգրը՝ որ ֆիօրէնցացի դիւանադիտի (diplomate) մը աղան էր՝ իր բախտաւորութիւնը կը պարտաւորէր Մարի աը Մէախիլի որու հետն եկած էր այն իշխանահիին ամուսնութեանը ժամանակ : Թագուհին դայեկանունը քոյրն էր իր կէնը՝ Լէօնօր Վալիկայի՝ որ անշուք տոհմէ էր . թագուհին շատ սէր ունէր Լէօնօրին վրայ և ուզեց ֆրանսա բերել զան : Իրօք հետը բերաւ իր գայեկատոհմ քոյրը և շուտով կարգեց Գօնչիկին հետ որ իր սովորական գործերուն ծառայող ազնուականն էր :

Այս երկու բանասրկուներն այնքան ազդեցութիւն ունէին Մարի աը Մէախիլին վրայ որ Անրի Դ. անգամ չէր կրնար դիմադրել այն ազդեցութեան : Վալիկայի բաղմիջ խռովութիւններ հանեց թողաւորին և թագուհին մէջ :

Անրի Դ. օր մը Լուվրի պարտեզին մէջ Գօնչիկին ցոյց տալով քանի մ'ազնուականաց, ըսաւ .

— «Այր տեսնէ՞ք սա մարդը . ահա ան պիտի կառաւարէ ֆրանսան՝ մեռնելէն ետք, և գործերն աւելի ազէկ պիտի չերթան» :

Իրագ Ռաժայեազ իր ունիորը գործելէն ետք* երկու ֆիօրէնցացիները սանձարձակ քայլեցին : Սիւլիի բոլոր ջանադրութիւնները չյաջողեցան արգիլելու Տէրութեան գանձին վառնալիլ : Թագաւորը Մայիսի 14ին սպաննուեցաւ, և օգոստոսի 1ին Պաաթիլի ստորերկրեայ գանձարաններէն հինգ միլիոն ֆրանք վերուած էր :

Գօնչիւնի առջի օրն մայրը ըսուած թուղթի խաղէն մէջ վեց միլիոն ֆրանք կ'ընուած էր :

Այս կորուստը շարգիլեց զինքը Անգրի Մարքիզութեան երկիրը գնելու : Իր կինը՝ Վալիկաի՝ արկղը լեցնելու հոգ կը տանէր : Պարգեակեան կալուածները, պաշտօնները, մինաշնորհութիւնները, վերջապէս ամեն բան կը ծախէր . այս առուստուն իրեն համար այնքան մեծ ախա մ'եղած էր որ՝ եթէ հաւատանք աղէկ տեղեկութիւն ունեցող անձանց՝ Վալիկաի ինքզինքն անգամ ծախելու փափաքը բազմիցս կատարեց : Մանաւանդ որ Գօնչիւնի իր կնկան ծախուելուն այնքան ուշադրութիւն ընող մարդ չէր : Թագուհին ամեն առեւն այնքան անակնկալ շնորհներ կ'ընէր այս մարդուն որ շատ անգամ ծիծաղաշարժ կը դառնային այն շնորհները :

Բոլոր արքունիքն անբաւ քրքիջ մ'արձակեց այն օրն որ իտալացիներ ֆրանսայի մարէշալ անուանեցաւ, վասն զի Գօնչիւնի յառաջապահ զօրքի ամենասարգ կռիւի մ'անգամ մասնակից չեղած էր :

Թագուհին այս սիրականն ոմանց բարկութիւնը, ոմանց նախանձը, վերջապէս ամեն բան առ ոչինչ կը համարէր : Պայազաւ իշխանները խնամակալ թագուհին դիտողութիւններ ըրին այս մասին . սակայն Մարի տը Մէտիսի իր սիրականին համար պայազաւ իշխաններուն հետ անգամ աւրուեցաւ : Խռովութիւնն և անկարգութիւնն ամենուրեք կը տիրէին : Ազնուականաց ատելութիւնը նաև քաղաքաւորներուն, ապա նաև ժողովուրդին անցաւ :

Ֆրանսայի մէկ ծայրէն միւս ծայրը միայն մէկ ազապակ կար :

* Ռաժայեայ Ժեզուիտներուն խելադրութեամբը Անրի Պորթոքը սղանկեց :

Մահուան սպառնալիք կ'որոտար մարեշալին ականջներուն :

Եթէ հպարտութենէն կոյր դարձած չըլլար, բարիգիշերուն տրամագրութեանցը մէջ իր նկատմամբ աղետալի գուշակ մը տեսած պիտի ըլլար : Արկած մ'որ Լուսէօնի բանակցութեան ժամանակ պատահեցաւ իրեն՝ կը պարտաւորէր իր պատրանքը փառտել և ստիպել զինքը Ֆրանսայէն ելնելու կարելի եղածին չափ շուտ :

Գիշեր մը Պիւսիի դրան քովը տեղի ունեցաւ իրողութիւնը :

Քաղաքաւորները զինուելով պահստորդութիւն կ'ընէին . ոչ ոք կրնար քաղաքէն մեկնիլ առանց անցագրի, և տ'Անգրը մարեշալը զատկական տօնի օրերն իր արուարձանի ամառատունը երթալու և զբօսնելու քմահաճութիւնը ունեցաւ :

Ուստի կառքը մտաւ ազնուականներէ բաղկացող պատկառելի ուղեկիցներու հետ, և գնաց Պիւսիի դրան առջէն երեցաւ :

Քաղաքաւորներն իր կառքը կեցուցին :

— Անցագիրդ, վսեմափայլ տէր, ըստ Բիզար անունով կօշկակար մը գունակին առջէն գալով :

Գօնչիի ուտըրը վեր ընելով հրաման տուաւ իր կառապանին որ ձիերը մարակէ : Բայց Բիզար իր գեղարդը երկնցուց անոր առջէն, և գօնչի իր ընկերներուն որ օգնեն իրեն : Ակնթարթի մը մէջ կառքը նիզակներէ շրջապատուեցաւ, պահստորդներն իրենց հրացանները լեցուցին :

Մարեշալը սաստիկ բարկանալով գուրո հանեց գլուխը և քաղաքաւորները կախաղանը ղրկելու սպառնալիք ըրաւ :

— Հոգ մի՛ ընէք և գիմացէք, ըստ Բիզար, և եթէ շարժին, հրացանները արձակեցէք :

— Անդգամ, պատասխանեց մարեշալը, ինչպէս չես տեսներ մի՞ ըլլալս :

— Ներէ՛, ըստ կօշկակարը ծաղրական ձայնով մը :

— Ապա ուրեմն ես քաշէ մարդերդ :

— Չեր անցագիրը . ետքը կը նայինք քեզ հասուցում տալու խնդիրը :

— Անցագիր չունիմ, պատասխանեց Գոնչինի :

— Քանի որ չունիս, կը պարտաւորիս Լուվըը վերադառնալ, վսեմափայլ տէր : Պատուերին կը հնազանդինք :

— Սրիկայ ես եղեր :

— Նաեւ դուն :

— Ծածի տակ մեռցնել պիտի տամ քեզի :

— Սովորած ես այդ բանին :

— Բարկութենէս չվախնալով ինչ վտանգի ենթարկուիլդ չգիտեմ :

— Այո, մեծ ազդեցութիւն ունիս յարքունիս, խեղճ ժողովուրդին տնտանելի ըլլալու չափ ազդեցութիւն ունիս . բայց ապօրոյդ պիտի տեսնէ :

Ամբողջը գիտնալով թէ մարեշալն իր կառքին մէջն է՝ կ'սկսէր հաւքուիլ . սկսաւ թշնամական խօսքեր ըսել մարեշալին և խնամակալուհիին դէմ :

— Չնայի՞ք թէ ինչպէս կը սիրուիք, ըսաւ Բիգար : Ինձ նայեցէք, շարայարեց ապա խօսքը քաղաքաւորներուն ուղղելով, հոս եկէ՛ք դուք և Նորին վսեմափայլութիւնը թաղին ոստիկանութեան գործակալին տարէք : Եթէ թոյլ տրուի իրեն գաւառ ելնել առանց անցագրի, թող ելնէ և կորսուի երթայ :

Գոնչինի կատալութեամբ կը փրփրէր :

Հարկ եղաւ ճամբայ ելնել և ոստիկանութեան գործակալին քնակարանն երթալ՝ դուռէն անցնելու հրաման ստանալու համար :

Խնամակալուհիին և թագաւորին միջև մայրաքաղաքը գտնալն իտալացին իր կրած նախապինքը կ'ըլլելով համբերեց, վասն զի կը վախնար ազատամարտիկներուն մը տեղի տալու . բայց երբ այս մասին ալ ամենեւին վախ չունեցաւ, իր ծառաներէն եօթը կամ ութը հոգի կ'օշկարար Բիգարին տան բոլորովն դարանակալ կեցուց, և հրաման տուաւ անոնց որ՝ ծեծելով մեռցնեն զան :

Ծառաներն այնքան աստիկ արագութեամբ հնազանդեցան այս հրամանին որ խեղճ բանաւորը փողոցը ձգուեցաւ իբր մոռեալ :

Սակայն Բիզանդիական հարկերի մարմինն առողջացաւ, և կոշկարաբը Գօնչիւնին ամենէն կատարելի թշնամին եղաւ :

Գօնչիւնի ամենուրեք իր ճամբուն վրայ կը հանդիպէր Բիզարին : Սա ստորին դասու ժողովուրդը մարէշալին կառուածին բոլորաբար կ'ապստամբեցներ : Այն օրն որ Գօնստէի իշխանը ձերբակալ եղաւ, Բիզար ուղղակի մարէշալին հոյակապ ապարանքը տարաւ թեւակերներէն և բողբոռ խուսք մ'որք դուռերը խորտակեցին, սրահները ավերեցին, և կարասիներն ու պղծանդեղէնները պատահանէն դուրս նետեցին : Իտալացին գողալով ապարանքին ծառաներու սենեկին մէջ պահուեցաւ ժողովուրդին խուսարկու թիւններէն ազատելու համար :

Այսպէս ուրեմն տ'Անգրը մարէշալն ինչպէս պալատին, նոյնպէս և քաղքին մէջ ալ միայն թշնամի երեսներու կը հանդիպէր : Ինամակալ Թագուհին անգամ սկսաւ վրդովիլ :

Երբեմնակի ստուգապէս յորդորեց Լէօնօրը որ Ֆիօրէնցա վերագառնայ, հետն առնու տանի իր հարստութիւնը, նաև երիկը. սակայն անխոհեմը չհաստաց վտանգին՝ առարկելով թէ Թագաւորն ոչ երբեք այնքան խնդումներն երեւած էր մարէշալին որքան այն ատեն :

— Մի վստահիր ատոր. Թագաւորը բան մը կ'ըսէ և հակառակը կը խորհի :

Այս եղաւ Մարի տը Մէտիսիին պատասխանը :

Երօք ապրիլի 24ին Լուի ԺԳ. անկողնէն ելած միջոցին ստորագրեց իտալացին բռնելու հրամանը : Գօնչիւնին ըստ սովորութեան երբ ժողովին կը գար, Լուվրի գաւիթին մէջ Վիթրիին հանդիպեցաւ որ պահնորդաց հրամանատարն էր, և որ խստիւ հրամայեց իտալացիին իրեն յանձնել սուրը :

Գօնչիւնի ուղեց դիմադրել. սակայն մի և նոյն պահուն հրազէն մը պարպուեցաւ, և իտալացին մեռնելով ընկաւ անշարժ :

Հրազէնին պալատին պալատին ամեն կողմն արձապանք գտաւ : Գրեթէ իսկոյն մայր-Թագուհիին բնակարանին մէկ պատուհանը բացուեցաւ, և Մարի տը Մէտիսի ինքն անձամբ երեւալով ահաբեկ ձայնով մը հարցուց թէ ի՞նչ կար :

— Մարեշալը մնաւ, պատասխանեց Վիթրի :

— Ապրիւս, գոչեց Թադուհին՝ գիտկը նշմարելով, դուն ես մեռցնողը :

— Այո՛, տիկին :

— Մեռցնելու հրամանը ո՞վ տուաւ քեզ :

— Թադուսըրը :

Մարի տը Մէտիօի պատուհանէն ներս քաշուեցաւ, և սկսաւ հերարձակ, գրեթէ իբր յիմար վազել մօտակայ սրահներէն, յուսահատութեամբ գոչելով :

— Արդէն ըսե՛ր էի, արդէն ըսե՛ր էի :

Այս եղաւ մարեշալ ա'Սնգրի տրտմալի վախճանը : Պատմութիւնը սրտմտելով մարեշալին անամօթ բախտաւորութեան և իր ծայրայեղութեանց վրայ չհամարձակեցաւ իր պատիժը պարսաւելու :

Դիակն օրն 'ի բուն նեղ խորշի մը մէջ կեցաւ, որ Լուվրի դռնակին տակի կողմը բացուած էր, և ուր կը կենային պահստգութիւն ընող զինուորները : Երեկոյեան դէմ կապերտի մը մէջ ծրարուելով պառգարակի մը վրայ գրուեցաւ և գաղտնապէս Սէն-Ժէրմէն Լօքսէրուա եկեղեցիին երգիոններուն տակը Թադուսեցաւ :

Քահանայ մը գերեզմանին եզրին վրայ ուղեց Փոռ-ի Բաբլոնա ըսել, սակայն երկու զինուոր իր բերանը գոցեցին :

— Լուէ՛, ինչպէս աւելորդ ժամանակ ունիս Աստուծու աղօթքը ընելու այդ անդամին համար :

Թէև Թադուսը գաղտնի պահուած էր, բայց և այնպէս հետեւեալ օրն եկեղեցին խուժեցին ճիշդ այն անձերն որք մարեշալին ապարանքը Թալլեր էին : Նախ Սէր-Ժէրմէն Լօքսէրուայի եկեղեցականներն ուղեցին պաշտպանել եկեղեցին, սակայն ժողովուրդը զօրաւորագոյն էր. ուստի տաճարն աբշուեց, գտաւ այն տեղը ուր գիշերայն փոսապեղները (fossoyeur) սալաքարերը հաներ էին, բացաւ գերեզմանը, բռնեց և դուրս քաշեց դիակը յաղթութեան աղաղակներ արձակելով :

Լուվրէն քանի մը զինուոր զրկուեցաւ մեծ վերակացոյին առաջ նորդութեամբ որպէս զի մարեշալին մարմինը բազմութեան ձեռքէն կորչեն, սակայն լոկ արտաքին ցոյց մ'էր այս :

Մեծ վերակացուն գոնակին տակը հաւանեցաւ ետ մղուելու առանց մեծ դիմադրութեան :

Գանուեցաւ իսկ պահնորդներու ամբողջ խումբ մ'որ խռովութեան տեղէն անցնելով փութաց երեսունի չափ հրազենի պատրոյգ տալ ժողովուրդին :

Այս պատրոյդներն իրարու կցուելով դիակը կապելու և զայն ազմին մէջէն քաշքշելու ծառայեցին :

Ամբոխը հինգ անգամ Լուվրին բոլորաթիւր ժուռ ածեց մարեշալին մարմինը՝ ամեն անգամ սոսկալի ոռնումներով Վալիկաի Լէօնօրին պատահաններուն տակ կանկ առնելով : Վերջապէս անհնարին կատղութեամբ վարակուած խաժամուժ բազմութիւնը դէպ 'ի Բոն-Նէօֆի (Նօր-Վամուրջ) խումբ մարմինը կապելու համար կախաղանի մը զոր մարեշալն ինքն ամբաներէ 'ի վեր կանգնել տուած էր խռովարարները վախցնելու համար :

Մենք ահա խռովութեան այս միջոցին Բարիզ հասեր էինք :

Սառնարեկ քրտինքէ քունքս կ'ողողուէր :

Գաբրիէլ Տըլօրմ և Յովսէփ Նոյնպէս վրդովեր էին . ինչպէս իմ, Նոյնպէս և անոնց ծունգերը ահաբեկ կը ծռուէին, և որոշեցինք մըր երեսը սքօղել այս սոսկալի տեսարանէն ազատելու համար :

Հինգ կամ վեցը մարդ՝ բազմութեան խիտ զանգուածը ճղքելու փորձը ունայնաբար ընելէն ետք եկան մըր նաւը մտան, տակից տակի աղէկ կրնային տեսնել ինչ որ Բոն-Նէօֆին վրայ տեղի կ'ունենար :

Այս մարդերը հօրս և Գամիւղարին սաստելով ըսին .

— Միթէ գեհննապարտ մարեշալին բարեկամներէն Լք :

Անոնց մին տմարդութեամբ երեսս բանալով գոչեց .

— Նայէ՛, պղտիկ, նայէ՛. պէտք է գիտնալ թէ ժողովուրդն ինչպէս կը վարուի մատնիչներուն հետ : Աքանջելի՛ է . ահա ոտ-

ներէն կը կապեն . ինչ շքեղ տնտարան : Բայց չնային , պղտխկդ գու , չնային :

Եւ թեւ կը շարշարէր իր կտալիտ և կոշկուած ձեռքովը :

Բռնադատութեայ հնազանդելու : Մանաւանդ որ այս ամին ան-
ձինք կրնային խիստ գէշ վարմունք մ'ունենալ մեղի գէմ :

Աստուանը մեր առջէն էր . գիտէր գլխիվայր կախեր էին ար-
դէն : Յետակ մ'արիւնաթաթաւ և աղմուտ մարդակերներ մատ-
վաճառի երկայն դանակ մը բռնելով այս մարդկային դիակին վը-
րայ կը յարձակէին կատաղութեամբ :

Ա'ղգայի թէ պիտի նուաղեմ :

— Վայ , Բիգարն է ան , գոչեց այն մարդերուն մին որք մեղի
կը բռնադատէին այս սոսկալի մանր պարագաներուն նայելու ,
սպասաւորներէն սաստիկ ծեծ ուտող կոշկարան է ան . . . : Այո ,
ճշմարիտ ան է : Անցցեն , Բիգար , կեցցեն :

Այս խօսքերն անմիջապէս արձագանք գտան բազմութեան մէջ :
Միջոցաւան ծափահարութիւններ որոտացին , և այս ահագին
բազմութիւնը միաձայն գոչեց .

— Անցցեն , Բիգար :

Առկարարը բազմութեան լնդհանուր ծափահարութենէն զրո-
գուտելով դիակին կտրծքը ճղքեց , սիրտը կորուց առաւ , և հրա-
շէկ անուխներու վրայ դբաւ զոր ուրիշ մարդակերներ պահ մը
առաջ բերեր և կամրջին պարիսպին վրայ դրեր էին : Ապա ստա-
կալի կերակուրը բաւական խորոված սեպելով կտրեց , առաջին
շերտը կերաւ , և մնացորդը իր մօտականներուն տուաւ :

Խառվութեան այս գազանային պարագան վերջ չառած ես ար-
դէն նուաղեր էի :

Երբ սթափեցայ , նախն մէջ ալ միայն հայրս , Գամիւզարն և
նաւապետին կինը կար որ անոնց հետ կ'աշխատէր զիս սթափե-
լու :

Գամիւզար քովս ծռնդի վրայ եկած՝ սաստկապէս կ'արտաս-
ուէր : Երբ աչերս բացի , ուզեց՝ զիս համբուրելով իր տրախու-
թեան բոլոր եռանդը ցոյց տալ ինձ : Խեղճ տղայ . իր բարե-

որտաթեան այս նոր ապացոյցն արգահատութիւնս գրդուց։ Սակայն զիս համբուրելու հոգէն ազատեցի զինքը։

Ար կարծէի թէ սոսկալի երազ մը տեսեր եմ։

Չորս կողմս նայելով կը փնտռէի այն բազմութիւնը, որու տուկալի աղաղակները լսեր էի պահ մ'առաջ. գէպ 'ի Երէվի հրապարակը խուժած էր այն, դիակին կոնիլ կախողանէն վար առնէն եւր, և զայն նորէն քաշքշելով տարած էր իր արիւնաբոյր շաւոյտութիւնը այլուր վերստին սկսելու համար։

Նաւապետին կինը մեզ Սէն-Թոմա-Տիւ-Լուվրի փողոցը ցոյց տուաւ ուր էր տիկին Տը Սէնթ-Էմիլիոնին ապարանքը։

— Մեկնինք, հայր իմ, գոչեցի։

Գափազար արդէն մեր սպաններով բռնաւորուած էր։ Դուրս ելանք նաւէն։

Գարբիէլ Տըլօրմին թեք ուժգնապէս բռնած կը քայլէի։

Բոն-Նէօֆի անկիւնը դարձեալ ապիրատներու խումբ մը տեսայ, որք պահ մ'առաջ այն տեղն իսկ այրեր էին նահատակին քանի մ'անդամները։

Այս ապիրատներն ունկիով մոխիր կը վաճառէին։

Անոնց մին Գօնչինիին մարմինը կախողանին կապած ըլլալը յայտնելով իր թաղիէ գլխանոցն անցորդներուն կ'երկնցներ և անոնցմէ բաժնէ կ'օգտուէր պարտէ յարեւել կ'առնէ ըլլալուն փոքրին։ Իւրաքանչիւր զք կը փութար բան մը տալու։

Վերջապէս Սէն-Թոմա-Տիւ-Լուվրի փողոցը հասանք։

Ցոյց տրուեցաւ մեզ կոմսուհիին տունը, և ասիպուեցանք երկար ատեն դուռը զարնել մինչև բացուիլը, վասն զի խուժանը նոյն թաղին մէջ խռովութիւնը սկսած ըլլալով յանկարծական իրողութիւններէ կը վախնային թաղին բնակիչները։

Վերջապէս կառնադուռին մէկ մարդի բարձրութեամբ վերի կողմէն տեսակ մը վանդակաւոր պղտի պատուհանին բացուիլը, և ապարանի գունապանին խաղաւարտով ծածկուած ուռեցիկ երեսին երեւելը տեսանք։

— Ի՞նչ կ'ուզէք, ըսաւ մեզ բոլորովին գերմանական արտասովորութեամբ շեշտուած ձայնով մը։

— Տիկին Տը Սէնթ-Էվրոմօնը կ'ուզենք :

— Ի՞նչ պիտի ընէք . . . : Ո՛վ էք դուք :

— Անունս Մարիօն Տըլօրմ է , և նաւով եկայ հօրս և հետամօխ հետ :

— Չեմ ճանչեր :

— Բայց կոմսուհին ինձ կ'սպասէ . իր սանն եմ :

— Կեցի՛ր ուրեմն , երթամ նայիմ :

Դռնապանը պատուհանը դոցեց նորէն : Քանի մը ըսպէ՛ն ետք նորէն եկաւ և փութաց ներս առնլու մեղի :

— Բիւր ներումն կը խնդրեմ , օրիորդ : Ըսուեցաւ ինձ որ շուտ, խիստ շուտ վեր ելնէք :

Այսպէս ըսելով դռնապանը ցոյց կը տար ինձ շքեղազարդ սանդուղ մ'որ փառաւոր օթոցներով ծածկուած էր , և որու բազրոսներուն վրայ ծաղկաւէտ թուփերով լի արկղեր շարուած էին :

Ցաւալի յուզմանցս յիշատակը բոլորովին ելաւ մտքէս երբ սանդուղին գլուխը կայնած տեսայ շքեղապէս հագուած տիկին մ'որ թեքը կը բանար և ամենակաթողին կերպով մը կը ժպտէր ինձ :

Կնքամայրս էր այս տիկինը :

Սիրտս ուժգնակի կը բախէր . արագօրէն վեր ելայ բազրոսներէն , և գացի կնքամօրս ոտքը նետուեցայ խկոյն :

— Չէ՛ , չէ՛ , գի՛րկս , ծո՛ցս նետուէ՛ , սիրելի պզտիկս , ըսաւ զիս վերցնելով և՛ հազարումէկ խանդաղատանք ցոյց տալով ինձ : Տե՛ս որքան աղւոր է . ի՞նչ կենդանի ոյցներ . ի՞նչպիտի սև աչեր :

Կոմսուհին անյապարար կը համբուրէր զիս :

— Ի՞նչ կը նշանակէ ասի , օրիորդ . աղաչեցի՞ քեզի որ առանկ աղւոր ըլլաս . ինչո՞ւ նախ հրաման չառիր իղմէ , չըսն . . . : Գէթ անգամ մը կնքամօրդ խորհուրդ հարցնելու էիր . . . զիտնաս որ նախանձուտ եմ ես . . . : Սա վիւրարօն խելք ունի՞ եղեր որ զիս թողուց և զնաց խռովութիւնը տեսնելու : Սիրելի մարքիզը շատ կ'ուզէր այս բանը , և ահա բոլորովին ուրախ զուարթ

կը գտնես մեզի, աղջիկս : Ահա Թագաւորն ազատեցաւ մարէշալէն . . . : Բայց, Տէր Աստուած, աղէկ միտքս եկաւ, ինչպէս անցար հոս գալու համար :

— Բժն-Նէօֆէն, կ'ըստմայր իմ :

— Եւ տեսար . . . :

— Սոսկալի՛ իրողութիւններ :

— Որք սոսկում տուն քեզ . . . : Խեղճ որդեակ : Բայց բան մը չպատահեցաւ քեզ, այնպէս չէ : Ապիրատ մ'էր ան. արժաւ ճի եղաւ իր վիճակին. ալ իր խօսքը չընենք : Ախլարս այս գիշեր պիտի վերադառնայ : Ինչպէս պիտի սքանչանայ վրադ, սիրելի Մարիօն : Բայց տես՝ ո՞րքան սիրուն, ո՞րքան շնորհալի ես եղեր :

Բարեսիրտ կոմսուհին առանց յոգնելու կը համբուրէր զիս :

— Հա՛, ճանչեցի քեզի, սիրելիդ իմ Յըլօրմ, ըսաւ ապա հայրս նշմարելով : Բարի եկար. տունս իբր քու տունդ սեպէ : Տակաւին միտքս է այն համբաւաւոր անկումը որու շնորհիւ ճանչուոր եղանք քեզի հետ : Անկից 'ի վեր նոյնպիսի կերպով դարձեալ չընկա՛ր :

— Չէ՛, տիկին. սակայն մեծ ազնուութիւն մ'է այն անկումն յիշելդ, պատասխանեց հայրս. անկից 'ի վեր տասնութե՛ց տարի անցաւ :

— Տասնութեց տարին, սիրելիդ իմ Պ. Յըլօրմ, ծերութիւն կը բերէ մեզ :

— Ո՛հ, տիկին, միշտ առոյգ, միշտ ծաղկահաս ես . . . :

— Լուէ՛, շողորճործ : Երկար ատենէ 'ի վեր հայելիս ատոր ներհակը կը հաստատէ . . . : Սո՛ւրբ Աստուած, ի՞նչ կը տեսնեմ, ըսաւ ինձ յանկարծ տիկին Յը Սէնթ-Իվրմօն ցած կերպով և ահաբեկ ձայնով :

Յովսէփ Գամիւզար մեր սպասներուն հոգոյն զբաղած ըլլալով գեւ շոր կը հասնէր սանդուղին վերի գլուխը :

— Հետամուտս է ան, կ'ըստմայր իմ :

— Այո՛, իր հետամուտն եմ, կրկնեց Գամիւզար, անթերի

կոշտութեամբ մը բարե տալով: Տղայ մ'էի երբ, տիկին, բեր-
լինեան կառքդ Շալօնէն անցաւ . . . հոգ չէ տակից անցնիլը .
շատ աղէկ կը ճանչեմ:

— Կա՞րք, բարեկամ:

— Ո՛չ, տիկին, քու վրայ է խօսքս: Հաճութեամբ կը տես-
նեմ որ գէշ չէ առողջութիւնդ: Ո՛ր պէտք է դնել մեր սպաս-
ները:

— Ծառաներուս հրամանն արուած է. հիմա ձեր տեղը պի-
տի տանին ձեզի. տեղաւորուեցէք, պարոններ. ես սենեակս կը
տանիմ այս տիրելի որդեակը:

Եւ երբ վնասկ մնացինք, կոմսուհին լրտալ ինձ.

— Բայց ստուգապէս հրէշ մ'է ան:

— Բա՛րէ, այո, կնքամայր իմ:

9

Կոմսուհին զիս այնքան շնորհալի կերպով ընդունած էր, զիս
վերստին տեսնելու ուրախութիւնն այնքան անկեղծաբար կը յայտ-
նէր որ պինդ շատ ընտանի եղայ. չուշացայ պատասխանելու իր
քաղցր զգուհեաց որոնցմով կը շոյէր զիս:

Տիկին Տը Սէնթ-Էվրոմօն կրնար քառասունէն մինչև քառասուն
ու հինգ տարեկան ըլլալ: Տակաւին շատ գեղանի երեցաւ ինձ
ան: Չէի գիտեր յարդուզարդի այն պզտի գաղանիքները, որոնց-
մով այն ժամանակ մեր սեռը կրնար խորշոմները զոցել և ժամա-
նակին աւերումները ծածկել: Կնքամայրս խիստ դեղնցիկ մազեր
ունէր տակաւին, և անտիական կանանց պէս զանոնք վեր կ'ընէր
իր ճակատին բոլորտիքը: Նայուածքը հրեշտակային քաղցրութիւն

մ'ունէր. կրնար ամեն միացեալ շնորհագորութեանց տեղը բռնել այն բարեսիրութեան հոգին որ երեսին վրայ կը ծառայէր :

Երբ իր անեակը հասանք, նախ քաջ դիտեց թէ մի և նոյն հասակն ունէինք, ապա հնչակը շարժեց, հինգ կամ վեց շքեղազարդ հագուստներ ուզեց, և ամենն ալ մի առ մի ինձ փորձել տուաւ :

Վերջապէս անոնց մին ընտրեց որոշակի :

Գաւառական հագուստներս հանելով հազայ երկնագոյն սնդուսէ րօպա մ'որու շրջազգեստն առջևի կողմէն կը բացուէր : Բոտային լանջակալն և բաձկոնակը զարդարուած էր թեթեւ տառնաներով որք վայելչութեամբ մէջքին բոլորտիքը կ'ընկնէին : Սակայն կը պարտաւորիմ ըսել թէ այս նոր հագուստին ամեն մասերը հաւատարմապէս հաճելի չեղան ինձ : Պարանոցի բարձրաձև վարդերն ըստ իս կուրծքը անշնորհ կերպով մը կը ծածկէին : Անկից 'ի վեր պարանոցի այն բարձրաձև վարդերը աներեւոյթ ընելու նպատակն ունէին :

Սենեկի սպասուհիները գլուխս շտկեցին :

Երբ տւարտեցին գլխիս յարդնազարդը, կնքամայրս անոնց մէկին տուաւ հին լաթերս, ապա ձեռքս բռնեց, զիս ոտք հանեց, քայլեցուց, աջ կողմը, ձախ կողմը դարձնել տուաւ, և յանկարծ իր զարմանքը յայտնեց :

— Ի՞նչպէս լաւ կ'երթայ իրեն այս հագուստը, գոչեց. Ի՞նչ ընտիր կերպարան, ի՞նչ զմայլելի մարմին : Սիրելի՛ք իմ պզտիկ, այսօրէն իսկ կրնաս արքունեաց պարահանդիսի մը զարդն ըլլալ : Առաջին պարահանդիսին՝ որ պիտի տրուի՝ իբր ազգականուհիներուս մին ընդունել պիտի տամ քեզի, և կ'երգնում թէ հետս պիտի գաս :

— Արքունեաց պարահանդէսը, կնքամայր իմ. արքունեաց պարահանդէսը պիտի երթամ :

— Եւ աղւորներուն յեանագոյնը չպիտի ըլլաս : Համբուրէ՛ զիս : Յօժարտակամ հնազանդեցայ :

Ամսուհին գնաց հովհար մը բերաւ և ձեռքս առաւ, զայն

դործածելու կերպը ցոյց տալով : Աքանչելի արամագրութիւններ
ունէի . այնպիսի հաճելի , այնքան սիրուն պշտասիրութեամբ մը
կարողուեցայ որ կոմսուհին արմանալով կը զարմանար :

Թեթև նախաճաշիկ մը բերուեցաւ ինձ ընթրիքին սպասելու
համար : Մինչդեռ նարինջ և շաքարեղէն կ'ուտէի , տիկին Տը
Սէնթ-Էվրման ըսաւ .

— Աղէկ միտքս եկաւ . ինչ պիտի ընենք հետամուտդ արտաք-
սելու համար :

— Չգիտեմ , կնքամայր իմ . յոյսս քու վրայ գրի :

— Բայց , պզտիկ խենդ , ինչո՞ւ յայտնապէս չմերժեցիր և հոն
չթողուցիր զինքը :

— Անկարելի էր , կնքամայր իմ :

Եւ պատմեցի իրեն այն չքաւորութիւնը որ շարունակ կը տի-
րէր հայրական տան մէջ , օժիտս պահելու և աւելցնելու մասին
հօրս տարած ազնիւ հոգը , առանց փուլ մը ծախս ընելու օժտիս
սահմանուած ոտակէն , թէև ընտանիքս նեղութեան և աղքատու-
թեան մէջ ըլլար . նոյն գումարը իրեն համար պահելու առա-
ջարկութիւնս մերժելը , և՛ իբր վճռողական պատճառ՝ այն տեսակ
մը պատուոյ խոստումը որով ընտանիքս Գամիւզարին հետ կը կա-
պուէր :

— Միակ յոյսս գուն էիր , կրկնեցի : Աղէկ յաջողեցայ հայրս
ինձ կողմնակից ընելու , սակայն իր խօսքն ոչ այնքան կ'անցնէ կնի-
կին քովը : Մայրս կ'իշխէ իր վրան : Եթէ մերժէի , մայրս անո-
ղոքելի որոշում մը ցոյց պիտի տար ինձ : Իր սիրտը՝ զոր աշխա-
տութիւնն և վիշտը դառնութեամբ համակած է՝ չպիտի կրնար
հասկնալ դժկամակութիւնս , և ենթադրելով թէ 'ի նպաստ իմ
նամակ գրած ըլլայիր , Գամիւզարին հետ կարգուելու մեծ վտան-
գին մէջն էի :

— Մայրդ ուրեմն ամենևին չնայած էր այդ կնախնդրին երե-
սը . . . :

— Ներէ . . . : Բայց սովորութիւնը : Ընտանիքիս մէջ գրեթէ
զեղեցիկ կը համարուի ան :

— Իբաւ է որ շքեղ տղեղութիւն մ'ունի ան, գոչեց կոմսուհին քահ քահ մը ձկելով :

— Ծնողքս հարկաւ սա պատասխանը պիտի տային քեզ . «Մարիօն ուղիղ դատողութիւն չունի . զինքն ուզողն ամեն ուզողներու պէս բան մ'է . իրեն համար խիստ օգտակար ամուսնութիւն մ'է այս» . և կրնաս երեւակայել թէ դեռ ուրիշ ինչեր պիտի գրէին : Ուստի ինքնովին ըսի . Լաւագոյն է Բարիզ երթալ և դատին վերաբերող բոլոր թուղթերը տիկին Տը Սէնթ-Էմբրամօնին առջև դնել որպէս զի օգնութիւն գտնէ դատը գիտութեամբ կտրելու :

— Այն ատեն ինձ գրեցիր, այնպէս չէ :

— Այո, կնքամայր իմ . պատասխան գրեցիր, և ահա եկայ : Ներօւմ կը խնդրեմ Գամիւզարը հոս բերած ըլլալու համար :

Այս պատասխանը տալով ելայ այն սեղանէն ուր նստինք կերէի, և եկայ կոմսուհին քովը նստայ այնպիսի կերպարանով որ անոր քրքիջները կրկնապատկեցին :

— Վերջապէս, ըսաւ, նպատակիդ հասնելու համար ինչ կերպով պիտի շարժիք :

— Գժուարին է խնդիրը : Հայրս մեր մեղսակիցն է, բայց կը զարհուրի երբ միտքը կը բերէ թէ կինը կրնայ իմանալ իր մեղսակցութիւնը . եթէ իմանայ, իր գործը շատ գէշ պիտի ըլլայ : Ես կ'ազդէի ճարպկութեամբ մը Գամիւզարը դնել այնպիսի կացութեան մը մէջ որ ինքնին հրաժարի այս ամուսնութենէն :

— Ինչ աղւոր կը խօսիս, սիրելիդ իմ . թէև կին, բայց պաշտելի Մաքիամէլ մ'ես : Տէ', խօսէ նայիմ, խրատ տուր : ասպիտակ եմ թէ արդէն խիստ հանճարեղ միջոց մը պատրաստած ես մեքիդ մէջ :

— Այո, կնքամայր իմ :

— Ըսէ, նայիմ, մտիկ կ'ընեմ :

— Եթէ տեղդ ըլլայի, հետամուտս կանչել կը տայի :

— Շատ աղէկ :

— Եւ կ'ըսէի իրեն . «Պարոն, կը սիրեմ սանուհիս» :

— Իբաւ է :

— «Ե՛րբեքմ հոս քովս պահել, ընկերութեանց մէջ նեղել զան» :

— Ինչո՞ւ չէ :

— «Հետեաբար իրեն պէս կը պարտաւորիս համակերպիլ ա՛լ Շաւրաները չվերադառնալու և Բարիզ մնալու» :

— Այդպէս Բարիզ ի՞նչպիսի ընտիր ապրանք մը ստացած կ'ըլլայ :

— «Այսօրէն սկսելով գեղեցիկ ձևեր և գեղեցիկ խօսուած ռոմանելու պիտի հետեւիս, հագուստդ պիտի փոխես, բարձր պիտի ուղղես և վերջապէս պիտի ջանաս անթերի պարոն մ'ըլլալու» :

— Վիպասանութիւն կարդացած ես, օրիորդ :

— Այո՛, կ'ընթանայր իմ :

— Շարունակէ :

— Գամբուզար աղէկ պիտի զգուշանայ պատասխանելու. «Տիկին, շատ տղեղ, շատ կարճամիտ եմ, հետեաբար երբեք չպիտի կրնամ կենցաղավար մարդ մ'ըլլալ» :

— Անշուշտ ամեն մարդիկ, այս տնչնորհ մնացած արարածներն անգամ ինքնաախրութիւն ունին :

— Պիտի ուզէ խրատներուդ հետեւիլ : Այն ատեն, կ'ընթանայր իմ, պիտի ըսես նաև. «Պարան, այդպէս շուտով հնազանդիլդ սպստիկ ուրախութիւն կը պատճառէ ինձ, և սանուհիս վրայ ունեցած սէրդ պիտի չափեմ՝ ջանագրութիւններովդ. զոր պիտի ընես արժանի ըլլալու համար այն նոր, ընկերութեան ուր պիտի տանիմ թէ՛ քեզի և թէ՛ զան» :

— Հա՛, պզտիկ շուտիկ, դեռ ինչեր ըսելդ այժմէն գիտեմ :

— «Վաղուանէն սկսեալ պիտի բարեհաճիս քերականութեան դասատու մը բռնել» :

— Աղէ՛կ. ճիշդ վճիլըլա այս գիշեր մեզի հետ պիտի ընթրէ. ականջին կամաց մ'երկու խօսք պիտի ըսեմ :

— «Նաև լեզուագիտութեան դասատու մը» :

— Երկու, սիրելիդ իմ. իտալերէնն և սպանիարէնն այսօր ամենահարկաւոր են յարքունիս. Մարի տը Մէտիսի առջինը չմոռ-

ցաւ երբէք, և մը թագուհին՝ Ան տ'Օթրիշը միշտ երկրորդը կը խօսի :

— Եւսեւ զինավարժութեան դասատու մը :

— Շատ պէտք է, որպէս զի կարող ըլլայ իր ամեն ոսոխները մեռցնել : Թշուաւը շատ մեծամարտութիւններ պիտի ունենայ :

— Եւսեւ պարի դասատու մը :

— Իր սրունքը ուղղելու համար : Մարիօն, փոքր ինչ ծուռ չե՞ն օրունքը :

— Շատ իսկ են, տիկին կոմսուհի : Արդ. հետամտիս կերպարանքը անգամ մը քննողը կը գուշակէ թէ ան երբեք յաջողակութիւն պիտի չունենայ ոչ գիտութեանց և ոչ քարտաւարութեանց մասին : Ասկից 'ի զատ հոգ պիտի տանինք զինքը բժիշկի մ'ամենաառատակ հակողութեանը ներքե դնել. այս բժիշկն անոր մէջքը քիչ մը նրբելու և երեսին կաշին քիչ մը կակղելու համար պիտի պատուիրէ խիստ քիչ ուտելու և ամենեկին չեմբլու :

— Աստուած իմ. միթէ հետամուտդ իր թանկագին յատկութեանցը հետ . . . :

— Նաեւ իման է, կնքամայր իմ. անասելի կերպով կը սիրէ օգելից ըմպելիքը :

— Բայց չըսես թէ այդ տղան հազուագիւտ գանձ մ'է եղեր :

— Երեւեակէ՛ թէ ո՛րքան պիտի նեղանայ : Եթէ կարելի է, պէտք է որ օրը տասնուհինգ կամ քսան զանազան դասեր ունենայ, շուտի մնայ այս ամեն դասերուն մէջ, իտալերէնը պարին, ասպանիարէնը զինավարժութեան հետ, վերջապէս միւս դասերը նոյնպէս իրարու հետ շփոթէ : Առջի օրը պիտի համբերէ. երկրորդ օրը պիտի զայրանայ, երրորդ օրը պիտի խորհի, և չորրորդ օրը պիտի զայ հրաման խնդրէ քեզմէ Շալօն վերադառնալու :

— Առանց քեզի :

— Անտարակոյս : Մեկնելէն ետք հրաման պիտի տաս հօրս որ օժիտո ինքն առնու. Գամիւզար վարոցակիր նուիրակ պիտի անուանի, եռ քովդ պիտի մնամ, և իւրաքանչիւր ոք գոհ պիտի լինի :

— Բայց ուսկէ՞ քաղեցիր այդ ամեն խելքը, սիրո՞ւն շուտիկ ։

— Քեզի տեսնելու հաճոյքն է ինձ խելք տուողը, կնքամայր իմ ։

— Զգուշացիր, հիմա գգուանքով կ'ուտեմ քեզի . . . : Հա՛, ըսէ՛ նայիմ, մոռցեր էի՞ք երաժշտութեան դասառուին ։

Կոմսուհին հաղիւ ըսած էր այս վերջին խօսքը, և ահա սպասաւոր մ'ըսաւ .

— Պ. Վալէ Տէպարօն եկաւ ։

Կերասի մը պէս կարմրեցայ, և հովահարս օթոցին վրան ընկաւ ։ Բարեբաղդաբար կոմսուհին չնշմարեց այլայլումս ։

Այցեւուն կը մտնէր ։

Տիկին Տը Սէնթ-Էվրեմօն այցեւուն երկնցոց իր ձեռքը, զոր փաստաբանը խիստ շողոքորթութեամբ շուրթերուն տարաւ, ապա կոմսուհին գոչեց .

— Ահա երաժշտութեան դասառուին ալ գտանք, Մարիօն ։ Տէ Պարօ առաջին կարգի ֆեահար մ'է. դաս պիտի տայ հետամտիդ . . . : Այնպէս չէ՞, սիրելիդ իմ Էմմանուէլ ։ Սանուհիս կը ներկայեմ քեզ ։

Տէ Պարօ առջև խոնարհեցաւ իբր բոլորովին անծանօթ անձի մ'առջև ։

— Եկեր ես, Էմմանուէլ. բայց մեր դատը, հարցուց կոմսուհին ։

— Վաստկուեցաւ, գեղանի տիկին ։

— Հակառակորդս ծախսը պիտի վճարէ՞ :

— Հարկաւ ։

— Բայց կը խորհիմ որ, գոչեց կոմսուհին, այսօր յիրաւի երանութեանց օրն է ։ Օ՛ն, համրենք միասին. այս առտու կ'իմանամ թէ մարէշալը մեռաւ . . . մէկ. ապա սանուհիս եկաւ . . . երկու. դատս վաստկեցայ . . . երեք. Չորրորդը պիտի դայ թերևս ։ Աւ այժմ ընդունէ շնորհաւորութիւններս, Էմմանուէլ ։ Ինչպէս միշտ ըսեր եմ հօրդ, արժանիք ունիս, և եթէ խոհեմուս թեամք խրատներուս ուշ դնէիր . . . :

— Միթէ պարտքս չէ՞, տիկին ։

— Այլ հրաժարէիր անհեղեղ սովորութիւններէդ, այն ամեն դբօսանքի ընկերներէն որք կը խանդարեն քեզի: Ստուգապէս կ'աշխատէիր երեւելի փաստարան մ'ըլլալու, և՛ պարկեշտ ու ջերմեռանդ ընտանեաց վստահութիւնը գրաւելու համար՝ ալ արձակ համարձակ չէիր յայտներ մանաւանդ այն անաստուածութեան ակզորները, զոր կը յայտնես, կ'ըսես, ինչ ինչ զաղտնի շուայտութեանց մէջ:

— Կոմսուհի՛, կոմսուհի՛, զրպարտիչներն ասկից անցեր են, դոչեց Տէ Պարօ խնդալով: Զիս էբըրնէյ դրկեցիր անոնց ունկնդիր ըլլալու համար. մատնութիւն մ'է ատի:

— Կատակ չեմ ըներ, Էմմանուէլ:

— Ոչ ալ ես: Կ'երդնում թէ խաբեր են քեզի. յիս կը տեսնես աշխարհիս ամենէն կարգասէր, ամենէն աշխատասէր և նուազագոյն ամբարիշտ մարդը:

— Ո՛հ, նայէ սա խեբեբային, ըսի մտապէս. տես ինչպէս կը համարձակի անամօթաբար սուտ խօսելու:

Եւ հովահարովս երեսս գոցեցի, վառն զի ծածկապէս ինձ ցաւադին ակնարկութիւններ կ'ընէր որոնց առջև ալ չէի կրնար ծանրութիւնս պահել:

Սակայն բաւական սաստիկ անհանգստութիւն մ'ունէի:

Տէ Պարօ իր պահ մ'առաջ ըսած խօսքերովն անթերի կեղծաւորութեան ճամբայ մը րացած էր մեզ, ուր նախ և առաջ դայթելու վտանգին մէջն էինք, եթէ հայրս և Գամիւզար պանդոկին մէջ մեր իրարու հանդիպիլը և Տէ Պարօյին օր մը նստով հետս ճամբորդութիւն ըրած ըլլալը երեան հանէին: Սակայն Տէ Պարօ Մօյի մէջ մեզի ձգելէն առաջ զանոնք հրաւիրած էր լռելու, ըսելով թէ տիկին Տը Սէնթ-Էվրըմօն շատ պիտի դժգոհէր եթէ իմանար թէ ինք սուրհանդակի հետ չորդեորած և ուղղակի չվազած էր դատին բարեբաղդ ելքը անոր իմացնելու:

— Հարկաւորութիւն ունիմ հաւատալու. քեզ, Էմմանուէլ, ըսաւ կնքամայրս, դիտես թէ որքան հոգի տարած եմ միշտ:

Ծառան դրան վարադոյրը նորէն վեր ընկելով դոչեց մեր ականջներուն:

— Պ. Տը Վիլարսո մարբի՛ղը :

— Լուսթինն . . . ըսաւ կոմսուհին :

Լուսթինն հրամայելու ատեն ինձ կը նայէր և շուրթերուն վըրայ մատ մը կը դնէր :

Ես տեղէս չէի շարժեր :

Յիսնամայ մարդ մ'երեցաւ, որ տակաւին առոյգ, պչրասէր, բոլորովին քաջակազմ և երիտասարդ էր՝ իր ալեւոր գլխերուն և ճակատը դոցող սպիտակ մազերուն հակառակ :

— Յաղթութիւն, գոչեց՝ իր ծփուն փետուրներով զարդարուն փեղդոյրը վեր նետելով և ապա զայն նորէն բռնելով իր երկայն և ոսկեգունդ գաւազանին ծայրովը : Օ՛ն, ինձ նայէ՛, կոմսուհի, յաղթողի մը կերպարանքը չունիմ :

— Ո՛ւսկէ կը գաս, մարբի՛ղ. խուժանը վերջապէս հանդարտեցա՛ւ :

— Լո՛է, լո՛է, ա՛լ խուժանի խօսք չընենք : Գիշերուան ժամն ութուկէս է. կ'երեւակայեն թէ յոգնեցայ խռովարարներուն ետեէն երթալով մինչև Պասթիլլ ուր հիմա մարեշալը պարել կը տան : Չէ, սիրելի բարեկամուհիս, չէ : Լուվրի պալատը կեցայ ուր պատիւ ունեցայ թագաւորին հետ խաղալու սկիզբ ընել :

— Իրա՛ն, հարցուց կոմսուհին :

Պ. Տը Վիլարսո յարմար պատեց նորէն դէպ 'ի ձեզունը զրկել իր փետրազարդ գլխարկը, և երկրորդ անգամ գոչել .

— Յաղթութիւն, յաղթութիւն :

— Ուրեմն խիստ բարեբաստ բան մը պատահեցաւ քեզ, մարքի՛ղ :

— Անշուշտ . . . անուղղակի կերպով . . . : Գործն աւելի քեզ կը վերաբերի քան թէ ինձ, կոմսուհի :

— Դա՛րձեա՛ն. ուրեմն ահա չորրորդը, գոչեց կոմսուհին ծափ զարնելով : Տէ՛, խօսէ՛ շուտ, հոգիս մի՛ հաներ :

— Համբերէ՛. կարգաւ խօսիմ : Թագաւորն որ տարիէ մ'ի վեր ինձ երեսը կը կախէր շնորհիւ այն . . . բայց ա՛լ մեռաւ . . . Թո՛ղ շուտիկին բերանն երթայ, այս է միակ փափաքս . . . Թագաւորը,

կ'ըսեմ, զիս սրահին մէջ տեսնելով, եկաւ ուսիս զարկաւ . . . :

— Մարգիզ, մարգիզ, մի՛ այդքան շաղակրատեր . մանր պարագաները ուրիշ անգամ կը պատմես մեզ : Կարեոր կէտը ըսէ՛ . չորրորդ երանութիւնս կ'ուզեմ, քաւ կ'ուզեմ :

— Բայց համբերէ՛ քիչ մը . . . : Թագաւորն այսպէս մտերմաբար ուսիս կամաց մը զարնէլէն ետք ըսաւ ինձ . «Դո՛ւն ես, Ալիլարսօ . ուրպիս եմ քեզի տեսնելու» : Է՛, ի՞նչ կը խորհիս, կամեա՛հի :

— Ար խորհիմ օր . . . անտանելի՛ ես, ըսաւ կամեա՛հին ոտքովը գետինը զարնելով :

— Բայց այժմէն կ'իմացնեմ որ եթէ մտիկ չընես, բան մը չպիտի գիտնաս : «Պահնորդներս պահ մ'առաջ՝ ձերբակալ ըրին սա ապիրատ իտալուհին, շարայարեց Լուի ԺԳ. (մարեշալուհին կ'ափնարկէր) . չպիտի հաւատաս թերես, Ալիլարսօ, եթէ քսեմ որ իր խշտեկին մէջէն երկու միլիոն ֆրանքի արժողութեամբ ազամանդեղէն դանձուեցաւ» : — Ահհապիւ՛ռ տէր, զոչեցի, ատի մեծ զարմանք չտար ինձ . ուրիշ շատ գողութիւններ ալ ըրին» : — Այնպէս չէ՛, կրկնեց Թագաւորը, խայտառակութիւն մ'է ասի : Կ'երդնում թէ Կալիկային դահիճին ձեռքովը պիտի մեռնի, և եթէ մեր մայր տիկինն այս մասին գիտողութիւն մ'ընէ, զինքը Գթօրէնցա պիտի դրկենք որ երթայ հոն գանգատի : Աղէկ միտքս եկաւ, մարգիզ . անցեալ տարի աղաչեր էիր մեզի որ մեր պահնորդներու մէջ տեղակալութեան պաշտօն մը շնորհենք Սէնթ-Էփրեմօնի իշխան՝ Մարգրիտ Տը Սէն-Տընիին որ քու փաթը հօրեղբորորդիդ է . . . » :

— Կարելի՛ է ասի . . . Նորին Ահհապիւռութիւնն ըսաւ այդ բանը, Ալիլարսօ :

— Հապա կը հարցնեն . անշուշտ ըսաւ, տիկին :

— Բարեկամ, բարեկամ, ո՛րքան շնորհակալ եմ քեզմէ . . . զաւկիս պահնորդներու խումբ մը արուի՛ . համբուրէ՛ զիս, Ալիլարսօ . . . զո՛ւն ալ համբուրէ՛, Էմմանուէլ . հապա դո՛ւն, սիքելիդ իմ Մարիօն, եկու՛ր դուն ալ . . . : Զաւակս է ան որու

Թագաւորը . . . : Բայց մոռցեր էի քեզ ըսել, Մարիօն, այո՛, զաւակ մ'ունիմ . . . սրիկայ մը . . . խեղճդ իմ, Մարիօն, գեղեցիկ ասպետ մը, որ զմայլելի դէմք և խիստ լաւ կերպարանք ունի, բայց այնքան ստակս կ'ուսէ Պրամիսէ մ'ի վեր զինքը Գութանսի երկիրս ամենակ ձգեցի իր կառավարչին հետ : Սակայն մօտերս պիտի գայ . . . : Պիտի տեսնես թէ ինչպէս խելանի է ան . . . : Ուստի կը սիրեմ զինքը, բայց քեզի տուածիս չափ երես չեմ տար իրեն, վասն զի կրնայ պինդ շուտ երես առնուլ զգուանքէս . . . : Խո՛ւմք մը, Վիլարսօ : Բայց ատի շատ ուղի պիտի նստի ինձ . մեր երկտասարդ զօրականը և իր հետագաները կ'ուզեմ շքեղապէս հանդերձել . . . : Ա՛խ, բարեաթիրող իմ Էմմանուէլ, շատ աղէկ ըրիր ինձ հարիւր հազար ֆրանք շահել տալով, ամենն ալ այս պատրաստութեան պիտի կրթայ :

Կոմսուհին ուրախազին կ'արտասուէր : Յանկարծ սկսաւ խնդալ խեղի մը պէս և վազեց Վիլարսոյին քովն որ դեռ նոր նշմարեր էր զիս, և բոլորովին կը դառնար անհանգարտ կերպարանով :

— Վերջ պիտի տամ, գոչեց կոմսուհին . նայուածներովդ կը վախցնես այդ մանկուհին . . . : Չտեսնեմ թէ ինչպէս կարմրած է, ինչպէս վար կ'ընէ արտեանունքը . . . : Մարքիզ, մարքիզ, այդ բնութիւնդ երբեք պիտի չփոխես :

— Ներէ՛, տիկին, ինձ այնպիսի բաներ կ'ըսես . . . : Օրիորդն օտարական ըլլալով . . . :

— Աղւոր է :

— Շատ աղւոր . բայց յանդիմանութիւններդ անիրաւ են : Խիստ բնական բան է որ . . . :

— Համբուրես զինքը, Վիլարսօ . լաւ, կը հաւանիմ որ համբուրես : Մանաւանդ թէ կատարելապէս իրաւունք ունիս պաղնելու :

— Իրաւունք ունիմ, մրմուռաց մարքիզը ծիծաղելի շուարումով մը :

— Այո՛, կնքահայր իմ, ըսի քովն երթալով :

— Կնքահայրդ, գեղանի աղջիկս :

— Անշնչա : Որորանիս քով — Գալստի — պարեցիր :

— Պարեցի . . . : Բայց տղէկ ըսիր . . . կը յիշեմ . . . այո՛ ,
միտքս եկաւ . . . կը յիշեմ Զվիցերիէն մեր վերադարձը , Շալճնը ,
Նոթրադը , իր ձին , հովուական սիկը , մկրտութիւնը . . . :

— Եւ ճաշը , մարքիզ :

— Այո՛ , տիկին , ճաշն ալ . . . : Ինչ , այս զմայլելի օրիորդը . . . :

— Մեր սառուհին է . բերել տուի զինքը . ալ հոս պիտի մնայ :
Ասի իմ կողմէ քեզ պատրաստուած յանկարծական ախորժելի
խաղ մը չէ՞ , Վիլարսո :

Անգահայրս առանց ամենեւին պատասխան տալու անթիւ համա-
բայրներ առաւ իզմէ այնպիսի եռանդով որ բաւական վտանգաւոր
էր և որմէ ծաղկահաս փաստաբանը խիստ սաստիկ դոհոնակու-
թիւն մը չէր զգար :

Ուրիշ անձեր ալ եկան ներս մտան :

Տիկին Տը Սէնթ-Էվրըմօն իր սղուն շնորհած պաշտօնը ա-
նոնց իմացուց : Հանդիսաւորապէս իս ներկայեց նորեկներուն . ա-
պա Գաբրիէլ Տըլօրմին , նոյնպէս Գամիւզարին չերեալուն վրայ
զարմանալով ծառայ մը ղրկեց որ զանոնք փնտռէ :

Իսկոյն հետամուտս սրահները մտաւ ծիծաղաշարժ կերպով մը ,
որու վրայ իւրաքանչիւր ոք ճայթելու չափ պիտի խնդար հարկաւ
եթէ հայրս անորմէն առաջ գալով բան մը չըսէր կոմսուհին ա-
կանջին :

Ռատի կոմսուհին փութաց պատուիրելու մեզ որ մեր խնդուկը
բռնենք , և Գամիւզար եկաւ երեցաւ ամենատարօրինակ հագուս-
տով մը :

Գամիւզարին գլուխը դեղնորակ գլխարկ մը կար որ Լուի մե-
տասաներորդի իշխանութեան ժամանակ Տէ Լօմար փողոցին հրէա-
ներուն մէկինն էր անշուշտ : Իր սովորական հագուստին միւս մա-
տերուն յաջորդեր էին անօրինակ այլանդակութիւն մ'ունեցող
զգեստներ , և մայրաքաղաքին հնավաճառները կարծես զբաւ բռներ
էին մեր առջև դնելու երկու դարէ 'ի վեր մոռցուած բոլոր նո-

բաձնութեանց օրինակները : Գաբրիէլ Տըլօրմի դժբաղդ դպիրին վիզը կորսուած էր սոսկալի զանգուր փողակապի մը մէջ, և իր խոյրին պէս դեղնորակ վերարկու մը հագած էր կարմիր բաճկոնակի մը հետ որ երկայն տտուններ և ուռեցիկ թեզանիք ունէր, և որ հաւանականաբար ատենօք՝ տօնախմբութեանց օրեր՝ մեր հին թաղաւորներուն մէկ խենդը զարդարելու սահմանուած էր : Այս ամենէն ՚ի զատ մէջքը կապած էր նաև զօմէշի կաշիէ լայն գօտի մ'որմէն յանչափս երկայն սուր մը կախուած էր : Գեղին և սև կապերով խառնուած մազերու հիւսակներ, յարկի քարի գոյն ունեցող փոկաւոր պուլպաներ և նաւաղուկի նման մուճակներ այս այլանդակ հագուստը կառարելագործեր էին :

Այս կերպով հագուելու գաղափարը հետամտիս տրուած էր կոմսուհիին սենեկապանուհիներուն մէկէն, որ Թերէզա Պիւլման անունով գերմանացի չարաճճի աղջիկ մ'էր :

Թերէզա ապարանքին Պիւլման անուն դռնապանին աղջիկն էր :

Երբ ակ զգեստներս փոխեր էի, Թերէզան՝ բնութեամբ բաւական հետաքրքիր ըլլալով՝ ցանուցիւր բօյաները ծալելու և զանազան բաներ մօտակայ պըրոցաւոր պահարանի մը մէջ կարգաւ դնելու պատրուակով մեր բոլորտիքը կը թափաւէր : Չարամիտ աղջիկն ամենէն մեր խօսակցութիւնը չլսել ձևացնելով՝ կատարելապէս լսեց : Ուստի մտքին մէջ բոլորովին ծիծաղաշարժ նպատակ մը կազմուեցաւ :

Թերէզան վար իջնելով սկսաւ Գամիւզարը փնտռել :

Մինչդեռ հայրս կը սեղաւորուէր այն սենեկին մէջ որ իրենց ցոյց տրուած էր, Յովսէփ՝ դռնապանին կարմիր և զուարթ դէմքը տեսնելով և կանխաւ բարեմիտ մարդուն վրայ անշուշտ համակրութիւն զգալով անոր հետ բարեկամութիւն հաստատելու փորձ մ'ըրաւ և յաջողեցաւ ամենապարզ միջոցով մ'որ կ'ողոքէր իր ումիանդամայն դռնապանին յօժարութիւնները. այսինքն մօտակայ կապելայէ մ'երկու սրուակ պուրկօսնի հին գինի բերել տուաւ :

Թերէզան հետամտիս հանդիպելու համար հայրական օթեկէն անդին չգնաց, ուր գրեթէ ժամէ մ'ի վեր Գամիւզար ու Պիւլման

միտօին կը տրինկէին այնպիսի մտերմութեամբ որ ապագային նկատմամբ շատ բարեգուշակ էր :

Սակայն իրենց խօսակցութիւնը շատ զանազանութիւն չունէր : Պիւլման՝ նստելով՝ Յովսէփին ըսաւ .

— Ուրկէ կը դաք :

— Շալօն—Սիւր—Մարնէն :

— Շատ աղէկ . . . : Ես Շելլեստաթէն եկած եմ . . . : Խմնէք :

Եւ իրօք սկսաւ խմել առանց առելի խօսք ըսելու , բաւական համարելով գոհունակութեան ծիծաղելի շարժում մ'ընելը երբ իր դատարկ սկահը սեղանին վրայ կը դնէր :

Հետամուտս քառորդէ մ'առելի աշխատեցաւ հանձարեղ խօսք մը գտնելու որպէս զի այս լռութեան կապը խզէ , և վերջապէս սա ծաղրալի հարցումը ըրաւ Պիւլմանին .

— Բայց աղէկ միտքս եկաւ , սիրելիդ իմ , ինչու Սէ-ի* կ'անուանին քանի որ Գերմանացի ես :

Դունապանը (Սէ-ի) աչերը դէպ 'ի ձեղունը վերցուց և քսան վայրկեանի չափ խորհեցաւ : Արնար արձան մը կարծուիլ ան եթէ ժամանակ առ ժամանակ դինիին գաւաթը սեղանէն դէպ 'ի շուրթերը և շուրթերէն դէպ 'ի սեղանն ուղևորել չտար :

Գամիւզար վերջապէս սա պատասխանը առաւ .

— Այո . . . աղէկ ըսիր . . . Խնչ պատճառաւ :

— Բայց քեզ կը հարցնեմ պատճառը , սիրելիմ իմ :

Պիւլման վերստին իր հիացական դիրքն առաւ , հինգ վայրկեան առելի խորհեցաւ , և վար ըրաւ քիթը՝ խորունկ համոզումի ձայնով մը Յովսէփին ըսելու համար .

— Չգիտեմ պատճառը :

Սակայն Թերէզան սոյն միջոցին ներս մտնելով , Պիւլման շաղայարեց .

* Հոս Բաբաթաւ մը իայ : Սիւիս Բաբաթ Գրանտերէնի մեջ ու միայն հելվէտիացի , այլ նաև դունապան ինչ նշանակէ : Ընթերցողը Բաբաթաթիս այժմ հասկնալու համար ինչ պարագայի երկու նշանակութիւնն ալ 'ի հոգի անելնալ այս և յերաբայ որդերը խորհալու արին : Ծ. Թ.

— Հարցո՛ւր աղջկիս :

— Ի՞նչ է , ըսաւ Թերեզան , և խիստ ուրախացաւ այսպէս առաջին անգամին իր նպատակին վրայ խօսակցելու առիթը գտնելով : Երբ Յովսէփ իր հարցումը կրկնեց , Թերեզան գոչեց .

— Յէ՛ր Աստուած , բոլոր «ի-ի»ները Գերմանացի են , և բոլոր Գերմանացիները կ'ուզեն «ի-ի» ըլլալ :

— Չեմ հասկնար , ըսաւ դժնապանը :

— Ուրիշ օր մը պիտի հասկնաս , հայր իմ : Եթէ չեմ սխալիր , շարայարեց պահ մ'ետք , պարոնը օրիորդ Մարիօնին նշանածն է :

— Ճիշդ ըսիր , պատասխանեց Գամիւզար :

— Աղէկ , ուրեմն կրնաս յուսալ թէ՛ արմանք զարմանք կը տպուինձ . . . : Ի՛նչ . աստանկ հանդիստ կերպով մը հո՛ս կը կենաս :

— Ուրեմն դժբաղդութիւն մը պատահեցաւ :

— Տակաւին ո՛չ . սակայն նշանածիդ քով ծիծաղելի պիտի ըլլաս : Քիչ մ'առաջ շքեղ րօպա մը հագաւ ան . . . արդ կը հարցնեմ քեզ թէ այդ զգեստներդ ինչ տպաւորութիւն պիտի ունենան իր վրայ :

— Ուրիշ զգեստ չունիմ :

— Պէտք է ծախու առնուլ , պարոն : Գիտցած եղիր որ այս գիշեր հիւր ունինք : Եթէ քեզի այդպէս տեսնեն օրիորդ Մարիօնին քով , որ այնքան շքեղ և փողփողուն է , ոչ ոք պիտի համարձակի ըսելու թէ իր նշանածն ես , և քծնասէրները քթիթ և մօրուքիդ առջև պիտի համարձակին հետը քծնելու :

— Հա՛ , հա՛ , պիտի տեսնենք :

— Հատ աղէկ պիտի տեսնես . . . : Ի՛նչ խեղճութիւն , մէջքէդ կախուած բթասայր սուր մ'անգամ չունիս :

— Միթէ պէտք է ունենալ . . . :

— Այո՛ , պարոն : Ի՛նչպէս պիտի պատժես անամօթները եթէ ուզեն փսփսալ տիրուհիիս հետ :

— Իսկոյն Հալօն տաննելով զինքը . . . : Իսնդ եմ որ երթամ կեանքս վտանգի դնեմ անհեղեղ կոխի մը մէջ :

— Ոչ զոք Շալօն պիտի տանիս, և դուն իսկ ա՛յ հմն չպիտի վերադառնաս :

— Ինչ ըսիր, և ո՞վ պիտի արդիլէ զիս :

— Ամեն մարդ :

— Չեմ հաւատար :

— Նախ դուն :

— Ե՛ս :

— Ապահով եմ: Նախ տիկին կամուտ հիին մառաններն ընտիր զինիներով լիցուն են . . . : Եթէ չես հաւատար, հարցո՛ւր հօրս :

— Իրաւ է, ըսաւ գռնապանը, կիրակիներն այն զինիներէն կը տրուի մեզ :

— Պարոնն ամեն օր պիտի խմէ այն զինիներէն : Ասկից ՚ի զատ մեր տիրութիւն կ'ուզէ քովը պահել իր սանտահին, շարայարեց Յովսէփին կողմը դառնալով: Եթէ կարգուիս օրիորդ. Մարիօնին հետ, հոս պիտի կարգուիս :

— Ուր կարգուիլս հոգ չէ, բաւական է որ կարգուիմ հետը . այս է կարեւոր կէտը :

— Այո՛, սակայն ամենեկին չպիտի կարգուիս, եթէ պատուէրներս չկատարես : Տիկինը պահ մ'առաջ յայտնապէս իր կամքը յայտնեց . քեզի կենցաղավար երիտասարդի մը տիպարը պիտի ընեն . զինավարժութեան, երաժշտութեան, պարի գասեր պիտի առնուս . շատ բարիք պիտի ընեն քեզ . յառաջագրած են իսկ քեզի արքունիքը տանիլ և ներկայել . . . :

— Բա՛րե, լաւադոյն է ինձ վարոցաւ որ նուիրակ ըլլալ :

— Ի՞նչ է ատի, հարցուց Թերէզան :

— Այո՛, ըսաւ Պիւլման, չեմ հասկնար . . . բացտտրէ՛ վարոցաւոր նուիրակին ինչ ըլլալ :

— Բայց ինչո՞ւ չէք հասկնար, գոչեց Յովսէփ սրանեղութեամբ: Եայտնի բան է թէ վարոցաւոր նուիրակ մը վարոցաւոր նուիրակ մ'է : Ա՛խ, ինչ ձանձրոյթներ . . . կ'ուզէի Շալօնի մէջն ըլլալ :

Գաբրիէլ Տըլօրմ երեցաւ. և հարցուց թէ ինչ բանի վրայ է խեղիւրդ :

Խորամանկ սպասուհին քաջ յիշողութիւն ունէր, յիշեց թէ հայրս մեղսակիցս էր, և համամտութեան երկու կամ երեք նշան ըրաւ իրեն, բացատրելով թէ ինչ պատճառաւ կը յորդորէր դպիրը հազուստը փոխելու:

— Օրիորդն իրաւունք ունի, Յովսէփ, ըսաւ նուիրակը. չես կրնար այդ կերպով հաղուած մնալ: Հոգ չէ եթէ ես դաւառական հինուփուտ լաթերս հագած մնամ. ես ծերուկ հայր մ'եմ որու չգիտի զիջանին ուշադրութիւն ընելու: Սակայն դուն քանի որ աղջկանա նշանածն ես, ամեն մարդ քեզ պիտի նայի...: Իւրաքանչիւր ոք զգեստներուդ պիտի նայի ուշադրութեամբ, տղաս: Անկեղծաբար խօսելով եթէ ես տեղդ ըլլայի, կը ջանայի անստգտանելի ըլլալ: Տիկին կոմսուհին ողբումս պիտի ըլլայ, եթէ իր փափաքը կանխաւ կատարես:

— Բայց ո՛ր զգեստ գտնելու է, անէրս:

— Ես իմ վրայ կ'առնում այդ հոգը, ըսաւ Թերէզան. քսակդ միայն տուր ինձ, և պիտի տեսնես:

Յովսէփ զրպանէն կաշիէ պզտի քսակ մը հանեց որ բաւական ուռեցած էր:

— Ահա, ըսաւ հառաչելով, հարիւր յիսուն ֆրանք կայ մէջը... ամենը մի վատներ:

Պիւլմանին աղջիկն ապարանէն դուրս ելաւ, և իսկոյն ետ եկաւ հնավաճառի մը հետ: Երկուքը միասին Գամիւզարը հազուեցուցին այն կերպով զոր արդէն ըսի:

Երբ այս այլանդակ զգեստները խեղճ դպիրն կունակին և սրունքին վրայ կոճկուած էին, ծառայ մը կոմսուհին կողմէն եկաւ իմաց տուաւ թէ սեղան նստելու ժամը հասած էր:

Յովսէփ հայլիի մ'առջեր վազեց, և ինքն իր դէմքը ծռեց անգամ մ'ի նշան անվտանգութեան և կասկածոտութեան:

— Ի՞նչպէս կ'երևամ քեզ, անէր:

— Յիրաւի շքեղ ես, տղաս:

— Սքանչելի կերպով կը կրես սուրդ, ըսաւ սպասուհին:

— Հապա քեզ ի՞նչպէս կ'երևամ, հարցուց Գամիւզար Պիւլմանին:

— Ամենափոքրն է կ'երևա ինձ, պատասխանեց գոնապանը :

Նշանածս իր այսպէս հանուիլը տեսնելով սիրտ առաւ . ուստի պատուոյ սանդուղէն վեր ելնելով մեր սրահը մտաւ փառաւորապէս :

Կոմսուհիին պատուէրներուն շնորհիւ յաջողեցանք մեր խնդուկը բռնելու :

— Բայց ինձ նայէ, պարօն, ըսաւ կոմսուհին Գամիւզարը դիմադրելով, աշխարհիս ամենէն ախորժելի զարմանքը կը պատճառես մեզ . հպուստդ անթերի ճաշակ մ'ունենալդ կը յայտնէ : Ինձ այդ պատիւը ընելէդ կը հասկնամ թէ որքան հուրթեամբ պիտի կատարես փափաքներս : Թեդ ինձ տո՛ւր, և սեղանատունն երթանք :

Զուարթութեամբ ընթրեցինք :

Սեղանակիցները խօսակցութեան ամենէն թեթեւ պատրուակը պատահէ առիթ կը սեպէին, և այն ատեն արձակ համարձակ թող կը տային իրենց քահաջները :

Իբր գերերջանիկներ կը զուարճանային Գամիւզարին պշույցեալ կերպարանքովը : Տիկին Տը Սէնթ-Էվրմոն իր քովը նստեցուցած էր Գամիւզարը, և կը հասկցնէր իրեն թէ ինչ կը պարտաւորէր ընել իր բարութեանցն արժանի ըլլալու համար : Թշուառը վերջապէս հասկցաւ քանի մ'ականթարթեր և ինչ ինչ փսփսուքներ որոնց պատճառը բաւական կը տեսնուէր : Չէր ուտեր, հազիւ կը խմէր, մէկին կը նայէր, միւսին կը նայէր, կը հառաչէր, կը շնչէր, ճակատին վերէն ունեցած մեծ աչերը կը դարձնէր . վերջապէս կը չարչարուէր :

Երբ ընթրիքը լմացաւ, Գամիւզար փախաւ գոնապանին օթեակն իջնելու համար ուր Պիւլմանը և Թերեզան գտաւ :

— Ստուգիւ, գոչեց, Շալօն պիտի վերադառնամ :

— Անիրաւ ես, կրկնեց չարաճճի սպասուհին, պէտք է համբերել : Տիկինը նշանածդ իր աղջիկը կը սեպէ : Կ'ուզուի որ օրերորդ մ'ըլլայ ան . . . իրաւունք չունիս գանդատելու :

— Հըմ, օրիճրդ մը : Մարիօն ալ առջի Մարիօնը չէ, և ինձ

շատ աւելի սիրելի էր երբ կը հագնէր իր սպիտակ դարձեր ու նեցող շրջազգեստը, իր մանիշակաւոր գտակը կամ սեազոյն թեթեւ փեղդորը . . . ինչպէս ահա ճիշդ դուն հագուած ես հիմա :

— Ասոնք նշանածիդ զգեստներն են . ինքն ինձ տուա :

— Քե՛զ տուա , ըսաւ Յովսէփ հառաչով մը :

— Այո՛ , բայց զգուշացի՛ր զիս օրիորդ Մարիօնը սեպելու . . . Թէ ոչ չեմ թողուր քեզի , վասն զի շատ յոժարութիւն ունիմ կարդուելու :

Գամիւզար Թերէզային նայեցաւ , և ահա նոր նշմարեց թէ այս երիտասարդուհին բաւական թարմացեղ այտեր , գորշազոյն և փողփողուն պզտի աչեր , և վերջապէս կկորած և բաւական սիրազրգիւ երես մ'ունէր :

— Յիրաւի , ըսաւ նոր հառաչով մը , ինձ կը թուի թէ . . . այո՛ . . . արդէն Մարիօնէն աւելի կը սիրեմ քեզի :

— Լռէ՛ , ըսաւ Թերէզան . . . կրնայ ըլլալ որ հաւատամ խոսքիդ , չեմ վախնար :

— Այո՛ , լռէ՛ , կրկնեց Պիւլման . մի՛ սիրաբաններ աղջկիս հետ :

— Ի՞նչ ֆեսա ունի , ես կ'ուզեմ սիրաբանել , գոչեց Գամիւզար կռուփովը սեղանին վրան զարնելով : Ամուրի՛ եմ , և եթէ չարչարեն զիս , ամենուն ալ ճամբայ կը տամ :

— Ա՛խ , բայց :

— Չեմ հասկնար , ըսաւ Պիւլման :

— Ես կը հասկնամ ըսածս , շարտյարեց Յովսէփ միշտ տագնալով . իմ հասկնալս բաւ է : Բայց կրողին բերանը գացէ՛ք . մի՛ թէ խմելու բան մը չկայ հոս :

— Ա՛լ մի՛ հայհոյեր . . . Հիմա ըմպելիք կը բերուի քեզ :

Գունապանը նշան մ'ըրաւ Թերէզային : Սա պահարան մը բացաւ և հօրն ու Յովսէփին մէջ անդը կոպձուաւ հողէ շինուած բարձր մը դրաւ որ մինչև բերանը լի էր :

— Տէ՛ , հանդարտէ՛ , ըսաւ Գամիւզարին , հանդարտէ՛ : Եթէ իրաւ այս բաները ցաւ ու վիշաւ կը տան քեզ , մի՛ կարգուիր . . . :

— Չկարգուիմ, գոչեց Յովնէփ. առի ըսելը դիւրին է . . . բայց ես կ'ուզեմ մէկու մը հետ կարգուիլ . . . որո՛ւ հետ ըլլայ, հոգ չէ. Շալօն չպիտի վերադառնամ ձեռնունայն: Եթէ մինակ երթամ, մարդիկ պիտի խեղան, զիս պիտի ծաղրեն, ամեն մարդ քիթէս պիտի բռնէ . . . :

— Կենացդ, ըսաւ գռնապանը. ինչպէս է այս պղտիկ ըմպելին:

— Պատուական . . . լեցուր բաժակը միշտ . . . : Այո՛, պիտի ամուսնանամ մէկու մը հետ, շարայաբեց Թերէզային նայելով:

Խորամանկ աղջիկը վար ըրաւ աչերը և պատասխանեց.

— Որո՛ւ հետ պիտի կարգուիս ուրեմն:

— Ծաղկահասակ աղջիկ մը հետ զոր կը ճանչես . . . : Ո՛հ, այն աղջիկը օրիորդ Տըլօրմին պէս կարրտուղ պչրասէր մը չէ. կոմսուհի կնքամայր մը չունի:

— Ամենէին չեմ հասկնար, ըսաւ Պիւլման:

— Լեցուր բաժակը, Պիւլման, լեցո՛ւր . . . : Միտքս հօրմէք աւելի աղէկ կը հասկնան, օրիորդ Թերէզա:

— Յիրաւի . . . ո՛չ, ես ալ չեմ հասկնար, պատասխանեց շատիկ աղջիկը՝ արփադրդիւ նայուածք մ'արձակելով անոր:

— Ուրեմն խօսիմ յայտնապէս, գոչեց Գամիւզար: Տիկին կոմսուհին պահ մ'առաջ աղաչեց զիս որ լեզու սորվեցնող վարժապետ մը բռնեմ. իմ լեզուս պիտի կրնայ այդ վարժապետին, ինչպէ՞ս նաեւ աշխարհիս ամեն քերականներուն ըսել. Կրո՞ղը տանի ձեզի: Չպիտի կարգուիմ օրիորդ Տըլօրմին հետ որ աչք ունք կ'ընէ սա Տէպարօյին հետ . . . որ ապուշ մ'է . . . և ամենուն հետ:

Ապա ոտք ելաւ՝ գինիին սկահը երկնցնելով.

— Կենացդ, Պիւլման, մեծդ իմ գերմանացիդ . . . : Կ'առաջարկեմ որ ինձ տաս աղջիկդ:

— Կարելի՛ է: Կը հաւանիմ անմիջապէս:

— Բայց կարծեմ պէտք է իմ կարծիքս առնուլ, ըսաւ Թերէզան. արդ ես չեմ հաւանիր: Պարոնին առաջարկութեանը զայն

րոյթէ թելագրուած է . շուտով պիտի գղջայ այդ առաջարկութիւնը ըրած ըլլալուն :

Յովսէփ սեղանին վրայ կռթնեցաւ արմուկովը . ապա յանկարծ սաք ելնելով իր գլխադիրը օրեկին միւս ծայրը նետեց , պատուեց փողապատը , բաճկոնակին կոճակները կտրեց , գօտին մէջքէն հանեց , կատաղութեամբ ուսերէն նետեց կարմրագոյն կրկնոցն ալ , և կը պտորաստուէր զգետններուն մնացորդն ալ հանել :

— Պարոն , պարոն , գոչեց Թերէզան :

— Շուտիկ տղայ . . . գէթ վայելչութիւն ունեցիր :

— Աղէկ ըսիր , իրաւունք ունիս , ըսաւ Յովսէփ : Մի վախնար . հիւսակներս չպիտի հանեմ . Բայց այսքան ալ ընելա՛վ կ'ուզեմ իմացնել ձեզ թէ սէրս կը հանեմ կը նետեմ վրայէս . . . : Իզմէ հեռի կը նետեմ զայն , ինչպէս ահա զգետններս նետեցի :

— Շատ աղէկ , ըսաւ Պիւլման :

— Ա՛լ մէկալին խօսքը մի՛ ընել ինձ . չե՛մ ճանչեր զինքը . . . : Յէ՛ս , օրիորդ , գեղեցիկ չեմ . . . բայց սիրտս բարի է : Հօրեղբայրս քսանուհինդ հազար ֆրանք թողուց ինձ . կ'առաջարկեմ որ հետս վայելես այս գումարը , կ'ընդունին :

— Պարոն , վաղը թերեւ պիտի գղջաս . չեմ ուզեր նախատինք մը կրելու վտանգին ենթարկուիլ :

— Բայց եթէ հիմակ անմիջապէս ամուսնութեան խոստանագիր մը ստորագրեմ , պիտի հաւատաս :

— Ո՛հ , ըսաւ Թերէզան , անմիջի մը կերպով արտահանունքը վար ընելով , պիտի ստիպուիմ հաւատալու :

— Ուրեմն շուտ թուղթ և գրի՛չ , գոչեց Գամիւզար :

— Ահա՛ թուղթ , ըսաւ զոնապանը :

Եւ ԳամբիէԼ Տելօրմին դպիրն իսկոյն իր գեղեցկագոյն զիրովը գրեց .

» Աստուծո՛ւ և մարդկան առջև կը խոստանամ և կ'երգնում թէ մինչև ութ օր պիտի ամուսնանամ Օրիորդ Թերէզա Պիւլմանին հետ , իրեն 4000 Լոզար ֆրանկ համրելու պայմանաւ , եւ թէ չկատարեմ այս պատուոյ խոստումը » :

— Գեցցե՛ս, կեցցե՛ս, եկե՛ւր համբարէ՛ հիմա զիս : փեսայ . .
 . : Հիմա պահ ազջիկն ալ :

Ապարանքին ժամացոյցը գիշերուան ժամը տասնութէկը նոր զարկած էր :

Այս առաւելն խօքը ժամ անցած էր Բարիկ գալէս 'ի վեր, և Գաթիկը արդէն այս զազանական մատնութեամբ յանցաւոր եղած էր :

Աստա՛հէ՛ ուրեմն մարդերու գերդն :

Է

Ընթրիքին տանը Յէ Պարո աջ կողմն նստելու վարպետութիւնը ունեցաւ, առանց մեծ ճարտարանքի :

Միւս սեղանակից մօտանիստս էր Սէնթ-Էսթրի ուխտին մէկ ծեր ասպետը, որ ողն ուխտին լայն կապոյտ ժապուէնը և պատանշանները կը կրէր : Տարօրինակ կերպով մը կը նայէր ինձ, կը հառաչէր : Խօքը մը կ'սկսէր, կիսկատար կը թողուր խօքը, նորէն կը հառաչէր, դարձեալ կը նայէր և միշտ մեծ անհանգստութիւն կը տար ինձ այս ասպետը :

Երբ երկրորդ խօք մ'ըսելու փորձը կ'ընէր, շուտով երեսանգին գարձաքի, և երիտասարդ փառաբանին հետ խօսակցեցայ :

Բաւական ազատ էինք ես և փաստաբանը : Տիկին Տը Սէնթ-Էսթրան խրատ կը տար Գաթիկարին . միւս սեղանակիցները նշանածիս հագուստով ու ձեւերով կը զուարճանային կամ օրուան գէպին վրայ կը վիճէին :

Յէպարդին ծանր և խորհուն դիրքը, և այն ակնածական քաղաքավարութեան կերպն ու վայելելութեան եղանակն որոնցմով

հետս էր խօսէր, տարօրինակ հակապատկեր մը կ'ընծայէին ճամբորդութեան գէպքին հետ, և զիս կ'ստիպէին ժպտելու :

— Մարիօն, բառ փաստաբանը կիսաձայն, պէտք է գէմքդ լաւագոյն կերպով կազմելու միջոցը ուսնիլ : Կոմսուհին յանկարծ և շատ անխոհեմութեամբ քեզի մեր բարիզեան ընկերութեան գողը կը նետէ, ուր ամեն ինչ խաբէբայութիւն, կեղծաւորութիւն, ստուծիւն է : Հսկէ ինքզինքդ, աշխատէ՛ շարասիրաներուն և մատնիչներուն առիթ չտալու : Գեղանի ես, պիտի ողորեն քեզի . բարեսիրտ ես, պիտի մանեն քեզի . խոհեմ ես, պիտի ուզեն մոլորել քեզի :

— Կարելի՛ է, ըսի՝ հեզնաբար իրեն նայելով անգամ մը, պարոն, կը կարծես թէ կան բաւական անկիրթ մարդեր որք . . . :

— Լռէ՛ . . . խելանութիւն չէ ատի, Մարիօն . կը պարտաւորիս լաւագոյն կերպով հետեիլ խրատներուս . չէ՛ր կրնար անտարբերութեամբ պատասխանել՝ շարունակելով կաքաղ ուտել : Սա պզտիկ հետաքրքիր Մայնարն՝ որ ահա մեր գիմացը նստած է՝ ինձ պահ մ'առաջ շարասիրական խօսք մ'ըսելդ նշմարեց : Մի՛ նայիր իրեն : Սեղանի վրայ կամ ակումբի մէջ մարդս կը պարտաւորի ամենեւին չնայիլ որու հետ որ կը խօսի . ընդհանուր կանոն է սոսի :

— Պարոն, երկգիմութեան վրայ չէ՛ր խօսեր պահ մ'առաջ . ահա բաւական հաճնէ՛ր դասեր կը տաս ինձ այդ մասին :

— Սիրելիք իմ, պէտք է միշտ մեր թշնամիներուն դէմ բռն իրենց գէնքովը կռուիլ : Ինչո՞ւ մեր երեսին վրայ երեւան հանե՛ք մեր ներքին խորհուրդները և սրտին գաղտնիքը : Երեւան հանելը չէ թէ անկեղծութիւն, այլ ապշութիւն է : Ահա նայէ, սոյն միջոցիս ամենէն ուշագիր գիտողը կը հրաւիրեմ գուշակելու թէ որքան կը սիրեմ քեզի, որքան երջանիկ եմ հոս քովդ գանուելով . . . :

— Եւ որքան կը հրճուէիր, պարոն, եթէ գրաւդ վատակէիր :

— Աքանչելի՛ . ատի առանց ունքդ շարժելու, առանց գլուխդ շարժելու ըսիր փոքր ինչ անտարբեր կերպով մը . անկարելի է

առաջոյն կերպով օգտիլ դասերէս : Ահա Մէյնար պատուակահարութեան խաբուեցաւ : Հիմակ՝ ըստ իս՝ անտարակոյս համադրած է թէ մեր խօսակցութեան նիւթն է արեւը , անձրեւը կամ ասոնց նման նորք ե հետաքրքրական որ ե իցէ բան մը :

— Ի՞նչ է այդ Պ. Մէյնարը , հարցոցի :

— Ար ներուի քեզ այդ հարցումդ , վասն զի Շալօն-Սիւր-Մարնէն նոր եկար . սակայն բոլոր բարիզցիները Օրիլեադի նախագահը կը ճանչեն . Օվէրնէի մէջ ծնած է ան , ե բնութեամբ բանաստեղծ է : Փոխանակ իր քաղքին մէջ հանդարտօրէն դատ կտրելու՝ հոս եկած է զանազան երգեր , ոտանաւորներ , տաղեր շինելու : Եթէ իր բարեկամուհին ըլլաս , թող աստղերն ալ զգոյշ կենան , վասն զի Մէյնար անոնց ամեն տեսակ թշնամանք պիտի ընէ , ե պիտի հաստատէ թէ կը պարտաւորին ամօթահար պահաւիլ գեղափողփող աշերուգ պայծառութեան առջև :

— Թող ուրեմն իրենց ճարը նային աստղերը . . . : Հապա իմ է առ մարդն որ կնքամօրս աջ կողմը նստած է :

— Անունն է Գլօտ Ֆաւրը Տը Վօկըլա , սիրուն մարդ մ'որ՝ միայն երկու պակտութիւն ունի . առաջինն է ծուռ քիթ մ'ունենալը , երկրորդն է քերական ըլլալը : Իր յատակախօսութեան ախտերը ձանձրալի են : Այս այլանդակ մարդը թաղաւորին եղբօր՝ Վասթօնին՝ սենեկապանն է , ե Վասթօն բացարձակապէս պատուիրեց իրեն որ իր առջև համաձայնութեան վրայ չխօսի , ըսելով թէ բոլորովին երեսէ պիտի ընկնի եթէ խօսի : Վօկըլա քերականական սխալներու ե լեզուին ներհակ վրիպանաց տիեզերական սրբադրիչն եղած է ինքնին : Օր մը կասկոնցի ազնուական պատանիէ մը սաստիկ նախատուէն ե մենամարտութեան հրաւիրուէն ետք իր հակառակորդին խօսքերուն մէջ ինչ ինչ դժուարամարս սխալներ նշմարեց , ե պատասխանեց անոր . « Պարոն , ինձ սուրի վէրք մը տալու իրաւունքն ունիս , բայց ոչ ականջներս վիրաւորելու : Յօժարակամ կը խօսակցիմ մենամարտութեան ժամանակ . իմ վրայ շատ առաւելութիւն ունիս , ուստի զնա երկու կամ երեք տարի ես կեցիր դպրոցը , ապա կը մենամարտիմք » :

Ինչ և է. շարայարեց Տեպարո, Պ. Գավթը Տը Վոկրյա, Սեն-Սօրէն և Ես այս առանին ամենէն մտերիմ հիւրերն ենք:

— Եւ ինչ ըրիր Պ. Տը Սեն-Սօրէնը:

— Մօյէն 'ի վեր միասին ճամբորդութիւն ըրինք սուրհանգակի ձիերով: Աղէկ որ այս գիշեր հոս հասաւ. քիչ ձայն շատ սուղի պիտի նստէր իրեն հետս գալու և բուն շամբանեայի գինին խմելու քմահաճութիւնը:

— Ի՞նչ պատճառաւ:

— Գերապատիւ Տիւ Բղէսի Եպիսկոպոսին քիթը շուտով հոս կ'առնու. Լիւսօնէն հասաւ Զիշդ ժամանակին և կրցաւ մարեշալ տ'Անգրին սասկալի մահը աչքովը տեսնել: Ասի քիչ մը կ'արե գործերը: Եպիսկոպոսն որ կողմը պիտի քոնէ. տղան կողմը պիտի բռնէ թէ մօրը: Իր պաշտպանուհին ուրանալը ծանր քան է, սակայն աւելի ծանր է Մարի աք Մեռիսին միթմարել, Թագաւորին դիւրագորդութիւնը առ ոչինչ սեպել: Բիշլիէօ սառտիկ նեղացած է... իր քարտուղարն ամենասաստիկ յանդիմանութիւն մը կրեց... վերջապէս ասով պիտի սորվի թէ ալ այսուհետեւ ոչեւք չէ իր տեղէն զատուիլ:

Սոյն միջոցին ձախակողմն նստող սեղանակիցն անշուշտ նեղանալով այն նախապատուութեան համար զօր Տեպարօյին կը շնորհէի՝ գետինը ձգեց իր պատառաքողը. ապա փոխանակ սպասուորի մ'ըսելու որ վերցնէ պատառաքողը, ինքն անձամբ ծռռեցաւ, և իր ձեռքը ծունկերուս հանդիպեցաւ:

Ակամայ ահաբեկ աղաղակ մ'արձակեցի:

— Ի՞նչ կայ, հարցոյց կ'ոմնուհին:

— Ո՛հ, բան մը չէ, կնքամայր իմ... կը կարծէի...

— Խօսէ՛, աղջիկս:

— Թէ անասուն մը ծունդիս կը դպնար:

Այս պատահականիս վրայ ընդհանուր քահքահ մ'արձակուեցաւ:

— Հա՛, աղէ՛կ, կը հասկնամ, բայտ Պ. Տը Վիլարսօ. տա ծերունի շուտիկ Բօշգրուան խեղութիւններ կ'ընէ:

Պարոն Տը Բօշգրուա կը կարմրէր, կը թոթովէր. Տիկին Տը

Սէնթ-Էմիլիոն իրեն նայեցաւ խափա, և սեղանէն ելնելով բռնաւ .

— Յրահը պիտի երթանք զերառին : Պ. Տը Բօշղրուա՛, բարեհաճէ՛ թեք առնլու սանտահիս այն ակնածութեամբ և յարկանօք զոր տնիս ճիշդ ինծի համար :

Ապետը փութաց հնազանդելու և զիս խիստ խանարհաբար սրտահին մէկ թիկնաթուր տարաւ :

— Ի՞նչ ես, ըստ ինձ Տէպարօ ամենացած ձայնով. ատանկ բաները ամենէն յայտնի չեն ըներ :

— Ի՛նչ. կ'ուզէիր որ հաւանէի . . .

— Ձեմ՝ ըսեր որ հաւանէիր . . . բայց լաւագոյն էր խնայել այս պատփառելի մեղաւորին և յանցանքը խօսքով մը, նայուածքով մը հասկցնել զինքը առանց ենթարկելու կնքամօրգ յանդիմանութեանց : Անհաշտ թշնամի մը վաստկելու վտանգը ունեցար : Բարեբաղդաբար զեղով թեանդ հրապոյրներուն տպաւորութեամբը զբաւուած է տն . քեզ ոխ պահելու զաղափարը մտքէն չանցաւ . . . եթէ չես հաւտար, նայէ :

Իբրեւ կ'ըսէր փառաբանը :

Պ. Տը Բօշղրուա սենեկին մէկ անկիւնը նստած կ'աջանչանար վրաս և կարծես հոգեպիշ կը նայէր :

— Գէթ վաթսնամանի յաղթանակ մ'է ատի, Մարիօն : Բայց, շարադարեց Տէպարօ, այս գիշերուան չափ ազատութիւն պիտի շունենանք միշտ . կ'ուզեմ պատեհ առիթ սեպել այս ազատութիւնը, և ուրիշ խրատներ տալ քեզ :

— Յիրաւի խիստ երախտագէտ եմ, պարոն :

— Այդ նեղութիւնը մի կրեր . իմ օգտին համար կ'աշխատիմ :

— Հա՛, հա՛ :

— Ինչպէս քաջ գիտես . . . այնքան շատ կը սիրեմ քեզի որ չեմ կրնար քեզի անթերի ընելու չաշխատիլ : Գեղանի ես, Մարիօն . բայց գեղեցկութիւնդ չգիտնալ ձեռքդ ուրպէս զի ազատիս այն հաղարու մէկ մանր մունր նենգութիւններէն զոր ուրիշ կիները հարկաւ պիտի ընեն քեզ յաղթանակներուդ փոխարէն :

Իսկ մարգերուն դալով զգաշացիք այն յանկուցիչ ազգեցութենէն որ քեզի գէպ երիտասարդները պիտի տանի . բայց ծերերուն մահաւանդ մի վատահիւր . ամենէն աւելի անոնցմէ վախալ պէտք է : Ծերերն իրենց որսապարկին (gibecière) մէջ խել մը խարերայ յութիւններ աւինն որոնցմով կրնան իրենց ֆիզիզային առաւելութեանց կարուսաը փոխարինել : Ամեն բան ընելու կը համարձակին անոնք . այս է յաջողելու միջոցը , և շատ անգամ խեղճ պատանուհի մ'աւելոր մօրութե մը բռնուած կ'ըլլայ առանց գիտնալու ինչպէս և ինչ պատճառաւ բռնուիլը : Վստահ մի ըլլար մանաւանդ կնքահօրդ վրայ : Վօկըլա այս միջոցին քերականական սահմանով մ'անոր գլուխը կը ցաւցընէ , թէ ոչ այսքան բարեպատեհ առիթ մը չէի ունենար քովդ : Անքահօր տիաղոսն իրեն տեսակ մ'իրաւունք կը տայ զոր արդէն պահ մ'առաջ չարաչար կը գործածէր : Հիմակ ահա գիտես եղելութիւնը , և ճաշակի մասին այնքան ուղիղ դատողութիւն և ճարտարութիւն ունիս որ կրնաս անոնց սահման մը դնել իր առջեւ : Այսպէս վարուելու պարտաւոր ես մանաւանդ՝ կնքամայրէդ ակնածելու համար : Զրսուիթ թէ Վիլարսո և տիկին Տը Սէնթ-Էվրմօն պիտի ոգեն հաւանիլ որ իրենց Յելադրութեանց ամեն երեսները կարգացուին , և իմ մասին լսած եմ՝ գէպ 'ի Ջվիցերի եղած ճամբորդութեան մը վրայ խօսուիլը որ . . . :

— Լո՛ւ՛ , չարախօս :

— Ոչինչ հաստատուած է , բայց ինչ և է ալ ատոր խօսքը չընենք : Օր մը դուն ինքդ պիտի պարտաւորիս ընտրութիւնդ ընել : Գեղանիդ իմ Մարիօն , ամենեկին որոշում մը մի ըներ առանց խորհրդակցելու սրտիդ հետ . . . ուրիշ բան է եթէ վայելուչ էրիկ մը պատահի , թէև պատահիլը խիստ տարակուսելի է ինձ :

— Ինչո՞ւ տարակուսելի է , պարօն :

— Գեղանիդ իմ , կնիկ ուզող էրիկներն երկու տեսակ են . այսինքն երիտասարդներ և ծերեր են . . . միշտ : Առաջինները ստակ կը փնտռեն , երկրորդներն երբեմն ստակ կը բերեն : Երիտասարդ-

ները քեզի միայն գեղեցկութեամբ հարուստ պիտի գտնեն, և կեօցիւր բարեւ ըսելով ես պիտի դառնան. իսկ ծերերուն ալ դուն ճամբայ պիտի տաս: Այն ատեն, Մարիօն, էթէ կը յիշես մարդ մ'որ կը սիրէ քեզի, մարդ մ'որ անկարող է իր կեանքը շղթայելու, և որ սակայն բողբոջին պատրաստ է քու կեանքի վրայ վարդերձեանքներ արձակելու և մէն մի այսդ յերանութեան ճաւազայթներով գունաւորելու, դիմէ՛ այն մարդին, և անոր քով կաթոգին սէր, անձնօրութիւն, հաւատարմութիւն պիտի գտնես:

— Առաւանդ սիրես, վերջ տուր այդ խօսքերուն: Արդեօք կը դիտեն մեզի:

— Ամենէին, Մարիօն. կոմսուհին բռնուած է սա շաղակրատ նախագահէն. Բօշգրուա կը յարատեւ հոգեպիշ նայելու. մեր յառակասէր քերականը տակաւին Վիլարսոյի գլուխը կը ցաւցնէ, իսկ Պ. Տըլօրմ իր թիկնաթուին վրայ կը քնէ: Ասկից ՚ի զատ դրութենէս չեմ շեղիր, և ահա օթոցներուն կամ սրահին սա ծնօտներուն արարական նկարներուն վրայ խօսիլ կը ձեւացնեմ:

— Պարտն, կեղծաւորութեան վրայ քաջ դասեր առած ես . . .

— Չէ . . . բնականաբար ամեն սրակասութիւնները ունիմ:

— Ասի ո՛րքան կը պարտաւորի ապահովել զիս:

— Այսօր կը կեղծեմ և իմաստունի դեր կը խաղամ: Կոմսուհին ամենակատարեալ վստահութիւն պիտի ունենայ և զիս աներկիւղ քովդ պիտի թողու մինչև այն րոպէն ուր, գեղանի հրեշտակս, մեր պարտեղի դրաւը պիտի վաստկիմ:

— Երբէք, պարտն:

— Պիտի տեսնենք, Մարիօն:

— Ինչ բանի վրայ կը խօսիս սանուհիս հետ, Էմմանուէլ, հարցոց կոմսուհին մօտեւում:

— Օրիորդին անունը, պատասխանեց Տէպարօ, կարծել կը տար ինչ թէ ինք Լիօնի մէջ ծնած է, և կը հարցնէի իրեն թէ արդեօք իր մօծ-հօրեղբայրը չէր Ֆելիպէր Տըլօրմը, այն հռչակաւոր ճարտարապետն որ Թիւիլլըրիի ապարանաց յառակադիծը տուաւ: Տիկին, երբ բացասական պատասխան տուաւ ձեր սանու-

Հին : կարգը բերելով Լուվրի , Սուսսոնի ապարանքին , Շաթր-
բէին , վերջապէս Բարիզի գլխաւոր յիշատակարաններուն վրայ կը
խօսէինք : Օրիորդը շատ փափաք ունի ճանշելու զանոնք , և այժ-
մէն ազէկ գէշ կը նկարագրէի զանոնք :

Տէպարօ այսպէս պատասխանելէն ետք մնաց բարեւ ըսաւ կնքա-
մօրս :

Միւս սեղանակիցներն իր օրինակին հետեւելով պատրաստուե-
ցան կեցիք բարեւ ըսելու մեզ : Ժամը տասնումէկ կը զարնէր :

Գափուզար իր մատնութիւնը բոլորովին գործադրելու վրայ էր ,
թէև այն ատեն ամենեւին չէի կարծեր անոր այսպիսի մատնու-
թիւն մ'ի գործ դնելը :

Հետեւալ օրն առաու արթննալով տեսայ այն սպասուհիներուն
մին որք առջի օր հազուեցուցեր էին զին :

Տեսածս էր Թերէզա Պիւլման :

Նախ վախցայ , վասն զի հանած վարած աղջիկն այնպիսի ա-
հագրէկ կերպարան մ'առած էր որ կրնար վրդովում տալ ինձ :

— Ի՞նչ ունիս , ըսի :

— Բա՛բէ , օրիորդ , երէկ ինչո՞ւ րօպագ և փեղդորդ ինձ աուիր :

— Ինչո՞ւ . . . չգիտեմ . . . կնքամայրս այնպէս յարմար դատեց
. . . ատոր մէջ ի՞նչ գէշութիւն կայ :

— Հետդ կարդուելու փափաքողն այն փեղդորդ և րօպան տես-
նելով յանկարծ ինծի սիրահարեցաւ :

Զարմացմամբ ցայտեցի անգամ մը , և ինքզինքս անկամօքս վը-
րայ նստած գտայ՝ Թերէզային նայելով ուղղակի , և աշխատելով
այս աղջկին գէմքին վրայ կարդալու այն պատճառը որ կրնար
այս տարօրինակ խօսքերը իրեն թելագրելու :

— Սիրահարեցա՞ւ քեզ :

— Այո՛ , օրիորդ . . . և կ'ուզէ կարդուիլ հետս :

— Հետդ կարդուի՞լ :

— Մի զարմանար . միտքը գրած է կարդուիլը , քանի որ ե-
րէկ ամուսնութեան խոստմանդ իմը ստորագրեց և ինձ տուաւ :

Շատ զարմանալի երեցաւ ինձ այս բանը , և ամենախիտը ձայն-
նով մը խօսելով պատասխանեցի սպասուհիին :

— Էսգուեցաւր զիս . . . : Ապա հետո այիտի գտաւ տիկին կոմսուհինն սենեակը : Եր փափաքիմ իր բերնէն լսելու թէ հրաման կը տայ քեզ աստանկ անտեղի կատակներ լնելու :

— Բայց կ'երդնում թէ կառակ չէ ըրածս , ըստ թերեզա տըի օրն ստորադրուած թուղթը կուրծքէն հանելով :

Այս թուղթը անգամ մը կարդալէն ետք սպասուհինն նայեցայ շուարումով : Աչերս կը շփէի , առանց սակայն անոնց վկայութեանը վրայ տարակուսիլ կարենալու : Անշուշտ բան մը կ'անցնէր յիս . ուրախութեան և բարկութեան դէմ կը կուռէի :

Բոլոր իղձերս կը կատարուէին այնպիսի արագութեամբ զոր քնաւ չէի յուսար , այլ սակայն հպարտութիւնս կը զայրանար . կը սքամաւէի տեսնելով որ Յովսէփ համարձակած էր զինքը կապող շղթաներս խորտակելու . առանց իմ յատուկ կամքի , առանց իմ ուղղակի մասնակցութեան . ուստի թերեզայինն ուղղելով խօսքս ըսի .

— Մեծ յանդգնութիւն է , օրիճրդ , այդպէս գալով ինքնին իմացնելդ . . . :

Յանկարծ խօսքս կտրեցի :

Այլանդակ բարկութիւնս չէր կրնար կամաւոր շարժումի մը տահմանէն անցնիլ . իսկոյն զսպեցի այս շարժումս . դժգոհութեան բոլոր ամպերն աներեւոյթ եղան , և թերեզանն ալ ոչ այնքան ստակալի նայուածքով մ'երեւակայեցի :

— Բայց ինձ նայէ , ըսի , ինչպէս ըրիր , ինչ ստատմութեանք : Ինչ կախարդութեամբ . . . : Թշուառն տրեմն գինով էր :

— Ըսա չէր , օրիորդ :

— Անշուշտ ամեն երեւակայելի հրապոյրներդ երևան հանեցիր , այնպէս չէ :

— Զինքը միայն հօրս առջև տեսայ որ այս ապարանին դռնապանն է :

— Լա , գոչեցի , նախախնամական դէպք մ'է այս : Երկինք թո՛ւ համար աշխատեցաւ : Հողով սրտով կը շնորհաւորեմ քեզ . . . : Կարգուէ որքան շուտ որ կրնաս , վաղը , այսօր , հիմակ

խոհ . . . . և աշխատե՛ շատ զաւակ ունենալու որք իրենց հօրը չնմանին :

Այս խօսքերէն ետք այնքան զուարթացին , այնքան աղմկալի և այնքան երկարատե քահ քահ մը թողուցի որ տիկին Տը Սէնթ-Էվրմոն , որու պառկելու խուցն իմիոյս մօտ էր , վազեց եկաւ առանց տակաւին հագուած ըլլալու , և ըսաւ .

— Բայց ինձ նայէ , սիրելիդ իմ , խենդ ես :

— Այո , կնքամայր իմ , ուրախութենէս խենդեցած եմ : Ահա տես , կարգա՛ , զարմացի՛ր , ծուռը գի՛ր : Գամիւզար սենեկի սպասուհիդ հետ կը կարգուի՛ :

Աղմուհահին տոմսակը կարգալէն ետք ինքն ալ սկսաւ քահքահներ թողուլ :

— Է՛ , ըսէ՛ նայիմ , գոչեցի , տակաւին պիտի համարձակիս . շրջագոյստաւոր Մաքիսվէլ անուանե՛լ զիս : Դռնապանիդ աղջիկը մեր ամեն նպատակները ՚ի դերե հանեց , թաղեց , մեղմէ աւելի վարպետ բրդաւ , Գամիւզարին սրտէն արտաքսեց զիս . անգամ մը լարը քաշեց միայն , և անոր սրտին դուռը իսկոյն բանալով ներս մտաւ և տեղաւորուեցաւ . . . : Կնքամայր իմ , տես՝ ահա ընտանիքի սովորութիւնները :

Եւ կոմսուհին ալ ինծի պէս զուարթանալով , քառորդէ մը աւելի խնդացիւք ճայթեւու չափ :

— Շիտակը խօսելով լաւագոյն կը համարիմ այդ մարդը Էրիկ ընել ինձ քան թէ ամենեւին Էրիկ չունենալ , ըսաւ Թերէզան . փոքր ինչ կայառու կերպարանով մը :

Ատոր վրայ աւելի սաստկացան մեր քրքիջները :

Յիկին Տը Սէնթ-Էվրմոն նստած տեղէն կ'ելնէր կ'իջնէր . խնդուկը կը խեղդէր մեզի : Վերջապէս այս ջղաձգալին ժամն անցաւ , և Պիւլմանին աղջիկը բոլոր մանրամասն պարագաներով քաւտմեց մեզ աղջի օրն իր հօրն օթեկին մէջ տեղի ունեցող իրողութիւնը :

Շուտով պարեգօտ մ'անցուցի վրաս և Թերէզային ըսի .

— Ա՛յ այս տոմսակդ , վար էջի՛ր , բան մը մի՛ ըսեր և վեր դրկէ Գամիւզարը :

Հինգ վայրկեան ետք Յովսէփ ներս մտաւ . ալնկոր էր ան և աղորմելի խռովութիւն մը կը տիրէր գէմքին վրայ . անասելի դժուարութիւններ կրեցինք մեր քրքիջները նորէն չսկսելու համար :

— Պարոն , ըսաւ կոմսուհին , թիւ կը հաճիս , ըսէ՛ նայիմ , ինչո՞ւ համար առանց մեր հրամանի վերստին հազար զաւառական զղեստներդ : Ատոր առկ խորհրդաւոր նշանակութիւն մը կայ զոր չեմ համարձակիր հասկնալու : Մի՞ գուցէ Բարիզ արդէն քու վրայ բանեցուցած ըլլայ իր աղետալի ազդեցութիւնը : Իրա՞ն է գուհիկ հրապոյրներէ արտադրուած ծայրայեղ մոլորումի մը ժամանակ երդմնազանցութեամբ խոստում մ'ուտելդ , և սանուհիս ընելդ այն արխնաբոյր նախատինքը զոր կին մը չկրնար ընդունիլ :

— Ա՛խ , տիկին . . . ա՛խ , Մարիօն , ըսաւ Յովսէփ , արդէն իմացեր էք ուրեմն . . . :

— Անարժան ընթացքդ , այո՛ , պարոն , գոչեցի , և շնորհակալ եմ քեզմէ՛ որ յոյսերս չթուլցուցիր . ատկից աւելի կոշտութեամբ և ատկից աւելի շուտ չէ՛ին կրնար կտրուիլ անոնք :

— Բա՛րէ , Մարիօն , սակայն կը սիրէի քեզի :

— Պապանձէ՛ , պարոն . . . : Անքամայր իմ , սվոր նայէ՛ անգամ մը , պատրաստ է ոտքս ընկնելու և սիրաբոյր խօսքերով իս շոյելու . . . : Գեղանի Աստիս , կը հաճիս ինծի համար այմուսնական խոսսամնագիր մը ստորագրելու . . . : Մե՛ղք քեզ , ապերախտ . մե՛ղք քեզ , դրուժան . . . : Շիտակը , պարոն , արժանի չես եղեր այն ներողամտութեան զոր ցարդ կը տայի կոպիտ և ծաղրելի անձիդ համար . . . : Չնայիր իր աղւոր քիթը և կը համարձակի խաբեբայ ըլլալու :

— Եկո՛ւր , Մարիօն , եկո՛ւր , բզիկ բզիկ ըրէ՛ , ծեծէ՛ իս . . . ոտներս և ձեռներս կապուած անձնատուր կ'ըլլամ վրիժառութեանդ :

— Ի՞նչ օգուտ ունի ինձ վրէժ առնուլս . կրնամ այդ կերպով վերադառնալ գրաւել ձեռքէս փախող էրիկը :

— Բա՛ , ուրիշ էրիկներ պիտի գտնես , Մարիօն :

— Ի՞նչ կը նշանակէ ատի :

— Եւ իզմէ լատագոյն, իզմէ տելի փառաւոր էրիկներ :

— Բայց, կնքամայր իմ, դիտէ սա հրէշին հանգարտ կեցւորանքը . . . : Ի՞նչ. չես երդնուր ինձ, պարոն, թէ սխալումի կամ մոռացման վայրկենի մը մէջ այդպէս վարուած ես :

— Ձեռն աղբրսեր դիտ. ըսաւ կոմսուհին, որ Թերեզայէն ետ առնուաւ խոստմադիրը :

— Ձէ, ըսաւ Գամիւզար հառաչով մը . . . յիրտի այլանդակ էի . . . : Ա՛խ, եթէ Շալօնի մէջ մնացած ըլլայինք, բայց և այնպէս եթէ հոն մնացած ըլլայինք անդամ, միթէ նպատակէս կրնայի՞ հասնիլ. ես կարի տղեղ եմ, կամ Մարիօն այնքան աղւոր է որ . . . վերջապէս քաջ խորհելով կը նայիմ որ ինչդուրիան մ'ըրած կ'ըլլայի :

— Ի՞նչ ըսել կ'ուզես այդ խօսքերով :

— Շալօնի մէջ կնիկս կղպուած սենեկի մէջ պիտի պահէի, բայց Բարիդի մէջ չէի վստահեր կղպակներու : Ասկից 'ի զատ միթէ երբեք կրնայի՞ ինչ ինչ գեղեցիկ պարոններուն ձեռնն տ. կերպերը ունենալ : Մարիօն երեք ամիս անդամ պիտի չսիրէր դիտ, և երեակայեցէ՛ք աղմուկը : Այս ամեն գաղափարներուն կէտը ուղեւորութեան ժամանակ, կէսն ալ երէկուան ընթրիքին ատենն միտքս եկաւ . . . : Ա՛խ, ինքնին ստուգիւ ըսի. Յովսէփ, տղան, բռնկէ՛ սիրտդ, խիստ շուտ բռնկէ՛ :

— Պատճառաբանութիւններդ շատ իրաւացի են, պարոն, ըսաւ կոմսուհին՝ անոր խօսքը կտրելով : Եւ Թերեզա Պիւլման պիտի փութայ բռնկելու սիրտդ :

— Աստուած իմ. . . այո՛ . . . : Ի՞նչ անդքս պահեմ, տիկին. երբեք չպիտի համարձակիմ անդուսէ րօպա մը ձգմելու : Թող Մարիօն դուքսի և ատենակալի մը կամ արքայազուն իշխանի մը կիներ ըլլայ . . . : Ես Թերեզային հետ կը կարգուիմ. . . :

— Ուրեմն կը պարտաւորիս համբերել, ըսաւ ինձ կնքամայրս : Պիտի կրնան համբերել :

— Անշուշտ պիտի կրնամ. . . : Ամենափոքր սէր չեմ պահէր իր վրայ, և զինքը տղիդ կը գտնեմ, շատ տղեղ կը գտնեմ :

— Լա, ըսաւ Գամիւզար, միթէ առաջին անդամն է առի ը-
տելդ, Մարիօն : Գ. Տէպարոյին ազնուաբարոյութիւնը չունիմ ան-
շուշտ, և նաւին վրայ աւելի անոր կը նայէիր քան թէ ինձ :

— Նաւին վրայ, կրկնեց տիկին Տը Սէնթ-Էվրըմօն զարմաց-
մամբ :

Կոմսուհին իմ կողմն գարձաւ ուժգնապէս. իսկոյն կարմրե-
ցայ :

— Էշ եմ եղեր, Էշ, գոչեց Գամիւզար. սակայն պատուիրեր
էին ինձ . . . .

— Ի՞նչ, հարցոյց կոմսուհին :

— Լաւութիւն. արդէն շատ եղաւ ըսածս :

Ծայրայեղ շփոթութեամբ մը համակուած էի, և կը տեսնէի
որ տիկին Տը Սէնթ-Էվրըմօն ունքը կը պոսատէր ահաառ կեր-
պով մը :

— Գուրս ելիր, պարոն, ըսաւ Յովսէփին :

— Խօսելուս համար ոխ ունիս ինծի դէմ, հարցոյց Յովսէփ
գարս չելած :

— Ինչո՞ւ ոխ ունենամ, պատասխանեցի. եթէ Տէպարօ լռե-
լաւ պառճառ մ'ունեցաւ, ես չունիմ, հետեաբար անվստահու-
թիւն ցոյց չեմ տար պաշտպանուհիս :

Գամիւզար աներեղթ եղաւ, և կոմսուհին ինձ ըսաւ այնպիսի
ժանրութեամբ զոր մինչև այն ատեն չտեսեր էի իր վրայ :

— Խօսէ, մտիկ կ'ընեմ քեզ :

— Խօսիմ ուրեմն, կնքամայր իմ :

— Որ և է մանր պարագայ շմռոնաս, կ'ուզեմ ամեն բան գիտ-
նալ :

Արարուքս կ'ատելնար. ձեռներս կ'երերային :

— Ա՛խ, Մարիօն. աղջիկս, ուրեմն անկատան է իրողութիւ-
նը : Երբեք չպիտի հաւանիմ Բարիզի մէջ պահելու քեզի, եթէ
կաժմահաժութիւնս կրնայ կորստեանդ պառճառ ըլլալ : Սիրելիդ
իմ, հոս առիթները կը վատան, և երբ պիտի կրնամ հաւտալ
թէ . . . . Խոհեմութիւնդ կը պարտաւորի փորձուիլ . . . . Ծն,

«Մի լար այդպէս . . . գիտես թէ որքան կը սիրեմ քեզի . . . բան մը մի պահեր իզմէ, երբէք չպիտի զղջաս անկեղծութեանդ վրայ : Բա՛բէ, հարկ եղաւ գրեթէ ամեն բան պատմել :

Կոմսուհին հրաշալի ճարտարութեամբ մը կը գուշակէր այն պարագաները զոր շփոթութեանս հակառակ տակաւին կ'աշխատէի պահելու :

Նոյն օրն իսկ Վօժըլա կոմսուհին կողմէն վեց հազար ֆրանքի փոխանակագիր մը տարաւ Էմմանուէլին իր փաստաբանական վարձուց փոխարէն, և գրամատիկոսը խիստ «-դէշ կէշ-ով հառ-կըցուց անոր թէ խոհեմութեամբ վարուած կ'ըլլայ եթէ մինչև ծոր հրաման մ'եղնելը Սէն-Թոմա-տիւ-Լուվրի փողոցին ճամբան մտնայ :

Ը

Գարրիէլ Տըլօրմի դպիրին չէի ներեր, և առանց վայրկեան մը կասկածելու գիտէի թէ խիստ կամայական անխորհրդութեան մը նահատակն էի. այսպիսի անզդոյշ խօսքի մը մէջ աւելի չարասրտութիւն քան թէ ապշութիւն կար :

Վօժըլայի պեսպանական այցելութեան հակառակ, կամ դուցէ այս այցելութեան պատճառաւ Էմմանուէլ այն գիշերն իսկ կոմսուհին տունն եկաւ. սակայն խիստ կարճատեւ եղաւ իր երեւումը :

Վեց հազար ֆրանքի փոխանակագիրը հանդարտօրէն սրահին չմինէլային վրայ դնելէն ետք կնքամօրս ըսաւ .

— Շատ կը ցաւիմ քանի որ կրցեր եմ անհաճոյ ըլլալ ձեզ . . . սակայն, տիկին, ատի չկրնար ձեր առջատները ողորմութեանէ մը զրկելու պատճառ մ'ըլլալ ձեզ :

Ապա կարդաւ ամենուն բարե տուաւ, այս բարեբարութեան բաշխումին մէջ առանց մոռնալու զիս :

Երբ քովէս անցաւ, խիստ կամեց մ'ըսի .

— Գամբուզարն է պաաճաւը :

— Լաւ, ըսաւ, վրէժս պիտի լուծեմ :

Այս խօսքերը այնքան արագօրէն ըսինք իրաջու թր ոչ զք տեսաւ և ոչ իսկ մեր շուրթերուն շարժիլը :

Փաստաբանը մեկնելէն ետք աիկին Տը Սէնթ-Էմիլըմօն սաստիկ բարկացած երեցաւ : Շուարեցուցած էր զինքը փաստաբանին այս անփութանալի համարձակութիւնը . իրեն համար նուաաստութիւն մ'էր պատասխանական խօսք մը գտնելու անկարող ըլլալը : Այն իրիկուն մինչև հիւրերուն մեկնիլը խիստ քիչ բարեկամութիւն ցոյց տուաւ, և ասկից 'ի զատ Գամբուզարին ամուսնութեանը տեսակ մը մասնաւոր հոգ տանելը տեսնելու տհաճութիւնը ունեցայ :

Որոշուեցաւ որ զպիին և Թերէզան մինչև երեք օր պսակուին Բէր Տը Լօրաթուարի մատուռին մէջ որ շրջակայ տեղուանքը շինուած էր :

Ապա՝ կարծես կոմսուհին վիշտս կրկնապատկել ուղելով Յովսէփը բերել տուաւ որ անշուշտ գոնապանին օթեկին մէջ գինավութեամբ կ'ըլլաղէր, և զիջաւ ինքն անձամբ իմացնելու իր բաժնի որոշումը :

— Ա՛խ, տիկին, ըսաւ ապուշը՝ ծուրկի վրայ գալով, բարեհաճեցէք ձեր բարեգործութիւնը կատարեալ ընելու : Երջանիկ ըլլալու համար ուրիշ բանի մ'ես կը կարօտիմ :

— Ի՞նչ բանի :

— Հալսնի առանձին վարդաւոր նուիրակ ըլլալու . . . կեանքիս երազն է այս, և մինչև մեռնիլս պիտի օրհնեմ՝ ձեզի :

— Փափագդ պիտի կատարուի, ըսաւ կոմսուհին : Տը Վիլարսօ մարքիզը Տիւվէրին հետ սերտ բարեկամութիւն ունի, և պսակուելու օրդ իսկ պիտի ընդունիս այդ պաշտօնը : Խօսքս կը տամ քեզ :

Կոմսուհին հաճոյք կ'ըզար իմ վաղեմի նշանածիս նկատմամբ

զիս չարչարելով։ Բաւական չէի պահեր ոխս, և ասկից 'ի զատ զեղջումներով խառն խոստովանութիւնս չկրցած էր խաբել իրեն պէս փորձառու կին մը։ Կոմսուհին քաջ կը տեսներ որ Տէպարոյին նկատմամբ ոչ այնքան անտարբեր էի որքան կ'ուզէի հաստացնել։

Հատ անգամ խորհած եմ կնային բարեկամութեանց անհաստատութեան վրայ։ Քմահաճութիւն մը կը հաստատէ և ուրիշ քմահաճութիւն մը կը ջնջէ այս տեսակ բարեկամութիւնները։

Կնքամայրս անշուշտ կրնար յանցանք գտնել իմ վրայ, բայց վերջապէս թեթեւ երևեր էի միայն։ Յանգիմանութիւնը տալէն ետք պէտք էր զիս պատժել նաև անտարբերութեամբ։

Եթէ կարող ըլլայի այն գիշեր նորէն տեսնել Էմմանուէլը և երկու վայրկեան առանձին խօսիլ հետը, հարկաւ պիտի աղաչէի զինքն որպէս զի Գամիւզարին փափաքներուն կատարուիլը արդիւնէ՝ բանեցնելով այն ամեն զսպանակները զոր իր կամքին ներքէն ունէր դատաւորներուն քով։

Բաւական տրամալի եղան այն իրիկունէն ետք անցնող երեք օրերը։

Տիկին Տը Սէնթ-Էվրըմօն տակաւին որդողած կ'երևար ինծի դէմ. ասկից 'ի զատ իր տղուն սենեակները պատրաստել տալու կ'զբաղէր։ Սուրհանդակ մ'արդէն արշաւելով կ'երթար Գուլթանօի ճամբէն, և մայիսին առաջին շաբաթուան վերջն երիտասարդ Մարգրիտին գալստեան կ'սպասէինք։

Մայրաքաղաքին հետաքրքրական իրերէն ո՛չինչ տեսեր էի տակաւին։

Գաբրիէլ Տըլօրմ կ'ուզէր զիս հետը տանիլ իր դացած քանի մը անդերը. սակայն փողոցներուն մէջ հետի քայլելու պաճուճանք չունէի ալ, և կնքամայրս խիստ կերպով մ'իմաց տուաւ թէ Բարիզը ճանչելու շատ ժամանակ ունէի։

Իր ըսածին նայելով նախ պէտք էր դաստիարակութիւնս կատարելագործել։

Հետեալաբար այն ամեն վարժապետները, որք, — զինավարժու-

Թեան վարժապետէն 'ի զատ — կը պարտաւորէին Յովնէփը տանջել, ընդհակառակն զիս տանջելու եկան :

Ար կատղէի, և նախ խիստ գէշ կերպով ընդունեցայ զանոնք :

Եկաւ երաժշտութեան դասատուն : Իր մեթոտին պատուակաւութիւնը զովեց, և խօսեցաւ հետս իր աշկեքսներուն մէկուն վրայ, զոր, կ'ըսէր ան, զարմանալի կերպով յաջողակ ըրած էր Քեդդը նուագելու :

Յետոյ ըսաւ Թէ Տէպարօն էր այն աշակերտը :

Այնպէս ձեացուցի Թէ շատ անտարբերութեամբ մտիկ կ'ընէի իր խօսքերը . վասն զի կնքամօրս սպասուհիներուն մին զասառուութեանս ժամանակ ներկայ էր : Բայց իսկոյն կասկած մը մտաւ մօտս . կարծեցի Թէ Էմմանուէլ զաղոնապէս վարպետութիւն բանեցուցած էր ստիպելու համար կոմսուհին որ աւելի այս դասատուն ընտրէ քան Թէ ուրիշ մը : Ա'լ անկասկած եղայ այս մասին երբ հետեւեալ օրն երաժշտութեան տետրակիս մէջ հետեւեալ տոմսակը գտայ .

«Հանդարտէ, սիրելի հոգիս . մեր վրէժը կը մօտի, և Գամիւզարին մատնութիւնն իրեն շատ սուղի պիտի նստի : Բիւրիցս կը համբուրեմ ձեռքդ» :

«ՏԵՊԱՐՕ»

Խելքս կը յոգնեցնէի գուշակելու համար Թէ ինչ էր իր վրէժը, և քաջ չէի տեսներ Թէ Էմմանուէլ ինչպէս պիտի լուծէր զայն, վասն զի ամեն բան վաղեմի խօսնայրիս փափաքներուն համամատ կը կատարուէր :

Իր ահապին աուուշ դէմքը կարծես կը ծաղրէր զիս :

Արդարութեան պաշտօնեայ՝ Տիւվէր՝ մարքիզին խնդրանաց համամատ՝ միջակ շնորհք մ'ըրաւ Գամիւզարին, և Գաբրիէլ Տըլօր՝ մի դպիրին ամենուն առջև զլուխ բռնելը և պարծիլը ծիծաղելի տեսարան մ'եղաւ տեսնողներուն :

Երբէք գաւազանակիր նուիրակ մ'այնքան հպարտութիւն ցոյց տուած չէր : Եթէ Թապաւորն անցնէր անպամ, նոր աստիճանա-

ւորը թերևս խիստ տկամայ համակերպէր իր գլխարկը հանելու :

Մայիսին առաջին օրուան առաւօտը , որ Ծաղկանց ասոն էր , Յովսէփ Ճամբայ ելաւ եկեղեցին երթալու Թերէզա Պիւլմանին հետ , որ իր նոր հարսի սպիտակ հագուստին ներքե առայգ և սիրուն էր :

Վարդ մը տանող սոսկալի ոսկեծաղիկ մ'էր ան :

Կնքամայրս և ես ապարանին պատշգամբ կենալով անոնց ետևէն կը նայէինք , և ինքնին կ'ըսէի .

— Բայց մէր է խոստացուած վրէժը :

Կէս ժամ ետք հասաւ վրէժը , և այս լուրը մզ բերաւ Յովսէփ : Կարծես տակաւին օչքիս առջևն է ասոր մոլորագին նայուածքով , խառնուշփոթ զգեստներով ներս մտնելը մինչդեռ կարմիր մադերէն քրտինք կը հոսէր :

— Թերէզա , գոչեց , թերէզա , ո՛ր է Թերէզան : Կնիկս առին , Թերէզաս գողցան . . . : Օգնութեան հասէ՛ք , մարդասպանը բռնեցէ՛ք :

— Բայց ի՞նչ կը նշանակէ ասի , պարսն , հարցոց կոմսուհին :

— Ա՛խ , տիկին , պէտք է երթալ թաղաւորը տեսնել , հրաւիրել զինքն որ մեր իրաւունքը պաշտպանելով հափափոզները պատմէ . . . : Ո՛ր կրնայ ըլլալ Թերէզան , ո՛ր Աստուած իմ . . . : Յոյս ունէի թէ հոս պիտի գտնէի զինքը . . . : Վայ ինձ , վայ ինձ , Կնիկս կ'ուզեմ . . . : Օգնութի՛ւն , օգնութի՛ւն :

Այս Գամիզար գնաց լալով , ձեռները ճակատին զարնելով , և այս ալանդակ արկածին վրայ առանց ամենափոքր տեղեկութիւն մը տալու մեզ :

Իսկոյն հայրս եկաւ հարսանեկան միւս վկաներուն հետ , և խմացոցին մեզ թէ ի՞նչ տեղի ունեցած էր :

Հարս ու փեսայ Սէնթ—Օնօրէի փողոցը հասնելէն ուղեկիցներու հետ , որոնց մեծագոյն մասն ապարսիքին ծառաներով կը բաղկանար :

Յանկարծ քսաւի շափ պահնորդներ Ազաղաղի փողոցին վերի

կողմն անոնց առջևն ելան և ճամբան գոցեցին : Ուզելով անշուշտ իրենց յատուկ կերպովը պատուել նշանաւորը , պահնորդներուն խաբանչիւրն իր հրացանը դէպ հարսանեաց շքագիրներուն ա-
կանջը պարպեց :

Թերեզա շատ վախցաւ այս հրացանի պայթիւններէն . սաստիկ աղաղակներ արձակեց , և վազելով պատասպարութեցաւ մօտակայ տունի մը մէջ , մինչդեռ գաւազանակիր նուիրակը հրացան արձա-
կող զինուորաց ճառ կը խօսէր ծանրապէս և կ'աշխատէր այս-
պիսի ընթացքի մ'անպատեհութիւնը ցոյց տալու անոնց : Պահ-
նորդները ծաղրեցին զինքը և իրենց ճամբան շարունակեցին :

Գամիւզաբ ուզեց վերստին Թերեզային թեւ մտնել . բայց նշ-
լանաւ զան : Յոյց տրսեցաւ իրեն այն տունը ուր նէ մտած էր ,
պատասպարուելու համար . ինքն անձամբ ներս մտաւ , դուռերուն
դարկաւ սաստկութեամբ , դստիկոններն ելաւ նայեցաւ , բնակիչ-
ներուն հարցութորձ ըրաւ , մէն մի խորշը փնտռեց , վար իջաւ ,
ապա դարձեալ փնտռելու համար նորէն վեր ելաւ հայհոյելով ,
գոչելով , ռռնալով , հեծկլտալով . այլ ամեն ինչ 'ի զուր եղաւ .
այն տունին մէջ ոչ ոք տեսած էր Թերեզան :

Վերջապէս օձապառլտ ձեռով նեղ ճամբայ մը գտաւ որու եր-
կու կողմը տիուր պատեր կային , և որ խոնաւ գաւիթներէ անցնե-
լէն , նորէն խաւարամած գառնալէն ետք կը յանգէր մինչև դուռ
մ'որ Շան-Ֆլէօրի փողոցը կը նայէր :

Թերեզան հարկաւ այն ճամբէն անցած էր :

Կոմսուհիին ծառաներն ալ Գամիւզարին հետ խուզարկութիւն
ըրին իրեն օրնելու համար : Այս նոր փողոցին բնակիչներուն հարց
ու փորձ ըրին . ասոնք պատասխանեցին թէ իրօք ծաղկահասակ
աղջիկ մը պահ մ'առաջ նեղ ճամբէն դուրս ելած էր . բայց մին
ըսաւ թէ աջ կողմէն մեկնած էր նէ , միտն ալ պնդեց թէ ձախ
կողմէն գացած էր . ուրիշ մը հաստատեց թէ Թերեզա կառք մը
մտած էր . որու ձիերն ուժղնակի մտրակուելով մեկներ էին ամ-
նասաստիկ արագութեամբ :

Երկար չընեմ , ոչինչ իմացան , ոչինչ գտան :

Նոր փեսան՝ գրեթէ խենդ դառնալով՝ ապարանքը վերադարձաւ, և ըստ մեզ այն բաւական խառնաշփոթ խօսքերը զոր ասէից առաջ գրեցի :

Տիկին Տը Սէնթ-Էվրմօն իր բոլոր ծառաները ոտք հանեց, Բարիզին ամեն կողմերը մարդ դրկուեցաւ, լրտեսներ վաղեցին քառուղիի բերանները, այլ ամեն խուզարկութիւն ընդունայն, ամեն ջանք անօգուտ եղաւ :

Ամենէին տեղ մը չերեցաւ Թերէզան :

Այս ծաղկահաս աղջիկը հափափելու համար բռնութիւն գործածուեցաւ : Ուզելով դնաց իր հափափողներուն հետը : Ա՛լ ես ինկ չգիտէի ինչ խորհիլս, և թէ երաժշտութեան տեսարս թղթատեցի, թէ ե նայուածքով հարցութորձ ըրի վարժապետիս, բայց ոչինչ կրցայ իմանալ. կամ վարժապետս հրաման ընդունած էր լռելու, կամ Տէպարօ ամենէին մատ չուներ այս հափափութիւն մէջ :

Այս իրարանցումին, անկութեանց և վանդաւորներու միջոցին միայն մէկ մարդ հանդարտ մնաց, այսինքն ապարանին դռնապանը : Սա յօդացաւութեան մը պատճառաւ չկրցած էր հարսանեաց հետ երթալու, և երբ իր հարսազուրկ փեսան եկաւ և .

— Թերէզան կորսուեցաւ, ըսաւ :

Դռնապանը լակեղեմոնական անխռովութեամբ մը պատասխանեց .

— Բեզ . յանձնեցի զինքը . . . իմ հոգս անգամ չէ :

Չորս կամ հինգ օր Կաթիւզար ուրիշ պատասխան չընդունեցաւ : Շարունակ մի և նոյն բանը լսելէ ձանձրանալով վերջապէս դռնապանին հարցուց .

— Բայց ինձ նայէ, Պիւլման, ի՞նչ ըսել կ'ուզես ատու :

— Ըսել կ'ուզեմ թէ պիտի գտնես Թերէզան, պիտի կարգուիս հետը . . . և կամ քսան հազար ֆրանք պիտի վճարես :

— Կրողին բերանը պնձ, գոչեց Բովսէփ :

Ապա սաստիկ բարկութեամբ վեր դալով կնքամայրս տեսաւ գռնապանին ծայրայեղ պահանջումները իմացնելու համար : Սա-

կայն կոմսուհին ալ ձանձրացած էր այս ամեն անմտութիւններէն, ուստի բաւական խտուրեամբ ըսաւ .

— Մարիօնին հայրն իր քաղաքը վերադառնալ կ'ուզէ , կը յորդորեմ որ հետն երթաս , պարոն : Մանաւանդ որ քեզի համար հաճոյք մ'է անշուշտ երթալ և սկսիլ նոր պաշտօնդ կատարել :

— Սակայն , տիկին , այն խոստմագիրը . . . տակաւին ետ չտրուեցաւ ինձ :

— Է՛ , ո՞վ աղաչեց քեզի որ ստորագրութիւնդ տաս , պարոն : Եթէ՛ յարձակում կրես , պատրաստուէ ինքզինքդ պաշտպանելու . . . : Եթէ դատ մը բանան , արդէն աստի է քու գործդ ալ : Այս իրիկուն Մարիօն երթաս բարեաւ պիտի ըսէ հօրը , և վաղը հետո պիտի գայ տղաս դիմաւորելու համար : Մեր ճամբան ձերինին հակադէմ կողմն է . . . : Բարի ճամբորդութիւն , պարոն Գափուլար :

Կոմսուհին քոֆէ էի , և վաղեմի խօսնայրիս խիստ ակնածական բարեւի ձև մ'ըրի , ես ալ հեղնապէս կրկնեցի .

— Բարի ճամբորդութիւն :

Ըստ իս այսպէս կոշտութեամբ ճամբայ դրուելու արժանի էր յիշաւի :

Երբ երթաս բարե ըսինք հօրս , սա շնորհակալ եղաւ տիկին Տը Սէնթ-Էվըրմօնէն իր բարեսիրութեան փոխարէն որու հաւատարմքը կը տար ինձ կնքամայրս :

— Կը յուսամ , ըսաւ հայրս , որ Մարիօն ձեր բարութեանցն արժանի պիտի մնայ միշտ :

— Անշուշտ , սիրելիդ իմ Պ. Տըլօրմ . . . թէ ոչ ետ կը ճամբեմ զինքը : Սիրտս կ'ըսէ որ քովս պահեմ զինքը . սակայն պէտք չէ որ խելքս օր մը կարող ըլլայ սիրտս յանդիմանելու : Կը խոստանամ թէ սանուհիս համար վայելուչ ամուսին մը պիտի զըտնեմ . . . Եթէ պաշտպանելոյն խոհեմութիւնը պաշտպանին բարի գիտաւորութիւններուն հետ համընթաց գտնուի միշտ :

Կնքամօրս ձայնը յուզուած էր :

Տեսայ թէ Տէպարօյին հալածումներն ո՞րքան ցաւ պատճառեի

էին անոր, հալածումներ որոնց պատճառով չըլլալը գիտէր, և որոնց դէմ անորմէն առաջ եւ զայրանալու պարտաւոր էի: Խղձի տազնապը սրտին կսկիծ տուաւ. անկեղծաբար անիծեցի պշտասիրական բնազդումներս, և պատուական կնոջ գիրկը նետուեցայ երդում ընելով իրեն թէ լաւագոյն պիտի սեպէի մեռնիլ քան թէ ամենափոքր ցաւ տալ իրեն:

Ո՛ր երգումս. ի՞նչ եղար:

Հեռեւեալ օրը Գաբրիէլ Տըլօրմ և Յովսէփ Ֆրասին մեկնեցան: Հայրս յատկապէս արտօնութիւն ընդունած էր օժիտս իրեն ննպահակներու: Ասկից ՚ի զատ մօրս և քոյրերուս համար շատ պեղեցիկ պարգևներ կը տանէր հետը:

Ընտանեացս ապագային նկատմամբ ալ հնհաւք չունէի:

Մինչդեռ նաեւ առաջին ընկերներս կը տանէր Սէն Գետին վարայէն դժուարաւ երթալով, աիկլին Տը Սէնթ-Էվրըմօն և եւ Մանթի ճամբայէն արշաւակի կ'երթայինք:

Կէսօրին Մանթէն անցեր էինք, և երեկոյեան միջոցին Էվրոյի Էջ ուղևորներու պանդոկը հասնելով գտնուեցանք փառաւոր ընկերութեան մը մէջ որ Էբրընէյի ճաշք յիշեցուց ինձ:

Սակայն անգամ մը պարզապէս նայելով դիտեցի որ ալ առջեւ չկային այն բարեմիտ քաղաքաւորներն և այն գաւառական զգօն խորհրդականները, որք նաև իրենց անմեղ շուայտութեանց միջոցին միշտ պարծ, միշտ ծանրաշարժ են: Այս ընկերութիւնը կազմող անձերուն հազօւստէն, ձեռքէն, իրենց սպասաւորներուն հետ խօսելու կարճ ու կտրուկ կերպէն, նա մանաւանդ տիկին Տը Սէնթ-Էվրըմօնին ցոյց տրուած ընդունելութենէն իսկոյն գուշակեցի թէ պաշտտական մարդիկ են անոնք:

Վեցը սեղանակից կար:

Ասոնց ամենէն երիտառարդն արագօրէն ելաւ սեղանէն, և եկաւ կոմսուհիին գիրկն ընկաւ՝ գոչելով.

— Մայր իմ, բարեւիրտ մայր իմ:

— Դու՛ն ես, Մարդրիտ, դու՛ն ես, զաւակս. մորէս չէր անցներ քեզի Բարիզի այսքան մօտ գտնել:

— Այնպէս չէ՛, մայր իմ . . . : Ո՛հ, մի՛ զարմանար, վասն զի, երբ խնդիրը տեղակալութեան մը վրայ է, մարդս թեք կ'առնուի, կամ՝ լաւ ևս է ըսել՝ ձիեր կը սատկեցնէ շուտ հասնելու համար : Անիծեալ սուրհանդակն՝ որու նամակդ յանձնուած էր՝ եօթն օրէն ետք հասաւ . . . : Նշովից արմատը կը համարձակէր գանդատելու թէ կողերը կը ցաւին, ուստի քիչ մնաց որ իրաւ պիտի խորատակէի իր կողերը : Ինչ և է, երէկ մեկնեցայ արշալոյսէն առաջ . . . օրն երսունը հինգ մղոն ճամբայ առի . . . եթէ չես հաւատար, հարցուր, մայր իմ, ի՞նչն է չորս կամ հինգ անպիտան գրաստներուն որք ճամբան ձգուեցան իբր մեռած :

— Մարդը ի՞նչ . . . պարոն, միշտ մի և նոյնն ես . . . քիչ ուղղուեր ես, ըսաւ տիկին Տը Սէնթ—Էվըրմօն գէպ եկեղեցական մը դառնալով, որ խոնարհութեամբ իր քովը ծնուած էր :

— Բա՛, տէր հայրն առաւօտէն մինչև գիշեր խրատ կը տայ ինձ . . . . ամեն բանի պէս ձանձրալի է խրատ լսելն ալ . . . : Բայց, մայր իմ, չտեսնես որ ձանձրոններու մէջ ես : Թոյլ տուր որ քեզ ներկայեմ տիկին Տը Լիյոն դքսուհին, Պ. Տը Պաստմբէրը, Տիկին մարքիզուհին՝ որ իր կինն է, և սա գեհնապարտ Բօշղրուան որ սրահէդ թոյս կը տայ հոն հոս թափառելու համար :

Այսպէս անունները յիշուող բոլոր անձերն ելան սեղանէն և եկան բարեկեցին կոմսուհին :

— Ո՛հ, Աստուած իմ, երազ մ'է այս . . . Ինչպէս հոս կը գտնուիք, շնորհալի տիկիններ, դժբալ հոս էք, գնդապետ . հասկա՛մ Կրիզօնացիներդ* . հասկա՛մ Լուվրի պահպանութիւնը . . . : Բօշղրուա ասպետն իսկ հո՛ս է . . . : Յիրաւի տրամադրուի կը զարմանամ :

— Մտիկ ըրէ՛ք, ըսաւ Բօշղրուա, պէտք է պատմեմ ձեզ . . . : Սակայն կիներն ընդմիջեցին անոր խօսքը, և գոչեցին .

— Թող աուէ՛ք, ասպետը, տիկին, աւելի աղէկ է որ պագնուինք :

— Երևակայեցէ՛ք, տիկին, շարայարեց Բօշղրուա՝ ուզելով խօսքը շարունակել . . . :

* Կրիզօն Էկլէկտիկ մի բազմութիւն է :

— Բայց լռէ՛ք ինչ մը, տսպէ՛տ, ըսաւ Պասօմբէիւր. սովորաբար օրը վեց խօսք չես հաներ բերնէդ, եթէ հանես խոյ, բնաւ չես կրնար վերջ տալ խօսքիդ, և ահա հիմա կ'ուզես պաշտօնական փաստաբանի մը պէս շողակրատել յատկապէս ժամանակ վատակելու համար որպէս զի պաղի սա մտեղ վառեկը . . . : Ճաշէ՛ք, տիկիներ . . . : Անշուշտ ակորժակ ունիք, այնպէս չէ՛, կոմսուհի . . . : Բայց ի՞նչ կը տեսնեմ, ըսաւ զիս նշմարելով, միշակ չէք եղեր, տիկին :

— Ո՛հ, ըսաւ Բօշգրուա, չէի տեսներ . . . :

Բերանաբաց մնաց՝ առանց աւարտելու ակած խօսքը, մինչդեռ Պասօմբէիւր կը դար զիս առնլու որահին մէկ մթին խորշէն ուր զգուշութեամբ կեցեր էի մինչև այն ատեն. ձեռքս բռնեց և զիս ներկայ գտնուող անձանց առջեւ տարաւ :

— Ինձ նայեցէ՛ք, գոչեց, յիշաւի արդէն Խարիթեանց քոյրերուն երկուքը ունէիք, ահա երրորդն ալ . . . կամ լաւ էս է ըսել ահա Աստղիկը . . . Աստղիկն անձամբ ի՛նքն է :

— Խե՛նդ ես, Պասօմբէիւր, ըսաւ կոմսուհին խստութեամբ :

— Յիրաւի գնդապետը չսխալիր, վրայ բերաւ Մարգրիտ՝ ինձ մօտելով. այդքան քաղցր, ազնիւ և շնորհալի գէմք մը չտեսեր եմ բնաւ . . . :

— Լռէ՛ նայիմ, անզգամ : Սանուհիս է ան, տիկիներ . . . : պատանուհի մը զօր կը սիրեմ, և կ'աղաչեմ քեզի, Պասօմբէիւր, որ անոր հետը վարուիս այն ամեն զգուշութիւններով որով պիտի վարուէիր եթէ աղջիկս ըլլար :

— Ուրեմն քոյր մը կը տաս ինձ, ըսաւ Մարգրիտ, սիրուն քոյր մը, զոր պիտի պարաւորիմ սաստիկ սիրել . . . : Սակայն ի՞նչ մեղքս պահեմ, իբր քոյրս սիրելու խօսք չեմ տար . . . : Լաւագոյն է կին ընել ինձ զինքը, այնպէս չէ՛, գնդապետ :

— Լռէ՛, ըսաւ սա, կացութեան շփոթութիւնը և կոմսուհին զժգոհ կերպարանը նշմարելով :

Սակայն կոմսուհին յարմար սեպեց չայայտնել իր զժգոհութիւնը, սեղանը նստաւ և զիս քովը նստեցուց :

Իր ձախ կողմէի, Պասսմբէր մարքիզն ալ աջ կողմը : Մարքիզն և Տը Լիւյն դքսուհին մեր գիմնացի կողմը իրենց առջի տեղը նստան, Մարգրիտն ալ անոնց մէջ տեղը նստաւ : Սեղանին իմ կողմիս ծայրն էր կառավարիչը . միւս ծայրն ալ Բօշգրուան կը նստէր :

Ծերունի Տիւ Սէնթ-Էթրի ասպետն անշուշտ կը յիշէր ընթերիք մ'ուր Գամբուղար կար, և չէր համարձակեր մերձաւորութիւնս առ շէնչ սեպել, վախնալով որ դարձեալ գետինը կը ձգէ իր պատասխանալը : Բայց ճանչւորի կերպով կը ժպտէր ինձ, շարունակ կը քննար նայուածքս իր վրայ հրաւիրելու, և սիրահարի գեր կը խաղար՝ այս անգամ քիչ մը հեռուէն : Անոր այսպէս վարուիլը աւելի աղէկ կը գտնէի, և չէի վախնար որ արքայը Բօշգրուային պէս տիկին Տը Սէնթ-Էթրմօնէն յանդիմանութիւններ կրէ : Ինչո՞ւ մարդը քիթը պնակին վրայէն չէր վերցնէր, և շատ ամթահար կ'երեւար իր աշկերտին վրիպանաց պատճառաւ :

Սակայն Մարգրիտ քիչ մ'ուշ կը հասկնար իր ցոյցերուն անպատեհութիւնը : Եթէ դէպ 'ի կողմս նայէր, գաղտնի կերպով կը նայէր այն միջոցին ուր կը յուսար 'ի գերե հանել մօրը հսկողութիւնը :

Յիշեցի այս երիտասարդին տրուած գովեստները, և զինքը անոնց արժանի չգտայ : Սքանչելի չէր իր խելքն որու պահ մ'առաջ տպացոյցները տուած էր ամենուն առջև՝ անհամ խօսքերով ինձ յարձակելով կոշտաբար և հրապարակաւ սիրոյ յայտարարութիւն մը նետելով երեսիս :

Գանք իր անձին առաւելութեանց . կնքամայրս շատ չափազանցութեամբ խօսած էր նաև անոնց նկատմամբ :

Իր երեսին գիծերը հասարակ, շինական, աննշան և անշնորհ էին : Երկու աչքին միջևը, քթին վրայ բուշտ մ'ունէր որ ծայրայեղապէս զարգանալու պատրաստ էր : Վերջապէս անունը Մարգրիտ էր . արդ մարդերու կնային անուններ տալու այս անտեղի անպարտութիւնը պահանջատութիւն և անմտութիւն մը կ'երեւայ ինձ . անտեղի կը համարեմ նոյնպէս մարդի անունը կնիկի տալու սո-

վորութիւնը : Այսպէս հակառակ կերպով միրտուիլը ծիծաղելի բան մ'է միրտուողներուն համար , նաև միշտ ուրիշներուն համար միամտաբար ծաղրուելու պատճառ մ'է այն :

Երբ քաղցր անուն մը կ'արտասանուի առջեդ , կը նայիս , և ահա տեսածդ է մօրուսաւոր , կօշկաւոր և խթանաւոր մարդ մը :

Պարահանդիսի մը մէջն ես ուր պարընկեր պարոնները սակաւաթիւ են : Դրան շեմէն սպասաւորը մարդու անուն մը կը նետէ : «Աղէկ , ուրախ ենք , կ'ըսեն կիները» , և սակայն իրենց երեւողն է փափուկ և սպիտակագեղ սիրուն անձ մը , աղջիկ կամ կին մը , որ կը ժպտի , կը քծնի , և անոնց բոլոր պարողները կը գրգռէ :

Այլանդակ բան մ'է այս :

Ուստի կոմսուհիին աղուն վրայ շատ հրապուրիչ բան մը չէի գտներ բնաւ : Ի՞նչ տարբերութիւն իր և Տէպարային մէջ : Բայց Տէպարօ անառակ մ'է . պիտի չկարդուի հետս , ինչպէս որ ինքն անձամբ յայտնեց ինձ առանց վախճալու :

Տէր Ասաուած , որքան կարեկցութեան արժանի է խեղճ աղջիկ մ'երբ կը պարտաւորի իր սրտին յօժարութիւնները մարդկանց պահանջութեան հետ համաձայնել :

Ներկայ գտնուող միւս երեւելի անձերը քննելու պարապ ժամանակ ունեցեր էի :

Պասօմբիէրը քննելով առաջին անգամ նշմարեցի որ՝ պալատի մարդ էր ան բառին բոլոր նշանակութեամբը : Գեղեցիկ , քաջակազմ , շատ խելանի և վառվռուն էր , և այն ատեն իր յաջողութեանց յետին զագաթը կը գտնուէր ան :

Շատ քիչ տեսեր եմ մարդ որ կրցած ըլլայ Պասօմբիէրէն աւելի աղէկ հագնիլ ոսկեհագու վերարկուն , թաւշեայ բաճկոնակը , և գրուիլ տանթելայէ վզնոցը և թեկոյնները : Իր անձին վերայ միայն մէկ պակսութիւն կը գտնէի , այսինքն քիչ մը շատ գեր էր ան :

Այն ժամանակ արքայական հեղձէտիացի զօրաց զնդապետ էր ան . ետքէն մարեշալութեան գաւազանը ստացաւ :

Իր թարմագեղ և խարտեշահեր կինը նրբաձև ձեռք մ'ունէր վարդագոյն ըղունգով և սիրուն փոսիկներով որք մէն մատին ըսկիզբը փորուած էին : Տիկին Տը Պասօմբիէր խօսելու ատեն կը թոթովէր բայց խիստ ազնիւ կերպով մը . իր շութերուն վրայ անյնդհատ ժպիտ կար :

Իսկ Տը Լիւյն գքսուհիին դալով, որ՝ ինչպէս գիտէ ամեն մարդ՝ ետքէն հռչակաւոր Մարի Տը Շէօլէզն եղաւ՝ ֆիզիկական կատարելութեան և անսգիւտ գեղեցկութեան մասին ոչ ես և ոչ Օրիորդ Տը Լանզլօ երբէք չյերազանցեցինք զինքը : Ներա սև աչքն այնպիսի տրփաւէտ արտայայտութիւն մ'ունէին որ Լուի ԺԳ.ի սիրտը անդամ յուզեր էին, թագաւոր մ'որ անաչառ խոհեմութեան, կանոնաւոր ժուժկալութեան և սառնական զգուշութեան անթերի կաղապարն էր :

Ինչպէս պիտի տեսնենք քիչ մ'ետք, գքսուհիին ճամբորդութեան պատճառն այս էր քիչ մը :

Բաւական զարմանալի բան մ'էր տիկին Տը Լիւյնին քսաներկու մղոն մնալու չափ Բարիզին մօտ և էրիկէն հեռի դտնուիլն այն միջոցին ուր ասի մարէշալ տ'Անգրի ժառանգութիւնը կ'առնուէր բոլորովին :

Տիկին Տը Սէնթ-Էվրըմօն այս գաղտնիքը չէր հասկնար :

— Այս բանը ձեզ զարմանք կը տայ, այնպէս չէ՞, տիկին, կ'ըսէր գնդապետը կնքամայրիս . արդ հիմակ ամեն բան պիտի իմանաս :

— Այո, հիմակ ամեն բան պիտի իմանաս, կրկնեց Բօշգրուա, որ չյաջողելով ուշադրութիւնս հրաւիրելու կ'ուզէր ճառաբանել տեւի տեղէկ յաջողելու յոյսով : Ներկայ էի երբ նորին Վեհափառութիւնը . . . :

— Տիկիններ, ըսաւ Պասօմբիէր, ասպետին լեզուին այսքան ստատիկ մարմնաջլը տեսնը էք երբէք . . . վախնալու բան մ'է այս . . . կ'աղաչեմ, քննեցէք իր երակին զարկը :

— Գնդապետ, ըսաւ Բօշգրուա, միթէ գիտաւորութիւն ունիք . . . :

— Դարձեալ . . . : Շատ զէշ վիճակի մէջ էք, խեղճդ իմ ասպետ :

— Իրաւ է, ըսաւ գքսուհին, անտանելի է ան :

Բօշգրուա խոնարհեցաւ :

— Գիտցիր, կրկնեց Պասօմբիէր, որ վարէշալ Կ'Անդրէն մահաւան երկրորդ օրը թագաւորը պահակներու սրահին մօտ ճեմատահէ մ'անցնելով մեր զեղանի Մարիին հանդիպեցաւ, և քովը դնաց ամենազուարթ գէմքով :

— «Տիկին, ըսաւ ձեռները շփշփելով, էրիկդ առաջին պաշտօնեայ է. Գօնչիւնիին* ֆրանսայի մէջ ստացած բոլոր աւանները անոր կը պարգեւիմ, թէ և Տիւվէր հակառակ է այս պարգեւին, և օրէնքը առ օգտութեան իրաւունքը առջև բերելով կ'ուզէ արքայական գահին յատկացնել և անվաճառելի դարձնել այն աւատական գոյքը : Կ'երգնում ձեզ, տիկին, թէ Տիւվէր իրաւունք չունի . . . : Այս մասին քիչ մ'երախտագիտութիւն ցոյց պիտի տամք ինձ :

— «Բարեհաճեցէք այս մասին կասկած չունենալու, Լեհափառ տէր. պատրաստ եմ երախտագիտութեանս ամեն հնարաւոր նշանները ցոյց տալու ձեզ . . . » :

— Ա՛հ, ներեցէք, Պասօմբիէր, ընդմիջեց տիկին Տը Լիւյն. Լուի ԺԳ. այդ բանը չըսաւ ինձ, և բերանս կը դնես պատասխան մ'որու զէմ կ'ապստամբիմ :

— Տէ՛ր Աստուած. պատմութիւնը քիչ մը կը զարգարուի, գեղանի տիկին . . . : Թագաւորը՝ դո՛հ ըլլալով գքսուհիին ձեռքը պագաւ, և ըսող կայ անգամ թէ անոր շուրթերը զարդադէլով ժուռ եկան այն շնորհալի վզին վրայ որուն սպիտակութիւնն այնքան փրագրդիւ է :

— Ա՛հ, ի՛նչ չարասիրտ պատմիչ ես եղեր, գոչեց ծաղկահաս կինը : Բօշգրուա, հրաման կը տամ քեզ միացորդ մասը պատմելու :

* Մարիա Կ'Անդրէն Բոնն անունն է :

— Ընա աղէկ, ըսաւ ասպետը: Պ. Տը Լիւնի հետ դուրս կ'ենէի . . . :

— Ժողովին դահլիճէն, այո՛, ճիշդ այդպէս է, ըսաւ Պասումբէր ասպետին խօսքը աւարտելով. պատուական յիշողութիւն և խօսելու գելեցիկ դիւրութիւն մ'ունիս, Բօշդրուա, այսինքն այս տիկնանց ջիղերուն այնքան սաստիկ հոգ կը տանիմ որ այդ իրողութիւնը պատմելու հոգը քեզ չեմ թողուր:

— Պարոն մարքիզ, չարաչար կը գործածես . . . :

— Համբերութիւնս դո՛ւն չարաչար կը գործածես, Բօշդրուա՛: Նոր պաշտօնէին հետն էիր, և իրեն կ'ըսէիր այն հետաքրքրական ճառերուդ մին որոնց զաղտնիքը դու միայն գիտես: Տը Լիւն յանկարծ ճանչեց Թադաւորը, և զարմանօք անգամ մը ցատկեց՝ տեսնելով Թէ ուրախութիւնն ինչ քմահաճութիւններու կ'առաջնորդէ միապետներուն ամենէն իմաստունը: Լուի ԺԳ տիկին Տը Լիւնի էրիկին մօտիլը տեսնելով պտուղի զող մանկան մը պէս կծիկը դրաւ: Տիկին գքսուհին նոյնպէս փախաւ, հետեւաբար Բօշդրուա կենացը մէջ առաջին անգամ թերեւ ժամանակ պիտի ունենար խօսքի մը վերջ տալու, երբ ես ալ լըայ հասայ, ամենին չգուշակելով Թէ ինչ անցած էր պահ մ'առաջ:

— «Ա՛հ, դո՛ւն ես, Պասումբէր, ըսաւ ինձ Տը Լիւն դուքսը, շատ ուրախ եմ քեզի տեսնելուս:

— «Ես ալ սաստիկ կը հրճուիմ քեզ հանդիպելուս, պարոն, պատասխանեցի, որպէ՛ս զի գիտնամ Թէ յիրաւի արդար պահանջումս պիտի գործադրես»: Առջի օրը հելվէտիացիներու* հետ զիս պահապան գրեր էին մայր-Թադուհիին, յատկապէս պատուիրելով ինձ որ թոյլ չտամ իրեն դուրս ելնելու իր բնակարանէն . . . : Է՛, ի՛նչ կ'ըսէք մայր-Թադուհիին նկատմամբ, տի-

* Ֆրանսայի Բաբարուս Կարլուս Ը. Հարիւր-Հելլլ տիպիներ անունով լաբլէտ հելվէտիացիներու խումբ մը հաստատեց 1496ին, որ Ֆրանսայի Բաբարուսներուն Կովէր պահակախմբէն պաշտօնը շարունակեց մինչև 1792:

կին, զիս Մարի Տը Մէտիսին, Մեծն Անրիի կնկան բանաստեղծը կարդե՛լ: Այնքան բարկացեր էի որ . . . և եկած էի պաշտօնէս հրաժարելու հաստատ որոշումով. սակայն դուքան ինձ պատասխանեց.

— «Հեղվէտիացիներուդ այժմէն իսկ կը յաջորդէ այն նորահաղմ գունդն որ է Թագաւորին հրացանակիրներուն գունդը: Անդունելի պատրուակ մը գտի՛ր, օրինակի աղագաւ, ճամբորդութիւն մ'ընելու հարկը ցոյց տուր . . . : Աղէկ միտքս եկաւ. Էվլէոյի եպիսկոպոսն՝ որ հօրեղբայրս է՝ կարծեմ նաև քու հետ ազգականութիւն ունի, այնպէս չէ՛: »

— «Այո՛, պարոն դուքս:

— «Սաստիկ հիւանդ է ան: Սուրհանդակի երիվարներ լծել տուր, առ կինս, առ քու կնիկդ ալ, և Էվլէօ գնա Բօշղբուային հետ . . . : Դքսուհիին հոմանին կ'ընեմ վինքը: Ութ օրէն ետք կը վերադառնաք. կացութիւնս աղէկ հաստատուած կ'ըլլայ այն տոնն, և Նորին Վեհափառութեան պիտի խմայնեմ իր խոստովանահօր ձեռքովը»:

— Կրողը տանի զիս եթէ այն տոնն մտքէս կ'անցնէր թէ արքայական համբոյր մ'էր այս ամեն անհանգստութեան պատճառը: Ինչ կ'ըսես, կոմսուհի, դժբաղդ նախանձոտին համար: Ինձ կը յանձնէ իր կինը, ինձ, Պասօմբիէրին, այսինքն այն մարդուն որ հազարումէկ սիրավէպներու դիցազն է . . . :

— Շատ լաւ, պարոն, արձակ համարձակ խօսէ՛ր, ըսաւ խնդալով Պասօմբիէրի կինը՝ պզտի մարքիզուհին:

Հեղվէտիացիներուն զնդապետը կնկանը նայեցաւ ամօթահար, և իւրաքանչիւր ոք սկսաւ խնդալ:

— Է՛յ, բայց, ըսաւ տիկին Տը Սէնթ-Էվլըմօն, Տը Լիւյն այնքան մեծ անխոհեմութիւն մ'ըրած չէ առ այժմ: Աղաչեց քեզի որ կինը հետդ տանիս, քու կնիկդ ալ միասին առնելու պայմանաւ:

— Ես ալ միասին երթալու պայմանաւ, ըսաւ ասպետը:

— Ապրի՛ս, Բօշղբուա, ապրի՛ս . . . : Ինչ սիրուն բարեկամ.

... Գերջապէս ահա կատարեալ խօսք մը, ճշմարիտ խօսք մ'որ ոչ յօշուած, ոչ կտրուած, ոչ զեղծումէ մը օանձնուած, ոչ ալ ընդհատումով մը ծաղրուած է: Այս խօսքը կարճ է, սանձաթղ կարճ է, ըսէք ինձ թերեւ. հոգ չէ՛, Բօշղրուա: Գեղեցիկ յաղթանակ մ'է առի... գոհ եղի՛ր ասով, բարեկամ, կը խրատեմ քեզի որ գոհ ըլլաս ասով. առի կը բաւէ փառքիդ:

Տիւ Սէնթ-Էսքրիի ասպետը կարծես անկաստակ տեպէջ այս խել մը թշնամեկան խօսքերը:

Ուստի 'ի նշան շնորհակալութեան գլուխը ծռեց, յաղթական կերպարանով մ'ինձ նայեցաւ, ապա ակններէ գոհունակութեամբ մը սկսաւ ուտել ու խմել:

— Հիմա գիտէք, կոմսուհի, թէ ինչու Եվրէօյի մէջ կը գրտնձիկնք, շարայարեց Պասսմըրիէր, բայց չգիտէք որ եպիսկոպոսը քաջաւոզ Վիճակի մէջ գտանք: Գերապատիւ եպիսկոպոսը պաշտօնականներու, պաշտելի կիներու, Բօշղրուային պէս անառակի մ'է ինձի պէս շաղակրատի մը գալը տեսնելով դայթակողութենէ վախցաւ, և շատ քաղաքավարութեամբ մեզի եպիսկոպոսարանէն ճամբայ տուաւ, հետեւաբար այս պանդոկը մեզի բնակարան ըրինք, ուր հինգ օրէն 'ի վեր կ'ուտենք, կը խմենք և կ'ուրախանանք: Քիչ մ'առաջ երբ քաղքին բոլորտիքը ժուռ կը գայինք, ձեր քողուն հանգիպեցանք, որ կորսուածի մը պէս ստիպով կ'երթար. բռնադատեցինք զինքը մեր ետեւէն գալու... և ահա հոս է, կոմսուհի: Եղաւ պատմութիւնս:

Տիկին Տը Լիւյն հանդարտութեամբ և ժպտումով մտիկ ըրած էր:

Երբ Հելվէտիացիներուն մշտաբարբառ գնդապետը վերջացուց իր պատմութիւնը, տիկին Տը Լիւյն իր կնքամօրն ըսաւ.

— Խոստովանէ՛, սիրելիդ իմ, թէ կը փափաքիս կշտամբել գիտ:

— Ի՞նչ պատճառաւ, սիրունդ իմ:

— Վասն զի Պ. Տը Պասսմըրիէրի բոլոր պատմածներուն մէջ 'ի նպատակ իմ ամենափոքր եզրակացութիւն մը չկայ: Իր ըօածին նայելով թազաւորին հետ պշրտսիրաբար վարուեր եմ, էրիկս

նախանձեր է . . . և ես աքսորուեր եմ մահացու մեծ մեղքի մը համար որ է արքայական շուրթի մ'ուսին վրայէն քաղած մէկ պղտի համբոյրը . . . :

— Կը լսէք, համբոյրն առնուեր է :

— Այո՛, գնդապետ, սակայն քեզ չըսի տակաւին, բայց կընդանդ ըսի և կը պարտաւորիմ կոմսուհիին ալ ըսել թէ էրիկս ինքն աղերսեց զիս որ հաւանիմ այն համբոյրը տալու :

— Ա՛հ, բայց ասի մեծ բռնութիւն մ'է, գոչեց Պասսմբէի :

— Բայց ո՛չ. ամենապարզ բան մ'է ասի : Ասկից ամիս մ'առաջ՝ արքունեաց վերջին պարահանդիսին մէջ Պ. Տը Լիւսօնի քովէ էի : Թագաւորն եկաւ, միւս կողմը թիկնաթռոկի մը վրայ նստաւ, և քծնասիրական վեհերոտ խօսքեր ուղղեց ինձ : Ի մեծ զարմանս իմ սկսաւ շատ ուշադրութեամբ քննել պղտի սև սքոսակ մը զոր ցտւելով ունիմ աջ ուսին սկիզբը :

— Իրօք կը նշմարե՛մ պիտակը, գոչեց Մարգրիտ :

— Վեհափառ տէր, ըսի, մի նայի՛ք այս անշնորհ բծին. աստիկ ցաւ է ինձ այն : Ամեն փորձ ըրի որպէս զի աներևոյթ լըլայ այս քիծը, բայց չյաջողեցայ :

Թագաւորը շատ կարմրեցաւ, և Պ. Տը Լիւսօն պատասխանելու դժուարութենէն ազատեց զան՝ ինձ ըսելով :

— «Այսուհետև այն փորձերը նորէն ընելէ զգոյշ կեցի՛ք, տիկին. շնորհալի նշան մ'է, ճշմարիտ հրապոյր մ'է ան . . . : Այնպէս չէ՛, Վեհափառ տէր :

— «Այո՛ . . . անշուշտ», ըսաւ Թագաւորը թոթովումով :

Եւ սկսաւ նորէն նայիլ հոգեպիշ :

Կ'սկսէի ես ալ շփոթիլ երբ Բիշշիէօ Տէ Մարէ Տը Սէն-Սօրլէնը տեսաւ որ իր քարտուղարն է :

— «Օ՛հ, պարոն բանաստեղծ, ըսաւ քարտուղարին, այս միջոցին անմիջապէս չե՛ս կրնար ութը ոտանաւոր մը շինել նշանի մը վրայ զոր տիկնոջ ուն ունի : Այս նշանը շատ աղւոր կ'երևայ նորին Վեհափառութեան :

— «Եօծարակամ, տէր իմ . . . : Բայց այդ ոտանաւորին մէջ կը պարտաւորիմ Թագաւորը խօսեցնել :

— «Եթէ կը ներէ :

— «Կը հաւանիմ», ըսաւ Լուի ԺԳ :

Քարաուղարը պիտակս տեսնելու համար ծռուելէն ետք պահ մը խորհեցաւ, և առանց ամենափոքր վարանումի հրապարակաւ յետագայ տողերը ըսաւ .

Պզտի ու կէտ, զոր իր թիզոյն մանեակին
Սպանուհի մը փափաքէր անցունել .
Գանձըդ քնոյշ, որու գէմ մի ամուսին
Կը նախանձի քանի որ քեզ լրտեսէ :

Կը ցակայի տեղդ իսկ ես ըլլալու . . .
Կէն գու սիրուն, կ'իմացնեմ քեզ այժմէն
Թէ քաղցր է ինձ քեզի սիրել սրտագին ,
Անմիջապէս եթէ նշան մը տաս ինձ :

— «Շատ աղէկ, ըսաւ Թագաւորը . . . բայց մի մոռնար որ խօսողն է՛ս եմ, դքսուհի» :

Թագաւորն անըմբռնելի յանդգնութիւն մը կ'առնուր, և օկսաւ խիստ ցած ձայնով շարայարել .

— «Ի՛նչ բարիք որ ուզես իզմէ, կը շնորհեմ անգամ մը միայն այդ շնորհալի նշանը համբուրելու համար» :

Այս թիկնաթողէն ելաւ և աներեղթ եղաւ :

Արքային խօսքը բառ առ բառ կրկնեցի Պ. Տը Լիւսօնին, և ինդալով խօսք առաւ իզմէն որ եթէ երբեք Թագաւորին աչքէն ընկնէ, պիտակիս շնորհիւր վերստին առջև պիտի անցունեմ զինքը . . . : Կ'սկսիս գուշակել, Պասօմբիէր :

— Ա՛հ, սոսկալի՛ բան է ասի . Թագաւորն երես կ'առնու, ամբիշներ, Թագաւորն երես կ'առնու, ըսաւ գնդապետը ծիծաղաշարժ վշտակրութեամբ մը :

— Արդ, շարայարեց դքսուհին, Գօնչինիին մահուան օրն ինչ պատահեցաւ, գիտե՞ք : Տէրութեան կնիքը Մանկոյէն առնուեցաւ . գործակալներու հրաման արուեցաւ Պարպէնի Թուզթերը արձա-

նադրել, և երբ Բիշլիէօ եկաւ թագաւորը բարեկէլու, որ նոյն պահուն գնդախաղ կը խաղար, սա սոսկալի խօսքը լսեց. «Է՛յ, Պ. Տը Լիւսօն, բունակալութենէդ ազատեցայ վերջապէս»:

Բիշլիէօին շնորհաբեկութիւնը (disgrâce) ասկից աւելի սոթոյգ չէր կրնար ըլլալ: Նաւարեկութեան մը մէջ մարդս ամեն բանի կը յարի, գնդապետ, և յուսարեկ եպիսկոպոսն ուսիս պիտակը յիշեց...: Եւ իրօք գերապատիւ սրբազանին ուսիս կը թնելու միակ առիթն այս էր:

— Ո՛հ, սքանչելի՛ է, պիտի յիշեմ այդ խոսքը, դքսուհի, գոչեց Պասօմբէէր: Սակայն այս ամիս իրեքու մէջ ոչ այնքան հանձարեղ դեր մը խաղալ տուին ինձ:

— Ի՛նչ, ութ օր շարունակ ընկերակցութեանս հաճոյքը վայելած ըլլալուդ կը զղշմն: Պ. Տը Լիւսն գութսը Բիշլիէօն քամահրելու ամենեւին պատճառ մը չունէր. եպիսկոպոսին դիւանագիտական յատկութիւնները ժողովին հարկաւոր են իսկ: Պարահանդիպին դէպքը ամուսնոյս պատմեցի. բոլոր սրտովը խնդաց այս իրողութեան վրայ, և լիուրի արածութիւն տուաւ ինձ Պ. Տը Լիւսօնը (Բիշլիէօ) ազատել իր շնորհաբեկ վիճակէն: Թագաւորն ամեն առտու նախաճաշէն ետք ժուռ կը գայ ճեմասրահին (galerie) մէջ որ իր քնակարպաններէն մինչև պահակներուն սրահը կ'երթայ: Այս ճեմասրահին մէջ անոր հանդիպելու և իր խօսքը յիշեցնելու հոգ փարի...: Ար հաստատեմ թէ այս է ահա զուտ ճշմարտութիւնը: Սակայն էրիկս չուզեց որ իր պրօքայական տէրն այս ընթացքս փոխի բռնէ ուրիշ յոյսեր ունենալու: Գիտեալովէն գրդուելու պէս հասաւ ուր որ իրողութիւնը քեզի ունեցաւ, և նախանձող ըլլալ ձեռքուց... անկից ետք եղածը գիտես: Այս միջոցիս ուր կը խօսիմ, թագաւորն իր խոսքով ճեմահայրէն խիստ ծանր և խիստ քրիստոնէական յանդիմանութիւն մը կերած պիտի ըլլայ: Ուստի այսուհետև ուսիս աչք անկել ուզելու վտանգ չկայ:

Դքսուհին խօսքը քաւարեւէն ետք սեղանէն ելաւ, և կնքաւ մայրս ըսաւ անոր:

— Պատիւդ տեղն եկաւ, սիրելիդ իմ . . . գնդապետը կը պարտաւորի ներումն խնդրել քեզմէ :

— Ո՛հ, ներում խնդրելու աշխատանքէն կ'ազատեմ զինքը : Միայն թէ գնդապետին, ինչպէս նաև ամենուդ ալ աղաչանք մը ունիմ քնելու . խնդրեմ որ երևան չհանէք այս . . . պետական գաղանիքը . առաջին պաշտօնէի մը կ'ինն անխոհեմութեան մը վրէժը լուծելու շատ միջոցներ ունի, այնպէս չէ՛, Պատմաբիւր :

— Վա՛շ, ըսաւ գնդապետը, մի վախնար, պալատականները ինծի գէ՛մ խնդացնելով զուարճացընելու փափաք չունիմ : Սակայն ներքէ սր բան մ'ըսեմ քեզ :

— Ի՞նչ բան :

— Բիշլիէօ շատ սուղի պիտի նստեցնէ քեզ այդ ծառայութիւնը : Այո՛ . . . այո՛ . . . : Ուզածիդ չափ մեծ աչերդ բանալով զարմացիր : Բիշլիէօ սմանդուկ աղուէն մ'է . . . բայց վազքի նմանութիւն ունի . . . կամ շատ կը սխալիմ . . . և՛ ինչպէս դիտեմ՝ վայրենի գազան մ'անհոգութեամբ կը փարատէ իր ճարակը տուող ձեռքը . . . : Առ այժմ պետք է մեզ հանգչիլ : Վաղց հետո կը մինիմ, կոմսուհի : Մեր ութ օրուան աքսորը լմացաւ :

Ապա ամեն մարդ իր տեղը գնաց :

Տիւ Սէնթ-Էսքրի ասպետը կնքամայրս թէն առնելու քաղաքավարութիւնը ունեցաւ որպէս զի զինքն իր սենեակը տանի :

— Չէ՛, շնորհակալ եմ, Բօշգրուա, ըսաւ կոմսուհին, գնա՛, պառկէ՛ :

— Բայց աղէկ միտքս եկաւ, տիկին, միթէ չըսիր . . . ի՞նչ բեր . . . խնդրոյս նկատմամբ :

— Ի՞նչքա՞ թուեր է, խեղճ ասպետ :

Բօշգրուա պնդեց և սկսաւ կոմսուհիին քանի մը կարտուք խօսք բռնել մեղմիկ և զաղանի կերպով : Մարգրիտ երկու քայլ անդին էր . ականջ տուաւ, և յանկարծ աղմկալի բորբոջ մ'արձակեց :

— Հա՛, հա՛, հա՛, Բօշգրուան է . . . սա ծեր խենդն որ կ'ուզէ օրիսրդ Մարիօնին հետ կարգուիլ . . . : Շա՛տ զուարճալի բան . . . : Ջգուշացիր, ասպետ, պիտի պարտաւորինք անամարտիլ

... : Հա՛, հա՛... ինձ նայէ՛. մայրս իրաւունք ունի . աւելի աղէկ կ'ընես եթէ երթաս պառկիս :

Եւ ուսերէն հրելով դուրս հանեց ասպետը :

Իսկ ես շուարեր մնացեր էի :

Կոմսուհին կը յանդիմանէր իր տղան , բայց սուտի չէր հաներ անոր խօսքը . ուրեմն ասպետն իրօք յոյս ունեցած էր զիս իբր կին ստանալու :

Մարգրիտ մեր ետէէն եկաւ մինչև սենեկի մը դուռը որու մէջ երկու անկողին պատրաստուած էր :

Գիշեր բարի ըսաւ մօրը , և ապա պարզապէս անորմէ հրաման ուղեց զիս համբուրելու :

— Ո՛չ, պարոն , ըսաւ տիկին Տը Սէնթ-Էվրըմօն , շատ գժգոհ եմ : Ո՛չ պատշաճութեան ձև ունիս , և ոչ մանաւանդ այն համաստութիւնը զոր տարիքդ կը պահանջէ :

— Ա՛հ , մայր իմ , թագաւորն ալ տասնութ տարեկան է , և տակայն առանց քաշուելու տիկին Տը Լիւյնին ուսը համբուրեց :

Մարգրիտ կոմսուհիին պատուէրին հակառակ վարուելու յայտնի որոշումով ինձ կը մօտենար . բայց նէ թեէն բռնելով դուրս հանեց զինքը , և դուռը գոցեց :

Երբ մինակ մնացինք , տիկին Տը Սէնթ-Էվրըմօն ինձ նայեցաւ . երեսը աժգոյն էր . արտեանունքին ներքե արտօսը մը կը զլտորուէր :

— Բա՛բէ , ըսաւ , շատ ցաւեր պիտի ունենանք :

— Ցաւե՛ր , կնքամայր իմ :

— Այո՛... կը պարտաւորէի նախատեսել այս ցաւերը... : Զարմանալի՛ բան... ասանկ վախեր չունեցեր էի երբէք : Դառն է մտածել թէ այս աշխարհիս մէջ մարդս միշտ կը զղջայ վերջապէս իր սրտին դրդումին հետեւած ըլլալուն... : Մտիկ ըրէ՛ , Մարիօն . իրաւ է , ասպետը խնդրեց որ հետզ հարգուելուն հաւանիմ :

— Խեղճ մարդ . իրօք խնդալու բան է խնդիրը :

— Աստուած իմ , թերես իրաւունք չունիս մերժելու :

— Կատանկ կ'ընես :

— Ո՛չ . . . վասն զի Բօշգրուա հարուստ է , և ասկէ քանի մը տարի ետք , սիրելիդ իմ , քեզի համար շատ ախորժելի բան մը կ'ըլլար որբեկարի մնալ Թիտղոսով մ'է երեք կամ չորս հարիւր հազար ֆրանքի հասնող հարստութեամբ մը :

— Ո՛ր կնքամայր իմ . էրիկ մ'առնուլ և ամեն օր անոր մահա-
տանը փափաքիլ . . . ինչպիսի անարժանութիւն :

Կոմսուհին աւարտեցաւ և տօգունեցաւ :

— Իրաւ է , իրաւունք ունիս . . . կ'ուզէի փորձել քեզի . . . :
Ա՛խ , խեղճ աղջիկս , ո՛րքան դժուարին է պատշաճ ամուսնու-
թեան մը վիճակիլը . . . Թերևս ստիպուիս Համբաներ վերադառ-
նալու :

— Սո՛րբ Աստուած . Համբաներ երթամ , Գամիւզարը նորէն
գանելու համար :

— Օ՛ն , հանդարտէ՛ . . . :

— Չէ՛ , գոչեցի՛ , չէ՛ . այդպէս խօսիլը գէշ է : Ի՛նչ ըրի քեզ .
կնչ է յանցանքս :

Եւ աթոռի մը վրան ընկայ դաւնութեամբ հեծկլտալով :

Կոմսուհին շատ յուզուած էր , և սենեկին մէկ ծայրէն միւսը
վերթեկէր :

— Խեղճ պզտիկ . . . միթէ ի՛րն է յանցանքը . . . : Եթէ ա-
մենամեծ հսկողութիւն առնում վրաս , ինքզինքս գերի մ'ընեմ ,
դարձեալ զինքը չպիտի կրնամ ազատել : Քանի որ մի և նոյն յար-
կին ներքէն են . . . կրնամ հաւաստի ըլլալ թէ նէ ինքը չպիտի
սիրէ զան : Միւս կողմէն , անկարելի է որ բաժնուիմ զաւակէս :
Իր զօրագունդը Լուվրէն չզատուիր . սուսնս պէտք է իր տունն
ըլլայ . . . : Ի՛նչ որոշում ընեմ . . . : Նէ՛ կը պարտաւորի հե-
ռանալ :

Կոմսուհին իր մոլորապին վիճակին մէջ լսուելու չափ բարձր
ձայնով կը խօսէր . ամեն բան հասկցայ , և սրտիս սաստիկ վի-
թաւորիլը զգացի :

Յուի բնութիւնը յաղթող հանդիսացաւ յիս . ատելութեան և

բարկութեան զգացումներով կը համակուէի. կոմսուհիին բարեկամութիւնը անպորոյն ծաղը մը կ'երևար ինձ :

Սակայն արդիւուած էի զգացումներս երևան հանելու : Տիկին Յը Մէնթ-Էվրըմօն մօտեցաւ . որոշեցի կեղծաւորութիւն ընել :

— Ինձ նայէ , սիրելի աղջիկս , ըսաւ կոմսուհին , օւրիշ օժիտ մը , առջինէն շատ աւելի ճախ օժիտ մը պիտի ունենաս , և դաւառիդ երեւելի անձերուն մէջէն ուզածդ պիտի ընտրես :

— Ա՛խ , մըմուացի աչերս սրբելով , ո՛րքան բարեսիրտ ես , կնքամայր իմ . . . ասկից 'ի զատ շատ իրաւունք ունիս ետ ճամբելու խեղճ աղջիկ մ'որ ամեն բան քեզ կը պարտաւորի . անշնորհ բան մ'ըրած կ'ըլլամ եթէ գանգատիմ . . . : Ունտի այս յանկարծակիս որոշումին պատճառը անգամ չպիտի հարցնեմ , տիկին :

— Ինձ աղջիկս . բայց դիմնաս որ միշտ կը սիրեմ քեզի :

— Եը հաւատամ , կնքամայր իմ . . . : Եւ ահա ասոր համար կը համարձակիմ շնորհ մը խնդրելու քեզմէ . . . : Մէ կամ երկու շաբաթէն ետք զրկէ զիս : Մինչև այն ատեն մտածելու և ինքնին խորհրդակցելու պէտք ունիմ : Քանի որ հետզ չպիտի կենամ , թերևս երթամ վանքի մը վանդակներուն ետեւը բանտարկուիմ՝ վիշտս հոն մոռնալու համար :

— Տէ՛ր իմ Աստուած , ծաղիկ հասակդ , ամեն գեղեցիկ օրերդ վանառան մը մէջ անցունես . . . ամենեկն , անկարելի է , հրաման պիտի չտամ :

— Վերջին անգամ մ'ալ կը պաղատիմ , տիկին , թող տնիւր որ խորհիմ :

Կոմսուհին լալով զիս կուրծքին վրայ առաւ և զգուեց :

Իսկ ես արտօսը մը չէի թափեր :

Երևակայութիւնս գիշերն 'ի բուն աշխատեցաւ :

Արօնուհի ըլլալու գիտաւորութիւն չունէի անշուշտ . նպատակս էր ժամանակ վաստկիլ՝ կնքամայրս անելի գիւրութեամբ խաբելու համար : Ա՛ռւղէի զինքը պատժել , անիրաւ բարկութեամբս կարծելով թէ հպարտութիւն և շարածրտութիւն մ'է ներս ընթացքը :

Հարկ էր ինձ խոստովանիլ թէ կը սիրէի Տէպարօն :

Սակայն այս սէրն ոչ այնքան սաստիկ էր որքան պէտք էր ըլլալ որպէս զի որոշէի օրտան մը մէջ զոհել այն ամեն յարգը և համարումը զոր կրնայի յուտալ մարդկանց մէջ :

Եթէ ծեր Տը Բօշգրուա ասպետն արդէն ուզեց կարգուիլ հետո՝ տելի փգքրահաս և նուազ ծաղրելի մարդ մը նրնար երևան ելնել զիս կնտութեան ուղեւր համար : Ամեն ազնուականները գասային նախապաշարումները չունին . կան անոնց մէջ ոմանք որոնց առջև խելանութիւնը և գեղեցկութիւնը քարետոհմութեան և հաքստութեան փոխարէն կը սեպուին : Բայց ինչ և է , ոչինչ կ'ստիպէ զիս կոմսուհիին ունայն երազները յարգելու : Զինքը ազտեցի որ նախ և առաջ դնէ զիս ճիշդ այն աստիճանն ուր ինք կը գտնուի , և փողփողուն հեռանկարովը ցոյց տայ ինձ այն ընկերութիւնը ուսկէ հիմա կ'ուզէ դուքս թողուլ զիս :

Ինչ կ'ուզէ թող պատահի , Համբաներ չպիտի վերադառնամ :

Ապցութեանս կախութիւնը կ'արգիլէ զիս յայտնապէս մաքառելէ . մեղքը թող ըլլայ անոնց վիզն որք կը հարկադրեն զիս խոստմանգութեան դիմելու :

Սենեկին միւս ծայրը կնքամօրն հառաչելը կը լսէի : Ան ալ չէր քնանար , և որովհետեւ իբր պայմանաւած քիչ մը մամանակ ուզէր էի իրեն , թերեւ կը խորհէր նէ թէ այս պայմանաւածին փիշկ լեանալն ինչ միջոցներով կրնար դիմադրել հրապուրտ-

որու ազգեցութեան գէմ, որու կ'ենթարկուէր իր տղան՝ Մարգրիտ :

Առաւօտեան ժամը վեցի միջոցին կարծես քիչ մը մրափեցաւ ակէին Տը Սէնթ-Էփրմօն :

Արեն արգէն կը լուսաւորէր մեր պատուհանները : Չայն ձիւն չհանելով ելայ, աճապարումով հագուեցայ, և դուրս ելայ կոճ սուհին աղու խօսելու հաստատ գիտաւորութեամբ, սակայն գեռ չգիտնալով թէ մեր և ինչպէս կրնայի միայնակ տեսնել զան :

Հագել տալը քայլ տուեր էի փողին մէջ, և ահա գուգ մը բացուեցաւ :

Պ. Տը Պասմբիէր մեր տնեկին հանգիպայ տնեկի մը շէմին վրայ երեցաւ, և շուտով քովս եկաւ :

— Արգէն ելեր ես, գեղանի աղջիկս, ըսաւ ինձ :

— Այո, պարոն գնդապետ :

— Եւ այս միջոցին մեր կ'ենթաս :

— Տէր իմ Առաւած, պատասխանեցի բառական շփոթով, մայր եկեղեցիին զանգակը կը հնչէ . . . 'ի հարկէ պատարագ մը կայ . . . կը փափագիմ տեսնել այս պատարագը :

— Ո՛հ, ո՛հ, ասի շատ բարի օրինակ մ'է : Ընորհակալ եմ գիպածէն, քանի որ իր շնորհիւ ճամբուդ վրայ քեզ կը հանդիպիմ և կրնամ թէս առնուլ քեզի : Էփրէոյի փողոցները չես գիտեր, ուրե՛ջ հինգ օրուան փորձաւորութենէս հիմա օգուտ պիտի քաղես :

— Բայց չգիտեմ թէ կը պարտաւորիմ . . . :

— Պաղաչեմ, հոգ մի՛ ընէր, մեր երեք կառքերուն բաւելու չափ ձիերու տէւք կայ . հիմա պիտի երթայի անձամբ հոգ տանելու այս բանին . սակայն քեզի սուրբ վայրը տանելէս ետք ժամանկ պիտի ունենամ այն գործին ալ զբաղելու :

Պարտաւորեցայ տախտօսութեանս հետեւանքը կրել և անոր հետ դուրս ելնել պանդակէն :

— Բայց ինձ նայէ՛, ըսաւ Պ. Տը Պասմբիէր, եթէ կրօնաւորական պարտեք տառնի կանախ կատարելու օգնութիւն տանիս, արշալոյսին նայեանքը պիտի գրգռուի :

— Արշալոյսին : Ձեմ հասկնար , պարոն գնդապետ :

— Սակայն դիւրին է հասկնալը : Երբ կ'երևառ , ծեր Թիթու-նին* ամուսնուհին իր գունեղ երեսին տոգունիլը կը տեսնէ . չու-նի նէ այն շուշանի և վարդի գոյները զոր այտերուդ վրայ կը նշմարեմ :

— Հոգեզորթութիւնդ բարեպատեհ չէ , վասն զի այս գիշեր աչք չգոցեցի . . . . Ուրեմն երեսս 'ի հարկէ խիստ գունատ է :

— Աչք չգոցեցիր , գեղանի հրեշտակս . . . և ինչո՞ւ համար :

— Ա՛խ , վիշտ ունիմ , պարոն :

Յանկարծ որոշում մ'ըրեր էի . ուստի այս պատասխանը տա-լէս ետք շարայարեցի .

— Տիկին Տը Սէնթ-Էվըրման զեա կ'ուզէ Համբանը զրկել նորէն :

— Ի՞նչ կը նշանակէ տաի . . . . Բեզէ Բարիզի մէջ ցոյց տալ , արժանիքդ , անձնական անթիւ հրապոյրներդ մեզ ճանչցնել , և ապա տհամութեան չարչարանաց դատապարտել մեզ . . . . Այս բանն անկարելի է . բոլոր ոյժովս դէմ պիտի կենամ կոմսուհիին այս ընթացքին :

— Իրա՞ն , գոչեցի :

— Պատուոյս վրայ կ'երդնում :

— Ուրեմն , կ'աղաչեմ , հաճէ նախ և առաջ աղէկ յանդիմա-նութիւն մ'ընելու Պ. Մարգրիտին , որուն անօրինակ անխոհմտու-թիւնն է ամեն գէշութեան պատճառը :

Եւ անմիջապէս պատմեցի Պատմութիւնին ինչ որ տեղի ունե-ցած էր , Տը Բոչըրուա ասպետին հետ ամուսնութեամբ առաջար-կութիւնը և այն խօսքերը զոր կոմսուհիին խռովութեանը ժամա-նակ ըստ էի յանկարծ :

— Եթէ կնքամայրիս տղան սիրահար է , սիրահարութիւնը մեց-րին առջև յայտնելն անօգուտ է բոլորովին :

* Թիթու՝ ըստ առասպելաբանութեան՝ Տրոլոգայի իշխան , Լոթի-ոսի՝ սրբի և Պրիտիսի եղբայրն էր : Այնտեղ թղթիկ էր ու Արշալոյսի տոնանկէց ըստ՝ կէսն ամուսնութեամբ կապուր :

— Անշուշտ, նա մանաւանդ ձայնայեղապէս փշուռ ընթացքով է :

— Այնպէս չէ՞, զնդապետ . այդպէս վարտելով զիս կատարելապէս կ'արգիլէ իր սիրոյն պատասխանել :

— Աղէկ, շատ աղէկ կը խօսիս . զեղանի օրիորդ :

— Պէտք է իմաց առլ այդ երիտասարդին և խրատել զինքը որ ինծի հետ բոլորովին անտարբեր, բոլորովին պաղ կերպով վարուիլ ձեացնէ :

— Անհրաժեշտ է այդ բանը :

— Վերամայրս տղուն անտարբերութիւնը տեսնելով ալ ամենափոքր կասկած մը, վախ մը պիտի չունենայ :

— Քեզի ալ Շամբաներ չպիտի վերադարձնէ :

— Ի հարկէ, զնդապետ . . . և թիւրեւ պիտի յաջողինք սակաւ առ սակաւ անհետ ընելու այն գովամակութիւնը զոր հարկաւ պիտի կրէ զիս իր տղուն հետ կարգելու . . . :

— Կրճ . ատի աւելի գժուարին կ'երեւայ ինձ . . . : Բայց վերջապէս զաղտնի պսակը ունիք :

— Ար կարծես, պարզն :

— Անկից աւելի դիւրին բան չըլլար . ամեն օր զաղտնի պսակով կարգուողներ կան :

— Եթէ ատանկ է, զաղտնապէս կարողուելու կը միտիմ յօժարակամ :

— Իբրեւոնք ունիս միտելու . մէկ անգամին ամեն դանդաղութիւններէ կ'ազատիս . . . : Ըսել է թէ ժամ կ'երթայիր այս բաներուն վրայ խորհելու համար, հրեշտակդ իմ :

Պատճառներ ինձ նայեցաւ ուղղակի, և ծագբական կերպով մը պիտի մոզէրը գգուեց :

Ամացայ :

— Ար ծաղրես զիս, զնդապետ . . . : Սակայն հիմա կրնամ չշմարտութիւնը խոստովանիլ : Մարդրիտ Յը Սէնթ-Էփրեմօնին հանդիպելու յոյսով դուրս ելայ որպէս զի ըսեմ իրեն ինչ որ խհա ըսի քեզ : Բու առջև նախ նեղի դալով դիմեցի ժողովին :

պատարապէին որ միտքս եկաւ . բայց գրեթէ իսկոյն զգացի թէ տուելի վայելաւ չ էր շահերուս պաշտպանութեանը համար միջաւանութեանդ գիւնը քան թէ կնքամայրիս աղային հետ ուղղակի խօսակցել այս նիւթին վրայ :

— Շատ աղէկ . . . ուրեմն եկեղեցի չե՞նք երթար :

— Չէ , գնդապետ , եթէ սակայն դուն ալ չուզես երթալ :

— Ամենին , ծառայելու կարգս եկած աստե՛ն թաղաւորին պատարագին ներկայ գանդուիլս արդէն բաւական է :

Եկեղեցիին ձախ կողմը պաղտաւայ մը կար , որու երկու կողմը թմբիներ տնկուած էին , Պապօմբիէր գէպ 'ի հոն տարաւ զիս . յառաւանդին այս պողոտային մէջ ժուռ եկողներ չկային :

— Հիմա , լսաւ ինձ Պատմիչիւն , համառօտակի որոշենք ընելիքս . սա խնամ Մարգրտին տկանջէն քաշելով պիտի հրամայեմ իրեն որ կրցածին չափ զազանի կերպով սիրէ քեզի , և այս բարեսիրտ կոմսօհին շուտիկ լեզուն առանց հող ընելու ինձ խօսք կը տամ ձեզի կարգելու . . . : Ասի քեզի համար շատ աղէկ կարգողութիւն մ'է . . . : Բայց ես , սիրելի գեղեցիկս , ո՛ր է իմ վարձատրութիւնը :

— Աւարձատրութիւնդ :

— Անշուշտ . . . ինձ պարգապէս խորհրդակցի մը դերը խաղցրե՛նք թշնամանքը կ'ընէ՛ք :

— Յիշուի , գնդապետ , չեմ ըմբռներ . . . :

— Ի՞նչ . միթէ զիս ձրի ծառայեցնելու գիտաւորութիւն ունիս : Սկսայ խնդալ , և պատառիտանցի :

— Բայց ի՞նչ կը պահանջես ուրեմն :

— Սրտիդ մէջ թեթեւ տեղ մը . . . այն պղտի Մարգրիտը բուրովին չպիտի գրուէ սիրտդ :

— Եթէ կարծիս :

— Զարմանալի՛ հարցում , կ'երեւեպեմ թէ անոր անձին վերայ չես հետեար . երեկոտնէ 'ի վեր չկրնար բուռն սէր մը ներս չնշտ ըլլալ քեզ , և սիրտդ մէկ պղտի մասը ինձ կը պահանջեմ :

— Իբրև . բողոքովին պզտի մաս մը . . . գրեթէ ոչինչ . . . :

— Հնորհէ ինձ գաղանազէս քեզմէ պաղիկ մ'առնելու տրտնութիւնը ամեն տեղամ որ կրնամ առանց տեսնուելու առնալ զայն :

— Ո՛հ, կատաղ է ըսածդ :

— Ատկից . . . ահա սկսիմ :

Եւ ուսէս պաղիկ մ'առաւ :

— Բայց, զնդապետ, առի անկարելի է. եթէ առի՞նք վրէտես, ամեն օր առի՞նք պիտիանելոյցի :

— Անտարակոյս . ես ալ այդ յոյսը ունիմ քիչդ :

— Բայց կարգաւած ես . . . :

— Գիտե՛մ այդ յախեննական խտրը . կարգաւած ես, կ'ըսուի կուսէր ամուսիններուն : Անշուշտ ժողկոցիս մէջ տիրուն ժողիկ մ'ունիմ . . . : Բենեմարս միթէ պատման մ'է ամենաքեզ փրկող զաշելու թէ ուրիշ պարտեղներուն վարդերն ոչ չքեղութիւն և ոչ հոս ունին : Ինձ պիտի արգիլուի տեսնել այն վարդերը : Եւ անոց զտեղան գունեղութեան վրայ սքանչանալ և անոց հար շնչել :

— Բայց վերջապէս եթէ դու խղճահարութիւն չունիս, 'ես առնիմ :

— Պիտի փարատենք խղճահարութիւններդ : Երբեքդ իմ Թակայն եթէ կը դժկամակիտ շնորհելու ինձ այս համբոյցները, առկաքն աղատ ես, և մեր սակարկութիւնը չհաստատուած է :

— Գնդապետ, զնդապետ, առի բռնութիւն է :

— Աերջին անգամ մ'ալ կ'ըսեմ, կը հաւանքս :

— Ար հաւանքիմ :

Եւ Պասոմբէր դարձաւ համբոյցից զիս :

Արդ բոլոր այս խօսակցութեան ժամանակ զնդապետը տեսնողէ և հեքնատէր կերպարանք մ'ունէր ու կը պարտաւորէր զիս խորհելու հարկադրել, սակայն ես մեծ ուշադրութիւն չէի :

Պատգովի դարձանք : Տիգրիսներն արկնացան, և գրեթէ մամէ մ'ետք Բարիդէ ճամբուն վրայ կը վազէինք :

Գիւրին էր տեսնել թէ գնդապետը ականօժ էր իր խոտաւոր
դասարան :

Ուղեորութեան մինչև վերջն Մարգրիտ անթերի պատշաճ-
ութեամբ վարակեցաւ, և թուեցաւ թէ այս փոփոխութիւնը շատ
յուսադրեց կ'ըստմայրս : Ամեն բան աղէկ կ'երթար :

Տիկին Յը Լիւն ուղեց պատմութիւնս լսել :

Վարացուստը նուիրակին ժիծազաշարժ փեղքեցաւ վրայ շատ
խնդայ ան, սասակապէս յարդրեց զիս որ աչ գաւառը չվերա-
գաւնամ, և խօսք առաւ իզէն Լուվրի պաշտան երթալու և զին-
քը տեսնելու :

Հաս կը պարտաւորին՝ բան մ'ըսել : զիս ամեն տեղ ազատօրէն
տեսնելու համար, թողլ տուեր էի մանրիմէրու հաւաք թէ դա-
տարադատան դասուն վերաբերող պղտի աշխատկանութիւն մ'ու-
նէի : Օրիորդ Յը Լ'Օրմ* կ'առաւանդէր զիս : և գրաստիին շնոր-
հալի հրահրէր բաւական ցոյց կը տար թէ ինքն ալ կը հաւատար
աշխատաւորութեան : Բարձրագոյն չգրաստեցի ըսել իրեն թէ կը
սխալի :

Երեկոյեան ժամն եօթին Բարիզ կը հասնէինք :

Տիկին Յը Սենթ-Էդմունտ ինծի համար վերադառնալ եղաւ ինչ
որ էր առաջ, այսինքն սկսաւ դարձեալ սիրել աւ գգուել զիս :

Իսկ իր ազան շատ աղէկ կը կեղծէր, և ես մարտադրաւորութիւնս
շատ յաջողակ գտայ : Այս մարտադրաւորութեան փոխարէն ըրած
զոհաբանութիւնս եղաւ տասնի չափ համըրդանք զոր Պաստըրիէր-ճամ-
բարդութեան ժամանակ սատարութեամբ դողդաւ իզէն : Երբ քիչ
մը կ'անէ կ'առնէինք օթեաններու մէջ, կամ երբ զառիթափներէ
վեր կ'ենդէինք, և կամ երբ կը գտնուէինք Մանթի պանդօկը աւ
կէտօքին մօտ ճաշ մ'ըրեր էինք :

Հետեւեալ օրն իսկ պահակները Լուվրի գառիթին մէջ հաւքուե-
ցան : և նոր հրամանատարը ճանչուեցաւ :

* Յիշատակելի մեզ երբ Յը համբիւն անուան ինչ կիտ ինչ կոտի, այն
անուան իրողին աշխատան մ'ըլլալը ինչ ցոյցի :

Ծ. Թ.

Ստուգիւ Մարգրիտ շատ գէշ չէր իր կապաագոյն շքեղ զգեստովն որ արծաթեայ զարդերով կը փալփէր բոլորովին : Առաջին երեք շաբաթուան մէջ կը պարտաւորէր Կանոնաւարացէս ծառայութիւն մ'ընել իր ընկերներուն հետ ճանչլարութիւն : Հասկտատելու, և իր աստիճանին վրայ գրաւած ամեն պարտաւորութիւնները ազէկ ճանչելու համար :

Երիտասարդն ամեն օր մօրն ապարանքն Յիւսէ մէկ կամ երկու ժամ մնալու համար : Պատճառներին պատուէրներուն շարունակեց հետեւիլ անանկ քաջ կերպով մ'որ Եվթէօյի ճամբարգութենէն ութ օր ետք կոմսուհին ըսաւ ինձ .

— Քեզ ցաւ պառնաւեցի, այնպէս չէ՛, բարեգործ Մարիօն : Յնարներ գարփներ էի ինքնին . միտքս կը շարշարուէր անհեղեղ գաղափարներով որք աչ էութիւն չունին . . . : Օն, անպի՛թէ բան մ'ըսած չեմ քեզ ամենին . ներէ՛ ինձ :

Եյն միջոցին, ուր տիկին Յը Սէնթ—Էվրոմն այսպէս կը խօսէր հետս, լանջակալիս ներքեւ Մարգրիտին մէկ նամակը պահեր էի, նամակն արու մէջ խիստ տրփաւէտ զգացումներ կը յայտնէր ինձ և կ'ստիպէր զին Լուվրի պալատը տիկին Յը Լիլիթի քնակարանը գալու, հաւաստելով զին թէ ամեն հնարաւոր պայմանքով խօսակցելու հաղարումէկ ասիթներ պիտի գտնէինք հոն :

Հարցուցի կնքամայրին թէ երբ թոյլ կը տար ինձ գնալ հիին հրաւերը գործադրելու :

— Հիմակ, անմիջապէս, տրեւի աղջիկս, եթէ կը փութաքիս :

Ապա զանգակը հնչեցոց հրամայելու համար որ հանդիսական կառքը պատրաստուի : Շքեղապէս հագուեցայ սպուեցայ և կառքը մտանք :

Առ առաւելն երկու հարիւր քայլի չափ ճամբայ ունէինք միայն և

կառքը Սէն—Թոմա փողոցէն դառնալէն ետք Շէվրէօյի անգարանքին ձախ կողմէն գնաց և Լուվրի գաւիթը մտաւ Ժրէմատեան դռնակէն : Պահակներու գլխաւոր մը կառքին դռնակին մօտեցաւ և յարգանքը բարեւ տուաւ մեզ, կնքամօրս անունը հափցուց և հրաւման տուաւ որ թոյլ տրուի մեզ անցնիլ :

Տը Լիւյն դուքսն ու դքսուհին կը բնակէին Ֆրանսայի Թագաւորին գլաւակացը սահմանուած ընդարձակ բնակարանին մէկ մասին մէջ. այս բնակարանին պատուհանները Օրաթուարին (Աղօթարան) և հիւսիսային պարտէզին վրայ կը բացուին :

Մինչդեռ Հելվէտիացի պահակներուն սրահէն կ'անցնէինք, փառաւորապէս զգեստաւորեալ պաշտօնաստար մը մեր քովն եկաւ :

Եկողը Պասսմրիէրն էր :

Մեր առողջութեան նկատմամբ լուրեր հարցուց, բիւր քաղաքավարական խօսքեր ըսաւ մեզ, և ուզեց ինքն անձամբ տիկին Տը Լիւյնի գուռը տանիլ մեզի. սակայն մեծ սրահին միջևը, որ իր զինուորներուն բնակած սենեկին մօտ է, Պասսմրիէր կոմսուհին մեզմէ քիչ մ'առաջ երթալու վայրկեանը պատեհ առիթ սեպելով համբոյր մ'էս առաւ իղմէն :

Իր իրաւունքն էր համբուրելը. չէի կրնար բան մ'ըսել :

Տիկին Տը Լիւյն աղմկալի ուրախութեամբ մ'ընդունեց մեզի :

Իր կիներուն հետ յարդուզարդով կ'զբաղէր, և ցոյց տուաւ մեզ Կալիկաին փառաւոր գոհարեղէնները զոր թագաւորն այն օրն առաւ իրեն պարգեւած էր դուքսին միջնորդութեամբը :

Լուի ԺԳ. իր յանցանքին թողութիւնը ստացած ըլլալով չէր ուզեր վերստին տեսնել ներա սիրազրկու սլիսակը և աւելի սաստիկ տագնաւաբանքի մը վտանդին ենթարկուիլ :

Ժամէ մ'եւթ կնքամայրս պարտաւորեցաւ միայնակ մնինիլ. դքսուհին խօսք մտիկ չըրաւ. և իշխանաբար պահեց ղևս, ըսելով թէ իր քով ուլմն օր պիտի անցունեմ :

Ահա այսպէս Գաբրիէլ Տըլօրմին աղջիկը թագաւորներուն պալատին մէջ տեղաւորուեցաւ իր տունին պէս :

Առ առաւելն վեց շաբաթ անցած էր այն օրէն 'ի վեր ուր քաղքէս մեկներ էի՝ ձգելով այն անշուք յարկը ուր պատասպարուած էին որորանս, կարի աշխատասէր և պարզասէր մայրս, եղբայրներս և քոյրերս որոնց մանկութիւնը կը խնամէի, և արդէն բոլորովին կը մոռնայի անշուք ծագումն :

Գլուխս կը դառնար, չլմնորումով մը կը գրաւուէի :

որուական մ'անցելոյն դուռերը կը գոցէր անգառնալի կերպով և ալ թոյլ չէր տար ինձ ապագային զուարթ հեռանկարներէն 'ի զատ որ և է բանի նայելու :

Կնքամայրս ամօ անխոհեմութեամբ մը յանցաւոր կ'ըլլար՝ յանկարծ բանալով այն վարպոյրը որ մինչև այն ատեն աշխարհս պահած էր իզմէն :

Անհնարին եռանդին դիմադրելու ոյժը չէի գգար . յանդէտս իմ պատուաւոր մտածումները կը խղդէի ապերախտութեան և ստութեան իմաստակութիւնները ընդունելու համար : Բարեգործութիւն բացարձակապէս անիրաւ կ'երևար ինձ . կը բարկանայի ներս գէմ , չէի ուզեր համբերել որ կարէ զգլխիչ բաժակ մը զայն շուրթերուս մօտեցուցած ըլլալէն ետք . առանց խղճի խայթի կ'աշխատէի իր հանգստութիւնը ջնջելու և իր կեանքը վշտով համակելու : Բողոքովին հրապուրելի և փառաւոր կացութիւն մը կորուսելու չուզելով համակերպիլ , կեղծաւոր կ'ըլլայի , չարասիրտ կը դառնայի :

Տը Լիւյն դքսուհին իր քովը դեռահաս որբուհի մը կը պահէր զոր դուրսէն ընդունած էր : Անունն էր Լիզ Տը Լօնժիւմօ , կամ պարզապէս Լիզէթ , վասն զի իր ազնուականութիւնը գէթ իմփնիս պէս կեղծ էր :

Այս Լիզէթը շուտիկ աչեր և ապշեցուցիչ շատխօսութիւն մը ունէր , նաև այնպիսի շարժում և ընթացք մ'որ տուային անգամ իր հետը անսնուոյններուն կրնար շուարում պատճառել : Տը Գօնթի իշխանուհիին սանուհին էր . փոխանորդի ձեռքով մկրտութեան աւագանին վրայ բռնուած էր նէ , հետևաբար յայտնի յայտնապէս կ'ըսէր թէ Անրի Գ.ին և իշխանուհիին աղջիկն է ինք :

Այնքան բացարձակ և ճիշդ կերպով կը հաստատէր այս բանը որ մարդիկ կը գրգուէին հաւատալու իր խօսքին :

Երեկոյեան միջոցին՝ տիկին-Տը Լիւյն՝ Բարիզի մէջ անհրաժեշտաբար պարտաւոր ըլլալով քանի մը տեղ հրթալու՝ զիս մինակ թողուց Լիզէթին քովը , որ իմ վրայ գեղեցիկ բարեկամութեամբ մը կը գրաւուէր եռանդաղին , վայրկեանի մը մէջ քսան անգամ

կը համբուրէր զիս և ամեն տեսակ սուտումուտ պատմութիւններ կը շինէր, որք մէկ մէկէ աւելի այլանդակ էին :

Օրփորդ Տը Լօնժիւմօ թէս մտնելով պալատին ամեն կողմը ժուռածեց զիս :

Պահակները թոյլ կը տային զինքն անարգել անցնելու. ամեն բան կը բացատրէր ինձ, ամեն բանի վրայ կը խօսէր հետո, բոլոր մաքդիկը կը ճանչէր :

Երբ արքայածին իշխանաց բնակարանին ծայրը հասանք, ուր՝ ինչպէս ըսի արդէն՝ նոր պաշտօնեան և իր կիներ կը բնակէին, հարկ եղաւ մեզ անցնիլ ուրիշ ճեմագաւիթէ մ'աւր հելվէտիացի պահակներ և հրացանակիրներ կը վխտային : Առջինները կարմիր զգեստներ հագեր էին և ժապաւէնով զարդարուն զլխարկ ունէին. երկրորդները կապոյտ ներքնակներ հագեր էին, և ասոնց ամէն մէկին կռնակին և կուրծքին վրայ բանուած մեծ խաչ մը տնէին :

Այս զինուորականները բարե կը տային մեզ երբ կ'անցնէինք :

Հազիւ ժամանակ ունեցեր էի ուր ըլլալս դիտելու, և ահա Լիւզէթ սենեակ մը մտաւ որ պահապան զօրքով լի էր : Ճանչցի զանոնք տեսնելով իրենց փառաւոր համազգեստը որ Մարգրիտինն էր :

Անոնց մին յանկարծ սկսաւ մեր ետեւէն գալ, ևս քան զես մօտենալով մինչդեռ մենք դրան կողմէն կը յառաջանայինք, վերջապէս սկսաւ մեզի հետ քով քովի քայլել : Այն ատեն՝ առանց գլուխը դարձնելու՝ ընկերուհիս ձեռքը տոմսակ մը տուաւ գաղտնապէս, ապա կատարելապէս հանգարտ կերպով իր ճամբան շարունակեց :

Մեծ էր յանդիմութիւնը : Սակայն Լիզէթ ամենեին բարկացած չերեցաւ ինձ. այս տեսակ դրակցութեան մեծ սովորութիւն մ'ունէր ան :

Խրոզութեան տեղէն երբ քիչ մ'աւելի հեռացանք, օրիորդ Տը Լօնժիւմօ տոմսակը բայցաւ կարդալու համար :

— Հո՛ւ, հո՛ւ, սիրելիդ իմ, ըսաւ հարեանցի կերպով նամակը

կարդալէն ետք, պահակներուն մէջ սիրահար մ'ունիս . . . : Աղէկ է, աղէկ է, մի նուազիր. խղճիս վրայ մի և նոյն ոճիրը ունիմ . . . : Յանցանք չունին անոնք, շարայարեց Լիզէթ ինքնին խօսելով և տոմսակը նորէն կարդալով. չորս հոգիի տեսութիւն մ'ոչ այնքան վառնդաւոր է . . . : Պիտի երթանք :

— Բայց, ըսի անոր խիստ յուզուած, ինչ կայ, ինչ է :

— Ետքը պիտի իմանաս : Նախ թապաւորին ընթրիքին ներկայ դտնուինք :

— Ինչ ըսիր. զիս կ'ուզես տանիլ . . . :

— Է՛հ, ատանկ շուարուն կերպարան մը մի առնուր, գեղաւնիդ իմ . . . տեսնողն ըսէ թերեւ թէ. Արջերու փողոցը բնակող հասարակ աղջիկ մ'ես . . . ինչ ամօթ : Այսօր Համբարձման տօնն է . . . մեծահաց սեղան կայ, շտապենք :

Լիզէթ խօսքին վերջ տալով զիս քշեց տարաւ ոսկի դրուագներով փողփողուն ուրիշ ճեմասրահներէ որ արքայական բնակարանին բոլորտիքն են, յետպաններուն սրահը, Ժողովին դահլիճը ցոյց տուաւ ինձ, թագուհիին բնակարանին մօտեցող նոր ճեմասրահներէ անցաւ, և վերջապէս զիս տարաւ լայնատարած նախասենեակ մ'որ այլ և այլ գուռեր ունէր : Այս գուռերը կը բացուէին սեղանատան, մատուռին, պահակներու յատուկ ուրիշ սրահի մ'և այն բնակարաններուն վրայ որոնցմէ պահ մ'առաջ անցեր էինք :

Նախասենեկին մէջ աւագանիի և մեծ տիկիներու բաղմութիւն մը տեսայ. Լիզէթ ասոնց մեծադոյն մասին բարեւ տուաւ ճանչուորի կերպարանով :

Կ'զմայլէի այս տեսարանէն որ այնքան նոր էր ինծի համար. Շլմորումով կը նայէի պալատական շքեղ զգեստներով հագուած սգուած այս մարդերուն և կիներուն. մարդերուն որք շքանշաններով և ժապաւէններով զարդարուած էին. կիներուն որք թաւշեայ և սնդուսեայ զգեստներով և տանթեւաններով կը փողփողէին և կը պչրէին : Բազմաթիւ երեւելի անձեր մեր քոֆէ եկան և սկսան բաւական անհամ մեղրաբանութիւններով խօսիլ որոնց ինչ ար-

մէք տնննալը Լիզէթ երևան հանեց հրաշալի համարձակութեամբ մը :

— Է՛, լռէ՛, Պ. Տը Մարտիյլեանգ, ըսաւ Լիզէթ՝ ամենուն հետն ալ խօսիլ սկսելով. քսանուհինգ տարիէ ՚ի վեր այդ սուտումուտ խօսքերը կը կրկնե՛ս արքունեաց ամեն տիկիններուն . . . . : — Զգուշացիր, Պ. Տը Գրամայլ, տիկին Տը Ֆարժիրն աչքը վրայ է. անհաւատարիմ ըլլալու իրաւունքը միայն ինքն իրեն կը վերապահէ : — Ո՛հ, Պ. Տը Պրէզէ՛, չես համարձակիր զիս տիկին Տը Մերգէօրէն աւելի աղւոր սեպելու. եթէ համարձակիս, հիմա կ'երթամ կ'ըսեմ իրեն, և քեզի կ'արտաքսէ, սիրելիդ իմ. և արաքսուիլդ երեսներորդ անդամինը կ'ըլլայ :

Երբ այսպէս ճամբեց այն մարդերը որք իր ականջին քով կը բզզային : քովս օգնութեան հասաւ ինձ :

Զիս սաստկապէս շփոթելու կերպով կ'սքանչանային վրաս :

— Ինձ նայէ՛, պարոն դուքս, ըսաւ շատ գեղեցկահասակ և շնորհադէմ իշխանի մը, թէև յիստն տարեկանէն աւելի ըլլար ան, կը տեսնե՛ս որ ահա դարձեալ կը բռնեմ քեզի . . . : Կ'ըսես թէ օրիորդին այտերը վարդի, շուրթերն ալ բուստի կը նմանին . . . : Երէկ՝ քու խօսքիդ նայելով՝ աչերս շափիղայի, ակռաներս սատեֆի, ճակատս ալ յասմիկի կը նմանին . . . : Յիրաւի եթէ բնութիւնը կնասիրական շողոքորթութիւններուդ համեմատ ուզէր վարուիլ մեր հետը, բուսական ցեղին և հանքային ցեղին վրայ կատարեալ ուսումն առնել ուզողն այսուհետեւ մեր երեսներէն աւելի հեռի երթալու հարկադրութիւն պիտի չունենար :

— Ա՛խ, մեռայ՛, գոչեց շողոքորթ սիրախնդիրը :

Եւ ուրիշներէն շատ աւելի շուտ աներեւոյթ եղաւ :

— Խեղճ՝ Պէլկարտ, ըսաւ Լիզէթ. անուղղելի է . . . : Մարիճն, Ֆրանսայի մեծ ախոռապետն է . . . : դժբաղդաբար ամեն օր խելանի չէ ան : Ամեն ըոպէ կը կրկնէ թէ Դեռա՛ է. այս աղաւաղին իր շուրթերուն վրան է մշտնջենապէս : Անդամ մը կը հարցունէր թագուհիին թէ ի՞նչ կ'ընէր այն մարդուն որ պիտի յանդգնէր զինքը սիրելու խօսքը ընել : — Եւր մնացնէի այն մար-

դը», պատասխանեց թագուհին. և Պելկարտ պօռաց. «Ա՛խ, մեռայ»:

Լիզէթ չարախօսելու միտում ուներ. չար աղջիկն իր այս միտումը անյագաբար ՚ի գործ կը դնէր:

Նստարանի մը վրայ քովը նստեցուց զիս օրպէս զի աւելի աղէկ տեսնէ ներկայ դանուող բոլոր անձերը:

— Նայէ՛, ըսաւ ինձ ապա՝ հեռուն կեցող մարդ մը ցոյց տալով. Տը Կիզ ասպետն է ան...: Ատենօք գնաց խոստովանանք եղաւ. Ժիզուիթի մը փիլոնին տակը, ըսելով անոր թէ կը սիրէ սա պզտի պառաւը որ անոր թեին փակած է, որ ալ երեք ակուայ ունի միայն և տակաւին կը քծնի: Խոստովանահայրը՝ Թողովին շնորհելէն առաջ պահանջեց որ ապաշաւույն ամեն տրփական յարաբերութիւն դադարեցնելու խօսք տայ յատկապէս. «Ա՛խ, հայր սուրբ, ըսաւ Կիզ, այդ քաջութիւնը չունիմ»: — Ուրեմն, իրգեակ իմ, պատասխանեց Ժիզուիթը, երթամ ծուռը գնեմ խորանին առջև և աղօթեմ Աստուծոյ որ օգնութեան հասնի քեզ»: Իրօք սկսաւ աղօթք ընել կրօնաւորը. բայց ասպետը տեսնելով թէ շատ եռանդալին բարեպաշտութեամբ աղերս կը մատուցանէր Աստուծոյ, անոր փիլոնը բռնեց և քաշելով գոչեց. «Քիչ մը չափով աղօթէ՛, հայր սուրբ, քիչ՝ մը չափով. եթէ այդքան ջերմեռանդութեամբ շարունակես, վախճամ որ Աստուած պիտի չշնորհէ՛ ուզածդ»:

Ընկերուհիս պատմութիւնները շատ կը զուարճացնէին զիս:

— Այս իրողութիւնը, շարայարեց Լիզէթ, ասկէ աստներկու կամ տասներեք տարի առաջ տեղի ունեցաւ, և Կիզ այսօր իր մեղքին մէջ իսկ տրտմալի ապաշխարութիւն մը կը դանէ...: Բայց հաւքտուէ՛ և ակնածական բարեւ մը տուր: Ահա Տը Պրիսազ նիհար պարօնը իր ծանրաբեռն կնկան՝ Կիլեօն Բիւէլանին՝ հետ: Պելկար չնաշխարհիկ խելանի և հանճարեղ մ'է այս խեղճ մարդուն քով որ կը պնդէ թէ Գոչիոս Ներվա կայսրէն օերած է ինք: Յիշեալ կայսրը ՚ի հարկէ կմախքի վիճակը մտաւ, այս պատճառաւ Պրիսազ անոր կը նմանի շատ...: Բայց ո՞վ է սա

հեռուէն եկողը : Պ. Տ'Անկուլէմ, որ իր դարուն ամենէն մեծ գողն է : Թեք Տիւ Թիյեէ անուն կնկան առած է . . . : Շնորհալի՛ միաւորութիւն : Այս կնիկը Տ'Էրըրնօնին հետ խօսքը մէկ ըրաւ իր էրիկը սպաննել տալու համար, և ահա հոս կ'ընդունուին այնպիսի անձեր որք ղլխատութեան հրապարակին վրայ երևալու կը ծառայեն միայն . . . Ինչ նողկալի բան : Գարձուր գլուխդ . զիմացի կողմի կեցողն է օրիորդ Տը Լա Մուսէյ, որ երկրորդ Լիւզրեցիա Պօրձիա մ'է . ապաականք կը բաշխէ նէ որոնց որ զինքը կը շողոքորթեն . ես աւելի աղէկ ունիմ լեզուովս խածնել քան թէ ձեռքովս զարնել : Սո՛ւրբ Աստուած . սա պատուհանին խորշին մէջ գեղանի Մօնմօրենսիին հետ պահուողն ո՛չ ապաքէն Լիւսօնի վիճակին գերապատիւ եպիսկոպոսն է . . . : Ո՛հ, եթէ մայր-Թագուհին գիտնար . . . : Նայէ՛ քիչ մը . կլերը ստուգիւ գայթակղութիւն կը տայ ինձ . ահա ճիշդ դէմ առ դէմ կը դանուի Տը Լա Վալէթ գարաինալն որ տիկին Տը Գօմպալէի ձեռները կը պաղնէ . . . : Ո՛ւր ենք, ո՛ւր կ'երթանք : Փախի՛նք, սիրելիդ իմ . քանի որ պատանուհիներ ենք, մեր հասակին յատուկ անտարբերութիւնն այսպիսի օրինակներու առջև շատ վտանգի մէջ է : Ա՛հ, Պ. Տը Լա Վալէթ, Պ. Տը Բիշլիէօ, Աստուած չընէ որ ձեր գերապատուութեանց փիլոնին ներքե խոստովանա՛նք ըլլալու դանք :

Լիզէթ ճեմասրահներէն ետ դառնալու կը պատրաստուէր :

— Հապա՛ թալաւորին ընթրիքը, ըսի :

— Հա՛, աղէկ ըսիր : Նորին Վեհափառութիւնը մեզի սպասել տալովն ոչ այնքան աղնիւ կ'երևայ ինձ : Տիկին Տը Լիյնի ուսին առջև տեղ մը միթէ ախորժակ կորուսող կայ :

— Վա՛յ չարասիրտ, վա՛յ, զոչեցի, ոչ զոք աղատ կը թողու իր լեզուին խայթէն :

— Խոստովանէ՛, ըսաւ Լիզէթ, թէ դքսուհին ատով երկու միլիոն ֆրանքի արժողութեամբ ազամանդներ վաստկեցաւ շիտակ հաշիւով : Բայց թաղաւորն այնքան ապուշ է : Տղայ մ'է ան, որ միշտ աղայ պիտի մնայ . . . Խիստ անկատակ կերպով այլան-

դակ զուարճութիւններու և զբաղումներու կը տայ ինքզինքը : Սէն գեաի կողմին պարտիզին մէջ հանգստեան առթիւ արձակուած աշակերտի մը պէս անոր վազվզելը և ցատկոտելը տեսայ գաղտնապէս : Հարցունք ինձ թէ որոնք էին իր խաղակիցները : Սէնթ-Ամուր , իր կառապանը , և Հարան՝ իր շուներու սպասաւորը . . . : Աղւոր ընկերութիւն թափառորի : Աւելի նոր բան մը կայ . երէկ չէ միւս օր խոհարանի գաւթին խոհակերոցի տեսակ մը սպասաւոր վեր բերել տուաւ անոր անուշեղէն եփել սորվեցնելու համար : Արդէն ուռկան և շրջանակ շինել գիտէ : Իր սափրիչը քսան երկու դասով կատարելապէս ցոյց տուաւ իրեն ամիլուելու եղանակը . . . : Այո՛ , սիրելիդ իմ , այս պատուական իշխանն իր ժողովուրդին մօրուքը ամիլելու խիստ ատակ է : Ա՛խ , ինչո՞ւ Մեծն Անրի սեռի և օրի մասին սխալեր է : Ի՞թէ սխալած չըլլար , Լուի ԺԳ . իմ միջազգեստներս կը հալնէր և ես ֆրանսայի թագաւոր կ'ըլլայ :

Լիզէթ այս տարօրինակ աւինովը համակուելով անկատակ կերպարան առաւ :

— Պիտի տեսնեն , պիտի տեսնեն , ըստ ինձ , այս կամ այն աննշան փառամովը պիտի գրաւէ այս արքայական պէպէկը , դերձանի մը ծայրը պիտի կապէ և ուզած կերպովը պիտի խաղցնէ՛ . Լուի ԺԳ . սրտի ամենափոքր ոյժ չունի . անկատար և պիտակ բնութիւն մ'է ան . ամեն բան , սիրտն անգամ կը պակսի իրեն . . . չսիրեր իր մայրը : Մարէշալ Տ'Անյորին մահուանէն 'ի վեր հսկողութեան ներքե կը պահէ իր մայրը , առանց և ոչ անգամ մ'անոր այցելութեան զիջանելու , և հուսկ յետոյ պիտի աքսորէ զան : Այս չբաւեր , և ահա միապետն երկու օրուան մէջ խօսք մը չըսեր ծաղկահաս թագուհիին , որ իր կիներն է . ներա քովը ճշմարիտ արձանի մը պէս կը կենայ , և ամենամեծ համարում մը չպիտի ունենաս իր Պարոն եղբօրը ֆիզիկային և բարոյական յատկութեանց վրայ . . . : Բայց լո՛ււ կենանք . հիմա պիտի տեսնես զան . . . :

Մեր բոլորտիքը շարժում մը ցոյց տրուեցաւ :

Սեղանատան դրան երկու փեղկերը բացուեցան : Նուիրակ մը
տաազանիին բազմութեան մէջէն անցաւ և գնաց զաւազանովը պա-
հտկներուն սրահին դուռը գարկաւ :

— «Պարոններ, պոչեց, թագաւորին սեղանի սպասքը» :

Անփնայէն պահակ մ'երեցաւ՝ սուր 'ի ձեռին : Նտիրակին ետէն դնաց, և երկուքն ալ աներեկոյթ եղան զոլմնական դռուէմբ :

— Ո՛ւր կ'երթան, հարցուցի Լիզէթին :

— Թագաւորին սպասատուներ, պատասխանեց. սեղանի սպասաւորներն հոն կը կենան : Հիմակ ամենքը միասին պիտի երեսան նստին :

Իբրեք քիչ մո՛եպք նուիրակն ու պահակն եկան ուրիշ հինգ երեւելի անձերու հետ որք սեղանատունը մտան : Փառոյը պարպեցին և ապա հացի ուլտի շերտեր աւին և թագաւորին սեղանի ղենջակին , պատառաքաղին , դրգալին , դանակներուն և անտամետ շիդերուն աղէկ մը քսելէն ետք կերան :

Այս ամեն պատրաստութիւնները բաւական այլանդակ կ'երեւային
ինձ, և՛ չկրնայով համբերել՝ ժպտեցայ :

Ախրէթ ծիծաղաշարժ ծանրութեամբ մ'ըսաւ ինձ .

— Օրիորդ , միթե շատ կ'երևան քեզ այս զգուշութիւններն
տրոնց նպատակն է թոյլ չտալ ֆրանսայի թշնամիներուն որ թուս-
նաւորն պարոն եղբայրս* :

— Ո՛չ, ըսի, բայց առ՝ այժմ՝ շատ անորոշելի բան չէ չոր հաց
ուտելը :

Նախիրակը վերստին անցաւ մեր առջևէն, և գնաց պառազանով
անդամ մ'ալ զարկաւ պահակներուն սրահին դուռը:

— «Պարոններ, գոչեց, թապաւորին մի՛տր» :

Չորս մարդ դուրս ելան տուսերամերկ , և նուիրակին հետևե-

* Ընդերքդը ին յիշե՛ անշաշտ ին Լիդիոն ինչպիսե՛ս Անրի Դ.Ֆն աշ-
 ակը ին տեղե՛, և հա՛յա պարտաբա՛ն իրեն եղբայր ին համարել Լա՛ն-
 ԺԳ.Բ ոք Անրի Դ.Ֆն պղան է : Ծ. Թ.

լով կողմնական դուռէն գացին : Ապա ետ եկան իրենց հետ ունեւայլով թաղաւորին տաճարապետը և ուրիշ հինգ սեղանի սպասուորներ : Ասոնք մօտի պնակներ ունէին, զոր կը բերէին չորս պահակներուն չորս մերկ տուերուն մօջէն քայլելով :

Ամենքն ալ սկսան պնակներուն փորձը ընել . հացի կտոր մը կը թաթղէին անոնց մէջ, ապա վեր կ'ընէին հացի կտորը և կ'ուտէին :

— Ար տեսնես, ըսաւ Լիզէթ, պարոն եղբօրս մարդիկն ապաշխարութեան մէջ չեն միշտ :

Երբ կերակուրներով ծածկուեցաւ սեղանը, իւրաքանչիւր ոք սկսաւ սեղանատունը մտնել : Թաղաւորին դեռ թափուր աթոռին ետեւը մարդերու խումբ մը կազմուեցաւ . կիներու խումբ մ'ալ թագուհիին աթոռին ետեւը կազմուեցաւ : Իսկ միւս ներկայ զրուակողներէն ոմանք սենեկին ներսի կողմը տեղաւորուեցան ; ոմանք ալ շէմքն վրայ կեցան :

Մենք շէմքն վրայ կեցողներուն հետն էինք : Լիզէթ կ'ուզէր ամենայն հանդարտութեամբ հետս խօսիլ :

Իմաց տրուեցաւ թէ թաղաւորը կը գայ :

— Գրաւ կը գնեմ, ըսաւ Լիզէթ, թէ պարոն եղբայրս ընթրելու պիտի չհրաւիրէ զիս . . . : Ինչպէս ախորժելի բան է իր ընտանիքէն ըլլալը :

Լուի ԺԳ. երեցաւ զլիսարկ 'ի գլուխ, և ձեռքովը բոլոր ներկայ զանուկողներուն բարեւ տուաւ : Բոլորովին սևեր հագած էր, որով ալ աւելի կը նշմարուէր իր երեսին բնական դեղնութիւնը : Իր դէմքը դիծերու ոչ այնքան հասարակ կանոնաւորութիւն մ'ունէր . սակայն նաև դժգոհութեան և մարդատեցութեան այնպիսի դրոշմ մը կը կրէր որ այս թաղաւորին միայն տեսքը տրամութիւն կը տար մարդուս : Երբէք չտեսեր եմ երես մ'որու վերայ ձանձրոյթին ու վշտին հետքն այսքան երևար : Լուի ԺԳ. այն ատեն տասնութ տարեկան էր, սակայն տեսնողն երեսուն տարեկան կը կարծէր զան :

Իմ վրայ ըրած ապաւորութեան պատճառն էր թերևս, իր սև

զգեստները, որք սգալի կերպով մը հակապատկեր կ'ընծայէին տիկնանց և աւագանիին զգեստներուն հետ :

Կստաւ Թագաւորը, և Թագուհին ալ անոր աջ կողմը նստաւ : Թագաւորն որքան անհամ երևած էր, այնքան իր մատղաշ կինը շնորհալի, խնդումներս և զուարթ Թուեցաւ ինձ . նէ գեղանի էր ամեն սիրաշունչ կիներու պէս, և իր Սպանիացիի մեծ աչքը կարկեհանի պէս կը փողփողէին :

— Կը հասկնան, բռաւ Լիզէթ, պարոն եղբորս ատանկ աղւոր կնիս մը նկատմամբ անտարբերութիւնը : Պիտի չուշանայ իր տիմարութեան պատիժը կրելու : Որովհետեւ Թագուհի ե՛ք, այս փթէ պատճառ մ'է մեր կեանքը մնութեան և մոռացումի մէջ անցունելու : Բնութիւնն այս ամեն հրապոյրները միթէ մեզ տուաւ որպէս զի աւանակ միայնտ մը մօտէն տեսողաբար անցնի առանց զանազ տեսնելու . . . : Ո՛հ, ո՛չ ըսաւ . . . : Մարիօն, քիչ մը դիտէ Թագուհիին նայուածքը, որ ստեպ կը հանդիպի խիստ գեղեցիկ երիտասարդի մը նայուածքին . այս երիտասարդը ներս դիմացի կտըրը կենալու հոգ կը տանի միշտ . . . : Կը նշմարեն զան :

— Այո՛, պատասխանեցի . ինչ է անունը :

— Անրի Տը Մօնմօրէնսի՛ . . . : Ո՛հ, ո՛հ, շարադարեց Լիզէթ ուրիշ իշխան մը ցոյց տալով ինձ, որ սատակի այլ 'ի զուր զաւաճ էր Թագաւորին ուշադրութիւնը հրաւիրելու . մեր օրերու դքսուհիին էրիկը վայրապար իր ժամանակը և աշխատանքը կը վառէ : Իրեն դէմ դժգոհութիւն ցոյց տալ կը ձևացնեն . ծանր կերպարան կ'առնու խնդիրը :

Իրօք Պ. Տը Լիւյն դուքսը՝ արքայական աթոռին ետեւ քաքի վրայ կեցած՝ հինգ վայրկեանէ 'ի վեր կը խօսէր . Լուի ԺԳ. չէր զնններ անոր պատասխան տալու :

Թագաւորն որ իր ոսկեղէն պնակին մէջ փասեանի կտոր մը օպրդել տուած էր պահ մ'առաջ, յանկարծ վեր ըրաւ գլուխը, և նոյն միջոցին ծառայող իր ազնուականներուն մէկին ըսաւ .

— Պատմեցի՛ր հոն է :

— Այո՛, Աւհապառ տէր, պատասխանեց գնդապետն ինքն իսկ :

Սրահին ներքը հաւքուած նշանաւոր անձերուն միջևը շտեմեր էի զինքը :

Պատմաբէր յարգանք մտեցաւ :

— Կայէ ինչ կ'ըսեմ, պարոն . միթէ կը ջանամ աչքէս ելնելու . հրամաններս առ ոչինչ կը գրես :

— Կը հաստատեմ Ձեր վեհափառութեան թէ ոչինչ կ'արգարացնէ . . . :

— Հա՛, հա՛ . . . պահ մ'առաջ դատիկոնի մը քովէն կ'անցնէինք , և նշմարեցինք որ Հեղվէտիացիներն անոր դուռը չէին պահպաներ :

— Վեհափառ տէր , Պ. Ցը Լիւյն դուքսն ինք հրաման տուաւ ինձ որ . . . :

— Պարոն դուքսը յանցաւոր է . . . : Մեր թշնամիները կըրնան մոլորել հրացանակիրները , որք նոր զինւորներ են և որոնցմէ ապահով չեմ : Կ'ուզեմ որ Կրիզոնացի պահակներդ այս իրդկունէն իսկ սկսին իրենց պաշտօնը կատարել :

Գնդապետը խոնարհութիւն ըրաւ առանց պատասխանելու :

— Բայց , շարայարեց թաղաւորը , կը մտենայ այն ժամն ուր պիտի ազատինք այս անկարգութիւններէն : Վաղը մեծ պարահանդէս պիտի ըլլայ պալատը . . . : Գիշերն 'ի բուն պիտի պաւրէք , աիկիններ , և երբ առաւօտ ըլլայ , պիտի կրնաք մեզի հետ երթաւ թարեւ ըսել և Լուվրին պատշգամբն վերէն թարեւ տալ Մարի Ցը Մէտիսի կառուծիներուն : Աղաչեցինք մեր տիկին մայրը որ ճամբայ ելնէ Պլուա երթալու համար :

Լիզէթ սեղանատունէն դուրս քշեց զիս :

— Երթանք , ըսաւ , վասն զի թերեւ չհամբերելով խօսիմ , այս չար սիրտն ամբողջին կը ցուցընէ միայն այն պարագաներուն մէջ ուր խնդիրն իր մայրը վշտացնելու վրայ է . . . : Ասկից 'ի դատ պէտք է վաղիլ դէպ 'ի մեր ժամադրութեան տեղը :

— Ի՞նչ ժամադրութիւն :

— Ե՛հ , չեզ գուշակեր . . . : Մեր սիրահարները մեզ կ'սպասեն :

— Մեր սիրահարները :

— Անշուշտ . տոմսակին գաղտնիքն այս է ահա : Պ. Տը Լիւտորը դերկոմանը , որ ամիսէ մ'ի վեր սիրաբար կը քծնի քովս առանց երբէք ոչինչ ստանալ կարենալու . . . վասն զի խիստ անգութ եմ . . . կամ լաւ ես է ըսել՝ փորձառութիւն ունիմ . . . վերջապէս ինչ կ'ուզես ըսէ՛ , Պ. Տը Լիւտորը , կ'ըսեմ , կը գրէ ինձ թէ շատ մտերմութիւն ունի իր գունդին մէկ երիտասարդ պաշտօնատարին հետ : Այս նոր բարեկամը սիրողդ է , և դու Լուվր եկար որպէս զի միասին միաբանելու միջոցը գտնէք : Իսկուհի , Մարիօն :

Գլուխովս ստորասական նշան մ'ըրի :

— Բանի որ այդպէս է , դժուարութիւն մը չկայ ամենեւին : Այս պարոնները ժամն եօթուկէսին ժամադիր եղած են մեզ Սէն դեաի եզրին նշարիներուն ներքե : Առ նուազն երկու ժամի չափ ազատութիւն ունինք . դքսուհին շրջազայութիւններէն ետ դառնալով ըստ սովորութեան՝ թաղաւորին խաղարանը պիտի երթայ : Հատ ուրախ եմ որ Պ. Տը Լիւտրին դիտաւորութիւնները պիտի կրնամ ճշգիւ իմանալ : Այս պարոնները սիրոյ մասին ծայրայեղ աշուտութեամբ մը չեն վարուիր : Հատ անգամ ընկած եմ անոնց այս ծուղակը :

— Կարելի՞ բան է ասի :

— Այո՛ , Աստուած իմ : Պարտէղն իջնենք :

— Խոհեմութիւն . դեռ շատ լոյս է . . . եթէ մեզի տեսնող ըլլայ . . . :

— Ի՞նչ ըսել կ'ուզես , օրիորդ . նախամեծար կը սեպեն զիշերայն ժամադրութիւն մը շնորհել :

— Աղէկ . ճան խենդ ես եղեր :

— Հա՛րարտ եղիր . խելքս գլուխս է բոլորովին : Եթէ պզտի գերկոման երդում չընէ ինձ խիստ անխաղախ և օրինաւոր ամուսնութեամբ մը կարգուելու հետս , մատիս ծայրը անգամ չպիտի պաղնէ :

— Հատ աղէկ , ըսի Լիզէթին , և եթէ պզտի Մարգրիտը՝ ծառս՝ այդպիսի երդում մը չընէ , կը ճամբեմ զինքը :

— Այո՛, անողորմ ըլլանք :

— Մանաւանդ սիրազրգիւ ըլլանք :

— Այդ մասին վարպետ մ'եմ :

— Հապա՛ ես :

— Ա՛խ, թշուառները, ո՛րքան կը մեղքեամ իրենց զրայ, զոչեց Լիզէթ :

Այսպէս խօսելով արտաքին նեղ սանդուղէ մը կ'իջնէինք : յարակէտ կը տանէր, և երկու բոլէ ետք նշգարիններուն տակը կը մտնէինք :

Ժ

Կը պարտաւորիմ խոստովանիլ թէ երիտասարդ Տը Լիւտըր գերկոմսը կնքամօրս տղայէն շատ աւելի բարեձև էր : Այս պարզան զիս անգութ ընելու շատ նպաստեց :

Մարգրիտը հեռի կեցուցի շքեղ համարձակութեամբ մը :

Լիզէթ ալ իր կողմէն՝ կը ջանար իզէն աւելի արժէք աւելցնել իր ընթացքին անաչառ արժանապատուութեամբը : Մեր երկու պահակները շուտով անձնատուր եղան բոլորովին . խիստ գիւրին բան մ'եղաւ հարկադրել զանոնք որ նախ իրենք զաղտնի ամուսնութիւն մ'առաջարկեն մեզ :

— Պատմեի՛ք, ըսաւ Մարգրիտ, հնարագէտ մա՞յ մ'է . իր զօրախումբին քահանայն փոխ պիտի տայ մեզ :

— Շատ աղէկ, պարոն, ըսաւ Լիզէթ . սակայն պէտք է որ առանց Լուվրէն դուրս ելնելու կարգուինք : Ես պարզ խոստումի մը չեմ վստահիր, և էրիկիս հետն երթալու համար միայն պիտի զատուիմ տիկին Տը Լիւյնէն :

Ընկերուհիէս ետք յայտնեցի թէ պատկի խորհարդէն առաջ որ և է ընթացք անկարելի կ'երևար ինձ :

— Գանի՛ օր այդպէ՛ս է, գոչեց Մարգրիտ, Պասսմբիէրը ունի՞ր դարձեալ : Վաղը պարահանդիսին ժամանակ կրնայ Լուվրի մատուռը տանիլ մեզի, և ձեր ամեն փափաքները պիտի կատարուին :

— Ահա եղաւ որոշումը, ըսաւ գերկոմսը. կէս դիշերի մօտ պարահանդէսէն զատ զատ գուրս կ'եննենք առանց սեթեւեթի, և ապա մատուռին մէջ վերստին կը միանանք :

Ինչպէս կը տեսնենք, գործը շատ կը ծանրանար :

Ա՛լ խնդալու ֆիափաք չունէինք, և բարեբաղդաբար գիշերուան մութը տիրել սկսելով մեր շփոթը և կարմութիւնը կը ծածկէր :

— Շուտով տեսնուելու համար, բարեկամս, ըսաւ Լիզէթ սիրտեկ ձայնով մը. անշուշտ առաջին անգամն էր ձայնը այսպիսի կերպով հանելը :

Յը Լիւտրը Լիզէթին առջև ծունկի վրայ եկաւ և սիրտէս ձայնով մը մնջեց :

— Վերստին տեսնուինք, կի՛նս :

Եւս քան զէս կը յուզուէինք : Մարգրիտն ալ իմ առջև ծունկի վրայ եկած էր. ձեռքս իր ձեռքին մէջ կը դողար, և սիրտս կը բախէր՝ եթէ ոչ սիրով՝ գէթ տեսակ մ'երկիւղով՝ միտքս բերելով մեր ամուսնութեան այնքան մօտալուտ պայմանաժամը :

— Մարիօն, կ'ըսէր Մարգրիտ, միակ ուրախութիւնս, միակ բերկրութիւնս, միակ սէրս դո՛ւն ես :

Տը Լիւտրին և Մարգրիտին սիրաբոյր եռանդները կ'սկսէին վառագաւոր դառնալ. ուստի փախանք՝ գոչելով :

— Վա՛ղը :

Լիզէթ և ես սաստիկ կը բերկրէինք, և Պասսմբիէրին այս-ամեն իրողութեանց մէջ մատ ունենալը մեզ կատարելապէս վստահութիւն կը տար :

Հելվէտիական զօրաց պարոն գնդապետն այնպիսի ժամապահու-

Թեամբ դարանակալ կ'ըլլար, իր պաշտօնն այնքան թոյլ կը տար իրեն պալլաթին ամեն կողմը ժուռ գալու, դուռերը բանալու, ամենուրեք ճամբուս վրայ ինձ հանդիպելու, որ ապահով եմ թէ տու նուազն քսանի չափ համբոյր առաւ իզմէն այն ժամանակի միջոցին որ Լուվրը գալէս մինչեւ պարահանդիսին սկսիլն անցաւ։ Այս քսան համբոյրները, եթէ միասին հաշուենք նաև միւս տասնի չափ համբոյրները զոր Էվրէյի մէջ և ճամբուն վրայ դողդաժ էր իզմէն, կարծեմ թէ աղւոր վարձատրութիւն մը կը կազմէին, նա մանաւանդ երբ կը մտածես՝ թէ Պասօմբէի իրանացի անձնուէր ըլլալը գիտնալով յիրաւի սրտովս կը հաւանէի պագնուելու։

Հետեւեալ օրը պարահանդէսէն առաջ աիկին տը Լիւյն Լիզէթին և ինծի համար մոխրագոյն անդուսէ երկու մարգարտազարդ շքեղ րօպաներ բերել առաւ, և իր գոհարներուն մէկ քանին ալ փոխ տուաւ մեզ։

Թուեցաւ իրեն թէ ծանրաբարոյ եղբ, և այս պատճառաւ յանդիմանեց մեզի. սակայն եթէ յանդիմանութեան իբր պատասխան մեր գաղտնիքը յայտնէինք իրեն, մեծ անխոհեմութիւն մ'ըրած կ'ըլլայինք։

Դքսուհիին և մեր հագուստն ու պաճուճանքը երբ բոլորովին եղաւ կատարուեցաւ, կնքամայրս եկաւ իր հեան ունենալով Սէն-Թոմա-սիւ-Լուվրը փողոցին սովորական հիւրերը, որք էին Վիլարսո, Մէյնար, Վօժըլա և Բօշգրուա։

Սառգիւ ծեր ասպետն ինքզինքը յաղթուած չէր համարեր։

Քոյս եկաւ, կնասիրաբար քծնիլ ուզեց, երեք հառաչանք հանեց, չորս զանազան խօսք սկսաւ և վերջապէս ինձ երկնցուց իր թաթպանաւոր ձեռքը պարահանդիսին սրահներն երթալու համար։

Դժուարին պիտի ըլլար ինձ մերժել իր թեւը. ալ ասպետէն 'ի զատ ոչ զոք ունէի։

Պասօմբէի՝ որ նոր եկած էր՝ իր կինը Մէյնարին կը յանձնէր և ինք կ'առնուր աիկին Տը Լիւյնը. Վիլարսո կնքամայրս կը տանէր, և Վօժըլա Լիզէթը գրաւած էր։

Ժամը տասն էր :

Լուսինն պալատին ձեմասրահները ճրագներով կը փողփողէին , և Թագաւորին երաժշտաց կնտնտոցովը տրուած նշանին վրայ կա-
գանները կ'սկսէին կարգի գրուիլ :

Այս հրաշալի տեսարանին վրայ սքանչանալով կ'սքանչանայի :

Այս լուսափողփող բազմութիւնը , որ անընդհատ կ'երթար ու
կը դար , գոհարազարդ պսակներ դրուած այս ամեն կիները , ժպի-
տի մ'առջեւ թուելու աճապարող այս ամեն մարդերը , եղած աղ-
մուկը , անմնուած փառաւորութիւնը , և ուրիշ այլ և այլ պա-
րագաներ տեսակ մը գլխու պառոյտ կը պատճառէին ինձ , և այն-
քան տերափւ կը յարէի ասպետին թեկն որ խեղճ մարդը կարծեց
թէ սիրային նշան մը կ'ընդունի իզմէ , և արմուկի խիստ յայտա-
բար ճնշումով մը պատասխանեց մէկ մեքենայական և բոլորովին
սկամայ շարժումին :

Բոլորուային այս նոր յանդգնութիւնը պատեհ առիթ սեպե-
լով չհրկէ՛տիացիներուն գնդապետին պաշտպանութեանն ապառի-
նեցայ :

Տիկին Յը Լիւն նոր ձգած էր գնդապետը , որպէս զի սրահ-
ներուն միւս ծայրն երթայ և Թագուհիին ամուսին բոլորովին մօտ
նստի :

— Ի՞նչ է , ի՞նչ կայ , հարցուց Պաստմբէէր :

— Ի՞նչ պիտի ըլլայ , պատասխանեցի՝ Բոլորուային նայելով .
պարոն ասպետը՝ սովորական լեզուի միջոցով միտքը հասկցնելու
յոյր կնիւրելով շարժումներու լեզուն կը գործածէ : Ասի երկրորդ
անգամ է իր կողմէն , և յուսամ թէ այս լեզուն շարունակելէ
տալ պիտի բարեհաճի կնքամայրէս արտօնութիւն ուղեւու :

Բոլորուան բոլորովին ամօթահար թողուցինք :

— Ուրախ եմ որ հետզ քիչ մ'ազատօրէն պիտի խօսիմ , ըսի
Պաստմբէէրին : Երկու օրէ 'ի վեր իմ նկատմամբ փերի մը դերը
կը խաղաս , կ'երեւաս ճիշդ այն միջոցին միայն ուր կրնաս համ-
բոյրերդ գողնալ . . . շատ է այդ զգուշաւորութիւնը , պարոն : Ը-
սած եմ քեզ երբեք թէ խօսակցութիւնդ ախորժելի չէ ինձ :

— Զգուշացիր, Մարիօն, սկիզբ մը կ'ընես ինձ:

— Ո՛հ, ամենին ատանկ բան մը մտքէջ չանցնիր կարծեմ. պատրաստ եմ շատ ծանր գործ մը կատարելու. . . . Բայց ինձ նայիմ, զօրագունդիդ քահանան պիտի բերես, միտք համար ք:

— Այո, օրիորդ, պատասխանեց զամառ կերպով մը:

— Ե՛, ինչ ունիս, բարեկամ:

— Ոչինչ. . . Հոգ մի բեր. . . Լուսինն մատուցը պիտի բացուի քեզի համար, և հարսանեկան պատկը պիտի կատարուի, անարգել. . . . Բայց, մինչև վերջը խոստումս ինձ կատարել տալու անգթութիւնը կրնան ունենալ:

— Բայց, պնդապե՛տ:

— Ո՛հ, իրաւունք չունիմ պնդատելու. կարողա՞ծ եմ. անց կարելի է ինձ սիրող փոխարէն քահանայի մ'օրհնութեան ցիւրք վճարել քեզ. . . . Գիտեմ այս ամեն բաները, և ասոր համար աւելի զժքանդդ եմ:

Կը զգայի Բօզգրուային թեր ձգած ըլլալու. Գասգմբէրէին այս խօսքը տարօրինակ շփոթութիւն կը տար ինձ:

— Ինձ նայէ՛, Մարիօն, ըսաւ գնդապետը, զիս միտքարկը և վերստին յուսադրեալով միջոց մ'առնիս. . . .

— Ի՛նչ միջոց:

— Խօսքը մը մէջ և դպրոսի մեղու պայմանաւ կամաց մը ըսել ինձ թէ Մարգրիտ Տր Սէնթ-Էմիլմօնը չես սիրեր, թէ երբէք պիտի սիրես, թէ պս ամուսնութիւնը պատուանդան մ'է քեզի համար, և թէ զիս նախամեծար պիտի համարէիր եթէ ամուրի ըլլայի:

— Լա՛, բս՛մ ուրեմն, այո՛, պղպէս է. . . . զո՛հ ես, գնդապետ:

— Չես սիրեր Մարգրիտ:

— Չէ՛:

— Երբէք պիտի սիրես:

— Երբէ՛ք:

— Այդ ամուսնութիւնը փառասիրական ամուսնութիւն մ'է:

— Լոկ փառասիրական։

— Հաս աղէկ, գոչեց Պասօմբէր։ Հիմակ ալ խղճահարութիւն չունիմ... Ամենէն կարճ միջոցն է համաձայնի։

— Ինչ ըսել կուզես։

— Չեմ հասկնար։ Հնորհադեղ եմ, և ամենայն յօժարութեամբ պիտի կարգեմ քեզի։

— Ձիւն կարգել... զիռշացիր. քու օրհնութեան կատաճութիւն չես ունենար։

— Անշուշտ, անշուշտ... Քրտանիսկեան քահանայն կը ինքն ինք, մատուռը կը բանամ... Ուրեմն ծամանակ չանցունենք, շուտով անոնք հրամանները։ Յաքիս միջ դեռ ուրիշ այնքան բաներ կան որ կը պարտաւորին շողհակալ ըլլալ ինձ քեզի համար ըրած այն ամեն խանդութիւն փոխարէն... Մայր-Խաղտահին աւերակն զիս որ դիմակով մը գուրս ելնելուն հաւանիմ։ Ինչի՞նչ օրն հետ ի՞նչով կ'աղէկ... Ինչի՞նչ եպիսկոպոսը շատ բաներ պիտի խնայէ, և երջանակն մի և միայն միջոցին երկու գաղանի մեքենայութիւն կը ելնէր, և վառաներու ծամանակ չունիմ... Թող անոնք որ ետին Իօշիկունայի թեր ամա քեզի։

— Պասօմբէր իշխան ըրած անպատիւ, որ քիչ մը հետքէն մեզ կը հետեւէր։

— Եկուր, չարածարձ պատմանի, ընտանիք Պասօմբէր, օրիորդը կը հաճի տեսնել քեզ։ Բնայումը միայն չենք, և միայն —

— Գոհապետը հեռացաւ։

— Իօշիկունայի սաստիկ զուրկանաւոր։

— Իօշիկունայի տան քայլ հեռէն անկաշիւն պատիւ քոյրը տեսնած ան խօսքը լսեցի։

— Ասպետը հետացուր քովէդ. պէտք է որ հեռի խօսքով Պասօմբէր մը կ'ըլլայ զիս հարձակուի։ Սէն-Յօրէնը տեսնող մարդէն անտեղ քիչ ինչ չի փոխուի, զի անոնք անոնք զմեզ լսեցան։

— Ինչի՞նչ և հաւանց խորի խնամքով մազերուն տարի, և գոչեցիր։

— Պասօմբէր Իօշիկունայի տան քայլ հեռէն անկաշիւն պատիւ քոյրը տեսնած ան խօսքը լսեցի։

դամանդս . . . փնտռէ, ետ դարձիր ուսկէ օր եկար, հոս կ'այստսեմ քեզ . . . վազէ, շուտ վազէ :

Ասպետը փութաց հնազանդելու :

Սէն-Սօրլէնին հետ աներեղոյթ եղայ, մինչդեռ խեղճ ձերուկը գէպ ետ կ'երթար և աչքը կը յոգնեցներ ժուռ եկողներուն առջին տակը աղամանդ մը դռնելու համար զոր բնաւ չունեցեր էր : Բանահիւան առանց ուրիշ յառաջաբանի ըսաւ ինձ .

— Շտապենք, հոս տեղ մը բարեկամ մը կայ որուն անհաւատքերութիւնը սաստիկ է :

— Բարեկամ մը . ո՞վ է :

— Ջարմանալ մի՛ ձեռքներ . գուշակեցիր անշուշտ թէ Տէպարօն է :

— Տէպարօ . . . չէ, չէ . չեմ ուզեր տեսնել զինքը . . . անկարելի է, թո՛ղ զիս :

— Պիտի տեսնես զինքը, օրիորդ . տեսնելդ կարեւոր է, շատ կարեւոր է նոյն իսկ ինծի համար : Ի՞նչ աճիր գործեց . ինչ միտքով այդքան խստութիւն ցոյց կը տաս անոր նկատմամբ : Ուր օրէն 'ի վեր տոմսակները ետ կը ղրկես առանց բանալու :

— Իրաւ է, պարոն : Ասկից 'ի զատ միտք ունիմ իրողութիւնը կնքամօրս իմացնելու, աղաչելով որ ճամբայ տայ Բէտլէմ վաճառատին, որ կը յանդգնի այն տոմսակները ինձ տալու :

— Ի՞նչ է այդպիսի քմահաճութեան մը պատճառը : Ձեմ հասկնար միտքը . . . սակայն կը սիրէիր Էմմանուէլը . անշուշտ չարախօսութեամբ զան աչքեդ հանելու ջանք եղած է . իրաւունք չունիս, օրիորդ, իրաւունք չունիս . չարախօսներուն ու չարութիւն : Ար հաւատաւեմ քեզ թէ գովելի գիտաւորութիւննեցով Տէպարօյին կը տանիմ քեզի :

Խօսելով հանդերձ զիս տարաւ սրահին ներքը, վեր ընդադամակեայ ծանր վարպտոյնները, և դուռի մը կողակը հոգեւոր հաղիւ լուսաւորուած բազմաթիւ պենեակներէ անցուց զիս, որոնց միայն տեղար կերպով մը կը լսուէր պարտահանդէսին շտապը :

Սրտիս մէջ անասելի շփոթութիւն մը կը յաջողանէր Տէպարօ

բային տնուներ, որ իմ առջև կը տրուէր այն միջոցին ուր կը պատրաստուէի ուրիշի մը հետ ընդ միշտ կապուելու: Կ'ուզէի դիմագրել Սէն-Սօրլէնին, որ կը քշէր կը տանէր զիս. սակայն դիմագրելու քաջասրտութիւնը չէի գտար:

Չգտալու կը հասկնար Սէն-Սօրլէն և միշտ կը քայլէր:

Վերջապէս՝ բոլորտիքս տիրող լուսթենէն վախնալով՝ գոչեցի.

— Զէ՛, աւելի հեռի չեմ երթար հետդ. . . . Զեմ ուզեր տեսնել զինքը, ոչ ալ խօսիլ հետը. . . . Մանաւանդ որ ալ ժամանակն անցաւ:

— Ա՛լ ժամանակն անցաւ, Մարիօն. ի՞նչ կը նշանակէ այդ խօսքը, ըսաւ Էմմանուէլ՝ յանկարծ առջևս երևալով:

Նուաղել զգացի, և ընկայ ծալածոյ աթոռի մը վրայ զոր Սէն-Սօրլէն առջևս բերաւ:

Բանահիւսն ապա շատ ծանր կերպով մ'ըսաւ ինձ.

— Օրբորդ, կը գտնուիս այն սենեկին մէջ ուր Գերապատիւ Տիւրլէտի (Բիշլիէօ) և ես կը բնակինք երբ ժողովին գործերը մեզի Լուվրի պալատը կը հրաւիրեն: Խօսք առի քեզի հոս բերելու, բայց պայմանաւ մ'որ է ձեր տեսութեան սկիզբը ներկայ դնուիլու և առաջ իմ խօսիլս: Այսօր կը ցաւիմ մեր ուղեորութեան ժամանակի խօսակցութեան վրայ: Կէս մ'անդործութեամբ, կէս մ'ալ անխոհեմութեամբ խառնուեցայ այնպիսի տաղտուկի մ'որ իմ դերս ոչ խիստ ազնիւ և ոչ խիստ փափուկ եղաւ. . . . Առկայ յանցանքի մը դարմանը գտնելու ժամանակ կայ միշտ, և զուգապէս կը յորդորեմ Տէպարօն որ հրաժարի քեզմէ կամ Տեղի կարգուելու խորհուրդէն:

Սէն-Սօրլէն Էմմանուէլին դարձուցի որ հեզնական ձայնով մ'ըսաւ ինձ.

— Կը տեսնես, Մարիօն, այս սիրելի բարեկամը խղճաւոր էր և կ'ապացուցանէ: Իրաւ կ'ըսեմ թէ պատուակիր մարդու յատուկ այնպիսի քմահաճութիւններ ունէր որք սաստիկ գովութեան պրիմի են:

Ինչպէ՛ս է, ըսաւ Սէն-Սօրլէն, դու զիս աղայամիտ սեպէ՛,

աջարկութիւնները ընդունելու : Այժմէն կ'ըսեմ թէ իմանալու էլ
չպիտի կարգուի հետզ : Հետեալաբար խնդիրը շատ պարզ էր : Կ'ըսե-
ին սեղը բնաթիւն : Կ'ուզես պատեր : Եթէ սեղը նախամիջոց կ'ե-
րեայ քեզ : Կեցիր Տէպարոյին հետ , վասն զի կը սիրէ քեզի :
... խնդիր պէս կը սիրէ : ... Բայց եթէ պատիւին կորսը կը
հակես , ահա թէս , պատրաստ եմ քեզի նորէն պարահանդէսը

տանելու :
Իմանալու է ձեռներուս մէկին վրայ ծառած էր , և զայն ուժի
գնակ շուրթերուն կցելով կը բռնէր : Կործոքին մէջ հեծկաւոր
պահած էր . կարծեցի զգալ թէ ձեռքիս վրայ արդար մ'ընկաւ :
Ընհարկն է նկարագրէ այն ապակորութիւնը զոր եմ վրայ
բռն : Տէպարոյին այս վիճակը :

Ինչպէս որ կեանքիս մէջ շատ անգամ նշմարած եմ , արտադ-
ր շատ զօրաւոր է , եթէ նաև չսիրուած մարդ մ'ըլլայ պրտա-
տաղը : Հօգոր սեռին կողմէն ցոյց տրուած այս ակարու թեան նշանն
անգիմարդիին համակորութեամբ մը կը համակէ մեզի : Ամենուրեք
է փշա անհրաժեշտաբար կը յաղթանակէ այն մարդն որ կրնայ
իր կամեովը յայ :

Եր հասկնամ լուծութիւնը , բոլոր ինձ Սէն-Սօրլէն , ուրեմն
կը մնա :

— Այո , կը մնամ , մըմբեցի :

— Հոս աչ որ կ'արգիլէ քաղաք կամք : մասնաւոր կամքովդ ,
կը գործես , և եթէ երբէք զիջչ զգայիր :

— Աղէկ , աղէկ , պարոն , ես ինքզինքս պիտի մեղադրեմ մի-
այն :

— Ղատասխանը , զիս պատասխանատուութենէ բոլորովին կ'ա-
զատէ . ուրեմն կը թողում քեզի :

Եւ Սէն-Սօրլէն հեռացաւ :

— Ո՛հ , բարեկամ , բոյ Տէպարոյին , արեւ դրացն սողկալի ես
ամուսնութեան նկատմամբ դժկամակութեամբ : աղջի օրերէն
սկսեալ մազ մնաց կնքամարտս պիտի ներդառնէիր ինձի դէմ : զիս
կը բռնադատես սրտիս դէմ կռուելու , քեզմէ խլիս տալու , մինչեւ

դեռ կ'ուզէի շարունակ հող քովդ ըլլալ : Զշմարիտ սէրը չպատու-
ճառաբաներ և դրութիւններ չհնարեր :

Տէպարօ ոտք ելաւ և ամենամեծ անտարբերութեամբ մ'ըստ-
ինձ .

— Օրիորդ, կրնաս պարահանդէսը վերադառնալ :

— Այսպէս ուրեմն, անողոքելի ես :

— Մեր առջի տեսութիւնը յիշէ՛, Մարիօն . ես կը յիշեմ ը-
սելս թէ քեզի շատ սիրելուս համար չեմ ուզեր ամուսնանալ
հետդ : Հարստութիւնս և կեանքս քեզի կը տամ . առելի ինչ
կ'ուզես . . . շղթայ մը . բայց այդ շղթայն մեր հարտանեաց հե-
տեւալ օրը կատարութեամբ կը խորտակէի . . . այո՛, կը քամահ-
րէի քեզի այն րոպէէն սկսելով ուր պիտի բռնադատուէիր իբր
պարտ տալ ինձ ինչ որ այսօր իբր սէր կ'ուզեմ քեզմէն :

— Ո՛հ, պարոն :

— Քեզի կը քամահրէի, կ'ըսեմ . . . այլ սակայն քեզի հա-
մար ինքզինքս մեռցնելու չափ սէր ունիմ վրայ : Կարգի մը դի՛ր
այս բանը, ջանք ըրէ՛ միտքս հասկնալու, խենդ սեպէ՛ զեւ, եթէ
կ'ուզես, հոգս անգամ չէ . . . ամէն զոհողութիւններու պատ-
րաստ եմ, 'ի բաց առնելով սակայն այն զոհողութիւնները որք
կրնան ֆիաս տալ մեր երանութեան :

— Եմմանուէ՛լ, մի՛ աշխատիր ինքնամոլութիւնդ արդարացնելու :
Ո՛ր են զոհողութիւններդ : Եւ ոչ մէկ զոհողութիւն կ'ըսես, և
իզմէ՛ անոնց ամենը կ'ուզես : Եթէ քեզ մտիկ ընեմ, հասարակե-
լեան առջև յարգս պիտի կորսուի :

— Նախապաշարո՛ւմ, Մարիօն, նախապաշարո՛ւմ է ատի : Գե-
ղանի ես, հարուստ եղի՛ր, և վաղը բոլոր Բարիզ քու առջև
ծունկի վրայ պիտի գայ :

Եւ Տէպարօ սկսաւ ինքը ծունկի վրայ գալ իմ առջև :

— Եթէ սուտ կ'ըսեմ, սիրելիդ իմ, եթէ սուտ կ'ըսեմ, թո՛ղ
կայծակի գամ, կը լսես . այո՛, ամենէն երեւելի տիկնանց պիտի
յաղթես, և թագուհիի մը պէս արքունիք պիտի սնանանք գոն
ալ : Երբ ձանձրանաս Բարիզէն, ճամբորդութիւն պիտի ընենք, և

հրապտւոյն զեղեցկութիւններդ թուր Եւրոպայի ցոյց տալով փառաբաւելա սխտի տեսնես : Պիտի երթանք ուր որ քաղցը է աբեր, մեր որ զեղեցիկ են ծաղիկները, ուր որ թուշունը կ'երդէ, ուր որ գինիները կ'զգլխեն : Յարուան մէն մի եղանակին մէջ նոր կլիմաներ, նոր հանդէսներ, նոր զբօսանք պիտի վայելն'ը : Ամեն ողբերաւ, ամեն ժողովուրդներու մէջ պիտի սիրուինք, և երկրիս ամենէն դաղձանի արձագանքները մեր համըղըրներուն յիշատակը պիտի պահեն :

Տեպարօ կը խօսէր այն եռանդով որուն վտանգաւոր ազդեցութիւնը արդէն զգացեր էի : Պատրաստ էի ընկճելու :

Լաժբի ժամահաբը կէտ գիշերուան ասաներկուքը զարկաւ :

Էմմանուէլ սարսուիլ տեսաւ . քաշեցի ձեռքս զոր տակաւին կը բռնէր :

— Դաւադ որանչելի կերպով կը վարես, պարոն, ըսի . սրտիս մէջ կան թելեր զոր կը շարժես . բայց գժբաղդաբար հանդիպեցայ մարդու մ'որ քեզի չափ չափեր ամառնու թիւնը :

— Լա՛, այո՛, աւպետլ, ըսաւ՝ քիթուպինչ ընելով . գիտեմք այդ պատմութիւնը, և եթէ կնքամայրդ կեանքդ ախորժելի ընելու ուրիշ միջոց չպաներ . . . :

— Բօշպրուսայն շեմ անարկեր, պարոն : Ուրիշ ամուսին մը այս միջոցիս իսկ ինձ կ'սպասէ խորանին առջևը :

Տեպարօ սարսուռ մ'տնեցաւ և ուռք ելաւ :

— Զիս կը խաբես, գոչեց :

— Ո՛չ, պարոն . քեզ և ինձ անարժան բան մը կը համարիմ օտութեան դիմելը : Գիշ մ'առաջ «Ա՛լ ժամանակն անցաւ ըսի» վայս էր ահա այն խօսքին զաղսնի նշանակութիւնը :

— Կը հաւատամ խօսքիդ, մըմուաց խոսվելով : Փորրահան է այդ էրեկը :

— Գեղմէն առելի փաբահաս, էմմանուէլ :

— Հարուստ է :

— Ի՞նչս հաբուստ :

— Բիշէ այս գիշեր պիտի կարգուի հետդ :

— Հիմակ իսկ քովը պիտի երթամ։

Տէպարօ քանի մը մանրերկրորդ խորհուն երեցաւ, և ապա շտապաբարձրութեամբ ըսաւ .

— Աղէկ, ա՛լ իրաւունք չունիմ գանգատելու . . . : Երթա՞ս բարեմէ, Մարիօն :

— Էմմանուէլ, ըսի՛ երեբուն ձայնով մը, մտածէ՛, բարեկամս . . . : Տակաւին կրնաս ամեն բան դադրեցնել . . . և հիմակ իսկ կը մննիմ հետդ եթէ կ'ուզես երդնուլ թէ պիտի ամուսնանաս հետս :

— Երբէք, երբէք :

Տէպարօ դէպ 'ի գուռը կ'ուղղուէր երբ յանկարծ Սէն-Սօրլէն վերստին երեցաւ անհնարին յուզումով և վայրենի նայուածքով . Էմմանուէլին թեւը բռնեց, աճապարանօք քովս եկաւ, և մեղ ըսաւ .

— Պահուեցէ՛ք, թէ ոչ կորսուած եմ։

Զարմացմամբ իրեն կը նայէինք . Սէն-Սօրլէն շարայարեց .

— Այս խուցը միայն երկու գուռ ունի . Պ. Յը Լիւսօն աջ կողմէն, մայր-թագուհին ալ ձախ կողմէն կը յառաջանայ հոս գալու համար . . . գաղանի ժամադրութիւն մ'է այս . երբէք պիտի չներնն ինձ ակնատեսներ բերած ըլլալս . . . : Հոն, սա վարագոյրներուն տակը պահուեցէ՛ք . . . : Շո՛ւտ ըրէք, յանձն Աստուծոյ :

Սէն-Սօրլէն մեզի դէպ 'ի պատուհանին խորշը հրեց :

Հազիւ հասեր էինք հոն, և ահա Մարի Յը Մէտիսի և Բիշլիէօ խուցը մտան :

Սէն-Սօրլէնի երկիւղը մեզի ալ գրաւած էր . չէինք համարձակեր ոչ շունչ առնելու, ոչ ալ շարժում մ'ընելու :

— Ի՞նչ անխոհեմ ընթացք, գոչեց եպիսկոպոսը՝ մայր-թագուհին տալով ծալածոյ ամթողը որու վրան ես նստեր էի պահ մ'առաջ :

— Երկար ատեն քեզ սպասելու կը պարտաւարէի, պարտն, պատասխանեց Մարի Յը Մէտիսի . վեց շաբաթ է՛ի վեր դժբաղդ

Ե վրդովւումով համակուած ըլլալս գիտես . . . : Խեղճ Լէօնօ-
բային դատը կը քննուի . պիտի մեղքենն անի ալ, ինչպէս մեռ-
ցուցին էրիկը . . . սոսկալի՛ բան . և զիս մինակ, անմիջիժար,
անշոյս կը թողուս մինչդեռ շատ գիւրին է քեզ ամենուն արթուն
հակողութիւնը խաբել : Հարկ եղաւ Պասօմբիէրին իրեն տրուած
պատուէրին հակառակ վարուիլ և այս տեղ քեզ հանդիպելուս
հաւանիլ, թէ ոչ մեկնած կ'ըլլայի առանց քեզի պեանելու :

— Տիկին, Նորին Վեհափառութիւնն արգիլեց զիս . . . :

— Սճառ կը խօսիս :

— Իրաւ կ'ըսեմ որ . . . :

— Անամօթաբար սուտ կը խօսիս : Տղաս ինքն աղաչեր էր քե-
զի որ հետս Պլուս գաս :

— Բայց եթէ հեռանամ պալատէն, ամեն պաշտօններէս կը
զրկուիմ : Չեն պակսիր փառամոլներ որք տեղս պիտի անցնին,
հակառակորդներ որ ինձ Քլատելու պիտի աշխատին :

— Ա՛հ, խօսէ ուրեմն վերջապէս . լաւագոյն կը սեպեմ այդ
գարշելի անկեղծութիւնը քան թէ կեղծապատիր խօսքեր, որք
միայն մէկ օգուտ ունին, այսինքն կասկածներ տալ ինձ մատնու-
թեանդ վրայ : Այսպէս ուրեմն, իս կ'ուրանաս . . . իս որ բա-
րերարդ եմ, իս որ թագուհիդ եմ, իս որ տկարութիւն ունեցայ
քեզի . . . :

— Կեցի՛ք, տիկին . . . : Եթէ ձեր բոլոր ծառաները Բարի-
զէն հեռանան ձեզի հետ, ա՛յ ոչ ոք ձեզի պիտի պաշտպանէ :

— Իրաւ կ'ըսես, կրկնեց թագուհին արինաբոյր հեգնութեամբ
մը . ուրեմն զիս պաշտպանելո՞ւ համար պալատը կը մնաս, Սրբա-
զան . . . զիս պաշտպանելո՞ւ համար թշնամիներուս հետ կը դաշ-
նակցիս, տիկին Տը Լիւիսին առջև ծունկի վրայ կը գաս, և կը
ջանաս տղայիս սիրուհին ընել զան . . . : Ո՛հ, լու՛է՛, ամէն բան
գիտեմ . . . : Անարգաբարո՛յ շողմարար, աննշան և տգէտ քա-
հանայ որուն զլուխը եպիսկոպոսական խոյր գրի . ի՞ժ զոր ծոցիս
մէջ տաքցուցի :

— Տիկին, չեմ կրնար համբերել այդպիսի նախատանաց :

— Ես շինեցի բաղդդ . . . ուրեմն կը պարտաւորիս ամեն բան լսել իղմէն եւ ամեն ընթացքիս համբերել :

— Բայց զիս այսպէս գնչելով ի՞նչ կը յուսաք :

— Յուսա՛լ . . . կը համարձակի յառա՛լ ըսիլ : Ար հրամայեմ, կը լսես, պարոն : Տակաւին ինձ ծառայող բաւական թեւեր կան պատճելու համար դուժմած որ կիներ կը մոռնայ, ապերախտ որ թագուհին կը մատնէ : Պէտք է հետս Պլուտ վալ :

— Անկարելի՛ է . . . :

— Ար պահանջեմ. դալդ, կը հրամայեմ որ պահս. դռնեց Մարի Տը Մէտիսի բարկութեամբ :

Երակներուս մէջ սարսուռ մը կը վազէր :

— Հա՛, հա՛, շարայարեց Մարի Տը Մէտիսի, մեծ յուսահատութիւն մ'է այն զեղանի դքսուհիէն զատուիլը . . . և օրիորդ Տը Մօնմօրէնսի անշուշտ բացակայութեանդ վրայ սիրտի լայ :

— Բայց, յանձն Սաստոմոյ, բարեհաճեցէք քիչ մը կամաց խօսելու, տիկին. այդ ալազականները կրնան սրահներէն լստիլ, մօտակայ ճեմասրահներուն մէջ մարդ կայ :

— Եւստ կը վախնաս : Այս ժամադրութեան մէջ եթէ վտանդի ենթարկուող մը կայ, թագուհին է. ինձի համար գողալու հոգէն կ'ազատեմ քեզի :

Մարի Տը Մէտիսին այս խօսքին վերջ կը տար երբ նայուածքը հովահարիս հանդիպեցաւ : Զայն մոռցեր էի աշտանակի բազմոցի մը վրայ որ ներս նստած աթուռին մօտ էր :

Կառաղի աղաղակ մը լսեցինք :

— Պարոն, գռչեց մայր-թագուհին, հոս կի՛ն մ'ունիս :

— Աի՛ն մը, ըսաւ եպիսկոպոսը զարմանքով :

Այնքան մեծ վախ մը զգացի որ ձեռքս ջղաձգայի՛ն շարժումով մը վարագոյրները բռնեց :

Թագուհին վարագոյրներուն շարժիլը տեսաւ, շուտով վաղեց և ուժգնակ : Թադատոցէս քաշելով սենեկին մէջ տեղը բերաւ զիս : Զնշմարած էր ոչ Տէպարոն և ոչ Սէն-Սօրլէնը : Վասն զի պատու հանին միւս խորշը կծկո՛ւտ ելին :

— Է՛, հիմա գործեալ ուրացիր, ըսաւ Բիշլիէօն :

Մարի Տը Մէտիսիին լանջակալին տակէն նարոլիական պաշտ գաշգն մը հանելը տեսայ, դաշոյն որուն Ֆրիլաթը փայլակի մը ցօլումին պէս շողաց : Ծուկներուս վրայ ընկայ անմուռնչ և սարսափահար :

Եպիսկոպոսն ալ չէր դիտեր թէ արթուն է թէ ոչ երազի մը ազդեցութեան ներքե կը գտնուի :

— Բայց շատ աղւոր աղջիկ մ'է ելեր, ըսաւ մայր-թագու-հին ահարկու քրքիջով մը : Թոյլ տուր ինձ, Պ. Բիշլիէօ, որ շնորհաւորեմ քեզի այսպիսի փափուկ ընտրութիւն մ'ըրած ըլլալուդ համար :

Ապա ետ եկաւ և դաշոյնը վերցնելով :

— Անճուղ, թէ ոչ մեռած ես, ըսաւ ինձ :

Տէպարօ՝ ինձ սպառնացող այս վտանգէն ահաբեկ՝ հեռացաւ պատահանէն, և Սէն-Սօրլէն ևս ստիպուեցաւ երեւելու :

Թագուհին գիմակը երեսը դրաւ :

Երկու անձանց երեւումն նէ սաստկապէս շուարեցաւ. ներս այս շտարթումը պատեհ առիթ սեպելով ոտք ելայ և արագօրէն խոց տալի. երկիւղ թռիչք կը տար ինձ :

Վայրկեան մը չէր անցած, և ահա իրողութեան տեղէն երկու հարիւր քայլ հեռի կը գտնուէի :

Ի նանիր կը ջանայի ուր գտնուիլս հասկնալու նախաձեռնեակներու և փողորներու լարիւրինթոսի մը մէջ : Պահակներուն հարց տ փութ ընելու կը պաթորասուէի երբ իզմէ երկու քայլ անդին ծերունի Տիւ Սէնթ-Էսթրի տապեալը նշմարեցի, որուն ահաբեկ գէմքն աշիշ որ և իցէ պարագայի մէջ շատ պիտի խնդացնէր զիս :

Ասպեան ուզեց խօսիլ, բայց բերանը գոցեցի և ըսի :

— Եր հասկնամ, սիրելիդ իմ Պ. Տը Բօզդրուա, աղամանգօ չգտնիր. չեմ զարմանար : Քարեհաճէ ցոյց տալու ինձ, ո՞ր է մատուցողը... մեծ վտանգէ մ'ազատեցայ հիմա, և կ'ուզեմ շնորհակալ ըլլալ Աստուծոյ :

Զիս թէն տունու ուզեց եռանդով :

— Չէ՛, ասպետ, չէ՛: Հարունակէ՛ խաղարկութիւններդ, և մատուռին ճամբան ցոյց տո՛ւր ինձ միայն:

Բօշգրուա սկսաւ ցո՛ցնել ճամբան իր սովորական խօսքերովը, զոր իս տեսնելու ուրախութիւնն աւելի կը յօշէր և կը խառնաւ շփոթէր:

— Բայց, շարայարեց, կնքամայրդ... քիչ մ'առաջ, երբ պարտահանգիսէն կ'անցնէի:

— Բաւական է ատի, ասպետ: Գտի՛ր դեղին ադամանկը, և լաւ վարձատրութիւն մը պիտի ունենաս:

— Համբոյ՛ր մը, հարցոց:

Պասօմբիեր ներկայ չէր որ հիանար այս կարելի եղածին չափ կատարեալ նոր խօսքին առջև:

— Այո՛, Բօշգրուա, համբոյր մը կը խոստանամ, եթէ ադամանդը գտնես:

Եւ սկսայ ճամբայ շարունակել. կէս ժամի չափ ուշ մնացեր էի: Այս անգամ որոշումս հաստատ կերպով տրուած էր. Տէպարօյի յամառութեանը պատճառաւ զղացած զայրումն ա՛լ անդրդեւելի կ'ընէր այս որոշումս:

Ար կարծէի թէ տիկին Տը Սէնթ-Էվրլմօնին կրակութեամբ թափելը պիտի տեսնեմ:

Գիտէի որ՝ ամուսնութեան լուրին վրայ իր զգալու առաջին բարկութեանը մէջ ամեն ջանք 'ի գործ պիտի դնէր այս ամուսնութիւնը խզելու համար. սակայն կը յուսայի այն ատեն իր սիրտը առնուլ անսահման յարգանքով և թախանձալի աղաչանքով: Ըստ իս անկարելի էր որ տիկին Տը Սէնթ-Էվրլմօն չհատնէր մեղմուելու և քիչ մը բարեկամութիւն ցոյց տալու ինձ երբ դաւակն ալ ներս առջև ծունկի վրայ գար և պաղատէր որ յերկնաստ օրհնուած ամուսնական կապերը չխզէ:

Այսպէս յանդդուութեամբս յանկարծ բարձր կացութեան մը տէրն եղեր էի, և Համբանի խեղճ նուիրակին աղջիկն արքունեաց ամենէն մեծ տիկնանց զասը կ'անցնէր:

Սոյն միջոցին ևս եռանդադին աղաղակեցի.

«Ա՛ դուշակութիւն ապագայիս, ո՛ դուշակութիւն ապագայիս :
Մարգրիտը մատուռին սեմին վրայ գաայ :

— Վերջապէս եկա՛ր, ըսաւ. անհանգստութեամբ սաստիկ կը
տանջուէի . . . : Քահանային համբերութիւնը կը հատնի. Պ.
Տը Լիւարը և օրիորդ Տը Լօնժիմօ պսակուեցան . . . զեռ հիմա
դացին :

— Մեղի առանց սպասելու, մրմուացի :

— Անհոգ եղի՛ր, պիտի գանձե՛ք զանոնք : Դերկոման և Ես հոս
մօտ տեղ մը, ՏըԼարպըրը—Մէք փողոցին մէջ մանական տուն մը
վարձու բռնեցինք. հոն պիտի պատսպարենք մեր երջանկութիւ-
նը, զեղանի բարեկամուհիս :

— Ա՛խ, Աստուած իմ, ըսի, այժմէ՛ն պիտի պարտաւորիմ՝ հետդ
գալ :

— Անշուշտ, Մարիօն. պահ մ'ետք աչ ոչինչ պիտի կրնաս
մերժել էրիկիդ :

Պահակներուն պարոն տեղակալն ասի կ'ըսէր ինձ փաբր ինչ
յաղթական ձեռով մ'որ դրեթէ չէր ապահովեր զիս. Դէպքին
ամենէն զուարճալի պարագան չէր երևար ինձ այն հնազանդու-
թիւնն որուն ապացոյցը պիտի սահանջէր իզմէն. բայց պէտք էր
համակերպիլ :

Մատուռը գրեթէ կատարեալ մթութեան մը մէջ ընկղմած էր :
Պատուհաններ ունէր որք փստիկոններուն վրայ կը բացուէին, հե-
տեաբար ամենամեծ անխոհեմութիւն մ'նշած կ'ըլլար ճրագները
վառելը : Միայն թէ տիրացուներու դասին ներքը լուսաւոր կէտ
մը տեսայ ուր Մարգրիտ կը տանէր զիս : Ոսկեղէն լամպ մ'էր
այն որ առաջ խորանին աջ կողմը կը վառէր, և անկէ քիչ մը
անդին կեցած էր Ֆրանչիսկեան քահանան՝ մեղի պսակելու պատ-
րաստ :

Քահանային ետեւը կեցեր էին երկու պահապան զինուոր որք
տրդէն վկայի պաշտօն վարեր էին զերկոման և Լիզէթ Տը Լօն-
ժիմօյին համար, և կը պատրաստուէին մեղի համար ալ նոյն
ծառայութիւնը ընելու :

Ծնրադրեցինք քահանային առջևն արան զլուրը մեծ կնգուղով մը ծածկուած էր :

Յառնթ իմ կը խոստովանիմ սովայն թէ այն տանն միայն խորհեցայ կատարուելու պատրաստուող գործին հանդիսաւորութեան վրայ : Մատուռին մէջ տիրող այս մթութիւնը , լուրթիւնը , նուիրական վայրն ուր կը գանուէինք , ձեռները մեր զլուրններուն վերեն երկնցող և սրբաշունչ խօսքեր արտաքերող այս եկեղեցական պաշտօնեան , վերջապէս տանն բան ինձ տեսակ մը զարհուրանք տալու կը նպաստէր : Իւրովի կը հարցնէի թէ քրեական յանցանք մը չէր այսպիսի խոստումով մը կապուիլս կնքամայրեօ գաղտնի , առանց ստանալու այն կնկան հաւանութիւնը , որ ցաւալի և մթին կեանքէ մ'ազատած էր զիս , և որուն բարեփութիւնը մինչև ընտանեացս վրայ ծառայեր էր : Ա՛զգայի թէ ուրջան յանցական էր ընթացքս և որքան ահագին ապերախաութիւնս :

Երբ խորհրդական այն ըսելու վայրկեանն եկաւ , բոլոր անգամներովս դողացի , ճակատէս պաղ քրտինք մը հոտեցաւ :

Ազեցի ելնել և փախիլ . բայց Մարգրիտին ձեռքն իմինս կը բռնէր . մատս կ'անցունէր փառաւոր մատնին որ խոստովանեալս գրաւականն էր , զիս իր կինը կ'անտանէր Աստուծու առջև :

Գլխու պտոյտ ունեցայ :

Մէկ բառով փարթամութեան և ուրախութեան ամբողջ ասպարեզ մը պիտի բնայի . մէկ բառով պիտի հաստատէի այն սէգ գեղբւհիններուն որք սլահ մ'առաջ Լուվրի սրահներուն մէջ ինձ կը դպէին իրենց արմուկովը : Ինչպէս այն տիկնանց համար , նոյնպէս և ինծի համար պիտի սքանչանային , զիս ալ պիտի յարգէին և մեծարէին . . . :

Քահանան նորէն կը հարցնէր ինձ . խղճի տագնապին աղաղակը լուեցուցի , և հաստատ ձայնով մը պատասխանեցի .

— Այո՛ , Մարգրիտ Տը Սէնթ-Էվրմօնը ամուսինս բնելու կը հաւանիմ :

Հազիւ լմեցուցեր էի այս խօսքը , և ահա ընդունեցայ այնպիսի որոտալի ապտակ մ'որու նմանը թերեւս երբեք չորստած է մարդկային այտի մը վրայ :

ԺԱ

Ապտակէն 'ի զատ բարկալի ձայնի մ'ականջներուս ստպէս գոչելը լսեցի .

— Ա՛՛՛՛, պղտի թշուառական, անարժան արարած, քեզ ըրած բարեացն փոխարէնը այսպէս կը հատուցանես . . . այն է անհեղինկ բարեկամութեանս արժէքը . . . քեզի ընդունող հիւրասէր տան մէջ խռովութիւն ձգելով կ'աշխատես . . . Ա՛՛՛՛, տղաս հետ կարգուելու կը հաւանիս, մուրացկանդ դու : Եկո՛ւր, եկուր տե՛՛՛՛ թէ քնչպէս կ'ուզեմ հաստատել այդ ազւոր ամուսնութիւնը :

Եթէ մատուռին սալաքարերը զատուելով քայլերուս տակ հարիւր ոտք խորութեամբ անդունդ մը բանային, անմիջապէս անոր յատակը թառող լոր կ'ընկնէի այս նախատինքն ազատելու համար :

Պատահի՞ն հոն երևալուն պահաճառն ամենապարզ էր . կը պարտաւորէի այս մասին ինքզինքս ամբաստանել թեթևութեանս և անխոհեմութեանս համար : Երբ Բօզգորուան թողուցի, պարահանգէսը գնաց նորէն և կնքամայրս գտաւ որ արդէն անհանդարտ էր զիս ալ չտեսնելուն համար : Ասպետին ամենէին չպատուիրեք էի որ լուծիւն պահէ . հետեաբար փութաց հանդարտելու տիկին Տը Սէնթ-Էլըրմօնը՝ ըսելով թէ Նուվրի մատուռը կը զրտնուէի :

Հոն գտնուիլս զարմանալի երեցաւ կնքամայրիս :

Առանց ամենեւին բան մը գուշակելու իրողութեան նկատմամբ, ողնք սակայն տեսնել թէ ճիշդ էին Բօզգորուա ասպետէն տրուած տեղեկութիւնները : Ուստի անոր թեք մտաւ, և երկուքը փասին եկան որպէս զի կարենան իմանալ թէ ինչպիսի քամածին ջերմութեամբ կ'աշխատէ ընդհանրապէս այս հանդիսէն կը հեռանայի Աստուծո ազօրք ընելու համար :

Եեղփիկ ներս մտան . մութն անտես ըրաւ մեզ անոնց մօտիլը :

Ստիպան ամեն բան իմացան :

Այն ատեն կոմսուհին՝ շատ արդար սրտմտութեան մը տեղի տալով՝ ապտակեց զիս : Ապտակին յաջորդող յանդիմանութեան թելադիրն էր անզուսպ բարկութիւն մը :

Մենք գետինն անցեր էինք ամօթահար :

Տիկին Տը Սէնթ-Էվրմոնն ձեզ ձեռքովը զիս վերցուց ուժ-գնապէս : Քիւսովը քահանային կնիւղը վար առնելու փորձ ըրաւ :

— Յիրտի, ըսաւ, շատ կ'ուզեմ տեսնել սա եկեղեցական պաշտօնէին երեսը, որ այսքան արժանաւորութեամբ կը կատարէ քահանայական պաշտօնը և դեռահաս անձերը կը պսակէ առանց անոնց ընտանեաց հրամանին :

Ֆրանչիսկեանը քայլ մ'առաւ դէպ ետ, և ահագին քահանայ մ'արձակեց զոր մատուռին արձադանքը կրկնեց աղմկալի կերպով :

— Մի աճապարէք, կոմսուհի. զիս ալ կ'ուզէք ապտակել : Ար նայեմ որ ուժգին կը զարնէք, և խստիւ կը պատժէք այս խեղճ պատանուհին պզտի կատակի մը համար որուն հեղինակները մենք ենք : Օ՛ն, հանդարտեցէք. կարծուածին չափ գէշութիւն մը չկայ. կրճղը տանի զիս եթէ վաւերական է պսակը :

Քահանան ասի ըսելէն ետք կնկուղը հանեց, և անսայ որ Պատմբիւրն էր կարծեցեալ քահանայն : Սաստիկ շուարեր էի :

Գարգրիտ՝ այս նոր դէպքէն կնքամայրիս սաստկապէս զարմանալը պատեհ տուիթ սեպելով՝ աներևոյթ եղաւ երկու պահակներուն հետ, նենդաւորն այս զգուշի նշաւակութեան մեղսակից էր :

Հապա՛ լիզէթ, որ ինքզինքը օրինաւորատէս պսակուած կը կարծէր :

— Ա՛հ, գնդապետ, ըսաւ տիկին Տը Սէնթ-Էվրմոնն, չվայելեր քեզ այդպէս խեղկատակութեան դարձնել Նկեղեցիին հանդէսները և զՍատուած նախատել մինչև իր տաճարին մէջ :

— Բայց, տիկին, ինձ կը վերադէպ այնպիսի աւերարիշտ դիտաւորութիւններ զոր շունեցած եմ... : Ձէ, պատուոյս վրայ կ'երդնում թէ շունեցած եմ... : Սակայն ըսեմ միտքս. ամեն օր ևս քան զէս կը շփոթինք կը մնանք. այս պզտի աղջիկներուն խելքը միտքը կարգուիլ է : Եթէ ժամանակ առ ժամանակ խա-

բէութեան չդիմենք, սովամահ կը մեռնինք . . . և այս վիճակն ատորմելի չէ յիրաւի :

— Լուէ՛, պարոն, կ'ամհնամ՝ այդ խօսքերը լսելով :

— Եղածն եղած է, ըսաւ Պասօմբիէր. ամենէն կարճ մի ֆոյն է՝ ըստ իս՝ ասկէ հեռանալ և ամենեւին չտարածել այս դէպքը . . . : Մնաք բարեաւ . . . : այս բանիս վրայ կը խօսինք երբ աւելի հանդարտ ըլլաք :

Եւ այս մասնիչը նոյնպէս աներեւոյթ եղաւ :

Մինակ մնացի կնքամայրիս և Տը Բօզդրուա ասպետին հետ :

— Ի՞նչ դաս, ի՞նչ դաս, օրիորդ, ըսաւ ինձ կոմսուհին սուրբ տեղէն դուրս տանելով զիս : Ամեն մարդ վրադ պիտի խնդայ հիմա, և այսօրուանէ կը պարտաւորիմ քեզի որ և է մարդու հետ կարգելու դիտաւորութենէ հրաժարել :

— Իզմէն՝ ի՛ զատ, ըսաւ Բօզդրուա . . . : այո՛, կ'առաջարկեմ տակաւին . . . և՛ եթէ՝ կը ներէք, տիկին . . . :

— Ի՞նչ. խեղճ բարեկամս, տակաւին այս անխոհեմ աղջիկը իբր կին կ'ընդունին :

Ասպետն իբր ստորասական նշան գլուխը ծոնց, և կնքամայրո՛ւ որ իր բարկութենէն ամօթահար կ'երևար քիչ մը՝ դրեթէ բարեկամական ձայնով մ'ըսաւ ինձ .

— Կը տեսնե՛ս, Մարիօն, Նախախնամութիւնն ահա օգնութեան կը հասնի քեզ. այս գիշերուան յախուռն ընթացքդ զաղտնի պիտի պահենք. խոհեմութեամբ որոշում մ'ընելու և յանձնաքննե՛րդ ինձ մոռցնելու աւիթն ահա առաջին և վերջին անգամ կը պատահի : Թոյլ կը տամ որ Բարիզ մնաս, յատուկ թէութեամբ մ'որ է Պ. Տը Բօզդրուային հետ ամուսնանալ . . . : Ի՞նչ կ'որոշես :

Այսօր գիտարին է ինձ նկարագրել այն անագորոյն զգայութիւնները որք այն ատեն կը յուղէին զիս :

Ներքնապէս տեսակ մը բանդալուշանքով գրաւուած էի. դա՛ղափարներս ուղեղիս մէջ իրարու կը զարնուէին. կը հարցնէի իրավիժնէ ինչ եմ թէ երազ կը տեսնեմ : Ինձ եղած նախա-

տանաջ իրականութեան վրայ ակ չկրնայով ամենափոքր կառկած մը պահել, անզօր կասողութեամբ մը յանկարծ համակուխտ զգացի: Վրէժս այս կամ այն անձէն պոնլու անհնարին փափաք ունէի, կ'ուզէի նոյն պահուն, հոն՝ ձեռքիս տակ նահապաղ մը գտնել... և երբ աղէկ ըմբռնեցի կնքամայրիս առաջարկութիւնը, երբ հինօրեայ սիրահարը մօտեցաւ՝ սպասիկ տւրախանալով և համոզուած ըլլալով թէ պատասխանս իր յոյսը պիտի իրագործէր, նորէն անհաւատալի անխռովութիւն մ'եկաւ վրաս, և լրբութեամբ խօնարհական ձեւ մ'ընելով՝ ըսի ասպետին:

— Ներեցէք, պարոն... չեմ կրնար ընդունիլ ձեր առաջարկութիւնը... չէ, յիրաւի, բնաւորութեամբ շատ փոքրահաս էք. տարիները թերեւ կատարելութեան վիճակի պիտի հասցնեն ձեզի, և պիտի սպասեմ որ հարիւր տարեկան հասակը մտած ըլլաք:

Բօզգրուա շմորեկով նահանջեց:

— Գացէ՛ք, Բօզգրուա, ըսաւ կոմսուհին:

Այն ատեն պալատին մեծ գաւիթին մէջն էինք: Տիկին Տը Սէնթ—Էվրմոն ձեռքս բռնեց սուանց բան մ'ըսելու, և զիս հեան իր կառքն առաւ որ քիչ մ'անդին կը կենար:

Առաջանին զաղտնապէս հրաման մը տրուեցաւ:

Առքը հիւսիսային դուռէն դուրս ելաւ, Տիւ Գօք փողոցը մտաւ, Սէնթ—Օնօրէ փողոցէն անցաւ, ապա փոխանակ ապարանքին ճամբան բռնելու դէպ 'ի Մօնմարդրի փոսերն ուղղեցաւ:

Ուր կ'երթայինք: Ձէի համարձակեր հարցնել կնքամայրիս որ փշտ լուռ էր: Առքը ժամանակ մ'ամայի քաղքին փշտ գլորեցաւ. մերթ ընդ մերթ կը կենար, և գիշերուան պահնորդները շղթաները կը քակէին որպէս զի անցնինք:

Թէև մութ էր, բայց և այնպէս շուտով և դիւրութեամբ գիտացի թէ զաշտավայրներու մէջ կը գտնուէինք բոլորովին. ձիերը քայլելով կ'երթային և ցից զառիթափէ մը վեր կ'եղնէին:

Ցուրտէն ու վախէս մարմնովին կը սարսուէի:

Վեհերոտաբար հարցուցի կոմսուհին թէ ուր կը տանի զիս:

չգիշաւ պատասխանելու : Աւերջապէս մութին հսկայաշէն դմբէթի մը ստուերագրիլը նշմարել կարծեցի . զիշերուան լուութեան միջոցին զանգակի մը ձայնը հնչեց :

Կառքը սեւաթղթի և ահալի շէնքի մ'առջև կանկ առաւ :

Մեր կառապանը նստարանէն իջաւ , դուռի մը մօտեցաւ , երկաթէ ծանր դռնահարով մ'երեք անգամ այն դուռին զարկաւ , և իսկոյն շատ մը կղպակներու ճոխնլը վախա տելլուց :

Երկու կրօնուհիներ երեցան . առաջինը լապտեր մը կը բռնէր , միւսը բանալիներու ահագին արցակ մ'ունէր մէջքը :

Այս կրօնուհիներն եկան մեր երեսները քննելու :

Կոմուհին անշուշտ անծանօթ չէր անոնց , վասն զի անոնք անձամբ վար ըրին կառքին ասրակիները և իրենց ձեռքը երկնցուցին միջի իջեցնելու համար :

— Թողութիւն շնորհէ՛ , դուքի ալ չկրնալով դիմադրել սարսափիս , և կնքամայրիս ոտքն ընկայ աղբոսելով :

— Է՛հ , ինչ ունիս , խե՛ւ . այցելութիւն ընելու եկայ Մարի Տը Պօվիլիէյի որ Մօնմարթրի սուրբ արասուհին է : Առաւօտեան աղօթքի ժամն է հիմա . ուստի պիտի կրնայ ընդունիլ զիս :

Մտանք , դուռը մեր ետեւէն գոցուեցաւ :

Տիկին Տը Սէնթ—Էվրմօն զիս սպասաւոր քոյրին սենեակը թողաց , ապա չորս նոր կրօնուհիներու հետ ետ եկաւ :

Նորեկները շուրջս բռնեցին որպէս զի խոյս տալու արգելք ըլլան ինձ :

— Օրիորդ Տըլօրմ , ըսաւ կոմսուհին կարճ ձայնով մը , պիտի բարեհաճիս այս նուիրական տունը քնալ մինչև այն օրն ուր մոյրդ պիտի գայ քեզ առնելու , նորէն Շալօն աանելու և խենդութեանցդ պատասխանատուութենէն զիս ազատելու համար :

Յարաւ կերպով մը բարեեց զիս և աներեւոյթ եղաւ :

Յառահապտութեան աղաղակ մը հանեցի , և ուղեցի անոր ետեւէն օրանալ , սակայն կրօնուհիներն արգիլեցին զիս , և կառքին հեռանալը լսեցի :

Փոփոխութիւն անսպասելի յոյս չկամր : Անքի մը մէջ բանտար-

կուած էի. բոլոր այլանդակ փառասիրութիւններս կը խորտակուէին վանդակապատի մը զարնուելով :

Լուսքի պալատէն մեկուսարան (cellule) մը կ'ընկնէի :

Հաւատուհիները զիս ուժով կը բռնէին խօսարանին մէկ ամբողջական վրայ : Արջնայի վազելու զէպ 'ի դուռն սրուն կողպակներն աղէտալի ձայնով մը վերսաին կը դոցուէին : Արջուէի, ահարկու աղաղակներ կ'արձակէի, կնքամայրս կը կանչէի որ ալ չէր կրնար լսել ձայնս, կը լայի, կը հեծկլտայի, այլ բոլորովին 'ի դուռ : Այս տակալի պատսպարանին մէջ չկար սիրտ մ'որ վշտիս կարեկից բլլար : Արօնուհիներն ինձի գերեզման մը բանալու պատրաստ ուրուաղաններու պէս առջևս էին տեղոյն և անբարբառ :

Անոնց ոտքն ընկայ, արտառք թափելով աղերսեցի որ թոյլ տան ինձ փախելու : Բայց անոնք լռելիայն զիս վերցուցին և պատարաստեցան քարշելով տանելու :

Տեսնելով թէ չէի կրնար այս կիները յաղելու յաջողել, իսկոյն ծայրայեղ վշտէ մը ծայրայեղ բարկութեան մ'անցայ : Բիւր թշնամանք ըրի և զարկի անոնց. մատերս անոնց լաւ ջանակները կը քաշէին և քօղերը կը պատուէին : Հուսով զսպեցին այս բռնաբարութիւնս և յաջողեցան հանդարտ կեցնելու զիս : Անփշապէս խօսարանէն դուրս տարուեցայ :

Գաւիթներէ, խոնաւ կամարներու տակէն անցուցին և լպրծուն բազրոտներէ վար իջեցուցին զիս :

Դուռ մը բացուեցաւ, զնդանի մը մէջը հրուեցայ :

Միայնակ դանուեցայ այս զնդանին մէջ որ բոլորովին խաւարամած էր :

Դուրսէն այս դուռն ալ նիզերով գոցուեցաւ : Միտ դրի կրօնուհիներուն քայլին որ կամարներուն ներքև իսկոյն դադրեցաւ լսուելէ, ապա ամեն բան լուր թեան մէջ թաղուեցաւ : Ա'լ որ և է մարդկային շուք չհասաւ ականջս : Ա'զդայի թէ միայն Աստուած կրնար լսել աղաղակներս, որք պատերուն թանձրութեան մէջ կը կորսուէին :

Բարեկութիւնս անցաւ և ջանացի աղօթք ընելու :

Ափսոս, ափսոս, ես ինքզինքս կը պարտաւորէի ամբաստանել զժբարդգութեանս համար: Ի ուր ընթացքս մտքիս առջևը բերելով՝ անկեղծապէս անարժան և արհամարհելի կը գտնէի զայն: Նոր կեանքիս մէն մի օրը նենգութեամբ և ստութեամբ նշաւաւուած էր: Աշխարհիս սովորութեանց մասին առանց ամենեւին տեղեկութիւն մ'ունենալու եկեր ամեն ժայտերու զարնուեր էի. ուրիշները խաբել ուզելով իմ ծուղակներու մէջ ես ինքս ընկեր էի: Կը նմանէի այն անխոհեմ փալէններու* որք ճրագներու պայծառութենէն կը շլահան և անոնց բոլորաթիքը գառնալու զաւով իրենց թռիչքը կ'այրեն:

Բայց յիշատակներուս ամենէն տրտմալին ու վրդովիչն էր տիկին Յը Սէնթ-Էլըրմոնի նկատմամբ ապերախտութիւնս:

Քաջ կը հասկնայի թէ՛ այն օրէն սկսեալ ալ անոր և իմ մէջ ամեն բան կը վերջանար: Երբեք պիտի չներէր ինձ ոչ իր վստահութիւնը խաբելս, ոչ իր բարերարութիւնը մոռնալս, ոչ ալ այն խօսքերը զոր իբր Բօզղորուային պատասխան ելեր էին բերնէս և որք յայտնապէս կը հաստատէին թէ մատուոին դէպքէն ետք ոչ կը վախնայի և ոչ կը զղջայի:

Կոմսուհին կը պարտաւորէր նամակ գրել ծնողացս. մօտ օրէն մայրս պիտի դար... մայրս որ այնքան խստաբարոյ, այնքան արդարասէր և այնքան անողորմելի էր:

Եւս կէտին վրայ երբ կը խորհէի արիւնս երակներուս մէջ կը սառեր:

Արդէն ժամանակն անցած էր: Ամենեւին լուսոյ ճառագայթ մը չէր թափածոցեր զնդանս: Սառնային խոնաւութիւն մը կ'իջնէր հօլանի ուտերուս վրայ և մազերս կը թրջէր ինչպէս կը թրջէ մեզ մը: Զիս գրաւող մահաբոյր ցուրտին շարժումով գիմադրելու ջանալով բանտին լայնութեամբն և երկայնութեամբը ժուռ կը գայի թեւերս կախած. պատերը կը շօշափէի, որոնցմէ սառնաբեկ Զուր մը կը ծորէր, կարծեցի թէ օձեր կը բռնեմ պատերուն վրայ:

* Phalène. Կեփէ փերլանէփ:

կուրծքէս ահաբեկ աղաղակ մը փախաւ :

— Փրկէ՛ զիս, Տէ՛ր իմ, փրկէ՛, գոչեցի :

Աղաղակս լսուեցաւ : Իսկոյն կղպակին մէջ բանալի մը դարձաւ :

Երկու կրօնաւորներ՝ գողի կանթեղ մը բռնած՝ դրան քով կեցեր էին, բարկութեանս վերջանալուն սպասելով համբերութեամբ :

Երկնուստ զրկուած երևցան ինձ ասոնք, և կատարելապէս հեռազանդելու խօսք տուի անոնց :

Վերջապէս ելայ բանտէն ուր հազիւ մէկ ժամէ 'ի վեր կը գրտնուէի. բայց այս կարճ ժամանակուան մէջ սոսկալի վիշտեր կրեի էի, և իւրովի երկում ըրի ալ անօգուտ կռիւ մը չսկսելու :

Կրօնաւորներն՝ հետս վարուեր էին ինչպէս կը վարուին մանկանց հետ. զիս վախցուցեր էին :

Ի՛հ, Տէ՛ր Աստուած, ես ալ վերջապէս ո՛չ ապագէն շատ երես առած, անզգամ, խենդ, և՛ կը խոտուովանիմ թէ նաև քիչ մը չարասիրտ մանկուհի մ'էի : Տաննութեորդ տարիս սակաւին չլրացած էր : Պչրասէր կը ցուցնէի ինքզինքս՝ վասն զի գեղեցիկ էի. բնաւորութեանս մէջ քիչ մը նեղատրտութիւն կար, վասն զի կին էի : Սակայն՝ ինչ և է՝ շատ գէշ սիրտ մը չունէի, և դիւրաւ կը ճանչէի յանցանքներս :

Եթէ բնութիւնն աւելի ազահ երեւած ըլլար իր պարզեներուն նկատմամբ, աւելի քիչ պակսութիւն ունեցած կ'ըլլայի. եթէ նուազ հրապոյրներ ունենայի, լաւագոյն եղած կ'ըլլայի. եթէ տգեղ ըլլայի, կարծեմ թէ բոլորովին բարեսիրտ մ'եղած կ'ըլլայի :

Արեւ կ'սկսէր ծաղիլ :

Բաւական մաքուր կեկ պղտի սենեակ մը տարուեցայ : Կրօնաւորները կրակ վառեցին հոն, վասն զի ցուրտէն ընդարմացի էի. անկողնոյս սաւանները տաքցնելու ուշադրութիւնը անգամ ըրին և զիս յորդորեցին քիչ մը քնանալու որ անհրաժեշտ էր այնքան բուռն յուզումներէ ետք :

Երբ արթնցայ, գաղափարներուս գոյնն ոչ այնքան սև էր որ-

քան էր այն որով նախ մթահարած էր զանոնք բանտին մէջ բնակիլս : Աղէկ մտածելով շատ յանցաւոր չէի զաներ ինքզինքս : Ի՞նչ բանի համար կը մեղադրէր զիս կոմսուհին . իր աղային հետ կարգուիլ ուզելուն համար : Բայց իր համովիկ աղան սրիկայ մ'է . իր համովիկ աղան ոչ զոք իրեն կին ընելու ճամբան խիստ ազդակի բռնող մ'է : Մազ մնացած էր զիս նետելու ծուղակի մը մէջ , ուսկէ ես՝ խեղճ աղանիս՝ պիտի չկրնայի՛ պրծիլ առանց հոն ձգելու ամենէն գեղեցիկ փետուրներս : Ես իր աղուն դէմ բռնութիւն չէի բանեցներ , և ան զիս կը խաբէր նուազ փափուկ կերպով : Երկար չընեմ . ամեն յանցանք իմս չէ . մեղաւորներէս աւելի պատժուեցայ . այսինքն սոսկալի ապստակ մը կերայ . քէն չեմ պահեր տիկին Տը Սէնթ-Եվրմոնին դէմ . ինչո՞ւ ինքն ալ չենրէ ինձ :

Իսկոյն գրիչ մ'առի , երկայն նամակի մը մէջ այս աղւոր խորհրդածութիւնները ընդարձակելով գրեցի , և կրօնուհիները խօսք տաին ինձ այս նամակը կնքամարս հասցնելու :

Նամակին մէջ հոն հոս 'ի նշան հլութեան քանի մը խօսք տեղադրեցի . բայց էապէս կը ջանայի զիս արդարացնել՝ յանցանքը տրիշնորուն վրայ թողլով , և՛ եթէ աւելի խորհրդածէի՝ դիւրին պիտի ըլլար ինձ հասկնալ թէ այսպէս գրելով դարձեալ խիստ աղւոր անիմաստութիւն մը կ'ընէի :

Նամակը գնաց Սէն-Թոմա-Տիւ-Լուվրը փողոցն ուր էր աիկին Տը Սէնթ-Եվրմոնին ապարանը , և յոյսով ինքզինքս կ'սփոփէի՝ միանգամայն խորհելով նախորդ գիշերուան գլխաւոր անձանց վրայ : Խնդուկս չէի կրնար զսպել՝ երբ կը յիշէի այն զարմանքը որով գրաւուած էի՝ Ֆրանչիսկեան կրօնաւորի մը կնգուղին տակէն տակէն ելնող Պասսմբիէրին ծիծաղկոտ դէմքը տեսնելով : Չգիտեմ ինչո՞ւ կը սիրէի այս անձնեայ մարդը . իրեն դէմ ոչ այնքան ոխ ունէի որքան ունէի պահակներու պղախ տեղակալին դէմ որուն խաղալիկն էի ես որ խարդախութեանս հանձարեղ կարգադրութեանց համեմատ միսը ունէի բաղդս շինելու գործի մ'ընել զան :

Սեփայն բան մ'ինձ իրապէս ցաւ կը տար :

Տէպարօ կրնար այս իրողութիւնը ամէն մանր պարագաներովը լսել : Ինքնասիրութեանս յետին ծայր նուաստանալը կ'զգայի : Բայց այս դործին մէջ շահ ու մատ ունեցողներն անշուշտ ամեն ջանք 'ի գործ պիտի դնեն արկածը չտարաձայնելու համար . հետեւաբար Էմմանուէլ բան մը չէր լսեր :

Նոյնպէս ցաւօք կը խորհէի խեղճ Լիզէթին վրայ :

Ուր էր նէ : Ինչ եղած էր իր շինծու էրիկին հետ :

Յիրաւի երջանիկ կը համարէի ինքզինքս . աղէկ պրծեր էի թաւարդէն : Ահա թերեւս այս պատճառաւ կը ներէի Պասօմթէրին : Եթէ իր ծպտումը չայստնած ըլլար , այս միջոցիս խիստ օրինաւորապէս կարգուած պիտի կարծէի ինքզինքս . աւելի ցաւակցութեան արժանի պիտի ըլլայի , և կնքամայրիս առջև շատ աւելի յանցաւոր պիտի երևայի :

Բայց մայր-թաղութիին ձեռքն անցնող հովահարիս վիճակն ինչ եղաւ : Ասանկ երկար ժամանակ վաճի մը վանդակապատին ետեւը պիտի մնայի և անզէտ պիտի մնայի այն իրերուն նկատմամբ որք խիստ հետաքրքրական էին ինծի համար :

Նամակս ղրկուելէն հինգ կամ վեց ժամի չափ ետք՝ երեկոյեան ժամանակ կրօնուհիներուս մին եկաւ իմաց տուաւ ինձ թէ վաճիին մայրապետը զիս կը հրաւիրէր իր սենեակն երթալու :

Բանքերուհիին ետեւէն երթալու փութացի :

Ջիս անցուց երկայն փողէ մ'որուն աջ և ձախ կողմերը կրօնուհիներու մենարաններ կը բացուէին : Շուտով մտայ սենեակ մ'որ դրեթէ իմինիս նման էր , և ինքզինքս աւաղուհիին առջևը դտայ :

Մարի Տը Պօլիէիյին ատենօք շատ դեղեցիկ ըլլալը կը դուշակէի , թէև խստամբերութիւնն աւերած ըլլար անոր գեղեցկութիւնը : Տակաւին հեռի էր նէ պառաւութենէ : Քառասնամայ կնկան տգնիւ կիցուածքը , վայելուչ հասակը և վեհաշուք դեմքը կ'իմացնէին թէ պառաւուհին ատենօք հզօր հրապոյրներով զարդարուած էր անշուշտ :

Երբ ներս սենեակը մտայ, ցոյց տուաւ ինձ կաղնիէ աթոռակ մ'որ քանդակուած փայտէ թիկնաթուռի մը մօտ էր. այս թիկնաթուռին վրայէն նոր ելած էր նէ ինձ բարի եկար ըսելու համար։ Ապա նորէն նստաւ և վար ըրաւ աչերը, իբր թէ ինձ խօսք ուղղէլէն առաջ ուզէր մտովին հաւքտուիլ։

Աւրջապէս անոյշ և համբերատար ձայնով մ'ըսաւ ինձ.

— Հատ պղտիկ ես, աղջիկս . . . : Չպարտաւորեցար սաեպ նշմարելու թէ մենք լալու և առաւպելու համար այս աշխարհիս մէջ կ'գտնուինք։ Երբ երանութիւնը ուղիղ ճամբէն խոտորելով կը փնտռենք, Աստուծոյ ձեռքը կը պատժէ մեզի։ Ամենէն ցաւակցութեան արժանի են անոնք որոնց կը խնայէ այս աշխարհիս մէջ, վասն զի հանդերձեալ աշխարհի մէջ պիտի պատժէ զանոնք։ Ահա այս պատճառաւ ստուգապէս քրիստոնեայ անձերն ամեն բան, անիրաւ բաները անդամ կ'ընդունին ապաշխարութեան ողորմ. այսպէս ընդունիլն արժանիք մ'է յերկինս . . . : Այս առաւօտուան քեզի դէմ գործածուած միջոցը խիստ գտար, աղջիկս։

— Ո՛հ, տիկին, արժանի եղեր էի այն միջոցին։

— Պատիւ կը բերէ քեզ այդ պատասխանը։ Սակայն կը պարտաւորիմ ըսել թէ իմ հրամանաւ չէ ստորերկիրը տարուիլդ։ Տիկին կոմսուհիէն բաժնուելով հարկադրեցայ առաւօտեան աղօթքիս երթալու, և՛ աղօթքի միջոցին՝ երբ փոխ-վանամօր խորհուրդ հարցուեցաւ՝ բաւականէն աւելի խտութիւն ցոյց տուաւ քու նկատմամբ։

— Բոլոր սիրտովս կը ներեմ իրեն, տիկին։ Իցի՛ւ թէ կրօնահինները՝ զոր սաստկութեամբս լնջնամանեցի՝ մոռնային յանցանքս ինչպէս ես պատիժը կը մոռնամ։

— Քիչ մ'առաջ նամակ մը գրեցիր կնքամայրիդ, շարալարեց վանամայրը տեսակ մը վարանումով . . . : Ահա այն գիրն որով պատասխան կը տրուի քուկնիդ։ Նաև քեզ զրկուեր են այն բաները որք քուկդ են։

— Աստուած իմ, բոլորովին կորսուեցայ, գոչեցի իւրովի։

Այս քանի մը խօսքը կը ջնջէին այն յոյսը զոր ցնորները ի-

րութիւններ սեպելու. քիչ մը շատ պատրաստ երեւակայութիւնս ունեցած էր առտու իսկ : Տիկին Տը Սէնթ-Էվըրմօն ինձ յանձնել կը տար այն առարկաները որք իմն էին . ուրեմն ստուգապէս որոշած էր իր ապարանքին սեմը արդիւել ինձ . ուրեմն կը պարտաւորէի բանտարկուած մնալու որոշում ընել՝ սոսկալի սպառնալիքի մը հետեանքին սպասելով :

— Նորանոր վիշտեր կը նախատեսես, ըսաւ մայրապետը . քաջասրտութիւն ունեցիր, աղջիկս . և եթէ Տիրոջ զոհ մը մատուցանելու առիթը պատահի, մի փախցնէր զայն :

Ապա նամակը երկնցուց ինձ . բաժէ, սնոր պարունակութիւնը կը գուշակէի :

Ահաւասիկ կնքամայրիս անողորմ պատասխանը .

«Էվրէյի մէջ օրիորդ Տըլօրմ էրիկ մը կամ վանքը ընտրելու մասին կը վարանէր : Արդ այսօր նէ կը պարտաւորի նուազ յօժարութիւն ունենալ կարգուելու . ամուսնութիւնն այնքան անյաջող կ'երթայ իրին որ չկրնար վանքը նախամեծար չընտրել : Իր ամենէն սիրելի իղձերը կանխաւ կատարել կարծեցի ես անձամբ զինքը Մօնմարմրի վանքը տեղաւորելով ուր աղէկ կ'ընէ կարելի եղածին չափ շուտ հապնելով նորընծայի զգեստը, ուրիշ է եթէ՝ իր յօժարութեանց մէկ նոր փոփոխութեամբը նախապատիւ համարի Շամբաներ երթալ և մայրը գտնել իր ընտանեաց շնորհաւորութիւնները ընդունելու համար » :

Թուղթը ձեռքէս ընկաւ, և երեսիս վրայ դեղնութիւն մը ծաւելցաւ բոլորովին :

Վանամայրը զիս նուաղելու մօտ տեսնելով՝ թեերը երկնցուց և զիս բռնեց աննեցուկ աթոռակին վրայ ուր նստեր էի :

— Բիշէ՛ քիչ մ'առաջ ըսած խօսքերս, բնաւ ան . Վեղ ան իրաւ երեցող բաները անդամ պէտք է ապաշխարութեան ողով ընդունիլ . ընդունիլն արժանիք մ'է յերկինս : Այո խօսքերը արտաբերած ըլլալս առանց պատճառի չէր, աղջիկս . . . : Կնքամայրդ չպիտի հաւանի ողորդելու :

Բոլորովին սարսափած էի :

Մայրապետին սենեակը մտնելով չէի յուսար թէ այսպիսի տրամալի լուրեր պիտի առնուի . այս սր աճա ա . յուսար թիւնս աւելի սաստկու թեամբ յայտնու . ցաւ :

Զնդանէ մ'եւեր և վայելուչ կերպով ուր խնամուեր էի . այս հակապատկերին սզգեցութիւնը կրելով սխալ դատողութեամբս ինձ նպաստաւոր եզրակացութիւններ հաներ էի : Ըստ իս յայտնի էր թէ ինչպէս կրօնահիւնքը նոյնպէս և տիկին Տը Սէնթ-Էլ-րըմօնու գեր էին վախ տալ ինձ : Յիմար վիտքս բացարձակ սարսափէ մ'եւած և կատարեալ անդորրութիւն մ'ընդունած էր առանց անցումի : Իւրովի կ'ըսէի թէ կոմսուհին այսքան ծանր կերպով զիս պիտի զղջացնէ կատակի մը համար , և ասոր վրայ շատ թեթեւ և անվայել նամակ մը ղրկեր էի՝ մոռնալով թէ Լուվրի մատուռին մէջ ինձի համար այն կատակը խիստ անկատակ էր :

Պատիժը շուտ հասաւ , և պահ մ'աներեւոյթ եղող վիշտս աւելի սաստկութեամբ զգալի եղաւ :

Մարի Տը Պօվիլիէ տակաւին կը բռնէր զիս :

Գունաբեկ դէմքս , տխուր նայուածքս և կուրծքիս շտապաւ ել և էջը տեսնելով՝ ըսաւ ինձ .

— Լա՛ց , որդեակու , լա՛ց . . . Լացը սփոփիչ է : Ո՛հ , հաւատա՛ որ քեզի՛ն աւելի ճանչած եմ վիշտերը : Բնութիւնը տկար է , և սրտին փոթորիկներն՝ ամպերուն փոթորիկներուն պէս՝ կը պարտաւորին անձրևի դառնալ : Մեր տրամալի մարդութիւնն իր ընթացքը ունենալ կ'ուզէ . . . : Լա՛ց , աղջիկս , լա՛ց . . . աղօթքն արտասուքն ետք կը դայ :

Թուեցաւ ինձ թէ վիշտս սփոփելու համար յատկապէս յերկնուստ իջնող հրեշտակի մը ձայնը կը լսեմ : Սկսայ հեծկտալ , և մայրապետին ծունկն ընկայ՝ զոչելով :

— Տիկին , դու ինչե՛ք իմ վրայ , կ'ուզէի մեռնի՛լ :

— Այո՛ , այնպէս չէ՛ . . . վասն զի ան ամենեկին անհատաւորիմ չեղաւ քեզ . . . ուրեմն շատ կը սիրես զան :

Քաղցր կարեկցութեան մը ձայնով արտաբերուած այս քանի մը խօսքը լսելով ինքզինքէս և յուսահատութենէս ամչցայ :

Իրօք ի՞նչ էր արտառքիս պատճառը : Եթէ սիրած ըլլայի Մարգրիտը, բուռն վիշտս կրնար չքմեղութիւն մը դառնել . . . բայց չէի սիրեր, բնաւ չսիրեր էի զան : Ուրեմն ի՞նչ բանի վրայ կը ցաւէի . կորստած ապագայի մը, աշխարհային ուրախութիւններու, պէտքստիական գոհունակութիւններու վրայ : Բոլոր վիշտերս գձուձ և անարգ ինքնամոլութենէ մը կ'աղբերանային . կը վախնայի նորէն ընտանեացս քոփե երթալ, անշուք կեանքս վերստին վարել . չկար յիս և ոչ իսկ մէկ տպաւորութիւն որ նուաստութենէ ազատ ըլլար և զոր կարենայի խոստովանիլ սրբասուն կրօնուհին որ բարեսիրտ ըլլալով վիճակիս վրայ կը ցաւակցէր :

Երեսս գոցեցի, և վիշտս՝ եթէ տակաւին կը տեւէր՝ նոյն միջոցին զղշուփ նմանութիւն մ'ունէր :

Մարի Տը Պօվիլիէ չէր գիտեր թէ որքան անարժան էի իր միտքաբուծեանց :

— Ափս՛ս, խեղճ որդեակս, ըսաւ, այս աշխարհիս մէջ այսպէս հեծկլտանքով և արտառքով կը վերջանայ ամեն սէր : Այս դրութեան սէրքէն արտադրուող հաճոյքը չմօտիւր այն անարատ ուրախութեանց զոր կը վայելեն Աստուծոյ ծառայողները : Ինչո՞ւ արարածին յարինք և երջանկութիւնը անորմէն տգի՞նք : Եղէ՞զն եղէ՞զին նեցուկ չըլլար, աղջիկս : Ի՞նչ է սէրը, ի՞նչ է նոյն իսկ թագաւորի մը սէրը . կորնչելի զգացում մը, որ իր ետեւէն ցաւեր և խայտառակութիւն կը թողու : Մտիկ ըրէ՞ ինձ, սիրելի որդեակ, թոյլ տո՛ւր որ փորձառութիւնս քու փորձառութեան տուաշնորդ ըլլայ . . . : Ատելութիւն մի կրեր կոմսուհիին դէմ . նէ աշխարհիս մէջն է . աշխարհիս տրամաբանութեան կը հետեւի : Իր տղան հարուստ է, իսկ դուն աղքատ . ազնուական է ան, իսկ դու ժողովուրդի զաւակ . բնաւ իր հաւանութիւնը պիտի չտայ ամուսնութեանդ : Հաւատ՛ ինձ, դարձի՛ր ծնողացդ քով . . . :

— Չէ՛, չէ՛, գոչեցի : Յանճն Աստուծոյ, տիկին, ազատէ՛ զիս մայրիս բարկութենէն . . . և քեզի պիտի օրհնեմ, սիրեմ, խրատներու պիտի հնազանդիմ :

— Բայց, ըսաւ վանամայրը, ինձ պատուիրեցին որ մայրիդ, միայն մայրիդ յանձնեմ քեզի :

— Ո՛հ, պիտի սքողեմ, կրօնահի պիտի ըլլամ. . . այժմ, ա՛յլ չեմ թողուր քեզի :

Մայրապետը սիրադին համբուրեց զիս :

— Աղջիկս, կրկնեց նա, եթէ Աստուած իր բարութեամբը քեզ տուաւ այս սուրբ կոչումը, փառք կը տամ իրեն թէ քեզի և թէ ինծի համար, վասն զի համակրութիւն անեմ վրայ. կ'զգամ թէ կը սիրեմ քեզի :

Մարի Տը Պօլիլիէ զիս իր քովը պահեց մինչև երեկոյեան նախընթացը :

Կրօնքն այսքան միտթարական և դորովալի կերպարանքով երևած չէր երբեք. կ'զգայի թէ երկնային բալասան մը կ'իջնէր սրտիս վրայ, և աչքէս աներեւոյթ կ'ըլլային հպարտութեան և փառամոլութեան այն ամպերն որք մինչև այն ատեն զիս կուրեր էին : Հաստատ որոշեր էի վանքը մնալ և ա՛յլ չղատուիլ այն առաքինի և արժանապատիւ կնիկէն որուն խօսքերը շարութեան ամեն բնագոյնէս կը հալածէին և առաքինութեան ճաշակը կը տալին ինձ :

Իսկոյն երկրորդ նամակ մը գրելով կնքածօրս աղերեսցի գինքը որ ծնողացս զրկած ազգարարութիւնը ետ առնու : Մայրս Բաթիզ կանչելն այսուհետեւ ինչ օգուտ ունէր քանի որ կրօնական պատասպարանի մը մէջ թաղուելու և մնացորդ կեանքս հոն անցունելու կը պատրաստուէի :

Առմուհին ընդունեցաւ այս խնդիրս, և օժիտս վանքին վճարերելու խօսք տուաւ :

Այն օրէն սկսեալ Մարի Տը Պօլիլիէ ինծի համար ընտանեացս առջև երաշխաւոր էր :

Հաքաթ մ'անցաւ :

Եւս քան զիս կը հաստատուէի բարձր որոշումիս մէջ. անկեղծաբար բարեպաշտ եղեր էի, և խորաննեբուն առջև կը զանէի քաղցրաւէտ հանդարտութիւն մը, անխառն երանութիւն մը զոր շնանչեր էի աշխարհիս մէջ : Վանամայրին խօսակցութիւնն և իր քրիստոնէական յորդորներն անհուն հրապոյր կ'ընծայէին ինձ. ան-

Հանգիստ կ'զգայի ինքզինքս երբ կը զարնէր այն ժամն ուր սովորաբար զիս կ'ընդունէր ան :

Ամեն օր երկու անգամ բաական երկար այցելութիւն կ'ընէի իրեն :

Երբեմնակի զիս հետը կ'առնուր պտոյտ ընելու համար , և միասին կ'երթայինք արբայարանին լայն պատերուն վրայ ուսկից անբառ մայրաքաղաքը մեր առջևը կ'երևար իր բոլոր աարածութեամբ : Ար քննէինք այս շէնքերու անտառը և քարեղէն աշխարհը . իրիկուններն անոր պալատներուն պայծառ լոյսերը կը նշմարէինք , և անոր հանդէսներուն հեռաւոր աղմուկը մինչև մեր ականջները կը հասնէր :

Սակայն կուրծքէս հառաչանք խոյս չէր տար քնառ . զիդջն ամենին չէր գար սիրտս պաշարելու : Քովս ունէի ապաշաւի հրեշտակ մ'որ խօսքով մը կրնար նայուածքս երկրէն անջատել և գէպ երկինք տանիլ :

Աչերուս արտառքով լեցուիլը կ'զգամ երբ այսօր կը յիշեմ այն բոլորովին անթերի հանդարտութեան և անարատ երջանկութեան վայրկեանները :

Ինչո՞ւ թողուցի ձեզի , սրբանուէ՛ր մենարաններ , ուր առաքինութիւնն իր քաղցրութիւնը ցոյց տուած էր ինձ : Անձեան՛ ըլլայ այն օրն որ զիս ձեր շրջապատէն դուրս հանեց , և հանգըստեան զոգէն փոթորիկներու միջևը նետեց :

Ճակատիս վրայ գրուած էր որ բախտս կատարեմ :

Սատանան երդում ըրաւ զիս Աստուծմէ ետ առնուլ : Այնքան սատանութիւն և խաբէութիւն բանեցուց , սրտիս քնացած յօժարութիւնները այնքան յարմարապէս գրգռեց , և գէպքերը՝ որք կը պարտաւորէին վանքէն կորզել զիս՝ այնպիսի արագութեամբ իրարու յաջորդեցին որ յաղթուեցայ առանց դիմադրութեան արժանիքը ունենալ կարենալու :

Ափսէ մ'ի վեր ամնաստանին մէջ խիստ զարմանալի յուզում մ'երեւան կ'ելնէր :

Հոն հոս , գաւթներուն , պարտէզներուն , ննջարաններուն մէջ

գաղանի ժողովակներ կ'ըլլային ուր դադտնապէս կը խօսակցէին : Ամեն երեսները տխուր , ամեն ականջներն ուշադիր էին :

Սովորաբար կրօնուհիներուն մին ժողովին միջև կը ճառաբանէր :

Իր ընկերուհիները հաւանութեան շարժումներով կը պատասխանէին ներա ճառախօսութեան , և ոմանք շրջակաները կը հըսկէին , որպէս զի գդակաւ գլուխը ծածկուած ատենաբանին իմաց տան եթէ դաւադրութենէն դուրս մնացող կրօնուհի մը գար :

Ատեն զի սաուդի . դաւադրութիւն մը կար , այս մասին յաջողակ էին կրօնուհիները պալատի մարդկանց պէս :

Բազմիցս այս խումբերուն մօտէն անցեր էի , և երևումովս վառ-վառ խօսակցութենէ մ'ետք յանկարծ խորին լուութեան մը յաջորդէլ գիտեր էի : Այս բանը վտանգաւոր երեցաւ ինձ , և պարտ համարեցի վանամայրին իմացնել իրողութիւնը :

Նէ սաստիկ տժգունեցաւ և պատասխանեց ինձ .

— Երկար ատենէ 'ի վեր գիտեմ անոնց ատելութիւնը , կը գուշակեմ իրենց սոսկալի նպատակները . պիտի մեռցնեն զիս :

— Սո՛ւրբ Աստուած , դոչեցի , ի՞նչ կ'ըսես , տիկին :

— Ո՛հ , մըմնջեց խոռվութեամբ , թերեւ 'ի վերուստ պատիժ մ'է այս . . . : Զէի պարտաւորիր ընդունիլ այս վանամայրու-թեան տիտղոսը . . . արժանի չէի այս տիտղոսին : Մեր քոյրե-րուն մեծադոյն մասը գիտէ այն գայթակղութիւնը զոր ատենօք տուի վանքին :

— Գայթակղութիւնը , կրկնեցի շուարումով :

— Այո՛ , աղջիկս , տրտմալի մեղուհի մը կը տեսնես յիս , և օրուան մը խեղութեանս վրայ որքան ալ լամ , քիչ է : Ինչո՞ւ չխոստովանիմ քեզ այն խեղութիւնս . աղան կամ անաղան աղե-տալի մանր պարապանքեր պիտի լսես . . . վասն զի ապահով եմ թէ այս մանր պարապանքերուն վրայ կը խօսին այն կրօնուհիները , և ահա քեզ պիտի ըսեմ ոճիրս , սրպէս զի ուրիշներէն չլսես զայն :

Եւ ահա պատմեց ինձ իր պատմութիւնը , որու միջոցին շատ ան-գամ աչքերս վար ըրի ներա կարմրիլը շտենելու համար :

ԺԲ

Տը Սէնթ-Էյնեան կոմսին կրտսեր աղջիկը՝ Մարի Տը Պօփլիէ՝ որ իր պատանութեան ժամանակը վաճառ էր՝ Մօնմարթրի արքայարանին մէջ ուխտադրութիւնը կատարելու և կրօնուհի ըլլալու պատրաստուած էր երբ Անրի Չորրորդ՝ Արգի և Իփրէյի ճակատամարտերէն ետք ահարկու դաւանալով Եկառ մայրաքաղաքը պաշարեց :

Իր զօրաց կայանքը հաստատուած կը գտնուէին վանքին մօտ, որու կանոնն այն ատեն բոլորովին թուլացած էր :

Արօնուհիները չէին նեղուեր, յայտնապէս կոչունք կ'ընէին, և զլիաւոր պաշտօնատարներուն հետ իշխանը կ'ընդունէին որ երկրիս ամենէն յանդուգն յաղթողն երեցաւ ամեն անգամ որ հարկ եղաւ յարձակումով տիրել քաղաքի մը կամ կնային սրտի մը :

Անրի վանական հոյլին մէջ շուտով նշմարեց նորընծայուհի մը, որուն յայտնապէս քծնեցաւ :

Մարի Տը Պօփլիէն էր այս նորընծայուհին :

Գիշեր մ'Անրի ներա սենեակը մտնելու յանդգնութիւնը ունեցաւ :

Ներս քրիստոնէական սարսափները փարատեց, զիմագրութեանը յաղթեց և վերջապէս համոզեց իր քօղը նետելու և խոյս տալու մետաքսեայ ելարանի մը միջոցով, որ արևմտեան կողմէն վանքը պաշտպանող պարսպին ատամանց մէկին կապուած էր :

Ապա Մարին Քէօփրի գղեակը տարաւ, ուր Անրի ամենայն հանգստութեամբ կ'երթար այցելութիւն կ'ընէր անոր :

Սակայն աղետալի գիպուածով մ'այս գղեկին մէջ Մարին մէկ տոհմուհիին կար Գարրիէլուհի անուամբ, որ աչքովը քաջ խաղալ գիտէր, և որ թագաւորին խեղճ նորընծայուհիին վրայ ունեցած սէրը մարեց : Մարի պչրասիրութեան խաբէութիւնները չէր գիտեր ամենէն : Լոկ իր սիրտովը կը սիրէր նէ, մինչդեռ

իր առհմուհին շատ կը սիրէր խելքովը, և խելքը շատ քիչ անգամ կը կտրուսէր ամենէն քաղցը հեշտութեանց գոգն իսկ :

Մարի շուտով մոցուեցաւ Գաբրիէլուհիին նենգութեանց շնորհիւ, և ստիպուեցաւ վանքը դառնալու :

Եկաւ խորանին առջև իր յանցանքը ողբաց, ուխտը կատարեց, կրօնուհի եղաւ, և իր յեղյեղուկ սիրողին հրամանաւը մայրապետ եղաւ ճիշդ այն վանքին ուսկէ խոյս տուած էր անոր ետեէն երթալու համար. տարօրինակ միջիթարութիւն, զարմանալի՛ յիշատակ :

Վանամայրը տաք տաք արտսուք կը թափէր այս տրտմալի պարագաները ինձ պաամելով : Տեսայ թէ սէրն ճրքան խորունկ տրտմաներ կը թողու կնիկի սրտի մը մէջ : Վանքի անաչառ քմեքմեներուն ներքեւ Մարի չդադրած էր Անրին սիրելէ, և հիմակ անոր յիշատակը կը պաշտէր : Սրտին վրայ կախուած մեռայեօն մ'արքայական սիրահարին պատկերը կը պարունակէր : Մեռաքսեայ ելարանը ցոյց տուաւ ինձ նէ : Մայրապետութեան գաշտօնը վարել սկսած միջոցին իր կրօնուհիներուն ձեռքէն դժուարութեամբ առած էր այս դայթալիզմութեան նշանայաղթը : Այս արիւնաթաթաւ կտաւ մը տեսայ, զոր Մարի ջերմուսնդութեամբ պապաւ, և զոր Բազիլեան* ոճիւրն հետեւեալ օրը Պ. Տը Պասմբիէր բերաւ, ըսաւ վանամայրը :

Այս Պասմբիէրի անունը սարսուռ մը տուաւ ինձ, և յանկարծ զիս տարաւ գէպ անցեալ մը զոր մեռած կը կարծէի :

Մարի Տը Պօփլիէյի հետ լացի. իր ողբալի պատմութիւնը սիրտս կը տրտմեցնէր, և ներա վրայ ունեցած սիրոյս աւելնալը կ'զգայի. բայց այս յաւելումին փոխարէն վանամայրն այն օրէն սկսելով իջաւ այն պատուանդանէն ուր զինքը կը տեղաւորէր յարգս ու համարումս : Այսմայ կը զրկէի զինքը այն փառապսակէն որով կը հաճէի պսակել իր ճակատը : Սուրբ մայրապետին տեղ՝ որաւ մտիկ կ'ընէի Աստուծոյ մտիկ ընելու պէս՝ խելճ

* Երեւել Ժեղուհի մ'որ Անրի Դ.ը պաննեց :

և անբաղդ կին մը տեսայ, որ ինք նոյնպէս իր սեռին տկարութեան նահատակուած էր, և որ իրաւունք ունէր մօտիթարելու և ցաւակցելու, այլ ոչ պախարակելու և աղարտելու:

Անշուշտ նէ հասկցաւ իր խոստովանութեան հետեանքը, վաճառի ըսաւ ինձ.

— Ա՛խ, անոյշ զաւակս, շատ յանցաւոր կը գտնես զիս. ապաշխարութիւնը Տիրոջ առջև յանցանքը կը լուայ, բայց մարդերու աչքը միշտ կը տեսնէ զայն: Ար պարտաւորիմ իմ ձեռքովս կազմուած կացութեանս հետեանքը ընդունիլ և խոնարհիլ երբ պէտք է խոնարհիլ: Եթէ օտար բերան մը հաղորդէր քեզ այս մանր պտրագանքը, թերեւս այլայլելով հաղորդէր: Յանցանքէս 'ի վեր շարունակ զրպարտութիւն կ'ընեն էութեանս դէմ: Պնդեցին թէ վաճառքը վերապաշխարէս ետք թաղաւորը շատ անգամ ինձ այցելութեան եկած է... անվայել ստութիւն մ'է այս: Քսան տարիէ 'ի վեր ապաշխարանք քաշելս և լալս չկրցան մեր քոյրերուն առջև թողութիւն դտնելու արժանի ընել զիս: Վերանորոգում մը ստիպողական կը դառնար. պարտաւորութիւններս ինձ կը հրամայէին զրգուել զայն. մեր քոյրերն անընդհատ խոչընդոտներ հանեցին, ամենէն փրկաւետ միջոցներս անընդհատ քերեցին: Վերջուպէս մեծ հարուածը տալու որոշումը ըրի: Չեմ ուզեր մեռնիլ միաբանութիւնը ձգելով այն ողբալի թուրութեան մէջ որ կորստեանս պատճառն եղաւ... Չէ՛, չէ՛: Ահա՛տ են դաւադրելու, աղատ են կեանքիս դէմ ոճիր գործելու...: Բայց Աստուած կը խօսի, և ես կը հնազանդիմ:

Աղբրսեց զիս որ բոլոր գորութեամբս աշխատիմ դաւաճանուհիներուն դիտաւորութիւնը իմանալու:

Պէտք չունէի այս աղաչանքին, և այն վախերն՝ որով գրտուած երեցաւ նէ՝ այնքան մեծ վիշտ մը կը տային ինձ որ որոշեցի դաւադրութիւնը 'ի դերեւ հանել կամ ես ալ անոր նահատակն ըլլալ:

Դիւրին էր վանամայրին թշնամուհիները զանազանել այն կրօնահիներէն որք իրեն հնազանդ կը մնային:

Առջինները կը պահուէին, կը փսփային, ահաբեկ կերպարան մը կը կրէին. երկրորդները պարզապէս սովորական կարգին կը հետեւէին, սակայն քիչ մը զարմանք ցոյց տալով երբ իրենց ընկերահիններուն գաղտնի խօսակցութիւնները կը տեսնէին :

Կարգ ըստ կարգէ հաւատարիմ կրօնահիններուն մօտեցայ :

Անոնց երկիւղը աւելցնելով, եռանդը զրգուելով յաջողեցայ զօրաւոր հակական (contre-mine) մը հաստատելու, և 'ի նպատար բռնութեան դաւադրութիւնն աւելի կուսակիցներ ունեցաւ քան թէ գէշութեան համար դաւադրութիւնը :

Երբ երկու բանակներն ռաւազդեցան, ժամանակ առ ժամանակ քանի մը նախամարտ կռիւներ եղան :

Չորս կամ հինգ դասալիքներ մեր վրաններն անցան, և իմացայ որ մեքենայութիւնը փոխ-վանամայրին փառասիրական նպատակներուն համար կը նիւթուէր : Նէ Մարի Տը Պօվիլիէյի տխուր զոսին և պաշտօնին աչք անկած էր :

Արդ տիկին փոխ-վանամայրը ժամանակաւ զիս զնդանը նետելու հրամանը տուած ըլլալով, կ'ուզէի իր այս ազնուութեան փոխարէնը կարելի եղածին չափ շուտ հատուցանել իրեն :

Բայց ներառ դէմ ապացոյցներու պէտք ունէի, և ամեն օր աւելի դժուարին կ'ըլլար ապացոյց ստանալը : Երկու բանակին մէջ բացարձակ էր անվստահութիւնը. անյայտ կասկածներ ունէի միայն. հրաշալի յաջողակութեամբ կը պահուէին թշնամուհիները, և լանջանակի կեղծաւորութիւնը սքանչելիք կը դարձէր անոնց քով :

Այս ամեն կրօնահիններուն բոլորովին անկեղծ բարեպաշտութեան մը դիմակով մի և նոյն տապանակին առջև ակնկոր և ձեռնամած ժողովուրիւ տեսնելով և զիսնալով սակայն թէ անոնցմէ իւրաքանչիւր ոք սրտին մէջ ատելութեան թոյն մը կը կրէ և յօժարակամ կ'ուզէ ըլլուկով յօշիւ իր առջև ծնրադրած ընկերուհին, ստուգիւ կը սրտմտէի :

Այս ամեն բաները չէին հաստատուիր այն յանկարծական կոշտ մը զօր վանքին համար զպաղիւր էի : Նորընծայութեան զգեստն արդէն ծանր կը պար լինէ :

Այս կիները ամեն բանի կարող համարելով և մայրապետին սարսափները առաջուանէն աւելի աղէկ ըմբռնելով՝ աղաչեցի որ ճաշարանին մէջ կերակուր չուտէ և իր սենեկին մէջ գործածէ այնպիսի անուղներ որոնց փորձն եղած ըլլայ : Բայց այս զգուշութիւնն ալ անօգուտ կ'ըլլար եթէ աչերս կատարելապէս բացած չըլլայի : Դաւադրութեան գաղտնի թելերը բռնելու յոյսս կտրելով, մեր թշնամիներուն ամեն ընթացքը և շարժումները կը դիտէի, հաստատ որոշած ըլլալով՝ աղմուկ մը հանել եթէ փոխ-մայրապետը ամօթապարտ ձգելու առիթը ներկայանար :

Այս առիթը ներկայացաւ Քրիստոսի մարմնոյ և արեան ասնին հետեւեալ օրը :

Երեկոյեան միջոցին միաբանութիւնները սովորութիւն ունէին ճաշատունին մօտ սենեկի մը մէջ հաւքուելու, ուր իրենց համար նստարաններ շարուած էին պաստերուն բոլորախըր :

Այս սենեկին մէջ տեղը հնդկափայտէ (bois des Indes) տեսակ մը բեմ կար :

Մարի Տը Պօվիլիէ բեմին վրայ կը տեղաւորուէր, Աւետարանին ձեւ քանի վկայութիւններ կը մեկնէր, կամ բարեպաշտական ուրիշ դիրք մը կը կարգար, մերթ ընդ մերթ կենալով և կրօնուհիներուն հաղորդելով այն խորհրդածութիւնները զոր ընթերցումը կը թեւալրէր իրեն :

Աւելի վարը, կաշնիի փայտէ շինուած թիկնաթոռի մը վրայ կը նստ'ր փոխ-մայրապետը, ժողովին նիստը լմննալէն առաջ նշան մը կ'ընէր, նորընծայութիւններուն մին իսկոյն կ'երթար և նորէն կը դար աքածաթեյ սկսէր մը բերելով զոր վանամօր գրքակալին քովը կը դնէր : Վանամայրի ամանը կ'առնուր, որուն մէջ սովորաբար շաքարախառն ջուր կ'ըլլար, կը խմէր ծարաւը անցունելու համար, և իր ընթերցումը կամ մեկնաբանութիւնները կը շարունակէր :

Կը յիշեմ թէ այն օրը Մարի Տը Պօվիլիէ բարեպաշտական դիրք մը կը կարգար որ այն ատեն մեծ համբաւ ունէր, և որ կ'անուանէր *Երեւոյնի Երեւոյնի Երեւոյն* : Ըսած էր ինձ թէ

քաջ կը ճանչէ հեղինակը, որ էր Քրանստա Տը Սալ՝ ժընէվի եպիսկոպոս :

Փոխ-մայրապետին մէկ նշանին վրայ արծաթեայ սկահը բերունցաւ ըստ սովորութեան :

Այն ատեն յունիսի մէջէ եինք. օդն անտանելի կերպով տաք էր : Մարի Տը Պովիլիէ տեսակ մը բարեհաճութեամբ կը նայէր նորընծայ կուսին որ ջուր կը բերէր իրեն :

Սրահին մէջ յանկարծ դողում մ'եղաւ :

Մօտս նստող կրօնուհիներուն մին կարծես ջղաձգային յանկարծաբան յուզումէ մը սարսոտեցաւ : Իրեն նայեցայ . խմբակներուն մէջ ամենէն եռանդաւորն խօսողներուն մին էր ան : Իր երեսը կապտազոյն էր : Փոխ-մայրապետին գէմքն ևս աւելի այլալլած էր, և իր նայուածքը չէր զատուեր մայրապետէն որ աճապարանք սկահը շուրթերուն կը մօտեցնէր :

Երակներուս մէջ ցուրտ մը զգացի, մտքէս փայլակ մ'անցաւ :

Անգամ մը ցայտելով մինչև բեմը նետուեցայ, և Մարի Տը Պովիլիէյին ձեռքէն յափշտակեցի սկահը որուն պարունակութեան մէկ պլատի մասը խմած էր առկաւին : Շարժումը, ցայտն և դործն այնքան արագօրէն տեղի ունեցան որ կրօնուհիներն ոտք ելան դուռնարեկ և դողահար :

— Ի՞նչ ունիս, աղջիկս, հարցուց վանամայրը :

— Այդ ամանին մէջ թո՛յն կայ, պատասխանեցի, օրտամութեամբ լին նայուածք մը սեւեռելով փոխ-վանամայրին վրայ :

Այս կինը նայուածքս անդոսնեց և գոչեց .

— Զրպարտութիւն, զրպարտութիւն :

— Տիկին, ըսի անոր, բարեհաճէ՛ աւելցածը խմելու և անմեղութիւնդ այդ կերպով մեր առջև հաստատելու :

Փոխ-վանամայրը նահանջեց մեռելի մը պէս դեղնելով, և իր թիկնաթոռին վրան ընկաւ իայտառակութեամբ և կատողութեամբ ճզմուած :

— Բովս եկէ՛ք, քոյրե՛րս, քովս եկէ՛ք, դուչեց Մարի Տը Պովիլիէ զարհուրանքով :

Ակնթարթի մը մէջ մը բանակի զինուորները բեմը շքապատեցին :

Մեր թշնամիներուն մեծագոյն մասը դաւադրութեան գերեւումը տեսնելով աճապարանօք եկաւ միացաւ հաւատարիմ գունդին հետ :

Մեզմէ հեռի հինգ կամ վեցը յանցաւորներ մնացին որոնց ոտքը սաստիկ բռնուեցաւ երբ իրենց յանցաւորութիւնն երևան ելաւ, հետեաքար չկրցան իրենց ընկերուհիներուն հետեիլ :

Փոխ-վանամայրին վրայ յարձակելով արիութեան առաջին օրինակը տուի :

Կաշկանդուեցաւ նէ, և իսկոյն նետուեցաւ ճիշդ այն ստորերկրեայ զնդանն ուր իր հրամանաւն այնքան սոսկալի անձկութեան ժամ մ'անցունել տուեր էր ինձ. զնդանին դուռը կղպուեցաւ :

Միւս մեղսակիցները դիւրութեամբ զսպեցինք :

Բայց այս ամէն անկարողութեանց ժամանակ կը մոռցուէր օդնութիւն հասցնել Մարի Տը Պովիլիէյի : Արծաթեայ սկահին մէջ մնալիքնդի օշարակ կար. նէ այս օշարակէն բաւական խմած ըլլալով իր կեանքը վտանգի մէջ էր, և արդէն ահարկու ախտանշաններ կ'երևային : Իր սենեակը տարինք զինքը. վազելով վանքին ագարակը դացին և պնակ մը տաք կաթ բերին. և երեկոյին իսկ ստուգապէս գիտէինք թէ վտանգն աներևոյթ եղած էր :

Հետեւեալ օրը բոլոր Բարիզ Մօնմարթրի Պենետիգթուհիներուն այս տարօրինակ պատմութեան տեղեկացաւ. իմացաւ թէ տնոնք իրենց արբասուհին թունաւորել ուզեր էին :

Մարի Տը Պովիլիէ պալատին մէջ բազմաթիւ բարեկամներ ունէր տակաւին, և ամէն կողմէն այցելութեան եկողներ եղան : Հետզհետէ ընդունեցաւ նէ Տը Գօնտէ իշխանուհին, տիկին Տը Նըվէրը, Տը Վանթատուր և Տը Սիւլլի դքսուհիները, Տը Պոյեօն մարեշալուհին և տիկին Տը Լա Ֆայէթը որ իր աղջկը ձեռքէն բռնելով բերած էր. զմայլելի և դեւ բոլորովին փոքրահաս պատանուհի մ'էր այս, և եղնի մը պէս փողերուն սալաքարերուն վրայ կ'ոստոսաէր :

Մայրին քով ներա այսպէս զուարթութեամբ վազվզելը տես-

նելով մաքէս չէի անցուներ թէ թաղաւորի մը սէրը առանձնի առիկէն ետք զան ևս վանքի մը վանդակապատներուն ետեւը պիտի տանէր :

Արանց դատէն նախ միայն Տ'Էթրէ մարեշալն եկաւ, նաև Ծերունին Սիւլլի որ հաղուստովն անգամ հաւատարիմ մնացած էր իր տիրոջ՝ Անրի Դ-ի յիշատակին :

Այս Ծերն ընտանեկան պատկերի մը տպաւորութիւնը ըրաւ իմ վրայ :

Այս ամեն ականաւոր անձերը մայրապետին սենեակը կը տանէին :

Արդէն անոնց մեծտղոյն մասը Լուվրի մէջ տեսեր էի, և նորընծայութեան քողերուս ներքե անոնց և ոչ մին ճանչեց տիկին Տը Սէնթ — Էվըրմօնի տանուհին :

Իսկ կնքամալըս չերեցաւ՝ անշուշտ վախնալով որ ինձ կը հանդիպի :

Բայց շուտով դէմ առ դէմ գտնուեցայ ճանշւորի մը զուարթ երեսին հետ :

— Ի՞նչ. դժւն ես, Մարիօն . . . : Խեղճ պատանուհի . . . : ատանկ հազուամ ըլլաս . . . : Այս հանդիպումին փոխարէն փառք կը տամ Աստուծոյ : Սա մեր շուտիկ կոմսուհին երբեք չուզեց մը ըսել թէ ուր թաղած է քեզի. երեւակայէ թէ որքան անհանգիստ էինք : Տէպարօ սուկալի կերպով զայրացած վիճակի մէջ կը դառնուի. Սէն — Թոմա — Տիւ — Լուվրը փողոցն աղմուկներ պիտի հանէ : Բիրաւի ձախորդ եմ . . . միշտ երկրարդ կարգի եմ, և երբ սիրահարին մէկը կ'երթայ, ուրիշ մ'ունենալդ կը տեսնեմ . . . : Վերջապէս հոգ չէ, պահ զիս . . . : Եւ . . . : Զմայլելի՛ ես այդ նորընծայութեան հաղուստովդ :

— Բայց, գնդապետ . . . :

— Լուէ՛ . . . մարդ կը գայ . . . : Վիշտերուդ պատճառ եղայ, պիտի փարատեմ զանոնք, անհոգ եղիք :

Եւ վանամայրին սենեակը մտաւ, որ էր արդէն պզտի մարդիկահին՝ իր կիներ : Միայն ինքը զիս ճանշած ըլլալով՝ արադօրէն

այս խօսքերը ականջիս ըսելու համար թոյլ տուած էր որ մարտիրոսահին իրմէն քիչ մ'առաջ անցնի :

Ուրիշ անձեր վրայ հասան , որով Պատմաբէր արդիւրեցաւ ուրիշ խօսք ալ ըսելու . եկողներն էին Քրանսուա Տը Սալ եպիսկոպոսն և տիկին Տը Շանթալ : Արքազան եպիսկոպոսն այն ատեն Բարիզի մէջ կը գտնուէր վիզիթանտին ըսուած կրօնահիններուն վանքը մեկուսանալու համար :

Իր օրհնութիւնը տուաւ ինձ : Բա՛րէ , կ'սկսէի այս օրհնութեան անարժան ըլլալ :

Կրօնահիններուն ապստամբութիւնը զուարթաւ ազդու կերպով նպաստեր էի . սակայն սրտիս մէջ ուրիշ ապստամբութիւն մը կը գոռար , և ամեն օր այս ապստամբութեան նորանոր սնունդներ կը տար : Ա՛լ չէի ազօթեր . դայթակղութիւն տուեր էին ինձ այն մոլութիւնները , չարանիթ նպասակներն և անողգքելի ատելութիւնն որոնց վանքի մը մէջ զարդանալը տեսեր էի :

Փախելու դիտաւորութիւնս յայտնի և ճշմարիտ էր . հոգեբոյր ուրախութեամբ ընդունեցայ այն յոյսը զոր պահ մ'առաջ Պատմաբէր տուած էր ինձ , և անհամբերութեամբ այս յոյսին իրագործութեանը սպասեցի :

Օրէ մ'աւելի չէի պարտաւորի մաշուիլ :

Հետեւեալ օրն երբ մայրապետին սենեակը մտայ , կին մը նշմարեցի որ կրակարանին առջև ծռուած էր և բուսաշուրերը կը տաքցընէր . գլուխը դարձուց այս կիսն և զարմացման աղաղակ մը չկրցայ զսպել :

Թերեզա Պիւ լմանն էր նէ :

— Այս պատանահին կը ճանչես , սիրելի աղջիկս , հարցոյց վանամայրը :

— Այո՛ , փութաց սլատասխանելու Թերեզա , օրիորդը Տը Պատմաբէր մարքիզոսահին տունը տեսած եմ :

Հիւանդուհին անկողնոյն մէջ գնդապետէն ստորագրուած յետապայ տոմսակը տուաւ ինձ .

» Խեղճ՝ վանամայրս ,

» Երէկ Բարիզ վերադառնալու ժամանակ մարդիլուհին և ես
» կը խօսակցէինք ցաւալի կացութեանդ և այն վտանգին վրայ ,
» որու թերևս առկաւին երկար ատեն ենթարկուած պիտի ըլլաս
» կրօնուհիներուդ հետ : Ասելով թիւնն օրուան մը մէջ շանցնիր .
» կը վախճանք որ քեզի թունաւորելու նորանոր փորձեր ըլլան
» թերևս : Մարդիլուհին քեզ կը ղրկէ իր սպասուհիներուն մին ,
» որու իբր անձիւ կրնաս վստահիլ . կինս կը յորդորէ քեզի որ
» այս կնկան ձեռքովը դուրսէն դնել առաջ ընթրիքիդ հարկաւոր
» ամեն բաները և անոր միայն վստահիս » :

Անմիջապէս հասկցայ Պասօմբիէրին յանդուգն խաբէութիւնը ,
և յաջողեցայ յուզումն Մարի Տը Պովիլիէյէն պահելու :

Քառորդ մ'ետք Թերէզա խղիկիս մէջն էր , ուր հազարումէ կ'
կերպով զիս շոյեց և բացատրեց ինձ վնասը վանքը բերող զար-
մանալի խարդախութեան զուպանակները :

Նախ իր առեանգին նկատմամբ կ'ապկածներս փարատեց , վաւեր
զի Տէպարօ՝ Րիշլի'օի սենեկին մէջ ուրիշ ըսելիք ունենալով՝ այս
մասին բան մը չիմացուցած էր ինձ , և իմ ալ մտքէս շանցած
էր այս առեանգին վրայ հարցումներ ընել իրեն :

Իրօք Էմմանուէլ ինքն աներևոյթ բեր էր դժբաղդ գաւազա-
նակիր նուիրակին նշանուհին՝ Թերէզան :

Հարսնիքէն երկու օր առաջ Թերէզային հետ խօսքը մէկ ը-
րաւ , և ամենայն դիւրութեամբ ընդունել առաւ անոր իր նպա-
տակը , պատուոյն վրայ խօսք տալով աւելի փոքրահաս և մանա-
ւանչ աւելի գեղեցիկ էրիկ մը տալու անոր :

Ինչպէս կրնայ գրեւորուիլ , այս համաձայնութենէն ետք՝ հարս
ու փեսան տանողներուն ճամբուն վրայ պահանջներուն յարձակիլը
միայն դիպուածի արդիւնք չէր : Անոնց պաշտօնատարներուն մին՝
որ Էմմանուէլին բարեկամն էր , յատկապէս զօնոնք այն ճամբան
բերած էր , և առեանգին մէն փ մասնաւոր պարագան խիւտ յա-
ջողակ կերպով մը կարգադրուած էր :

Տէպարօ իր խօսքին հաւատարիմ մնալով ստուգապէս Թերէզան կարգած էր զեղեցիկ կալուածքի մը հողարարձութիւն հետ. այս կալուածքը Սէն-Վիգթօր արուարձանին մէջ . Տէպարօյին սեպհականութիւնն էր : Թերէզա ինձ նկարագրից պաշտելի պզտի տուն մ'որ զմայլելի պարտէզներ, զլուծական անտառակներ ունէր, անթերի գրախտ մը, հուրինբու բնակարան մը, Վուր' Ըսաւ ինձ նէ իր նկարագրութիւնը աւարտելով տեղաւորուելէ շուտով տեսնելու յոյս ունիմ :

Թող կը տայի որ խօսի Թերէզա :

Սիրտս ուժգնակի կը բախէր, զլուխս սաստիկ աաքցած էր. ալ չէի կրուեր :

Ազատութիւնն ինձ տրուելու եկած էր. ախնով, հոգեկնութիւններով ընդունեցի զայն :

Կը մնար ինձ հասկնալ այն զարմանալի համադիպութիւնը, որով Տէպարօ և Պասսմբիէր՝ շղթայս խորտակելու նպատակաւ միացեր էին միասնական ջանադրութեան մը համար : Հաստ պարզ էր այս բանը :

Հելվէտիացիներուն գնդապետն իր կնիզուղը նետելէն ետք պարահանդիսին սրահը գնաց և հոն գտաւ Տէպարօն և Սէն-Սօրլէնը որոնց սիրտը տակաւին թունդ կ'ելնէր մայր-թագուհիին բարկութեան պատճառաւ : Իշխիէօյին քովը ձգեր էին Մարի Տը Մէտիսին, որ ստիպուած էր բաւական համարիլ անհոյժ տրուած քանի մը բացատրութիւնը, նաև կատարեալ և ակնածական խորհրդապահութեան մը խոստումը :

Այս պարոնները զիս կը փնտռէին որպէս զի յորդորին լուռ կենալու, նոյն միջոցին գնդապետն եկաւ իրենց քովը :

Փութաց յայտնելու անոնց մատուոյին հետաքրքրական պատմութիւնը, և Տէպարօ այս արկածին շնորհիւ իր յոյսերուն որքան շահիլը անմիջապէս ընդհամարելով Պասսմբիէրին խոստովանեցաւ զիս սիրելը :

Հետեւեալ օրն իմացան աներևութանալս :

Էմմանուէլ՝ սպասիկ բարկացած՝ գնաց կնքամօրս տունը : Հար-

ցուց անոր թէ ինչ բրած էր ղիս, և՛ ինչպէս կ'ենթադրուի՝ տիկին Տը Սէնթ-Էվրմօն ծաղրեց Տէպարօյին ժպտութիւնը. խեղճ փառաբանն ամենին բան մ'իմացած պիտի չլլար եթէ բարեբաղդարար գնդապետը Մարի Տը Պօվիլիէյին այցելութեան եկած չլլար:

Այս այցելութեան օրն իսկ իրենց նպատակը դործագրելու միջոցները կազմեցին, և իսկոյն Թերէզան եկաւ:

Պատմութիւն համարձակեցաւ այս կիներ ղրկելու իբր իր կնկան մէկ սպասուհին. այս առասպելը շատ ճշմարտանման էր, հետեւաբար ամենափոքր կատկածի տեղի չտուաւ:

— Էիմակ, ըսաւ ինչ այս քսու կիներ, փախուտը դիւրին է: Վաճաքին մէջ աշխարհական սպասուհի մը կացութիւնը տնիմ. ուղած ժամանակս և ամեն պատրուակներով կրնամ դուրս ելնել: Վաճաքին շրջականները բանքեր մը կ'սպասէ, որ պատրաստ է իմացնելու թէ ինչ օր և ինչ ժամ ընտրած ենք փախելու համար: Պէտք է վաստկիլ դրան պահանջուհին, բանալիներուն տրցակը առնուլ, և ահա կ'ազատինք:

— Չէ, ըսի, չէ: Դաւադրութեան մէջ գրոյլուհին (tourièrè) միշտ գէմ էր. իսկոյն այս առիթը պիտի բռնէ վրէժը լուծելու և ղիս վաճաքը կեցնելու համար. . . : Լատպոյն բան մը կը մոտածեմ. . . : Այս գիշեր թող արեւմտեան պարսպին ստոյգը մարդ գանուի կառքի մը հետ:

Թերէզան այս մասին ուրիշ բան չհարցուց, և վաղից բանբերին խնաց տալու:

Իսկ ես շուտով վանամայրին սենեակն իջայ:

Երբ գիշեր եղաւ, զինքը աւելի գէշ վիճակի մէջ տեսնել ձեացուցի: Թերէզա հաւաստեց անոր թէ խոհեմութիւն էր թող տալ մեզ իր անկողնոյն քով հսկելու, և այս արտօնութիւնն առանց գժուարութեան արուեցաւ մեզ:

Բոլոր կրօնականները ժամն ինին իրենց նշարանը կ'երթային:

Կէս գիշերին մօտ Մարի Տը Պօվիլիէ հանդարտ քուն մը կը քնանար:

և անբաղդ կի՛ն մը տեսայ, որ ինք նոյնպէս իր սեռին տկարութեան նահատակուած էր, և որ իրաւունք ունէր միփթարելու և ցաւակցելու, այլ ոչ պախարակելու և աղարտելու :

Անշուշտ նէ հասկցաւ իր խոստովանութեան հետեանքը, վառն զի ըսաւ ինձ .

— Ա՛խ, անոյշ զաւակս, շատ յանցաւոր կը գտնես զիս . ապաշխարութիւնը Յիրոջ առջև յանցանքը կը լուայ, բայց մարդերու աչքը միշտ կը տեսնէ զայն : Արարտաւորիմ իմ ձեռքովս կազմուած կացութեանս հետեանքը ընդունիլ և խոնարհիլ հրապէտք է խոնարհիլ : Եթէ օտար բերան մը հաղորդէր քեզ այս մանր պարագաները, թերեւ այլայլելով հաղորդէր : Յանցանքէս 'ի վեր շարունակ զրպարտութիւն կ'ընեն էութեանս դէմ : Պնդեցին թէ վախճանը վերադառնալէս ետք թաղաւորը շատ անգամ ինձ այցելութեան եկած է . . . անվայել ստութիւն մ'է այս : Բսան տարիէ 'ի վեր ապաշխարանք քաշելս և լալս չկրցան մի քոյրերուն առջև թողութիւն գտնելու արժանի ընել զիս : Վերանորոգում մը ստիպողական կը դառնար . պարտաւորութիւններս ինձ կը հրամայէին զրգուել զայն . մի քոյրերն անընդհատ խոչընդոտներ հանեցին, ամենէն փրկաւետ միջոցներս անընդհատ քեզեցին : Վերջապէս մեծ հարուածը տալու որոշումը ըրի : Չեմ ուզեր մեռնիլ միաբանութիւնը ձգելով այն ողբալի թուլութեան մէջ որ կորստեանս պատճառն եղաւ . . . Չէ՛, չէ՛ : Ահա՛տ են գաւազրելու, ազատ են կեանքիս դէմ ոճիր գործելու . . . : Բայց Աստուած կը խօսի, և ես կը հնազանդիմ :

Աղերսեց զիս որ բոլոր զօրութեամբս աշխատիմ դաւաճանուհիներուն դիտաւորութիւնը իմանալու :

Պէտք չունէի այս աղաչանքին, և այն վախերն՝ որով գրաւուած երեցաւ նէ՛ այնքան մեծ վիշտ մը կը տային ինձ որ որոշեցի դաւադրութիւնը 'ի դերե հանել կամ ես ալ անոր նահատակն ըլլալ :

Դիւրին էր վանամայրիկն թշնամուհիները զանազանել այն կրօնաւորներէն որք իրեն հնազանդ կը մնային :

Առջինները կը պահուէին, կը փսփոսային, ահաբեկ կերպարան մը կը կրէին. երկրորդները պարզապէս սովորական կարգին կը հեռուէին, սակայն քիչ մը զարմանք ցոյց տալով երբ իրենց ընկերահայրներուն զազանի խօսակցութիւնները կը տեսնէին :

Կարգ ըստ կարգէ հաւատարիմ կրօնահայերուն մօտեցայ :

Անոնց երկիւղը աւելցնելով, եռանդը զրգուելով յաջողեցայ զօրաւոր հակական (contre-mine) մը հաստատելու, և 'ի նպատակաւ իրենց դաւադրութիւնն աւելի կոտորակիցներ ունեցաւ քան թէ գէշութեան համար դաւադրութիւնը :

Երբ երկու բանակներն ուրուադրեցան, ժամանակ առ ժամանակ քանի մը նախամարտ կռիւներ եղան :

Ձորս կամ հինգ դասակները մեր վրաններն անցան, և իմացայ որ մեքենայութիւնը փոխ-վանամայրին փառասիրական նպատակներուն համար կը նիւթուէր : Նէ Մարի Տը Պօփիլիէյի տիւտ-զոսին և պաշտօնին աչք տնկած էր :

Արդ տիկին փոխ-վանամայրը ժամանակաւ զիս զնդանը նետելու հրամանը տուած ըլլալով, կ'ուզէի իր այս ազնուութեան փոխարէնը կարելի եղածին չափ շուտ հատուցանել իրեն :

Բայց ներս գէմ ապացոյցներու պէտք ունէի, և ամեն օր աւելի դժուարին կ'ըլլար ապացոյց ստանալը : Երկու բանակին մէջ բացարձակ էր անվստահութիւնը. անյայտ կասկածներ ունէի միայն. հրաշալի յաջողակութեամբ կը պահուէին թշնամահայները, և լանջանակի կեղծաւորութիւնը սքանչելիք կը դործէր անոնց բով :

Այս ամեն կրօնահայերուն բոլորովին անկեղծ բարեպաշտութեան մը դիմակով մի և նոյն տապանակին առջև ակնկոր և ձեռնամած ժողովուրդ տեսնելով և գիտնալով սակայն թէ անոնցմէ իւրաքանչիւր ոք սրտին մէջ աստելութեան թոյն մը կը կրէ և յօժարակամ կ'ուզէ ըզնուել յօշիւ իր առջև ծնրադրած ընկերահային, ստուգիւ կը սրամտէի :

Այս ամեն բաները չէին հաստատել այն յանկարծական կոշուք մը զոր վահանին համար զգացիր էի : Նորոշնայութեան զգեստն արդէն ծանր կը պար ինձ :

Այս կիները ամեն բանի կարող համարելով և մայրապետին սարսափները առաջուսնէն աւելի աղէկ ըմբռնելով՝ աղաչեցի որ ճաշարանին մէջ կերակուր չուտէ և իր սենեկին մէջ գործածէ այնպիսի անուղներ որոնց փորձն եղած ըլլայ : Բայց այս զգուշութիւնն ալ անօգուտ կ'ըլլար եթէ աչերս կատարելապէս բացած չըլլայի : Պատահութեան դաղանի թելերը բռնելու յոյսս կտրելով, մեր թշնամիներուն ամեն ընթացքը և շարժումները կը դիտէի, հաստատ որոշած ըլլալով աղմուկ մը հանել եթէ փոխ-մայրապետը ամօթապարտ ձգելու առիթը ներկայանար :

Այս առիթը ներկայացաւ Քրիստոսի մարմնոյ և արեան տօնին հետեւեալ օրը :

Երեկոյեան միջոցին միաբանուհիները սովորութիւն ունէին ճաշատունին մօտ սենեկի մը մէջ հաքուելու, ուր իրենց համար նստարաններ շարուած էին պատերուն բոլորախորը :

Այս սենեկին մէջ տեղը հնդկափայտէ (bois des Indes) տեսակ մը բեմ կար :

Մարի Տը Պօվիլիէ բեմին վրայ կը տեղաւորուէր, Աւետարանին մէկ քանի վկայութիւնները կը մեկնէր, կամ բարեպաշտական ուրիշ դիրք մը կը կարգար, մերթ ընդ մերթ կենալով և կրօնուհիներուն հաղորդելով այն խորհրդածութիւնները զոր ընթերցումը կը թելադրէր իրեն :

Աւելի վարը, կաշնիի փայտէ շինուած թիկնաթուռի մը վրայ կը նստ'ր փոխ-մայրապետը, ժողովին նիստը լմնանալէն առաջ նշան մը կ'ընէր, նորընծայուհիներուն մին իսկոյն կ'երթար և նուրէն կը դար ածաթեայ սկահ մը բերելով զոր վանամօր գրքակալին քովը կը դնէր : Վանամայրն ամանը կ'առնուր, որուն մէջ սովորաբար շաքարախառն ջուր կ'ըլլար, կը խմէր ծարաւը անցունելու համար, և իր ընթերցումը կամ մեկնաբանութիւնները կը շարունակէր :

Կը յիշեմ թէ այն օրը Մարի Տը Պօվիլիէ բարեպաշտական դիրք մը կը կարգար որ այն ատեն մեծ համբաւ ունէր, և որ կ'անուանէր Նիքոն-ճոն-Քիլե-ճոն-Քիլե : Ասած էր ինձ թէ

քաջ կը ճանչէ հեղինակը, որ էր Ֆրանսուա Տը Սալ՝ ժընէվի եպիսկոպոս :

Փոխ-մայրապետին մէկ նշանին վրայ արծաթեայ սկահը բերուեցաւ ըստ սովորութեան :

Այն ատեն յոնիսի մէջն էինք . օդն անտանելի կերպով տաք էր : Մարի Տը Պօվիլիէ տեսակ մը բարեհաճութեամբ կը նայէր նորբնծայ կուսին որ ջուր կը բերէր իրեն :

Սրահին մէջ յանկարծ գողում մ'եղաւ :

Մօտս նստող կրօնօհիներուն մին կարծես ջլաձգային յանկարծաչաս յաղումէ մը սարսոհեցաւ : Իրեն նայեցայ . խմբակներուն մէջ ամենէն եռանդալին խօսողներուն մին էր ան : Իր երեպը կապտագոյն էր : Փոխ-մայրապետին գէմքն ևս աւելի այլալլած էր, և իր նայուածքը չէր զատուեր մայրապետէն որ աճապարանօք սկահը շուրթերուն կը մօտեցնէր :

Երակներուս մէջ ցուրտ մը զգացի, ևնքէս փայլակ մ'անցաւ :

Անգամ մը ցայտելով մինչև բեմը նետուեցայ, և Մարի Տը Պօվիլիէյին ձեռքէն յափշտակեցի սկահը որուն պարունակութեան մէկ պղտի մասը խմած էր տակաւին : Շարժումը, յայտն և գործն ախիբան արագօրէն տեղի ունեցան որ կրօնօհիներն ոտք ելան դուռնաբեկ և դողահար :

— Ի՞նչ ունիս, աղջիկս, հարցուց վանամայրը :

— Այդ ամանին մէջ թոյն կայ, պատասխանեցի, սրտամտութեամբ լի նայուածք մը սեւեռելով փոխ-վանամայրին վրայ :

Այս կինը նայուածքս անդունեց և գոչեց .

— Զրպարտութիւն, զրպարտութիւն :

— Տիկին, ըսի անոր, բարեհաճէ՛ աւելցածը խմելու և անմեղութիւնդ այդ կերպով մեր առջև հաստատելու :

Փոխ-վանամայրը նահանջից մնուելի մը պէս դեղնելով, և իր թիկնաթոփին վրան ընկաւ խայտառակութեամբ և կատաղութեամբ ճգմուած :

— Քովս եկէ՛ք, քորներս, քովս եկէ՛ք, դուչեց Մարի Տը Պօվիլիէ զարհուրանքով :

Այնթարթի մը մէջ մեր բանակի զինուորները բեմը շրջապատեցին :

Մեր թշնամիներուն մեծագոյն մասը դաւադրութեան դերեւումը տեսնելով աճապարանօք եկաւ միացաւ հաւատարիմ գունդին հետ :

Մեզմէ հեռի հինգ կամ վեցը յանցաւորներ մնացին որոնց ոտքը սաստիկ բռնուեցաւ երբ իրենց յանցաւորութիւնն երեւան ելաւ, հետեաբար չկրցան իրենց ընկերուհիներուն հետեւիլ :

Փոխ-վանամայրին վրայ յարձակելով արիութեան առաջին օրինակը տուի :

Կաշկանդուեցաւ նէ, և իսկոյն նետուեցաւ ճիշդ այն ստորերկրեայ զնդանն ուր իր հրամանաւն այնքան սոսկալի անձկութեան ժամ մ'անցունել տուեր էր ինձ. զնդանին դուռը կղպուեցաւ :

Միւս մեղսակիցները դիւրութեամբ զսպեցինք :

Բայց այս ամեն անկարգութեանց ժամանակ կը մոռցուէր օդնութիւն հասցնել Մարի Տը Պօվիլիէյի : Արծաթեայ սկահին մէջ մօլախիճդի օշարակ կար. նէ այս օշարակէն բաւական խմած ըլլալով իր կեանքը վտանգի մէջ էր, և արդէն ահարկու ախտանշաններ կ'երեւային : Իր սենեակը տարինք զինքը. վազելով վանքին ազարակը զացին և պնակ մը տաք կաթ բերին. և երեկոյին իսկ ստուգապէս գիտէինք թէ վտանգն աներևոյթ եղած էր :

Հետեւեալ օրը բոլոր Բարիզ Մօնմարթիի Պենետիգթուհիներուն այս տարօրինակ պատմութեան տեղեկացաւ. իմացաւ թէ անոնք իրենց արբատուհին թունաւորել ուզեր էին :

Մարի Տը Պօվիլիէ պալատին մէջ բազմաթիւ բարեկամներ ունէր տակաւին, և ամեն կողմէն այցելութեան եկողներ եղան : Հետզհետէ ընդունեցաւ նէ Տը Գօնաէ իշխանուհին, տիկին Տը Նըվէրը, Տը Վանթատուր և Տը Սիւլլի դքսուհիները, Տը Պոյեօն մարեշալուհին և տիկին Տը Լա Ֆայէթը որ իր աղջիկը ձեռքէն բռնելով բերած էր. զմայլելի և դեռ բոլորովին փոքրահաս պատանուհի մ'էր այս, և եղնի մը պէս փողերուն սալաքարերուն վրայ կ'ոստոտէր :

Մայրին քով ներս այսպէս զուարթութեամբ վազվզելը տես-

նեղով մտքէս չէի անցուներ թէ թաղաւորի մը սէրը տառնուի՞ր
տարիէն ետք զան ևս վանքի մը վանդակապատներուն ետեւը պի-
տի տանէր :

Արանց դասէն նախ միայն Տ'Էթրէ մարեշալն եկաւ, նաև ծե-
րունին Սիւլլի որ հաղուստովն անգամ հաւատարիմ մնացած էր
իր տիրոջ՝ Անրի Դ-ի յիշատակին :

Այս ծերն ընտանեկան պատկերի մը տպաւորութիւնը ըրաւ իմ
վրայ :

Այս ամեն ակնաւոր անձերը մայրապետին սենեակը կը տա-
նէի :

Արդէն անոնց մեծադոյն մասը Լուվրի մէջ տեսեր էի, և նոր-
ընծայութեան քօղերուս ներքեւ անոնց և ոչ մին ճանչեց աիկին
Տը Սենթ-Էվրմանի սանուհին :

Իսկ կնքամալս չերեցաւ՝ անշուշտ վախնալով որ ինձ կը հան-
դիպի :

Բայց շուտով դէմ առ դէմ գննուեցայ ճանչւորի մը զուարթ
երեսին հետ :

— Ի՞նչ. դժն ես : Մարիօն . . . : Խեղճ պատանուհի . . . : ա-
տենի հաղուստ ըլլաս . . . : Այս հանդիպումին փոխարէն փառք
կը տամ Աստուծոյ : Սա մեր շուտիկ կոմսուհին երբեք չուզեց
մեզ բօել թէ ուր թաղած է քեզի. երեւակայէ՞ թէ՛ որքան ան-
հանդիստ էինք : Տէպարօ սոսկալի կերպով զայրացած վիճակի
մէջ կը դառնուի. Սեն-Թոմա-Տիւ-Լուվրը փողոցն աղմուկներ
պիտի հանէ : Բիրաւի ձախճորդ եմ . . . միշտ երկրորդ կարգի
եմ, և երբ սիրահարին մէկը կ'երթայ, ուրիշ մ'ունենալդ կը
տեսնեմ . . . : Վերջապէս հոգ չէ, պահ գիտ . . . : Եւ . . . :
Զմայլելի՛ ես այդ նորընծայութեան հաղուստովդ :

— Բայց, գնդապետ . . . :

— Լուէ՛ . . . մարդ կը գայ . . . : Վիշտերուդ պատճառ ե-
ղայ, պիտի փարատեմ զանոնք, անհոգ եղիւր :

Եւ վանամայրին սենեակը մտաւ, ուր էր արդէն պզտի մար-
դիզուհին՝ իր կիներ : Միայն ինքը զիս ճանչած ըլլալով՝ արագօրէն

այս խօսքերը ականջիս ըսելու համար թոյլ տուած էր որ մարքիզուհին իրմէն քիչ մ'առաջ անցնի :

Ուրիշ անձեր վրայ հասան , որով Պատսմբիէր արդիւնեցաւ ուրիշ խօսք ալ ըսելու . եկողներն էին Ֆրանսուա Տը Սալ եւ պիսկոպոսն և տիկին Տը Շանթալ : Սրբազան եպիսկոպոսն այն ատեն Բարիզի մէջ կը գտնուէր Վիզիթանտին ըսուած կրօնուհիներուն վանքը մեկուսանալու համար :

Իր օրհնութիւնը տուաւ ինձ : Բա՛րէ , կ'սկսէի այս օրհնութեան անարժան ըլլալ :

Կրօնուհիներուն ապստամբութիւնը զսպելու ազդու կերպով նպաստեր էի . սակայն սրտիս մէջ ուրիշ ապստամբութիւն մը կը պուար , և ամեն օր այս ապստամբութեան նօրանոր սնունդներ կը տար : Ա՛լ չէի աղօթեր . դայթակղութիւն տուեր էին ինձ այն մոլութիւնները , չարանիթ նպատակներն և անողոքելի ատելութիւնն որոնց վանքի մը մէջ զարպանալը տեսեր էի :

Փախելու դիտաւորութիւնս յայտնի և ճշմարիտ էր . հոգեբոյր եւրախութեամբ ընդունեցայ այն յոյսը զոր պահ մ'առաջ Պատսմբիէր տուած էր ինձ , և անհամբերութեամբ այս յոյսին իրադործութեանը սպասեցի :

Օրէ մ'աւելի չէի պարտաւորիր մաշուիլ :

Հետեւեալ օրն երբ մայրապետին սենեակը մտայ , կին մը նշմարեցի որ կրակարանին առջև ծռուած էր և բուսաջուրերը կը տաքցընէր . գլուխը դարձուց այս կիւնն և զարմացման աղաղակ մը չիրցայ զսպել :

Թերեզա Պիւլմանն էր նէ :

— Այս պատանուհին կը ճանչեն , սիրելի աղջիկս , հարցուց վանամայրը :

— Այո՛ , փութաց պատասխանելու Թերեզա , օրիորդը Տը Պատսմբիէր մարքիզուհիին տունը տեսած եմ :

Հիւանդուհին անկողնոյն մէջ պնդապետէն ստորադրուած յետագայ տոմսակը տուաւ ինձ .

» Խեղճ՝ վանամայրո ,

» Երէկ Բարիզ վերադառնալու ժամանակ մարդիլուհին և ես
» կը խօսակցէինք ցաւալի կացութեանդ և այն վտանգին վրայ ,
» որու թերեւ տակաւին երկար ատեն ենթարկուած պիտի ըլլաս
» կրօնուհիներուդ հետ : Ատելութիւնն օրուան մը մէջ շանցնիր .
» կը վախճանք որ քեզի թունաւորելու նորանոր փորձեր ըլլան
» թերեւ : Մարգիլուհին քեզ կը ղրկէ իր սպասուհիներուն մին ,
» որու իբր անձիւ կրնաս վստահիլ . կինս կը յորդորէ քեզի որ
» այս կնիկան ձեռքովը դուրսէն գնել առա ընթրիքիդ հարկաւոր
» ամեն բաները և անոր միայն վստահիս » :

Անմիջապէս հասկցայ Պասօֆիէրին յանդուգն խաբէութիւնը ,
և յաջողեցայ յուզումն Մարի Տը Պովիլիէյէն պահելու :

Քառորդ մ'ետք Թերեզա խղիկիս մէջն էր , ուր հազարումէ կ'
կերպով զիս շոյեց և բացատրեց ինձ վնասք վանքը բերող զար-
մանալի խարդախութեան զուպանակները :

Նախ իր առեանդին նկատմամբ կ'սկսածներս փարատեց , վաճա-
ղի Տէպարօ՝ Բիշլի՝օի սենեկին մէջ ուրիշ ըսելիք ունենալով՝ այս
մասին բան մը չիմացցոյցած էր ինձ , և իմ ալ մտքէս չանցած
էր այս առեանդին վրայ հարցումներ ընել իրեն :

Իրօք Էմմանուէլ ինքն աներեւոյթ բրեք էր դժբաղդ դաւազա-
նակիր նուիրակին նշանուհին՝ Թերեզան :

Հարսնիքէն երկու օր առաջ Թերեզային հետ խօսքը մէկ ը-
րաւ , և ամենայն պիտութեամբ ընդունել առաւ անոր իր նպա-
տակը , պատուոյն վրայ խօսք տալով աւելի փոքրահաս , և մանա-
ւանդ աւելի զեղեցիկ էրիկ մը տալու անոր :

Ինչպէս կրնայ դուշակուիլ , այս համաձայնութենէն ետք՝ հարս
ու փեսան տանողներուն ճամբուն վրայ պահակներուն յարձակիլը
միայն զիպուածի արդիւնք չէր : Անոնց պաշտօնատարներուն մին՝
որ Էմմանուէլին բարեկամն էր , յատկապէս զսնոնք այն ճամբան
բերած էր , և առեանդին մէն մի մասնաւոր պարագան խիստ յա-
ջողակ կերպով մը կարգադրուած էր :

Յէպարօ իր խօսքին հաւատարիմ մնալով ստուգապէս Թերէզան կարգած էր գեղեցիկ կալուածքի մը հոգաբարձութիւն հետ . այս կալուածքը Սէն-Վիգթօր արուարձանին մէջ . Յէպարօյին սեպհականութիւնն էր : Թերէզա ինձ նկարադրեց պաշտելի պզտի տուն մ'որ զմայլելի պարտէզներ , դիւթական անտառակներ ունէր , անթերի գրախտ մը , հուրինբուրնակարան մը , Վուր՝ ըստ ինձ նէ իր նկարագրութիւնը աւարտելով տեղաւորուիլ շուտով տեսնելու յոյս ունիմ :

Թող կը տայի որ խօսի Թերէզա :

Սիրտս ուժղնակի կը բախէր , զլուխս սաստիկ տաքցած էր . ալ չէի կռուեր :

Ազատութիւնն ինձ արուելու եկած էր . առիւնով , հոգեին աւրախանալով ընդունեցի զայն :

Կը մնար ինձ հասկնալ այն զարմանալի համադիպութիւնը , որով Յէպարօ և Պասմբիէր՝ շղթայս խորտակելու նպատակաւ միացեր էին միանանական ջանադրութեան մը համար : Շատ պարզ էր այս բանը :

Հելվէտիացիներուն գնդապետն իր կնիզուղը նետելէն ետք պարահանդիսին սրահը գնաց և հոն գտաւ Յէպարօն և Սէն-Սօրլէնը որոնց սիրտը տակաւին թունդ կ'ելնէր մայր-թագուհիին բարկութեան պատճառաւ : Բիշլիէօյին քովը ձկեր էին Մարի Տը Մէտիսին , որ ստիպուած էր բաւական համարիլ անոնցմէ տրուած քանի մը բացատրութիւնը , նաև կատարեալ և ակնուժական խորհրդապահութեան մը խոստումը :

Այս պարոնները զիս կը փնտռէին որպէս զի յորդորեն լուռ կենալու , նոյն միջոցին գնդապետն եկաւ իրենց քովը :

Փութաց յայտնելու անոնց մատուրին հետաքրքրական պատմութիւնը , և Յէպարօ այս արկածին շնորհիւ իր յոյսերուն որքան շահիլը անմիջապէս ընդշմարելով Պասմբիէ բին խոստովանեցաւ զիս սիրելու :

Հետեւեալ օրն իմացան աներևութանալս :

Իմանալէ՛լ՝ սաստիկ բարկացած՝ գնաց կնքամօրս տունը : Հար-

ցուց անոր թէ ինչ բրած էր զիս , և՛ ինչպէս կ'ենթադրուի՝ տիկին Տը Սէնթ-Էվըրմօն ծաղրեց Տէպարոյին ժպրհութիւնը . խեղճ փաստաբանն ամենէին բան մ'իմացած պիտի չըլլար եթէ բարեբաղդաբար գնդապետը Մարի Տը Պօլիլիէյին այցելութեան եկած չըլլար :

Այս այցելութեան օրն իսկ իրենց նպատակը դործադրելու միջոցները կազմեցին , և իսկոյն Թերէզան եկաւ :

Պատմութիւնը համարձակեցաւ այս կիները դրկեցնու իբր իր կնկան մէջ սպասուհին . այս առասպելը շատ ճշմարտանման էր , հետեւաբար ամենափոքր կասկածի տեղի չտուաւ :

— Հիմակ , ըսաւ ինձ այս քսու կիներ , փախուտը դիւրին է : Վանքին մէջ աշխարհական սպասուհի մը կացութիւնը տնիմ . ուղած ժամանակս և ամեն պատրուակներով կրնամ զորս ելնել : Վանքին շրջակաները բանքեր մը կ'սպասէ , որ պատրաստ է իմացնելու թէ ինչ օր և ինչ ժամ ընտրած ենք փախելու . համար : Պէտք է վաստկիլ դրան պահանջուհին , բանալիներուն տրցակը առնուլ , և ահա կ'ազատինք :

— Չէ , ըսի , չէ : Դաւադրութեան մէջ գրոյլուհին (tourièrè) մեզի գէմ էր , իսկոյն այս տախթը պիտի բռնէ վրէժը լուծելու և զիս վանքը կեցնելու . համար . . . : Լաւադրոյն բան մը կը մտածեմ . . . : Այս գիշեր թող արեւմտեան պարսպին ստոյգտոր մարդ գտնուի կառքի մը հետ :

Թերէզան այս մասին ուրիշ բան չհարցուց , և վաղից բանքիս իմաց տալու :

Իսկ ես շուտով վանամայրին ունեակն իջայ :

Երբ գիշեր եղաւ , զինքը աւելի դէշ վիճակի մէջ տնոնել ձեացուցի : Թերէզա հաւաստեց անոր թէ խոհեմութիւն էր թող տալ մեզ իր անկողնոյն քով հսկելու , և այս արտօնութիւնն առանց դժուարութեան արուեցաւ մեզ :

Բոլոր կրօնահիշները ժամն ինչն իրենց նշարանը կ'երթային :

Կէս գիշերին մօտ Մարի Տը Պօլիլիէ հանդարտ քուն 'ը կը քնանար :

Պահարան մը բացի որու մէջն էր մետաքսեայ ելարանը . աւի ելարանը և Թերէղային տուի : Ապա հիւանդին մերձեցաւ շուրթերս կամաց մը կցեցի ներա ձեռներուն մէկին որ անկողինէն դուրս կախուած էր : Աչքս արտաքով կը թրջուէր . կը փափաքէի աւաղուհին քունէն արթնցնել և վերջին համբոյր մ'ուղիւ իրմէն :

Բայց փախուստիս դէմ՝ պիտի դնէր . բնաւ պիտի չուզէր թողուլ որ այսպէս միայնակ երթամ, եթէ նաև իրեն ըրած ծառայութեանս վարձատրութիւն ըլլար թողուլը . վասն զի իր խիղճն իրեն պիտի հրամայէր կոմսուհիին աղօթուն, հեռեալ արմալս նորէն պիտի կանչուէր . . . :

Չէ՛, չէ՛, անկարելի՛ է արթնցնել . պէտք է մեկնիլ :

Սրբեցի արտաքս և դուրս ելայ Թերէղային հետ՝ փողերէն երթալով անձայն , աւելիններէն անցնելով զուշութեամբ :

Լինդ վայրկեան ետք պարսպին վրան էինք :

Պիւմանին աղջիկը կը պարտաւորէր ելարանը առնուլ տանիլ իջնելէս ետք , նորէն պահարանը դնել և լուսնալու մօտ միայն մեկնիլ մենաստանէն . նախ և աւաջ վանամայրին պահպանութիւնը կրօնահիւր մը յանձնելու հոգ տանելով . արդէն ցոյց տուեր էի իրեն այս կրօնուհին , որուն անձնութիւնն աւելի հեմութիւնը կը ճանչէի :

Ելարանը պատին ասամանց մէկին կապեցինք :

Սկսայ իջնել , և ստկումէ ազատ շմեացի երբ ամպերը ճգքող լուսնին նսեմ ճառաղայթներուն օգնութեամբը տեսայ անդունդը որուն վրայ կախուած կը կենայի : Քանի մի վայրկեան աչքս գոցեցի զլիս պառլայ չունենալու համար , ապա քաջասրտութիւն ունեցայ և գետինը հասայ :

Էմմանուէլ պարսպին ստորոտը կ'սպասէր ինձ : Զիս սրտին վրայ սեղմեց և գոչեց .

— Դուն ես , Մարիօն , գեղանիդ իմ Մարիօն . . . : Աղատութիւն , ազատութիւն :

Իբր պատասխան կրնայի մէկ բառ ըսել , միայն մէկ բառ որ , բա՛րճ , բոլոր ապաղաս կ'ամփոփէր .

«Անպատուութիւն» :

ՀՅՈՒՆ ՏԷ ՄԻՐԴՈՒՄ

ՄԱՐԻՕՆ ՏԸԼՈՐՄԻ
ԻՌԱՏՈՎԱՆԱՆՔԸ

ԿԱՄ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՏԱՐՓԱՆՔ

ԹԱՐԳՄԱՆԵՑ

ԳՐ. ՉԻԼԻՆԿԻՐԵԱՆ

ՀԱՏՈՐ ՆՐԿՐՈՐԴ

236

Զմիշտնիս

ՏԷՐ ՆԻ ՀՐԱՑԱՐԱԿԻՉ

ՏԻՊՐԵՆ ՅԵՐՈՐԹԻՐԻ ՏԷՏԷՆԵՆ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՏԷՏԷՆԱՆ

1876

ՄԱՐԻՕՆ ՏԵԼՕՐՄԻ ԽՈՍՏՈՎԼԱՆԱՆՔԸ

ԾԱՍՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

Ա

ՀԵՏԵՒԵԱԼ օրն Էմմանուէլ յարգուղարդիս փշոցին երեւելով տեսաւ որ արտասուք կը թափէի :

Երազը լնցած էր , պատրանքը կը փարատուէր :

Այն ամեն խաբէական քօղերն՝ որով մոլութիւնը կը վարագորութի երբ մեր հոգին հրապուրելու կը զայ՝ այն ատեն կը պատուէին և զայն իր սոսկալի մերկութեամբը ցոյց կը տային ինձ :

Այսուհետեւ չէի կրնար պատուակիր մարդու մը հետ ամուսնանալ առանց մասնութեան :

Այսպէս ուրեմն ողբալի պչրասիրութեամբս այս վիճակը հասայ , այսինքն պարտաւորեցայ ռճիրին ապաւինելու , խայտառակութեան մէջ պատասպարան մը փնտռելու :

Ո՛ր մանկութեան օրերս , ո՛ր պատանեկան հասակիս հանդարտաւէտ և անարատ օրերը :

Ո՛ր հայր իմ , անբք ծերունի որուն ճակատը պիտի պարտաւորի կարմրիլ . . . ո՛ր մայր իմ , սրբակեաց և արժանապատիւ կին որ այնքան առաքինի և բարեպաշտ է , և որ ա՛լ պիտի չհամարձակէ աղօթք ընելու ինձի համար :

Ո՛ր հուսական սենեակս, իր պարզ ննջեակովը, սպիտակափայլ վարագոյրներովն և արեւի գեղեցիկ ճառագայթներովն որք սենեակս ոսկեպէս կը փայլեցնէին և աղօթքի նշանք կը տային ինձ. Ե՛ր Կարնի կաղամախներս, հին ու փլոււն պատերս, ծաղիկներով զարդարուն և որմայեց տունկերս . . . ո՛ր յիշատակներս. ո՛ր պատանութիւնս. ո՛ր անմեղութիւնս . . . Ե՛լ պիտի չտեսնեմ բարձր չմինէան որու ներքե կը պատսպարուէինք գիշերները, օձապտոյտ փողոցները ուսկէ եկեղեցի կ'երթայի, խորանին Աստուածածինը որու բարեխօսութիւնը կը հայցէի մանկութեանս ժամանակ և որ կը կարծէի թէ կը ժպտի՝ ինձ: Հօրս տունը մշտնջենապէս գոցուած է ինծի համար. հոն խանդաղատանք չպիտի գտնեմ այստե՛հտե՛հ. հոն յուսահատութիւն պիտի բերեմ: Թոյլ պիտի չտրուի ինձ պզտի քոյրերս համբուրել: Խաղի հին ընկերուհիներս ճամբուս վրայ մեկուսի պիտի քաշուին և իրենց մայրերը զանա՛նք քշելով պիտի տանին ահաբեկ: Ամենուն աչերուն մէջ արհամարհանք պիտի տեսնեմ, և ամեն բերանները նախատինք պիտի թափեն վրաս:

Մօլութիւնը զիս կը գրաւէ՛, բա՛բէ, և մոլութիւնը կը պարտաւորի զիս պահել. . . անդառնալի կերպով կորսուած եմ:

Թերեզա առաօտուն եկած էր վանքէն:

Նէ պատահի տեղ կը ծառայէր ինձ և սնդուսեայ բոպաս կը հագուեցնէր, որ նորընծայութեան զգեստներուս կը յաջորդէր: Այս աղջիկը չէր հասկնար արտօսքս, իր միւրթարութիւններէն կ'ամհնայի:

Հրամայեցի որ լռէ, և մինակ թողուց զիս երբ Տէպարօ եկա:

Տէպարօ՝ քաջ զոյալով թէ խօսքերն անկաւոզ էին այս մեծ վիշաք կեցնելու՝ երկար պտեն առջևս կեցաւ անմաւունջ և ծունկի վրայ եկած: Վերջապէս հանդարաած երեցայ: Երկու ձեռներս բռնեց ան և հոգեբոյր բերկրութեամբ լի աչերով ինձ նայեցաւ:

— Եր սիրեմ՝ զքեզ, Մարիօն:

— Ո՛հ, այո՛, պատասխանեցի մինչդեռ կը հեծկլտայի, սիրե՛ր զիս . . . այսուհետեւ աշխարհիս մէջ քեզմէ՛ զատ ո՛չ զոք ունիմ:

— Մարիօն, կը յիշես վաճառանաւով մեր ըրած ճամբորդութիւնը և Մցի պանդոկին պղտի պարտէզը, որ սիրոյս վրայ առաջին անգամ խօսեցայ հետդ :

— Բա՛րէ :

— Չմոռցար մեր դրաւը :

— Ի՞նչ կը համարձակիս ինչ յիշեցնելու :

— Պէտք է որ խօսիմ մեր այն գրաւին վրայ քանի որ կորուսի զայն :

— Էմմանուէլ, Էմմանուէլ, անգթութիւն է ատի :

— Այո՛, կորուսի գրաւը . . . քանի որ կը լսու . . . : Լալզ մէ ապաքէն յայտնի և մեկին կերպով կ'ապացուցանէ սկզբունքս չեմդունիլդ . թերևս հուսկ յետոյ ես քու սկզբունքդ պիտի ընդունիմ . . . ո՞վ գիտէ . չպիտի զարմանամ եթէ հրեշտակի մը շնորհիւ Աստուծոյ հաւտամ :

— Ո՛հ, բարեկամ, քեզի նորէն սուրբ հաւատքի բերելը ներողութիւնս ստանալ է :

— Առ այժմ, ըսաւ Յէպարօ, քիչ մը բաց սա տուփը :

Ծունկերուս վրայ սիրուն արկղիկ մը դրաւ որ մինէներով և բուստի գրուագներով զարդարուած էր փառաւորապէս . ապա ոսկիէ պղտի բանալիով մը բացաւ զայն :

— Ի՞նչ է ատի, բարեկամ :

— Արտուած գրաւ է :

— Աղամանդներ, գոչեցի տուփին խափը վերցնելով . . . Ո՛հ, ի՞նչ տկնախտիդ երեսիկներ . ի՞նչ շքեղ ջուր :

— Տես այս մատնին, Մարիօն :

— Շքեղ է :

Յէպարօ մատս անցուց մատնին :

Երկար առնէ 'ի վեր տիկին Տը Սէնթ-Էվըրմօնին յանձնել տուեր էի իր համովիկ ալուն մատնին :

— Հապա՛ այս զմրուխտահաւ ապարանջանը, Արեւիքէն եկած են այս զմրուխտները, սիրելիք իմ :

Ապարանջանը ես թեւ անցուցի :

— Հապա՛ տյա զարգմանակին թնչ կ'ըսես :

— Սո՛ւրբ Աստուած , աստղեր են վրայի զոհարները :

— Թո՛ղ որ ասի ես դնեմ ճակատդ : Վիզդ անցնուր սա ընտիր մարդրիտներու մանեակը . սա միւս զոհարներն ալ լանջակալիդ վրայ տեղաւորէ . . . սքանչելի է . . . : Հիմա հայլին նայէ , Մտորի՛ծն :

Հայելիի մը մօտեցուց զիս , և չկրցայ ուրախագին ազադակ մը զսպել . կը մոռնայի ցաւերս . աղամանդներու փողփողում մ'արտատօքս չորցուցած էր :

Ո՛հ , կիները , կիները :

Տէպարօ խորհելու հնարաւորութենէն անգամ զիս զրկելու ջանք կ'ըներ :

— Կ'ուզեմ , ըսաւ ինձ , ամէն խոստովներս կատարել և ջանադրութիւններս լոկ կենացդ երանութեանը յատկացնել : Գիտե՞ս որ հարուստ եմք . հայրս աւելի մեծ հարստութիւն մը պիտի թողու ինձ : Այսուհետեւ ինչո՞ւ տաղտուկ գործերու զբաղելով կտրուեմ թանկագին ժամանակ մը զոր կրնանք զիւրար սիրելու ուրախութեան առաւ . . . : Եկո՛ւր . պէտք է որ իրաւագիտութեան ամէն ձանձրոյթներու հետ յարաբերութիւն ունենալէ զազրիլ աչքովդ տեսնես :

Չիս ետեւէն տարաւ :

Այն ատեն արուարձանին պզտիկ տունին մէջը չէիք , այլ Տօֆինի հրապարակին վրայ տրիշ տան մը մէջ ուր կը բնակէր ան և ուր կառքն ուղղակի տարած էր մեզի Մօնմարթրի բլուրէն իջնելով :

Իսկայն զիս իր աշխատութեան սենեակը տարաւ :

Թէ՛ն տաք էր եղանակը , բացց և այնպէ՛ս զարմանօք տեսայ որ վառարանին մէջ տհազին կրակ մը կը վառի : Սեղանի մը վրայ ոսկիէ և արծաթէ դրամներու սիւնակներ կային , նաեւ գառազմարութեան թուղթերու բազմաթիւ տոպրակներ :

Էմմանուէլ զիս նստեցուց :

— Նախ պէտք է գիտնաս որ պատառածան հայրս՝ զիս աշ-

խառութեան չգրգռելու գովելի դիտաւորութեամբ՝ ասկից երեք տալիս առաջ . . . Ճիշդ է բըրնէյէն գարձիս ժամանակ վերնադոյն տեսնին խորհրդական կարգել տուաւ զիս : Անկից 'ի վեր և անշուշտ դարձեալ հայրական մեքենայութեանց զօրութեամբ դատերը տունս կը տեղային զիս վրդովելու կերպով մը : Այս ամեն աղմուկներուն միջեւ, Մարիօն, հազիւ օրը մէկ ժամ կրնայի սիրել քեզի : Կը հասկնաս ուրեմն թէ անտանելի է այս վիճակը, և ահա խորհրդականութեան պաշտօնիս հրաժարականը կը տամ :

— Բարեկամդ իմ, խորհէ տակաւին . պիտի պախարակուիս այդպիսի որոշում մ'ընելուդ համար, և հայրդ . . . :

— Ա՛խ, Մարիօն, ես քեզի հոս բերի միայն տեսնելու և լսելու համար : Երբ խրատները գուռէն դուրս կը վարեմ, դուն նոքէն ներս մի առնուր զանոնք . . . հակառակութեան ոպի մ'է ասի :

Տէպարօ զանգակը հնչեցուց :

Երկու ծառայ եկաւ :

— Պաշտպանեալներս եկան :

— Այո՛, պարօն :

— Ժամը քանիէ՞ն 'ի վեր կ'սպասեն :

— Ժամն ինէն 'ի վեր :

— Օ՛, օ՛, ըրաւ Էմմանուէլ՝ սենեկին ներսովը դուռած ժամացոյցին նայելով, կէսօրին քանի մը վայրկեան մնացեր է . . . : Երեք ժամ սպասե՛լ : Գրեթէ մեծ բան մը չէ այսպիսի անձերու համար որք հիմա իրենց դատը պիտի վաստկին : Ինչ և է, ներս կանչեցէք, և ձեր երկուքին մէկը հոս սեղանիս քովը մնայ :

Ծառաներուն մին մօտեցաւ :

Իր ընկերը դուրս ելաւ, և իսկոյն ետ դարձաւ Մարէյի թռչէն բարի քաղաքաւորի մը հետ . այս մարդը ղեւ ծալլուած ձեւերով զլխարկ, պզտի տտուններով բաճկոնակ, նեղ բանթալօն, և բուրդով գործուած անդրազարաթիք կը հագնէր, նաև վերջին դարու այն սև մուճակներէն որոնց ներբանները կարմիր և բարձր են :

Հինգ կամ վեց անգամ բարե տուաւ Տէպարօյին, որ ծանրութեամբ ըսաւ անոր :

— Անունդ ի՞նչ է :

— Նիգօլա Բասքալ :

— Աղէկ . ահա թուղթերդ . . . : Ի՞նչ կը պահանջէիր հա-
կառակորդ կողմէն :

— Յիսուն թալեռ :

— Հա՛, հա՛ . . . : Վարձքիս համար ինձ ի՞նչ տալու միտք
ունիս :

— Կարծեմ թէ, ըսաւ քաղաքաւորը շատ շփոթելով, տասը
թալեռ . . . :

— Տասը թալեռ . իսկ ես . ես երեք հարիւր ֆրանքէն պակա-
սի դատ չեմ առնուր վրաս :

— Վայ ինձ . պահանջածիս ճիշդ կէսն է ասի, ըսաւ դատա-
վարը (plaideur) :

— Այո՛, բարեկամ, և ահա այս պատճառաւ կրնաս հովառ-
նելու երթալ յիսուն թալեռիդ հետ : Կրակը նետէ տոպրակը ,
շարայարեց Տէպարօ՝ սպասաւորին տալով մաքուր թուղթերը որք
խկոյն թռչտեցան բոցին մէջ :

— Բայց, պարո՞ն . . . :

— Բայց ըսի քեզ որ հով առնելու երթաս յիսուն թալեռիդ
հետ . . . ահա յիսուն թալեռդ, ընդմիջեց Էմմանուէլ՝ սեղանին
վրայ շարուած ստակի սիւնակներուն մին ցոյց տալով :

— Ի՞նչ . այս ստակը . . . :

— Շո՛ւտ . . . շո՛ւտ . . . ա՛ռ և կծիկը գիր . . . այս առտու
կարգադրելու տրիշ գործեր ալ ունիմ :

Քաղաքաւորը սիւնակը գրպանեց (empocher) և սաստիկ դո-
հունակութեամբ մ՛ըսաւ .

— Կրնաս ապահով ըլլալ, պարոն, որ գատաւարներդ պիտի
ղրկեմ քեզ :

— Ձգուշացիր զրկելէ, գոչեց Տէպարօ :

Վաճառանոցի սիւններուն տակը ծովի ձուկ ծախող անձնեայ
կէն մ՛եկաւ ապա, և կռուքը տղղրին վրայ գրած մեր առջևն ե-
կաւ կեցաւ, և բիրտ ձայնով մը սկսաւ ըսել .

— Ի՞նչ ըսել կ'ուզես, ի՞նչ է միտքդ, պզուրտիկ փաստարան . գեղեցիկ -եք (սեռ) ճիշդ երեք ժամ սպասել կը տաս, հա՛ . . . Տրթե համ հոտ ունի՞ ըրածդ :

— Տէ՛ր Աստուած . աիկին, պատասխանեց Էմմանուէլ, այս առաւ կարգուեցայ այս նորարոյս աղջկան հետ որ ահա ներկայ է : Հիմա կը հասկնաս ուրի՛մ երեք ժամ սպասելուդ պատճառը . դուն սպասեցիր, վասն զի նշանածս չէր կրնար սպասել :

— Գրքի մը պէս կը պատճառաբանես, պզտիկ . . . : Բայց դուր . . . ի՞նչ վիճակի մէջ է դատը :

— Ա՛խ, աղէկ ըսիր . . . գործին կարդն այսօր էր ճիշդ : Գատգ այն դատերուն կարդէն էր զոր նախագահը՝ հայրս՝ հրամայած էր ինձ տակաւին վարել՝ խորհրդականի կացութեանս հակառակ . . . : Այդ մարդն ուշ կամ կանուխ գործերով պիտի խղդէր զիս : Արդ կ'զգաս, աիկին, թէ չէի կրնար մի և նոյն ժամանակ դատարանին և պսակի պատարագին առջև գտնուիլ, հետեաբար երկու հարիւր ֆրանք տուգանք, նաև դատին ծախսը վճարելու դատապարտուեցար :

— Դատս կորսուեցա՛ւ . . . բայց հիմա պիտի խղդեմ քեզի, չորագործ, ըսաւ անձնեայ ձկնավաճառուհին ոռնալ սկսելով :

— Յայտնի է որ, ըսաւ Էմմանուէլ առանց յուզուելու և դատին վերաբերող թուղթերը քննել ձեռքնելով, յայտնի է թէ կը վաստկինք դատը եթէ վերակոչման ատենին դիմենք . . . սառիւն զանց կ'ընեմ դիմելը, վասն զի շատ կոշտ ես . . . կրակը :

Երկրորդ տուգանքը նոյնպէս կրակը նետեց :

— Ա՛խ, գո՛ղ, աւազակ, դռնեց վաճառուհին :

Ուզեց Տէպարոյին վրայ յարձակիլ :

Սպասաւորը բարեբաղդաբար գաղտնի հրաման առած էր . ուստի կնկան թևը բռնեց և հանդարտ կեցոյց :

— Դուռէն դուրս նետէ՛ տիպիւնը, ըսաւ Տէպարո . . . : Սառիւն նախ սուր իրեն սա չորս հարիւր ութսունըհինգ ֆրանքը, որ տուգանաց և ծախսոց գումարն է :

— Ա՛լֆ, գռնեց օստրէ վաճառ կինը . . . : Ա՛հ, բայց, պզտիկ,

առի գրքին միւս երեսն է . . . ուրեմն պէտք է որ պահենք քեզի :

— Ամենեին, ամենեին, գոչեց Յէպարո ճշմարիտ վախով մը :

— Կարճ կապէ . . . հասկցայ . . . տիկնոջ առջև, իրաւունք ունիս . . . նախանձի գողցէ : Կորուստ պիտի չունենաս ամենեին, սիրո՛ւն հոգի, և եթէ երբէք քեզ հանդիպիմ, կրնաս վստահել անկեղծ երախտագիտութեան մը վրայ :

Ասի ըսելէն ետք Յէպարոյին նայեցաւ արփօրէն, մատերը շուրթերուն տարաւ, պագաւ, ստակը գրպանը գրաւ, և գուրտ ելաւ խօչեկի պէս կաքաւելով :

— Ի՞նչ կը մտածես, Մարիօն, այս կատակերգութեան վրայ զոր քեզի համար կը ներկայացնեմ, հարցուց ինձ Յէպարո :

— Զուարճալի կ'երևայ ինձ, բայց քիչ մը սուղ է :

— Օ՛, օ, գեռ վերջը չհասաւ :

Մտաւ երրորդ անձ մ'որուն վհատած և արտմալի կերպարանքը սիրտս կտոր կտոր ըրաւ :

— Դուն ես, խեղճ Պէրնարս, ըսաւ Էմմանուէլ :

— Պարոն, պատասխանեց նորեկը, կարծեմ թէ վարձքդ պահանջելու համար կանչել տուիր զիս : Ափսո՛ս, ա՛լ փուլ մ'անգամ չունիմ . . . կործանեցայ, բոլորովին կործանեցայ . . . կնիկս և զաւակներս խշտեակի մը, յարդի մը վրայ մնացինք . . . սակայն կրցայ քանի մը քուրջեր մէկ տեղ բերել և ծախել : Ահա քսան թալեո . այս է ամեն ունեցածս, այսքան միայն կրնամ տալ քեզ :

— Պահէ, բարեկամ, պահէ, քեզի հետ ուրիշ հաշիւ մը պիտի կարգադրենք այժմ :

Յէպարո՝ դէպ իմ կողմն դառնալով :

— Է՛, ասոր ի՞նչ կ'ըսես, Մարիօն. սակայն դուն ես այս գժբաղդ Պէրնարին կործանման պատճառը :

— Ե՛ս. ի՞նչ խօսք է ասի, գոչեցի՝ տարօրէն զարմանալով բացադարձութեան վրայ :

— Այո՛, կը կրկնեմ թէ անոր կործանման անմեղ պատճառը դուն ես : Աներեկոյթ ըլլալէդ ութ օր ետք կը պարտաւորեի իր

կողմէն խիստ ապահովագէտ վաստկուելու դատ մը վարել. ծանր էր գործը. խնդիրը քսանութ հազար հարիւր ֆրանքի, այսինքն այս պարոնին բոլոր հարստութեան վրայ էր: Բայց շարաթը խաղարկութիւններով, հարցուփորձերով, այցելութիւններով անցած էր. ամեն բան աչքս առեր էի քու վրայօք լուր առնելու համար, հետեւաբար այս դատին վերաբերող թուղթերուն և ո՛չ մէկ տողը քննեցի: Գործը պիտի նայուէր. ալ երկարաձգում չկար, և մեր հակառակորդ կողմին փաստաբանն ամեն կէտերուն մէջ ինծի դէմ յաղթող հանգիստացաւ: Կը թոթովէի, հակառակեման մէջ կ'ընկնէի, խօսք մը կ'սկսէի և չէի աւարտեր... Բօզբուռային կը նմանէի: Վերջապէս դատը կորուսի: Ըսէ՛ նա՛յիմ, ի՞նչ կ'ընէիր եթէ իմ տեղս ըլլայիր:

Տէպարօյին ձայնը յուզուած էր. աչերուն մէջ արտառք կը փողփողէին:

— Ո՛հ, պատասխանեցի, ես կարող չեմ ըսելու ինչ որ սիրտդ ճարտասանութեամբ կ'ըսէ քեզ ընելիքդ:

— Ընորհակալութիւն, Մարիօն, հասկցա՛ր միտքս:

Թղթակալէ մը թուղթ մը քաշեց և իր աննտեհ պաշտպանելոյն տուաւ:

— Ահա, ըսաւ Էմմանուէլ, ա՛ռ այս երսուն հազար ֆրանքի փոխանակագիրը, որ թալաւորին արծաթեղինաց գանձապետ Էմըրի սեղանաւորէն պիտի վճարուի: Էմըրին Տըլէզօլ քարափին վրայ իր ապարանքին մէջը պիտի գտնես: Մտերիմներուս մին է ան. ստակը անմիջապէս պիտի համրէ քեզ, և հազար երկու հարիւր ֆրանք աւելին պիտի պահես: Պարտքս է աւելին տալ քեզ ստակը ուշ ետ դարձնելու համար...: Բայց ասոր ալ պատճառն օրիորդն է...: Հիմակ աւնելիք տալիք շունինք, այնպէս չէ՛, Պէրնար:

Ձանց կ'ընեմ նկարագրել խեղճ մարդուն զարմանքը և ուրախութիւնը. Էմմանուէլին ոտքը կ'ընկներ ան, ● կ'ուզէր խօսիլ, բայց բառ չէր գտներ երախտագիտութիւնը յայտնելու համար:

— Օ՛հ, ելի՛ր, ի՞նչ կայ, ըսաւ անոր Տէպարօ. ահա ճիշդ այնպէս ես՝ ինչպէս է իր երբ դատը կորուսի:

Մինչև դուռը տարաւ Պէրնարը . խեղճը կը լար և անոր ձեռները կը պահէր :

— Ո՛հ , բարեկամ , ըսի Էմմանուէլին՝ երբ քովս եկաւ , վե՛՛մ է , ազնիւ է այդ ընթացքդ . . . կը սիրե՛մ քեզի :

Ինը կամ տասն անձնր ևս հետզհետէ եկան . բայց նախորդ իրողութենէն ետք ամեն ծիծաղական տեսարան անհաճոյ պիտի դար մեզ : Տէպարօ շուրջ շուտ լմնցուց գործերը . մէկ ձեռքով կրակը կը նետէր թուղթերը , միւսովը թալեռի սիւնակը կը տաք . հետեւաբար սեղանին վրայի ստակները կը թռէին երբ միւս կողմէն կրակարանը մոխիրով կը լեցուէր : Վերջապէս դատի բռնոր տոպրակներն աներեւոյթ եղան , յետին դատավարն ալ մեկնած էր :

Տէպարօ խենդութիւններ ըրաւ . Ուրախութենէն ցատկոտեց , իր խուցին դատարկութեան առջև հրճուանօք հիացաւ , և խորհրդականի պաշտօնին հրաժարականը ղրկեց անմիջապէս :

— Հիմա , Մարիօն , գոչեց , բոլորովին մեր սիրոյն կը տամ անձա :

Զիս վար իջեցուց :

Տօփինի հրապարակին վրայ մեզ կ'սպասէր փառաւոր կառք մ'որուն ներսը կակաչապոյն թաւիշով զարգարուած էր : Վառապանը ձիերը մտրակեց , կամուրջներէն անցաւ և հովին պէս վազեց դէպ 'ի Սէն-Վիգթօր արուարձանն ուր քսան վայրկեան չանցած հասաւ :

Էսթրաբատին մօտերը Գլամարի խաչին ճիշդ դիմացի կողմէ էր այն պզտի տունն որուն վրայօք Թերեզա խօսած էր հետո :

Այս տունը դուրսէն քննուած ժամանակ շատ տեսք չունէր . բայց ներսէն ստուղիւ զմայլելի էր այն : Մանրաձև Եղեմի նման բան մ'էր : Հովանիներէ շքապատուած վայելչաձև գեղեր , ընդարձակ աւազաններ՝ որոնց մէջ սպիտակած կարապներ կը լողային , ջրբոխներ , մերմերէ արձաններ , նա մանաւանդ ծաղիկներ , տեղական ծաղիկներ և օտարոտի ծաղիկներ , արեւադարձային երկերներու փառաւոր դաբթոտէն (cactus) սկսեալ : մինչև

Եւրոպայի սիրուն և դեղին հրանունկը, ամեն տեսակ գոյն և ամեն տեսակ հոտ ունեցող ծաղիկներ՝ որք իրարու հետ մրցելով կը փթթէին, մարգագետիններուն, պողոտաներուն, գաւթի մահագուլին բազրոտներուն մէջի ձև կը տային, անդաստակին մէջ կը փայլէին և սննեակներու շեմերուն առջևօք կը կենային իրր զուարթուն պահնորդներ. ահա այս էր տունին ներքին տեսքը:

Քսանի չափ այր և կին ծառաներ, ամենքն ալ հանգիստեան զգեստներով զին ընդունեցին այս երկրային գրախտին գրան առջև, և Թերէզան տունին բանալիները բերաւ ոսկեզօծ սարձաթէ ափսի մը մէջ, ինչպէս կը բերուի իր իշխանութեան երկիրնեւուն տիրող Թագուհիի մը:

Ետքն քի էրիկը ներկայեց ինձ: Ասորոյ կապող աղջիկն իրօք վատեկած էր փոխանակութեամբ:

Յարուեցայ այն քէօշկը, որ ինձ սահմանուած էր:

Հրաշալիք հրաշալեաց վրայ կը տեսնէի, և իմ բնակարանս, իր պերճութեամբն ու շքեղութեամբը պալատին ամենէն բարձր տիկնանց արժանի էր: Սրահին շփնէան պանշելի որմանկար մը ունէր ուր կ'երևային Աստղիկն ու Խարիթեան քոյրերը: Գերբնտիր պատաստներու վրայ սպիտակ մարմարիօնէ կազմուած ամպէ մ'ոսկեզօծ թևեր կ'ընէին ստեղնաւոր շքեղ աշտանակներ թռնելու համար. իսկ թեթեւ կապոյտով ներկուած ձեղունէն բլրեղեայ բազմաստեղն աշտանակներ կրող ճարեր (lustre) կախուած էին:

Այս ամեն առարկաները վենետիկի հայլիներէն վերարտադրուելով զմայլելի տեսարան մը կ'ընծայէին:

Թիկնաթուռներ, յենակաւոր աթոռներ, ծալածոյ աթոռներ օննակը կը զարդարէին, և լայն աղիւսներ ձեացնող օթոցը գոյներու այնպիսի զանազանութիւն մ'ունէր զոր ամենէն շքեղազարդ ծաղկոցը չէր կրնար ունենալ:

Պատիւելու խուցիս վարապոյրները նարնջեղոյն թաւիքէ էին: Ձեռունին վրայ պղտի գեղայան գուբիտոններու հոյլ մը նկարուած էր, յաւերժահարսեր՝ այս զուարթագին խումբէն զրգուելով

կը ջանային վարդաշէն պսակներով կապել այս գուրիտոնները :

Անկողնոյն՝ որ հովանոց և քանդակաւած սիւներ ունէր՝ և պատին մէջ տեղի փողիկն Ոննիպալ Գարաշի մէկ պատկերը ցոյց կը տար : որու մէջ Արամազդ իբր ոսկեղէն անձրեւ Ագրիսիոսին (Acrisius) աղջկան քովը կ'իջնէ :

Էմմանուէլ առաջին սենեակը վերադառնալով գունաւոր ապակիներով շինուած գուռ-պատուհան մը բացաւ, և ինքզինքս խիստ աղւոր կախակայ կամուրջի մը վրայ գտայ որ մէկ քէօշկէ միւսին վրայ նետուած էր :

— Այս կամուրջը, ըսաւ Տէպարօ, կը տանի իմ բնակարանս, և, սիրելիդ իմ, ինչպէս կը տեսնես, եթէ երբէք սրտնեղութեան կամ քմահաճութեան մը միջոցիդ զիս արտաքսես, դիւրին պիտի ըլլայ ինձ այս պատուհանէն վերստին տունդ մտնել :

Հազիւ լսեցի այս խօսքը, վասն զի խելքս միտքս նայուածքիս երեցող հեռանկար տեսարանին կը տայի սքանչանալով :

Ոջ կողմէ էին մարդագետիներն և ծաղկոցներն ուր արդէն ժուռ եկեր էինք. ձախ կողմէն կը տարածուէին քնդարձակ պարտեզներ զոր զանազան զարմանալի բոյսեր կը զարկարէին : Ճարտարութիւնը հազարու մէկ բարեբաստ դիպուածներ կազմած էր : Արահետներ օձապաղյա կը դառնային պղտի բլուրներու կուշտերուն վրայ. այս ամէն բլուրներուն վրայ դալարազարդ թուփեր կը վիտային, և իրենց կատարներուն վրայ կամ ժայռաշէն մանարան մը, կամ գմբէթի ձևով կտրուած նշդարիէ հովանոց մը, կամ խրճիթ մը կար, ճիշդ այն խրճիթներուն նման զոր եպօքէն Հելվէտիայի մէջ տեսայ : Վարծեմ Պիէվրի պզտի գետէն առնուած էին ջուրերն որք մարդագետիներուն թարմութիւնը կը պահէին : Այս ջուրերը թեթեահոս առուակներ դառնալով կ'ընթանային, ջրվէժներու ձևով կ'ընկնէին, և պարտեզներուն ճիշդ կեդրոնը կըզի մը կը կազմէին, որուն վրայ աճող մրտնիներուն և նարնջենիներուն տերեւներուն տակն աղաւնիներ կը խաղային. երիտասարդ փաստաբանս՝ բնութեամբ խիստ դիցարանական ըլլալով՝ Կիպրոս իջլին կ'անուանէր այն կղզին :

Վամուրջէն անցուց զիս, և ցոյց տուաւ ինձ իր բնակարանը որ թերեւ իմօնէս աւելի պարզ ճաշակով այլ մի և նոյն ճոխութեամբ և անթերի վայելչութեամբ զարդարուած էր:

Բա՛րէ, ինչպէս չչլանայի, չխաբուէի:

Այս աղւոր տունին մէջ կը բնակէինք ահա և համայն աշխարհէ պահուած էինք: Իմ մանուկը սոյն տունը գնած էր նաբոլիացի սեղանաւորէ մ'որ մարեշալ Տ'Անդրի մասնաւոր պաշտպանութեան շնորհիւ խիստ շահաւէտ գործեր ըրած ըլլալով աւոր մահուանը միջոցին Ալպեան լեռներուն միւս կողմն անցնելու փոյթ ունեցած էր:

Սեղանաւորին ապարտներ, ինչպէս նաև իր արուարձանի կալուածքը շատ աման ծախուած էր:

Տէպարօ իրաւամբ կը վախնար իր հօրը դժգոհութենէն, և ես ալ ամեն պատճառ ունէի կոմսուհիէն վախնալու՝ եթէ մեր աւանձնական բնակութեան ո՛ւր ըլլալը իմանար:

Ուստի որոշեցինք ոչ զգր տեսնել:

Այս պարտաւորիմ հոս նկարագրել առաջին ամիսը զոր Իմ մանուկին հետ անցուցի: Այս ամիսը գեղեցիկ, շարունակ պայծառ և ուրախալի ճառագայթ մը, երանութեան և սիրոյ անընդհատ ժպիտ մ'եղաւ:

Սիրող միայնակ կը կատարէր այն ամեն վարժապետներուն պաշտօնը, զորս տիկին Տը Սէնթ-Էվրըմօն բռնած էր ինծի համար: Տէպարօյին հետ կ'ուսնէի մեր քաղցր հովանիներուն ներքե, գալարագեղ մարգերուն վրայ, մենական քարայրերուն մէջ: Դասերուս փոխարժէքը համբոյրներով կը վճարէի. վարժապետն և աշակերտուհին շնորհալի նախանձաւորութիւն մը ցոյց կը տային:

Թէօրպ զարնելու արհեստին մէջ արդէն քաջ էի. ասկից 'ի զատ խիստ գեղեցիկ ձայն մ'ունէի, զոր մեթոտը կը զարգացնէր լսողները յափշտակելու կերպով: Իմ մանուկը յանպատրաստից երգեր կը շինէր ինձ, և այնքան դիւրութեամբ կը շինէր որ Մոյի երգին համար Սէն-Սօրլէնի դիմած ըլլալուն զինքը կշտամբցի՝ չկրնալով համբերել:

— Մեր առաջին տեսութեան ժամանակ, Մարիօն, ըստ Ցէպարօ, աղւոր կ'երևայիր ինձ, բայց քեզի չէի սիրեր այն ախանով և հոգեբայր զգացումով ինչպէս կը սիրեմ հիմա: Բանասհիւսեմ, սիրելիդ իմ, բայց որտիս հզօր կերպով յուզուիլը զգալու թէութեամբ. մինչդեռ Սէն-Սօրլէն և ուրիշ շատ փնձիք բանաստեղծութիւնը արուեստ մը կ'ընեն: Իրենց ուղեղին մէջ յանգերու շտեմարան մ'ունին, և այս շտեմարանը հասարակութեան և իրենց բարեկամներուն կը ծառայեցնեն կամակատարութեամբ:

Հատ երջանիկ եղած կ'ըլլայինք եթէ այս հոգեշունչ հեշտութեան վայրկեանները կարենային միշտ տեսել:

Տակաւին փորձառութիւն չունէի որ երկար առանձնակեցութեան վտանգը իմանայի: Վեց շաբաթ անցան, և արդէն Էմմանուէլին մօտիկ ընելով մերթ ընդ մերթ յօրանջելս յանկարծ կը տեսնէի: Ան ալ յանպատրաստից խօսելու դիրութեան և եռանդագին ճարտասանութեան մէկ մեծ մասը կորուսած էր:

Մեր երկրային գրախօր նուազ զուարթ կ'երևար մեզ, և արդիւնաւ պատուին համեմատեալ պէտքը կ'զգայինք:

Ցէպարօ առաջարկեց որ երթանք և Բարիզի մէջ խիստ զգոյշ կերպով քիչ մը պտոյտ ընենք՝ մէն մի անգամին նոր ծաղաւմով մը:

Ամենայն ուրախութեամբ ընդունեցի առաջարկութիւնը:

Կառքը Բարիզին մինչև շրջապատ որմը կը տանէր մեզի: Այն ատեն կ'իջնէինք: Էմմանուէլին թեւ կը մտնէի, և զուարթագին շրջադայութեամբ մ'աղմկալի քաղաքը, փողոցները, հրապարակները և քառուղիի մայրանները կը քննէինք: Անպատժութիւնը յանգստութիւն կը տար մեզ: Նախ Յէն-Ժէրմէնի և Տիւ Մարէթազերուն բոլոր պզտի թատրոնները տեսայ. ապա գեղեցիկ գիշեր մ'երբ Մօգօսէյլ փողոցէն կ'անցնէինք՝ Ցէպարօն Պարկօնի տպարանը մտցուց զիս:

Գ. Վարնիէին Պրոֆանսի անունով շինած թատերգութեան ներկայացումը կը տրուէր հոն. Վարնիէ այն ժամանակին երեւի

հեղինակն էր : Կ'ըսուէր թէ իր նախորդները , այսինքն ժօսել-ները և Պաիֆները անշքութեան դատապարտեց . բայց ինքն ևս մոռացման անդունդն ընկաւ երբ Սէփի հայրը՝ Գօրնէյլ՝ տասը տարի ետք իր ողբերգական խանդին վսեմ ներշնչութիւնները երեսն հանեց :

Ճաշակիւ նկատմամբ միջակ դաղափար մը պիտի տամ ըսելով թէ ծափ կը զարնէի Բօպլըր դերասանին , որ Պրօֆօմէիին մէջ իր տարփուհին ոսոխի մը տալու ստիպուելով՝ բաւական ծիծաղաշարժ տողեր կը կարգար աշխուժով . . . :

Ինքզինքս արդարայնեւ չամար պէտք է խոստովանիլ թէ հասարակութիւնն իզմէն շատ աւելի ծափ կը զարնէր : Կիներուն իրենց թաշկինակը հանել և Պրօֆօմէիին անհամ հատածին վրայ առատօրէն արատօտելը անգամ տեսայ :

Ներկայացումին աւարտումէն ետք փափաքեցանք Կօթիէ - Կարկիլի , Թիւրլի բէնի , Կրօ - Կիյեօմի և Պէլլօզի խեղկատակութեանց ներկայացումները տեսնել :

Բայց դէշ ըրինք . վաճն զի այս զաւշտներուն ներկայացման տեսն հանդիսակոնները բաւական յօժարութեամբ կը ձգէին իրենց աթոռները , և յաջ ու ահեակ կ'երթային իրենց. ճանչորներուն բարեւ տալու և քանի մը քաղաքավարական խօսք ընելու համար :

Կրօ - Կիյեօմին Թիւրլի բէնին տաքովք ղթիլը և ճիշդ քթին վրայ ընկնիլը տեսնելով երբ խենդի մը պէս կը խնդայի , ետէս ըստած յետապայ խօսքը լսեցի .

— Է՛հ , անշուշտ ան է , Մարիօնն է :

Ետեւ դարձայ ուժգնապէս , և սիրելի կիբահայրս՝ Տը Վիլարոս մարդիլը և Վօժըլա քերականը տեսայ :

Ճակատիս վրայ կարմրութ ծաւալեցաւ , և աչերս վար ըրի ամթահար :

Էմմանուէլ այս պարոնները մեկուսի քաշելու փութաց : Խընդից որ դաղանի պահեն այս հանդիպումը . սակայն զրեթէ իսկոյն Պասօմբիէն եկաւ , ետէն հասաւ Սէն - Սօրլէն . ասոր յա-

ըորդեց Շըվրի նախագահը, որ Գիյլէէ անուն պզտիկ բժիշկը բերաւ մեզ. այս բժիշկին թեւ մտած էր Վօղըլէն Տէզ-Իվէթօ անունով այլանդակ մարդ մ'որ հեռուստ թէօֆիլ անունով շատ տղեղ տղայի մը նշան ըրաւ, և ահա այս ամէն մարդիկ յանկարծ մեր շուրջը հաւքուելով, մեզի շրջապատելով, հարցումներ և յանդիմանութիւններ կ'ընէին ինձ և Տէպարօյին:

Այս ամէն պարոնները մեզի տեսեր էին թատերաբեմին վրայէն ուր աթուռներ ունէին:

Ես ներկայացումին ուշագիր գտնուելով ոչ զոք նշմարեր էի, և Տէպարօ ևս՝ սաստիկ կտրճատես ըլլալով՝ իր բարեկամները շնանչած էր:

Մեզի ամէն թատրոնին փողերը տարին:

Ամէն կողմէ զարմացման աղաղակներ կ'արձակուէին հետզհետէ:

— Ի՞նչ կը նշանակէ ատի, կը գոչէր Պասօմբէթը, պէտք է այդպէս վարուիլ այն ծառայութենէն ետք զոր ըրի ձեզ... ապերախտ էք:

— Չնայի՛ք սա տատրակի ձաղերուն. մեղրալուսնի ատեն պահուի՛ր, ի՞նչ ինքնամոլութիւն, կը շարայարէր Սէն-Սօրլէն:

— Ուզածիդ չափ հրաժարէ խորհրդականի պաշտօնէդ, սիրելիս, կ'ըսէր նախագահը Տէպարօյին, բայց տիկնոջ գեղեցիկ աչքերը մի պահեր մեզմէ... Գիտնան որ չպիտի համբերենք ատոր:

— Ո՛ւր կը կենաս, գեղանի սանուհիս, հարցուց Վիլարսօ լրբութեամբ:

— Ներէ՛, մարդիկ, կենալ բառը գործածելովդ կը սխալիս: պէտք է «*մար* ի՛նչ քննի» ըսել, վասն զի քննալ բառը բուն նշանակութեամբը...:

— Լուէ՛, Վօթըլա, իմաստակութիւններդ մի սկսիր, և մի ձանձրացներ մեզի քերականական կանոններովդ, ըսաւ պզտիկ բժիշկը: Լաւագոյն է այս գեղեցիկ ամուլքը տեսնելդ, շարայարեց զիս Էմմանուէլին հետ ցոյց տալով. կ'ուզեմ տիկնոջ մեծաբանք մտտողանել քերթուածովս որուն վերնադիրն է. *De pulcheræ prolis habundæ ratione.*

— Հը՛մ, ըրաւ Վօյըլէն, ամենէին չեմ կարծեր թէ այդ քերթուածին սպասած ըլլան՝ իրենց գործին ձեռնարկելու համար :

— Շուտ ըրէ՛ք, մեկուսի քաշուեցէ՛ք, գոչեյ այն անձն որ Թէօֆիլ կ'անուանուէր :

Այս անձը կոշտաբար խումբը հրելով մինչեւ մեր քովը հասաւ, և շարայարեց .

— Վերջապէս ահա դռայ սա պատուական բարեկամս, սա սիրելի աշկերասս որ այնքան օգուտներ քաղեց անաստուածութեան դասերէս . . . : Հիմակ իզմէն աւելի հօր միտք և աւելի ամբարշտ է . . . ամենքդ ալ վկայ կը բռնեմ ըսածիս . . . : Օրիորդ վանքէն հճափափեց : Իր տարփուհին կրօնամոլութեան դէմ պաշտպանել և խորանէն կորզելը . . . շքեղ բան մ'է : Էմմանուէլ, կը պատուեմ քեզի և առջև ծուներ կը դնեմ . . . : Բայց ալ չեմ զատուիր քեզմէ, սիրելի բարեկամ . . . այսուհետեւ չենք թողուր զինքը, պարոններ :

— Չէ, չենք թողուր, գոչեցին ամենքն ալ :

— Նորէն չպիտի փախի մեր ձեռքէն :

— Մի՛ գուցէ հօրմէն վախնայ :

— Բայց անշուշտ կը վախնայ :

— Հոգ չէ՛ . իր առանձնական բնակարանը չպիտի յայտնենք :

— Ա՛ն վախնայ իր հօրմէն . . . ոռնաց Թէօֆիլ . դեռ զինքը չէք ճանչեր ուրեմն . . . այնպիսի կերպով դաստիարակած եմ զան որ այս մասին քաջ զիտէ ինչ կերպով վարուիլը : Պարոններ, սիրելի բարեկամս հիմա մեզի պիտի տանի իր հետը միասին ընթրելու համար, կամ կ'ուզեմ որ սատանան — եթէ երբէք սատանան էութիւն ունի, հիմակ անմիջապէս զիս առնու տանի : Շըվրի իր կառքը ունի . Վօյըլէն և Վիլարսօ ևս անշուշտ իրենց կառքերը ունին : Երեք կառք կայ, և մենք երկու, հինգ, եօթը, տասի հօդի ենք . . . : Բա՛հ, կրնա՞ք մեր հետն առնուլ ձեր Մալէրպը և իր ամենասիրելի Բադանը . Գիյլեէ՛, դնա՛ կանչէ զանոնք, թատերաբեմին առջևի կողմը նստած են : Մալէրպ թիւրլիւրինեան խեղկատակութիւնները կը քամահրէ, և

ընթերց մը մերժելը չտեսած եմ երբէք . . . : Գնա՛ ուրեմն կանա՛ չելու, շուտ գնա՛ :

Այս աման աղմուկները, շարժումները, ժխորներն և խօսքերն այնքան յանկարծապէս կը տեղային մեր վրայ որ ես և Խմանուէլ գրեթէ չէինք կրնար շունչ առնուլ :

Պատմութիւն թեւ կը գրաւէր, Թէօֆիլ Տէպարօն առած էր անոր բաձկոնակին տառններէն բռնելով. մագի հետ կը վարուէին իբր ճշմարիտ կալանաւորներու հետ :

Ապիտակ մօրօք և ներհուն ճակատով գեղանձն ու մծաճաւ սակ ծերունի մը կը դար մեր քոֆէ առաջնորդութեամբ մարդու մ'որ խիստ փոքրահասակ էր և պատանեկան երես տնէր : Ծերունին Մաւէրայն էր, իսկ առաջնորդը Հոփա-Երէ-Բեանց հեղինակը՝ Բագանն էր :

Արնայիւր կարծել թէ Հոմերոսը պատանիէ մ'առաջնորդուած կը տեսնես :

— Է՛յ, ըսաւ ինձ Խմանուէլ՝ իր առջի շուարումէն բոլորովին սթափելով, պատրաստուէ՛, թագուհիս, հիւրերդ տրժանապէտ ընդունելու, և հաւանէ՛ որ թաղաւորութեանդ երկրին սահմանէն անցնին : Այսուհետեւ ինչո՞ւ չընդունինք մեր բարեկամները : Եթէ մէկն ուզէ մեր երանութեան դէմ յարձակիլ, զայն պաշտպանելու համար ալ մինակ պիտի չըլլանք :

Կէս ժամէն ետք երեք կառքերը Սէն-Վիգթօր թաղին պզտի տան դուռին առջևը կանկ առին :

Մեր բոլոր ծառաներն ակնթարթի մը մէջ կալմ ու պատրաստ գտնուեցան :

Ճրպանները վառուեցան, պողոտաները լուսաւորուեցան : Գիշերը զմայլելի գիշեր մ'էր, և մեր յանկարծական հանդէսը շատ ադէկ յաջողեցաւ :

Մինչդեռ նախաճաշի համար հրամաններ կը տայի, սեղանաւ կիցներս մեր դիւթական պարտէզները ժուռ կը գային ջահերով : Այս աման լոյսերուն հոն հոս հովանիներուն ներքեւ վազելը, բլուրներուն վրայ ելնելը, քարայրներու ներքեւ աներեւութանալը

կը տեսնուէր, և աղմկալի գոչումներ, եռանդալիս աղաղակներ, զուարթագին կեցցէներ կը լսուէին: Ես ինքս ալ բոլորովին հանդարտած կ'զգայի, և ինքզինքս երջանիկ կը գտնէի այս յանկարծական ոգևորումին շնորհիւ որ մեր ապաստանարանին զարթում կը տար:

Արդէն Հելվէտիացիներուն գնդապետը, որ Մօնմարթրի վանքին մէջ չկրցած էր շատ խօսիլ հետս, այժմ աւելի երկարօրէն խօսելու միջոցը գտած էր:

Ծիծաղաշարժ կերպարանով զիս կ'աղերսէր որ ներեմ իրեն Լալօրի մատուռին մէջ տեղի ունեցող խեղկատակութիւնը, և ոյժ չունեցայ ցոյց տալու իրեն ոխ մը զոր չունեցեր էի:

— Բայց, ըսի գնդապետին, ի՞նչ կը յուսայիր այդպիսի մատուցանել մը:

— Նախ, սիրելիդ իմ, եթէ կնքամայրդ եկած չլըլար, ամուսնութիւնդ խիստ վաւերական պիտի սեպէիր:

— Անշուշտ, և ահա իրողութեան ամենէն պզգալի կողմն տի է:

— 2է . . . վասն զի Մարգրիտը չէիր սիրեր:

— 2եմ հասկնար ի՞նչ ըսել ուզելդ, գնդապետ:

— Ա՛խ, անիծեա՛լ կոմսուհի, գոչեց հառաչումով մը:

— Բացատրէ՛ միտքդ:

— Է՛հ, խօսիմ ուրեմն, գոչեց Պասսմբիէր. ութ օրէն ետք կ'արտաքսէիր պղտի տեղակալը, և այն ատեն խիղճդ հանգարտելու բոլորովին պատրաստ միջոց մ'ունէի . . . մինչդեռ յաւիտենապէս Տէպարօյին հետ պիտի բնակիս . . . : Հիմակ ո՛ր է յոյսս: Վանքէն փախստեանդ օգնելու ազնուութիւնը ունեցայ, քեզի ուրիշի մը պիտիլը նետելու համար . . . : Գործերս առաջ տանելու աղւոր միջոց:

Ժպտիլտ տեսնելով յանդգնեցաւ իր հին իրաւունքը պահանջելու որ էր զիս համբուրել:

Նախ անգուծ եղայ. սակայն իր բարի և զուարթ դէմքն այնքան տաքացաւ որ ձեռքս իր շուրթերուն երկնցուցի, ըսելով.

— Ա՛ռ նայիմ, մեծդ նենգաւոր :

Նոյն պահուն Սէն—Սօրլէն հասնելով մի և նոյն շնորհը պահանջեց, և որովհետեւ բարոյականութեան մասին իր առած ապացոյցները Պասօմբիէրին տուածներէն նուազ կասկածելի էին, յարմար չդատեցի մերժել իր խնդիրը :

Սէն—Սօրլէն խնդրով իմացուց ինձ թէ Գերապատիւ Տիւրլէսի՝ բնութեամբ բաւական ծանծաղամիտ ըլլալով՝ չդժպտած էր այն անձներէն որք մայր—թաղու հիւն նախաձոտութեան տեսարանին ազանատես եղեր էին :

— Մեր եպիսկոպոսը ներա հետ Պլուա գնաց, շարայաբեց Սէն—Սօրլէն. սակայն հովահարդ իր խօցին մէջ պահեց, և կ'աղաչէ քեզի որ երբ Պլուայէն ետ դառնայ, իր խօցն երթաս հովահարդ առնելու համար :

— Լա՛ւ, գոչեցի, թո՛ղ ունենայ այդ յոյսը :

Մեր բոլոր սեղանակիցներն աւարտելով իրենց շրջագայութիւնը զոր ըրեր էին ջահերով, ա՛լ ետ կը գային : Սեղան նստանք, և նախաճաշիկը սատակապէս զուարթ եղաւ : Վիլարսօն աջ կողմն նստեցուցի, և վերջապէս ժամանակ ունեցայ քննելու Էմմանուէլին այն բարեկամները զոր տակաւին չէի ճանչեր :

Տոմարակալութեան ատենին* նախապահ Շրվբի՝ Պասօմբիէրին պէս անձնեայ, դէմքը գրեթէ անոր դէմքին պէս շնորհալի, բայց միտքն ոչ այնքան կայտառ էր :

Գիշտէ՛ պզտի բօիշկը՝ վառվռուն երեակայութիւն, ուսերուն մէջ միտած վիզ մ'ե լատինական մատենագրութիւններէ օրինակներ յառաջ բերելու մոլութիւնը ունէր :

Վօզլէն Տէզ—Իվէթօ մեծահասակ, չոր ու վտիտ մարդ մ'էր կլորաձե պզտի աչերով և նեղ ճակատով. խիստ քիչ անգամ այլ սոսկալի ձեռով մը կատակ կ'ընէր, և երբեմնակի ժամրով կը կենար առանց բերանը բանալու : Լուի Երեքտասաներորդին

* Հառարակաց Գանձոց հաշիւները բռնելու և փնէլու պաշտօնով հասարակութեան արհեստ :

և Տը Վանտոմ գութինն դաստիարակն եղած, ապա անկրօնութեան պատճառաւ իրեն ճամբայ տրուած էր: Անլուր էր իր հագուստն որուն վրայ ոչ ոք կը համարձակէր խնդալու վարժապետին հանդիսաւոր կերպարանին պատճառաւ: Իր մուճակները կապեր օւնէին և ժպաւէններով կապուած էին Պաստմբիէրին Պրիւօնացի պահակներուն մուճակներուն պէս. շինական անդունտէ թեղանիք, հին կաշիէ բաճկոնակ մը, հոտաւոր կաշիէ գլխարկ մ'և վիզն ալ յարգեայ շղթայ մ'ունէր:

Մալէրայ ճշմարիտ բարեկամութիւն մը ցոյց կը տար այս այլանդակ մարդուն, և կարծես մեծ յարգ կ'ընծայէր անոր:

Այս ընկերութեան մէջ մէկ մարդ միայն անզուսպ ատելութիւն մը կը ներշնչէր ինձ, և այս մարդն էր Ճիշդ ան զոր կարծես Էմմանուէլ նախամեծար կը բռնէր:

Այս մարդը Թէօֆիլն էր. ծաղկի հիւանդութենէ մնացած նշաններ, զաւարուած քիթ մը, ցցուած շուրթեր, և ոտիկով թռչունին աչքին պէս խոշոր ու կլոր աչքեր ունէր և աղեղութեան մրցանակը վաստակելու համար կրնար Գամիզարին հետ մրցիլ: Տէպարօ սաստիկ խելանի կը համարէր Թէօֆիլը. բայց ես ասոր շատիւս մ'ըլլալը գիտեմ միայն: Աժէն քաղքէն էր ան. հարաւաքնակի յատուկ և սաստկապէս շեշտուած ձայնովն ալ աւելի տհաճոյ կ'երևար ինձ:

Ինչ և է, Կնյասպիտէն, Վիլարսոյէն և Դախագահ Շըվրիէն՝ ի զատ մեր բոլոր սեղանակիցները զրադէտ կամ պուէտ էին:

Վօժըլա արդէն Գինթ-Գիւրսը խիստ նշանաւոր կերպով թարգմանած էր. Գիլլէն, կ'ըսուի, Վիլգիլիոսէն աւելի աղէկ ոտանաւորներ կը շինէր. Սէն-Սօրլէն նոր ի լոյս ընծայած էր Գլէֆօ անուն քերթուածը. Թէօֆիլ անգամ վարնոց սեղերու յատուկ համբաւ մ'ունէր, զոր ամբարշտական ոտանաւորներու և համարձակ երգերու կը պարտաւորէր. Վօյըլէն Տէզ-Իվէթօ բաւական լաւ տաղեր և հնչերգներ (sonnet) կը շինէր, և Բազանին սրբազան մեղեդիներն անարժէք չէին:

Իսկ Էմմանուէլ, որ իմ բանահիւս էր, հասարակութեան

նկատմամբ սատարիկ անարգութիւն մ'ունէր, և լոկ ինձ կը պահէր իր ներշնչումները և խանդը :

Ամէնքը սատարիկ կը յարգէին Մալէրպը, վասն զի յանգի և կանոնաւոր շարժումի, ոճին յստակութեան և ներգաշնակութեան մասին զան իրենց վարժապետը կը սեպէին :

Սակայն՝ որոնք որ գրիչ 'ի ձեռին աւելի խելք ունէին՝ Հելվէտիացիներուն զնդապետին քով չփայլեցան : Այն գիշեր Պասսմբիէր զարմանալի աշխոյժ և անսպառելի ճարտարաբանութիւն տնեցաւ . ամենազմայլելի երդիծաբանութիւններ ցանց և օրուան ծիծաղելի իրերը կատարելապէս հեզնց : Ոչ ոք, և ոչ իսկ թագաւորը իմայուեցաւ իր չարաքոյր եպերաբանութեան առջեւ :

Իր չարախօսութիւնները Անրի Դ.ին աղջիկը յիշեցուցին ինձ . ուստի անոր խօսքը ընդհատելով,

— Աղէկ միտքս եկաւ, զնդապետ, ըսի, ինչ եղաւ սա խեղճ Լիդէթին վիճակը :

— Է՛հ, սիրելիդ իմ, երջանիկ են և շատ աղէկ տուն տեղ կը կազմեն այն ամեն անձերը զոր ես կը կարգեմ . . . : Արդ, շարայարեց, մեր արքայական տէրը — և այս մասին իր նախորդ դաստիարակ Վօյրլէնը թո՛ղ չնեղանայ — մեր արքայական տէրը, կ'ըսեմ, շատ քիչ կը ճանչէ նորք ու փափուկ կատակը և խօսքի վայելչութիւնները . թագաւորին կատակը զուարթութիւն պատճառաւ և մարմնոյդ եօք տուող թեթեւ խայթոց մը չէ . . . չէ, այլ լախտ մը զոր ուղղակի գանկին վրայ կ'իջեցնէ ուժգին : Միւս օրն ուզելով իր տիրութիւնը փարատել պատմեցի անոր թէ երբ իբր դեսպան Սպանիա գացի, հետտ, նիհար և կող ջորիի մը վրայ հեծած էի և բաւական ծիծաղաշարժ կերպով մը Մատրիա մտայ : Իրեակայէ թէ ինչ պատասխանեց Լուի Ժ.Գ :

— Իսէ նայի՛նք, գոչեցին ամենքն ալ :

— «Իրօք շատ ծիծաղաշարժ բան մը պիտի ըլլայ քեզի պէս մեծ էչ մը ջորիի մը վրայ հեծած տեսնելը», ըսաւ թագաւորը :

— Աղւոր է, շատ աղւոր :

— Նո՛ւրբ է :

— Փափակ է :

— Ա՛հ, ինչ խելանի միապետ :

— Պսակներ դնե՞ք զլուխը :

— Եւ ինչ պատասխանեցիր, Պատմբիէր, հարցուց կնքահայրս :

— «Վեհափառ տէր, խնայեցէք ինձ, ձեր փոխանորդն ըլլալու պատիւը ունէի» :

— Եպրիս, ապրիս :

— Պատմներ, ըսաւ Սէն-Յօրէն, թոյլ տուէ՞ք ինձ որ այս պաշտելի հեղնաբանութիւնը հալուեցնեմ :

— Օ՛ն, Բէկազին վրայ նետուէ՛, բայց նայէ՛ որ թաւազլոր չընկնիս :

— Եհաւտիկ, պարոններ :

Պատմբիէր թաղաւորին կ'ըսէր թէ

Իր վերջնապոյն դեսպանութեան ժամանակ

Սպանիոյ մայրաքաղաքն էր մտած

Հեծաննելով ջորոյ վրայ անձոռնի :

«Բ՛հ, ինչ ամօթ, ծիծաղաշարժ ինչ վիճակ,

Պատասխանեց տրքայական վեհափառն :

Շատ խնդալու բան մ'էր անշուշտ տեսնել թէ

Զորիի վրայ մեծկակ էշ մը նստած է» :

«Տէր իմ, զթա՛, ըսաւ անգրէն խորամանկն,

Զի է՞ք Ձեր վեհափառութեան փոխանորդ» :

— Գէշ չէ, շատ գէշ չէ, սիրելիդ իմ պատրաստաբան :

Սէն-Յօրէնին յաջողութիւնն ուրիշներուն գրգիռ տուաւ, և բանահիստութեան ճշմարիտ հեղեղ մը, յանդերու տեղատարափ մ'ունեցանք : Երբ այժմ ամեն մոսաններն անգամ մ'արձակուեցան, ալ իրարու խօսքը հասկնալ անկարելի եղաւ, և բնականաբար գեղեցիկ աչերս իրենց փաղաքուշ խօսքերուն բնաբան ըրին : Էմմանուէլ անխառն չէր. այս պարոններն այս առթիւ ամեն տեսակ

յոսի շողացորթութիւններ ուրիշքին աստղերուն : Այնքան նախա-
տեսքին աստղերը որ անեկեղծ եղան անմեղ, և որչալցյալ սեղա-
նին վրայ անսառ մեղի :

Բ

Այս առաջին հիւրընկալութենէն սկսելով ամեն գիշեր բազ-
մաթիւ այցելութիւններ ունեցանք : Ընդունուող ամեն անձերը
գաղանապահ եղեր էին : Այս գաղանապահութեան հաւատը
գծուարին նը գառնար, այլ սակայն մեզ ամենէին անհանգստա-
թիւն չէին տար ոչ տիկին Տը Սէնթ-Էփրեմօն և ոչ Տէպարօ
նախագահը :

Ծեր այս հանգստութենէն անմիջապէս և գրեթէ անխոհմա-
բար հետեցուցի թէ Էմմանուէլին հայրը, քնչպէս նաեւ կնոջ-
մայրս մեր երանութիւնը վրդովելու գիտաւորութիւն չունէին :

Հետեւաբար կատարեալ վստահութեամբ Բարիդի մէջ ամենու-
րեք կառքով պտոյտ ըրինք :

Առաւօտ մը մեր մէկ քանի պիտոյքը գնելու համար գուրս ել-
նելով երբ կ'երթայինք, Կրէվի հրապարակին մօտերը հաջուած
ժողովդգային բազմութիւն մը մեր կառքը կեցուց :

Առաւապանը հրապարակին վրայ կանգնուած կառափնաւ մը
տեսնելով ետ գառնալ ուզեց, բայց չյաջողեցաւ : Հրացանաւոր
ամբողջ գունդ մը մեր ետեւէն գալով ափնուղին կը գրաւէր իր
բոլոր լայնութեամբը և այս գունդին ետեւէն կը գար մահապար-
տի սայլ մը, որուն տխուր թաւալումը քիչ մը հեռիէն կը լսէինք :

— Կրճղը տառի այս բազմութիւնը և հրացանաւորները, գո-

չեց Տէպարօ . ոչ ես , եւ անշուշտ ոչ ալ գուն , սիրելիդ իմ Մարիօն , չէիիք ուզեր երբէք Տ'Անգրը մարեշալուհիին զխառուիլը տեսնել :

Այս խօսքերը սարսուռ տուին ինձ :

Բօն - Նէօֆի արիւնաբոյր իրողութեանց յիշատակը տակաւին մտքիս մէջն էր :

Նախախնամութիւնը՝ զիս այսպիսի տեսարաններու հանդիսական ընելով՝ թերեւ կ'ուզէր փրկուէա դասեր տալ ինձ , փառամոլ հոգիս բուծել եւ ցոյց տալ ինձ թէ այս աշխարհիս մէջ մարդս որքան արագօրէն բարձրանայ , այնքան աւելի խոր անդունդ կը զլտորի :

Վիթրի՝ մարեշալ Տ'Անգրը Լուզրի գաւիթին եւ գրեթէ մայր-թագուհիին առջեւ մոցնելէն ետք՝ զիւսորներ զրկեց նահապաւին կնկան տունը : Մարեշալուհիին սենեակները դրառուեցան , կահ ու կարապին խորտակուեցան , Լէօնօրին ազամանդները , ստակը , բօղաներն եւ մինչեւ իսկ անհրաժեշտ զգեստներն առնուեցան : Երբ պէտք եղաւ Պասթիլի բանտը տանիլ Լէօնօրը , հարկ եղաւ իր տասնութինոց տարեկան տղայէն քիչ մը ստակ ուզել՝ այս ֆրանսայի մարեշալուհիին շապիկ մ'եւ մէկ քանի զոյգ գուլպայ ղնելու համար :

Լէօնօր ողորմելի մերկութեան վիճակի մը մէջն էր երբ եկաւ բանտը մտաւ :

Գօնտէի իշխանն անգամ՝ զոր նէ բանտել տուած էր՝ զԹաց ներս վիճակին վրայ եւ Պասթիլի կառավարչին ստակ տուաւ՝ ազնելով որ այս գժբաղդ կնկան պիտոյքը հոգայ : Բայց մարեշալուհին իր վեհանքն թշնամիին օգնութիւնը ընդունելու հազիւ ժամանակ ունեցաւ . հետեւեալ օրը Պասթիլէն Գօնսիէթըրի բանտը փոխադրուեցաւ Լէօնօր , ուր գատաւորները ծայրայեղ խստութեամբ մը քննեցին իր գատը :

Ներս մահապարտութեան կատաղաբար աշխատողներն եղան մանաւանդ ինչ ինչ անձեր , որոնց ահաճոյ բան մ'եղած կ'ըլլար փոխել իրենց կերածը եւ հրաժեշտ տալ այն անբաւ հարստու-

Թեանց որոնց ժառանգութիւնը վաւերութեամբ էր արքայական կամեքով :

Թագաւորն՝ իր բացասական յատկութեանց հետ նաեւ տելուր-գապաշտական դիւրահաւատութիւն մ'ունենալով՝ դիւրաւ համեղ-ուեցաւ թէ Լէօնօր սատանայական միջոցներ 'ի գործ դրած էր մայր-թագուհիին խելքը գրաւելու համար :

Բոլոր ամբաստանութիւնն ահա այս հիման վրայ կայացաւ :

Հասարակ-եցաւ թէ մարեշալուհին կախարգութիւն , յուղայտութիւն գործածած էր և թէ սատանային հետ մտերմական յարա-բերութիւն ունէր :

Դատարանին խիղճը չէր կրնար այսքան վճռողական պատճառ-ներ ընդունելու արգիլելու : Ուստի կեղծաբանին հաւաքաբար վրայ մեղմեցաւ դատապարտեց : Այս ներս մարմինը Երէվի հրա-պարակին վրայ պիտի այրուէր և մօխիրը հողին պիտի նետուէր :

Լէօնօր հանգարտութեամբ լսեց իրեն գէմ տրուած այս վճիռը , և երկիւղածութեամբ պատրաստուեցաւ իր պատիժը կրե-լու :

Առջևէս անցաւ տակալի սայլին վրայ նստած :

Անկարելի եղաւ ինձ արտառփա զայել երբ տեսայ թէ նոյն սոսկալի միջոցին որքան համակերպութիւն և բարեպաշտութիւն ունէր իր դիրքը :

Խոստովանահայրն իր քովն էր :

Մարեշալուհին անոր յորդորանոց աշագիթ բռնելով կտրծես թէ ոչինչ կը տեսնէր , ոչինչ կը լսէր , և մերթ ընդ մերթ կը ծռուէր եռանդապէս պապներու համար խաշելութիւն մը դուր ձեռքը բռնած էր :

Լէօնօր երգողներկու տարեկան և տակաւին շատ գեղեցիկ էր :

Թագմութեան մէջէն հեծկլտանք լսուեցաւ երբ մարեշալուհին կառափնաւորն վրայ հասնելով յայտ բրաւ թէ կը մեռնի տեղա-առածը գործած ըլլալու այն ժամերն որոնց համար զինքը՝ դա-տապարտեր էին իր գառաւորները , Բրիտանիոյ պատկերը վերջին-անգամ մ'ալ պահեցը , ձեռները իր սպիտակ բոգային վրայ խա-

չաճեցի, աչքը դէպ երկինք վերցնելը տեսայ. ապա գահիճին կողմը դարձաւ, որ ներս երկայն մազերը կտրեց:

— Ա՛խ, գոչեցի՝ ճակատս Էմմանուէլին ծռնկեալուն վրայ դնելով, հեռանանք ասկից, կ'աղերսեմ քեզի, երթանք:

Նոյն միջոցին բազմութիւնը կառափնաւորն բոլորովեք մէկզմէկ հրելով կը խռնէր: Մեր կառապանը վերջապէս կրցաւ կառքը ազատել և մեզի այս քառամեկի տեսարանէն հեռի տանիլ:

— Աստուած վկայ, ըսաւ Էմմանուէլ, դատաւորներն անարժան են, և չեմ տեսներ թէ ո՛ր է այս կինը դատապարտելու հարկը:

— Ո՛հ, իրաւունք ունիս, բարեկամ, մեծ վատութիւն մ'է առնեց ընթացքը. մարէշալուհին մահուան պատիժին արժանի չէր:

— Ահա այդ պատճառաւ վճիռը երեսկայական պատճառներու վրայ հիմնելով տուին:

— Խեղճ կին. նշմարեցիր իր հրեշտակային բարեպաշտութիւնը:

— Լէօնօր երկինք երթալու ստուգութեամբ կը մեղնէ, կը փափաքեմ որ նէ երկնից դուռը գանէ:

— Աստուած պիտի բանայ զայն, վասն զի ներս համբերատարութիւնը և զիջջը կը տեսնէ:

— Աստուած լոկ բառ մ'է, սիրելիդ իմ:

— Ո՛հ, բարեկամ:

— Չեմ կարծեր սեղամ օր անսահ կինը կարենայ շատ յոյս ունենալ ռատոնային վրայ, որու հետ տակալն ջրագ մանքակալ յարարերութիւններ ունենալը կը հաստատեն իջ գաղաւթները:

— Կը համարձակին այդ բաները ծագելու:

— Բայց տնչալ չա, Մարիօն, ամբողջ շաբաթ մ'աջատուք թափելու նպատակ չունիս՝ դիպուածով կառափնաւոր մը տնիսնելուց դատաւարաւ:

— Բարե, Էմմանուէլ, քու ամբարշտութիւնդ է ինձ յուսահատութիւն տուողը: Այդպիսի սկզբունք ունենալու հոգեւոր ծնած չէիր: Գուէ բարի սիրտ մ'ունիս. . . բայց շատ վտանգաւոր բարեկամներ ունիս:

— Հո՛ւ, հո՛ւ, կը հասկնամ մտքդ. սա սիրելի թէօֆիլը քու

վրայ նպատակարար ապագայում թիւն մ'ընելու բարերազգութիւնը չուներ :

— Կը քամահրեմ' այդ մարդը , գոչեցի :

— Եւ ինչո՞ւ համար :

— Ինքն իսկ կը պարծի թէ անաստուածութեան վարժապետը է :

— Յոռի պատճառ զինքը քամահրելու . . . ամբարիշտ աշկերտը սիրեցիր . . . ամբարշտութիւնը չկրնար քեզ տանել վարժապետը :

— Ներէ , կ'ատեմ' այդ մարդը . պարծուկի կերպեր , քամահրելի ձև մ'ունի :

— Այդ պատճառն ասելի տրամաբանական կը գտնայ :

— Երախտ կը հոտի :

— Ի՞նչ ոճիր :

— Ասկից 'ի զատ մարդս երբ ալեղ երես մ'ունի , հարկաւ չտրասիրտ մ'է :

— Եւս քան զէս տը որ կը տրամաբանես , սիրելի Մարիօն . ահա ըստ իս տառնք են կնային պատճառաբանութիւններ , խոշոր պատճառաբանութիւններ որք ոչինչ կը նշանակեն և մանաւանդ քամոյն են : Կ'եզրակացնեմ թէ չես սիրեր Թէօֆիլը , վասն զի ազեղ է : Քեզի համար ծանր է այս պատճառը , բայց կ'զգաս թէ ինձի համար քիչ արժէք ունի այն : Մարիօն , կը սիրեմ քեզի , սակայն դժուարին է մեզ յաւանենապէս առանձնութեան մէջ ապրիլ , և եթէ բարեկամներս հաճելի չեն քեզ . . . :

— Ա՛հ , ան միայն հաճելի չէ :

— Կը գուշակեմ միտքդ . . . գոհ կ'ըլլայիր եթէ ճամբայ տայի իրեն . . . : Հաւատ ինձ , սիրելի գեղանիս , մեր մէջ առանկ խընդիրներ մի յարուցաներ երբէք : Կը սիրեմ Թէօֆիլը , անկատակ կերպով կը խնդրեմ որ զքօսանքի ամենէն զուարթաբարոյ ընկերներուս մէկին դէմ ունեցած հակակրութիւնդ զսպես :

Այն ատեն Նոթըր-Ցամ եկեղեցիին անդաստակէն կ'անցնէինք : Էմմանուէլ՝ յանկարծ խօսակցութիւնը փոխելով գոչեց .

— Նայէ՛ , Մարիօն , ահա հոս կը բնակի Շվեր նախապահը :

մեղսակիցս է ան պզտի զարմացման մը մէջ զոր քեզ կը վերապահեմ :

— Զարմացում մը :

— Այո . . . քիչ ասենէն նորէն պիտի տեսնենք անձ մը զոր կը ճանչենք . . . Թեթևամիտ մ'որ կրնայ աղւոր կերպով առջև երթալու յոյս ունենալ : Գաւառական պարզ դատարանի մը վարչաւոր նուիրակն անուանեցաւ ան դեռ մօտ ժամանակներս . իր պաշտօնին պարտականութիւնները այնքան քաջ կատարեց որ արդէն կամք կայ զինքը Բարիզ բերելու և հաշտեցալութեան ցատեփին պարզեցելու :

— Կարելի՞ բան է , զօչեցի , Յովսէփ Գամբալը ետ կը բերէք :

— Անշուշտ . կ'ուզենք վերջ տալ սրիկան պատժելու գործին : Մինչև հիմա վրէժիս առ առաւելն կէտը լուծեր էի . . . : Ա'իս , ո'իս պահած եմ անոր գէմ : Շրվրի անսոր նոր պաշտօնը խիստ կանոնաւոր ձեով ստանձնել տուաւ :

— Յովսէփը պատժելու տարօրինակ կերպ մ'է ասի , բարեփոխ :

— Մի սխալիր այս մասին . օշինդրով լի բաժակի մ'նզդին մեղքն է այն պաշտօնատրութիւնը . անզգամի այսպիսի վկայութեան մ'առջև կանկած պիտի չունենայ իր գէմ լարուած թակարդէն . ճամբայ ելաւ ամենայն աճապարումով : Եթէ ճիշդ են հաշիւներս , այսօր իսկ վաճառանաւէն դուրս պիտի ելնէ . . . : Բայց զարմանք , նայէ՛ անգամ մը , հրապարակէն անցնող սառնան ան չէ :

Կառքէն դուրս ծռուեցայ , և իրօք ճանչեցի Գարրիէլ Յըլօր-փին վաղեմի գպիրը որ դէպ 'ի Շրվրիի ապարանը կ'ազդուէր :

Խօսակցութեան շեղումն անակնկալ ու միանգամայն հետաքրքրական էր : Մոռցայ Թէօֆիլը , և ան մտքէս հեռացուցի այն ամպը , որ պահ մ'առաջ սիրոյ առջևէն առաջին անգամ անցած էր :

Տէպարօ ձիերը շուտ քայլել տուաւ կարելի եղածին չափ կանաւի տունը վերադառնալու համար , և ճամբան իր նպատակը

պարզեց ու մեկնեց ինձ։ Աղաչեցի որ քիչ մը փոփոխե գայն, վասն զի չէի ուզեր շատ վշտացնել այս խեղճ վարոցաւոր նախարարը, որու դէմ վերջապէս շատ անիրաւութիւններ ըրեր էի։

Բայց եմմտնուել չուզեց ամենեին խօսք մտիկ ընել, և որովհետեւ խնդիրը կատակի մը վրայ էր միայն, գագթեցայ այս կտակին մէջ իր առաջնորդն ըլլալէ։

Երբ հասանք տունը, ծառաներն իմաց տաին մեզ թէ Կիւրաթի իշխանի մէջ Երզնկա նշանաւոր անձինք մեզ կ'ապառեին։

Յէտարօ աղաչեց զիս որ մինակտ երթամ ընդունելու զանոնք։ Կ'ըսէր թէ կը պարտաւորի կարեւոր հրահանգներ տալ իր հոգաբարձուին և անոր կնիջ։

Վաղեցի այցելուները տեսնելու, երեակայէ որքան զարմանալու երբ տեսայ Լիզէթը որ զգայնաբար ժուռ կը գար ճիշդ այն ֆրանսիկեան քահանային հետ որ այնքան օրինաւորապէս պտակած էր զինքը։

Պատմութիւնը զիս նշմարելով բարեկեց։

— Մարիօն, ըսաւ Պատմութիւնը, տիկին՝ Յը Լիււսըր կոմսուհին կը ներկայացնեմ քեզ։

Լիզէթ թմգին ապտակով մ'անմիջապէս պատժեց ծառուին գէպքին նկատող այս անամօթ տկնարկութիւնը։

Ապա Լիզէթ քովս եկաւ խենդի մը պէս խնդալով։

— Յե՛ն, ինչպէս կը պատժեմ զինքը, գոչեց . . . Լաւ չէ . . . բազուկս կնքամորդ պէս ազնիւ գործ տեսնող մ'է . . . Յէ՛ր Աստուած, մըքան ուրախ եմ քեզի տեսնելու, օրերէի բարեկամուհին։

Լիզէթ իս պահաւ. ապա ցոյց տալով ինձ Պատմութիւնը որ իր ապառակհար այտը կը շփէր։

— Իսկ այս անբարոյական գիրուկին, շարայարեց նէ, ներքեցի, բայց յատուկ պայմանաւ մ'որ էր զիս տանիլ այն աղւոր մենատունն ուր պարտաւորեցար շուտ շուտ մոռնալ վիշտերդ . . . : Ա՛խ, ինչպէս միամտաբար խաբուեցանք այս հրէշներէն . . . և մեր այս խաբուիլը պարզ բան մը կը սեպեն, կը խնդան այս

տաժի . . . այս . . . կը խնայան . . . : Ես աղղեն դերկամիս հե-
տը չեմ . . . պղտի սմանդուկը թողուց դիս . սիրելիդ իմ :

— Կեցի՛ր պահ մը , ըսաւ գնդապետը . կ'աղաչեմ , պատմական
անձնութիւն չընենք . Պ . Տը Լիւսըը երկաթապէ ճամբողդու-
թիւն մը համար մեկնեցաւ , քեզի մասնաւորապէս բարեխօսու-
թեան յանձնելէն ետք :

— Լու՛ , ըսաւ Լիւզէթ . չեն ամենար , պարտն , ո՛վ է քեզ
այդ մանր պարագանքը հարցնողը :

Եւ նորէն վերջուց իր ձեռնոցաւ որ թէր ապառի մ'էս փնջու-
նելու համար :

Պատմութիւն ազատեցաւ ապտակէն , կեցուց ձեռքը՝ իր պախին
վրայ փնջելու միջոցին , և շնորհից մինչև ներս ունեն համարյոյր
մը քաղելը :

— Քաղցր է ասի , Յարիմն , ըսաւ Պատմութիւն , սակայն ասով
չեմ միթաւարիւր խառնութեանցդ գէմ :

Շլմորեր մաքցիւր էի : Պատմութիւնին ընթացքն և Անրի Գ . ին
աղջկան խօսքերուն պատշաճութիւնը բաւական կարեւորելի կ'ե-
րեային ինձ . սակայն այս մասին ամենեւին դիտողութիւն մը չը-
րի , և կըցածիս չափ համապատասխանելի Լիւզէթին բարեկամա-
կան ձեւերուն :

Իմացուց ինձ Լիւզէթ թէ գլուխն եկած ձիւնը մինչև տիկին
Տը Լիւսի տկանջը հասնելու չափ լսուեր էր : Դրան հին անգթա-
բար կը մերժէր Լիւզէթը իր քովը նորէն ընդունիլ :

— Այո , ըսաւ Լիւզէթ , Լուվրէն կ'արտաքսուիմ . . . րայց
Թո՛ղ ծննդեանս փոքրագոյն ապացոյցը միայն ձեռք անցունելու
յաջողիմ . և պիտի տեսնենք թէ յաղթանակաւ նորէն պիտի
լմանմ հոն : Այսօրէն սկսեալ էրիկ մը կը գտնեմ , սոցեղ ,
գիւղացի , ո՛վ կ'ուզէ թող ըլլայ , հոգս չէ . այս ամուսնութեան
պտկը անկնդուղ քահանայի մը օրհնել տալու հոգ կը տանիմ .
սիրելի ամուսինս պաճուճանացս ծախսը կը վճարէ , յարգածուի
(porte-respect) տեղ կը ծառայէ ինձ . . . խեղճ մարդը , և իմ
գողածի սատանութիւններս կ'սկսիմ :

Օրինորդ Տը Լժմբուսն այսպէս խօսելով բոլորովին այլամեզակ հոգեր կ'առնուր :

Պարսառօրեցայ ներքնապէս խոստովանել թէ Պ. Տը Լիւարք մեծ անիրաւութիւն մը չըբած էր ներս գէմ : Այս աղջիկն իր բնասիրութեամբը շուտով ինքեին պիտի բռնէր անհեղեղ արգիւնաց ճամբան :

Տէպարտ եկաւ և աղաչեց որ ներս մտնենք :

Ինչ ցոյց տուաւ Ըրվրիէն գրուած սոմնակ մը , որով ան մեզ կ'իմացներ Ըալտի վարոցաւոր նա իրակին Բարիզ նոր հասած ըլլալը , և կարելի եղածին չափ շուտով զան մեզ ներկայացնելու փափաք կը յայտնէր :

Գեռ կէս ժամ շանցած էր , և տհա թէ մին և թէ միւսը ներս մտան :

Բոլոր ապամանդեայ զարդերս գրուեր և ամենէն շքեղ զգեստներս հագեր էի մեծ հանգիստաւորութեամբ լնդունելու համար իմ վարդեմի ուղղուս : Բայց այս էր միայն իմ գերս , միւս ամեն բան գործագրելու հոգը Էմմանուէլ իր վրան առած էր : Լիզելթին և Պասքովքիէրին տկոնջին փափաքով կարճ բացատրութիւն մը տալու , պատուիրելով անոնց որ առջի անգամ քահ քահ չթողուն , եթէ կ'ուզէին ետքն աւելի աղէկ խնդալ :

Գամիւզար վայելու չ պաճուճանքով փրկեալ :

Սև հագուստ մ'ուէնէր , որով աւելի աչքի կը զարնէին իր կարմիր մազերը : Ինչպէս կ'երեակայէ ընթերցողը , Ըրվրի զգուշացած էր ըսելու անոր թէ ուր կը տանի զինքը , սւտաի նուիրակը մեզի ճանչելով չ'ըրցաւ շուարումի աղաղակ մը զսպել :

— Տէր Աստուած , գոչեց , տսոնք այն անձերն են . . . :

— Որք այնքան թախանձանօք քեզի ինչ յանձնեցին , այո , բարեկամ . . . : Չգուշակեր էիր թէ անոնք են . . . :

Ըրվրի քովս բերաւ Գամիւզարը :

Խեղճ տղան ծիծաղելի կերպով բերանը կը բանար , և իր աչերն իրենց ակնակապիճէն դուս ելնելու շափ կը բացուէին :

— Է՛ , ի՛նչ ունիս , համր եղար , ըսաւ նախապահ : Տիկինն երախտապիտուութեանդ ցոյցերուն կ'սպասէ :

— Ի՞նչ . . . դժն ասանանել տուիք ինձ նոր պաշտօնի և թոթովեց Եսվսէփ միշտ ինձ նայելով :

— Քանի որ կը հաստատեն քեզ թէ, ես եմ, պէտք է հաւատալ, պարոն :

— Ա՛խ, ասի պինդ ղարմանալի է, գոչեց. եթէ գիտցած ըլլայի, Մարիօն, այսպէս քեզ պարտաւոր ըլլալս, անշուշտ պիտի արպիւրէի որ . . . :

— Բայց, ըսաւ Էմմանուէլ՝ անոր խօսքը խիստ անպատակ կերպով մ'ընդմիջեցաւ, պաշտպանեալը կարծեմ կը պարտաւորէր պաշտպանութիւն ոտքը ընկնիլ, ներս ձեռները լարգանօք պառնել և աչիւն անտանել զինքը, և չէ թէ ներս հետ վարդապետ ընտանութեամբ մ'որ իմ առջև մանաւանդ բոլորովին անվայելուչ ընթացք մ'է :

Եսվսէփ Էմմանուէլին կը նայէր ակնայեռ :

— Այո, պարոն, կրկնեց Տէպարօ. . . բռնագատուեցայ բարեկամներս գործածել քեզ ծառայութիւն մ'ընելու համար, և այդ վարմունքդ տարակուսելի է . . . չեմ համարձակիր գուշակել այն պատճառը որով այնքան գիւրտ կը մոռնաս յանցանքներդ :

Նուիրակն աչերը նորէն իմ կողմն դարձուց :

Հովհաննիս ետեւը կը խնդայի. Եսվսէփ ահա այն բռնէն հառկըցաւ թէ իր վրայ կը խնդայինք :

— Հա՛, հա՛, ըսաւ, ասպա ոքեմն պիտի տեսնենք : Երբեք ինչ էի . . . խօսիլ ուզելովս :

— Մեզ ըսելիք մ'ունէիր, հարցուցի :

— Ես . . . ոչ . . . միայն թէ առջի ճամբորդութեան ապուշը չեմ :

— Ա՛խ, պարոն, աւելի համեստ եղիր . . . ինքզինքդ կ'ողոթես, ըսաւ Էմմանուէլ հրաշալի անխօսվութեամբ մը :

Գամբազար այս անամօթութեան վրայ ուտերը վէր ըրաւ արժանապատուութեամբ, և շարունակեց իր խօսքը ինձ ողջիլ :

— Քեզ շատ երախտապէտ եմ . . . տիկին, քանի որ աչիւն մը կայ, յառաջացումիս հոգ տանելու համար. բայց այսօր սով-

յութին ունիմ չվտանհելու այն բաներուն զոր չեմ կրնար հասկնալ : Այս ամեն բաները կանգածելի կ'երևան ինձ , և որովհետեւ Շալոմէն կը գամ , չգիտեմ , Մար . . . տիկին . ինչ արգելք ունիս ամեն բանէ առաջ լուր ուղելու ընտանեացդ վրայ :

Մընտս կարմրեցաւ :

— Ընտանիքս . . . բայց , պարոն , կ'սպասէի հետդ մինակ մնալու պատիւը ունենալ , որպէս զի շատ մը պարագաներու վրայ հարցաւորած լինէի քեզ :

— Ո՛հ , քեզ ըսելիք մը չունիմ : Հայրդ ու մայրդ շատ աղէկ են . . . մայրդ մանուկանդ , կտաարեւապէս ապահով եմ թէ աղէկ է , շատ աղէկ է . և այս միջոցիմ որ քեզ կը խօսիմ բաշտովն քաջաւորջ ե՛նէ : Իսկ քոյրերդ կը մեծնան , և հասնաւոր միտք ունիմ ձմեռուան սկիզբը ծաղրլինին հետ կարգաւելու :

— Վայ , ըսաւ Բմմանտէլ՝ քրքիջ արձակելով , հապա՛մ թերեզան :

Գնա՛մուշար ոտու՛մ մ'ունեցաւ :

— Թերեզան : . . . դանուեցաւ թերեզան , թաթովեց ան :

— Անշո՛ւշտ : Քեզի համար ամօթ մ'է : Շալոն երթալու համար մեկնիլդ , մինչդեռ պարտաւորութիւնն և սրտի ամենապարզ աղաւաթութեան քեզ կը հրամայէին շարունակել խաղարկութիւններդ այն դժբաղդ պատանահիթին վրանկը գիտնալու համար :

Այս խօսքերէն ետք Տէպարո զանոյակը հնչեցոց . ծառայ մը երեցաւ :

— Թերեզան բերել տո՛ւր , ըսաւ ծառային :

Վարդգանի նստիւածին աթոռի մը վրան ընկաւ , և անկ աննուս նայեցաւ ահաբեկ :

Շրջով , Գաստրիէր և Լիզէթ այս տեսարանը կը վայելէին իբր ճշմարիտ միրուրներ :

— Ձմեռուան սկիզբը ծաղրլինին հետ պիտի կարգաւէիր , հա՛ , շարայարեց Տէպարո . քանի՞ նշանածի պէտք ունիս , գնդմանիդ . Աստիկ : Ծաղկէ՛ր ծաղիկ կը թնին , թիթեռնիկդ գա՛ : Ի՛նչ . արքայդ : Տըլօրմին կը սիրահարին , և մուսաւաղդ զննքը թն-

բեզան կը սիրեն . ապա Թերեզան ալ կը Թողու ծագըլիին հետ
ամուսնանալու համար . կ'աղայեն՝ լսէ ինձ , ո՞ր կանգ պիտի
առնու այս սիրահարական անամօթութիւնը : Մի միայն բարդի վա-
րուց շահը պաշտպանելու համար կ'արգիլեմ ամուսնութիւնդ , և
երկրորդ նշանածդ մահաւոր պաշտպանութեանն ներքե կ'առնում
... Եւ , պարան , Բարիդի մէջ քեզ նոր պաշտան մը տրուե-
լու շնորհը Թերեզային և ոչ թէ քեզի համար խնդրեցինք , վասն
զի դուն մեր նկատմամբ վատ մատենիչի մը պէտ վարուեցար :

— Ե՛ն :

— Եթէ խոստովանիս մատնութիւնդ , թերես ներողամտութեան
առուեր մը պիտի պահեմ : Ասե՛նք արկին Տը Սենթ-Էվրոմ-
ին առջև միթէ յօժար կամքը շայտանցին վաճառատունին մէջ
դնուած ըլլալու գողանկոք :

— Կ'երգում . . . .

— Զգուշացի՛ր սուտ խօսելէ :

— Լա՛ն , խոստովանի՛մ ուրեմ , պո՛ւ . . . մամա՛ց Թալէֆ
խաղութեամբ :

— Կը տեսնես , Մարիօն , կը տեսնես խորամանկը :

— Բայց յանցանքն ինձ չէ բաւորովին . օրիորդն այնքան պշտա-
փրաբարի վարուած էր . . . .

— Պշտափրաբար . . . . Օրիորդին հետ կարգուել ազնւեղ
առաջ ինն կամքը հարցացեր էիր . . . . Հա՛ն , հա՛ն , նրանկայն
ցէք անգամ մը . . . ինչուն մի եկեր վարդի մը վրայ յարմա-
րէ . պարտին կարծիքին նայելով պէտք է փութալ վարդի
բերելին հետ կարգելու . . . . Այս բանին ինչ կ'ըսես , գնան-
պես :

— Դ՛ըսեմ թէ երջանկութիւն մ'է ասի . . . բնորոյն համար :

— Ուրեմն , ահա պատմեմ բոլոր իրողութիւնը . խեղճ վարդն
իր զեռունէն ներդուած միջոցին յանկարծ շքեղաթիւ Թիթեան մը
կը անտէ . . . .

— Անշուշտ քեզի՛ , ընդամիջեց Պաստիլիէր :

— Այո՛ , ինձի , կրկնեց համատարեամբ Էմմանուէլ : Արդ

վարդը Վ'ազէ ցնցել ընդհոնը, բայց այս գեղուներ կը քայրանայ
և կ'աշխատի վճեմ առնուլ իր թեթև ոտիւնն ցոյց արուած ըն-
դանելութեան փոխարէն:

— Տէր Աստուած, ըսաւ Լիզէթ, բնդեռներն ալ ինքնատի-
րութեան ունին, իրենց տեսակին մէջ կրնան շնորհալի գտնուիլ:

— Կարեկից բնաւորութիւն մ'ունիս, տիկին... Սակայն
թողունք սլաւասցութիւնները. մնանիշն է օրիորդ Տըլօրֆին վիշ-
տերուն միակ պատճառը: Անոր մասնութեան վրայ կոմսուհին
շատ ցուրտ և շատ խիստ վարուեցաւ օրիորդ Տըլօրֆին հետ...
Բայց և այնպէս կը ներեմ պարտին: Դիտեցէք ուրեքն թէ
ո՞րքան պարզասիրտ և բարեսէր եմ:

Գամիւզար՝ որ ամեն վայրեան Թերեզային երևալը տեսնելու
կարծիքով՝ դրան կը նայէր ահարեկ նայուածքով՝ գեղ-Էմմանուէ-
լին կողմը դարձաւ՝ անշուշտ քննելու համար թէ մինչև ո՞ր աս-
տիճան կրնար վտառհիլ անոր խօսքին:

— Այո, կը ներեմ քեզ, պարոն... Բայց, պիտի կարգուիս
Թերեզային հետ... պիտի ըլլաս... հայր... այն անբաղդ
արարածին որ ներս արդանցին մէջն է:

Թատերական պատահար մը քիչ անգամ կրնայ տալ քաղաք-
ութիւն մ'որ ասկից աւելի աղէկ կարգապահուած ըլլայ:

Վարդուար նախնային ծառեց իր ծալածոյ ամուսին վրայէն,
ելաւ կանգնեցաւ բարկութեամբ լի նայուածքով, և ուղղակի Տէ-
պարզին վրայ քաշեց: Կը պատրաստուէր թշամանք և հայհայու-
թիւններ ընելու երբ Էմմանուէլ զան իր ուտերէն բռնելով յան-
կաթն գտիպեց ետին դառնալու, և քիթն առ քիթ գտնուելու
Թերեզային հետ որ նոյն պահուն ներս մտած էր:

— Սուրբ Աստուած, զոչեց Թերեզան՝ Գամիւզարին գիրկը
նետուիլ ուղեւով, ան է, էրիկս է, պիտի Յովսէփս է եղբի:
Նախքոյն ողբալի կերպով մ'ետ հրեց զան, և:

— Շուտիկին բերանը գնա, ջրիկ, ոռնաց իր առջի կատա-
ղի բարկութեան միջոցին:

— Պարոն, ըսաւ Տէպարո, կ'աղաչեմ, հաճէ քիչ մը զգու-

շուրթեամբ վարուելու այս խեղճ աղջկան հետ և մեղքնալ իր յղութեան վիճակին :

— Յղութիւնը , յղութիւնը . . . բայց ասի անարժանութիւն մ'է . . . : Այսպիսի բան մը չտեսնուած է բնակ , գոչեց Յովսէփ րոյոր զօրութեամբը շարժումներ ընելով :

— Բա՛րէ , բարեկամ , դժբաղդութիւններ ունեցայ , մոռնաց Թերէզան՝ արտօսը մը սրբել ձեռքներով :

— Կը լսէ՞ք . . . : Ինչ խայտառակութիւն . . . : Բարեբաղդաբար արգիլուեցաւ ամուսնութիւնը . . . : Նախախնամութիւն մ'է արգիլողը . . . : Յիրաւի պիծակներու բոյնի մը մէջ պիտի ընկնէի :

— Այսպէս ուրեմն հիմա չե՞ս ուզեր կարգուիլ հետո , հարցոց Թերէզա զարմացած դէմքով մը զոր շատ աղէկ կը ձեռքներ :

— Ջարմանալի՛ հարցում :

— Ո՛հ , քեզի բռնադատելու դիտաւորութիւն չունիմ , և ինձ քան հազար ֆրանք համբիւրով պարտքէդ ազատած պիտի ըլլաս . մեր համաձայնութեան ամենէն կարճ միջոցն այս է :

Թերէզա ծոցէն թուղթ մը հանեց և բացաւ :

Գամփազարին երեսին վրայ կապարի գոյն մը ծաւալեցաւ տեսարանին այս յանկարծական նոր փոփոխութեան վրայ :

— Տո՛ւր անդամ մը նայիմ այդ թուղթը , ըսաւ Շրվրի :

— Ա՛ռ , ըսաւ Թերէզա : Դատարանի մ'առջեւ պատրաստ եմ ձեռքս վերցնելու և երկուսն ընելու թէ խոհեմ և անարատ էի այն ժամանակ ուր պարոնն այս գիրը ստորագրեց :

— Ամո՛թ և նախատի՛ք , գոչեց Յովսէփ . հիմա նէ պիտի պնդէ թէ . . . : Բայց այդ մ'է այս , աւագակոտ տեղ մը բերուեր եմ . . . : Հասէ՛ք , իս կը մեռցնեն , օգնութեան հասէք :

Եւ Յովսէփ յուսահատութեանը մէջ բարկութիւնը իր կարմիր մազերուն վրայ կը թափէր , անոնցմէ լիարուռն արցականներ քաշելով և հանելով :

Յակայն Լիզէթ Շրվրիին մօտեցած էր , և անոր ուսին վրայէն նայելով կը կարդար ստորագրուած խոստմնագիրը :

— Օ՛, Օ՛, ըստ Լիզեթ, բան հաղար ֆրանք... այսպիսի գումարով մ'այս Պ. Գամբուզարը սպասուհիէ մը լուսպոյն կին կրնար գանել :

— Ի՛նչ մեղքս պահեմ, ըստ Շըվրի, երբ մարդս այսպիսի բան մը ստորագրելու տպշտ թիւնը կ'ընէ, կը պարտաւորի վնասել կամ ամուսնանալ : Աշխարհէս բոլոր ցատաւորներն այս երկու միջոցին մին կամ միւսը պիտի փոխեն միայն :

— Ճիշդ է, ըստ Տեպարո. այսպիսի պարագայի մը մէջ քննա դատանորները չեն դեղէիր. այսպիսի յայտնի և մեկին խոստում մը կատարուած իրաւութեան պէս արժէք ունի : Արդ... պարոնը դատարանէն պիտի դատապարտուի, յայտնի բան է պատապարտուիլը :

Ետմեկին յուսահատութեան զարհուրանք կը յաջորդէր :

Թերեզա այն ատեն անոր առջև ծախկի վրայ եկած էր և աղապկե ձայնով մը կը մոմուար :

— Բարեկամ, կ'երգնում թէ սիրտը հաւատաքիմ լինաց քեզ :

— Ե՛տ դնա, Է՛տ, գոչեց Գամբուզար ցոյտելով :

— Չարագործներն որք զիս առեանդեցին... :

— Լռէ՛, թշուառական :

— Տկարութիւնս չարաչար գործածեցին :

— Մտիկ չե՛մ ընել քեզ :

— Արտաւոքս չկրցաւ անմեղ գտ թը շարմել... :

— Առաւուժուտ խօսքեր :

— Օգնութեան կը կանչէի քեզի :

— Աստուած ին՛չք տայ քեզ :

— Երբ յանկարծ բերանս դայլ դրին... :

— Երբ. կ'ըսես, մոմուսը վարացաւոր նուիրակը. այդ բարբառասական միջոցը գործածեցին :

— Այո՛, բարեկամդ իմ :

— Բարեկամդ չե՛մ, ըստ Գամբուզար դու ինչ ցնցելով որպէս զի հեռացնէ այն յուզումը որ կ'սկսէր գրաւել զինքը :

— Այն ատեն նուազեցայ, և ապիրատները... :

— Մի վերջացներ խօսքդ, գոչեց Գամիւզար, մի վերջացներ . . . : Ինչ քստմեելի իրողութիւն :

Իսեղճ տղան կը վարանէր. աչքը թրջուած էր :

— Տէ՛, ըսաւ Էմմանուէլ, ինչ կը կենաս . . . տուր որոշումդ . . . : Մօտակայ տեղուանքը ֆրանչիսկեան պարկեշտ քահանայ մը կը ճանչեմ, որ եթէ կը փափաքիս՝ խիստ յաջողակ է ականթարթի մը մէջ ձեզի պտակելու : Մանաւանդ որ Պասսօմբիէրի բարեկամներուն մին է ան, և ես ու գնդապետն երաշխաւոր կ'ըլլանք անոր պսակի օրհնութեան վաւերականութեանը :

Յովսէփ երկու ձեռքովը զլուիը բռնելով գետինն ընկաւ նրստած :

Արդ Էմմանուէլէն և հաշուեկալութեան ատենին նախադաս ձգտակցէն հնարուած այս կատակերդային ներկայացումը բաւական գէշ երեւցաւ ինձ : Յօժարակամ կը սուլէի այս ներկայացումին գէմ :

Գամիւզարին գէմ ոխս իրեն համար իրապէս գէշութիւն մ'ուզելու չափ ստատիկ չէր : Յիրաւի իր յուզումը շատ ծանր կը դառնար : Իսեղճ նախնական առջև ըսուած անամօթութիւններն արդէն բաւական պատիժ մ'էին : Որոշեցի կատակերգութեան վերջին արարքէն ազատել զան :

Վերջին արարքին նիւթն էր Թերեզային վիճակին վրայ անոր դուր շարժել, զինքը համոզել որ լաւագոյն համարի ներա հետ պսակուիլը քան թէ քսան հազար ֆրանք համբելը :

Պասսօմբիէրի հնարած ձևով պիտի պսակուէին Գամիւզար և Թերեզա :

Ապա պիտի տրուէր կոչունք մը՝ ուր Գամիւզարին բաղոսական թաղադասները սաստկապէս պիտի զրգուէին, և այս միջոցին Յովսէփ Տէպարօյի տան հոգաբարձօնին գիրկը պիտի տեսնէր Թերեզան :

Աբարքին այս ելքին վրայ Գամիւզարին խելքը կրնար թռիլ :

Այս ամեն բաները կրնային շատ զուարճալի երեւալ ուրիշներուն, սակայն ըստ իս լսի անօգուտ անդթութիւն մ'էին անոնք :

Յովսէփ ինքն իսկ ինձ օգնեց կարճ կապելու կառակը, և՛ ինչպէս պիտի տեսնուի ետքէն՝ գոհ եղայ կարեկցութենէս։ Գամփուշ զար խորհելէն ետք խօսքը Շրժիկին ուղղելով,

— Պարոն, ըստ, ներք՝ որ բան մը հարցնեմ քեզ. հաշուեկալութեան տանին զիս վարոցաւոր նախնայ անուանելք իրա՞ն է ։

— Բաշարովին իրաւ ։

— Այդ պաշտօնը պահելու յոյս ունի՞մ։

— Այո՛, եթէ անոր պարտականութիւնները ճշդիւ կատարես ։

— Ըստ աղէկ, ըստ Յովսէփ ։

Ապա իմ կողմն դարձաւ ։

— Տիկին, ունեցած փանաքի հարստութիւնս զոհելով անխրատութեանցս փրկանքը պիտի հառաչեանեմ. . . քիչ մը սո՛ղ պիտի փրկուիմ. . . ։ Իցի՛ւ թէ այս մասին չզղջաս օր մը։ Ա՛յա՛ զաչեմ, ետ. յանձնել տուր ինձ ամուսնական խոստումագիրս՝ քանի հազար ֆրանքնոց մուրհակի մը փոխարէն զոր պատրաստ եմ ստորագրելու ։

— Ըստ աղէկ. գրէ՛, պարոն, ըսի Գամփուշարին, ցոյց տալով իրեն աշտանակի պզտի բազմոց մ'որ գոյնզգոյն տախտակներով դրոսպուած էր և որուն վրայ թուղթ, մեկան և գրիչ կային ։

Եւմանուէլ խօսիլ ուզեց, բայց շուրթերուս վրայ մատ մը գրիչ և Տէպարօ երևակայեց թէ մի և նոյն նպատակին հասնելու համար նոր և զուարճալի հնարք մը դտեր էի ։

Գամփուշար գրեց և իսկոյն օրինաւոր ձևով դրուած փոխանակագիր մը բերաւ ինձ ։

Նախագահը տակաւին բռնած էր Թերէզային քտան հազար ֆրանքնոց թուղթը. գաջի ձեռքէն առի զայն փոխանակագրին հետ միացրնելու համար, և երկուքը մէկ պատուեցի Գամփուշարին առջև, ըսելով ։

— Ահա, պարոն, ահա այսքան կարևորութիւն կը տամ ինչնագրութեանցդ. . . ։ Ուրիշ անգամ ատանկ գիւրութեամբ չվատնես ստորագրութիւններդ ։

Յովսէփ ինձ նայեցաւ շնորհով և գէմքով ։

— Ի՜նչ այս ջրդիկը, — քանի որ այսպէս կ'անուանեա թերեւ զան, — շարայարեցի, հարցնուր իրեն թէ մէկէն աւելի էրիկ կ'ուզէ, փնշդեռ գու շատ մը նշանուհիներ ունեցար :

— Բ՛նհ, . . . գոչեց Տէպարօ, բ՛նհ. այս վախճանն ուղիղ պատգութեան դէմ է բախտովին :

— Ներէ՛, պատասխանեց Գամիւզար՝ քիչ մ'իր զարմանքէն յիշատելով, այդ վախճանն ինձ մեծ հանճարամտութեան և իմաստութեան համեմատ կ'երևայ : Այսպէս ուրեմն, ըստ ինձ Յովսէփ, զիս ծաղրելով քանի մը վայրկեան փայն զուարճանալ ու լէցեք :

— Բ՛հ, այս խաղին հնարին ես չեմ, պարոն : Երայն թէ քիչի ստատիկ վշտացած տեսնելով խաղը աւրեցի :

— Այո՛ . . . բայց գործերդ չաւրեցիր, Մարիօն :

— Ոչ ալ քու գործերդ, ըստ Տէպարօ որանեղութեամբ :

— Իբրեւ է, պատասխանեց Գամիւզար : Ահա ազատեցայ անիծեալ խոստանազրէ մ'որուն հասարակութեան մէջ չբջիլը տեսնել չէի ուզեր գողցես : Գոյքս կը պահեմ, և՛ որ աւելին է՝ բարձրագոյն պաշտօն մը ստացայ : Եթէ ամեն օր զիս այսպէս պատածելու փափաքիս, Պարմն Տէպարօ, պատժէ՛, պատժէ՛ զիս առանց նեղութիւն զգալու :

— Կարծեմ զիս կը ծաղրէ՛ :

— Անշնչաւ, կարգն իմն է ծաղրելու . . . : Սակայն մի ցաւիւր խաղիդ այսպիսի վախճան մ'ունենալուն վրայ, վասն զի ես կատակ չէի սեպեր այս ամեն իրողութիւնները, և յիշատի թող պիտի տայի որ այս գիշեր Պասթիլլի բանտին մէջ պառկիս :

— Պասթիլլի բանտին :

— Եւ դուն ալ, խեղճ Մարիօն, Ադալթարեանիւրան վանքին մէջ :

— Պարմն, զգուշացի՛ր, ըստ Էմմանուէլ. չափդ քիչ մը ամաղկօրէն կը մոռնաս :

— Չէ՛, ամենեքն, ըստ Յովսէփ : Ճիշդ հաշիւ ընելով կը պարտաւորիս ալ ժամանակ չանցունել : Արդէն կը պատրաստուէի

իրողութիւնը ձեզ խոստովանիլ երբ նշմարեցի թէ զիս կը ծաղրէք : Կը պարտաւորիք Բարիզէն և Թերեա աւելի խոհեմութիւն է Ֆրանսայէն իսկ մեկնիլ :

— Խօսէ՛, Յովնէֆ, Խօսէ՛, գոչեցի, տսկէ՛ կը գայ վտանգը :

— Կնքամայրդ ծնողացդ նամակ գրեց, և մայրդ քիչ մ'առաջ ինծի հետ վաճառանաւէն իջաւ :

— Մայրս . Սո՛ւրբ Աստուած :

— Հա՛, ահա՛, շարայարեց Գամիւզար, ահա ճիշդ գրպանիտ մէջն է կոստուհիին նամակը : Ճամբան հարիւր անգամէն աւելի ինձ կարգացուցին այս գիրը, և սիրելի մայրդ կարծեմ գոց օտրված է անոր պարտնակութիւնը . . . : Խե՛ղճ կիւն . կը լար . . . արտասփռ զօթս կը շարժէր . . . : Բայց այս խորհրդածութիւնները ստիպողական չեն : Ահա նամակը . . . : Սակայն մի՛ խոստովանիք թէ գաղտնիքը յայտնեցի, վասն զի ծաղըրլինին հետ կարգուիլս արգելած կ'ըլլաք :

— Տէ՛ր Աստուած, ըսաւ Լիզէթ կտրտուելով, ուրիշի՛ մը հետ պիտի կարգուիս, սիրելիդ իմ :

Այնքան սաստիկ յուզուած էի որ ուշադրութիւն չէի ընծր Անրի Դ.ին աղջկան այս խօսքին :

Տէպարօ նամակը կը կարդար : Ես իրեն կը նայէի, և իր դէմքին վրդաւթութեամբ այլայլիլը կը տեսնէի :

— Աղէկ գիտես, այո է տիկին Տը Սէնթ-Էվըրմօնին գիրը, հարցուց ինձ :

— Այո՛, բարեկամ . . . ի՞նչ բանէ կը պարտաւորինք վախնալ :

— Ամէ՛ն բանէ, պատասխանեց . աղետաւոր անդորրութեամբ մը կ'ապրէինք, և մոլթին մէջ մեզի դէմ կը գործէին : Հիմակ անմիջապէս պէտք է որ մեկնինք :

— Ի՞նչ, ըսաւ Պասօմբիէր, կատակերգութենէ ողբերգութեան կ'անցնինք . . . : Ի՞նչ կայ, ըսէք նայիմ, միջոցներ գտնող մարդ մ'եմ . . . իրօք Պասթիլը կայ գործին ծայրը . . . սիրահարութեան մը համար Պասթիլը, բայց Պետական բանտը շարաշար գործածել է ստի :

Մինչդեռ Պատմաբաններ վերջ կը տար իր այս խօսքին, դուռը ստատկապէս բացուեցաւ, և Թէօֆիլ երեցաւ առանց զլխարկի, բլիկ բլիկ զգեստներով և արինաթաթաւ ձեռքով:

— Ի՞նչ կ'ընէք հոս, գոչեց, չլէք դուրսի աղմուկը: Տասն ու հինգ կամ քսանի չափ զինուորներ կը ջանային ինծի հետ այս տունը մտնել. . . : «Կծիկը դրէք նայիմ, պարոններ», գոչեցի, բայց մտիկ չըրին: Սուրս քաշեցի, մանամարտութեան կանոններով դէմ գրի և կռուեցայ անոնց հետ Արիօսթին Կոպուլէ Օբլուպոյն պէս. դուրս մղեցի զանոնք, կառնադուռը արդիւնցի ետեւէն. . . բայց աւազակները պաշարեցին զայն. . . ելարան մը գտան, և պատէն վեր կ'ելեն:

— Սուրբ Աստուած, կորսուեցանք, գոչեցի:

— Չէ, ըսաւ Էմմանուէլ. . . : Հո՛ւտ, շո՛ւտ, կրնանք պարտէշներէն փախիլ:

— Աղէկ մտածեցիր, ըսաւ Պատմաբանը: Գիշերուան մութը տիրել սկսած է, մինչև Հարանթօն գացէք հետի: Երկու ժամէն ետք ես ալ կը գամ հետս կառք մը, ձիեր և ոսկի բերելով:

Ցէպարօ զիս քաշելով տարաւ:

Կարծես թէ մնած էի:

Երկու վայրկեան արագօրէն վազելէն ետք հասանք պզտի գրան մը քով որ դաշտավայրերուն վրայ կը բացուէր, և կը պատրաստուէինք մօր ետեւէն գոցել այս դուռը երբ Թէօֆիլ հեւալով վազեց և գոչեց.

— Անիծեալներ, առանց ինծի պիտի մեկնիք: Սուրս այն սրիկաներուն մէկին փորը միտցի. . . և եթէ մեռնի, Արէվի հրապարակին վրայ զլխատուելու նպատակ չունիմ:

Գ

Հոս կը դնեմ ազնիւ կնքամօրս նամակին պատճէնը որպէս զի իբր օրինակ ծառայէ որոնց որ օրին մէկն ուզեն թերեւ ներս նամակագրական ոճին հետեիլ :

« Կը բռնագատուիմ Օրիորդ Տըլօրֆին ծնողաց իմացնել իրենց աղջկան կողմէն արուած գայթակղութիւնը : Իմ նկատմամբ տնօրինակ ապերախտութեամբ մը վարուելէն , իր վրայ ռնցած բարեկամական սէրս շնջելէն և ներումը անհնարին ընելէն ետք Մարիօն իր յանցանքները բոլորովին ծանրացուց անոնց հետ խառնելով նաև կեղծաւորութիւնը : Կը պատրաստուէի աղաչելու ձեռքի որ գտք զինքը բարիգեան կեանքին հրապոյրներէն ազատէք , երբ կեղծ զղջումով մը խաբեց զիս , ինչպէս նաև արժանայարգ վանամայր մ'որուն պահպանութեանը յանձներ էի զան : Չեր աղջիկն անկեղծ կ'երեար կրօնուհի ըլլալ ուղեւով . երբէք չէի երեակայեր թէ այս հասակին մէջ աղջիկ մը կարենայ այսքան անարժանաբար ջերմուանգ ձեացնել ինքզինքը և ամենէն որբաղան բաները ծաղրել :

« Վանքին մէջ վեց շաբաթ ձնալէն ետք վանամայրին վառահոլութիւնը կեղծելով խոյս առաւ նէ :

« Այն ատենէն 'ի վեր Օրիորդ Տըլօրմ' սիրողի մը հետ կ'աւրի . իր յարաբերութեանց անբարոյականութիւնը ամենուն ցոյց կը տայ յայտնի յայտնապէս , հասարակութեան արհամարհանքը առ ոչինչ կը գրէ և պատուաւոր ասպարեզէ մը կը մոլորեցնէ երիտասարդ մ'որուն ընտանիքը յուսահատութեան մէջ է :

« Յանուն այս ընտանեաց կ'աղաչեմ Օրիորդ Տըլօրֆին ծնողքք որ զան իրենց իշխանութեամբը միջամտեն անարժան յարաբերութեան մը վերջ տալու համար : Դեռ երէկ իմացայ ձեր փախուստ :

կան աղջկան գաղտնապէս ուր ընակիլը, բայց ես ինքնին չեմ ուզեր բան մ'ընել: Մարիօնին հայրը կամ մայրը միայն կը պարտաւորին գործել:

«Անոնց կը վերաբերի շթողուլ որ անպատուութիւնը հանրածանօթ ըլլայ և ֆասէ իրենց միւս զաւակներուն, որոնց վրայ բարեսիրութիւնս տարածելու խօսք կը տամ այժմէն:

«Մեղուհին աւելի խիստ վանք մը պիտի դնենք, և իր սիրողն ալ Պատիժլի բանտը պիտի նետուի որպէս զի հոն քանի մ'ամիս խորհի անառակութիւնը սոյնատուրենէն վեր դասելու վտանգին վրայ»:

Գիւրաւ կ'երեւակայուի այսպիսի նամակի մ'ազդեցութիւնը:

Բարեբաղդութեամբս այս նամակը գրուած էր ճիշդ այն միջոցին ուր Գամիւզար Բարիզի մէջ իր նոր պաշտօնը ընդունած էր, և տեսանք թէ պարտականերու ինչ անլուր կ'յօդդութեամբը կըցեր էինք վտանգէն ազատիլ:

Տէպարօ և իր բարեկամը գաշտերու մէջէն զիս կը վազցնէին:

Մնդուտ մուշակներ և թաւշեայ բօյա հագեր էի, իսկ մազերս մէջ աղամանդեայ զարդեր կային. և ահա այս հագուստով էի եքք Բուստկան Պարտէզի հանդիպակայ կողմը գետէն անցայ լստափայտի մը վրայ կենալով:

Անցունողն ինձ կը նայէր շուարուն կերպարանով:

Տէպարօ ոտկի նետեց այս մարդուն՝ որպէս զի լուռ կենայ եթէ սասիկանութիւնը գար իրեն հարցափորձ ընելու:

Երբ Պերսիի պզտի գիւղէն կ'անցնէինք, գիշերը բոլորովին խառքեցաւ: Հալածուելու մասին մեր երկիւղը շատ մեղմեցաւ, և բաւական հանդարտութեամբ սկսանք Շարանթօնի ճամբայէն երթալ:

Շտրհակալ էի Թէօֆիլէն մեր փրկութեան օգնած ըլլալուն համար. բայց երախտագիտութիւնը չէր կրնար արապսեւ հակաբանութիւնը:

Ինչի համար շատ անշնորհ բան մը պիտի ըլլար այս մարդը

իր բերորդ անձ մը մեր հետն ունենալ միշտ այն ամեն ամբողջին ուր մեր ֆախուստը կրնար տանիլ մեզի :

Սակայն մեր հետը զալու համար իր տուած պատճառներն առարկութիւն չէին ընդունել, և իմ կողմէ որ և է առարկութիւն ոչ միայն այս պարագայիս մէջ անտեղի պիտի ըլլար, այլ նաեւ Տէպարօ պիտի չընդունէր զայն, նա մանաւանդ մեր առաւօտուան վիճարանութենէն ետք :

Բարեբաղդաբար առիթ ունեցեր էի ատելութիւնս արդէն յայտնելու Պասօմբիէրին առջեւ :

Պասօմբիէր ինձ հաճելի ըլլալու ստուգութեամբն ինքնին ինչ ինչ միջոցներ կազմած էր, որք կրնային անխորժ ուղեկիցէ մը ազատել զիս :

Մինչդեռ մենք կը ջանայինք ապահով պատասպարան մը գտնել, մեր սիրելի մանատան մէջ ինչեր կ'անցնէին :

Այժմ էր որ յօժարութեամբ սրտի մենք մեզի բարեբաղդ տպէինք՝ քանի որ կրցեր էինք խոյս տալ այն տունէն : Հազիւ դուրս ելեր էինք պարտէզներէն, և ահա քաղաքապահ զինուորները տունը մտան և ուզեցին ձերբակալ ընել հոն գտնուող բոլոր անձերը : Պասօմբիէր և Հըվրի մեծ պծուարութիւն կրեցին իրենց հով ըլլալը ճանչննելու և իրենց ազատումը ստանալու համար :

Լիզէթ Գամիւզարին հետ մնալու անխոհմտութիւնը ռննցած էր : Երեւակայելով թէ իրեն համար վտանդ չկայ, թեթեամբ տղջիկն իր դեղեցկութեան հրապոյրովը վաղեմի ուզողս զբաւելափորձ կ'ընէր :

Թերեզա Լիզէթին այս ընթացքը դիտեց, և զուարճալի իրողութիւն մը սեպեց մեր տեղը Գամիւզարը և Լիզէթը ձերբակալ ընել տալը : Ուստի զարհուրիլ ձեւացուց երբ ոստիկանութեան որսորդներն ուզեցին սրահը մտնել : Մեր միւս ծառաները հասցան և նպաստեցին սխալումն, հետեաբար զինուորները Անրի Գիւաղջիկը և վարոցաւոր նուիրակը բռնեցին առանց ոչ գնելու առանց ժխտումներուն և բողոքներուն, և Հաթըլէի բանտերը տարին :

Ջինուորներն երբ Գամիւզարին դէմքը քննեցին, պարտաւորեցին շատ միջակ գաղափար մ'ունենալ ճաշակիւ նկատմամբ :

Նոյն միջոցին Պասօմբէէր իր ապարանը գնաց արշաւակի :

Երեք յանձնարար նամակ դրեց, առոյգ ձիեր լծել առաւ ափկառքի մը, և արագօրէն արշաւեց դէպ 'ի Շարանթօն ուր մզմէ կէս ժամէն աւելի առաջ հասաւ :

Գնդապետը մեզ կ'ուպասէր շքեղ ամառաւան մը մօտերը, ուր քանի տարի առաջ իր բոլոր պայծառութեամբ կը փողփողէր այն գրեթէ Գաբրիէլուհին, որուն սիրոյ մասին սատանութիւնը Մօնմարթի խեղճ մայրապետը վանքը քաշուելու ստիպած էր :

Պասօմբէէր խօսքը նախ Թէօֆիլին ուղղելով՝ ըսաւ .

— Համբերութիւն ունեցիր, Պարոն պուէտ. միասին Բաբիլ պիտի վերագառնանք հիմա . . . երկու տեղ ունեցող բերլինեան կառքէ մ'ի զատ կառք գտնել անկարելի եղաւ : Ասկից 'ի զատ զինուորին վէրքն անվտանգ է, գործը կարգի պիտի դնենք :

Պասօմբէէրին վիզը չցայտելու համար ինքզինքս զսպելու հարկաւորութիւն ունեցայ :

Թէօֆիլ ամենեւին առարկութիւն մը չունէր այս մասին և Տէպարօ չէր կրնար զիս այս դէպքին մէջ իբր մեղսակից ամբաստանել : Գնդապետին կողմէն պաշտելի պատրաստամտութիւն մը, զմայլելի ուշադրութիւն մ'էր այս բանը :

— Բայց ո՞ր է այդ բերլինեան կառքը, ըսաւ Թէօֆիլ յայտնապէս գժգոհ կերպարանով մը :

— Հոս մօտերս, պատասխանեց Պասօմբէէր, պզտի պանգակի մը գաւուր, ուր ընթրիք մը պատրաստել տուի . վասն զի անիծեալ զինուորներն երբ հալածեցին մեզի, դատարկ էր մեր ստամոքսը :

— Բայց ատի անխոհեմութիւն չէ՞, գնդապետ, հարցուցի :

— Չէ, ամենեւին . . . շուտիկը միայն կրնայ երևակայել Թէ Շարանթօն կը գտնուինք : Միայն Թէ, օրիորդ, շարայաբեց Պասօմբէէր, խոհեմութիւն սեպեցի սվի հետս բերել :

Եւ իր վերաբերիւն տակէն կ'ուայլն թաշիւսի դիմակ մ'և մետաքսէ Թիագոյն կրկնեց մը հանեց :

Դիմակը աչերուս վրայ դրի, և կրկնոցով զլուխս ծածկեցի զգուշութեամբ:

— Ուղեւոր տատրակներս, ըսաւ զնդապետը, կը վախճամ որ պանդոկին մէջ անզոյշ ականջներ կը լսեն ըսելիքս, ուստի հոս բաց օդին տամ ձեզ հրահանգներս: Պարճ պիտի խօսիմ. նախ ցոյց տամ ձեզ ձեր ուղեգիծը. ասկից ուղիղ գծով պիտի երթաք դէպ 'ի Բրօվէն, ուր արեւին ծագումէն առաջ պիտի հասնիք առաջնորդներուն կոկիկ վարձք տալով: Ապա կը վազէք դէպ Արսի-Սիւր-Օպ. Արսիէն վասի կը հասնիք, և անկից տան երկու մղոն անդին Լօրէնի մէջ կը գտնուիք: Հոն ձեր թշնամիներն ալ բան մը շնն կրնար ընել ձեզի դէմ: Լօրէն ազաւ և հիւրասէր երկիր մ'է, ուր իշխող դուքսին պաշտպանութիւնը սիրտի ունենաք: Ձեզի նորին Բարձրութեան պաշտպանութեան ներքեւ կը դնեմ. ահա իրեն գրած նամակս. կարճ է այս գիրը, բայց պարունակութիւնն ազդու յանձնարարութիւն մ'է: Այս երկրորդ նամակը պիտի ապք Պ. Տէ Բիլիէյին որ Լօրենցի լաւ բարեկամներուս մին է. զինքը կը գտնէք Միւրգուրի մէջ. պզտի քաղաք մ'է այս ուր աղէկ կ'ընէք եթէ երթաք՝ սահմանադրութիւն անցնելէն ետք: Հոն պիտի հանգչիք քիչ մը: Պ. Տէ Բիլիէ սիրուն մարդ մ'է. . . . Թէ և քիչ մը ջերմեռանդ, վասն զի գաւառին մէջ նորաձեւութիւն մ'է ջերմեռանդութիւնը: Իր տունը բոլորովին ձեր կամքին պիտի յանձնէ, և կրնաք վստահ ըլլալ թէ շատ մարդավարութեամբ պիտի հիւրընկալէ ձեզի: Միւրգուրէն՝ երբ որ հաճիք՝ պիտի երթաք այցելութիւն ընելու Արուէյի գղեակս, որ սպառնական բերդ մ'է. հրաման կը տամ Էմմանուէլին որ այս բերդին մէջ իբր երեւելի պարոն վարուի. պիտի համբուրէք պառաւ մայրս որուն ուղղաւած է այս երրորդ նամակս. . . . Այս է ամենը. . . . Հա՛. կառքին արկղերուն մէկին մէջ եօթը հարիւր յիսուն լուիճի դրած եմ:

— Գնդապետ, գոչեցի, թանկագին մարդ մ'ես:

— Այո՛, ճշմարիտ կ'ըսեմ թէ ոչինչ կը մօռնայ ան, ըստ Տէպարօ:

— Եւ ոչ իսկ զիս ամենագեղեցիկ ուղեորութենէ մը զբեկելը, շարայարեց Թէօֆիլ :

— Օ՛ն, միթաբուէ՛, աստենէ մ'ետք պիտի գաս գտնեա մեղի, բաւ Էմմանուէլ : Պասօմբիէր ապահովութեանդ երաշխաւոր է մեզ . Բարիզ մնալուդ զոհ եմ, և նայէ՛ որ հայրս հանդարտեալուն միջոցը գտնեմ : Նաեւ հոգ տա՛ր մեր պզտի տան պոցուելուն և ծառաներուն ճամբուելուն, Կրասէնէն և իր կնիկէն 'ի զատ . վաճառանաւին հետ մեզ ղրկէ զտնոնք : Ապա Էմբրիյիս քով տնեցած գոյքէս եօթն հարիւր յիսուն լուիճի առ և զնդապետին պարտքս վճարէ՛ :

— Աղէ՛կ, աղէ՛կ, բաւ Պասօմբիէր, հիմա պանդոկն երթանք : Զիս թեն առաւ, թողուց որ Տէպարօ և Թէօֆիլ մեզմէ քիչ մ'առաջ երթան, և կէս ձայնով ըսաւ ինձ .

— Գո՛հ ես :

— Եթէ համարձակէի պազնելու քեզի, հիմակ իսկ կը պագնէի, զնգապետ :

— Հարկաւ ինքնին կ'ըսես, Մարիօն, թէ սիրահարդ ըլլալովս բաական ապուշ կերպով կը վարուիմ, այնպէս չէ՛ :

— Ար հաստատեմ թէ չէ՛ :

— Չէ՛, չէ՛, խոստովանէ՛ թէ դրութեանս ինչ նշանակելը չես գիտեր . . . . Կ'ուզեմ որ երկու խօսքով բացատրեմ այս դրութիւնը :

— Խօսէ՛, զնդապետ, խօսէ՛ :

— Խօսիմ ուրեմն . . . երբ առաջին անգամ Էմբրիյի մէջ տեսնուեցայ հետդ, տնմիջապէս հասկցայ թէ հասարակ կին մը չես :

— Իբրեւ :

— Այո՛, չես . դու ազատ սիրոյ համար ծնած ես . Հիմնոսի շղթաներն անսխործ կերպով մը սանձած կ'ըլլային քու քնքոյշ և շնորհալի շարժումներդ :

— Հա՛, հա՛ :

— Ահա այս պատճառաւ կ'ուզէի ստուգապէս չկարգել քեզի :

— Շատ շնորհակալ եմ :

— Եթէ օրինաւոր ամուսինի կացութեան մէջ չդառնուի, ամեն ջանք 'ի գործ կը դնէի ամենէն առաջ ես քեզի սիրելու համար. սակայն կանամբի ըլլալովս եթէ այսպէս վարուէի, դուն ալ, ես ալ անթիւ քսութիւններու կ'ենթարկուէինք: Անձնութեան և վեհանձնութեան մի և նոյն արտաքին երեւթոյթը քեզի պաշտպանելու ազատութիւն չէի ունենար: Երբ մարդս գանձի մը առաջին վայելողը չըլլայ, զայն ժառանգելու փառասիրութիւնը կ'ունենայ:

— Յիրաւի, գնդապետ, այնպիսի պատճառաբանութիւններ տնիս որք շատ . . . շուտիկ են:

— Այնպէս չէ՛: Ամենէն անկեղծ բարեկամդ պիտի ըլլամ. երբէք պիտի չուզեմ սրտիդ քնտրութեան դէմ կռուելու:

— Ի՞նչ անձնութեան:

— Բայց, սիրելիդ իմ, քանի որ սէրը թուիչք ունի, և քանի որ կը թուի . . . :

— Ար կարծես որ կը թուի՞ սէրը:

— Ատոր ապացոյցը շուտով պիտի տեսնէք դուն և Տէպարո:

— Ի՛, այն ատեն, պարոն:

— Այն ատեն անցումի ցաւադին վայրկեաններ, վշտալի և ձանձրալի ժամեր կ'ունենաս. արդ խօսք տո՛ւր ինձ միշտ զիս կանչելու այն ժամերուն մէջ:

— Այնքան երախտապարտ եմ, քեզ, գնդապետ, որ շատ ծանր է ինձ մերժել խնդիրդ:

— Զիս մի՛ ծաղրիր . . . խնդիրս խիստ անկատակ է:

— Բայց ես ալ խիստ անկատակ կերպով կը շնորհեմ ուզածդ:

— Միջնարալքին միակ դերասանը պիտի ըլլամ:

— Այո՛, գնդապետ:

— Ա՛խ, գոչեց, երկնային ես, Մարիօն . . . : Ինչո՞ւ առաջին արարքն արդէն վերջ առած չըլլար . . . : Սէ՛ր, սէ՛ր, թո՛ւ:

Ար հասնէինք պանդուկը, ուր շատ վայելուչ ընթրիք մը կ'ըսպասէր մեզ: Զուարթօրէն աւարտեցաւ ընթրիքը. Տէպարո կառապանը կանչեց և ճամբայ ելնելու միջոցուան բաժակ մը դիմին խմցուց:

Ապա իսկոյն կառքը նետուեցայ :

Գնդապետը բոլոր սրտովը համբուրեց զին պահ մ'առաջ, և բաւական յօժարութեամբ Թէօֆիլին անդամ այտերն համբուրելու արժօնութիւն տուի զինքը Բարիզ վերադարձնելու սաստիկ արախութեանս փոխարէն : Սրդէն կառապանն իր ձիերը կը մտրակէր, երբ Պասօմբէր գոչեց :

— Շուտիկներ . . . կեցի՞ք . . . քիչ մնաց պիտի մոռնայի կառքորայոյն յանձնարարութիւնս : Աստակի չիտ գար Արի Տը Լօրէն գտքօր, Բիլիէները, և նա մանաւանդ մայրս . . . : Շիտակը շատ աղւոր կացութեան մը մէջ կը գտնուէիք :

Գնդապետը կառքին սանդուղքին վրան ելաւ, և քանի մը վայրկեան ցած ձայնով մեր հետը խօսեցաւ :

— Հիմա գացէ՛ք, գոչեց նա : Աստուած առաջնորդէ Պ. Տը Ֆերիսապ ասպետին և իր ծաղկահասակ կնկան :

Պառքը հովին պէս մեկնեցաւ . ձիերը կանխաւ կառապանին ձեռքը սպրդող խիստ օրինաւոր պարուկի մը փեսքը կ'զլային :

Գիշերը շքեղ էր և անհնարին արադութեամբ վազեցի՜նք մինչև Բօսֆէն, ուր՝ մեր հալածիչներուն մեզ հասնիլը անկարելի տեսելով՝ կը ծաղրէի զանոնք : Իջեաններուն մէջ մեր կառքին ձիերը կը փոխուէին արադութեամբ մ'որուն սլաւաճաւը Տէպարօյին առատածնունդութիւնը կրնար ըլլալ միայն, և եթէ թապաւորին ճամբաներն անոյ հետքով բոլորովին լի չըլլային՝ քսանուչորս ժամուան մէջ Լօրէնի երկիրը մասած կ'ըլլայինք :

Սակայն հարկ եղաւ մեզ երկրորդ գիշեր մ'անցունել կառքին մէջ :

Մեր ուղևորութեան երրորդ օրը՝ սահմանադրութիւն մատ չէն մը հասնք ցնցումներէն բոլորովին ցաւահար :

Այս շէնին անունն էր Տօմրըմի-լա-Բիսսել :

Ժամս Տ'Արդի այս հայրենիքը մեզ կըցաւ տալ միայն խիստ յոռի անկողին մ'և առաններ որ մեր կաշիները կընային սկրպել . ապէս ոչ և ոչ Տէպարօ աւելի հեռի երթալու և լաւագոյն դադար մը փնտռելու քաջասրտութիւնը ունէինք, և որովհետեւ

լաւագոյնը չունէինք . պարտաւորեցանք ընդունել այս յարգեաց կարծիք տնկողինները , որ յագնաթիւնը մեզի մինչև հետեւեալ օրը քնացուց :

Սրաձայն փողերու ժողը մը , ձիերու վրնջառներ և Տօմարմբ բոլոր բնակիչներուն ուրախալի աղաղակները զիս արթնցուցին :

Այն օրը Ժան Տ'Արգի ծննդեան տարեդարձը կը տօնէին , և Լօրէնի դուքսը յատկապէս Ղանսիէն եկած ըլլալով կը պատրաստուէր հանդիսին ներկայ դառնուելու :

Նորին դքսական Բարձրութեան մօտելու և Պատմութիւնին նստմանը տալու առիթը գեղեցիկ էր :

Բայց ճամբորդութիւնը հապուտաւ կապուտաւ անարժանաբար խանգարած էր : Ամեն հնարաւոր դժուարութիւններ կրեցի բազան վայելուչ վիճակի մը վերածելու համար , և այս մասին չպիտի յաջողէի եթէ ինձ օգնութեան չհասնէր գիւղացի պզտի աղջիկ մ'որ Նէօֆշաթօյի մէջ գերձակութիւն սորված էր . Նէօֆշաթօ շրջականները պզտի քաղաք մ'է :

Վերջապէս Էմմանուէլին հետ շէնին հրապարակը դացի՝ յոյս տեսնալով թէ դուքսը ճամբորդի կացութեանս համար ներողամիտ պիտի ըլլայ :

Բազմոցի մը բոլորաթիւը նիւակաւորներու , գեղարգնաւորներու և հրացանաւորներու խումբեր կը կենային ձիերու վրայ հեծած . մեր քոնին ժամանակ շինուած էր այս բազմոցը , և վրան դահ մը կանգնուած էր Անրի Տը Լօրէն դուքսին համար :

Դուքսը բաւական գեղեցիկ մարդ էր :

Բազմոցին վերն իր գահին վրայ կը բազմէր կատարեալ վեհ հափառութեամբ մը , բազմութեան կը ժպտէր , և շնորհալի շարժումներով կը պատասխանէր այն եւանդագիրն աղաղակներուն որոնց անդի կը տար իր ներկայութիւնը :

Շրջակայ քաղաքներէն եկող բազմաթիւ հետաքրքիրներ խիստ բազմութիւն մը կը կազմէին , ուստի մինչև դուքսին քովը հասնելու յոյսը կը կորուսէինք : Ասկից 'ի զատ նոյն միջոցին գրեթէ անյարմար էր մեր իր առջև ներկայանալը : Բազմոցին առջև

շինուած խորան մը կը ծանուցանէր թէ բացավայրին վրայ պատարագ մը պիտի ըսուէր, կրօնական յառաջաբան առանց որոյ հանգիսին զբօսանքը չէր կրնար սկսիլ :

Այն տեղին պզտի մատուռէն թափօռ մ'ելաւ :

Քահանաներ, որոնցմէ ոմանք եկեղեցական ղեկօսներ, և ոմանք ալ պարզ գղեցտներ հալած էին, եկան տեղաւորեցան խորանին աջ կողմն ուր աթոռներ շարուած էին բոլորաձև :

— Մարիօն, միթէ հաճելի՞ է քեզ այս պարոններուն խեղկատակութեանց ներկայ գտնուիլ, ըսաւ ինձ Էմմանուէլ, որ միշտ պատրաստ էր իր յուսահատական ամբարշտութիւնը հրապարակաւ անդամ յայտնելու :

Լսուեցաւ Տէպարոյին այս խօսքը :

Մեզի մօտ խմբուող զիւղացիները դժգոհութեամբ նայեցան այս խօսքը ըսողին, և որովհետեւ ան միայն իր զլխարկը չհանած էր, բաղմամբիւ ձայներ գոչեցին :

— Գլխարկդ հանէ՛ :

— Տեսնուած են այսպիսի գոեհիկներ, ըսաւ Էմմանուէլ՝ հպարտութեամբ, և արհամարհութեամբ անդամ մ'անոնց նայելով :

Սկսաւ խնդալ և զլխարկը չհանեց :

Գիւղացիներն ևս առաւել սրամտեցան երբ տեսան թէ Տէպարօ զլուխը չէր բանար և ոչ իսկ այն միջոցին ուր պատկառելի քահանայ մը կ'անցնէր. այս քահանան միւս եկեղեցականներուն խումբէն զատուած էր ելնելու համար տեսակ մը բեմի վրայ, որ հրապարակին միջևը նեցուկներով և տախտակներով շինուած էր :

Բարձրահասակ մարդ մ'որուն մերկ թևերը կարծես թէ պողպատեայ ջիղեր ունէին՝ Էմմանուէլին քոճի եկաւ, զլխարկը քաշեց քուստ, աւազին վրայ նետեց, և մեղի ցոյց տալով քահանան որ այն ատեն բոլորովին մօտեցած էր, դոչեց :

— Աղջուհէ՛, պարոն. Լօրէնի սուրբին առջևն ես :

Ահադողով համակուած էի :

Տէպարօ՝ բարկութեան սաստկութեամբը գեղնելով ձեռքը սուրի տարաւ այս թշնամանքին վրէժը լուծելու համար երբ քա-

Հանան յանկարծ ծառեցաւ, գլխարկը գետնէն առաւ, Էմմանուէլին թեւը բռնեց մեղմիկ, և գիւղացիին ըսաւ.

— Ո՛րդեակս, պախարակելի է այդ ընթացքդ . . . : Կը պարտաւորիս ներումն խնդրել այս անձէն զոր թշնամանեցիր:

— Ամբարիշտ մ'է ան, սուրբ Հայր, առարկեց յարձակողք:

— Աստուած իր կրօնքին դէմ եղած նախաառաջ վրէժը լուծելու պաշտօնը առաւ քեզ: Եթէ թողութիւն չխնդրես, պիտի ստիպուիմ քեզի համար խոնարհելու, որդեակ իմ:

Գիւղացին Էմմանուէլին աւջե խոնարհեցաւ, և քանի մը խօսք թոթովեց ներումն խնդրելու մնօք:

— Հիմա, բարեհաճեցէք ձեր գլխարկը դրուելու, պարոն, ըսաւ քահանան Տէպարոյին, և ներեցէք ինձ այս կոիւին ակամայ պատճառն եղած ըլլալս: Ինձ ողջոյն չտալով ամենեկին յանցանք մը չգործեցիր . . . : Թշուաւ մեղաւոր մ'եմ, և անարժան եմ եղբարց յարկանաց:

Ապա իր ճամբան շարունակեց:

Տէպարոյին երեսը բոլորովին ամօթահար էր:

Ամեն զոհողութիւն աչքը կ'առնուր բազմութեան մէջէն դուրս ելնել կարենալու համար. բայց գիւղացիները մեր առջև ճամբան գոցելու շարամառութիւնը ունեցան՝ մեր բոլորտիքը քով քովի սեղմուեւով: Երկրորդ կոիւ մը մօտալուտ կը գառնար:

— Ո՛հ, բարեկամ, կ'աղերսեմ, հանդարտ կեցիր, փսփսացի Տէպարոյին ականջին. ինչ հարկ կայ առ ոչինչ սեպելու ժողովուրդ մ'որ քու տեսնելու կերպդ չունի: Աչերը մեր վրայ ուղղուած են: Աղմուկի և դալթակցութեան տեղի տալը Լօրէնի դո՛քսին բարեսիրութիւնը մեր վրայ հրախրելու շատ գէշ միջոց մ'է:

Տեսայ որ խօսքերս տպաւորութիւն կ'ընէին անոր վրայ:

Սակաւ առ սակաւ հանդիսականները կարծես մոռցան մեզի: Մանաւանդ որ պատկառելի եկեղեցականը բեմին վրան էր, և բազմութիւնն անյազարար ուշ կը դնէր անոր խօսքերուն:

Տէպարո անգամ իսկոյն ճշիւարիտ ուշադրութեամբ մօտիկ ըլլաւ, և միւս ամեն հանդիսականաց պէս գլուխը բաց կեցաւ:

Վասն զի իրօք այս քահանային կերպարանքը որբութեան այնքան ճշմարիտ գրողմ մը կը կրէր, իր կռնոտ ճակատն աւետարանական այնպիսի անարատ փառապատկով մը զարդարուն կ'երևար: Երբ իստոնական հասարակութեան մեծ թշնամիներն ահարատ ջանք կը յուզուէին և կերպիւ իւրիք կը բռնադատուէին սքանչանալու անոր վրայ:

Անտան էր Բիէր Ֆուրիէ:

Իր ծննդեան վայրն էր Միրգուր, Ճիշդ այն պղտի քաղաքն ուր գնդապետը պատուիրած էր մեզ երթալ երբ Բարիզէն կը մեկնէինք. Բիէր Ֆուրիէ իր արդէն երկար տեղը կեանքը ամեն տեսակ բարեգործութիւններով նշանաւոր ըրած էր: Բոլորովին անձնաւորաց, ամեն պարագայի մէջ անձնուէր և միշտ ողորմասէր ըլլալով Լօրէնի մէջ թերեւ ոչ այնքան փառաւոր, այլ այնքան արժանաւոր կերպիւ կը կատարէր այն նուիրական պաշտօնը զոր այն ատեն Վէնսան Տը Բօլ ինքնին յանձն առած էր:

Բիէր Ֆուրիէ իր ծննդեան երկրէն կէս միոնի չափ հեռի դռնաւոր անշուք վիճակի մը ժողովրդապետն ըլլալով իր գործութեամբը զրեթէ գերբնային միջոցներ կը գտնէր:

Բարեպաշտական հաստատութիւններ, աղքատ աղայոց համար զարօցներ կը հիմնէր, նաև կանխատեսութեան արկղեր, որք սահմանաւոր էին օգնելու այն աղէտից դէմ որք՝ բարձր՝ ստեպ կը պատահէր պատերազմէն միշտ աւերուող երկրի մը մէջ:

Իր ժողովրդապետական վիճակին հոգը առանց զանց ընելու կը բարեկարգէր կանոնաւոր կանոնիկոսներու ժողովը որուն ինքն ալ անդամ էր, ազնիւ տիկնանց դաս մը կը հաստատէր, որք փութահասակ անձանց զաստիարակութեան կը նուիրուէին բոլորովին, առաջնալի մը պէս Լօրէնին ամեն կողմը կ'երթար հետիոտն՝ կռուելով հերետութեան դէմ՝ որու վարդապետութիւններն այն ատեն կը տարածուէին, ժողովուրդները քարոզներու հուրովն արծարծելով, ամեն առաւապանաց դարման տանելով և ամեն վիշտերը մխիթարելով:

Բիէր երկու ընտիր յատկութիւնով երեւելի կը հանդիսանար.

որոնց մին կը բաւէր մեծ մարդ մը կազմելու, այսինքն բարեկարգելու տաղանդը և ճառելու զօրութիւնը ունէր:

Բիւր ֆութբէլին այս երկու յատկութիւնն անոր քրիստոնէական եռանդէն զրկուելով անհաստատի արդիւնք կ'ունենար:

Այն ժամանակ յիսուը հինգ տարեկան էր ան:

Իր բարձր և վայելուչ հասակը տակաւին Թեթեակի կը ծռուէր: Երբեք այդքան յանկուցիչ ու միանգամայն պատկառելի դէմք մը չտեսեր էի:

Ամեն կանոնաւոր կանոնիկոսներուն պէս ան ալ թեզանաւոր շապիկին վրայէն կը հագնէր կշերական այն սև թիկնոցակը որուն վրայ իշնող իր սպիտակ մօրուքը կը ծփար: Իր լայն հերատ ճակատը քաղցր հանդարտութիւն մը, խաղաղ պայծառութիւն մը ցոյց կը տար:

Այլ անմտէր թէ Բիւր առաքինութեան օրի մ'իրիկուելը կը գանուէր: Իր նայաւածքն երկնային հրապոյր մ'ունէր. ամենէն քարասիրտը չէր կրնար դիմադրել անոր ժպիտին առետարանական արտայայտութեան:

Անրի Տը Լօրէն՝ որ այս սուրբ առաքելալը անսահմանաբար կը մեծաբէր և անհամմատ կերպով կը յարգէր՝ տղաշած էր զանոր Տօմըրմի գայ իր և այս ամեն հաքուած բազմութեանց առջև քրիստոնէայ զիցազնուհիին ջատագովութիւնը ընելու համար:

Բիւրին եռանդալի և անոյշ ձայնն ի պահանջել հարկի մատակարան և հնչողական բան մ'ունէր: Բոլոր ունկնդիրներն աշոր ճառին և ոչ իսկ մէկ խօսքը կորուսին: Աստարեալ վայելչաշնորհութեամբ մը, հազուադէպ գիւրութեամբ մը, սքանչելի յատկութեամբ մը կը խօսէր ան, և երբեմն իր ճարտասանութիւնը բարձր վսեմութեանց կը հասնէր, թէև ինք հարկաւոր չսեպէր որ և է կերպով զարդարել իր խօսքերը: Իր սիրան անոր խօսքերը դուրս կը թափէր սրտառուչ պարզութեամբ մը:

Դաշատեղուն մէջ իր ոչխարներուն քովը նստող զիւղացի խեղճ աղջկան (Ժան Տ'Արգին) պատմութիւնը ըստ մեզ:

«Յերկնուստ ձայն մը կը լսուի, և Ժան կ'իմանայ թէ Աստուած զինքը Ֆրանսան փրկելու կը սահմանէ:

«Նե՛կ կը մննի՛, անձանոթ երկիրներէ կ'անցնի, բիւր վտանգ-ներ առ ոչինչ կը գրէ, ուղլակի կը քայլէ և կը յառաջանայ պաշտպան ճառագայթէ մ'առաջնորդուելով, և վերջապէս կը հասնի Թուրէնի գառաւը, ուր իր Թաղաւորը կը գտնէ որ իր Թաղը և երկիրը կորուսած է»:

«Երկնաստ եկած ըլլալը իմացնող և մեծաձայն աղապակներով սուր մ'է զրահ մ'ուզող անտիական հովուուհիին զարմանալի դի-ցադներգութիւնն ահա այն ատեն կ'սկսի»:

«Իսկոյն կը հագնի այն զրահը, և կ'առնու սուրը»:

«Եւ Ժան Տ'Արզ ճակատամարտներու հրեշտակին առաջնոր-գութեամբը սրարշաւ կը մննի, Թնամի գունդերուն վրայ կը յարձակի արիարար, ամբողջ բանակներու վրայէն կ'անցնի, Օր-լէանի պատերուն տակ Անգլիացին կը զարնէ, քաղաքը կը պա-շարէ, Բէյմի վրայ կը քայլէ, ճամբուն վրայ ետ կ'առնու Թնա-միին ձեռքն ընկած բոլոր երկիրները, վերջին սլաքերագմի մը մէջ Թալչոթը յաղթահար կը ճզմէ և վերջապէս իր Թաղաւորը օ-ծել կը տայ»:

«Մեռոնն երբ կարողոսի ճակատին վրայ կը վազի, հովուուհին վար կը դնէ իր Թուրը, իմացնելով թէ իր պաշտօնը լրացած է»:

«Կ'ուզէ իր շէնը վերադառնալ, հովուական ցուպը նորէն առ-նալ, դարձեալ իր ոչխարները արածել, իր Լօրէնի գեղափայլ երկինքը, դալարաւեա մարգերը և անտառներու շուքը... վե-րստին անսնել»:

«Սակայն, ափսոս որ կեցուցին զինքը, ուղեցին որ դեռ պա-տերագմի երբ Աստուծոյ թեւը քաշուած էր»:

«Իսկոյն առիւծին կը յաջորդէ վախկոտ եղնը, մարտկուհին (guerrière) աներեւոյթ կ'ըլլայ, և կը մնայ մկար կէն մը զոր Անգլիացիք կը բռնեն և որուն համար հրատը կը պատրաստեն»:

«Ես խիստ համառօտաբար յիշեցի հոս Բիէրին այս ճառը»:

Սակայն՝ գիւրին է հառկնալ թէ ձրքան ապաւորութիւն ըրաւ այն երբ ըսուեցաւ ճիշդ այն տեղն ուր դիւցազնուհին ծնած էր, «այն խեղճ տնակին քովն ուր նէ կը բնակէր և որ երկու դարէ՛ ի վեր երկիւղածութեամբ պահուած էր»:

Աչքիդ առջև կը գային ժան Տ'Արգին առաջին տարիները, իր բնական անմեղութեան օրերը, իր ոչխարներուն գեպ 'ի ծաղկազարդ մարգերն առաջնորդելը կը տեսնէիր. ֆ կը լսէիր հրեշտակային ձայնը որ անոր կը հրամայէր դաշտերը թողուլ և թափլ ֆորանսան ազատելու համար: Ճակատամարտերու աղմուկը, վերադարձներուն աղաղակները հովին շշուռջներուն, անակին քաղցր օրհներգութիւններուն կը յաջորդէր, և քրիստոնեայ տառնաբանը ցոյց կը տար մեզ թէ Ասառած 'ի վերուստ կը նայէր այս օրբազան պատմութեան վերերը:

Երբ Բիէր ֆուրիէ պարտաւորեցաւ նկարագրել մարտիրոսահիին չարչարանքը, և մահուանը միջոցին իր համբերատարութիւնը, բազմութեան հեծկլտալը լօուեցաւ, և Էմմանուէլին իզմարտօսը մը պահելու համար գլուխը դարձունելը տեսայ:

— Եկսիր, Մարիօն, ըսաւ, վաճառեալդ է այս քահանան. . . . Կարծե՞մ թէ յաջողեցաւ զիս յուզելու:

Ֆուրիէ բեմէն կ'իջնէր, և կը պատրաստուէր պատարագի մատուցման հանդէսը կատարելու: Բոլոր զիւղացիները խորանին մօտեցան, և այն առնն կըրցանք բազմութեան մէջէն հեռանալ:

Էմմանուէլին ըսի.

— Ո՛հ, բարեկամ, անշուշտ ճշմարիտ է այն կրօնքն որ այսպիսի ճարտասանութիւն մը կը ներշնչէ:

— Միամիտ ես եղեր, սիրելիդ իմ. եռանդն ու կրօնամոլութիւնը սուտերով կ'ապրին:

— Կ'աշխատիս այս մասին ինքզինքդ խաբել. լալդ տեսայ:

— Բա՛հ, ըսաւ, ջղային հետեւութիւն մ'էր այն:

Այն տառն կը դտնուէինք ժան Տ'Արգի հին բնակարանին քովը, ուր այն օր ամենուն թոյլ կը տրուէր աղատօրէն մանել: Քաշելով հետս առի և ներս մտայ. պարզ և անշուք խրճիթ մը տեսանք, որուն պատերուն վրայ վերնագրութիւններ կային. առոնց ամենն ալ 'ի պատիւ հովուահիին դրուած էին:

Յոյց տրուեցան մեզ ներա կաղնիի փայտէ անկողինը, երկաթեայ ահագին բեռներով զարդարուած մօրթապատ աբիլ մը

որու մէջ կը դնէր իր գիւղացիի յատուկ հանդերձները, պղնձեայ պղտի շղթայէ մը կախուած դատարկ դդու մը զոր իր ուսին վերէնէն ետեւ կը նետէր երբ դաշտերը կ'երթար. փայտէ քանդակուած խաչելութիւն մ'որուն առջև աւտու և իրիկուն նէ իր տըրթըը կ'ընէր, և վերջապէս հովուական ցուպն որ օչխարները առաջնորդելու կը ծառայէր իրենն :

Հետաքրքիրները մեծ յարգանք կը նայէին այս ամեն բաներուն : Պատերուն վրայի զանազան վերնադրութիւնները կը կարգային, նոր վերնադրութիւններ կ'աւելցնէին, և ամենէն անուշներն իրենց անունները կը նշանակէին իբր յիշատակ իրենց այցելութեան 'ի խրճիթն :

Էմմանուէլ ցուպին աջ կողմը յետադայ ոտանաւորը գրեց .

Չէ, Յովհաննա, քեզ ներշնչողն երկինք չէ .

Ար պնդեմ թէ ատենաբանն այս ստէ :

Ար նուազէր, գիւցազնուհիդ մեծանուն,

Արժէքդ՝ եթէ Տիրոջ գործին էիր լոկ :

Վեհ քաջութիւնդ անխրախ կ'անարգէ

Ով որ յերկնուսա քեզի սեպէ ներշնչուած .

Փառքիդ համար այսօր պէտք է մի մերժում :

Չէ, Աստուծմէ պէտք չունի այն քաջ բաղուկ

Զոր գերութեան ատելութիւն կը զննէր,

Անպիացւոյն տալու համար խիստ պատիւ :

Այս ոտանաւորը մարդուս զայրոյթը պրզուող ամբարշտութիւն մ'ունէր, և պատրաստ էի յանդիմանելու Տէպարօն իր յամառութեան համար որով կրօնական յարդելի և սուրբ կարծիքներու ոչինչ կը գրէր, երբ ներկայ գտնուող նշանաւոր անձանց մին անոր ուսին զարկաւ և ցած ձայնով մումուայ .

— Պարոն, կը համարձակի՞ք ստորագրել այդ տողերը :

— Ինչո՞ւ չէ, ըսաւ Էմմանուէլ :

Եւ անոնց տակը ՏԸ ՔԵՐԻԻՍԱԿԻ ԱՍՊԵՑ տնունը գրեց :

— Քաջատոհմիկ էք, ըստ անծանօթը, և շատ ուրախ եմ ձեր քաջատոհմութիւնը իմանալու: Բայց կը կարծէք թէ այս գիւղերուն անուս բնակիչները մեծ շահ մ'ունենան այդքան . . . քանաստեղծական կերպով ձեռած կարծիք մ'ընդունելով: Օտարական էք, պարոն, և չէք երևակայեր ըստ այն վտանգը որուն ձեզի կ'ենթարկէ՝ այս երկրին նուիրական ականդութեանց դէմ տղազիի յարձակում մը:

Այս կերպով պատճառաբանողը հեղահամբոյր և քաղցր գէմքով գրեթէ քառասնամեայ մարդ մ'էր:

Անթերի քաղաքավարութեամբ արտաբերուող խօսքերը չէին կրնար թշնամանել Տէպարօն, որ կրկնեց.

— Կարևորութիւն չեմ տար ամենին այս ոտանաւորներուն, և զանոնք դատապարտելու զիս պատրաստ կը տեսնէք քանի որ ձեզ անհաճոյ երեւալու դժբաղդութիւնը ունին:

Տէպարօ մատուցել մի առ մի սրբեց բոլոր տղերը որք մատիտով գրուած էին:

— Ընորհակալ եմ, պարոն, ըստ անծանօթը: Ձեր հազուատէն և կերպերէն կը դիտեմ որ Բարիզի ազնուական մ'էք: Ատենօք ես ալ մեծ քաղքին մէջ կը բնակէի, և հոն ստէպ պատահեցայ այնպիսի անձերու որք միայն ձեի համար կը գաւառէին տրտմալի դրութիւններ զոր իրենց սիրտը կը մերժէր:

— Ո՛հ, ըստ Էմմանուէլ, ես այն տեսակ մարդոց կարգէն չեմ:

— Կուցէ:

— Ձէ, յիրաւի չէ, բոլոր ժէզուիթներուն հրաւեր կը կարդամ որ դան հաւատքի բերեն զիս:

— Տէ, տէ, հաւատքի գալը դժուարին բան մը չէ, և ձեր սիրտը տակաւին ոչ այնքան քարացած է որքան կը ցուցնէք թէ է: Պահ մ'առաջ ձեզմէ տաս քայլ անդին էի, երբ ձեր քովը գտնուող կոշտ գիւղացիներուն մին ձեզ նախատինք մ'ըրաւ:

— Ո՛հ, անանատեն էիք այն արկածին:

— Այո՛: Սուրբ քահանային մեղմ ընթացքը սաստիկ յուզեց ձեզի: Ապա մտիկ լրիւք իրեն զլխարաց, և անոր ատենաբանութեան վերջը ձեր աչքը թրջուած էր:

— Վերջապէս ի՞նչ ըսել կ'ուզէք, պարոն, հարցոց Տէպարօ :

— Ա՛ռ զեմ ապացուցանել ձեզ թէ բարի էք, և ձեր կամքին հակառակ բարի էք : Թափապէս ձեր ետեւէն եկայ որպէս զի ձեզի հրաւիրեմ՝ պատարագէն ետք ճաշելու մեր առեմնաբանին հետ, Պարտաւոր էք անշուշտ շնորհակալութիւն յայանել անոր : Եթէ ան չըլլար, սրով պիտի զարնէիք այն գիւղացին որմէ նախատինք կրեր էիք . . . : Աստուած գիտէ թէ այն ատեն ի՞նչ պիտի ըլլար մարդասպանութեան հետեանքը : Այլ յուսամ թէ տիկինն ևս կ'ընդունի հրաւերս : Երբ կին մ'այլաբան վայելչաշնորհութիւններով զարդարուած է միանգամայն, արժանի է վեհապետ իշխանի մը սեղանին քով փողփողելու :

— Ի՞նչ, պարոն, ըսի, այդ ճաշին ժամանակ Լօրէնի դո՛քսը պիտի տեսնենք :

— Անշուշտ, և ձեզի ներկայացնելու հոգը վրաս կ'առնում :

— Թօժարակամ կ'ընդունինք նա մանաւանդ որ կինս և ես նամակ մ'ունինք Նորին Բարձրութեան համար, ըսաւ Խմմանուէլ :

— Ուրեմն կրկնակի երջանիկ եմ : Պիտի ներկայացուիք մարդէ մը զոր իշխանը կը զիջանի քիչ մը յարգելու . . . : Անունս է Ֆրանսուա Տէ Բիլիէ, և կը բնակիմ . . . :

— Միողուրի՛ մէջ, գոչեցի :

— Այո՛, մումուաց փոքր ինչ զարմանալով : Միողուր Լօրէնի ամուր քաղաքներուն մին է, ուր պիտի գաք անշուշտ, և ուր շատ տրախ պիտի ըլլամ ձեզի հիւրընկալելու :

Խմմանուէլ ծռուեցաւ Պասօմբիէրին նամակը անոր տալու համար :

— Խա՛շտ, շա՛տ զարմանալի բան է այս. տես ի՞նչ համակրութիւն, գոչեց Պ. Տէ Բիլիէ. կը դուշտկէի թէ դուք հիւրերս էք, և ձեզի արգէն կը սիրէի, ասպեա, ձեր անկրօնութեան հակառակ . . . կամ պատճառաւ, վասն զի կամ դարձի պիտի դաք, և կամ պատճառը պիտի ըլլէք մեղ : Նախ այսօրուանէ սկսեալ ձեզի ոտքը և ձեռքը կապած կը յանձնեմ մեր սուրբ առաքելոյն :

— Իբրևունք ունիք, պարոն, ըսի խեղճն, և խօսք կը տամ այս մասին ձեզ օգնելու :

— Ա՛խ, սիրելիդ իմ, նենգութիւն մ'է ատի, և գռն անկաթող ես այդպիսի նենգութիւն մ'ընելու, ըսաւ ինձ Էմմանուէլ :

— Պիտի տեսնեն, պիտի տեսնեն :

— Ապա ուրեմն իբր կեղծաւոր պիտի վարուիմ հանդիստ քլլալու համար, շարայարեց խնդալով :

— Ի՛բր կեղծաւոր . . . զգուշացի՛ր, Թշուա՛ռ, գոչեց Պ. Տէ Բիլիէ : Ամբարիշտ եղի՛ր, վիճի՛նք, կռուի՛նք, զբաւ դնե՛նք թէ ո՛վ որմէն համոզուելով դարձի պիտի գայ . . . : Բայց տանս մէջ կեղծաւոր մը . աւելի աղէկ կը համարէի սատանան տեսնել քան թէ կեղծաւոր մը : Այսպէս ահա որոշեցինք, ազատ է ընթացքդ . . . : Երթանք նայինք թէ ճաշը պատրաստ է :

Քծնասիրաբար թեկն մէկը ինձ տուաւ, միւսն ալ Տէպարօյին : Արդէն շատ լաւ բարեկամներ էինք :

Պատարագը մատուցուած էր մինչդեռ մենք Պ. Տէ Բիլիէյին հետ կը տեսնուէինք : Հրապարակէն անցնելով տեսայ որ զինուորները վարժութիւններ և ուղմական խաղեր կ'սկսէին որք մինչև իրիկուն պիտի տեւէին :

Քիչ մ'ետք Պ. Տէ Բիլիէ բազմոցին մօտերը կանգնուած վրանին ներքե տարաւ մեզի ուր պահ մ'առաջ արդէն մտած էր Անրի դուքսն իր հետը գտնուող ազնուական անձանց հետ : Այս իշխանն ամենաշնորհալի կերպով պատուեց մեզի : Մեզմէ լուր ուզեց Պասօմբիէրին նկատմամբ զոր շատ կը սիրէր, երդում ըրաւ մեզի յամենայնի և ամենուն դէմ պաշտպանելու, և ըսաւ Պ. Տէ Բիլիէյին որ մեզի իր պալատը բերէ կարելի եղածին չափ շուտով :

Էմմանուէլ պատշաճութեան կիրթ ճաշակի պարտաւորութիւն սեպեց Բիէր Ֆուրիէին մօտիլը, և անոր քովն երթալով ինքն ալ իր մեծարանքը մատոյց այն փառաւոր ընկերութեան միջևն ուր սուրբ մարդն ուրիշներէն կը մեծարուէր արդէն :

Տէպարօ հրապարակին վրայ աեղի ունեցող գայթակղական իրողութեան նկատմամբ ուզեց կամաց մը ներուամ խնդրել Բիէր Ֆուրիէէն, բայց ծերունին անոր բերանը դոցեց՝ ըսելով .

— Ա՛լ անցելոյն վրայ չխօսինք, որդեակս, ապադային վրայ խօսինք: Պ. Ցէ Բիլիէյին հիւրն ես. Միրզուրի մէջ բնական ստեպ այցելութիւն կ'ընեմ իրեն, և սիրելի է իրեն փոխադարձապէս ինձ այցելութեան գալ. զիս իր տունը պիտի կրնան տեսնել առանց մեծ ցաւ մը զգալու. այս միջոցիս քեզմէ մարդուն ցոյց տրուած քաղաքավարութիւնը նկատելով կը պարտաւորիմ հետեցնել թէ տտելութիւն պիտի չունենաս քահանային դէմ, և սակից 'ի զատ ժամանակ առ ժամանակ պիտի զիջանին գալու եւ իրցատունիս գուռը զարնելու:

Էմանուէլ եռանգապէս ըստ անոր թէ իրեն պատիւ և փառք մը կը համարէր այս առաջաքիւթութիւնը: Աղէկ չդիտեմ թէ անկեղծ էր թէ ոչ իր այս խօսքը:

Վրահին ներքեւ տրուած մեծահաց կոչունքէն ետք Լօրէն դուքսէն հրաման առինք երթալու:

Հետեւեալ օրը Վերափոխում էր:

Բիէր ֆուրիէ կ'ուզէր իր վիճակն երթալ, իսկ մենք Միրզուրէն տասը մղոն հեռի էինք. կորսուելու ժամանակ չկար:

Պ. Ցէ Բիլիէ սուրբ ծերունին բերելու հոգն իր վրայ առած ըլլալով, նորէն տեղը տանելու հոգը նոյնպէս վրան կ'առնուր: Երբեք ուժեղ ձիեր իր կառքը կը ասնէին, ուր բացարձակապէս ուղեց որ մենք ալ մանենք և նստինք:

Իր ծառաներուն մին ետեւէն կը գար մեր ուղեկառքին հետ:

Դ

Միրզուր բառական զուարթ քաղաք մ'երեւցաւ մեզ, իր պատարներովն ու բերդովն առնական կերպարան մ'առնելու կը ջանար, բայց չէր յաջողեր:

Դիւրաւ կը գուշակէինք թէ այս ամառընք վախ չէր տար, և ստելի հմուտ էր իլերու կիրառութեան քան թէ զինուոյ գործածութեան: Պատերազմական փողարին ձայնէն ոչ այնքան կ'ողորունէր այն որքան մեր մէջ շինուած երգիւններուն, կիթառներուն և վիներուն հեշտաւէտ եղանակներէն:

Իրօք հազիւ այս քաղաքին դուռներէն ներս կը մտնէիր և ահա մշտնջենաւոր նուագահանդիսի մը ներկայ կը գտնուէիր:

Մէն մի տուն իր եղանակը կը նուագէր, մէն մի պատահած իր ձայնագիրը կը ղըկէր: Բոլոր դասիկոններէն երաժշտութեան ուրախալի ձայներ խոյս կը տային, քիւերուն վերէն կ'ընկնէին և աշտարակիներուն վարը կը սպրդէին: Պատերը հնչուն ունէին, և քաղաքն ամբողջ երաժշտային անբաւ գործի մ'էր լռիչ, առկէ անընդհատ մեղեգիներ, ներդաշնակաւոր հառաչումներ կ'արտաբուրուէին:

Կնիկի, և պլատեր կնիկի յատուկ բնազդումներս ողորցնան մտնաւանդ այն աշխարհութիւնն որով կ'զբաղէին Միրզուրի կիները:

Երբ դեղեցիկ ըլլար օդը, մէն մի տան շէմին առջև խումբ խումբ գործահաներ կային որք իրենց առջևը կեցող աթուակի մը վրայ կ'աթնելով: Ետեակ մը գլանաձև և բաւական մեծկակ բարձիկ մ'ունէին իրենց գիրկը: Թեփով ու յարդով աղէկ մը լիցցուած և կանաչադոյն կտաւով ծածկուած այս բարձիկին վրայ՝ ղլանին վրայ շփ շփաւ կեցուած նկարի մը պահանջումներուն հետ մեմատ՝ երկայն ու բարակ ասեղներ շարուած էին, զորս դործահան մէն մի մանրերկրորդին կը փոխէր, և որոնց բոլորախօք սպիտակափայլ նուրբ դերձաններ կը վարէր:

Միրզուրի մէջ իսկ խիստ չափաւոր զինով ծախուած շքեղ տանդելաներն այսպէս կը շինուէին:

Այս տանդելաներէն չափազանց քանակութեամբ գնեցի. ետքէն բարեկամութիւնս, նա մանաւանդ Նիհոն Տը Լանդօ ղիշան օգուտ քաղելու անոնցմէ:

Միրզուր արժանանկար տեսք մ'ունէր այն բլուրներուն վերէն՝ որք քաղաքին արևելեան կողմը կը բարձրանային: Ամբիթաւորանք

ձեռք կը տարածուէր այն դրեթէ քառորդ մղոնի մը չափ երկայնութիւն ունեցող վայրի մը վրայ, իր ոտները լուաղով պզտի դեռախ մը մէջ որ ուռիներու ներքե կը քնէր և օրուն անունը՝ կարծեմ՝ Լը Մատոն էր։ Գետէն սկսող զանազան շէնքերն իրարու վրայ կը մազլցէին և խառն 'ի խառն կ'ենլնէին դէպ եկեղեցին։ Յէ Գօթարդիէ վանքն ու բերդը։ Արեւոյի ըսել թէ վարի քաղաքը՝ հերարձակ, ամօթահար՝ կ'ապստամբէր յայտնապէս և կ'ուզէր յարձակումով տիրել վերի քաղաքին աշտարակներուն և պզտի զանգակատանց որք արհամարհական կերպով մ'անոր կը նայէին։

Միրզուր հռոմէական տիրապետութեան ժամանակ արդէն կար։

Այն ատեն Մէրքի-ըմիթս՝ կ'անուանէր այն՝ յանուն Մերդիւրի (Հերմոս) շինուած իր սաճարին անունովը։ Մերդիւր վաճառականաց և գողերու աստուածն է։ Բայց սիրելի է ինձ կարծել թէ այս վերջին տփաղստօն ամենեւին չէին պատուեր զինքը։

Ինչպէս ըսի արդէն, քաղաքը նախ և առաջ պատերազմական տեսք մ'առնելու կը ջանար։ Բայց իր դիտաւորութեանց նկատմամբ շատով կը դադրէր վրդովուելէ երբ պատուարներուն բազեզով ծածկուիլը, պարիսպներուն ատամանց հովանիին ներքե պահառիլը, և թշնամի խրաձերտն խաղաղաւէտ պարտէզներու փոխառիլը կը տեսնէր։ Միրզուր երեք դուռ ունէր։ Մին՝ որ հիւսիսին կը նայէր և ուսկէ մենք մտեր էինք՝ Սուրբ-Նիկողոսի գուռ կ'անուանէր։ Այս դրան հանդիպակայ էր հարուստ մնաստան մ'որ անկէ քիչ մ'անդին տեղաւորուած էր գալարաւէտ բլրակի մը վրայ, ուսկէ քաղաքը, Լը Մատոն գետն և դաշտավայրը ամբողջապէս կ'երևային։

Այս մնաստանը Բուսէյի Բենետիքթեան կրօնահիներուն ժողովարանն էր, զոր կը կազմէին գերազնիւ տիկիներ։

Միրզուրի մէջ բնակած միջոցիս առիթ ունեցայ քանի մ'անգամ այցելութիւն ընելու անոնց, և շատ զոհ եղայ անոնց ինձ ցոյց տուած բարեսէր ընդունելութենէն, բոլորովին ընտիր և շնորհալի մարդասիրութենէն։

որոնց մին կը բաւէր մեծ մարդ մը կազմելու, այսինքն բարեկարգելու տաղանդը և ճառելու զօրութիւնը ունէր:

Բիւր Գաբրիէին այս երկու յատկութիւնն անոր քրիստոնէական եռանդէն զրգուելով անհատապէս արգիւնք կ'ունենար:

Այն ժամանակ յիսունը հինգ տարեկան էր ան:

Իր բարձր և վայելուչ հասակը տակաւին թեթեւակի կը ծռուէր օ երբեք այսքան յանկուցիչ ու միանգամայն պատկառելի դէմք մը չտեսնէր էի:

Ամեն կանոնաւոր կանոնիկոսներուն պէս ան ալ թեզանաւոր շապիկէն վրայէն կը հագնէր կշերական այն սև թիկնոցակը որուն վրայ իջնող իր սպիտակ մօրուքը կը ծփար: Իր լայն հերասաճաւաթը քաղցր հանդարտութիւն մը, խաղաղ պայծառութիւն մը ցոյց կը տար:

Ար տեսնուէր թէ Բիւր առաքինութեան օրի մ'իրիկունը կը գանուէր: Իր նայաւածքն երկնային հրապոյր մ'ունէր. ամենէն քարատիրաւը չէր կրնար դիմադրել անոր ժպիտին աւետարանական արտայայտութեան:

Անրի Տը Լօրէն՝ որ այս սուրբ առաքեալը անսահմանաբար կը մեծարէր և անհամեմատ կերպով կը յարգէր՝ աղաչած էր զան որ Տօմրըմի գայ իր և այս ամեն հաքուած բաղմութեանց առջև քրիստոնէայ զիցազնուհիին շատագոյնութիւնը ընելու համար:

Բիւրին եռանդալի և անոյշ ձայնն ի պահանջել հարկի մեծադական և հնչողական բան մ'ունէր: Բաւոր ունկնդիրներն անոր ճառին և ոչ իսկ մէկ խօսքը կորուսին: Աստուծաւ վայելչաշնորհութեամբ մը, հազուադէպ գիւրութեամբ մը, սքանչելի յատկութեամբ մը կը խօսէր ան, և երբեմն իր ճարտաստանութիւնը բարձր վսեմութեանց կը հասնէր, թէև ինք հարկաւոր չեսպէր որ և է կերպով զարգարել իր խօսքերը: Իր սիրան անոր խօսքերը դուրս կը թափէր սրտաւուչ պարզութեամբ մը:

Դաշտերուն մէջ իր ոչխարներուն քովը նստող գիւղացի խեղճ աղջկան (Ժան Տ'Արգին) պատմութիւնը ըստ մեզ:

«Յերկնաստ ձայն մը կը լսուի, և Ժան կ'իմանայ թէ Աստուած զինքը փրանսան փրկելու կը սահմանէ:

«Նէ կը մկնի, անձանթ երկիրներէ կ'անցնի, բիւր վտանգներ առ ոչինչ կը գրէ, ուղղակի կը քայլէ և կը յառաջանայ պաշտպան ճառագայթէ մ'առաջնորդուելով, և վերջապէս կը հասնի Թուրէնի գառաւը, ուր իր թագաւորը կը պանէ որ իր թագը և երկիրը կորուսած է:

«Երկնուստ եկած ըլլալը իմացնող և մեծաձայն աղապակներով սուր մ'է զրահ մ'ուզող անտիական հովուուհիին զարմանալի դիւցազներգութիւնն ահա այն ատեն կ'սկսի:

«Իսկոյն կը հագնի այն զրահը, և կ'անուռ սուրը:

«Եւ Ժան Տ'Արգ ճակատամարտներու հրեշտակին առաջնորդութեամբը սրարշաւ կը մկնի, թշնամի գունդերուն վրայ կը յարձակի արիաբար, ամբողջ բանակներու վրայէն կ'անցնի, Օրլէանի պատերուն տակ Անգլիացին կը զարնէ, քաղաքը կը պաշարէ, Բէյմի վրայ կը քայլէ, ճամբուն վրայ ետ կ'անուռ թշնամիին ձեռքն ընկած բոլոր երկիրները, վերջին պատերազմի մը մէջ Թալլոթը յաղթահար կը ճզմէ և վերջապէս իր թագաւորը օծել կը ապ:

«Մեռնն երբ Կարոլոսի ճակատին վրայ կը վազի, հովուուհին վար կը դնէ իր թուրը, իմացնելով թէ իր պաշտօնը լրացած է:

«Ա'ուզէ իր շէնը վերադառնալ, հովուական ցուպը նորէն առնուլ, դարձեալ իր ոչխարները արածել, իր Լօրէնի զեղափայլ երկիրը, դալարաւէտ մարգերը և անտառներու շուքը... վերստին աեսնել:

«Սակայն, ամսոս որ կեցուցին զինքը, ուզեցին որ դեռ պատերազմի երբ Աստուծոյ թեք քաշուած էր:

«Իսկոյն առիւծին կը յաջորդէ վախկոտ եղնը. մարտիւհին (guerrière) աներեղթ կ'ըլլայ, և կը մնայ ական կին մը զոր Անգլիացիք կը բռնեն և որուն համար հրատը կը պատրաստեն»:

Ես խիստ համառօտաբար յիշեցի հոս Բիէրին այս ճառը:

Սակայն 'գիւրին է հաւկնալ թէ իրքան տպաւորութիւն ըրաւ այն երբ ըսուեցաւ ճիշդ այն տեղն ուր դիւցազնուհին ծնած էր, այն խեղճ տնակին քովն ուր նէ կը բնակէր և որ երկու դարէ 'ի վեր երկիւղածութեամբ պահուած էր:

Աչքիդ առջև կը գային ժան Տ'Արգին առաջին տարիները, իր բնական անմեղովեան օրերը, իր ոչխարներուն դէպ 'ի Յաղկազարդ մարգերն առաջնորդելը կը տեսնէիր. ֆ կը լսէիր Տրեշտակային ձայնը որ անոր կը հրամայէր դաշտերը թողուլ և թռիչքառնաան ազատելու համար: Ճակասամարտերու աղմուկը, վիբառորներուն աղաղակները հովին շշուշներուն, անակին՝ քաղցր օրհներգութիւններուն կը յաջորդէր, և քրիստոնեայ ատենաբանը ցոյց կը տար մեզ թէ Ասաուած 'ի վերուստ կը նայէր այս սրբազան պատմութեան վերեր:

Երբ Բիէր ֆուրիէ պարտաւորեցաւ նկարագրել մարտիրոսահին չարչարանքը, և մահուանը միջոցին իր համբերատարութիւնը, բազմութեան հեծկլտալը լօուեցաւ, և Էմմանուէլին իզմարտօսը մը պահելու համար դլուխը դարձունելը տեսայ:

— Եկուր, Մարիօն, ըսաւ, վաանդատօր է այս քահանան. . . : Կարծե՛մ թէ յաջողեցաւ զիս յուզելու:

Ֆուրիէ բեմէն կ'իջնէր, և կը պատրաստուէր պատարագի մատցման հանդէսը կատարելու: Բոլոր դիւղացիները խորանին մօտեցան, և այն ատեն կրցանք բազմութեան մէջէն հեռանալ:

Էմմանուէլին ըսի.

— Ո՛հ, բարեկամ, անշուշտ ճշմարիտ է այն կրօնքն որ այսպիսի ճարտասանութիւն մը կը ներշնչէ:

— Միամիտ ես եղեր, սիրելիդ իմ. եռանգն ու կրօնամոլութիւնը սուտերով կ'ապրին:

— Կ'աշխատիս այս մասին ինքզինքդ խաբել. լալդ տեսայ:

— Բա՛հ, ըսաւ, ջղային հետեւութիւն մ'էր այն:

Այն ատեն կը գտնուէինք ժան Տ'Արգի հին բնակարանին քովը, ուր այն օր ամենուն թոյլ կը արուէր ազատօրէն մտնել և քաշելով հետս առի և ներս մտայ. պարզ և անշուք խրճիթ մը տեսանք, որուն պատերուն վրայ վերնագրութիւններ կային. ասոնց ամենն ալ 'ի պատիւ հովուուհիին գրուած էին:

Ցոյց տրուեցան մեզ ներա կաղնիի փայտէ անկողինը, երկաթեայ ահագին բեռներով զարդարուած մօրթապատ արկղ մը

որու մէջ կը դնէր իր գիւղացիի յատուկ հանդերձները, պղնձեայ պղտի շղթայէ մը կախուած գատարկ դդում մը զոր իր տախ վերէն ետեւ կը նետէր երբ դաշտերը կ'երթար. փայտէ քանդակուած խաչելութիւն մ'որուն առջև առտու և իրիկուն նէ իր աղօթքը կ'ընէր, և վերջապէս հովուական ցուպն որ ոչխարները առաջնորդելու կը ծառայէր իրեն :

Հետաքրքիրները մեծ յարգանք կը նայէին այս ամեն բաներուն : Պատերուն վրայի զանազան վերնադրութիւնները կը կարգային, նոր վերնադրութիւններ կ'աւելցնէին, և ամենէն անուշներն իրենց անունները կը նշանակէին իբր յիշատակ իրենց այցելութեան 'ի խրճիթն :

Էմմանուէլ ցուպին աջ կողմը յետադայ ոտանաւորը գրեց .

Չէ, Յովհաննա, քեզ ներշնչողն երկինք չէ .

Ար պնդեմ թէ ատենաբանն այս ստէ :

Ար նուազէր, գիւցազնուհիդ մեծանուն,

Արժէքդ՝ եթէ Տիրոջ գործին էիր լոկ :

Վեհ քաջութիւնդ անիրաւի կ'անարդէ

Ով որ յերկնուստ քեզի սեպէ ներշնչուած .

Փառքիդ համար այսօր պէտք է մի մերժում :

Չէ, Աստուծմէ պէտք չունի այն քաջ բաղուկ

Զոր գերութեան ատելութիւն կը վնէր,

Անպիացւոյն տալու համար խիստ պատիւ :

Այս ոտանաւորը մարդուս զայրոյթը գրգռող ամբարշտութիւն մ'ունէր, և պատրաստ էի յանդիմանելու Տէպարօն իր յամառութեան համար որով կրօնական յարգելի և սուրբ կարծիքներու ոչինչ կը գրէր, երբ ներկայ գտնուող նշանաւոր անձանց մինն որու անունը զարկաւ և ցած ձայնով մոմուայ .

— Պարոն, կը համարձակի՞ք ստորագրել այդ տողերը :

— Ինչո՞ւ չէ, ըսաւ Էմմանուէլ :

Եւ անոնց տակը ՏԸ ՓԵՐԻԻՍԱԿԻ ԱՍՊԵՏ անունը գրեց :

— Քաջատոհմիկ էք, ըստ անծանօթը, և շատ ուրախ եմ՝ ձեր քաջատոհմիկներ իմանալու։ Բայց կը կարծէք թէ այս գիւղերուն անուս բնակիչները մեծ շահ մ'ունենան այդքան . . . . քանաստեղծական կերպով ձեռած կարծիք մ'ընդունելով։ Օտարական էք, պարոն, և չէք երեւակայեր բնաւ այն վտանգը որուն ձեզի կ'ենթարկէ այս երկրին նուիրական աւանդութեանց դէմ ուղղակի յարձակում մը։

Այս կերպով պատճառաբանողը հեղահամբոյր և քաղցր գէմքով գրեթէ քառասնամեայ մարդ մ'էր։

Անթերի քաղաքավարութեամբ արտաբերուող խօսքերը չէին կրնար թշնամանել Տէպարոն, որ կրկնեց.

— Կարեօրութիւն չեմ տար ամենեկին այս ոտանաւորներուն, և զանոնք դատապարտելու զիս պատրաստ կը տեսնէք քանի որ ձեզ անհաճոյ երեւալու դժբաղդութիւնը ունին։

Տէպարո մատովը մի առ մի սրբեց բոլոր տողերը որք մատիտով գրուած էին։

— Շնորհակալ եմ, պարոն, ըստ անծանօթը։ Ձեր հագուստն և կերպերէն կը դիտեմ որ Բարիզի ազնուական մ'էք։ Ատենօք ես ալ մեծ քաղքին մէջ կը բնակէի, և հոն ստեպ պատահեցայ այնպիսի անձերու որք միայն ձեի համար կը գաւանդէին տրամալի զրութիւններ զոր իրենց սիրտը կը մերժէր։

— Ո՛հ, ըսաւ Էմմանուէլ, ես այն տեսակ մարդոց կարգէն չեմ։

— Գուցէ։

— Չէ, յիշաւի չէ, բոլոր ժէզուիթներուն հրաւէր կը կարդամ որ զան հաւատքի բերեն զիս։

— Տէ՛, տէ՛, հաւատքի գալը դժուարին բան մը չէ, և ձեր սիրտը տակաւին ոչ այնքան քարացած է որքան կը ցուցնէք թէ է։ Պահ մ'առաջ՝ ձեզմէ տաս քայլ անդին էի, երբ ձեր քովը պտնուող կոշտ գիւղացիներուն մին ձեզ նախատինք մ'ըրաւ։

— Ո՛հ, անհնաւոր էիք այն արկածին։

— Այո՛։ Սուրբ քահանային մեղմ ընթացքը սաստիկ յուզեց ձեզի։ Ապա մտիկ ըրիք իրեն գլխարաց, և անոր ատենաբանութեան վերջը ձեր աչքը թրջուած էր։

— Վերջապէս ի՞նչ ըսել կ'ուզէք, պարոն, հարցոց Տէպարօ :
 — Ա՛ռ զեմ ապացուցանել ձեզ թէ բարի էք, և ձեր կամքին հակառակ բարի էք : Յատկապէս ձեր ետեւէն եկայ որպէս զի ձեզի հրաւիրեմ՝ պատարագէն ետք ճաշելու մեր առենաբանին հետ, Պարտաւոր էք անշուշտ շնորհակալութիւն յայտնել անոր : Եթէ ան չըլլար, սրով պիտի զարնէիք այն գիւղացին որմէ նախաթիւնք կրեք էիք . . . : Աստուած գիտէ թէ այն ատեն ի՞նչ պիտի ըլլար մարդասպանութեան հետեանքը : Ար յուսամ թէ տիկինն ևս կ'ընդունի հրաւերս : Երբ կին մ'այսքան վայելաշնորհութիւններով զարդարուած է միանգամայն, արժանի է վեհապետ իշխանի մը սեղանին քով փողփողելու :

— Ի՛նչ, պարոն, ըսի, այդ ճաշին ժամանակ Լօրէնի դո՛քսը պիտի տեսնենք :

— Անշուշտ, և ձեզի ներկայացնելու հոգը վրաս կ'առնում :

— Յօժարակամ կ'ընդունինք նա մանաւանդ որ կինս և ես նա մակ մ'ունինք Նորին Բարձրութեան համար, ըսաւ Լամանուէլ :

— Ուրեմն կրկնակի երջանիկ եմ : Պիտի ներկայացուիք մարդէ մը զոր իշխանը կը զիջանի քիչ մը յարգելու . . . : Անունս է Փրանսուա Տէ Բիլիէ, և կը բնակիմ . . . :

— Մի՞րդուրի՛ մէջ, գոչեցի :

— Այո՛, մումուաց փոքր ինչ զարմանալով : Մի՞րդուր Լօրէնի ամուր քաղաքներուն մին է, ուր պիտի գաք անշուշտ, և ուր շատ տրախ պիտի ըլլամ ձեզի հիւրընկալելու :

Լամանուէլ ծուռեցաւ Պասօմբիէրին նամակը անոր տալու համար :

— Խա՛նոր, շատ զարմանալի բան է այս. տես ի՞նչ համակրութիւն, գոչեց Պ. Տէ Բիլիէ. կը գաշակէի իմ գուք հիւրերս էք, և ձեզի արդէն կը սիրելի, ասպետ. ձեր անկրօնութեան հակառակ . . . կամ պատճառաւ, վասն զի կամ դարձի պիտի դաք, և կամ պատճառը պիտի ըսէք մեղ : Նախ այսօրուանէ սկսեալ ձեզի ոտքը և ձեռքը կապած կը յանձնեմ մեր սուրբ առաքելոյն :

— Իրաւունք ունիք, պարմն, ըսի իսկոյն, և խօսք կը տամ այս մասին ձեզ օգնելու :

— Ա՛խ, սիրելի՜ք իմ, նենգութիւն մ'է ասի, և գուն անկտօղ ես այդպիսի նենգութիւն մ'ընելու, ըսաւ ինձ Էմմանուէլ :

— Պիտի տեսնես, պիտի տեսնես :

— Ապա ուրեմն իբր կեղծաւոր պիտի վարուիմ հանդիստ բլլալու համար, շարայարեց խնդալով :

— Ի՛բր կեղծաւոր . . . զգուշացի՛ր, թշուա՛ռ, գոչեց Պ. Տէ Բիլիէ : Ամբարիշտ եղի՛ր, վիճի՛նք, կռուի՛նք, գրաւ դնենք թէ ո՞վ որմէն համոզուելով դարձի պիտի գայ . . . : Բայց տանս մէջ կեղծաւոր մը . աւելի աղէկ կը համարէի սատանան տեսնել քան թէ կեղծաւոր մը : Այսպէս ահա որոշեցինք, ազատ է ընթացքդ . . . : Երթանք նայինք թէ ճաշը պատրաստ է :

Քծնափրաքար թեւին մէկը ինձ տուաւ, միւսն ալ Տէպարօյին : Արդէն շատ լաւ բարեկամներ էինք :

Պատարագը մատուցուած էր մինչդեռ մենք Պ. Տէ Բիլիէյին հետ կը տեսնուէինք : Հրապարակէն անցնելով տեսայ որ զինուորները վարժութիւններ և ռազմական խաղեր կ'սկսէին որք մինչև իրիկուն պիտի տւէին :

Քիչ մ'ետք Պ. Տէ Բիլիէ բազմոցին մօտերը կանգնուած վրանին ներքև տարաւ մեզի ուր պահ մ'առաջ արդէն մտած էր Անրի դուքան իր հետը գտնուող ազնուական անձանց հետ : Այս իշխանն ամենաշնորհալի կերպով պատուեց մեզի : Մեզմէ լուր տուեց Պասօմբիէրին նկատմամբ զոր շատ կը սիրէր, երդում ըրաւ մեզի յամենայնի և ամենուն դէմ պաշտպանելու, և ըսաւ Պ. Տէ Բիլիէյին որ մեզի իր սլալաթը բերէ կարելի եղածին չափ շուտով :

Էմմանուէլ պատշաճութեան կիրթ ճաշակի պարտաւորութիւն սեպեց Բիէր Ֆուրիէին մօտիլը, և անոր քովն երթալով ինքն ալ իր մեծարանքը մատուցց այն փառաւոր ընկերութեան միջևն ուր սուրբ մարդն ուրիշներէն կը մեծարուէր արդէն :

Տէպարօ հրապարակին վրայ սեղի տնեցող գայթակզական իրողութեան նկատմամբ ուղեց կամաց մը ներումն խնդրել Բիէր Ֆուրիէէն, բայց ծերունին անոր բերանը գոցեց՝ ըսելով .

— Ա՛լ անցելոյն վրայ չխօսինք, որդեակս, ապադային վրայ խօսինք: Գ. Տէ Բիլիէյին հիւրն ես. Միրզուրի մէջ բնական տեղէն այցելութիւն կ'ընեմ իրեն, և սիրելի է իրեն փոխադարձապէս ինձ այցելութեան գալ. զիս իր տունը պիտի կրնան տեսնել առանց մեծ ցաւ մը զրկուլ. այս միջոցիս քեզմէ մարդուն ցոյց տրուած քաղաքավարութիւնը նկատելով կը պարտաւորիմ հետեցնել թէ տաւելութիւն պիտի չունենաս քահանային դէմ, և թակից 'ի զատ ժամանակ առ ժամանակ պիտի զիջանին զալու երիցատունիս դուռը զարնելու:

Էմմանուէլ եռանգապէս ըստ անոր թէ իրեն պատիւ և փառք մը կը համարէր այս առաջաքիւղութիւնը: Աղէկ չգիտեմ թէ անկեղծ էր թէ ոչ իր այս խօսքը:

Վրանին ներքեւ տրուած մեծահասց կոչունքէն ետք Լօրէն դուքսէն հրաման առինք երթալու:

Հետեւեալ օրը Վերափոխում էր:

Բիէր Ֆուրիէ կ'ուզէր իր վիճակն երթալ, իսկ մենք Միրզուրէն տասը մղոն հեռի էինք. կորսուելու ժամանակ չկար:

Գ. Տէ Բիլիէ սուրբ ծերունին բերելու հոգն իր վրայ առած ըլլալով, նորէն տեղը տանելու հոգը նոյնպէս վրան կ'առնուր: Երկու ուժեղ ձիեր իր կառքը կը տանէին, ուր բացարձակապէս ուզեց որ մենք ալ մանենք և նստինք:

Իր ծառաներուն մին ետեւէն կը գար մեր ուղեկաւորին հետ:

Դ

Միրզուր բնական զուարթ քաղաք մ'երեցաւ մեզ: Իր պատառքներովն ու բերդովն առնական կերպարան մ'առնելու կը ջանար, բայց չէր յաջողեր:

Դիւրաւ կը դաշակէինք թէ այս ամառներ փախ չէր պար, և տեղի հմուտ էր իլերու կիրառութեան քան թէ զինաց գործածութեան : Պատերազմական փողարին ձայնէն ոչ այնքան կ'ողորուէր այն որքան մեր մէջ շինուած երգիմներուն, կիթառներուն և վիներուոն հեշտաւետ եղանակներէն :

Իրօք հազիւ այս քաղաքին դուռներէն ներս կը մտնէիր և ահա մշտնջենաւոր նուագահանդիսի մը ներկայ կը գտնուէիր :

Մէն մի առն իր եղանակը կը նուագէր, մէն մի պատահան իր ձայնագիրը կը ղըկէր : Բոլոր դասիկոններէն երաժշտութեան ուրախալի ձայներ խոյս կը տային, քիւերուն վերեւէն կ'ընկնէին և աշտարակիկներուն վարը կը սպրդէին : Պատերը հնչուն ունէին, և քաղաքն ամբողջ երաժշտային անբաւ գործի մ'էր լռի, ոտկէ անընդհատ մեղեգիներ, ներդաշնակաւոր հառաչումներ կ'արատարուէին :

Կնիկի, և սլաութեր կնիկի յատուկ բնագրումներս ողորցնան մանաւանդ այն աշխարհութենէն որով կ'ըրարէին Միրզուրի կիները :

Երբ դեղեցիկ ըլլար օդը, մէն մի տան շեմին առջև խումբ խումբ գործահիներ կային որք իրենց առջևը կեցող աթուակի մը վրայ կ'աթնելով : անոակի մը գլանաձև և բաւական մեծակալ բարձիկ մ'ունէին իրենց գիրկը : Բեփով ու յարդով աղէկ մը լնցուած և կանաչադոյն կտաւով ծածկուած այս բարձիկին վրայ՝ զլանին վրայ շիփ շիտակ կեցուած նկարի մը պահանջումներուն համեմատ՝ երկայն ու բարակ ասեղներ շարուած էին, զորս գործահին մէն մի մանրերկրորդին կը փոխէր, և որոնց բոլորախօս սպիտակափայլ նուրբ դերձաններ կը վարէր :

Միրզուրի մէջ իսկ խիստ չափաւոր զինով ծախուած շքեղ տանդելաններն այսպէս կը շինուէին :

Այս տանդելաններէն չափազանց քանակութեամբ դնեցի. ետքէն բարեկամահիներս, նա մանաւանդ Նինօն Տը Լանգլօ զիջան օգուտ քաղելու անոնցմէ :

Միրզուր արժանանկար տեսք մ'ունէր այն բլուրներուն վերէն՝ որք քաղաքին արեւելեան կողմը կը բարձրանային : Ամբիթատրոնի

մեով կը տարածուէր այն դրեթէ քառորդ մղանի մը չափ երկայնաւորին գնեցող վայրի մը վրայ, իր ոտները լուալով պզտի դեռ տի մը մէջ որ ուրիշերու ներքե կը քնէր և որուն անունը՝ կարծեմ՝ Լը Մատոն էր։ Գետէն սկսող զանաղան շէնքերն իրարու վրայ կը մագլցէին և խառն 'ի խառն կ'ելնէին դէպ եկեղեցին։ Յէ Կօթարդիէ վանքն ու բերդը։ Արնայիւր ըսել թէ վարի քաղաքը՝ հերարձակ, ամօթահար՝ կ'ապստամբէր յայտնապէս և կ'ուզէր յարձակումով տիրել վերի քաղաքին աշտարակներուն և պզտի զանգակատանց որք արհամարհական կերպով մ'անոր կը նայէին։

Միրզուր հռոմէական տիրապետութեան ժամանակ տրդէն կար։

Այն ատեն Մերթի-ընիֆ կ'անուանէր այն՝ յանուն Մերդիւրի (Հերմոս) շինուած իր տաճարին անունովը։ Մերդիւր վաճառականաց և գողերու աստուածն է։ Բայց սիրելի է ինձ կարծել թէ այդ վերջին տիտղոսօֆն ամենեւին չէին պատուեր զինքը։

Ինչպէս ըսի արդէն, քաղաքը նախ և առաջ պատերազմական տեղք մ'առնելու կը ջանար։ Բայց իր դիտաւորութեանց նկատմամբ շատով կը դադրէի վրդովուելէ երբ պատուարներուն բազեզով ծածկուիլը, պարիսպներուն ամրամանց հովանիին ներքե պահաւիլը, և թշնամի խրամներուն խաղաղաւէտ պարտէզներու փոխուիլը կը տեսնէի։ Միրզուր երեք դուռ ունէր։ Մին՝ որ հիւսիսին կը նայէր և ուսկէ մինք մտեր էինք՝ Սուրբ-Նիկողոսի դուռ կ'անուանէր։ Այս դրան հանդիպակայ էր հարուստ միաստան մ'որ անկէ քիչ մ'անդին տեղաւորուած էր գալարաւէտ բլրակի մը վրայ, ուսկէ քաղաքը, Լը Մատոն գետն և գաշտովայրը ամբողջապէս կ'երևային։

Այս միաստանը Բուսէյի Բենետիքթեան կրօնահիւնէրուն ժողովարանն էր, զոր կը կազմէին գերազնիւ տիկիններ։

Միրզուրի մէջ բնակած միջոցն առիթ ունեցայ քանի մ'անգամ այցելութիւն ընելու անոնց, և շատ զոհ եղայ անոնց ինձ ցոյց տուած բարեսէր ընդունելութենէն, բոլորովին ընտիր և շորհալի մարդասիրութենէն։

Երկրորդ գուռը Սէն-Տիտիէյի գուռը կ'ըսուէր. վարի քաղաքէն եկողն այս գուռէն կը մտնէր, որ զետին վրայ իջնող շարժուն կամուրջ մ'ունէր:

Վերջապէս քաղաքին երրորդ գուռը գէպ 'ի հարաւ կը նայէր. և անունն էր Նոթրը-Տամի գուռը: Ասկից կէս մզոնի չափ. ահադին էր Մաթէնդուր ըստած. վիճակն որուն ժողովրդապետն էր մեր հետը ճամբորդութիւն ընող արժանապատիւ քահանան:

Բիէր Ֆուրիէ բնաւ զուգեց հաւանիլ որ կառքը մինչև իր երկրպատունը ասանի զինքը. սուրբ մարդը կը վախնար որ իր ծառ խերը չղայթակողին այս փոխառիկ պերճանքէն:

Ուաքով զնայ մինչև Մաթէնդուր, մեզի ձգելով այն սիրուն հիւրընկալին տունը, զոր Հելվեախցիներուն գնդապետը տաւած էր մեզ:

Պ. Տէ Բիլիէ վերին քաղքի միջևը կը բնակէր. իր տունը գրեթէ մօտ էր ահադին շէնքի մ'որ Դիտլան-Պալատ անունը կ'առնուր: Իրօք այս մեծ շէնքը Լօրէնի դուքսերուն համար առ ժամանակեայ օթեան մ'էր երբ առիթ կ'ունենային Միքդուրէն անցնելու: Յիրաւի չէին պարտաւորներ թողլ ապա որ սրմաքարեքու այս անկարգ գէղն այսքան խրոխտ անուն մ'առանու:

Պալատը, — քանի որ պէտք է այսպէս անուանել զայն, — կը բաղկանար խիստ ցած ու ճնշուած երկու շէնքէ, որոնց մէջ տեղէն փողոցը կ'անցնէր ամբարհատաձուլութեամբ, սակայն լօրէնեան իշխաններուն ճարտարապետը շուտով միութեան խիստ բարեկեցիկ գիծ մը հնարեց, այսինքն տեսակ մը կամուրջ կամ վրան գոց փող մը, զոր մէկ շէնքէն միւսին վրայ նետեց:

Երբ ժողովուրդն ինչ ինչ պահանջումներ կը յայտնէ, երկրիս հօրներն ահա այսպէս վերէն ցայտելու միջոցը կը գտնեն:

Պ. Տէ Բիլիէյին սունը՝ որուն գուրսի կերպարանքը բառակոն համաստ էր՝ ընակութեան և բարեկեցութեան մասին բաղմամբի գիւրումթիւններ կ'ընծայէր: Հազիւ հազ նշմարեցի թէ Բարիէն հետի կը գտնուէինք:

Ստոյգ է որ տան տէրը սաստիկ կը սիրուէր ոչ միայն իրեն

ծառայող անձերէն, այլ նաև քաղքին բոլոր բնակիչներէն։ Ասանք անոր հաճելի ըլլալու համար՝ իր ամենափոքր փափաքները կանխաւ կատարելու կը փութային, և շատ կիներ՝ յարգաւարդի նկատմամբ կարօտութիւնս իմանալով՝ իսկոյն միջազգեստներու և լանջակալներու կաղապարներ և դիպակներ բերին ինձ։

Քաղքին մէջն իսկ յաջողակ գերձակահիներ գտան ինձի համար, և ահա շուտով դադրեցայ ցաւելէ բարիզեան հանգերձաբանիս (garde-robe) վրայ։

Գեղեցիկութիւնս՝ յարգաւարդի շնորհիւ ևս աւելի փողփողուն դառնալով՝ անհաւատալի աւելն մը գրգռեց այս բարեսիրտ գաւառացիներուն մէջ։ Ամեն անգամ որ գուրա կ'էնէի, պատուհանները կը պային, ճամբուս վրայ զարմացման անկեղծ աղաղակներ կ'արձակէին, և փաղաքուշ խօսքեր կ'ընէին ինձ ուղղակի։ Քաղաքին քանի մը նորաստի թիթեռները հրապոյրներուս աստղին քիչ մը շատ մօտելով իսկոյն իրենց թևերը կ'այրէին և ոտքիս առջև կ'ընկնէին։

Այն ատեն Էմմանուէլին կը ցուցնէի այս թիթեռները, որոնց հառաչալի և փետրաս (déplumé) կերպարանքը շատ կը խնդացնէր մեզի։ Ան կը բանար սիրադիւնները և ինձ կը կարդար բանահիւսական աղւար տողերը զոր այն պարոններն տուատօրէն կ'աղղէին ինձ։

Անախորժ չէր ինձ յաղթանակս Տէպարոյին նշմարել առաւ, որ սէրս իրեն աւելի թանկաւրին և անձս աւելի սիրելի ընելու կը նպաստէր։

Գարնան մնացորդ մասը ձիարշաւներով և ճամբորդութիւններով անցաւ... տմենէն առաջ Տ'Արուէ գղեկին այցելութիւնս ըրինք։

Գնդապետին յարդի մայրը հոն մեզի ընդունեցաւ մեր նախահարց այն անկեղծ և արժանապատիւ հիւրասիրութեամբ, որուն այսօր կը յաջորդեն ծայրայեղ շողաքորթութիւնն և զգացումներու կեղծ զեղումը։ Նէ շատ կը ճանչէր Բիլէէյի ընտանիքը, և Թեք մեր հետը Նանսի դալ որպէս զի մեզի աւելի ապահովա-

պէս իր երկիրները վերածէ, ուր սեպտեմբեր առօրեային առջի օրերը տնտեսելու խօսք տուեր էինք :

Լօրէնք դուքսին պալատին մէջ մեզ ցոյց տրուեցան այնպիսի տնտեսական կերպեր, որք հաւանօրէն տեղի չէին ունենար եթէ յայտնուէին մեր ճշմարիտ անգլան ու զիս Յէպարդին յարող կուպերուն գիրաբեկութիւնը :

Այս բանիս վրայ խորհելով ամօթ կը տեսնէի ինչ այսպիսի յարգական ցոյցեր յափշտակելս, և մանաւանդ Յէ Բիլէէյի և Յը Պասօմբիէր լատաւ մարդիկուհիին պէս պատուաւոր անձեր խաբելս : Բայց էմմանուէլին հետ տնտեսած յարաբերութիւններս տմուռութեամբ օրինաւորելու յոյսը չկորուսեր էի, և որովհետեւ գժաւարին էր այս նպատակիս հասնիլ առանց բազմաթիւ փոփոխութիւններ կրել տալու անոր սկզբանց, վարպետութեամբ զամը կը նիւթէի իր աշխատի անկրօնութեան դէմ :

Այս մասին մեղտակիցս էին մեր հիւրընկալն և մաքրակրօն ժողովրդապետը :

Նանսի ութ օր տօնախմբութիւններ և տրախտութիւններ տուաւ մեզ :

Հոն էր դուքսին պզտի պալատը, տեսալ մը մանրանկար Լուվրը, ուր թագաւորի և պալատականի ձեւեր կը դարձածուէին : Պարտաւորեցայ սաստիկ յարձակումներ կրել տեղւոյն անատակներուն կողմէն որք բաւական քծնասէր և յանգուզն բնաւորութիւն տնէին :

Սակայն այս պարոններուն ծաղրելի վարմունքը սքանչելի կերպով կը նկարուէր ժապ Գալլոյի չարահնար մտտերէն : Ժապ Գալլօ շատ անողանգատօր ստուերադրող մը, խելանի, նոր և այլանդակ ծաղրանկարիչ երիտասարդ մ'էր : Նանսիին մէջ ծնած և Հռոմ երթալով Ժիւլ Բարիճիէն գրաստած էր :

Վեց ամիսէ 'ի վեր Հռոմէն դարձած էր, և դքսական պաշտպանութիւնը թոյլ կը տար իրեն համարձակ 'ի գործ գնել իր քանդակագործին թղոր զմայլելի քմահաճութիւնները :

Տիկին Տը Պասօմբիէր և ես ժապ Գալլոյին Թանգաթի Տը Սիք

—Անհատի առջին երկու փորձերը ունեցանք. հաղուտդէպ կատարութիւն և վեհ ծիծաղաշարժութիւն ունեցող դործ մ'էր այն։

Տաօր տարի ետք երբ Լուի ԺԳ Նանսիին ախրեց, թաղաւորն ուղեց պահանջել Ժագ Գալօյէն որ այս աշխարհակալութեան յիշատակը նկարուլ մը մշտնջենաւորէ. սակայն նկարիչէն յետագայ պահնչելի խօսքը առաւ իբր պատասխան.

— «Մտախոր բանող ձեռքս այս է ահա, կտրել տուէք զայն, վեհափառ աւեր» :

Նանսիէն Արուէ վերադարձանք, ուր պատուական մարդիկուհին նորանոր քաղաքավարական ձեւերով և անհամեմատ շնորհքով մը պատուեց ու մեծարեց մեզի :

Իր գլխակը բերդ ու միանգամայն ամառաւուն մ'էր : Սպառնալի և կոկիկ, ախուր և շնորհալի էր : Աշտարակներուն և մարտկոցներուն թնդանօթի յատուկ ծակերէն և խորշերէն թնդանօթներուն ահագին բերանները կ'երևային. դիշերները շարժուն կամուրջ կը վերցուէր և երկաթեայ աստաճներով զարդարուն հակադուռ (herse) կը ձգուէր որ դոցուի : Սակայն այս պատերազմական ցոյցերուն քով գնդապետին մօրը սիրուն ժպիտը կար, նաեւ գրեթէ արքայական հիւրընկալութիւն մ'է շքեղ բնակարաններ զորս լոյսը ակնախառն պայծառութեամբ կ'ողողէր :

Անկից չըջակայ բոլոր գիւղերը կ'երևային :

Հարաւարապետական բառական տարօրինակ այլանդակութեամբ մ'այս գլեկը տարուան օրերուն չափ պատուհան ունէր. այս պատճառաւ մոգական տեսարան մը կ'ընծայէին անոնք երբ դիշերուն լոյսերն ապակիները կ'ոսկեզօծէին : Այս ամեն պատահանները պըղլուն աչքու բազմութեան մը կը նմանէին, և անդուսեղանները տափաղաշտերը դիտելու համար բարձրացած ահագին Արգասի մը կերպարանը ունէր :

Էմմանուէլ և Տէ Բիլիէ ընդարձակ պարտէզներու մէջ ձի հեծած՝ եղջերու կ'որոսային անբաւ զբօսումով :

Գեղեցիկ օր մ'որսորդներուն հետ երթալու յանդնութիւնը ունեցայ՝ սակայն հեծելութեան քանի մը դաս առնելէն ետք՝ Եղ-

ջերտին մոռած միջոցին ամենէն առաջ ես հասայ, իրաւ է որ քսան անգամ վար զլսորելու և կտոր կտոր ըլլալու վտանգին։ Ենթարկուելէս ետք։

Մեր հիւրընկալներն առաջարկեցին մեզ Արուէի գղեակէն առք հանդակի հետ մեկնել՝ Բէնի ափանց վրայ անդամ ժուռ գալու համար։

Արագաստահ և Խրախալի եղաւ մեր այս ճամբորդութիւնն որուն բոլոր ժամերը զուարճութեամբ մ'ե զըօտումով մը համբեցի։

Տեսայ այս լայն ու գեղեցիկ գետը որ արծիւներու բոյներու պէս իր ափանց ժայռերուն վրայ դարող առատական բնակարաններուն միջեւէն կը հոսի ուժգնապէս։ Գացի տեսայ նաև Սթրազպուրկ ազատ քաղաքը իր կոթնայ մայր եկեղեցիին հետ որուն աշտարակն ամպերու մէջ կը ծրարտի։ ապա նորէն տեսանք Վօժի լեռներուն վերերը զոր մեր ճամբուն վրայ հարեանցի կերպով քններ էինք, և որոնց զնայելի տեսքը և գիւթական գիւղը կ'ուզէինք մի առ մի տեսնել։

Մարգա չտեսած է այնքան հրաշալի տեսարան մ'որքան կը կազմեն այս գեղեցիկ լեռները, որք մերթ ձեռք ձեռքի ստուղ համաստ կոյսերու պէս կարգաւ շարուած, և մերթ ցանուցիւր Թափառական են անտառաց շահապետէ մը ցրուած յաւերժահարսերու խումբի մը պէս։

Վօժի լեռները միշտ դալարաւէտ, միշտ զով, միշտ զուարթ են, և այս պշտսէրներն երդում ըրած են երբէք անզարդ չըլտնուելու։ Խրոխտաբար վեր կ'ընեն իրենց բերկրալի գէմը, ապա հով ըլլալով թէ հաճելի պիտի ըլլան իրենց խնկաբոյր եղէիններովը, ջրվէժովն որ իրենց կուշտերուն վրայ կ'երգէ, արեւոյն որ առտու և իրիկուն հաճութեամբ կը տեղաւորուի իրենց փողփողուն կատարներուն վրայ, և զեփիւռովն որ մեղմիկ կը փչուէ իրենց ծաղկաւէտ թաւուտքը։

Այս զմայելելի վայրերը մէկ ծայրէն միւսը ժուռ եկայ։

Կառքն արգիլուած էր։ հետի կը արտաէինք, և լեռնափաները մեզ առաջնորդութիւն կ'ընէին։

Մեր արշաւներէն ստատիկ յողներով երբ ետ կը գաւնայինք
անոնց առաջնորդութեամբը, խրճիթին հացը կ'ուտէինք և անոնց
այծերուն կաթը կը խմէինք ախորժակով :

Երբոր հարկեցաւ Վօժի ընտանց ամենէն դերբուկ և ուղղորդ
ժայռերէն, այտինքն կէտքիներէն և Սէրժանի օգապարիկէն մա-
ղցելով վեր ելնել, չնահանջեցի : Ըիրմէք, Սընճն և Բաօն-Վէ-
թաբ անուն պղտի քաղաքները վսեմ տեառարաններ բացին մեր առ-
ջէն : Կերտամէր իր լճին վրայ ծառածնց մեզի, Բրամպիէր իր
անդառնդին մէջ : Հանդարտօրէն թազուած երեցաւ, և Բըմբոն
մի շուրջն բերաւ աղւոր կանոնիկոստ հիներու երամ ժ'որոնց ա-
մէքը մարդիզուհիին և իր աղուն գնդապետին իօկ ճանչորներն
էին :

Ամեն անգամ որ այս տնայգ գայլը ճամբորդութիւն մը կ'ընէր
կէպ 'ի Վօժ, փաթախին հեղ գառնուկներուն մէկ քանին ուտե-
լու կը ջանար, բայց մինչև այն ատեն յաջող ելք չունեցած էր
իր ջանքը :

Կանոնիկոստ հիներուն կանոնադրութիւնը թէև խստապահանջ
չէր, բայց աղետակաճի յատուկ ամբարտաւանութիւնն և անուան
փառքն անոնց առաքինութիւնը նաւաբեկութենէ կ'ազատէին :

Ստուգիւ այս գիրուկ, Պատմաբիւրն ոչինչ կը յարգէր :

Կանոնիկոստ հիները, պաշտելի հիւրասիրութիւն մը ցոյց տուին
մը, ամենէն նորատիները կը նմանէին վանդակի մը մէջ բանտ-
արիւած աղւոր աղտնիներու, ուր սակայն զբօսնլու և հանդըս-
տապէս թուշտելու ազատութիւն ունէին : Իսկ պառաւներուն գա-
լով, անոնց երեսն ամենէն խոժոռ չէր երեար : Ծայրայեղ էր
իրենց թոյլատուութիւնը :

Բոլլ տուին մեզ ձիշք վանքին մէջ պարելու :

Երկուսները միայն կրցան մեզի Վօժի ընտներէն արտաքսել և
Միրզուր վերադարձնել : Մեր բարեսիրտ մարդիզուհին իր գղեակը
գնաց նորէն, մեզ երդում ընել տալով թէ զարուն երեւալու
ատեն վերադառնալով պիտի տեսնէր :

Ցէպարօյին մաքէն չէր անցներ Բարիզ վերադառնալ : Լուրերն

ապահովիչ չէին ամենեին։ Հայրը սաստիկ բարկանալով մեր ապաստարանը գտնելու կը ջանար, և մինք Լօբէնի մէջ տեսնէ որ ղէկ պահուած էինք քան թէ պլուր։ Ասկից 'ի զատ հոն այն պիտի երջանիկ խաղաղութեամբ և անթերի անգործութեամբ կ'ապրէինք որ մեր վրանը բոլորովին հաստատելու ամենափոքր զժպտակութիւն չզգայինք թերեւ։ Գէթ Էմմանուէլ մեր հիւրընկալին կը հաստատէր այս ըսածս, և Պ. Տէ. Բիլլէ անոր խոստումները անկասակ անպելու փութաց։

Երկու ամիսէն ետք տատիկ զարմացանք՝ արքունի հրովարտականք ընդունելով որք Տը Գերիւսագ տողեալ Միլլըուրի բերդին կառավարիչ կ'անուանէին։

Գրեթէ բոլորովին պատուային պաշտօն մ'է այս որուն ամբողջան ութ հազար ֆրանկի կը հասնէր։

Տէպարօ իր եկամուտը ծախս ընելու չէր յաջաբար պահէն։ Իմ խնդրանքը քանի մ'անգամ գումարներ յանձնած էր Բիէր ֆուրիէին։ Ուստի իր պաշտօնին ամսականը նոյնպէս այս քահանային յանձնեց որ աղքատներուն կը բաժնէր այս ամեն գումարները՝ բարեգործին անունը անոնց իմացնելու հոգ տանելով։

Այն տարին ձմեռը ծայրայեղապէս խիստ էր, և մինք երբոր բերդէն դուրս ելնէինք, մեր ճամբուն վրայ միշտ կ'օրհնուէինք այն թշուառներէն որոնց չքաւորութեան օգնութիւն ըրած էինք։

Էմմանուէլ մեղմովին յուզուած կ'երևար։

Իր հոգւոյն վրայ խիստ յայտնի ազդեցութիւն մ'ունէր արդէն այն աւաքինական և քրիստոնէական մթնոլորտն որու մէջ կ'ոնցունէինք մեր օրերը։ Երբեմն կիրակի օրեր հեռա եկեղեցի կը գար, և եթէ աղօթք չէր ըներ, գէթ գայթակղութիւն չէր տար որ և է անձի։ Գեղեցիկ օրերը նորէն երեւան։

Հարաթն անգամ մը Մաթէնգուրի անշուք վիճակը կ'երթայինք Բիէրին այցելութիւն ընելու համար։

Սքանչելի և սրտառու ըստ մ'էր տեսնել այն անխածական սէրը որուն ապացոյցը շարունակ կ'ընդունէր Բիէր իր վիճակին ժողովուրդէն։

Տէպարօ կ'երևար թէ սաստիկ կ'ախորժի բարի քահանային խօսակցութենէն, և այս եկեղեցականն ալ առ խոհեմութեան տակաւն կրօնական ամենափոքր խնդիր մը չէր խառնած: Ա՛զգուշանար Էջմիանուէրին համոզումները վերաւորելէ՝ գիտնալով թէ օրինակն արեւի ազդեցութեամբ կը քարոզէ քան թէ խօսքը, և կարծելով թէ կը պարտաւորի նպաստաւոր պարագայի մը սպասել օրագէտ զի ինքեին ուզէ իրմէն առեալարանին սերմը այն անձը զոր կ'ուզէր դարձի բերել:

Այրջապէս Տէպարօ՝ որ կարծես ներքին սաստիկ կռիւի մը կը զինանար՝ օր մ'ըստ աւելոր:

— Էսքի իմ, բազմիցս նշմարեցիր անշուշտ թէ խիստ քիչ քրիստոնեայ եմ, և չեմ կրնար հասկնալ թէ ինչպէս իբր բարեկամ կը վարուիս այն մարդուն հետ որ չընդունիր քու ջերմութեամբ պաշտպանած կրօնական վարդապետութեանց և ոչ մին:

— Յիսուս, պատասխանեց Գուրիէ, մեզ կը հրամայէ սիրել մեր եղբայրները, և բացառութիւն չդնէր այս սիրային օրէնքին:

— Բայց անկարելի է ընդունիլ ձեր վարդապետութեանց և ոչ մին, գոչեց Տէպարօ: Ար խոռոտովանիմ թէ կրօնական զգացումները վեհ արդիւնք կ'արտադրեն, և ասոր մէկ երեւելի օրինակն ես գտնեմ: Դժբաղդարար, եթէ ուղեկը իրերու սկզբնապատճառը փնտել, բանաւորութիւնը սաստիկ կը բարկանայ և կը զայրանայ:

— Իբրաւ է, տղաս. և ահա ասոր համար Քրիստոս բանաւորութիւնը հաւատքին չծին ներքե դրաւ:

— Քրիստոս, Քրիստոս... Ինչպէս կրնամ հաւատալ անոր քանի որ Աստուծոյ չեմ հաւատար:

— Եւ ինչո՞ւ չես հաւատար, տղաս, հարցուց Բիէր ծայրայեղ հնդութեամբ մը:

— Բնաւ պիտի չընդունիմ ինչ որ անըմբռնելի է ինծի համար:

Դաշտավայրներուն մէջ տեղն էինք:

Բիէր սովորութիւն տնէր մեզի մեր տեղը առնելու պզտիկ ա-

րահեաւ մ'որ գիւղին պարտեղներուն շարջը կը գտնար. և քիչ մ'ետք ճամբակի կը մտնէր :

Նախ ամենէին պատահական չափաւ :

Յակայն ծառերով դէպ 'ի նորագիւ ցորենները, ընտրեց բուն մ'որուն հասկը կը կազմէր, ախօսէն քաշեց հանեց բանը. և Էմմանուէլին ցոյց տալով :

— Ինչպէս կը տեսնես, աղաս, բազմիշէ չեմքիմ հետ համարիչ չէ, և՛ եթէ չես ուզեր անօթի մնալի՛ր հախալած. ես ընդունիլ ինչ որ անըմբռնելի է քեզի համար :

— Այո՛, անշուշտ, առարկեց Տէպարժ. բայց հոս գիտարարեաց անուրանալի վկայութիւնը առի՛մ :

— Այլա՛ր, աղաս, բանաւորութեանդ անուրանալի վկայութիւնը ունիս : Փիլիսոփայական ճշմարտութիւններու, ինչպէս նաև ամեն դիտութեանց համար հազարաւոր օրէնքներ առի՛ր քանաւորութիւնը : Էութիւն ունեցող էրէն կը հետեցնես ինչ որ կը պարտադրի էութիւն ունենալ : զԱստուծոյ չես տեսնէր, բայց առանց անոր պէնչ կրնաս մեկնել : Մտիկ քրէ՛. ասկից տարած հինգ կամ տասնութ ամիս առաջ մի՛ և նոյն խօսքը կ'ուզէի՛ր քո հասակդ ունեցող երիտասարդի մ'որ եկած էր ինչ նամակներ բեքելու : Էս ֆլեշէն, ուր Թեղուիթներուն մէջ ապկարին կը գտնուին Բոնի — Ա — Մուսինի համալսարանի քստերուն վերաբերող քանի մը վաղեմի ընկերները : Այս երիտասարդը Գերմանիա կ'երթար, և առ նունն էր ըննէ Տէգարթ :

— Աեցիր, ըստ Էմմանուէլ, զինուորական մը չէ՛ր պէ՛ր երկ տասարդը :

— Այո՛, աղաս :

— Ապա ուրեմն անցեալ տարի ղիկքը Միտօթին տունը տեսայ որ Շաթըլէի մէջ հարուստ խորհրդական է և որ իր պաշտօնը երկրաչափական յօժարութեանցը կը զոհէ, և արդէն իր հարստութեան հարիւր հազար թալերը ծախս ըրաւ ակնոցի ապակիներ և այրողական հայլիներ շինելու համար : Միտօթ խոստ կը տար Տէգարթին որ զինուորականութենէ քաշուի և գիտութեան

սարապի . քայքայ եթէ յիշողութիւնս չսխալիր , այս երիտասարդն ալ անհաւատ մ'էր :

— Եւ տարակուսէր , այո՛ , սլառասխանեց Ֆօրիէ : Գառարկ ու մթին կ'երևային իրեն այն փլիխափայական վարդապետութիւններն որք այն ատեն արժէք ունէին : Իր հետը շատ խօսակցութիւններ ունեցայ , որոնց մէջ անոր խորհրդածախնանց բարձրութիւնն և տեղութեանց նրբութիւնը զիս զարմացմամբ ու միանգամայն երկիւղով կը համակէին : Եւ խորհէի այն վտանգներուն վրայ որք այսպիսի վտեմ մտքի մը կ'սպառնային . կ'ուզէի չթողուլ անհաւատութիւնը որ իրեն կուսակից ընէ զան , և կը ջանայի անոր տարակցոյները փարատել՝ աղաչելով Աստուծոյ օրօգնէ ազիտութեանս : Տէգաթթին հետ միասին դաշտերուն միջև ճիշդ այս աբահեան վրայ ժուռ կը գայինք : Նորածին արծառն յուզուիլը կը տեսնէի . դէպքոյցական խոչընդոտներէն կը զրկուէր և կը խորտակէր զանոնք՝ թեաքն անգամ մը զարնելով : Գիշեր մը Տէգաթթի ճակատը գէպ 'ի. պտիւնը ծռած երկար ատեն խորհրդածելէն ետք յանկարծ վեր ըրաւ գլուխը , զուարթ գէմքով ինձ նայեցաւ և արտասանեց յետագայ խօսքը որ՝ ըսա՛ իս' լոյսին իբր ամենէն անախատ ճառագայթը կը փողփողի :

— Եւր խորհիմ , ուրեմն եմ . . . եմ՝ ուրեմն Աստուած է՝ : Տէսարօ անասմանիլի սարսուռ մ'ունեցաւ :

— Իրաւունք ունիս , միմրաց : Ճշմարտութիւնը միայն կրնայ այդ պայծառութիւնը ունենալ :

Եւ հասնիկէք . Կողբիլի մը քովը , օրուն պղտի ձորի մը խորէն բլիլը կը տեսնէինք . այս ձորը մտաւայ անտառէ մը կ'սկսէր և ճամբուն կողմէն երկայնութեամբ կը տարածուէր :

Բիէր Ֆորիէ բնաւ աւելի հեռի չէր տաներ մեզի . մեր կատքը յիշուն քայլ անդին մեզ կ'սպասէր . երթաք բարեաւ կ'ըսէր մեզ , հինաւորց կնձնի մը տակը կը նստէր , և իր ազգթքը կ'ընէր եւ ղեղներու մէջէն հոսող աղբիւրին շշուքը լսեղով :

Բարի քահանան Էմմանուէլին ձեռքը բռնեց :

— Ինչպէս կը տեսնես , տղաս , արդէն ընէ Տէգաթթին առար-

կռթխել կ'ընդունիս : Անոր պէս դուն ալ այն ընտիր՝ ողիններուն մին ես որք չեն կընար երկար առեն անհաւատ ըլլալ : Բարձր փիլսոփայութիւնն ուղղակի գէպ 'ի կրօնը կը տանի . և բան մը կ'ըսէ ինձ թէ շուտով պիտի հաւատաս :

Էմմանուէլ Մաթենգուրի սուրբ քահանային այս խօսքին տպաւորութեան ներքե ձեաց :

Սոյն միջոցէն սկսելով Տէպարո ինքն իրեն գէմ աւելի ժրտութեամբ և աւելի սոսկալի կերպով կուեցաւ . Տէ Բիլիէ՛ն և ես կը վախճայինք՝ տեսնելով անոր բնաւորութեան փոփոխութիւնը և այն սգալի տխրութիւնը որով համակուած կ'երևար ան : Շատ անգամ ամբողջ շաբաթներ կ'անցունէր մատենատան մը մէջ փակուելով, աստուածաբանութեան գիրքեր խառնելով, Եկեղեցւոյ Հայրապետաց երկերը կարգաւով, մերթ կատաղի հերքումներ գրելով և մերթ հաւանելով որ քրիստոնէական բանահիւստութեան հեղեղներ զեղուն իր գրչէն :

Օր մ'անոր հանգարտութեամբ, խաղաղաւէտ ճակատով և ժպտուն բերանով մեր քով նուիրական խորհրդոց վրայ յարգանք խօսիլը կը տեսնէինք . հետեւեալ օրը վայրենաշունչ աչքով, հեղնալի շուրթերով Գրիստոսին և անոր վարդապետութեան գէմ հայհոյելը կը տեսնէինք :

Արնայիւր կարծել թէ չարին թաղաւորն ու սուրբ հաւատալեաց հրեշտակն իրարու հետ կը կռուէին անոր սիրտը գրաւելու համար :

Այս բանդադաշանաց միջոցներուն Բիէր Ֆուրիէին կը գիմէինք : Երբեմն՝ Էմմանուէլ գրգռուելով կը մերժէր զան և կոնակը կը դարձնէր անոր . բայց առաքելոյն համբերութիւնն անսպասելի էր :

Մեզի ձեռք բարեւո ըսելով իր քաղցր ու միփթարիչ ձայնովը կը յաւելուր .

— ԹճՂ աղջիկս, թճՂ որ շնորհքը գործէ . պիտի յաղթանակէ այն :

Ես իսկ տարօրինակ կռիւներու բռնուած էի . ոչ միայն հրա-

ստորակառ. այլ նաև գաղտնի կերպով, ապաշխարութեան դատաբանին առջև պիտի ամշնայի խոստովանելու Տէպարոյին հետ միաւորութեանս ապօրինաւորութիւնը, և միւս կողմէն չէի համարձակեր ստիպելու զան որ խորանին առջև նուիրագործէ մեր միաւորութիւնը :

Եթէ գուշակէր այն հեռեւորութիւնը զոր կը յուսայի իր դարձէն, անշուշտ կը զայրանար յոյսիս դէմ, և ամեն բան կը կորստէր :

Կը շարունակէի ապրիլ ոճրագործութեան մէջ, այլ սակայն անկեղծապէս կրօնասէրի կերպարան ունէի, և այս բանս ճշմարիտ շարժարանք կ'ըլլար ինծի համար : Այս բռնի կեղծաւորութիւնը սաստիկ կը վշտացնէր զիս . շատ անգամ կը պարտաւորէի չափէն աւելի կեղծաւոր ըլլալ մինչև սրբապղծութիւն չիջնելու համար : Օրինակի աղապա Ջատիկի երկու շաբաթը՝ առանձնանալու պատրուակով Բէգօլէթի մէկ վանքին մէջ կը փակուէի, որ քաղաքէն դուրս և Սուրբ-Նիկողոսի դուռէն քիչ մը հեռի կը գտնուէր : Երբ վանքէն կ'ենէի, ամեն մարդ կը կարծէր թէ զատկական պարտքս կատարած եմ :

Մեր կեանքը շատ տրամալի դարձած էր :

Արդէն տասնութ ամիսէ 'ի վեր բերդին մէջ կը բնակէինք, որ խոնաւ և բաւական տխուր բնակարան մ'էր :

Պատուհաններս կը նայէին տեսակ մը մարդադետնի վրայ, ուր՝ տասնուչորս հոգիէ բաղկացող պահապանք յարեաւ պառկելու և լռօգլնէ կամ դռի* խաղալու կատարեալ աղատութիւն ունէին :

Գերմանիայէն գեռ նոր եկած այս վերջին խաղը մեր հրացանակիր պահապանաց մէջ այնպիսի յաջողութիւն մ'ունէր որ ջիղերուս սաստիկ գրգիռ կը տար, և շատ անգամ կ'ստիպուէի աղաչելու Պ. կառավարիչը որ լռեցնէ իր զինուորաց քրքիջները :

* Տե՛ս-ի՛ մը Ռադլի իսկ որ շինարարաց մեջ սովորական է, և որոնք մեջ ինքնուրուպ վրայ կ'անենայ ճշտապէս քայտի կտրոյ մ'որ տրօկ կ'անաւանէ :

Անրի դուքսը մնաժ ըլլալով Լօրէնի պալատը սուգը կը մտնէր :

Տէ Բիլիէ՝ անոր կտակակառարներուն մին ընարուած ըլլալով Նանսիէն շէր կրնար հեռանալ մինչև 'ի նոր կարգադրութիւն : Իսկ Հելվէտիացւոց պնդապետին մայրն ալ մայրաքաղաքը վերջին անգամ մ'ալ տեսնել ուզած էր : Ուստի կարծեա լքեալ էինք անք :

Բազմիցս փափաքեցայ խրատ տալու Տէպարոյին որ կամ Իտալիա, կամ Անգլիա փախնէր :

Սակայն օրինաւոր ամուսնուհի ըլլալու յոյսը տակաւին զիս կեցընելու զօրութիւնը տնեցաւ :

Զբոսի թէ պարոն և տիկին Արասէն արդէն երկար ատենէ 'ի վեր եկեր էին անք քովը : Անոնք էին լոկ մը ծառաները. սիրով և հաւապարմութեամբ կը ծառայէին անք :

Թերեզա իր քնաւորութիւնը չփոխած էր. առաջուան պէս շատ գութարթ կ'երեար : Չանձրոյթի օրերս միայն անոր շողակրտաութեամբք կ'անցունէի ժամանակս :

Էմմանուէլ իր ծանր ուսմունքը կը շարունակէր : Մշտնջենաւոր ջանադրութեանը պառճառաւ շատ քիչ քաղցրութեամբ կը վարուէր հետս : Ատարբերութիւն ցոյց կը տար ինձ. բայց ասոր փոխարէն Մամէնյուրի քահանան կատարելապէս կ'ընդունէր այն ատեն. ընդունելը մտաւալաւ դարձի պաստաւական գուշակ մը երեցաւ ինձ :

Այն ժամանակ շրջակաները համաճարակ սողակալի հիւանդութիւն մ'երևան ելաւ և մինչև քաղաքը մտաւ :

Այս հիւանդութենէն բռնուող բազմաթիւ անձինք քսանուշորս ժամուան մէջ կը մեռնէին : Չանգակները մեռելոյց յատուկ հընչիւնով կը զարնէին շարունակ, և կարելի չէր դուրս ելնել առանց պագաղի մը հանդիպելու :

Անհնարին է նկարագրել այն գերմարդկային անձնուիրութիւնը, գործունեայ եռանդը և անսահման բարեգթութիւնը զորս Բիէր Փուրիէ այս սոսկալի պարագաներուն մէջ ցոյց տուաւ : Ժանտախտն ամենէն շատ աղքատներուն կը յարձակէր :

Էմմանուէլ քաղաքին ունեոր անձանց օրինակ տուաւ, և մեծազամար ստակներ յանձնեց առաքելոյն: Այս կերպով կարելի եղաւ մահէ ազատել ամբողջ ընտանիքներ որք ամենափոքր օգնութիւն պիտի չունենային իրենց վիճակին մէջ:

Աղերսեր էի տարփածուս որ համաճարակ հիւանդութեան մինչև աներևութանալը Միրզուրէն հեռի բնակինք: Բայց ըսաւ ինձ թէ մեր մեկնելն աղետալի տպաւորութիւն մը պիտի պատճառէր և ժողովրդեան երկիւղը պիտի կրկնապատկէր:

Քանի մ'օրէն ետք այս վեհ զգացումին զօհն եղաւ Տէպարօ:

Առտու մը հիւանդութեան առաջին յարձակումները զգաց, և իրիկուն յետին շունչը տալու վիճակին հասաւ:

Կենացս մէջ երբեք պիտի չմոռնամ այն տեսարանը որ ձմեռուան աղօտ օրուան մը յետին ճառագայթներուն ժամանակ տեղի ունեցաւ բերդին վերի սենեակներուն մէկին մէջ:

Այս տեսարանը նախ երեք դերասան ունեցաւ. Էմմանուէլ, որ անկողնի մը վրայ երկնցած էր առանց խելքը գլուխն ունենալու և որուն աչքը տխուր և երեսը գունաբեկ էր. իր աննսեհ սիրուհին որ յուսահատութեամբ կը հեծկտար. և Բիէր Ֆուրիէ ոտքի վրայ կեցած և ձեռքը խաչելութիւն մը բռնած, և հիւանդին նայուածքին մէջ իմացականութեան փայլակ մը դիտելու զբաղելով որպէս զի մահուան և Աստուծոյ վրայ խօսի անոր հետ:

Բժիշկը վճռական ճգնաժամ մը ծանուցած էր:

Էմմանուէլ կը պարտաւորէր ուշաբրիլ կամ զգալի կերպով բարւոքում մ'ունենալու և կամ ջրածոյային յետին շարժումներով գրաւուելու համար:

Հուսով հիւանդին կուրծքէն քանի մը հառաչանք ելաւ. իր երեսը տենդային գոյնով մ'ոգևորեցաւ. Տէպարօ յամբարտը ելաւ նստաւ անկողնին վրայ. քահանային նայեցաւ ականայեռ և տարտալի ձայնով մը մրմրաց:

— Իրաւ է ուրեմն թէ պիտի մեռնիմ:

— Ո՛հ, ո՛չ, ո՛չ, գոչեցի հեծկտանքս շարունակելով:

— Տեղին, պէտք է որ դուրս ելնէք, ըսաւ ինձ քահանան յուզած ձայնով:

— Թող զան, ըստ Տէպարո, կը պարտաւորի ամեն բան լսել նէ . . . : Կուգես զիս երկնից հետ հաշտեցնել . . . բայց անկարելի բան է ասի :

— Ինչու, որդեակ իմ :

— Վասն զի շատ յանցաւոր եմ . . . : Հայհոյեցի Աստուծոյ դէմ, հայհոյեցի իր Գրիստոսին դէմ, հայհոյեցի Կոյս Մարիամին և արքայ դէմ :

— Ապա եւրեմն պէտք է որ տղօքը հայհոյութեան յաջորդէ :

— Բա՛բէ, բա՛բէ, հոգիներու կորստեան նպաստեցի անարժան կերպով մը . անառակութեան համար քնեցի և զայթակղութեան համար արթնցայ : Այս դժբաղդ պատանուհին զոր ահա հոս կը տեսնես, հայր իմ, նահատակներուս մին է . . . : Աստուծոյ առջև ամուսնացած չեմք . . . քեզի խաբեցի, ամեն մարդ խաբեցի : Տը ֆերիւսադ ասպետը չէ՛ առջևդ գտնուողը, այլ Տէպարօն է, անհաւան Տէպարօ, անաստուածն Տէպարօ : Կը կրկնեմ թէ ներումն չիք ինծի համար . . . :

— Որդիս, Տիրոջ ողորմութիւնն անհուն է . զիղջն ամեն ուժիրները կը ջնջէ :

— Զիղջը, այո՛ . . . բայց վախը, ո՛չ . . . և այս ասկալի վայրկենիս մէջ զգացածս վախն է :

Անդամներուս մէջ սարսուռ մը կը վազէր :

— Ո՛հ, սակայն կը հաւատամ . . . ըստ, բայց շատ ուշ է :

— Չէ, որդեակս, չէ՛, կ'երդնում թէ ուշ չէ՛ . . . վստահ թղթի խօսքիս :

Տէպարօյի բերբերէն արտօսը մ'ընկաւ և ձեռնամաձ մըմըաց .

« Բա՛բ, վախեր շատ արդար են, Աստուած իմ .

Հաճոյք կ'զգաս մեզ քաւիչ միշտ լինելով :

Արգարութեանըդ դէմ զրկանք կը լինի

Թէ չարութեանցըս իմ ներես բարութեամբ : »

— Ա՛խ, ըստ քահանան, ներումն ընդունիրդ կ'ապահովէ՛մ . . . : Այտեղ արաստքով կը լեցուին, և արտաքը զղջում է :

Տէպարօ շարունակեց .

«Անկրօնութեան իմ մեծութիւն, այո՛, Տէ՛ր,
քեզ կը թողու միայն ասանջանքըս ընտրել .
Երանութեան իմ հակառակ է քու շահ,
եւ գութըդ իսկ կորստելուս կ'սպասեմ . . . » .

— Լռէ՛, լռէ՛, ըստ Բիւր, նորէն կը հայհոյես .
Տէպարօ չէր լսեր :

Արծես թէ գերբնային էակի մը հետ կը խօսակցէր, էակ մը
որուն տեղը կ'ահաբեկէր զինքը . չհակառը քրտնքով կ'ողո-
ղուէր, ձեռները կ'երերային, անձկութեամբ լի ձայնով մը շա-
րայարեց .

«Թո՛ղ կատարուի քու այս փափաք, փառքդ է այս .
Աչքէս հոսող արաստքը քեզ նախաբանիք
եւ թշնամանք տեսէ՛, զանի ինձ, որոտան .
Ժպտեմ է ահա քու ալ իմ գէմ կուտելու . . . »

— Ո՛րդեակ իմ, յիշանումն փրկութեանդ . . . »

«Կորստելով կը պաշտեմ քու բարկութիւն» .

Քուրիէ Փրկչին խաչը Տէպարօյին ցոյց տուաւ շուտով : Իմնա-
նաւել նախ վարանեցաւ, բայց իսկոյն տուաւ սրբանուէր պատկերը
և շարժեալուն կցեց՝ յուսաւէտ և քաղցր ձայնով մը շարայարելով .

«Ապշտկող բայց կրնայ ընկնիլ տեղի մի
Սր Յիսուսի աքեամբ չըլլայ ծածկուած .

. . . . .
. . . . . » .

— Ապրի՛ս, ապրի՛ս, ըսին յանկարծ քաղմաթիւ ձայներ :
— Եթէ՛ք երբ մը :

— Բա՛, թո՛ղ տու՛ք, սատանային չափ արժէք չունի ան :

— Եւ կը պնդեն թէ հիւանդ է այս սիրելի բարեկամը : Տեսնե՛նք սա երակին զարկը . . . կրո՛ղ, սոսկալի կերպով . . . բա՛նաստեղծական է : Հոգ չէ . տապնապը օգտակար եղաւ : Քեզի համար երաշխաւոր կ'ըլլամ :

Գժուարին է նկարագրել Բիէր Ֆուրիէյին և իմ շլմորումս, երբ այս հանդիսաւոր վայրկենին մէջ սենեկին այսպէս լեցուիլը տեսանք :

Եկողներն էին նախ պղտի Գիյեէ բժիշկն որ Տէպարոյին երանկն զարկը քննեց :

Ետեւ դառնալով Թէօֆիլը ճանչեցի . և մինչդեռ տեսակ մը երկիւղով իր տպել երեսը կը նայէի, ցած ձայնով ականջիս ըստած յետագայ խօսքը լսեցի .

— Միշտ զմայլելի . . . : Մասնաւորապէս քեզի համար ըրի ճամբորդութիւնս, Մարիօն . Տեսնելով թէ ինձ անկարելի էր զարշնչիլդ տառակոյտի մը պէս հոս ընկնիլը արդիւիւ, ուղեցի ներկայութեամբս փոխարինութիւն մը բերել քեզ : Ասկից 'ի զատ չէի կրնար աւելի երկար առեն առանց քեզի տեսնելու կենալ . . . : Չանձրոյթէ՛ն կը դիրնայի :

Ընթերցողն արդէն գուշակեց անշուշտ թէ Պասօմբիէրն էր այսպէս խօսողը : Միւս երկուքին պէս իսկոյն գնաց Էմմանուէլին ձեռքը սեղմելու :

Տէպարօ նախ մոլորագին կերպով մ'անոնց նայեցաւ հոգեպիշ, և ետքը տագնապով նուաղեցաւ :

— Մի վախճար, գեղանի տիկին . . . ոչինչ բան է նուաղիլը, ըսաւ Գիյեէ՝ ահաբեկ ազաղակիս իբր պատասխան . նորէն կը հաւատասեմ քեզ թէ հիւանդութիւնը կը դադրի վտանգաւոր ըլլալէ :

— Ար լսէ՛ք, պարոն, ըսաւ Թէօֆիլ՝ Բիէր Ֆուրիէյին . մարմնոյ բժշկի մը միայն պէտք ունինք . . . հոգին ալ ձեր ծառայութիւնը չպահանջեր : Էա՛, հա՛, աշկերտս շատ աղէկ կարգի գնելու վրայ էիք . բայց ահա ճիշդ ժամանակին հասայ ընկիւնիլը ար-

գիլեւու համար . . . : Ծառայ եմ, պարոն . . . : Վեղարը չենք
օրեր :

— Թշուառական, դռնցի Թէօֆիլին, ուսկէ՞ կ'առնուս այդ-
պիսի յանդգնութիւն մը :

Այս սաստիկ յանդիմանութենէն զարհուրեցաւ, և թոթովու-
մով պատասխանեց .

— Բայց, տիկին, կը թոյլ ինձ թէ կարծիքներս գիտէք ար-
դէն :

— Գիտե՛մ որ խայտառակ մ'ես . . . : Յէպարո պիտի որոշէ
թէ ո՛վ պիտի պարտաւորի դուրս ելնել այս տունէն, դո՛ւն թէ
ես : Աւ այժմ, կնքիք, հայր սուրբ, ըսի սրբակրօն քահանային .
Աստուած չպարտաւորիք քաշուիլ Սատանային առջև :

— Ա՛ղջիկս, պատասխանեց Բիէր, շատ աշխուժով կը պաշա-
պանես զիս : Քրիստոսի ծառան նախատիրքին համբերել կը սոր-
վի իր աստուածային Ցէրէն, թէ և տակաւին կարելի է թշնամա-
նել զիս, պաշտօնիս պարտաւորութիւնը մինչև վերջը պիտի կա-
տարեմ :

Յէպարո գետ նուազած կը մնար :

Բիէր ֆուրիէ անկողնոյն մօտեցաւ, իր աջ թեր հիւանդին ձա-
կատին վերեւը վերցուց, և արտաբերեց այն երկնային խօսքերը
որք մարդս իր մեղքէն կ'աղատեն և ներումի կ'արժանացնեն :

Քահանան այս պարտքը կատարելէն ետք դարձաւ դէպ այն ա-
ղիքաւոր որ այնքան նախատական խօսքեր ըսած էր իրեն .

— Ո՛րդեակ, երկրիս և երկնից ամենէն նախնական իրերուն
անուամբը կ'աղերսեմ քեզի որ այս հոգին նորէն կորստեան մատ-
նելու չաշխատիս . ինքնին և անկեղծապէս Աստուծոյ հետ հաշ-
տակցաւ այն . . . : Խօսք տուր ինձ թէ ստութեան ճամբաները
նորէն մօտնելու հրաւէր չպիտի կարգաս անոր :

— Հա՛, հա՛, բայց անշուշտ, կրնամ ժողով ըլլալ այդ մա-
սին, գռչեց Թէօֆիլ՝ քահ քահ ձգելով :

Բիէր ֆուրիէ ցաւաղին կերպով ձեռնները միացուց, և երկ-
ից նայեցաւ .

— Յէ՛ր : Յէ՛ր , մըմաց , պիտի թողնու որ գործքդ շնչաւ :
 Բահանան դէպ 'ի գուռը կ'ուղղէր :

Շուռնկի մըսայ եկայ իր օրհնութիւնը աղելու համար . աչքը
 լեցուած օրհնեց զիս , և ըսաւ .

— Խեղճ կին , վաղը պիտի գամ գիտնալու համար թէ զեղջը
 աեռողական է , և թէ կը պարտաւորեմ խորանին սրբապարծու-
 թեամբը օրինաւորել ապօրինաւոր միութիւն մը :

Բա՛րէ , Բիէր ֆուրիէ իրօք եկաւ հետեւեալ օրը , սակայն թող
 չարուեստաւ իրեն որ բերդը մտնէ :

Թեօֆիլ ինծի գէմ յաղթող հանգիստացաւ :

— Մարիօն , ըսաւ ինձ Յէպարօ , բարեկամներուս լաւագոյնը
 նախատեսցիր , այլ սակայն գիտէիր թէ սրբան ցաւ պիտի պատա-
 ճառէր ինձ այգպիսի ընթացք մը : Հիւանդութիւնը միայն և գոր-
 ծարաններուս տկարացումը թելադրեցին ինձ երէկ գիշերուան տար-
 օրինակ խօսքերը . . . սաստիկ կը ցաւիմ այն խօսքերը ըսած ըլ-
 լալուս , և կ'ամնչամ : Հիմակ իմաց տրուեցաւ ինձ թէ հայրս
 մահաբեր հիւանդութենէ մը բռնուած է . ներկայութիւնս միայն
 կրնայ օգնել անոր իր բոյժը գտնելու : Ինչպէս կը հաստատե-
 րիյեէ , մինչև երեք օր կրնամ ճամբայ ելնել , և այս իրիկունէն
 իսկ հրաժարականս պիտի զըկեմ Լօրէնի գուրջին : Յամբարաբ
 ճամբորդելով պիտի երթամ Բարիզ : Սակայն , սիրելիդ իմ , հետո
 դէպ 'ի մայրաքաղաքն ուղղուելիք անկարելի է . . . : Բացարձա-
 կապէս պէտք է որ իրարմէ զատուած ձեանանք , եթէ ոչ հօրս
 ժառանգութենէն զրկուելու վտանգին մէջը կ'ընկնիմ : Միւս կող-
 մէն այս քաղաքին մէջ առելի երկար ատեն ընակիլն անկարելի կը
 թուի ինձ , վասն զի մեր գաղտնիքը շուտով երևան պիտի ելնէ :
 Ուստի այսօրուանէն իսկ պիտի մեկնիս և Իտալիա պիտի երթաս
 Փրանշ-Գօնթէէն , Հելվէտիայէն և Լօմպարտիոյ-Վենետիկայ թա-
 գաւորութեան երկիրներէն անցնելով : Ֆիօրենցայի մէջ ինձ պի-
 տի սպասես , ուր անյապաղ պիտի գամ քեզի գտնելու երբ ու-
 զատութիւն տնենամ զալու . . . : Հիմա , պա՛գ զիս , Մարիօն :
 Մտցիր այդ ամեն կրօնական նաւատարութիւնները և ամուսնական

ծիծաղելի նպատակները : Հաւատարիմ մնա՛նք մեր ուրախալի սկըղ-
բանց , մեր ազատ արժանաց :

Հաւարեր մնացեր էի ահաբեկ :

Սրամատութիւնը կը խեղդէր զիս : Բերանս պատասխանելու բառ
մը չգտաւ ամենեին , և այս սոսկալի ու միանգամայն անակնկալ
փոփոխութեան դէմ արատաքով բողոքելը բաւական սեպեցի :

— Պատմաբիւր , ըստ ինձ Էմմանուէլ , խօսք առաւ ինձ քեզ
ընկերանալու մօնչև Բըմիրմօն օւսկէ քեզի վըզուլի ճամբան պիւ-
տի գնէ : Այս կերպով քիչ մը զարտուղած պիտի ըլլաս թէև ,
բայց գէթ ճամբորդութեան սկզբնաւորութեան համար սիրուն ըն-
կերութիւն մը պիտի ունենաս :

— Չե՛մ ուզեր այդ ընկերութիւնը , գոչեցի . ըստ իս Պ. Տը
Պատմաբիւր Թէօֆիլին պէս արհամարհութեան արժանի է :

— Եւ ինչո՞ւ համար , Մարիօն :

— Մարդկային դատումէ վախ ունենալն՝ որ վատութիւններու
վատութիւնն է համը կեցուց զինքը երբ պատուական բարեկամդ
բիր նախատինք կը թափէր այն սրբակրօն քահանային վրայ զոր
գեւ քիչ մ'առաջ անկեղծապէս կը յարգէիր :

Տէպարօ շփոթեցաւ :

Տեսաւ որ սրտմտութիւնս իրեն դէմ ալ կը յարձակէր , և
գնդապետին անունը պատրուակի մը տեղ կը ծառայէր նոյն մի-
ջոյին :

— Կարծես թէ իզմէ բոլորովին զատուիլ կ'ուզես . այս է միտքդ :
Արտաքս նորէն հոսեցաւ : Բա՛բէ , պէտք էր որ լռէի և լայի :
Տէպարօ իմացուց ինձ թէ մեր ծառաները հետս պիտի գան :
Բաւական ցուրտ կերպով բարի ճամբորդութիւն մաղթեց ինձ . ա-
պա սենեակս գաղի Թերէզային հետ ճամբու պատրաստութեանց
զբաղելու համար :

Պատմաբիւր ջանք ըրաւ զիս տեսնելու , բայց անողորմելի մնացի
և դուռս բանալ չտուի :

Ֆեսորին կառք կը մտնէի :

Միկեւելօս լուրը Միրզուրի մէջ սարածուած էր : Այն ամեն

գծազգեներն՝ որոնց չքաւորութեան օգնութիւն ըրեր էինք՝ կառքիս բոլորտիքը կը լային և ինծի համար բարի ճամբորդութեան հաղարուսէկ մաղթանք կ'ընէին :

Իսեղճ պատուական մարդեր . անշուշտ չիմացան իրենց բարեգործութիւն ճշմարիտ անունը : Ար փափաքիմ՝ որ այս գիւղէն տանց ձեռքը չանցնի բնաւ որպէս զի աշխարհիս վրայ գէթ գտնուի տեղ մ'աւր յիշատակս գայթակղութեան և խայտառակութեան զաղափարներու չյարի :

Թերեզան հետս կառքին մէջն էր : Իսկ էրիկը մուշտակներով բոլորովին ծածկուած կը դարէր կառքին ետեի կողման բաղմոցին վրայ :

Ճամբուս վրայ Հելվետիացիներուն գնդապետին հանդիպելու վախով չուզեցի անցնիլ ոչ Էբինալէն և ոչ Բըմիմօնէն : Անոր դէմ բարկութիւնս անհիմն էր բոլորովին . բայց այն ատեն մտքիս տրամադրութիւնը պիտի չհամաձայնէր անոր մշտնջենական զուարթութեան հետ : Պասօմբիէր անշուշտ պիտի ծաղրէր ամուսնական յոյսերս , և ես այս մասին կատակելու յօժարութիւն չունէի տակաւին :

Ուստի չուզելով անհամ և անշնորհ երեւալ անոր , լաւագոյն կը սեպէի ամբաստանուիլ իբր քմածին կալքիս հետեող :

Ուղղակի Պէնի (Բաղանեաց) պզտի քաղաքը հասայ , որ իր հանքային ջուրերովն երեւելի է : Անկից քանի մը մղոն անդին անցնելով Ֆրանշ-Գօնթէյի մէջ գտնուեցայ :

Ինչպէս որ կարելի եղաւ տեսնել , յաւիտենապէս տրտմութիւն տածող բնաւորութեան տէր չէի : Շուտով սպասուհիս զուարթացուց զիս իր ուրախալի հանձարաբանութիւններովն և այլանդակ գիտողութիւններովն զոր շարունակ կը նետէր մեր խօսակցութեանց մէջ :

Քաղաք մը կ'իջնէինք , և ահա Թերեզա իսկոյն կը պնդէր թէ տեղւոյն բոլոր արական ժողովուրդը միահամուռ կը օրահարէր ինձ : Իր այս խօսքը կ'ապացուցանէր անթիւ սիրապիրտներ բերելով , որք կանաչ մետաքսով կնքուած էին . երկդիմի՞ գոյն , որ բարձր ձայնով Յոյս , և կամաց ձայնով Իրութիւն կը նշանակէ :

Վրդուլի մէջ գրաւոր կերպով շքեղ առաջարկութիւններ ընդունեցայ անձնեայ ձիավաճառէ մ'որ երկու միլիոնի տէր կը կարծուէր :

Զգացման ծաղկաւէտ դաշտերուն մէջ հետս արշաւելա անդուստ փափաք կը յայտնէր ան :

Ժիի մէջ՝ որ բաւական կարեւոր բերդաքաղաք մ'է և ուր քտան ա չորս ժամ մնացի կառքիս նորոգումներ ընել տալու պատճառաւ՝ Լրպրէօն անունով անձ մ'որ գանձային գործակաւտար մ'էր՝ հեռզհետէ երեք նամակ ղրկեց ինձ :

Պատասխան չընդունելուն համար յուսահատելով մեր պանդոկը մտաւ և Խաքս ընկաւ աղերսելով :

Հաս շնորհալի տղայ մ'էր այս Լրպրէօնը : Երդում կ'ընէր զիս իրեն կին ընելու : Խնդալով պատասխանեցի թէ կը հաւանէի բայց երբ վաթնամեայ հասակս մտնէի : Երդում ըրաւ ինձ տպասելու , և ահա այն ատեն կարծեցի թէ քիչ մը խենդէր ան :

Բայց երբ Պրզանսօն հասանք , դեռ ուրիշ իրողութիւններ տեսի ունեցան :

Անմիջապէս աշկերտներու երամ մ'ընկաւ ետես : Անոնց յանդգնութիւնը վտանդաւոր կը դառնար : Իսկոյն ճամբայ պիտի ելնէի նորէն եթէ հարկ եղած չըլլար անցադիրերս վաւերել տալ այնպիսի քաղաքի մը մէջ որ տակաւին Ֆրանսայինը չէր :

Այս խնդաներուն շատը ձիով հետս եկան հեռեւեալ օրը , և անոնց մէկ քանին մինչև Բօնթարլիէ գալու յանդգնութիւնը ունեցան :

Ըսել կ'ուզեմ թէ սիրադիրներն ահարկու կերպով մը կը տեսչային :

Յիրաւի շատ զգաղում մ'էր անոնց ընթերցումը , ուստի որոշեցի ալ չկարգալ զանոնք մինչև 'ի նոր կարգադրութիւն : Ասկից 'ի զառ անախորժ չէր ինձ չբացուած պահել քանի մը սիրադիրի որպէս զի ետքէն Տէպարզին տայի զանոնք և ցուցնէի իրեն թէ մինչև ո՞ր աստիճան կը տանէի հաւատարմութիւնը և առաջնութիւնը :

Պզտի արկղիկի մը մէջ զգուշութեամբ պահեցի սիրտտմանը : Երբ ժընէվ հասանք , արկղիկը շեցուեցաւ :

Թերեզային յիմարական գաղափարներուն մին այլանդակութեան մօտ բան մ'էր : Ար կարծէր ան թէ Էօրէնի սահմաններէն 'ի վեր ուղեկառք մը մերինն ետեէն 'կը գար : Երօք բազմեցաւ ցոյց տուաւ ինձ կառք մ'որ քառորդ մը մլոնի չափ հեռուէն 'է մեր ետեէն 'կը գար : Բայց ոչինչ կը հաստատէր թէ առջի օրուան կառքը հետեւեալ օրուանն ըլլար : Վերջապէս ըսի սպասահիթ թէ երազ կը տեսնէ 'է թէ ալ այս բանիս իօսքը չընէ ինձ :

Տէպարօ իր ապաքինութեան 'է Բարիզի ուղևորութեան հարկաւոր եղած ժամանակը հաշիւ ըրած ըլլալով որոշէր էր որ ինձ բարի ճամբորդութիւն մաղթելէն ամիսի մը չափ ետք , այսինքն Սարտենիոյ երկիրները հասած միջոցիս լուր առնում իրմէն :

Մարտի 2ին ժընէվ հասնելով , 'է նկատելով թէ 13ին Սաթի մէջ միայն նամակ պիտի ընդունէի , որոշեցի ութ կամ տասն օր հանգչիլ առաջին քաղաքին մէջ Ալպեան լեռներուն կիրճերէն անցնելու որոշում ընելէս առաջ . ուրիշ պատճառ մ'ալ կար այսպէս վարուելուս . այսինքն կ'ըսուէր թէ երեւի առաջակապետ մ'այն միջոցին Շամունիի ձորին մէջ ճամբորդները կոտորուելու զբաղած էր սաստիկ :

Թերեզա՝ խաղարկութիւն ընելու երթալով լճին եղրերուն վերայ պզտի առն մը գտաւ որուն մէջ ամբողջ շաբաթ մ'անցողի ակնապիշ նայելով անոր կապտազեղ ջուրերուն , շրջակայ սքանչելի դրից 'է Ալպեան լեռներուն հսկայածն ստերուն , նա մօտաւոր Մօն-Պլանին , որուն հեռուստ հորիզոնին խորերէն բարձրանալը կը տեսնուէր :

Սիրահարները վերջապէս կ'որոշէին զիս հանդիսաւ թողուլ :

Երբ ժընէվի մէջ էինք , միայն մէկ սիրագիր առի : Այս գիրը լճէն նետուեցաւ ինձ ճիշդ այն օրն որուն հետեւող օրը ճամբայ պիտի երնէինք Սաթ երթալու համար . պատմեմ այս իրողութիւնը :

Օգին բարեխառնութիւնը բաւական կը մեղմուէր : Երբեքս պատահանս կը բանայի բնավայրերու զեղեցիկութիւնը վայելելու համար :

մար : Այն մը թարթափումով, կէս մ'ալ մտախոհութեամբ թէօքսս կ'տունէի, և քաղցրահնչուն աղիքին վրայ մատերուս վազելուն կը հաւանէի : Այն գիշեր թէօքսիս աղիքը քերելով կ'երգէի մերթ ընթիս կոհակներուն և մերթ երկինքը վաղող ամպերուն նայելով . զմայլումով կը լսէի որ արձագանքը ձայնիս ամեն ելևէջները և յստակ եղանակները կը կրկնէր . այս նուագերգութեանս միջոցին յանկարծ թիերու թեթև խշուոց մը լսեցի, և վերայիշեալ տամբոսիք աշտուհանիս վրան գրուեցաւ . ձկնաբախ հագուստ ունեցող տնէն մը :

Սակայն խիստ աղնուաքաք բարեկեց զիս մարդն և աներևոյթ եղաւ :

Այս նոր տոմսակն ալ միւսներուն պէս արկիլիկը նետուեցաւ : Եւ որովհետեւ կը տեսնէի որ աղէկ լեցուած էր այն, որոշեցի հետեւեալ օրն այս սիրազիրներուն մէկ քանին կարգալ . ճամբուն վրայ ձանձրոյթս փարատելու միջոց մ'էր այս, նաև տեղ պատրաստել այն սիրազիրներուն որք դեռ կրնային դալ ինձ :

Ընդհանրապէս կը կարծուէր թէ առաջակներուն խումբը Վոյի նահանգին զինուորներէն հալածուելով Սուապի կողմերն ապաւինելու գացած է :

Քուտի աշտուհեան ճամբաները վախ չկար . դէթ այսպէս հաւաստացուցին ինձ :

Ժրնէվէն ճամբայ ելայ առաւօտ մ'աւր շատ ցուրտ կար . հովը դիշերը փոխուած էր և Մօն-Պլան լեռէն կը փչէր :

Մեր ուղեկաւորը նախ ընթիս եզերեմն գնաց :

Ախտիս թուշուններու հոյլ մը ջուրերուն մակերևոյթին վրայէն կը թռչէր . ծովային արագիւլը ծանրութեամբ և լուրթեամբ մանական ժայռի մը կատարն իր երկայն թաթերուն վրայ կը կենար, մինչդեռ վայրենի սագերու երամ մ'ամպերու մէջ իրենց բռնած ողորթեան գիծը կ'աւերէին և եղէգներու մէջ դադար մը կ'առնէին :

Ազեկաւորին գուռէն գլուխ գալիս հանեցի տեսնելու համար այս փետրաւոր ճամբորդները, որք գեղեցիկ օրերուն մերձաւորութեան յամանակ իրենց հեռաւոր հայրենիքը կը գառնային :

Բայց քամին սառնաշունչ էր, և խակոյն ներս քաշուեցայ, պատուիրելով Երասկին որ կառապանին ժողովինը կրդուէ և տուաջուրդներուն առատաձեռնութեամբ վարձք տայ:

Այս հասմանները տալէն ետք վարդապոյն սնդուսէ մաշկեակ մ'առի կռնակս, ձեռներս կակուղ գրպանիկներուն մէջ մոեցի, և բարձերուն վրայ կծկուեցայ եղեամբերէն բռնուած և զարմացած արատյաթ մը պէս գէմքս ծռելով վիսարար:

— Տէ նայիմ, Թերէզա, նամակներուս մէկ քանին կարգաւ խնձ: Բայց Թերէզա չպատասխանեց:

Իր վրայ գիշուած անթիւ հանդերձեղինաց ներքև քնացած էր ան, և ճակատին բոլորաթիքը փաթոյթի ձևով շտկուած չգիտեմ ինչ գիպակի կտոր մը կար որ բաւական ծիծաղաշարժ կերպարան մը կը տար իրեն. տեսնողը Թերէս կարծէր թէ դադարական վիճակն անցնող օրուէ մը, կամ Գէնքանբուս փողոցէն աքսորուած զարդավաճառ կին մ'է ան: Սակայն Թերէզա ախորժիւ կը քնանար, և մնղք սեպեցի զինքը արթնցնել:

Բացի արկղիկը, և գիպուածին ձեռքին տակը բերած առաջին թուղթը առի: Պարզապէս և սովորական կերպով կնքուած համաստ պահարան մ'էր այս թուղթը, որուն մէջ բարակ և վայելուչ գիրով տողուած յետադայ խօսքը գտայ:

«Կը կարծես, գեղանիդ իմ, թէ Տէպարօ միշտ կը սիրէ քեզի», նամակին թուականը Բօնթարիէ-Լէն գրուած էր:

Այս վերջին քաղցին մէջ մէկն անշուշտ զիս ճանչած ըլլալով հաճելի բան մը համարած պիտի ըլլայ այս այլանգատի խօսքով հետաքրքրութիւնս գրգռելը: Մի և նոյն գիրով ուրիշ տոմսակ մը նշմարեցի, և արագօրէն բացի:

Մի և նոյն լակոնական ոճով գրուած էր այս ալ.

«Չէ, սիրելիդ իմ, ալ չսիրեր քեզի, և չսիրելուն պատճառը շուտ պիտի ըսեմ քեզ»:

Արկղիկը ծռակերուս վրայ պարպեցի, և տեսնային յուզումով մ'երրորդ նամակ մը փնտռեցի, բայց չգտայ:

Ո՛վ կրնայ ըլլալ այս տարօրինակ նամակագիրը: Այս տոմսակ-

ձերուն մէկին թուականը Բօնթարլէյէն և միւսինն ալ Սէնթ-Գլօ-տէն դրուած էր. Սէնթ-Գլօտ առջինէն տասնութ մղոն հեռի քաղաք մ'էր, ոսկէ անցեր էինք ժընէվ շհասած:

Աւրեմն ետեէն կը դար նամակագիրը: Մտրդ մ'էր ան. կի՛ն մ'էր:

Ամենէին բան մը չէի հասկնար այս արկածէն:

Յանկարծ Թերէզային ակնարկած ուղեկառքը յիշեցի: Իսկոյն վար ընելով կառքին ապակիները, ծռուեցայ մեր ետեի ճամբուն վրան նայելու համար:

Իրօք կառք մը կը դար մերինին ետեէն, և այս անգամ թուեցաւ ինձ թէ եկողն էր ճիշդ այն կառքը զոր արդէն նշմարեր էի: Բայց այն ատեն այս կառքն ալ մեզի հետ ամբողջ ութ օր կեցած էր ժընէվի մէջ: Մեր մեկնելու օրը և ժամը ճշդապէս գիտէին ուրեմն:

Այս իրողութիւնը բառական հանելուկի մը գործուածքը կ'առնուէր:

Որոշեցի սպասել որ խորհրդաւոր ուղեկառքը յարմար գատէ իր տէրը մեզ ցոյց տալ, և արկղիկէն ուրիշ բազմաթիւ նամակներ առնելով բացի:

Ատոնց մէջ շատ զուարճալիներ կային:

Մենախուցի գիւանադէտ մը կը ծանուցանէր թէ Մօնապոյի իշխանին համար տարփուհի մը գտնելու պաշտօն ունի:

«Արդէն, կ'ըսէր ինձ այս գիւանադէտը, Իտալիա, Բրուսիա և Ֆրանսայի մէկ մասը ժուռ եկայ. այլ և ոչ մէկ տեղ քու աշերուդ պէս գեղեցիկ աշերու հանդիպեցայ: Եթէ կ'ուզես պայմաններու վրայ խօսիլ, պատրաստ եմ հրամանացի»:

Եւ Ժէքսի մէջ իր ուր բնակիլը կ'իմացներ:

Հելվէտիոյ սահմանազուխին վրայ կանդուած քաղաքի մը մէջ ուրիշ խիստ պատուաւոր յաղթահար մ'էս ունեցեր էի:

Ալէքսի Բեթրօզաւօք ստորադրող ռուս պոյար մը կը յայտնէր ինձ թէ հիւսիսի ձիւներն իր սիրտը սիրոյ վառարան մ'ըլլալու չէին արգիլեր:

«Մտնիս փերագանալու պատրաստ ըլլալով, կ'ըսէր. ան, գոհ պիտի ըլլամ եթէ հասնիս հետս գալու և իշխելու երեք հազար խնր հարիւր քանութի ստրուկներու վրայ, առանց հաշուելու կիները, տղեկները և ծերերը» :

Ա. Ալեքսի հրապարիչ կերպով կը նկարագրէր ինչ մանաւանդ իր տունը որ էր . . . 'ի Յիպերիա :

Բալար սրտովս կը խնդայի, և կը կարծէի թէ վերայիշեալ աղեկաւորին մէջ այս երկու այլանդակներուն մին կրնար ըլլալ :

Նամակներու մասին քննութիւնս շարունակելու միջոցին և նոր նամակի մը կնիքը խզելէն ետք յանկարծ ահաբեկ աղաղակ մ'արձակեցի :

Թերեզա ընդոստ արթնցաւ :

— Սո՛ւրբ Աստուած, ի՞նչ կայ, միմտաց՝ գեղնելս տեսնելով :

Պատասխանելու այժ չունեցայ, խօսքը շուրթերուս վրայ կը ջնջուէր : Թուղթը Թերեզային տուի, և մատովս ստորագրութիւնը ցուցուցի :

— Մարկ Իւնթերփա՛ւ, գոչեց Թերեզա, ինչն էս սատարիկ առգտնելով :

— Այո՛, այն առաջակապետը . . . :

— Որուն վրայ ժընէվի մէջ կը խօսուէր :

— Էնլիւսիայի սարսափը . . . :

— Կորսուեցանք :

Թերեզա տուտ նամակը և կարգաց երերուն ձայնով :

«Վաղը պիտի դանախմ այն ճամբուն վրայ, տակէ պիտի անցնի լճեզրեայ առնին աղւոր երգահին, որպէս զի յարգանքս մատուցանեմ իրեն և խնդրեմ չնորհք մը զոր յաւամք թէ չդիտի մերժէ ինչ» :

«ՄԱՐԿ ԻՒՆԹԵՐՎԱԼ»

— Շնորհք մը, սո՛ւրբ Աստուած, ապիքատը մեր քսակը կամ կէտնքը պիտի ուզէ՛, գոչեց Թերեզա :

— Վա՛րդ, թոթովեցի, կը հասկնամ . . . այսինքն այսօր է :

— Ատառանձ իմ, բայց պէտք է ետ դառնալ :

Եւ իսկոյն կառքին դէպ 'ի դռնակը նետուելով՝ տժգնապէս գոչեց .

— Ե՛տ դառնանք, տիկինը կը կամի՝ ետ գառնալ . . . . Յիսուն լուիճի, եթէ մինչև մէկ ժամ թընէվ մտնենք :

Բայց այն պահուն որ կառապանը կը պատրաստուէր ետ դարձնելու իր ձիերը, հրամայական ձայն մը պատուիրեց իրեն. որ կեցած տեղը ձայն, և քսան հրացան ծշան առին զինքը :

Ե

Վայրկենէ մ'ի վեր մըր կառքը լեռներուն կիրճերը մտած էր : Զամբուն երկու կողմն եղևիններու մթին անտառ մը կար, և հարիւր ոտքի չափ խորունկ ձորի մը մէջ կարկաչելով ընկնող ջրվէժի մը ժխորն անլսելի կը թողուր մըր աղաղակները : Քաջասեալ բարձր ձիու մը վրայ հեծած բարձրահասակ մարդ մը կառքին դռնակին մօտեցաւ և շատ աղնուութեամբ բարեւ տուաւ ինձ :

Ճանչեցի այս ձիաւորը . նաւակին կեղծ ձկնորսն էր, բայց հիմակ շատ աւելի շքեղ հագուստ մ'ունէր :

Մարկ Խնթերվալ ինքն էր, այն ահարկու առաջակը, զոր հելլ վետիական նահանգներուն բոլոր ոստիկանութիւնն երկու տարիէ 'ի վեր կը հալածէր ընդունայն :

Գորշադոյն թաղիէ փեղոյր մը դրուած էր որուն եզրերուն ներքե իր օւն մազերը կ'իջնէին խոպոպիքի ձևով : Արքայական ըստած մօրթ մը, որ աճելով երկնցած էր, տանգելայէ վընոցին վրայ

կ'ընկնէր ծայրանալով: Չեւները թաթոյան տնէին, և տապառա-
կան կօշիկները շատ ուշագրոթեամբ ներկուած էին:

Եթէ իր տիկինն վրայէն սամուրենի հաստկեկ վիշուրա (տե-
տակ մը վերարկու) մ'առած չըլլար, և եթէ նաև երկձիգ ասորձա-
նակներ բռնող կաշիէ դօտի մը չունենար, Իւնթերվալ կրնար ա-
ռաւելութեամբ Լուվրի պարահանդիսի մը ներկայ գտնուիլ:

Երկու տաղակ իրենց գլխաւորին մէկ նշանին վրայ մեր կառ-
քին պատուհանը վար բրին: Ուրիշ չորս աւազակներ ևս մօտե-
ցան տեսակ մը պատգարակով որ այծեամներու մօրթերով շատ
աղէկ զարդարուած էր:

Մարի Իւնթերվալ քաղաքավարութեամբ հրաւիրեց մեզի վար
իջնելու:

— Կը տեսնէք որ ճշդապահ եմ ժամագրութեան մասին, ըստ
ինձ, և շնորհակալ եմ ձեզմէ ինծի գէմ անվստահութիւն ցոյց
չտալուդ համար: Ձեր կառապանն է միայն այս զինական ցոյցին
պատճառը: չէի ուզեր որ զիս ձեր վրայ սքանչանալէ զրկէ:

— Բայց վերջապէս ինչ կը պահանջէք, պարոն, հարցուցի
վախէս բռնորովին դողալով:

— Աստած չընէ որ ձեզմէ բան մը պահանջեմ, դեղանի տի-
կին: Միայն կ'աղաչեմ ձեզի որ հաճիք կարճատև այցելութիւն
մ'ընել ինձ իմ կալուածներուս մէջ: Սակայն ձեզի հոն տանող
ճամբայէն չկրնար անցնիլ կառքը, ուստի փոխագրութեան օրիշ
միջոց մը գտնելու հոգ տարի:

Եւ ցոյց կը տար պատգարակը որ պատրաստ էր մեզի ընդա-
նելու:

— Պարոն, ըսի քիչ մը սիրտ առնելով իր ընտիր քաղաք-
ավարութենէն, աղաչանքդ զինուորացի հրացաններուն վրայ շատ լա-
կութեամբ ըլլալով... չեմ համարձակիր մերժել...:

— Վար առէք հրացանները, գոչից սարսափելի ձայնով մը,
և աշխատինք հաստատութեամբ կոխելով իջնելու ձորին զառի-
վայրէն:

Մարի Իւնթերվալ հազիւ վերջ կը տար այս խօսքին, և ահա

մարտիկի արագ շտապչին մը լսուեցաւ, որուն հետ կը ըսուէր նաեւ եռակի արագութեամբ արշաւող ուժեղ կառաձիբու աղմուկը:

Մեր եսեէն եկող խորհրդաւոր կառքը նետի մ'արագութեամբ կը հասնէր:

Յանկարծ կանկ առաւ ուր որ տեղի ունէր մեր արկածը:

Կառքին մէջ գտնուող մարդն ոտքովն ուժղնակի զարնելով բացաւ իր կառքին դռնակը, ճամբուն վրայ ցայտեց, սուրը քաշեց, և աստկապէս աւազակներուն վրայ յարձակեցաւ՝ գոչելով.

— Մի՛ հաւանիր տարուելու, Մարիօն, պինդ կեցիր. այս ամէն շուներուն պատիժը պիտի տամ. . . : Մեռի՛ք, թշուառականներ, մեռի՛ք. . . :

Պատմաբիւրն էր այս յարձակողը:

Թէեւ վայրկեանէ մ'ի վեր վախով համակուած էի, բայց և այնպէս զարմացման աղաղակ մ'արձակեցի՝ չլինալով համբերել:

— Այս մարդը կը ճանչէ՛ք, հարցոյց Մարկ Խնթերվալ:

— Ա՛խ, թշուա՛ւը, գոչեցի, հիմա կտոր կտոր պիտի ըլլայ. . . մինակ է քսան հոգիի դէմ. . . : Ազատեցէ՛ք զան, կ'աղերսեմ ձեզի. . . ան իմ. . . էրիկս է, Տը Ֆերիւսագ ասպետն է:

— Ուրեմն անոր կ'սպասէի՛ք, տիկին:

— Ո՛չ, պարոն, ո՛չ. . . Ֆիօրենցա պիտի դար զիս գտնելու:

— Շրջապետեցէ՛ք յարձակողը, գոչեց Մարկ իր որոտալի ձայնովը, և զէնքը ձեռքէն առէք առանց մնաս տալու իրեն. պատասխանատու էք, եթէ ամենափոքր կերպով կեղեքուի ան:

Բայց Պատմաբիւրն առիւծի մ'ուժղութեամբ կը զարնէր աւազակներուն: Ասոնց երեքը ճամբուն վրայ պառկեցոյց, և միւսներն անհնարին գժուարութիւն կրեցին անոր սուրին հարուածներէն ազատ մնալու համար:

Վերջապէս սուրն առնուեցաւ ձեռքէն:

— Շուտիկ մ'ես եղեր, պարոն, բազուկդ ուժեղ է սաստիկ, ըստ աւազակապետը: Լաւագոյն զինուորներուս երեքն ահա շատ դէշ վիճակի մէջ են: Քեզի ճանչելու շատ սուղի կը նստի ինձ, և տիկնոջ էրիկն ըլլալդ կը պարտաւորիս բարեբաղդութիւն մը համարել քեզ:

Ի՞նչո՞ւ շուտով մէկ մատառ չուրթերուս տարի :

Պատմութիւնը նշանա նշմարեց, և շատ բնական կերպով մ'առաջակէն պատասխանեց .

— Պարոն, քու արհեստդ բանող անձինք քիչ անգամ կ'ուներան այն աղնուութիւնը որով կը վարուիս տիկնոջ հետ : Սիրելի է ինձ հատալ թէ կարելի եղածին չափ շուտ որոշես կնոջն և իմ փրկանքս : Զինուորներուդ մին մեր հետը դրկէ՛ մինչև ժունէվ . հոն շատ ճանչուորներ առննալով կրնամ գտնել հարկաւոր եղած գումարը, և պատուոյս վրայ խօսք կը տամ թէ եկող դէնուորն ողջ առողջ ետ պիտի դառնայ . . . :

— Այդ խնդիրը ետքը կը կարողադրենք, ըստ Իւնթերվալ . առ այժմ մեկնինք :

— Բայց, պարոն, գոչեց Պատմութիւնը :

— Բայց, ընդմիջեց աւազակապետը, մինչև հիմա քու նկատմամբ վեհանձնութեան կամ կենցաղավարութեան դէմ ընթացք մ'ունեցայ : Այս ծառան մեր ետեւէն պիտի գայ, շարայարեց՝ Նրատէնը իր մարդերուն ցոյց տալով : Իսկ կառքերը առ այժմ Բոշնուարի պատասպարանին ներքև դրէք, և եթէ կառապաններուն մին ազէ խոյս տալ, սպաննեցէ՛ք զինքը :

Ապա մեկնելու նշանը ըրաւ :

Պատգարակը, որուն մէջն էի օպատուհիս հետ և զոր չորս ուժեղ աւազակներ կը տանէին, առջև անցաւ և անտառին ամենէն մթին շաւղը մտաւ : Ա՛լ չգիտէի թէ ի՞նչ վախ կամ յոյս զնննալու կը պարտաւորէի :

Այս տարօրինակ ու միանգամայն անակնկալ պատահարները, այսինքն աւազակապետին տոմսակը, յարձակումին տմարդութիւնը, Պատմութիւնին յանկարծահաս ներկայութիւնը, մոլոր պաշտպանելու մասին անոր քաջասրտութիւնը, ինքզինքս անոր կէնք համարելու գաղափարս, պուրերուն շաչիւնը, ճամբուն վրայ պատկող աւազակներուն ցաւազին ձայները, Իւնթերվալին մէկ-կողմէն քաղաքավարութիւնն և միւս կողմէն իր տուած հրամանաց խտուրթիւնը ուղեղիս մէջ կը յուզուէին երազներու միջևէն անցնող այլանպակ մրրիկներու պէս :

— Բա՛րե , խեղճ տիրուհիս , ան աղատում չունի՞ք , գոչեց Թերեզա :

Պատասխան չտալի , վառն զի ահարկու բան մը տեսեր էի նոյն պահուն :

Եղե իննորուն մէջէն քանի մը մանուածածե շրջան ընելէն ետք շախղը հեղեղատին եզրին երկայնութեամբը կը շարունակուէր , և մենք անյատակ անյունդի մը վրայ կերպիւ իւրք 'ի կախ կը դանուէինք . ջրվեժին ահագին ջուրերն այս անդունդը կ'ընկնէին : Այս ջուրերը փրփրելով և կատգելով ժայռէ 'ի ժայռ կ'օտաւէին , հոն հոս իրենց հետն իջեցընելով լեռան շոճերը :

Դէպ ետեւ նետուեցայ ուժգնապէս , և աչքս գոցեցի հողիս երկնից յանձնելով :

Քերջապէս անդունդէն հեռացաւ այն շախղն ուսկէ կ'երթային պատգարակը տանողները : Ասոնք խոռոչի մը գմբէթին տակը մտան :

Թերեզային հեծկլտանքն այն ատեն Խնթերվալին ականջին հասաւ . աւաղակապետն ուզած էր ինքն անձամբ առաջնորդել Պատմութիւնըն վտանգաւոր զուովայրին վրայ :

Ջահեր վառել տուաւ , պատգարակին մծուցաւ , և անթերի բարեսիրութեան ձեով մը հարցոց օպատահիւ յուսահատութեան պատճառը :

Եպա ինձ ուղղելով խօսքը ,

— Ընորհալի այցելուս , ըսաւ , անշուշտ պիտի ներէ ինձ պահ մ'առաջ վախցած ըլլալը եթէ հաւատոտեմ իրեն թէ հոս դալու համար ուրիշ ճամբայ չկայ . . . : Սակայն իր ապահովութեան կը հսկէի :

— Այո , յիշուի , Յարիմն , նաե իմ ապահովութեան կը հսկէր , շարայարեց Պատմութիւնը՝ ինքն ևս մօտելով :

Երկու ձեռներս բռնեց և բիւր համբոյրներով դգուեց :

— Ռեբե՛ճ որ և իցէ վտանդի մէջ չե՛նք դնուիր , զնդապետ :

— Մարեշալ , ըսե , եթէ կը հաճիս , սիրելիդ իմ , ըսաւ ցած ձայնով : Այն ատենեմ որ արքունեաց իրողութեանց մասին տեղե-

կուժինն չունիս. ակ. Թագաւորը վեց տփսէ 'ի վեր մարեշալու-
թեան գաւազանը տուաւ ինձ : Է՛՛՛՛՛, յիրաւի, եթէ տաճարին հեր-
վէտիացի սրահաններուն հրամանատարն ըլլայի, ազատութիւն պի-
տի չունենայի մեծ ճամբաներուն վրայ ետեւէդ դալու, շարափազ
դու, և յանկարծազն անբարակալ ըլլալու : շարունակեց բարձր
ձայնով, այն աւազակէն որուն շափ քաղաքավար, սիրուն և պար-
կեշտ աւազակ մը չտեսած եմ տաճարին :

Գլխարկը հանեց և Խնթերովալին առջև խոնարհեցաւ :

Աւազակապետը շնորհալի կերպով ընդունեցաւ անոր բարը :

Ար դուշակէի թէ Պասօմբէր ճամբուն վրայ գոհացուցիչ բա-
ցաարութիւններ ընդունած է : Շուարեր էի :

Այս խօսակցութեան միջոցին պատգարակը կը քայլէր միշտ :

— Ար հասնինք, գոչեց խմբապետը . . . Է՛, ինչ կ'ըսէք,
տիկին . . . բնակարանս ուրիշի մը բնակարանէն տեւի գէշ է :

Հրաշալի տեսարան մ'երեցաւ մեր առջև :

Ար գտնուէինք այրի մը մէջ, որուն ներսի որմնը թափանցիկ
երեսիկներ ունեցող անսակ մը կրանիթով ծածկուած էր. այս
թափանցիկ երեսիկները սիւնապէս կը կանգնէին, շթաքորի ձեով
կ'իջնէին, և արաքսական քմահաճոյ նկարներու բազմութիւն մը
կը կազմէին : Տեղ տեղ վաւած ջահերուն լոյսով այս աղաման-
դեայ պատերն և գմբեթի մը մէջ տեղի մասը կը փողփողէին :
Կրնայիր կարծել թէ այս գմբեթը քիւրեղեայ ահապին գունդէ մը
կազմուած է :

Իջեր էի պատգարակէն :

Մարկ Խնթերովալ թեւն առաւ զիս և տարաւ այրին ներսը, ուր
Հնդկաստանի օթոցով մը ծածկուած բարձր բազմոց մը կար :

Հոն ձեւվետիայի զանաւց յատուկ շատ աղբոր հագուստ մը և
թէօրպս նշմարեցի :

Գազանի հրամանի մը վրայ այս երաժշտական գործին մեր սարս-
քի արկղէն հանուած էր, և փղոսկրեայ թեթեւ գրգռակալի մը վը-
րայ կը կենար երգի մը ձայնադրուած եղանակը, զոր լճեղեայ
տանս, պատուհանին քով երկած ըլլալս կը յիշէի :

— Տիկին, ըստ խմբապետը, շտապոյն թաշով ծածկուած և ոսկեթել ծուպեր տնեցող թիկնամու մը տալով ինձ, ասե- նօք ճիշդ այս անող նստած էր երկնային արարած մը, հրեշտակ մ'որումն կ'ուզէի վերադարձնել հետս գալու համար ձգուած փա- ռաւոր վիճակ մը: Ինչպէս կրնաք հաւատալ, կը պահէի անորմէն իմ անարժան արհեստս:

Եյս վերջին խօսքը արտաբերելու առեն ձայնը մեղմեց որպէս ղի խումբին մարդերը չլսեն զայն:

Ապա սաստկապէս յուզուած ձայնով մը շարայարեց.

— Բայց երկինք ընկերուհիէս, սիրաբոյր հրեշտակէս զրկեց զիս: Մեռաւ նէ, ասկից երկու տարի առաջ մեռաւ այս անմատ- չելի մենարանին մէջ, ուր ամեն նայուածքէ կը պահէի զինքը: Երահայրը, որ Հելլովետիոյ գաշնաւոր ժողովներուն նախագահն ու անգութ բողոքական մ'էր, նահանգներէն տարագրեց զիս. չէր ներեր ինձ իր աղջիկը սիրելու և նախահարցս հաւատքին հաւա- տարիմ մնալու: Բոլոր գոյքս գրաւուեցաւ. տակայն փախչելով հետս տարի քաղցր և շնորհագեղ գանձ մը: Իսեղճ տարագրին զժրագլուխեան մասնակցիլ, ուզեց Իրեն: Խրդու՛մ ըրի արքայա- կան հարստութիւն մը տալու իրեն: Կողոպտուեր էի, աւաթի կար- ծեցի թէ, Կս իւր ուրիշները կողօպտելու իրաւունք ունիմ: Բա- րե, երազս մահուան շունչովը մարեցաւ. և ալ ոյժ չունիմ լքա- նելու այս անգերը որք այնքան յիշատակներ կը բերեն միտքս: Յափշտակութիւններու և բռնարարութիւններու պաշտօնս կը շա- րունակեմ, միշտ սրտիս մէջն ունենալով իղմէ յափշտակուած Ի- րենին պատկերը: Ձեզի պէս, տիկին, Իրեն երկնային ձայն մը ունէր. . . և երեակայեցէք որքան զարմանալս երբ՝ միւս գիշեր դէպ 'ի Մուսայ մեկնած ըլլալուս սուտ լուրը ասարածելու և ինչ ինչ վտանգաւոր հալածումներէ ազատելու համար՝ Լօղանէն Ժը- ձէվ եկայ՝ լճէն անցնելով, Կարծեցի թէ Իրենին ձայնը և իր սիրտկան տաղերգը կը լսեմ: Մի և նոյն ձայնի քաղցր և յստակ հիւսէջներն էին: Մօտեցայ ձեր պատուհանին. . . ո՛ր շուարում. . . Իրենը կը գտնէի վերստին. . . . ահա ճիշդ իր հատկը, իր

դէմքը, իր երկնային բերանը, իր սեպկեղ մէծ աչքերը . . . .
Յուզմունքը շանթահարեց զիս. նուազելով ընկայ այն նաւակին
մէջն սր զիս Լօզանէն բերած էր :

Աւաղակապեալին այս տարօրինակ պատմութիւնը մտիկ ընելով
բազմիցս Պասօմբէրին կողմը դարձուցի աչքս :

Նշանով մ'իմացուց ինձ թէ իրաւ էր պատմութիւնը :

— Յիբաւի, այդ առաքման ճիշդ է այդ նմանութիւնը, ըսի
Խնթերվալին :

— Այո՛, պատասխանեց հառաչելով. Նուաղումէս սթափեցայ,
գուք աներեւոյթ եղաք : Այն ատենն ի վեր միակ մամուռքս ե-
ղաւ վերստին տեսնել ձեզի և միակ փափաքս եղաւ նորէն լսել
ձեր ձայնը : Իմացայ որ երկու ծառայի հետ ճամբորդութիւն կ'ը-
նէք, երբ ժընէվի մէջ կը բնակէիք, շարունակ-ձեր պատահանք
կը նայէի ձեզի տեսնելու համար. շատ անգամ նաւակիս մէջ
կենալով ձեզի խիստ մօտ կը գտնուէի և ձեր երգելը կը լսէի.
. . բայց ալ չէիք երգեր իմ սիրական տաղս, այլ օտար լսան
զոհողութեան պարաստ էի զմայլելի պատրանքի ազդեցութեան
ներքէ վերստին գտնուելու համար : Միտքս խորհարդ մը ծնաւ.
Կը պարտաւորեիք մեկնել Աօսթ երթալու համար և որոշեցի
ձեզմէ շնորհ մը խնդրել : Պարագան դժուարին էր, չէի ուզեր
բանիւ բերանոյ ուղղել խնդիրս, վասն զի հարկ պիտի ըլլար
ծպտումս թողուլ և ինքզինքս յայտնել, և յայտնուէս առաջ
եկնող ասհարհկութեան առաջին վայրկենին մէջ կրնայիք զիս կա-
րքատեան մագնել : Լուսողոյն էր գրել ձեզ : Այս միջոցը ընա-
րեցի, համոզուած ըլլալով թէ ամեն կերպերով նպասակիս պի-
տի հասնիմ : Իրօք Աօսթ երթալու համար հարկաւորապէս կը
պարտաւորեիք լեւան կիրճերէն անցնել : Կամ նամակս կասկա-
ծելի կը թուէր ձեզ, և ուղեկից պահնորդներու հետ կ'անցնէիք
այս անդերէն . . . այն ատեն պատերազմ կ'ընէի և ձեզի յաղ-
թութեամբ գրաւելու փառքը կ'աւանայիս. կամ կը գաշակէիք թէ
այսպէս ձեզ կանխաւ իմաց տալովս չէի կրնար որ և է նմադարձ
դիտաւորութիւն մ'աւանդալ . . . և կը խոստովանեմ, արկին, թէ

գութ միայնակ գալով զիս շարմացուցիք . ձեզմէ կը յուսայի վեհ
և ազնիւ վստահութեան այս ապացոյցը :

Չզգուշացայ ըսելու անոր թէ որքան քիչ արժանի էի իր այս
մծաբանաց :

— Բայց , պարոն , ի՞նչ է այն ծառայութիւնն որուն կ'երեսայ
թէ այնքան կարեւորութիւն կը տաք :

Մարկ Խնթերվալ տրտմալի կերպարանով ինձ նայեցաւ հագե-
սիչ : Իր բիրին եզրը կաթիլ մ'արտասուք տեսայ :

— Իրենին ձայնը և դէմքը ունիք , ըսաւ ինձ : Եթէ հաւա-
նէիք՝ հոս՝ այս այրին մէջ ներա զգեստը հագնելու և տաղը եր-
գելու , պահ մ'երազներուս հրեշտակը քովս բերած կ'ըլլայիք .
պատրանքն անթերի կ'ըլլար , և վաղանց այլ հեշտատեւ երանու-
թիւն մը կը պարտաւորէի ձեզ :

— Թող ձեր փափաքը կատարուի , ըսի քաղցրագոյն ժպիտով :

Պատգարակիս դէմ՝ յարձակումին և ձորին զառիվայրէն իջ-
նելուս առթիւ կրած երկիւզալի վիշտերէս ետք , ախորժելի զար-
մանք կը տար ինձ այս ամենապարզ և անակնկալ վախճանը :

Ուստի զգայուն աւազակապետին փափաքը կատարելու պատրաս-
տուեցայ անմիջապէս :

Մարկ Խնթերվալ զիս Թերեզային հետ բազմոցին վրայ թո-
ղաց , և նշան մ'ըրաւ իր մարդերուն :

Երկու տամետկեայ վարագոյրներ սահեցան վարագոյրի երկաթէ
շաւաղանի մը վրայ որ գմբեթին կցուած էր , և ինքզինքս տեսակ
մը զատ սենեկի մէջ գտայ , ուր սպասուհիիս օգնութեամբն Իրե-
նին րօպտն և հելվետիական հագուստին միւս ամեն վերաբերող
զգեստները հազայ :

Հայլի մը հաւաստեց ինձ թէ այս հագուստը հրապոյրներուս
չէր ֆլատեր , և չկրցայ հայլիին այս վկայութեան չհաւատալ :

Վարագոյրները մեկուսեցան այս յարդուղարդս լմնալէն ետք :

Մարկ Խնթերվալ ծունկը կրկնեց՝ իբր թէ յերկնաստ էակի
մ'իւր քովն իջնելը տեսած ըլլար , և իր խուճըր եռանդալի աղա-
ղակներ արձակեց :

Ուրեմն իբրտ անթերի կերպով կը նամանէի խառռչին վաղեմի
Թագուհիին :

Թիկնաթուին վրայ նստայ :

Թերեզա Թէօրպս բերաւ , և կոկորդիս ամանէն շքեղ միջոց-
ները գործածեցի սիրելի տաղերգութիւնը երգելու . համար , որ
բուն՝ ընթերցողացս սաստիկ բարեբաղդութեամբն՝ այսօր միայն տ-
ռաջին տունը կը յիշեմ :

Վարդըն անձնատուր կ'ըլլայ Զեփիւռին ,
Քաղցր աղանձին տուփող հաւփալին ,
կոհակն ալ սաստիկ սիրով հառաչէ
Երբ նաւավարին թիերը շարժին :

Ուրեմն աղանին , կոհակն ու ծաղիկ
Սիրային դասեր կը տան ինծի միշտ .
Սափայն մայրըս իս կը յանդիմանէ
Երբ ես ալ կ'ազնւմ սիրելու սիրտիւ :

Երգին միւս տուները մի և նոյն ճաշակով և ոճով շինարած
էին . բայց և այնպէս Մարկ Իւնթերվալ չկրնալով գիմանալ սաս-
տիկ արտասուեց և դէպ ինձ նետուեցաւ երբ վերջ առի երգին :

— Իրեն , դռնեց , Իրեն , վերստին գտայ քեզի . . . Գժ՛ն ես
. . . հրեշտակներէն . զատուեցար որպէս զի գաս միթմարես թշա-
ռութիւնս և երջանկաւէտ օրերս տաս ինձ . . . Ո՛հ , հետս կե-
ցի՛ր , ալ չզատուի՛նք :

Ինձ այս խօսքերը ըսելով հանդերձ բանդապաշական եռանդ-
ներով կը գրաւուէր և զիս իր գիրիդ կը սեղմէր առաջակի , յա-
տուկ և շատ վտանգաւոր անխռովութեամբ մը :

— Պարոն , ըսի ցած ձայնով , կարծեմ թէ պատրանքին չա-
փը քիչ մը կ'անցունես . . . կը պարտաւորէիր աւելի յարգել է-
րիկիս ներկայութիւնը :

Առաջակապետը ձեռքը ճակպար տարաւ , և երազէ մէջնելա-
պէս երեցաւ :

— Իբրաւ է . . . . ներեցէք : Հեշտութեամբ և երանութեամբ խենդ գարձուցիք զիս . . . : Բայց ուղղամտութեանս վստահելով եկաք . ձեզի պիտի չզղջացնեմ այդ վստահութեան վրայ :

Գնաց և սեղանին վրայէն զոհարեղինաց շքեղ զգրոց մը բերելով աղաչեց զիս որ ընդունիմ զայն 'ի յիշատակ այս առեսութեան :

Ար վարանէի այս պարզեր ընդունելու այնպիսի մարդու մը ձեռքէն որ մեծ ճամբաներու վրայ անցուղարձոյները կը կողողաւտէր : Ինքթերվալ զժկամակութիւնս զուշա՛նց , և աղերսալի կերպով մ'ըսաւ ինձ .

— Ո՛հ , կ'աղբսեմ , ընդունեցէ՛ք այս յիշատակը . . . որ մայրիսն էր . . . : Առաջուան հարստութեանս մէկ բեկորն է այն . արդէն ունէի ատի երբ ցաւալի պարագաներ և հայրենակցացս անիրաւութիւնը զիս ստիպեցին աւազակի արուեստով զբաղելու :

Ա՛լ մերժելու ճար չկար :

Գրոցին մէջ հարիւր հազար Ֆրանքի չափ արժէք ունեցող ագամանդներ կային : Ինքթերվալ իշխանի մը յատուկ առատաձեռնութիւն ցոյց կը տար :

Այս ամեն իրողութեանց ժամանակ Պասօմբիէր խոհեմութիւն սեպած էր բոլորովին լռին դեր մ'ընդունիլ : Խմբապետն անորմէն շնորհակալ եղաւ կամակատարութիւնս արդիւլած չըլլալուն համար , և մեզի հրաւիրեց փառաւոր նախընթացի մ'որ կարծես հմայական ազդեցութեամբ մը պատրաստուած էր մեզի համար :

Ախտերն այս աւազակներէն աւելի արքայաբար հիւրասէր չէին կրնար ըլլալ :

Ինքթերվալ կենցաղագէտ մարդու մը հանգստութեամբ ու ընտիր կերպով իր սեղանակիցները մեծարից , և նոր մարեշալն իր սովորական զուարթութիւնը և եռանդը ունեցաւ :

Բայց դիրուկ մասնիչն ինձ խաղ մը խաղաց զոր կը պարտաւորէի գուշակել :

Ցարօրինակ կերպով վարձատրեց իր կուրծքը աւազակներուն սուրբէն աղատած ըլլալս :

Նախընթացին վերջն առաջակայանն անոր անդամներն բան մը փափառաց, և ապա բարձր ձայնով ըսաւ՝ իմ կողմն դառնալով։

— Գեղանի տիկին, յուսամ թէ ձեր ուղեորութիւնը մինչև վաղն աւազանելու բարեշնորհութիւնը կ'ունենաք։

— Ա՛հ, պարան, պատասխանեցի, աստի բոլորովին անկասկածելի բան է։

— Ի՞նչ պատճառաւ, ըսաւ Պասօմբէէք լաւազոյն գետի մը արծանի համարձակութեամբ։ Այս այրին մէջ խիստ նկարագրեց խորշ մը կայ որ հաստատուն կերպով կը գոցուի, և եւր անկողին մը կայ, զոր խմբապետը աղնուարար կը հաճի մեջ գալու։ Ասկից 'ի զատ մեր հիւրընկալին սիրուն մարդասիրութիւնը պարտ կը դնէ մեր վրայ իր փափաքին չգիտադրելու։

Պասօմբէէք յաղթական կերպարանով կը ժպտէր, և խմբաբեան ըսաւ ինձ։

— Ա՛լ առարկութիւն չունիք։

— Ներեցէ՛ք, պարոն։ Բարիդի սուրհանդակը վաղն Եօսթ կը հասնի, ուր պէտք է որ կարելի եղածին չափ շատ երթամ, փասն զի կարևոր լուրեր պիտի բերէ ինձ սուրհանդակը, և էրբէն ինքն ալ հաստարեւոյէս գիտէ թէ որքան հետաքրքիր եմ այն լուրերուն նկատմամբ։

— Ուրեմն եթէ ձեր նամակները հոս բերել տալու միջոցը գտնեմ, կը մնայ հոս։

— Միթէ կարելի՞ բան է բերուիլը։

— Հատ կարելի, պատասխանեց Ինթերվալ՝ իր ժամացոյցը հանելով։

Նշան ըրաւ իր տեղակալներուն մէկին, որ շտաով վաղէկ եկաւ։

— Դը տեսնես որ կէսօր է, ըսաւ Մարիօ։ Փրանսայի թագաւոր տարը քիչ մը ժամանակէ ետք անտառէն պիտի անցնի։ Հինգ աներկիւղ մարդ առ, և քեզ յանձնել տուր տիկին Տը Ֆերիւս աղին ուղղուած բոլոր նամակները...։ Գնա՛։

— Բայց, ըսի Ինթերվալին, աղէկ չգիտեմ թէ խիչն մինչև

մի աստիճան կրնայ հաւանիլ այդպիսի քնատիրական մեծարանքի մը :

— Իրաւունք ունիք : տիկին . . . ուստի յատկապէս կը պատ-
տիւրեմ որ սուրհանդակին և ոչ մէկ մազին դպի , արկղէն միայն
ձեր հասցէն կրող նամակները առնու , և ասոնց թղթատարու-
թեան ծախար վճարէ . . . : Գնա՛ հիմա , ըսաւ տեղակալին , և
կարելի եղածին չափ շուտ ետ գարձիր :

Բռնաւած էի , և Պասամբիէր կը հրճուէր :

— Աղէ՛կ , շա՛տ աղէկ , ըսի խմբապետին զայրացած կերպաբա-
նով մը . մերժում մ'արդիլելու ամեն տեսակ անվրիպելի միջոց-
ները ունիք : Երիկիս հետ քանի մը վայրկեան խօսելու հրաման
կ'ուզեմ միայն ձեզմէ :

Իսկոյն Պասամբիէրը այրէն դուրս քաշելով գացի հետը ժուռ
գալու այն խորունկ ձորին եղրին վրայ որուն մէջ հեղեղը կը
մռնչէր : Արեւին ճառագայթները ցուրտը հալածեր էին , և բար-
ձրաբերձ եղևիններն իրենց վարսաւոր կատարը մեր վերեւ կը
տատանէին :

— Ինձ նայէ՛ , պարոն , ըսի մարեշալին , չես կրնար վայելչու-
թեամբ աւելի երկարել խիստ հանձարեզ այլ խիստ անկարելի
կատակ մը :

— Ինչո՞ւ անկարելի , պատասխանեց : Բա՛ զատուղտ թիւնը ու-
նեցող կիները բան մ'այնքան անկատակ կը սեպեն օրքան կը պար-
տաւորի ըլլալ այն , և ոչ աւելի :

— Բայց , քնքապե՛տ . . . :

— Բայց , շնորհալի՛գ իմ , չես հաճիր նոր տիտղոս մը տալու
ինձ , և միթէ՛ իբր նախասենեկի մարեշալի մը հետ պիտի վար-
տիս հետս : Մարեշալութեան պաշտօնը Կապոնիակի մէջ ուղղու-
թեամբ , Բուայանի պաշտպանն տտեն , թաղաւորին ուշքին առ-
ջիւ վատեկեցայ :

— Անցեալ քաջութեամբդ , պարմն , ներկայ ընթացքդ չար-
գարեմար , և յօժարութիւն չունի՛մ բողբոջական քաղցրի մը պէս
յարձակումով առնուելու հաւանիլ . . . աղէկ լսեցիր , մարեշալ :

— Եւբէք չլսի. Մարիօն, թէ անառիկ բերդ մ'ես :

— Ախրբ, գոչեցի, հովհասարովս բաւական խօսիւ զարնելով մատերուն :

Յաին փոխարէն համբոյր մ'առաւ իզմէն :

— Ըսէ՛, սիրելիդ իմ, այո՛ կամ ո՛չ, ըսէ՛, որոշուած է փշնարարքի մէջ դիր ունենալս :

— Բայց մինչև հիմա լմնցած առաջին արարք մը չկայ :

— Ներէ՛ . . . : Ճամբուդ վրայ պարտաւորեցար երկու նամակ ընդունիլ որք շատ յայտնի և մեկին էին : Եթէ յիշողութիւնս չխաբեր զես, առաջինը կը պարունակէր յետագայ խօսքը :

«Կը կարծես թէ Տէպարօ տակաւին կը սիրէ քեզի» :

— Հա՛, հա՛, գոն էիք, պարոն, ինձ հասնելուներ ըսողը :

— Այո՛, սիրելիդ իմ : Միրգուրէն մեկնելէդ օր մ'ետք փոխանակ Տրմիրձոն երթալու և գեղանի կանանիկոստ հիներուս այցելութիւն ընելու քու բռնած ճամբայէդ սկսայ ուղևորիլ և ետեէդ գալ : Ինքզինքս առ ժամանակեայ կերպով քեզ յայտնելու և քեզ անանուն նամակ գրելու պատուական պատճառներ ունէի : Իսկ երկրորդ նամակիս պարունակութիւնը հետեւեալն էր :

«Ա՛լ քեզի չսիրէր ան, և շուտով պիտի ըսեմ թէ ինչ պատճառաւ չսիրեր» :

— Հատ աղէկ . . . : Խօսէ՛ ուրեմն, մտիկ կ'ընեմ :

— Մարիօն, կը կարծես որ սառուզապէս սիրահար մը թոյլ տայ իր տարփութիւն միայնակ ճամբորդութիւն ընելու, և յօժարութեամբ սրտի երթարկէ զան այն անխուսելի առփանայ որոնց իր հրապոյթները կը պարտաւորին ծնունդ տալ հարիւր մըն տեղ ուղևորութեան մը ժամանակ :

— Բայց եթէ բաժանումն անպատճառ հարկաւոր եղած է :

— Ահա ճիշդ այդ բանը ճշմարիտ չէ, Մարիօն :

— Հատ ուրախ կ'ըլլայի եթէ առօր ապագայցը ունենայի :

— Երկու խօսք պիտի բաւէ : Ատենօք ինչո՛ւ Բաբիգէն մեկնեցար, վասն զի առկին ՏՆ Սէնթ-Էվրման քեզի վանքը դնելու սպանալիքը կ'ընէր : Ասկից 'ի զատ Տէպարօյին ալ Պարթիլլի բանտը կ'երևար հեռուստ. այնպէս չէ՛ :

— Այո՛, գնդապետ :

— Մարեշալ ըսէ՛, խնդրեմ :

— Պատճառ, հին սովորութիւններու նկատմամբ ներողամիտ չես :

— Բա՛ն հին սովորութեանց մասին ներողամիտ պիտի ըլլամ, եթէ հաւանիս որ իմիններս վերստին ստանամ :

— Չէ՛, չէ՛ . . . : Շարունակէ՛, մարեշալ, պիտի յիշեմ մարեշալութեանդ գաւազանը :

— Կրնամ այսդէս խաբիւ վարուիլ մարդու մը հետ որ քեզի պէս աւազակներուն տունը գերութեամբ կը տառապի :

— Գերութիւն, որուն երկարիլը կ'ուզես, պարոն :

— Կը խոստովանիմ թէ իրաւ է ուզելս :

— Աղէ՛կ, շատ աղէկ, բարեհաճէ՛ շարունակելու :

— Այո՛, շուտ պատճառաբանե՛ք և աղէկ պատճառաբանե՛ք : Այն ատեն կնքամայրդ իր սպառնալիքը զործադրելու ամեն հնարաւոր կարողութիւնները տնէր : Տը Լիւյն գութնս իշխանութեան հասած էր : Կնքամայրդ անոր կնկան մտերիմ բարեկամուհին ըլլալով եթէ միայն նշան մ'ընէր, կրօնուհիներու լանջանակը կը հապնէ իր, և Էմմանուէլ բանտը կը նետուէր :

— Շատ ճիշդ է ատի, մարեշալ :

— Բայց այսօր սիրելի կնքամայրդ մի և նոյն իշխանութիւնը չունի : Տը Լիւյն գութքը յարմար դատեց իր նախահարց քոյն երթալը :

— Իրա՛ն կ'ըսես . այն խեղճ դքսուհին այրի՛ է :

— Այրի՛ է առանց զանգատելու : Ժամանակագրութիւնը կ'ըսէ թէ՛ Պ. Տը Շըվրէօզ երկար ատենէ 'ի վեր պատրաստ էր ազդու կերպով մը դքսուհին մոխիրաբել կարենալու : Հիմակ ամուսնացան միասին : Բայց հանգուցեալն ալ խեղճ մարդ մ'էր : Թագաւորը միայն սաստիկ կը յարդէր զոն, չեմ զարմանար . զրօնները փոխադարձ համակրութիւն կ'ունենան : Թագաւորը սպաբախտ անուանեց Լիւյնը, և այս մեծ մարդին այս բարձր շնորհքին փոխարէն երախտադէտ ըլլալու և իր թշնամիները իր ռազմական արժանեաց մասին համոզելու համար աշխարհաբանով գնաց

Մօնթօպանի պատուարներուն տակը բոլորովին յաղթուելու համար : Գերսիյի մէկ զիւղին մէջ մեռաւ , ումանք կ'ըսեն թէ ծանր տենդէ մը , ումանք ալ յետագարձ յաղթութենէ մը : Ինչ և է , Բիշլիէօ անոր յաջորդեց . . . և Բիշլիէօ մայր-թաղաճիին առջև երևումէր շատ ախորժելի յիշատակ մը պահած է : Բիշլիէօ սաստիկ կը փափաքի ինքն անձամբ ետ առլ . քեզ համբաւաւոր հովաճարը : Վերջապէս թերեւս ամենուն նկատմամբ և ամենուն դէմ պաշտպանէ քեզի . . . : Ե՛ , Բիշլիէօ , հանելու հետեւ . . . թիւս կը տեսնեն արդէն :

— Բայց Տէպարօ այդ ամեն բաները չէր գիտէր , միմիայի խոռովութեամբ :

— Չէ՛ , սիրելիդ , չէ՛ . . . : Ես իսկ բերեր էի անոր Սէն-Սօրլէնին մէկ նամակը , որուն մէջ շատ բացայայտ կերպով մանր պարապանքեր կային :

— Եւ ինչո՞ւ ուրեմն , պարօն , ամենեւին բան մը չգտիր այս բաներուն նկատմամբ :

— Երբ Միրզուր հասանք , Տէպարօ հոգեվարքի մէջ էր . ապա զրեթէ անօգուտ էր այս բաները մտերմապէս իմացնել անոր :

— Բայց հեռեկանօրէն :

— Հեռեկանօրէն օրը գուռդ գոց պահեցիր ինծի համար . . . , ասիկց 'ի դատ պէտք է ամեն բան ըսել քեզ . Եմմանուէր քիչ մը առաջ մասնաւորապէս պատուիրած էր ինձ օր լուութիւն պահեմ : Թէօֆիլ զինքը կը յորդորէր քեզի հետ յարաբերութիւնը դադարեցնելու . առջի օրուան տեսարանին պատճառաւ . Թէօֆիլ անհաշտ թշնամիդ եղած էր :

Սաստիկ տոգունեցայ , և անտառին մէկ եղկինին ստորտը նստելու ստիպուեցայ :

Ինքնասիրութիւնս սաստիկ հարուած մը կը կրէր : Գոժուարթի էր ինձ տարակուսիչ Պասօմբէրին պատմած իրողութեանց վրայ : Սոսկալի և միանգամայն յանցական կ'երեւար ինձ Եմմանուէրի ընթացքն , որ մեր տէրն աղքատ ըլլալու համար զիս իրենէն հեռու հարիւր մղոն հեռի , այսինքն ֆիզիքեան կը զրկէր :

— Օ՛ն, սիրելիս Մարիօն, ըստ մարեշալը, միթէ տղա ու կոծի արժանի բան մը պիտի սեպես այս իրողութիւնը։ Յիրաւի՛, չեմ հաւատար, վասն զի խելանի ըլլալդ քաջ գիտեմ . . . Բեզամն բան անկեղծարար ըստծ ըլլալուս մի՛ զղջացներ զիս։

Զանք ըրի քիչ մ'իջգլինքս զգպելու։

— Այսպէս ուրեմն, Պարոն Տը Պասօմբիէր, մեր սիրային յարաբերութեանց վերջնական դադարումը պիտի իմացնեն ինձ այն լուրերն որոնց կ'սպասեմ։

— Այդ մասին կասկած չունիմ, Մարիօն։

Մինչդեռ Պասօմբիէր կ'աւարտէր այս խօսքը, Գնթերվալին մարդերուն մին եկաւ, և ոսկեգօծ արծաթէ ակփսէի մը վրայ դրած երկու նամակ տուաւ ինձ յարգանք։

Երբուն ձեռքով առի նամակները։

Մարդը մկնեցաւ։

— Հանգաբաժէ նայիմ, ըստ մարեշալը, ստուգապէս յուզուելու նախադրեալը մի՛ ըներ ինձ . . . Երաւայիզ պէս մարդու մը տէրք փաստաբանի կտորի մը սէրէն առելի պատուաւոր է, կարծեմ։ Իր երանութիւնը ո՛չ ապաքէն կը պարտաւորի ամուսնական պատճառներու որք զիս ստիպեցին խոհեմութեամբ վարուելու։ Տեսեալաբար իրաւունք ունիմ ետ առնելու իր երաւութիւնը։ Ասկից 'ի զատ մտածէ՛ անգամ մը, Մարիօն, թէ Տէպարօդ անհաստատ անհատ մ'է, հողմացոյց դրօշի մը պէս ամենափոքր հոգէ մը կը գառնայ . . . Իր քնաւորութեան տկարութեամբն ու սկըզբանց անհաստատութեամբը խաղալիկ մ'եղած է սա թէօփիլին ձեռքը, որ անամօթ սրիկայ մ'է և զոր իրաւամբ կ'առես ազնիւ զգացումներէդ գրդուելով . . . Օ՛ն, սիրելիդ իմ, օ՛ն, փարատէ՛ վիշտդ։ Տէպարօ քեզի կը զոհէ ստորին կարգի անառակի մը, քեզի՛ որ պաշտելի կին մ'ես, քեզի՛ որ մինչև ըղունգներդ խնդաւ միտք ունիս, քեզի՛ որուն հրապուրելի գեղեցկութիւնը թագաւորի մ'արժանի է . . . Անանկ մալդու մը համար ցաւիլն անթ մ'է։

— Շնորհակալութիւն, մարեշալ, շնորհակալութիւն . . . :

Պէտք է շատ զեղջիկ գովեստներէդ . բայց հոգ չէ՛ . . . այդ խօսքերը լառ տպաւորութիւն կ'ընեն վրաս . . . : Նորեն կ'ըսեմ թէ շնորհակալ եմ :

— Մարիօն, կը փափաքին որ այդ նամակները բանալէդ առաջ անոնց պարունակութիւնը քեզ իմացնեն :

— Յօժարակամ, բարեկամ. վասն զի հետաքրքրական է առաջարկութիւնդ :

— Նախ այդ նամակներուն պղտիկը Սէն—Սօրլէնէն է : Արտինալին քու նկատմամբ բարի դիտաւորութիւններ տնկնալը կ'իմացնէ քեզ Սէն—Սօրլէն :

— Արտինալին, գոչեցի զարմացմամբ :

— Բայց ինչ նայէ՛, գեղանի՛ք իմ, աշխարհիս ծայրն անդամ ըլլալիք, դարձեալ զէպքերուն նկատմամբ տեղեկութիւն տնկցած կ'ըլլալիք . . . : Այո՛, Ռիշլիէօ կարախալ է : Մարիօ Յը Մեափօի նորէն Նուվրի մէջ տեղաւարտելով ինքն անձամբ ստացաւ անոր համար կարտինալութեան ատտիճանը, և առաջին պաշտօնեայ անուանել տուաւ զան . . . : Է՛, Է՛, ի՛նչ կը խորհիս այս Մարիօ Յը Մեափօին նկատմամբ . . . : Ատաւթեւապէս հաշտուեցան մայր ու տղայ, կարախալն աւ իր . . . բարեկամութիւն : Մարդ ճայթելու չափ կը խնդայ այս հաշտութեանց վրայ . . . : Բայց անցնինք : Ար հաստատեմ թէ այդ առաջին նամակը զողջ Ռիշլիէօի դրապիրն է : Ար բարեհաճի գրելու քեզ թէ մայրաքաղաքին մէջ ինակիրդ ալ որ և իցէ վառնդ չունի քեզի համար : Արդո՛ւ, սիրելի՛ք իմ, և պիտի տեսնե՛ս :

Նամակին կնիքը խղեցի, և պարունակութիւնը քննեցի արագապէս : Պատճառիւ իրաւունք ունիք :

— Շատ յաջողակ գուշակ մ'ես, ըսի :

— Այնպէս չէ՛ . . . : Գանք երկրորդ նամակին . Տէպարոյին դիրը կը ճանչես . բայց ի՛նչ կը գրէ քեզ այդ փոփոխամիտ սիրահարը . ահա ըսեմ, Մարիան . նախ կ'սկսի ծանուցանել քեզ թէ հօրը ժառանգութիւնը կ'ստանայ :

— Ի՛նչ . ուսկէ՛ գիտես . . . :

— Մի զարմանար . բարեխիտ նախադահն արգէն դէպ 'ի հառ-
դերձեալ աշխարհն ուղեւորած էր երբ ես Միրզուր եկայ Թէօֆի-
լին և Գիլլէէին հետ : Այսպիսի լուր մը յանկարծապէս չարուիր,
մանաւանդ զաւակի մ'որուն յիսուն հազար ֆրանքի եկամուտ մը
կը բերէ այն : Ասկից 'ի զատ Տէպարօ այն լուրը ընդունելու վի-
ճակի մէջ չէր :

— Իբաւ է , մարեշալ : Ետքը :

— Ա՛հ , ետքը մեծ խնդիրը կը խառնէ , կամաց կամաց , խառ-
նաշփոթ ա. վեհերոտ խօսքերով . « Սէրը կ'անցնի . . . բարեկա-
մութիւնը աւելի հաստատ հիմնու. վրայ կը հանգչի » : Այս կէ-
տը քեզ զգացընելու կը ջանայ , և անկից անմիջապէս կը հետեի
Թէ Տէպարօն Թէօֆիլին հետ կապող բարեկամութիւնը . ջնջելու
համար սիրոյ վրայ յենուլդ յանցանք մ'էր . . . : « Մոռացումը
համակրութեան արժանի այս անձին , այսինքն Թէօֆիլին կրած
նախապնդին հետքը բնաւ չջնջեր . . . » : Երկար չընեմ , Տէպա-
րօ կ'առաջարկէ քեզ բարեկամաբար բաժնուիլ առանց արտա-
քի , առանց ակոյայ կրճելու , հանգիստ բաժանում մը , շահ ա.
Փասս վճարելով հարիւր հազար ֆրանքի դաշնապրի մը համեմատ ,
որ այդ նամակին մէջ ներփակուած է : . . և ահա այս պատճա-
ռաւ այդքան հաստ է այդ նամակը :

— Ստակ , գոչեցի . կը կարծէ ուրեմն Թէ իր պժգալի ընթաց-
քին ազդեցութիւնը ստատի՞ միջոցով պիտի մղով : Շատ վատ կ'ըլ-
լայի եթէ ամենափոքր բան մ'ընդունէի անսրմէ :

— Ի՞նչ կը նշանակէ ատի , Մարիօն . իրաւ գժբաղդութիւն մը
կը համարիս այս իրողութիւնը , Թէ ոչ զուարճալի կատակեր-
գութիւն մը կը ներկայացնենք հոս , չըսեմ : Այսպիսի պարակալի
մը մէջ լաւագոյն ճաշակի համեմատ վարուած կ'ըլլաս խնդալով
քան Թէ լալով :

— Աղէկ , մարեշալ , ալ ողբուկոծի չափազանցութիւններս մե-
կտի պիտի թողում բոլորովին :

— Հիմակ ապրի՛ս ուրեմն : Ար հարցնեմ քեզ Թէ առարկեալ
Թանդ բերդին վրայ ամենէն առաջ իր զրօշակը անկելու հաճարը

ունեցող անձն ինչո՞ւ համար այս անգին վայելուփն փոխաբէնը չվճարէ : Տէպարօ ֆէասդ կը պարտաւորի հաաուցանել . ինքնին կը ճանչէ այս պարտքը և կը կատարէ . . . պահէ ուրեմն գաշադիրը :

— Լաւ , կը պահեմ :

— Հինգ հազար ֆրանք եկամուտի արժէք ունի այն . այդքանով գծուար է ապրիլը , բայց վերջապէս կարելի է ապրել , և երբ Բարիզ վերադառնաս , բարեհաճէ իջնելու խիստ սիրուն տան մը դրան առջև որ Տէ Թուրնել փողոցին մէջն է : Միջոցառէն հոգաբարձուի գրեցի որ քեզի համար ծախու առնէ այն տունը իմ ստակով :

— Շատ աւելի հաճութեամբ կ'ընդունէի ասի , բարեկամ , եթէ թոյլ առայիր ինձ որ մերժէի միւս պարգևը :

— Լուէ' . . . այդ նամակին պարունակութեան վերջին մասը ևս գաշակեմ հիմա : Յարաբերութիւն կարելու որոշում ընող տանն սիրողներուն պէս Տէպարօ կ'երեակայէ թէ երկար ատեն յաասհատութեամբ պիտի համակուիս . ռաաի յաջ և յահեակ քանի մը թեթև մոխրութեան խօսքեր կը ցանէ : Նաեւ կ'իմացնէ քեզ թէ Թէօֆիլին հետ ճամբայ ելած է երթալու համար երկիր մ'որուն անունը հանգոյց մ'է , որպէս զի իր սիրուն անձին ետեւէն վազելու փափաք չունենաս : Հիմա , սիրելիդ իմ , կ'ընաս բանալ նամակը և ըսել թէ անոր պարունակութիւնը գիտնալս քեզ իմացնելով ամենափոքր սխալ մ'ունեցայ արդեօք :

Բացի նամակը յուզումի մնացորդով մը :

— Է' , ինչպէս է , հարցուց Պասօմբիէր :

— Ի՞նչ պիտի ըլլայ . եթէ կախարք մը չես , անշուշտ գոն թելադրած ես այս նամակին խօսքերը :

— Ճիշդ է , գոչեց մարեշալը :

— Ի՞նչ . կը համարձակիս խոստովանել թէ . . . :

— Ար հաճիս , չար աղջիկ , չնայելու ինձ այդ բարկալի կեռ պարանքով որ բացատրութիւններս կը կանխէ անպատեհ կերպով : Հանած ազմուկիդ հետեւալ օրը Թէօֆիլ բուքովին քեզ

գէմ դարձուցած էր Էմմանուէլին միտքը : Ասորմէ հրաման առաւ անյապաղ քեզի ճամբելու , և բոլոր պատճառաբանութեանցս շնորհիւ միայն կրցայ ցոյց տալ հիւանդին թէ որքան անվայել էր այսպիսի ընթացք մը : Բաւական դժուարութեամբ համոզեցի զինքը բռնելու այն ընթացքը զոր կը նշանակէի անոր : Թէօֆիլ՝ տեսնելով թէ իր նպատակին կը հասնի՝ խրատներուս դէմ առաքելութիւն չըսաւ : Ուզեցի խնայել քեզի շատ զգալի հարուածէ մը և զայն առանց մեծ ցնցումի ընդունելու պատրաստել . . . . Յաջողեցայ , Մարիօն :

— Սուտ ըսած կ'ըլլայի եթէ ըսէի թէ յուսահատութեան մէջ եմ , պատասխանեցի :

— Եթէ աւազակներուն դէպքը չըլլար , զիս պիտի տեսնէիր միայն այն օրն ուր այս նամակները սովորական ճամբով քեզ պիտի հասնէին : Բայց քանի որ խմբապետը թղթատարի ծախսէն քեզի թղթաթելը յարմար դատեց , կը սլաքատուորիս ճանչել իր բաթովիւնը , ամենազեղանիդ իմ , կատարելով իր փափաքը , որ է քեզի մինչև վաղն իր իշխանութեան երկրին մէջ պահել :

— Ա՛հ . . . ուրեմն եթէ մերժեմ , մարեշալ , ծանր անբաւարարութեան յանցանք մ'ըրած պիտի ըլլամ , հարցուցի ժպտելով :

— Այո՛ , անշո՛շտ , Մարիօն : Ա՛ղղաչեմ , դիտէ՛ որ չեմ գործադրեր հրամայելու իրաւունքը . . . զոր դուն ինքդ ստի՛ր ինձ զիս ամուսինդ կոչելով :

— Իրօք , ինչ անխոհեմութիւն ըրի :

— Բայց , ո՛չ , շնորհալիդ իմ , քանի որ կ'աղղաչեմ միայն :

— Քու կողմէ վեհանաճութիւն մ'է չհրամայելդ , և յիրաւի անշնորհ կերպով վարուած կ'ըլլամ եթէ մեր սիրելի առաջակին փափաքը չկատարեմ : Պիտի մնանք , մարեշալ :

Պատմութիւնն երկնցուցի ձեռներուս մին , զոր շուրթերը հեշտութեամբ ճգմեցին , և միաւրիս ճամբայ ելանք դէպ այրը դառնալու համար :

• Երեկոյթը գեղեցիկ եղաւ :

• Մարկ Ինթերվալ իւր խումբը հանգիսեց, և ցաւեցոյց որ Ժողովարժ ան հետ չէր. իր մատիտը հոն պիտի գտնէր ձիծաղաշարժաւթեան աման զանազանութիւնները և այն բոլորովին այլանդակ և տարօրինակ բաները զոր քմահաճութիւնը կրնայ ցոյց տալ :

Հետադրարական տեսարան մը կ'ընծայէին այս մարդիկ իրենց կիսովին վայրենի կերպարանքով, և աննկարելի զգեստներով. որ ոսկին ցնցողներու ներքե կը փողփողէր, ուր մեծագին գահաբեղեններ հինգ փուս քուրջերու վրայ կ'երևային : Այս մարդոց շատերն իրենց ուն առեր էին լեռան վրայ սպաննուած արջերու մորթեր որոնց մազերը անկուած կ'երևային : Ոմանց սոքն ահագին կօշիկներու մէջ ընկղմած էր. ոմանք ալ իրենց մարկ արանքով առ ոչինչ կը գրէին անտառին փաշերը : Ամենքն ալ անմշակ մօրուք մ'աւնէին, և մազեր որք լայնեցր խոյրի մը տակէն տարածուելով կը կախուէին :

Պարագլուխը մեր առջև խել մ'անհատատալի շարժումներ ընել տուաւ անոնց : Ըտրթերուն վրան կար աւանդական սուլիչք, և առգակները ձայներուն աւժգնութեան կամ թուոյն համեմատ կը շարժէին :

Խումբը մերթ սիւներ կը կազմէր և անտառին բացասներուն ներքե կը սողար իրր ահագին օձ մը. մերթ՝ Մարկին մէկ նշանին վրայ՝ սիւնը շարժուն ճշդեղութեամբ կը բաժնուէր, և ահարկու խումբեր կը անսնուէին պողոտաներու անկիւնը, ապառաժներու կատարը, կամ մինչև ձորին սեպ զառիթափերուն վրայ գարանը մանել կը ձևացնէին :

Ինթերվալ մեզի բոլորովին զարմացնելու համար երեք սորձայն հանեց իր սուլիչովք :

Նայեցանք. բոլոր խումբը կարծես գիւթական ազդեցութեամբ մ'աներևոյթ եղած էր :

Նոյն միջոցին Յսւրիսի կամ Նիօթշաթելի զինաթրները կրնային անտառին կողմերէն անցիլ և ձորին խորունկ տեղերը նայիլ և խուզարկութիւն ընել առանց գտնելու աւազակի. մ'ամենափոքր հետքը :

Ասազակներէն ոմանք բարձր խոտերու միջեր, ոմանք մայրերուն խոռոչին մէջ կը կծկուէին, շատերն ալ արագօրէն եղիկններուն վրայ մագլցելէն ետք միթին տերւներուն մէջ պահուած կը կեանային ։

Մարկ նորէն սուլեց ։

Ամենքն ալ ելան անկուեցան, ծառերէն իջան, և տեսանք որ տաքի վրայ կայներ էին աւաղիւր աչքով, հրացան յուսն, ամենքն ալ պատրաստ էին հրացանին կրակ տալու ։

— Անէ՛ծք, ըսաւ Պատմաբէր, այդպիսի շուտիկներով պէտք է տերնկանի՛ ըլլաս, խմբապետ ։

Ձմայրէի ընթրիք մը կ'սպասէր մեզ մոզական այրին մէջ որուն փառաւոր ճրագները բազմապատկուէր էին մեզի պատուելու համար ։

Հետեւեալ օրը Մարկ Իւնթերվալին մնաս բարե ըսինք, և զինքը իզմէ ստատիկ սիրահարուած ձկեցի ։ Սակայն պատշաճութեանց կանոնէն ամենեկն չշեղած էր, և իր տրփին ծայրայեղութիւնը տանալեց տարիէն. ետք միայն իմացայ, երբ տարօրինակ ճակատագիրս երկբարդ անգամ այս պարկեշտ առազակին ճամբուն վրան նետեց զիս ։ Գացին մեր երկու բերլինեան կառքերը բերելու ։ Իւնթերվալին հրամանաւ կառքերուն պահապան դրուած մարդիկ մեր օպապըր տարին ճիշդ այն տեղն ուր առջի օրը ձերբակալ եղեր էինք ։

Մեր կառապանները կը կարծէին թէ մեռած ենք ։ Ուստի մեծ եղաւ իրենց ուրախութիւնն երբ հրաման ընդունեցան ժընէվ տանելու մեզի ։ Ալպեան լեռներն իրենց աւազակի որջերովը շատ հրուարոյր չէին տար անոնց, և Քրանտոն ինծի համար այսուհետեւ աւելի յանկուցիչ զօրութիւն մ'ունէր քան թէ Խտալիս ։

Սակայն օահմանապալտիէն անմիջապէս չանցայ. մարեշալին հետ ազգեցի քանի մ'օր մնալ լճին քովի աղւթ տունիս մէջ ։

Տակաւին Տէպարոյին վրայ կը մտածէի, սակայն իր վրայ ցաւելաւ համար էր մտածելս ։ Ներքին ձայն մը կ'ըսէր ինձ թէ աշխարհի ազդեցութեան մը պիտի նահատակուէր ան ։

Սրտիս ներքին խորշերը քննելով իսկոյն նշմարեցի որ տնոր վրայ ունեցած սէրս երբեք չառ խորունկ արմատներ չունեցած էր։ Պարագաները դիպուածին օգնութեամբն այս աշխարհիս մէջ գրեթէ միշտ յաղթանակ կը տանին մտքի յափշտակութեան և սիրոյ դէմ։ մարգերուն մէջ առաքինութիւնն ինչպէս և մոլութիւնը շատ դիւրսրեկ կայսով մը կապուած է։ Կը յիշէի կեանքիս պատահարները ուրք արդէն այնքան շատ էին, անոնց պատճառները նորէն մտքիս առջև կը բերէի, և կը խորհէի թէ բազմապաշտութիւնը ինչոտ պաշտպանելի գրութիւն մ'է։

Բարի բնութիւնը ստեպ տւած էր չարին յաղթել յիս։ Սակայն հեգնասէր օտտանայ մը կարծես հաճոյք ըրած էր իրեն ջանագրութիւններուս դերեւումը։

Մօնմարթի վանատան մէջ ըրած որոշումներս կոյս կրօնահիշերու ապստամբութեան և անոնց պժգալի հնարքին առջև անբեկոյթ եղեր էին։ Չուզեցի մնալ ապտոտանարանի մը մէջ որ աչքիս առջև խայտառակութեան այսպիսի օրինակներ տնէի, և անկից ազատուելու համար Տէպարոյին գիրդը նետուեցայ։

Տեսնուեցաւ թէ ուրբան քառով բռներ էի այս սէրս օրինաւոր և անարատ ընելու առիթը որ ներկայուած էր ինձ։ Երկինք ինձ օգնական կ'երևար, վերին լոյս մ'արդէն Էմմանուէլին ճակատը կը լուսաւորէր երբ յանկարծ զժօխքը խաւարին անգուռը գլտօրեց մեզի։

Ո՛վ որ Տէպարոյին զղջումն տեսարանին ժամանակ Թէօֆիլին խուժելը տեսներ, ինձի հետ միթէ պիտի չաղաղակէր։

— Ճակատագիր, ճակատագիր։

Սակայն Նախախնամութիւն մը կայ. կը յարգեմ իր անփոփոխելի վճիռները. բայց պէտք է խոստովանիլ թէ առաքինի նպատակներու և ապագայի ամենէն պատուաւոր յոյսերուս այսպէս ժայռերու դէմ յանկարծ փշուրիլը տեսնելով վհատութիւնը կը պարտաւորէր սիրտս գրաւել։

Այն ատեն նաւակս կը ձգէի որ այլանդակ հովերու կամքին համեմատ ծփայ ըստ դիպուածի։

— Ի՞նչ օգուտ ունի ղեկը նորէն բռնելը, կ'ընէ իւրովի. անողորմելի բաղդ մը նաւահանդիսաւէն հեռի կը քշէ զիս : Ամուսնուհի եւ մայր ըսուած նաւերական տխուրոսներն ինծի համար չեղած են :

Յանցական էին այս պատճառարանութիւնները :

Բայց, ափսոս, առկաւին ո՛րքան փոքրահաս էի, ո՛րքան խենդ, թեթեւ, գեղեցկութեամբս հպարտ էի եւ ո՛րքան կ'ախորձէի աշխարհին գովեալներէն : Յաւը միայն վազանցուկ հետք մը կը թողուր յիս, հետք զոր ունայն զբօսանաց շունչ մը, շինծու երանութեան ճառագայթ մ'իսկոյն կը ջնջէր : Կենաց ասպարէզին մէջ կը յաւաքանայի առանց պաշտպանի եւ առանց առաջնորդի . ըստ գիւտուածի բարի եւ յոռի շաւիղներուն կը հետեւէի : Երբ որ գէշութիւնը զուարթ երեւոյթով կ'երևար ինձ, որ եւ է կերպով չէի զգուշանար անկէ, եւ ժպտով մը կ'ընդունէի զայն :

Պատմութիւնը երկար ստենէ 'ի վեր դիտած էր փոփոխական բնութեանս այս հանգամանքը :

Անընդունելի առաջարկութիւններուն փափուկ, հանճարեղ, գողցես պատառաւոր ձեւ մը տալ զիտէր : Իր շողշողուն շատախօսութիւնը մոռցնել կը տար թէ այնպիսի խօսքեր լսելու համար պէտք էր մոլութեան հետ քով քովի քայլել :

Էմմանուէլ խելք ունէր անշուշտ . բայց Պատմութիւնը աւելի խելանի էր, կամ լաւ եւս է ըսել՝ ասոր խելքը աւելի նորրեւ, աւելի կոկիկ, աւելի յղկուն էր : Էմմանուէլ Տէպարօ անողորմ ազամանդն էր . իսկ մարեշալը կարուած գոհար մ'որ սքանչելի ցուլման, փողփողուն երեսիկներ ունի : Տէպարօ քաղաքաւորի (bourgeois) իսկ Պատմութիւնը պալատականի խելք ունէր :

Մարեշալը սրտին փափկութիւնը վերաւորող խնդիրներ չէր խառներ բնաւ : Անկեղծ, ուղղամիտ կ'երևար, եւ Եւրիշներուն կրօնական կարծիքը կը յարգէր, թէեւ ինքն ոչ այնքան կրօնասէր ըլլար :

Անհատաւորութիւնը դրօշակի մը պէս պարզող երևելի անասաւածներուն ընթացքը շատ անհամ եւ անվայել կ'երևար իրեն :

Պատմբիւր՝ իբր քրիստոնեայ՝ զինորի համարձակութեամբ իբր հաւատքը յայտնի յայտնապէս խոստովանող մ'էր։ Աշխարհիս բոլոր Թեօֆիլները չէին կրնար պարտաւորել զինքը ստացուած համազումք մը նկատմամբ կարմրելու։

Չտեսած եմ երբեք մարդ մ'որ Պատմբիւրին չափ մշտնջենապէս սիրուն ըլլայ։ անոր չափ զգոյշ կենայ կրկնաբանութենէ և փառանքութենէ։ Աքանջելի արագութեամբ մ'անցան այն օրերը զոք փընէվի մէջ անցուցինք։

Գաթնան արեւը վերջապէս մեղմած էր այն սառնաշունչ քամիները որք Ալպեան լեռներէն կ'իջնէին։ Լճին վրայ զմայլելի պտոյտներ կ'ընէինք։ Պատմբիւր ինքն անձամբ կը վարէր թիւն, և մեր նաւակը վարելով հանդերձ հետս կը խօսէր մեր բարիքնան ճանչորներուն վրայ և կը պատմէր այն գէպքերը որք տեղի տնեցեր էին երբ ես Լօրէնի մէջ կը բնակէի։

Նախ տիկին Ցը Սէնթ-Էվրմոնի և Ցը Վիլարսօ մարդիկին վրայ տեղեկութիւն ուղեցի։

— Վնքամայրդ, ըսաւ Պատմբիւր, ամին բան ըրաւ։ պնդումով և գրեթէ ատելութեամբ աշխատեցաւ հետքդ գտնելու համար։ Իբրաւ է որ պատառական ընտրութեան աէր կին մ'է ան, տակաջն տարիքը առնելով ընտրութիւնը կը խտտանայ։ Գրաւ կը գնեմ թէ չգիտես իր խստութեան ճշմարիտ պատճառը։

— Շատ ազէկ գիտեմ, մարեշաւ։ յանցական ընթացքս և ապերախտութիւնս է պատճառը։

— Ատի չէ պատճառը, Մարիօն։

— Ի՞նչ է ուրեմն։

— Նախանձոտութիւնն է, սիրելիդ իմ... Գեղեցիկ աչեր տնեալք ներելի չէր։

— Չեմ կրնար հաւտաղ առար։ Վնքամայրս շատ բարեսիրտութեամբ ընդունեց զիս, և այն առիւն ինչ որ էին աչերս, նոյն էին անկից ետքն ալ, նոյնն են նաև հիմա։

— Չէ՛, չէ՛... տիկին Ցը Սէնթ-Էվրմոնի տեսութեամբ նկատելով առի ճիշդ չէ ամենեւին։ Գեղի միայն աղւոր գտաւ այն

օրէն սկսելով ուր Մարգրիտը և մանաւանդ Վիլարսոն քեզի տեսնու-
նալն եղան :

— Ի՞նչ . . . պղտի տեղակալը զիս պաշտպանեց :

— Անշուշտ . մայրը շատ անախորժ կերպով մը շփոթած էր
հանգէտը : Մարգրիտ Երկար ատեն ռիս պահեց ներս դէմ : Գանք
Վիլարսոյին . աս ալ կ'ուզէր բռնադատել կոմսուհին որ ըտէ թէ ուր
բանադարկած է քեզի : Պարկիօնեի պանդոկին մէջ տեղի ունեցող
մեր արկածէն և պղտի առնին ընթրիքէն 'ի վեր անձարակը սկսաւ
ամէն տեղ բարձրաձայն ըսել թէ քեզի միշտ գեղեցիկ . . . միշտ
զմայլելի տեսած է , և այլն : Կոմսուհին իր հին սիրահարը ամ-
բաստանեց ըսելով թէ՝ գեղեցիկութեանդ գերի եղած է ան : Ուր
ապաւինած ըլլալդ խնայաւ նէ , և իսկոյն Շամբաներ ղրկեց՝ այն
կտաւղի նամակը որ մեր երկարատեւ բաժանման պատճառ եղաւ :
Հարուածն ապարդիւն մնալով տիկին Տըլօրմ 'ես գնաց ձեռնառ-
նայն . ռազայն կոմսուհին բնաւ չպիտի ներքէ մարդիկէն : Վիլար-
սո տիկին Տը Սէնթ—Էվըրմօնին հետ այս պատճառաւ աւրուելէն
'ի վեր անօրինակ հաւատարմութիւն մը ցոյց կը տայ իր հին և
պատկառելի կողակցին :

— Ի՞նչ , գոչեցի , Պ. Տը Վիլարսոն կին մ'առնէր :

— Բոլորովին օրինաւոր կին մը , այո՛ , Մարիօն : Բնան ան-
բեկանք չափ աղայ զաւակ մ'անդամ ունի , որ առաջին կարգի
կայտառ քննապաշտ մ'է :

— Զարմանալի բան . այդ բաները չգիտէի , և կ'ըբամայրս .
. . . Որու զնտահելու է , մարեշալ :

— Եւ ոչ ումք , սիրելիդ իմ :

— Զիս Բօզդրուային հետ կարողուելու բանադատել ուզեց .
. . ինչ անվայել բան . . . : Ի՞նչ եղաւ այդ եղանակի ասպետը :

— Կոտարար եղաւ :

— Ո՛հ , մարեշալ , մի՛ զրպարտեր :

— Զէ , յիրաւի չե՛մ զրպարտեր . իր յոյսերուն կործանման
պատճառաւ ասպետը շքեղապէս կոճաւոր մը դարձաւ : Ա՛լ կա-
մակ չվերցնէր , և կ'ուզէ ամէն բան սրէ անցունել . . . : Անյիւալ

օր... Լօրէն երթալու համար ճամբայ ելնելէս ճիշդ օր մ'առաջ... տեսայ մեր պարտնը որ Բալէի ձեմասրահին կատաղեալ ճառ կնկան մթերանոցին պատահաններուն տակ կը թափառէր : Գաղի տախն զարկի . թեւ բռնեց խնայն , և սկսաւ ինձ շատ մը խօսքեր ըսել զոր սովորութեանը համեմատ կտոր կտոր կ'ընէր , և իր այս ամէն խօսքերուն նպատակն էր հաստատել ինձ թէ կառավարութիւնը չուզելով Ախլէնի կատակալութիւնը Տէ բրբռն գաղտնիքին ձեռքէն առնուլ և իրեն այսինքն Բողբուռային շնորհել՝ անկարողութիւն մ'ըրեր է իրեն դէմ : Ենթադրելով թէ գաղտնի տնործան ըլլար արքունեաց համարումին և իր պաշտօններէն զրկուելու արժանի ըլլար , այս պաշտօնները Բողբուռային տալու հարկ չկար , և այս բանը յայտնապէս իր երեսին ըսի : Բարկացաւ տապեար , ձեռքը սուրին տարաւ , և ճիշդ մեծարանի մը գիւրքը տպաւ իմ առջև : « — Բայց , ինձ նայէ՛ , տապեար , ըսի , կ'աղաչեմ , քիչ մը արտահանենք , ետքը զարնուինք : Արքունեաց շնորհներուն քեզի արժանի ընող յատկութիւններդ ո՛ր են : Մեծն Անբիբ հեա պատերազմի գայիր . ո՛չ . Լաի Երեքաստանէ բարգի՛ն հեա . ո՛չ . մեր պատերազմներուն մէջ չկայիր : Արբիշ շատ անձինք , քեզի տելի գործունեաց անձինք , շարայարեցի՝ իր պատահանչանի կապոյտ ծապաւէնը ցոյց տալով , քեզի չափ վարձաւորութիւն չգտան : Վա՛հ , վա՛հ , ոչ Հօր ծառայեցիք , ոչ Արգաղին , բայց ահա Հոգին—Սուրբը* ունիս ?

— Վա՛հ , պահշելի է , մարեշալ , զմայելի է այդ խօսքդ :

— Այո՛ , բայց անախորժ երեցաւ Բողբուռային , որ յանկարծ կատաղութեամբ վրաս յարձակեցաւ խուր 'ի ձեռին : Շրվրէօգի տպարանքին պարտիդին պատերուն տակն էինք : Առջի յարձակումին ասպետին սուրը ծառերուն վերեւէն ցատկեցուցի : Եթէ տելի ազնութեամբ վարուէիր , տապեար , ըսի անոր ձեռք բարեկ

* Հոգին—Սուրբին ֆրանսերէնն է Սենթ—Էսթրի , և ընթերցողն անշուշտ գիտէ որդէն ի՛նչ Բողբուռայ Տէ Սենթ—Էսթրի (Հոգւոյն—Սրբայ) ասպետութեան ասպիճանը ունի :

ձև մ'ընելով, կրնայի քեզի Լօրէն աանիլ, ուր պիտի կրնայիր հրապարկիլ Մարիօնը տեսնել : Ուղեց ետեւէն վազել, բայց արագօրէն խոյս առի առանց ուշ գնելու իր կցկառու խօսքերուն կէսին զորս ետեւէն ինձ կը նետէր :

— Մարիշալ, շատ քարսիրտ ես . . . բայց ինչ եւ է, լուրերդ գտարձնալի են : Միայն թէ ուրիշ մանր մունր պարագաներ ալ պատմելով լուռ կը կենաս քու գործերուդ և շարժումներուդ նկատմամբ : Այդ համեստութիւնը օրինակ մ'ըլլալու արժանի է, բայց գոհ կ'ըլլայի եթէ աւելի շերկարէիր զան :

— Յէ՛ր Աստուած . պատմութիւնս երկայն չէ, Մարիօն . պատերազմեցայ, և քաջասրառութիւնս մարեշալութեան գաւազանին արժանի սեպուեցաւ :

— Բայց ո՛ր պատերազմեցար :

— Բիշ մ'ամենուրեք, սիրելիդ իմ : Այո վերջին տարիներս կալվինեան պարսնները գործ առին մեզ : Անրնդհաս ապստամբելու կատաղութիւնը ունին, և ըստ իս ամենէն ճշմարտութօս առաջներուն մին սա է . Վոդդեականի մը պէս յամառ : Գէպ 'ի Լօրէն խոյս առլէդ ժամանակ մ'ետք հարաւային գաւառները վտանգաւոր շարժում մը ցոյց առին : Պէտքն ամբողջ ոտք ելաւ : Վտանգը բոլորովին մեծ եղաւ երբ մայր-թագուհին ալ Պլուայէն փախաւ : Ինչպէս գիտես, Բիշլիէօ ներս հետ միասին արտորուեցաւ, բայց մայր-թագուհիին հետ մշտնջենապէս առանձին ապրելէ չուտով ձանձրացաւ, և Մարի Յը Մետիսիին ապերախ պաշտպանեալն աղբիւսացիր մը դրկեց արքունիքը և Բարիզ վերադառնալու շնորհը խնդրեց : Սակայն Լուի ԺԳ քաղցրահամ պիտակը պագած ըլլալը և վաղեմի սպարապետուհիէն դրուած պայմանները անշուշտ մոռցած ըլլալով շատ գէշ կերպով ընդունուեցաւ եպիսկոպոսին խնդիրը, և ասոր պատասխան տրուեցաւ թէ իր Լիւսօնի կղերը իր ներկայութիւնը կը պահանջէ :

— Անիբաւութիւն մը չէր այդպէս պատասխան տրուիլը, ըսի Պատմբիէրին : Յիրաւի ցաւալի են այս պաշտասկէն եպիսկոպոսները, և պէտք չէ որ հօտերն առանց հովիւի մնան այսպէս :

— Բիշլիեօն նման հավիները գայլերու պէս կը վարուին, սիրելիդ իմ: Բիշլիեօ արարման վայրը միայն փոխած եղաւ: Այն ամիս ետք նոր փորձ մ'եւս ըրաւ, և միասեանք՝ տիգիւն Յը Լիւյնի աւին համարյոյր մոռնալով միշտ, շատ զուարճալի բան մը սեպեց: Եպիսկոպոսին Արեւելքէն Արեւմուտք ուղևորիլը, և նաեւ Ավինեսոնի ժողովուրդը օրհնելու զրկեց: Ահա այն ատեն Պէտրոս խռովութիւնները ծագեցան: Ստուգապէս վախցանք որ Մարի Յը Մեծիսի շերտայ շմանայ ապստամբներուն հետ, և Լուի ԺԳ՝ յանկարծ յիշողութեան անլուր ջանագրութեամբ մը յիշեց պիտակ մը համբուրած ըլլալու մեղքը, որուն քառութիւնը առանձն էր իր խոտառվանահայրէն:

— Վերջապէ՛ս, գոչեցի, զժբաղդութիւն մը չէ ասի:

— Պատուական իշխանը խոստովանեցաւ թէ պիտակի մը փոխարէն վաճառած էր չէ թէ իր անդրանկութեան իրաւունքը այլ եպիսկոպոսին ներումը, և Բիշլիեօ Մարի Յը Մեծիսին այս նոր Եսաւին* հետ հաշտեցնելու պաշտօնը առաւ: Պաշտականք տանեց փոխադարձ զոհանակութեամբ վերստին երեսալը տե՛սան: Ամեն հնարաւոր հաշտութիւնները կատարուել էին յօգուտ ամեն նեցուն:

— Ա՛հ, մարեշալ, եթէ երբէք պատմութիւնը գրուի այնպէս ինչպէս դուն կը պատմես . . . :

— Անի ճշմարիտ պիտի ըլլայ, Մարիօն: Այն ատեն մեր նեցայ և Պէտրոս կացի: Շուտով և փառաւորապէս լնացաւ այն պատերազմն ուր միայն յաղթութիւններ համբուեցան: Լուի ԺԳ արիւթիւն ցոյց տուաւ այս պատերազմներուն մէջ, և իր պահակներուն առաջնորդելով շատ անգամ պատերազմիլը տեսցոյ: Պահ մ'անցէկ յոյս ունեցայ: Կարելի է որ այս անկատար բնորութիւնը փառքին շունչովը զարգանար: Բազումները պատե-

* Իսահակէն անդրանիկ որդան և Յակոբէն իղբայրն է, 'Քնդար խորէր թոր' Եսաւ անդրանկութեան իրաւունքին և հայրական օրհնութիւնն ըրաւիս յաւ:

բազմի առաջարկներուն վրայ կը կազմուին, և կըցածին չափ ջանքերի աշտ բարեգուշակ եռանդը գրգռելու: Թամանակաւ իմ պիտելի և արժանապատիւ տիրոջ, այսինքն Անդրին քով որսաւթաղներ էի, և կոխին ամեն վտանգաւոր միջոցին անոր փառաւոր կարգմանակին կը հետեւէի. իր յիշատակը պատուելու լաւագոյն միջոցն էր իր աշան իրեն արժանի զուակ մ'ընել: Այն զառափաղը յանդիմութիւն տուաւ ինձ: Թագաւորը խրաժին մէջ ետեւէն կը քայլէ. զինուորի համարձակութեամբ կը խօսէի հետը. թագաւորին աշինքն իր կնկան անունը կը տայի, իր կնկան որ այնքան ծաղկահասակ և զեղանի էր և որու հետ անտարբերութեամբ կը վարուէր Լուի ԺԳ. « — Վեհափառ տէր, համարձակեցայ քեզ լուր մը, Քրանսան ժառանգորդ մը կ'ուզէ ձեզմէ, և ձեր պարտքն է դո՛ւ ընել Քրանսան »:

— Իբրեք, մարեշալ, ըրածդ մեծ յանդգնութիւն էր... երբ մանաւանդ զիտէիր անշուշտ թէ ինչ տարօրինակ համբաւ ելած է Լուի ԺԳի վրայդ:

— Անշուշտ, անշուշտ... Թագաւորի մ'իր իշխանութեան ժամանակ քանի մը ժամ զօրութիւն չունենալը հազուադէպ բան մ'է: Պատերազմը լննալէն ետք ճամբայ ելանք մայրաքաղաքն Երթալու համար, և մեր Բարիզ վերագնաւալը ճշմարիտ յաղթանակ մ'եղաւ: Նոյեմբերին 7 էր. արեւը հաղիւ կը ծագէր: Երբ քաղաքին գուռերը հասանք, թագաւորը կառքէն իջաւ, և զուարթութեամբ երկվարի մը վրայ նետուեցաւ: Իսկոյն իր օրինակին հետեւեցանք, ես և յիսունի չափ արքունականք: Ապա մեր ձիերը խթանելով արշաւակի վազեցինք փողոցներէն որք ամայի էին անակաւին: Չորս սուրհանդակապետ մեր առջևէն կ'երթային փողերու ձայներով: Այս ուրախագին փողերգութիւններէն, ձիերուն արշաւէն, տարօրինակ աղմուկներէն բնակիչներն արթնցան և պատուհաններն երեցան: Թագաւորը նշմարուեցաւ: Մեր յաղթութեանց լուրն արգէն լսուած էր, ուստի եռանդաղին աղաղակներ բարկեցին մեզի երբ կ'անցնէինք. Բաղաւորները խառնեցան մեր ետեւէն կը վազէին. մինչև Լուվրը եկան մեզի հետ,

և գեռ աչքիս առջևն են պահակներն որք զարմանալով պաշտպանողական գիրք կ'առնէին : Ա՛Տ, Մարիօն, գեղեցիկ օր մ'եղաւ այն օրը : Թագաւորն ալ մի և նոյն մարդը չէր. երեսը դաւաճութենէն կը խնդար, աչերն երջանկաբոյր տրտաւքով կը ընցուէին : Վերջապէս հեղվեախոյն պահակները ճանչեցին իրենց տերը : Պալատին վանդակապաւնները բացուեցան, Լուի նետուեցաւ, գաւիթէն անցաւ, ճեմասրահներէն անցաւ, վազեց համրութեց-իւր մայրը, և ապա անտիական թագուհիին սենեակը մտաւ ուր ներս գիրկն ընկաւ սիրաբար :

Պատճառներին այս պատմութիւնը սաստկապէս յաւելց գիտ :

Պատուական մարեշալն այս յիշատակէն գրգռելով կ'արտասուէր, և կը հիանայի այն անձնաւորութեան և նստիլական սիրոյ վրայ, որ Ֆրանսայի այս հին ազնուականներուն սիրտերուն մէջ կար, ազնուականներ, զոր գահիճ-պաշտօնեան ետքէն կոտորեց անվախ, անխոհեմութեամբն առանց գիտելու թէ իր տաղարը միապետութեան գահին հիմը կը հարուածէր :

— Այո՛, կրկնեց Պատճառներ, գեղեցիկ եղաւ այն օրը, բայց նոյնպիսի գեղեցկութիւն չունեցաւ հետեւեալ օրը : Լուի երեքտասաներորդին պահ մը սիրտ տալը հրաշք մ'էր. զոր այսօր թերեւս անկարելի է նորոգել : Թագաւորը շուտով ակտաւ իր վաղեմի ամեն անշնորհ քմահաճութիւնները, ամեն վէս սովորութիւնները՝ ի գործ գնել : Սակայն ծաղկահասակ թագուհին յղի մնացած էր. արդէն գէթ այս շահը ունեցեր էինք. ոչ աշխատանքս և ոչ խրատներս կորսուած էին : Եարմար դատուեցաւ թագաւորին չիմացնել յղութիւնը, այս իրողութեան մինչև տեղի ստուգադէս հաստատուիլը, և գրեթէ ուրախութեամբ մեկնեցայ Մօնթօզան երթալու համար, ուր՝ ինչպէս գիտեա՛ սա շուտիկ կազմինեաներն աղէկ ծեծ մը տալին մեզ Տը Լիւյն տարաւայեալին, և իր ռազմական բարձր տաղանդներուն շնորհիւ : Ընդհանուր զօրագիտ չէի, ուստի Մօնթօզանի մէջ մեր պարտութիւնն իմ փառքիս չփառեր : Բայց զժողովութիւն մը միայնակ չհասնիր բնաւ : Մօնթօզանի այս գձուձ ճակատամարտին մէջ մնաւ Մոյէէնի միտքն

զաւակը, այսինքն Դաշնակցութեան այն թաղաւորը, որուն յիշատակը միշտ կը պաշտուի բարիգոյիներէն։ Անոր մահը մայրաքաղաքին մէջ շտուեցաւ, և կարծուեցաւ թէ Սէն-Պարթէնիին իր քառասունի կոտորածները նորէն կը բերէր։ Խաժամուժ ամբողջը կալվինեաններուն վրան յարձակեցաւ անտիպիան դուքսին մահաւան վրէժը լածելու համար։ Կալվինեան աղանդաւորներու բազմութեան սպասեցին Շարանթոնի ճամբուն վրան ուր շինուած է տանից տաճարը։ Շատերը ջարդուեցան, և խռովարարները տաճարը կրակի տուին։ Հետեւեալ օրը նորէն խռովութիւն եղաւ, և Սէն-Մարսայի թաղին մէջ տրիշ կոտորածներ ալ տեղի ունեցան։ Կալվինեաններն ուղեցին դիմադրել, քաղքին զանազան կողմերէն կրակ ելաւ, և վտանգի զանգակն ամեն եկեղեցիներէն զարկաւ։

— Սուրբ Աստուած, գոչեցի, Լօրէնի մէջ չդիտէիք այդ իրողութիւններուն և ոչ մին։

— Ատի զարմանք չտար ինձ, Մարիօն։ Արգէն ըսի քեզ թէ աշխարհիս հակոտնեայ կողմը կը բնակիս։ Ասկից 'ի զատ մեր խեղճ Լօրէնցիներն իրենց մասնաւոր գործերովք բառական զբաղած ըլլալով, ոչ այնքան հոգ կ'ընեն ֆրանսային գործերը։ Սեպտեմբերէն զարօթածին նամակներ կ'առնուր. այս նամակներուն մէջ ինչ ինչ մանր պարագաներ չկային այն իրողութեանց նկատմամբ զոր քեզ պատմեցի։

— Չգիտեմ... Էմմանուէլ ինձ ցոյց չէր տար ամենին իր յարգելի բարեկամին նամակները։

— Թերեւս ցոյց չտալու յատուկ պատճառներ ունէր...։ Բայց կարծեմ թէ քիչ մը տաղտկալի կը դառնամ պատմութիւններովս։ Եւ որովհետեւ ինձ երբեք պատահած չէ տաղտուկ պատճառել որ և է անձի, սաստիկ կը ցաւէի, սիրելիդ իմ, եթէ նախ քեզ ձանձրոյթ տայի։

— Մարեշալ, մարեշալ, կը նայիմ որ զովեստ կը մուրաս։

— Չէ, յիրաւի կ'ըսեմ, չէ։

— Ներէ ինձ ուրեմն։ Այս միջոցիս շահախնդիի համատեղութիւն մը ցոյց կը տաս...

— Ո՛հ, ո՛հ, չեմ ձանչեր այդ համեստութիւնը :

— Երևակայե՛ պզտի համեստութիւն մը, առերևութապէս խիտ պարզ համբատութիւն մ'որ չնչին փառասիրութեան լաւագոյն կարծերուն երկուքը կամ երեքը իր զգեստին կապելէն ետք ծածուկ կերպով մը խօսակցութեան մէջ կ'սպրդի և վերջապէս ամենէն գեղեցիկ շողագործութիւնները կ'որոսայ միշտ :

— Այ չարասիրտ, գոչեց Պասոմբէր :

— Այոպէս քիչ մ'առաջուան խօսքդ հարկաւորապէս իզմէ հետագայ պատասխանը պիտի առնուր. «Ամենեւին, մարեշաղ, ձանձրոյթ չես տար ինձ, և զմայլելի պատմիչ մ'եմ» :

Պասոմբէր թիկ թողուց, և եկաւ զիս պազաւ չգիտեմ քանի անգամ. ալ հաշիւ չէի բռներ իր հետը :

— Արդ, կրկնեց Պասոմբէր, մայրաքաղաքն ամեն անասիկ անկարգութեանց ասպարէզ մ'ըլլալու պատրաստ էր, երբ Խորհրդարանին պարտիները վճիռ մը տուին բողոքականները օրինաց պաշտպանութեան ներքե գնելու համար : Այս խոհեմ միջոցն ընտանի պատերազմը արգիլեց : Լուի ԺԳ այն ատենի Բաբիլոն մէջ չէր. Կապրօնի մէջ կը պատերազմէինք, և Բոյանի պաշարման միջոցին մարեշաղութեան գաւազանն կ'ընդունէի : Այս պատերազմին մէջ թաղաւորը շատ անգամ խրամներուն հոգաբարձրին վրձն ելաւ, և մինչդեռ գունդերն իր գլխուն վերևը կը տուէին, ոչ վրայ և ոչ զարմանք կը ցուցունէր ան : Որքան կ'աշխատեմ քննելու այս բնաւորութիւնը, այնքան նուազ արժանայարգ վերեաց ինձ այն : Լուի ԺԳի բնաւորութիւնը վռնմուլութեան և փոքրոգութեան բաղադրութիւն մ'է : Այս թաղաւորը մեծ թաղաւոր մը կազմելու հարկաւոր հանգամանաց մէկ քառորդ միայն ունի : Եթէ արիւթիւն չառնեար, Անրի Չորրորդին տղան չէր ըլլար. սակայն՝ շիտակը ըսելով՝ ըստ իս՝ միայն քաջասրտութիւնն է իր տանցած յառկութիւնը. ոչ վեհանձնութիւն ոչ ալ բարեսրտութիւն ունի Լուի ԺԳ : Արդարութեան զգացումը չափանց է իր օրաին մէջ և մինչև 'ի բարբարոսութիւն կերթայ : Այս բարբարոսութեան մէկ աղետալի օրինակը տեսանք Կապրօնի մէջ : Չսո-

զեց ողորմիլ Նեկրերլիս քաղաքին բնակիչներուն, որոնց ամենքն ալ մորթուեցան կամ կախուեցան :

— Ի՞նչ քոսկում :

— Տասներկու դժբաղդներ փրկանք կը խոստանային : Մեճ դառաորը չհաւանեցաւ ողորմելու, և հաճելի բան մը սեպեց զայնոնք իրենց պարտեզներուն ծառերէն կախելը : Կոյսերը, աճուսնահիները կամ մայրերը, վերջապէս բոլոր կիները զինուորաց շտապարժեան մատնուեցան, և թաղաւորին մաքրաբարոյութիւնն այս մասին ամենեւին առարկութիւն մը չըրաւ :

— Սոսկալի՜ է պտի, մարեշալ : Իցիւ թէ Գլփինն* որուն ծննդեան կ'սպասեինք՝ իր հօրմէն քիչ մը հաւաք մաքրաբարոյ և քիչ մ'աւելի արդարասէր ըլլար :

— Ափսո՛ս, Մարիօն, այս ժամուս՝ ուր կը խօսիմ՝ ալ ոչ գլփին կայ, ոչ ալ գլփին ունենալու յոյս . . . : Յանցանքը տիկին Տը Էրվրէօզինն է :

— Զարմանք, և ինչո՞ւ համար :

— Պատճառը շատ պարզ է : Մարին, այսինքն տիկին Տը Էրվրէօզը Լուվրի մէջ ճանչցիր, գիտես թէ ինչպէս խենդ մ'է ան : Ան Տ'Օթրիշ, պզտի թագուհին ևս խենդ է անոր պէս . մտերիմ բարեկամուհիներ են տնոնք, և երբեմն անհաւատալի աղայութիւններ կ'ընեն : Այդպէս գիշեր մ'երբ պահուրտութի խաղ կ'խաղային սրահներուն մէջ, տիկին Տը Էրվրէօզ գետինը ձգեց թագուհին : Ծանր եղաւ անկումը, և ինն օր ետք Ֆրանսան զահաժառանգ չունէր : Հիմա կը մնայ գիտնալ թէ այս աղէտքը կրնայ դարմանուիլ երբեք : Իմ մասին կը յայտնեմ թէ շատ անօգուտ փորձեր ըրի Լուի Ժ-ը համոզելու համար : Այսպիսի մարդու մը դէմ հետզհետէ երկու անգամ շտապուիր այն յաջողութիւնը զոր ստացեր էի անգամ մը :

Պատճառիւ էր հառաչեց . իսկ ես քահ քահ մը ձգեցի :

* Dauphin, բառ առ բառ գլփին կը լատիներէնէ, այս առթիւն բառը ոչ էս թագաժառանգ արքայորդի կը նշանակէ :

— Այո, խնդրեմ, բառ մարեշալը. բայց ինձ ծիծաղաշարժ չե-
րեար խնդիրը: Տես թէ ինչ բանէ կախում ունին Գրեանային
ճակատագիրները: Երկու անգամ կնիկ պահալուտք կը խաղան
Լուվրի պալատին մէկ սենեկին մէջ. անոնց մին կը քայլի, կ'ընկ-
նի, և հայրենեանց բոլոր յոյսերը կը գերեկին: Արդէն ինչ ինչ
փառաստիրութիւններ կը զրգուտին. կ'ըսուի թէ Թագուորը զա-
ւակ պիտի չունենայ. մայր-Թագուհին պատժօնը կ'ուզէ կարգել.
.. այս ամէն բաները նորէն զործերը պիտի խառնաշփոթեն. .
.. Կրոնը տանի տիկին Տը Շըվրէօզն ալ, պահուրտութիւն խաղն ալ:
Մարեշալին թին բարկութեամբ կը զարնէր լճին ալեաց:

Ես միշտ կը խնդայի. վասն զի յիրաւի անոր գոգոհութիւնն
այլանդակ հանգամանք մ'ունէր, թէ և իր գաղափարն ստաղիւ
խիստ իրաւացի էին:

Ապագան իրաւունք տուաւ Պատմաբիւրին:

Հոս տեղն է խօսելու տարածայնութեան մը վրայ որուն ինչ
ինչ անձեր ուզեցին հաստատութիւն տալ:

Եթէ ընթերցողը կը կարծէ թէ այս Խառնաշփոթութեան
թեան կնիք մը կը կրէ, և հետեւաբար կասկածելի կը գտնայ
պատմութեան տեսութեամբ նկատուելով, կը սխալի. ամենէն
զգօնաբարոյ մարդերը շատ անգամ երևելի ստախօսներ են:

Զէ թէ մէկ այլ հազար անգամ լսեցի ամանց պնդելը թէ Ան
Տ'Օթրիշ Թագուհին քիչ մ'առաջ յիշուած գէպէն ետք զաւակ
մը ծնաւ, որ կրնար շատ աղէկ տարիլ. այս զաւակը զգուշա-
թեամբ վերցուեցաւ և Լուվրէն դուրս տարուելով պահուեցաւ:
Թագուհին թշնամիները միայն կ'ըրան այսպիսի ակնարկութիւն մը
ընել: Այսպէս անոնք կը ջանային կարծել յոյս հաստատութեան
թէ Թագուհին յանցական հնարք մ'ի գործ գրած է:

Սակայն վիժուամի իրողութեան գաղտնի պահուելուն միակ նպա-
տակն էր Լուի ԺԳ-ը այս մասին հոգ և հնհնութիւն ընելէ ազատ պա-
հել, և ահա այս պատճառաւ հինգամենայ սաղմը Սէն գետին
կողմի պարաիզին մէջ թմրի մը տակը գաղտնապէս թաղուեցաւ:

Այս իրողութիւնը տիկին Տը Շըվրէօզն լսած եմ:

Այնուհետև նե՛ղիջաւ անկեղծ բարեկամութիւն մը պահելու ինձ :
Ասկից 'ի զատ՝ տասներկու տարիէն ետք ճանչեցի այն կինն-
բուն մին որք այն տտեն Ան ՏՕթրիշին կը ծառայէին : Թագու-
հին օր՝ մ'իր քահանայութեան միջոցին պաշտօնէն հանած էր այն
կինը զոր ճանչեցի : Իրաւ է որ ճշմարտութեան զօրութիւնն եթէ
սանձաժ չըլլար այս կնկան ռիսակալութիւնը , կրնայի իր տիրու-
հիին Չանունը արատել կրցող ամեն բան ըսել տալ այն կնկան ,
բայց սակայն ասի գիծ մը չշեղեցաւ այն առաջին մանրամասն պա-
րագաներէն զոր տիկին Տը Շըվրէօզ յայտնած էր ինձ :

Թերեւս պախարակուիմ՝ այս շեղումիս պատճառաւ , բայց կը թո-
ղում որ գրիչս վազէ առանց նեղութեան և առանց ջանադրութեան :

Ասկից 'ի զատ այժմէն քիչ մը պատանեկան հասակէս անդին
անցնելու շատ գոհ եմ . ընթերցողը զիս ուրիշ տեսութեամբ մը
նկատելու պիտի սովորի սակաւ առ սակաւ , և զէթ ահաբեկ ա-
ղաղակ մը պիտի չարձակէ ինձ եթէ օրին մէկն երեօթս վրայ խոր-
շմներ նշմարէ :

Ասի ալ քմածին հաճոյք և պչրանք է : Դիներն անուղղելի են :

Օ՛ն , ետ եկուր , գեղեցիկ պատանութիւնս . յափշտակութեան
և հեշտութեան բոլոր գեղեցիկ օրերս , ե՛տ եկէք :

Ժընէվի լճին կապուտապեղ ջուրերուն վրայ սահող թեթև
նուակի մը մէջն եմ՝ ձեռքս սիրապէս Պասօմբէրին թեին վրայ
գրած : Մարեշալն ալ պահալուարի խաղին վրայ չխորհի , և
ինձ կը նայի տրփօրէն : Դոհակը մեզի մեղմիկ կ'օրէ , հովը մազե-
րուս մէջ կը խաղայ , և արեւը մարը մտնելու միջոցին իր ոսկե-
փայլ ճառագայթները կ'արձակէ մեզ :

Մեր ամենէն զմայլելի և վերջին շրջագայութիւնն եղաւ այս :

Հետեւեալ օրը Ժընէվէն մեկնեցանք Բարիզ վերադառնալու հա-
մար . մարեշալը չէր կրնար աւելի երկար տտեն բացակայ գտնուիլ
արքունիքէն , իսկ ես ալ երջանիկ էի աքսորին վերջ առնուլը
տեսնելով : Ուստի թող երեւակայեն թէ որքան զոհունակութեամբ
տեսայ մայրաքաղաքը , ուր Սէն-Մարսօյի արուարձանէն մտայ .
այս արուարձանը շքեղ երեցաւ ինձ :

Է

Պատժութիւնն հոգաբարձուն հաւատարմապէս կատարած էր իր տիրոջ հրամանները Յէ Թուրնել փողոցին մէջ ինծի համար խիստ վայելչաշէն պղտի տուն մը գնելով որ գաւթի և պարտէզի մէջ շինուած էր :

Այս տան մէջ փողոցին տղմուկը չէր լսուեր :

Գաւառական տուններուն պէս հանդարտութիւն ու միանգամայն բարիզեան բնակարաններուն պէս ժամն հաճոյական հանգամանք կար այս տունին մէջ, և երկու քայլի չափ հեռի էի Արքայական հրապարակէն ուր արքունեաց և քաղաքին ամենէն փառաւոր անձերը կը հաքուէին ման գալու համար :

Մարեշալն ուզեց ինքն անձամբ զիս տեղաւորել իմ նոր մնատանս (retraite) մէջ : Մանր մունր խնամք կը տանէր ինձ. իր քաղցր վարմունքն և ոչ իսկ վայրկեան մը փոխուեցաւ :

Պէտք է ըսել թէ զինքը քիչ մ'աւելի բարեկամութեամբ քան թէ սիրով կը տիրէի. վասն զի կ'սկսէր հաստկաւոր մարդ մ'ըլլալ ան : Իր մօրութիւն և մազերուն մէջ յանկարծ նշմարեւ էի քանի մ'անզգոյշ թելեր և ինչ ինչ մատնաւոր փունջեր որք այս սիրելի տարփածութիւն քառսուն տարեկանէն աւելի ըլլալը կը ծանուցանէին :

Բայց իր միտքը դեռ շատ կայտաւ էր և բոլորովին ներսառաւորական անստկութեամբ մը կը հանճարարանէր :

Իր տարիքին վրայօք սխալիլը ներնչի էր :

Երբ մայրաքաղաքը հասանք, Պատժութիւնը յայտնապէս որոշեց մեր փոխադարձ կացութիւնը, կերպիւ իւր կարգադրելով իզէ պահանջած սիրոյ աստիճանը :

— Սիրելի որդեակս, ըսաւ, քեզմէն քոսներեք տարի աւելի մեծ եմ. մազերս կ'ալկորին, և եթէ մինչև հիմա բարեհա-

Ճեցար չնշմարել այս ալեորումը, ինչ կը պատկանի քեզ նշմարել տալ։ Ինչպէս երկար տտենէ՝ ի վեր գիտես, Մարիօն, քեզի շղթայելու նպատակ չունեցայ երբէք։ Քու հասակիդ մէջ ազատութիւնն այնքան թանկագին գանձ մ'է որ չեմ կրնար քեզմէ յափշտակել զայն։ Քսկից՝ ի զատ ազատութենէդ քեզի չգրկելու պատուականացէս կը գայ հաշիւիս։ Սիրոյ խնկաւէտ դաշտերուն միջեւ բաղդախնդրութեամբ երբ ժու գաս, ճամբու մ'անկխնջ թերեւ ուրախութեամբ պիտի հանգիպիս ծեր բարեկամիդ, և ապահով եմ թէ պիտի չմերժես իրեն մրտենիի ոտս մ'ե համարոյր մը։

— Մարեշալ, ըսի, քեզի պէս երկու մարդ չկայ աշխարհիս մէջ։

— Ար կարծես, Մարիօն. շնորհակալ եմ երկնից եթէ տաօր կը պարտաւորիմ երանութիւնս։ Այսպէս դու ինքզինքիդ բացառական տիրուհին ես։ Թող որ գայ բաղդը։ Թէեւ կին է բաղդը, բայց չքամահրեր երկու գեղեցիկ աչեր և քաղցր ժպիտ մը. շուտով պիտի տեսնես բաղդին գուռդ զարնելը։ Կարեւոր բանն է չթողուլ թշնամիներդ որ նորէն չարչարեն քեզի։ Քիշիէջին պաշտպանութիւնն անհրաժեշտ է քեզի համար. նայէ՛ որ շուտով ստանաս այս պաշտպանութիւնը։ Հարկաւորութիւն չկայ քեզ պատուիրելու, սիրելիդ իմ, թէ տէրութեան պաշտօնէին հետ կը պարտաւորիս պշտաւորաբար ու միանգամայն խոհեմաբար վարուիլ։ Ընդհանուր կանոնն է ոչ ինչ շնորհել այն անձերուն որոնցմէ կ'ուզես ամեն բան ստանալ։ Պարտաւորութեանցս և պատշաճութեանց ներածին չափ ստէպ պիտի գամ քեզ այցելութիւն ընելու։ Մեր գաղտնիքները մեքն են. ուրիշներուն չ'այտնենք ամենեին։ Գաղտնիքը գիւտնագիտական յատկութեանցս մինն է, և մարդս չլանար ջնջելու այն բանը որտէ՛ս էութիւնն անծանօթ է իրեն։ Գեղեցիկ եղիր, նախանձագրգիռ եղիր, երջանիկ եղի՛ր. և յիշէ՛, Մարիօն, սա խօսքս. այն օրն ուր հաճելի պիտի ըլլայ քեզ ի՛նչ տեսնել յիս բարեկամ մ'ե. ոչ թէ սիրող մը, այլ անկերպութիւնն իսկոյն տեղի պիտի ունենայ։

Պաղաւ ձեռքս եւ աներեւոյթ եղաւ :

Յունս վերէն վար ժուռ եկայ , եւ վերջին ճաշակի համեմատ կահուած սրահներ ու օճնեակներ գտայ :

Պարտէզս շատ ընդարձակ չէր . բայց պատահանէս պուլվարին ձած ծառերը կը տեսնէի , նաեւ Մենիլթօնթանի եւ Պելվիլի գալարազարդ բլուրները , որոնց վրայ օպիտակ տուներ ցամաքի կ'երեւային՝ քմահաճ այծերու երամբ մը պէս :

Թուեցաւ ինձ թէ Կրասէն եւ իր կիներ բաւական էին ինձ ծառայելու համար :

Թերեզա շատ բանիբուն էր , եւ էրիկը բոլորովին գովելի ամուսնական բարեմատութեամբ մ'անոր կը հնազանդէր :

Տէպարօ իր նամակին մէջ արածօնութիւն տուած էր ինձ պահելու այս երկու ծառաները , որոնց ինծի համար ունեցած անձնօրութիւնն երբէք չպակսեցաւ :

Դուռս պահպանելու համար զոնապան մ'անհրաժեշտ ըլլալով , Թերեզա մասնաւորապէս խօսք տուաւ հայրը համոզելու որ գոնապահութիւն ընէ ինձ , եւ ահա Պիւլման՝ որ իր գերմանական տնհոգեք խօսուածքը չուղղած էր՝ իսկոյն տիկին Տը Մէնթ—Էվրէ մօնի ապարանը թողուց եւ եկաւ տունս անդաւորեցաւ :

Այսպէս Բարիզի մէջ էի միայնակ եւ ազատ , չափաւոր հարստութիւն մ'եւ առջեւ ապագան ունենալով :

Առջի երկու օրերը տանս ներքին կարգադրութեան յակացան . երրորդ օրը քիչ մը զարդարուեցայ՝ դուրս ելնելու եւ Արքայական հրապարակին վրայ ման գալու համար : Գրեթէ Բիշլիէյի քարտուղարին թէ հոն կրնար հանգիստիլ ինձ :

Երբ պատրաստ էի դուրս ելնելու , Կրասէն երեցաւ կառավարի հազուստով , եւ հանգիստաւորապէս ըստ ինձ .

— Տիկնոջ կառքը պատրաստ է :

— Ո՛ր է խելքդ , Կրասէն . կառք չունիմ ես :

— Ներեցէք , տիկին , կառքը քիչ մ'առաջ հասաւ : Խիստ աղւոր կառք մ'է այն : Իսկ ձիերն աշխետ—թուխ գոյն ունին եւ շատ հեղձութաց են : Տիկնոջ տունը կը գտնուիմ հոգաբարձու

թեան յատկութեամբ . բայց հպարտութիւն չունիմ , և ձիերը պիտի կառավարեմ բաւական է որ կրկին ամսական ընդունիմ :

— Էրիկդ մի՛թէ խեցած է , հարցոցի թերեզային :

— Ո՛չ , տիկին , պատասխանեց սպասուհին՝ պատուհանին մօտելով . ասկից կրնաք կառքը և ձիերը տեսնել :

Իսկոյն գացի աչքովս տեսնելու և հաւատալու համար :

Իրաւ էր ինձ ըսուածը :

— Ա՛հ , շարայարեց Արասէն , մուցեր էի տիկնոջ տալ սա գիրը զոր կառապանը յանձնեց ինձ . . . . Թերեւս կառուծիին հաշիւն է այն :

Անքուած պզտի պահարան մ'երկնցուց Արասէն : Մարեշալին տոմսակներուն ձեւը ճանչեցի :

Պասսովիէր իր սովորական լակոնականութեամբը յետագայ տողը գրած էր ինձ .

«Մարիժն , Խարիթեան քոյրերը չեն կրնար հետի երթալ » :

Աիրթ ճաշակ կար այս անակնկալ պարզեատրութեան մէջ : Պասովիէրին այս աղնիւ ուշագրութիւնը , հաճոյքը բարեպատեհութեամբ կրկնապատկելու այս սիրուն կերպը շնորհապարտ ըրաւ զիս :

Յիրաւի աւելի ճշմարիտ սէր և ընտիր աղնութիւն ուր կըրնայի գտնել : Քստն տարի աւելի կամ պակասն ոչինչ է այս մարդուն նկատմամբ որ այսպէս մտքի ու միանգամայն սրտի գեղեցիկ յատկութիւններ ունի :

Պասովիէր թող ըսէր ինչ զոր կ'ուզէր . յայտնի է թէ շատ սէր ունէր վրաս :

Իմ կողմէ ճշմարիտ ապերախութիւն մ'եղած կ'ըլլար եթէ իր վերջին խօսքին վրայ ինքզինքս անորմէն ազատ համարէի , հետեւաբար ես իմ հետ շատ գեղեցիկ որոշումներ ըրի : Այս որոշումներս բաւական երկար ատեն կատարեցի : Եթէ բնութիւնը զիս ոչ այնքան սաստիկ դիւրաբեկ ստեղծած ըլլար , այն որոշումներս աւելի երկար պիտի տևէին :

— Ինձ կ'երեայ, ըստ գոնապանն իր աղաաղեալ բարբառովն, թե կադքը շատ աղէկ կը յարմարի տիկնոջ:

— Իրա՞ն կ'ըսես, Պիւլման: Հողաքորթ մ'ես:

— Տիկինը կը հաճի՞ աղտի շնորհք մ'ընելու ինձ:

— Յօժարակամ: Ի՞նչ է խնդիրդ:

— Աստարեւապէս հոգ պիտի տանիմ տիկնոջ գիւնի մաւանին . . . :

— Հա՛, հա՛, շատ աղէկ, սիրելիս. բայց կրկին ամառկան չեմ տար:

— Լա՛ւ, ես կրկին ամառկանի աչք չունիմ բնառ:

— Ար հաւատամ, Պիւլման:

Արատէն հրաման առած էր՝ զիս Արքայական հրապարակը տանելէն առաջ քիչ մը պուլվարին վրայ ժուռ անելու. երբ Թուրնելի փողոցէն դառնալու միջոցին Բիշլիէօյին քարաուղարը նշմարեցի:

Սէն-Սօրլէն գէպ 'ի մեր ժամագրութեան տեղը կ'աղղէր:

Ապակին արագօրէն իջեցուցի:

Իջեցնելու առթիւ ելած ձայնը Սէն-Սօրլէնին գլուխը գէպ իմ կողմն գործադ: Ճանչեց զիս, եկաւ կառքին դուռը բացառ, և ներս մտնելով գոչեց.

— Լուսիքի պալանք:

— Բայց, պարո՞ն . . . :

— Բայց և ոչ իսկ վայրկեան մը կրնանք կորուսել, սիրելի բարեկամուհի:

— Ի՞նչ. միթէ վտանգ մը կայ ինձի դէմ:

— Անշուշտ: Ա՛ռ զին քեզի դէմ երևան հանել բանտարկութեան հին հրամանագիր մը, որուն աստեղծք գրեթէ նահատակն եղար Սէն-Վիգթօր Թաղին մէջ:

— Արեւիկ՝ է այդ բանը:

— Յիրա՞ր շատ այլանդակ գաղափար մ'է տիկին Տը. Սէնթ-Էվրմանին գոնապանը առեանգելդ: Վերադարձք կ'ամառ հիին ի մացնելու լաւագոյն միջոց մը գտնելը դժուարին է:

— Աստուած իմ . . . բայց ուր կը տանիս զիս :

— Պաշտօնէին տունը :

— Այդպիսի բան մը յայտնելէն ետք . այս հագուստով :

— Ափսոս . այդ հագուստով առելի՞ զմայլելի ես : Օ՛հ , մի՛ այդպէս դողար . Ե՞նք չենք այն անձերու կարգէն որք ճրագը գրուանին ձեռի՛ զենել կ'ուզէն , շարայարեց Սէն-Սօրլէն հեղինական ձայնով մը : և Նորին Բարձրութիւնն* այնքան կիրթ ձաշակի տէր է որ քեզի պէն աստղի մը խաւարաման զնդանի մը մէջ մարելուն չկրնար հաւանիլ : Մի՛ վախնար : Կոմսուհին անխառն պիտի սեպուի : Պառաւ կ'իններուն ներելի է խղճահարութիւն և շարասրտութիւն ունենալ . . . : Իսկ մենք , սիրելի գեղանի , ամեն տեսակ թողութիւններ ունինք սիրոյ քաղցր մեղաց համար :

— Քիչ մը սիրտ կը տաս ինձ , ըսի ծպտելով . բայց եկեղեցին ի՞նչ կարծիք ունի այս բանիս վրայ :

— Եկեղեցին շատ քիչ անգամ կը յանդիմանէ կարտիֆանլ-պաշտօնեայ մը , և յօթարակամ կը հաւանի որ ուզածին չափ ազատօրէն վարուի ան : Վատիկանի շանթերն ինչո՞ւ զարնեն որոնց որ կը դարպիւնեն զանոնք : Աղէկ միտքս եկաւ , Մարիօն , ինձ կը թուի թէ ոչ այնքան տրամուժ ես որքանքի մնալուդ : Տէպարօ կը կատղէր եթէ քեզի ալ աւելի պաշտելի և խելանի տեսնէր :

— Ի՞նչ կը նշանակէ ասի . . . բարեկամէ թերեւ միտք ունէր յուսահատութեան մէջ թողուլ զիս :

— Բայց անշուշտ , Մարիօն :

— Վայ պարծուկ , վայ . ամենեին չէի յուսահատեր . հաճէ՛ իմացնելու իրեն այս ըսածս :

— Ատի ըսելն աւելի դիւրին է քան թէ ընել : 'Չդիտենք թէ ի՞նչ եղաւ Տէպարօ : Ոմանք կը կարծեն թէ Լոնտրայի մէջն է ան . ոմանք ալ կ'ըսեն թէ Ամերիկա գացած է :

— Իր Թէօֆիլին հետ :

— Միշտ :

* Son Eminence.

— Ուրեմն էմանուէլ շատ կը սիրէ այդ մարդը :

— Սոսկալի կերպով :

— Ահա այդ կէտը չեմ կրնար ըմբռնել :

— Եւ ոչ իսկ ես : Քեզի պէս հրեշտակ մը զոհնել այդ գոր-
չելի անձին որ զիջքը անառակութեան, խաղամուկութեան, ամեն
հնարաւոր խայտառակութեանց գողը կը մզէ . . . : Բոլոր այդքանը
բաւ է այս մասին . . . : Կամու կայր դարձողներն իրենց պատժը
ինքնին կը գտնեն երբ իրենց աչքը կը գոցեն և անդունդը կ'ընկ-
նին . . . : Ա՛խ, Մարթն, շատ, շատ անգամ քու վրայ մտա-
ծեցի :

— Իրաւ կ'ըսես, պարոն :

— Ջարմանալ մի՞ ձեռքներ : Չկրցար մտնալ թէ վաճառա-
նաւին գաւառացի անտիպիան է կայտառ պատանուհին արդէն վի-
րաւորած է զիս :

— Ո՛հ, վերքը կ'երեւոյեալ թէ ծանր չէր, այնպէս չէ՛ :

— Ընդ հակառակն շատ ծանր էր : Ճակատագիրն անզթա-
թեամբ կը վարուի ինծի դէմ : Եր սիրեմ քեզի, այլ սակայն կ'ե-
րեւայ թէ ուրիշներուն քեզի համար ունեցած սիրոյն մասին անոնց
խորհրդակիցն ըլլալու պիտի պարտաւորիմ մշտնջենապէս :

— Աղէկ չեմ ըմբռներ միտքդ, պարոն :

— Վասն զի չես ուզեր ըմբռնել : Տէպարոյին խորհրդակիցն
էի . . . :

— Ե՛տքը :

— Այսօր ալ կարաինալին խորհրդակիցը պիտի ըլլամ :

— Հիմակ ալ աւելի չեմ հասկնար ինչ ըսել տգէղ :

— Ա՛խ, Աստուած վկայ, յօժարութիւն չունիս հասկնալու :
Եր կարծես որ քեզ նամակ գրէի կարաինալին պաշտպանութեան
ներքե կանուիլդ հաւաստելով եթէ ինքն անձամբ բռնադատած
չըլլար զիս գրելու : Բիշլիէօ անլուր կամք և անասելի հաստա-
տութիւն ունեցող մարդ մ'է : Երգում ըրաւ վերստին տեսնելու
իր խուցին մէջ երևող սիրուն արարածը . . . այո՛, երգում ը-
րաւ : Երբ մայր թագուհին հետ տեսութիւն կ'ընէր իր խուցին

մէջ, իր աչքին առջեւն տարդեր անցեր էին միայն, և անիծեալ հովհաննէսը հոն մնալով անընդհատ քեզի կը յիշեցնէր կարտինալին: Իր նոր իշխանութեան պատահականին վրայ հաստատուելէն ետք երդում ըրաւ մենապառնդ գանելու, և նպատակին հոռաւ . . . Ինչպէս Վյո մտին բացարձակապէս ոտոյդ տեղեկութիւն չտանիմ. ~~միայն~~ միշտ կանկամ ունիմ թէ սա սրիկայ Թէօֆիլն է իրեն տեղեկութիւններ առողջ: Թէօֆիլ կը ճանչէ Պուարօպէ արարը . . . որ նոյնպէս սրիկայ մ'է. Պուարօպէ կարտինալին Թաղթերուն մէջ լաւագոյն կերպով նշանակուած է. արդ. Բիշլէօ անշուշտ այս միջոցով իմացած է պատմութիւնդ: Ինչ և է, առաւօտ մը կարտինալը հրամայեց ինձ գրել Ցէպարօյին 'ի Լօրէն' որ քեզի ամենախաւաք հովութեամբ Բարիդ բերէ նորէն . . . Եւ որովհետեւ Ցէպարօ քեզի Բարիդ չբերաւ, վասն զի աւելի աղէկ կը սեպէր հեռուստ քան թէ մատուստ քեզ իմացունէ քեզմէ զատուիլը, նարին Բարձրութիւնը զիս ամբաստանեց ըսելով թէ առջի նամակս չդրեամ եմ: Իսկոտ բարեբաղդարար Էմմանուէլ եկաւ ըսաւ ինձ թէ երկրագունաթիս մը կողմը կրնայի երկրորդ նամակ մը հասցնել ձեռքդ . . . Արդ, ինչ կը խորհիս այս բանին վրայ, Մարիօն:

— Ստատիկ կ'ամբնդամ:

— Իրօք ամենալու պատճառ կայ. առկայն այս չէ ամենը, խեղճ աղջիկս: Պահ մ'առաջ Լուվրը գացի և տեսայ որ կարտինալը գարշելի բարկութեամբ մը համակուած է: Տիկին Տը Սէնթ-Էվլըմօն նամակ մը գրեր էր անոր Աստուած գիտէ թէ ինչ ոճով և ձևով: Նէ կ'ըսէ թէ դու թշուառ մը, ապերախտ մը, կորուսած արարած մ'ես . . . Թէ աստեանք բոլոր Բարիդին գայթակղութիւն տուեր ես, թէ նորէն պիտի գայթակղես զայն: Թէ իր մարդիկը կ'առնար. թէ . . . թէ . . . զեռ չգիտեմ ինչեր գրելով նամակին երկու երեսը լեցուցած է: Արտինալը կատղած էր չէ. թէ կոմսահիին գրած խել մը շաղակրատութեանց պատճառաւ, այլ վասն զի իմացած էր Բարիդ վերադառնալդ և վասն զի առկաւին չգիշար ունկնդրութիւն մը խնդրելու իրմէն: Այո-

ղէր քեզի Մարիֆի-օրնը չգտնել։ Մարիֆի-օրան իշխանդակ ժա-
նատուն մ'է որ գեւ իոր հաստաբուկեցաւ և ուր կը բանառին,
կ'ըսուի, շատ անգիցջ Մարիֆադիններ։ Յիշե՛ք քեզ կ'ըստէ .
... Ըհա այս պարտաւորաւ այնքան արտաբանեալ քեզի տա՛ թո՛ք :
Այս մարդը տէր է . կը վախճամ իջե՛նք : Զգալը թեւեւ զայ
կ'ափառսամ . հնազանդութեանս վայր կը փառլանք ինչ կ'ընտ
հաւատալ, Մարիօն, թէ քիչա կարեկցութեան արմատի իմ :

Կարծես շուտեք թողցեր էի Ան-Սօրլէին իտեքերը լսելով .
ինձ վարկանց կը պարտաւորէին չէ թէ իր տեսակ մը արհաւիր
խորքերը, վայն զի քեզ ինչ-եք իտեքն այս պարտաներուն բերքին
էջ կ'զկտէր քորի լայնի է ինչեք քորի արժեքը տնօրցող ինքա պարզ
ձեւաբանի մ'ապրեցութեանը լինել իմ վայր : այս խաղաղութեամբ
իր լրամ թանկերը . ասոնք կը յայտնէին ինձ ինչ ինչ խորագրու-
թիւններ որոնց մեքենան ինքա տեսանելի էր և կասկած չէր թէ
Թէօֆիլ տապանութիւն քանկեցոցած է զիս . անպատանալի կեցողով
Էմմանուէլէն զատկէտ և ուրիշ հարաւարութեանը արտաքին վայր-
լելու համար :

Մեր կտրին արագօրէն կը քայլէր : Բարեւարարը մեզս բռնե-
լով, ըսաւ .

— Մարիօն, անկարող ես երևան հանելու պատուով յանձ-
նուած գաղտնիք մը, այնպէս չէ՛ :

— Անտարակցոս :

— Երբէք, պիտի չգտնու որ. և և չէ՛ք : Տե՛ս քեզ լսելիքս :

— Երբէք :

— Արդ իտիմ ուրեմն, Մարիօն : Կը քամահրեմ Ռիշիէօն .
կ'ասեմ այս անարժան, քուտկալը որ. կ'երևանայի թէ ամեն բան
կը պարտաւորի իր կամքին ներքե ինչպէ՛ցի : Կ'արհամարհեմ այս
կեղծաւոր եկեղեցականը, որուն ամեն խաղան և արմն գործքը տա-
լինէ կ'ազնեցանան, որ զնստուած և մարդերը խաղաղութեան
միջաւ, որ ոչ սիրաւ, ոչ ուղղամտութեան, ոչ խելիք, ունի, և որ
բուն կարողութեան ինչեքին տակ ամեն տեսակ մարդութեան
կը պահաւին :

«... Անգիր. Բառաւած. հաւատամք արդեօք այդ նկարագրութեան».

— Հապա կը գեղեկն հաւատալու, Մարիօն... : Սառանան ինքն է այն անձն որն. հիմա այնքաւ լաւին պիտի ընես :

«... Այն Բառաւած իմ».

«... Կարող եմ ասել ինչ որ աստիճանը գրեթէ զբաղեցրած լինենք ամենէն անձն է : Կը պիտի գտնուի. այնպէս չէ, արդէն ըսի քեզ սիրելու... արդ լաւագոյն կը համարէի ինչոքս փնջի վերջը անգիտելի նմանքու համբերելու. հաւանք քան թէ քեզի այս կատարելագործին նկարանկարն մտածուած տեսնել : Ան վերջապէս պիտի գիշատէ իրեն մտածող ամեն բան :

— Յիրաւի, պարտն, զարմանալի խաղերի վճռես ինձ : Թոյլ կը տամ քեզ ար նկարագրես պաշտօնական, եթէ հաճելի բան է քեզ զան նկարագրելու. սակայն վախերուդ մէջ բան մը կայ, որ ինքի համար փոքր թիւմանակն է : Նենթաբան թէ կարախալը կրնայ զիս սիրելու խօսք ընել հետս :

«... Հարցմանդ կը զարմանամ. ապահով եմ թէ քեզն սիրելու խօսքեր պիտի ըսեմ :

— Ըստ արդէն... և զիս իր պատառաւոր առաջարկութիւնները քննարկելու կարգը կը կարծես :

— Ես չեմ, թանկեց Սեն-Սօրլէն :

— Հա, բայց գիտե՛ս որ վտանգաւոր է եղեր այդ կարախալդ. իր բնածը պիտի իրնա տխրութեամբ ինքնապէս մ'է... : Հա, հա, ներքէ, խեղճ իմ Սեն-Սօրլէն, ողբաղին կերպարանդ տեսնելով խեղուկս չեմ կրնար զոպել... : Կատա-վանդ մ'է ան, քեզ. ասէ՛կ. կ'ընան լայնակի զննք : Եթէ աչքը իմ վրայ նետեց, կը ցաւիմ. վտան քի զննք տարաբանի երկիրներէ անցունելու ասքա. կրցող կիւն եմ : Կարեւոր կէտն է քաւական փաղաքել զան իր պաշտպանութիւնը ստանալու համար : Իսկ միւս մասերուն քեզ միայն մէկ բան պիտի քննեմ. բարեկամ, և լսելիքս խիստ սեփական քան մ'եմ. թէ քեզ հարցաւորեանս մէջ թիւմանութիւն կայ, բայց գիտե՛ս որ սրտի աշնուութիւն, կրօնական սկզբունք

ունիմ գեւ, և ըստ իս չկայ բան մ'որ այնքան արհամարհութիւն և պժղում տայ ինչ որքան կը տայ զիս սիրել առաջարկող անկողնական մը:

— Ապրիւս, Մարիոն, ապրիւս. սիրելի է ինչ լսել այդպէս պատճառաբանելդ . . . . Ա'իս, դժոխապարտ վարտիկալ, ինչ-կաւասի դեր խողովներու չափ-կը նուազեց . . . . Կեցի՛ր, այդ պատական սկզբունքիդ մէջ, Մարիոն, կեցի՛ր:

— Աներկիւղ եղբի:

— Արդ, շարադարեց Յեն-Սարլէն. դաշտիկ քիչ մը թէ այս կրկնակի խաբէրան թե՛ փորձ ըրաւ իր քնիկ տեսներու ետեւը ինչ բացատրելու համար:

— Հետաքրքիր եմ խնամելու:

— Ուզեց հաւատացնել ինչ լիւի հետք . . . քաղաքական դարձնելու վրայ խօսել կ'ուզէ:

— Բայց . . . առի վարելի բան է, և դու թերեւս զրգարաւթիւն կ'ընես սուրբ մարդուն գէմ:

— Աստուած չընէ. իր նկատմամբ արդէն այնքան շատ ճշմարտութիւններ կան որ զրպարաւթեան հարկ չկայ: Արեւոյի առջին ինչ ինչ կիներու անուններ, զոր ինք կ'արտասանէ անասի մը կերպով, տեսակ մը նայուածքով . . . և այս մնասն չեմ տեսներ ընա:

— Այդպէս, ըսէ, որո՞նք են այն անունները:

— Նախ օրիորդ Յը Մանթօրէնի, և Մարի Յը Վիներոս, իր աղ որ քեռաղջիկը:

— Իր քեռաղջիկը կը սիրէ:

— Հաա . . . պատուական վարտիկալն իր բաւոր ընտանիքը սրտին մէջ կը կրէ: Ասե նաև ակիկն Յը Ըօլն, ակիկն Յի Գարժի, և երբեք պիտի չգուշակես թէ սիրոյ մնասն միշտ ճիշդ կերթան իր փառասիրական յոյսերը:

— Ներէ: Վարդադպրերուն և դաշտին արկածը կը յիշեմ:

— Ո՛հ, չգիտցար, սիրելիք իմ: Բազուհիներն իրարու կը յաջորդեն, բայց չեն նմանիր:

— Ե՛նչ. կարախնալը կը համարձակի՛ր . . .

— Եպֆանց խօսէ . . . ամէն բանի կը համարձակի. Կը վախնամ երբ միտքս կը բերեմ ողբաբանութեանց և սիրադիւններու այն անլուր բազմութիւնը որոնց անգլխաբար կը դատապարտէ դրիչս, վասն զի, պիտի գիտնաս, Մարիօն, թէ, նոյնին Բարձրութեան ժողովրդական բանահփառեմ, և եթէ մերթ քնդ մերթ բահահիւտական քանի մը պղտի գրեւածինը ընդունիս, պտանց վախի կրնաս պնդել թէ հեղինակն ես եմ. Վերադիւնալ տիկինները կարգ ըստ կարգէ մասպիտ աքաղաղութիւնները ընդունած են, և անոնց ընթերցումէն զեմ կարծեր թէ շատ զգալի կերպով յուզուած ըլլան։ Ամէն կողմէն յաղթուած ըլլալով կարախնալը, յոյս ունի այսօր փառաւոր յաղթանակ մը տանելու որպէս զի իր պարտութեանց նախատինքը սրբէ։

Լուվրին կը մօտէինը։

— Հնորհակալ եմ, պարոն, տուած ծանրադին տեղեկութիւններուդ համար, ըսի Սէն-Սօրէնին, և այդ տեղեկութիւններէն օգուտ քաղելու կերպով պիտի վարուիմ։

— Երգում կ'ընեն անգութ ըլլալու, Մարիօն։

— Կ'երդնում։

— Մտածէ որ ես ինքս կարախնալին սենեակը կը տանիմ քեզի։ Ինծի համար մեծ նուապտութիւն մ'եղած կ'ըլլայ, եթէ նոր պարտութեան մը չենթարկուի ան.։

— Այո, պարոն, հանպիստ եղիւր. կուտաի գեր խաղցնել պիտի չտամ քեզ ամենեւին։

— Չարտոնիտ . . . հոգ չէ, ծաղրէ՛ զիս որքան որր կը հաճիս, բուական է որ նորին Բարձրութիւնը յաղթուի։

— Ինչ'դ՞ Բարձրութիւն։ Կը նայիմ որ սառուղի իրեն մտերիմ ըրած է այնպիսի անձեր որք ախորժելի կերպով կը հաստատեն իր համբաւը։

— Սիրելիդ իմ Մարիօն, եթէ Պ. Տը Բիշէի-օ իբր կրօնաւոր իր պարտուց շաղէն չխոտորէր, եթէ իր տիրապետութեան տէրը նուազ, ինքնամոլութիւնն և խորամանկութիւնն ոչ այնքան

աստիկ ըլլային, իր համբաւը նուազ կազմածելի կ'ըլլար, և ետ
ալ չէի բռնադատուեր կեղծաւոր փորձերու դէմ քեզի զԳՅԶ Կե-
ցնելու :

Աստքը կանկ կ'աւնոր :

Արտաէն գոնակը բացաւ :

Տէ Թուրնը փողոցէն Սէնթ-Անթուան փողոցը, Օթթը-Տը-
Վիլը և քարափնորը հասած էր ան : Լաւիի պալատը կը մտն-
նէինք Սէն գետի կողմէն : և հարաւային գոնակէն :

Բիշլիէցին քարաուղարն աղաչեց որ քողոս վար առնու՛մ : և զի
անցուց պղտի և մթին փողերէ ոքոնց մէջ մարթ ընդ մարթ միայն
մօրուսաւոր Հելվետիացիի մը կը հանդիպէինք, որ Պիւլմանին
գերմանական արասանութեամբը հրամանախօսը կը հարցնէր միշտ,
և կամ վայելապէս ոլորուն պետիվ հրացանակիր մ'որ զաղզիա-
կան արտասանութեան մասին տելի զգուշութեամբ կը խօսէր մը
հետ :

Հինգ ռոպէի չափ քայլէլէն ետք Սէն-Յօրլէն կանկ առաւ
քանդակուած փայտակերտի մը քով :

Դուռի որ և է երեսոյթ մը չէր նշմարուեր : ուստի կը պատ-
րաստուէի հարցնելու իրեն թէ պատերը վար առնելու համար
աստուածաշնչային փողարը տնէր, երբ փայտակերտին մէջ պա-
հուած կոճակ մը հրելը, և փայտակերտին իմ առջև մեկուսիլը
տեսայ : Առաջնորդս շարժումով զիս հրաւիրեց ծակէն անցնելու՝
ինքը գուրս ձաւով :

Փայտակերտն իսկոյն գոցուեցաւ նորէն :

Մինակ էի նորին Բարձրութեան, Տը Բիշլիէօ կարտինալին
հետ :

Պաշտօնեան զիր կը զրէր սեղանի մը վրայ, ուր բացուած տե-
ղադրական քարտէսներ, բաց նամակներ, ծանօթադրութիւններով
ուռեցած թղթակալներ և Պետութեան կնիքովը դրոշմուած մա-
գաշաթներ կային խառն ի խառն :

Նախ ուշադրութիւն չըրաւ ինձ :

Ներածութիւն տարօրինակ հանգամանքէն արդէն բաւական յու՛

զուած ըլլալով՝ գրեթէ վախցայ զիս այս խուցին մէջ, այս մարդուն առջեւ անմենելով որ իր գիրը կըշարունակէր, և որպէս չէի համարձակեր ներկայութիւնս նշմարել տալու :

Աւերջապէս զիջաւ վեր ընելու գլուխը, և լռեւեայն ինձ թիկնաթու մը ցոյց տուաւ որ չմինէային քոյն էր :

Գացի այս թիկնաթուին վրայ նստայ, աշխատելով փարատելու վեհերօտութեան տպաւորութիւնը որ զիս գրաւեր էր :

Թէեւ ապրիլ ամսոյն միջն էինք, և թէեւ եղանակը կ'սկսէր բաւական մեղմ ըլլալ, բայց և այնպէս կրակարանին արնձեայ ահագին գունդեր ունեցող երկաթներուն վրայ քանի մը փայտ կը վառէր շթրտուքով :

Գիտեցի թէ կը գտնուէի ճիշդ այն խուցին մէջ ուր ատենօք էմմանուէլին և Սէն-Սօրլէնին հետ պահուած էի :

Խուցին ներսն ահադին մատենատուն մը կար : Պատերը Պերկամի գրեթէ սևագոյն թաղթերով ծածկուած էր, և տամբակայ ծանր վարագոյրներէն աղօտ կիպալոյս մը միայն կ'անցնէր, կրակարանին երեքուն ցոլումներուն հետ կը միանար, և այս սենեկին սոսկալի երևոյթ մը կը տար :

Լուի Երեքտասաներորդին ձիաւոր մէկ մեծ պատկերը կախուած էր ճիշդ այն սեղանին գիմացի կողմէ ուր Բիշլիէօ կը գրէր, և կարծես թէ կենդանութիւն կ'աւնար խուցին այս ցնորակաւ նշոյլներէն : Թաղաւորին զէն ու զարդն անթերի էր, բանուած մեծ օձիքին և գօտիին հետ որ զբահին վրայ նետուած էր : Չիին դաւակին էտեր սպասաւոր մը ծփին փետուրներով զարդարուն սաղարարը բռնած էր :

Սենեկին մէջ մի անկիւնը հանդտեան անկողին մը կար :

Աչերս այս տխուր սենեկին սովորելով, հոն հոս քանի մ'աշխարհային նկարներ նշմարեցի, որք թէեւ անպատկառ չէին, բայց սակայն քիչ մ'անյարմար երեցան ինձ Եկեղեցիին մէկ իշխանին աշխատութեան սենեկին մէջ :

Բայց բան մ'աւելի զարմանալի երեցաւ ինձ. այսինքն քովս, չփնէային միւս անկիւնը նուազոյն թաւէ շքեղ կողով մը տե-

այս որուն մէջ տալիտակ աղւոր կատու մը հինգ ձագ կը դիւցնէր :
Ատրտինալը յանկարծ դագընցաւ գրեւէ , և բռնական թիւս
ձայնով ըսաւ ինձ .

— Անունդ ՏՐԼՕՐՄ է :

— Այո՛ , տէր իմ :

— Քանի՞ տարեկան ես :

— Քսաներկու :

— Հը՛մ , աղւոր ես , օրիորդ , թերեւ հոգիդ փրկութենէ զրկե-
լու չափ աղւոր ես :

Իր թիկնաթուռը չմփնէյին մօտեցուց , զոյգ մ'ունելիք առաւ ,
կրակարանին երկաթներուն վրան դրաւ գունագեղ շղուակաճներու
մէջ զետեղուած ոտները , և օկտաւ կրակը խառնել մտախոհ կեր-
պարանով :

Ժամանակ ունեցայ զինքը հանգստութեամբ քննելու :

Իր դէմքը խստութեան դրոշմ մ'ունէր որ առջի բերան նայե-
ղին ուշադրութիւնը կը գրաւէր : Սակայն զիմական պիծերը կա-
նոնաւորապէս զեղեցիկ էին : Քիթը կոր , աչերը մեծ ու վառվռաւ
և շուրթերը վարդագոյն ու փոքր ինչ ցցուած էին : Ծայրաւոր
մօրուքն և ականջին վերեւէն ու դակին մէն մի կողմէն վեր ձգուած
մազերը այլանդակ կերպարան մը կը տային անոր : Ողորկուած օ-
ձիք մ'ունէր որ անոր կարմիր պարեգօտին վրայ իջած էր հարթ
ձեով , և որուն ներքեւ Սէնթ-Էսթրիի մեծ ժապաւենը խաչին հետ
կը նշմարուէր :

Վայրկեան մը լուռ կենալէն ետք Բիշլէօ ունելիքը վար գրաւ
և դէպ իմ կողմն դարձաւ :

— Օրիորդ , սաստիկ դժգոհութիւն առեր ես տիկին Տը Սէնթ-
Էփրմօնին , ըսաւ նախ :

Իր ձայնն ոչ այնքան բիրտ էր հիմա : Արթնեցի իսկ գուշակել
թէ իր շուրթերը ժպտելու դիտաւորութիւն ունէին :

— Բա՛բէ , ըսի՝ կարտիճալին ձայնին և շուրթերուն այս բա-
րեօրեական փանաքի փոփոխութենէն համարձակութիւն առնելով ,
տիկին Տը Սէնթ-Էփրմօն շատ խստիւ վարտեցաւ անփութ խեղճ

ազգէան մը գէմ . . . : Իմաստուն խրատներ աւելի ապահովապէս
աղղէին զիս զուցէ քան թէ խտտութիւնը :

— Կ'ըսուի թէ անօրինակ պչրասիրութիւն մ'ունէիր, իրան է :

— Կը խոտովանիմ, պատասխանեցի՝ միամտապէս վար ընելով
աչեւրս . բայց քիչ մը տարեքո և սեռս էր այն պչրասիրութեան
պատճառը :

Բիշլիէօ ուղղակի ինձ նայեցաւ անբարբառ : Ամօթահարի պզտիկ
կերպագրան մը կ'առնէի որ անշուշտ բարեպառտե՛հ էր :

Երբ կարտինալը զիս յոտից ցղլուխ լաւ մը քննեց, նորէն
առաւ գննելիքը, և վերստին խարդիկները չարչարեց, մրմրալով .

— Ախրուն է նէ :

Լաճիկ մկուռի ըստած այս ողորալի խօսքը, և շարապարեցի՝
առանց սպասելու որ ինձ հարց ու փորձ ընէ .

— Կոմսուհին զիս կը մեղադրէ ըսելով թէ ուղեցի կարգուիլ
իր տղուն հետ : Այս բանը պէտք չէ որ իբր ոճիր մը նկատուի,
վասն զի մոլորութեան ազատելու համար ամուսնութիւնը կը պա-
հանջէի :

— Ա՛հ, ըրաւ Բիշլիէօ, պատմէ ինձ այդ իրողութիւնը :

Ձեռքը թաշեայ կողովին մէջը մոեց, և հետզհետէ հինգ պզտիկ
կատուները դուրս հանեց : Ասոնց մայրն իր սրունքովը կը շփուէր՝
իր սովորական բո-բո- ձայնը հանելով :

Իրողութիւնը բնաբանէն սկսելով պատմեցի՝ որպէս զի Մարի
Տը Մետիսիին և դաշոյնին արկածին վրայօր խօսելու առիթը ու-
նենամ : Երբ պատմութեանս այս պարադային հասայ, Բիշլիէօ
տարօրինակ կերպով մ'ինձ նայեցաւ :

— Ըսէ՛ ինձ նայիմ, օրիորդ, ի՞նչ խորհեցար թաղուհիին այդ
բարկութեան վրայ :

Հարցումը շատ կը շփոթէր զիս :

— Բայց . . . թոթովեցի :

— Համարձակ խօսէ՛ :

— Զէ՛ր Աստուած . . . խիստ քիչ խորհելու աղետալի սովո-
թութիւնը ունիմ, Յորազան տէր . . . և այն պարադային մէջ ա-
մենին բան մը չխորհեցայ :

— Յիրաւի, ճարտար պատասխան մ'է տաի, ըստ կարծինալը ժպտելով. խելք ունիս, օրինորդ:

— Ձեր Բարձրութիւնը զիս կ'ստիպէ խելք տննելալ:

— Պատասխանդ աւելի կը հաստատէ խելանի ըլլալդ:

Իր թիկնաթուղ իմինիս մօտեցոց:

— Կը պարտաւորիմ ըսել քեզ, շարայարեց, թէ մեր այսօրուան տեսութեան փոքր ինչ պատճառն է այն արկածն որուն ապամայ ականատեսն եղար: Փափաք ունեցայ միշտ ճանչելու այն պատճենուհին որ ինծի համար իր կեանքը վտանգի մէջ տեսաւ. . . . Սէն-Սօրլէն հարկաւ այս կէտը իմացոց քեզ: Սակայն ինքն իր կողմէն մեկնութիւն մը չաւելցոց, կամ չհամարձակեցամ այս կամ այն ենթադրութիւնն ընելու այն այցելութեան նկատմամբ զոր քեզմէ կ'ուզէի:

— Ո՛չ, տէր իմ:

Այս սուտը կէս մը միամտաբար և կէս մ'ալ զարմացման ձևով նետեցի, և իր հետեանքն եղաւ տնմիջապէս համոզել բանակիցս: Բիշլիէօ յայանի զոհոնակութեան կերպով մը շարայարեց:

— Սէն-Սօրլէնին բոլորովին վստահ եմ, և այս վստահութիւնս չարաչար գործածելու զինքը անկարող կը կարծեմ:

Ասի ըսելէն ետք պզտի կատուները պարեգօտին մէջէն հանեց և վրաս դրաւ:

— Քիչ մը զգուէ՛ սիրելիներս, ըսաւ:

Մայրն իր ձագերուն այս տեղագիտութիւնը տեսաւ, կարծես վրդովեցաւ և վերջապէս ինքն ալ ծուկկերուս վրայ ցայտեց:

Քիչ կը սիրէի այս մեքենայութիւնը, և այս կերպով կատուներ սիրելու հրաւիրուիլս ամենեկին անորոշելի չէր ինձ:

Նոյն միջոցին Նորին Բարձրութիւնն օտք ելաւ և զնաց իր մատենատունին մէկ խորշէն բան մ'առաւ և ինձ բերաւ:

Բերածը հովահարս էր:

— Օրինորդ, պատմութիւնդ յիշեցոց ինձ թէ կը պարտաւորէի բան մը վերագարձել քեզ: Իբր թանկագին իր մը պահեցի ասի՝ քեզ տալու. ասիթիւն սպասելով:

Բիշլիէօ հովահարը ինձ երկնցոյց :

Ձեռքը թեթեակի սեղմեց խոնս . ապա նորէն նստելով և իր թիկնաթոռը առելի մտեցնելով սկսաւ կատուները ընտանեքար զգուել նոյն իսկ ծունկերուս վրայ :

Ինքզինքս պաշտպանողական վիճակի մէջ դնելու ժամն եկած էր :

— Աշո՛ր կենդանիներ , այնպէս չէ՛ , կ'ըսէր ինձ կարտինալը . Ի՛նչպէս շնորհալի են : Ի՛նչպիսի կակիլութեամբ և դիւրութեամբ կը շարժին : Մանրանկար վագրեր են ասոնք :

Բիշլիէօ միթէ պարզապէս կառուի ցեղին համար ունենալ ձեռնցոյցած իր զարմանալի տրիփին տեղի կը տար , և կամ միթէ պատրասկ մ'էր այս իմ հետ մտնելու համար ընտանութեան ճամբայ մ'որ կրնար շատ հեռի աւանիլ զիս :

Պերեակայեմ թէ այս երկու պատճառն ալ կար :

Սառաիկ նեղութիւն կ'զգայի րօպայիս վրայ խառն 'ի խառն խլբտող այս թաթերէն և ձեռներէն : Վ'զգայի թէ կաթուններուն աճնէն վտանգաւորն էր ան որուն վրայ Սէն-Սօրլէն խօսած էր հետս : Եթէ գրգռէի զինքը այն միջոցին ուր իր թաթերովը կը զգուէր զիս , ետքէն անոր ճիրանը զղալու մեծ վտանդին կ'ենթարկուէի :

Այս պարագայիս մէջ նեղութենէ աղատելու լաւագոյն միջոցը սեպեցի ռաստիկ աղաղակ ո՛րարձակել և նուաղիլ ձեռացնել :

— Ա՛հ , խեղճ որդեակ , գոչեց կարտինալը , վերաւորեցին քեզի . . . : Պորի՛ք , մատնիչներ :

Բիշլիէօ մայրը արտաբանց , ձայերը կողովին մէջը նետեց , և սկսաւ պարտ սեպել իրեն լանջակալիս վերի մասին կոճակները քակել , կարծելով թէ շնչառութիւնը վերահաստատելու և զիս նուաղութեամբ օթափելու ամենէն պարզ միջոցն այս էր :

Բայց Եկեղեցիին մէկ իշխանը սենեկի սպասուհիի մը դերը կատարելու չէի ուզեր պարտաւորել :

Աչբոս բացի նուաղուն ձեռով մը , և տկար ձայնով մը մրմրացի .

— Բան մը չէ , տէր իմ . . . ամենեկին վէրք չտուին ինձ կատուները . . . : Միայն թէ չէի համարձակեր ձեզ ըսել կատու-

ներուն դէմ ունեցած ատելութիւնս զոր չեմ կրնար զտալ . . . վասն զի մանկութեան հասակէս 'ի վեր ունիմ զայն :

— Իբրո՞ւ կ'ըսես . . . շատ զարմանալի բան է ասի . . . : Օ՛հ, հանգչէ :

Եիչ մ'ազ տուա ինձ . ձեի համար աղէն քիչ մը շնչեցի :

— Ա՛հ, շատ աւելի ազէկ եմ, տէր իմ, և հիմա կրնամ պատճառութիւնս շարունակել :

— Զէ՛, անօգուտ է շարունակելը, ծայրէ 'ի ծայր գիտեմ զայն : Պահ մ'առաջ դիտմամբ քեզ պատմիլ տալի այն իրողութիւնը . այս կերպով կ'ազէի որ մամանակ ունենանք հանդիսաւ լլլալու միասին . . . : Փակք Աստուծոյ, ահա հանդիսս եմք :

— Ի՛նչ . շեր Բարձրութիւնը դիտէր . . . :

— Լուրբի մատուռին շինծու ամուսնութիւնը . . . այո՛, այո՛, Սէն-Յօրլէն այդ ամեն պարագաները մի առ մի պատմեց ինձ, և ներգացած եմ տիկին Տը Սէնթ-Էվրոմօնին դէմ քանի որ ան գիտականաբար ցաւցոց այդ թաշնման, վարդազոյն թարմազը այսին ազուար անդուար, մինչդեռ աւելի քաղցր վարմունքի արժանի էր այն :

Իշիլիէօ յայտնապէս ողորդաբանութեան անհամութիւններուն մէջ կ'ըմբէր :

Իր նայուածքն զւնէր յանգղնութիւն մը զոր խօսքերը տակաւին չէին համարձակեք առնուլ :

— Ա՛հ, տէր իմ, ըսի կարմրելու ջանալով և ճշմարիտ զղջումի կերպարան մ'առնելով, այդ ոնայն առաւելութեանց գոգիւսը մի ընէք . բա՛րէ, բնութիւնը մեզի աւելի ապահովապէս կորսեան մատնելու համար է որ այդ առաւելութիւնները կը տայ մեզ՝ որ տկար կիներ ենք :

Հետազննին նայուածք մը յառեց իմ վրայ և կտրծեա թէ ուղից մինչև հողիիս խորն իջնել : Շատ համարձակութեամբ տօկացի այս տեսակ մը բարոյական խաղաղութեան, և իմ զղջումի կերպարանն առանց բնաւ այլալլելու, շարացարեցի :

— Յանցանքիս և անցեալ պըրսոնիքութեանն ապաշխարանքը բո-

լորովին կանոնաւոր ընթացքով մը կրելու նպատակը կազմեցի . ահա այս պատճառաւ վստահութեամբ ձեզ եկայ , տէր իմ Սրբազան : Զիս թերեւ անարժան չպիտի համարե՞ք ձեր հզօր պաշտպանութեան , և պիտի արդիւնք տիկին ՏԸ Սէնթ-Էվրմանը հալածելու : Խեղճ պզտիկ աղջիկ մ'որ՝ ձեր ոտքն ընկած երդում կ'ընէ տանափոքր դայթակղութեան անդի չափաւ իր կենաց մէջ :

Այսպէս ըսելէն ետք ձեռնամած ծունկի վրայ եկար իր առջև ճակատ վար ընելով իբր քէ իր օրհնութիւնը ուղէի :

Այո , Նորին Բարձրութիւնը , կարախնալ Րիշլիէն ինչ ինչ խիստ փափուկ խնդիրներ խառնելէ արգիլելու համար այս վարպետութիւնը բանեցուցի , և այս կերպով վարուելու համար ով որ զիս մեղադրէ , իքաունք չունի : Անդժաւորութիւնը փայն իրեն յատուկ զէնքովը յաղթուելու կը հաւանի :

Այս պարագայիս մէջ կրօնաւորին շնորհիւ միայն կրնայի ազատիլ մարդէն :

Րիշլիէն . զիս իր առջև ծունկի վրայ եկած տեսնելով ունքը պատեց ահարկու կերպով մը , կզակս վեր քրտու իր չոցաքեղ ձեռքովը , և մինչև բիբիս տակը ծռուելով՝ ըստ ինձ :

— Յոռամ թէ կոտակերգութիւն մը կը ներկայես , այնպէս չէ :

— Ո՛հ , տէր իմ Սրբազան : Կրնա՞ք կարծել . . . :

— Օրիորդ , այդ հրաշալի դարձիդ հեղինակն անշուշտ Ձեզմբոն է , որուն քրիստոնէական զգացումները կը ճանչնամ , այնպէս չէ :

— Ձեր Բարձրութիւնը իրաւունք ունի զիս նուազեցնու . . . վասն զի ճանչեց ան անաւակութիւններս և կը տարակուսի զգլուսիս վրայ :

— Լ . է . ոտք ելիր , գոչեց՝ ոտքը դեմինը զարնելով :

Սկսէի վախնալ թէ գուցէ խաբէութիւնս ձախող ելք մը պիտի ունենայ : Ապտինալը բարկութեան շարժումով մ'իւր թիկնաթողը մեկուսի հրած էր , և հիմա յաջ և յահապ մահ կը գոր և մեկուսի խորին աղաղակներ կը հանէր :

Վերջապէս քովս եկաւ, ձեռքս բռնեց, և ինձ աջադռնէ մը հանել տալու չափ ճգմելէն ետք սոսկալի ձայնով մ'ըստաւ .

— Եթէ զիս կը խաբեն, վայ քեզ :

Տժգոյն էր ան . աչքէն տխուր հուր մը կ'արձակուէր :

— Այ, ըսի մտովին, ահա կատաւ-վագրը գրպոնցի :

Արդ տրիշ դեք մը խաղալու փորձն ալ անկարելի էր դառնար, և կը պարտաւորէի մինչեւ վերջը շարունակել .

— Տէր իմ, ձեզի՛ խաբեմ, մըմըացի երերուն ձայնով մը, անկարող եմ այգափսի խաբէութիւն մ'ընելու, և զիս շատ տքատւմ կը տեսնէք քանի որ այսպէս ձեր բարկութեան արժանի եղայ ճիշդ այն պատճառներով որոնցմէ ձեր բարեսիրութիւնը կրնաւ հետեիլ ք :

— Բայց վերջապէս, օրիորդ, գոչեց կարախնալը, ով հաւմարձակեցաւ քեզի դարձի բերելու :

Հարցումն այլանդակ երեցաւ ինձ :

Ամենամեծ դժուարութիւններ կրեցի խնդուկս զսպելու համար : Վերջապէս յաջողեցայ զսպելու և կարախնալին նայեցայ բնական զարմացման կերպով մը :

Բիշլիեօյին բարկութիւնն իջաւ :

Ինչն իսկ չհամբերելով խնդաց այս տարօրինակ հարցումին վրայ, որ իր յոյսերուն դերեւումին առթիւ բերնէն փախած էր :

— Խօսքերուս ես որքան որ կարեւորութիւն կը տամ, նոյնքան տուր գտն ալ և ոչ աւելի, ըսաւ ինձ՝ ետ գալով և իր թիկնաթռակն վրայ նստելով : Ար յուսայի ես ինքս քեզի դարձի բերելու փառքը ունենալ . . . և գործը կատարուած գտնելով չկրցայ դժգոհութեան պղտի շարժում մը զսպել . . . Բարեհաճէ՛ ներս լու ինձ այս մասին :

— Ձեր Բարձրութիւնը զիս բողբոջին ամօթահար կը թողու :

— Հիմա, ըսաւ Բիշլիեօ, ըսէ՛ ինձ թէ ով քեզի ուղիղ ճամբան վերածեց :

— Լօրէնի մէջ արժանապատիւ քահանայ մը, տէր իմ :

— Անունը :

— Բիէք Ֆառիէ :

— Այո, կը ճանչնամ այդ անունը. . . : Գաբու չինեանս՝ հայր Յովսէփ՝ ճիշդ անցեալ օր ինձ կը խօսէր այդ տեսակ մ'առաքել-
լոյն վրայ որ կ'ըսուի թէ շատ բարիք կ'ընէ Լօրենի մէջ։ Խրատ
կը տար ինձ Բարիդ բերելու գնն. բայց արդէն Վէնստն Տը
Բօլը ունինք. արդ յոռի դրութիւն մ'է մեր բոլորտիքն այնքան
տուրքեր ժողովելը։ Պալատականները, որք նենգաւոր և չարա-
սիրա ցեղ մ'են, վտանգաւոր բաղդատութիւններ ընելու կը հա-
մարձակին։ Վերջապէս, սիրելի աղջիկս, այս ամէն մանր պա-
րագաները ինձ կը յայտնես առանց վարանումի և այնպիսի ան-
կեղծ կերպով մ'որուն ներքե հաճութեամբ կը հաւատամ թէ ոչ
խաբերայութիւն և ոչ մատնութիւն կայ։ Բարիդ վերադառնալէդ
ի վեր խոստովանահայր մ'ընտրեցիր քեզ։

— Տակաւին ոչ, ըսի, աղէկ չգիտնալով թէ ուր պիտի տա-
նէր այս նոր կիրճը ուր կը մտնէր խօսակցութիւնը։

— Աւելի՛ աղէկ, պատասխանեց կարաինալը, հոգիդ կառա-
վարելու պաշտօնը վրաս կ'առնում։

— Ի՞նչ. Ձեր Բարձրութիւնը կը զիջանի. . . :

— Այո, բոլորովին մասնաւոր կերպով մը համակրութիւն ու-
նիմք քու վրայ, և քնաւ չպիտի հաւանիմ որ ուրիշ մը հաստատ
պահէ քեզի այդ գովելի որոշումներուն մէջ։ Ինձ միայն կը վե-
րաբերի յարատեւութեան ճամբուն վրայ քեզ առաջնորդելու հոգը։

Ծուղակի մը մէջ գայթիլս կ'զգայի։

Այս ծուղակէն դուրս ելնելու գիւրին բան չէր, և կ'ըքանչա-
նայի այն սատանութեան վրայ որով կարաինալը դժուարութեան
առաջքը կ'առնուր, կարծելով թէ այսպէս ալ իր նպատակնե-
րուն պիտի հասնի՝ թէև անշուշտ քիչ մ'աւելի երկայնապէս բայց
տպահովապէս։ Այն օրէն սկսեալ հասկցայ թէ Ռիշլիէօ անշուշտ
գիւմնադիտական բարձր յատկութիւններ ունէր իրօք։

Սակայն այս ծուղակէն խոյս տալու համար որոշեցի յետին ջա-
նադրութիւն մ'ընել։

— Ա՛խ, մըմբացի, չեմ կրնար երախտապիտութիւնս յայտ-
նել, հայր սուրբ. . . այդպիսի մեծ համակրութիւն մը զիս խղճիս

տույն կը վերականգնէ . . . . Այո՛, տշխարհիս հրապարականոց գէ՛մ կուտելու քաջասարտութիւնը պիտի ունենամ որպէս զի ևս քան զևս արժանի հանգիսանամ ձեր յարգանաց : Իսկ խղճիս վարչութեան մտախն դաւով յիրաւի չեմ պարտաւորիր հաւանիլ որ այս պիտի ծանրութիւն մը յաճան առնուք : Ձեր ժամանակը շատ առգէ, հայր սուրբ . . . Ֆրանսան և թագաւորը զայն ամբողջատէս կը պահանջեն :

— Պարտաւորութիւնս կը ճանչեմ, Մարիօն, պատասխանեց կարտինալը . երբ նոր պարտաւորութիւն մ'ալ կ'առնում վրաս, պիտի կրնամ կատարել զայն :

Այս խօսքերը արտաբերեց այնպիսի ձայնով որ մէկ պատասխան չէր ընդուներ . ապա նորէն ձեռքս բռնեց, և իր ձեռներով զգուելու ձեով մեղմիկ հարուածեց :

— Ասկից 'ի զատ, սիրելի տղջիկս, շարայարեց յանկարծ կատարեալ ընտանութեամբ խօսելով, բարեկամական սիրոյ պէտք ունիմ : Չորս կողմս թշնամիներ պատած են . . . . որք յիրաւի կեանքս շատ դժբաղդ կը դարձնէին եթէ միւս կողմէն ինչ ինչ ներքին գոհունակութիւններ չաճե՞նայի : Կ'ուզեմ որ իմ սիրեւ . . . քրիստոնէարար, անմեղութեամբ, եղբայր մը սիրելու պէս :

— Բայց, Սրբազան . . . :

— Ա՛հ, մերժում չեմ ընդունիր . աստի է պաշտպանութեանս և բարութեանցս փոխարժէքը : Ամիսն երկու անգամ կանոնաւորապէս պիտի գաս զիս տեսնելու . . . . մեծ բան մը պահանջած չեմ ըլլար . . . . սիրտդ ինձ պիտի բանաս, փրկաւեա խրատներ պիտի տամ քեզ, և միասին պիտի խօսակցինք իբր երկու լաւ բարեկամներ : Հանգիստ եղիր, եկեղեցական եմ, և աստուածաբանական սուրբ ճշմարտութեանց վրայ կոթնելով կրնամ ըսել թէ մարդու և կնկան մէջ մտերմութիւնը մինչև մեր կրնայ հասնիլ առանց Աստուծոյ գէ՛մ մեղանչելու : Այսպէս, Մարիօն, ներելի է ինձ քեզի գեղանի գտնել և սքանչանալ 'ի քեզ Աբաբչին ձեռքէն ելած հրաշակերտին վրայ :

— Ձեր Բարձրութիւնը, ըսի՝ տչերս վար ընելով : Իբրք պէտք

է ազէկ։ սորված ըլլայ այս բաները, և որովհետեւ կը փափաքէր
անձամբ առաջնորդել ինձ, ալ ինձ կը մնայ միայն խոնարհու-
թեամբ և վստահութեամբ յանձնուիլ ձեր առաջնորդութեան լու-
սաւորութեան :

— Բա՛ջ պատասխանեցիր . . . : Յիրելի՛ պզտիկ, ի՞նչ պաշ-
տելի աղջիկ, և սա Յէպարո յիրաւի բաւական անմեղութիւն ձգած
է ներս վրայ : Այո՛, Մարիօն, վստահութիւն ունեցի՛ր. մեր
բարեկամութիւնը քաղցր գգուանաց արտօնութիւն պիտի տայ. ա-
ռանց խղճահարութեան պիտի գգուեմ՝ քեզի, դուն ալ նոյնպէս
պիտի հաւանիս գգուելու : Ամենափոքր մեղք մը չէ այսքան քրն-
քոյշ և սպիտակ ձեռք մը շոյելը : Կրնամ նոյնպէս շուրթերս
մօտեցնել այդ գեղափայլ ճակատին որ այնքան անարատ լոյսով
մը կը փոքրիւզի . . . : Հաւանէ՛, աղջիկս, քոյրի համբոյր մը
առած պիտի ըլլաս միայն :

Այո՛, կ'երդնում թէ յանդգնեցաւ պահելու զիս :

Յանկարծ ահաբեկ աղաղակ մը հանեցի :

Կարտինալին աթոռին ետեւէն տարօրինակ երևում մը նշմարե-
րէի, գունաբեկ երես մը, հերատ դանկ մը, մօրուսաւոր կղակ մը
և գրեթէ ճակատին վերելը բացուած մեծ աչեր, որք ինձ կը նա-
յէին շուարումով :

Արագօրէն ոտք ելայ, և քովս կրակարանին ուղիւ քնացած
մայր կատախն պոչը ճզմեցի :

Կատախնաւէն արթննալով սկսաւ վազվզել և սաստկապէս միտել :

Ը

— Հոս ի՞նչ բան ունիս, ապաշներո՛ւն ապուշը, գոչեց կար-

տինալը, արհամարհանօք անգամ մը նորեկին նայելով ոք զարհուրանացս պատճառն էր :

Հայր Յովսէփ, կամ գորշագոյն բարձրութիւնը, վտան զի այսպէս կ'անուանէր այն նշանաւոր անձն որ ազատօրէն պաշտօնէին խուցը կը մտնէր, յարդանօք խոնարհեցաւ, և պատասխանեց .

— Յէր իմ, դեռ երէկ արածնութիւն չտուէք ինձ ձեր քովը դալու երբ ծանր գործ մը պատահի :

— Անշուշտ, անշուշտ, պատասխանեց կայտինալը :

Գնաց հանգստեան անկողիններուն մէկին վրայէն վերադարձած կատուն առաւ և զիրկն առնելով նորէն բերաւ ամենապատեթիկ կարեկցութեան նշաններ ցոյց տալով անոր :

— Բայց, շարայարեց Բիշլէօ, ժամանակդ շատ դէշ կ'ընտրես . . . օրիորդը Գարուչինեաններ տեսնելու սովորութիւն չունի : Իրեն այնպիսի վախ մը պատճառեցիր, որուն անախորժ հետեւանքը կրողն եղաւ կատուիս պոչը :

— Ձէի կրնար կանխատեսել . . . մըմրաց հայր Յովսէփ :

— Մարգս միշտ կանխատեսէ . . . : Բեզի պագնելու տեսան, Մարիօն :

Կարտինալին այս կոշտ հարցման վրայ այտերուս կաս կարմիր ըլլալը զգացի, և պատասխանեցի բոլորովին ամօթահար .

— Այո՛, Սրբազան հայր :

— Իրաւ, մեր ետեւն էիր դուն, ըսաւ Գարուչինեանին . . . : Եթէ էիր, ահա կ'իմացնեմ քեզ թէ օրիորդն իմ տահաճինեալս մին է, մանկուհի մ'որուն ծնիլը տեսած եմ . . . : Իր և իմ մէջ գոլանքը ներելի է . . . : Յամօթ լիցի որ չար խորհի :

— Ո՛հ, ըսաւ հայր Յովսէփ, որուն շուրթերուն անհաւատաբար ժպտիլը կերպիւ մը կրցայ նշմարել, Աստուած չքնէ որ եւթագրեմ թէ . . . :

— Լռէ՛ . . . : Ըսէ՛ նայիմ, ի՞նչ է այն ծանր գործն որուն համար եկար :

— Պ. Տը Կիզ կարտինալն ապտակ մը տուաւ Պ. Տը Նըվէր գուքսին :

— Կօնզակին ապտակ մը, գոչեց Րիշլիէօ :

— Այո՛, տէր իմ, ճշմարիտ ապտակ մը, որ Արգարտութեան Պաշտօնին Ժողովին մէջ յիսուենէն առելի տեղանաւորներու առջև տրուեցաւ : Կարտինալն այս առաւուր թիկնոցով և մեծ կօշիկներէ թռլ հոն եկաւ իր հակառակորդ կողմէն այս նախատինքը ընելու համար : Արդէն կը գուշակէք թէ այս ապտակին առիթն է այն դատն որ իրենց մէջ տեղի ունեցած է Գլուճիյի արայարանէն կախում ունեցող աւագաւոր մենաստանին նկատմամբ :

— Ապահով ես այդ մանր պարագաներուն մասին :

— Պ. Տը Նըվէրի ազնուապաններուն մին ձեր նախասնեկին մէջն է : Եկած է յանուն իր տիրոջ աղերսելու ձեզի որ նախատինքին վրէժը զէնքով լուծելու հրաման ընդունիք թագաւորէն : Ահա այս պատճառաւ պարտ սեպեցի ինձ անմիջապէս հոս գալ :

— Մենամարտութիւն մը, անկարելի բան է : Կարտինալները չեն զարնուիր :

— Սակայն ուրիշներուն կը զարնեն, տէր իմ, ըստ գորշագոյն բարձրութիւնը, որ շատ դո՛հ էր այս բառախաղէն :

— Այո՛, Նըվէր հաստցում մը պահանջելու իրաւունք տւիք . . . : Կ'ուզէի որ Լօրէնին այս ամէն տնիծեալ անպիտանները կրողին երթային :

— Համարձակիմ արդեօք կարծիք մը յայտնելու, ըստ Գաբուշինեանը :

— Խօսէ՛ :

— Նախայարձակը այս գիշերէն իսկ Պասթիյլ կը ղրկէի :

— Այո՛, իրաւ է . . . արդէն ես ալ ատոր վրայ կը խորհէի . . . : Մենամարտութիւնը արգիլելու ամենէն պարզ միջոցն այս է, և ես իմ վրայ կ'առնում հաստատել Կօնզակին թէ այս հաստցումը կը պարտաւորի բառական ըլլալ իրեն : Ա՛հ, կարտինալ, կարտինալ դու, պիտի առնո՞ւ Պասթիյլին համը, կ'երգնում թէ պիտի առնու . . . : Այս գործին զբաղի՛ք :

Րիշլիէօ սեղանին առջևը նստաւ, և մօտելու նշան ըրաւ ինձ :

— Երթաս բարև . . . շուտ տեսնուի՛ք նորէն, Մարիօն, ըստ

ինչ ցած ձայնով : Յէ Պարնէյի հետ՝ որ տենեկապանն է՝ քեզ յիտան ոսկի պիտի դրկեմ քսակի մը մէջ : Մէն մի այցելութեանդ հետեւեալ օրը նոյնքան պիտի ընդունիս ամեն տեղամ : Յունդ պէտք է վախելու չ կերպով մը զարգարել : Գաղտնապահ եղի՛ր . թող ոչ որ գիտնայ մեր ինչ տեսակ յարաբերութիւն ունենալը : Գրագէտներ , պալատականներ պիտի ընդունիս տունդ . մտիկ ըրէ՛ ինչ որ ըսեն ինծի համար . . . մերթ ընդ մերթ գրգռէ՛ իսկ զանոնք խօսելու իմ վրայ , և ճշգրտէս իմացուր ինչ անոնց խօսքերը :

— Բայց Ձեր Բարձրութիւնը ինչ կը տայ պաշտօն մը . . . :

— Լուսթին , սիրելիս . ինչպէս պիտի գիտնաս , երբէք ոչ որ կը պարտաւորի ինչ հակառակ խօսիլ : Ձեմ կրնար թշնամիներէս ուզել այն ծառայութիւնը զոր քեզմէ կ'աղեմ : Գնահ , հետզանդ եղի՛ր . . . և աղէկ մտածէ՛ թէ ոտքիս ներքե կը ճգնեմ այն ամեն անձերը որք ճամբէս դուրս կը քայլեն :

— Անկեղծաբար խօսելով , տէր իմ , նախամեծար կը համարեի չխառնուիլ ձեր քաղաքականութեան :

— Ինչգիտն ինչ օգտակար եղած բաներուն վրայ է և չէ՛ թէ քու նախամեծարութեանցդ վրայ : Ինչ և է , կարճ կապելու համար կ'ըսեմ . այս է հրամանս :

— Պիտի հնազանդիմ , մրմրացի վախճալով :

Երկրորդ անգամ իր նայուածքին մէջ նշմարեցի այն աղետալից ուղումը , զոր ամեն հակախօսութիւն անոր աչքէն կը ժայթքեցընէր : Այն ատեն իր ձայնը ցամաք , կտրողական և կոշտ հնչին մը կ'ունենար . իր մէն մի խօսքը տապալի հարուածի մը կը նմանէր :

— Ըստ աղէկ , ըստ : Համբուրէ՛ զիս և գնահ :

Ուրիշ համբոյր մ'ալ տեղաւորեց ճակատիս վրայ . ապա գէղ 'ի Գաբուչինեանը գառնալով , շարայարեց .

— Հրէ՛ գաղտնի դռնակին կոճակը , և օրիորդին հետը գնահ մինչև փողերուն ծայրը : Ապա պիտի գաս բանտարկութեան հրամանագիրը գրելու զոր թագաւորին պիտի ներկայացնեմ որպէս զի ստորագրէ զայն :

Գորշագոյն Բարձրութիւնն այս հրամանէն շատ ողորտած չերեցաւ : Ի՛շխէ՛՞ իբր ծառայի մը հետ կը խօսէր անոր :

Սահայն հայր Յովսէփ համբերատարութեամբ հնազանդեցաւ , հրեց այն կոճակը , որուն փջոցով կը բացուէր զաղտնի դռնակը , և շատ դժգոհ կերպարանով մը զիս առաջնորդեց նեղ ու նուրբ անցերուն մէջէն :

— Կրնաք աւելի հեռի չերթալ , հայր սուրբ , ըսի , կարծեւ լով թէ հաճելի պիտի ըլլամ իրեն իր աշխատանքին մէկ մասէն զինքը ազատելով . զիւրապէս պիտի անցնիմ այս շրջանաւոր փողերէն ուսկէ արգէն անցուգարձ ըրած եմ :

— Հը՛մ , մըմրաց ան , կարտինալին առհմուհին ըլլալովդ հանդերձ զինքը գրեթէ չես ճանչեր :

— Ի՛նչ ըսել կ'ուզէք :

— Երբեք ոչ ոք անպատիժ կը հակառակի անոր հրամանաց մէկ մասին :

— Ուրեմն շատ սոսկալի է ան :

— Այո՛ :

— Կ'ըսուի թէ յարբունիս ընդհանրապէս սիրուած չէ՛ . Տը Ի՛շխէ՛՞ . իրա՛ն :

Հայր Յովսէփ դատան նայուածք մ'արձակեց իմ վրայ , չափաւորանեց հարցումիս , և վեր ըրաւ իր հանդերձին քառիթան գրու ներքե կանկարծ աներեւոյթ եղաւ իր մօրուսաւոր երեսը : Բայց երբ փողերուն ծայրը հասանք , խիստ զարմացայ անոր քառիթան իր ուսին վրայ նետելը , ծանրապէս ճիշդ երեսս նայիլը և կատարեալ հանդիսաւորութեամբ մը յետադայ խօսքը ըսելք տեսնելով :

— Օրիորդ , կարտինալը սուրբ եկեղեցական մ'է Տէրութեան մեծ պաշտօնեայ մ'է :

Ապա կռնակը ինձ դարձնելով աներեւոյթ եղաւ :

— Հնորհակալ եմ տուած տեղեկութեանդ համար , հայր սուրբ , գոչեցի ետէն :

Եւ կառքին մատեցայ Գաբու շինեանին մաքիւսվեալան լոռի թեան վրայ շատ խնդալով :

Բիշլիէօ իր պաշտօնէութեան մէջ երկար ժամանակ իր քոթունեցաւ այս տարօրինակ անձը, և ետքէն հայր Յովսէփին ազդեցութիւնն տխրօս ասելոյս ուր պալատականներն և Լուի ԺԳ ինքն անգամ առանց սովորենիւ չէին նայեր անոր :

Գորշադոյն բարձրութիւնը գրեթէ կարմիր Բազմբութեան չափ տարածի կ'ազդէր :

Այս կնգողաւոր և տրեխաւոր փառատէրը Խոստովանարանին միջոցով առջև գնաց, և իր բաղդին հիմը գրաւ Անթուանէթ Տ'Օրլէանին խիզը վարելով : Շարլը Տը Գօնտիին այս որբէարի կիներ՝ Գաբուշինեանին թելագրութեանց տեղի տալով Մարի Տը Պօփլիէիին պէս Բենետիթի հինեռու վանքին մէջ ուղեց վերսնորոգումի մը փորձը ընել, և այս կրօնահինեռուն անունը Գոշ Գոթայէ ալլիֆէր անունին փոխեց :

Հայր Յովսէփ՝ Անրի Գ.ին իշխանութեան ժամանակ զինուորական եղած էր իր ընտանեկան անունով որ էր Լըզլեր Տիւ Թրամպլէ :

Թէև սաղաւարտը կնգողի փոխած էր, իր բոլոր կենացը մէջ ինչ ինչ ռազմական դադափարներ պահեց, որք պալատականները խնդացնելու ծառայեցին, ինչպէս Բիշլիէօ ևս շատ անգամ զանաք խնդացուց սիրային յաղթութիւններ ընելու պահանջատութիւններով :

Բայց այս երկու կրօնաւորներն իրենց արինաբոյր արամներով շատ սուղի նստեցուցին այն կատակերդութիւնը զոր կը տային :

Տը Նըվէր գոթը, Շարլը Տը Պօնզակ, Ճիշդ այն անձն որ Տը Պիզ կարախնալէն ապստակ մը կերած էր նոր, հայր Յովսէփին մօտ բարեկամութիւն ցոյց տուած էր : Համաձայնելու և իրենց խօսքը մէկ ընելու արժանի էին, վասն զի աշխարհիս երկու այլանգակադոյն միտքերն էին անոնք :

Անշուշտ երկուքն ալ գրգռուելով Սերվանտէսին Տօն Գիշթիւ Մանշ անուն զրքին ընթերցումէն, որ Մատրիաի մէջ հրատարակուած և նոր պաղղիարէնի լծարդմանուած էր. հին տապաւնութիւնը իր բոլոր շքեղութեամբը վերահաստատուելու և Արթու

Թագաւորը իր Բողոքը Վերանային աներկելի ընկերներուն հետ յարուցանելու այլանդակ խորհուրդը երկնեցին օրին մէկը :

Ետքը խաչակրութեան մը պիտի կանչէին նոր ասպետները և Երեսօղէմը փրկելու պիտի տանէին զանոնք :

Նրաւէր Եւրոպայի բնւոր դահլիճներուն մէջ մեքենայութիւններ ներկեց . Գաբուշինեանը Պետրոս Անապատականի դէպ խաղաց , ամեն տեսակ թափառականութեանց հետեւեցաւ , յաջ և յահեակ վազեց , Ֆրանսայէն Սպանիա և Սպանիայէն Հոգով գնաց , քորգովեց , գրեց , շտեմեր արձակեց լատիներէն և ֆրանսերէն լեզուներով , ստամաւոր և արձակ , և իր զառանցումին մէջ կատարեալ քերթուած մը շինելու աստիճան ժողովրդ . այս քերթուածին անունն էր Թիւրքիա (Թիւրքիական) որով մէջ բոլոր ցամաքային Եւրոպան Տաճիկները կոտորելու գրգռեց :

Աւրբանոս Ը բաժն այնքան մեծ արժէք առաւ այս երկին , որ անախտաբէն Էնկալանէն վեր դասեց զայն : Վեր դասելը շատ պատիւ ըրաւ Մատթէոս Պարպեթիին զրական հմտութեանց :

Բայց ամեն բանիբուն անձինք արհամարհութիւն ցոյց տուին այն երկին նկատմամբ :

Սակայն քանի որ աշխարհիս ամենէն մեծ տղայամտութիւնները նորնծայ հետեորդներ կը գտնեն , քանի մը մեծամեծ մարդիկ Կոնզակին օրինակին հետեւելով խաչակիր եղան , և Գաբուշինեան կրօնաւորը յաջողեցաւ եօթը նաւ կազմ ու պատրաստ ընելու Երեսօղէմ կ'ուզէր , կ'ըսէր տն , Պօլիս երթալով Սուլդանը թոնել և շղթայակապ բերել Նիքայական մայրանին վրայ Բաբելոնի բուն ցոյց տալու համար :

Խաչակրութեան վախճանն եղաւ անբաւ քրքիջ մ'և Տէ Գիւլին Ֆրանսայի մէջ ընդհանուր ընթերցումը :

Այս ծանծաղամտութենէն փառասէր Գաբուշինեանը միայն օգուտ մը քաղեց :

Ինչիւն օ զան Վոլինեանի մէջ տեսաւ , գուշակեց թէ ամանութեք անուն հանելու համար հանած էր այս ամեն ալմուկը , արքունեաց հետ իր հաշտութեան մասին իբր միջնորդ գործածեց զան ,

և այս կնգազին ներքև բանասրկութեան անբառ տաղանդ մը գիտեց :

Կարտինայն այն օրէն սկսելով հայր Յովսէփը իր քօթի առաւ : Երբ պաշտօնեայ եղաւ Բիշլիէօ , պալատին մէջ կը ծաղկէր Գաբուշինեանը , այսու ամենայնիւ հետը կը խորհրդակցէր և տննէն ծանր պաշտօնները կը յանձնէր անօր :

Գէշ կը վարուէր հայր Յովսէփին հետ , վասն զի չէր ուզեր թողուլ որ շատ իշխանութիւն առնու ան :

Վանականն իր կեանքը կարտինայութեան աստիճանը մտաւորով անցուց , զոր Բիշլիէօ կը խոստանար անօր , միանգամայն գրելով 'ի Հռոմ' որպէս զի արգելու Բարը իր խնդիրը նպաստաբար պէտ ընդունելու : Հայր Յովսէփին իրական արժէքը և բարձր յաջողակութիւնը ճանչնալով կը վախճար որ ան օրին մէկն իր տեղը չանցնի սասանութեամբ . ուստի իր ինքնամոլութեամբը զան խնայրհ և ծառայական վիճակի մը մէջ պահելու հոգ աւարտ :

Իրօք շատ անգամ լրտող եղաւ թէ ծառան գիւանադիտութեան մէջ ախրոջմէն տեղի տաղանդ ունէր :

Բիշլիէօյին անհրաժեշտ մարդն էր այս հայր Յովսէփը :

Գաբուշինեան կրօնաւորը Բիշլիէօյին կ'օգնէր պահելու բնաւորութեան այն անողորմելի հանգամանքը , որով շարունակ դէպ առջև ուղղակի կը քայլէր , այն ժամանակ իսկ ուր՝ իր ճամբուն վերջը հասնելու համար պէտք եղաւ ուղքը արեւան մէջ գնել :

Կարտինայը գրեթէ միշտ Եւրոպայի վեհապետներուն կը զօրէր զան : Լրգլեր Յիւ Թրամպլէյ ստատիկ համարձակութեամբ մը կը խօսէր անոնց հետ : Չէր ճանչեր ոչ խոչընդոտները , ոչ յօգնութիւնը . յանդուգն և անողորմելի էր ան :

Օր մը գէպ 'ի Փերմանիա գաղտնի արշաւան մ'ընելու հրաման առաւ պաշտօնատարի մը :

Սա առաջին հրամանները անշուշտ բառական բացայայտ չեւորելով չուզեց ճամբայ ելնել առանց տեղի մեկին տեղեկութիւններ ուղեւոր : Եկաւ հայր Յովսէփին և տեսաւ որ պատրաստ էր մատուցանէ ան :

— Բայց, հայր սուրբ, ըստ դէպ անոր ակամջը ծռուելով, բնէ ընելու է եթէ այս մարդիկ պաշտօնանշական դիրք մ'առնուն :

« — Թող ամենքն ալ սպաննութիւն պատասխանեց կրօնաւորը :
Եւ իր պատարագը շարունակեց :

Բոլոր արքունիքն այս մարդուն կը վերագրէր իր տիրոջ մեծագործութեանց արժէքը և անգթութեանց անամօթութիւնը :

Լուի ԺԳին աստաւը կարտինալն էր, ասոր ալ աստաւը հայր Յովսէփն էր :

Բիշլիէօ ինքն իսկ կերպիւ իւր հաստատեց այս կարծիքը երբ հայր Յովսէփին մահաւոր ժամանակ գոչեց :

« — Այլ թեւ կորուսի՞նք :

Լըզլեր Տիւ Թրամպլէյ 1638ին Բիւշլի գղեկին մէջ մնաւ, և իրեն համար դառնապէս ցաւ զգաց պաշտօնեան որ իր զօրութեան ամենէն գործունեայ գործիին խորտակիլը տեսաւ :

Առանց անիրաւութիւն ըրած ըլլալու կրնանք պնդել թէ այս երկու մարդերը հաւասարապէս անգութ էին : Եթէ հայր Յովսէփն աւելի տաղանդ ունէր, Բիշլիէօ նուազ անգութ բնաւորութեան մը տէրը չէր : Երբ իր ամենէն հրէշային և ամենէն վատ անգթութիւնը՝ ի գործ դրաւ, երբ խեղճ Սէն-Մարսը սպաննեց, իր Գաբուշինեանին խրատները չունէր :

Սակայն այս էջերուն վրայ սուդ ծաւալելու և զանազան արատաւորութիւն գրելու ժամանակը չեկաւ դեռ :

Մտքէն չէր անցներ թէ ճակատագիրը զիս պիտի հանէր այն մարդուն առջև, որ օր մ'իմ ամենէն բաւական յուսահատութեանս պատճառը պիտի ըլլար : Բիշլիէօ ինծի համար տակաւին անխնայարար հրէշը չէր : Բայց արդէն այն կեղծաւորն էր որ իր կիրքը կրօնաւորի վերաբերութիւն ներքե կը պատասպառէր, այն բռնակալն որ ամենեւին պատասխան չէր ընդուներ, նաեւ երբ ազնուութեան և խղճի հակառակ բաներ կը հրամայէր :

Վերեակայէ՛, կ'ըսէի իւրովի, թէ իր շահուն համար լքածութիւն պիտի ընեմ : Ուրեմն շատ դձուած և շատ վատ կը հա-

մարի հոգիւ։ 24, Սրբազան, չէ՛, երբեք չպիտի կրնամ այդպիսի անարժան մեքենայութիւններ գործել։ Եթէ սպասաւորիդ հետ ստակ դրօշա ինչ, ինչպէս որ բարեհաճեցար խոստանալու, այն առակը ետ վերցնելու նախատինքը պիտի չընեմ քեզ։ . . վասն զի ետ դրօշա քեզ կասկածներ կը տայ, և ես Սէն-Սօրլէնն պէս եմ։ կը վախճամ քեզմէ։ Բայց այն ռակիները բարեկամներս արժանաբար ընդունելու և ինքզինքս քու բարեկամներէ ազատ պահելու պիտի զօրժածեմ։ . . . այս մասին կրնաս վատահ ըլլալ, Սրբազան հայր։

Կառքովս Տէ Թուրնել փողոցն երթալով այս ապստամբական խօսքերը կ'ըսէի իւրովի։

Պաստմբիէր ինչ կ'սպասէր։ Ամեն բան անմիջապէս պատմցի անոր։ Գերերջանիկի մը պէս զուարճացաւ այն իրողութիւններէն զորս կարտինալին վրայօք պատմեցի։ ապա պաշտօնէին և անոր նոխազին (հայր Յովսէփին մօրս քն այս անպատկառ անուանակալութիւնը կ'արդարացնէ) վրայ սկսաւ չարախօսութիւններ ընել որք մինչև կիշեր տեսցին։

Շ.յսպէս՝ Պ. Տը Բիշլիէյին հաշիին՝ արդէն կը պարաստութի լուր և տեղեկութիւններ առնուլ և մեր յառաջիկայ տեսութեան ժամանակ գիրուկ սիրահարս՝ մարեշալը՝ մատնելու պատրաստ ըլլալ։ Ո՛ր հարցնեմ ընթերցողին թէ խենդ չէ՞ր այս կրօնաւորը։ Հետեւեալ որ կարտինալին տեսեկապաճը՝ Տէ Պարնէ՝ եկաւ յիսուն լուիճի պարունակող քսակ մը բերելով հետը։

2գիտեմ թէ այս սրիկան որով տեղ կը գնէր զին. բայց հաղորդեալ լրբութեան թեթեւ ձե մը կը փաթ իր խօսուածքին, հետեւաբար ամենայն ազնուութեամբ հրաման ըրի անոր որ գուրս ելնէ։ Գուրս ելաւ ահնկոր, հասկնալով քիչ մ'անագոսն թէ հոս իր քովդրական յանձնարարութեանց նման բան մը չկար։

Սէն-Սօրլէն եկաւ առանց յանպաղելիւ, և կարտինալին ըրած այցելութեանս պատմութիւնը նորէն պատմցի սկիզբէն մինչև վերջը։ Խիստ ծիծաղաշարժ երդիծաբանութիւններ գտաւ, և զիս անգամ ուրախացուց։ Այս ամեն բաներուն վրայ ճակթելու չափ փնդալինք երկար աստե՛ն։

Կարտինալին հրամանին նայելով Սէն-Յօրլէնը ևս մատնելու
կը պարտաւորէի : Բայց ինչ կ'ըսեմ. ըստ խղճմանդի պէտք էր
որ ինքզինքս ալ մատնէի :

Յիրաւի պաշտօնէին այս պահանջումը խեղճեմէն տելի բան
մ'էր . . . Ճիշդը և բացէ 'ի բաց խօսելով ապշութիւն մ'էր այն :

Չորեքշաբթի և շաբաթ օրերը հիւր ընդունելու որոշում ընե-
լով աղաչեցի Սէն-Յօրլէնը որ մեր բոլոր հին ճանչորները բե-
րէ : Պատգոյն վրայ խօսք տուաւ բերելու և բռնեց խօսքը : Նախ
և առաջ տիկին Յը Սէնթ-Էմիլիոնին բոլոր հաւատարիմները
յափշտակեցի : Հորկ եղաւ իրեն շաբաթն երկու անգամ զաննք
ինձ փոխ տալու համակերպիլ :

Այս պատճառաւ կը կատարէր նէ :

Թոյլ տուի որ Վօժըլա տանս մէջ քերականութեան վրայօք ա-
մեն տեսակ խօսքերով խոստորի առանց նեղութեան, որ Մէյնար
շատ ոգորմէի տաղերդութիւններ կարդայ խիստ գէշ կերպով, և
ծեր Տիւ Սէնթ-Էսքրի ասպետս ալ որ և է խօսք շաւարտէ :

Ակմբանոցս կը լեցուէր : Ատենօք Սէն-Վիգթօր թաղին պզտի
տան հիւրերը կը վազէին կը գային իրենց մեծաբանքը ինձ մա-
տուցանելու համար :

Վիլարսօ՝ կոմս-հիին հետ աւրուած ըլլալով՝ ամենէն ստեղ
եկողներուն մին էր : Իր սիրելի սանուհին կ'անուանէր գիտ, և ես
ալ սիրելի կնքահայրս կ'ըսէի անոր : Աղաչեցի Վիլարսօն որ մեզ
բերէ իր տղան, որուն խօսքը ըրած էր ինձ մարեշալը : Ատի-
ցաւ որ այս երիտասարդն ինձ սիրահարի գտցէ : Սերժելա պատ-
ճառ մ'էր այս, և չէի կրնար Պ. Յը Վիլարսօն պախարակել իր
խօսեմութեան միջոցներուն նկատմամբ :

Ասկայն իր տղան՝ որուն կ'արգիլուէր ակմբանոցս՝ դնաց տ-
րիչ տեղ թռչտելու, և քիչ մը ժամանակէ ետք նինձին սի-
րահարեցաւ :

Չգիտեմ թէ ուր է թարքերութիւնը :

Ընկրի նախագահը, Գամիւզարին այս տարօրինակ պաշտպան
ալ ուրիշներուն պէս փութաց տունս յառախելու : Բօզգորտայէն

եաք անյոյս հալածողներու առնէն կատաղին եղաւ Շրվրի։ Ազաչեցի որ տեղեկութիւն տայ ինձ վաղեմի նշանածիս վրայօք։ Իմացուց ինձ թէ Գամիւզար Հաշուեկալութեան ատենին մէջ վարդաւեր նուիրակ էր միշտ և թէ Լիզէթին հետ կարգուած էր։

— Տէ՛ր Աստուած, գոչեցի, տես թէ ինչ եղաւ թշուառին վերջը։

Բայց Շրվրի այս այլանդակ ամուսնութեան վրայ մանրամասն տեղեկութիւններ չունէր որ ինձ հաղորդէր։

Մալերայ և իր սիրական աշկերտն երբեմնակի կը զիջանէին Տէթուրնել փողոցին ճամբան բռնելու, և նահապետին ներկայութիւնն այն ատենուան բոլոր գրագէտները առնաւ բերաւ։

Հետաքրքրական ժողովածոյ մը կը կազմէին անոնք։

Վօրըլէն Տէզ Իվեթօ խիստ ուրախ գէմք մ'ունէր միշտ։

Ակմբանոցս լեցնելու հոգը վրան առնողն ուրիշ նշանաւոր անձ մ'ալ բերաւ որ աւելի անարօրինակ էր և զոր առջի անգամ մտրացիկ մը կարծեցի։

Ծիծաղաշարժ, ահաբեկ և տխմար երես մ'ունէր ան։

Գրեթէ անկարելի էր անոր նայիլ առանց շիջասպառ խեղալու։

— Ա՛հ, բարեկամ, ըսի Սէն-Սօրլէնին ականջին երբ ինձ ներկայեց այս անհատը, Իվեթօն բերելը ոչ այնքան հոգ է, վասն զի ծաղրելի է ան, բայց ասի . . . :

— Մաքուր չէ, կը խոստովանիմ, բայց եպերելի կ'ըլլայի, սիրելիդ իմ, եթէ հանձարն աղտոտ ըլլալու իրաւունքը չունենար։ Ապա խիստ բարձր ձայնով ըսաւ։

— Պարոնին անունն է Շարըլէն։ Առաջին կարգի բանաստեղծ մ'է ան։ Կարտինալը՝ շատ կը յարդէ զան, և Նորին Բարձրութեան իրաւացի կարծիքը կ'ընդունիմ ես ալ։ Պարոնն երկու տմիսէ 'ի վեր գիւցազնական ահագին քերթուած մը շինելու կ'ըլբաղի, որ յոյս ունիմ թէ մինչև քսան կամ երեսուն տարի պիտի լինայ։ Քերթուածին անունն է Լա Բիսէլ (Կոյսն) որ հեղինակին անունը պիտի անմահացնէ։

Զանք ըրի չխնդալու, և հաւաստեցի Շարըլէնին թէ բաժի

եկած է ինք : Զիս բարեկեց մինչև գետինը ծռուելով, և գեղեցիկ աչերուս վրայ շողոքորթութիւն մ'ըրաւ որուն անհամութիւնը նշանաւոր էր :

Այս բանահիւսը թիկնոց մ'ունէր որ՝ չարասէրներուն խօսքին նայելով՝ Տրովադայի առման ժամանակ կտրուած էր : Այս թիկնոցին կտաւր աղանձի պարանոցի գոյն և աստեղէն կանաչ աստառ մ'ունէր . զարդարուած էր նաև խել մը պզտի ժապաւէններով, որոնց նախնական գոյնը ճարպիկայ կրկին խափ մը ներքև պահուած ըլլալով չէր կրնար գուշակուիլ ամենէն յաջողակ կախարդէ մը :

Մեր մարդուն սև սնդուսէ պիտակաւոր գրաւան իր քրոջ մէկ հին ներքնակին կտաւովը շինուած էր . Շարքլէն ներս հեռ լա կրանտ-թիւնաւորի փողոցը վերնայարկի մը մէջ կը բնակէր : Եթէ տասներկուքի չափ և զլի բիծեր և ճերմակ գերձանով կտրուած երեք պատառուածներ ՚ի բաց առնուին, այս գրաւոր Շարքլէնի հագուստին ամենէն անստգտանելի մասը կը կազմէր : Զիտեմ. թէ ուսկէ խօսք գտնելու է բացատրելու համար իր սոսկալի կերպով լայնուած կօշիկները, ոլորաձև, գալարուն և անօր օրունքին երկու ծուռ սիւներու կերպարանք տուող գուլպաները, գլխարկը . . . գլխարկ մ'է այն . . . իր կեղծամը . . . :

Հոս կանկ կ'առնում : Բոլոր նկարագրական քաջասրտութիւնս կը հեռանայ իզմէն :

Իզմէն աւելի յանդուգն անձ մը թերևս օր մը պիտի նկարագրէ Շարքլէնը, և անշուշտ մեր վերջին քեռորդինը պիտի չաքանչաքնէ :

Այն ժամանակ Շարքլէն կրնար առ առաւելն քսանութ տարեկան ըլլալ . բայց իր տգեղ և ծերական դէմքը տեսնողը քառասնամեայ կը կարծէր զան : Իր ձայնին հնչիւնը զիգուն սանի մը հնչիւնին կը նմանէր : Բերնէն կը պակսէին տասնեօթ ակուայ, զոր ինչպէս կ'ըսուէր՝ քաշել տուած էր, վասն զի վարագոյ կնճիթի ձևով շուրթերէն գուրս խոյս կը տային անոնք : Վերջապէս անոր նկարագրութիւնը կատարեալ ընելու համար կ'ըսեմ թէ

աշերը պղտի, կլոր և գեղին, քիթը պալարուտ (bourgeonné) և ականջներն երկայն էին :

Հարըլէնին անձին ագեղութիւնը և իր հագուստին անկարգութիւնը եթէ 'ի բաց առնում, պէտք է ըսել թէ բաւական լաքնութեան տէր մարդ մ'էր ան : Կատակի կը համբերէր առանց շատ բարկանալու : Հաճութեամբ կը խոստովանէինք թէ առանց տաղանդի, բայց երկիւղած գրագէտ մ'է ան :

Իր Եղղղասիրութիւնը մանաւանդ առած մ'եղած էր :

Երբ Բիշլէօ ամսական մը կապեց անոր, Հարըլէն Նորին Բարձրութեան ընդհանուր մշարիչ Պուարօպէյին առ մ'եռ զրկեց, զոր իր ամսականին մէջ աւելի գտած էր :

Բայց կը սխալի մզ որ Իվեթօներուն և Հարըլէններուն վրայ կը գատէ միւս գրողէաները որք ակմբանոցս կը յաճախէին : Հաս սիրուն և շատ նշանաւոր գրողէաներ ունէի :

Վօսթիւր Եղմբանոցիս գումարաւորներուն և ոչ մէկէն դուրս կը ձաբ :

Միշտ հագուած սգուած, մազերը զանգրաձև յօրինուած, խնկարդր իւզերով տագորուած, Կոհարեղէններով և տանդէլաներով ծածկուած կտտարեալ ասպեռ մ'էր ան : Իրեն համար կ'ըսուէր թէ հրեշտակի մը պէս խելանի, կապկի մը պէս չարամբա, Հերքիւլի մը պէս սիրահար, և Լաօթընէյի մը պէս խաղամու է :

Վօսթիւր Պալլազը և Բաթրին բերու ինձ :

Պալլազ պն առնաւորան նորաձև գրողէան էր :

Իր առաջին Նաֆալանին ձեռքէ ձեռք կը յափշտակուէր և դաղ դիական լեզուին վայելչութեան և յստակութեան այնպիսի գրոշմ մը կը տար, զոր արձակ գրուած որ և է Երկ մինչև այն ասոն չունեցած էր : Իր պաշտօնակիցներն անոր արժանեաց մասին նախանձառութիւն ցոյց կը տային, և ցաւելով տեսայ որ Մալերպ անդամ անոր նկատմամբ ցոյց չտուաւ այն արդարութիւնը զոր պահանջելու իրաւունք ունէր Պալլազ :

Ամեն ստագապէս տաղանդաւոր մարդերուն պէս Պալլազը բոլոր

մաթիւ բամբաստողներ ունեցաւ : Վանականները բոլորովին հակառակեցուց իրեն դէմ միայն մէկ խօսքով, այսինքն անոնց նկատմամբ ըսելով : «Անոնք աշխարհիս մէջն են ինչ որ են մոկերը փեթակի մը մէջ» :

Իսկ Բաթրիւ բոլորովին անտիական փաստաբան մ'էր, որ իր բաւազիտութեան երկրորդ աստիճանը ամենէն առաջ առած էր և տակաւին չէր գիտեր թէ զրադիտութեան զբաղի փաստաբանութիւնը արտաքսելով թէ փաստաբանութեան՝ զրադիտութիւնը արտաքսելով :

Անծեղի մը պէս կը շաղակրատէր : Ուստի յորդորեցի զինքը որ փաստաբան ըլլայ :

Ուրիշ շատ անձեր՝ որոնց արժէքն ընդհանրապէս ճանչուած էր թէ քաղքին և թէ արքունեաց մէջ՝ պատիւ կը սեպէին հրաւերներս ընդունիլը :

Ամենագլուարթ երեկոյթներ ունեցայ ուր երիտասարդներ և ծերեր մէկ մէկէն աւելի եւանդապէս կը տաքնային, ուր մէն մի խօսք փայլակի մը պէս կը շողար, ուր խօսքերը յառաջապահներու կուտի մը մէջ տեղացող զննականքուն արագութեամբն իրարու դէմ կը նետուէին : Սլաք մը կ'արձակուէր քեզ, երգիծաբանութեամբ մը կը պատասխանէիր սլաքին : Հանձարեղ խօսքերու անդադար հուր մը, խելանութեան մորիկ մը, մտական փոթորիկ մ'էին ակմբանոցիս զիշերուան խօսակցութիւնները :

Լեզուի հարուածներէ բաղկացող այս ճակատամարտներուն մէջ Սէն-Սուրբէն քաջութիւն ցոյց կը տար :

Պատմիրիք երբեք չէր յաղթուեր :

Երբեմն զինագուլ մը կ'որոշուէր, և մեր խօսակցութիւններն աւելի մեղմ և աւելի խաղաղական կը դառնային :

Բագան Հովհաննէսեան մ'երախայրիքը կը տար մեզ : Ծերունին Յ'ուրֆէ՝ իր Ամբիէ անուն վիպասանութենէն քանի մ'էջ կը կարդար, և Լինեօնին հովիւներուն քաղցր դրօսանքը կը նկատուէր : Անոր դպրոցին վերաբերող ուրիշ քանի մ'անդէրդական վիպագիրներ ևս իրենց կարգը ունէին, և առարարածական ուղի և

այլ երդերուն վերջը չկար . շուշաններու և վարդերու վրայ կը քայլէինք , մեղրային առաւակներու մէջ կը լողայինք :

Վերջապէս այնքան անուն առաւ ակմբանոցս որ տիկին Տը Բամպույեէ վրդովեցաւ , և ներս հռչակաւ որ Կարդոյր յիշեալը ստուգապէս վախցաւ որ շնանմի Տէ Թաւնել փողոցին ակմբանոցէն :

Բերկրալի և՛ կը պարտաւորիմ ըսել թէ՛ նաեւ պատառաւոր կեանք մ'ունեցայ տասնութ ամիստան մէջ որք մայրաքաղաքը վերադառնալէս 'ի վեր անցեր էին : Պատժութիւն չեա տարփանքս անթափանցելի վարդոյրով մը կը ծածկուէր . ուրիշ ամեն սիրանուէր մեծարանք կը մերժէի այնպիսի բարբարոսութեամբ որ ընդհանուրին յարգն ու համարումը կը հրաւիրէր իմ վրայ :

Բայց և այնպէս Սէն-Սօրլէն կը համարձակէր յղբով տածուելու . խեղճ քարաուղարին յայտնի կերպով նիհարելը կը տեսնէի :

Բան մը միայն զինքը կը միտիթարէր խստութեանս դէմ . այսինքն զիտէր թէ կարտինալը առասպելական ճամբաներէ կը քայլեցնէի :

Իշխիէօ կանոնաւորապէս կ'ընկուէր որոշուած այցելութիւնները :

Քահարաթութիւն ունէի տանելու գգուանաց որք ըստ իր կարծեաց անմեղ էին . բայց եթէ պաշտօնեան շատ սիրազգած ըլլար , եթէ Եղբայրի բարեկամութեան մը օգնանէն անցնէր , վերջապէս եթէ կարտինալը միտքը դնէր մոռնալ թէ հազարս լուսաւոր առաջնորդն է և թէ իր միակ պարտքն է անընդհատ քրիս-

տոնէական վարդապետութիւնները յիշեցնել ինձ, պարզամտութեամբ զարմանալ կը ձեացնէի, ամօթխածութեամբ աչքս վար կ'ընէի, և կրօնաւորը բացարձակապէս կ'ստիպէի կամ կրօնական սահմաններուն մէջ մնալու և կամ դիմակը լըբուութեամբ վար տանլու:

Մինչև այն ատեն չհամարձակած էր յայտնապէս խոստովանելու իր սէրը:

Իսկ զալով այն լրտեսութեան օրէնքին, որուն Նորին Բարձրութիւնը կը կարծէր թէ հնազանդեցուցած է զիս, կ'ըսեմ թէ մի և նոյն յանդգնութեամբ կը դերեւէի այն օրէնքը:

Մարեշալն և Սէն-Սօրլէն այս մասին իրենց բոլոր զօրութեամբը կ'օպնէին: Սրահիս մէջ ինքզինքս կարտինալին անուղղելի կռասկիցը կը ցուցնէի. պաշտօնէին ամեն գործոց նկատմամբ անլուր կերպերով կ'սքանչանայի, անասելի ախիւն մը ցոյց կը տայի: Այցեւունքուս մէջէն որանք որ կասկածելի էին իբր ներհակ կարծիք ունեցող, անփոփոխ կերպով իմ ամենէն անոյշ նայուածքս և ամենէն աւելի նախանձագրգիռ ժպիտներս կ'ընդունէին, Վեղծաւորներն արձագանքս կ'ըլլային, Բիշլիէօն կը գովէին ինձ հաճելի ըլլալու համար, և ապա կ'երթային ուրիշ տեղ հասուցում գտնելու այն անամօթ գովեստից փոխարէն, զոր տալու կը բռնադատէի այն պարոնները:

Ամենայն դիւրութեամբ դժուարութենէ կ'ազատէի մաքիտվելութեան մ'այս հնարքով. շատ ներելի էր ինձ այս սատանութիւնը. և ներելի չէ ըսողն իրաւունք չունի:

Ամեն անգամ մ'որ այցեւութիւն կ'ընէի կարտինալին, հրաշալի տեղեկագրութիւն մը կը տայի, անփուշ վարդեր կը բերէի անոր. քթին ներքև աներկիւղաբար կը վառէի այն կեղծ խունկը զոր այնքան յաջողակութեամբ կը ժողովէի:

Իրաւ է որ պաշտօնեան ասկից անկից քանի մը կասկած տանեցաւ: Բաւական արդարասիրութիւն ցոյց կը տար ինքն իր նկատմամբ, և չէր կրնար հաւտալ թէ ստուգապէս այնքան շքեղ դափսանք կը տրուի իրեն, Նախ Սէն-Սօրլէնը հարցուփորձեց,

և այս կողմէն խօսքերուս և ոչ մէկ վանկը սուտի ելաւ . ապա իր բաւեմիս Պուարթայէ արբազը մեր կեղտոտ բանաստեղծին ետան արձակեց :

Հարըլէն իր կեղծամին վրայ երդում ըրաւ ազդասիրութեամբ թէ ակմբանոցիւ բոլոր հիւրերը կարախնալեան էին :

Իշիլիէ օրաւական չհամարեց այս վկայութիւնները :

Իր լրտես-հէին ետեւէն լրտես մը գրաւ :

Հազար վեցը հարիւր քսանուհինգ տարւոյն մայիս ամիսուան տասնեկներորդ օրն էր այն օրն ուր յետագայ իրողութիւնը տեղի ունեցաւ . տակաւին կը յիշեմ այս թուականը : Գիշերուան ժամն ութուկէսին ժամանակ կարկուտի հետ խառն սոսկալի փոթորիկ մ'եկաւ : Բարդիւի ինչ ինչ փողոցներուն մէջ փնչե վեցը բթամատի մեծութեամբ կարկուտներ կային :

Օդն՝ որ ցորեկը սաստիկ տաք էր՝ յանկարծ պաշեցաւ :

Հրաւիրեալներուս ամենը ցրտաբեկ կը դային : Թերեզս գուշակելով հրամանս՝ վառած փայտեր բերաւ մեզ, և սրահին կրակարանը նետեց երկու կամ երեք պղտի խուրձերու հետ :

Ասոնք պեռ չէին վառեր, և ահա շփնէային մէջ հազ մ'է տաքսրինակ ձայն մը լսեցինք :

Մեր վախը կը դուշակուի :

Ամենէն յանդուգններն իրենց գլուխը չփնէային դրան ծնօտին տակը աարին, և մարդ մը տեսան որ յարկելէն խոյս տալու համար արագօրէն վեր ելնելու ջանք կ'ընէր : Մեզմէ խրաքանչիւր որ սկսաւ ամեն աստիճանի ձայներով ազո՞ղ կայ՝ զոչել : Փախստաս կանն այս աղաղակներէն զարհուրելով, և մուխէն խփոյն խեղդուելով բոլոր մարմնովը վար գլսորուեցաւ և կրակարանին մէջն ընկաւ :

— Ո՞վ ես դուն, զոչեց Պասգմբէր՝ իր աուրը անոր կոկորդին տակը դնելով :

— Բա՛բէ, տէր իմ, խնայէ՛ ընտանեաց տէր խեղճ հայրի մը . . . կինս և զաւակներս անելու համար ուրիշ արուեստ չունիմ :

— Ի՛նչ . արուեստ կ'անուանես զողութիւնը :

— Գողութիւն չեմ ըներ, տէր իմ:

— Ի՞նչ կ'ընես ուրեմն:

— Մտիկ կ'ընեմ:

— Վայ, վայ:

— Այո, Նորին Բարձրութեան, կարտինալին գաղանձ ոտտիկանութեան մարդերուն մին եմ:

Եւ մեր առջև մագաղաթ մը բացաւ զոր պժգումով մերժեցինք:

— Է՛, Մարիօն, ըսաւ ինձ Պատմաբէ՛ր, ոչ դուն և ոչ ես կը կարծէինք թէ կարտինալին ականջները մինչև հոս պաշտ չափ երկայն են . . . : Հրաման չե՞ս տար ինձ սրատահանէ՛ն դուրս նետել այս առանակը և իբր տրտօնագիրը:

— Թող տուր այդ մարդը, սրտասխանեցի, արկածին օգտակար կողմը տեսնելով. մեզ ոչ այնքան հոգ է անոր լրտեսութիւնը: Մտիկ կ'ընէր մեր խօսքերը. լսու . . . : Աւրեմ տեսաւ անշուշտ թէ Պ. Տը Բիշլէօ տանս մէջ շատ բարեկամներ և կուսակիցներ տնի:

— Իրաւ է, տիկին: Ըսի միշտ հայր Յովսէփին թէ . . . :

— Լուէ՛, գղեց Պատմաբէր: Ո՛րքան ժամանակէ 'ի վեր մեզի կը լրտեսես:

— Ամիսէ մ'ի վեր, տէր իմ:

— Ամէ՛ն օր:

— Ո՛չ. կը գայի միայն այն զիշերներն ուր տիկինը հիւրեր ունէր:

— Եւ ի՞նչպէս չմինեային կը համաւիր:

— Գիշերուան մոթը սիրելու ժամանակ Ժողովուրդը յարկերէն կը դայի: Մօտակայ տան մէկ վերնայարկին մէջ կը բնակիմ:

— Հոս լսածներէդ 'ի զատ բան մը բնաւ չիմացողի՛ր քեզի դրկողին:

— Ա՛խ, տէր իմ, ես պարկեշտ մարդ մ'եմ:

Անբաւ քահ քահ մ'արձակեցինք, և անդամը ծառաներէն արտաքօտեցաւ. յատկապէս պատուէր տրուեցաւ իրեն որ այսօր հետեւ այսպիսի պարկեշտ դործերէ զոյոյշ կենայ եթէ փութէ որ իր կողերն անվնաս մնան:

Հետեւեալ օրը վազեցի կարտինալին գացի որ արդէն գիտէր իրողութիւնը :

Ինչպէս գիւրին է երեակայել, ամենամեծ դժուարութիւններ կրեց զիս հանդարտելու համար : Իր անվստահութիւնը երեւին տառի շատ խիստ խօսքերով, զաշեցի, լացի, ջղաձկային շատ վտանդաւոր տազնապ մ'անգամ ունեցայ :

Ազի շէշը գործ տեսաւ :

'Նորին Բարձրութիւնն' ինչպէս աստե՛նօք՝ նոյնպէս և հիմակ ազեց լանջակալին քանի մը կոճակները քակել, սակայն անոր այս համակրութեան ցոյցը անպատկառ խօսքով մը մերժեցի. ջեզերուս յուզուած վիճակը կ'արգարացնէր այս ընթացքս :

Վերջապէս բարեսիրաբար հաճեցայ մեղմելու :

Զիջայ կարեւորութիւն աւալու այն ողորմիչ պատճառներուն զոր կարտինալն առջև կը բերէր. իր վարմունքը բացատրելու համար. խիստ անկատակ կ'երպով յայտ եցի անոր որ եթէ գարձեալ կտակածի նշոյլ մը տեսնեմ, բոլոր անձնութիւնս ատելութեան պիտի փոխուի. թէ անոր բարկութիւնը առ ոչինչ գրեւու կարող կ'ին մ'էի, թէ բոլոր բարեկամներս իմ կողմն պիտի բռնեն և մեծ աղմուկ պիտի հանեն եթէ զիս բանտարկել տգելաւ ցոյց մ'ըներ միայն :

Երկար չընեմ, սրամտութեան շքեղ եռանգներ ունեցայ : Այս գերին մէջ շատ յաջողակ էի, և կարտինալը մինչև ոտքս խոնարհեցուցի : Անընդհատ մեղմութեամբ վարուեալ հետս. իր ճիւրաններուն ամենափոքր ծայրը չզղացի :

Ո՛րքան կը շնորհաւորէի ինքզինքս խոհեմութեանս վրայ. ինչպիսի գեղեցիկ որոշում մը կ'ընէի մաքիավելութեանս մէջ հաստատ մնալու. ինչպէս այս երեւելի խարբեային հետ խաբէութեամբ վարուելու հարկը կ'զգայի : Տիշլիէօ զիս պաշտելով, շողորրթելով, ինձ ստակ տալովը հանդերձ լրտեսներ կը զրկէր մինչև չմի՞նէայիս մէջը :

Սակայն այն օրէն սկսելով և շատ աղէկ յաջողած կ'զգնաւորութեանս շնորհիւ անոր իմ նկատմամբ համոզումներուն կատարելապէս հաստատուած ըլլալը նշմարեցի :

Բիշլիկօ իմ առաքինի. և քրիստոնէավայել դիմադրութեանս հաւատաց. բարեկամութեանս, անդրդուելի անձնուիրութեանս հաւատաց : Զիս գովեց անգամ այն կերպին նկատմամբ որով իր հրամանները չկատարեր էի իրեն աւելի աղէկ ծառայելու համար . ըստ թէ բարձր կին մը միայն կրնար այսքան յաջողակութեամբ և պատշաճութեամբ վարուիլ, սոսկալի գերէ. մ'ապառիլ, և թշնամիները բարեկամներու փոխել՝ մասնութեամբ մը չաղտոտուելու համար :

Արարինալին այսպէս պատճառաբանելը լսելով երկու բան հասկցայ. առաջին. թէ հոգւոյ ազնուութիւնները կը պաշտպանեն և ամենեւին կարեւորութիւն չէր տար անոնց, քանի որ ատենադատմարդութեամբ հրամայած էր ինձ որ հնազանդիմ դժկամակութեամբս հանդերձ. երկրորդ, թէ իր լրտեսները շատ աղէկ կը լսէին, և աւելի աղէկ կը տեղեկացնէին զինքը :

Երբ տունս վերադարձայ, դարբին մը բերել տուի, և հրամայեցի որ յարկերուն վրայ հաստատուն վանդակներ գնէ բոլոր ծխահաններուն :

— Բարեբաղդութիւն տնեցանք, ըստ ինձ մարեշալը :

— Այո, անշուշտ, պատասխանեց : Եթէ լրտեսը շարաթն երկու անգամէն աւելի մօտիկ ըրած ըլլար մեր խօսակցութիւնները, իր տիրոջ նկատմամբ միշտ ողորակի խօսքեր լսած չէր ըլլար :

— Մանտանդ. թէ ուրիշ բան իմացած կ'ըլլար, Մարիօն :

— Աղէկ ըսիր . . . Ա՛հ, ի՞նչ ապուշ մարդ է եղեր :

— Գնա՛, կախուէ՛, Բիշլիկօ, ըստ Պասօմբիէր . իրողութեան ամենէն աղբոր մասը չգիտես :

— Վայ քեզ, Սրբազան :

— Արճող տանի վեղարները :

— Յիբաւի, խելք միտք չունիս եղեր, հայրդ սուրբ, գոչեցի ահագին քրքիջներով : Ի՛նչ. կին մ'այսպէս քեզի խաբէ՛. վեղարիդ ներքեւ մի՛ գուցէ ապուշի մը գլուխը պահուած ըլլայ : Եթէ չեմ սխալիր, կարծեմ՝ թէ սէրը կը կուրէ քեզի . . . . . Հա՛, հա՛, իրաւ կ'ըսեմ թէ այս պարագան ինձի համար շատ զարմու-

նալի է . քեզի միամտի մը տեղ գնելով խորեցի , կը խորեմ և յոյս ունիմ թէ տակաւին շատ ժամանակ պիտի խորեմ : Խորեւո պիտի իմանան տղապայ դարերը . այսքանը կը բռնէ փառքս կողմէս :

Պաստօրիէր այս յիմարական մեծաբանութեանս միջոցին եկաւ համբոյր մ'առաւ իզմէն :

Մարեշալն իրիկունն իսկ կը պարտաւորէր Ղուկը երթալ նոր գեսպանութեան մը նկատմամբ որմէ կը ջանար խոյս տալ 'ի շնորհս իր սիրոյն զոր օւնէր ինծի համար :

Շատ շնոհակալ էի Պաստօրիէրէն օրբունեաց շնորհները այսպէս քնձ զոհելուն համար , և հազաւորէպ արիւթեամբ մը կը կուտէի պչրասիրութեան գէմ՝ օր ևս քան զև բնաւորութեանս կը յարէր : Տւփողներուս և ոչ մին խրախուսիչ պատասխան չէր ընդուներ ամենեին :

Վուաթիւր , օր միւսներէն աւելի սիրուն էր , ամենուն պէս մերժուեցաւ :

Դեռահասակ , գեղանձն , զմայլելի յատկութիւններով բոլորովին զարդարուն ըլլալով այն ժամանակուան առմէնէն երեւելի ակմբարանները կ'ընդունուէր ան :

Բամպոյեէ տպարանն իր գրագիտաց արիտարագոսին զլուիւր կը գնէր Վուաթիւրը : Հանձարիմաց կատակարանութեան , ազնիւ հեղնութեան , համեստ պարսաւարանութեան զիցազն էր ան :

Վուաթիւր՝ օր առոյգ և պչրասէր էր և զոր մարդիկ կը խնդրէին աւ կիները կը պաշտէին՝ ստաթկապէս ինքնասիրութիւնս պիտի զարմացնէր եթէ սիրային իշխանութեանս ներքե գերէի զինքը իզմէն կախում ունէր այս իրողութիւնը :

Առաջին անգամ ակմբանոցս երեւալով սկսաւ յարձակիլ , և պաշտպանողական բոլոր միջոցներու 'ի գործ գրի այս ճարտար և ժգիր՝ կնորսին գէմ :

Եսկից 'ի զատ իրեն խաղ մը խաղացի զոր դժուարաւ ներեց ինձ :

Վուաթիւր տասնի չափ գեղուհիներու կանոնադրապէս սիրա-

հար էր, և բնութեամբ բաւական անձնագով ըլլալով իր այս սիրահարութիւնը գաղտնի չէր պահեր։

Գիտէի թէ Վառաթիւր տիկին Տէ Լօժին ետեւն ընկած էր. վառվռտն և զուարթ մտքի տէր, և փոքր ինչ գրիչ բռնելու անգամ սովորող այս տղւոր կինը ակմբաւոցս յաճախելու պարտաւորեցի։

Այս բանս առաջիկ շփոթութիւն տուաւ կնապաշտ երիտասարդին։

Դժուարին էր իրեն քովս քծնիլ այս տիկնոջ աչքին առջև, ինչպէս նաև չէր կրնար վայելապէս ներս նկատմամբ եռանդոտ երևալ քանի որ քսան անգամէն աւելի յայտնած էր ինձ թէ իր օրտին բացարձակ տիրուհին էի։ Ասկայն և այնպէս յաջողեցաւ մեզ բաշխելու իր կնապաշտական մեծարանքը այնպիսի կերպով որ ոչ ես և ոչ տիկին Տէ Լօժ չկրցանք զայթակղիլ այս քաշխտմէն։

Գրգռուեցայ այս խաղէն։

Վառաթիւրէն պաշտուած ուրիշ երկու կին ևս կը ճանչէի։

Առաջինն էր այն զմայլելի ծիւլի Տ'Անժէն, զոր այն ատեն նստան հանահիւմներն այնքան կ'ողոքէին, կը շոյէին և կ'երպէին։

Ծիւլի Տ'Անժէն այն ատեն բոլորովին ծաղկահասակ և գեղանի էր։

Դժբաղդաբար չէի կրնար յուսալ թէ Տը Բամպոյեէ ազնիւ մարդիկուհին պիտի զիջանէր աղջիկը բերելու։

Ուստի անզոյս բանաստեղծիս երկրորդ տառուածուհին միայն տունս բերել տալու յաջողեցայ. ներս անունն էր Մատրլէն Տը Սպուտերի, քոյր գաղղիական պահակի մ'որ սաստիկ անձնագով էր և ինքզինքը գրապիտական անբաւ արժէքի տէր կը կարծէր։ Մատրլէն բաւական խելանի ըլլալով իր շնորհին եղբօրը՝ Ժէօրժին՝ ծիծաղելի հանգամանքը կը ներուէր։

Գիշեր մ'օրիորդ Սպուտերի և իր եղբայրը տունս եկան այն պահուն ուր Վառաթիւր տիկին Տէ Լօժին և իմ մէջ սիրային հաւասարակշռութեան սքանչելիք կը զործէր։

Ասոր վրայ մեր բանահիւսը պարտաւորեցաւ քծնասիրութեան

Երբորդ մաս մը առաջ օրինորդ Տը Սգաւտերիին որ արգէն Յառ-
բորդ Ժառան կ'անուանէր : Մարդկային նորամտութեան ամեն սոհ-
մաններէն կ'անցնէր այս բանը : Ինչպէ՞ տղայ : Ինչ կ'ազէի որ
ընէր երեքին դէմ : Լաւ : Իբրեք լաւն ամենէն պարզ փջոցն էր,
և Վաւթիւր որ՝ որ սովորաբար շատ խնայող և Թոսող էր՝ յան-
կարծ լաին և ախուր գարձաւ :

Այս շփթալի կացութենէն ազատելու համար երեկոյթներս իր
ներկայութենէն զրկեց :

Առ նուազն տասնուհինգ օրէն ՚ի վեր չեկած էր : Ար վախ-
նայի՝ կարծելով թէ պզտի տասնութեամբս ստուգի վիրաւորած
եմ՝ զինքը : Բայց կարախնալին ըրած վերջին այցելութեանս օրուան
գիշերն և Պասօմբիէրին Լուվրը երթալու համար տունէն մինչե-
լէն տասը վայրկեան ետք Վաւթիւրին փոթորկապէս տունս մանե-
լը տեսայ :

— Մարիօն, գոչեց, հիմակ ըսի Արասէնին որ կառքը պա-
րաստէ անփշապէս :

— Ինչո՞ւ համար, պարոն :

— Մարգիզուհիին խօսք տուի քեզի տանելու . . . : Մեզ
կ'սպասէ ան :

— Ո՞ր մարգիզուհիին :

— Ե՛հ, Տէ՛ր Աստուած, Բարիզի մէջ երկու մարգիզուհի չկայ :

— Ասի նոր բան մ'է, ըսի անոր :

— Ա՛հ, Մարիօն, այդ փառքը ինձ պիտի պարտաւորիս . . . :

Այսուհետեւ երախտագիտութիւնդ պահանջելու ամենէն յախտե-
նական իրաւունքները տնիմ : . . . այո՛, գեղանիք գու : Գիտեն
թէ շատ խելանի և շնորհալի ես : Պատուոյս վրայ խօսք տուի այս-
օր քեզի Սէն-Թոմա-Տիւ-Լուվրի ապարանը տանելու :

Վաւթիւրին նայեցայ դէմքս ծռելով :

— Ո՛չ, պարոն, ո՛չ, Սէն-Թոմա-Տիւ-Լուվրի փողոցին ա-
պարանը պիտի չտանիս զիս : Ար տեսնեմ թէ՛ ո՞վ է մարգիզու-
հիդ, և չեմ ուզեր տիկին Տը Սէնթ Էվրըմօնին մէկ դրացիին
և բարեկամուհիին տունն երթալ :

— Բա՛հ, ինչո՞ւ համար. ասոնք սաստկապէս սրդողած են իրարու դէմ:

— Աղէկ գիտես:

— Հաս աղէկ գիտեմ:

— Ուրեմն սիրելի կնքամայրս բոլոր աշխարհի հետ կ'աւրուի:

— Կարելի է . . . . Մեկնի՛նք:

— Ամենեկն, պիտի չերթամ, եթէ յայտնապէս չհաստատուի ինձ թէ այս երկու տիկնանց գծաութիւնը տեւական է:

— Եթէ՛ տեւական է. մտիկ ըբէ՛ ուրեմն և ինքնին դատէ: Բաւական ճնշքբաւած միջին պատի մը վրայ էր ինգիբը. Տը Բամպոյետ մարգիզն ուզեց նորէն շինել սառ պատը. տիկին Տը Սենթ—Եվրեման՝ որուն ջիղերն ապստամբութեան վիճակի մէջ են իր հին . . . բարեկամին՝ Ալեքսանդրին միկնելէն ՚ի վեր՝ յայտնեց թէ արմաշէնները սոսկում կը տան իրեն: Դրացին զլաբեցաւ, դրացուհին շատ կծու ձևով մը պատասխանեց, և մեր երկնային Արթնին (մարգիդուհին) իրեն պարտ սեպեց ձիթենիի ոտով մը միջամտելը: Բայց կնքամայրդ կռիւ կ'ուզէր ստուգապէս: Չվախեցաւ իւրօրդ անուանելու սա խեղճ Տը Բամպոյետ մարգիզը որ կարճատես է: Արթնին՝ կրակոտ բնութիւն մ'ունենալով խակոյն իր էրիկին կողմը բռնեց և պաշտպանեց զան: «Բայց, տիկին, դուք Տը Սենթ, խլուրդներն անգամ ծածուկ գործերդ յայտնապէս տեսան»: — Տէ՛ր Աստուած, կրկնեց կոմսուհին, կան ամբարաւան առաքինութիւններ որք երբեք չեն ընկճիր . . . շատ սրաղ բան, վասն զի յարձակում չեն կրեր:

— Տէ՛ր ողորմեա, կնքամօրս այգալիտի բնութիւն մ'ունենալը չգիտէի:

— Ինչպէս կը տեսնեա, Մաքիմն, ասոնք այնպիսի բաներ են որք կանանց մէջ չեն ներուիր ամենեկին:

Առաւթիւր զիս քաշեց տարաւ:

Կառքս դուրսիցն մէջ մեզ կ'սպասէր:

Նրասէն արդէն նստարանին վրան էր: Թերեզզին հայրը՝ որուն գինիի մթաւի գոյնով գունապանի աղւոր հագուստ մը շինել

այլ երգերուն վերջը չկար . շուշաններու և վարդերու վրայ կը քայլէինք , մեղրային առաւակներու մէջ կը լողայինք :

Վերջապէս այնքան անուն առաւ ակմբանոցս որ աիկին Տը Բամպույեի վրդովեցաւ , և ներս հռչակաւոր կոչոյր տխեւէլ ստա-
գապէս վախցաւ որ շնտմի Տէ Թուրնել փողոցին ակմբանոցէն :

Թ

Բերկրալի և՛ կը պարտաւորիմ ըսել թէ՛ նաեւ պատառաւոր
կեանք մ'ունեցայ տասնութ ամիստան մէջ որք մայրաքաղաքը վե-
րադառնալէս 'ի վեր անցեր էին : Պատմութիւնին հետ տարփանքս
անթափանցելի վարադոյրով մը կը ծածկուէր . ուրիշ ամեն սի-
րանուէր մեծարանք կը մերժէի այնպիսի բարբարոսութեամբ որ
ընդհանուրին յարգն ու համարումը կը հրաւիրէր իմ վրայ :

Բայց և այնպէս Սէն-Սօրլէն կը համարձակէր յոյսով տա-
ծուելու . խեղճ քարաուղարին յայտնի կերպով նիհարելը կը տես-
նէի :

Բան մը միայն զինքը կը մխիթարէր խստութեանս դէմ . այսինքն
զիտէր թէ կարտինալը առասպելական ճամբաներէ կը քայլեցնէի :

Իշխիէօ կանոնաւորապէս կ'ընդունէր որոշուած այցելութիւն-
ները :

Քահարաւորութիւն ունէի տանելու գգուանաց որք ըստ իր կար-
ծեաց անմեղ էին . բայց եթէ պաշտօնեան շատ սիրազգած ըլ-
լար , եթէ եղբայրի բարեկամութեան մը սահմանէն անցնէր , վե-
րջապէս եթէ կարտինալը միտքը գնէր միւռնալ թէ հոգւորս լու-
սաւոր առաջնորդն է և թէ իր միակ պարտքն է անընդհատ քրիս-

տանէական վարդապետութիւնները յիշեցնել ինձ, պարզամտութեամբ զարմանալ կը ձեռքնէի, ամօթխածութեամբ աչքս վար կ'ընէի, և կրօնաւորը բացարձակապէս կ'ստիպէի կամ կրօնական տահմաններուն մէջ մնալու և կամ դիմակը լըբութեամբ վար առնելու :

Մինչև այն ատեն չհամարձակած էր յայտնապէս խոտառվանելու իր սէրը :

Իսկ զալով այն լրտեսութեան օրէնքին, որուն Նորին Բարձրութիւնը կը կարծէր թէ հնազանդեցուցած է զիս, կ'ըսեմ թէ մի և նոյն յանդգնութեամբ կը դերեւէի այն օրէնքը :

Մարեշալն և Սէն-Սօրլէն այս մասին իրենց բոլոր զօրութեամբը կ'օյնէին : Սրահիս մէջ ինքզինքս կարտինալին անուղղելի կուսակիցը կը ցուցնէի. պաշտօնէին ամեն գործոց նկատմամբ անլուր կերպերով կ'սքանչանայի, անասելի աւելն մը ցոյց կը տայի : Այցեւորներուս մէջէն որոնք օր կասկածելի էին իբր ներհակ կարծիք ունեցող, անփոփոխ կերպով իմ ամենէն անոյշ նայուածքս և ամենէն տեւի նախանձազրդիւ ժպիտներս կ'ընդունէին, Վեղծաւորներն արձագանքս կ'ըլլային, Բիշլիէօն կը գողէին ինձ հաճելի ըլլալու համար, և ապա կ'երթային տրիշ տեղ հատուցում գտնելու այն անամօթ գովեստից փոխարէն, զոր տալու կը բռնադատէի այն պարոնները :

Ամենայն դիւրութեամբ գժուարութենէ կ'ազատէի մաքիավելութեան մ'այս հնարքով. շատ ներելի էր ինձ այս սատանութիւնը. և ներելի չէ ըսողն իրաւունք չունի :

Ամեն անգամ մ'որ այցեւորիւն կ'ընէի կարտինալին, հրաշալի տեղեկագրութիւն մը կը տայի, անփուշ վարդեր կը բերէի անոր. քթին ներքեւ աներկիւղաբար կը վառէի այն կեղծ խունկը զոր այնքան յաջողակութեամբ կը ժողովէի :

Իրաւ է որ պաշտօնեան ասկից անկից քանի մը կասկած տանեցաւ : Բաւական արդարասիրութիւն, ցոյց կը տար ինքն իր նկատմամբ, և չէր կրնար հաւատալ թէ ստուգապէս այնքան շքեղ գովեստներ կը տրուի իրեն : Նախ Սէն-Սօրլէնը հարցուփորձեց,

և այս կողմէն խօսքերուս և ոչ մէկ վանկը սուտի ելաւ . ապա իր բարեմիտ Պաւարօպէ աբբասը մեր կեղատոտ բանաստեղծին ետեւն արձակեց :

Հարբէլէն իր կեղծամին վրայ երդում ըրաւ ազգասիրութեամբ թէ ակմբանոցիս բոլոր հիւրերը կարախնալեան էին :

Իճլիլէօ բաւական չհամարեց այս վկայութիւնները :

Իր ԼԵՓԵՆԱՆԷՆԻՆ ետեւէն լրտես մը դրաւ :

Հազար վեցը հարիւր քսանուհինգ տարւոյն մայիս ամիսաւան տասնեկիներորդ օրն էր այն օրն եւր յետապայ իրողութիւնը տեղի ունեցաւ . տակաւին կը յիշեմ այս թուականը : Գիշերուան ժամն ութուկէսին ժամանակ կարկուտի հետ խտտն սողալի փոթորիկ մ'եկաւ : Բարիդիլին չ ինչ փողոցներուն մէջ մինչև վեցը բթամատի մեծութեամբ կարկուտներ կային :

Օդն՝ որ ցորեկը սաստիկ տաք էր՝ յանկարծ պաշեցաւ :

Հրաւիրեալներուս ամենը ցրտաբեկ կը գային : Թերէզս գուշակելով հրամանս՝ վտառ փայտեր բերաւ մեզ, և սրահին կրակարանը նետեց երկու կամ երեք պզտի խուրձերու հետ :

Ասոնք զեռ չէին վառեր, և ահա չմինէային մէջ հոգ մ'և տաքօրինակ ձայն մը լսեցինք :

Մեր վախը կը դուշակուի :

Ամենէն յանդուգներն իրենց գլուխը չմինէային դրան ծնօտին տակը տարին, և մարդ մը տեսան որ յարկերէն խոյս տալու համար արագօրէն վեր ելնելու ջանք կ'ընէր : Մեզմէ իւրաքանչիւր ոք սկսաւ ամեն աստիճանի ձայներով ազո՛ղ կայ՝ գոչել : Փախտապահանն այս աղաղակներէն զարհուրելով, և ժուխէն խեղոյն խեղդուելով բոլոր մարմնովը վար զլտորուեցաւ և կրակարանին մէջն ընկաւ :

— Ո՛վ ես դուն, գոչեց Պասօմբէթը՝ իր սուրը անոր կոկորդին տակը դնելով :

— Բա՛րէ, տէր իմ, խնայէ՛ ընդանեաց տէր խեղճ հայրի մը, . . . կիսն և զաւակներս սնելու համար ուրիշ արուեստ չունիմ :

— Ի՛նչ, արուեստ կ'անուանես գողութիւնը :

— Գողութիւն չեմ ընէր, տէր իմ:

— Ի՞նչ կ'ընես ուրեմն:

— Մտիկ կ'ընեմ:

— Վայ, վայ:

— Այո, Նորին Բարձրութեան, կարտինալին զաղանի ոստիկանութեան մարդերուն մին եմ:

Եւ մեր առջև մագաղաթ մը բացաւ զոր պժղումով մտնեցինք:

— Է՛, Մարիօն, ըսաւ ինձ Պատմբիէր, ոչ դուն և ոչ ես կը կարծէինք թէ կարտինալին ականջները մինչև հոս դալու չափ երկայն են...: Հրաման չե՞ս տար ինձ պատուհանէն դուրս նետել այս աւանակը և իբրտօնագիրը:

— Թող տուր այդ մարդը, պատասխանեցի, արկածին օգնուկար կողմը տեսնելով. մեզ ոչ այնքան հոգ է անոր լրտեսութիւնը: Մտիկ կ'ընէր մեր խօսքերը. լաւ...: Աւրեմն տեսաւ անշուշտ թէ Պ. Տը Բիշլիէս տանս մէջ շատ բարեկամներ և կուսակիցներ ունի:

— Իբաւ է, տիկին: Ըո՞ի միշտ հայր Թովմէփին թէ...:

— Լռէ՛, գոչեց Պատմբիէր: Ո՛րքան ժամանակէ ՚ի վեր մեզի կը լրտեսես:

— Ամիսէ մ'ի վեր, տէր իմ:

— Ամէն օր:

— Ո՛չ. կը գայի միայն այն գիշերներն ուր տիկինը հիւրեր ունէր:

— Եւ ի՞նչպէս չմինչային կը համեւիր:

— Գիշերուան մութը տիրելու ժամանակ տուններու յարկերէն կը դայի: Մօտակայ տան մէկ վերնայարկին մէջ կը բնակիմ:

— Հոս լսածներէդ ՚ի զատ բան մը բնաւ չիմացուցիր քեզի դրկողին:

— Ա՛յո, տէր իմ, ես պարկեշտ մարդ մ'եմ:

Անբաւ քահ քահ մ'արձակեցինք, և անզգամը ծառաներէն արտաքսեցաւ. յատկապէս պատուէր տրուեցաւ իրեն որ այսուհետեւ այսպիսի պարկեշտ գործերէ զղոյշ կենայ եթէ ք'ազէ որ իր կողերն անմիտս մնան:

Հետեւեալ օրը վաղեցի կարախալին գացի որ արդէն գիտէր իրողութիւնը :

Ինչպէս գիւրին է երեակայել, ամենամեծ գժուարութիւններ կրեց զիս հանդարտելու համար : Իր անվստահութիւնը երեսին տուի շատ խիստ խօսքերով, գոչեցի, լացի, ջգաձգային շատ վտանգաւոր տաղնապ մ'անկամ ունեցայ :

Ազի շիշը գործ տեսաւ :

Նորին Բարձրութիւնն՝ ինչպէս աստեանք՝ նոյնպէս և հիմակ ուղեց լանջակալին քանի մը կոճակները քակել, սակայն անոր այս համակրութեան ցղցը անպատկառ խօսքով մը մերժեցի. ջիզբուս յուզուած վիճակը կ'արգարացէր այս ընթացքս :

Վերջապէս բարեսիրաբար հաճեցայ մեղմելու :

Զիջայ կարեորութիւն տալու այն ողորմելի պատճառներուն զոր կարողնալն առջև կը բերէր իր վարժունքը բացառելու համար. խիստ անկատակ կերպով յայտ եցի անոր որ եթէ դարձեալ կատկածի նշոյլ մը տեսնեմ, բոլոր անձնութիւնս ատելութեան պիտի փոխուի. թէ անոր բարկութիւնը առ ոչինչ գրելու կարող կին մ'էի, թէ բոլոր բարեկամներս իմ կողմն պիտի բռնեն և մեծ աղմուկ պիտի հանեն եթէ զիս բանտարկել տղելու ցոյց մ'ընեն միայն :

Երկար չընեմ, սրամտութեան շքեղ եռանդներ ունեցայ : Այս գերին մէջ շատ յաջողակ էի, և կարտինալը մինչև ոտքս խօնարհեցուցի : Անընդհատ մեղմութեամբ վարուեալ հեռաւ. իր ճիւղաններուն ամենափոքր ծայրը չզղացի :

Ո՛րքան կը շնորհաւորէի ինքզինքս խոհեմութեանս վրայ. ինչպիսի գեղեցիկ որոշում մը կ'ընէի մաքրապելութեանս մէջ հաստատ մնալու. ինչպէս այս երեւելի խարերային հեռ խաբէութեամբ վարուելու հարկը կ'զգայի : Տիշլիէօ զիս պաշտելով, շողորորթելով, ինձ ստակ տալով և հանգերձ լրտեսներ կը զրկէր մինչև չմոնէայիս մէջը :

Սակայն այն օրէն սկսելով և շատ աղէկ յաջողած կեղծաբութիւնան շնորհիւ անոր իմ նկատմամբ համոզումներուն կատարելապէս հաստատուած ըլլալը նշմարեցի :

Բիշլիկօ իմ առաքինի և քրիստոնէավայել՝ դիմադրութեանս հաւատաց : Բարեկամութեանս, անդուլուելի անձնուիրութեանս հաւատաց : Զիս գովեց անգամ այն կերպին նկատմամբ որով իր հրամանները չկատարեր էի իրեն աւելի աղէկ ծառայելու համար . ըստ թէ բարձր կին մը միայն կրնար այսքան յաջողութեամբ և պատշաճութեամբ վարուիլ, սոսկալի դերէ մ'ապառնիլ, և թշնամիները բարեկամներու փոխել՝ մասնութեամբ մը չաղտոտուելու համար :

Արարիւնալին այսպէս պատճառաբանելը լսելով երկու բան հասկցայ . առաջին . թէ հոգւոյ ազնուութիւնները կը գոշակէր, և ամենեւին կարեւորութիւն չէր տար անոնց, քանի որ ատենօք տմարդութեամբ հրամայած էր ինձ որ հնազանդիմ դժկամակութեամբս հանդերձ . երկրորդ, թէ իր լրտեսները շատ աղէկ կը լռէին, և աւելի աղէկ կը տեղեկացնէին զինքը :

Երբ տունս վերադարձայ, դարբին մը բերել տուի, և հրամայեցի որ յարկերուն վրայ հաստատուն վանդակներ գնէ բոլոր ծխահաններուն :

— Բարեբաղդութիւն ունեցանք, ըսաւ ինձ մարեշալը :

— Այո՛, անշուշտ, պատասխանեց : Եթէ լրտեսը շարաթն երկու անգամէն աւելի մօտիկ ըրած ըլլար մեր խօսակցութիւնները, իր տիրոջ նկատմամբ միշտ ողորակի խօսքեր լսած չէր ըլլար :

— Մանաւանդ թէ Թրիշ բան իմացած կ'ըլլար, Մարիօն :

— Ազէկ ըսիր . . . Ա՛հ, ինչ ապուշ մարդ է եղեր :

— Գնահ, կախուէ, Բիշլիկօ, ըսաւ Պասուրիէր . իրողութեան ամենէն աղւոր մասը չգիտես :

— Վայ քեզ, Սրբազան :

— Արճղ տանի վեղարները :

— Երբաւի, խելք միտք չունիս եղեր, հայրդ սուրբ, գոչեցի ահագին քրքիջներով : Ի՛նչ . կին մ'այսպէս քեզի խարէ՛ . վեղարիդ ներքեւ մի՛ գուցէ ապուշի մը գլուխը պահուած ըլլայ : Եթէ չեմ սխալիր, կարծեմ թէ սէրը կը կուրէ քեզի . . . . . Հո՛, հո՛, իրաւ կ'ըսեմ թէ այս պարագան ինծի համար շատ զարկու-

Նալի է . քեզի միամտի մը տեղ գնելով խաբեցի , կը խաբեմ ե յոյս ունիմ թէ տակաւին շատ ժամանակ պիտի խաբեմ : Դատրելս պիտի իմանան տղապայ դարերը . այսքանը կը բռնէ փառքս կազմելու :

Պաստօրիէր այս յիմարտեան մեծաբանութեանս միջոցին եկաւ համբոյր մ'առաւ իզմէն :

Մարեշալն իրիկունն իսկ կը պարտաւորէր Լուվրը երթալ նոր գեսպանութեան մը նկատմամբ որմէ կը ջանար խոյս առալ 'ի շնորհս իր սիրոյն զոր ունէր ինծի համար :

Շատ շնոհակալ էի Պաստօրիէրէն օրբունեաց շնորհները : այսպէս ինչ զոհերուն համար , ե հազաւագէպ արիւթեամբ մը կը կուէի պշտասիրութեան դէմ օր ես քան զեւ բնաւորութեանս կը յարէր : Տւփողներուս ե ոչ մին խրախուսիչ պատասխան չէր ընդուներ ամենեին :

Վուաթիւր , որ միւսներէն աւելի սիրուն էր , ամենուն պէս մերժուեցաւ :

Դեռահասակ , գեղանձն , զմայլելի յատկութիւններով բոլորովին զարդարուն ըլլալով այն ժամանակուան ազնունքն երեւելի անմբարանները կ'ընդունուէր ան :

Բամպոյեէ տպաբանն իր գրագիտաց արիտքագոյնն գլուխը կը գնէր Վուաթիւրը : հանձարիմաց կառակարանութեան , ազնիւ հեղեութեան , համեստ պարսաւարանութեան դիցազն էր ան :

Վուաթիւր , որ առոյգ եւ պշտատէր էր եւ զոր մարդիկ կը խնայէին աւ կիները կը պաշտէին՝ ստափկապէս ինքնասիրութիւն աչիտի զարմացներ եթէ սիրային իշխանութեանս ներքեւ գերէի զինքը իզմէն կախում ունէր այս իրողութիւնը :

Առաջին անգամ ակմրանոցս երեւալով սկսաւ յարձակիլ , ե պաշտպանողական բոլոր միջոցներս 'ի գործ . դրի այս ճարտար ե ժպիրհ կնորսին գէմ :

Եսիկց 'ի զատ իրեն խաղ մը խաղացի զոր դժուարաւ ներեց ինչ :

Վուաթիւր տասնի չափ գեղուհիներու կանոնաւորապէս սիրա-

հար էր, և բնութեամբը բաւական անձնազով ըլլալով իր այս սիրահարութիւնը գաղտնի չէր պահեր։

Գիտէի թէ Վառաթիւր տիկին Տէ Լօժին ետեւն ընկած էր. վառվռտն և զուարթ մտքի տէր, և փոքր ինչ գրիչ բռնելու անգամ սովորող այս աղւոր կինը ակմբանոցս յաճախելու պարտաւորեցի։

Այս բանս տաստիկ շփոթութիւն տուաւ կնապաշտ երիտասարդին։

Դժուարին էր իրեն քովս քծնիլ այս տիկնոջ աչքին առջև, ինչպէս նաև չէր կրնար վայելչապէս ներս նկատմամբ եռանդոտ երևալ քանի որ քսան անգամէն աւելի յայտնած էր ինձ թէ իր սրտին բացարձակ տիրոհին էի։ Ասկայն և այնպէս յաջողեցաւ մեզ բաշխելու. իր կնապաշտական մեծարանքը այնպիսի կերպով որ ոչ ես և ոչ տիկին Տէ Լօժ չկրցանք դայթակղիլ այս բաշխումէն։

Գրգռուեցայ այս խաղէն։

Վառաթիւրէն պաշտուած ուրիշ երկու կին ևս կը ճանչէի։

Առաջինն էր այն զմայելի ժիւլի Տ'Անժէն, զոր այն ատեն նստան բանահիւաներն այնքան կ'ողորձէին, կը շոյէին և կ'երգէին։ Ժիւլի Տ'Անժէն այն ատեն բոլորովին ծաղկահասակ և գեղանի էր։ Դժբաղդաբար չէի կրնար յուսալ թէ Տը Բամպույեէ ազնիւ մարդիկուհին պիտի զիջանէր ազջիկը բերելու։

Ուստի անզգամ բանաստեղծիս երկրորդ աստուածուհին միայն տունս բերել տալու յաջողեցայ. ներս անունն էր Մատըլէն Տը Սպուտերի, քոյր գաղղիական պահակի մ'որ սաստիկ անձնազով էր և ինքզինքը գրադիտական անբաւ արժեքի տէր կը կարծէր։ Մատըլէն բաւական խելանի ըլլալով իր շնորհին եղբօրը՝ Ժէօր՝ ժին՝ ծիծաղելի հանգամանքը կը ներուէր։

Գիշեր մ'օրիորդ Սպուտերի և իր եղբայրը տունս եկան այն պահուն ուր Վառաթիւր տիկին Տէ Լօժին և իմ մէջ սիրային հաւասարակշռութեան սքանչելիք կը գործէր։

Ատոր վրայ մեր բանահիւսը պարտաւորեցաւ քծնախրութեան

երբորդ մաս մը տալ օրիորդ Տը Սգուտերին որ արգէն Յաճե-
ցորդ Ժառանգի' անուանէր : Մարդկային ներամտութեան ամեն սահ-
մաններէն կ'անցնէր այս բանը : Ինչո՞ք տղայ : Ի՞նչ կ'ուզէիր որ
ընէր երեքին դէմ . Լուի : Իբօք լուին ամենէն պարզ միջոցն էր,
և Վաւթիւր որ՝ որ սովորաբար շատ խնայցող և թուող էր՝ յան-
կարծ լուին և տխուր դարձաւ :

Այս չփոթալի կացութենէն ազատելու համար երեկոյթներս իր
ներկայութենէն զրկեց :

Առ նուազն տասնուհինգ օրէն 'ի վեր չեկած էր : Ար վախ-
նայի՝ կարծելով թէ պզտի սասանութեամբս սառցիկ վիրաւորած
եմ զինքը . բայց կարախնալին ըրած վերջին այցելութեանն օրուան
գիշերն և Պասոմբիէրին Լուվրը երթալու համար տունէս անկն-
էն տասը վայրկեան ետք Վաւթիւրին փոթորկապէս տունս մանե-
լը տեսայ :

— Մարիօն, գոչեց, հիմա՞կ ըսի Արասէնին որ կառքը պատ-
րաստէ անմիջապէս :

— Ինչու համար, պարոն :

— Մարգիզուհիին խօսք տուի քեզի տանելու . . . : Մեզ
կ'սպասէ ան :

— Ո՞ր մարդիզուհի :

— Է՛հ, Տէր Աստուած, Բարիզի մէջ երկու մարգիզուհի չկայ :

— Ատի նոր բան մ'է, ըսի անոր :

— Ա՛հ, Մարիօն, այդ փառքը ինձ պիտի պարտաւորեմ . . . :

Այսուհետեւ երախապիտութիւնդ պահանջելու ամենէն յախտե-
նական իրաւունքները ունիմ . . . այո՛, գեղանիք գու : Գիտեն
թէ շատ խելանի և շնորհալի ես : Պատուոյս վրայ խօսք տուի այս-
օր քեզի Սէն-Թոմա-Տիւ-Լուվրի ապարանը տանելու :

Վաւթիւրին նայեցայ դէմքս ծռելով :

— Ո՛չ, պարոն, ո՛չ, Սէն-Թոմա-Տիւ-Լուվրի փողոցին ա-
պարանը պիտի չտանիս զիս : Ար տեսնեմ թէ ճ՞կ է մարգիզու-
հիդ, և չեմ ուզեր տիկին Տը Սէնթ Էժըրմօնին մէջ դրացիին
և բարեկամուհիին տունն երթալ :

— Բա՛հ, ինչո՞ւ համար. ասո՞նք սաստկապէս օրդողած են իրարու գէմ:

— Աղէկ գիտեն:

— Շատ աղէկ գիտեմ:

— Ուրեմն սիրելի կնքամայրս բոլոր աշխարհի հետ կ'աւրուի:

— Կարելի է . . . . Մեկնինք:

— Ամենեին, պիտի շերթամ, եթէ. յայտնապէս չհաստատուի ինձ թէ այս երկու տիկնանց գծաութիւնը տեսական է:

— Եթէ՛ տեսական է. մտիկ ըբէ՛ ուրեմն և ինքնին դատէ՛: Բաւական ճեղքորոտած միջին պատի մը վրայ էր խնդիրը. Տը Բամպոյետ մարգիդն ուզեց նորէն շինել ապա պատը. տիկին Տը Սենթ—Էլմըման՝ որուն ջիւղերն ապաստամբութեան վիճակի մէջ են իբ. հին . . . բարեկամին՝ Վիլարսոյին մեկնէլէն ի վեր՝ յայտնեց թէ որմաշէնները սոսկում կը տան իրեն: Դրացին զլարեցաւ, դրացուհին շատ կծու ձեռք մը օգտաատխանեց, և մեր երկնային Արթենիան (մարգիդուհին) իրեն պարտ տեսեց ձիթենիի ոտաով մը միջամտելը: Բայց կնքամայրդ կուի կ'ուզէր ստուգապէս: Չվախցաւ իւրօրդ անուանելու սա խեղճ Տը Բամպոյետ մարգիդը որ կարճատես է: Արթենիա՛ կրակոտ բնութիւն մ'ունենալով խկոյն իբ էրիկին կողմը բռնեց և պաշտպանեց զան: Բայց, տիկին, գոչեց Արթենիա, խլուրդներն անգամ ծածուկ գործերդ յայտնապէս տեսան: — Տէ՛ր Աստուած, կրկնեց կոմսուհին, կան ամբարտաւան առաքինութիւններ որք երբէք չեն ընկնիր . . . շատ սարդ բան, վասն զի յորձակում չեն կրեր:

— Տէ՛ր ողորմաւ, կնքամորս պղպիտի բնութիւն մ'ունենալը չգիտէի:

— Ինչպէս կը տեսնես: Մաքիօն, ասոնք այնպիսի բաներ են որք կանանց մէջ չեն ներուիր ամենեին:

Վաւթիւր զիս քաշեց տարաւ:

Կառքս գաւթին մէջ մեզ կ'սպասէր:

Կրտսէն արդէն նստարանին վրան էր: Թերեզզին հայրը՝ որուն գինիի մթուրի գոյնով գունապանի ազւար հագուած մը շինել

տուեր էի՝ կառքին պատուանդանը ծանրապէս վարժրուաւ, և ապա նոյնպէս վեր ըրաւ։ Իր փեսան ձիերը մտարկեց. արշաւանի մեկնեցանք։

— Ա՛հ, ըսաւ Առաթիւր յանկարծ, վերջապէս բռնեցի քեզի, դրուժան։

— Ի՞նչ կը նշանակէ այդ խօսքը, պարոն։

— Գարշելի ծուղակներ լարեցիր ինձ. արդ ահա դուն ալ ծուղակն ընկար։

— Ի՞նչ. ծուղակն ընկայ . . . ուրեմն Բամպոյնէյի տպարանը չե՞նք երթար։

— Անշուշտ . . . քայց իմ ծուղակս ալ ճիշդ հաս է։

— Շատ աղէկ, ըսի՝ քիչ մը հոգի տոնելով, վասն զի անոր առջի խնսքը վրդովում կը տար ինձ։ Հիմա շատ ուրախ կ'ըլլայի եթէ իմանայի գանդաւաներուդ պատճառները. խիշճ առնենք շտապնապէր զիս։

— Հա՛, հա՛ . . . տիկին Տէ Լօժը տունդ չհրաւիրեցիր, գիտե՞ս։

— Այո՛, պարոն։

— Ո՛հ ապաքէն մի և նոյն պատճառաւ Մաւրըլէն Տը Սպառտէրին ալ հրաւիրեցիր։

— Անշուշտ . . . ո՛ր է ոճիրս . . . : Ընդ հակառակն կը պարտադրէիք շնորհակալութիւն յայտնել ինձ։

— Ատով ինքզինքդ խաբէ՛. այդ երկդիմի կերպարանքովդ յանցանքդ կը սաստկանայ։ Այն տիկիները քեզ զրոհ կ'ընէիր, արդէս զի արգիլես զիս անանց առջի սիրտդ. ծածկելու սիրոյս տէգերովը։

— Իրա՛ն կ'ըսես. քծիւքովդ զիս ալ որտալու պահանջաւոր թիւնը տնէիր իրաւ, զիս որ երրորդն եմ։

— Չորեքտասաներորդը, եթէ կը հաճիս, ըսաւ Առաթիւր՝ չքեղ ծանրութեամբ մը։ Այո՛, սիրելիդ իմ, այս ժամանակ ալ կը խօսիմ հետք՝ տասնութ չորս շնորհագեղ կիներ կը պաշտեմ, և առէլի աղէկ ունիմ մեռնիլ քան թէ անանց մեկին հրաժեշտ տալ։

... նա մանաւանդ քեզ, որ ամենէն սիրուն ու աղւորն ես :

— Պարոն, այնպիսի պատճառաբանութիւն մը կ'ընես զոր Ցանկաց Յուդանը միայն կրնայ հասկնալ :

— Ո՛հ, գոչեց Վուսթիւր, խելանութեամբ դժուարութենէ ազատելու յոյս մի ունենար : Այն օրէն 'ի վեր' ուր խաբէութեամբ իզմէ զգոյշ կենալու ջանք ըրիր, ես ալ սկսայ խաբէութեան դիմել : Ազատ ես տունդ հրաւիրելու զով որ հաճելի է քեզ : Բայց Բամպույեշի ապարանը ոչ զոք պիտի հրաւիրես : Ոչ աիկին Յէ Լօժ և ոչ օրիորդ Տը Սյուստէրի գեռ արածնութիւն չունին նուիրական վայրը մանելու . . . : Այս վայրկեանէն սկսեալ ալ զբաժ չունիս :

— Ներէ՛ : սիրտդ իրենց մէջ բամնող տասնեւերեք առտաւածուհիներուն յիշատակը տնիմ :

— Զիս կը վշտացնես, Մարիօն . . . : Ի՛նչ. կրնաս բռնաւորութեան այդպիսի տկարութիւն մ'ունենալ. կրնաս նախանձոտ լլլալ . . . : Զէ՛, ես չեմ կրնար հաւատալ նախանձոտութեանդ . . . : Գեղեցկութիւնը օրինաւորապէս և հաւատարապէս կը պաշտեմ իբր աստուածս. ամեն տաճարները կը մտնեմ. անոր տան խորաններուն առջև խունկ կը վառեմ : Միայն թէ քանի մը կուգերոնս միաթին գտնուիլը չեմ ուզեր տեսնել. կարելի եղածին չափ կը զատեմ զանոնք :

— Ուրեմն անձարակութիւն մ'է զիս տանելդ այն տաճարն որ օրիորդ Ժիւլի Տ'Անժէնը կը խնկարկես :

— Ա՛հ, իմացա՛ր . . . :

— Այո՛, պարոն : Աստարեւելապէս հանդարտ եմ. և ներա առջև պիտի չհամարձակիս մեծարանքովդ զիս հալածելու :

— Քրքան կը սխալիս, Մարիօն, ըրքան կը սխալիս . . . : Ժիւլի մանկուհի մը, անմեղ հրեշտակ մ'է որ տակաւին սիրոյ մարին բան մը չհասկնար ամենևին . . . : Այո՛, իմ տասնուչորս գիցուհիներուս մին է նէ. այո՛, բայց ներա հետ տակաւին նոր հօգիս սէքս, և իր սիրտը հեռանկար երկայն օրատկերի մը ծայրը կը տեսնեմ : Դիւրին պիտի ըլլայ ինձ սրտիդ յարձակել ժիւ-

լինէն գաղանի : Բնառի ցնորական յղրալ մի սնանկը . ծխլի Տ'Աժէնին առջև կ'ուզեմ քծնել քովք հաստատ կերպով մը :

— Եթէ այդպէս է , ըսի շատ ծանր ու ահեղ կերպարանով մը , թոյլ պիտի տաս ինձ որ ետ գտնանմ ե չգիմագրաւեմ այն պիսի տեղ մ'որ մշանջնապէս ինձի գէմ կուտելու ապաւանկերը կ'ընեն :

Կառքին գանակը բանալու ձե մ'ըրի :

— Լաւ , ահա սկսանք կռուիլ , գոչեց ձեռքս բռնելով : Թոյ որ կառապանդ ճամբան շարունակէ , թող , Մարթօն :

— Բայց ես կ'ուզեմ առնն վերապաւնալ :

— Անկարելի է :

— Ինչո՞ւ համար , չըսեն :

— Տիկին Տը Բամպույնէ քեզ կ'սպառէ :

— Թո՛ղ սպառէ ուրի՛մ :

— Մարդիզուհիին մէկ հրաւերը մերժել , ճաշակի Թագուհին առաջարկութեանց չպատասխանել , միթէ ներելի է : Եթէ իրք տունդ գտնաս , կը կործանիս , սիրելիդ իմ . . . . վաղը բոլոր բարիքներ իրազուրկը կ'իմանան : Անձքի շանթերն անմիջապէս յանցաւոր ճակատիդ վրայ կ'ընկնին : Իւրաքանչիւր ոք անմիջապէս կը թողու , ե մենք՝ գժըաղք բանաստեղծներս՝ քեզի մեր ճգնաժամ վերաւորելու , շարունակ , ամենուրեք ե , միշտ վերադարձելու կոկծալի հարկին մէջ կը գտնուինք : Պէտք կ'ըլլայ Արթնիտին նախնական բարկութեան ծառայել ե Բամպույնէյի ապարքներ արհամարհելուդ համար վրէժ տոնուլ քեզի պարսաւաբանութիւններու ներքեւ ընկճելով : Եր տեսնես ուրի՛մ որ արդիւուած է քեզ նահանջել , Մարթօն . . . : Ձեռն սքանչանար սատանութեանս վրայ :

— Իրօք , պարոն , կը խոստովանիմ թէ ծռղակէն խոյս տալն անհնարին է :

— Հա՛տ աղէկ : Հատ գժուարութիւն կրեցի ասի քեզ խոստովանել տալու համար :

— Բարձ , այսօրուանէ սկսելով խունկիդ ե մտքիդ պիտի մտահակցիմ ուրիշ շատ մը կուռքերու հետ :

— Ի՞նչ վնաս ունի, եթէ խռնկը բնաւ չպահի խորանիդ վրայէն :

— Ահա կը բռնադատուիմ հաւաքանացդ չորերաստաներորդ մասը լսելու :

— Օն, մի այդպէս չարաչար գործածեր մտերմաբար քեզ յայտնած գաղտնիքս :

— Երբ շուրթերէդ սիրուն խօսք մը պիտի ելնէ, շատ պիտի ողորուիմ խորհելով թէ կնային քսանութեց ականջ իդպէն առաջ լայն լսած պիտի ըլլան :

— Բաւական է ալ, Մարիօն :

— Եթէ համբոյր մը շնորհեմ քեզ, մէկ անգամին քեզի տաան երեք անգամ անհատաւորիմ ընելու յոռահատութիւնը պիտի ունենամ :

— Ար բաւէ՛, վեհանձն եղբր և աւելի մի ճմլեր զիս :

— Բայց ի՞նչ կայ. ես եմ քու իշխանութեան ներքե գրտնողը, պարոն : Այժմէն ահա առանց պաշտպանութեան կը մնամ : Բայց յամենայնի արդարութիւն պէտք է . . . քանի որ տաանու շորս կուռք ունիս, ես ալ իրաւունք ունիմ ինձ նոյնքան զոհարար ունենալու :

— Ո՛հ, առի խիստ հարկաւոր չէ . . .

— Ար ներես, պարոն : Արդար կշիւ մը հաստատելու ուրիշ ի՞նչ միջոց պիտի գտնես : Միայն թէ ես իմ աւելի վարպետորդի կամ աւելի յանդուգն ըլլալս գիտեմ, և չեմ ուզեր բաժնել այն զոհարարները :

— Թողութիւն, Մարիօն, թողութիւն :

— Անոնց ամենք միասին և խիստ լաւ կերպով պիտի ընդունիմ քու առջեդ իսկ :

— Ողորմիկ չգիտես բնաւ :

— Եւ դուն ալ շնորհացդ միայն չորերաստաներորդ մասը պիտի ստանաս :

— Չափէն աւելի է ասի :

— Ոչ այնքան կնապաշտակա՞ն է խօսքդ : Ըսել կ'ուզես թէ

բառական չէ՞ այսքանը : Սակայն անվախ եղիք . անթերի ողջ-
սիրութեամբ պիտի բաժնեմ շնորհներս : Ցամանեքք ոտքիներդ
քեզմէն տեղի մաս մը պիտի չաւնենան :

— Աստուած վկայ, ամենը պիտի սպաննեմ :

— Ի՞նչ իրաւունքով, պարոն . . . : Խորհէ՛ այդ կէտին վրայ
. . . բայց տասներեք սիրուհիներդ և ես պիտի դանդ մոլորագլին
նետուելու այն տասներեք սուրերուն և թուկինից միջևը :

— Ա՛հ, Մարիօն, տասներեք անգամ ապագա իմ :

— Ապուշ չես . . . բայց սնապարծ ես : Պիտի չխոտաովանիս
անապարծութիւնդ, պարոն :

— Ամենայն խոնարհութեամբ, և զինադուլ մը կ'ըլլեմ քեզմէ :

— Եր շնորհեմ մասնաւոր թէութեամբ մ'որ է ալ շտեղծախօ-
սել հետս . . . եթէ ես արտօնութիւն չաամ քեզ այս մտայն :

— Եւ երբ պիտի տաս այդ արտօնութիւնը :

— Ատի իմ գիտնալու բանք է, և ոչ քու :

— Բայց այն ատեն պիտի մերժե՞ նաև այն ամեն սիրաւոր
անձորանքը, զոր հարկաւ ամեն կողմէ պիտի ընդունին մարդկութե-
հիին սրահներուն մէջ :

— Ամենէին չեմ կապուիր, պարոն : Այն յաղթողներուն :

Մինչդեռ խենդի մը պէս խնդալով այս հանգիստոր խօսքը
կ'արտաբերէի, կառքը Սէն-Թոմա-Ցիւ-Լուվրը փողոցը մտա :

Մեծ եղաւ յազգամբ երբ ճանչեցի կնքամերս տպարանը : Մտքե-
քողորովին անհետ եղաւ այն խօսակցութիւնը զոր ունեցեր էի ան-
տիական բանաստեղծին հետ, և տրտմապէս կը նայէի այն հիւ-
րասէր դուռը, որ ատենօք բաց էր անարժանի և անանգուն խեղճ
աղջկան :

Այն օրէն 'ի վեր մ'ըբան դէպքեր տեղի ունեցան, մ'ըբան յոն-
ցանքներ դործուեցան :

Պէտք չէ՞ զիս կրկնակի յանցաւոր սեպել : Քանի որ վեհանձն
բարեսիրութեամբ և կատարելապէս անկեղծ սիրով ընդգնաւորե-
էի, յիմարական ընթացքովս կոմսուհին արհամարհանալի անբար-
կուելէս և իր յարկն ու համարումը կտրուանէլս առ քիչ գանդա-

տեղու տեղի ունեցայ : Իրաւ է որ զիս հալածեց նէ , բայց արժանի էի հալածուելու , և արդիւում էր ինձ ամենափոքր իրաւունք ունենալ պահանջելու որ ներէ ինձ : Առանց արդիւել ջանալու կրնա՞ր զիս թողուլ որ ընտանեացս պատիւը անպատուութեամբ արատեմ :

Զիս ասելու հարիւր պատճառ ունի նէ . իսկ ես զինքը անշարդեղու և ոչ մէկ պատճառ ունիմ . վասն զի որքան ժամանակ որ իրեն արժանի մնայի , նէ բարերարուհիս և երկրորդ մայրս եղաւ :

Այսին վրայ արտադր մը սահեցաւ յամրարար :

Վուաթիւր ձեռքը ինձ տուաւ որ կառքէն իջնեմ . տեսաւ այն արտօսըրը և զարմացաւ :

— Պարոն , հոն շատ յիշատակներ ունիմ , մրմրացի՛ կոմսուհիին տունը ցոյց տալով իրեն :

— Կ'երեւայ թէ անորմելի չեն այդ յիշատակները , Մարիօն :

— Ափսո՛ս , պատասխանեցի , անոնց շատը խղճի տագնապներ են :

Այն ատեն նոր սկսած էր շքեղութեամբ փառաւորուիլ այն երեւելի դումարումն որ ազդեցութիւն ունեցաւ տասնեօթ դարուն առաջին կէսին վրայ . մեծանուն կաճառին (cénacle) վճռուներն ճաշակը կոկեղու և բարձր ուղղելու համար արդէն օրէնքի ոյժ ունէին :

Էարլը Տ'Անժէն Տը Բա Դյույեէ մարդիկն իր յիշնամայ հասկին կը մօտէր :

Քաղցր և շնորհարար գեմքով, յոյր ու կարճ մարդ մ'էր ան որ յօժարակամ կը խնդար և ախրութեան ծնունդ չէր տար ամենէն, թէև բազմաթիւ դժգոհութիւններ կրած ըլլար յապրումին։ Թէև կռուատէր չէր, բայց և այնպէս Գօնթիներուն, Պեշկարաներուն, Կիզերուն և Շըվրէօզներուն զժառութեանց խառնուած գանուեցաւ։

Ամենուրեք իբր ուղղաւոր ասպետ վարուեցաւ։

Բայց իր մեծագոյն վիշտերը թագաւորէն կրեց, որուն հաւանութեան հակառակ հանգերձատան կարգապետութեան պաշտօնը տաացաւ։ Լաի ԺԳ ծաղրելի դաւեր կը նիւթէր մարդիկին, և անոր նկատմամբ շատ տհաճոյ խեղութիւններ ցոյց կը տար։ Այս գպրոցական աշկերտի յատուկ խաղերն այնքան ստեպ կրկնուեցան որ Պ. Տը Բամպույեէ իր պաշտօնը վաճառեց, և իր տունն եկաւ փապեաին յոռի վարմունքը հոն մտնալու համար։

Նորէն իր տան մէջ գտաւ իր կիներ և աղջիկը, երկու շնորհազեղ արարածներ, որոնցմէ զմայլելի կերպով և սրբօրէն կը սիրուէր։

Ժիւլի Տ'Անժէն տասնեօթ տարեկան էր։

Մայրն երսունը չորս տարեկան էր. բայց արդէն հասակաւոր ըլլալով հանգերձ իր գեղը ու շնոհքը ոչ նուազ դբանչելի էին։ Թերեւս զժուարութիւն ունենայի փթթած ծաղիկը նորափթիթէն զանազանելու։

Տիկին Տը Բամպույեէ՝ որ Գաթերին Տը Վիվօնի աղջիկն էր՝ իտալացի ընտանիքէ մը ծագում առած ըլլալը երեան կը հանէր իր դիմական ձեին (galbe) անարատութեամբն և այն աղնուութեան ու վսեմութեան հովով որ երեսին վրայ յայտնապէս կ'երևար։ Մաղերը սև և աչքը վառվռուն ու բարեկազմ էին. ակունակն երկերկու վարդի տերևներու մէջ տեղաւորուած ընտիր մարգրիտ. ներու կը նմանէին, և տաք ու ոսկեգոյն ցօլումներ ունեցող իր թխագոյն կաշին Նաբոլիացի կնկան մը նախանձը կրնար գրգռել։ Իր մտքին հրապոյրներն անձին հրապոյրներէն գերազանց էին։ Առանց իմաստակութեան՝ գիտուն, առանց պշրատիրութեան՝

տիրուն, առանց չարամտութեան նրբամիտ, առանց հպարտութեան առաքինի, առանց նենգութեան յաջողակ կին մ'է անտարակոյն իր դարուն լաւագոյն քե ընտրելագոյն անձն էր տիկին Տը Բամպոյեէ : Սիրային ? որ ե՛լէ կնճիռներու մէջ ներս անունը չարուեցաւ : Ազնիւ բարեսրտութիւն մը, փափկութիւն մը կը գործածէր նէ . իր ամենէն մեծ փափաքն էր իր հիւրերը երջանիկ ու գոհ ընդունիլ եւ ետ զրկել :

Հետեւեալը իր ապարանին սրահները միշտ լի ծնացին :

Մարդիզուհին ստուգիւ շողմարարներու բազմութենէ մը շրջապատուած թագուհի մ'էր :

Սակայն հազարուժէ կիպաշտելի յատկութեանցը քով քանի մը պզտի պակսութիւններ կ'երևային . այսինքն նախ անակնկալ բաներ ընելու մոլութիւնը . ամեն զոհողութիւն յանձն կ'տեսուր քեզ հայթայթելու համար ինչ որ նէ յանդիման զբո՞ւնէ կ'անուանէր . մարդիզուհին կը սիրէր սաստիկ զարմանք տալը, եւ երբեմն կ'ստիպէր զմարդ կարի յոյսութիւն պատճառող սքանչալցում մը վատ ներելու :

Տիկին Տը Բամպոյեէ շատ անոյշ ձայն մ'ունէր, եւ խօսքերը շնորհալի դիւրագարձութեամբ մը խոյս կը տային իր շուրթերէն . սակայն քաղաքավարութեան ձևերը չարաչար կը գործածէր, եւ շողոքորթութեան անուշահոտութիւններով մարդս արբէիւ կը դարձնէր : Եօթ կամ ութ խօսք կը շնչէիր, եւ ապա գլուխի ցաւ կ'զգայիր :

Մարդիզուհին պակսութեանց մին եւս էր կանոնադրապէս նուազիւ ամեն անգամ որ կրակ կը նշմարէր . բացարձակապէս կը սուկար հուրէն, եւ չափաւ օճնէիւ ձուլածոյ ահադին ծխահաններով կը տաքնար : Իր տհաճութեանց մին էին գիշերուան դտակները . էրիկն անոր հաճելի ըլլալու համար մշտնջենական հարբուխի մը վտանդին ենթարկուեցաւ :

Վերջապէս տիկին Տը Բամպոյեէյին հինգերորդ եւ ամենէն անխմանալի պակսութիւնն էր նպաստաւորապէս ընդունիլ Շաբլէնը եւ անոր բանաստեղծական երկերը :

Պալատ , Տ'իւրքէ , Բաթրիւ , Սէն-Սօրէն , Աօժըլա ապարանին մանրիմներն էին : Հոն կը նշուէրուէին երեւի Տէզ Արնօ ընտանեաց բազմաթիւ անդամները , նա մանաւանդ Արնօ Պօրպօլի , զոր ետքէն շատ ճանչեցի : Ալալանթիէն Գօնրար՝ որ Թաղաւորին ներքին քարտուղարն և գրադիպութեան բարեկամ էր՝ տիկին Տը Բամպոյեէյէն պաշտօն առած էր Բարիկի մէջ գանաւաղ բոլոց արժանաւոր գրադէանները իր տունը բերելու :

Այս գրադէաններուն հետ կը գային կը միանային աղքատեաց քանակն երեւի մարդերը :

Կարաինալն ինքն իսկ պատիւ կը սեպէր մարդիկուհիին ապարանն ընդունուիլը , վասն զի ինչ ինչ պահանջատէրիւններ ունէր որք արդէն զինքը կը գրգռէին ուղքելու այն ատենուան բոլոր գրադէանները , մանաւանդ այն գրադէանները , որոնց տաղանդը կասկած չէր տար իրեն : Իր Պաւարօպէն հետը կը բերէր :

Այս մարդուն վտիտ ու ծաղրական կերպարանքը բացարձակապէս սահման երեցաւ ինձ : Յակայն կը խոստովանէինք թէ շատ խելանի էր ան և հանճարեղ խօսքեր ըսելու արարժեքի կերպ մը ունէր :

Սովորաբար տիկին Տը Բամպոյեէյի ակմբանոցը յաճախող երեւի անձներու բազմութեան մէջ կը պարտաւորիմ յիշել զիւրուկ մարեշալս : (սակայն այն օրէն 'ի վեր' ուր Հելվետիայէն վերադարձեր էինք՝ Պաուսթիէր կարճատեւ այցելութիւններ կ'ընէր մարդիկուհիին) : Տը Գօնրաէ իշխանը , զոր Պասթիլլին ու Աէնսէնիս բերն ելեք ստալի պահեր էին , Տը Մօնմօրէնսի դուքսը , Արն Գիւն այն արիւն սանը , որ ետքէն կառափնաւորին վրայ մեռաւ : Տը Հըրլէօզ , Տը Պրեզէ , Տ'Էկկլիօն , Տը Պրիսագ , Տը Կիզ ասպետը , Անիպալ Տ'Էթրէ , Սուրաի արքեպիսկոպոսը : Աւրի Տը Թալէյրան , Տը Հալէ կոմսը , որ այն ատեն իր սիրովք կը հալածէր մեր գեղեցիկ Մարի Տը Հըրլէօզը , և վերջապէս անտիական պատանի մ'որ նա , ուսածքով օրիորդ ժլելի Տ'Անժէնը կը լափէր : Այս պառանին էր Հարլէ Տը Սէնթ-Մօր՝ Տը Մօնթօլիէ դուքսը :

Սիրոյ և հաւատարմութեան օրինակն եղաւ ան, և քսան տարիէն առելի հառաչեց իր գեղանկին աիրելէն առաջ:

Բայց Բամպոյեէլի ապարանին երես առած երիտասարդը, մարդիզտ հիին Պենժամէնը, ամենէն առելի զյուանք և ժպիտներ վայելողն էր գեռահասակ Տը Մարսիլեադ իշխանը, որ ետքէն երկելի Ֆրանսուա Տը Լա Բօշֆուգօն եղաւ:

Հատ քիչ անգամ տեսած եմ ասկից առելի համակրական և մաախոհ գէմք մը:

Մեծ ու կապոյտ աչեր ունէր մեղկութեամբ լի: Անոր վարդագոյն շուրթերուն վերեր թեթեւ ստե. մը կը բուսներ, և այն ատենէն օկսեալ կ'ուզէր պետի անունը առնուլ: Տը Մարսիլեադ իշխանը քիչ, բայց միշտ չափով կը խօսէր:

Իր հանձարեղ պղտի ձայնը մարդու սիրտը թունտ հանելու չափ ելեէջներ կը գտներ: Վեհերոտ կ'երևար, և բնաւ չէր կարծուեր թէ օրին մէկն այս խարտեշահներ սիրուն գլխէն պիտի արտադրուէր Լէ Մ-տի-ի անուն դիրքն որ յանդգնութեամբ և նորանշան խօսքերով լի երկ մ'է:

Այս մեծանուն և փառաւոր անձերէն ետք ապարանին խենդերը կը դային:

Խենդ կ'անուանէին այն ամեն սնձերն որոնց ծաղրելի գործերը պատուաւոր ընկերութիւնը կը զուարճացնէին:

Ամենէն առաջ կը գար Նէօֆթերմէն բանաստեղծը, այլանդակ և անհամ բանահիւս մ'որ գրեթէ վաթսու տարեկան էր: Պապալուն (chevrotant) ձայնով մը կը կարդար այն ցաւազին եղերերգութիւնները զոր իր ընտանեկան գծաղղութիւնները կը ներշնչէին իրեն: Խեղճ ծերուկն անախական պատանու հիի մը հետ կարգուած էր, և նէ ամեն առաւու իր պաճուճանաց նայելով իւրովի կը գոչէր:

«Պէտք է որ ծերունի մը պայսնէ այս . . . այտերը»:

Վօժըլա խեներուն կարողը դատուած էր: Այս պատիւը ունենալուն պատճառն էր իր քերականական շաղակրատութիւններն և իր անհամ կարծիքները զոր անողոքաբար կը տար իր յստակախօսի յատուկ խրատներուն հետ:

Անապատականն թրիսթան, որ Յորդանին հեղինակն ու խիստ ախար խեղճ էր, կը պնդէր թէ Լուի Մետաստերորդին կնքահայրէն սերած է, և այս գեղեցիկ սերունդով կը փառաւորուէր։ Անորմէն ետք կը դար թումա Գոմբանը, Սուրբ-Տոմարիկոսի ախարն վերաբերող կրօնաւոր մը, քայքայուն ուղեղ մ'որ քաղեութեան կը հաւատար, կամ ուրիշները հաւատացնելու կ'աշխատէր։ Ինչիւն քննութեամբ շատ աւելորդապաշտ ըլլալով՝ անոր ծիծաղելի մարգարէութիւնները գեղեցիկ թաւառներով կը վարձատրէր։

Տը Ֆերվակ մարեշալն այլանդակութեան մէջ յառաջագէտութեան մին էր։ Պերնարտեան այսահար կրօնահի մը բուժելու համար գեղազարծի հովեր առաւ յանգանակէս, և ճանչուած միջոցով մը օրհնած ջուր տուաւ այսահարին։

Անդիմին հեղինակը, որ զգացմունքի խեղճ էր, արտասուելով և գէմքը սաստիկ ծածմանկելով իր երկին ինչ ինչ մասերը կը կարգար երբեք։ Ըրջանակի մը ձեր առնելու չափ խոնարհելով յարգական բարեններ կը տար, չորեքաղի փանգիռն կը քերէր, օրիորդին մատակ բարակը մաքրութեան կը սովորեցներ, և այս զանազան վարձութեանց իբր վարձատրութիւն ցեղեցիկ սփռելով անունը կ'ընդունէր տիկինէն։

Վերջապէս Գերապասիւ Տը Լա Վալէթ կարտինալն երբեք ամենացնորական գաղափարներ ունէր. օր մը սամարգօրէն զոչեց։

«Խաչոր կ'ուզէի լեռ ըլլալ»։

Խրաքանչիւր որ քահ քահ մը ձղեց, և ժիւլի Տ'Անտէն ալ պատասխանեց։

«— Ես կ'ուզէի արեւ ըլլալ»։

«— Օ՛, օ՛ . . . արեւ, ըսաւ կարտինալը խորունկ համոզումով ձայնով մը. ամեն արեւ ըլլալ ուզողն արեւ չէ»։

Խեկրուն կարգը կը գրուէր նաև Կոստո արասը, վասն զի օրիորդ Տը Սէնթ-Իսին աղաթ աշերոն իր սիրտը կը վառէր։ Բայց եթէ ռէրը խեղճութիւն է, կարծեմ թէ ոչ որ խեղճի ըլլալով՝ պահանջատրութիւնը պիտի ունենայ։ Կոստո յաջորդեցաւ մարելու իր

սրան բոցը, և Բիշլիէօյին համար քանի մը բանահիւսական գործեր շարադրեց, որոնց մին է Պէշէթիլէյի մեկնութիւնը, որուն փոխարէն Աբաթի* եպիսկոպոսութիւնը ընդունեցաւ:

Բիշլիէօ այս եպիսկոպոսութիւնը, Կոտային տուաւ յայտնապէս բառախաղը** ընելու համար:

Երբ կարաինալն ազէր խելք ունենալ, սովորաբար ութ օր առաջ կը պատրաստուէր ունենալու:

Իսկ երան ցուցակին վերջ տալու համար պիտի յիշեմ նաև Տիւպուս անուն Գարուշինեանը: Բայց անցորդ ին մ'էր ան: Նախ զգեստ զարդարող եղած էր, և ապա՝ կնիկը մեռնելէն ետք՝ յառաջատար Գարուշինեան եղաւ: Այսպէսի ընթացք մը սովորական չէ: Ահա անկից ետք Տիւպուս ամենուն յարգն ու համարումը ունեցաւ:

Ժամանակ առ ժամանակ թոյլ կը տրուէր անոր մարդիկունսին տունը գալ և ողորմութիւն հաւքել: Եւ քրովհետև Բիշլիէօյի Նոխային (հայր Յովսէփին) իւտին և մնաստանին կը վերաբերէր, երբեք զանց չէր ընէր լուր ուզելու հայր Յովսէփին վրայ, և ասի շատ ծիծաղաշարժ տեսարաններու առիթ կ'ըլլար:

Բայց այս տեսակ միջնարարքները ծանր խօսակցութիւններէ և հանձարեղութեամբ, զուարթութեամբ, ազնուութեամբ և կենցաղագիտութեամբ լի վիճաբանութիւններէ ետք տեղի կ'ունենային միայն: Տիկին Տը Բամպոյեէ խեղճ կը գրգռէր երբ ակումբը ծանր խնդիրներով յոգնելէն ետք հանգչելու պէտք կ'ունենար: Կարգի կը հրաւիրէր զանոնք եթէ անպատեհաբար ապշութիւն մը ընելու համարձակէին:

Այն ժամանակ Բամպոյեէյի ապարանն ընդունուող նշանաւոր կանանց մէջէն նախ գեղանի տիկին Տը Շըվրէօզը պիտի յիշեմ:

* Դէթելու է իւր կրաս ֆրանսերէնէ միջնաւ շնորհ ինչպէսի:

** Աբասի եպիսկոպոսութիւնը ինչպէս խորհրդանշանաւ Անոհի եպիսկոպոսութիւն է իւր անունը, որ յառաջ տնդու է, Անորհք խորհրդանշան:

Թագուհին սրահներէն տիկին Տը Շըվրէօզ խոյս կը տար ամեն անգամ որ վայելչութիւնը կը ներէր խոյս տալուն . ասով ըսել չեմ ուզեր թէ քիչ սէր ունէր Ան Տ'Օթրիշին վրայ . բայց ուրիշ շատ կանանց պէս տիկին Տը Շըվրէօզ հետաքրքիր էր տեսնելու այն ընկերութիւնները որք պատրաստ էին նսեմելու Լուվրի ընկերութիւնները . ասոնց մէջ համարձակութիւն չկար խնդալու Լուի ԺԳ-ին առջև՝ որ միշտ ախոր երես մ'էր , և Բիշիէօյին առջև որ միշտ աղետալի երես մ'էր :

Տը Լիւյն սպարապետին ժաղեմի կիներէն ետք՝ հետզհետէ նուազ գեղեցկութեան կարգաւ կը գային հետեւելները . այսինքն օրիորդ Տ'Արզընէյ որ Բէյաթ Սուրբ-Ստեփաննոսին ազնիւ արասուհին էր . Տը Մօր կոմսուհին , կատարեալ այլանդակ մ'որ ջահերով միայն ճամբորդութիւն կ'ընէր , և օրիորդ Արշալոյս Տը Պուրպօն , որուն համար Վուաթիւր կ'ըսէր .

« Կը փափաքիմ որ այն Արշալոյսին յաջորդեն բազմաթիւ գեղեցիկ արեւներ , ամենքն ալ անամպ , ամենքն ալ ներա երեսին և խելքին պէս յստակ և պայծառ » :

Այս գեղեցկութեան սանդուղէն իջնելը շարունակելով կը հանդիպէիր օրիորդ Տը Մօնմօրէնսիլին , որուն համար Անրի Դ բազմաթիւ հառաչանք հանած էր . Նէ չէր պահեր այս իրողութիւնը . բայց շուտով կը շարայարէր թէ իրողութիւնը թապաւորին մահուանէն քիչ օր առաջ տեղի ունեցած էր , և ճիշդ այն միջոցին ուր ինքն իր չորեքտասաներորդ տարին կը լրացնէր :

Կը կարծուէր թէ օրիորդ Տը Մօնմօրէնսին խիստ մտերմաբար կը տեսնուի առաջին պաշտօնէին հետ : Նէ այս կարծիքը առիւծաբար կը մերժէր , և պաշտօնէին դէմ շատ գէշ կը խօսէր որպէս զի անհաւատները համոզէ :

Օրիորդ Տը Մօնմօրէնսիէն ետք կը գային օրիորդ Տը Սէնթ-Իօն իր շատ ազուր աչերովն ու անշնորհ ակռաններովը , և օրիորդ Տը Սէնթթէր շատ ազուր ակռաններովն և անշնորհ աչերովը :

Տը Սապլէ մարդիկուհին , սլառուական կին մը , արեւելութեան տանդուլին ճիշդ առաջին բազրոսին վրայ կը դանուէր , բայց իր այս

սպեղնութենէն չէր արգիլուեր արգիւզին սիրելու Տը Մօնմարէնսի գուքօը :

Բայց գուքօն իբր ժանտախտէ խոյս կը տար մարգիզուհիէն :

Երկրորդ բազըրոսին վրայ կը դարէր անտիական Տը Բանա Պատնուհին . երրորդին վրայ պառաւ Շարլօթ Տէզ-Իրսէն . չորրորդին և վերջինին վրայ տիկին Տը Գարինեան :

Տիկին Տը Գարինեան ամենէն սպեղն աւ չարասիրտն էր :

Կծու հեղինակութիւններով կը հալածէր նէ խեղճ վճարասէր : Այս քերականը տիկնոջ զաւակներուն դաստիարակութեան պաշտօնը վրան առնելու փոխարութիւնը չունեցած էր : Արդ ազնուական աշակերտներուն մին 'ի ծնէ խուլ և համր էր , և միւսն ալ կակազօտ : Հեռեալ քերականին ամենէն բացորոշ սահմանումները չէին յաջողեր սամնափոքր վանկ մ'ալտաբերել տալու Գալթին այս երկու կռօց :

Տիկին Տը Բամպույեյի ակմբանոցին նշանաւոր անձերն ահա ասոնք էին այն միջոցին ուր վաւարութիւնին առաջնորդութեամբը հռչակաւոր բնակարանէն ներս կը մտնէի , բնակարան որ՝ դարուս ամենէն ճիշդ անձնաւորութիւնն էր , եթէ սակայն կրնամ այս կերպով խօսիլ :

Ապարանին արտաքին կողմը չունի որ և իցէ բան մ'որով զանազանի իր շրջականները գտնուող միտ շէնքերէն . ապարանին գուրսի կողմը կարմրանման ճակատ մ'է որ նայուածքի առջև բաւական աննշան է : Կառնագուռը թակայն շթաքարերէ շինուածի նմանութիւն ունենալով նշանաւոր դրոշմ մը կը կրէ : Այս դրան մէն մի կողմէն հռոմէական ձևով ծածկուած խիլիկ աշտակին արձան մը կայ որ մէկ ձեռքով իր քողին մէկ ծայրը կը վերջնէ , և միւսով անդաստակին դուռը ցոյց կը տայ :

Այս հիւրասէր յաւերժահարսանց վերելք պառկած առիւծներ կան որք պերզաստանին զննանշանի վահանը կը բռնեն իրենց ճիւրաններով :

Բայց երբ ներս կը մտնես , ամեն բան վեհաշուք կը դառնայ : Տիկին Տը Բամպույեյ՝ որուն ճարտարապետութեան մասին գի-

տութիւնը յանդգնաբար կը յարձակի հին սովորութեան աղայա-
մաութեանց՝ ուղեց ինքն անձամբ հսկել իր ապարանքին զարդա-
րութիւն վերաբերող աշխատութեանց։ Անյատեանկի երկու կողմէ
կարգաւ շարուած սօրիկեան սիւներու վրայ կը կռթնէ։ Տանեաց
քիւերուն աակի ծիրերէն շքեղ որմանկարներ կը նետուին և զմբե-
թին բոլորտիքը կ'ընթանան։ Հոն կը տեսնես Կանիմէարը զոր ար-
ծիւ մ'իւր ճօճուն թռիչքովը կ'առնու կը տանի։ Հոս կ'երևան
սատիրներ (satyre) որք խաղող կը ժողովեն և կը քամեն զինե-
հար կուփիտօնիկներու բազմութեան մը բաժակներուն մէջ։ Աւ-
րիշ տեղ տրիատներ այսինքն անտառային հորիւններ գետի մ'եզեզ-
ներուն ներքև կը նիրհեն։ Բազմաթիւ անտառային շահապետ-
ներ իրենց պաղշտ ժպիտով, եղջերաւոր ճակատով կը գան և
անզգուշաբար կը մեկուսեն այս եղէկները։

Գետնայարկը կը գտնուին ընդունելութեան գտնիկոններու տը կը
մանես իրարու յաջորդող խոցերէ, սրահներէ և նախասենեակ-
ներէ որք մեծ սրահը կամ ակմբանոցը կը տանին։

Այս սրահը զարդարելու համար մարգրիտահին մինչև այն աստի
չլսուած շոյալութեան մ'աւան միջոցներուն դիմաց։ Պատերը մա-
նիշակադոյն թաւիշով ծածկուած են, զոր ոսկեհոն ծնօտներ կը
շրջանակեն։ և Բիւլէն՝ զոր Մարի Տը Մետիսի Անվերէն բերիկ
տաած էր Լիւքտենպուրի պալատը զարդարելու համար՝ զիջա-
իւր մեծահոյսակ վրձինները նաեւ տիկին Տը Բամպուլեյին ծառա-
յեցնելու։

Բիւլէն՝ Ամփիթրիտին Պիսիթոնէն առեանդիլը նկարեց ձեզու-
նին վրայ։

Ներէյի աղջկան ծովերու թագաւորին հօր ձեռաց մէջ յա-
զուիլը կը տեսնուի։ Աոհակը կը շարժի, ծովային երիվարները
կը քաշեն կը տանին փառաւոր կառքը, որուն ետեւէն փողահար
տրիատներ կ'երթան իբր շքադիւրք, և դիցուհիին ընկերուհիները
գլխիկի մը կանաչանման գաւակին վրայ նստած ետ կը գտնած
լալով։

Ազանթի ոսկեզօծ լայն տերեւներէ բաղկացող ծնօտներ մեծա-
նուն վարպետին այս շքեղ նկարը կը շրջապատեն։

Նահեւրն ալ զարդարանաց պէս մեծաշուք են, և հոն հոս թիկնաթոռներուն առջև բաց կը կենան ցանցապէս հիւսուած թեթև գրգռակալներ որք ընթերցողներուն ձեռագիրները բռնելու սահմանուած են :

Մարմարեայ բարձր չմինէային վրայ կծկուած երկու սպինքսներ կ'ճեայ տափոր մը կը բռնեն : Անոնց վերերը կայ պատկեր մ'որ անշուշտ հոն դրուած է պալատական պահանջումներու հնազանդելու և վկայելու համար թէ մարգիդուհիին ժողովներն իշխանութեան դէմ ապստամբական և սպառնական բան մը չունին ամենեկին :

Այս պատկերին մէջ կը ներկայանայ Համբաւն և Լուի ԺԳ-ը կը թաղարդէ Աթենասի և Արդարութեան առջև որք՝ պէտք է ըսել թէ՝ խիստ գոհ կ'երևան այս թագադրութենէն :

Պարագներուն վրայ նայող երկու ամենամեծ պատուհաններ սենեկին բոլոր բարձրութեամբը կը բացուին, որով կը տեսնուին ձախ կողմէն տիկին Տը Սէնթ-Էմիլմանին տան մէկ թեւը, աջ կողմէն Շըվրէօզի ապարանքը, և հանդիպակայ կողմէն ալ Քէնզ-Վէնը, որուն սեւաթղթի պատերը մասամբ խիջ կը պահուին կանաչ նշդարիներէ և թմբիններու հովանիէն :

Մեծ սրահէն ետք ուրիշ երկու և նուազ ընդարձակ սրահներ կը բացուին կամ կը գոցուին հիւրերուն բազմութեան համեմատ, և անկից ետք վերջապէս կը մտնես ներքին տապանակը, այն կապոյտ սենեակը զոր ժամանակին բոլոր բանահիւսները հոշակեցին :

Վուաթիւրին առաջնորդութեամբն ահա այս կապոյտ սենեակը մտայ՝ անբաւ բազմութենէ մը գրառուած երեք սրահներէ անցնելէս ետք :

Վուաթիւր մետաքսեայ պաստառէ դուռը գոցեց հետաքրքիրներու քթին, որք նուիրական վայրը զազանի ակնաբակ մը նետելու կը ջանային :

Սիրտս ուժգնակի կը բախէր : Յիրաւի շատ յուզուած էի, տեսնելով թէ ինծի պէս անշուք անձ մը պատկառելի տապանակին առջև կը դանդաղ :

Նախ ոչինչ նշմարեցի :

Ամպ մ'աչերս վարագուրեց . պատրաստ էի տեսակ մը թալկացում ունենալու երբ քիչոյշ պղտի ձեռքէ մը յանկարծ քաշուիլս զգացի : Երկու այտերս պային , զիս նստեցուցին , ամպն աներևոյթ եղաւ , և տիկին Տը Շըվրէօզը տեսայ . որ շուրթերուն վրայ մատ մը դրած ինձ կը պատուիրէր լուռ կենալ :

Ներկայ գանուող ականաւոր անձանց մին նոր սկսած էր բռն մը կարդալ :

Շլմորումս հանդարտեցաւ : Շուրթերուս մօտեցուցի բարեսիրտ դքսուհիին այն ձեռքը , որ իմինս կը բռներ տակաւին , և աչքս վեր ընելով արժանապատուութեան և ծանրութեան հով մ'ունեցող տիկին մը տեսայ որ հովհասարոյն ինձ բարեւ կը տար :

Բարեւոյն էր մարդիզուհին :

Պատրաստուեցայ ոտք ելնելու որպէս զի իր ազնիւ ձեին պատասխանը տամ . բայց նէ նշան ըրաւ տեղս կենալու , շնորհալի կերպով ժպտեցաւ ինձ , և նայուածքը նորէն կարգացողին վրան դարձուց :

Վաւարութիւն դացած էր աթոռ մ'աւանելու ժիւլի Տ'Անժէնին քովէն , որ մօրը մօտ նստած էր :

Ա'լ ոչ ոք ուշադրութիւն ըրաւ ինձ : Քննեցի տապանակը : Իրաւունք ունէին կողոյթ սեշեւէ անուանելու այս սենեակը : Երկնագոյն ներկով ներկուած ձեղունն ոսկեղէն ցանուցիր աստղեր ունէր , որք ջահերուն լոյսովք կը փողփողէին և ոչ այնքան գէշ կը նմանէին երկնից դմբէթին վրայ երևցող իրենց քոյրերուն : Պատեւուն օթոցները կապոյտ թաւշէ էին , ինչպէս նաև անբառտ ննջեկին վարդոյրները :

Այս սենեկին մէջ ամեն բան հանդարտաւէտ երանութիւն մը , դիւրատար աւաքինութիւն մը , յաւիտենական և անամպ խաղաղութիւն մը կը շնչէր :

Ննջեկին ներսի կողմը , սպիտակափայլ սնարին վերեր մարդիզուհիին ոսկի մետայլօնէ շրջանակուած պատկերը կը տեսնուէր : Անկողինը տեսալի մը ծովային կոնքի ձեւը ունէր և կործիրու տա-

ներս վրայ կը կռթնէր : Հիմնոսի արձան մ'է վայելչութեան արձան մ'այս շնոհալի ննջարանին եզրին քով ծռուած կը կենային և անոր դմբէթի ձևով վերցուած վարագոյրները կը բըռնէին :

Տիկին Տը Բամպույեէ Հռոմէն բերել տուած էր այս անկողինին օրինակը , առաջին անգամ փոխելով այն հովանոցաւոր անկողինները , որք ծաղրաշարժ փեսաւորներով բեռնաւորուած են և որք՝ եթէ գոցուն՝ գերեզմաններու կը նմանին :

Գաղղիացի պատկերահան մ'որ՝ այն ատեն Իտալիա կը բնակէր՝ իր վրան առած էր զրկել այս անկողինը՝ անոր հետ զրկելով նաև Սէ-լըն 'է Բուլլէֆ մի օր անկողնոյն և պատին մէջ տեղի անջրպետը դրուած էր : Միայն թէ երկու ծերունիները օրուան կերպովը հապուեցուցած էր , և այսպէս հազուեցնելն այժմայնորաձևութիւնները ամենահին ժամանակի մը նորաձևութեանց փոխել է :

Սիրահար ալևորները Վիլարսոյին և Բողբոռային կը նմանէին :

Եթէ 'ի րայ առնունք ժամանակադրութեան այս վրիպանքը , պատկերն արժանիք ունէր , և Բիւպան անոր գովեստը տուած էր : Այս Սի-լընին հեղինակը Բուսէն կ'անուանի : Բուսէն ճիշդ այն անձն է անշուշտ , որուն տաղանդն այնքան հրաշալի կերպով զարգացաւ և որ այսօր թագաւորին պատկերահանն է :

Անկողնին փողկկին* միջև , որ լայն և դիւր էր և ուր դիւրաւ կրնայիր շրջաբերիլ աւելի փոքր չորս պատկեր ևս կը տեսնէիր , զոր նոր շինած էր ապագային մէջ առջև երթալու շատ յոյս ունեցող անտիպական պատանի մը :

Հետեւորար մարդիկուհին իր մասնաւոր պաշտպանութեամբը կը պատուէր զան : Հազիւ տասնուվեց տարեկան էր այս պատանին և անունն էր Բիէր Միլենար :

Այս չորս պատկերներն առաջին նայուածքին վրձինի մեծ ան-

* Ruelle քառք փողկկ կը լարեմանէն , որ անկողնին և պատին մէջ տեղի եղած ժայռն է :

փորձութիւն մ'երեւան կը հանէին : Սակայն յօրինումի մէծ վա-
յելչութիւն մ'է երփնաներկի կատարեալ կենդանութիւն մը կ'ըն-
ծայէին : Պատկերները Չոբ-Եղնաճէրը կը ներկայէին . թէ և բա-
ւական սովորական էր այս առարկան , բայց իր ներքեւ զմայլելի
սցլասացութիւն մը կը վարագորուէր :

Նախ վեհերոս կոյս մը կը տեսնէիր որ Սէրէն բռնուած շքեղ
կողովէ մը շուշաններ և վարդեր կ'առնուր : Պզտի չաստուածը
ծածկապէս պատանուհիին կը նայէր և կարծես թէ կ'ազէր ըսել .

« Յուսա՛ » :

Երկրորդ պատկերին մէջ կոյս մը կար որ կին եղած էր : Մեծ
կաղնիներու շուքին ներքեւ ժուռ կը գար և նամակ մը կարգաւորով
կը ժպտէր : Սէրը ներա արևարդելը կը բռնէր , առջեւ զուար-
թութեամբ կ'ոստոսատէր , և կիսովին կը դառնար , նայտածքով
ըսելով .

« Երջանիկ եղի՛ր » :

Երրորդ պատկերին մէջ կնկան ճակատը սքողուած էր : Սէրը
յուզուած կերպարանով անոր կը նայէր հոգեպիշ , բաժակի մը
մէջ խաղող կը քամեր և կ'ըսէր .

« Մոռցի՛ր » :

Վերջապէս չորրորդ պատկերն ուտքի վրայ կեցող կին մը ցոյց
կը տար , որուն երեսը բոլորովին սքողուած էր և որ մեծ կրակի
մ'առջեւ կը տաքնար : Սէրը տակաւին անոր քովէ էր , բայց թէքն
ևս ցրտահար կը սրսփար , զլուխը արտմապէս կը ծռէր . . . և
ալ բան մը չէր ըսեր ամենեկին :

Վուսթիւր երբեմնակի խրատ կը տար Բիւր Միլյոնարին . նո-
րատի ճարտարագէտը բանահիւսին պաղափարները կը պատկերէր
ամենակատարեալ քարեքաղաքութեամբ :

Այն գիշեր կաճաւը տասներկու հոյիէ կը բաղկանար :

Ախնրն էին . մարգիղուհին , իր աղջիկը՝ Ժիւլի , տիկին Տը
Զըվրէօզ , Տը Սէնթ-Էթիէն աբասուհին և ես :

Գանձ մարդոց . ամենէն առաջ աչքես երեցաւ Զարըլէն , որ
ննջեկին ոսկեղօծ վանդակապատին նտեն իր քրոջ ներքեակը և իր

կեղծամին անկարայրելի արձակները պահելու կը ջանար : Խեղճ տղան արեւդարձային թռչուններու փառաւոր խումբի մը մէջ զանաւելու բռնադատուած բոլի մը կերպարանքը ունէր : Անոր քովէ էին Տը Գօնտէ իշխանը , Պ. Տը Մօնմօրէնսի , Պ. Տը Թաւէյրան և անտիական Տը Մարսիլեագ իշխանն որուն աշերուն մտախոհութեամբ իմ վրայ յարած ըլլալը պաշտնապէս նշմարեցի :

Արդէն ըսի թէ Վուաթիւր Ժիւլի Տ'Անժէնին քովը տեղաւորուած էր :

Գէթ աւերեութեամբ շատ դժբաղդ չէր երևար այն պայմաններէն որոնց ներքեւ իր պարտութիւնը :

Երկուստաններորդ անձն էր Գօնըար , որ ամենուն ուշադրութեան միջև կը կարգար չէ լինէ քերթուած մը կամ վիպասանութեան գլուխ մը , այլ յարգազարկի , սովորութեանց և բարեձեւութեանց (bienséance) տեսակ մ'Օրբիւֆէր , որ վերնատան կողմէն հաստատապէս արուած կարծիքներուն վրայ ձեաքանուած էր :

Այն գիշերն ժպարանկին մէջ հաքուող բազմութեան պիտի հաղորդուէր այս Օրբիւֆէր :

Տ'Անժէն սրահներուն մէջ մնացած էր հոն հաքուող հիւրերը ընդունելու և մեծարելու համար , և իր կինն ալ քանի մը մոտերիմները հետը նստնելով ուղած էր վերջին անգամ մ'ալ տեսնել Օրինադիրը , և ապա հրապարակային ընթերցումով մ'օրբիւֆի ոյժ տալ անոր :

Հարցուցի իւրօրի թէ Շարլէն ինչ մաս ունեցած էր այս օրինաց հաւաքածոյին մէջ , և ինչ նկատմամբ սիրելի պարտնը կրնար ծառայել գեղեցիկ ձեւերու տարածումին և պաճառանայ : Եւ որովհետեւ անկարելի եղաւ ինձ պահանջիչ պատասխան մը գտնել այս հարցումին , Օրինադիրն քանի մը հանգիստոր վճիռներուն ուշ դրի անոնցմէ օգուտ քաղելու համար :

Ականջիս ամենէն առաջ հասնող վճիռը սաստիկ կարմրութեամբ ծաւալեց այսերես վրայ :

Յետագայ կերպով դրուած էր այս վճիռը .

«Ազնուատոհմ կիները միայն իրաւունք ունին թաշեայ, սըն-գուսեայ (աթլաս) և տամասկեայ զլեռն հագնելու» :

Գաղանապէս բոլորտիքս նայեցայ, վասն զի օնդուսեայ ամենա-շքեղ րօպա մը հագեր էի : Բայց ոչ ոք չփոթն նշմարել ձեա-ցուց : Կոմսուհին մէկ միջոցով շատ նուաստութիւններէ ազատած էր զիս, թոյլ տալով հաստալու թէ անունս Օրիորդ Տը Լ'Օրմ է : Նէ չէր համարձակեր անշուշտ իրեն սխալիլը իմացնելու այն անձանց զոր ատենօք այս սխալման մէջ կը թողուր, և ամենուն առջև ազնուականութեան տիտղոսներ յափշտակելս կը շարունա-կէի :

Վալանթին Գօնրար իր ընթերցումը շարունակեց .

«Իսկ հասարակ կիներն օրինաւորապէս ճանփէս և անապօքեայ ուրիշ պզտի կերպաններ միայն կրնան հագնիլ» :

Օրինասրտօղէս բառը շքեղ երեցաւ ինձ :

«Ամենաճիշդ բարեձեռութիւնը կը պահանջէ, շարայաբեց ըն-թերցողը, որ մարդ մ'իւր գլխարկին զոյնը իր բաճկոնակին գոյ-նին, և իր կեղծամին զոյնը իր կօշիկներուն գոյնին յարմարցնէ» :

Հեղնութեան թեթեւ ժպիտ մը տարածուեցաւ ամենուն շուր-թերուն վրայ, և ազնուական Արիստոքրատին աչերը Շաբլէնի կողմը դարձան :

— Հանդարտ կեցի՞ք, հանգա՛րա, ըսաւ տիկին Տը Բամպոյեէ, զիտէք որ բանաստեղծս անուղղելի է . . . . : Ազատութիւններ տուած եմ անոր :

Ի՛ր բանաստեղծը . մարգիղուհին ի՛ր բանաստեղծը կ'անուանէր Շաբլէնը :

«Իսկ կիները, կրկնեց Գօնրար այս կարճատեղէն ետք, կը պարտաւորին ադամանդեղինաց հանգոյցները տանդելաներու, և հովահարին մեծութիւնը րօպային լայնութեան յարմարցնել : Յիկին մ'իւր անկողնոյն փողիկին մէջ կրնայ հիւր ընդունիլ և թոյլ տալ իր մանրիմներուն որ հոն նախաճաշեն, նախըթրակ ընեն, կարդան և կատակերգութիւն անդամ ներկայացնեն : Նէ միւս տի-կիները ընդունելու ատեն կը համբուրէ, և սեղանը նստած ժա-մանակէն ի զատ կը պարտաւորի միշտ ձեռնոց գրուիլ :

«Մարդ մ'ի՛ր աջձեռքին ձեռնոցը կը հանէ և բարե տալու համար երբ կը ձուռի, աջ ձեռքը մինչև գետինը կը տանի: Քաղաքավարութիւնը կ'ուզէ որ իր գլխարկը հանէ ամայի սրահէ մ'անցնելու ժամանակ անգամ: Եթէ սրահին մէջ մարդ կայ, պէտքէ գլուխը բաց ներս մտնել. . . »:

— Աղէ՛կ միտքս եկաւ, ըսաւ մարդիզուհին՝ ընթերցումը ընդհատելով, սա զիշերուան սոսկալի խոյրերուն նկատմամբ յօդուած մը շինեցիք:

— Բայց, տիկին, ըսաւ Գօնրար, անկարելի է արգիլել խոյրերը:

— Եւ ինչո՞ւ համար, պարոն:

— Վասն զի ամեն մարդ խոյր կը գործածէ:

— Արնայիք լաւագոյն պատճառ մը տալ ինձ. այդ պատասխանը ձեր ճշդապահանջ արամբանութեան և սովորական դատողութեան համեմատ չէ:

— Թող տուէք, ազնիւ տիկին, որ պարզ դիտողութիւն ժըրնեմ ձեզ, ըսաւ Տը Գօնտէ իշխանը խոնարհելով:

— Խօսեցէք, վսեմափայլ տէր:

— Օրէնք մը կը շինուի որպէս զի ժողովուրդը հնազանդի աշոր: Լաւագոյն է շինել օրէնքը, եթէ միայն անհնազանդներ պիտի գտնէ այն. արդ յիշեալ յօդուածը շատ անհնազանդներ պիտի ունենայ:

— Ամենէն առաջ ձեզի՞ թերեւ:

— Ո՛հ, մարդիզուհի, զիս կամ սուտ մ'ըսելու և կամ անքաղաքավար դատուելու երկսայրաբանութեան մէջ կը գնէք. . . առի վեհանձնութիւն չէ:

— Այս խնդրոյն վրայ ձեր կարծիքն ի՞նչ է, պարոն դուքս, հարցուց տիկին Տը Բամպույե Մօնմօրէնսիին:

— Տիկին, զիշերուան խոյրը շատ դուր կ'երևայ ինձ:

— Բայց առի յայտնի ապստամբութիւն մ'է, գոչեց պզտի արասուհին: Պէտք է հնազանդիցնել ապստամբները, մարդիզուհի, պէտք է հնազանդիցնել. . . շանձնե՞ք մեր ղէնքը:

— Բայց, սիրելիս, ըստ Մօնօրէնսի գեղանի կրօնահիմն, որ անոր տոհմահին էր, ինձ կը թոյլ թէ կը պարտաւորիս խաղաղութիւն քարոզել և չէ թէ երկպառակութիւն։ Ասկից 'ի զատ այս խնդիրը քեզի համար ոչ այնքան կարեւորութիւն ունի, և գոն . . . վիճակիդ նայելով, շատ անտարբեր ես այս մասին։

— Ասի կը հաստատեմ, բարեկամ, թէ ինքնամղ չե՛մ, պատասխանեց կրօնահիմն շնորհալի աշխուժով մը։

Ծափ զարնուեցաւ այս պատասխանին վրայ։

— Սիրելիդ իմ, ըսաւ գուքսն իր ազգականին՝ շնորհալի բարեւ մը տալով, վայ անոնց որք խելքի պատերազմ կը հրատարակեն քեզի, գէմ, վասն զի միշտ կը յաղթուին։

— Խնդիրին վերագառնանք եթէ կը հաճիք, կրկնեց մարդիկահին, և քիչ մ'ալ Պ. Տը Թալէյրանին կարծիքը հասկնանք։

— Հաճեցէք նախ և առաջ տիկնանց կարծիքը ուզելու, սովորութիւն ունիմ անոնց կարծիքը ընդունելու, ըսաւ Շալէ՝ տիկին Տը Շըվրէօզ ցոյց տալով։

Տիկին Տը Շըվրէօզ խոնարհութիւն մ'ընելով,

— Ներեցէ՛ք, ըսաւ, ես կարծիք չեմ յայտնէր։

— Իրաւունք չունի՞ք չայտնելու, գոչեց արասուհին. պէտք է յայտնել թէ գիշերուան խոյրին թերն էք թէ գէմ։

— Լաւ, ըսեմ ուրեմն, երբ կը հանգչիմ մարդու մը քով որ իմ . . . էրիկս է, յօժարեկամ անտարբեր կը մնամ անոր հազուադէպ նկատմամբ։

— Աղէկ չէք ընէր։ Կը ցախիմ ձեր այգալէս խօսիլը լսելով, ըսաւ տիկին Տը Բամպույեմ անկատակ կերպով։ Մարդու մը համար միշտ գծեղակ բան մ'է ծաղրելի երեւոյն այն կնկան առջեւ զոր կը սիրէ, և ես դարձեալ կը պնդեմ թէ գիշերուան խոյրն այլանդակ գլխանոց մ'է։ Բայց քանի որ այս պարտնենրուն դիւր կ'երեւայ այն, քանի որ կը դիմադրեն, ալ չխօսինք այս բանիս վրայ . . . Խոյրը պահելն արդէն մեծ պատիւ մ'է անոնց։

Մարդիկահին նշան ըրաւ Գօնրարին որ իր ընթերցումը շարունակէ։ Հաստ մը յօդաւածներու վրայ տաք վիճաբանութիւն

ներ Ֆլան, բայց այս վիճարանութեանց ձևը կատարելապէս ազնիւ և վայելուչ էր միշտ :

Երբ Օրինագիրն ընդհանուրին հաւանութիւնը կրեց, տիկին Տը Բամպույե ելաւ իր աթոռէն, և եկաւ ճակատս պաղաւ թիրապէս :

— Ներեցէք ինձ, սիրելի աղջիկս, ըսաւ : Կարծեցիք թէ ամենէն առաջ ես առ ոտն կոխեցի այն օրինաց մին որք կարգացուեցան պահ մ'առաջ, այնպէս չէ՞ : Բայց այսպէս վարուելու հրաման կը տայ ինձ սւրիշ օրէնք մ'որ հոս կ'արգիլէ մեզի ընդհատելու վիճաբանութիւնները և ընթեցումները :

Աշխուժով յայտնեցի մարդիզուհիին թէ ռըբան պարծանք կը համարէի ինձ իրմէն ընդունուիլս և վերնատունը մտած ըլլալու բարձր պատիւը :

— Կը պարտաւորիս իզմէն ալ շնորհակալ ըլլալ, ըսաւ տիկին Տը Շըվրէօզ կէս ձայնով : Կնքամայրդ այս տեղերը շատ գէշ հանած էր անունդ : Երբ Վուաթիւր խօսքդ ըրաւ, բարձրաձայն աղաղակներ արձակեցին տուաքինութեան այն ամեն վիշապներն որք կը վխտան այս ապարանին մէջ : Այն ատեն պատշաճ սեպեցի միջամտելս, և խոհեմութեանդ երաշխաւոր եղայ :

Ապա բոլորովին ցած ձայնով շարսյարեց տիկին Տը Շըվրէօզ :

— Հարկ եղաւ քանի մը մանր տուտերու դիմել : Երեսմը թէ կը ներես դիմելս, այնպէս չէ՞ :

Կաս կարմիր դարձայ :

— Հոգ մի ըներ, ըսաւ ինձ զուարթօրէն, հոգ մի ըներ : այդքան ամօթահար մի երևար : Ներողամտութեան համար ամեն տեսակ պատճառներ ունիմ :

Տիկին Տը Բամպույե գարձած էր գէպ այն կապուտաշն երկտասարգին կողմ, որ այնքան ինձ նայած էր Օրինագիրն ընթերցման միջոցին :

— Այս ասպետը* ձեզ կը տամ փոխանակ Վուաթիւրին, վասն

* Cavalier բառը ասպետ կը յօդադասուի՝ որ մարդ կը նշանակէ : Օրինակ՝ աղագու պարահանդէսի մէջ ասպետ կ'ըսուին մարդերը, և տիկին (dame) կ'ըսուին :

զի պահ մը կ'առնում պարոն բանաստեղծները և պիտի պատուիրեն անոնց որ քանի մը բանահիւսական երկեր շինեն յանկարծակիս Խաչի որ մօտալուտ է :

— Այս յանկարծական խաղին մէջ դեր մը պիտի խաղար, պիտի աղջիկս . Մարտիլեայ պիտի բացատրէ ձեզ խնդիրը . . . : Խորհրդապահ եղի՛ք :

Անրի Տը Թալէյրան ձեռքը գլուխին կը տար . Մօմօրէնի իր տոհմահիւսական ձեռքը կ'առնուր, և Ժիլի. Տ'Անժէն Տը Գօնտէ իշխանին թեր կը մտնէր :

Սրբավայրէն ելանք նորէն սրահներն երթալու համար, մարդիգուհիին հետ այս շքեղ բնակարանին մէջ թողլով Շարբլէնը, Գօնարը և ներածողս Վուաթիւրը :

Բազմութիւնը յուզման մէջ էր :

Մարգիկ կը խռնէին երեւելի անձի մը քով որ նոր եկած էր և որուն առջև տան տէրը խիստ ակնածական ձևեր և շնորհակալութիւններ կը յայտնէր անընդհատ :

Անդիլոյ գեսպան Պըքինկամն էր այս անձը :

Հազիւ հինգ կամ վեց օրէն 'ի վեր եկած էր ան խօսակցելու համար իր տիրոջ՝ Կարոլոս Ա.ին Անրիէթ Տը Ֆրանսի հետ ամուսնութեան համար . ամենուրեք ողորջի մեծարանք և ընդունելութիւն կը գտնէր աշնուական լորտը, և ամենէն առաջ Բամպուլիէյի ապարանը կ'ընդունէր անոր այցելութիւնը : Պըքինկամ խիստ մեծ, խիստ աղէկ հագուած, խիստ զեղանք և խիստ ծանծաղամբա երեցաւ ինձ :

Անցնելով անգամ մը պարզապէս նայեցայ անոր, վառն զի պզտի Մարտիլեայ իշխանս՝ որ 'ի սկզբան բոլորովին կարմրած և ափշկոտ էր՝ աստիճանաբար իր վեհերոտ կերպերը թող տուած էր, և շատ աշուժով կը պատմէր ինձ թէ Թէ Թիլիին Տը Բամպուլիէյի յանկարծակիս Խաչն մէջ ինք Պարիսի գերը պիտի խաղար, ես ալ Ասաղիլին դերը :

Տեսակ մը ձգողական ոյժ դէպ այս երիտասարդը կը տանէր զիս . իր անոյշ ձայնն իբր զմայլելի երաժշտութիւն մը կը հնչէր

տկանջիս : Քաղցրապոյն ժպիտներովս արբշիւ կը դարձնէի իր թիրտը , և կաղտնապէս ամենէն սիրազրդիւ նայուածներս կ'արձակէի անոր : Մարսիլեայ շուտով բռնկեցաւ վառեցաւ յոտից ցզլուիս , և այնպիսի վրդովալի կերպով որ պարտաւորեցայ մաքելու հրդեհէն :

Հոսկեցուցի իրեն թէ իր յուզումը բազմութեան աչքին կը տեսնուէր , թէ անպատեհ էր ընտրուած վայրկեանը , և որովհետեւ Արքայական հրապարակն էր իր տունը , խօսք տուի կառքովս հոն տանելու զինքը :

Այս խոստումին վրայ Մարսիլեայ նորէն զրդուեցաւ արթօնքէն , և տեսայ որ պատրաստ էր ան ոտքս ընկնելու Թրահին բազմութեան առջև :

Յանկարծ մէկն ականջիս ըսաւ .

— Մարիօն , ահա բան մ'որուն չեմ կրնար համբերել . . . վաւեր զի անֆնասիրութիւնս կը վերաւորէ . . . վրէժս պիտի լուծեմ :

Ապա բարձր ձայնով յետադայ խօսքն ըսուեցաւ .

— Զգուշացի՛ք , Պարոն Տը Մարսիլեայ , օրիորդ ՏըԼօրմին հրապոյրներն անհաւատարիմ կ'ընեն ձեզի մարդիզուհիին պաշտպանութեան տակ գտնուող նորարոյս պատանուհիին . . . գիտէ՞ք անշուշտ որու ականարկելիս , այսինքն խարտեշահեր գեղուհիին որ Թուրէնէն նոր եկաւ , և որուն . . . ինչպէս ըսիք ինձ՝ մոլեգնարարի Թիւրահարած էք : Կը հաւատտեն ինձ թէ քիչ մը հիւանդ է նէ այն գիշեր , և կը տեսնեմ որ այս տկարութիւնը շատ փափաք կը պատճառէ իրեն ձեր յիշատակին մէջ :

Այս խօսքերը արտաբերողն էր Վուաթիւր :

Վուաթիւր սրահները վերադառնալով մեր խօսակցութենէն մէկ քանի բան լսած էր յանկարծապէս :

Այս նենդալի սլաքը մեզ արձակելէն ետք աճապարումով մը աներեկոյթ եղաւ :

— Պարոն , ըսի Մարսիլեային զայրացած ձայնով մը , սիրելի է ինձ հաւատալ թէ պիտի բացատրես ինձ այդ սիրային զաղտնիքը , այնպէս չէ՞ :

— Ո՛հ, գոչեց, կ'երգեն՝ մ'ի՛նք . . . :

— Լուէ՛, ըսի խիռա կամաց և գրեթէ երկիւղով :

Վասն զի Պասօմբիէրը կը նշմարէի : Մեկուսի և սրահին բարձր պատահաններուն մէկին խորշը նստած էր ան :

Արդէն քսան անգամ պարտաւորեալ էինք անոր առջեւն անցնելու : Թերեւ ինքն ալ լսած էր մեր անխոհեմ խօսակցութիւնը և դառնապէս ինքզինքս կը մեղագրէի յիմարական ընթացքիս համար :

Սակայն մարեշալը քովս եկաւ ընտանի կերպարանով մը :

Աչքը զուարթ էր իր սովորութեան համեմատ, և դէմքն իբր բարեսիրութեան դրոշմէն ոչինչ կորուսած էր : Միայն թէ՛ երբ խօսք ուղղեց ինձ՝ կարծեցի նշմարել թէ իր բերանը տեսակ մը ջղային կարկամութեամբ կը յուզուէր :

— Քեզ հոս հանդիպելու հաճոյքը չէի յուսար ունենալ, ըստ Պասօմբիէրի՝ գոց մատերուս ծայրը շուրթերուն տանելով : Պըքինկամ, դեռ քիչ մ'առաջ, երբ Լուվրէն ելեր էինք, աղաչեց զիս որ հոս ներկայացնեմ զինքը, և կը պատրաստուէի առնագալ : Մարիօն, արագօրէն քեզ մնաս բարեաւ մ'ըսելու համար, վասն զի չեմ կրնար ազատիլ դեսպանութենէս : Արաւիւնալը՝ տեսնելով թէ իր հրամանէն խոյս տալու տրամադիր եմ՝ ունքը պլուստեց : արդ աւելի աղէկ ունիմ գլխուս վերնը նաբօլինն երկիւղը ունենալ քան թէ Պասթիլի գմբէթները : Վաղը կը մեկնիմ, սիրելիդ իմ . . . : Իցի՛ր թէ բացակայութեանս ժամանակ ամեն տեսակ ուրախութիւններ և երանութիւններ վայելէիր :

Իր ձայնը յուզումէն կ'երերար :

Թեւ մտայ Ժ. Կլոտայէս, և նշան ըրի անտիտկան ասպետիս որ ինձ սպասէ պատուհանին տակը :

— Մարեշալ, ըսի Պասօմբիէրին, վաղը չես մեկնիր, չեմ կրնար հատալ մեկնելուդ :

— Այդ Տը Մարսիլեագ իշխանը շատ գեղեցիկ տղայ մ'է, պատասխանեց ինձ՝ իբր թէ չլսած ըլլար խօսքերս : Ար պարտաւորիս հպարտանալ այդպիսի յաղթանակի մը վրայ :

— Բայց, բարեկամ . . . :

— Բայց քեզի չեմ մեղադրեր ամենկին . . . : Անկեղծ եղի՛ր, Մարիօն . կը սիրեն իշխանը :

— Ի՞նչպէս կրնաս այդպիսի խօսք մ'աղղել ինձ : Հազիւ ժամէ մ'ի վեր է այդ երիտասարդը ճանչելս :

— Օ՛ն, մի խռովի՛ր . . . : Բռնակաջ մ'եմ . սիրտդ մանաւոր կերպով տահմանադրելու դիտաւորութիւն յայտնեցի՛ քեզ երբէք . . . : Ազատ ես, կատարելապէս ազատ :

— Ո՛հ, մարեշալ :

— Յիշէ՛ մեր պայմանները . . . . : Լաւագոյն բարեկամդ կը մնամ : Ինձ հաւատարիմ մնացիր որքան որ չէի յուսար թէ կը մնաս :

— Այդ խօսքն ինծի համար կարի մծ նուաստութիւն մ'է, պարոն :

— Ո՛հ, ճշմարիտ կ'ըսեմ թէ քեզ ամենափոքր ցաւ պատճառելու դիտաւորութիւն չունիմ բնաւ : Կարելի է թէ յուզուած եմ . . . սակայն յիշատակդ միշտ սիրելի պիտի ըլլայ ինձ : Մ'անք ուղիղ խոստումի մը վիճակին մէջ, խոստում որուն ոչ գուն է ոչ ես կարող ենք հակառակ վարուելու : Կը կրկնեմ քեզ ինչ որ արդէն ըսած եմ . Գեղանի եղի՛ր, նախանձելի եղի՛ր, երջանիկ եղի՛ր : Եւ եթէ ճամբուդ այս կամ այն անկիւնը հին բարեկամիդ հանդիպիս, մի մերժեր անոր մրտենիի ոստ մ'է համբար մը . . . :

Արտօսը մ'արտևանդեց թրջեց :

— Ուրեմն իրա՞ն . . . կը մեկնիս, մարեշալ :

— Եը մեկնիմ, պատասխանեց ինձ :

Եւ որովհետեւ պատուհանին մօտեցեր էինք, Պասօմբիէր շարայարեց :

— Իտալիայէն երբ վերադառնամ, ամենէն առաջ քեզ այցելութեան պիտի գամ :

— Բայց երբ պիտի վերադառնաս :

— Ե՛րբ բարեհաճի կարօնս . . . և Աստուած, Մարիօն :

Ծանրապէս բարեկեց զիս և աներեղթ եղաւ :

Պատմաբիւրիս մկնելէն ետք ինքզինքս զսպելու համար բռն ջանադրութեան մը պէտք ունեցայ որպէս զի բոլոր այս բազմութեան առջեւ հեծկլտանք մը չթողում :

Ինքզինքս զզուելի կը գտնէի :

Միտքս եկաւ խտաիւ յանդիմանել Տը Մարսիլեագ իշխանը որ ամենակին բան մը չէր նշմարեր և կ'ազէր վերստին սկսիլ մեր խօսակցութիւնը զոր կիսկատար թողեց էինք :

Բայց իր բարեբաղդութեամբը տիկին Տը Բամպույեէ և տիկին Տը Հըվըտօշ՝ Վալանթէն Գօնրարի և Անրի Տը Թալէյրանի հետ գալով մեզ մօտ տեղ մը նստան :

— Բոլորովին ամբողջ ենք, ըսաւ մարդիզուհին Օրինադիբը՝ կարդացողին . լուծիւն պահանջէ և տնւր մեր պատգամները :

Վալանթէն պատրաստուեցաւ հնազանդելու :

Հարլը Տ'Անձէն խօսակցողները լռելու հրաւիրեց ազնուաբար, և իւրաքանչիւր ոք թիկնաթուներուն և բազմաւներուն (banquette) վրայ տեղաւորուեցաւ :

Իսկոյն ամենախորին լուծիւն մը տիրեց ակմբանոցին մէջ :

Մինչդեռ ընթերցումին կէսը լմնալու վրայ էր, տիկին Տը Բամպույեէ չորս տարեկան շատ աղւոր մանուկ մը տեսաւ որ սրահին մէկ ծայրէն միւսը կը վազվզէր ու կ'ոտոտատէր՝ ունկնդիրներուն ուշադրութիւնը ստեպ ցրելու. պատճառ ըլլալով :

— Վերջ պիտի տամ, յզտիկ շուտիկ, ըսաւ մարդիզուհին ցած ձայնով, զան իր ծունկերուն վրայ քաշելով : Ար նայիմ որ փոխուեր ես, դուն որ սովորաբար կը սիրես կարգաւ լսելը :

— Այո՛, պատասխանեց աղան, բայց երբ կարդացուածը բառաստեղծութիւն կամ կատակերգութիւն է . . . Բայց այսօրուանը ձանձրալի է :

— Ար նայիք սա շուտիկին, ըսաւ մարդիզուհին :

Պատանին դէպ ինչ դարձուց իր չարամտութեամբ լի երեսը :

— Իրաւ չէ՛, տիկին, շարայարեց՝ հաւանութիւնս ուզելով :

Չկրցայ ժպիտս զսպել, և ծուռեցայ գգուելու համար աւոր մահերուն թխազոյն և մատաքտանման խոպուպիքը :

— Պատահազործիս տղան է ան, ըսաւ ինձ մարդիզուհին ա-
կանջիս: Երբ հայրը կը գայ կահ կարասին նորոգելու կամ փո-
խելու համար, երբեմն հետը կը բերէ զան, և ամբողջ դիշեր-
ներ հոս կը սլահենք տղան: Իր յանդուգն, հանճարեղաբանութիւն-
ներովն ու կանխահաս խելանութեամբը կը զուարճացնէ մեզի:

Պատանին՝ աչերը դէպ ի սրահին դուռն ազդած ըլլալով՝ յան-
կարծ ձեռները իրարու զարկաւ ուրախութեամբ և զոչեց:

— Խենդ Տիւպուան, խենդ Տիւպուան է:

— Լռէ՛ . . . : Ո՛հ, պզտիկ շուսիկ, ըսաւ մարդիզուհին:

Ամն կողմէ կը խնդային ներկայ գտնուողները:

Հարկ եղաւ ուրիշ ատենի թողուլ ընթերցումին վերջը:

Գարուշինեանը դուռէն ներս մտած էր և ծանրապէս կ'սկսէր
ողորմութիւն հաւքել առանց ինքզինքը զլարած ցոյց տալու այն
մակդիրէն զոր պատանին անոր անունին կցած էր:

Ծառայ մը կ'անցնէր. մարդիզուհին ըսաւ անոր:

— Բօբըլէն սպասաւորներուն սենեակը կը դտնուի: Տա՛ր,
յանձնէ՛ իրեն այս պզտիկը . . . : Խելօք չկեցաւ և ծեծ մ'ուտե-
լու արժանի է:

— Ո՛հ, ըսաւ պատանին, իր պզտի ձեռները միացնելով, կը
հաւանիմ՝ ծեծ ուտելու, տիկին . . . բայց թոյլ տուր որ խենդը
տեսնեմ:

Մարսիլեագ, Տը Շըվրէօզ դքսուհին և ին Քարելիստութիւն ը-
րինք յանգաւորին համար:

Իր թողութիւնը ստացալ, ծունկերուն վրան ելաւ, և համբու-
րեց զիս ըսելով թէ գեղանի եմ:

Ապա սկսաւ հետաքրքրութեամբ Գարուշինեանին նայիլ:

Տիւպուա ներկայ գտնուողներուն կաշիէ քսակ մը կ'երկնցնէր
որան մէջ ոսկի գրաւներ կ'անձրեւէին: Շուտով մեր քովը հա-
զաւ և մեր նուէրը ընդունեցաւ:

Ողորմութիւնն առաջ հաւքուած էր:

Կրօնաւորն իր տոպրակին մէջը դրաւ քսակը, և մարդիզուհին
ըսաւ:

— Ինձ նայեցէ՛ք . . . ամենէին լուր մը պիտի չտաք ինձ մեր պատուական հայր Յովսէփին վրայօք :

— Բայց , պատասխանեց ժպտելով տիկին Տը Բամպույեէ , շատ աղէկ է , և ամեն անգամ խստութիւններէ ինքզինքը կ'ազատէ :

— Ինչո՞ւ մարդը , ըսաւ Տիւպուա՝ սուտ բարեպաշտի յատուկ ցառակրութիւն ձեռքներով :

— Արդարեա՛մ խելքիդ , շարայարեց Շալէ . գիտե՛ս որ յարդ ու վարկ ունի ան : Արքունեաց ամենէն մեծամեծներն անոր այցելութիւն ընելու հոգ կը տանին :

Տիւպուա թեւերը կուրծքին վրայ առաւ խաչաձև , գէպ երկինք վերցուց աչքը , և իր սրտին խորերէն մըմրաց .

— Ինչո՞ւ մարդը :

— Ուրիշ բան մ'ալ կայ , ըսաւ նաև տիկին Տը Շըվրէօզ . ճամբորդութեան ժամանակ հայր Յովսէփ լաւ պատգարակի մը մէջ նստած կ'ուղևորի :

— Ինչո՞ւ մարդը :

— Նորին Բարձրութիւնը՝ Բիշլիէօ՝ իր սեղանին լաւագոյն բաները միշտ կը զըկէ անոր :

— Ինչո՞ւ մարդը , ինչո՞ւ մարդը :

Եւ Տիւպուա արգահատութեան ճշմարիտ արտօսը մի կը սրբեր . Ընկերութիւնը շատ կը զուարճանար . բայց համարձակութիւն չկար շատ բարձր ձայնով կատակելու , վասն զի կը վախնային բարեսիրտ հայրը վիրաւորելու :

Միայն պղտի Բօզըլէնը սկսաւ երկրորդ անգամ ծափ զարնել և գոչել՝ արտօսութիւնը գալու չափ խնդալով .

— Հա՛ , այո՛ , ինչո՞ւ մարդը . . . ա՛խ , ո՛րքան ցառակրութեան արժանի է . . . : Ա՛հ , ասի ընթերցումէն շատ աւելի զուարճալի է . . . : Ո՛հ , ինչո՞ւ մարդը , ինչո՞ւ մարդը :

Բասն կամ քսանուհինգ տարի ետք մարդկաւոր հիին պատառաւործին ազան չմոցած էր այս հեռուոր յիշատակը , և Տիւպուային պատմութիւնը Թալիէփին ամենէն աղօր անսարսններուն մին կը ներշնչէր անոր :

ՀՕՁԷՆ ՏԸ ՄԻՐԳՈՒՐ

ՄԱՐԻՑՆ ՏԸԼՕՐՄԻ

ԻՈՍՏՈՎԱՆԱՆՔԸ

ԿԱՄ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՏԱՐՓԱՆՔ

ԹԱՐԳՄԱՆԵՑ

ԳՐ. ՉԻԼԻՆԿԻՐԵԱՆ

236

ՀԱՏՈՐ ԵՐՐՈՐԴ

Հմիշեպիս

ՅԷՐ ԵՒ ՀՐԱՑԱՐԱԿԻՑ

ՏԷԳՔԵՆ ՅԵՐՈՐԹԻՒՆ ՏԷՏԷՆԵՆ

ՏՊԱԿՐՈՒԹԻՒՆ ՏԷՏԷՆԱՆ

1877

ՄԱՐԻՕՆ ՏԵԼՕՐՄԻ

ԻՌՍՏՈՎԼԱՆԱՆՔԸ

ԺԱ

ՊԱՍՏՕՐԻԷՐԻՆ հետ ունեցած խօսակցութեանս թէև այսպիսի զբօսումներ յաջորդեր էին, բայց չփարատուած էր այն ցաւալի տպաւորութիւնն որուն պատճառն էր յանկարծ ինձ իմացնելը թէ կը մեկնի: Ար վախճանայի որ անոր աւերեցիք փիլիսոփայութեան ներքեւ ճշմարիտ վիշտ մը պահուած լըլլայ, և ինքզինքս անմեղ չէի տեսեր:

Հետեւաբար ետ առի Մարտիլեագին տուած խօսքս: Այն գիշեր չքնկերացաւ ինձ: Բւզեցի մինակ ըլլալ արամալի խորհրդածութիւններովս դադելու համար:

Գիշերն անցաւ, և յուզմունքը, կրնայի ըսել իսկ թէ խղճի տագնապը թոյլ չտուաւ ինձ աչքս զոցելու մինչև առտու, և հետեւեալ օրը շուտով Թերէզան նամակի մը հետ Պաստօրիէրին տունը զրկեցի:

Մարտիլան արեւին ծագումէն առաջ մեկնած էր:

Յուսահատեցայ, լացի, ինքզինքս մեղադրեցի այն ամեն յանգիմանութիւններով որոնց արժանի էր ապերախտութիւնս, և ամբողջ շաբաթ մ'ոչ զգի ընդունեցի:

Բայց վեց ամիս շարունակ չէի կրնար բոլոր աշխարհի գէմ սրդողած երեւոյ : Այսպէս վարուիլս յանցանքիս գարման եղած չէր ըլլար :

Ասկից 'ի քստ մարեշալք թերեւ ոչ այնքան յոռահատ է որքան կ'երեւեալայեմ : Միշտ ամենաթեթեւ կերպով նկատեց զդաշուսը : Ինչո՞ւ ենթադրեմ թէ կը ցաւի ան մինչդեռ մտքէն չանցնի թերեւ ցաւիլը : Իր բերնէն ամենափոքր դառն խօսքի մ'եղնելը լսեցի . անհաւատարմութիւնս երեսիս տաւ : Ոչ : Ինքն իսկ շատ աղկ կը հասկնար թէ թարմութիւնս չեմ կրնար յաւիտեանապէս իրեն զոհել : Իրարմէ բաժնուեցանք առանց զժտութեան , նորէն պիտի տեսնուինք առանց ուրի և ուրախութեամբ : Ո՛ր են յուսահատութեանս և արտառքիս պատճառները :

Այս աղւոր տրամաբանութեան եզրակացութիւնները հանելով իսկոյն դուռս Տը Մարսիլեագ իշխանին բացի :

Պղտի խեղ մեռնելու սպաւնալիք կ'ընէր ինձ :

Ձէի ուղեր բնաւ որ իր մահուան պատճառ ինքզինքս համարելու և մեղադրելու պարտաւոր ըլլայի , և զան ծուկեւրոս առջեւս թաւնոյ բարկութեան տեսայ :

— Բայց աղէկ մոռնաւ եկաւ , ըսի Մարսիլեագին՝ իր ամենէն տիրաւէտ խօսքը ընդմիջելով , ո՞վ է այն Թուրքնոյ աղջկին որուն խօսքը կ'ըլլար մարդկութիւնս առնը :

Թեթեւակի շփոթած երեցաւ ինձ Մարսիլեագ :

— Ըմիր Քուսթիլին թէ ներս սիրահարն եղած ես : Կարո՞նք :

— Իբրեւ է , կը կարծէի թէ սիրահար եմ , պատասխանեց :

— Պատասխանի՞ր փոխարէն կը շնորհաւորեմ քեզի :

— Կը կարծէի , . . . քեզի տեսնելէս առաջ , տրո՞րդ . « Միայն մէկ տեսակ տէր կայ , բայց հանգադումէկ զանազան պատճէններու ինչ այն » :

Մասիլի (maximes) հեղինակն ինձի հետ կ'սկսէր իր երկրն շարադրութիւնը :

— Յիշաւի , ահա խօսք մ'որ խորունկ ու միանգամայն ճշմարիտ է , ըսի : Այսպէս ուրեմն այն աղջկան համար թանկացած գոտցումը սիրոյ մէկ պատճէնն էր :

— Այո, օրիորդ :

— Եւ բնակիրը ինձ պիտի տաս :

— Անշուշտ :

— Ո՛վ կը հաւատաւ տալդ :

— Ասոր վաճառութեանդ մասին շատ լաւ գաղափար ունիմ, պատասխանեց բաւական շուտով, հետեւաբար չեմ կրնար հաւատալ թէ պիտի մնալիս երբեք սիրոյս մասին :

— Ընորհակալութիւն : Անծարանքդ կ'ողորձէ զիս : Սակայն կը կարծես թէ ես փորձառութիւն մ'ունիմ, զոր սակայն չունիմ անկաւախ, և չ'ենորհակալ պիտի ըլլամ եթէ լուսաւորութեամբդ քիչ մ'օգնես ինձ : Սահմանէ՛ ճշմարիտ սէրը :

— Դժուարին է սահմանել . . . Վաճն մարդ կը խօսի այդ բիրոյ վրայ, բայց քիչ մարդ նեսած է զայն :

— Ուրեմն էութիւն չունի :

— Ներէ՛, քանի որ ես կ'զգամ այդ սէրը :

— Ուրեմն կրնամ սահմանել զայն :

— Սէրը շատ քիչ անդամ հանդարտ և անխռով է, հետեւաբար ինքնին չկրնար սահմանուիլ : Սակայն կ'երեւալ ինձ թէ սէրը ԷԷՈՂՈՅՆ մէջ իշխելու անբաւ կիրք մ'է . մտքին մէջ համակրական անդիմաւերելի հրապոյր մ'է, և մարմնոյն մէջ՝ շատ զաղաւնիքէ ետք՝ սիրածդ վայելելու փափուկ և թալուռն փափաք մ'է :

Այսպէս կը խօսէր ան իր հանճարեղ պզտի ձայնով և իր աչերուն մինչև ճերմկուցը կարմրելով :

Պաշտելի էր սիրոյ տուած սահմանը :

— Ա՛խ, պարսն, գրաւ կը գնեմ թէ այս աղւոր բաները արդէն Թուրքիոյ սիրուհիիդ ըսիր, այնպէս չէ՛ :

— Չէ՛, ըստ :

— Ձգուշացիր, սուտ մի խօսիր :

— Անանքիս մէջ երբեք չեօսած եմ հետը :

— Կարելի՞ է :

— Կրնաս իրեն իսկ հարցնել, եթէ յարմար կը դատես . դրացուհիդ է նկ :

— Դրացուհիս . . . անունն ինչ է :

— Օրիորդ Ցը Լանգլո :

Հաղի ըսած էր այս խօսքը , և ահա արձագանքէ մը կրկնուեցաւ այն :

— Օրիորդ Ցը Լանգլո եկաւ , ըսաւ Թերեզա՝ դրան շեմին վերայ երեւալով :

Իշխանը ամբողջանցաւ , և սպասուհիս նայիցայ զարմանալ : Անշուշտ կործեց նէ թէ աղէկ չլսած եմ , վասն զի կրկնեց .

— Արմաշնեմ ձեզ , արկին , թէ ձեր մէկ դրացուհին , օրիորդ Ցը Լանգլո եկած է . . . Պ. Աւաթիւրին հետն է , և կը հարցնէ թէ կը հաճիք զինքը ընդունելու :

Մարտիկեազը քննելով հովահարս շարժեցի անսակ մը զայրուածով , առանց գիտնալու թէ կը զայրանամ :

— Թող հրաման , ըսի , և անսննք թէ գիպումն է միայն այս այցելութիւնը մեզ բերողը :

Պահ մ'եաք նուշի պէս ճեղքուած մեծ աչերով , օրուն ճակատով , պզտի չարաշուք բերանով , նրբամշ հասակով , քնքոյշ թեւերով և աննշմարելի ոտներով իրստ հաճելի քումայթ օրիորդ մ'երեցաւ : Իր խոյրը զարդարուած էր ակնախաիղ ծաղիկներով , զոր ոսկեղէն շրջան մը կը բռնէր : Մարտագոյն լոգիկ մ'ունէր լանջակալի հետ , և ժապաւէններով զարդարուն սպիտակ միջազգեստ մը : Աղին բոլորախիբը , թեզանիքին և լանջակալին եզերը նրբահիւս տանդելաներով յարդարուած էին , և կարմիր թելուկներով կապուած չապիկը ներս բազուկները կը ծածկէր :

Ասկից 'ի զատ յարգագոյն ձեռնոցներ , զմրութաւաշար մանեակ մը , փղոսկրեայ գերընտիր հովահար մ'է ոսկեթել չուխայէ մուշակներ ունէր :

Աւաթիւրէն առաջնորդուելով մտեցաւ ինձ՝ աչերը վար ըրած , և վեհերոտութեամբ մրմրաց .

— Տիկին , հոս եկանք Ցը Բամպույեէ մարգիղուհիին կողմէն , որուն բարեհաճեցաք ձեր աջակցութիւնը խոստանալ յանդիման խաչի մը մէջ , զոր այսօր իսկ կը պատրաստէ իր բաղնիքի հրաւիրեալներուն :

— Իրօք, ըստ Առաքելի, և իմ մասին շատ ուրախ եմ հոս անանելու Պ. Տը Մարտիլեագը, որուն տունն ալ պիտի երկայի : Երեք օրէն ի վեր տպարանը շերտալը շատ զարմանք կը պատճառէ :

— Տէր Աստուած, ըստ իշխանը, զորան երեսը խարոյկի մը պէս բաց կը հանէր, միւս գիշեր գլուխս ցաւ մը մտաւ որ տակուն կը տեսէ :

— Ար նշմարտի այդ գլխու ցաւը, ըստ Առաքելի՛ հեղեղան ժպիտով :

Բայց ես խելքս գլուխս կը պահէի :

Բարեձեւութեանց համբաւաւոր Օրինագրին մէկ յօդուածը յիշելով խորտեաշ պղտիկ աղջիկը համբուրեցի. բայց յիշուի կ'ըսեմ թէ Յուդայի համբոյր մ'էր առածս :

— Ստուգիւ, ըսի, գծուարին էր ինձ խաւառման մտնալ : Պ. Տը Մարտիլեագը հիմակ եկաւ, ան ալ կը յիշեցնէր խոստումս . . . . Այսօր առաջին անգամ երկու սիրուն այցելութիւններ ընդունելու պատիւ մ'է ինձ : Բարի եկաք, մանաւանդ դուք, օրիորդ . . . . Սպասուհիս ըստ ինձ պահ մ'առաջ թէ դրացի եմք . . . . Իրօք ունիմ այդ պատիւը :

— Ո՛հ, ըստ նէ, բաւոր պատիւն ինծի համար է : Ասկից աթ օր առաջ տիկին Տը Ֆամպույեւէյին նօտարին ձեռքովք մօտակայ տեղուանքը տողաւար մը ծախու առի շատ աղւոր պարտեղներու հետ. և խիստ երջանիկ կ'ըլլայի, տիկին, եթէ բարեհաճէիք օր մը ձեր ներկայութեամբը զարդ տալու անոնց :

Այս գիշին բաւոր, որով սպասուորներս հրաման ունէին խօսք աղղելու ինձ, խիստ բնականաբար կը կրկնուէր այն անձերէն որք առաջին անգամ կը տեսնուէին հետս. բայց այս պղտիկ աղջկան բերնէն ելնելով վիրաւորեց զիս :

Աստի անմիջապէս պաղ կերպարան մ'առի որ ներս շքադրութեան հետ համեմատութիւն չունէր գրեթէ :

Պղտի խորամանկը նորէն վար ըրաւ աչերը : Արնար կարմրեղնէ : Բան մ'էր կարմրիլը :

Ծանրապէս բարեց զիս և աներեւոյթ եղաւ :

Պատմբիւրին մկնելէն ետք ինքզինքս զսպելու համար բռն ջանադրութեան մը պէտք ունեցայ որպէս զի բոլոր այս բազմութեան առջև հեծկլտանք մը չթողում :

Ինքզինքս զգուելի կը գտնէի :

Միաբա եկաւ խստիւ յանդիմանել Տը Մարտիլեազ իշխանը որ ամենէին բան մը չէր նշմարեր և կ'ուզէր վերստին սկսիլ մեր խօսակցութիւնը զոր կիսկատար թողել էինք :

Բայց իր բարեբաղդութեամբը տիկին Տը Բամպույեէ և տիկին Տը Հըվըէօղ՝ Վալանթէն Գօնրարի և Անրի Տը Թալէյրանի հետ գալով մեզ մօտ տեղ մը նստան :

— Բոլորովին ամբողջ ենք , ըսաւ մարդիզուհին Օրինազիբը կարդացողին . լուծիւն պահանջէ և տուր մեր պատգամները , Վալանթէն պատրաստուեցաւ հնազանդելու :

Հարլը Տ'Անժէն խօսակցողները լռելու հրահրեց ազնուաբար , և իւրաքանչիւր ոք թիկնաթոռներուն և բազմոսներուն (banquette) վրայ տեղաւորուեցաւ :

Իսկոյն ամենախորին լռութիւն մը տիրեց ակմբանոցին մէջ :

Մինչդեռ ընթերցումին կէսը լմնալու վրայ էր , տիկին Տը Բամպույեէ չորս տարեկան շատ աղւոր մանուկ մը տեսաւ որ սրահին մէկ ծայրէն միւսը կը վազվզէր ու կ'ոստոստէր՝ տնկնդիրներուն ուշադրութիւնը ստէպ ցրելու . պատճառ ըլլալով :

— Վերջ պիտի տամ , պզտիկ շուտիկ , ըսաւ մարդիզուհին ցած ձայնով , զան իր ծունկերուն վրայ քաշելով : Կը նայիմ որ փոխուեր ես , դուն որ սովորաբար կը սիրես կարդալ լսել :

— Այո , պատասխանեց սղան , բայց երբ կարդացուածը բանաստեղծութիւն կամ կատակերգութիւն է . . . բայց այսօրուանը ձանձրալի է :

— Կը նայիք սա շուտիկին , ըսաւ մարդիզուհին :

Պատահին գէտ ինչ դարձուց իր շարամաութեամբ լի երեսը :

— Իրաւ չէ , տիկին , շարայարեց՝ հաւանութիւնս ուզելով :

Չկրցայ ժպիտս զսպել , և ծուռեցայ գգուելու համար ահոր մազերուն թխագոյն և մետաքսանման խոպուպիքը :

— Պատառագործիս տղան է ան, ըսաւ ինձ մարդիզուհին ա-
կանջիս: Երբ հայրը կը գայ կահ կարասին նորոգելու կամ փո-
խելու համար, երբեմն հետը կը բերէ զան, և ամբողջ դիշեր-
ներ հօս կը պահենք տղան: Իր յանդուգն, հանձարեղաբանութիւն-
ներովն ու կանխահաս խելանութեամբը կը զուարճացնէ մեզի:

Պատանին՝ աչերը դէպ ի սրահին դուռն ուղղած ըլլալով՝ յան-
կարծ ձեռները իրարու զարկաւ ուրախութեամբ և զօշեց:

— Խենդ Յիւպուան, խենդ Յիւպուան է:

— Լուէ՛. . . : Ո՛հ, պզտիկ շուսիկ, ըսաւ մարդիզուհին:

Ամն կողմէ կը խնդային ներկայ գտնուողները:

Հարկ եղաւ ուրիշ ատենի թողուլ ընթերցումին վերջը:

Գաբուշինեանը դուռէն ներս մտած էր և ծանրապէս կ'սկսէր
ողորմութիւն հաւքել առանց ինքզինքը զնարած ցոյց տալու այն
մակդիրէն զոր պատանին անոր անուսին կցած էր:

Ծառայ մը կ'անցնէր. մարդիզուհին ըսաւ անոր:

— Բօբըլէն սպասաւորներուն սենեակը կը դսնուի: Ցա՛ր;
յանձնէ՛ իրեն այս պզտիկը. . . : Խեղօք չկեցաւ և ծեծ մ'ուտե-
լու արժանի է:

— Ո՛հ, ըսաւ պատանին, իր պզտի ձեռները միացնելով, կը
հաւանիմ ծեծ ուտելու, տիկին. . . բայց թոյլ տուր որ խենդը
տեսնեմ:

Մարտիլեագ, Տը Շըվրէօզ դքսուհին և իւր բարեխօսութիւն ը-
րինք յանգաւորին համար:

Իր թողութիւնը ստացաւ, ծունկերուս վրան ելաւ, և համբու-
րեց զիւ ըսելով թէ գեղանի եմ:

Ապա սկսաւ հետաքրքրութեամբ Գաբուշինեանին նայիլ:

Յիւպուա ներկայ գտնուողներուն կաշիէ քսակ մը կ'երկնցնէր
որպէս մէջ ոսկի դրամներ կ'անձրեւէին: Շուտով մեր քովը հա-
ռաւ և մեր նուէրը ընդունեցաւ:

Ողորմութիւնն առատ հաւքուած էր:

Արօնաւորն իր տապալակին մէջը դրաւ քսակը, և մարդիզուհին
ըսաւ:

— Ինձ նայեցէ՛ք . . . ամենեին լուր մը պիտի չտա՞ր ինձ մեր պատուական հայր Յովսէփին վրայոք :

— Բայց , պատասխանեց ժպտելով տիկին Տը Բամպույեէ , շատ աղէկ է , և ամեն տեսակ խստութիւններէ ինքզինքը կ'ազատէ :

— Ինձ մարդը , ըսաւ Տիւպուա՝ սուտ բարեպաշտի յատուկ ցաւակրութիւն ձեռցնելով :

— Ար զարմանամ խելքիդ , շարայարեց Շալէ . գիտե՞ս որ , յարգ ու վարկ ունի ան : Արքանեաց ամենէն մեծամեծներն անոր այցելութիւն ընելու հոգ կը տանին :

Տիւպուա թեերը կուրծքին վրայ առաւ խաշաձէ , գէպ երկինք վերցուց աչքը , և իր սրտին խորերէն մըմբաց .

— Ինձ մարդը :

— Արիշ բան մ'ալ կայ , ըսաւ նաև տիկին Տը Շըվրէօղ . ճամբորդութեան ժամանակ հայր Յովսէփ լաւ պատգարակի մը մէջ նստած կ'ուղևորէ :

— Ինձ մարդը :

— Նորին Բարձրութիւնը՝ Բիշլիէօ՝ իր սեղանին լաւագոյն բաները միշտ կը ղրկէ անոր :

— Ինձ մարդը , ինձ մարդը :

Եւ Տիւպուա արգահատութեան ճշմարիտ արտօսը մի կը սրբէր : Ընկերութիւնը շատ կը զուարճանար , բայց համարձակութիւն չկար շատ բարձր ձայնով կատակելու , վասն զի կը վախային բարեսիրտ հայրը վիրաւորելու :

Միայն պզտի Բօզըրէնը սկսաւ երկրորդ անգամ ծափ զարնել և գոչել՝ արտօսքը գալու չափ խնդալով :

— Հա՛ , այո՛ , ինձ մարդը . . . ան , որքան ցաւակրութեան արժանի է . . . : Ա՛հ , ասի ընթերցումէն շատ աւելի զուարճալի է . . . : Ո՛հ , ինձ մարդը , ինձ մարդը :

Քսան կամ քսանահինգ տարի ետք մարդիկուհիին պատառաւործին աղան չմոցած էր այս հեռաւոր յիշատակը , և Տիւպուային պատմութիւնը Թաբէֆէին ամենէն աղւոր տեսարաններուն մին կը ներշնչէր անոր :

ՀՕՁԷՆ ՏԸ ՄԻՐԳՈՒՐ

ՄԱՐԻՑՆ ՏԸԼՕՐՄԻ

ԽՈՍՏՈՎԱՆԱՆՔԸ

ԿԱՄ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՏԱՐՓԱՆՔ

ԹԱՐԳՄԱՆԵՑ

ԳՐ. ՉԻԼԻՆԿԻՐԵԱՆ

236

ՀԱՏՈՐ ԵՐՐՈՐԴ

Չմիշնկիս

ՅԷՐ ԵՒ ՀՐԱՑԱՐԱԿԻՑ

ՏԷԳՐԵՆ ՅԵՐՈՒԹԻՒՆ ՏԷՏԷՆԵՆ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՏԷՏԷՆԱՆ

1877

ՄԱՐԻՕՆ ՏԵԼՈՐՄԻ

ԻՌԱՏՈՎԱՆԱՆՔԸ

ԺԱ

ՊԱՍՏՄԻԷՐԻՆ հետ ունեցած խօսակցութեանս թէև այսպիսի զբօսումներ յաջորդեր էին, բայց չփարատուած էր այն ցաւալի տպաւորութիւնն որուն պատճառն էր յանկարծ ինձ իմացնելն թէ կը մեկնի։ Ար վախճայի որ անոր առերեսոյթ փիլիսոփայութեան ներքեւ ճշմարիտ վիշտ մը պահուած լըլլայ, և ինքզինքս անմեղ չէի տեսեր։

Հետեաբար ետ առի Մարտիլեագին տուած խօսքս։ Այն գիշեր չքնկերացաւ ինձ։ Բզեցի մինակ ըլլալ արտմալի խորհրդածութիւններովս դադելու համար։

Գիշերն անցաւ, և յուզմունքը, կրնայի ըսել իսկ թէ խղճի տագնապը թոյլ չտուաւ ինձ աչքս զոցելու մինչև առտու, և հետեւալ օրը շուտով Թերեզան նամակի մը հետ Պաստըրէէրին տունը զրկեցի։

Մարեշալն արեւին ծագումէն առաջ մեկնած էր։

Յուսահատեցայ, լացի, ինքզինքս մեղադրեցի այն ամեն յանգիմանութիւններով որոնց արժանի էր արգրախառութիւնս, և ամբողջ շաբաթ մ'ուշ զգը ընդունեցի։

Բայց վեց ամիս շարունակ չէի կրնար բոլոր աշխարհի գէմ սրդողած երեւոյլ։ Այսպէս վարուիլս յանցանքիս գարման եղած չէր ըլլար։

Ասիկայ ի ծած մարեշալք թերեւս ոչ այնքան յոսանհատ է որքան կ'երեւոյեմ։ Միշտ ամենաթեթեւ կերպով նկատեց զդուքումը։ Ինչո՞ւ ենթադրեմ թէ կը ցաւի ան մինչդեռ մտքէն չանցնի թերեւս ցաւիլը։ Իր բերնէն ամենափոքր գառն խօսքի մ'երեսելը լսեցի։ անհատաաւարտութիւնս երեսիս տատան։ ոչ։ Ինքն իսկ շատ աղկ կը հասկնար թէ թարմութիւնս չեմ կրնար յաւիտեանսպէս իրեն զոհել։ Իրարմէ բաժնուեցանք առանց զժառութեան, նորէն պիտի տեսնուինք առանց ոխի և ուրախութեամբ։ Ո՛րք են յոսանհատութեանս և արտառքիս պատճառները։

Այս աղւոր տրամաբանութեան եզրակացութիւնները հանելով իսկոյն դուռն Տը Մարտիլեայ իշխանին բացի։

Պզտի խեղ մեռնելու սպառնալիք կ'ընէր ինձ։

Ձէի ուղեր բնաւ որ իր մահուան պատճառ ինքզինքն համարելու և մեղադրելու պարտաւոր ըլլայի, և զան ծուկեծուկ առջին րոտնոյ թարկութեան տեսայ։

— Բայց աղկ միտքս եկաւ, ըսի Մարտիլեային՝ իր ամենէն սիրտէտ խօսքը ընդմիջելով, ո՞վ է այն Թուրենցի աղջկին որուն խօսքը կ'ըլլար մարդկութիւնս տունը։

Թեթեւակի շփոթած երեցաւ ինձ Մարտիլեայ։

— Ըմիր զուսթիւրին թէ ներս սիրահարն եղած ես, պարտն։

— Իրաւ է, կը կարծէի թէ սիրահար եմ, պատառնանց։

— Պատասխանիլ փոխարէն կը շնորհաւորեմ քեզի։

— Կը կարծէի . . . քեզի մեանեղէս առաջ, օրհորդ. «Միայն մէկ տեսակ տէր կայ, բայց հաշտութեան զանազան պատճէններ ունի այն»։

Մաքսիմի (maximes) հեղինակն ինձի հետ կ'սկսէր իր երկրի շարադրութիւնը։

— Յիշաւի, ահա խօսք մ'որ խորունկ ու միանգամայն ճշմարիտ է, ըսի։ Այսպէս արեմն այն աղջկան համար ունեցած զգուշումը սիրոյ մէկ պատճէնն էր։

— Այժ, օրիորդ :

— Եւ բնակիրը ինձ պիտի տաս :

— Անշուշտ :

— Ո՛վ կը հաւատաւ տալդ :

— Կերովամատութեանդ մասին շատ լաւ դաղափար ունիմ, պատասխանեց բաւական շուտով, հետեւաբար չեմ կրնար հաւատալ թէ պիտի միակիս երբեք սիրոյս մասին :

— Ընորհակալութիւն : Անծարանքդ կ'ողորժէ զիս : Սակայն կը կարծես թէ ես փորձաւորութիւն մ'ունիմ, զոր սակայն չունիմ տակաւին, և չ'որհակալ պիտի ըլլամ եթէ լուսաւորութեամբդ քիչ մ'օգնես ինձ : Սահմանէ՛ ճշմարիտ սէրը :

— Դժուարին է սահմանել . . . «Ամեն մարդ կը խօսի այդ բիրոյ վրայ, բայց քիչ մարդ նոսաւ է զայն» :

— Ուրեմն էութիւն չունի :

— Ներե՛, քանի որ ես կ'զգամ այդ սէրը :

— Ուրեմն կրնաս սահմանել զայն :

— Սէրը շատ քիչ անդամ հանդարտ և անխռով է, հետեւաբար ինքնին չկրնար սահմանուիլ : Սակայն կ'երեւայ ինձ թէ սէրը ՔՀոգւոյն մէջ իշխելու անբաւ կիրք մ'է . մտքին մէջ համակրական անդիմաւերելի հրապոյր մ'է, և մարմնոյն մէջ՝ շատ զաղտնիքէ ետք՝ սիրածդ վայելելու փափուկ և թալուռն փափաք մ'է :

Այսպէս կը խօսէք ան իր հանճարեղ պզտի ձայնովն և իր աչերուն մինչև ճերմկուցը կարմրելով :

Պաշտելի էր սիրոյ տուած սահմանը :

— Ա՛խ, պարտն, գրաւ կը գնեմ թէ այս աղւոր քանիբըր արդէն թուրեհնյի սիրուհիդ ըսիր, այնպէս չէ՛ :

— Չէ՛, ըստ :

— Ձգուշայիր, սուտ մի խօսիր :

— Կեանքիս մէջ երբեք չեօսած եմ հետը :

— Կարելի՛ է :

— Կրնաս իրենց իսկ հարցնել, եթէ յարմար կը դատես . դրացուհիդ է նէ :

— Դրացուհիս . . . անունն ինչ է :

— Օրփորդ Յը Լանգլօ :

Հաղի ըսած էր այս խօսքը , և ահա արձագանքէ մը կրկնուեցաւ այն :

— Օրփորդ Յը Լանգլօ եկա՛ւ , ըսաւ Թերեզա՝ դրան շեմն վերայ երեւոյժ :

Իշխանը տեղունեցաւ , և սպասուհիին նայեցայ զարմանալ : Անշուշտ կարծեց չէ թէ աղէկ չլսած եմ , վասն զի կրկնեց .

— Կ'իմացնեմ ձեզ , տիկին , թէ ձեր մէկ գրացուհին , օրփորդ Յը Լանգլօ եկած է . . . Պ. Վաւթիւրիին հետն է , և կը հարցնէ թէ կը հաճի՞ք զինքը ընդունելու :

Մարտիկեացը քննելով հովասարս շարժեցի տեսակ մը զայրու մով , առանց գիտնալու թէ կը զայրանամ :

— Թող հրաման , ըսի , և տեսնե՛ք թէ գիպուածն է միայն այս այցելութիւնը մեզ բերողը :

Պահ մ'եաք նուշի պէս ճեղքուած մեծ աշերով , սիրուն ճակատով , պղտի չարաշուք բերանով , նրբամէջ հասակով , քնքոյշ թեւերով և աննշմարելի առներով խիստ հաճելի քումայթ օրփորդ մ'երեցաւ : Իր խոյրը զարդարուած էր ակնախաիղ ծաղիկներով , զոր ոսկեղէն շրջան մը կը բռնէր : Մարտադոյն լոգիկ մ'ունէր լանջակալի հետ , և ժապաւեններով դարդարուն սպիտակ միջազգեստ մը : Վզին բոլորախիբը , թեզանիքին և լանջակալին եղբերը նրբահիւս տանդելաներով յարդարուած էին , և կարմիր թելուկներով կապուած շապիկը ներս բազուկները կը ծածկէր :

Ասկից 'ի զատ յարդադոյն ձեռնոցներ , զմուխաաշար մանեակ մը , փղոսկրեայ գերընտիր հովասար մ'և ոսկեթել չուխայէ մուշակներ տնէր :

Վաւթիւրիին առաջնորդուելով մատեցաւ ինձ՝ աշերը վարժրած , և վեհերոտութեամբ մրմրաց :

— Տիկին , հոս եկանք Յը Բամպույեէ մարգիզուհիին կողմէն , որուն բարեհաճեցաք ձեր աջակցութիւնը խոստանալ յանգրեմի խաչի մը մէջ , զոր այսօր իսկ կը պատրաստէ իր բազմաթիւ հրաւիրեալներուն :

— Իրօք, ըստ վաւթիւր, և իմ մասիս շատ ուրախ եմ հոս տեսնելու Գ. Յը Մարտիլեադը, որուն տունն ալ պիտի երթայի։ Երեք օրէն ի վեր ապարանք չերկալը շատ զարմանք կը պատճառէ։

— Յէ՛ր Աստուած, ըստ իշխանը, զրուն երեսը խորոյկի մը պէս բոց կը հանէր, միւս գիշեր գլուխս ցաւ մը մտաւ որ տախտիս կը տեւ։

— Ելը նշմարտի այդ գլխու ցաւը, ըստ վաւթիւր՝ հնգնական ժպիտով։

Բայց ես խելքս գլուխս կը պահէի։

Բարեձեռութեանց համբաւաւոր Օրինադրին մէկ յաղաւածը յիշելով խարտեաշ պղտիկ աղջիկը համբուրեցի. բայց յերաւի կ'ըսեմ թէ Յուդայի համբոյր մ'էր առածս։

— Ստուգիւ, ըսի, դժուարին էր ինձ խոստումս մօռնալ։ Գ. Յը Մարտիլեադ հիմակ եկաւ, ան ալ կը յիշեցնէր խոստումս . . . . Այսօր առաջին անգամ երկու սիրուն այցելութիւններ ընդունելս պատիւ մ'է ինձ։ Բարի եկաք, մանաւանդ դուք, օրիորդ . . . . Սպասուհիս ըստ ինձ պահ մ'առաջ թէ դրացի եմք . . . . Իրօք ունիմ այդ պատիւը։

— Ո՛հ, ըստ նէ, բաւոր պատիւն ինծի համար է։ Ապից ութ օր առաջ տիկին Յը Բամպուլեյէյին նօտարին ձեռքովք մօտակայ տեղուանքը տաղաւար մը ծախու առի շատ աղւոր պարտեղներու հետ. և խիստ երջանիկ կ'ըլլայի, տիկին, եթէ բարեհաճէիք օր մը ձեր ներկայութեամբը զարդ տալու անոնց։

Այս րիկն բաւր, որով սպասաւորներս հրաման ունէին խօսք ուղղելու ինձ, խիստ բնականաբար կը կրկնուէր այն անձերէն որք առաջին անգամ կը տեսնուէին հետս. բայց այս պղտիկ աղջկան բերնէն ելնելով վիրաւորեց զիս։

Քստի անմիջապէս պաղ կերպարան մ'առի որ ներս շքադրութեան հետ համեմատութիւն չունէր գրեթէ։

Պղտի խորամանկը նորէն վար ըրաւ աչերը։ Արնար կարմրիչ նէ. բան մ'էր կարմրիլը։

Սակայն վերադառնալով համարձակութիւն տուելով հիշեցի :

— Աստի ամենայն յօժարութեամբ ընդունեցայ մարդկութիւն յանձնարարութիւնը : Հետեւ ապա եմ : Եթէ մանչեւ ալ առիթը ունենալովս :

— Եւ ես յայտ տեսի : Մարիճն, չեղ բարեկամս եւ անկեղծ բարեկամուհի մը առաւ : օրիորդը ձեզ ներկայացնելովս :

— Ա՛հ, մասնի՛շ, ըսի մոռովն . ասոր փոխարէնը պիտի առնեմ :

Ապա խիստ մարդասիրական կերպով մը շարայարեցի բարձրաձայն :

— Արեւա՛ երախտագիտութեան զտաճի՛շ, պարոն :

— Այո, անշուշտ կը զտաճի՛մ, թէ ոչ տպերախտ մը կ'ըլլայիր, պատասխանեց Առաթիւր նենգալի անխռովութեամբ մը : Դժգոհութիւնս կ'առնեմ :

Ետեւ դառնալով օրիորդ Տը Էմբելլին Տը Մարսիլեագ իջ խոնին բարեւ առլը տեսայ, եւ շատ չոր ու ցամաք կերպով մը ըսի :

— Դրացի՛ք իմ, անհապառաջ եմ ձեր հետը Մէն-Բոմմ-Տիւ-Լուվր փողոցը գալու :

— Ո՛հ, դեռ ծանօնակ ունի՛ք, պատմախոսեց օրիորդ Տը Լանգլո, եւ եթէ կը հաճիք ինչ առաւ ինչ, ձեր անընդհատ զննարկման պարունը զիս առելի տիրան կերպով չլնգտնելու համար : Ա՛յ իշխանը ցոյց կը տար :

Տը Մարսիլեագ՝ քսան անգամ գոյն փոխեց՝ եւ անհանգիստ անձնակերպութեամբ ըսի :

— Այո մանին ձեզի դատաւոր կ'ընտրեն, լրտես նիւտն : Գրեթէ երկու շաբաթէ՛ ի վեր է՝ որ Թուրէն քիչ ալ անտիկն Տը Բամպույեի ողորած յանձնարար նամակի՛ մը հետ . այն օրէն ի վեր ներս ակմբանոցը կը յանձնարար հանապազորդութեամբ :

— Ի բաց առեալ գլխու յառ անեցամ օրդ, լրտես Անտիթիւր . . . բայց պարոնին պէ՛տ էրեք օր հանգստե՛ք գլխու ցո՛ւնչես ունենար :

— Մարգիզուհիին անբանացին մէջ Տը Մարսիլեագ իշխանին հանդիպեցայ, շարունակեց խարտեշահեր պատանուհին, և յոյս ունէի թէ պիտի ճանչտիմ անորմէն : Կ'զգաք թէ ինձ չէր պատկաներ անոր գիրկը նետուիլ . . . վաճն զի այդպիսի ընթացքի մը յայտնադէտ ներհակ էր գեռահասակ աղջկան յառուկ ամօթխածութիւնս :

— Օրփորդ, ըսի ձայնով մը գոր կը ջանայի հանդարտ հանելու, տարօրինակ խօսքեր կ'ըսես մեզ :

— Ա՛հ, Տէ՛ր Աստուած, բայց պարզ են խօսքերս, դեղանի՛ դրացուհիս, պատասխանեց նէ անհաւատալի համարձակութեամբ մը :

Իր նայուածքին մէջ այնքան հեգնութիւն և ժպիտին մէջ այնքան շարութիւն կար որ մեծ յօժարութեամբ կ'ուզէի քանի մ'ապտակ տալ այս աղջկան . բայց տունիս մէջն էի . կը պարտաւորեի անթերի քաղաքավարութեան սահմանին մէջ մնալ :

Մարսիլեագ ուզեց խօսիլ : Կ'երևար թէ աղէկ չէր հասկնար այս ջրդիկին խօսքերուն միտքը :

— Ներէ՛, ըսեալ, բայց սխալ մը կայ . . . ապահով եմ այս մասին :

— Լուէ՛, պարոն, գոչեց Նինօն Տը Լանգլօ, հովահարով անոր մատերուն վրայ զարնելով : Հոս բարեկամներու առջև գաղտնի մասնաժողով կազմած ենք . հոս աշխարհէս պախարակուելու վախ չունիմ, և միտքս բոլորովին քեզ ըսելու պէտք ունիմ : Ինչո՞ւ այնքան կը քննէիր զիս մարգիզուհիին տան մէջ . ինչո՞ւ նայաւածքդ անձէս չէր հեռանար բնաւ . վաճն զի ոչ միայն աղւոր կը գտնէիր զիս . . . չէ՛, պարոն, չէ՛, այլ նաև դէմքս ինչ ինչ խտնաշփոթ յիշատակներ, տնորոշ պատկեր մը, ամենասիրեցեալ տեսիլ մը միտքդ կը բերէին, տեսիլ, որ տեսնօք ամենուրեք ետեւէդ կը գար Թուրէնի գաշտերուն մէջ, Լօշի բերդին պատուարներուն վրայ, որուն թնգանօթի սեւթոյր ծակերէն մեր մանկային քուսակը գլուխները գուրս կը հանէինք . . . : Կը յիշես, Ֆրանսուս . . . : Բայց եկե՛ւր . . . շո՛ւտ եկե՛ւր . . . : Միթէ սիրտդ յիշողութիւն չունի :

Մարտիլեազ իբր սիրարբշխ մ'ազադակելով գէպ 'ի նին՝
նեառեցաւ :

— Նին՝, պղտի Նին՝, գոչեց :

— Ո՛հ, այժ, պարմն, պղտի Նին՝, զոր եօթը տարիէ 'ի վեր
չտեսար, . . . և որ մեծցաւ, և որ գեղանի եղաւ, և որ միշտ կը
սիրէ քեզի :

Ի խորոց սրտի վիրաւորուիլս զգացի :

Նրիտասարդը գիրկն առած կ'ողջողարէր Նին՝ Տը Լանգլօն
և զմայլումով անոր կը նայէր հոգեպիշ. նայուածքը ներա թիբին
մինչև խորը կը մտէր, այտերը համալցւնելով կը լափէր, կը
ժպտէր, կը լար, նորէն կը նայէր անոր և կը գոչէր :

— Դ՛ո՛ւն ես, իրաւ դ՛ո՛ւն ես :

Բարկութիւնս ալ սահման չունեցաւ :

Մարտիլեազին և Նին՝ին իմ տանս մէջ և իմ առջև իրարա-
ըրած մէն մի զգուանքը դաշոյնի վէրք մ'էր ինքնասիրութեանս
համար : Բոլոր այս տեսարանը զիս սաստեղապէս նուաստելու հա-
մար մտածուած և պատրաստուած էր : Մօտակայ տունէն անշուշտ
դադանապէս գիտուած էր իշխանը, և այս կամ այն պատրուակը
բոնուած էր մեր առանձին տեսութեան ժամանակ տունս գալու
համար :

Ուղղակի պղտի խարտեղահեր աղջկան վրան դացի հրաբորբք
ուշերով, փրփրալի շուրթերով. կոշտաբար Մարտիլեազէն զատե-
ցի շինքը, և գոչեցի :

— Հիմա դ՛ո՛ւս պիտի ելնես, օրիորդ, հիմակ անմիջապէս
դ՛ո՛ւս պիտի ելնիս :

Նէ՛ իր կեղծաւոր մեծ աչքերը գէպ ինձ դարձուց, և զարմա-
նալ ձեռքներով՝ ըսաւ :

— Յիսո՛ւս Քրիստոս, ի՞նչ ունիք, տիկին :

Բարկութիւնս շատ առաւելութիւն կը տար անոր : Աւելի հա-
ղադտ ձայնով այլ հեգնութեամբ մը զոր կը ջանայի արիւնտրոյթ
ընելու :

— Դրացիդ իմ, այս աշխարհիս մէջ զգուշութեան և բարե-

ձեռքերն ինչ ինչ տվորութիւններ կան, որք կ'երևայ թէ մտքիդ անգամ չեն անցնիր . . . : Տունդ շատ մօտ է, և հոն շատ աւերի համարձակութեամբ կրնաս սիրտէտ եռանդներուդ մծկիցնութեամբը դադարիլ :

— Ի՞նչպիսի կերպով կ'ըսէք ինձ ասի : Տիկին, չեմ գուշակեր թէ ինչ բանի մէջ կրցայ վերադարձել ձեզի . . . Ի՞թէ սակայն . . . : Բայց, իրօք, ինչո՞ւ համար հոս էիր, պարոն, շարայարեց նէ՞ ուժգնապէս դէպ ՚ի Մարտիլեադ դառնալով :

Վեր ըրի գլուխս, և դեռահասակ իշխանը տեսայ որ աչքովն ու ձեռքովը նշան կ'ընէր անոր շուրջ :

— Ա՛հ, աւելի անզոյշ եղիր, ըսի Մարտիլեադին դառնութեամբ . հարկաւ պատուական պատճառներ պիտի դանես խօսքեաւ առնելու համար, պարոն . . . : Այն զգացումը, որուն նկատմամբ զիս կ'աղահաղէիր քիչ մ'առաջ, անշուշտ սիրոյ բազմաթիւ պատճէններուն մէջ էր, և օրիորդը միայն ունի բնազիրը :

— Ըսաւ քեզ թէ կը սիրէ՞ քեզի, գոչեց Նինօն :

— Այո՛, ըսաւ :

— Լաւ . բայց սխալեցա՛ւ, տիկին : Ան առաւելն քմահաճութիւն մ'էր ունեցածը, և այսօրուանէ իսկ ինձ կը տայ իր սրտին վրայ աւնեցած հին իրաւունքներս : Նորէն իր սիրուն Նինօնը, իր սիրուն կինը կ'ըլլամ, ինչպէս կ'ըսէր ինձ աստե՛ն մը . . . : Եթէ չէք հաւատար, նայեցէ՛ք . Մարտիլեադին լուրթիւնն և իր ամօթահար կերպարանը խօսքերուս ճշմարտութիւնը կը հաստատեն . . . : Մարտիլեադ սուտի չափոյի հանէ ըսածներս :

— Լիրբ, գոչեցի :

— Մարիօն, ըսաւ Վառթիւր, գէթ քանի մը ձեռնեցիր . . . տանդ մէջ հնք, սիրելիդ իմ :

Մեղկաբար թիկնաթոռի մը մէջ կ'երկնար, և մեկուսի կը խնդար այն աղւոր տեսարանին վրայ զոր ինձ կը հայթայթէր :

— Իրաւ է, ըսաւ Նինօն : Ի՞նչ հարկ թշնամանքի դիմելու : Ըսա դիւրին է մեզ համաձայնելու և բարեկամ մնալու :

— Երբէ՛ք, օրիորդ, երբէ՛ք :

— Ո՛հ, չպիտի բռնաբարեմ ձեզի . . . Բայց վերջապէս կը պարտաւորիք թոյլ տալ ինձ որ արդարացինմ պատգամս բնութայքս : Շատ պզտիկ էի երբ մայրիս խնամքէն զբոսեցայ : Եւ մեծցայ պառաւ մօրաքեռ մը քով որ էր Տը Մանթէկիւ պարոնուհին : Նէ տակաւին Լօշի գղեկին մէջ կը բնակի : Ֆրանսաւ Տը Լա Բօշփուգո՛ . Տը Մարտիլեագ իշխանն՝ որ հոս ներկայ է՝ Լա Ֆիլեշի մէջ ճիզվիթներուն ուսումնարանը իր ուսումները կ'սկսէր . և իր մայրն՝ որ պարոնուհիին մտերիմ բարեկամուհին էր՝ ամեն տարի զան հետը կը քերէր մեր հետն երկու ամիս հանդիստ ընելու համար . միասին՝ իբր երկու խարբուղ՝ անտառներու շուքին մէջ, Թուրէնի զուարթ ձորերուն միջև կը վազվզէինք : Այն տեղերը Նինօն Տը Մանթէկիւ անունը կը արուէր ինձ, և ահա այս կէտը ձեզ կը քացաբարէ թէ օրիորդ Տը Լանվլօ անունը, որ բուն ընտանեկան անունս է, ինչու առաջին անգամ իշխանին յիշատակները չգրգռեց : Տաճնուհինք թարեկան հասակիս մէջ հօրս տունը վերագարձայ, բայց չուտով զիս անձիս աղաւտ տէր թողուց : Հայրական հարստութիւնը կը վայելէի, և Բարիզ եկայ մանկութեան խաղերուս ընկերին հանդիպելու յոյսով : Ինչպէս գիտէք արդէն, Տը Բամպույեի մարգիլուհիին տունը գտայ զանազան : Տը Մարտիլեագ չճանչեց զիս . բայց իր վրայ տպաւորութիւն մ'ընելու ուրախութիւնը ունեցայ : Ան դիրեց զիս . . . Իր խորհրդակիցներուն մին հոս է իմ կողմէ վկայութիւն տալու համար . . . :

— Ճիշդ է ըսածը, ըսաւ Վուաթիւր, իր թիկնաթուին մէջ օրորուելով :

— Երեւակայեցէք, տիկին, թէ որքան երջանիկ էի : Զիտ չճանչեր, կ'ըսէի իւրովի, բայց սակայն գէտ ինձ կը մղուի : Ի՞նչ պիտի ըլլայ ուրեմն երբ իմանայ թէ իր սիրուն Նինօնն էմ, իր Լօշի գղեկին ամենասիրեցեալն եմ : Այդ փափաքէի որ ժամ առաջ գայ այն վայրկեանն ուր պիտի իմացնէի անոր մէջ ըլլալս : Բայց դուք եկաք, տիկին, և ձեր հրապուրելի գեղեցկութիւնը, որքան զօրութիւնը միշտ գովելու հաճոյքը պիտի ունենայմ, որովս ամիս

նէն քաղցր սէրը իզմէ՝ յափշտակելու սպառնալիքը կ'ընէ : Իրողութիւնը լսեցի . ծառաներս իշխանին բոլոր ընթացքը կը դիտեն : Տը Մարտիկեազ տունդ պաշարեց , նախ քիչ մը դիմադրեցիք , և վերջապէս հաւանեցաք զինքը ընդունելու : Ասոր վրայ վրդովեցայ , վախցայ . . . : Երկնային աշերդ պատրաստ են յաղթանակս հափափելու , և ամենայն աճապարումով վաղեցի եկայ զայն քեզմէ ետ տանելու համար . . . : Իրաւունք չունիմ : Ինծի գէմ ոխ պահելն անիրաւութիւն մ'է , և դուք անկարող էք այդպիսի անիրաւութիւն մ'ընելու :

— Գրգիւռ մ'է ատի , գոչեցի . լաւ , կ'ընդունիմ դրդիւդ :

Խելքս գլուխս շէր ամենեկին . իշխանին մօտեցայ և ըսի .

— Այնքոն , դեռ պահ մ'առաջ սէրդ յայտնեցիր ինձ : Արհաւիրմի՛նք թէ անկեղծ է սէրդ , և արտօնութիւն կը տամ քեզ հիմակ անմիջապէս յայտնել թէ զո՞վ կ'ընարես , օրիորդը թէ զիս :

— Դժուարին է պարագան , ըսաւ Արտաթիւր : Ըստ իմ լսածոցն կ'ըլլայ մէկ կամ երկու շաբաթ թողուլ իշխանին որպէս զի խորհի :

— Աարծիբդ հարցնող եղաւ , պատասխանեցի բանաստեղծին արհամարհանօք նայելով յոտից ցգլուխ :

Ապա դէպ 'ի Մարտիկեազ դառնալով ըսի .

— Կ'ուզեմ որ հիմակ անմիջապէս որոշումդ տաս :

— Ար լսես , Գրանտաւ , ըսաւ Նինոն . պէտք է որոշում մը ընել . այս է տիկնոջ հրամանը . . . միթէ այդքան դժուարին է որոշելդ . . . : Օ՛ն , թո՛ղ իս սիրողն ետեւէս գայ :

Պաշտօն (la coquette) յաղթական ժպիտ մը կ'ուղղէր և իր ձեռնոցաւոր թեւ անոր կը տար :

Ար խոստովանիմ թէ Տը Մարտիկեազ մանրերկրորդ մը չվարանցաւ :

Նինոն յաղթանակաւ աչքիս առջեւ դրաւելով տարաւ զան , բոլորովին հեղնալի նայուածք մը նետելով ինձ :

— Ար խոստանա՞նք գողտնի պահել . այս իրողութիւնը , բայց նորէն չընես այսպիսի բան մը , ըսաւ նէ :

Ասի ըսելէն ետք դուռը դոցեց, և նախասենեկին մէջ ձգտած ահադին քահ քահ մը լսեցի :

Թուեցաւ ինձ թէ ցաւէս ու բարկութենէս պիտի խենամ : Առաջիկայ ևս իր թիկնաթուին վրայ կը խնդար :

Աստղութեամբ գէպ անոր կողմը դարձայ :

— Արած նախադինքս զրդուելէդ ետք հոս կենալդ մեծ անխօհեմութիւն է, գոչեցի :

— Հանդարտէ՛, ըսաւ, ինչ հարկ բարկանալու . . . : Գեղի համար խայտառակութիւն չկայ այս իրողութեան մէջ, բայց ինծի համար շատ կար, օրեկիդ իմ, քանի որ այս անմօրոտս պզտիկին իզմէ վեր դասուիլը տեսայ . անմօրոտս մ'որոտս արժանիքն է իր թարմագեղ այտերն, և խելքն է լուծիւնը : Զաշակ չունի եղեր . գրեցի աղջկան յատուկ կերակուր մ'է ան . . . : Պէտք է խոստովանիլ նաեւ թէ պզտիկ աղջիկը բաւական ճարպիկ է, և երբեք չէի կարծեր թէ Թուրէնի մէջ . . . : Հուսիկ . այդ օրերդ Տը Լանդլո շատ հեռի պիտի երթայ . . . : Բայց այս ամեն բաները պիտի մոռնանք, եթէ կը զիջանիս ինձ հաւտալու : Ոտխուհիդ կը խոստանայ լուռ կենալ, և ես ալ պիտի չտարածայնեմ այս դէպքը . ուրեմն հանդարտէ՛, և ուղղութեան գէպ 'ի Սէն-Թոմա-Տիւ-Լուվրը փողոցն ուր մարգիզուհին մեզ կ'սպասէ . . . : Գիտես, Մարիօն, թէ ինչո՞ւ համար կ'սպասէ . Աստղկան հագուստով զմայլելի պիտի ըլլաս :

Առաջիկայ երկար ժամանակ կրնար այս կերպով խօսիլ, վասն զի ես աթուռի մը վրան ընկեր էի՝ կատաղութենէս կիսովին խելդուած :

Իր անխռով անտարբերութեամբն անթերի կ'ըլլար թշնամեքը :

— Ա'րտաքսեմ՝ քեզի, գոչեցի վերջապէս, կ'արտաքսեմ քեզի, լսեցիր, պարոն . . . : և մարդիկուհիդ . . . ա՛լ չեմ ուզեր փնտնել . . . : Զիս այդ տունը տարած ըլլալդ կը բաւէ զան առեւի դարձնելու ինձ :

Եւ՝ առանց թոյլ տալու անոր որ պատասխան տայ՝ դապի պառկելու խուցս մտայ և դուռը գոցեցի :

Հոն հեծկլտանքս դուրս ելաւ, մինչեւ գիշեր արտասուք թափեցի։ Երբ քիչ մ'աւելի ազատ եղան խորհրդածութիւններս, ինքնին ըսի թէ այս ամին իբրզութիւններն երկնից մէկ պատիժն էր, կամ դէթ ազդարարութիւն մը զոր ինձ կը տար որպէս զի երեւակայեմ թէ որքան խորունկ էր այն վիճն ուր ընկնելու վրայ էի։ Խիլճն հարցուփորձ քրի, ստուգապէս ինքզինքս քննեցի, և իւրօք վախցայ անբարոյականութեան այն լարծուս զաւիւլայրէն որուն վրայ կը նետուին զիս բնաւորութեանս անհաստատութիւնը, անուղղելի պշրառիութիւնս, հպարտութիւնն որուն աղբիւրն անդետալի գեղեցկութիւնս էր, և՛ կը խոստովանիմ թէ՛ քիչ մ'ալ իրեքու զօրութիւնը։

Խշճի փրկաւէտ տաղնապ մը գրաւեց զիս։

Խիստ անկեղծաբար որոշեցի հեռանալ անդունդէն և յանցանքներու քաւութիւնը գտնել՝ այնուհետեւ համեստ և անարատ կեանք մը վարելով։

Դժուարին է ինձ նկարագրել այն երջանկաւէտ հանդարտութիւնը և խաղաղաւէտ զուարթութիւնը որք այս որոշումիս յաջորդեցին։ Հոգիս զուարթ էր, սիրտս բերկրութեամբ կը բախէր։ Ար ներէի օրիորդ Տը Լանկլոյին և Վուարթլին։ Հնորհակալ պիտի ըլլայի անոնցմէ եթէ ներկայ ըլլային։

Անբանոցս ըստ սովորութեան բացուեցաւ։

Ծանր եղայ առանց սեթեթի, և սիրուն՝ արժանապատուութեամբ։

Ոչ ոք անկարկութիւն մ'ըրաւ ինձ նոր դէպքիս նկատմամբ։ չգիտէին զայն, կամ չգիտնալ կը ձեւացնէին։ Որո՞ք որ խոստացեր էին զաղտնի պահել իրողութիւնը, կը բռնէին իրենց խոստումը։ Թեղի ունեցայ հաւատալու թէ կը բռնէին, և ստուգապէս շնորհակալ եղայ անոնցմէ։

Մարդիկուհիին նկատմամբ յայանապէս ըրած անքաղաքավարութենէս ինքզինքս արդարայնելու ջանացի, և անակնկալ ուղեորութեան անգլիստ սուտ մը գրիցի անոր։

Ազնուական տիկինը հաճեցաւ պատասխան գրելու ինձ։ Միւրա-

լիք գտայ իր նամակը : Ծաղրելի արկածս՝ ասուգապէս ասորած ձայնուած չէր :

Ասկից 'ի զատ յանդիման իողն առանց ինծի տեղի ունեցած էր :

Այս խաղն էր արքայական շքեղութիւն ունեցող ասորուար մը որ երեք շաբաթէ 'ի վեր շինուած էր բոլորովին գաղտնի կերպով : Որոնք որ մարգիզուհիին հարկաւոր եղեր էին կամ խաղին անձանց պաշտօնը կատարելու , կամ շարագրելու համար ներառ պատրաստած կրկնակի առատակական տեսարանին խօսքերը , իրենք ևս ամենեւին չգիտէին այս շինութեան ինչ բանի սահմանութիւն :

Բանւորները գիշերայն կ'աշխատէին հաստ վրանի մը տակ , և որչալոյսի ժամանակ պարտէզներուն պատերէն անցնելով կը մկնէին :

Հասաւ յանկարծական խաղին մեծ օրը , և այն օրը միանգամայն օրիորդ Տը Բամպոյեէյի տօնին օրն էր :

Ապարանն ըստ սովորութեան երեւելի հրաւիրեալներով լեցուեցաւ :

Երեկոյեան ժամն ինին ժամանակ սրբավայրին ամենէն մօտ և յետին սրահին մէջ քաղդեր երաժշտութիւն մը լսուեցաւ , որ անհրեալ խաղաթուղներէ 'ի գործ կը գրուէր :

Յանկարծ օթոցներուն մեկուսիլը տեսնուեցաւ . պատը կէս մը բացուելու պէս եղաւ , և լոյսերով փողփողուն տազաւարը նշմարուեցաւ :

Ժիւլի Տ'Անժէն՝ յաւերժահարօի հագուստով՝ ծաղկաշէն գահի մը վրայ բազմած երեցաւ :

Իր ոտներուն քիչն էին երեք գիցուհիները , այսինքն Հերա , Աթենաս և Ասազիկ , զորս կը ներկայացնէին օրիորդ Տը Մօնմօրէնսի , Տը Սէնթ-Էթիէն արասուհին և Նինօն Տը Լանգլօ , որ տեղս բռնելու իբր ամենէն արժանաւորն ընտրուած էր :

Մարտիւնազ հովիւ Պարիսին կերպարանը մտած՝ ժամանակ մը վարանեցաւ Ոլիմպոսի երեք ազջկանց մին ընտրելու մասին , և վերջապէս դարձաւ դէպ 'ի Ժիւլի Տ'Անժէն օրտն ինչոյք տառաւ :

որումնաւոր ճառով մ'ապացուցանելով անոր թէ ինք՝ Ժիւլի Տ'Ան-
ժէն առանձին՝ մեծութիւնը, իմաստութիւնը և զեղեցկութիւնը ու-
նէր միանգամայն :

Հմայական բան մ'է բանաստեղծական աւիւն մ'էր այս :

Տաղաւարն երեք հաւիթմաձև պատուհաններ ունէր, որոնց ա-
ռաջինը Քէնդ-Վէնի բարձրաբերձ թմբիներուն, երկրորդն ած-
պարանին ծաղկոցին և երրորդը Պ. Տը Էրվրէօղի նշխարիէ հո-
վանոցներուն վրայ կը նայէր :

Ակմբանոցէն իսկ կարելի էր այս օդային աղւոր ամառնին ել-
նել հոյազարդ սանդուղէ մ'որուն մէն մի բազրոտին վրայ միտե-
նիներու կամ ծաղկաւէտ նարնջենիներու արկղ՝ մը կար :

Տեղւոյն բոլոր մուսաներն իրենց վիճին աղիքը հնչեցուցին, և
տաղաւարը Զէրֆէի օրէաֆ անուանեցաւ : Վասն զի Էաբըլէն բա-
նահիւսական զրուածքի մը մէջ, զոր չեմ ուզեր հոս օրինակել,
կը պնդէր թէ «Անժէնի թագուհին Զէրֆէ այս օթեակը շինած
էր Աքթենիօղ հոն գնելու և տարլնելու փնասէն ազատ պահելու
համար» :

Ծերն Տ'Էրֆէ այս հանդիսին ներկայ էր. ան պատմեց ինձ
այս ամեն մանր պարագաները :

Ասկից 'ի զատ իմացայ նաեւ թէ հովիւ Պարիսն իր պապանին
մէջ երկրորդ խնձոր մ'ունենալով յաջողեցաւ պաղտնապէս օրի-
որդ Տը Լանգլօյին տալու, ըսելով.

— Կը վերահաստատեմ Պատմութեան Ճշմարտութիւնը :

Աստղիկն ասոր պատասխանեց խիստ հանճարեղապէս.

— Առասպելին Ճշմարտութիւնը, ըսել կ'ուզէք, պարոն :

Այս բաներուն միտ կը դնէի անխռով և առանց ամենափոքր
նախանձ զգալու : Մարտիլեպոյին հետ ունեցած ծածուկ սիրոյս մէջ
միտս չառնուած էր : Իշխանն անշուշտ հաճելի էր ինձ, բայց
պարզ քմահաճութիւն մ'էր այս, և ահա՛ նայս պատճառաւ խիստ
շուտ բոյժ գտայ : Ոսոխուհիս յաղթութեան մասին ճորէն ա-
պահովուիլս վայրկեան մը չլիզեց որոշումներուն հաստատու-
թիւնը : Ապագային վերաբերող առաքինական նպատակներու բար-

ձանցը վրայէն անկարգութեան և խենդութեան ջնջուած երազներուն կը նայէի հոգեպէշ :

Կարտինալին սովորական այցելութեանս օրն եկաւ , և Լուվրը գացի :

Այս անգամ Նորին Բարձրութեան՝ կարտինալին հետ ոչ խորամանկութեամբ վարուելու և ոչ կեղծաւորութեամբ խօսելու պէտք ունեցայ զինքը ստիպելու համար որ յարգանքը շարժի տնձին նկատմամբ : Ամբողջապէս լսեց կարծիքս զոր ուղղակի յայտնեցի անոր :

Աղերսեցի զինքը որ այն բոլորէն սկսեալ հրաժարի թեթեւաշուքիւններէն , և յայտնեցի թէ Բարիզի մէջ բնակիլս ինծի համար վտանգաւոր ըլլալով հաստատապէս որոշեի էի ընտանեացս գողը քաշուիլ և ծնիլս տեսնող խեղճ տան մէջ մնացորդ կեանքս պարկեշտութեամբ և սրբութեամբ անցունել :

Կարտինալը հակառակեցաւ այս նպատակին , այլանդակ համարեց զայն , և պարտաւորեցայ սաստիկ փոթորիկ մը կրել :

Բիշլիէօ բարկացաւ : Նախորդ պղծի վէճերուն մէջ իր ցոյց տուած ձիրանն այս անգամ աւելի երկայն և սուր երեցաւ . բայց քաջասրտութեամբ և այնպիսի բարոյական ոյժով մը կռուեցայ որ կարծես շատ զարմանք տուաւ անոր :

Այն ատեն անուշութիւն գործածեց և ջանք ըրաւ տրտունջով արգահատանքս գրգռել :

Իր կործանումին կատաղաբար աշխատող թշնամիներուն վրայ խօսեցաւ , ըսաւ թէ թոյլ է Լուի ԺԳ , որուն օրէ օր իր թշնամիները կրնային իր շնորհաբեկութիւնը (disgrâce) ստորադրել տալ . թէ երիտասարդ փառամով մը , այսինքն Տը Շալէ կոմսն արքայական հանգերձարանի առաջին տեսչութեան պաշտօնը Շարլէ Տ'Անժէնէն գնած ըլլալով Ան Տ'Օթրիշին և աիկին Տը Շըվրէօ զին հետ խօսքը մէկ ըրած է թագաւորը իրեն այսինքն Բիշլիէօյին գէմ գրգռելու համար : Թէ Մարի Տը Մետիսին իր նկատմամբ նորէն չարասիրտ և դրոժան մը զարձած է . թէ մայր-թագուհին ասպատամբութեան խրատներ կը ապր կասթօնին : Թէ այս ան

մեն թշնամութեանց, ձանձրոյթներու և չարանիւթ մեքենայութեանց պատճառաւ հիւանդացած է և կը տառապի, և թէ զինքը փոխթարութիւններէս և բարեկամութենէս զրկելու համար ընտրուած ժամը շատ գէշ ընտրուած էր :

Վերջապէս իր բոլոր զօրութեամբը օկոսաւ հեծել՝ օռվորակա՜նէն տեւի սիրապէս զիս փայփայելով և պաղնելով :

Պարտինալին այս ընթացքին անմիջական հետեանքն եղաւ անօգոյշ ըլլալ :

— Շատ աղէկ կը տեսնեմ, տէր իմ, թէ Բարիզի մէջ մնալով ձեզի դէմ ինքզինքս պաշտպանելու պիտի հարկադրուիմ. ոչ վայելուչ և ոչ պատշաճ կ'երևայ ինձ քահանայի մը, կարտինալի մը, օրինակով քարոզելու ստիպող մարդու մ'ինծի պէս փոքրահատակ բարեկամահի մ'ունենալ :

Իշշլիէօ սաստիկ տոգունեցաւ, և ճիրանը կրնար գտրս ելնել, վասն զի շատ յայտնի և մեկին կերպով կը խօսէի :

Կը փափաքէի մէկ անդամով վերջ տալ և ցուցնել անոր թէ նորանոր սպառնալիքներ չ'են կրնար վախ տալ ինձ. ուստի ըսի որ զիս վանքի մը մէջ բանտարկէ և իրական ծառայութիւն մ'ընէ ինձ, տկարութեանս պահանջումը կանխաւ ինք կատարելով, զիս ստիպելով այն տեսակ առանձնակեցութեան որ ամեն առանձնակեցութենէ տեւի նպաստաւոր է փրկութեան :

Արժանապատուութեամբ և հաստատութեամբ խօսելու ձեռ կարծես հասկցուց անոր թէ պիտի չ'աջողէր ընթացքի նոր նպատակներս փոփոխելու :

Արդ համոզումի այս հովք անգամ կեղծիք մ'էր :

Իշշլիէօ իր ամենէն վտանգաւոր շրջանները տոկուն կոխներէն կ'առնուր :

— Լաւ, թող այնպէս ըլլայ, ըսաւ. 'ի նանիք կը պատճառաբանեմ հետք, Մարիօն . . . : Քմահաճութիւն մը բերաւ քեզի, տրիշ մը նորէն պիտի բերէ . . . : Իրաւիս'հ ըլլանք, քանի որ պէտք է ըլլալ : Կը թողում որ մեկնիս, բայց պայմանաւ մ'որ է ամեն տարի անգամ մը Բարիզ ուղևորիլդ : Վեց շաբաթ

մայրաքաղաքը պիտի մնար, և այս վեց շաբաթուան մէջ ինձ այնքան այցելութիւն պիտի ընես որքան պահանջելու իրաւունք ունիմ մեր առջի դաշանց համեմատ: Սակայն, ազջիկս, շատ տնիրաւ ես քեզի համար ունեցած սիրոյս մաքրութեան վրայ կտակածելովդ:

Այս խօսքերուն և ոչ մէկ բառին հաւատարմութիւն չէի տալ, և կը պատրաստուէի մնաք բարեւի ակնածական ձևս ընելու. սակայն Բիշլիէօ զանազան պատրուակներով զիս կեցուց:

Պալատի մը յատկապէս ցոյց տուաւ ինձ. այս պալատը նոր շինել պիտի տար ինք Սէնթ-Օնօրէ փողոցին տան տեղին վրայ, որ Թիւրքերի և Լուվրի միջևն էր:

— Կ'ուզեմ արքայական բնակարան մ'ունենալ, Մարիօն, ըստ ինձ. ամեն օր զօրութիւնս կ'աւելնայ, և Լուի ԺԳ գործի մ'է ձեռքիս մէջ. . . պիտի կրնամ ստիպել զի՛քը հլու ըլլալու: Այո, այս դժուարին զործին մէջ պիտի կտրծանիմ, կամ պիտի խորտակուին որոնք որ քայլերուս պռջն քարընդուն կ'ըլլան:

— Տէր իմ, բարեսիրտ եղիք, յիշե՛ք. . . այդ է ամենէն անհաշտ թշնամիները շահելու միջոցը:

Բիշլիէօ ինձ նայեցաւ:

Աչքն անարգու և ժպիտն անաղոթքն էր:

— Գթութիւնը, ըսաւ, ապուշներուն առաքինութիւնն է: Այո խօսքն ոչ այնքան քրիստոնէավայել կ'երևայ քիչ, սիրելիդ իմ, այնպէս չէ, . . . Սակայն գիտնաս որ առաջին պաշտօնեան եկեղեցականը կը ջնջէ յիս. աշխարհավարութիւնն Աւետարանը կը լռեցնէ հոգւոյս և համոզումներուս առջև: Օր մը, և հետի. չէ այն օրը, տապարի հարուածներ պիտի լսես և արեան հոսիք պիտի տեսնես. . . բայց այս մասին պիտի պարտաւորիս մարդերու խեղճութիւնը ամբաստանել և չէ թէ. զիս: Յիշէ՛ որ զլուի մը շատ փանաքի բան մ'է երբ կշիւը կը նետուի ազդերու ճակատազրին հետ:

— Ա՛հ, տէր իմ, սոսկում կը տաք ինձ:

— Յիշէ՛ այս խօսքս, կ'ըսեմ քեզ, և ղիս մի ամբաստանելով

եթէ երբէք ճամբուդ վրայ սևերով ծածկուած կառափնաւի մը հանդիպիս : Ա՛ռւգեմ մեծ և զօրաւոր ընել Ֆրանսան . Ֆրանսան պիտի զարնէ երբ զարնելու ժամը գայ :

— Բայց արիւնը ձե՛ր վրայ պիտի ժայթքի , գոչեցի :

Նորէն ունեցաւ իր սոսկալի ժպիտը :

— Հմգս է , Մարիօն . արդէն կարմիրներ հալած եմ . բիծերը չպիտի նշմարուին : Թողունք այս խօսքը , որ կը արտաւէ քեզի , աղջիկս : Այսպէս կը խօսիմ քեզ , վասն զի բարեկամութեանդ կարեւորութիւն կը տամ : Ինչ և ըլլան պարագաները , շատ ա՛նձապարտմով մի՛ գատեր զիս . նաև եթէ կարելի է , մեկուսի թօղ պաշտօնեան և իր գործողութիւնները . . . միայն եղբայրը և իր տէրը տես :

Ձեռ գէպ իր կուրծքը քաշելով սեղմեց :

Պժգումբի շարժում մը դժուարաւ զսպեցի :

Երբ Լուվրէն դուրս և այս մարդէն հեռի գտնուեցաւ , թուեցաւ ինչ թէ դժոխային շղթայի մը յետին օղակը կը կտրէի :

— Բարեզ վերադառնամ , գոչեցի իւրովի . ո՛հ , ո՛չ , ո՛չ . . . կը սխալեիս այդպիսի յոյս մ՛ունենալով , բարձրապատիւ տէր : Պատճառարանութիւններդ կը զայրացնեն զիս . Սասանային ժպիտն անշուշտ քուկինի՛դ կը նմանի : Քեզ խօսք տալ և չկատարելը բարի գործ մ՛է : Ե՛թէ այնքան երկիւղ չտայիր ինչ , մնաս բարեի անդ արհամարհութեամբ և ատելութեամբ լի խօսքեր պիտի ձգէի քեզ :

Այսպէս անոր բռնաւորութեան դէմ կուռած ըլլալս մեծ քաջութիւն կը համարէի ինչ , և քիչ յոյս ունէի այսքան շուտ ստանալու իրմէն հաւանութիւն մ՛առանց որոյ պիտի չհամարձակէի մայրաքաղաքէն հեռանալու :

Արնայի կարծել թէ խաբեբան՝ բացակայութեանս պատճառաւ կրելու վշտին վրայ ցաւելով հանդերձ՝ ինքնին երդում կ'ընէր մեկնելու արդիւնելու :

Տունս մտնելով նօտարս բերել տուի , և Տէ Թուրնել փողօցին տունս վաճառելու բացարձակ իշխանութիւն տուի անոր : Հաս-

տաստ կերպով միտքս գրեր էի ծննդեան երկիրս քաշուիլ և հարևութեանս մասնակցիլ առաջարկել ծնողացս :

— Ո՛հ, այո, կ'ըսէի խրովի, ինծի համար տակաւին սրբանուէր յոյսեր կան : Քանի մը տարուան խոհեմութիւն մը յանցանքս մոռցնել կը տայ : Թերեւս պարկեշտ մարդ մը պիտի զեջանի նայուածք մը նետելու իմ վրայ . ամեն բան պիտի ըսեմ տնոր . խոստովանանքս պիտի ընդունի իբր Սասաժոյ եղած խոստովանանք մը : Անկից ետք եթէ յարգեմ այն մարդուն տնունը, եթէ առաքինի և սրբակեաց ամուսնուհի մը, արժանապատիւ և բարի մայր մ'եմ, ոչ իրաւունք և ոչ կամք պիտի տնենայ յանդիմանութիւններ ընելու ինձ, և անիծապարտ տնցեալի մը յիշատակը անգամ պիտի մոռնամ :

Գաւառը վերադառնալու որոշումս անգղղղելի էր : Այր թուէր ինձ թէ արդէն ընտանեացս գողը կը գտնուիմ :

Երեակայութեամբ հայրական անշուք տան կրակին քովը կը նստէի : Պատի տնեակս ինծի համար կը բացուէր . շրջակայ պարտեզներուն խնկարայր օդը կը շնչէի, և գիշերները ննջեկիս սպիտակ վարադոյրներուն ներքեւ աղօթք ըրած միջոցիս կը քնէի :

Բարեսիրտ նուիրակը Վսիրելի աղջիկս կ'ըսէր ինձ տակաւին . եկեղեցին երթալու համար պառաւ մայրս թեւ կ'առնէի :

Տան բոլոր բարեկեցութեան հեղինակը կ'ըլլայի : Ժաղըլիներ, Խրսիւլը, Ժէօրժէթը և Սիւզնը նպաստաւորապէս կը կարդէի, եթէ սակայն արամբի չէին արդէն, և գործով մը կը տեղաւորէի հանած վարած եղբայրներս ալ ուրք ատենօք հոգիս բերանս բերեր էին խնդալով, ոռնալով, օստոսանելով, աղմուկ հանելով և մանաւանդ պատուելով իրենց անդրաժարտիքը, որուն յաւիտենական շտկրտողն էի :

Այր խնդայի այս յիշատակներով ու միանգամայն քաղցր և երանաւէտ արտասուք կը թափէի :

Բայց այս գեղեցիկ երազին միջեւ աղետալի գաղափար մը սպրդեցաւ : Յիշեցի մօրս անաշաւութիւնը, և արտամալի անձկութիւններով համահունցայ :

Յանցանացս և ոչ մին պահուեցաւ անորմէն : Գիտէ անպատուութիւնս . նախատինքն իր ճակատին վրայ ժայթքեցաւ : Ինչպէս պիտի ընդունի զիս . յանցաւոր աղջիկն ինչ ընդունելութիւն յուսալու կը պարտաւորի :

Քուեքէս սառնահար քրտինք հոսեցաւ :

Անկարելի էր մայրիս աչքին առջէն երեւալ առանց շատ ժաւմանակ առաջ զինքը այս ընդունելութեան պատրաստելու : Եթէ զիս իր առջև ծնրադրած տեսնէ , սրտամտութեամբ ետ կը մղէ . յիսնամեայ առաքինութեանց պատուանդանի մը վրայ կը կանգնի զիս անխժեղու համար :

Արդարութեան և պատուոյ գողափարները կատարելապէս անզգայ ըլլալու չափ կրող կին մ'էր մայրս :

Հօրս տկարութիւնն և շատ մեծ բարեօրութիւնն ևս առաւել զօրացուցեր էին մօրս այս բնաւորութիւնը . և այս բանիս գլխաւոր պատճառն էր երկուքի համար հոգւոյ ոյժ և բարոյական զօրութիւն ունենալու բազմիցս հարկադրուած ըլլալը :

Այսպէս ուրեմն բոլոր յոյսերս կը ջնջուէին և շունչէ մը կը տապալէին :

Եթէ հօրս գրեմ , նամակս ցոցնելու անգամ և 'ի նպաստ իմ խօսելու պիտի համարձակի՞ : Այնքան տարիներէ 'ի վեր ծերութիւնն անշուշտ ևս քան զիս տկարացուցած է զան . վիշտերն արդեօք անոր կեանքը մաշած չե՞ն :

Բա՛բէ , բա՛բէ , անմիտ աղջիկ . ծնողացդ քովն երթալու խօսք կ'ընես , բայց չգիտես թէ վիշտն ու ամօթն անոնց պերեզմանը փոքրա՞ն էն թէ ոչ :

Այս գողափարը սոսկալի եղաւ ինձ :

Ես ինքնին Շալօսին ճամբան բռնելու չհամարձակելովս թեան շեցի անմիջապէս մէկը հոն դրկել ընտանեացս վրայօք իմ բերելու , և հօրս ու մօրս գիտաւորութիւնները հասկնալ :

Թէ սակայն երկինք կաթողին սիրոյս պահած էր զանոնք . . . վասն իայց որուն յանձնէի այս փափուկ պաշտօնը . որուն յանձնէի հետադրէի յայանել ամեն վրդովումներս , ամեն սարսափ ինչո՞ք կ'աշխատեմք անոնք և այն գինը զոր ներումին կը տայի :

Թերեզա ներս լնաւ :

Արասուքս պահեցի տնորմէն :

Տեսնելով թէ յաջ և յահեակ խուզարկութիւն կ'ընէ առանց պատճառի, պատրաստ էի հրամայելու իրեն որ դուրս ելնէ՝ երբ յանկարծ ըսաւ ինձ նէ .

— Տիկին, երբեք պիտի չգուշակէք թէ այս միջոցիս հայրս որուն հետ Պուրկիօնեի գինիի շիշ մը կը պարպէ :

— Որուն հետ կ'ուզէ թող պարպէ, հողոյ չէ :

— Իրաւունք ունիք . . . : Մանաւանդ այնքան երկար ատենէ 'ի վեր չտեսած էք զինքը որ . . . :

— Չո՛վ :

— Սակայն եթէ ընտանեկան ցաւեր ունի, քիչ մ'ալ մնէք ենք պատճառը : Առաջուան պէս ապեղ և գինով է, բայց վերջապէս . . . :

— Գամիւզա՛րն է, գոչեցի : Այո՛, ան է, այնպէս չէ՛ . . . : Թո՛ղ վեր գայ . թո՛ղ հիմակ անմիջապէս վեր գայ :

— Ապահով էի այդ մասին, տիկին, վասն զի այնքան բարեպիտ էք որ . . . :

— Շո՛ւտ ըրէ, վազէ՛ :

— Հիմա կը բերեմ :

Եւ երկու վայրկեան ետք Հաշուեկալութեան ատենին նախորդը սենեակս կը մտնէր :

Եւ

րէի

բերեի

և մանկ

տենակա

կը խն

րանաւէտ

ԺԲ

Բայց այս ժողովուրդին յետին դասուն վերաբերող մարդերն չաւ : Յիշեցի ալ «Յի նման հինութիւտ զգեստ մը հագած էք որով համակո

րուն մէկ քանի ծակերն անոր շալիկ չհաղած ըլլալը կը ցուցը-
նէին : Իր մազերը կորուսեր էին իրենց փայլուն դոյնը . ալ քեր-
պէր էին . կարելի էր զինքը շնորհաւորել այն մասին՝ եթէ այն
կերպարանափոխութիւնը պարզութեան և ստաւապանաց յայտնի
հետեանքը չըլլար :

— Տէ՛ր ուղորմեա, ի՞նչ եկաւ զլուսիկ, խեղճ Եովսէփ :

Չե՛րքս իրեն երկնցուցի բարեկամաբար : Եովսէփ ծունկի վրայ
եկաւ զայն շուրթերուն տանելու համար :

— Ա՛խ, արի՛ւն . . . ա՛խ, Մարի՛ժն, կը հաւանի՞մ նորէն ե-
րեսս նայելու :

— Կարելի՞ բան է իզմէն երբէք տարակուսի՞լ, ըսի՛ ոտք ել-
նելու և աթոռի մը վրայ նստելու հարկադրելով զինքը : Գժբաղ-
դութեան մէջ ընկած բարեկամ մը չընդունելու չափ քարոհրա-
մը կը կարծես պիտի :

— Բեզմէ ողորմութիւն ուզելու չեկայ, մըմիաց խռովելով :
Պիւժման այս առտու ինձ հանգիպեցաւ և զիս ստիպեց անոնք
մանելու :

Գամուզար փոփոխակի կը կարմրէր և կը աժգունէր, ինչի թէ
առաջարկութիւններս իր դժբաղդութեան հպարտութիւնը վիրա-
ւորած ըլլային :

Առաջին անգամը չէր՝ որ տեսաի մ'արժանապատուութիւն կը
նշմարէի այս անկատար բնութեան մէջ :

— Եովսէփ, պէ՛շ է, խիստ պէ՛շ է այդ խօսքդ . պժռաբան
պիտի մոռնամ զայն : Սկսար ընդունելութեանս վրայ տարակու-
սիլ, և հիմա բաւ ո՛ր . . . ողորմութիւն բառը արնաբերելով զիս
կը վիրաւորես : Բեզմէն ինձ եղած ծառայութիւն մ'ողորմութեան
անունը կ'առնու՛ն :

— Ո՛հ, մի սրբուիր, Մարի՛ժն :

— Ա՛յո, պարոն, կը սրբուիմ, և շատ կը սրբուիմ . . . վասն
զի վերջապէս ապահով եմ թէ անձնական անկարգութեանդ հե-
տեւած չէ այն վիճակն ուր կը գտնուիս . . . ուրեմն ինչու կ'ա-
մբաստայ պատճառաւ : Խանլը կը սիրես ; բայց կարդատէ՛ր մարդ

մ'ես . գուն ինքզ չվաննցիր անշուշտ գոյքդ , և երբ Շրժրի նախագահն ինձ իմացուց ծաղրելի ամուսնութիւնդ Լիզէթին հետ . . .

— Յանձնն Աստուծոյ , յիտի՛նք այդ թշուառ կնիկան վրայ , գոչեց :

— Ընդ հակառակն . . . խօսի՛նք անոր վրայ . . . վասն զի եթէ Շալօնէն կանչուած չըլլայիր , այդ տխմարութիւնը ըրած չէիր ըլլար : Դժբաղդութիւններուգ անեղ պատճառն եմ . կ'ուզեմ դարման արանիլ անոնց , և կը պահանջեմ որ այս մասին ամենեւին արգելք չհանես . . . եթէ ոչ . . . գիտես արդէն , պարոն , թէ որքան ապրելուս աղջիկ մ'եմ 'ի բնէ անտի :

Նորէն ձեռներս բռնեց և ողիւթէն արասուք թափեց :

Ջանգակը հնչեցուցի , Թերէզան եկա :

— Տեսնե՛նք թէ այս անգամ առաջուանէն տեղի ճաշակ տնիս , կամ՝ լաւ ես է ըսել՝ առաջուանէն նուազ չարամատութիւն ունիս թէ չունիս . . . Ինչգի՛րը հագուստ մ'ընարելու վրայ է . . .

Գովազարիս սօփէ բաձկոնակը ցոյց տուի անոր :

Թերէզան հասկցաւ միտքս և քսակիս հետ մեկնեցաւ ամենայն տրախտութեամբ :

— Լանդարտէ , բարեկամս , ըսի խեղճ նուիրակին , այս աշխարհիս մէջ խրաբանչիւր որ իր վիշտերը ունի , ես ալ իմ վիշտերս ունիմ , զոր քեզ պիտի պատմեմ : Թերէս ինձ պիտի մատուցանես ծառայութիւն մ'որ տեղի մեծ է քան թէ այն ծառայութիւնները զոր ես պիտի կրնամ ընել քեզ :

Յովսէփ ինձ նայեցաւ անհաւատութեան կերպով մը :

— Եր զարմանամ այս բանիս վրայ , ըսի . . . Սակայն կ'երգնում թէ բոլորովին ճշմարիտ է ըսածս ք և եթէ ձախորդ պարագայի մը մէջ օգտակար ըլլամ քեզ , գիտնաս որ ոչ միայն բարեսիրութիւնն այլ նաև ինքնասիրութիւնն է այս օգտակարութեան պատճառը : Արդէն պէտք չէ այդքան երախտագիտութիւն ցոյց տալ ինձ :

— Ա՛հ , հրեշտակ մ'ես , Մարիօն : Ինչո՞ւ չառաջարկեցայ ինքզինքս քեզ սիրցնելու :

— Մէքէ զիս կորումելուդ ցաւն եղաւ, հարցուցի ժպտելով, Լիզէթին հետ կարդուելուդ պատճառը :

— Ձէ, պատասխանեց հառաչումով մը . պատճառը Շաթըլէյի մէջ բանտարկութիւն է . . . : Անարժան ծուգակն մը մէջն ընկայ :

— Ի՞նչպէս եղաւ այդ բանը :

— Ի՛նչ . Մարիօն, կ'ուզես որ պատմեմ քեզ . . . :

— Եր պահանջեմ որ պատմես : Ուսկէ՞ դարման մը պիտի գրասնեմ, եթէ հիւանդութիւնը չեմ գիտեր :

— Ա՛լ դարման չկայ :

— Պիտի տեսնենք . առ այժմ պատմէ :

— Պատմեմ ուրեմ, ըստ նոր հառաչումով մը . գործը Յէն-Վիգթօր թաղէն փախած օրէգ սկիզբ առաւ :

— Այո՛, գիտեմ . . . . : Ջինուրները կարծեցին թէ գաւն և Լիզէթ տան տէրն էք : Սակայն գիւրին էր անոնց ճիտիլը հաստատել : Ասկից 'ի զատ քոջն՝ Ժազըլլինին՝ նշանածն էիր . Ձեմ հասկնար թէ ինչ աղետալի շղթայում մը կըցաւ քեզի բռնադատել . . . : Կամ թէ Լիզէթ քեզ առաջարկութիւններ ըրաւ, վրան զի գիւրին է գուշակել ըրած ըլլալը :

— Բա՛րէ, այո՛, գոչեց Յովսէփ, և ապուշի մը պէս խաբուեցայ ներս առաջարկութիւններէն : Երբ Շաթըլէ հասանք, նէ պատասխանեց մեզի հարցուփորձելու պաշտօնը ունեցող դատաւորին : Նախ յայտնեց թէ ես Էրիկն եմ, խիստ պատուաւոր մարդ մ'որ գեռ մօտերս Հաշուեկալութեան ատենին նուիրակ կարգաւած էր, և երգում ըրաւ կախել տալու պէն զինուորները ո՛րք մեզի պէս երկու անձերը ձերբակալ ընելու չափ անմիտ էին : Անործելով թէ ազգեկութեան համար այսպէս կը շարժի նէ, չուզեցի սուտի հանել իր խօսքերը : Ասկից 'ի զատ դատաւորն ակնածութիւն ցոյց կը տայ մեզ . կարծեցեալ կողակիցս շատ պատկաւելի կ'երևար իրեն : Աղաչեց մեզի որ քանի մը ժամ համբերենք մեր նոյնութիւնը հաստատելու կարող վկաներուն մինչև գալը : Ուստի մինչև անոնց գալուստը սպասելու համար ես և Լիզէթ շատ վայե-

լուչ սեփեակ մը տալուեցանք : Նէ կը զուարճանար այս արկածէն և խնդալով կ'ըսէր ինձ որ չարաչար չգործածեմ երբեք իրաւունքը , զոր դատարորին առջև տուած էր ինձ :

Գ — Ա՛խ , գուցէ Լիզէ՛ն : Եթէ կարենային գիտնալ Եսփօք պալատին մէջ թէ Անրի Դ-ին աղջիկը նուիրակի մը կնկան փողջ կ'անցնի :

Ը — Ի՛նչ , դուն ես աղջիկն . . . :

Ը — Անրի Դ-ին , ոչ պակշի և ոչ պակաս , սերելիք իմ . . . : Բայց այդ սաստիկ խոնարհութեան գիրքը մի առնոր քովս . . . : պատճառներ ունիմ վարուելու այնպէս , ինչպէս վարուեցայ քիչ մ'առաջ , և այսպէս շատ քիչ կը վտանգեմ անունս : Զինուորները մեզի թաղին մէկ տունին մէջ առանձին գտած ըլլալով , անվայել ենթադրութիւններ ընողներ գտնութիւն թերևս , և պատժութիւն առէն պահել պահած կ'ըլլամ կենդ կարծուելովս :

Պարտաւորեցայ խոստովանել թէ իրաւունք ունի Լիզէ՛ն :

Գ — Բայց , շարաւարեց Լիզէ՛ն , թող արքայական ցեղէ մը սերած ըլլամ , ամիսներ ինքզինքս անպատիւ չի սկսեղ քեզի պէտ պարկէշտ և օգլասէք տղայի մը հետ կարգուելովս , սերելիք իմ : Հասակդ ու մէջքդ բարեձև է , ղէմքդ հաճիլի է ինձ , . . . :

— Ա՛յբը Աստուած , գոչեցի Գամիւզարին պատմութիւնը ընդմիջելով , և այս ամէն խօսքերը մաքիւր բրիլ :

— Ի՛նչ մեղքս պահեմ , եբք մարդուս ինքնասիրական զգացումը կը շշուի : . . . :

— Սակայն այդ մասին որ և է պատրանջ չունենալդ կանխախնայութեան էի քեզ :

— Իբաւ է , պատասխանեց Յովսէփ , բայց քեզի անհրաժեշտ կարծէի այն ատեն :

— Ե՛ , ահա կը տեսնես թէ կենեքը հերելի չէն . . . : Եղի կ'ամբաստանէիր սչրայսիրութեան համար . . . : Բայց կը թողում ստղատիքը , քանի որ դիւրահատանութեանդ պատիժը շատ կրեցիր :

— Տխմարութեանս ըսէ , Մարիօն . այդ բառն անգամ քստ-

կան խիստ շէ : Աիգէթ շարունակեց գլուխս արացնել , թէ և միտ
կողմէն կեղծաւորաբար խրատ կը տար ինձ ժաղըլիճին տրւած
խոստումն չուտելու : Աիգէթ ինձ նայելու կերպ մ'ունէր որ գլխուս
պտույտ կը պատճառէր : Աւերջապէս յաջողած էր զիս իր ոտքը
ընկնելու հարկադրել երբ յանկարծ դուռը բացուեցաւ և մայրդ
ներս մտաւ :

— Մայրս :

— Այո , տիկին Տըլօրմ անձամբ , զոր Տը Սէնթ-Էվրման
կոմսուհին բերած էր . . . . . Երեւակայէ տղմու կը : Դատաւորն՝
ամեն խորհրդածութիւններէ ետք՝ ամենապարզ բան մը անպաժ
էր մարդ դիմել կնքամօրդ տունը և աղաչել զինքը որ Շաթըրէ
զայ քննելու համար թէ մե՞նք ենք ճիշդ այն անձերը որոնց ձեր
բազմալութիւնը կը խնդրէր : Կոմսուհին մեզի տեսնելով կատողե-
ցաւ : Մայրդ թիւր յանդիմանութիւններ ըրաւ ինձ . չէր ներքր
Աիգէթին ոտքն ընկած ըլլալս մինչդեռ ժաղըլին նշանուհիս էր :
Ասկից 'ի զատ բաւական պատճառով զիս կ'ամբաստանէին ճշմա-
րիտ յանցաւորներուն փախստեան իբր պատճառը :

Իրերը մեզի համար յոռի դարձուածք կ'առնէին : Արդողայի ,
կը թաթովէի . դատաւորն ունը կը պոստէր՝ պնդելով թէ ծաղ-
րած ենք դատաւորական իշխանութիւնը . իսկ կոմսուհիին և տի-
կին Տըլօրմին խօսքերն անոր բարձսիրութիւնը վերադարձնելու
տեսակէն չէին : Աւերջապէս յայտնեց մեզ դատաւորը թէ զնդա-
նը պիտի մտնէինք մինչև այն օրն ուր պիտի հաճէինք ըսել թէ
ուր ապաւինած էիք դուն և Տէպարս :

Անբամայրդ դատաւորը շնորհատորեց իր այս որոշումին համար :
Բայց Աիգէթին խելքը գլուխը կը մնար :

Ամեն մարդէ աւելի բարձրացուց ձայնը , զոչեց , պատմեց թէ
ինչեր պնդեր էին Սէն-Աիգէթօր թաղին պզտի տան մէջ , 'ի բաց
թողլով տակայն քեզի խոյս տալու խրատելու . հարցուց Աիգէթ
թէ ի՞նչ իրաւօրէքով մեզի հետ աւելի գէշ կը վարուէին քան
թէ Պ. Տը Շըվրիին և Պատմբիէրին հետ : Ասոնք , կ'ըսէր նէ ,
պէտք է որ հիմա կանչուին իբր վկայ : Նորէն իր Անրի Գ.ին աղ-

ջիկն ըլլալը յայտնեց. տիկին Յը Գոնթի իշխանահիւն, տիկին Յը Լիւնին վրայ խօսեցաւ, և վերջապէս ըսաւ.

« — Ե՛ս ծաղրեցի գառաւորական իշխանութիւնը... չէ՛, Խրաւ չէ՛ ասի: Նշանածին և էրիկին մէջ եղած անջրպեան անմիջապէս կ'անհետի պսակի արարողութեամբ մը: Արդ. Գ. Յովսէփ Գամփղար Հաշուեկալութեան ատենին վարոցաւոր նախկինը, նշանածս է... Եթէ տարակուսող կայ այս մասին, Թով Հիմա քահանայ մը բերէ միշտ:

« — Յիրաւի, պարոն, ըսաւ կոմսահիւն գառաւորին, կ'աղերսեմ ձեզի որ բանտին քահանային ձեռօք հոռիս կատարել տաք այս հետաքրքրական հարսնիքը: Եթէ տեսնեմ այս բանը, զոհ ըլլալս կը յայտնեմ »:

— Այդքան շատ յուզուած էի որ չէի կրնար ըմբռնել այս խօսքին բուն նշանակութիւնը, շարայարեց Գամփղար, և իրողութիւնը տիկին Յը Սէնթ-Էվրմոնին ուղածին պէս անգիտեցաւ:

— Ի՛նչ... հոն... ժողովի ժամանակ ձեզի պատկեցին:

— Ժողովի ժամանակ, Մարիօն:

— Սոսկալի է ասի:

— Այո՛, սոսկալի է, այնպէս չէ՛... կնքամայրդ կատարելապէս տեղեակ էր Լուվրի մատուռին մէջ տեղի ունեցող գէպքի մը...

— Աղէկ, աղէկ, բարեկամ, գիտեմ գէպքը, և կրնաս չպատմել զայն: Իայց ապա ուրեմն, շարայարեցի, Հաթըլէյին մէջ տեղի ունեցող այդ հարսնիքէն ի վեր բոլորովին աւրուած ես մօրս հետ:

— Ո՛չ, պատասխանեց Յովսէփ: Անգամ մը Հալսն գացի փախաքի գոյքս պատրաստ դրամի փոխելու համար, զոր ետքը կը պատահարէի անդունդի մը մէջը նետել: Տիկին Յըլօրմը տեսայ, և ամենէն առաջ տիկին Յըլօրմ անհարկութիւն մ'ըբաւ ինձ Լուվրի մատրան կեղծ ամուսնութեան, որուն ամենէն չուզեցի հաւատալ: Մայրդ զգուշացաւ պնդելէ: Ժողովին աղէկ էրիկ մը գտած ըլլալով, ինձի գէմ ոխ չպահուեցաւ:

— Գոհ եմ տաի լսելուս, Յովսէփ . . . պատճառը շատով պիտի իմանաս: Բայց Շաթրլէյն ելնելէք ետք ինչ պատահեցաւ:

— Լիզէթ զիս Տը Լարպըր—Սէգ փողոցը տարաւ, և առջի անգամ այնքան սատանութեամբ վարուեցաւ որ բոլորովին զստահ ըրաւ զիս: Ոչինչ կը տեսնէի, ոչինչ կը լսէի. կոյր և խուլ էի: Երկու տարիէն առելի երջանիկ ըլլալու ապշութիւնը ունեցայ: Ստեփան պաշտօնիս ամսականը չէր բաւեր տունիս մէջ վարուած կեանքին ծախուց: Պալատական անձեր կը գային, մասնաւորապէս Տը Լիւարը գերկոմսն անունով մէկը . . .:

— Ա՛հ, սո՛ւրբ Աստուած, դռնեցի:

— Այո՛, տունս կը փլէի, և վարձատրութիւնս էր անպատուութիւնը, շորայտեց: Յովսէփ գառն ժպտով մը: Վաղաչեմ, մի ստիպիր զիս անպատուութեանս մանր պարագաները պատմելու: Պիտի բսեմ քեզ միայն թէ օր մը բոլորովին ձեռքս էր կնքամայրէգ զբէժ առնուլու: Պրէժու լուծելու համար կը բաւէր հրել գանակը զոր իր աղուն կոկորդին վրայ բռնած էի:

— Մարգրիտին:

— Այս գանակը խօթելու իրաւունքը ունէի . . . սպաննութիւնը չէր պատժուեր . . . կը հասկնաս անշուշտ ինչ ըսել ուզելու . . . Այլ սակայն քաջարտութիւն չունեցայ: Ասկից ի գատարիւնը անպատուութիւնս սրբած կ'ըլլար: Թո՛ղ Աստուած պատժէ վատազգիները, ըսի խրովի և խոյս տուի: Երբ անգամ մը կապն ընկաւ աչքէս, հասկցայ դրացիներուն փսփսուքը և կիսկտոր ակնարկութիւնները: Դիւրին էր ինձ տեսնել թէ ինչ կը նշանակէր պաշտօնակիցներուս հեզնալի ժպտը: Երկար ժամանակէ ի վեր անպատուութիւնս հրապարակն ելած էր . . . Ես միայն բան մը չգիտէի: Մեկնեցայ Տը Լարպըր—Սէգ փողոցէն, ալ Հաշտեկալութեան աստեանը չերեցայ նորէն, անունս անգամ հանցի վրայէս, և բեռնակիր եղայ հոս՝ մօտերս՝ Սէնթ—Անթուան արտաբժանին մէջ ուր Պիլման այս առտու զիս ճանչեց:

Բռն յուզումով մը զիս համակեցին այս վերջին խօսքերը

զոր Յովսէփ տրամալի ձայնով և սրտառու զարկութեամբ մը արտաբերեց :

Կ'արանշանայի այս մարդուն վրայ՝ որ ալ չկարմրելու համար առանձնական և թշուառ կեանքի մը կը դատապարտուէր թիքին : Իսկոյն սաք ելնելով և անոր քովն երթալով :

— Յովսէփ, բարեմիտ Յովսէփս, պէտք է ներել ինձ այն ամեն ցաւերը զոր տեսնօք քեզ պատճառեցի : Եթէ անխաճեմ պատճառ թիւս աւելի ազէ կ'անշտած ըլլար սիրտդ, այսօր պարսկէշտ մարդու մը կինն եղած կ'ըլլայի . . . :

— Ա՛խ, Մարիօն :

— Հեռացած չէի ըլլար այն տեղերէն որք ծնիլս տեսան . աշխարհս զիս հրապարած չէր ըլլար իր խաբուսիկ երանութիւններովն ու շինովի հեշտութիւններովն . . . : Թէ՛ դուն և թէ՛ ես աւելի երջանիկ կ'ըլլայինք :

Յովսէփ սիրտս յօշելու չափ կը հեծկլտար : Ես ալ կ'արատաւուէի :

— Յովսէփ, առաջի Աստուծոյ կը խոստովանիմ թէ ամեն դժբաղդութիւններու պատճառն ես եմ, և գառնապէս կը զղջամ : Ինչու՞ բերի քեզի այս բարեխնը, սրուն մէջ ամեն մոլութիւններն և ամեն խայտառակութիւնները կը ժողովին : Անգամ մը գուրս ելար անկէ և վերտախն եկար մարդու մը բանսարկութեանց շնորհիւ . այնպիսի մարդու մ'որուն գործերն և իմիներս այն ատեն համբարշխապէս կապուած էին . . . : Այո՛, թշուառութեան պատճառ եղայ . այսօր իրաւունք չունիս մերժելու ծառայութիւններս . ուրիշ բան է . եթէ նաեւ մերժես ինձ ներել : Բայց, Յովսէփ, կը յուսամ թէ այդպէս պիտի չվարտիս . . . : Օ՛հ, եթէ կը ներես ինձ, համբարէ՛ զիս :

Թեկեալ բացի անոր, Եկա նետուեցաւ գիրկս, և իր հեծկլտանաց միջոցին ըսաւ .

— Մարիօն, քա պատճառաւ դժբաղդ ըլլալն . . . երջանիկ ըլլալ է :

Միշտ սիրած էր զիս . միշտ սիրած ըլլալը կը հասկնայի այն միջոցին ուր քարեսիրտ և սիրելի կ'երևայի :

Յովսէփ Գամիւզար իր կենացը մէջ առաջին անգամ համբոյր մը կ'առնուր իզմէն :

Իր տղեղ երեսն իր արտաութին ներքե կը փողփողէր . և բնական երախտագիտութեամբ և յետին գոհունակութեամբ զեղեցկացած կ'երևար ինձ :

Այս համբոյրն իր ամեն վիշտը մոռցուց :

Խեղճ տղայ . ո՛րքան խստիւ և ո՛րքան անիրաւութեամբ վարուեր էի հետը :

Թերէզան եկաւ հագ մը զգեստով, որուն մէջ ալ ոչ գեղին զլխանոց, ոչ կարմիր բաձկոնակ, ոչ սեանման գուլպայ, ոչ ալ կառցաւոր մուճակներ կային :

Հրաման ըրի որ երկրորդ դասիկոնին մէջ պղտի սենեակ մը բացուի Յովսէփին համար :

— Բա՛րեկամ, ըսի, գնա՛ զգեստներդ փոխէ՛ և ապա եկու՛ր իմանալու թէ ինչ կը յուսամ քեզմէ :

Հատ պատշաճ կերպով հագուելէն ետք շուտով ետ դարձաւ :

Անշուշտ չէի կրնար պնդել թէ զեղեցիկ մարդ մ'էր ան : Իր դէմքն և հասակն անստղտանելի չէին . բայց անշուշտ շատ վատ տրկած էր իր մազերուն գոյնին փոխումէն, և առ այժմ երկու մարդ կը ճանչէի, այսինքն Թէօֆիլը և Հարըլէնը, որք Յովսէփէն աւելի տղեղ էին :

Թերէզան ևս այնքան կատարելապէս այս կարծիքը ունէր որ Յովսէփին այս փոփոխութեան մասին եռանդ անգամ ցոյց տուաւ յայտնելով որ եթէ երկրորդ անգամ էրիկ մ'ընտրելու պարտաւորուէր, պիտի չդեղեկէր Գամիւզարը Էմմանուէլին վաղեմի հոգաբարձուէն վեր դասելու :

Գուրս հանեցի այս խենթը, որուն խօսքերը յարմարութիւն չունէին պարագային ծանրութեան հետ :

— Կը կարծես, ըսի Յովսէփին, թէ մեր տարիքին մէջ անկարելի ըլլայ նորէն սկսիլ մեր կեանքը, եթէ դժբաղդ կամ յանցաւոր դատուի այն :

— Բա՛րէ, Մարիօն, ինչպէս ընելու է :

— Ամենա մի վհատի, և նախ քան տեսութեան կէտովդ նկատելով պատճառաբաններ: Ենթադրէ՛ թէ այսօր քեզ ես կը տրուի հօրեղբորդ քսանութիւնդ հազար ֆրանք ժառանգութիւնը: Շալօն կը վերադառնաս, ծերունի հօրս կը յաջորդես պաշտօնի մը մէջ որ՝ նա մանաւանդ հիմա՝ ապարդիւն յոգնութիւններ կը պատճառէ անոր: Վաղեմի բարեկամներդ, տաքուկ կրակին անկիւնը, հանդարտուէտ խօսակցութիւնները նորէն կը գտնես: Մէկ խօսքով ըսեմ, վերստին կ'սկսիս այն գառառական քաղցր կեանքը որ մտքին հանդարտութիւնը և սրտին հանգիստը կը տայ:

— Ո՛հ, մըմըաց Յովսէփ, երա՛զ մ'է ասի:

— Ո՛չ, բարեկամ, վասն զի վաղն իսկ Շալօն պիտի վերադառնաս քսանութիւնդ հազար ֆրանքիդ հետ:

Գամփւզար հասկցաւ թէ զիտաւորութիւն ունէի ես ինքս տալ իրեն այս գումարը: Ուստի խուզումներ սաստկութենէն տժգունեցաւ:

— Ընորհակալ մի ըլլար իզմէն, Յովսէփ, ըսի: Աշխատէ՛ ընդ հակառակն փարատելու աղետալի մտածում մը, ջնջելու սոսկալի երկիւղ մ'որ կը գրաւէ զիս: Գոյքդ պատրաստ դրամի փոխելու նպատակաւ ըրած այն ճամբորդութենէդ ի վեր շատ տարիներ անցան, այնպէս չէ՛...: Եթէ այն ատենէն ի վեր մայրս, հայրս... ո՛հ, խորհի՛լ թէ ինձ բլուր անէծք կարդալով մեռան:

— Վստահ եղի՛ր, ըսաւ Գամփւզար, ապահով եմ թէ գեռ կ'ապրին անոնք:

— Փա՛ռք քեզ, Աստուած իմ, փա՛ռք քեզ, գոչեցի՝ անպատում ուրախութեան ախնոյ մը ձեռներս միացնելով: Բայց ի՞նչպէս կրնաս այդ երջանկաւէտ վստահութիւնը տալ ինձ:

— Այս վստահութիւնը կը տամ քեզ. տալու բաւական է, պատասխանեց քիչ մը շփոթութեամբ: Հարցումներ մի ըներ ինձ... Անձ մը կայ որ մերձաւոր է քեզ և որ հին յանցանաց վրայ քեզի դատելու կը յամառի. արդ թոյլ տո՛ւր ինձ որ այդ անձին հասկնեմ իր սխալիլը:

— Մերձաւորներէս մտրդ մը կայ հոս՝ ուրեմն:

— Գուցէ :

— Եղբայրներուս մի՛ն :

— Եւ յգ անձին անունը պիտի ըսեմ քեզ երբ գերընտիր յատկութիւններդ, սրտիդ բարութիւնը պիտի ճանչէ . . . :

— Նաեւ զիղջս . . . Հասկցո՛ւր իրեն մանաւանդ զիղջս . . . : Ուրեմն ընդհանուր արհամարհանաց արժանի՛ եղած եմ, ո՛ր Աստուած իմ, . . . Ինձ նայէ՛, Յովսէփ, կ'ուզեմ հիմա վճռական փորձի մ'ենթարկուիլ և՛ ըստ քեզ՝ տեսնել թէ ինչ կը պարտաւորիմ յուսալ ուրիշներէն : Սակայն յաւիտեանական փրկութեանդ վրայ պէտք է երդում ընել թէ անկեղծաբար, ուղղաոտրաբար, առանց դարձաւածքի պիտի պատասխանես ինձ, և թէ սիրտս յօշելու հարկադրիս անգամ, նախապատիւ պիտի սեպեմ յօշիլ քան թէ ստուծեան դիմել :

— Վախ կը տաս ինձ, մըմրաց խռովելով :

— Կ'երդնո՛ւս, ըսէ՛ :

— Կ'երդնո՛ւմ :

— Ուրեմն մտիկ ըրէ՛ . . . : Հալօն կ'երթաս, մայս կը տեսնես, և կարելի է որ անողորմելի չգտնես զինքը : Դատտ պաշտպանելդ կը լսէ ան, զիջումիս կը հաւատայ, սիրտը կը յուզուի . . . և այն ատեն ինձ կը գրես որ կրնամ Հալօն վերադառնալ ամենայն վստահութեամբ : Ասոր վրայ մայրաքաղաքէն կը մեկնիմ, երժնութեամբ, հոգեբոյր բերկրութեամբ կը մեկնիմ : Եր գամ քիզի կը գտնեմ այն տեղն որ քու և իմ հայրենիքն է, ծնողացս ոտքը կ'ընկնիմ : Աբառսուքս կը տեսնեն, զիղջս կ'ընդունին, թողութիւնս ամբողջապէս կ'ստանամ, և առաջուան կեանքովս նօրէն կ'սկսիմ ապրիլ այն ժամէն, ուր վաճառանաւ մտանք մեկնելու համար . . . : Այն ժամէն մինչև հիմակ անցած գացածը սոսկալի յարավէպ մ'է, խայտառակ էջ մ'է զոր կը պատուեմ : Առաջուան դաւաճաբանակ պարզ աղջիկը կը դառնամ վերստին, չորս կողմս անարատ և բարի օրինակներ կը տամ : Եթէ մէկը՝ աղետալի անցեալի մը տեղեակ ըլլալով՝ ճամբուս վրայ նախատական խօսք նետէ ինձ, մեղաւոր Մագթաղիներէն պէս ճակատս

վար կը ծռեմ և արտասուքովս միայն կը պատասխանեմ նետուած խօսքին : Տարի մը , երկու տարի կ'անցնի : Մէն մի օրոք բարեգործութիւններով կը նշանաւորի , հարստութիւնս աղքատներունն է • Հայրական յարկին ներքեւ համեստաբար կ'ապրիմ : Մայրիս և քոյրերուս պէս բարեպաշտ կ'ըլլամ , որ և է յանդիմանութիւն չկրնար հասնիլ ինձ , և զղջումիս անկեղծութիւնը տարակոյտէ ազատ կ'ըլլայ բոլորովին : Արդ . . . ահա հո՛ս երդում ընել կը տամ քեզ , Յովսէփ , որ անկեղծ և ուղղասէր ըլլաս : Ենթագրէ՛ թէ Նախախնամութիւնը այրի թողու քեզի . . . :

— Ո՛ր Աստուած իմ , գօչեց , կը պարտաւորիմ հասկնալ միտքդ , Մարիօն :

— Ենթագրէ՛ թէ կը մօտենամ , ձեռքս քեզ երկնցնելով և ըսելով .

« Յովսէփ , տակաւին իս կռգնի կինդ ընելու համար » :

— Դժւն , կի՛նս . . . : Ո՛հ , երկնից երանութիւնը կ'ըլլար այդ բանը . . . : Լռէ՛ , Մարիօն , լռէ՛ , ինչո՞ւ ինձ ընդհամարել տաս ճակատադիր մ'որ բնաւ իմս պիտի չըլլայ . . . : Արի՛նս կը թափէի այգալիսի ճակատադիր մ'ունենալու համար :

— Ջղուշացի՛ր , բարեկամս . . . խիղճդ է այդ պատասխանը տուողը . թէ ոչ մի՞ գուցէ սիրտդ կը խաբուի :

Գամիւզար քանի մը մանրերկրորդ ինձ նայեցաւ , ձեռքը կուրծքին վրայ դրաւ անոր բախումները զսպելու համար , և յօգուած ու հանդիսաւոր ձայնով մ'ըսաւ ինձ .

— Յանուն հանգուցեալ մօրս կ'երգնում քեզ թէ րերկրութեամբ , երախտադիտութեամբ , հպարտութեամբ քեզի կին կ'ընէի ինձ , եթէ ամուսնական ամօթալի կապերէս կարենայի ազատիլ :

— Սակայն , Յովսէփ , ի՛նչ պատասխան կը տայիր այն անձերուն որք ընթացքս իմացած պիտի ըլլան և որք՝ քաւութենէս շակնածելով պիտի կարծեն թէ իրաւունք ունին արհամարհութեան ներքեւ ճղմնուլ զիս :

— Ի՛նչ պատասխան որ Գրիստոս տաճարին մէջ տուաւ . քեզի .

տկար արարած մը պաշտպանելով, Մարիօն : Այդ միւս փարիսեցիներուն պիտի ըսեմ. «Չեզմէ ո՛վ որ մեղք չունի, թո՛ղ առաջին քարը նետէ անոր» : Եւ պիտի շարայարեմ. «Գացէ՛ք փնտռեցէ՛ք այն ամեն կիները որք իրենց ցուրտ առաքինութիւնը ամենուն առջև ցոյց կը տան . դա՛իք անոնց մէջ աւելի վե՛հ հոգի մը , աւելի վսեմ սիրտ մը , աւելի սրտառու չ ազնուութիւն մը , աւելի անարատ զղայնութիւն մը . . . » :

— Յովսէփ . . . : Ո՛հ, ճշմարիտ են այդ ամեն բաները զոր ինձ կ'ըսես :

— Կը տարակուսիս, Մարիօն . . . . : Հիմակուան կերպարանովդ, որով կ'երևաս ինձ, բոլոր տիեզերքիս յարգանայ արժանի ես : Սակայն ա՛լ չխօսինք այդ քիչ մ'առաջուան պեղեցիկ երազին վրայ . մարդս անպատիժ չխաղար այսպիսի յոյսերու հետ : Հասկցայ թէ ինչ կ'ուզէիր իզմէն, և ահա կը մեկնիմ Շալօն երթալու համար : Սակայն, ճիշդը իսպիմ քեզ, կարծեմ թէ տիկին Տըլօրմ դիմադրութիւն պիտի ընէ : Խոհեմութեամբ կը վարուիս նախ զիս զրկելով որ անոր տրամադրութիւնը դիտեմ :

— Ուրեմն մայրի մը սիրտը քուկինիդ չափ չերողամիտ պիտի չըլլայ ինձ :

— Կոմսուհին, կնքամայրդ, իր բարեսիրութիւնը ընտանեացդ միւս բոլոր անդամներուն վրայ տարածեց, բայց պայմանաւ մ'որ է ընդ միշտ հայրական տունէն դուրս մնալդ : Անգթաբար վրէժ առնող կին մ'է ան . . . : Եթէ Աստուած մարդերուն պէս անողովք ըլլար, ինչ կ'ըլլար մեր վիճակը :

Յանկարծական որոշում մ'ըրի անմիջապէս, և Գամիւզարին ըսի .

— Վաղը, բարեկամ, վաղը պիտի երթամ տիկին Տը Սէնթ-Էվրմանը տեսնելու :

— Կարելի՛ է տեսնելդ . պիտի ունենան այդ քաջասրտութիւնը :

— Այո՛, պիտի ունենամ :

— Այն ատեն ամեն բան կ'երաշխաւորեմ, եթէ կնքամայրդ հոն դտնուած միջոցիս նպաստաւոր նամակ մը դրէ . . . : Բայց

չառ շտածենք այդ յոյսը, և որ և է անձէ մ'օգնութիւն յուսալու չպարտաւորող անձերու պէս զործելու աշխատիւք: Սակայն քանի որ կոմսուհիին այցելութիւն մը տալու որոշումը կ'ընեն, ալ չեմ պարտաւորիր քեզմէ պահելու, Մարիսն . . . անոր տան մէջ պիտի գտնես Էօսթաշ եղբայրդ: Ապարանին մէջ կը բնակի ան երբ Լուվրի մէջ պահպանութիւն ընելու պարտաւոր չէ:

— Էօսթաշը, զոչեցի, ամենէն աւելի սիրածս, պզտի քոմմյութիկ Էօսթաշ, որուն այնքան անգամ ծռնկերուս վրայ ցատկեր տուած եմ. . . Ո՛հ, ինչպիսի հեշտութեամբ պիտի համբուրեմ զինքը:

Յովսէփին տրամապէս զլուիը օրելը տեսայ, և սառնահար ձեռքի մը սրտիս ուրախութեան սարսուռները կեցնելը զգացի:

— Եղբայրս զիս կ'արհամարհէ. . . կ'ատէ. . . այո՛, կը հասկընամ. . . Աստուած իմ, Աստուած իմ. . . բայց հոգ չէ, պիտի երթամ տիկին Տը Սէնթ-Էվրըմօնին տունը. . . Բայց Էօսթաշը, երբ տեսար Էօսթաշը:

— Երէկ. . . Նախախնամութեան շնորհիւն էր կարծես իրեն հանդիպելս: Սէնթ-Անթուան արուարձանին մէջ քովէս երկու զինուոր կ'անցնէին: Անոնց մէկին միւսը Տըլօրմ անտոնով կանչելը լսեցի, ետեւ դարձայ և ճանչեցի Էօսթաշը, որ պահապան զօրաց յիմնապետի հաղուստ և շատ բարեձև կերպարան ունէր: Իր տեսքը սիրտս թունտ հանեց: Առջի շարժումս եղաւ անմիջապէս կեցնել զան: Չճանչեց զիս և կարծեց թէ Մարսելն եմ, այսինքն Շալօնի մայր եկեղեցիին ծեր զանգակահարը, որ առից տարի մ'առաջ քաղաքէն մեկնեցաւ Սէն-Ժերվէյի մէջ լուսարար ըլլալու համար: Սխալիւ չիմացուցի անոր: Էօսթաշ հարաւ չէ. զինետուն մը մտաւ և հետս տրինկեց: Անոր շնորհիւր քիչ մ'առաջ կրցայ քեզի հաւաստել թէ ծնողքդ կենդանի են: Յիկին Տը Սէնթ-Էվրըմօն քոյրերդ չուզեց: Նախ եղբայրդ՝ Ֆրանսուան՝ Բարիզ կանչեց և զան դնել առուա զօրագունդի մը մէջ, որուն երիտասարդ հրամանատարը, ինչպէս ըսի քեզ արդէն, մաշ մնաց պիտի մեռցնէի: Բայց Ֆրանսուան պատերազմաւէր բնա-

ւարժիւն չտեսնալուն համար, կռնուհին ֆօնթենպլոյի մէջ հարկաժողովի պաշտօն ստանձնել տուաւ անոր, և պահապան զօրաց դռնդին մէջ անոր ունեցած պաշտօնը միւս եղբորդ տուաւ :

— Ո՛հ, մարացի, վշտաբեկ վհատութեամբ, այս կինը բարի սիրտ ունի . ինչո՞ւ ինձ ռիսիւրիմ լնշամի ըրի զինքը :

— Գու վրայօք էօսթաշին հարեանցի կերպով քանի մը խօսք ըսելու փորձ ըրի, շարայարեց Գամիւզար . բայց խսաիւ հրամայեց ինձ լռել : Այս է ահա իրերու վիճակը : Դժուարութիւններն որքան աւելի ըլլան, այնքան աւելի վստահ եղիր, խնդրեմ, անձնութեանս և . . . ներէ՛ ըսելուս, նաեւ քու վրայ ունեցած սիրոյս վրայ . . . : Օ՛հ, արիւթի՛ն, մի՛ յոսահատիր :

Յովսէփ բուռն արտօմութիւնս կը տեսնէր :

Ուզեցի որ անմիջապէս ուղևորութեան պատրաստութիւնները տեսնէ, և նստարիս տունը մարդ զրկեցի խոստացուած քսանուհինգ հազար ֆրանքը բերելու համար :

— Աստուած տայ յաջողէի ջանագրութիւններովդ, բարեւսիրտ Յովսէփս . . . : Բայց եթէ ոչինչ ստանաս, Շալօնի մէջ անգործութեամբ ապրէ՛ այս գումարով . . . : Երջանիկ եղիր, և՛ եթէ կարելի է՝ մոռցիր զիս :

Դարձեալ լացինք միասին :

Ապա սուրհանգակի երիվարները հասան, և Գամիւզար մեկնեցաւ :

Զինքը տանող ուղեկաւորը Տէ Թուրնել փողոցին ծայրը չէր հասած տակաւին երբ ռատիկանութեան վեց լրտեսներ սուրհանգակին ճամբան արգիլիցին և կառքին մէջ նստող անձը քննելէն ետք միայն թոյլ տուին որ իր ճամբան շարունակէ :

Լրտեսներուն մին խումբէն զատուեցաւ և եկաւ դռնապանիս մօտեցաւ, որ կառնադուռին ներքեւ կեցած էր զիտելու համար :

— Օրիորդ Տըլօրֆին ծառաներէ՞ն ես :

— Այո՛, պատասխանեց Պիւլման :

— Սիրելի է ինձ հաւատալ թէ կախուելու ամենին յօժարութիւն չունիս, այնպէս չէ՛, բարեկամ :

— Կախուելու, և ինչ պատճառաւ, ստանալին զուտկը:

— Հանգիստ եղիր. պիտի չկախուիս, եթէ հոգ տանիս միջ իմաց աալու երբոր տիրուհիդ ուզէ Բարիզէն մեկնել: Մեզմէ մէկին միշտ այս տունին շրջակաները թափառիլը պիտի տեսնես: Քսանուհինդ լուիճի, եթէ խօսիս, և չուանը, եթէ Լամանէին բան մը չըսես . . . : Գիշեր բարի:

Մինչդեռ լրտեսը կ'երթար, Պիւլման գլուխը կը քերէր և կ'աշխատէր հասկնալու այս տարօրինակ ազդարարութեան միտքը:

Զգանելով հանելուկին նշանակութիւնը, եկաւ պատմեց ինչ իր անհանգստութիւնները. բայց որովհետեւ Պիւլման գուռն պահելու պաշտօնին հետ նաեւ զինիի մառանիս կը հսկէր, և շատ անգամ մառանապետութեան պաշտօնին իբր վարձք զինի կը խմէր, կարծեցի թէ հիմակ ալ խմած է, և զինքը իր պատմութեան հետ արտաքսեցի:

— Բայց եթէ կախուիմ:

— Կախուէ, բարեկամ, և հանգիստ թող զիս:

Այն օրուան բոլոր յուզումները հիւանդ ըրեր էին զիս: Վհատութեան և յոյսին մէջ տեղի ունեցող կռիւէս օտառիկ յոգնած էի:

Երբ գիշեր եղաւ, տենդէ բռնուած պառկեցայ:

Ուղեղէս այլանդակ բանդազուշանք անցան: Երկար տառն սպասեցի որ քունս գայ, և երբ ծանր քուն մ'աչերս գոցեց, երազի մէջ տիկին Տը Սէնթ-Էմիլմօնը տեսայ որ սոսկալի նայուածներ կ'արձակէր ինձ:

Պատմեմ այս երազը.

Թանկարծ կոմսուհին ձեռքս բռնեց, անկողինէս դուրս քաշեց, և զիս ստիպեց իր ետէէն երթալու անծանօթ տեղերէ անցնելով:

Պահ մ'ետք հետը ցից արահետէ մը վեր ելայ մազլցելով:

Հասանք մեծ պատի մ'առջև. այս պատին կատարը կրօնուհի մը նշմարեցի որ մետաքսեայ ելարան մը նետեց ինձ:

— Վեր ելիր, ըսաւ կոմսուհին:

Պարտաւորեցայ հնազանդիլ:

Երբ Ելարանին մինչև կէսը հասայ, գլուխս վեր ըրի և տեսայ որ պատուարին վերևը կեցողն ալ կրօնուհին չէր այլ կնքամայրս, որուն երեսն ևս քան զէս սոսկալի երեցաւ։ Տիկին Տը Սէնթ—Էվրմօն Ելարանը բռնող չուանը կտրեց։ Ընկայ այն բարձրութենէն ուր ելեր էի, և անդունդէ յանդունդ գլտորուեցայ լեռան մէն մի ժայռին արինաթաթաւ մսի կտոր մը ձգելով։

Վերջապէս այս ահուելի անկումիս մէջ մէկը զիս կեցուց։ Վէրֆերուս վրայ ապրաւամ թափուեցաւ, վարդազարդ անկողնի մը վրայ երկնցայ, և կնքամայրիս ձայնէն տարբեր ձայն մը, մեղմովին յուզուած ձայն մը սիրաբայր խօսք ըսաւ ինձ։

— Փախի՛նք, փախի՛նք, ըսի Էմմանուէլին։

Երկար ժամանակ, ծաղկաւէտ դալարավայրներու վրայ շատ երկար ժամանակ միասին վազեցինք։ Ոտրս քարընդոտի մը հանդիպեցաւ, և երեսն 'ի վայր դեպիսն ընկայ։

Երբ ոտք ելայ, դիակի մը զարնուած ըլլալս նշմարեցի։

— Կորի՛ր, ըսաւ ինձ Տէպարօ, թող որ հայրս թաղեմ։

Սակայն դիակը կանչեցաւ, իր պատանքը Նետեց, և ահա Մարկ Խնթերվալը ճանչեցի, որ արապօրէն կը քէր կը տանէր զիս։

Վազելու ժամանակ զիս տապալեց խորունկ լճի մը մէջ, ուր լողացի և ուր յուշկապարիկի մը պէս զուարթօրէն խաղացի։

Երկու նռակներ զիս հալածեցին։ Մէկին մէջ կը դտնուէր Պասօմբիէր, միւսին մէջն ալ կարմիր մարդ մը։*

Մարեշալն ետեւէն հասաւ և ծռուեցաւ զիս համբուրելու համար։ Պասօմբիէրը քովս քաշեցի, ապա լողացինք և փոփոխակի ընկղմեցանք կարմիր մարդէն ազատուելու համար, որ զիս հալածելու կը յամառէր։

Պահ մ'ետք Պասօմբիէրը թողոցի, և ձեռքս երկնցուցի ուրիշ լողորդի մ'որ երեցաւ ինձ...։ Բայց ճշմարիտ յուշկապարիկ

* Կորպիւնէրը Կորի՛ր պատահաւ հաբէլուս սովորութիւնս ունենալով, Մարիօն Տէլօր «Կորի՛ր Կոր» ըսելով հոս Կորպիւն Ռէշմէն կ'աւելի։

մը նետուեցաւ մեր մէջ, և սիրտս ոսկեղէն երկայն ասեղ մը մփեց :

Փախեցայ՝ ետեւ՝ կոհակներուն մէջ արինալի գոյն մը ձգե-
լով, և յուշկապարիկն ետեւէս եկաւ հեղնալի քրքիջներով : Պա-
ստմունքներ, ապա կարմիր մարդը, ապա Իւնթերվալ, ապա Էմմա-
նուէլը, ապա դիակը յուշկապարիկին քրքիջներուն արձապահքը
տուին :

Այս ամեն ուրուականները լճին վրայ սահեցան և ինձ հասնե-
լու սպառնալիքը ըրին :

Վերջապէս հասայ լճեզորը :

Առջեւ կը գտնուէր վանքին բարձր պատերն և ատամանց կցուած
մատաքսեայ ելարանը :

Արագօրէն վեր ելայ, յետին բազրոտը հասնելով նորէն ան-
գութ կնքամօրս հետ գտնուեցայ դէմ աւ դէմ : Ոտքովը զիս
հրեց, վերստին լիճը նետեց, և ուրուականները նորէն աղմկալի
քրքիջներ արձակեցին :

ԺԳ

Արթնցայ այս ահալի երազէն, կոկորդոս կը հեւար, ճակատս
քրտինքով ողողուած էր :

Բժիշկ մը, զոր Թերեզա կանչել տուած էր, կարծելով ըղձ-
ղային տենդի մ'ախտանշանները ճանչել, խիստ ազդու կերպով
խնամ տարաւ ինձ հիւանդութիւնը իր սկիզբէն կտրելով :

Յաջողեցաւ :

Բայց ապաքինութիւնը կը պարտաւորէր բաւական երկար տեւել :

Տասնուհինգ օրէն ետք միայն կարելի եղաւ ինձ կոմսուհիին քնելու այցելութեանս վրայ խորհիլ : Միտքս աւելորդապաշտ չէր ամենեին : Երազ մը չէր կարող այս ընթացքս արդիւելու , որ կրնար մէկ անդամով ապաղայիս հանգստութիւնը ապահովել :

Այս պարագայիս մէջ պերճանքն ու պշտանքը շատ անտեղի եղած կ'ըլլային . ուստի անշուք յարդուգործով և պատգարակով դուրս ելայ , և տիկին Տը Սէնթ-Էվըրմօնին դրան առջնն իջայ :

Յատկապէս կիրակի առտու մ'ընտրեր էի այցելութեանս համար , վասն զի գիտէի թէ կնքամայրս իր ծառաները ժամը տասէն մինչև տասնումէկ եկեղեցի կը ղրկէր , և այն ատեն գրեթէ միակ կը մնար իր ապարանին մէջ :

Պիւլման հաստատ կերպով ըսած էր ինձ թէ վաղեմի սովորութիւնները դեռ կային :

Իրօք Պիւլմանին յաջորդն եկեղեցի դացած էր : Կառնադուռը չգոցուած էր . կրցայ ներս մտնել և դռնապանին օթեակը սպրդիլ թեթեակի : Պառաւ կին մը կը պահէր օթեակը՝ դռնապանին բացակայութեան ժամանակ . ղիս շնշմարեց նէ : Մեծ սանդուղէն վեր ելայ առանց մէկու մը հանդիպելու : Փողերը մօնելով և նախասենեակներէն անցնելով հասայ այն դստիկոնն ուր էր կնքամօրս սովորաբար բնակած սենեակը :

Մինչև հոն քաջասրտութիւն ունեցեր էի :

Ամեն յիշատակներս միտքս հալքելով , Յովսէփէն յայտնուած նորանոր մանր պարագաներով և այս տասնուհինգ օրուան տառապանացս ժամանակ ըրած խորհրդածութիւններովս համոզուած էի թէ կոմսուհիին այցելութիւն մ'ընելով միայն կրնայի շփոթէն ազատիլ և թէ ազատուած էի եթէ յաջողէի մեղմելու տիկին Տը Սէնթ-Էվըրմօնը , ուստի հրամայեցի որ վախս լուէ , անհնարին զարհուրանքս զսպեցի :

Մտածելով թէ կը պարտաւորէի միայնակ գտնուելու այն անձին հետ , որուն ճակատագրիս վրայ ազդեցութիւնն այնքան մեծ եղած էր , առաջին անգամ պատերազմին մէջ գտնուող զինուորին պէս ըրի . աչքս դոցեցի , ականջներս ցնցեցի և ըսի .

«Ըստ՛անջ» :

Բայց երբ այս շինովի աներկիւղութիւնը զիս կնքամայրիս տունը տարաւ, երբ վերստին տեսայ աշնուական բնակարանը, ուր տաւ տենօք այնքան սրտառուչ և հիւրասիրական վեհանձնութեամբ ընդունուեր էի. երբ մօտեցայ այն դրան, որուն բացուիլը բաւ էր ինքզինքս գտնելու համար տիկին Տը Սէնթ-Էվրամօնին առջև, այն կնկան առջև, որուն անձնուիրութեան տեղ ապերախտութիւն, բարեսրտութեան դէմ թշնամանք ըրեր էի, երակներուս մէջէն սարսափահար սարսուռի մը վազելը զլացի :

Աներևոյթ եղաւ բոլոր յոյսս. ընթացքս անհեղեղ և ներում անկարելի երեցան ինձ :

Պաղ քրտինք մը ճակատս թրջեց, սրունքս ծռուեցան, և ծանր բեռի մը պէս երկու ծունկի վրայ ընկայ անձկութեամբ լի հաւաք մ'արձակելով :

Գրեթէ իսկոյն կնքամօրս ձայնը լսեցի, որ սպասուհիի մը կ'ըսէր.

— Նայէ՛, գաւրսը մա՛րդ կայ :

Սաստկապէս ելայ կանգնեցայ խոյս առլու համար. բայց դուռը բացուեցաւ, կոմսուհին նշմարեցի և նորէն ծոնկի վրայ ընկայ՝ երեսս ձեռներուս մէջ, և տապարին հարուածին ապաստող մահապարտի մը գիւրգով, հարուած որ մարդերու արդարութեան յետին առարկութիւնն է :

Տիկին Տը Սէնթ-Էվրամօն՝ իր սենեկին շեմին վրայ ծնրադրած կին մը տեսնելով, ելաւ աթոռէն որուն վրայ նստած էր, քովս եկաւ, երկու ձեռներս բռնելով երեսեւ մեկուսեց, և երկար աւտեն ինձ նայեցաւ առանց ճանչելու :

Վերջապէս նահանջեց ան, իբր թէ օձի մը վրայ կոխած ըլլար :

— Դժն, զոչեց, դժն :

Վայրկեան մը լուութեամբ անցաւ : Շնչերակներու շտապադարձելը կը լսուէր :

Կոմսուհին իր սպասուհին դուրս հանեց, որ գնաց բնակարան :

նայ ներսերն աներևոյթ եղաւ : Երբ մինակ մնացինք, զիս վերցուց անմուռնչ, ներս քաշեց, դուռը գոցեց, շարժումով թիկնաթու մը ցոյց տուաւ որ իր թիկնաթուին դէմ էր, ապա ըսաւ ձայնով մը զոր կը ջանար մեղմելու :

— Բայց չեմ զարմանար, վասն զի կ'սպասէի՝ քեզ, օրիորդ :

— Կեքամայր իմ :

— Ո՛հ, նստած կեցիր . . . . ալ ծռնկի վրայ մի գար, և հետո ամենէն մի առնուր այն վշտալի մծ հովերը որք կ'երկնում քեզ թէ բոլորովին անօգուտ են : Ատենօք կատակերդու թեան գերասանուհի մ'ըլլալու համար գեղեցիկ տրամադրութիւններ ունէիր, և անշուշտ զանոնք կատարելապէս չեմ միջոց գտար, այնպէս չէ :

— Եանձն Աստուծոյ, այդ ցուրտ հեղինութեամբ մի ճգմէք զիս . . . : Չղջումիս անկեղծութիւնը ուրանալը, հոգեբոյր զգացմանցս զեղումը սառնահարեւն այնպիսի անգթութիւն մ'է որուն պատասխանատու կ'ըլլաք առաջի Աստուծոյ :

— Շատ աղէկ կը խօսիս, օրիորդ : Դժբաղդարար խօսքերդ լսելու համար ունկնդրութեան յատկացնելու շատ պարտաւ ժամանակ չունիմ : Խնդրեմ, պարզ ու կարճ կերպով խօսէ՛, այցելութեանդ նպատակը բացատրելով :

Ահաբեկ աչերս վեր ընելով Թիկին Տը Սէնթ-Էվրմօնին յարեցի :

Գունատ էր ան . իր շորերը սառնութիւն մ'ունէին որ թագուն բարկութիւն մը կը պահէր :

— Տիկին, եկայ զիղշս յայտնելու համար . . . : Ձեզի դեմ յանցանքներս, անկեղծութիւնս, ձեր բարութիւններու փոխարէն մտաւշուածն կը խոստովանիմ . . . : Կ'աղերսեմ ձեզի, մի վաճէք զիս :

— Քեզի վանեմ . . . անշուշտ ոչ : Կարծեմ ըսի արդէն, օրիորդ, թէ կ'սպասէի քեզ : Այո՛, Շամբոնէն նամակներ եկան ինձ երկու օրէն ՚ի վեր : Թերեւս իմացար նամակ ընդունիլս, և՛ իթէ չեմ սխալիր՝ հետաքրքիր ես անոնց պարտեանքի թիւնը լսե-

լու . . . շատ բնական բան : Իմաց կը տրուի ինձ թէ քու կողմէ զրկուած միջնորդ մ'ընտանեացդ համար շատ պատուաւոր առաջարկութիւններ ընելու պաշտօն ունի : Կ'ըսուի թէ բոլորովին պատրաստ ես ծնողացդ տունը վերադառնալու և անոնց մաս տալու խիստ ազնուաբար ստացուած հարստութենէ մը : Կը շնորհաւորեմ քեզի այդ որոշումիդ համար , վասն զի սրտիդ լաւութիւնը կը հաստատուի անով : Բայց մեղք որ այս գաւառաբնակ մարդիկ ծաղրելի գաղափարներ ունին , և շատ բաներու մէջ . . . յետամնաց կ'երեւան : Կը մերժեն անոնք , օրիորդ , ցաւելով կ'իմացնեմ քեզ անոնց մերժումը :

— Ո՛հ , թող միայն ընդունին զիս : Գոյքս աղքատաց պիտի բաշխեմ , հայրական բնակարանին նուաստ ազախինը պիտի ըլլամ :

— Կ'ըսեն թէ . . . տես ինչ ողորմելի պատճառ . . . կ'ըսեն թէ ինչ ինչ գայթակղութիւններ գաւառին մէջ առաւանջայնութիւնն են : Կ'ըսեն թէ . . . և այս ըսուածն ալ յիրաւի՝ արհամարհութեան արժանի է , կ'ըսեն թէ արդէն պարտաւորած են շատ ամենալու : Իրենց խօսքին նայելով ներկայութիւնդ անոնց ամօթահարութիւնը պիտի սաստկացնէ և պիտի գրգռէ խօսքեր օրք կ'ըսին մոռցուիլ :

Ի նանիւր ինքզինքս զսպելու կը ջանայի . անկարելի եղաւ ինձ ալ տանիլ այս հանդարտօրէն նախատական և սաստկապէս արհամարհական կերպին :

— Այսպէս ուրեմն , տիկին , ըսի անօր , ընտանեացս որոշումը կը հաւանիք :

— Ունիմ այդ տկարութիւնը , այո՛ , օրիորդ . և այս առտու պատասխանեցի մօրդ , յորդորելով զինքը հաստատ մնալու այն որոշումին մէջ զոր ընելու պարտաւորիլը յարմար գտայի ան :

— Ատի խայտառակութիւն է , գօշեցի ուղք ելնելով և գէղ'ի կոմսուհին քայլ մ'առնելով :

— Կ'ուզեն , հարցոց ինձ , գիտնալ այն պատճառները որք այսպէս վարուիլս թելադրեցին ինձ . եթէ կ'ուզես , քու վարմանդ

յորջորջելու համար պահէ իւրաւանքներն բառը, զոր գործածեցիր հիմա: Զիջայ քեզի ընդունելու... սակայն ընդունելէս չհետեւիր թէ ստիպուած եմ լսելու աղաղակներ, որք կրկնակի նախասական կը դառնան շուրթերէդ անցնելով: Լրբութիւնները գէշ կերպով կը նկատուին այս տան մէջ, և սովորութիւն ունիմ ծառաներուս ձեռքով դուրս նետելու այն անձերը որք լրբութեամբ կը խօսին:

— Տիկին...:

— Է՛հ, Տէ՛ր Աստուած, աղաւտ ես, օրիորդ, ինձ մտիկ չընելու և անմիջապէս հեռանալու:

— Նորէն աթուռիս վրան ընկայ:

— Բացատրութիւն մ'ունենալը նախամեծա՛ր կ'ընարես...: Շատ աղէկ...: Ատի գիս կ'ստիպէ յիշատակներուս սկիւպէն խօսելու: Ծննդեանդ հետեւեալ օրն մկրտութեան աւազանին վրայ բռնեցի քեզի: Օժիտ մը ձգուեցաւ իզմէն որորանիդ մէջ...: Ինչպէս կը տեսնես, կնքամայրի պարտուցս մէկ մասը կանխիկ կը վատարէի: Երբ երիտասարդուհի մ'եղար, սրտիս դիմեցիր, և սիրտս քեզի ընդունեց:

— Իրաւ է, տիկին...: Ո՛հ, իրաւ է, զոչեցի հեծկլաւանքով. բարեսիրտ և վեհանձն եղաք. մայրի մը գիրկն աւելի կաթագին սէր չէի կրնար գտնել:

Տիկին Տը Սէնթ-Էվըրմօն ցուրտ կերպով մը խօսքս ընդմիջելով, շարայարեց.

— Հոս զգայնութիւն ցոյց տալ չիմ ուզեր, օրիորդ...: Բոլորովին անօգուտ է այն ճշմարիտ կամ կեղծ արտասուքը զոր կը թափես: Հաղիւ վեց շաբաթէ 'ի վեր տունիս մէջ կը բնակէիր, և ահա ամենածանր թշնամանքով վարձատրեցիր բարեգործութիւններս: Իզմէն ընդունուած մուրացիկ աղջիկ մը բռնութեամբ ընտանեացս մէջ մտնել ու հարստութիւնս և անունս յափշտակել քուզէր...: Լու՛է՛: Պատանութիւնդ չքմեղութեան պատճառ մը չէր ամենեկին...: Մարդրիտին բերնէն առնուած վկայութիւնները հասկցուցին ինձ թէ որքան նենգութիւն ունէիր: Սակայն

առերեւոյթ խառութեանն ներքե սիրոյ ճաշորդ մը. կը պահուէր տախտակն : Կը պարտաւորէի զանքէն աղատելու քեզի երբ զայր թակելի փախուսող լսեցի : Յուսահատ հայր մ'եկաւ ըսաւ ինձ թէ իր զաւակը կորսուած էր . . . քեզմէն կորսուած էր : Տէպարօ նախապահը վշտամահ մնաւ, օրիորդ . . . : Հիմա կը հասկընան խառութեանցս պայծառը . կը հասկնան տրհամբոյժութեանս պատճառը :

— Թողութիւն չնորհէ, կնքամայր իմ, թողութիւն :

— Նորէն կ'ըսեմ, թող արտասուք, և այդ ողբերգային ձեւերէն ետ կեցիր : Սիրտս մարած է . կը պարտաւորեմ ըսել թէ զիս անզղայ ընելու քիչ չնպաստեցիր դուն ալ : Այս բռնիս մէջ միջ նետեց խռովութիւնը և պառակտումը : Բարեկամ մը մեքայած էր ինձ . . . երսո՛ւն տարուան բարեկամ մը , , և զիբը տունդ քաշեցիր . չվախցաւ կողմի բռնելու, և անմիջապէս մըր յարաբերութիւնը դադրեցուցի : Այն ակումբներուն մէջ, ուր կը յաճախես, օրիորդ, կարելի է որ ինչ ինչ ննդալի ակնարկութիւններ փսփսացին քեզ զիս Գ. Վիլարսոյին հետ կապող բարեկամութեան մասին : Կը պարտաւորիս հասկնալ թէ այդ մասին կարծիքներուդ կարեւորութիւն չեմ տար . . . : Իզմէն յարգուող անձերուն միայն իրենց այս մասին սխալիլը կ'իմացնեմ :

— Ո՛հ, անպութ էք, Թոկիին . . . անպութ և շարտախորտ :

— Չարասիրտ . . . ներելի էր ինձ շարտախորտ ըլլալ այն անձանց դէմ որք կեանքս թունաւորեցին . . . քեզի դէմ որ ամենէն առաջ ինձ ճանչել տո՛րի վիշտը . . . բայց ես արդար եմ միայն . . . : Կ'ըսես թէ կը զղջամ . դժոխար է հատալս : Ատոր տակը զայրոյթ կամ քմահաճութիւն կայ . . . : Վերջապէս եմ թաղրեմ թէ ճշմարիտ է զիղջ . . . : Չհաճին ըսելու ինձ թէ ոսկէ կ'առնուս անպատիւ աղջկան մ'աշխարհիս առջև . վերականգնիլը : Ծնողք կրնան ընդունիլ իրենց մօտը այն դատապարտութենէն որ յանցաւորը կը պատժէ : Նրբ կին մը կը կրէ այն աղաղ, զոր դու ընդունած ես, օրիորդ, այդ կինը ճակատը կ'զբօղէ և սպաղղեստ կ'ապաշխարէ : Տեղդ քոյրերուդ միջեւ չէ :

հայրական տունը չկրճար սպասարարել քեզի : Վստճն է պատասպարանդ . . . . Մառքընէն մէկ խցիկը միայն կրնայ բաղուիլ քեզի համար . . . և կարծեմ թէ Պ. Տը Բիշլէէյին կարծիքն այս է :

— Կարախոյին կարծիքը . . . ինչ ըսել կ'ուզէք, գոչեցի ա՛յնթով և զարհուրանքով բոլորովին մոլեցնամ :

— Մայրք արդէն որոշած էր շնչոտնիլ առաջարկութիւնները երբ թեմին եպիսկոպոսն անոր իմաց տուաւ թէ Բարիլին մեկնիլդ արդիւլելու համար միջոցներ չ'ի գործ դրուած են : Եթէ պատահէր այս միջոցները դերեւելդ, խրատ կը արուէր ընտանեացդ որ հակառակի Շալսի մէջ առանձնապէս բնակելու նպատակներուդ : Եպիսկոպոսին կողմէն բռնուած այսպիսի տարօրինակ ընթացքի մը պատճառն անշուշտ պաշտօնէին մէկ զաւտուի ծանուցումն է . . . . Կարախնալը, կ'ըսուի, փրկութեանդ շատ հոգ կը տանին օրիորդ :

— Բ' Աստուած իմ, Աստուած իմ, գոչեցի՝ յուսահատութեամբ ճակատիս զարնելով :

Այն ատեն ամեն բան կը հասկնայի :

Միտքս եկան լրաններն որք Պիւլմանը վախցնել ուղիւ էին : Յիշեցի նաև ուղեւորութիւն մը զոր նօտարս հիւանդութեանս առաջին օրերն ինձ ըրած էր և որու միջոցին շփոթուելով և թոթովելով լաւ մարդը յաջողած էր զօրութեամբ հասնիցնելու ինձ թէ խորհրդաւոր հրաման մը գինքը կ'արգիլէր տունս ծախելու :

Յայտնապէս Բիշլէէյին թեւը կ'առաջնորդէր այս պատճառութեանց :

Վշտին և անկարողութեան ներքեւ ձգմուած էի :

— Անօգուտ է իրկարել այս տեսութիւնը, շարայարեց կոմսուհին, սաք ելնելով և անարդու կերպարանով մը զուրը ցուցնելով :

Այս նոր նախատինքին վրայ արիւնս և բարկութիւնս երեսս ելաւ :

— Չէ, տիկին, պիտի չեղնեմ յորուս : Քեզ ըսելու բան մը կը թայ ինձ . . . . Զիս այսպէս լուրջունելով անարժան գործ մը

րրիր. յուսահատութեան փոխեցիր զովելի զգացումներ որք ինձ
 զէպ 'ի քեզ առաջնորդեր էին: Պարելի է սր զիս արհամարհե-
 լու իրաւունք ունենաս... Հոգս անգամ չէ, քանի որ քեզի
 ատելո՛ւ իրաւունքը կը տաս ինձ...: Ո՛հ, կանչէ՛ ծառաներդ,
 անոնց առջեւ պիտի խօսիմ...: Եկեր էի՝ յանցաւոր՝ այլ զգջա-
 լով զթութիւնդ հայցելու համար, և բիւր արհամարհանք թա-
 փեցիր վրաս: Անպաշտպան էի ոտքիդ առջեւ, և հաճեցար վատա-
 րէն նախատել զիս...: Այո՛, տիկին, այդ ընթացք ժառ է,
 կը լսես, վա՛տ է, և այդ վատութենէն ես կ'ամշնայի, ե՛ս ար-
 ազնուական տիկին մը չեմ և զինանշան չունիմ ամենին:

Յանդդութենէս ափ 'ի բերան մտց շուարելով, և առանց
 ժամանակ տալու իրեն որ խօսք մ'արտաբերէ, շարայտեցի.

— Եղբայրս Էօթթաշ՝ հոս է, տիկին... պիտի տեսնեմ զինքը
 և թէ նաև դուն չուզես, և թէ նաև աշխարհ համայն չուզէ տեսնելս:

— Ինչո՞ւ չէ, կրկնեց կոմսուհին, քիչ մ'իր զարմացումէն
 սթափելով, երբէք, օրիորդ, քեզի ընտանեացդ անդամներէն զա-
 տելու կամք կամ իշխանութիւն չունեցայ: Մօրդ որոշումն առանց
 իմ կամքի եղաւ: Ար հասնիմ այս որոշումը... վա՛տ զի այս-
 պէս վը պահանջեն անձնական համոզումներս... և ասկից 'ի
 դատ քեզ ծառայելու և հաճելի ըլլալու համար կարտիալին
 քարկութեան ենթարկուելու շատ քիչ յօժարութիւն ունիմ: Ան-
 րկակայեմ թէ ահա խօսքի հանդարտ և բարեմէ դարձածներ
 են ասոնք...: Այլ զիս պիտի չամբաստանես ըսելով թէ աստի-
 ճանիս և տոհմս անարժան խօսքեր կը խօսիմ: Ընորհակալ եմ
 կողաաբար զիս կարդի հրաիրելուդ համար...: Երբ դատ մը
 օդտակար է, պէտք է ոչ այնքան նկատել որմէ արտելը որքան
 այն օդուտը որ կրնայ քաղուիլ այն դասէն:

— Լաւ, տիկին... հարկ չկայ այդ ցուրտ հեղնութեանդ Ե
 Աիրող մարմն է, ըսիր: Լաւ, բայց իմ սիրտս մարած չէ, կոմ-
 սուհի... և փառք կը համարիմ ինձ մեռած սիրտ չունենալս...
 և՛ զիտես որ՝ քեզի պէտ արժանապատիւ և առաքինի մարմա-
 րեայ արձանէ մը քիչ մ'աւելի կը յարկեմ ինքզինքս:

— Լիբբ :

— Տէ՛, տիկին , աէ՛ , գողուէ՛ բարկութիւնդ , սանձը քակէ՛ . . . : Չաեսնես որ արիւնն երակներուս մէջ եռեցի կ'ենէ . . . : Երջանիկ կ'ըլլայի գայթակղութենէ մը , հազար հողիի առջև կ'ուզէի բարձրաձայն ըսել թէ ինչ կարծիք ունիմ քու վրայ : Դէպ 'ի կոմսուհին վազեր էի , և ներա թեւ կը ցնցէի ուժ-գնակի : Ա՛լ ինքզինքիս տէրը չէի :

— Տէ՛ր Աստուած , զարկ ինձ , օրիորդ . ինքզինքս չպիտի պաշտպանեմ , կը հաւատեմ քեզ թէ չպիտի պաշտպանեմ ե-թէ ոչ ուրիշ բանի գէթ այս լիանկադին կէտն ալ սիրելի պատ-մութեանդ վրայ բարդելու համար :

Պահ մը թուեցաւ ինձ թէ խե կը դառնամ այս մշտնջենական հեղեղութեան և նայուածքին , ժողովին աւայնին այս անընդհատ նախատանայ պատճառաւ :

— Եղբայրդ կ'ուզես , շարայարեց կոմսուհին . իրօք վերնա-յարկը պզտի սենեկի մը մէջ կը բնակի : Շատ արժանիք ունե-ցող , բանիբուն , խոհեմ , պատուոյ կէտին շատ դիւրագրգիռ ե-րիտասարդ մ'է . . . : Սաստիկ պիտի ուղքուի , օրիորդ , զինքը տեսնելու փոյթէգ :

Տիկին Տը Սէնթ-Էվրման մօտակայ սենեկի մը մէջ մնացած սպասուհին կանչեց :

— Էօսթաշին սենեակն ելիր , ըսաւ , և աղաչէ՛ որ վար իջնէ : Վայրկենէ մ'ետք գեղեցիկ երիտասարդ մը ներս մտաւ . պա-հապան զօրաց յատուկ կապոյտ ներքնազղեստ հալած էր ան :

Վրան վազեցի բոլորովին սարսուռով և թեքուս մէջն առի զինքը՝ գոչելով .

— Եղբայր իմ , եղբայր իմ , տա՛ր զիս ասկից . . . մեռնիլ կը զգամ . . . : Ո՛հ , դուն պիտի չվանես զիս , դուն , Էօսթաշ . . . դո՛ւն զոր այնքան կը սիրէի . . . : Ա՛յո՛ , Մարիսնն եմ . . . ես ինքս եմ , այո՛ . . . ես որ մանկութիւնդ խնամեցի . . . Էօսթաշ , աշերդ մի՛ դարձնե՛ր . . . չկրցան զիս ատել սորվեցնել քեզ :

Եւ ծունկի վրայ կը հեծկլտայի սիրտ յօշելու չափ :

Իօսթաշ վերցուց զիս :

Տեսայ որ յուզուած էր ան . բայց կոմսուհին մէկ նայուածքն անոր երեսը փոխեց : Արտօսը մի կը փողփողէր իր բիրին եզրին վրայ . յանկարծ չորցաւ այս արտօսը :

— Իօսթաշ . . . բարեկամս , եղբայրս . . . դթութիւն :

— Ո՛վ ես , պատասխանեց ինձ , ամենէին բան մը չեմ հասկնար խօսքերէդ :

— Լռէ՛ , լռէ՛ :

— Այո՛ , իրաւ է . . . քոյր մ'ունէի որ ըսած անունդ կը կրէր . քոյր մը զոր կը սիրէի . . . : Մեռաւ ան :

— Չէ՛ , չէ՛ . ես եմ , կ'ըսեմ քեզ :

— Մեռաւ մեր յիշողութեան մէջ . . . : Եթէ դուն այն քոյրն ես զոր մայրս անիծեց , չեմ ուզեր ճանչել քեզ . . . : չեմ ճանչեր քեզի :

Քաջուեցաւ ազատեցաւ այն ջղաձգային փայտմէս որով կը ջանայի կեցնելու զինքը : Դէպ 'ի կոմսուհին գաբձայ . իր գիւղաշունչ հեղնութեան ծիծալը ունէր միշտ :

Աչերուս առջևէն տմայ մ'անցաւ . սրտիս շարժումը կանկ տուա . գետինն ընկնելու մօտ էի . բայց Իօսթաշ անկումս արգիւից և թիկնաթոռի մը վրայ դրաւ զիս : Բոլորովին նուաղեր էի :

Տիկին Տը Սէնթ-Էվրոմօն ելլալորս տանելու պատեհ առիթ մը սեպեց այս նուաղումս :

Երբ սթափեցայ և ուշաբրեցայ , տեսայ որ ապաստահին խնամողը ձգուեր էի :

Երեւոյթով , վհատելով ոտք ելայ . սիրտս յօշուած և հոգիս դառնութեամբ ողողուած էր . ետ հրեցի թևը զոր սպասուհին կ'երկնցնէր զիս բռնելու համար , և մկնեցայ անգիտելի տունէն ուր ներում գտնելու եկեր էի և ուր լոկ նախաախնք գտեր էի :

Պատգարակս փողոցը կրսպասէր :

— Լուվրի պալատը , գոչեցի զիս տանողներուն :

Տասը վայրկեան ետք կարտինալին բնակարանին մէջն էի : Իր պահապանները կը ճանչէին զիս . հրաման տրուած էր որ ինձ թող տրուի անարգել անցնելու :

Մարդ մը գլուխը վեր ըրաւ միջնորմին խորհրդատու դրան մեկուն ետքը: Հանած շուկային վրայ: Բայց գլուխը վեր ընողը Բիլլիէն չէր, այլ իր քարաուղարը:

— Ո՛ւր է տէրը, ըսի Յէն-Սօրլէնին:

— Ի՛նչ. դձն ես, Մարիօն:

— Պատասխանէ՛, դուր է ան . . . կ'ուզեմ հիմակ իսկ խօսիլ հետը:

— Անկարելի է: Կարտինալն իր Ֆլէօրիի ամառատունը գնաց . . . Բողոքովին յուզուած ես, սիրելի օրիորդ . . . ուրեմն դիտեն թէ՛ ինչեր կ'անցնին . . . կ'ուզէին Նորին Բարձրութիւնը մոռցնել . . . կատարելապէ՛ս կանոնաւոր դաւադրութիւն մը: Ու թաղնականներ՝ Կասթօնը իրենց առաջնորդ ունենալով՝ Ֆլէօրի պիտի երթային որսի զօսանք ընելու պատրուակով, այլ իրապէս դաշոյն միանալու համար: Շալէ, հանգերձարանին մօտ տեսուչն այս դէպքին մէջ վտանգուած է:

Սէն-Սօրլէնին մտիկ կ'ընէի դրեթէ առանց հասկնալու ըսածները:

— Ֆլէօրի, մամուացի, իր ամառատունը . . . ուր է ամառատունը:

— Պօնթէնպլոյի կողմը . . . Բայց ո՛րքան գունատ ես, Մարիօն: Մտքէս չէր անցնել թէ՛ այդ քան սաստիկ համակրութիւն ունիս կարտինալին վրայ: Այս գիշեր պիտի գայ . . . հանդիստ եղիր . . . սպաննութիւնը արգիլելու համար ամեն միջոցներն ի դարձ դրուած են:

— Աւելի՛ գէշ, գոչեցի:

— Լռէ՛ . . . Խե՛ւ ես . . . երեսօնին նայելով կը սխալիմ այցելութեանդ պատճառին նկատմամբ:

— Բիշլիէօ երկդիմութեան հրէշ մ'է: Եկայ իր երեսին ըսելու ասի:

— Վայ ինձ . . . բայց չլռես, սիրելիդ իմ: պատերը մեզի կը դիտեն դաղտնի: Շատ անհանգիստ եմ խոսստովանութիւններդ լսելովս . . . Կ'ուզեմ շրջան մ'առնուլ Աբդալախան հրակալարակին վրայ:

— Չէ, պարոն, չէ... պիտի տպասեմ քանի որ պիտի գայ:

— Աստուած վկայ, Մարիօն, խելքդ գլուխդ չէ...: Եկ՛ւր, ցած ձայնով խօսինք. և՛ եթէ դուն քեզի համար վախ չունիս ամենէին, գէթ խորհէ՛ որ կրնաս զիս վառնգել: Ի՛նչ, եկար կռիւ ընելու կարտինալին հետ... այսօր... երբ ան մահահրաւէր թակարդէ մը կ'ազատի, և երբ միայն մէկ փափաք, միայն մէկ խորհուրդ ունի, այսինքն դատադրութեան ամեն կողմը քննել և գոցել ախ ծակերը որոնցմէ միզասկից մը կրնայ փախչիլ: Ո՛ւր է քու սովորական ճարտարամտութիւնդ: Նորին Բարձրութիւնը քեզի ուղղակի Ապաշտօնէջէրս վանքը կամ Պառթիլ կը դրկէ, ենթադրելով անգամ թէ հաղար անգամ իրաւունք ունենաս յանդիմանութեանցդ մէջ: Խօսք հառիցիւր, եկ՛ւր ուրիշ տեղ վիճինք այդ բանին վրա, և նուազ վառնգաւոր տեղ մը ընտրենք...: Կտրքդ վայրն է:

— Ո՛չ, ըսի:

— Ուրեմն այդ հասարակ կնիկի հազուադասով և հետի՛ եկար: Խելքդ գլուխդ չէ, յայտնի բան է...: Պիտի կրնամ արգիլել քեզի տխմարութիւն մ'ընելէ:

Չիս քչեց տարաւ առանց միծ գծաւարութեան:

Ստատիկ զայրումիս հակառակ անոր պատճառաբանութեանց ճշդութիւնը կրգգայի, և կըսկսէի հասկնալ թէ ինծի համար շատ բարեբաղդութիւն մ'էր կարտինալին չճանդիպած ըլլալս:

Պատդարակիս մէջ քովս նստաւ Սէն-Յօրլէն: Լուրճին մինչև Տէ Թուրնել փողոցն երթալս լալով և հեծկտալով պտտմացի անոր ամեն խորհուրդներս:

Երբ տունս հասայ, տակաւին դառնութեամբ կը լայի:

Երկար ատեն անբարբառ կեցաւ Սէն-Յօրլէն՝ թողլով որ անցնի այս վիշտը, և զիս քաջ ճանչելուն շնորհիւ զիտնալով թէ այս պարագային մէջ ի՛նչ թելեր պէտք էր թնտաղնել:

— Մարիօն, ըսաւ, կը ներեմ ինձ որ անկեղծութեամբ խօսիմ... Լաւ, այս ամեն բաները խելքի մաքի դէմ են: Նենդութենէն ի՛ր զատ ի՛նչ կը յուսայի երբէք կարտինալին: Անոր

յնաւորութիւնը ճշգրտագէտ շնկարագրեցի՝ քեզ : Եւ որովհետեւ ար-
ժանապատիւ տէրս կը պտնես այնպէս ինչպէս որ եղած է միշտ ,
այսինքն հաւատարիմ իր նենգալի և խարերայ բնութեան , կը
սրտմտիս , բռնութենէն խրատ կ'ոգես , և կը վազես առ ոչինչ
համարելու մարդ մ'որ մէկ շունչով կրնայ չիք ընել քեզի . . . :
Խենդութիւն է ասի , խեղճ Մարիօնս , պարզապէս խենդութիւն
է . . . : Ասկից 'ի զատ ուսկէ՞ առիտ այդ զղջումք գեղեցիկ խոր-
հաւրաները : Ա՛ռգէի ճանչել այն ջերմութեայ անձը որուն մեղ-
քերդ խոտովանեցար , և միտք դրաւ այդ ինչ մը ծաղրելի նպա-
տակները և այլանդակ որոշումները : Արճող տանկը զիս , եթէ
այդ անձը յիմարանոցը չըրկէի ցկեանս հո՞ն մնայի . . . :
. . . Ուրիշ բան է , եթէ՝ առանց ուրիշին օրնութեան և միայն
խելքի քեզ փնջայդ բանը . . . : ասի ալ շատ կարելի բան է . . .
. . . Քամածին հաճոյից ամեն տեսակներն աղւսը կնկան մ'ուղեղին
մէջ կը դառնան :

Պատասխան չտուի քարտուղարին :

Բայց նշմարեց այս խօսքերուն ազդեցութիւնը , վասն զի մի և
նոյն թեթեւութեան ձևով մը կրկնեց .

— Օղջան , և ինչո՞ւ համար , եթէ կը հաճիս , Մարիօն : Ի-
րաւ կ'ըսեմ թէ անհատալի տուապիւ մը կը դառնայ այդ բա-
նը : Յէ՛ , ըսէ նայիմ , ինչո՞ւ համար կը զղջաս , վասն զի գեղե-
ցիկ ես . . . : վասն զի ուրիշ կանանց նախանձը կը շարժես , որոնց
մէջն է նաեւ Տը Սէնթ-Էմիլիոն դքսուհին , որ Եգիպտոսի հին
մոմիայի և հետաքրքրական հնութեան վիճակը կը մտնէ : Վայր-
կեան մը փոխ տուր այդ կնկան սև աչերդ , ե՛ւ այդ երկնային մա-
ղերդ , ե՛ւ այդ այտերուդ վարդերը , ե՛ւ մպիտիդ հրապոյրը , ե՛ւ
այդ սպիտակ ձեռքը , ե՛ւ այդ քնքոյշ ոտներդ , ե՛ւ այդ ոլիմ-
պիական հասակդ , և ահա պիտի տեսնես որ անվերջանալի նե-
րողամտութիւն ցոյց պիտի տայ ան . . . : Ե՛հ , սիրելիք իմ , Է-
թէ ամեն մարդկային տիմարութեանց հաշիւը բռնես , շատ զործ
պիտի ունենաս , և դարձեալ վիշտերուդ ծայրը չն'ս հասած . . .
. . . Խաչոր հետաքրքրական է պատմութիւնը , և խնդուկ կը բե-

րես այդ հասակիդ մէջ և յաջողութիւններէդ ետք Համբաներ երթալ և հոն իմադուիլ ուղեւորդ։ Աստուած վկայ, եթէ ըսկ աշխատիս այդպիսի փորձի մը մէջ յաղթուելու, պիտեւ տեսնես թէ ինչ կը պատահի։

— Ի՞նչ պիտի պատահի, պարոն, հարցոցի։

— Հա՛, հա՛ . . . կ'աւելս գիտնալ։ Լա՛ւ, ուրեմն մեկնէ՛, Մարիօն, անմիջապէս պալատը և քաղաքը ոտք կը հանեմ, և սիրուէա հրապոյրներդ պաշտօններուն բոլորը ետէդ կը զրկեմ որ քեզի հաշածն։ Այլքանը բաւական է՝ ըսելու համար թէ շատուոր պիտի ըլլայ բանակը։ Ընդհանուր զօրապետ կ'անուանեմ ինքզինքս, զինուորներս առաջ կը նետեմ, յարձակումով Հալոնի կը տիրեմ, կը բռնապատեմ քեզի գեղեցիկութեան դահլիճ վրայ նորէն նստելու։ Կա՛հ որ այսպէս չըքսմիր . . . չէ՛։ Աստուած վկայ, չէ՛ . . . ոչ ոք պիտի համբերէ այդ գահանկութեան, ո՛չ ոք։

Անառակութեան կեանքս քատագովելու համար անոր այս արեւտալի պաշապանութեան խնդրուն վրայ ժպտիլս տեսաւ և եռանդոտ զուարթութեամբ մը կրկնեց։

— Կարտինա՛լը, բայց, սիրելիք իմ, Ռիշլիէօ նպատակներուդ հակառակելով իր կենացը լաւադոյն և հանձարեղապէս զործը բրնձ եղաւ . . . : Կարտինա՛լը, բայց այս պարագային մէջ կը յարլիմ զինքը, բայց իր ձեռները սղոնելու պատրաստեմ . . . : Հա՛, հա՛, ի՞նչ ալ որ քան է Համբանի այդ եպիսկոպոսը իր կնոսրային նպատակներուն յաջողութեան համար աշխատեցուցած ըլլալը։ Ինչպէս Ռիշլիէօյի համը հոտը կայ այս բանին մէջ . . . : Ինչո՞ւ եպիսկոպոս . . . : Հա՛, հա՛, հա՛։

Մէն-Սօրլէն արտասաքը գալու չափ կը խնդար։

Բա՛րէ, չուշացայ իր օրինակին հետեւելու. անհեղեղ միտքս արդէն մոռցած էր վիշտերը և յուսահատութիւնը։

— Ալէ՛կ, շատ աղէկ, Մարիօն, ահա հիմակ բուն Մարիօնը կը տեսնեմ, և՛ ապահով եմ թէ՛ ահա պատրաստ ես բոլոր Բշնամիներէդ վրէժ լուծելու։ Այա՛, եթէ խրատներուս կը հե-

տեխա՝ պաշտօնեայն պիտի պատժես իր ծաղրելի պահանջումներուն համար, իր մօրուքին առջև մեք ամենէն շքեղ և փառաւոր աղնուականաց սիրանուէր մեծարանքը ընդունելով։ Պիտի չհամարձակի քեզի հալածելու, վասն զի այսպէս դուն ալ քու արքունիքդ, պալատականներդ ինեցած պիտի ըլլաս, և քեզ ծառայող բոլոր ասպետներդ սպարաւոր պիտի ըլլան անոր դէմ։ Վաղելու եթէ մոռնայ թէ կրնաս իր հետեւ իբր իշխանութիւն ընդ իշխանութեան վարուիլ։

— Այո, գոչցի, վրէժս լուծելու միակ միջոցն ատի՛ է։

— Վաղուանէն, այծօրուանէն իսկ, Մարիօն, ծայրայեղ կնանք մը վարեւ կ'սկսէի, եթէ տեղդ ըլլայի։ Հարստութիւնս քուկդ է. իբր քոյդ քնչ կ'ուզես ըրէ։ Միայն թէ կարտինալին պատճառաւ կրցածիս չափ պիտի պահօրմ պալատականներուդ խումբին մէջ տեղը... շատ երջանիկ ըլլալով եթէ թափուհին երբեմնակի զեջանի անոնց մէջ զիս փնտռելու և ինձ ծայր Մ'ուղդէլու։

Սէն-Սօրլէն ծուկիս առջև ծռուած կ'ըսէր այս խօսքերը։

— Ա՛խ, քարեկամ, ինչո՞ւ այդպիսի գաղափարներու վերածես զիս։ Եր կարծես թէ նորէն երջանիկ պիտի ընես զիս։

— Այո, Մարիօն... երանութիւնն եթէ սիրոյ մէջ չէ բուրրովին, վրիժառութեան մէջն է ամբողջապէս... և պատժուողը միայն կարտինալը պիտի չըլլայ։

— Իրա՞ ըսիր, քարեկամ, իրա՞ ըսիր։

— Մի ներքեր բնաւ այն անտիտական պաշտօնէին, որ յանգզնեցաւ հոս իսկ դալու, աչքունքով խաղալու և քեզ ընելու այն ամենածանր նախատինքը, որմէ կրնայ տրանջալ զգայուն կին մը։

— Նինօն Տը Լանգլօ... Թո՛ղ սարսափի։

— Իր բոլոր սիրօղները գրաւէ, փառակառքիդ (char) լծէ զանոնք։

— Բո՛լորն ալ։

— Հապա տիկին Տը Սէնթ-Էվրմօն, հապա այդ գրեթէ վաթսուսամեայ սիւմ'դլան... որ կարծեց թէ մեղսյի բերաւ քեզի և

վանքին դատապարտեց, պէտք է որ փախաւորուիլդ, պաշտօնիլդ տեսնէ, ամենուն բերնէն խելանութեանդ և գեղեցկութեանդ զովեաւոր լսէ. պէտք է որ յաջողութիւններէդ շփոթի շլմորի. պէտք է որ սաստիկ բարկանայ քեզի համար եղած պատիւներէն, կատղի՛ և սատկի՛ զայրոյթէն :

Թերեզան կանչեցի :

— Յարգուգնորդս, աղամանգներս, ծաղիկներս . . . ըսէ որ շքեղ ճաշ մը պատրաստուի. Արքայական հրապարտէին վրայ բարեկամներ պիտի գտնեմ. . . պիտի հրաւիրեմ, այո՛, բոլորն ալ պիտի հրաւիրեմ. . . : Օ՛ն, Սէն—Սօրլէն, հրաման տուր որ տունս բերուին Էրըրնէյի շիշերդ. կ'ուզեմ այդ փրփրուն և տրախտիթ գինիին համը առնուլ. . . : Այսուհետեւ բոլոր օրերս սօնախմբութեանց օրեր պիտի ըլլան. . . : Ա՛հ, կոմսուհի, կոմսուհի, կամքիդ հակառակ, մօրս կամքին հակառակ, եղբորս կամքին հակառակ գեղեցիկ պիտի ըլլամ, յաղթող պիտի ըլլամ, և պիտի ըլլամ նաև. . . : Չէ՛, երջանիկ պիտի չըլլամ :

Կիզղական արտօսք մ'ընկաւ աչքէս :

ԾԱՍՆ ԵՐՐՈՐԴ

Ա.

Այն ժամանակ Բարիզ Թէոփրաստ Բընտտօ անունով բժիշկ մը ունէր որ միւս բժիշկներուն և դեղավաճառներուն յուսահատութիւն կը տար։ Իր դրութեամբը կրնայիր տնկել արեւելեան կակժիրակը (սինեմէքի), խաւարծիլը (րէվէնտ), ամեն հնարաւոր դեղերը և ուրիշ-ոչիւրիքն անգամ, որ հրաշալի և բուժողովին նոր գիւտ էր։

Տօղթօրը նշմարած էր թէ բարոյականը ֆիզիկականին վրայ ազդեցութիւն ունի։

Համոզուած էր թէ ամենէն ծանր հիւանդութիւնը կը պարտաւորէր ընկճիլ մաքի զուարթութենէն, և թէ հոգւոյն բարեկեցութիւնը մարմնոյն բարեկեցութիւնը կը բերէր շուտով։

Այս սկիզբներն իր առողջարար դրութեան հիմն եղան։ Այս դրութիւնը նախ գործադրելու համար սկսաւ ամեն կողմէ զուարճալի լուրերը, զայլթակղելի մանր վէպերը, ոմանց հանճարաբանութիւնները և ոմանց միամտութիւնները ժողովել։ Ամեն առտու առջի օրուան դէպքերու պզտի ժամանակադրութիւն մ'ունէր, զոր ինք կը զարգարէր, կը կարգադրէր, կ'ընդարձակէր և իր հիւանդներուն կը պատմէր անոնց երակը քննելով և լեզուն դուրս հանել տալով հանդերձ։

Թէոփրաստ կծու և չարամիտ էր. ամենէն պարզ բաներուն այլանգակ և ծիծաղաշարժ դարձուած մը կը տար։ Իր հիւանդներն անոր խօսքերը լսելով իրենց ցաւերը կը մոռնային։

Քահճահոյ մը կ'առողջէր հիւանդները :

Եյս դարմանն անբաւ հռչակ մ'առաւ :

Տօգթօրն իր արհեստակիցներուն բոլոր յաճախորդները գրգռեց, և ալ անկարելի եղաւ իրեն ամեն հիւանդներուն հասնիլ : Բայց որովհետեւ հնարագիտ հանճար ունէր, ամեն մարդ գոհ ընելու և յոյնութիւն տուող երթեկութիւններէ ինքզինքը ազատելու միջոցը գտաւ : Հիւանդները իր խօցին մէջէն դարմանեց, և հիւանդները կ'առողջանային միշտ :

Արդ Թէոփրաստ յետադայ կերպով տրամաբանած էր .

« — Այս մարդիկ խնդալէ կը ճայթին, երբ իրենց հետը կը խօսիմ . . . Թղթակցութեամբ չեմ կրնար ճայթելու չափ խնդարները զանոնք » :

Եւ տհա տտօր վրայ միւր մարդը սկսաւ դրել իր մանր պատմութիւնները և պահարանի մէջ գնելով իր յաճախորդներուն տունները դրկել :

Արդեացո՛ւս զարմանք խոստա՛ծ դարմանին արգիւնքը կ'ունենար : Թիրախ հրաշք մ'էր այս բանը :

Երբ հետաքրքրական էին Թէոփրաստի պատմութիւնները, հինգ կամ վեց օր տեւել կը տար անոնց, այսինքն ամենը մէկ շէր պատմիր և հիւանդին հետաքրքրութիւնը կը գրգռէր :

Հիւանդները պատմութեան շարունակութիւնը չձգնչաժ մնանէ կըզգուշանային :

Միւս բժիշկներն ուզեցին իրենց արհեստակցին օրինակին հետեւիլ . բայց անոր խելքը չունէին : Հիւանդները մօտիկ կ'ընէին, կը յօրանէին և կը մնոնէին :

Ընծօտօ գրելէ ձանձրացաւ, զուտի ապեց իր պատմութիւնները :

Տպումէն հետեւեցաւ աւիւն մը զոր անկարելի է նկարագրել : Տենգ չունեցողներն անդամ դեղը առնուլ կ'աղէին : Առտա տրթըննալով կ'ընդունէին իրենց պղտի Թերթը որ կսկծալի կատակներով, աղբու չարամտութիւններով և աղոր գայթակղութիւններով լի էր : Արդալով կը խնդային, քրքիջներ կ'արձակէին, և մինչև գիշեր ողիղ դատողութիւն կըստանային :

Բոլոր Բարիք կարծես հմայապէս աղէկ կ'երթար :

Հաս վեհերոտ անձեր կը կարծէին թէ պէտք էր անմիջական միջոցներ ձեռք առնուլ մարդկային սեռի աճումին ընդդիմութիւն ընելու համար : Թեոփրաստին զիտին շնորհիւ մահերը կը ետադէին : անհրաժեշտ է , կ'ըսէին այն անձերը , այս նուազումին համեմատութեամբ ծնունդներու թիւը նուազել որպէս զի Թրանսայի բնակիչները չափէն աւելի չշատնան :

Սակայն հարկ եղաւ այս ծայրայեղ միջոցին դիմելու :

Բժշկին թերթն այս աշխարհի լուսադոյն բաներուն վիճակը ունեցաւ : Բրիչին մասնակցութեամբն է խառնուրդովք խանդարեցաւ այն :

Թեոփրաստ չկրցաւ դիմադրել յաջողութենէ հետեող զգլխու մին , փառասիրութիւնն անոր ուղեղէն սկսաւ երթեկել : Հաս մարդիկ , որք անոր կծու խանդը չունէին ամենէին , յօգուածներ դրկեցին և ստակ վճարեցին անոր որպէս զի տպուին : Թեոփրաստ իր թերթը ընդարձակեց , արքունեաց շաղակրատութիւնները ընդունեցաւ , և շատ պատիւ սեպեց իրեն ընդունիլ քանի մը յօգուածներ զոր Լուի ԺԳ ինքն անձամբ շարագրելով զեջաւ դրկելու անոր :

Այն օրէն սկսելով ձանձրոյթը սպրդեցաւ թերթին մէջ :

Քաղաքականութիւնը պարսառաբանութիւնը տապալեց , չարասրտութիւնը հանձարամտութեան յաջորդեց . հիւանդները կը յօրանջէին , ալ չէին առողջանար , և բացարձակապէս կը մեռնէին ինչպէս զիտէն առաջ :

Սակայն հիմա բժիշկներն և դեղավաճառներն աւելի աղէկ կ'երթային :

Թեոփրաստին լրագիրը Կաշէմ Տը Ֆրանս անուանեցաւ , ամեն համաստութիւն մոռցաւ , կարտինալը և ործացուցիչ գիւնին գովելու աստիճան նուաստացաւ :

Ար հասնիմ կենացս մէկ կերպարանին որուն նկարագրութիւնը շատ դժուարին է : Գրիչս կանկ կ'առնու , և կը վախճամ թէ անձնասիրութեան և թէ ընթերցողին փափկութեան համար : Հոս

յանցանքներն մեղմելու ալ քաջասրտութիւն չեմ զգար . բայց նաեւ չեմ ուզեր որ ծածկել զանոնք և որ ալ ստախօսութեան դիմել :

Քանի որ խոստովանանքս կը գրեմ, անթերի պիտի ըլլայ այն :

Արդ եկաւ առիթն ուրիշին թողլու որ իմ տեղս խօսի այս խոստովանութեան գրքիս քանի մ'երեսներուն մէջ, և ես լռելու հրաման կ'ուզեմ :

Ընտօային թերթը Կոչիլի Տը Ֆրանս փառաւոր անունը կրելէ առաջ Բեվէյ-Մալիէն (Ջարթուցիչ-Ժամացոյց) կ'անուանէր :

Ուստի Բեվէյ-Մալիէնը պիտի տայ արդ բազմաթիւ մանր պարագաներ, որոնց ճշդութիւնը խոստովանելու կը պարտաւորիմ, բաժնէ :

Մեռնելէս ետք այս յիշագրութիւններս տպել ուզող գրաւոր ճառին այժմէն հրաման կը տամ պատուելու այլաբանութեան վարագոյրը, որով լրագրապետը խոհեմութեամբ կը ծածկէր իր յօդուածները, նաեւ ամբողջօրէն տառադրելու այն անունները որք ընագրին մէջ շինծու կերպով կամ սկզբնատառերով նշանակուած են :

Բաբիշ, Կեդրեմբեր 19

«Մեծ լուր : Խարիթեանց քոյրերուն անդրանիկը գիտաւորութիւն ունի, ըսեր էինք, դաւառն երթալու և ապաշխարելու . բայց չգնաց :

Օրիորդ Տըլօրմ երէկ իրիկուն Արքայական հրապարակին վրայ շքեղաբար ժուռ կը դար :

Երսուն կամ քառսունի չափ ոսկեթեւ թիթեռներ անոր հրապոյրներուն բոլորտիքը կը թևարկէին :

Լուռ թիւն, և զգուշանանք որ կարտինալը չլսէ :

Բանահիւս մը կայ որ յարձակումով տիրելու կը պատրաստուի Տիւրնց . չտիրնց . . . զայէք որ տեսնէք :

Գեղուհին՝ երբ մութը կը տիրէ՝ ժուռ կը գայ շքեղ կառքով մ'որուն վեցը ճերմակ ձի լծուած է, և որուն բոլորտիքը քոսն շահակիր և ձիաւոր սպասաւորներ կան :

Այս կառքին Սէն-Թոմա-Տիւ-Լուվրը փողոցէն անցնիլը տեսանք :

Ամեն մարդ պատուհանը կ'ենէր :

Տը Սէնթ-Էվրմոն կոմսուհին ևս պատուհանն ելաւ, և օրիորդ Տըլօրմ իր կնքամայրը բարեկեց արհամարհական և պաշտպանական պզտի կերպով մը :

Ազնուական կինը կատղած էր :

— Իրաւո՛ւնք ունէր կատղելու :

Բայց ո՞վ վճարեց կառքին ստակը :

Պ. Տէմարէ Տը Սէն-Սօրլէնին հոգաբարձուն կը պնդէ թէ իր տէրը չէ վճարողը :

Ա. Ելի աղէկ չէ՛ր ըլլար որ պատասխանելու համար հարցութիւն սպասէր . . . :

Կան ծառաներ որք անըմբռնելի կերպով անճարա՛կ են :

23 Երգութիւն

« Կամ բանաստեղծը չտիրեց, և կամ շատ շուտ զրկուեցաւ տիրապետութենէն : Տէ Թուրնել փողոցին մէջ շատ ուշ Տը Մարսիլեագ անտիական իշխանը տեսնող կայ . չարախօսները կը պնդեն թէ օրիորդ Տը Լանվլօյին տունէն չէր ելներ : »

8 Կարգութիւն

« Ա՛խ, այս անգամ եռանդն անզո՛ւսպ է . մեր ականջները կը դռնչեն . . . : Ի՞նչ կ'ըսէք Մարիօնին վրայ : Մարիօնը տեսա՞ք : Մարիօնին տունը կ'ընդունուի՞ք :

Անկարելի է քայլ մ'առնուլ առանց հարցումներ լսելու :

Իւրաքանչիւր ոք Մարիօնին վրայ կը խօսի, բոլոր Բարիզ Մարիօնին տունը կ'երթայ :

— Ինձ նայէ՛ . . . :

— Ի՞նչ կայ :

— Գիտես Էմըրին որ թագաւորին արծաթեղինաց դանձապետն է :

- Է՛, Ե՛պրի :
- Ներա համար կը տնանկանայ :
- Որո՞ն համար :
- Մարիօնին համար :
- Իրա՞ն կ'ըսես :
- Իր տօնին օրն Էմիլիի երսուն հազար թալեռի արժողու-
թեամբ զարդ մը տուաւ Մարիօնին :
- Ժանտա՛խտ :
- Գանձը պիտի վճարէ այս ամէն ստանկները :
- Ար կարծես :
- Անշո՛շտ . . . : Բայց ուրիշ բան մ'ալ կայ :
- Ի՞նչ :
- Տը Պըքինկամ դուքսին Մարիօնին տունը մանելը տեսայ :
- Հրա՛ջ մ'է ասի միթէ : Ամէն մարդ կը մանէ հոն :
- Իրա՞ն ըսիր :

15 հոկտեմբեր

«Միլօրան անօրինակ սիրապաշտութիւն մը ցոյց կը տայ Տէ-
Թուրնէլ փողոցին աստուածուհիին : Բայց նէ խափա կը վարուի
անոր դէմ, վասն զի դիտէ թէ Պըքինկամ Լուվրի մէջ մեծանուն
տիկինը կը սիրէ արփօրէն : Այդ մեծանուն տիկնաջ անունը : .
: : Լուութիւն . . . : Գուշակէ, եթէ կրնաս, բայց մի ըսեր այդ
անունը : Թէ ոչ Հաթըլէի բանտին համը կ'առնուս՝ եթէ ռափիկ
ես, Պաթիլլ կը մանես, եթէ ազնուական ես :»

17 հոկտեմբեր

«Պըքինկամ կը պնդէ թէ սուտ են այս ամէն տարաձայնու-
թիւնները, և օրիորդ Տըլօրմ կ'սկսի հաւատալ Պըքինկամին :»

20 հոկտեմբեր

«Արծաթեղինաց գանձապետը տեղէն մեկնեցաւ : Նորէն պիտի
գայ հոն . . . Երբ Միլօրան Մանշի նեղուցէն անցնի :

Երէկ ազնուական Անգլիացին Տը Պուրկօնը թատրոնն եկած
էր և Մարիօնին օթեկին մէջ կը նստէր փառաւորապէս :

Աստուածուհին հնութիւններէն և ճարտարաշէն իրերէն կ'ա-
խորժի :

Միջօրան անոր մէկ սրահը միջնադարեան տեսակ մը պահա-
րանաձև կահերով, կօթեայ թիկնաթոռներով և թանկադին սրբա-
տուփերով զարդարեց :

Մարիօն իր լանջակալը շքեղապէս նկարուն քարով մը կը
կոճկէ . կ'ըսուի թէ Ալեքսի Գօմէնին կիսը կը զործածէր այս
քարը :

Սիրապաշտ դեսպանը վաթսուներկու հազար ֆրանքի գներ է
այս նկարուն քարը :

Ջայն Մարիօնին ղրկեց յետապայ տողերով .

Քանի որ քեզ հաճելի են , դիցուհիս ,
Բիւզանդական հինօրեայ ձեն՝ իր ամեն
խորհրդական նշաններով , փոշոտուած
Սուրբ տուփերով , զգոցներով հնաձև ,
Գիտնաս որ . . . չեմ համարձակիր ըսելու . . .
Բայց թէ աշխարհ իմրս ըլլար համօրէն ,
Քու սորբին-կայսրուհեան բիւր անգամ զայն
Տուողն արդեօք ես կ'ըլլայի առաջին :

Այս տողերն երկու բան կը հաստատեն . նախ թէ Պըքինկամ
քաւական կը յաջողի տաղաչափելու . երկրորդ թէ աակնաւին եր-
ջանիկ չէ : Մէկը կ'առաջարկէ մեզ դրաւ դրուելու թէ միջօրու
պիտի երջանկանայ . անտարակոյս արդիւրեւած է դրաւ դրուելը :

23 Կոնստանթնուպոլիս

«Այս առտու միջօրտը փնտուեցաւ իր ապարանին մէջ , Լու-
վիսին մէջ , թագուհիին ձիշդ պատուհաններուն աակն արեւելեան
պարտիզին նշդարմներու հովանոյներուն ներքեւ , վերջապէս այն
Կամն տեղեքն ուր տոբորաբար կը պնտուի Լան : Սակայն և ոչ ծեղ
մը գտնուեցաւ . . . : Ո՛ր էր ուրեմն :

Մարիօն միայն անհանդստութիւն չունէր :»

10 ԶԵՆԻՏԵՐ

«Իայց ահա գործին հետաքրքրական կէտը .

Լօրտ Պրօքինկամ սուտ կը խօսէր՝ երբ կը հաստատէր թէ սրտին մէջ ուրիշ տրիփ մը չունի : Սիրաբանեց և քծնեցաւ օրիորդ Տըլօրֆին հետ . վասն զի այս գեղանիին դէմքը շատ նմանութիւն ունի այն մեծանուն և աղնուական տիկնոջ հետ , որուն անունը չտալով շատ աղէկ վարուած կ'ըլլաք , եթէ կը գուշակէք ո՛վ ըլլալը :

Մարիօն անմիջապէս նշմարեց այս կէտը :

Տը Պրօքինկամ դուքսը կ'աղաչէր օրիորդը որ հագուի այն մեծանուն և աղնուական տիկնոջ պէս և պատրանքը կարելի եղածին չափ կատարեալ ընելու կերպով հաղուի : Պէտք էր ձեւերուն , դնացքին , խօսուածքին և մինչև իսկ գիշերուան խոյրին , վերջապէս ներաւ ամեն բանին նմանութիւնը ունենալ :

Այս առաջարկութիւնը նուաստութիւն մ'էր օրիորդ Տըլօրֆին համար :

Սրտմտեցաւ նէ . աններելի թուեցաւ իրեն իր գեղեցկութեան դէմ եղած այս թնամանքը : Ուրիշ կնիկի մը տեղը կը ծառայէր . Պրօքինկամին սիրաւէտ խանդն ու եռանդը բացակայ գեղեցկութեան մը կ'ուղղուէին :

Միջօրեային անմիջապէս ճամբայ տրուեցաւ : Յայտնուեցաւ իրեն թէ՛ նէ ուրիշ նմանութեան պատկերը ներկայացնելու համար չեղած է :

Յիրաւի՛ այս Անդլիացիք տարօրինակ դադափարներ ունին :

Իրաւութիւնը տարաձայնեցաւ : Մարիօն՝ բարկութեանը մէջ տանիքներուն վրայ դռնեց , և ըսած խօսքերը բերնէ բերան անցնելով հասան մինչև Լուվրը : Լուի ԺԳ կ'ուզէ օրիորդը տեսնել : Հրաման տրուեցաւ որ օրիորդ Տըլօրմ մանկլաւիկի հագուստով ծպտի և լնդաւորին ներկայանայ այն միջոցին ուր Նորին Վեհափառութիւնը պառկելու կը պատրաստուի :

Այս ներկայումս մանր պարագաները պիտի ստանայք . հա՛րբերութիւն :»

13 Զուգահեռ

«Լուսինի պալատին ժամահարը տասնումէկ կը զարնէ : Լուսինի թիւնքի պատմութեան հազած՝ կը բարեւէ այն ամեն աւագանին որք եկած են արքայական ընկողմանումի առաջին սպառաստութեանց ներկայ գտնուելու, և նուիրակը գուռը բանալով յետադայ սովորական խօսքը կ'ըսէ :

«Շուտ, պարոններ, քաշուցէք :»

Բազմութիւնը կը հեռանայ :

Եր մնան միայն ազնուական սպասաւորներն որք առտու իրաւունք ունին արքային սենեակը մտնելու :

Սենեկապան մը թագաւորը կը սանտրէ : Պաշտօնաւորներն արծաթեայ պնակի մը վրայ դրուած դիշերուան խոյր և թաշկինակներ կը բերեն . ապա մեծ սենեկապանն ալ կը գայ ոսկեղօծ արծաթէ երկու սկաւառակով որոնց մէջ տեղը սեղանի դենջակ մը կայ . միայն մէկ ծայրէն թրջուած :

Թագաւորն երեսը կը լուայ, կը սրբուի, հրամաններ կը տայ անկողինէն ելնելու ժամուան համար, և ամեն մարդու ճամբայ կը տայ, Պելկարտէն և առաջին սենեկապանէն 'ի զատ :

— Է՛, ի՞նչ պիտի ընես, կ'ըսէ Լուսինի թիւնք . մեծ պիտուպետին ցած ձայնով :

— Մանկլաւիկը ձեր հրամանին կ'ապասէ, վէհափառ տէր :

— Գնա՛ դու ինքդ բեր զան :

— Եր հնազանդիմ, կը պատասխանէ Պելկարտ՝ խոնարհելով :

Եւ խօսքի մը դուռէն դուրս կ'ելնէ, երկու նախաօնեակէ կ'անցնի, և կը մտնէ գաղանի փող մը . հոն մէկ ժամէ 'ի վեր արթալով ժուռ կը գայ գեղեցիկ երիտասարդ մը, զոր մեծ աթուպետը կը կարծէ թէ կ'տարցնէ անոր երկու այտերը համբուրելով . . . :

Վասն զի այս գեղեցիկ երիտասարդը գեղանի աղջիկ մ'է, Մարիօնն է .

— Եկուր . . . Թագաւորին պառկելու խուցն առելի տաք է :

— Բարեբաղդութիւն մ'է ատի . բայց Թագաւորն ինչ ի՞նչ րսելէք ունի :

— Մանաւանդ այսպիսի ժամուան մը մէջ, շարայարեց Պելկարոս : Յիրաւի, ասի շատ զարմանալի է : Ձգայարանացս վկայութեանը վրայ անգամ կը տարակուսիմ, և կը հարցնեմ իւրովի թէ կէս գիշերին մօտ Սրբակեացն Լուի սենեակն իրան կը տանիմ իր հպատակուհիներուն ամենէն պաշտելին : Ահա այս պատճառաւ հարկաւորութիւն ունիմ քեզի պահնելու, Մարիօն, որպէս զի համոզուիմ թէ երազ չեմ տեսներ :

— Վերջ տուր խօսքիդ, պարոն :

— Չէ, ստուգիւ . . . սովորութիւններէս շատ դուրս արհեստի մը պատկերով կ'ստիպուիմ. ուրեմն ֆիասիս փոխարէնը ընդունիլս արդարութիւն է . . . : Հանդարտ եղէր, թագաւորն ոչինչ պիտի տեսնէ :

— Բայց անկեղծապէս ըսէ, Պարոն Տը Պելկարոս, կը կարծես թէ թագաւորը կարող է . . . :

— Աղէկ չգիտեմ. ոմանք այն կ'ըսեն, ոմանք ուր կ'ըսեն . . . ճիշդը թերեւս դուն պիտի գիտնաս :

Պելկարոս օրիորդ Տըլօրմը Լուի ԺԳին պառկելու խուցը ներկայեց . . . . .

Ասկից տեւի երկար չափաւ գրենք այս առտու, վասն զի մի թերթին մէջ տեղ չկայ :

14 Նոյեմբեր

«Սենեկապանը՝ սովորութեանը համեմատ դուրս ելաւ՝ սենեկին մէկ անկիւնը սանդաձև ճրագը վառելէն և անկողին վարազոյր ները իջեցնելէն ետք, ուր պահ մ'առաջ մտած էր թագաւորը :

— Դժն ես, մոմաց Լուի ԺԳ, Պելկարոսին ներս մտնելը լսելով :

— Այո, վեհափառ տէր :

— Բերի՛ր այն անձը :

— Ահա հոս է, ըսաւ մեծ ախոռապետը սպասիկ խոնարհական ձև մ'ընելով և դուրս ելնելու համար դէպ ի դուռն ուղիւնելով :

Վարագոյրներուն մին կամաց մը բացուեցաւ :

— Չէ, չէ . . . կեցի՛ր, և աթու մը առւր այս . . . պարնի
. . . : Ներկայութիւնդ աւելորդ չէ :

Վարագոյրը նորէն գոցուեցաւ :

Օրիորդ Տըլօրմ՝ խիստ ազնիւ կերպով մը գէմքը ծռեց քիչ
մը . այս գէմքի ծռութեան մէջ քիչ մը դժգոհութիւն և շատ
անարդանք կար : Իսկ Պելկարտ ոչ այնքան զուարթ երեցաւ՝ տե-
նելով թէ ինչ զարձուած կ'առնէին իրերը . առաւ աթուը և ու-
րիշ մ'ալ առջև բերաւ իրեն համար :

— Պարն, ըսաւ Լուի ԺԳ, կին մը, զոր կը ճանչես, Անգ-
լիոյ դեսպանը ընդունեցաւ իր տունը :

Շինծու մանկլաւիկը գէմքին ծռութիւնը շարունակեց և պա-
տասխան չտուաւ :

— Նորին Վեհափառութիւնը կը զիջանի հարցում ընելու
քեզ, ըսաւ անոր Պելկարտ՝ ժպտելով :

— Ա՛հ . . . շնորհակալ իմ որ հարցուիս կ'իմացնես ինձ,
պատասխանեց գեղանին շատ զայրացած կերպով մը : Ասկայն
բաւական հարկաւոր է թագաւորին գիտնալը թէ . . . :

— Ա՛յլ ես . . . : Հարկ չկայ, պարն : Հաճէ՛ ուղղակի և պար-
զուպէս պատասխանելու . օրիորդ Տըլօրմը կը ճանչեն :

— Ես ինքս եմ, վեհափառ տէր :

— Չգիտեմ և չեմ ուզեր գիտնալ թէ դուն ինքդ ես : Պել-
կարտ հրաման ընդունեցաւ ինձ բերելու մանկլաւիկ մ'որ՝ ապա-
հով եմ թէ՝ շատ կարող է աւելու ինձ այն տեղեկութիւնները
որոնցմէ պէտք ունիմ . . . : Ար հարցնեմ այդ մանկլաւիկին և
կ'աղաչեմ որ պատասխան տայ ինձ :

— Բայց, ըսաւ Մարիան, զայրումն կարմրելով, ոչինչ կը
հաստատէ ինձ թէ թագաւորին մօտիկ ընելու պատիւը ունիմ : Ե-
թէ զիջանէր իր երեսը ցոյց աւելու ինձ . . . :

Վարագոյրներու շարժում մ'եղաւ, բայց այս շարժումին հե-
տեանքն եղաւ վարագոյրները բոլորովին մօտեցնել իրարու :

— Պելկարտ, երբեք ըրէ՛ պարնին թէ թագաւորին առջեւ
կը գտնուի :

— Կ'երդնո՛ւմ հոգւոյս, Աւետարանին, Նախահարցս անուան վրայ :

Եւ երգումը լմնալէն ետք մեծ ախոռապետը իբ շուրթը խօսու քահ քահ մը չձդելու համար :

— Աղէկ, ըսաւ Լուի ԺԳ :

Թագաւորը թեւ վարագոյրներէն դուրս ըրաւ, և իբ արքայական ձեռքին մօտ բազմոցի մը վրան զարկաւ :

— Անօթի՛ ես, պաշտօն, հարցուց մանկլաւիկին . . . . .

Սակայն մեր թերթին փոքրածալութիւնը կըստիպէ միզի ուրիշ օրուան մը թողուլ այս հետաքրքրական և խիստ ճշմարիտ պատմութեան շարունակութիւնը : Կրնայինք ըսել թէ ուսկէ իմացանք այս պատմութիւնը, եթէ սովորութիւն ունենայինք որ և է անձ մը վտանգի ենթարկելու : Բայց իմացնողն ոչ թագաւորը, ոչ մեծ ախոռապետն և ոչ Մարիօնն է :

— Ուրեմն սատանան է իմացնողը, գոչն թերեւս մեր ընթերցողները :

Գուցէ . ատի մեր գիտնալու բանն է : »

16 Երեւի

« Յովազի չորս ահագին ճիրաններէ բռնուած բազմոցին վրայ աակաւին վառող սանդաձև ճրագին լոյսէն՝ կը տեսնուէին պաղ հաւ մը, շիշ մը Սպանիոյ գինի, ամեն տեսակ բարակ և համզ ծամոցներ, վերջապէս ինչ որ սովորաբար կը կազմէ գիշերային ընթրիքը, որ ամեն գիշեր թագաւորին անկողինն քով կը պատրաստուի : Ընդաբձակ անօթ մը հոն բոլորովին բաց կը կենայ, և մէջը կան բաժակներ, պատառաքաղներ, դանակներ և սկիզէն պնակներ :

— Կտոր մը կեր, ըսաւ Լուի ԺԳ մանկլաւիկին : Պելկարո ընկերութիւն պիտի ընէ քեզ :

Այսպիսի տեղ մ'ընթրելը միջակ պատիւ մը չէր, և օրիորդ Տըլօրմ ընդունեցաւ : Մեծ ախոռապետն ընդարձակ անօթէն երկու բաժակ առաւ, սպանիական գինիով լեցուց, փն խփն առաւ, միւսը Մարիօնին տուաւ, ըսելով .

— Խմենք թագաւորին կենացը, պարօն :

— Յօժարակամ, պատասխանեց նէ : Առնաբար պիտի ընդու-
նիմ առաջարկութիւնդ . . . վասն զի կը տեսնեմ որ հոս անպատա-
ճառ պէտք է հրաժեշտ տալ սեռիս :

Պելկարտ ներա ծունկը հրեց :

Երգիծարանութիւնը հանճարեղ բայց յայտնի կերպով անա-
մօթ էր . սակայն վարադոյրներուն ետեւը չհասկցուած էր այն :

— Պարօն, ըսաւ Լուի ԺԳ, ուրեմն իրաւ է թէ այդ օրիորդ
Տըլօրմն իր առանձնական սենեակն ընդունած է Տը Պըքինկամ
դուքսը :

— Շատ ճիշդ է, վեհափառ տէր, պատախանեց մանկլա-
ւիկը՝ դեղեցիկ ակուաներովը հաւի զիստ մը կրծնելով :

— Ա՛հ, շատ աղէկ . . . : Հիմա գժտած չե՛ն :

— Մինչ 'ի մահ գժտած :

— Եւ ի՞նչ պատճառաւ, պարօն :

— Դուքսը զեղիւէկ մ'է, անհնարին յոյսեր ունի :

— Յոյսեր . . . ապահով գիտեն ունենալը :

— Խիստ ապահով, ըսաւ մանկլաւիկը :

Պըքինկամն ահաճելի ըլլալու առիթէն դժպոհ չէր մանկլա-
ւիկը, և Բերէօն զմայլելի գինիով լի բաժակը մէկ ումպով
պարպեց : Մեծ ախոռապետն անոր բաժակը նորէն լեցուց մինչև
բերանը :

— Օրիորդ Տըլօրմ պատմած է, կ'ըսուի, թէ դուքսը կ'ալա-
չէր զինքը նախնիներէն թաւալէ բոպա մը հագնելու, իրաւ է :

— Այո՛, վեհափառ տէր :

— Անդլիական կիսուածով զարդարուն լանջակալի՞ մը հետ :

— Անդլիական կիսուածով :

— Ասկից 'ի զատ դուքսը չէ՛ր աղաչեր որ նէ ցորեկները սու-
տակալէն սանաթ մը դնէ մազերուն մէջ :

— Ճիշդ են այդ ամէն մանր պարադանները :

— Եւ . . . գիշերներն ո՛չ ապաքէն դուքսն ինքն անձամբ ներա
Պլուիին բոլորտիքը մալինեան տանդելայով զարդարուն քօղ մը
կը կապէր :

— Ահա սաստիկ բարկութեանս գլխաւոր պատճառն ալ ասի՛ է . . . գոչեց մանկլաւիկն իր զատարկ բաժակը Պեղկարաւին երկնցընելով :

Աւարադոյրները շարժեցան :

Այրիկենի մը չափ լռութիւն եղաւ : Պեղկարաւ կ'սկսէր ոտտիկ գարմանալ . մանկլաւիկը կը խփէր :

— Օրիորդ Տըլօրմն ուսկէ՞ իմացաւ թէ ուրիշ . . . անձ մը սօվորաբար այգպիսի գլխադիրով մը կը պատկի :

Թագաւորին ձայնը յուզուած էր :

Պեղկարաւ մատ մը դրաւ իւր շուրթերուն վրայ մանկլաւիկը տխմար խօսք մ'ըսելէ արգիլելու համար . բայց ան չ'շմարեց այս նշանը կամ բանի տեղ չգրաւ :

— Տէր Աստուած , ըսաւ , շատ պարզ բան մ'է ասի : Միւլօրտն երազելու ատեն բարձրաձայն կը խօսի , և իր քունին անխորհրդապահութիւնը . . . վերջապէս այս մասին չեմ խաբեր ձեզի , վեհափառ տէր : Պալատին շքադիր կիներուն մին անոր մանր պարագաներ իմացուց որք հարկաւոր էին այն հագուստի ճշդութեան վոր ինձ կրել տուաւ : Երբ անցաւ բարկութեան առաջին վայրկեանը , այս բանը շատ ծիծալելի երեցաւ ինձ , և լսել ուզողին կը պատմեմ . . . : Հա՛ , հա՛ , մինչև մոռնիլս պիտի խնդամ այս բանիս վրայ :

Աւարադոյրները յանկարծ բացուեցան սաստիկ կերպով մը , և Լուի ԺԳ ելած նստած երեցաւ . աչքը բարկալի էր , և երեսը սրտմտութեան դրոշմը կը կրէր :

— Պա՛հ , գոչեց թագաւորը , կրնաս մեր կողմէն ըսել այդ Տըլօրմ անուն աղջկան թէ անխոհեմ և խե մ'է :

— Ինչո՞ւ համար , մոմուաց մանկլաւիկը :

— Ըսէ՛ իրեն որ քունին մէջ ըստած խօսքի մը վրայ այսպիսի պատմութիւններ չեն տարաձայններ :

— Բայց , վեհափառ տէր . . . :

— Ըսէ՛ նաև թէ կը հրամայենք իրեն որ Շաթըլէի բանն երթայ . . . :

— Թողութիւն :

— Ուր նէ պիտի սպասէ մինչեւ որ կարտինալն իր վիճակին վրայ որոշում մ'ընէ : Համամիտ է ան հետս . . . : Ինքն անձամբ կ'ազէ խստիւ պատժել յանցաւոր աղջիկը և զրինակ մը տալ , որպէս զի պոռնիկները տորվին յարգել ինչ ինչ անուններ և լռենց լեզուն տանձեն :

— Կարտինալը . . . կարտինալն ինձ ակնարկելով այդպէս խօսեցաւ :

— Այո՛ , պարոն . . . : Հոգ տար , Պելիարտ , որ յիշեալ աղջիկը չկրնայ փախչիլ . . . : Տուած տեղեկութիւններուդ համար շնորհակալ եմ , գեղեցիկ մանկլաւիկ : Պատժելէ առաջ կ'ուզէի ապահով ըլլալ զայլապիշութեան մասին : Ա՛լ չեմ կէյնէր քեզի . . . գիշեր բարի :

Եւ վարպօյրները յանկարծ դոցուեցան վերատին :

Բայց մանկլաւիկը վարպօյրները բանալու և արքայական ձեռքը բռնելով շուրթերուն տանելու յանդդոտութիւնը ունեցաւ . . .

Այսօր տող մ'աւելի գրելն անկարելի է :

Երէկ մեր ընթերցողներէն ոմանք պատմութեան շարունակութիւնը գիտնալ ուզելով եկան մեր տան մէջ մեզի թախանձելու . . . անոնց հետաքրքրութիւնը կ'ողորբէ մեզի , բայց աշխատութիւնները կը նեղեն : Հիմա մեր դրան քով խիստ պատուէր կայ ներս մտնել ուզողները արդիւիւն համար :

17 Հոյեմբէր

«Լուի ԺԳ թէև ուզեց քաշել ձեռքը , բայց մանկլաւիկը բաւ միցս յարգանք պաղաւ և ըսաւ .

— Կ'աղերսեմ Ձեր վեհափառութիւնը որ մտիկ ընէ ինձ :

— Թո՛ղ զիս :

— Շնորհք ըրէ՛ք , հաճեցէ՛ք հաւանելու . . . :

— Գուրս ելի՛ր , կ'ըսեմ քեզ , պարոն :

— Չէ՛ , պիտի չենեմ , գոչեց մանկլաւիկը գլուխը առնալով . . . Բա՛կան պղտի շարժումով մը վեր ընելով , պիտի չ'ընեմ . . . Եւ

դատորը դիջաւ զիս ընդունելու, իր հիւրն եմ, և . . . տակաւին ընթերցս չմնացոյցի :

Լսի ըսելով նորէն նստաւ բազմոցին քով, նոր բաժակ մը հանեց ամանէն, և Գեբէ-Եան դինիով լեցուց :

— Թողաւորին կենացը խմենք, Պարոն Տը Պեղկարա . . . : Լսելու նշան մի ընե՛ր ինձ . . . ըսելիքս շատ ճիշդ և շատ իրաւայի է : Ներքին Վեհափառութեան կողմէն զիս աղաչելիք որ մանկլաւիկի հաղուստով Լուսլորը դամ . . . ահա եկայ : Հիմա թաւաւորը զիս իր սեղանն ընդունելէն ետք բանալը դրկել կ'ուզէ . . . : Ո՛հ, բայց ես չեմ երթար. կը կենամ և . . . կ'ընթերժ մինչև որ այս բանտարկութեան սպառնալիքը կատարելապէս և հանգիստ որակի ս ես առնուի :

Լո ի ԺԳ մա՛ կլաւիկին կը նայէր շուարումով :

— Պարոն, մոմուաց, ասի այնպիսի յանդդուութիւն մ'է . . . :

— Որուն համար ձեր Վեհափառութենէ խիստ անկեղծապէս ներում կը խնդրեմ. բայց տարբեր կերպով վարուիլն անկարելի է ինձ : Բանտան երթամ . . . : Շնորհակալութիւն : Թերես լիտի արձակուիմ բանալն, բայց անընդունելի պայմաններով, և դեռ շատ պղծալի ըլլալով այժմէն մշտնջենական բանտարկութեան մը չեմ կրնար համակերպիլ : Ասկից 'ի զսա ձեր կեղծաւոր կարտի՛ ալին խաղերոյութեանց օղնելու պիտի հաւանիք, վեհափառա՛նք :

— Ե՛ի, Աստուած վկայ, բո՛ւն անունը տուիր :

— Ի՞նչ բռել կ'ուզես, պարոն, հարցուց Լուի ԺԳ հետաքրքիր յօժարութեան շարժումով մը :

Այս շարժումը մանկլաւիկին կորովամտութենէն անտես չմաց :

— Ըսել կ'ուզեմ թէ . . . : Բայց նախ ձեր արքայական խօսքը կ'ուզեմ բանալ չերթալուս նկատմամբ :

— Խօսքս կը տամ, պարոն :

— Եւ ե՛րբեք ամէն ըսելիքս կարտինալին իմացնէք, ինչպէս սովորութիւն ունիք իմացնելու, կ'ըսուի, ո՛ր կը մնան ազատութեան իրաւաւորութիւննե՛լս :

— Չէ՛, չէ՛ . . . կարտինալն ոչինչ սխտի իմանայ, կ'եղնում, ըսաւ թագաւորը :

Ա՛լ մտքէն չէ՛ր անցներ իր վարպոյրները դոջել, և իր անհամբերութիւնը անդամ չէ՛ր պահեր :

— Խօսէ՛, Մարիօն, խօսէ՛, ի՞նչ կը վախնաս, ըսաւ Պելկարտ ձիւները շփշփելով. թագաւորը պիտի լանդայ՝ :

Եւ մեր առնազգեստ աղջիկն անլոր, այլանդակ և անոյցոյցներով կատարեւապէս հաստատուած պատմութիւն մը սկսաւ . որամտութիւն զօր չենք կրնար հրատարակել երկարու թեանը պատճառաւ, և որուն միջոցին Լուի ԺԳ իր սաւաններով անկողին մէջ կը գլտորուէր կատարեալ խնկի պէս խնդալով, և հետեւալ աղաղակներուն պէս աղաղակներ արձակելով .

« — Վայ անամօթ ծերուկ, վայ՝ :

« — Վայ կեղծաւոր :

« — Կարելի՞ քան է՝ :

« — Մտքէս չէ՛ր անցներ ատի :

« — Ի՛նչ. իրա՞ն է, ուղեց որ . . . :

« — Բարին պիտի դռմ՝ ատի : »

Իսկ Պելկարտ քահ քահներ կը ձգէր, և մեր կնային մանկլաիկն իր պատմութիւնը կը շարունակէր խիստ թրախառիթ կերպով մը զարգարեւում. թագաւորն ալ դինի կ'ուզէր անորմէն և իր անկողնէն կը տրինկէր իր դեւանի պատմիչին հետ :

Ա՛լ պարտ չէ՛ր ըսեր անոր :

« Պահ մ'ետք սկսաւ պարզապէս Մարիօն անուանել մանկլաիկը, ապա ընտանի ձեռով խօսեցաւ հետը. ետքը ներս մէկ ձեռքը բռնելով իր ձեռքին մէջ պահեց, ինքն իսկ պատմեց Մարիօնին թէ կարտինալը տիկին Տը Շրվրէօլին, տիկին Տիւ Փարմիին, օրիորդ Տը Մօնմօրէնսին և արքունեաց ուրիշ քաղմածիւ տիկնանց սիրահարն էր. և վերջապէս ըսաւ .

— Գիտես որ շատ սիրուն ես, Մարիօն. և այդ դժոխապարտ Բիշլիէօն . . . : Ստուգիւ քանտ պիտի չլիթման . . . :

Եպա Լուի ԺԳ ղէպ 'ի Պելկարտ դառնալով, շարայարեց .

— Բո՛ղ մա՛րի, չէ՛ն քա՛րեկամս, թո՛ղ մա՛րի :

Ե՛՛) ախտապետն իր աչքերը վեր ըրաւ ծիծաղաշարժ զարբեցմամբ, և դէպ ՚ի նախասենեակն ուղղուեցաւ :

— Է՛ս, ըսաւ մտապէս, այ՛ս րսողներուն կողմն եմ :

Օրիորդ Տըլօրմ կարծեց թէ ստիպուած է վեհերասութեամբ լսար բնելու աչերը և կիսաձայն մոմաւալու :

— Վեհափառ տէր . . . ա՛հ, վեհափառ տէր, չգիտեմ թէ արդեօր կը պարտաւորիմ հաւանիլ . . . :

Եսկայն Մարիօն կեցաւ, և Պելկարտ աներևոյթ եղաւ :

— Երբեք չէիր գուշակեր, ինչ որ պիտի իմացնեմ քեզ, խեղճ Մարիօն, ըսաւ թաղաւորը :

— Ներեցէ՛ք, վեհափառ տէր, գրեթէ կը գուշակեմ, պատասխանեց Մարիօն սիրազրդիւ պարանքով :

— Կը գուշակե՞ս . . . լա՛ւ . զարմանալի չէ՞ ատի :

— Բայց ո՛չ . . . հակառակը պիտի զարմայնէր զիս սաստիկ :

— Բա՛ն :

— Անշուշտ : Միշտ համոզուած էի թէ զըպարտութիւն կ'ըլլար ձեզի դէմ, վեհափառ տէր :

— Ի՞նչպէս :

— Այո՛, ես ինքնին կ'ըսէի . Ահա շատ չարախօս ընդուներ . . . : Ներե՛լի՛ է ենթադրել . . . : Բայց այս չարախօսութեանց և ոչ մէկ բառին կը հաստայի :

— Արե՛մ ի՞նչ կ'ըսէիր ինձ :

— Չըսի ձեզ բան մ'որ ձեզի հարկադրէր կարծելու թէ այդ կարծիքը կ'ընդունէի :

— Կը հաստատէիր զիս թէ հակառակը շատ աւելի պիտի զարմայնէր քեզի :

— Այո՛, դարձեալ կ'ըսեմ ատի :

— Բայց ինձ նայէ՛ . ինչ բանի վրայ կը խօսի՞ք :

— Ի՞նչ բանի վրայ կը խօսի՞ք :

— Այո՛ :

— Չեր չե՛ս հակառակութիւնն իզմէն աղէկ գիտէ :

— Բայց, այո, խա՛նոր ապահով եմ այս մասին : Կը հասկընաս թէ ինչու չուզեցի Պելկարտին առջև . . . : Թերեւս ուզէր գրգռել զիս . . . : Կը ճանչեմ ինչ մարդ ըլլալը . զիս կը պախարակէր այնքան յանդգնութեան համբերելու համար : Գիտնաս : սիրելիդ իմ, որ կարտինալն երեւելի քաղաքագէտ մ'է, իր ծառայութեանց պէտք ունիմ . . . ասկից 'ի գատ խիստ վտանգաւոր չեմ համարիր զինքը : Քանի որ չաջողեցաւ Տը Երվրէօղ դքսուհին և քու քով, Մարիօն, ալ աւելի սխալ չաջողի այն քննին քով, այնպէս չէ :

— Իմ ալ կարծիքս այդպէս է, պատասխանեց օրիորդ ՏըԼօրմ Թագաւորին յայտնած գաղտնիքին անկարեւորութիւնը իրեն մեծ նուախտութիւն մը սեպելով : Բայց հիմա կրնանք Պ. Տը Պելկարտը ներս կանչել, վասն զի՝ կ'երեւակայեմ թէ ձեր ինձ բոլոր ըսելիքն ատի է . . . այնպէս չէ :

— Սպասէ տակաւին . . . : Երեւակայէ անգամ մը, որ կարողինալը կը սրտամտէր մանաւանդ այն գիշերային խոյրէն :

— Իրա՞ն :

— Նախանձելու երկու պատճառ ունէր . . . : Հա՛, հա՛ :

— Այո, շատ խնդալու բան :

— Եւ եթէ կարենար զիտնալ թէ հոս քովս ես . . . :

Թագաւորը բոլորովին իր անկողնին քովը քաշեց Մարիօնը : Օրիորդ ՏըԼօրմ սարսուեցաւ և ամօթխածութեան շարժում մը բրաւ :

— Ո՛հ, հանդիստ եղիւր, աղջիկս, ամենին վախ մի՛ ունենար :

— Համոզուած եմ թէ վախնալու բան մը չկայ, վեհափառ տէր :

Թագաւորն օրիորդ ՏըԼօրմին ձեռքը թողուց, գլուխը բարձին վրայ դրաւ նորէն, և յօրանջելով կրկնեց .

— Գեղանի ես . . . այո, անշուշտ . . . բայց Աստուած չընէ որ քեզի խրախուսեմ . . . խառնապնաց կեանքիդ մէջ յարատեւլու . . . : Եթէ կ'ուղես հաւտալ ինձ, Մարիօն, սխալ . . . ապաշաւես :

— Պ. Տը. Բիշլիէօ կը հակառակի ապաշտելուօ, վեհափառ տէր :

— Հա՛. ուրեմն խնդիրը կը փոխուի . . . կ'ուզէի նաե՛ք քու շահուդ համար . . . լորտին պատմութեան նկատմամբ . . . : Ա՛լ մի պատմեր այդ լորտին խնդիրը . . . վասն զի կարտինալը կը սրդողի այդ պատճառաւ :

— Ի՞նչ մեծ դժբաղդութիւն :

— Բայց ճիշդ է . . . քեզի համար դժբաղդութիւն մ'է . . . : Քանի որ Պեղկարա մտիկ չընէր ա՛լ . . . կրնամ . . . ըսել քեզ . . . Բիշլիէօյին տէրը չեմ միշտ : Ստուգիւ կը վախնամ որ թեթեւս . . . բանտը պիտի երթաս . . . դարձեալ . . . :

Լուի ԺԳ. գրեթէ մէն մի բառը յօրանջելով կը խօսէր :

— Բայց, վեհափառ տէր, խօսք սուիք ինձ, գոչեց օրիորդն ահաբեկ :

— Ո՛հ, խօսքս . . . կսրտինալը . . . ի՞նչ ընեմ, աբիւն քո ի գլուխ նորա . . . զիշէ՛ր բարի :

— Բայց վերջապէս Ձեր Վեհափառութիւնը խոստացաւ ինձ . . . :

Օրիորդ Տըլօրմ չաւարտեց խօսքը, և սաստիկ շմոքեցաւ : Թագաւորը կը խորդար :)

19 ԵՊԻՔԵ

«Քանի որ Բարիզի մէջ լոկ Տէ Թուրնել փողոցին հռչակաւոր գեղանիին վրայ կը խօսուի, բռնադատուած ենք բոլոր Բարիզցոց պէս ընելու :

Երէկ զիշեր նէ իր պաշտողները ժողովեց. ամեն երսունն ինը հոգի էին :

— Պարոններ, ըսաւ անոնց, կարտինալը կուիւ կը բանայ ինծի դէմ : Պատրաստ էք զիս պաշտպանելու . թէ ոչ մայրաքաղաքէն կը մեկնիմ :

Ամենքը խօսք սուին ներա համար կուեւելու պաշտօնէին դէմ : Սակայն ամենէն եռանդոտներն եղան որոնք որ տակաւին յոյս ունեցողի զիրքին մէջն էին ներա քով :

Օրիորդը ճշմարտասպէս ուղեկից պահապաններէ շրջապատուած դուրս կ'եկնէ :

Այս ռազմադրդիւ ցոյցերը շատ ծիծաղելի կ'երևան մեզ :
Կարտինալն այսօր Մարիօնը մտքէն չանցուներ . իր միակ զբաղումն է Հալէն հսկել :

1 ԴԵԼԵԴԵՔԵՐ

«Մենամարտութիւնները կը բազմապատկին : Յիրաւի պէտք էր խիստ հրովարտակ մը հանել՝ այս աղետալի կատաղութեան վերջ տալու համար , որ Քրանսան իր լաւադոյն ազնուականներէն կը զրկէ : Ահա , կ'ըսուի , տասներորդ սուրի վէրքը , զոր Պոլսի վիճակի տէր՝ Քրանսուա Տը Մոնմօրէնսի կը բաշխէ որոյց որ իր աստուածուհիին սիրտը իրմէն կորզելու կը մրցին :

Հիտակը , եթէ կ'ուզէ Մարիօնին բւլոր սիրօղները մեռցնել , Քրանսայի մէջ մարդ պիտի չմնայ :

15 ԴԵԼԵԴԵՔԵՐ

«Անցեալ դիշեր սառնուշունչ ցուրտ մ'ըրած ժամանակ Տը Լա Ֆերթէ դուքսը՝ Անրի Տը Սէնըթէր՝ ման կը դար պուլվարին այն մասին վրայ որ օրիորդ ՏըԼօրմին պարսիզին կ'ից էր :

Տը Կեպրիան կոմսը վրայ հասաւ :

— Ի՞նչ կ'ընես հոգ , ըսաւ Սէնըթէրին :

— Կը տեսնես որ ժուռ կը զամ :

— Պատասխան չէ ատի :

— Կրնամ ուրիշ պատասխան տալ քեզ , եթէ կ'ախորժիս . կ'սպասեմ որ այս պարտէզին դուռը բացուի ինձ :

— Ի՞նչ . Մարիօնին հետ ժամադրութիւն մ'ունիս :

— Երեք օրէն 'ի վեր :

— Եւ ես այս առաւօտէն 'ի վեր :

— Կէս գիշերուան համար :

— Կէս գիշերուան համար :

— Պիտի չմանեմ :

— Պիտի մտնեմ :

— Պիտի տեսնեմք :

— Լաւ . . . քաշէ՛ տւրիմն տուրդ . .

Սուրերն իրարու խառնուեցան, և երկու վայրկեան ետք Լա ֆերթէ ձիւնին վրայ տապալեցաւ արիւնաթաթաւ :

Էւ որովհետեւ գուռը տակաւին չէր բացուեր, Կեպրիան սաքովը զարնելով անդամ մը բացաւ զայն, Սէնըթէրը գիբկը առաւ, և այս բոլին հետ տունին տիրուհիին սենեակը վաղեց :

Բայց հոն իր տիրուհին Ֆէօպիւս Տ'Ալպէրին հետ առանձնական վառվռուն խօսակցութեան մը մէջ գտաւ :

Կոմսն ալ չզսպեց իր կատգուծիւնը : Երկու սուրեր նորէն սկսան շարժիլ և ընդհարիլ Մարիօնին սենեկին մէջն իսկ, և Կեպրիան ևս վիրաւոր ընկաւ :

Այս աղետից պատճառն էր գեղանի օրիորդին մէկ անզգամութիւնը. Իրօք Մարիօն կոմսին ժամագիր եղած էր՝ Սէնըթէրը մօռնալով, և՛ իր ակումբը ցրուելէն ետք՝ Ֆէօպիւսը պահած էր առանց յիշելու Կեպրիանին խօսք տուած ըլլալը :

Ինչ և է, այս պարոններուն վէրքը ծանր չեն, և սիրօղներու այս երրորդութիւնը վերջապէս պիտի համաձայնի : »

24 ԴԵԿԵՄԲԵՐ

« Մենամարաներու դէմ մեր խնդրած հրովարտակն ելաւ : Պաթվիլ փախած է. Մարիօն անոր բացակայութիւնը չնշմարեր : »

2 ԵԱՆՎԱՐ

« Օրիորդ Տըլօրմին փառաւոր կադանդ չէքները հետեւալներն են.

Եւռալին. Ութը Չինաստանի բիւրեղեայ մծ առօթներ, որոնց մէն մին հինգ հազար Փրանք կ'արժէ և զոր Էմբրի տուաւ : Էմբրի ամեն բան ներեց, կը ներէ և պիտի ներէ : Այս մարդը կարելի եղածին չափ աւետարանական է : Հաստատ կերպով կ'ըսուի սակայն թէ ներողամիտ ըլլալու զօրաւոր պատճառներ ունի, և ժամանակագիրք կ'ըսեն թէ օրիորդ Տը Լանդլօ հաւասար արժողութեամբ պարզ և մ'ընդունած է : Այս սիրելի գանձապետը կ'ուրանայ իրողութիւնը, և Մարիօն անմեղ կը կարծէ զան . . . Եանջաւոր չկարծենք Էմբրին :

Երկրորդ. Թանկագին փայլուն ունեցող տանձաձև մարդերիս-
նեիս մանեակ մը, զոր Նաբոլիի թաղաւորին քովը կեցող մեր
ղեկաւան խաւիւրէն ղրկած է: Ո՛ր է այս ընծային նշանակու-
թիւնը. անցելոյն յիշատակ մ'է այն. ապագային համար ասհա-
ւատեալ մ'է. չգիտենք: Սակայն իրաւ է որ տասը հազար թա-
լիս կ'արժէ ընծան:

Երրորդ. Երկու բաց-դէմքան երիւար, որոնց կարտինալին
ախոռներուն մէջ աւսնուած ըլլալը հանտառ կերպով մեզ ըսող
կայ: Մեր բարեկամաց մէկ ձեռնաձառը տասը հազար ֆրանք
կտրեց անոնց արժաւորութիւնը: Ուրեմն ալ Հաթըլէի բանտին խօս-
քը չկայ. ահա՛ ուրիշ աւետարանական ներում մ'ալ. կան մար-
դիկ ոք. իրենց յոյսերուն նկատմամբ աներկիւղ են:

Չորրորդ. Բուստերով դրսւ աղուած արկղիկ մ'անգլիական լի-
րաներով լի, նաեւ թիկնաթու մ'որուն վրայ Միշել Բալէօլօի
կայսրը նստած է, կ'ըստի: Պըքինկամ կը մասնաւոր այս պար-
զէն, և այս անգամ ներողը Մարիօնն է: Նէ չուզեր ուրիշնե-
րէն ետ մնալ ներողամտութեան մասին. . . պատուական ալջիկ:
Արկիւիլը, թիկնաթուսն և անգլիական կնէներն երեք հազար ռիբե-
լնեան լիւրայի արժէք ունին: Կառնալի օր մը հաշտութիւն հան-
ձարամտութեան ապացոյց մ'է:

Հինգերորդ. Անաւոյ զմրուխաներով զարդարուն երկու ալա-
րանջան, որոնց մէն մին ետքը հազար հինգ հարիւր ֆրանքի առ-
նուած է. ընդ ամենը տասնուհին հազար ֆրանք: Քարտուղարը
սէրէն աւելի վեհանձն եղաւ, հետեւաբար լաւաւոյն ընդունելու-
թիւն կը դառնէ: Եթէ կարտինալը գիտնար:

Վեցերորդ. Վարլաձե ալամանդներով և շառագոյն սուտակ-
ներով գարգարուն ռէքեմաւոր* մ'որուն սրժէքն է տասներկու
հազար իալիս. և զար Գէօլիս-Կեպրիան Սէնըմլէր երրորդու-
թիւնը վճարած է:

* Մաշտարաւէն զոքոյ մը զոր մէջ տեղեւորան քաղաքի կնէն իրենց
հետեւին մը (նշանակում):

Եյս պարոնները միասնաբար (en commun) կը տան և նոյն պէս կ'ընդունին :

Եօթներորդ . Թնայն զարդ պատգարակ մ'որոն ներսն արծաթապատ է . նաև վանդակ և դաւաղաններ որք քանդակուած և սակզօծ են : Հաշուեկալութեան ատենին նախադասին այս պարզեքն փոխարժէքն է եօթը հազար փրանք և յոյսը : Իրութիւնն աւելի թէ նուազ կ'արժէ : Ըռ այժմ ահա երկու հարիւր քսան երեք հազար փրանքի գումար մը զոր այս ամեն Բերիքէաներն այսօրուան Եսրասիային ոնքին քովը գրին :

Եանցմէ ետք կը գան ստորին կարդի սիրարկուններուն պարպենները :

Միֆ նախադասն օրիորդ Տըլօրմին տունը ղըկեց երեք կուրս ալալաղ և հինգ հաւ , զոր Մանի մէկ դատաւարէն տուած էր :

Իսկ Բաբօն Տը Պելիլվըր նախադասն իր Պուրկօնի լաւգոյն այգիներուն ընթէն չորս մար գինի տուաւ , և գինին ղըկուած օգուան իրիկունն իսկ Մարիօնին սեղանին վրայ գինովցաւ : Դուք ելնելով անդառտակին սիւններուն բարեւ կը մօտ գինեհալը :

Պուլիօն : որ' սնանեայ և ծանրամարմին սեղանաւոր մ'է , նոյն պէս կոչունքին հրաւիրուած ըլլալով հետը բերած էր ծաւայ մ'որ մրգեղինաց միջոցին ոսկիներով լի պնակ մը բերաւ գրաւ աստուածոհիին առջևը : Մարիօն այս տեսակ հրապարակային ընծայ մը նախաւորիք տեսից իրեն , պալիթը իջեցուց իր ծառաները , պատահանը բացաւ , և պնակը ինչպէս նաև ոսկիները անոց նետեց :

Բայց սառկապէս պարզեններուն ամենէն այլանդակն եղաւ ուրիշ սեղանաւորի մը տուածը . այս մարդը Պուլիօնին պէս ծանրամարմին և անխելք , և սակայն անորմէ շատ աւելի կեփր էր :

Ընտոնն է Հուսէ , և ուզուցն ամեն օր ծամե երեքէն մինչև չորս կրօյ Երգայական հրապարակին վրայ տեսնել զան աղար կիներու երամէ մը շրջապատուած , որք յանիրաւի կ'ամբաստանեն , կը տանջեն զինքը , և գերերջանիկներու պէս կը զուարճանան անոր ծիծալաշարժ զնաջքովն և անմիտ պատասխաններովք : Հարցէ

Քիր Ֆակտին վերեն առնեցած մեծ աշերը յաջ և յահեակ կը գարձունէ սեթեթով, իր չորս կողմն առնող այն կիներէն որուն ուշադրութիւն ընելը չգիտէ. աջ կողմը կը գտնայ, ձախ կողմը կը գտնայ, կը շնչէ, կը մռնչէ և Գասթիլիէ ցուլի մը կը նմանի զոր փառաւոր ցլամարտ ձիաւորներու խումբ մ'անհանգիստ կ'ընէ : Լուսէ կաղանկէք չբերած էր :

Բոլոր սեղանակիցներն այս գայթակղութեան դէմ գոչեցին : Լուսէ շաղելով ազատ մը կարգուիլ անոնց առջև՝ իսկոյն պալատին գոհարավաճառը բերել տուաւ :

Լօբէզ որ գոհարավաճառն է՝ եկաւ երկու գործակալ, թանկագին ադամանդներու և ամեն անասի զոհարեցիկնաց ճշմարիտ բեռ մը բերելով :

Գիտենք որ Լօբէզ հրէայ է, սովորաբար իր ուզած դնոյն կէսը տալ պէտք է :

Գոհարները Մարիօնին առջև բացաւ շարեց :

Լուսէ տեսնելով թէ գեղուհին անոնց բոլորին ալ տէրն ըլլալու փափաք ունի՝ նախ ջանք ըրաւ ինքզինքը զսպելու, և շատ գէշ չյաջողեցաւ : Ամենացած ձայնով գոհարավաճառին կը հարցնէր միայն թէ ինչ գին ունին այն ամեն գոհարները, որոնց օրիորդ Տըյօրմին աղոր մատերն անցնելը կը տեսնէր : Լօբէզ երստուն հազար, քառսուն հազար, յիսուն հազար ֆրանք կը պատասխանէր, և իսկոյն թշուառ սեղանաւորն ալ չկրնալով դիմանալ, սկսաւ սաստկապէս գէշ խօսիլ հրէային և իր գոհարներուն դէմ :

Վերջապէս Մարիօն որ մինչև այն ատեն զոռարձացած էր Լուսէին անձկութեամբը՝ ադամանդները Լօբէզին գործակալներուն ետ տուաւ, և իր առջև պահեց՝ գերբնախի կերպով շինուած փղոսկրեայ Բրիստոս սը :

Սեղանաւորը հոյի առաւ :

Բայց բոլոր սեղանակիցները քննադատեցին այս ընտրութիւնը :

— Թող որ խօսին անօք, գոչեց Լուսէ : Միշտ ճշմարտ եմ օրիորդ, թէ կրօնական պաշտօնականներ առնիս, և ապա համար շատ անկեղծաբար կը շնորհատեմ քեզիս :

— Ուրեմն, պարոն, թող կը տան որ պահեմ այս գեղեցիկ Բրիստոսը, հարցոց Մարիոն :

— Ա՛ղաչեմ, պահէ՛, գեղանի օրիորդ... կ'ազերեմ... տաստիկ ուրախ եմ քանի որ կրնամ հաճելի ըլլալ քեզ, ըստ սեղանաւորը, ուրախանալով եւ կարծելով թէ տասնուհինք թաւելուի ընծայով մը կը սրծի... : Ըսէ՛ նայիմ, Լօրէզ, քանի է Բրիստոսին դիրք :

— Տասնուվեց հազար ութը հարիւր ֆրանք, պատասխանեց հրէան :

— Ի՛նչ. չէ՛ս ամչնար, դահիճ :

— Ճիշդ գինն է :

— Հոգիս պիտի առնես, առաջակ :

— Փող մը վար չպիտի տամ :

— Ա՛խ, ե՛թէ ազատութիւն ունենայի թիարսնը ղրկելու քեզի... :

— Ճիֆֆիօ* մ'է ատի, պարոն, կը հասկնաս, ճշմարիտ Ճիֆֆիօ մը, ըստ Լօրէզ որ կատարելապէս սովորած էր թշնամանքի :

— Չարադո՛րծ :

— Հարցուր կարսինային թէ ասիլց ութ օր առաջ տասը հազար թաւելուի չշինեցի՞ իրեն ճիշդ այս Բրիստոսը : Մեծապէս սխալեցայ սովորութիւններս փոխելովս :

— Գո՛ղ... :

— Լուսթին, ըստ գիցուհին, կորճ կապեցէ՛ք, կոխ չեմ տղեր, ան տաճ Բրիստոսը :

— Չէ՛, չէ՛, մումաց սեղանաւորն ամօթահար, պահէ՛ զոյն... : Բայց, ըսէ՛, միթէ ծաղրելի բան մը չէ տեսնել թէ որ հրէաներն այնքան սուղ կը ծախեն պատճէն մի. մինչդեռ այնքան աման ծախեցին բնադիրը :

• Այս խօսքին վրայ ամենքը կեցցէ՛ պոռացիկ :

* Ճիֆֆիօ կ'է Անճիլլիֆֆիօ Նշանաւոր դադիւրահան, ամերիկացի եւ անգլիացի մ'է որ 1276-ը շնու եւ մահու 1334-ը : Ծ. Բ.

Ահադին սեղանաւորն այսպիսի հանճարաբանութիւն մ'ըսելուր բաւորովին զարմացած՝ վճարեց Քրիստոսին զինը, բայց երգում բրաւ ալ չընկնելու այսպիսի կափուլ մը :

Արդ վերոյիշեալ տողերէն և զաղանի մնայած սյարդեններէն կը հետեւի թէ օրիորդ Տըլօրմ երեք հարիւր հազար Փրանքի կաղանդէք ունեցաւ :

Սակայն սրինգէն եկածը թմբուկին կ'երթայ : *

Հոս նորէն կ'սկսիմ ես ինքս խօսիլ :

Այս յօդուածները, զոր վերստին կարդալէ աղէկ զգուշացայ՝ կենացս պատմութեան մէջ անոնց տեղ մը պահելովս հանդերձ՝ ամենամեծ յուսահատութեանս պատճառ կ'ըլլային երբոր կը հրատարակուէին :

Պատուական բարեկամներ սրտառու զանոնաւորութեամբ մը հոգ կը տանէին զանոնք ինձ տալու :

Կաղանդէքիս վերաբերող թերթին հրատարակութենէն օր մը ետք զայցի Թէոփրաստ Նընօտօն տեսայ, և առաջարկեցի անոր որ ինքն ըլլայ վերոյիշեալ Ռաբբի :

Ընդունեցաւ :

Պարկեշտ մարդը բարեհաճեցաւ խօսք տալու ինձ թէ իր լուրերին մէջ ալ իմ վրայ բան մը պիտի չգրէ, և իր շնորհակցութեան իբր փոխարէն զիջաւ քսակս քսան հազար թաւելի չափ թեթեւ լու :

Իցիւ. թէ ապագայ խմբագիրներն ազնուութեան և անկողմնապահութեան այս աղնիւ օրինակին հետեւէին :

* Այս վերջին Գոգլէ հոգ Գոգլէին Հայտան կելէն հուլիսի 1-ին 1911-ին Նիւ-Ինգլիշ Բար առ Բար Ռաբբիանցիցէ :

Բ

Եսկից 'ի զատ Թեոփրաստ իր լրագիրը ինձ չի ղրկելու շնորհայի ազնուութիւնը ունեցաւ : Եւ որովհետեւ ալ անոր մէջ իմ խօսքս չկար , ամեն առտու արթննալէս ետք կը կարգայի զայն :

Օր մը հետեւեալ պարբերութիւնը կարգացի այս թերթին մէջ .

«Գաւազրութիւն մ'եւս : Կարտինալն ամեն բան երեսն հանեց . տիկին Տը Շըվրէտը Պլուտ արքսորուեցաւ , և հանգերձարանի մեծ տեսուչը փախաւ : Հատ զուարճալի նամակներու ծրար մը գրաւուեցաւ , կ'ըսուի . . . : Բայց լո՛ւնք և 'խնայե՛նք էրէկին ականջներուն . իցի՛ւ թէ 'տիւնլի մարդը կոյր ա խաւ գառնար :»

Յայտնի էր թէ նամակները կը վերաբերէին Շալէին և այն խեղճ գքսուհիին որ այնքան սէր և բարեկամութիւն ցոյց կը տար ինձ : Ձէի կրնար արքսորէն ազատել զինքը . սակայն դէթ կ'ընայի երկրորդ անգամ սակարկութիւն ընել այս անիծեալ խմբադրին հետ որ այսպէս կը յանգղներ վտանգի ենթարկել գքսուհին : Հինգ հազար ֆրանք ուզեց տիկին Տը Շըվրէտըն վրայ լուս կենալու համար :

Հատ աժան էր այս :

Թեոփրաստի մանր վէպերուն շատը վերաբերութիւն ունի Տայր Անտրէ անուն տեսակ մը կոշտ ու ծիծաղաշարժ քարոզչի մը , որ կիրակի օրեր կարգ ըստ կարգէ մայրաքաղաքին զանազան թաղական եկեղեցիներուն մէջ քարոզ կը տար , և որուն՝ երբեմնակի ծիծաղելի միամտութիւնները՝ շատ անգամ անհեղեղ էին : Իր մէկ քարոզն ամբողջ շաբաթ մը խնդալու նիւթ կ'ըլլար :

Երբեպիսկոպոսը բեմի ճարտասանութեան այս նոր տեսակը ուղեց դադրեցնել եկեղեցական արգելումով :

Սակայն այս անօրինութեան դէմ բողոքեց Յէշ-Օփիսթէն վաճէն որուն կը վերաբերէր քարոզիչը : Ըսուեցաւ թէ պաշտ-

տակաճենքը զուարճացնող մի և նոյն քարոզները ժողովրդային դասուն տարդիկը դարձի. կը բերէին, և իրաւ էր այս բանը:

Ուստի թոյլ տրուեցաւ հայր Անտրէին որ իր ուղած կերպով քարոզ տայ: Պարզամտութիւնները վերստին սկսան:

Առաւօտ մը Մաղթաղինէի անկարգ վարմունքին վրայ կը քարոզէր:

« — Ա՛խ, տիկիւններ, գոչեց հայր Անտրէ, ձեզմէ քանինն՝ րն անոր կը նմանին: »

Եւ՝ ունկնդիրներուն մէջէն մէկը ցոյց տալու ձեռք ընելով.

« — Ահա, հոն, վարը կը տեսնեմ՝ մին որ բոլորովին ներաւ նմանութիւնը ունի. բայց քանի որ նէ անուղղայ կը մնայ, կ'ուղեմ՝ նշանակել զինքը և թաշկինակս ներսս դուխը նետել: »

Առաւ թաշկինակը, և ահա բոլոր կիները ծոռեցան:

« — Լաւ, ըսաւ. կը կարծէի թէ մէկ Մաղթաղինէ կայ, և ահա հարիւրէն աւելի կը տեսնեմ: »

Գանձը ճարտասանական նմանութեանց. հայր Անտրէ երբ իր բիմաստղութեանց մէջ այս նմանութիւնները գործածէր, խիստ այլանդակ ձեռով մը կը դործածէր:

« — Ախր, կ'ըսէր ան, մեծ ճամբու մը տանձնիւններուն կը նմանին. անցորդներն անոնց տանձներուն կը փափաքին. յաճախ պատղը կը քաղեն, ումանք ծառը կը կտրեն. կան իսկ այնպիսիներ որք վրան կ'ելնեն և բոլոր սատանաներուն պէս կը ցնցեն տանձնիւնները: »

Մեծ պահքի օր մը կը ջանար ապացուցանելու թէ ծոյսպահութիւնը մարմնոյ առողջութեան նպաստաւոր է:

« — Ծոմասպահութենէ չէք տխրօր, տիկիւններ... վասն զի անով կը դեղնիք, կը նիհարնաք, կ'ըսէք, այնպէս չէ՝ նաշեցէք, ահա նայեցէք, ըսաւ, թեզանիքը վեր ընելով և ջղուտ ու մեղ հաստ բազուկ մը ցոյց տալով, ամեն օր ծոմ կը պահեմ. և ահա անդամներուս ամենէն պղտիկն այս է: »

Ծաղղիւնը վիպասանութիւնները, և անգամ մը սրտամտութեամբ կ'ըսէր:

« — Որքան ալ անոնցմէ հրաժարեցնեմ այդ կիները , անօգուտ է . վասն զի երբ կը դարձնեմ . . . Կոմիտե , այդ կանանց քիբը մէջն է : »

Ուրիշ անգամ հայր Անարէ հետեւեալ կերպով կը պատմէր Գաւիթին գրախտ մանեւրը .

« Գաւիթ հասաւ , ճակատը սրբեց , և երեք անգամ դրան զարկաւ .

— Ո՞վ է ան , հարցոյց Աստուած քարին :

— Ես եմ :

— Գուն մը :

— Դաւիթ :

— Ընկարելի քան , ըսաւ Աստուած քարին :

Եւ երբ դուռը բացաւ , զոչեց .

— Այո , իրաւ է ելեր , քարի ծառաս Գաւիթն է : Ինտո՞ր ես :

— Շատ լաւ . հմպս գուն :

— Բայց շատ ազլկ . . . : Տէ՛ , մտիք նայիմ . ուրախ եմ քեզի տեսնելու . . . պիտի խնդանք :

Եւ ապա սկսան երկինքը պտոյտ ընել թե՛ ի թե , միասին իբր . . . ոչեւ-բնէր : »

Չեմ համարձակիր պատմելու ուրիշ շատ մը խեղկատակութիւններ , որք սակայն աւետարանական քարոզութեանց բեմին վրայէն կ'ըսուէին : Այս աարօրինակ քարոզչին համբաւն անբաւեղաւ , և բոլոր Բարիզցիք վաղեցին անոր մտիկ ընելու :

Այն աստիճան անտոն առաւ որ ես իսկ փափնք տնեցայ իր ճառերուն մին լսելու :

Առաւօտ մը հայր Անարէ Սէն-Ժերմէի մէջ պիտի քարոզէր , որ մեր թաղին եկեղեցին է , Թերէզան հետս առի , և առաւու կառնուի եկեղեցին գաջի վայելուչ տեղ մ'ունենալու համար :

Արժեաւորն այսպէս սկսաւ .

« Յեշտ չէր և Որդոյ և Հոգոյն Սրբոյ . . . Թեօփիլ և Տէպարօ , Տէպարօ և Թեօփիլ , առաջիկ , սրիկայ , կախուելու որժանի չարագործներն ևն :

Կրնոր երեակայուիլ թէ այս ակիզան ինչ աղաւորութիւն ըրաւ վրաս :

Տէպարոյին անուան իր արժանապատիւ բարեկամին անունին հետ միասին այսպէս քրիստոնեայ ունկնդիրներու բազմութեան մ'առջև նետուիլը լսելով, յանկարծ սարսուռ մ'ունեցայ և դէպ 'ի քարոզիչը դարձայ :

Հայր Անտրէ զարմանքս տեսաւ, և առանց նեղութեան խօսքը ինձ շրջեց :

— Է՛, Է՛. գուք որ ինձ կը նայիք, տիկին, մի՛ դուցէ ճանչէք զանոնք : Ձեզի չէ՛ք շնորհաւորեր այդպիսի ճանչորութեան մը համար :

Վար ըրի քօղս կարմրութիւն պահելու համար :

« — Օ՛ն, խոստովանեցէ՛ք, կը ճանչէ՛ք զանոնք : »

« — Ատոր վրայ օր մը կը խօսակցինք . . . խոստովանանքի ժամանակ, ըսաւ Թերեզա, որ ոտք ելաւ և խոնարհութեամբ բարե տուաւ հայր Անտրէին :

« — Եթէ համր է տիրուհիդ, քու լեզուդ ալ պի՛նդ երկայն է, ա՛ղջիկ :

« — Բայց ահա կը տեսնէք երկայն ըլլալը, ըսաւ Թերեզա. միայն թէ հաճեցէ՛ք խօսակցութիւնը ուրիշ ատենի թողուլ և ամենուս աչքը մեր վրայ չհրաւիրել այդպէս : »

« — Շատախօսը դա՛ն կը տայ ինձ, կարծեմ . . . : Հոգ չէ. ես ալ ուրիշներուն կը տամ ստէպ . . . ամեն մէկն իր կարգին, Ուրեմն կ'ըսէի ձեզ, սիրելի եղբայրներս, թէ այս Թէօֆիլն ստուգիւ կախաղանի արժանի է, և իր բարեկամը՝ Պարոն Վալէ Տէպարօ սատանան գերազանցող մ'է. ասոնք երկու անաստուածներ, ամբարիշտներ, երկու անուղղայ սրիկաներ են : Թէօֆիլ Տէպարօյին տունը փլեց. բայց բոլորովին փլեց, մօրէ մերկիկ մնալու չափ տնանկաղուց : Արդ գիտէ՛ք թէ կատալի ա ազակն ինչ միջոց հնարեց թոյլ չտալու համար իր բարեկամին որ ընդուն բերանէն դուրս կախէ և մէկ շտապիով մնացած ըլլալը յայտնէ : Մէկին դէմ հարիւր, մէկին դէմ՝ հաղարդու կը

դնեմ . . . եթէ կը գուշակէք . . . բայց չէք գուշակեր , այնպէս չէ . . . ամենէին չգիտէք թէ ինչ է այս միջոցը : Ըսեմ ուրեմն . այս թէօֆիլը , այս երկիցս ստահակը , այս անամօթ սրիկան Բարիզի մէջ ժանտախտը տարածեց . . . : Հա՛ , հա՛ , կը վախնայ : հնհնո՞ւք կը տայ ձեզ այս բանը : Հանդարտեցէ՛ք , ամենասիրելի եղբայրներս , կրնաք զգոյշ կենալ ժանտախտէն . պիտի բռնուին միայն որոնք որ պիտի ուզեն բռնուիլ այդ ժանտախտէն : Զեղ բաւական պիտի ըլլայ հեռանալ գրաւաճառներուն կրպակէն , ուր կը գտնուի այն հրէշածին գիրքը , այն սարսափը , այն ճշմարիտ ժանտախտը , զոր այս շուն թէօֆիլը նոր տպագրեց : »

Հայր Անտրէ գրպանէն հատոր մը հանեց , և ունկնդիրներուն առջև շարժեց .

« Այս է ահա այն խայտառակ երկը , անաստուածութեամբ և անկրօնութեամբ լի այն գիրքն որ մոլութեան և անառակութեան կը գրգռէ ընթերցողը . վերջապէս այն գիրքն որ սուրբերը քննադատելու , Կոյս Մարիամը ծաղրելու և կրօնաւորներուն դէմ զրպարտելու կը յանդգնի՛ . . . : Աւերիադիրն է Բու՛նա երգիչա՛ն : Երեք հինգնոց , վեց քսաննոց և ութ տասնոց տափ դնելու համար , և մէն մի երեսին ընթերցումին այնքան սրտմտեցայ որ պայթելուս մազ մնաց : Անիծեա՛լ ըլլաս , թէօֆիլ , անիծեա՛լ ըլլայ այն դժոխային միտքն որ ոտանաւորդ քեզ թելադրեց . անիծեա՛լ ըլլայ այն ձեռքն որ գրեց այս գիրքը . վայ գրող վաճառին որ հրատարակեց , վայ անոնց որք կարդացին կամ պիտի կարդան այդ ոտանաւորները . վայ անոնց որ քեզի կը ճանչեն կամ ճանչեցին . . . : Յաւանակ մ'ես , ջորի մ'ես , կով մ'ես : Ի՞նչ կ'ըսեմ , կո՞վ . կովի մը միտն աղէկ կը խաշուի , աղէկ կը խորովի . . . բայց քո՛ւկդ , աւազակ . . . բայց քո՛ւկդ , ապիրատ , մինակ շամփուրի կը ծառայէ . . . : Այսպէս պիտի շամփրուիս խիստ մօտեւս . . . այո՛ , շամփո՛ւրը պիտի անցնիս , և իցի՛ւ թէ Տէպարօդ ալ հետդ ըլլար : Հոս դրքիդ դէմ կ'որոտամ , ուրիշները զայն դատարանին առջև ամբաստանելու վրայ են : Առաջին նախադասն և տէրութեան ընդհանուր փաստաբանը յուսով թէ

պիտի փութան Բարիզը այդ ժանտախտէն ազատելու : Թեթեա-
փա պարոններս , կրօնաւորները կը ծաղրէք , հա՛մ . լա՛ւ , հիմակ
ալ կրօնաւորները ձեզի պիտի ծաղրեն , և պիտի տեսնենք թէ
ինչ աղւոր երես պիտի ունենաք Յրէմի հրապարակին վրայ գլխա-
տուելու ժամանակ : »

Հայր Անտրէ այս կերպով ժամէ մ'աւելի ճառաբանեց , բայց
իր ատենաբանութենէն բաւական կտորներ նշանակեցի հոս դա-
ղափար մը տալու համար այն տպաւորութեան վրայ զոր կրեցի
անոր այսպէս խօսիլը լսելով :

Սարսափով համակուած էի :

Երեք տարիէն աւելի էր որ Տէպարոյին վրայ խօսուիլը չլսեր
էի , և յանկարծ՝ տարակուսիլ չկարենալու կերպով՝ կ'իմանայի
թէ այս ապիրատ Թէօֆիլն՝ որուն ազդեցութեան դէմ 'ի նանիր
պաշտպաններ էի առաջին սէրս՝ բոլորովին կօրծանած էր Էմմա-
նուէլը և զան օրինաց վրիժառութեան կ'ենթարկէր :

Այն ժամանակ օրէնքն անդթաբար կը պատժէր Եկեղեցիին և
իր վարդապետութեանց դէմ՝ յարձակողները :

Արդ՝ հայր Անտրէին բուն ճառէն հասկցեր էի թէ Երէնթա-
նակն Բաշնաը դեռ նոր հրատարակուած էր : Հետեւեալ հեղի-
նակին դէմ դատաւարութիւնն անշուշտ չսկսած էր տակաւին :

Արնայի Տէպարոյին իմաց տալ և ազատել զինքը մեղսակցու-
թեան ամբաստանութեան մը վտանգէն :

Հայր Անտրէին բեմէն մինչև իջնելը չհամարձակեցայ դուրս ել-
նելու . կարող էր նորէն ինձ շրջելու իր խօսքը : Միայն աղաչե-
ցի Թերեզան որ կերպով մը դուրս ելնէ առանց քարոզը շփո-
թելու , և երթայ էրիկին ըսէ որ կտուքս տաճարին դրան առջևը
բերէ :

Հետի եկեր էինք եկեղեցին :

Սպասուհիս շատ յաջողակութեամբ ունկնդիրներուն մէջէն
սարգելով սնցաւ , և այս դասալքութիւնը վանականէն չնշմա-
րուեցաւ : Այն միջոցին սա կ'աշխատէր անիծից և հայհոյութեանց
բոլոր բառարանը յիշելու քրպէս զի Թէօֆիլին և իր գրքին վը-
րայ թափէ զանոնք :

Հայր Անտրէ քարոզը սկսած կերպովը վերջացուց, բոլոր ուժովը դռնէն լուրջ։

« — Թէ՛օֆիլ և Տէպարօ՛ . Տէպարօ՛ և Թէօֆիլ՛, աւագակներ, սրիկաններ, կախուելու արժանի չարադործներ են : »

Ապա բեմէն իջաւ, և ժամէն մեկնելու փութացի :

Իայց հազիւ դուրս ելեր էի, և ահա բոլորովին շնչասպառ ժամկօշ մ'ետեւէս վաղեց և ծանոյց ինձ թէ քարոզիչը կը փափաքէր զիս տեսնել :

— Ո՛ւր, հարցուցի :

— Սրբատան մէջ, պատասխանեց ժամկօշը :

— Անհանգիստ ըլլալը կ'ինքրուն չպատկանիր . ըսէ՛ տէր հայրին որ ինք դայ, եթէ սիրտը կ'ուզէ . հոս կառքիս մէջ կ'սպասեմ իրեն :

Կրասէն հինգ վայրկեանէ՛ ի վեր ժամին դուռին առջեւն էր :

Կառքին պատուանդանը վար ըրաւ : Հրամայեցի որ բաց թողու դռնակը, և ելեւեկէ ատենաբանին սպասեցի :

Հուտով Հայր Անտրէ մեծ դրան քսի՞նք երեցաւ :

— Հնորհաւորութիւններս ընդունելով կը գաս, պարոն :

— Ո՛հ, չէ՛, տիկին Մազթաղենէ . կ'ուզեմ ըսել միայն թէ կը ճանչեմ քեզի : Ունկնդիրներուն մին քովս եկաւ երբ բեմէն իջայ, և անունդ տուաւ ինձ :

— Իրաւ :

— Այո՛, այո՛ . . . Մարիօն Տըլօրմն ես : Տէպարօ առաջին սիրողդ եղաւ . ահա այս պատճառաւ սարսուիլդ տեսայ քիչ մ'առաջ . . . : Հա՛, իրաւ կ'ըսեմ թէ բաղդ ունիս :

— Ինչո՞ւ համար, պարոն :

— Եթէ աւելի կանուխ ճանչցած ըլլայի քեզի, բոլոր ունկնդիրներուն առջև քեզի կ'ամչցնէի :

— Քեզի համար շատ հանճարեղութիւն մ'եղած կ'ըլլար ասի :

— Ո՛հ, ես հանճարեղ ըլլալ չեմ ուզեր :

— Չուզելդ կը նշմարուի :

— Այնպէս չէ՛ . . . : Ըսէ՛ նայիմ, Տէպարօյէն ետք մինչև հիմա քանի՞ սիրող ունեցար . . . քօսանի՛ չափ :

— Չհամբեցի, տէր հայր :

— Եւ յորդորեմ քեզի որ ծուխս ըլլաս, թէ ոչ դժօխոց ամենէն խորունկ յատակը պիտի երթաս :

— Կարելի՞ է :

— Պիտի գեհնապարտուի՛ս առանց ողորմութեան . . . : Հիմակ ուր կ'երթաս այդպէս :

— Հաստ հետաքրքիր ես :

— Պիտի աղաչէի որ թողուս զիս կառքդ մտնելու, տրտմալի մեղուհիս, որպէս զի քեզի անղայի բերելու ձեռնարկութիւնս սկսիմ :

— Ո՛րքան ժիր ես, տէր հայր :

— Եւ հաւանքս :

— Չէ՛, չէ՛, այս առտու չէ՛ . . . : Այս շաբթու օր մը կամ երբոր ուզես Տէ Թուրնել փողոցն եկ՛ուր. վանքիդ համար յիսունի չափ լուծի՛ս պիտի տամ, բայց շնորհքի մը փոխարէն, զոր ինձ ընելդ կ'աղաչեմ :

— Ի՞նչ շնորհք :

— Այսուհետեւ ճարտասանական ճառերուդ մէջ Տէպարօյին մի՛ դափնար : Այն Թէօֆիլն է միայն յանցաւորը : Համփուրն անցունել տուր զան, կը հաւանիմ. բայց միայն զինքը շամփուրին տուր :

— Տէպարօն աղատե՛լ կ'ուզես, գոչեց. մտքէս կ'անցնէր ատի, և շիտակը ըսելով ես ալ ատոր վրայ կ'ուզէի խօսիլ հետդ :

— Փրկուիլը արգիլելու պիտի չաշխատին :

— Ամենեքն, գեղանիդ իմ . . . : Քարօղնեռուս միշտ վատահիշն իրաւունք չէ : Հատ անգամ ըսածիս հակառակը կ'ընեմ . . . երբ մեղք չկայ, կը լսեն. Ծուռ միտքով մի՛ առնուր այս խօսքս : Արգ. խրատ կը տամ քեզ որ անփոյթ չմտաս : Երկու տներկիդ ճիւղվիթներ, հայր Կարաս և հայր Վաւաղէն, յանցաւորները փնտռելու ելած են :

— Ա՛խ, Աստուած իմ, Աստուած իմ . . . : Բոլոր ուր կը գրտնուի Տէպարօ :

— Տը Լա Հարբ փողոցը, Ամիօ գրավաճառին կրպակին մէջ. հոն կը բնակի Թէօֆիլին հետ:

— Ի՛նչ. գիտես ուրեմն անոնց մենատունը:

— Այո՛: Գիրքը հրատարակուած միջոցին իսկ կրնայի զանոնք մատնել և դատաստանական իշխանութեան ճիրաններուն յանձնել. սակայն ժողոր հանելը բաւ կը համարիմ. այդ ապիրատներուն մահը չեմ ուզեր, թող դարձի զան և ապրին, ուրիշ բան չեմ ուզեր:

— Ա՛հ, տէր հայր, արժանապատիւ մարդ մ'ե սրբազրօն քահանայ մ'ես: Այս իրիկուն, ժամն ութին եկո՛ւր: Եթէ յաջողիմ, քեզ երեք հազար թալեռ կը խոստանամ Տէ Կրանզ-Օկիւսթէնի մատուռը նորոգելու համար, որ փլուելու վիճակի մէջ է, կ'ըսեն, իրա՛ւ է:

— Երեք հազար թալեռ, գոչեց հայր Անտրէ, աշխարհիս մէջ չկայ տեղ մ'ուր մերժուի այդ գումարը: Շուտ գնա՛, և՛ եթէ ինձ մտիկ կ'ընես՝ ազատէ՛ նոյնպէս սա անպիտան Թէօֆիլը: Ինչո՞ւ Պելլեպիւթին հոգի մը տանք յօժարութեամբ սրտի: Այս սատանան ազան կամ անազան պիտի առնու անոր հոգին, եթէ չսրբանայ այն:

— Իրաւունք ունիս, ըսի, կրցածս ընելու պիտի աշխատիմ. . . . Այս իրիկո՛ւն ուրեմն:

— Ա՛յս իրիկուն ուրեմն, խեղճ կոյսդ իմ յիմար . . . բայց թերեւս շատ պիտի ներուի քեզ, վասն զի սոսկալի կերպով սէր զգացիր:

— Աստուած լսէ ձայնդ, տէր հայր:

— Հանգիստ եղիր, Աստուած բարի մարդ մ'է, և ուշ կամ հանուի անոր հետ գործերդ պիտի կարգադրեմ:

Հայր Անտրէ նորէն եկեղեցին մտաւ:

Կ'սքանչանայի զարմանալի պարագաներու այս համադիպութեան վրայ, պարագաներ, որոնց, բա՛րէ, այն օրն իսկ ուրիշ շատ արկածներ պիտի յաջորդէին:

Տիմոթէ. ափսէ՛ն ետք՝ միայն կրցայ այլանդակ քարոզիչ տեսնել և երեք հազար թալեռը համրել իրեն:

Արասէն հրամաններս առաւ, ձիերը մտրակեց, և սալայատակներէն կայծ հանելու չափ վազցուց ձիերը մինչև Տօֆին փողոցն ուր կը բնակէր նօտարս :

Ասոր անունը Ֆրուասար էր, և զինքը դուրս ելնելու պատրաստ գտայ :

— Սնտուկդ դարձի՛ր, բարեկամ, հարիւր հազար ֆրանք կ'ուզեմ հիմա :

Ֆրուասար նիհար, գունաս, անշուք և իր յաճախորդներուն շահուցն անձնուէր պզտի մարդ մ'էր :

— Ո՞ր հովը փչեց ատանկ մեծկակ գումար մ'ուզելդ, մումաւց :

— Իմ գիտնալու բանս է ատի :

— Վստահութիւնդ իզմէն կը վերցնենս :

— Ամնեկին, Ֆրուասար :

— Շատ աղէկ . . . : Ուրեմն զոյքիդ վարչութեան պաշտօնը կը պահեմ :

— Այո՛, սիրելիդ իմ, և միշտ պիտի պահես :

— Գիտես թէ որքան ստակդ պիտի մնայ, եթէ առնուս այդ քսած գումարդ :

— Չէ՛ :

— Քսան հազար ֆրանքդ պիտի մնայ միայն :

— Քանի որ այդպէս է, ամենը տօ՛ւր : Թէօֆիլ երբեք չպիտի հաւանի առանց ստակի փախելու . իսկ այն ստակը զոր միւս կողմէն հայր Անտրէին խոստացայ . . . : Շուտ ըրէ՛, վայրկեան մ'անդամ չեմ կրնար կորուսել :

— Անարծաթ, բոլորովին անարծաթ պիտի մնաս, գոչեց պզտի մարդն՝ ոտքը գետինը զարնելով :

— Բա՛հ. ատի այլանդակ բան է :

— Շատ այլանդակ . . . բայց կրո՞ղը տանի զիս, եթէ փուլ մը տամ քեզ . . . : Ի՛նչ. չե՛ս ամչնար. ո՞ր Բընօսօյին, ո՞ր աղտնդի խմբագրին բերանը զոցել կ'ուզես դարձեալ ստակով :

— Ֆրուասար, բարեկամ, գիտողութիւններդ անախորժ են ինձ :

— Կարելի է, բայց չպիտի հաւանիմ, և շահերդ քու կամքիդ հակառակ իսկ պիտի պաշտպանեմ:

— Ֆրուասար, բարեկամ, Տէ Թուրնել փողոցին մէջ հարկւր հազար թաւեռէն աւելի արժողութեամբ աղամանդներ ունիմ. . . .

— Է՛, ետքը:

— Հիմա կ'երթամ կ'առնում այն աղամանդները և կը տամ այն գումարին տեղ զոր կը մերժես:

— Իրա՞ն կ'ըսես:

— Եւ այս կերպով երկու հարկւր հազար ֆրանք ֆառ կրել պիտի տաս ինձ, Ֆրուասար:

— Բայց այդ ընթացքով ութ օրուան մէջ մոխիրի՛ վրայ պիտի նստիս:

— Նորէն կ'ըսեմ, բաց սնտուկդ, ա՛ռ գումարը, վրադ պահէ և ետեւս եկո՛ւր: Եթէ չգովես այդ գումարը ինչ բանի գործածել ուզելս, ազատ պիտի ըլլաս հետզ ետ բերելու:

— Կ'երդնուս:

— Կ'երդնում:

Ֆրուասար հառաչելով իր արկղը բացաւ, գումարը հանեց մէջէն և հետս վար իջաւ:

— Տը Լա Լարր փողոցը, Կրասէն:

Երեք վայրկենի մէջ հոն հասանք և իջանք փոքրիկ անշուք կրպակի մը դրան առջև, ուր ամեն տեսակ հին գիրքեր 'ի ցոյց դրուած էին:

— Ամիօ գրավաճառն ո՞վ է, հարցուցի:

— Ես եմ, ըսաւ երկայնահասակ չոր մարդ մ'որուն արմուկին հաղիւ կը հասնէր Ֆրուասար:

Մինչև գուռը յառաջեց գրավաճառը, կարծես մեզ թոյլ չտալու համար որ կրպակէն աւելի ներս մտնենք:

— Օ՛, օ՛, վարպետ, ըսի, կը սխալիս եթէ միգի ոտտիկամաւ լնեան մարդեր կը կարծես. Երբէ՞ք Բաբաֆին օրինակները գրաւելու չեկանք:

Եւ կամաց մը շարայարեցի:

— Պ. Վալէ Տէպարոյին սենեակը տար մեզի :

Աչքիս մէջը նայեցաւ և կարծես ուրիշ բանի ոպասեց :

— Ատի՛ է ձեր ինձ բոլոր ըսելիքը , հարցոց գրավաճառը :

— Այո՛ , չհասկցամ ինչ ըսելս :

— Ո՛չ , տիկին .

— Է՛ , է՛ , գաղտնապահո՞թիւնը մէկ կողմ դիր . . . : Անշուշտ հրամանախօս մը կայ , զոր չգիտեմ . . . հոգ չէ՛ . . . : Ըսէ՛ հիւրիդ որ Մարիօն հիմակ իսկ իր հետը խօսիլ կ'ուզէ :

— Որո՞ւ հետ խօսիլ :

— Տէպարոյին հետ :

— Այդ անունը անծանօթ է ինձ :

— Դժուարաւ կը հաւատամ անծանօթ ըլլալուն , քանի որ հայր Անտրէ դեռ քիչ մ'առաջ ըսաւ ինձ թէ Թէօֆիլ և Տէպարօ հոս կը բնակին :

— Հայր Անտրէ՛ն , մումօաց գրավաճառը :

Եւ աթոռակի մը վրան ընկաւ ահարեկ գողալով :

— Հանգիստ եղի՛ր , ըսի բարեկամներ ենք :

— Հայր Անտրէ՛ն . . . ուրեմն մեռայ :

— Տէ՛ , վարպետ , ատի ալ խելքի մտքի դէմ է . . . : Կրնաս մեզի ներս առնուլ , և Տէպարօ շնորհակալ պիտի ըլլայ քեզմէ :

Առանց պատասխանելու յանկարծ ոտք ելաւ գրավաճառը , կրպակին դուռը վազեց , գոցեց , երկու անգամ բանալին դարձրնելով կղպեց , և գրպանը գրաւ բանալին :

— Ի՛նչ կ'ուզէ թող ըլլայ , հոդս չէ՛ , գոչեց . կեանքս վտանդի մէջ է . . . : Եթէ այս մասին բռնադատուիմ , ամեն բան աչքս կ'առնու՞մ և չեմ նահանջեր : Այո՛ , Թէօֆիլ և Տէպարօ տունս են : Բա՛նաւ տպելու ախմարութիւնը ըրի . անոնց մեղսակիցն եմ . . . բայց կ'երդնո՞ւմ թէ լրտեսները կենդանի պիտի չեննն ասկից :

Ֆրուստար տժգունեցաւ :

Ես ալ իմ մասին քիչ հանդիստ էի :

Ամօ աթոռակը բռնեց , և անով ձեղունին մարդակներուն ե-

րեք անգամ զարկաւ առանց բարձրանալու : Գրեթէ անմիջապէս կրպակին ծայրը պատին միջևը շինուած սանդուղէ մը կնկան մը իջնելը տեսանք :

— Բճզ, հոս եկուր, գոչեց զրաւաճառը :

— Ի՞նչ կայ, սիրելիդ իմ, հարցուց խեղճ կինն որուն նա-
* հառակի կերպարանքը տեսնողին գութը կը շարժէր :

— Խոտառվանանքի՞ գացիր, շո՛ւն :

— Չէ՛, բարեկամ :

— Ի՞նչպէս կը համարձակիս սուտ խօսելու, ըսաւ ոռնալով և աթառակը թշուառ կնկան մինչև ճակատին բարձրութեամբը վեր ընկելով :

Առջև նետուեցայ թեր բռնելու համար :

— Պարոն, ըսի սրտմտութեամբ լի ձայնով մը, կը հրամայեմ քեզ որ զիս Պ. Տէպարոյին տանիս, որուն առջև պէտք է տալ ամեն տեսակ բացաարութիւն :

— Ե՛, Տէպարոյ բոկո՛ւն մ'է : Ա՛լ փուլ մ'անգամ չունի . . .
. . . Թէօֆիլին միայն կը հնազանդիմ :

— Միայն անոր հնազանդիլէ քաղաքավարութենէդ և շնորհա-
լի ընթացքէդ կը հասկցուի :

Կառազի դէմքով ինձ նայեցաւ :

— Աղէկ, ալէ՛կ . . . հիմա պիտի գիտնանք թէ ի՞նչ փնտե-
լու եկար հոս : Առ այժմ հայր Անտրէ քեզի դրկեց, և այս բոզը միայն կրցաւ մեր դաղանիքը անոր յայտնել . . . : Պիտի խոստո-
վանիս, ըսաւ վերստին ներա գանկը ջախջախելու սպառնալիք
ընկելով :

— Մեռցո՛ւր զիս, եթէ կը հաճիս, ըսաւ արամարեկ կինը՝
ծունկի վրայ դալով, բայց քեզի և մեր զաւակները աղատելու
համար գործեցի . . . եթէ հայր Անտրէ կը զրկէ մեզ տիկինը,
նէ անշուշտ դիտաւորութիւն ունի մեր փրկութեան գրադելու :

— Իբրաւ է, ատի կը հաւաստեմ քեզ, ըսի զրաւաճառին :

— Որո՞ն պիտի կլլենցնես ատի . . . ոոսկալե՛ք քահանայ մ'որ ա-
ռաւօսէն մինչև իրիկուն մեզի դէմ քարոզելու կ'զբողի :

— Իր մեծաւորներն այսպէս կը հրամայեն իրեն , բարեկամ :

— Ինչ և է , յայտնի է թէ պատուէրիս հակառակ վարուեցար . . . խոտորովանա՜նք եղար :

— Ո՛չ . . . : Հայր Անտրէ ինքն անձամբ եկաւ : Բացակայ էիր : Ճանչեց Թէօֆիլը երբ աա Պ. Տը Լա Բօշկիւսօնին տունէն ետ կը գար . . . :

— Լճեցո՛ւր :

« — Այս մարդուն մեր տան մէջ դտնուիլը ձեզի վտանգի տակ կը թողու , և ուղղակի մեղսակեցութիւն մը կը հաստատէ , ըսաւ հայր Անտրէ : Սակայն ամեն ջանք 'ի գործ պիտի դնեմ ձեզի այդ վտանգէն ազատելու համար : »

— Է՛, պարոն , ըսի գրավաճառին , համոզուեցա՞ր հիմա :

— Չէ՛ , կրօնաւորներուն վեհանաճութեան չեմ կրնար հաւատալ . Եւ կռուիլը իր կնկան կզակին տակը դնելով .

— Եթէ գործը գէշի դառնայ , նայէ՛ ինչ պիտի ընեմ քեզի , ըսաւ :

Եւ նշան ըրաւ մեզ իբ ետեւէն երթալու , դէպ 'ի կրպակին ներսն ուղղուեցաւ , և ձեռքը գիլքերով բեռնաւորուած դաբակներուն տակը խօթեց : Մատենատան մէկ տախտակին մեկուսիք տեսանք . ոչ ոք կրնար կարծել թէ այս տախտակին ետեւը դուռ մը կար :

— Մտի՛ք , ըսաւ մեզ :

Ար գտնուէինք նեղ անցքի մը մէջ որ խոնաւ և խաւարամած էր : Այս փողին ծայրն երկրորդ դուռ մը կար , զոր բացաւ Ամֆօ և գլուխը ներս դրաւ՝ փանդամայն թոյլ չտալով մեզ որ շեմէն անցնինք :

— Տէպարօ հո՞գ է :

— Արողին գնա՛ . . . ինչո՞ւ եկար ընդօրջեցիր մեզի , ըսաւ կոշտ ձայն մը :

Այս ձայնին Թէօֆիլինը ըլլալը ճանչեցի :

— Բռնադատուեցայ զալու , ըսաւ գրավաճառը :

— Անէ՛ծք . անդեօք ոտիկանութեան մէկ քանի լրտեսը մեր հետքը երեւան հանեց :

Եյո անդամ Տէպարոյին ձայնը ճանշեցի :

— Չէ, կին մ'է եկողը :

Ամբօն կոշտաբար հրեցի և ներս մտայ :

— Այո, կին մ'է . . . կին մ'որ կ'ուզէ իրեն դէմ բռնած ընթացքիդ վրէժը առնուլ . . . բայց սակաւին սիրտած ապերախտէ մը վրէժ առնելու կերպով :

— Մարիօն. կարելի՞ բան է, գոչեց Տէպարօ, ելնելու: անգունէն քրօւ վթայ գիր կը գրէր :

Վազեց զիս համբուրելու համար. բայց կանկ առաւ ամօթահար, և չհամարձակեցաւ պահնել :

— Օ', օ, պարոն, վեհերո՞տ եղեր ես . . . : Տէ', պագ . . . ահա այտերս . . . : Վրէժիս սկիզբն է այս :

— Պատուական ազջիկ . . . ինչ. իբրեւ դուն ինքդ ես. չեմ երազեր . . . : Այո, մեծ անիրաւութիւններ ըրիքք քեզի դէմ. քայց Աստուած մեզի աաստիկ սրտովեց մեր այս անիրաւութեանց համար, խեղճ Մարիօն :

— Աստուած, շատ պատիւ կ'ընես Աստուծոյ, ըսաւ Թէօֆիլ. այնպէս չէ՞, տիկին . . . : Ար ճանշէք կարծիքներս . . . Բի և նոյնն են միշտ . . . : Բարի եկաք այս խրճիթն ուր Թշուառութիւնն և օրինաց խտտութիւնը մեզի կ'աքսորեն : Ար համարձակիմ հաւատալ թէ մեր հին ռիսակալութենէն բան մը չպահեցիր ամենեկին, այնպէս չէ՞ : Մինչդեռ մենք չքաւորութեան մէջ կը ապպլալինք հիւրաբար, դու, ըստեցաւ ինձ, փարթամութեան մէջ կը լսզաս . . . քիչ մ'ինձ կը պարտաւորիս այդ փարթամութիւնը :

— Այո, պարոն, ըսի, և իմ յատուկ դիտաւորութիւնն է երախտադիտութիւնս յայտնել քեզ :

— Միշտ հեղնասէր . . . : Հող չէ, եթէ դրամ կը բերես մեղ, շատ պատեհ ժամանակին կը բերես :

— Ճիշդ է, դրամ բերի, պարոն, և ահա նօսքարս : Իր միջնորդութեամբը պիտի կրնանք համաձայնիլ :

— Ո՛հ, ըսաւ Էմմանուէլ Թէօֆիլին՝ յանդիմանական ձայնով մը, չես ամչնար :

— Հանդարտ թո՛ղ զիս . . . Տրեշտակ մ'է այս կիներ . . . . .
Հաճէ՛ նստելու, շարայարեց՝ հին թիկնաթոռ մը տալով ինձ :
Էմմանուէլին ձեռքը սեղմեցի, և շատ ցած ձայնով մոմուացի :

— Խեղճ բարեկամ, ամբն բան կանխատեսեր էի :

— Իրաւ է, պատասխանեց :

Եւ իր բիբէն արտօսրի մը տահիլը տեսայ :

— Կասկածներուդ անիրաւ ըլլալը հիմա կը հասկնամ, ըսի՝
խօսքս Ամիոյին ուղղելով : Թո՛ղ մեզի և ա՛լ մի չարշարեր կնիկդ :
Գրավաճառը դուրս ելաւ կորագլուխ :

Նշան ըրի Ֆրուասարին որ աթոռ մ'առնու և նստի սեղանին
քովը :

Ար գանուէրիք տեսակ մը գինիի մառանի մէջ, որ գրեթէ փո-
ղին պէս խոնաւ էր : Պատուհանի երեւոյթ չէր տեսնուեր, և
սենեակը լոյս կ'առնուր երկու պղնձեայ ճրագէ, որոնց մին սե-
ղանին վրայ դրուած և միւսն ալ մթին պատէ մը կախուած էր :

— Բարեկամ, ըսի Տէպարոյին, պատմէ՛ ինձ ինչ որ տեղի ու-
նեցաւ այն օրէն ՚ի վեր ուր Լօրէնի մէջ զատուեցանք :

— Պատմելու քաջասրտութիւնը չունիմ, պատասխանեց հա-
ռաչանքով :

— Լաւ, ե՛ս պիտի ունենամ այդ քաջասրտութիւնը, ըսաւ
Թէօֆիլ : Անդլիա, Ալմանիա և Իտալիա դացիք ժուռ եկանք .
տեսանք մեծն Հռովմը, գեղեցիկն Վենետիկը, հեշտաւերն Կոս-
տանդնուպօլիսը : Հոսմի մէջ բաբին և իր վարդապետութեան
վրայ խի՞ծ ու բի՞ծ գրինք, և բաքը Վատիկանի բարձունքէն բա-
նադրանքի շանթերը արձակեց մեզի դէմ : Պարզամիտ մարդը կը
կարծէր թէ մեզի պիտի մեռցնէ իր ումբալի փամփուշաներովը .
. . . : Այն ատենէն ՚ի վեր քաջողջապէս կ'ապրիմ սակայն :

— Քեզի համար շատ գոհ կ'ընէ զիս քաջողջութիւնդ, պարծե՛

— Վենետիկի մէջ . . . :

— Ո՛հ, միւս պարագաները պատմելու հարկը չեմ թողուր
քեզ :

— Պատճառը. կարճ պիտի խօսիմ : Մանաւանդ որ, չարայա-

րեց հեգնական ձայնով մը, Տէպարօ կարող չէ պատմելու : Ա-
չերը քու աչերէդ չեն զատուիր . յիշատակն անոր սրտին բա-
խում կը տայ, և շատ բնական է այդ բանը . . . առաջուանէն
շատ աւելի զմայլելի կը գտնէ քեզի : Գէթ զինքը վերստին մի
յափշտակեր իզմէ . . . վազրի մը պէս նախանձոտ եմ :

— Պարոն, խօսելու թեթեւ կերպդ յարմարութիւն չունի զիս
հոս բերող պատճառին հետ :

— Իրաւ է, ըսաւ Տէպարօ Թէօֆիլին . լռէ' . . . Բաւ տե-
պէ իմանալդ, Մարիօն, թէ բոլոր ժառանգութիւնս խաղին և
յիմարութեան վիճը նետեցի :

— Բա՛, պիտի վերագարձնե՛մ քեզ ժառանգութիւնդ . նորէն
զանձերու մէջ պիտի լողանք, և գրաւ կը դնեմ թէ Բաշտէն
քսան հազար օրինակ պիտի ծախուի :

— Այո՛, պարոն, եթէ սակայն Խորհրդարանը կրէ՞վի հրա-
պարակին վրայ չայրէ գիրքը և հեղինակը :

— Ինչպէս այրուեցաւ իմ մեծ—հօրեղբայրս իր Հասարակն Զան-
գութն անուն գիրքովն, ըսաւ Էմմանուէլ դառնապէս :

— Շիտակը, աղւոր գուշակութիւն կ'ընես մեզի դէմ, բարե-
կամ, ըսաւ Թէօֆիլ :

— Խոստովանէ՛, ըսի Թէօֆիլին, որ աղետալի հետեւութիւն-
ներէ վախ ունիս . . . և կը պահուիս, այնպէս չէ՛ :

— Անշուշտ . բանտէն կը վախնամ . սակայն տառնեթերորդ
դարու մէջ հրատներ չեն վառիր ա՛լ : Ասկից 'ի զատ Էմմանուէլ
ամենեւին վտանգի մէջ չէ . միայն ես ստորագրեցի մեր երկուքին
չինսած մէկ գիրքը :

— Բայց գիտեն թէ՛ բարեկամդ է Տէպարօ . միշտ անբաժանե-
լի տեսնուած էք . մէկին դէմ բացուած դատը նաև միւսին դէմ
պիտի ըլլայ :

— Ձէ՛ր ըսէիր, տիկին, թէ ոսկի կը բերես, հարցուց Թէօ-
ֆիլ լրբութեամբ մ'որմէ կարմրեցաւ Տէպարօ :

— Պատրաստ եմ քեզ ոսկի տալու, պարոն, եթէ կ'ազն-
ւիտիսիլ :

— Էմմանուէլին հետ :

— Չէ : Մինակ :

— Կը հասկնամ միտքդ . . . : Շնորհակալութիւն . կը մերժեմ :

— Բայց երգո՞ւմ ըրած ես կործանելու զինքը , զօշեցի , չկրնալով ինքզինքս աւելի զսպել :

— Այո, խօսքերն ամենեին ազդեցութիւն չունին , տիկին , և ինչպէս ըսի արդէն՝ վասնդաւոր երկի մը բոլոր պատասխանատուութիւնը կ'ընդունիմ : Կը կարծէի թէ Տէպարոյին քեզի համար ատենօք ցոյց տուած առատաձեռնութիւնը յիշեցիր և այսօր եկար փոխադարձ առատաձեռնութեամբ մը վարուելու . . . : Եթէ սխալեր եմ , կը ցախիմ . . . բայց պէտք է աղէկ որոշել հոս մեր միասնական կացութիւնը : Ես եմ ձեր սիրային յարաբերութեանց կտրուելուն միակ պատճառը . . . կ'երեակայեմ թէ լսեցիր այս բանը , այնպէս չէ՞ : մարեշալն այս մասին ամեն տեսակ բացատրութիւններ պիտի տար քեզ , վասն զի իր շահը կը պահանջէր որ տար :

Բարկութեան շարժում մ'ըրի :

— Արդ , շարեայարեց Թէօֆիլ , Էմմանուէլ և ես չզատուեցանք ամենեին այն օրէն 'ի վեր ուր դործերը այնքան դիւանագիտաբար (diplomatiquement) և վայելչապէս կարգադրեցի : Մահը միայն կրնայ բաժնել մեզի : Աւելի բացը ըսեմ . . . : Չախորժեցար այն թեթեւ կերպէս որով նախ խօսեցայ հետդ , և զիտ կը բռնադատես ծանր և անկասակ ըլլալու . լա՛ւ . կործանեցի Տէպարօն , որպէս զի այսուհետեւ ես ըլլամ միայն իր ապականը : Տէպարօ գիտէ այս բանը և կը ներէ ինձ :

— Ահա շատ տարօրինակ բարեկամութիւն մը , ըսի :

— Ազատ ես , տիկին , ամեն բան ենթադրելու , բաց 'ի մեր բաժանման հնարաւորութենէն :

— Իրաւ է , ըսաւ Էմմանուէլ շտապաւ , խօսքին վերջ տանք :

Էմմանուէլին նայեցայ . իր շուրթերը կը ամղունէին և կը սարսուռէին : Աչքը դարձուց , իբր թէ վախնար իմինիս հանդիպելու : Թէօֆիլ կը ժպտէր ժպիտով մ'որմէն սիրտս սարսուռով դանիլ զգայ :

— Ո՛հ, մոմացի, խայտառակութեան այս տառիճանն իջնել, կարելի՞ բան է, Աստուած իմ:

— Բացատրէ՛ միտքդ, տիկին . . . բարեկամներու մէջ ամեն խնդիրներու վրայ կը խօսուի: Օ՛ն, անկեղծ եղի՛ր. այս միջոցիս կասկած մ'ունիս . . . ստուգութեան փոխէ՛ այդ կասկածը: Գէթ այդ կերպով ամեն յարաբերութիւն բոլորովին պիտի դադարի, և ուրախութեամբ կը զրգո՛ւմ այդ դադարումը:

Տէպարօ ուրք ելաւ հրացայտ աչքով:

Չեւքը զէնքը մը տեսայ:

— Եթէ խօսք մ'եռ ըսես, մեռնո՛ւ ես, դոչեց:

— Անէ՛ծք. գործին աղետաւոր կերպարան կը տաս, սիրելիք իմ, և կը մոռնաս որ կրնամ ինքզինքս պաշտպանել, շարայտերց՝ գաշոյն մը հանելով որ Էմմանուէլի դաշտնին յար և նմանն էր: Բայց երդումով հաստատուած դաշինքին համեմատ մեր գաշոյնաները կը պարտաւորին երդմազանցի մը միայն զարնել: Երդմազանց եմ. ոչ . . . ուրեմն պատեանը դարձնուր գաշոյնդ . . . : Փիտնաս, զեղանի տիկին, որ անք փոխադարձապէս պզտի թուղթ մը ստորագրեցինք, որով ես զինքը և ան զիս դաշտանելու իրաւունք ունիք: Եթէ Տէպարօ զիս թողու, կը մեռցնեմ զինքը. եթէ ընկերութենէն դասալիք խոյս տամ, դանակը կուրծքս կը միէ ան . . . բարեկամարար հաստատուած դաշնադրութիւն մ'է այս . . . : Բայց այսքանը բաւ է այս մասին. պէտք է վերջ տանք այս խնդիրին: Հիմա կը պարտաւորիս զիս առանց Էմմանուէլին փախցնելու նպատակիդ. հրաժեշտ տալ . . . : Ի՛նչ կ'որոշես:

Դէպ 'ի Ֆրուասար դարձայ:

Հլմորումով այս տեսարանին կը նայէր ան, և Էմմանուէլը ցոյց տալով ըսի երերուն ձայնով մը.

— Այս պարոնն ատենօք հարիւր հազար ֆրանք պարգեց ինձ:

Ֆրուասար՝ առանց ամենեին պատասխան մը տալու՝ ստանները զրպանէն հանեց և սեղանին վրայ շարեց:

— Մարիօն, Մարիօն . . . ուրեմն շատ կ'արհամարհես զիս, մոմուաց Տէպարօ վշտագին :

— Ոչ զոր արհամարհելու իրաւունք ունիմ : Հոս դաւով հաստատա դիտաւորութիւն ունէի աղաչելու քեզի որ ետ առնուս գումար մը զոր տուեր էիր ինձ հարստութեանդ ժամանակ . . . և բարեկամիդ խօսքերն այս որոշումն հաստատեցին :

— Հա՛ս գեղեցիկ ընթացք, ըսաւ Թէօֆիլ. խղճոտ և պատուակիր կնկան մը պէս վարուիլն այսպէս կ'ըլլայ ահա :

— Երբէք, գոչեց Տէպարօ, պիտի չընդունիմ երբէք :

— Ի՛նչ. ներէ՛, բարեկամ, ներէ՛ . . . իրաւունք չունիս զիս թշուառութեան մէջ ձգելու. խե՛նդ ես, ի՛նչ ես. մարդս ինքնասիրութեան զգացումը այդքան զժողակ ծայրայեղութեանց յտանիբ, և ահա գումար մ'որ մեղի պիտի աղաատէ Խորհրդարանին նախագահին ձիրանէն . . . : Մարիօն, իրաւ կ'ըսեմ որ հրեշտակի մը պէս վարուիլ գիտես :

Թէօֆիլ ստակները գրպանեց :

Դուրս ելնելով՝ ըսի Տէպարօյին որ կ'ամչնար և Էրեսը կը պահէր իղմէ :

— Էմմանուէ՛լ, խե՛ղճ Էմմանուէ՛լ, մինչև ո՛ր ընկեր ես :

Ֆրուասար քաշեց տարաւ զիս :

Երկու օր ետք Խորհրդարանին մէկ վճիռը մահուան դատապարտեց Երէմ-Բռն-Ին Բաբնային հեղինակը : Սակայն Թէօֆիլ կծիկը դրած էր հարիւր հազար ֆրանքին և այն անձին հետ, որուն անունը ա՛լ չեմ համարձակիր տալու :

Իցի՛ւ Թէ մի և Նոյն պատուհասին մէջ չմիայնէր միդի աստուածային վրէժն որ տանուէր յանցանքը կը կշռէ :

Գ.

դէսօրին քառորդ կ'ուզէր երբ տունն մտայ :

Թերեզա վազելով զիմաւորեց զին :

— Յանձնն Աստուծոյ, ըսաւ, շնու ըրէք : Երկու մամէն 'ի վեր ձեզ կ'սպասէ և կը յուսահատի սէեր հագուած, ամզոյն և վշտարեկ կին մը :

— Անունը :

— Չուզեց ըսել : Սակայն կարծեմ թէ անհշեցի զինքը, ժամանակաւ կնքամօրդ տունը տեսած ըլլալու համար :

Ապա բացաւ այն սենեկին դուռը ուր կ'սպասէր այցելուհին :

Սգաւոր, կիսովին սքողուն անձ մը տեսայ, որ վազեց, բերանս դոցեց՝ զարմացման աղաղակս արգիլելու համար, և ցած ձայնով . ու շտապաւ ըսաւ ինձ .

— Դուրս հանէ՛ սպասուհիդ :

Նշան մ'ըրի Թերեզային որ հեռացաւ :

— Դուն, տիկին դքսուհի . . . գոն Բարիզի մէջ ըլլաս . . . և տունս գաս :

— Մարիօն, սիրելի Մարիօն, կորսում եմ եթէ օգնութեան չհասնիս ինձ : Պըտայէն եկայ յատկապէս քեզի տեսնելու համար . . . : Ո՛հ, կը պաղատիմ, աղաւթ՝ զիս սա վատաբարոյ մարդուն ծուղակներէն : Նամակներ ունի ան, և էրկիս յանձնելու սպառնալիք կ'ընէ . . . նամակներ . . . վերջապէս Շալէին նամակները . . . կը հասկնամ միտքս :

Թիկնաթուռի մը վրան ընկաւ նէ, երեսը ծածկեց և սաստկապէս արտասուեց :

Ինչպէս արդէն դուշակուեցաւ, տիկին Տը Շըվըթօզին առջին էր :

Դճուհին հասարակ կնիկի պարզ բօլա մը հագած և այլքի

կանանց յատուկ վարսակալի մը ներքե իր շքեղ մազերը պահած էր . վիշտն իր գեղեցիկ աչերուն կարմուք առած էր :

— Տիկին, ինչ կը պարտաւորիմ ընել . պատրաստ եմ քեզի համար անձս նուիրելու :

— Պէտք է երթալ և նամակները հաճութեամբը կամ քոնի առնուլ քովէն . . . » Պէտք է, ըսաւ դքսուհին, գլուխը վեր ընելով և արտառքը արեւելով : Մտիկ ըրէ . . . աքսորէս փախայ : Պլուսայի մէջ հիւանդ կը կարծուիմ, և հաւատարիմ ծառաներ բացակայութիւնս գազանի պահելու հոգ կը տանին . Բարեկի մէջ մինակ եմ ծեր Մօրիսին հետ որ ստնաուիս էրիկն է . . . : Անշուշտ տեսած ես զինքը երբ Լուվրը կը գայիր ինձ այցելութիւն ընելու համար : Ի նանիւր ջանք ըրի թաղուհին տեսնելու : Այն ձախորդ գործէն 'ի վեր ան ոչ զոք կը թողու ներս քով երթալու : Իսկ Մարի Տը Մէտիսի երբեք անոր դէմ, երբեք ալ թերն է . այս կնկան վրայ չեմ կրնար վստահիլ : Ասիկց 'ի զատ մայր-թաղուհին ոչինչ կրնայ ստանալ : Ուստի վերջին յոյսս քու վրայ դրի . ապահով եմ թէ Նախախնամութիւնս պիտի ըլլաս, բարեսիրտ Մարիօն . . . : Այլէկ դիտես որ միշտ սիրած եմ քեզի . շարունակ գատգ պաշտպանեցի . . . : Այո, զիս այս մասնիչին թակարդներէն պիտի ազատեմ :

Դքսուհին խիստ կաթողին սիրով կը զգուէր զիս, ձեռներս, ձակատս, մազերս կը պաղներ :

Սիրտս բոլորովին թունտ ելած էր :

— Ո՛հ, ամեն բան գիտեմ, հանգիստ եղիւր, ըստ . Սէն-Մօրլէն շատ անգամ խնդացուց զիս . կը ծաղրես կարտիսալը, կը քամահրես . քիթէն պիտի բռնես, և զինքը ուղղակի Սէն գետը պիտի տանիս, երբոր սիրտդ ուզէ տանիլ . . . : Ուստի ահա առոր համար քեզ գիւնցի, Մարիօն : Բիչ մ'առաջ յատահատ էի . քեզի տեսայ, միթարուեցայ . . . վասն զի նամակներս պիտի առնուս անորմէն, պիտի առնուս, վասն զի կը սիրեմ քեզի, վասն զի յանցաւոր և դժբաղդ խեղճ կ'իմ, վասն զի դուն ներողամիտ ես սիրային յանցանաց համար . . . » Աստուած իմ,

Աստուած . . . Մարմն , եթէ չյաջողէիր . . . Ինչ կ'ըլլար վնասէս :

— Կ'երդնում թէ պիտի յաջողիմ , տիկին :

— Բարեկամուհիդ , ամենէն անկեղծ բարեկամուհիդ տեսնե՞լ գիտ . ըստ տիկին Տը Շրվիլօզ ախնով : Պիտի յաջողիս . . . բոլոր կեանքս , քեզ պիտի պարտաւորիմ : Երբ այդ նամակներուն տիրանամ , Սարիսն , հանգիստ պիտի ըլլամ . ածար ապառնալիքն ալ վախ պիտի չտան ինձ , և էրիկս իսկ պիտի գործածեմ : Շալէն փրկելու համար : Արտօնաւ չպիտի համարձակի դատապարտութեան վճիռը հանել տալու : Կը հաւատն , եթէ ըսեմ որ այդ մասնիչը թաղուհին մատնելու կամ սա խեղճ պատանին մեռցնել տալու երկասորի կացութեան մէջ գրաւ գիտ . . . Ե՛հա տես . Բիշիլէօ այս տոմսակը Պլուայի մէջ ինձ հասցուց իր Գալբուշինեանին ձեռքովը :

Դժբաւ հին կարծիքն թաւլթ մը հանելով ինձ տուա :

Յետագայ առիթը կարդացի :

«ՏԻԿԻՆ ԴՔՍՈՒՆԻ»

«Արքայական հանդերձարանի մեծ-տեսուչին քովը ձեր նամակը ներդուն տմբողջ մէկ ծրարը դաճեցնելով դրաւուեցաւ : Գիտէք այս նամակներուն ինչ պարունակիլը , հետեաբար սաստիկ ցաւ մ'է ինձ զոհմեք : Տը Շրվիլօզին հաղորդելու : Ե՛հա այս պատճառաւ կ'առաջարկեմ ձեզ ետ յանձնել այն նամակները , եթէ ամեն բան կատարելապէս յայտնէք . թէ ոչ արդարութիւնն 'ի գործ պիտի դրուի թէ ձեր նկատմամբ , տիկին , և թէ ձեր սիրողին նկատմամբ : Այնպէս ամեն բան ըսել հայր Յովսէփին : Կը վստահիմ անոր :

«ԴԷՆԼԻԵՕ»

— Երգարութիւնն 'ի գործ պիտի դրուի , կ'ըսէ , կը լսես : Մարիօն : Պիտի մեռցնէ Շալէն , եթէ դադանիքը յայտնելով չմատնեմ ըն Տ'Օթթիշը , որ արգէն շատ վտանգաւած է (St compomettre) իր տաղրին վատութեամբը : Խայտառակութիւն մ'է այս . . . մարդ մը , արքայածին իշխան մը գողտչ այս կրօ-

նաւորին առջև : Կասթօն չամշնար իր թողութիւնը գնելու . . . : Սակաւն բնու պիտի չհամարձակի ամեն բան ըսելու , և կարտինալը յոյսը վրաս գրած է . . . սոսկալի չէ՛ այս բանը . . . : Ըսէ՛ նայիմ , ինչպէս պիտի ընեն :

Գ. քառհիսն ձեռներս կը սեղմէր և ինձ կը նայէր անձկութեամբ :
— Լատտատ կերպով ըսուած է ինձ թէ Ռիշլիէօ սէր յայտնեց քեզ , իրա՛ւ է , հարցուցի :

— Այո , պատասխանեց :

— Շուտ , քանի մը մանր պարագաներ իմացուր ինձ :

— Կեցի՛ր . . . անցեալ տարի էր . . . Մարի Յը Մէտիսիին խաղին ժամանակ : Ռիշլիէօ գաղտնի կերպով երեք հնչերդ տուաւ ինձ :

— Ե՛տքը :

— Օր մը . . . իրմէն չգիտեմ ինչ թեթեւ շնորհք մ'աղբելու պարտաւորներ էի . . . : Ռիշլիէօ՝ կարծելով թէ կարմիր պատմութեանով պիտի չլինայ զիս որսալ , ինձ ունկնդիր ըլլալու համար վուշի պէս գորշագոյն սնդուտէ բաճկոնակ մը հագաւ որ ոտկեթել զարդերով կը փողփողէր : Անաչ թաւիշէ վարտիք մը , տանթելայէ օձիք , փետրաւոր փեղոյր և կօշիկ ունէր : Այս հագուստով առջևս անոր ծունկի վրայ զալը տեսնելով քահ քահ մ'արձակեցի , և փախայ երթալու և ամեն բան թաղուհիին պատմելու համար :

— Սքանչելի է , շատ յոյս ունիմ :

— Աստուած հետդ ըլլայ . . . : Բայց պէտք է անմիջապէս գործել , Մարիօն . . . : Վաղն արքունիքը Դամբայ պիտի ելնէ Պրըթաները երթալու համար , ուր Կասթօնին և Մօնբանսիէին հարսնիքը պիտի ըլլայ . . . ուրիշ խայտառակութիւն մ'ալ այս է : Շալէ Նանթի բա՛տերուն մէջ զրուած է . . . : Առաւօփնառին քով պիտի պարեն :

— Ա՛խ , տիկին , մտքէդ հանէ՛ այդ սոսկալի նախազգացումը :

— Նամակներս , նամակներս , և ամեն ինչ պարտի :

— Կը մեղնիմ :

— Պահ զիս : . . : սիրելի բարեկամուհի , պատուական սիրտ . . . զգուշացիր անոր խարեութիւններէն . . . : Անհամբերութեամբ պիտի սպասեմ . . . : Յաւատնական երախտագիտութիւնս ընդունէ :

Դիւրկէն բռնի զատուեցայ և պարտիզիս պուլվարին վրայ բացուող պզտի գրան բանալին տռնելու գացի : Այս բանալին անհրաժեշտ կը դառնար այն նպատակին որուն վրայ կը խորհէի :

Արասէն կառքիս ձիերը քափելու հրաման առած չըլլալով , դաւթին մէջ զիս տանելու թուրոտվին պատրաստ գտայ կառքս :

Բայց պատմութեանս այս կէտին մէջ գէպքերն այնպիսի տրագուլթեամբ իրարու կը յաջորդեն որ մինչև հիմա շատ մանր պարագաներ ետ թողուցի , որոնցմէ սակայն ընթերցողին տեղեկութիւն ունենալը կարեւոր է :

Բա՛րէ , պէտք է ներել ինձ , եթէ պատմութեանս մէջ անկարգութեան հոտ կայ :

Ա՛յլ հանդարտութեամբ չեմ գրեր :

Անանքիս այն մրկալի օրերը աչքիս առջևը բերելով զգայութիւններս կը խռովին , ճակատս բոլորովին կը կարմրի , և այս Յիւզբէ-Քիւնէբէ կը պատուէի , եթէ ժամանակ առ ժամանակ տղմին վերը ծաղիկ մը , յանցանացս մէջ բարի գործ մը չգտնէի այն ազտոտ ճամբուն վրայ ուսկէ կ'երթայի այն աստն :

Թերեւս կը խաբուիմ . բայց կարծեմ թէ այս բանը զիս նուազատելի կ'ընէ :

Ամենէն յանցական անկարգութիւններուս պատճառ կարտինալն էր : Փոխանակ զղջումս գովելու և խրախուսելու անարժան մեքենայութիւններ ի գործ դրած էր բարի վարույց բոլոր նպատակներս դերեւելու և զիս վերստին զլտորելու համար այն անդունդն ուսկէ կ'ուզէի ելնել :

Ար յունար օգուտ քաղել այն անդետալի հարկէն որու կ'ենթարկէր զիս :

Երբ իր յոյսն ապարդիւն մնաց և երբ տեսաւ թէ ուրիշներուն համար աշխատած էր , ծայրայեղ միջոցներու դիմելու ջանաց . և եթէ յաջողէր զիս Շաթրլէի մէջ բանտարկելու , յայտնի է թէ ընկճումէ մ'ետք պիտի կրնայի ազատիլ բանտէն :

Սակայն այն յանդգնութիւնը, որուն ապացոյցը տաւի բարձր և ազնուական աւագանիէ բաղկացեալ ուղեկից պահապաններ ընտրելով ինձ, կարծես անոր ահարկութեան դրութիւնը փոխեց, կամ թերեւս զդուշութիւններով վարուեցաւ հետոս, վասն զի այն ատեն ինքն իրեն համար գողալու կը պարտաւորէր :

Լուի ԺԳին ըրած տարօրինակ այցելութենէս քանի մ'օր ետք Ռիշլիէօ իր սենեկապանը՝ Տէ Պաւրնէն ինձ ղրկեց այն գումարներուն մնացորդովք, որք սովորապէս կը տրուէին ինձ տնական ծախուցս համար :

Չիթենիին ուստն էր այս :

Անոր բարկութեան վերջ առած ըլլալուն ապահով եղայ : Սակայն անդամ մ'իսկ չդացի զինքը տեսնելու, և անվճարար խստութիւն ցոյց տաւ իրեն :

Զիս ողորջելու համար պարուկեք ինձ այն չքեղ երիվարները, որոնց վրայ Թէոփրաստ խօսեցած էր իր անզգամ թերթին մէջ :

Լ. յսպիսի շնորհալի մեծաբանք մ'արդատհատանքս չչարժեց ամենին :

Անշուշտ ինծի դէմ իր թշնամութիւնները վերստին կ'սկսէր. եթէ Շալէի դաւադրութիւնն անոր անհանգստութիւնը սաստկապէս չղրղուէր և հետեւաբար զինքը չարդիւէր գաղտնի այնպիսի գործերու որք ոչ այնքան կարեւոր և ծանր էին :

Ընթերցողներս շատ անորոշ դաղափար մը կրնան տնենալ Շալէի դաւադրութեան նկատմամբ, եթէ բաւական համարին այն խօսքերը որք Սէն-Յօրլէնին բերնէն փախեր էին այն օրն ուր կարտինալին խօսքն արշաւեր էի. այս դաւադրութիւնը շատ յաջողութեամբ կազմուած էր, և կարտինալն անոր ամեն գաղտնի հանգամանքը չիմացած էր :

Պաշտօնէին գորութիւնն ամեն օր կ'աւելնար, որով ընդհանուրին ատեւութեան առարկան կը դառնար :

Բոլոր պալատականները բարձրաձայն կը դանդատէին : Աստիճաններէն աւելի կը գոչէր. կ'ամբաստանէր Ռիշլիէօն ըսելով թէ շնորհաց աղբիւրը կը դոյլէր իր առջև և զինքը կը զրկէր իր եղբոր՝ Թադաւորին՝ քէլէն :

« — Ուրախութիւն պիտի ունենամ միայն քեւ ուր այս կրօնաւորը պիտի մեռնի, կ'ըսէր Վասթօն : »

Իսկ ասոր վրայ ութն անխորհուրդ երիտասարդներ Փօնթէնպոլէն քիչ մ'անդին շինուած ամառատանը մէջ կարախալը սպաննելու խորհուրդը կազմեցին :

Վասթօն անոնց այս խորհուրդը քննեց և հաւնեցաւ :

Հաւանեցաւ իր պաշտօնատարները կարտինալին ամառատունը դրկելու որպէս զի Բիշլէօ իրեն սպասէ միասին ճաշելու համար : Իշխանին մարդերը հրամանախօսը պիտի գիտնային . և երբ հասնէին Վասթօն ու իր աշնուականները, կռիւ պիտի հանէին կարախալին ծառաներուն հետ, և ամեն միջոցներ 'ի գործ դրուէին որպէս զի այս կռիւէն հետեող շփոթութեան շնորհիւ կատարուի սպաննութիւնը :

Անրի Տը Թալէյրան Տը Շալէ կոմսը, որ արքայական հանգերձարանին մեծ-տեսուչն է և որ գեռ նոր Պարատասին և Սէն-Սիմոնին տեղ Թագաւորին աչքը մտած և սիրուած էր, յառկապէս խօսք տուաւ Վասթօնին ամենէն պառջ ինք դարնելու կարտինալը : Ասկայն իսկոյն վախնալով իր խոստումէն վարանիլ զրաց և գաւադրութեան գաղտնիքը Տը Վալանսէ ատպետին յայտնեց և գործելէն առաջ պնդք խրատները ուղեց :

Ասպետը փութաց պաշտօնէին իմացնելու այս գաղտնիքը և ազդընելու անոր թէ կեանքը վտանգի մէջ է :

Բիշլէօ նախ չհաւատաց գաւադիրներուն այնքան յանգգնութեան :

Իայց յանկարծ տեսնելով Վասթօնին պաշտօնատարներուն իր ամառատունը գալը և իշխանին կազմէն միասին ճաշելու և զուարճանալու լուր բերելը, գագրեցաւ տարակուսելէ, կառքը մտաւ, վազեց գնաց Փօնթէնպոլէ, մինչև Թագաւորին եղբօրը սենեակը մտաւ և զան իր մեղդակիցներուն հետ գտաւ :

Իշխանը սլակկած էր :

Կարախալին նայեցաւ սառտիկ յուզումով, և ութն աղատորդ ղիկները սարսուեցան :

— Վտեմափայլ տէր, ըսաւ Բիշլէօ, այս գիշեր ամառատունն

երթալու և զըստանք ընելու նպատակ ունիք . ինձի համար ատի անբաւ պատիւ ո՛րէ որուն արժէքը կը ճանչնա՝ որքան որ կը պարտաւորիմ ճանչել, և որոշեցի ձեզ թողուլ տունը որպէս զի ձեր զրօսանաց մէջ նեղութիւն չտամ ձեզ :

Նոյն միջոցին իշխանին սենեկապանը ներս մտաւ, մարմնոյ վրայէն հագուելու ճերմկեղէն բերաւ ոսկեզօծ արծաթէ փափէի մը վրայ դրուած :

— Հաւանեցէք թոյլ տալու ինձ որ շապիկը տամ, վսեմափայլ տէր, ըսաւ կարտինալը :

Առաւ շապիկը, Կասթօնին տուաւ որ շմորումէն համր դարձած էր, խորունկ ակնածութեամբ մնաք բարեւի ձե մ'ըրաւ, և գուրս ելաւ՝ դաւադիրներուն ըսելով .

— Կը մաղթեմ որ շատ զուարճանաք, պարոններ :

Բիշլիէօյին այս ընթացքը խիստ յաջող հարուած մ'եղաւ :

Եթէ շանթն իշխանին և իր բարեկամաց վրայ շառաչելով խորատակուէր, անոնք աւելի ողորմելի վիճակի մէջ գտնուած չէին ըլլար : Կարտինալը բոլոր գաւը կը դերձէր, և կը յաղթանակէր :

Արդ այս իրողութիւնը սեպտեմբերի ամիսին մէջ տեղի ունեցաւ :

Անրի Տը Թալէյրան ասպետին մատնութենէն սրտմտելով կեղծեց և պաշտօնէին մօտիլ անդամ ձեացուց : Կարտինալը բաւական ապացոյց չունենալով կեղծ ու պատիր ներումներ և զգջումի անորոշ խոստումներ ընդունելու բռնագատուեցաւ :

Սակայն Անրի Տը Թալէյրան Տը Շայէ կոմսն երիտասարդութեան բոլոր փոփոխամտութիւնը և օրոյ ամեն անխոհեմութիւնը ունէր :

Ուտտի ապստամբութեան ուրիշ նպատակի մ'առաջնորդն եղաւ . այս անգամուան ապստամբութեան նպատակն էր չէ՛ թէ՛ արին թափել, այլ թաղաւորութիւնը հիմն ի վեր տապալել : Ապահով ըլլալով թէ հաճելի պիտի ըլլայ թաղուհիին, Կասթօնին և մանաւանդ գեղանի Մարի Տը Շըվրէօզին, հանդերձարանի մեծ-տեսուչն իր նոր գաւը նիւթեց :

Հոս կը պարտաւորիմ ըսել թէ միայն կարծիք են լսածներս, և չեմ համարձակիր երաշխաւորել այն մանր պարագաները, որք քիչ մը վար պիտի պատմուին: Տիկին Տը Հըվրէօզ իր ամենէն զաղտնի խոստովանութեանց ժամանակ մութ կերպով մը խօսեցած է ինձ այս բաներուն վրայ. ուստի չեմ համարձակիր բացարձակ ստուգութեամբ մը տեղեկադրել զանոնք:

Կ'ըսուէր թէ զաւաղիրներուն նպատակն էր Հելվեթիայի պահակները և պահապան զօրքը վաստկել, մի և նոյն օրը կարտինալը և թաղաւորը հերքակալել, Լուի ԺԳին սամուսիական կարողութիւն չունենալը հրատարակել, Կառթոնը Ան Տ'Օթրիշին և դահին հետ կարգել, և Բիշլիէօյին համար Պառլիլէին ամենէն խորին գնդանը պատրաստել:

Իսկ թագաւորին համար վանքի մը մէջ խցիկ մը կը սահմանուէր, իրը անոր ճաշակներուն և սովորութեանց վայելող փակ մննատուն:

Այս մեքենայութիւնն առաջնականն պէտ 'ի դերն ելաւ Հալէին մէկ մտերիմին մատնութեամբը. Լուվինի կ'անուանէր այս մարդը, որ Գանտալին տարփուհին որսած ըլլալով և չուզելով զան հտտալու Գանտալին, զօրաւոր գերդաստանի մը հալածանքէն ազատուելու փակ միջոց սեպեց Բիշլիէօյին պաշտպանութեանն ապաւինել, զոր գնեց Անրի Տը Բալէյրանին ստոյգ կամ անհիմն նպատակները յայտնելով:

Ամենասին պատճառով մը հիմն 'ի վեր տապալեցան դաւաճանութեան այս ամեն պատրաստութիւններն որք ութ ամիսուան մէջ կրցեր էին կազմուիլ:

Հալէ փախաւ, և տիկին Տը Հըվրէօզ աքսորուեցաւ: Իրենց նամակները գրաւուեցան:

Անրի Տը Բալէյրանին դքսուհին հետ և դքսուհին Ան Տ'Օթրիշին հետ ունեցած թղթակցութեանց մէջ դանդաղեցան եթէ ոչ դաւադրութեան անուրանալի ապացոյցներ, դէմ առելութեան և չարակամութեան ակնարկութիւններ թաղաւորին անձին գէմ, և հեղեղութիւններ զիգելլիկ սեւին դէմ անոր ունեցած պաղտութեան, վէճեր-պոն-ճէ-ն նկատմամբ:

Ասոնցմէ շատ աւելի պզտի իրողութիւններ Ֆիշիէօյին պէս մարդու մը բաւական էին մահապարտութիւն հետեցնող ամբաստանութեան մը հիմը կազմելու :

Կարտինալն իսկոյն պահանջեց Լուի ԺԳէն որ իր սիրականը թողու, և թաղաւորը զան յանձնելու փութալով, Ֆիշիէօ մարդեր ղրկեց Շալէն բռնելու համար : Թշուառն ընդունայն երեւկայեց թէ ապաւէն մը պիտի գտնէ Տը Վանսօմ դուքսին քովը, որ Պրըթանսի կառավարիչն և իր մեղսակիցներուն մին էր : Ոչ ինչ կրցաւ զինքը իր ճակատագրէն ազատել :

Նանթիի բերդին մէկ զնդանը նետուեցաւ ան :

Նոյն ժամանակ Ֆիշիէօ Ան Տ'Օթրիշը Լուվրի մէջ բանտարկուած կը պահէր, և թագաւորին եղբօր ներելու համար յատուկ պայման մը կը դնէր, որ էր օրիորդ Տը Մօնթանսիէին հետ ամուսնանալը, ամուսնութիւն, զոր Կասթօն մինչև այն ատեն մերժած էր միշտ :

Շատ մարդերու համար այս ամուսնութիւնն կարտինալին գաղաւնի յոյսերու նմէկ խաղաղոյցն էր :

Տկար իշխանը վախ ունեցաւ : Հնաղանդեցաւ և իր բոլոր մեղաւորները կարտինալին բարկութեան նշաւակ թողուց :

Սակայն Կասթօնին իր ծաղրելի փենացը մէջ այս տեսակ վատութիւն մ'ընելն առաջին անգամը չէր :

Ամուսնութիւնը Նանթի մէջ պիտի կատարուէր. Ֆիշիէօյին կողմէն անգթութեան նրբութիւն մ'էր այս : Շալէին դատը նայելու և վճռելու համար իր կազմած յանձնաժողովին վստահ ըլլալով՝ կ'ուզէր որ Կասթօն իր հարստեանեկան անկողինէն կարօնար լսել դահլիճին տապարին զարնելը :

Սակայն Շալէին ծնողքն և բարեկամներն անոր դէմ յառաջ բերուած ապացոյցներուն անբաւականութիւնը գիտնալով չէին կարծեր թէ պաշտօնեան պարզ կարծիքներու վրայ կ'ընկնէր զլուխ մը կտրել տալու չափ յանդուգն ըլլայ :

Իրերն այս վիճակին մէջն էին ահա երբ՝ տիկին Տը Շըվրէօզ՝ գաղանապէս Պլուայէն գալով միջնորդութեանս գիւնելու խոր-

Հուրը ունեցաւ որպէս զի ազատի այն անպատուութենէն զոր իրեն կ'սպառնար կարտինալը :

Տիկին Տը Շշլըթզգին ծառայութիւն ընելու փափաքս թշլ շառած էր ինչ առջի սնդա՛հ երեակայել ձեռնարկութեան բոլոր դժուարութիւնները :

Տէ հոգիներէ փողոցէն Լուվրը երթալու ատեն եռանդս յանկարծ մեղմեցաւ և չժաշողելու վախէն առջև աներեւոյթ եղաւ : Իրաւ : որ պաղտնի փոխրէ անցնելով կրնայի պաշտօնէին խոցը մտնել , բայց զինքը մինակ պիտի գտնէի . նախ և առաջ երկարատե բաղակայութեանս համար ներումներ խնայելու , հակառակ ամբաստանութիւններ և յանդիմանութիւններ լսելու համար շատ ժամանակ գործածելու պիտի չպարտաւորէի :

Ամեն բան կորսուած է ելմէ կարտինալը ծուղակը նշմարէ :

Կարտինալը ծուղակը տանելու համար հարկ պիտի ըլլար որ երկար շրջաններ ընել տայի անոր , և որովհետեւ հետեւեալ օրը կը մեկնէր Նանթ երթալու համար , զինքը յուզող մտատանջութեանց միջէն ինչ տալու բաւական վայրկեաններ պիտի ունենար . ժպիտներս պիտի յաջողէի՛ն անոր ձեռքէն վար նետելու զէնք մը , զոր կը պատրաստուէր այնքան սոսկալի կերպով մ'իր թշնամին զէմ դարձնելու :

Խորհրդածութեանցս այս կէտին հասեր էի ահա երբ կառքս Լուվրի պղտի դրան քով կանկ առաւ :

Կառքէս երբ պատրաստ էի իջնելու , բամպույեէյի Էկերան մին , Թովմաս Գամբանելը , քաղցկութեան հաշակաւոր առաքեալը նշմարեցի յանկարծ : Երկար ժամանակէ՛ ի վեր կասկած ունէի թէ ան իր կարծեցեալ դիտութեան և ոչ իսկ մէկ բառին կը հատայ և լիւր կարտինալին աւելորդապաշտական հաւատքէն օգուտ կը քաղէր իր ուխտին համար :

Լուսաւառու դաղափար մ'անցաւ մտքէս :

Կանչեցի բարեսիրտ Տովինիկեանը : Կառքիս մօտեցաւ շատ ողջոյններով :

Վուաթիւր երբեմն տունս բերած էր զան ակմբանդցիս առաւ

ջին երեկոյթներուն ժամանակ : Բաւական հին ճանչորներ էինք ,
և զինքը վերադադուելէ հոյր կտարդ անունով կը մկրտէի :

Օր մը ձեռքիս զիծերը միայն քննելէն ետք մարդարէաբար ինչ
ինչ բաներ ըսած ըլլալով , որք ամենեին չկատարուեցան , ևս
քան զևս համոզուեցայ թէ անոր մողական աաղանդը սուտ էր :
Բարեմիտ կրօնաւորը ստուղապէս մարդարէանալու համար իրեն
ծանօթ պատրաստութիւններու պէտք ունէր :

Գամբանել ևս միջնորդին թապուն դուռ մ'ունենալը զիտէր :
Ան ալ Բիշլիէյին սենեակը կ'երթար :

— Շատ աղէկ , բօի մտապէս . վերապատուելին աստղերուն
հաշիւին պզտի սուտ մ'ես պիտի աւելցնէ :

Լանջակալիս ներքե պահուած սնդուսեայ թղթակալի մը մէջ
քսան հազար ֆրանքի արժէթուղթ ունէի . ֆրուասարին աւտու
իր արկղէն հանած գումարին մնացորդն էր այս , և այն ատեն իմ
բոլոր գանձային հարստութիւնս այս էր միայն :

Դիւրին էր ինձ նոյն միջոցին իսկ ստակ վճարել և գնել այն
ծառայութիւնը , զոր աստղադիտէն կը յուսայի :

— Ո՛ր կը վաղես այդպէս , հարցուցի :

— Կարտինալը թաղաւորին ապագային գուշակութիւնը կ'ու-
ղէ , պատասխանեց , և շուտով կ'երթամ . . .

— Նորին Բարձրութեան սենեակը որպէս զի պատգամներդ
տաս : Միասին պիտի մտնենք հոն . . . : Անոր այցելութիւն ընելու
պատրաստ կը տեսնես զիս . . . : Բայց կը դժգոհին միասին գա-
լէս . ներկայութիւնս գուշակութիւնդ կը նեղէ :

— Բիշ մը , օրիորդ , և եթէ հաւանէիք միայն կէս ժամի չափ
ուշացնելու այդ այցելութիւնը . . .

— Ար հաւանիմ . . . պայմանաւ մը : Հիմա կտաքս պիտի մտնես ,
հետս մինչև Բօն-Նէօֆ պիտի գաս և առանց խուսքս ընդմիջե-
լու այդ կամ ոչ պիտի պատասխանես ինձ : Եթէ այդ ըսես ինձ ,
վանքիդ մատակարարին համար հինգ հարիւր թալերի փոխանա-
կագիր մը կը տամ քեզ . եթէ ոչ ըսես , հետք կարտինալին
խուցը կը գամ :

Առաքին պատուանդանէն վեր ելաւ ուժղնակի :

Տասը ըոպէէն ետք նորէն Լուվրի դրան առջեւն էինք . Թովմաս Գամբանեւ իզմէն առաջ Բիշլի՛օյին քովը դնաց՝ դրպանին մէջն ունենալով Տինդ հարիւր թաւեռի բոլորովին կանոնաւոր փոխանակադիրը :

Այս կրօնաւորը խիստ պայծառ իմացականութիւն մ'ունէր , և Բամպոյեէի ապարանքը զան իւեւէրն կարգը դասեւրովը խելքի մտքի դէմ կը վարուէր :

Արասէն կէս ժամի չափ Սէնի ափանց վրայ զիս ժուռ ածեց : Այն ժամն երբ անցաւ , կառքէն իջայ , ձեռնարկութեանս յաջողութեան վրայ աւելի վստահ :

Լուվրի պզտի դուռէն մտայ , հաստատ քայլով փողերէն անցայ , և շքեղ համարձակութեամբ մը փայտակերտին կոճակը հրեցի :

Արտինալը տակաւին աստղագէտին հետն էր :

Երեւալս տեսնելով զարմացման ուսում մ'ունեցաւ և գոչեց .

— Հրա՛շք է , հրա՛շք :

Ամաչելու հով մ'առի որ յայտնապէս հաճելի եղաւ պաշտօնէին , վասն զի դիմաւորեց զիս , ձեռքէս բռնեց և բարեսիրտաբար ըսաւ .

— Օ՛ն , օրիորդ , մի՛ այդպէս դողար . . . ինծի դէմ յանցաւոր ես անշուշտ , և ընթացքդ չհամապատասխանեց այն բարեփութեանս որուն ապացոյցը կը տայի քեզ . . . : Բայց ամեն մեղաւորի ողորմիլ պէտք է . . . : Նստի՛ր , աղջիկս , նստի՛ր :

Թիկնաթու մը տուաւ ինձ և Տովինկեանին ըսաւ .

— Ա՛րքան շանամ՝ քու վրայ :

Գամբանեւ խոնարհեցաւ :

— Աչերդ վեր ըրէ՛ , Մարիօն , շարայարեց կարտինալն որ քի և նոյն ժամանակ աստղագէտը ցոյց կը տար ինձ . ճանչորներու մէջ կը գտնուիս :

— Իրօք , մոմօացի վերերոտութեամբ , ինձ կը թուի թէ . . . տո՛ր , վերապատուելի հայր կախարդն է ան :

Գամբանել նորէն խոնարհեցաւ :

— Չէ՛ , կախարդ չէ՛ . . . ըսաւ կարտինալը խնդալով . գիտաւ թիւն մը , ճշմարիտ գիտութիւն մ'ունի ան , և հաստատ միտք ունիմ օր մ'ուսնելու զայն : Պէտք է , Մարիօն , տարօրինակ , անլուր , հրաշալի բան մը յայտնել քեզ :

— Ականջս ձեզի է , տէր իմ :

— Հայր Թովմասը շտեմնելդ տարիի մը մօտ չէ՞ :

— Տարի մը . . . այո՛ . . . դրեթէ :

— Ատի կը պատշաճի բանի մը զոր հիմա կը հաստատէր ինձ . . . : Եւ երբ վերջին անգամ զինքը տեսար , երկնեց աստղերուն մին շնորհեցիր , Մարիօն :

— Ո՛հ , կատակ մ'էր այն . աստղերուն չեմ հաւատար :

— Չե՛ս հաւատար , յիմարամիտ աղջիկ . . . : Հա՛ , հա՛ . . . : Հիմա պիտի տեսնենք թէ անհաւատ կը մնաս : Ի՛նչ էր այն աստղին անունը , աղջիկս :

— Անունը . . . մոռցայ , պատասխանեցի :

— Բայց վերջապէս ո՛ր դրուած էր աւագը :

— Մեծ արջին պոչին քովը , տէր իմ :

— Ճիշդ է . Գամբանել հիմակ այդպէս ըսաւ ինձ : Արդ , գիտնաս , Մարիօն , թէ երբ աստղապէտ մը մեզի կ'աղաչէ որ աստղ մ'ընտրենք . . . անընկճելի և նախախնամական ձողողութեամբ մը միշտ մեր նայուածքը կ'ուղղուի ճիշդ . դէպ այն աստղն որ մեր ճակատադիրները կը կարգադրէ . վերոյիշեալ հրաշալի գիտութեան ճանչուած սկզբանց մին է այս , սիրելիդ իմ : Այն աստղը մեզի կը զրգուէ , կը հմայէ , կը շլացնէ , և զայն մեր կառքին հակառակ կ'ընտրենք :

— Տարօրինակ բան մ'է ատի , տէր իմ : Յիրաւի պէտք է որ ձեր բերանին պէս բերան մ'այոպիսի բաներ անկառակ կերպով հաստատէ . . . թէ ոչ չեմ կրնար մտիկ ընել առանց խնդալու :

— Սպասէ՛ , օրիորդ , սպասէ՛ , և փոխանակ խնդալու հիմա զարհուրանքով պիտի գրաւուիս : Այս դիշդր ինչ պատահեցաւ , գիտես :

— Չէ՛ , չդիտեմ :

— Լա՛ւ , ըսեմ ուրե՛մ . աստղդ իմիրիս մօտեցաւ :

— Տէ՛ր Աստուած , դոչեցի , սոսկալի բան մը կ'սոսկարեմ որ այս մօտաւորութեան մէջ :

— Ահա կը տեսնես , Մարիօն , կը տեսնես որ երկիւղը կը դրսէ՛լ քեզի :

— Վասն՝ զի առի այնպիսի համոզումի ձեռով մը կ'ըսէք ինձ , տէր իմ . . .

— Ա՛խ , նախ ես ալ քեզի պէս էի , օրիորդ , անհատաւ կ'երեայի . . . բայց հայր Թովմաս աստղերուն դրաւիչ ճշմարտութեամբ մը խօսիլ կը տայ . եթէ անոր յայտնած բաներն ուղղակի Աստուծոյ կողմէն յայտնուէին ինձ , ասկից առելի չէի հատար : Երեակայէ՛ անգամ մը . մայր-Թագուհիին աստղագէտը , Տիւվալ . . . որ ապուշ մը , խաբեբայի մը պէս յանդուրն , բայց աւանակի մը պէս տղետ է , երէկ մարդարեաբար Մարի Տը Մէտիսիին ըսաւ թէ Լուի ԺԳ կը պարտաւորէր մեռնիլ : Վայրկեան մը դողացի . . . այո՛ , պատուհոյս վրայ կ'երգնում . . . : Գիտես , Մարիօն , թէ դահին թշնամիներն ինչ ցաւալի պատահարներու կ'ենթարկեն զիս : Պատթօնը խաբեցին , որ անոնց խրատներուն հետեւելով չէր ուզեր հաւանիլ ամուսնութեան մ'որ . . . հարկաւոր է : Չինքը համոզելու համար որ հաւանի այս ամուսնութեան՝ պարտաւորեցայ խիստ ազգու պատճառաբանութեանց դիմել , և եթէ երբեք թագաւորին մահն անոր տայ արքայական թագը . . . կը հասկնաս անշուշտ թէ որքան քիչ քաջալերական էր սլարադան :

— Իրօք , տէր իմ :

— Փութացի Գամբանելը կանչելու , և՛ Տիւվալին մարդարեւութեան նկատմամբ իրեն առանց ամենեին բան մ'իմացնելու՝ հրաւայեցի որ յետին զգուշութեամբ նորին Վեհափառութեան կեանքին ղուշակութիւնը ընէ . . . վնաս զի երկու տեսակ ղուշակութեան վրայ , Մարիօն , մին ղուշակութիւն Ժնեգեան , միւսը ղուշակութիւն . . .

— Շնորհք ըրէք, տէր իմ, ներեցէք ընդմիջելս . . . բայց կը մոռնաք մեր աստղերուն մերձումը :

— Հետաքրքիր աղջիկ, ըսաւ : Ահա մեր հաւատքին դարձար արդէն : Հանդիստ եղիւր, թագաւորին ապստղայի դուշակութեան վրայ կը խօսիմ կարող աւելի աղէկ մերինին բերելու համար . . . այս ամէն բաներն իրարու հետ շղթայական կապակցութիւն ունին : Աստղագիտիս մարգարէութիւնը մայր-թագուհիին աստղագիտիները բոլորովին սուտի հանեց, և այսուհետեւ յանցաւորները չեն պարտաւորիր ոչ գթութիւն, ոչ ներումն յուսալու : Անոնց ջանադրութեանց հակառակ իշխանութիւնը ձեռքս ոյիտի պահեմ . . . վասն զի թագաւորը պիտի ապրի, ապահով եւ սպրեւուն . . . աստղերուն ներկային վրայ յայտնածն ապագային վրայ իրենց կանխասացութեանց ճշմարտութիւնը կը հաստատէ ինձ, և աստղերուն ներկային վրայ յայտնածը քեզ կը վերաբերի, գեղանի աղջիկ :

— Ի՞նչ :

— Ճիշդ քեզ :

— Եւ ի՞նչ կ'ըսեն աստղերը, տէր իմ :

Կարտինալն ինձ նայելով ուղղակի, պատասխանեց .

— Կ'ըսեն թէ զիս կը սիրես, Մարիօն :

— Թէ կը սիրեմ ձեզի . . . ո՛հ, անկարելի՛ բան . . . աստղերն այդ բանը չեն ըսեր . . . չեմ կրնար հաւատալ :

Վեհերոսութեամբ արտեանունքս վար ըրի և աշխատեցայ կարմրելու :

— Տե՛ս . . . իր շփոթութիւնն ու յուզումը կը մառնեն զինքը, ըսաւ Քիշլիէօ, դէպ աստղագէտը դառնալով :

— Իրօք, պատասխանեց Գամբանէլ, ներկայութիւնս, դուստր . . .

— Չէ, չէ, կեցիւր, հայր վերապատուելի, ըսաւ կարտինալը : Համարումդ թանկագին է ինձի համար, և օրիորդ Տըլօրմ ինքն իսկ պիտի լռէ քեզ թէ որքան մաքուր և սուրբ էր այն սէրը զոր իր վրայ ունէի : Տո՛ւր ինձի համար այդ վկայութիւնը :

աղջիկս, շարայարեց այն փաղաքուշ ձևով զոր գիտէր առնուլ կեղծաւորութեան գիմնը սկսելով: Իդէալարդ միշտ զգօծութեան և երկիւղածութեան խրատներ տուաւ քեզ, այնպէս չէ՛:

— Կը խոստովանիմ թէ իրաւ է, պատասխանեցի՝ Թաշկինակս աշերուս տանելով իբր թէ հոսելու պատրաստ արտաքս կեցնել ուզէի:

— Բայց այն ատեն, խեղճ աղջիկս, շարայարեց Նորին Բարձրութիւնը, պէտք էր ազդ ունել ինձ երբ այդ աղետալի արիփն առաջին անգամ սկսաւ գրաւել քեզի . . . իմաստուն և հայրական յորդորներով կը ջննայի սիրտդ հանդարտելու . կը հասկնայիր թէ կրօնաւորութեան վիճակս . . . պարաւարտութիւններս . . . վերջապէս սէր ըստած այդ հիւանդութենէն քեզի հիմա վին կ'առողջացնէի: Փոխանակ այդպէս վարուելու, գու քեզ գէմ կը զայրանաս, ծնողացդ տունը վերադառնալու որոշում կ'ընես. կերպիւ մը կը դաս հետս կուի հանելու, և բիւր անհիմն պատճառներ կը տաս ինձ, ճշմարիտ պատճառը պահելով . . . այո՛, ճշմարիտը, Մարիօն, այսինքն նախանձդ:

— Սո՛ւրբ Աստուած . ուսկէ՛ կրցաք գիտնալ . . .

— Աստղերը, միշտ աստղերն են խօսողները:

— Ո՛՛հ, հիմա խելքս զլխէս կը թռի:

— Քեզ չըսի՛, սիրելիդ իմ, թէ ամօթահար պիտի ձառնուարծեցիր թէ թաղուհին և տիկին Տը Շըվրեօզ . . . : Այո՛, այո՛, մի՛ ուրանար. աստղադէտս հիմա պիտի հաստատէ քեզ այս ըսածս . . . արդ քրիստոնէական սկզբունքս այդ քան մոռնալու զիս ընդունակ կարծելդ շատ գէշ է: Զրպարտիչներուն խօսքին հաւատացիր, թոյլ տուիր որ երեակայութիւնդ յամենայնի և ամենուրեք շեղի, ուզեցիր սաստիկ վշտացնել զիս և պատժել փրկաւէտ խրատներս առ ոտն կոխելով . . . : Մոլորեցար, խեղճ կորուսեալք դառնուկ, վտանգաւոր արահետներու մէջ, ուր յափշտակիչ դայլերը միացորդ անմեղութիւնդ և անարատութիւնդ յիշատեցին լափեցին. և ինչպիսի գայլեր, Աստուած իմ, մի՛ն ապուշ սեղանաւոր մը, միւսը . . .

— Մեղքցիք ինձ, կ'աղերսեմ:

— Միւսը լիբր ծանծաղամիտ մը . . . : Քսան անդամ մազ մաշց որ Ֆրանսայի արքունիքէն պիտի արտաքսէի զինքը:

— Տէ՛ր իմ. . . գոչեցի՝ երեսս գոցելով, այլ ախորժապէս զարմանալով այն ճշդութենէն, որով բարեսիրտ աստղագէտը պատուէրներուս հետեւած էր:

Նոյն միջոցին ամենայն յօժարութեամբ երկրորդ փոխանակագիր մը կ'պարպէէի, եթէ կարենայի:

— Օ՛ն, մի այդպէս վշտանար, մի՛, բոտ Բիշլիէօ: Անառակ որդիին պէս ետ կը գտն ինձ, և հոգւոյս վրայ կ'երդնում թէ մաքէս չէր անցներ այդ վերագարձդ: Մարիօն, չես ահաբեկիր՝ մտածելով թէ Թովմաս Գամբանել գուշակեց ճիշդ այն ժամը եւր տեսեակա պիտի մտնէիր:

— Արեւի՛ բան է ատի, մումաւցի՛ կեղծ ահաբեկութեամբ Տովինիէեանին նայելով:

— Տէ՛ր Աստուած, ասի ամենադիւրին բան մ'էր, պատճառնեց աստղագէտը հանդարտօրէն:

— Ի՛նչպէս, հարցուցի:

— Երեկ, օրիորդ, աստղդ Նորին Բարձրութեան աստղին կը մօտէր: Այսօր կէսօրէն ետք ճիշդ ժամը մէկին երկու աստղերը համադրիպում ունէին, և հարկաւ նոյն ժամին պիտի մտնէիր:

Դէպ 'ի կարտինալը դարձայ և ըսի:

— Շատ աղէկ, տէր իմ. . . : Բայց արդեօք քիչ մը նենդութիւն չկայ այս ամեն իրողութեանց մէջ:

— Ի՛նչ կը ըսեմ, գոչեց աստղագէտը:

— Ներե՛ ինձ, վերապատուելի հայր. . . : գուշակութեանցդ յաջողութիւնը կը պարտաւորի քիչ մը զարմանք տալ ինձ. . . : միշտ այդպէս քաջ չյաջողած ես:

— Շատ աղէկ կը հասկնամ ինչ ըսել ուզելդ, քեղանի օրիորդ, և ահա այս պատճառաւ կ'աղաչեմ Նորին Բարձրութիւնը որ դատաւոր ըլլայ մեզ այն քիչ մ'անվայել վիճաբանութեան մէջ շոր կը գրգռես:

— Մի սրդողիր, վերապատուելի հայր :

— Ա՛ռդեմ փարատել կասկածները, որք քմահաճութեամբ նորին Բարձրութեան մտքին մէջ ցանուեցան :

— Ի՛նչ . . . ես կասկածի մը ստուե՛րը անդամ չունիմ : Մի՛ թէ իմն է յանցանքը, սիրելիդ իմ Քովմաս, եթէ օրիորդ Տըլօրմ տիրոջդ պէս անհաւատ է : Հանդարտ եղի՛ր և թող որ ազածը ըսէ նէ :

— Չէ՛, գոչեց Տօմինիկեանը, երբեք չեմ ներեր որ գիտութեանս դէմ՝ յարձակում ըլլայ. որքան շարախօսներու հանդիպեցայ, նոյնքան և առելի ջանք կ'ընեմ իր բոլոր պայծառութեամբը շողացնելու դէպն : Արքունեաց երեսելի անձերու բազմը նայելու զբաղած եմ, և դիտեմ թէ ինչ ազդեցութեան կը հնազանդին անոնք : Արդ երէկ, տէ՛ր իմ, թագաւորին ապագան գուշակելէս ետք նայուածքս դէպ 'ի ձեր աստղն ուղղեցի, որուն երկնից վրայ ըրած բոլոր ճանապարհսրդութեանց հեռակէտ հրաման տուիք ինձ : Տեսայ որ անոր մօտեցաւ օրիորդ Տըլօմին աստղը, որ վեց ամիսէ 'ի վեր (թուականները ճշդապէս կը նշանակեմ) շատ յայտնի կերպով ձերինէն կը հեռանար : Ար հեռանար միանգամայն Կոյսին համաստեղութենէն, հալածուելով երկու մոլորակներէ որք թադուհին և տիկին Տը Շըվրէօզին մոլորակներն էին : Արդ երկրիս պատահարները բացատրելու համար երկնային յեղաշրջումները դիտելով հասկցայ թէ օրիորդ Տըլօրմ ձեզմէ խոյս կը տար, կը հեռանար նոյնպէս առաքինութենէն որուն ներկայացուցիչն է Կոյսը :

— Մտիկ ըրէ՛, Մարիօն . . . հրաշալի է այս, ըսաւ կարտինալը :

Վսե՛մ կը գտնէի Գամբանելը : Այս կրօնաւորն առաջին կարգի կատակերդու գերասան մը կրնար ըլլալ :

Երկնուտտ ներշնչուածի մը ձայնով կրկնեց .

— Չեղմէ խոյս աւելուն առերևոյթ պատճառն երկու մոլորակներն էին . ուրեմն, տէ՛ր իմ, օրիորդ Տըլօրմ ձեզմէ կը հեռանար, վրասն զի կ'ենթադրէր թէ թադուն կերպով թադուհին և

տիկին Տը Տըվրէօղը կը սիրէք : Հիմակ աղէկ ուշադրութիւն ըրէք ինձ : Փախստական աստղն Երէւոյթեալ Խոթեղաբան բարձանցը վրայ զոդիակոսին մէջ կանկ առաւ որ արծաթեղինաց սեղանաւորին և Անգլիոյ դեսպանին միւս երկու աստղերէն հետի չէ : Արդ Այսին հեռաւորութիւնը և Երէւ թուոյն հոն իրարու հանդիպիլը նկատելով յայտնապէս կ'իմանանք թէ օրիորդ Տըլօրմ երկու տարփածու ունէր , և թէ այս երկու տարփածուներն էին Եմըրի և ազնուական լօրտը :

— Առջինը կը ներեմ քեզ , սիրելի աղջիկս , ըսաւ Բիշլիէօ , բայց երկրորդը . . .

— Ա'խ , շնորհք ըրէք , տէր իմ . . . վերապատուելիին բացատրութիւններէն բաւական ամօթահար եմ :

Բիշլիէօ ձեռքը երկնցուց , զոր կեղծաւոր կերպով մը պաղի :

Իր զէնքովը կը կռուէի միշտ իրեն դէմ :

Գամբանել շարայարեց :

— Բայց , օրիորդ , աստղդ Երէւոյթեալ Խոթեղաբան բարձանց վրայ այսպէս կանկ առնելէն ետք Նորին Բարձրութեան աստղին և Այս համաստեղութեան կողմն ուղղուիլ սկսաւ . ուսկէ՝ կարծեմ բաւական տրամաբանօրէն՝ հետեցուցի թէ ուրիշ տարփանք չունեցար և թէ յանցանացդ վրայ կը զղջաս : Երկար չընեմ , համադիպումին ժամը և քու այցելութեան ժամը կանխաւ ըսի . . . : Հիմա կը մնայ ինձ հարցնել քեզ , օրիորդ , թէ այս բանիս մէջ նենդութիւն մը կայ :

— Ար խնդրեմ , մոռցի՛ր տխմարութիւնս , ըսի աղաչանքի ձայնով :

— Վիրաւորուած ինքնասիրութիւնը դժուարաւ կը մոռնայ , սլառասխանեց խիստ պաղ կերպով մը : Գանք այն գուշակութեանց որք ատենօք եղան և չկատարուեցան , կ'ըսէք . ասի թող այնքան զարմանալի չերեայ քեզ : Միշտ ծաղրելով կը պատասխանեմ այի անձանց որ զիտութեանս վրայ տարակուսելու չախ խեղճ . և երկու ծաղրողներուն ամենէն խելանին է ով որ իր խօսքին անկատակ ըլլալը կը հաւատացնէ միւսին . . . : Ծառայ եմ ատելութեանդ , զեղանի օրիորդ :

Մնաք բարև ըսաւ պաշտօնէին և աշխարհակալի մը վնասփառութեամբ դուրս ելաւ :

Խղճի մտաք կը յայտնեմ թէ Բիշլիօէն աւելի խելանին անդամ այս տեսարանէն կը խարուէր անշուշտ :

Դ

Ինքնասիրութեան բոլոր թելերը կը շարժէին յիս : Մեծ խաբեքան խաբելու անբաւ փափաքէ մը կը զրգուէի, և աիկին Տը Շըվրէօզի ծառայութիւն ընելու խորհուրդն այն ատեն մաքիս մէջ երկրորդական տեղ կը բռնէր : Անշուշտ բարեկամութիւնն և անձնուիրութիւնը թելադրեր էին ինձ որոշումս . սակայն այս որոշումը գործադրելու ոյժը կ'ընդունէի այն ատելութենէն զոր պաշտօնեան կը ներշնչէր ինձ, և ուրախութիւն մ'էր ինձ խաբել այս մարդը, որ ոչ ազնուութիւն և ոչ սիրտ ունէր :

Մայր-Թադուհիին հետ առանձին խօսակցութեանը մէջ անոր ազերախտութեան և ինքնամոլութեան ատելի դեր մը խաղալը առաջին անգամ տեսեր էի արդէն :

Այն օրէն իսկ սկսեւ էին իմ նկատմամբ անոր սիրահարական տարօրինակ յանձնապաստանութիւնները : Անձիս հաճոյական հանգամանքէն հրապուրուելով առանց որ և է քաղաքավարական ձևի սիրտս իրեն ընտրած էր, և կը կարծէր թէ պիտի ստանայ զայն թանկագին գանձի մը պէս պահուած հովահարիս փոխարէն :

Սէն-Սօրլէն անոր մեքենայութեանց դէմ ինձ զգուշութիւն տալու հոգը կրնար չունենալ :

Յանցանքներս այնքան անկեղծութեամբ խոստովանած եմ որ

օչ գը զիս պիտի ամբաստանէ ըսելով թէ կ'ուզեմ բնաւորու-
թիւնս շողոքորթել. ուստի հոս կը յայտնեմ թէ կրօնաւորի մը
սէրը հրէշային և անկարելի բան մը կ'երևար ինձ :

Սէրն ազնիւ , բարձր զգացում մ'է , օրով երկու հոգիներ
դէպ 'ի հիացման սահմանները կը սլանան : Կին մը կրնայ չյարգել
այն մարդը որուն շնորհատու է . բայց դարձեալ պէտք է որ ինք-
զինքը խաբէ ան և մարդուն բացակայ յատկութեանց տեղ պատ-
րանքը դնէ :

Արդ կրօնաւորի մը հետ պատրանքը ներելի չէ :

Եթէ աշխարհական մարդը մեզ կը դայ , ճակատը վեր բռնե-
լով կը քայլէ , իր աչքը կը փողփողի , բերանը կը ժպտի . կը
յարձակի մեր վրայ համարձակ և յայտնի կերպով , յանդգնու-
թեամբ և անկեղծութեամբ կը սիրէ մեզի :

Բայց կրօնաւորն այսպէս չվարուիր :

Կեղծաւորութեան ամենէն մթին վերարկուին ներքե և կը սյա-
հուի , և ծածուկ սիրոյ մը մէջ կը յառաջանայ զաղտնաբար և
' անվստահութեամբ . կ'ուզէ մարդերէն պահուիլ , Աստուծմէն ան-
գամ պահուիլ կարենայ կ'ուզէ : Բարձր խոտերու մէջ սողացող
օձին պէս յամրաբար կը մօտի , հազարումէկ շրջան կ'ընէ և կը
ջանայ յանկարծ վրագ յարձակելու որպէս զի իր մահաբոյր օ-
ղակները անդամներուդ բոլորաիքը գալարէ : Գուշակելով իր ներ-
շնչած պժգումը , քովդ կը դայ ստուծին 'ի շրթունս և երդ-
մնազանցութիւն 'ի սիրտ : Իր սրբապղծութենէ թեւադրուած խոս-
քերն եռանդը կը սառնահարկն , վստահութիւնը կը մեղցնեն , և
կարծեմ թէ Սատանան անգամ՝ եթէ կին ըլլար՝ պիտի չուզէր
կրօնաւորի սիրային խոստովանութիւնները լսել :

Վ'ըսեմ այս ամեն բաները , վասնի զի թշնամիներս զիս ամբաս-
տանեցին ըսելով թէ կարտինալը սիրեցի . ոճիւրի մը դէմ պաշտ-
պանելու պէս ինքզինքս կը պաշտպանեմ այս ամբաստանութեան
դէմ :

Բաւական իրական յանցանաց համար ինրդինքս մեղադրելու
պարտաւոր եմ . ինչո՞ւ համար երեակայական յանցանք ալ վերա-

դրեմ ինձ : Բայց իր եկեղեցականութեան պատճառաւ անոր սիրախնդիր առաջարկութիւնները մերժողն ես չեղայ միայն : Ի բաց թողլով թաղուհին , Տը Շըվրէօզ դքսուհին , տիկին Տիւ Ֆարժին , տիկին Տը Շօլնը , Մարի Տը Կօնզակ իշխանուհին և ուրիշ շատ կիներ որոնց քով բազմաթիւ անյաջողութիւններ ունեցաւ , պիտի յիշեմ Նինօնը , որ անշուշտ պիտի չամբաստանուի իբր չափազանց խղճահարութիւն ընող մը :

Տէ Պուրնէ իր տիրոջ կողմէն Նինօնին յիսուն հազար թալեռ պարգեւելու եկած ըլլալով , յետագայ պատասխանը ընդունեցաւ անորմէն .

« — Ա՛խ , ըսաւ , աղաչէ կարտինալը որ հանգիստ թողու զիս . հողույս փրկութեան նկատմամբ արդէն շատ վախ ունիմ , և չեմ ուզեր ստուգապէս դեհենապարտիլ : »

Արդ ես Նինօնէն աւելի անձնական դանդատներ ունէի Բիշլիւ-Լօյին դէմ :

Մեր առաջին տեսութենէն սկսելով զիս լրտեսութիւն ընելու բռնադատած չէր : Կարելի՞ էր ներել անոր իր խաւարին մեքէ-նայութիւնները զոր ՚ի դործ դրաւ Բարիզէն մեկնիլս և ընտանեացս հետ հաշտուիլս արդիւնելու համար : Գայթակղութեանց պատճառ կը սեպէի զինքը . իրեն դէմ ո՞ր ունէի այն ամեն ատելութեամբ զոր չէի համարձակեր երևան հանելու , այն ամեն զգուշաւոր ընթացքովս զոր ստիպուած էի բռնելու անոր նկատմամբ :

Ինձ պիտի հարցուի թէ ինչեր ըսի Գամբանելին կառքիս մէջ : Ժամանակս շատ կարճ էր , ուստի յետագայ խիստ պարզ խօսքերը ըսի :

— Կարտինալը կը խաբես , հայր իմ , ըսի խնդալով :

— Կը կարծեն , պատասխանեց :

— Ապահով եմ . . . ես ալ կը խաբեմ զինքը . համաձայնիք արդ :

Եւ ըղթակալէս փոխանակադիրը հանելով ձեռքը տուի :

Շողաքորթուեցաւ այս ընթացքէս :

Բացատրեցի անոր թէ աստղերուն ինչ ըսել տալ կ'ուզէի :

— Ամեն ըսածներս աղէկ միտքդ նիւտի սպահն, հարցոյցի :

— Ո՛հ, գոչեց, ատոնք արդէն գոյց դիտցած բաներս են, և Քաճպոյեէի ապարանին մէջ ատոնց վրայ երկար ժամանակ խօսակցութիւն եղած է : Խօսքը մեր մէջ, կրնամ խոստովանիլ իոյ՞թէ մարդիպուհին զիս խրատեց պաշտօնեան կթելու :

— Իրա՞ն :

— Ասոր վրայ մեր մենաստանին վանահայրին կարծիքը ուղեցի : Եթէ դուն չընես, ըսաւ ինձ, ուրիշ մը, թերեւ աւելի տղես մը պիտի ընէ. արդ. Եկեղեցիին ստակը պէտք է որ Եկեղեցին վերադառնայ :

— Այդ վանահայրը շատ խելանի մարդ մ'է եղեր :

— Այնպէս չէ՞, օրիորդ :

Գամբանել կառքէն վար կ'իջնէր :

— Կէս ժամի չափ ետք եկաւ, մտիւր, ըսաւ ինձ, և անհաւատ ձեւացիւ . . . այդպէս շատ խորագիտութիւն ըրած կ'ըլլանք . . . : Նորին Բարձրութիւնը պիտի չկասկածի թէ խօսքը մէկ ըրած ենք :

Ընթերցողն արդէն դիտէ մնացորդը :

Հիմա խնդիրն այս շքեղ խաբէութիւնը շարունակելու վրայ էր : Բոլոր դիտաւորութիւններս այս նկատմամբ կաշմոած էին :

Կարտինալն անշուշտ նամակները դուրս չհանած է. թերեւ իր սենեկին մէջ, իր դրասեղանին վրան են. հօրկառ. պիտի բռնադատեմ զինքը ինձ ցոյց տալու այն դիւերը : Ահաբանում լի՛ տիկին Տը Շըվրէօզ պիտի ստանայ գանոնք, եթէ նոյն պարսաւորիմ վրիժաւութեանց ամենասուսկալին հրաժեշտ իմ վրայ :

Սակայն՝ եթէ կարելի է՝ պիտի ջանամ Բիշիլիսն իզմէ վրէժ լուծելու դոհունակութենէն ալ զրկել. ադամանդներուս հետ խոյս պիտի տամ և պիտի կրնամ իր կատողութենէն ազատ պահել ինքզինքս :

Արդ, ինչպէս ըսի, Գամբանել իր դուշակութիւնը անհրաժեշտ կերպով յայտնեւէն ետք դուրս ելած էր, և բուլբուլին վշտաբեկ կը ձեանայի վերջին հեղնութենէն, որով աստղադէպը համարձակած էր զիս ծաղրելու :

— Հա՛, հա՛, յաղթուեցա՛ր, կատարելապէ՛ս յաղթուեցար, խեղճ Մարիօն, գոչեց կարտինալը :

— Այո՛, տէր իմ . . . կը դողամ՝ մտածելով թէ փցուն ընթացքովս վտանդաւոր թշնամի մը վաստկեցայ :

— Ինչու այնպէս տարակուսեցար յայտնի իրողութեան մը վերայ : Բայց հանգիստ եղի՛ր, սիրելի գեղանի : Կախարդութենէ վախնալու բան մը չունիս ամենեւին, և Գամբանել ալ կախարդ մը չէ :

— Ա՛խ, աւելի՛ աղէկ, գոչեցի :

— Ինչպէս կրցար տեսնել, իր գիտութիւնը հայեցողական է, բոլորովին կրաւորական է, եթէ սակայն կրնամ այս կերպով խօսիլ : Գամբանել կը գուշակէ և չչարծիր : Աստղերը պատահարները ցոյց կ'տան անոր . բայց խեղճ մարդը շատ պիտի շփոթուէր եթէ պէտք ըլլար պատճառ մը նշանակել այն պատահարներուն և անոնց ծնունդ տուող անձանց գիտաւորութիւնը նշմարել : Արդ ես հոգ կը տանիմ զինքը շփոթելու երբ աստղերը չափէն աւելի անխորհուրդ ըլլան, և յաջողակութեամբ խարեցի զինքը քու վրայ ունեցած սիրոյս տեսակին նկատմամբ : Ի՞նչ . իսկը սիրեն ուրեմն . . . թշնամիի մը մահուան լուրն ոչ այնքան ուրախութիւն կը տար ինձ որքան այդ լուրը :

— Տէր իմ . . .

— Տէ՛, կ'երեւկայեմ թէ ալ բարեպաշտի կերպարան պիտի չառնուս, այնպէս չէ՞ :

Թիկնաթուիս մօտեցաւ և նորէն սկսաւ պչրիլ ու քծնիլ, բայց առաջուանէն աւելի համարձակութեամբ և յաղթողի կերպարանով մ'որ տարօրէն պիտի զուարճացնէր զիս եթէ պարագան ծանր ըլլար :

— Կ'աղաչեմ, տէր իմ, խնայեցէ՛ք ինձ :

— Ի՞նչ կը նշանակէ ասի . . . : Զիս կը սիրես, և կարծեմ թէ բաւական զիջում ունեցայ, բաւական համբերութեամբ տարի քմահաճութեանցդ . . . : Երանութիւնս ա՛լ մի հեռացնե՛ք :

Չեռքս շուրթերուն մօտեցուցի :

Հանդիսաւոր կերպով մ'ոտք ելայ և ըսի .

— Չեր Բարձրութիւնը պիտի հաճի յիշելու թէ մինչև այսօր գաղտնի պահեցի իրէն տրիսի մ'որ . . . կրկնակի եղեռնական է : Աստղերը զիս մատնեցին անշուշտ . սակայն սրտիս դէմ կուտելու որոշումն անդրդուելի կը մնայ :

— Բայց քանի որ ատանկ է , ինչո՞ւ եկար ուրեմն , գոչեց Ռիշէօ որուն դողահար արտեանունքին տակ կիսովին վարագուռուած աչքը բարկութեան սկզբնաւորութիւն մը կը ծանուցանէր :

— Բայց , տէջ իմ , եկայ ձեր նկատմամբ տուած խոստումներս կատարելու համար : Ամեն ամիս հարիւր ոսկի կը ղրկէք ինձ , և ձեր ամեն բարութեանց վրայ նաև զոյգ մը շատ զեղեցիկ երիվար աւելցուցիք . . .

— Իրաւ է . . . դեռ շնորհակալ չեղար ինձ , օրիորդ :

— Չէ . բայց եթէ կը հաճիք թոյլ տալ ինձ որ այսօր շնորհակալ ըլլամ . . .

— Քիչ մ'ո՛ւշ է :

— Հաւանեցէ՛ք ինձ ներելու եթէ այցելութիւններս աւելի յաճախ չեն : Այսուհետեւ միայն ծանր պարագաներու համար պիտի գամ և երբ մանաւանդ ձեր շահերը կամ թագաւորութեան շահերն ինձ վտանգի մէջ երևան : Տկարութենէս շատ կը վախճամ և յուսամ թէ պիտի հասկնաք այս զգուշութիւնները , որոնց միակ նպատակն է մեր երկուքին խղճի տագնապէ ազատ մնալը :

— Յիրաւի՛ , գոչեց կարտինալը , այս թշուառական աղջիկը խելքս գլուխէս պիտի առնո՞ւ . . . : Տկարութիւնդ . . . խղճի տագնապ . . . այդպիսի բան մը չտեսնուած է բնաւ : Բայց այդպէս ոտքի վրայ մի մնար , եկուր նստի՛ր . . . : Նիներն անխմանալի հանելուկներ են . . . : Ի՞նչ է ուրեմն , օրիորդ , այն ծանր գործն որ քեզի հոս կը բերէ : Պիտի խօսին , վերջապէս :

— Տէր իմ . . . զիս կը վախցնէք :

— Հանդիստ եղի՛ր , ա՛լ մի՛ գողար , ըսաւ՝ նորէն ձեռքս բռնելով , բարկացած չեմ : Դուն ալ այնպիսի այլանդակութեամբ մը . . . : Միայն ի՞նձ կը պատահին այսպիսի բաներ . . . : Ուրեմն

ինձ իմացնելիք բան մ'ունիս, աղջիկս: Կը պախարակուիմ Շալէին դէմ՝ խստիւ վարուելու համար, այնպէս չէ՞. գժգժհու թիւնն և չարակամութիւնն երեսն կ'եննն, . . հոգս չէ՛:

— Ձեր Բարձրութեան ատոր վրայ խօսելու համար չեկեր էի:

— Ա՛հ, թշնամիներուս մէկ ուրիշ մեքենայութիւնը լսեցիր, արդեօք:

— Ինչպիսիքս ստիպուած կը համարիմ իմացնելու ձեզ թէ լորտ Պրքինկամ. . .:

— Պրքինկամ. չեմ ուզեր որ այդ մարդուն անունը տաս իմ առջև. . . : Պրքինկամ. խեղկատակ մը. իր դեսպանական անբունարարելիութիւնը պատեհ առ իմ կը սեպէր քոլոր արքունեաց առջև գիտաւ. ոչինչ դրելու: Այդ ապուշ սիրամոյրը կը համարձակէր յոտալու ի՛նչ թաղուհին. . . : Բայց դուն ալ, Մարիօն, դուն ոչ մեղսակից եղար:

— Ներեցէ՛ք. . . այդ կէտը չգիտէի, տէր իմ, խնդրեմ որ հատար:

— Լուտթինն. քիչ մնաց որ այն ատեն պիտի պատժէի քեզի. . . բնէր էի խել լմադաւորին որ օրինակ մ'ընէ: Եւ հիմակ անդամ երբ կը խորհիմ թէ այդ ատեն Ննյլիացին. . . բայց այդ խոդիրը հիմա պիտի լուծենք. . . : Է՛, խօսէ՛ ուրեմն, այդ մատնիչը խօսքս բրաւ քաւ հետ:

— Մանաւա՛դ երբ կը մեկնէր:

— Եւ ի՛նչ բառ:

— Այնպիսի բաներ, զոր կրնամ ձեզ լսել, վասն զի սեղանիս բոլորովը հաքուած երեսունէն աւելի անձանց առջև գոչելով կը խօսէր:

— Բայց արդէն վեղ շարաթիւն 'ի վեր Պրանսայէն մեկնած էան. ինչո՞ւ դեռ այսօր եկար լուր տալու ինձ:

— Վասն զի Պրքինկամ խեղք տուած էր ինձ նամակ գրելու, և իր նամակն ինձ պիտի իմացնէր ձեզի դէմ պատրաստած վրիժառու թեան նպատակներուն մանրամասն պարագաները: Բայց տեսնելով թէ տակաւին չեկաւ այսպիսի նամակ մը, ինձ պարտ սեպեցի ալ չուշացնել այս մասին ձեզ տեղեկութիւններ տալու:

— Կ'ըսես թէ երեսն հոգի ներկայ էին, և մինչև այսօր այդ անիծեալ լօրտին սպառնալիքը ինչպէս չլսեցի :

— Ատի երկու քան կը հաստատէ, տէր իմ. նախ՝ թէ մեծ պաշտօնեայ մը քիչ բարեկամ ունի. երկրորդ . . . թէ բոլոր չմինչայի ծխահասններու վանդակապատեր դնել տուի :

— Աղէկ, աղէկ, իրողութիւնը պատմէ . . . : Անգլիացին ինչ ըսաւ սեղանակիյներուդ առջև :

— Համարձակապէս ամբաստանեց ձեզի իրը իր ոսոխը, ըսեւ չով թէ իր կնոսական նպատակներուն առջև արդիւք կը հանէիք չէ թէ վասն զի թաղաւորը կը սիրէք, այլ վասն զի ձեք անձնական շահը կը պաշտպանէք : Գուք իսկ, ըսաւ անհաստատ կերպով, յանցական յոյսեր կը տածէք :

— Սճառ է, բոլորովին սոսառ է ատի . . . : Պըքինկամ խաբեբայ և նենդաւոր մ'է, մումուաց Բիշլիէօ, որուն երեսին վրայ կապարի գոյն մը ծաւալեցաւ : Բարեբաղդաբար թաղաւորին մտքին մէջ հաւատք չեն դոններ ամենեին այդ զրպարտութիւններ . . . : Աւերջը, Մարիօն :

— Պըքինկամ ձեզի գէմ բարկացաւ, ամեն տեսակ սպառնալիք ընելով, տէր իմ. «Եթէ կարտինալը Լուի Ժ-Գլին վրան կ'իշխէ, ես ալ Շարլ Աին վրայ կ'իշխեմ . . . : Շուտով պիտի տեսնուի թէ հետք թշնամաբար վարուողն ինչ կը շահի . . . : Բո՛ղ Բիշլիէօ ուզէ միայն Բօշէլը նուաճելու . . . » Ահա ասոնք են ճիշդ իր խօսքերը :

— Ապստամբներուն օդնելու համար նաւատորմիդ մը զրկելու դիտաւորութիւնը ունի՞ արդեօք :

— Չգիտեմ : Ահա այդ կէտը պիտի իմանայի այն նամակէն զոր չընդունեցայ :

Կարտինալն օտք ելաւ բոլորովին մտմտութի երթալով :

Երկու շրջան առաւ սենեկին մէջ, ապա իր գրասեղանին քով եկաւ վերստին, գրիչ մ'առաւ և քանի մը ծանօթութիւն գրեց, որք անշուշտ իմ տուած լուրերուն կը վերաբերէր :

Պըքինկամ իրզը այս խօսքերը ըսած էր, և շատ պատեհու-

Թեամբ յիշեր էի զանհրճ՝ այցելութեանս պատրուակ մը գտնելու և ճշմարիտ նպատակս կարտինալին չայտնելու համար :

Եթէ մեղադրուիմ զեսպանը մատնած ըլլալու համար, կը պատասխանեմ թէ Պրֆինկամ կը պարտաւորէր լռել :

Թէև կը քամահրէի կարտինալը, բայց կ'ուզէի գիտնալ թէ ինչու կը պարտաւորէի չիմացնել անոր ինչ որ Ֆրանսային դէմ կը նիւթուէր, նա մանաւանդ երբ իմացնելս ինձ այնքան օգտակար էր զինքը ծուղակս նետելու համար :

Բիշլիէօ դադրեցաւ գրելէ, նորէն քովս եկաւ, նստաւ և ըսաւ .

— Շարլը Աին պիտի իմացնեմ իր սիրականին ազնիւ գիտաւորութիւնները : Մարիօն, ծառայութիւն մը, ճշմարիտ ծառայութիւն մը մատուցիր ինձ . . . : Այդքան է ամենը, այնպէս չէ :

— Այո՛, տէր իմ :

— Այդքանն իսկ արդէն շատ է, յիրաւի : Երբ անգլիական նաւատորմիդ մը Ռօշէլը կը պաշտպանէ, բերդն անսովի կը դառնայ, և այն գեհնապարտ պալմէնեաններն այնպիսի լրբութիւն մը պիտի առնուն . . . : Բայց ինչ և է, խօսք պիտի հասկըցնենք ատոնց . . . : Պրֆինկամ. ինչ զարշիւ անձնագով . . . : Պիտի հաւատն արդեօք, սիրելիդ իմ, եթէ ըսեմ քեզ թէ Ան Տ'Օթրիշին մէկ պատկերին համար քսան հազար թալեռ վճարեց սա ապիրատ Բիւթանժին, որ թագուհիին ախոռապետն էր : Թագուհիին պատկերը կուրծքին վրայ կը կրէր . . . բայց մի և նոյն գումարը վճարելով զողջնել տուի զայն :

— Եւ մի՞ գուցէ դուք ձեր կուրծքին վրայ կրէք այդ պատկերը :

Բիշլիէօ չլսել ձեացուց հարցումս և շարայարեց .

— Ուրիշ բան մ'ալ կայ որ մտքէդ չանցնիր ամենեին . տոկից 'ի զատ Պրֆինկամ Շարլը Աին նշանուհին, Անրիէթ իշխանուհին Գալէի մէջ ձգելու յանդգնութիւնը ունեցաւ . . . : Այո՛, սիրելիդ իմ, մինակն եկաւ Բարիզ . յատկապէս եկաւ վերջին անգամ մ'ալ Ան Տ'Օթրիշ ահսնելու համար : Լաբի ԺԳ և ես ֆաթիլէ-

պլօյի մէջ էինք : Պըքինկամ թաղուհիին մինչև սենեակը մտաւ . սա տակաւին չելած էր անկողինէն . . . : Շքագիր կիններն 'ի նանիր բիւր յանդիմանութիւններ կ'ընէին Անդլիացիին , որ հոգ չըրաւ , համարձակեցաւ ներս մտնելու և ծունկի վրայ գալու . . . : Լիբբը : Ո՛հ , եթէ հոն ըլլայի , կ'երդնում Աստուծոյ վրայ թէ իր դեսպանի յատկութիւնը պատիժէն պիտի չազատէր զինքը . նախապատիւ պիտի համարէի ամուսնութիւնը խզել և պատերազմ հրատարակել Մեծն-Պրիթանիոյ դէմ :

Ուղղակի պաշտօնէին նայեցայ և ըսի .

— Պէտք է որ Լուի ԺԳ ողորտի այն եռանդագին համակրութենէն որով կը պաշտպանէք թագուհիին պատիւը , այնպէս չէ :

— Այս մասին բաւ է այսքանը , ըսաւ շփոթով , և հիմա մեր գործերուն վրայ խօսինք :

— Ո՛հ , պատասխանեցի հեղնական կերպով մը , կրնաք Պըքինկամին դէմ ձեր անէծքը շարունակել : Երբեք չէի կարծեր թէ այդքան յանդգնութիւն տանելը կարելի ըլլայ . . .

Կարտինալն ոտքովը գետինը զարկաւ .

— Ներեցէք . . . կը կարծէի թէ զոհ պիտի ըլլայիք ձեզի հետ սրտամախիւ տեսնելով , տէր իմ :

Կարտինալն ինքզինքը զուպելու ջանք մ'ըրաւ , զուարթ կերպարան մ'առաւ , ցուցամատը մինչև աչքը բարձրացուց , մեղմիկ շարժեց , և ըսաւ .

— Գուշակեցի՛ միտքդ . . . բայց ուրիշներուն պէս դուն ալ կը սխալիս , կը լսեն : Երբ բան մը կը հաստատեմ խօսքովս , կ'ուզե՛մ որ հաւատան խօսքիս , կը պահանջե՛մ . . . : Ե՛, ահա լմնցաւ . . . հաշտուինք , սիրելի Մարիօնկա . . . : Բայց զիտե՛ս որ միշտ աւելի սիրուն և աւելի թարմագեղ ես :

— Կը շողջորթէք զիս , տէր իմ :

— Կարտինալներու ամբողջ ժողով մը , և զիս ամենէն առաջ դժոխոց մատնելու կարող աչեր ունիս , Մարիօն :

— Ի՞նչ կը համարձակիք ըսելու :

— Ճշմարտութիւնը , սիրելիդ իմ . . . մեք ալ զիւրաքեկ ենք

մարդերու պէս . . . : Ո՛հ, թո՛ղ տուր ինձ ձեռքդ . . . մի այդպէս վտխով նայիր ինձ . . . : Չեմ հասկնար թէ ինչու իմ վրայ եւր, նաև խնժի դէմ տեսակ մը դժկամակութիւն առնիս : Սոսկաւ լի բան մը չէ՞ մտածել թէ սա Էմբրին, թէ սա Պրքինկամը . . .

— Ա՛խ, տէր իմ, եթէ մեղք գործեցի, կը պարտաւորիք դուք ձեզի ամբաստանել այս մասին :

— Զի՞ն :

— Ճիշդ ձեզի : Թո՛ղ Ձեր Բարձրութիւնը զիջանի յիշելու այն օրը եւր եկայ աղերսեցի որ իբր շնորհք հաւանիք թո՛ղ տալու ինձ հայրական տունս վերադառնալ :

— Աղէկ, բայց կարծեմ թէ թո՛ղ տուի . . .

— Կարճ կապեցէք . . . ամեն ինչ դիտեմ :

Կարտինալին այստեղուն վրայէն աննշմարելի կարմրութեամբ անցաւ :

— Այո՛, զիս խաբեցիք, տէր իմ : Կ'ուզէի խոյս տալ ձեզմէ, համոզուած ըլլալով թէ երկնից անէծքը վրաս կ'իջնէր եթէ սրբապիղծ սիրոյս տեղի տայի : Կրօնաւոր մը, Քրիստոսի պաշտօնեայ մը սիրել . . . չէ՛, երբէ՛ք, երբէ՛ք : Այսպիսի սէր մը երկնից գէմ ուղղակի թշնամանք մ'է, անթողլի աճիր մ'է, ստոյգ պեհենապարտութիւնն է :

Բիշլիէօ սասանեցաւ :

Այն ատեն բոլորովին կը մոռնայի խաբեցայի գերս, և խօսքերս ճշմարտութեան շեշտ մ'ունէին որ վախ կը տար կարտինալին :

— Ահա այս պատճառաւ. կ'ուզէի փախիլ, տէր իմ, և թաղուն կերպով արօղիլեցիք այս նպատակը զոր խիղճս կը թեւագրէր : Շալօնին եպիսկոպոսին խայտառակ պաշտօն մը տրուեցաւ . . . մի ուրանաք : Վախ տրուեցաւ նօտարիս, ձեր նուիրակներէն խումբ մը տունիս չորս կողմը կը բռնէր և ամեն ընթացքս աւ դնացքս կը դիտէր : Ձեր շնորհիւ ծնողքս մերժեցին զիս . . . արհամարհութեան մէջ թաղուած, նախատանայ ներքև ձգուած և նայ ինքզինքս . . . յուսահատութիւնը սիրտս դբաւեց, և մոռացումը յիմարտիան ուրախութեանց, հեշտութենէ հեռեց :

Թմրութեանց մէջ փնտռեցի : Ամենուն անձնատուր պիտի ըլլայի՝ ձեզ յանձնուելէ առաջ . . . ձեզ որ կրօնաւոր էք . . . ձեզ որ զիս կորստեան մասնեցիք :

Կարտինալը մեռելատիպ կերպարան մ'առաւ՝ ոչ այնքան բարկութեանս որքան զարհուրանացս պատճառաւ :

Ընթացքիս այս կիսովին ճշմարիտ և կիսովին կեղծ բացատրութիւնը հարկաւորապէս կը պարտաւորէր՝ աստղերուն տուած տեղեկութիւններուն հետ կարտինալին ամենախորունկ համոզում մը տալ :

Տեսարանին ամենէն բարձր կէտը բերեր էի զինքը :

Պէտք էր հանդարտել իր վախը և նօրէն քիչ մ'առաւելութիւն ստանալու միջոցը տալ իրեն :

— Բա՛րէ , ըսի , զիս կը բռնադատէք այս բաները ըսելու . . . Կամ թէ լաւ ևս է ըսել՝ չարչարանացս զրգուելուն պատճառն է այն այլանդակ գիտունն որ այնքան անյարմարութեամբ աղէտալի գաղտնիք մ'երևան հանեց : Տէր իմ , այս գաղտնիքը հետոս գերեզման պիտի տանէի : Երբէք պիտի չլսէիք թէ Մարիօն Տըլօրմ ձեր սէրէն ազատելու համար բողի դեր խաղալու խոնարհած է : Յանցաւոր եղայ վատարարոյ չըլլալու համար , և զիս կը հանդարտէ այն արհամարհանքն իսկ զոր կը պարտաւորիք ունենալ ինծի դէմ :

— Մարիօն , ըտաւ ինձ կարտինալը , խեղճ Մարիօնս , զիս կը յուսահատեցնես , և դրեթէ խղճի խայթ կ'ունենայի եթէ բանաւորութիւնն ինձ օգնութեան չհասներ , եթէ յայտնապէս չտեսնէի թէ կրօնական . . . շատ չափանց կարծիքներ տոյժ ալիւտալի հետեանքը ունեցան : Անկեղծապէս խօսիմ . երեակայութեան այդ ամեն շեղումներուն անձնատուր ըլլալուդ պատճառ չկար : Քանի որ առաջնորդի տեղ կը ծառայէի քեզ , կը պարտաւորէիր տեղի վստահութիւն ունենալ իմ վրայ : Արդէն ըսի քեզ , աղջիկս , թէ արարածը ակար է , և երկինք մեզի պէս ղժաղզ մեղաւորներու համար ողորմութեան միշտ բաց գանձեր ունի . . . Կրնան հաւատալ ինձ այս մասին : Մաղթաղինէ Գրիստոսը սիրեց , և Քրիս-

տոս Մազթաղիենն սիրեց . . . . Եթէ երկնային հօրը պատրաստ չըլլար այն սէրը մաքրելու, եթէ Յիսուսի աստուածութիւնն՝ տնոր մարդութիւնը չպաշտպանէր . . .

— Այո՛, տէր իմ :

— Այո՛, սիրելիդ իմ, հայհոյութիւն մը չէ ասի : Եկեղեցին, մեր այս բարեսիրտ մայրն անկումները կանխաւ գիտէր երբ կրօնաւորներուն ամուրուծիւնը պահանջեց . . . որ կարգադրահոլութեան պարզ կանոն մ'է : և այս անկումներուն համար ներողութիւններ տեսղծեց : Քեզի համար կրնամ ներողութիւն ասանալ, խեղճ աղջիկս, օրպէս զի սարսափներդ փարատին : Բազմութիւնը պէտք է թողուլ ինչ ինչ գաղափարներու մէջ որով կը զսպուի ան : Սակայն, Մարիօն, քեզի պէս լուսաւոր, խելանի փառքերը չեն շղթայուիր գոհհիկը շղթայող մի և նոյն տե՛ծով . . . : Այս պտտաճառաբանութիւնները պէտք է որ անպատասխանելի երևան քեզ, այնպէս չէ՞ :

— Զիս յաղթահար կը տեսնէք, ըսի : Բայց, տէր իմ, այնպէս չէին խօսեր ինձ անոնք որք որորանէն ելնելէս ետք ինձ քրիստոնէական վարդապետութեան դաս կը տային :

— Անշուշտ, անշուշտ . . . այն պտտաճառաւ զոր պահ մ'առաջ քեզ կը բացատրէի : Մտիկ ըրէ՛, սիրելիս : Էական կէտք գայթակղութիւն տալէ զգուշանալն է, և պաշտպանութենէս հեռի կենալով այնքան եպերելի եղար որքան հոս չէիր ըլլար, եթադրելով իսկ թէ մեր սէրը զգայութեանց թարթափումներուն մէջ զարտուղէր երբեմնակի : Մանաւանդ թէ Սրբազան Քահայայտեան՝ որուն հետ շատ աղէկ եմ խղճահարութիւններդ հանգարտելու միջոցը չէր մերժեր ինձ : Հառտաւ կերպով կ'ըսեմ քեզ թէ այսօր իսկ չմերժեր . . .

— Տէր իմ, տէր իմ, այդ խօսքերը շատ վառնդաւոր են, մեմուացի՛ գլուխս վար ընելով և երեսս ձեռներովս ծածկելով :

— Ինձ նայէ՛, Մարիօն, սեւագեղ աչքդ մի պահեր իլմէ . . . Թոյլ տո՛ւր որ համբուրեմ այդ սպիտակափայլ թեզ, անդէս բոյր ճակատդ և փառաւոր մազերուդ ոսկեթել խոսկոպիք . . . :

Ի՛՛հ, մի՛թէ յանցաւոր եմ: Երկինքէն սուրբ մ'իջեցմաւ, երկ-
րին ամենէն արդարը, ամենէն կատարեալը բեր, ծառկերուգ
առջևը զի՛ր, ինչպէս ես գրուած եմ սոյն միջոցիս, ըսէ՛ անոնց
թէ սէր ունիս իրենց վրայ, ինչպէս քիչ մ'առաջ կ'ըսէիր ինձ
... և ահա, բա՛րէ, պիտի ընկճին, ինչպէս ես կ'ընկճի՛մ, և,
ինչպէս քաջ կը տեսնես, Մարիօն, մեր սէրը չկրնար օճիր մը
ըլլալ:

— Լաւ, ըսի՛՛ բռնադատելով զինքը ոսք ելնելու, վասն զի
ստուգիւ առջևս ծառկի վրայ եկած էր:

Ես ալ ոսք ելայ և ուղղակի կարախնալին նայեցայ:

— Կը խոստովանի՛մ թէ պատճառաբանութիւններդ ճշմարտա-
նման են, տէր իմ. ճիշդ այգպիսի պատճառաբանութիւններ ես
ալ ըրած եմ ինքնին, և շատ անգամ՝ խղճիս աղաղակին հակա-
ռակ՝ ինքզինքս պատրաստ տեսայ տեղի տալու այն համակրու-
թեան որ զիս գէպ առ ձեզ կը մղէր. բայց կանկ կ'առնէի և
տակաւին կ'առնում, բացարձակ ստուգութեամբ գիտնալով թէ
ինձի համար չէ թէ սէր այլ քմահաճութիւն մ'ունիք:

— Մարիօն... ուտկէ՛ կրնաս կարծել:

— Ա՛լ մի ջանաք զիս խաբելու. զիս չէք սիրեր, և թագու-
հին կը սիրէք:

— Թագուհին... կ'երգնում քեզ թէ...

— Ո՛հ, ես առողադէտ չունիմ որ հասկնամ այն գաղտնիք-
ները զոր չգիտեմ. բայց մտիկ կ'ընեմ, կը նայիմ... և չլսածս,
չտեսածս կը գուշակե՛մ: Թագուհին սիրելէ առաջ տիկին ՑԸ
Էրզրէօզը սիրեցիք:

— Զրպարաութիւն:

— Դքսուհին սիրեցիք, կ'ըսեմ: Հիմա կ'ատէք զինքը. այդ
ատելութիւնը սէր է տակաւին:

— Սիրելի Մարիօնս, նախանձը կը կուրէ (aveugler) քեզի:
Այդ կնկան համար լոկ անտարբերութիւն և արհամարհանք կ'ըզ-
գամ:

— Ցէր իմ, մարդս չհալածեր այն անձերը որոնց համար ան-

տարբերութիւն կ'զգայ. վրէժ չառնուր այն անձերէն զոր կ'ար-
համարէ՛ :

— Է՛, աղէկ, դքսուհիէն վրէժ առնելս կը տեսնե՛ս :

— Ուրիշ բան է եթէ փոխանակ վրէժ տնուանելու վատու-
թիւն անուանէք Անրի Տը Թալէյրանին և դքսուհիին նամակները
էրկկին՝ Պ. Տը Շըվրէօզին յանձնելու նպատակը :

— Մարիօն . . .

— Մի կարծէք թէ ձեր բարկութեամբը վախ կը տաք ինձ .
. . կը կրկնե՛մ թէ տակաւին կը սիրէք դքսուհին, կը սիրէք
Թագուհին . . . ե՛ւ հիմակ իզմէն կեանքս և օրտա կ'ուզէք . . . :
Խղճի խայթին և նախանձին բոլոր անձկութիւնները առ ոչինչ
գրեմ ապա երեսի վրայ ձգուելու նպատակաւ . . . : Ուղղեցէ՛ք
ձեր այդ սխալը . . . : Ես չեմ ամենեին այն տկար կիներուն փն
որոնց դրուժան սիրահարի մը գէմ միակ պաշտպանութիւնն ի-
րենց հեծկլտանքն և արտասուքն է : Ես Մարիօն Տըլօրմն եմ,
սիրոյս քաջութիւնը, գեղեցկութեանս հպարտութիւնը ունիմ .
. : Այո՛, այո՛, պարոն . . . : Թագուհիէն աւելի գեղեցիկ, տի-
կին Տը Շըվրէօզէն աւելի գեղեցիկ եմ, և զանոնք իզմէ վեր պի-
տի չդասէ՛ք . . . : Զէ՛, աւելի աղէկ ունիմ ինքզինքս մեռցնել
կամ ձեզի անգամ մեռցնել :

Խօսքի այս շքեղ մասը կատարութեամբ համակուած կերպա-
րանով մ'ըսի՝ աչերս դարձնելով և այնպիսի շարժումներ և ձևեր
ընելով, զոր ժամանակին ամենէն ողբերգու դերատանուհիները
հաւնէին գուցէ :

Կարտինալն ուժգին փարումով մը զիս իր կուրծքին մօտ քա-
շեց ու միանգամայն եռանդագին ձայնով մը դռնեց :

— Այրիս, Մարիօն. հոյակապ ես, Մարիօն. կը սիրեմ այդ
վաղորային ընթացքը, կը սիրեմ այդ առիւծային մօնջումները .
. . : Այո՛, խաչոր կ'երգնում թէ քեզի պէս կին մը պէտք է .
. . համբուրէ՛ զիս . . . : Հիմա մտիկ ըրէ՛ : Իրօք սիրեցի տիկին
Տը Շըվրէօզը և Թագուհին . . . ծունկի վրայ եկած եմ, կերդ-
կում թէ . . . . բայց քու սէրդ անոնց սէրէն բիրիցս տելի
թանկադին է ինծի համար :

— Ապացոյց, ապացոյց պէտք է ինձ :

— Ըսէ՛, ի՞նչ կը պահանջես :

— Ան Տ'Օրիշին մետայլեօնը, նախ . . . ապահով եմ թէ . . . հիմա կուրծքիդ վրան է ան ինչպէս էր Պըքինկամֆն կուրծքին վրայ :

— Բայց ո՞վ կրցաւ իմացնել քեզ . . .

— Է՛հ, արդէն քիչ մ'առաջ ըսի ձեզ. կը գուշակե՛մ: Քանի որ Պըքինկամֆն պէս դուք ալ քսան հազար թալեռ ծախս ըրիք, անշուշտ այդ պատկերը Լուի ԺԳին յանձնելու համար չըրիք :

— Լաւ, կրկնեց Ռիշլիէօ, կը հնազանդիմ :

Իր պատմութեան վերի կոճակներուն մէկ քանին քակեց և կուրծքէն մետայլեօնը դուրս հանեց, սակայն զժողոհութեան խիստ լայտնի ձևով մը կտրելով պզտի ոսկի շղթայ մ'որմէն կախուած էր պատկերը :

Բայց ամպի մը պէս եկաւ անցաւ այս զժողոհութիւնը, և կարտիսալը պատկերը ինձ տալով ըսաւ .

— Ա՛ռ. բոլոր փափաքներդ հրամաններ կը դառնան ինձի համար :

— Տէր իմ, կ'սկսիմ հաւտալ ձեր սիրոյն . . . վերջին ապացոյց մ'եւ, և բոլորովին ձերն եմ :

— Տէ՛, խօսէ՛, Սիրէն (sirène), զոչեց մէջքս բազուկներուն մէջն առնելով և հրաշունչ նայուածք մը նետելով ինձ. ըսէ՛, թէ ի՞նչ կը պահանջես տակաւին :

— Շալէին և տիկին Տը Շըվրէօզին նամակները :

— Անկարելի է :

— Ըսել է թէ կ'ուզէք վրէժ առնուլ այդ կնիկէն, զինքը կը սիրէք միշտ . . . : Մոռցէ՛ք ուրեմն մեր մէջ ամեն ըսուածը և ամեն եղածը, տէր իմ . . . : Ահա մետայլեօնը, ետ կը տամ . . . : Մնաք բարեւ :

— Կեցի՛ր, զոչեց, կեցի՛ր . . . ինչո՞ւ կ'ուզես այս նամակա-նին :

— Որպէս զի չկարենաք վաճառել գեղանի գքսուհիին, որ
պիտի չգեղեկի գնելու զանոնք որ և է փոխարինով:

— Աւետարանին վրայ կը խոստանամ քեզ, Մարիօն, թէ այս
նամակները գուքսին ցոյց պիտի չարուին:

— Աւետարանին. կը հաւատօք Աւետարանին:

— Վերջապէս, պատիւ ունիմ, և պատուոյս վրայ խօսք կը
տամ քեզ փնչե մահս չխօսիլ գքսուհիին հետ:

— Դքսուհին կրնայ գալ և ձեր հետը խօսիլ:

— Մտիկ պիտի չցնեմ:

— Սճա կը խօսիք . . . Թաշողակ էք, բայց նախանձատ կէն
մը պիտի չխորէք բնաւ. ձեր գիմագրութիւնն իսկ կտակածներս
կ'արդարացնեն. Այն նամակները, թէ ոչ կը մեկնիմ:

— Չէ', բիւրիցս չէ'. կը պարտաւորիմ նանթի յանձնաժո-
ղովին կարգացնել այս նամակները, որք Շալէին յանցաւորու-
թիւնը կը հաստատեն: Դարձեալ կ'ըսեմ թէ անկարելի է:

— Եւ եթէ չմոռցնէք այդ երիտասարդը, քնչ ֆաս կ'ունե-
նաք: Եթէ համոզուիմ կատարելու ձեր իղձերը, աէր իմ, կը
կարծէք թէ թոյլ պիտի տամ ձեզ այդպէս արիւնով թաթառե-
լու ձեր ձեռքը: Խորհեցէք, ազաա էք . . . Ուղիղ և անկեղծ
եղայ ձեր հետը: Սաստիկ է սէրս, աեական պիտի ըլլայ. կ'ու-
զեմ որ ձերինն ալ այնպէս ըլլայ: Պահանջեցէք իզմէն քնչ զո-
հողութիւն որ կ'ուզէք, կ'ընդունիմ. ապահովութիւններ սաացէք
ինչպէս ես կ'ստանամ. . . բայց մեր սիրոյն վրայ ամպ, բայց մեր
երանութեան մէջ կասկած չեմ ուզեր:

Կարտինալը միշտ տոգոյն էր: Ինքն իր հետ սատակի կոխ մը
կ'ընէր, կամ լաւ ևս է՝ խելք միտք կը թափէր նենդութիւն մը
զանեւլա որպէս զի միայն առ երեւթն գոհ ընէ զին:

— Նստի՛ր, Մարիօն, ըսաւ ինձ, և հանգարառ ու ծանր կեր-
պարան մ'առ:

Ապա պզտի զանգակը հնչեցուց:

Տէ Պարնէ երեցաւ:

— Պահանջեաւ զօրապետո կանչէ:

Աստիճանին առաջին դասադրութենէն 'ի վեր պաշտօնեան իր անձին պահպանութեանը համար ամբողջ զօրագունդ մը ստացած էր թագաւորէն :

Հաւտով հրացանակիրներու զօրապետ մը ներս մտաւ :

— Պարոն Յը Սէն-Ժէօրժ, ըսաւ Բիշլիէօ, հոս ներկայ գըտնուող այս աիկինը Նանթի բանաարկելոյն գործին վրայ մանրամասն պարագաներ կ'իմացնէ ինձ, և որովհետեւ երկու օրէն 'ի վեր հայր Յովսէփը և Սէն-Սօրլէնը դրկեցի՝ աղաչելով որ յանձնաժողովին օգնեն իր աշխատութեանց մէջ, տախտակած եմ ես անձամբ գրելու ինձ արուած տեղեկութիւնները : Դուռն արդիւրած է ամեն մարդու համար :

Արարինալն ոտք ելաւ, հրացանակիրներուն զօրապետին մօտեցաւ և ականջին քանի մը խօսք փոփոսաց :

Ետքէն Սէն-Ժէօրժ ինքն ինձ իմացուց թէ Բիշլիէօ իրեն յետագայ խիստ լակոնական խօսքը ըրած էր, որուն նշանակութիւնը շատ յայտնի էր :

« — Ար տեսնե՞ս այս կնիկը, Հարաւային դուռէն դուրս պիտի ելնէ . . . : Գրաւէ՛ և ինձ բեր նամակներ և մատալլեօն մը զոր իր վրայ պիտի ունենայ : »

Արարինալին այս փոփոսութիւնը շատ հնհնուք կը տար ինձ :

Զօրապետն աներեւոյթ եղաւ և Բիշլիէօ քովս եկաւ :

— Մտքէդ անցա՛ւ արդեօք, Մարիօն, թէ հիմակ ինչ ըսի տե՛ր :

— Ո՛չ, տէր իմ :

— Այնպէս հասկցուցի անոր թէ այն կարծեցեալ մանրամասն տեղեկութիւնները խիստ նպաստաւոր են Հալէին որուն վրայ ստատիկ համակրութիւն մ'ունի : Մանկութեան հասակէ 'ի վեր բարեկամ են անոնք, և հաճոյք մ'է ինձ այս խեղճ Սէն-Ժէօրժին յոյս տալս : Անիրաւ չեմ, սիրելիդ իմ, ինչ հարկ արիւն թափելու : Միշտ դիւրութիւն պիտի ունենամ խենդ երիտասարդը ինձ ֆիաս տալէ արդիւրելու . . . : Հալէ պիտի ապրի . . . : Թո՛ղ երթայ դքսուհին գանձ : Գանձ նամակներուն, շաբաթներէ՛

ասկիւ՛ պղտի բանալի մը տալով և դրասեղանին վրայ դրուած երեսնասայ արկղիկ մը ցուցնելով ինձ, պնս ան, քուկդ են տնոնք :

Բացի արկղիկը և քանի մը նամակ բացի՝ իբր թէ ուզէի քննել նամականիին ճիշդ Շալէին և դքսուհիին ըլլալը կամ չըլլալը, բայց բուն նպատակս էր խռովիլս չխայանել կարտինալին :

Արագահաս ըլլա մ'եկած անցած էր մտքէս :

Մատնիչին պահակներուն զօրապետին զազահի ըսած խօսքը ինձ բացատրելու փոյթէն աղետաւոր հետեւութիւն մը հանեցի, և ապահով էի թէ հրաման տուեր էր որ ձերբակալ ըլլամ Լուվրէն դուրս ելնելուս փշոցին :

Գէտք էր անպատճառ ետ առնել տալ իրեն այս հրամանը, թէ ոչ ես և աիկին Տը Շըվրէօզ կարսուած էինք :

Վտանդին մերձադրութիւնը նորէն ուշաբրեց զիս. որոշեցի ամեն բանի յանգզիկ ամեն բան ստանալու համար :

Իշլիէօ նայուածքը իզմէն չէր հեռացներ :

Վերստին արկղիկին մէջ գրի այն նամակները զոր բացեր էի, վրան գրի նաև թագուհիին մատայլեօնը, ապա վար ընելով խուփը և կղզակը դոցելով կարտինալին մօտեցայ, որուն երեսը զարմանք կ'արտայայտէր :

— Վերջապէս, ըսի ժպիտով մը, փորձը լմացաւ : Այս փորձէն՝ ինչպէս կը յուսայի՝ պատուով և փառքով ելաք : Ոչ միայն ապահով եմ ձեր սիրոյն նկատմամբ, բայց նաև զիս պարտաւորեցիք ձեր վրայ սքանչանալու և յարգ ու համարում ունենալու . . . վասն զի այս արկղիկին մէջ պարունակուած բաները ջնջելու ամեն հնարաւոր իրաւունքը կը տայիք ինձ. կրնայի կտոր կտոր ընել մատայլեօնը, ազատ էի ճրագ մը վառելու և այս նամակները այրելու . . . : Բայց Աստուած չընէ որ Ձեր Բարձրութեան այսպիսի նախապնդ մ'ընեմ, Զոհողութեան առջև չնահանջեցիք. այդ զոհողութիւնը եղած կատարուած կը սեպեմ, տէր իմ, և ձեր ան միայն զիս սիրելու խոստումին կ'ապաւինեմ բոլորովին :

Դժուարաւ յաջողիմ թերեւեւ կարայրել այն յուզմունքը և զարմանքը, զոր Բիշիէօյին երեսը դուրս կը յայտնէր այսպէս խօսելու և միջոցին :

Երկու ձեռներս բռնեց և դռնեց :

— Մարիօն, պաշտելի՛ ես, վսեմ՛ ես. անկարելի է աշխարհիս վրայ քեզի պէս երկու կին դնել. . . և կը սիրեմ քեզի, հաւատ՛ որ անմեկնելի կերպով մը կը սիրեմ քեզի. . . : Արդը ասան զիս, եթէ բնաւ մտքէս կ'անցնէր այդպիսի վերջ մը. . . : Մարիօն, այդ վարմունքդ լաւ է, շատ լաւ է :

— Ո՛հ, վարմունքս շատ պարզ կ'երևայ ինձ, տէր իմ :

— Ձէ, անշուշտ, ատի հասարակ կին մը չըլլալդ կը հաստատէ. . . : Այդ վարմունքիդ մէջ սրտի շատ փափկութիւն կայ. . . : Այո՛, կը կրկնեմ թէ չքեղ է այդ ընթացքը : Հանգիստ եղի՛ր, Մարիօն, պիտի չղղջաս այդ մասին :

Իր ոսկիէ բանալիին հետ տուի նաև միւս բանալին զոր հետոս բերելու հոգ տարեր էի :

— Մէկին տեղ, ըսի նոր ժպտով մը, երկու բանալի կը տամք Ձեր Բարձրութեան :

— Ի՞նչ է ասի, Մարիօն :

— Տէր իմ, խօսքս բռնելու յատուկ կերպերուս մին է՝ այս, և երբ ծպտելով Տէ Թուրնել փողոցին պզտի տունու ուղեկութեան գալու պիտի հաճիք, պուլվարին կողմէն դադարի դուռ մը կայ, ուսկի կրնասք մտնել առանց ճանաչել մը տեսնուելու :

— Բայց ատի զմայլելի՛ է. . . խեղ կը դարձնուի զիս, Մարիօն, սիրոյ զղխումով և ուրախութեամբ կը խնայնեմ զիս :

Ստուգապէս ծուղակս կ'ընկնէր :

— Աշխատեցէ՛ք, ըսի կարտինալին, պահելու յիշատակը և չուշացնելու ձեր առաջին այցելութիւնը որու որ կը պատրաստուիմ սիրապին ընդունելու ձեզի. . . : Հիմա՛կ ալ միայն բարեւ ըսելու հրաման կը խնդրեմ Ձեր Բարձրութեան :

— Կ'ուզես մեկնիլ. . . : Կարելի՛ է, սիրելիդ իմ :

— Որքան նուաղ երկարին Լուսինի մէջ մէր տեսնուիլ ինչնեքդ,

որքան աւելի կարճատե ըլլան երեւոյթներս, այնքան աղէկ է մեկնութիւնները և չարախօսութիւնները արգիլելու համար: Ուրեմն մնաք բարեաւ, տէր իմ:

— Ամենին, պիտի չթողում. . . : Մանաւանդ որ անկարելի է:

— Ի՞նչ. դուրս ելնելս անկարելի է:

— Է՛հ, այո՛ . . . այսինքն . . . : Բայց կը մոռնաս, Մարիօն, որ վաղը կը մեկնիմ Նանթ երթալու համար. . . : Այս գիշեր հաղարումէկ գործեր կարգադրելու հարկադրուած եմ: Մեկնելէս առաջ քեզի ծնդամ մ'ալ չտեսնե՛լ. . . բայց պիտի չուզես այդպիսի վիշտ մը տալ ինձ, այնպէս չէ. . . : Տէ՛ր Աստուած. ինչ բանէ կ'ստիպուիս աճապարելու. . . : Մինչև թաղաւորին քովը երթալս և հետն աշխատելու սկսիլս տակաւին ճիշդ երկու ժամ ունիմ զոր քեզ կը տամ: Մարիօն, իմա Մարիօնիկ, մի մերթեր խնդիրս: Միասին պիտի ճաշենք. . . զմայլելի առանձնախօսութիւն մը պիտի ունենանք. . . : Տէ Պուրնէ միայն պիտի ծառայէ մեզ, և հիմա պիտի գրեմ Սէն-Ժէօրժին որ աւելի ուշագրութեամբ հսկէ պատուերիս գործադրութեան. . . : Ա՛րեղունիս, այնպէս չէ. . . : Ա՛րեղունիս:

— Քանի որ կը փափաքիք ընդունիլս, տէր իմ:

— Իրաւ որ սիրուն ես, շնորհալի ես, երկինքը քեզմէն աւելի դեղեցիկ հրեշտակ չկայ:

Կարախնալն ասի ըսելու միջոցին զգուանօք կը լափէր զիս:

Ինչ և է, մատնուած էր ան:

Կասկածներս հիմնաւոր էին, և խիստ վարպետութեամբ վարուեր էի այս պարագայիս մէջ:

Բիշլիէօ վազեց դէպ իր գրասեղանը, արագօրէն երկու կամ երեք տող գրեց. հնչակովը կանչեց Տէ Պուրնէն, և թուղթը անոր յանձնելով՝ ըսաւ.

— Սէն-Ժէօրժին տար. դո՛ւր գինքը հիմակ անմիջապէս, և թո՛ղ զգուշանայ անհեղեղ ընթացք մ'ունենալէ. . . զնա՛:

Յայտնի էր թէ առաջին հրամանին յետոյ կոչումը կը զգէր: Երբ Տէ Պուրնէ մեկնեցաւ, Բիշլիէօ առջեւ ծունկի վրայ ե-

կաւ . երբորդ անդամ էր այս դիրքը առնուլը , և յիրաւի այլանդակ բան մ'էր այսպէս ծունկի վրայ եկած այս կարմիր պասմուշանն ուսկէ սիրախնդիր հառաչումներ կ'ելնէին :

Յանկարծ խորին արամութեան հով մ'առի : Կարտինալը սարսուռիւ տեսաւ և ըսաւ .

— Բայց ինչ ունիս , փրելիդ իմ :

— Ունեցածս . . . բայց բան մը չունիմ ամենեին , տէր իմ :

— Ար խաբես զիս , Մարիօն . . . : Ար պաղտաւիմ , խօսէ . . . : Դուն իսկ չքսի՜ր թէ մեր սիրոյն վրայ ամպ չես ուզեր : Խաբէական նախադրացումներով կամ աղետալի թաղուն խորհրդով մ'ինչու խռովես այն զմայելի վայրկեանները զոր ինձ կը շնորհես , կը տեսնես որ կը սիրեմ քեզի . . . Քրանսայի և թերևս աշխարհիս ամենէն զօրաւոր մարդն առջեդ ծունկի վրայ եկած է . . . : Մարիօն , ցեղանիս Մարիօն , տուր ինձ ժպիտներդ :

— Ափսոս , տէր իմ , հզգւոյս մէջ եղածը նշմարեցիք , ալ կասկած չունիք սիրոյս վրայ . սակայն սարսափները , որք զիս հալածեցին . . . խղճահարսութիւններ որք այնքան զսպուեցան , կամքիս հակառակ նորէն կը չարչարեն զիս : Անր զգեսա՜ր . . . կը խոստովանիմ թէ մաքի տկարութիւն մ'է այս . . . պառւ ամենայնիւ . . . կը պարտաւորիք հասկնալ :

— Խա՛չոր շատ ապուշ եմ , Մարիօն . . . : Ինձ կը պատկանէր զգալ թէ կարտինալի հաղաւտը . . . : Հիմա ատոր դարմանը պիտի տանիմ , անհոգ եղիր :

— Հնորհակալութիւն , շնորհակալութիւն , ըսի՝ անոր ձեռները պագնելով եռանդազին :

Տաղնապի վայրկեանը կը մօտէր . կարտինալը ապշեցնելու և կասկածի մը ստուերը անդամ իր մաքէն հանելու ժամն եկած էր :

— Ինծի դէմ չէք զլարիր այս հազաւատի փոփոխութիւնը խնդրելու համար , այնպէս չէ՜ , տէր իմ . ներողա՛մա՜ր էք կնային խեղճ զաղափարներուս նկատմամբ : Աւրեմ համարձակապէս ըսեմ , այդ կարմիր զգեսա՜ր , այդ խաչը պատառոզի աւիւնն կը սառնահարէ , հոգեբոյր սէշս կ'ահաբեկէ :

— Թող, աւելի մի կեցնէր զիս . . . . երթամ անփշապէս զղեստներս փոխեմ :

— Ո՛հ, պատասխանեցի՛ անոր խելքը դուրսէն թոցնելու կարող սիրազրդիտ. նայուածք մը կազմելով, զիս շատ պահանջող կը համարէք : Բայց զվուշացիք. առաջին քմահաճութեանցս այդ կերպով հաւանիլը խորապիտութիւն չէ. պէտք չէ այդպէս երես տալ կիներուն . . . : Զէ . . . այսօրուան համար հոգ չէ այդ հագուստը, կեցիք : Բայց երբ Տէ Թուրնել փողոցը դաք, աղնուականի պէս հադուած եղիք : Ֆրանսային առաջին աղնուականը չէք : Պէտք է վայելչադեղ և շքեղ զգեստներով մ'երևալ ինձ . . .

— Այն զղեստներով զոր՝ հոս՝ մօտակայ հանդերձարանիս մէջ ունիմ, Մարիօն :

— Կ'ուզեմ տունս ընդունիլ չէ թէ Նորին Բարձրութիւն՝ կարտինալը, այլ Տը Բիշլիէօ դուքսը, այլ առաջին պաշտօնեան :

— Գոհ սիտի ըլլաս :

— Ա՛լ կ'ըսնաւորի հագուստ չե՛մ ուզեր, տէր իմ :

— Զէ՛, կ'ըսնաւորի հագուստ մի ուզեր, իրաւունք ունիս . . . այլակերպութիւնը հոս իսկ պիտի կատարուի հիմա :

— Ի՛նչ. կ'ուզէք . . .

— Հինգ վայրկեան, և ապա քովիդ եմ :

Բիշլիէօ դէսլ 'ի մօտենատան աջակողմեան մէկ վարագոյրը սրացաւ, և աներևոյթ եղաւ այն ճեմասրահին մէջ, որ իր բնակութեան յառկացած դատիկոնին միւս սենեակները կը տանէր :

Սիրտս կուրծքս խորտակելու չափ ուժգին կը բախէր :

Իսկոյն դրան վարադուրին մօտելով՝ շնչապառ՝ ականջ տալիս ալաբարերուն վրայ Բիշլիէօյին քայլերուն, ապա ճեմասրահին ներսը դրան մը բացուիլը լսեցի :

Այս դուռը նորէն գոցուեցաւ :

Մինչև՛ էի և առանց ականատեսի :

Եբննոսեայ արկղիկը զրասեղանին վրան էր :

Այս արկղիկը առնուլ, լօղիկիս ներքե դնել, փայտակերտայ

գաղտնի դուռը վազել, կոճակը հրել և փողերուն մէջ նետուիլը մանրերկրորդի մը գործն եղաւ ինծի համար :

Բաւական անխռովութիւն կար տակաւին իմ վրայ, ուստի կրցայ սլահապաններուն առջեւն անցնիլ առանց մեծ աճապարումի :

Կարծեցի թէ այս երկայն և մթին նեղ ճամբաներն անվերջանալի էին :

Վերջապէս Լուվրի Հարաւային գունակը հասայ. հոն ոչ ոք կար դուրս ելնելուս զիմադրելու համար : Հակահրամանն իրօք և մասնաւորապէս տրուած էր Սէն-Փէօրժին :

— Տէ՛ր Աստուած . դեղնած էք, տիկին, ըսաւ կառապանս :

Թեւ երկնցուց զիս բռնելու և օգնելու համար որ կառքս մտնեմ :

— Տունը հասիր . . . շո՛ւտ . . . Թո՛ք արշաւակի . . . Թէ ոչ մեռած ենք :

Մտրակը շաշեց, երիվարներն անհնարին արագութեամբ մեկնեցան : Կրնայիր կարծել թէ մրդկալի հով մը թռիչք կը տար անոնց :

Կարտինալին տարգեւած երիվարներն էին անոնք :

Տունս հասնելով սենեակս ցայտեցի, և տիկին Յը Շըվրէօզին գիրկը նետուեցայ, դռնելով :

— Ահաւասիկ նամակներդ . . . փախի՛ր . բառ մ'անգամ ըսելու ատեն չկայ : Բիշլիէօ թերեւս արդէն ետեւէս կը հալածէ զիս . . . Գնա՛, դնա՛, կ'ըսեմ քեզ . . . բայց մի մոռնար Շալէն . . . վրէժը ասորմէն պիտի առնու :

Այս ամեն յուզումներն ոյժ չձկեր էին վրաս . հետեւաբար նուաղեցայ :

Ե

Երբ սթափեցայ, գքսուհին տակաւին քովս էր:

Բնաւ չուզեց մինիլ զիս այս կացութեան մէջ թողլով: Նէ և Թերեզա քառորդէ մ'աւելի կորուսին խելքս զլուխ բերելու համար:

— Ո՛ր Աստուած իմ, Աստուած իմ, գոչեցի, բոլոր բրածներս անօգուտ ընել կ'ուզես:

— Բայց դուն, խեղճ Մարիօնս, դուն ինչ պիտի ըլլաս:

— Ես ալ պիտի փախիմ, պիտի պահուիմ. . . . Վախ մի ունար. . . . Յանձն Ասմութոյ, տիկին, աւելի մի ուշանար:

Տիկին Տը Շըվրետօզ ինձ փարեցաւ սիրազին. այսերս իր արտասաքէն թրջուած էին:

— Մնաս բարեւ, ըսաւ. . . մինչև 'ի մահ քուկդ եմ:

Տունէս քիչ մը հեռի առանց զինանշանի կառքի մը մէջ գքսուհին կ'սպասէր այն ծեր ծառան որուն վրայ նէ խօսեցած էր հետո: Վախեցայ որ թերեւ այս կառքը բաւական արագութեամբ չտանէ տիկին Տը Շըվրետօզը, և զինքն աղերսեցի որ իմ կառուածիս առնու:

Անփշապէս մեկնեցաւ մայրաքաղաքէն:

Հետեւեալ օրն առտու արդէն Պլուա հասած էր:

Թէև իր էրիկին և ուրիշ քսանի չափ երեւելի զօրաւոր անձանց ազդեցութիւնը գործածեց գքսուհին Նանթի գծաւղղ բանտարկելոյն համար, սակայն օգուտ մը չունեցան իր այդ ամեն շանադութիւնները. յանձնաժողովը բոլորովին Բիշլիէօյին կամքին ներքէն ըլլալով՝ մահուան վճիռ տուաւ Շալէին դէմ:

Անրի Տը Թալէյրան Տը Շալէ կոմսին կառաքինաւոր և Գասթօնին հարսանեկան անկողինը մի և նոյն և մի և նոյն քաղքին մէջ պատրաստուեցան:

Պարտինալն այսպէս ուզած էր միշտ :

Պաշինին այս առաջին հարուածը՝ ֆրանսային մէկ ծայրէն միւսն արտաւելլ հասկցուց թէ ինչ սոսկալի վիճակ վերապահուած էր այն անխոհեմներուն որք այնուհետեւ Բիշլիէյին փառախրութեան առջև խոչընդոտն ըլլալու փորձ մ'ընել պիտի ուզէին :

Արքայական հանդերձարանի մեծ-տեսուչը դքսուհին համար ըրած անձնուիրութեանն նահատակն եղաւ : Կրնար կարծուիլ այս բանը , եթէ պաշտօնէին բոլոր կենացը մէջ դէթ անգամ մը ներած ըլլար թշնամիի մը :

Բիշլիէօ միշտ անողոք , ոխակալ և անդուծ եղաւ :

Ինքզինքը սիրցնելու յոյսը կտրելով , որոշեց ահարկու ըլլալ : Իր բոլոր ջանադրութեանց նպատակն եղաւ ական Լուի ԺԳին համար անհրաժեշտ ըլլալ : Երբ անգամ մը հաւաստի եղաւ թէ թագաւորն իր ծառայութիւններէն չէր կրնար զրկուիլ , իր ամբարտաւան իշխանութեան ասպարէզին մէջ պարծօրէն շրջեցաւ և ամեն անձի դէմ՝ անխնայ երեցաւ :

Մարի Յը Մէտիսին անգամ ամեն օր ապերախութեան և մոռացումի նորանոր նշաններ կ'արձանագրէր : Չուշացաւ բոլորովին գծուելու կարտինալին հետ :

Երկու թագուհիներն և Վասթօն միաբանեցան հասարակաց թշնամիին դէմ . բայց իրենց բոլոր ջանադրութեանց վախճանն եղաւ հակայն իր հիման վրայ աւելի ամրութեամբ հաստատել , և Լուի ԺԳին մայրն անազան և արտմալի խորհրդածութիւններ ըրաւ իր տղուն բարեկամութեան պակսութեան և իր պաշտպանելոյն աշխարհավարական գրութեան մասին :

Այս գրութիւնն երախտագիտութիւնը կը տարադրէր մանաւանդ :

Անրի Յը Թալէյրանին մահուանէն հետեող ահաբեկութիւնը հազիւ աներեւոյթ եղած էր , և ահա ուրիշ երիտասարդ իշխանազուն մը , Մօնթօրէնսի մը զլխատուեցաւ Կրէվի հրապարակին վրայ :

Ափսոս , սէտք է խոստովանիլ թէ սա ալ գուցէ ինք գրուած էր իր ճակատագիրը :

Բայց հետո մտերմաբար սպրած էր . դեռ քիչ ժամանակ առաջ կը տեսնէի որ իր առջև բաց ապաղայ մ'ունեցող երիտասարդ մ'էր ան : Արդարութեան առ երևոյթ կերպարանը առնող այս նոր մարդաստանութիւնն ոչ նուազ անարժան է հրեշային անդթութիւն մ'էր :

Ֆրանսուա Տը Մօնմօրէնսի Տը Պութվիլ դուքսն այն ժամանակուան ամեն ազնուականներուն պէս կ'ընդունէր պատուոյ կէտի այն չափանց վարդապետութիւնը , որ ամենէն սին իրաւունքի մը համար սուրը քաշելու վրայ կը կայանայ : Մենամարտութեանց գէմ հրովարտակը չէ թէ կ'արդիւէր այլ ընդ հակառակն կ'աւելցնէր զանոնք . կը թուէր թէ պատուէրին հնազանդիւն է մեծ նամարտութիւնը մերժելը կրկին վատութիւն մը կ'ենթադրէ :

Պութվիլ՝ առաջին անգամ փախելու և Ֆրանսոքը քաշուելու ստիպուելով Պրի-Ժի փողոցներուն մէջ Տը Պէօվրան մարդիկն ուղեկառփին հանդիպեցաւ :

— Պարոն դուքս , ազդականս Թօրինելին մեղցուցիւր , դոչեց կառքին դռնակէն մարդիզը Պութվիլին : Ֆրանսա կը վերագտնամ . ուր կարեոր գործ մը դիս կը կանչէ : Սակայն ազդականիս կուրծքը Արքայական հրապարակին վրայ ծակեցիր , ուստի ես ալ Արքայական հրապարակին վրայ կ'ուղեմ քուկդ ծակել :

— Ինչպէս որ կը հաճիս , ըսաւ Պութվիլ : Ե՛րբ կ'ուղես որ հոն դանուիմ :

— Ըստօր մայիսին (ն է . . . 12ին երեկոյեան ժամն ինչին քեզ կ'սպասեմ :

— Լաւ , հոն պիտի գտնուիմ , մարդիկ :

Եւ թշուառն թէ չգար առ ոչինչ դիւլու մահուան այս կրկին վտանդը , այսինքն մենամարտութեամբ մեռնելու կամ կառափնառին վրայ զլխատուելու վտանդը , պիտի կարծէր թէ ինքն իր և պատուաւոր մարդկանց առջև իր յարդը կորուսած կ'ըլլայ :

Հրովարտակն իր նպատակին չէր հասներ :

Օրինաւորապէս չէի կրնար յուսալ այսպէս մէկ հրովարտակով և ահարկութեամբ քիչէլ նախապաշարք մ'որ հարշկային

քնութեան ազնուագոյն զգացումներուն մէկէն . . . այսինքն քաջասրտութենէն ծագած է : Այս նախապաշարումին ջնջումը վայելուչ խտարարդյութեան մ'է ժամանակին դորձն էր :

Ազնուականաց այս կռիւներուն մէջ զահիճին դեր մը տուողն ամենուն առջև ապուշ ու միանդամայն վատ դործ մ'ըրած եղաւ :

Պուծվիլ և Պէօվրան ժամադրութեան տեղը ճշդապէս եկան . Արքայական հրապարակին վրայ երեք երեքի դէմ կռուեցան . և Տէ Հաբէլ՝ որ Ֆրանսուայի վկաներուն մին էր՝ Տը Պիւսի Տ'Ամպոլաս կոմսը մեղուց որ մարդիկին վկան էր :

Կռուողները հրացանաւոր պահնորդներու խումբի մը մօտիլք տեսնելով խոյս տուին :

Բայց Պուծվիլ և Տէ Հաբէլ Վիթրի-Լը-Ֆրանսուայի մէջ թռնուեցան , Գօնսիէրժըրիի զնդանները սարուեցան և մահուան դասապարտուեցան :

Հոս յիշաւ չեմ համարձակիր ամեն բան ըսելու :

Անիրաւութիւն մ'ընելս սաստիկ ցաւ կը տայ ինձ , այլ սակայն իրողութիւնը պատուաւոր և արժանահաւատ անձերէ պատմուեցաւ ինձ :

Կարտինալը վեց շարաթ առաջ Ֆրանսայի մեծ-ծովապետութեան պաշտօնէն հրաժարիլը պահանջած էր Տը Մօմօրէնիսի դուքսէն որ Պուծվիլի հօրեղբորդին էր , ճիշդ այն Տը Մօմօրէնիսին որուն տիկին Տը Բամպույեէի տունը հանդիպեր էի ներաւապարանն առաջին անգամ բրած այցելութեանս միջոցին :

Պ. Տը Բիշլիէօյին ակտրժելի կ'երեւար իր վրայ առնուլ մեծ-ծովապետութեան պաշտօնը :

Դուքսը՝ սրտմտելով՝ չծածկեց իր բարկութիւնը զոր կը դրդէր այսպիսի նախատինք մը : Սակայն իր գերզաստանին անդամներուն մէկին խոյստուակ մահուամբ մը մեռնելու վտանգին մէջ բրտնուիլը տեսնելով՝ մոռցաւ ամեն ռիսկալաւութիւն և վազեց Բիշլիէօյին դժուրիւնը հայցելու :

Այն ատեն , կ'ըստի , պաշտօնեան յետագայ պատահաւորութեան տուաւ :

« — Գիացիր, տէր իմ, որ Մծմծօրէնսի մը գլուխն ուրիշ մարդոց գլուխներէն աւելի ամուր չկենար իր ուսերուն վրայ : Ազդականդ պիտի գլխատուի . . . դուն ալ պիտի գլխատուիս, եթէ շարունակես յայտնի համարձակ խօսիլդ և իշխանութիւնս արհամարհելդ : »

Չորս տարի ետք այս սոսկալի դուշակութիւնը կատարուեցաւ Թուլուզի մէջ :

Երբ Ռիշլիէօ Պալմփիլին թողութիւնը մերժեց, թագաւորին գեմալու փորձ եղաւ : Երկու արքայազուն իշխանուհիներ, նաև տիկին Տը Վանթատուր, տիկին Տը Մօնմօրէնսի և տիկին Տ'Անկուլէմ մահապարտին դեռահասակ կնկան հետը Լուվրը գացին : Այս դեռահասակ կինը Լուի ԺԳին ոտքն ընկնելով նուազեցաւ :

« — Ողորմեցէ՛ք, վեհափառ տէր, ողորմեցէ՛ք », զոչեցին բոլոր միւս կիները ծունկի վրայ գալով և սաստիկ արտասուելով : Կարտինալը թագաւորին թիկնաթոռին ետէն էր :

« — Ձեր խիղճը կ'արդիլէ ձեզի ներելու », ըսաւ ցած ձայնով :

« — Տիկիններ, կրկնեց Լուի ԺԳ, խօսքին ձեր փոխելու դժուարութիւնը անգամ չկրելով, խիղճս կ'արդիլէ զիս ներելու : » Հետեւեալ օրը կառավանսուր Կրէվի հրապարակին վրայ կը կանգնուէր, և Քրանսուա Տը Մօնմօրէնսի քրիստոնէարար և մարտիրոսարար կը մեռնէր : Նոյնպէս և Տէ Շաբէլ :

Այս միջոցիս՝ ուր կը գրեմ՝ քառսունըհինգ տարեկան եմ :

Ուրեմն Պալմփիլին մեռնելէն 'ի վեր գրեթէ քսան տարի անցած է, հետևաբար պիտի չմեղադրուիմ՝ կարծուելով թէ երիտառարգութեան և կրից հատուածակողմին մէջէն կը տեսնեմ իրողութիւնները . արդ կը յայտնեմ թէ Քրանսուա Տը Մօնմօրէնսիին մահն այս վայրկեանս մէջ տակաւին դատաստանական մարդաստնութիւն մը, տեսակ մ'ազդամբա (lèse-nation) ոճիւր կ'երևայ ինձ :

Բոլոր Քրանսա կը սիրէր այս երիտասարդը, որուն վրայ կ'երևային իր նախահարց վեհ և ասպետական գպացումները :

Եթէ կշիռն մէկ նմարին մէջ իր նախահարց ծառայութիւն

Ֆերը, և միտին մէջն ալ անոնց մէկ թողին ոճիրը դրուէին, որն առեւի ծանր պիտի դար: Ֆրանսուա մեր առաջին զօրապետներուն մին էր: Առիւծի մը պէս քաջասիրտ էր, և իր հայրենիքը ու իշխանը կը սիրէր: Մենամարտութեանց այս դժբաղդ յիմարութիւնն անշուշտ տարիքին առաջին եռանդոտութեան հետ անեւրեղյթ պիտի ըլլար, և ժամանակակիցները ցաւելով պիտի չիմացնէին ապագայ սերնդոց թէ անողորմ ձեռք մ'այս դիւցազներու շառաւիղը մանդաղեց:

Պուծվիլի դժբաղդութեան ընկերակիցն այս միտքով խօսեցաւ դատաւորներուն որ վճիռը տալու պատրաստ էին:

Տէ Շաբէլ իր մեղսակցին ջատագովութիւնը ըրաւ՝ դատաւորաց բոլոր խստութիւնը միայն իր վրայ հրաւիրելէ չվախնալով: Բայց ճիշդիէ՞ս որոշած էր որ Պուծվիլ մեռնի, և Պուծվիլ մեռաւ:

Պաշտօնեան իրեն բան գործ ըրած էր համարձակութիւն առնուլ այն արինալի ասպարէղին մէջ ուր ապրեցաւ ետքէն:

Եթէ կարտինալին վրայ սքանչացողներ կան, այնպիսիներուն համարձակապէս կ'ըսեմ թէ այս մարդը միշտ վրիժառութեան և անձնական շահու նպատակով մը շարժեցաւ: Իր կենաց մէն մի գործը քաջ քննեցէք, և պիտի տեսնէք որ ինքնամոլութեան վերայ հիմնուած է այն: Ուզեց մեծ ըլլալ չէ թէ Ֆրանսային, չէ թէ Թագաւորին, այլ իր անձին համար, և ըստ իս ճշմարտութենէ շատ հեռի չեն որոնք որ կասկած ունեցան թէ այս մարդը գահը յափշտակելու նպատակներ կը տածէր:

Միայն առիթը չունեցաւ, այս է ահա չյաջողելուն պատճառը:

Իշխիէ՞ս իրեն յատուկ պալատ մը, իրեն յատուկ պաշտպան զօրք ունեցաւ. ամեն օր կը յափշտակէր բարձրագոյն աստիճանին վերապահուած իրաւունքներէն, որպէս զի ետքէն միայն պարտաւորի ձեռքը երկնցնել՝ թագը բռնելու և արքայական ուրուականի մը ծիրանին կողոպտելու համար:

Եթէ իր խեղաթիւր քաղաքականութեան թշնամիները քանի մը տարի հանդիստ ձգէին իրեն, եթէ իր կենացն ասպարէղին վերջը

չսլատճուէր Ֆինդիղական հիւանդութիւնն, որ նոյնպէս 'ի վերապահ
զրկուած լինասոյ մ'էր, տասնեօթերորդ դարու պէս դարու մը
մէջ մեր սլատմութեան յետադայ սարօրինակ յարավէպին կըրկ-
նուիլը, այսինքն դատարկասուն լճադաւորին վաւերի մը մէջ և պա-
լատի շահասպին տրքայական պահին վրայ նստիլը պիտի տեսնուէր :

Բիշլիկէն համար ըստեցաւ թէ մեծ գործեր ըրաւ, և իրեն
փառքին վերադրուեցան բարեյաջող հետեւութիւններ զոր ամենեւին
չէր կանխատեսեր ան :

Մարդու մը պործողութիւնները դատելու համար նախ պէտք
է անդաւորուիլ այն տեսակէտն ուր կը տեղաւորուէր այն մարդը :

Բիշլիկէն լճադաւորին համար կ'աշխատէր : Ո՛չ, Լուի ԺԳ կը
քամահընէր ղընքը, ինչպէս ինքն ալ զան կը քամահընէր : Ֆրան-
սայի համար կ'աշխատէր : Գարձեալ ո՛չ, Հատ անգամ թող
տուտ. որ մեր դաւառներն տրշաւանաց ենթարկուին և մեր բա-
նակները յաղթուին՝ որպէս զէ անկարող և ակար իշխանի մը
սարսափները գրգռէ և կաղմէ շփոթութիւններ որոնցմէ ետքէն օ-
գուտ կը քաղէր իր իշխանութիւնը աւելի հաստատելու համար :

Բայց վերջապէս, սիւտի ըսուի ինձ, այդ խեղճ կարտինալը
մի՞ գուցէ երկնից համար կ'աշխատէր :

Ատոր վրայ տարակուսելու հրաման կը ինդրեմ խոնարհա-
բար, և կը հետեցնեմ լի՛ք մի միայն իր անձին համար կ'աշխա-
տէր :

Իբր արիւնարբու կրօնաւոր՝ աւետարանին ճշմարտութիւնները
ոտքէն առնլ կ'աւանդուր և 'սերումը չէր ճանչեր. իբր ապերախտ
սիրտ՝ բնաւ չէր յիշեր մատուցուած ծառայութիւնները. իբր նեն-
դասէր հոգի՛ իր խոստումը կը ծաղրէր և երդումին վրայ կը
խնդար :

Բիշլիկէն աղնուականները կը մեռցնէր չէ թէ, ինչպէս պնդող-
ներ եղան, աւատականութեան սկզբունքը քնջելու համար, այլ
վասն զի աղնուականները կ'ատէին դինքը և շարունակ խոչընդոտ
կը հանէին անոր փառամոլ քայլերուն առջև : Իր ինքնամոլու-
լիքան և ամբարշտուանութեան սպառուանդանին վրայ կ'անդաւնէր :

յած և մանդաղ 'ի ձեռին անդթարար կը դարնէր այն ամեն ճակատներուն որք չէին կրնար խոնարհիլ : Իր չորս կողմը սպասաւորներ, դերիններ, ծնրադիր մարդեր կ'ուղէր միայն :

Ժողովուրդը թերեւս օր մ'օյուտ պիտի քաղէ ազնուականաց այս դձնուէն . բայց երբ այս ժառանգութիւնը վայելէ, անիրաւութիւն ըրած սխտի ըլլայ եթէ այս մասին Բիշլիէօյին շնորհակալութիւն յայտնէ :

Բիշլիէօ կ'արհամարհէր ժողովուրդը, և մենաշնորհ մը պարգեւելէն առաջ բիւրիցս ուղէր թերեւս իր կառքին անիւներուն տակը փշրել՝ զան :

Մարդոց արիւնը թափող պատերազմը, զանոնք ջարդող ժանտախտը, հունձքը աւնող տանող փոթորիկը, վերջապէս ամեն աղէտները նոյնպէս իրենց արտադրած չարնաց միջև կրնան քանի մը նպաստաւոր հետեանք ունենալ, այլ սակայն չլսած եմ թէ մինչև հիմա մարդ մը շնորհակալութիւն յայտնած ըլլայ փոթորիկին, ժանտախտին և պատերազմին :

Հիմակ պիտի երթամ մինչև այն րոպէն, ուր տիկին Տը Շըվրէօզ սենեակէս դուրս ելաւ կարտինալէն առնուած նամակներուն հետ :

Մինչդեռ դքսուհին Թերէզային հետ հոգ ու խնամք կը տանէր զիս նուաղութէս սթափելու համար, ծառաներուս մին՝ ներս աղաչանքին վրայ կտրելով բացած էր արկղիկին խուփը, չէ թէ վասն զի կը կասկածէր ի պէն : Այլ վասն զի առաջին պաշտօնէին նենդաւորութեան երեւելի տաղանդը ճանչուած էր : Դքսուհին կ'ուղէր տեսնել և շօշափել նամակները որպէս զի ստուգապէս հաւատայ ձեռնարկութեանս յաջողութեան :

Իր այս զգուշաւորութիւնը ձեռքս անցուց նորէն թագուհիին պատկերը : Առանց պատճառի չէր զայն արկղիկին մէջ դրած ըլլալ, բայց այս արագասահ և վտանգաւոր պարագաներուն մէջ ակ չէի մտածեր սոյն պատկերին վրայ :

Ինչպէս ըսի արդէն, ուղեցի որ տիկին Տը Շըվրէօզ կառքս բռնու : Նորին Բարձրութեան երիվարները դքսուհին մայրաքա-

ղաքէն գուրս տարին ճիշդ այն արագաթե արշաւումով, որով զիս
Լուվրէն ետ բերեր էին, և ծեր Մօրիսը կրցածին չափ ետեւէն
գնաց իր վարձու ձիերով և առանց զինանշանի կառքովը :

Քիչ մը սիրտ առեր էի . ալ միայն ինծի համար վախ ունէի :
Թերեզա ինձ կը նայէր անհանգստութեամբ : Այս ամէն վեր
'ի վայր շրջումներէն բան մը չէր հասկնար . բայց պատրաստ կը
կենար հրամաններս ընդունելու և հնազանդելու :

— Հո՛ւտ, ըսի, րօպաներուդ մին բեր :

Բերաւ րօպան : Ակնթարթի մը մէջ յարդուզարդս փոխեցի :

— Ադամանդներս, Թերեզա, ադամանդներս . . . : Հետս պի-
տի գաս հիմա . . . միւս ամէն բան հօրդ և էրիկիդ պահպանու-
թեանը պիտի թողունք :

Երկու վայրկեանէ ետք դոհարեղէնները մեր գրպաններուն մէջն
էին :

— Փախի՛նք, գոչեցի :

Վազելով հասանք մինչև անդատակը . բայց տակաւին բակը
չհասեր էինք, երբ դռնապանս եկաւ բոլորովին շնչասպառ և օտ-
ապահար ձայնով մ'ըսաւ ինձ .

— Ոստիկանութիւնը, տիկին, ոստիկանութիւնը . . . չորս
տաքով սատանայի մը պէս դուռը կը զարնէ :

Կարծեցի թէ երկրորդ անգամ պիտի նուաղիմ :

— Ո՛հ, ըսաւ Պիւլման, դուռը կղպեցի և բանալին երկու ան-
գամ գարձուցի :

Բիշլիէօ կը հաստատէր ինձ թէ գործադրող մարդ մ'է :

Թաղթութենէն ետք այսքան շուտ յաղթութելուն վախը քաջա-
սրտութիւնս և անխուսովութիւնս տուաւ ինձ :

Թերեզային հօրն ըսի .

— Լուէ՛, և մեր հետն եկուր :

Կրասէնէն 'ի զատ որ այն ատեն դքսուհին կը տանէր, տանս
բոլոր ծառաները հոն կը գտնուէին անպակաս՝ այսինքն .

Վեց յանդուդն յափշտակողներ՝ ժապաւէններով զարդաբաւած .
Պարաիզպանը .

Խոհարարս .

Իր երկու օգնականները .

Ձիադարմանը :

Ասոնց ամենքն ալ վաղեր եկեր էին փողոցին հնչակին օսաստ-
կապէս զարնուիլը լսելով . զինւորները կը ցնցէին հնչակը :

— Գործ տեսէ՛ք , դռնցի այս ամին սպասաւորաց . դրան ետեը
դիմացէ՛ք : Եթէ ամենուգ կռնակին հակառակ դուռը կտրուի ,
բարեկեցէ՛ք ոստիկանութիւնը և ըսէ՛ք թէ երեք օրէն 'ի վեր տու-
նը չեկած եմ :

— Սկսան հնազանդիլ :

Թերէզան և Պիւլմանը քաշելով գայի :

— Կարտինալը , կ'ըսէի , թերես չ'իշեց այն բանալին զոր ի-
րեն տուի : Փրկութեան յոյս մը կը մնայ ինձ . . . . պարտէզին
դուռը վազեմ :

Բայց կարտինալն ամեն բան միտքը կը պահէր :

Մինչդեռ այս դրան մէկ երկրորդ բանալին դործածելու կը
պատրաստուէի , կղպակին մէջ առջի բանալիին ճռնչելը լսեցի ,
և հազիւ ժամանակ ունեցանք այծտերևներու թանձրախիտ հո-
վանոցի մը տակ պահուելու :

Արդ ո՛րքան զարմացայ երբ՝ ոստերուն մէջ տեղէն նայուածքս
սպրդելով կարտինալը նշարեցի : Սր սնդուսեայ փառաւոր քա-
կոնակ մը հաղած և կարապի փետուրներով զարդարուն գլխարկ
մը դրուած էր : Տանթելսյէ օձիք , ոսկիէ խթաններով զարդա-
րուն կօշիկներ ունէր . . . : Աւերջապէս այն հազուստն էր որ տի-
կին Տը Շըվրէօզը քահ քահ խնդացոյցած էր , և որք , բա՛րէ ,
յետին խղճահարութիւններս հանդարտելու ստիճանուած էին :

Ես իսկ շատ պիտի խնդայի այս հազուստին վրայ , եթէ սաս-
տիկ վախցած չըլլայի :

Բիշլիէօ՝ ետեւէս վաղելով՝ բարկութեանը մէջ անշուշտ մոռ-
ցած էր այս սիրահարի հազուստով պարզարուած ըլլալը :

Հինգ չարագեմ մարդեր իր հետն եկած էին :

Կատալիի մը պէս դէպ 'ի բնակարանս վազելը տեսայ . ետեւէն

դացին իր արքանեակներուն երեքը, և միւս երեքը մնացին պարտեզին դուռը պահելու համար:

Ի՞նչ ընէի: Իրապէս ինքզինքս կորսուած կը կարծէի երբ լաւ դռնապանս՝ որ բարեբաղդաբար շատ շղինովցած էր այն օրը՝ բոպաս բռնելով զիս քաշեց և ցած ձայնով ըսաւ.

— Եկէ՛ք, տիկին, եկէ՛ք... ուսերս ուժեղ են. կրնաք վրան ելնել:

Հոգմանոցին ներսը բացուած ծակէ մը մեզի փախուց:

Ար հաւանէի անոր ետեւէն երթալու, սակայն աղէկ չէի գուշակեր թէ Պիւլման ինչպէս պիտի կրնար զիս դժուարութենէ ազատել իմ նկատմամբ գործածելով այն միջոցը զոր Էնէոս դործածեց հայրը՝ Անդիգը՝ փրկելու համար:

Պարտեզիս այս կողմը շատ հոծ և բարձր տունկերով ու բոյսերով զարդարուած ըլլալով մեզի կը պահէր այն անձերու տեսութենէն, որոնցմէ կը փնտռուէ ինք:

Ութ կամ ինն ոտք բարձր պատի մ'առջևը հասանք, և այն ատեն նշմարեցի թէ Պիւլման նպաստակ ունէր զիս չէ թէ ուսերուն վրայ առնելով տանելու, այլ ինձ ծառայեցնելու զանոնք որպէս զի այս պատին վեր ելնեմ, միւս կողմէ անցնիմ և շրջալայ պարտեզներէն խոյս տամ:

— Սո՛րբ Աստուած, ըսաւ Թերէզա, տիկինը կտոր կտոր պիտի ըլլայ վար ընկնելով

— Քանի որ այդպէս է, դուն ալ պիտի հաճիս կտրտուելու, վասն զի հետո պիտի դաս:

— Հանգիստ եղի՛ք, ըսաւ Պիւլման, աղջիկս ձեզի համար ամեն բան պիտի կոտորէ:

— Իրաւ է, պատասխանեց Թերէզա:

Եւ իսկոյն ուղեց օրինակը տալ ինձ:

Հայրը ծունկի վրայ եկաւ, և Թերէզա անոր ուսերուն վրայէն վեր մազլցեցաւ:

Դռնապանը նշանաւոր ոյժ մ'ունէր: Ծանր ծանր ելաւ կռնդնեցաւ իր բեռով մինչև որ Թերէզա այս համբարձումին մէջ պատը

իրեն յենումի կէտ ունենալով շուտով ինքդինքը դառաւ տեսակ մը տանեստանի վրայ, որ պատին վերեւ կար:

Ապա կարգն ինձ եկաւ:

Մեր գերմանացի ծունկի վրայ եկաւ, և բռնէ մ'ետք պատին վրան էի սպասուհիս հետը:

— Հիմա, սիրելի Պիւլման, տունը դարձիր և յարգանք բարեկէ վսեմափայլ կարտինալ Րիչլիէօն:

— Այո, պիտի խմցնեմ զինքը, ըսաւ:

Ձեռքս Թերէզային տուի, և միասին պատին միւս կողմը ցայտեցինք նոր փորուած և հարթուած ծաղկոցի մը ճիշդ մէջ տեղը: Մեր անկումը միայն թեթև ցնցում մը պատճառեց մեզ:

Ուր էինք: Ձդիտէի, նաև ընկերուհիս չգիտէր:

Տանս մէջ պատուէր տուեր էի որ դրացիներուն նկատմամբ հարցուփորձ չըլլայ:

Պարտէզը շատ ընդարձակ երեցաւ մեզ: Կարծես թէ կախում ունէր տունէ մ'որ մերինն ճիշդ կից չէր:

Հոն հոս անտառանման խիստ տերևախիտ ազախ հովանոցներ կային, և Նախախնամութիւնը կարծես յատկապէս զանոնք հոն տեղաւորած էր մեր խոյսը ամեն նայուածքէ պահելու համար: Այս անտառախիտ խուրձերուն մէկին տակը կծկուեցանք, ապտահով ըլլալով թէ առանց որ և է անձէ մը տեսնուելու պատէն վեր ելեր և վար իջեր էինք:

Հոն ժամէ մ'աւելի սպասեցինք այնպիսի անձկութիւններով համակուած զոր դժուարին է նկարագրել:

Նորին Բարձրութիւնն և իր զինւորները մեր իրենց այնքան մօտ ըլլալը չգիտէին ամենին: Մեր այս սլահուած աեղէն կը լսուէր դուռերուն զարնուիլը, պահարաններուն բացուիլը, կահերուն վեր 'ի վայր շրջիլը, ձեղուններուն և տախտակամածներուն խուզարկուիլը:

Նորին Բարձրութիւնը կը զիջանէր բնակարանս կողոպուտի տալ:

Յանկարծ աղմուկը դադրեցաւ, բայց վտանդն ասով նուազ մեծ չեղաւ մեզի համար:

Ոստիկանութեան լրտեսները սկսան պարտեղս խուզարկել :

Եթէ անո՛նք ալ պատէն վեր մազլցէին : Ա՛լ շունչ չէի առնուր . Թերեղա մուշի մը պէս դեղնած էր :

Սակայն կարողնալին մոքէն շանցաւ մերձակայ տուները և պարտեղները խուզարկել : Քիչ մը խելքը կ'երթար մոքէն . վաճաղի այս արկածն իրեն կարի յանկարծապէս կը պատահէր ճիշդ այն միջոցին ուր այնքան քաղցր յոյսեր կը տածէր : Ի՛նչ ընելու որոշում ըրաւ Ռիշլիէօ . չգիտեմ, և ետքէն երբեք չգրգռեցայ ուզելու իրմէն այս պարագայիս մէջ իր զգացած յուզումներուն մանրամասն նկարագրութիւնը :

Յիայն թէ ազատութեանս յաւիտենական ճեան բարեւ մը կ'ըսէի, եթէ այն օրը զիս բռնած ըլլար կարտինալը :

Վերջապէս ալ որ և է ձայն և շշուք չլսեցի, և համարձակեցայ հեռանալու թագստոցէս՝ Թերեղան հետս տանելով և անբեակաղմ . Թանձր վարագոյրներուն ետեւ պահուելու հոգ տանելով :

Տարածութեան մասին փոքր այլ ճշմարիտ անտառ մը մտայ, զոր օտարոտի ծառեր կը կաղմէին : Հոն կը տեսնէիր Սէն-Տօմփնիկի մագնողներն, որ իր փառաւոր ծաղիկները կը միտորէր Պրազիլիայի և Խնտիայի յուռթի բոյսերուն հետ . և որովհետեւ անկից ետք շատ անգամ ժուռ եկայ այն գալարաշէն դմբէթներուն ներքեւ զոր կը կաղմէին այս գեղեցիկ ծառերը, այժմէն կրնամ ըսել թէ ասոնք անկուեր էին Ֆերնանտէզ Տը Գիբօսէն, սա սպանիացի երևելի նաւարկու (navigateur) մ'էր, որ այն ատեն Ֆիլիբ Բին արտմալի արքունիքէն կը փախէր և կը գար Բարիզի մէջ հանգստեան փոխելու համար հեռաւոր երկիրներ ըրած ճամբորդութիւններու յոգնութիւնը :

Ֆերնանտէզ տունկեր բերելը և Եւրոպայի մէջ մը մուսլուս օդին ընտելացնելը կը սիրէր :

Խնամատարութեան և համբերութեան յարատեւութեամբը յաջողեցաւ : Սակայն հազիւ ժամանակ ունեցաւ այս գեղեցիկ հովանաւորութիւնը վայելելու : Իր ժառանգորդները դեռ նոր ծա-

խեր էին այս ծառերը տաղաւարին հետ զոր շինել տուած էր
ան :

Եթէ Տէպարօ ատենօք Ախրաթի իշխն կ'անուանէր իր Սէն-
Վիգթօր Թազին անտառակները , կրնար Սիմեոնի իշխն անուանիլ
այն տեղն ուր հիմա Ժուլ կը դայի :

Հոն Աստղիկ մը կը պակսէր միայն , և չուշացայ Աստղիկին ալ
երեւալը տեսնելու :

Միեւնոթ Թերէզային հետ անկասկած կը յառաջէի մամուռ
մարդագետնի մը վրայ որ մեր քայլերուն ձայնը կ'անհետէր , համ-
բայրի մը , ապա երկրորդ , ապա երրորդ , համբայրի ձայնը լսե-
ցինք . . . ապա կանկ առինք վախնալով որ մեր պատճառաւ
չխրաչին այսպէս պագնուող տառապանքերը :

Գաղտնի գիտելու յայտնի յանցանքը գործողներու պէս էինք :
Այս միջոցով չէինք կրնար համակրութիւն գտնել այն անձանց
քով որոնց ներողամտութիւնը և պաշապանութիւնը պիտի ուզէինք
հարկաւ :

Ար պատրաստուէի ետ դառնալ Թերէզային հետ երբ մեզ ա-
ւելի մօտ տեղէ մը չորրորդ համբայրի մը ձայնը , ապա թեթեւ
ապտակ մը , ապա քրքիջ մը լսեցինք . ապա տեսակ մը վարդա-
գոյն և սպիտակ ամպ մը , սնդուսէ և տանդեւաներէ կազմուած
մրրիկ մը նշմարեցի որ արագօրէն առջնէս անցաւ :

Առջինին ետէէն ուրիշ մրրիկ մ'ալ կը վազէր :

Բայց այս երկրորդն աւելի նիւթական և յանկարծական ըլլա-
լով խստիւ ինձ ընդհարեցաւ անցնելու ատեն : Թերեւս զիս մար-
գագետնին վրայ տապալէր եթէ Թերէզայէն չըռնուէի :

Այսպէս մրրիկն իր ընթացումին մէջ արգելքի հանդիպելով
կանկ առաւ :

Այն ատեն կրցայ ընգնշմարեւ մարդ մը , և այս մարդն էր
Տը Մարսիլլեւագ իշխանը :

Ոչ ան և ոչ ես չկրցանք շուարումի աղաղակ մը զսպել :
— Ի՞նչ է ատի , ըսաւ վարդապետ և սպիտակ ամպը :
Եւ ետ եկաւ յորձանքի պէս :

Այս անգամ Նինոն Տը Լանգլոյին շողենման հասակը ճանշեցի, և սաստկապէս ամօթով ֆեսիկը Աստղիկին և իր սիրական Պարիսին սիրաւէտ զուսանքը ակամայ շփոթած ըլլալու համար :

Նինոն խիստ անամօթարար գէմըր ծուլով քիչ մը յօտից ցլուխ ինձ նայեցաւ արհամարհութեամբ :

Իշխանը յանցաւորի մը պէս կը կարմրէր :

— Ուսկէ՞ կը դաս . . . ուսկէ՞ կ'ենես . . . որմէ՞ն հրաման առիր պարտեղես մէջ պահուելու . . . : Մի՞թէ պատերուն վրայէն ցայտեցիր . . . երբէք տեսնուած է այսպիսի անամօթութիւն մը . . . : Բայց պիտի խօսին, տիկին, պիտի խօսին, գոչեց Նինոն :

Օրիորդ Տը Լանգլօ Մարսիլլեագին կը նայէր, ինձ կը նայէր, ոտքը գետինը կը զարնէր անհամբեր զամբիկի մը պէս :

— Աը խնդրեմ, ըսի, մի բարկանար և հաճէ՛ մտիկ ընելու ինձ :

— Սիրելի օրիորդ, մումուաց իշխանը Նինոնին, կ'երգնում թէ . . .

— Քեզի հետ խօսողն ո՞վ է, պարոն. մե՛ծ յանդգնութիւն է չհարցում պատասխան տալդ : Գնա՛ւ ասկից. կ'ուզեմ մինակեալ քացատրութիւն ուզել տիկինէն . . . Կնա՛, կ'ըսեմ քեզ :

Մարսիլլեագ վար ըրաւ գլուխը. կը համակերպէր հապառակութիւն :

— Ո՛ր կ'երթաս, ըսաւ Նինոն. կեցի՛ր, կը հրամայեմ որ կենաս :

Մարսիլլեագ կեցաւ :

Նինոն քովս եկաւ, թեւերը կործքին վրայ դրաւ կռտաւէր կերպարանով, ոսկեթել չուխայէ մուճակներուն ծայրին վրայ կանգնեցաւ մեծնալու համար, և հարցում ինձ ձայնով մը, զոր հրամայական և սպառնական ընելու կը ջանար :

— Ըսէ՛, տիկին . . . կամ լաւ ևս է ըսել՝ օրիորդ, վաճառ զի ինձի պէս դուն ալ տիկին մը չես . . . ոմանք կը պնդեն թէ իշխանն երեք անգամ այցելութիւն ըրաւ քեզ այն օրէն 'ի վեր ուր քեզի ճանչելու պատիւը ունեցայ : Պատասխանէ՛ և մեկուսի գլխի

կեղծաւորի անմեղութեան այդ կերպարանքը . . . : Միթէ առաքինութիւն մ'ես դուն :

Ինքնասիրութիւնս վիրաւորեցաւ :

Պատասխան տուի այնպիսի ձեռով մ'որ գէթ իր ձեռն չափ լիբբ էր :

— Եւ միթէ դուն ալ առաքինութիւն մ'ես , օրիորդ :

— Այսպէս զիս նախատե՛լ , տունի՛ս մէջ :

— Նախատական խօսքով նախայարձակը ես չեմ , և եթէ հիւրասիրութեան օրէնքը քիչ մ'աւելի հասկնայիր . . .

— Անշուշտ , համարձակեցաւ ըսելու Մարսիլլեադ , յանցաւոր ես , Նինօն , այդպէս բարկանալովդ :

— Ա՛հ , յանցաւոր եմ . . . Վա՛յ , դրուժան , վա՛յ . . . ներա կողմը կը բռնէ՛ : Սուտ չըսուած էր ինձ . . . իրաւ է եղեր . . . ի՛նչ մատնութիւն . . . : Հիմալ ալ ինքն եկած է պարոնը տունէս թախանձանգը տանելու : Պարո՛ն , աղէկ միտքդ դի՛ր , որ այսօրուանէ սկսեալ ուրիշ սիրող մը կ'ուզեմ . . . : Տա՛ղը սիրող , քսան սիրող պիտի դտնեմ . այս օրիորդին պէս պիտի ընեմ . . . : Ա՛հ , ուրեմն զացիր տեսնուեցա՛ր ներա հետը :

— Նինօն . . .

— Կրնաս մեկնիլ , պարոն . ալ չեմ կեցներ քեզի :

— Սիրելի՛ Նինօնիկս :

— Քառսո՛ն սիրող պիտի ունենամ . . . : Պիտի չհաճի՛ս առջևէս աներեւոյթ ըլլալու . . . : Կը տեսնե՛ս սա պղտի հրէշը . . . իր անմեղի դէմքովը . . . : Եկո՛ւր տէ , հաւտա՛ մարդոց սիրոյն :

— Յանո՛ն Աստուծոյ , հանդարտէ՛ , ըսաւ Մարսիլլեադ :

— Դարձեալ կ'ըսեմ , զնա՛ , թէ սչ աչերդ կը հանեմ :

Իշխանը բացատրութեամբ բան մը չշահիլը քաջ գիտնալով , ծաւերու թանձրախիտ անտառակներուն ետեւ աներեւոյթ եղաւ :

Օրիորդ Տը Լանգլօ մամուռեայ բազմարանի մը վրան ընկաւ , լացաւ , հեծկլտաց , ապա յանկարծ բարկութեամբ ոտք ելնելով .

— Յիսո՛ն սիրող պիտի ունենամ . . . բոլո՛ր Բարիղը սիրողս պիտի ընեմ . . . : Յիրաւի խենդութիւն մ'է խղճահարութիւն

ցոյց տալով թաղաւորին արծաթեղինաց գիրուկ գանձադէտը մերժելու :

— Էմըրին, գոչեցի . . . սիրարաննց հետդ :

— Տակաւին կը սիրարանէ՛, անընդհատ պիտի սիրարանէ :

— Վայ մասնիչ, վայ :

Նինոն նայուածքը վրաս սեւեւեց. ես ալ իրեն նայեցայ նոյնպէս :

Վայրկենի մը շափ լուռ կեցանք, ապա թէ՛ ան և թէ՛ ես այնքան աղմկալի, այնքան տարափոխիկ քահ քահ մ'արձակեցինք, որ Թերէզա մեզ ձայնակցեցաւ, և ձեռքը ազդրին վրայ տարաւ աւելի հանդստապէս խնդալու համար :

Տը Մարսիլեագ իշխանը հարիւր քայլի շափ հեռի էր մեզմէն : Իսկոյն ետ գալով կարծեց թէ հաշտութիւնը հաստատուած է, և սպասուհիիս օրինակին հետեւեցաւ :

Յանկարծ մարիններէն աւելի սաստիկ և աւելի աղմկալի քահ քահ մը լսուեցաւ մերձակայ հովանոցներուն ետեւէն :

Արահետէն անձնեայ մարդ մը կ'ելնէր :

Էմըրին էր եկողը :

Ամեն օր իզմէ բոլորովին գաղտնի հոն կը գար Նինոնին այցելութիւն ընելու համար : Մեր խնդալը հեռուստ լսելով ինքն ալ վստահութեամբ կը խնդար :

Բայց խեղճ սեղանաւորը զիս նշմարելով տմզունեցաւ :

Նինոն՝ նորէն ծանր կերպարան առնելով, յարգանք բարեւտուաւ :

— Ձեր վրայ կը խնդանք, պարոններ, ըսաւ :

Ես ալ շատ քաղաքավարութեամբ բարեւ տալով՝ ըսի .

— Վասն զի շատ ծիծաղաշարժ երես մ'ունիք :

— Պարոն վեսմափայլ իշխանդ Տը Մարսիլեագ, օրիորդ Տը Լօրմին քով շատ յաջողութիւն ունենալդ կը մաղթեմ :

— Պարոն Միշել Բարթիլէլլի, Էմըրիի և ուրիշ չգիտեմ ինչ տեղերու կոմսդ գու, բոլոր սրտովս կը փափաքեմ որ օրիորդ Տը Լանդլօ ողորմի քեզ :

— Եկ՛ուր, Մարիօն :

— Եկ՛ուր, Նինօն :

Եւ աներեւոյթ եղանք՝ Մարսիլեայիւրը եւ Էմբրին անասելի շուտօք մը մէջ թողլով :

— Խեղճ էինք, խեղճ Մարիօն :

— Իրաւ է, սիրելի Նինօն :

— Ինչո՞ւ քամահրենք զիրար :

— Ինչո՞ւ թշնամի մնանք իրարու :

— Երբ շատ գիւրիին է մեր համաձայնիլը . . . : Ինձ նայէ՛, Մարիօն, գաշինք հաստատենք մեր մէջ :

— Հատ աղէկ :

— Խօսք տո՛ւր ինձ ամենեկին սիրողներս չառնուլ իզմէ . պատուոյս վրայ կը խոստանամ քուկիներդ յարգել :

— Լաւ, ըսի :

— Երդում ըրէ՛ :

— Կ'երգնո՛ւմ :

— Լաւ, ահա լնացաւ, դռչեց . մի եւ նոյն երգումը կ'ընե՛մ : Եթէ պաշտողներուդ մէկին անգամ մօտիմ, թո՛ղ . . . տղեղնամ . . . : Պագնուի՛նք :

Նինօն թեւորը բացաւ . ուրախութեամբ նետուեցայ գիրկը :

Սառուցիւ շնորհալի էր Նինօն :

— Վերջապէս, ըսաւ օրիորդ Տը Լանդլօ, շատ քիչ կարեւորութիւն կը տամ այս երիտասարդ Մարսիլեայի իշխանին վրայ, եւ իր նկատմամբ շատ պատրանք կը կազմէի ինքնին : Անշուշտ աղին է իբր մանկութեան բարեկամ . բայց իբր սիրահար՝ անհամ է . . . այնպէս չէ՛, Մարիօն . . . :

— Խիստ անհամ, սլատասխանեցի : Իսկ այս գիրուկ Էմբրին գալով, կը յայտնեմ թէ ընաւ խեղ պէս չսիրած եմ զինքը . . . : Պատուական մարդ, խիստ առատաձեռն . բայց անշնորհ է . . . այնպէս չէ՛, Նինօն :

— Խիստ անշնորհ . . . : Կրնաս Մարսիլեայիւրը պահել եթէ կ'ախորժիս, սիրտդ իմ :

— Եթէ արծաթեղինաց զանձապետը փոքր ինչ օգտակար երևայ քեզ, քեզ կը թողում զինքը, սիրեցեալդ բարեկամուհիք ։

— Բայց այսուհետեւ, ըսաւ Նինօն, մեզմէ իւրաքանչիւր ոք միւսին սիրային յաղթութիւնները պիտի յարգէ ։

— Սիրարկունեղդ նուիրական պիտի ըլլան ինծի համար ։

— Պիտի հրամայեմ պաշտողներուդ որ երթան հոգ առնուն, Մարիօն ։

— Ես ալ քուկիներովդ, դռնեցի . . . : Նորէն պաղնուիք ։

— Այո, գեղանիդ իմ, պաղնուիք ։

— Տիկի՛ն, տիկի՛ն, ըսաւ Թերէզա՝ որ մեր ետեւէն կը գար, մերձակայ տուներէն կրնաք նշմարուիլ . . . : Ո՛ր է ձեր խելքը ։

Իրօք հովանաւոր տեղերէն դուրս ելեր էինք . արտոյտի ուղեղժ արդէն կը մոռնար այն վտանգը որուն Ենթարկուեր էի և այն վտանգը զոր անխոհեմութիւն մը կրնար բերել աակաւին ։

Ուժղնակի ծառերուն տակը նետուեցայ ։

— Ի՛նչ կայ, հարցուց Նինօն ։

— Ի՛նչ պիտի ըլլայ . բոլոր Բարիզի մէջ կարտինալէն իբր եղջերու մը կը հալածուիմ : Պարտիզիդ պաաներուն վըայէն օտտեցի զինուորներէն չընուելու համար ։

— Սո՛ւրբ Աստուած ։

— Ճիշդ ըսածիս պէս է իրողութիւնը ։

— Բայց ի՛նչ ըրիր կարտինալին ։

— Ետքը պիտի իմանաս : Արուարձանի մը մէջ աւանձին տուն մը պիտի քաշուիմ մինչև որ անոր առաջին կաաղութիւնը մեղմի ։ Այս գիշեր Թերէզային հետ տունէդ պիտի ելնեմ, և պիտի սկսինք անշուք պատրաստ տուն մը փնտուել, ուր պիտի պահուիմ մինչև ի նոր կարգադրութիւն ։ Կը տեսնես որ արդէն ծպտած եմ ։

— Բայց ամենևին ծպտած չես, սիրելիդ իմ, ըսաւ Նինօն . անմիջապէս ճանչեցի քեզի, և ամեն մարդէ պիտի ճանչուիս ։

— Կը կարծես ։

— Խելքի մաքի դէմ բան է ատի . . . : Հոս կեցիր . . . մի . . . շարժի տեղէդ . . . : Մինչև հինգ վայրկեան կը դամ ։

Նինոն ծիծեռնիկի մը պէս թռաւ դէպ այն աղւոր սաղաւարն ուր կը բնակէր :

Այս տաղաւարը մօտէն կը նշմարուէր :

Սակայն Նինոն հինգ վայրկեանէն շատ աւելի ուշացաւ :

Քառորդ մը , ապա կէս ժամ անցաւ , և անհանգստութիւնս տատկացաւ : Օրիորդ Տը Լանդլօյին համբոյրներն անկեղծ չէին արդեօք : Կեղծաւորութեան դիմակի մը ներքեւ մատնութեան նպատակ մը կը պահէր ան . կը զեղծէր իմ ամենավտանգ բնաւորութիւնս , և կրնամ կարծել թէ Նինոն կարող է արդի դժբաղդ կացութիւնս իրեն պատեհ հալած սեպեւելու և ոտթուհիէ մ'ազատուելու :

Անկարելի բան :

Այլ սակայն կանանց մէջ մատնտու ատելութեան և պատրաստուած վրիժառութեան աւելի աղետալի օրինակներ տեսնուած են :

Ատենօք Վուաթիւրին առջեւ շատ արհամարհութեամբ վարուեցայ Նինոնին հետ . անկից ետք ակմբանոցիս մէջ արձակ համարձակ բամբասեցի զինքը . ամեն տեսակ նենգութիւններ 'ի դործ դրի իր սիրարկունները հրապուրելու և ինձ գերելու համար :

Անտարակոյս կորսուած եմ . . . Նինոն վրէժը կը լուծէ :

Յանկարծ տեսակ մը գիւղացի կին տեսայ որ դէպ 'ի մեր կողմ մը կը յառաջանար , թեին տակ ծրար մ'ունենալով :

Օտարուհի մը զալն աւելի զրգուեց կասկածներս , և սպասուհիս ծառերուն տակը քաշեցի , որպէս զի առանց տեսնուելու կարենամ գաղտնապէս դիտել եկող անձը :

Շուտով հասաւ այն տեղն ուր էինք սլահ մ'առաջ , իր ծրարը մամուռներուն վրայ նետեց , իր չորս կողմը նայեցաւ և ձեռները իրարու զարնելով , զոչեց :

— Բարեսիրտ բարեկամուհիս . . . է' . . . ո՛ւր ես :

Նինոնն էր եկողը :

Վազցի՛ կասկածներէս բոլորովին ամօթահար , և զինքը համբուրեցի խռովութիւնս չայտնելու համար :

Ապա հետաքրքրութեամբ իր այլակերպութիւնը քննեցի :

Օրիորդ Տը Լանդլօ ստուգիւ ճանչելի չէր : Կրնայիր կարծել թէ Օլթեյլի կամ Վէնսէնի գիւղացի կանանց ամենէն աղնիւր կը տեսնես :

— Է՛, Խնչ կ'ըսես . ահա առանկ կը ծպտին :

— Բայց ես կը պարտաւորեի այդ լաթերը հագնիլ, հոգիս :

— Բայց ո՞վ ըսաւ քեզ, հոգիս, թէ անոնց յար և նմանը պիտի չունենաս : Ասկից երկու քայլ անդին, սղուվարին վրայ զգեստավաճառի մը խանութը տակն ու վրայ ըրի . . . : Չտեսնէս այս ահագին ծրարը . . . : Տէ՛, հանեցէք րօպանները . . . : Դո՛ւն ալ, ըսաւ Թերէզային . . . : Ի՞նչ կը կարծէիր հապա . Խնչ աղւոր սատանութիւն ըրած կ'ըլլայինք շիտակը՝ տիրուհին ծպտելով, երբ սպասուհին կրնայ ճանչուիլ . . . : Շո՛ւտ ըրէք, պիտակներ, չպար, անդոյր, բօմատա ունիմ մազերը և ունքը ներկելու համար . . . : Քեզի պաշտելի քումայթ կնկան մը պիտի նմանեցնենք, Մարիօն :

Նիսօն անմիջապէս սկսաւ կոճակներս կտրել, լանջակալս պատառել և յոտից ցլուխ մերկացնել զիս :

— Աղէ՛կ, ըսաւ, այդ գանձերը ծածկելու հոգը մի՛ փռենար . . . մեր սիրահարներն արտաքսուեցան և դռնապանս խիստ հրամաններ ընդունեցաւ : Հետդ պիտի գամ միասին տուն մը փնտռելու և գտնելու համար. պիտի չըստուիմ քովէդ մինչև որ ապահով չըլլամ թէ ա՛լ ամենեին վախ մը չունիս :

Պատուական աղջիկ . ոսկիի մը պէս սիրտ մ'ունէր Նիսօն : Ինքզինքիս գէմ կը սրդողէի ներս գէմ կասկած ունեցած ըլլալու համար :

Քսան վայրկենէ հտք անկից երեք շքեղ գեղջկուհիներ փախան, — վասն զի Թերէզան անգամ շատ ձեւաւոր էր, — սկսած թե ՚ի թե մանրաքայլ տրտուել, ժուռ եկող մարդոց ակնոցներուն առարկան ըլլալ, ման եկող կանանց նախանձը գրողել, աջ ու ձախ կողմէն, առջեւն և ետեւն իրենց չարաճճի նայաածքին և նենդապէս ուրուն երեսին վրայ գովեստներ լսելով :

Ի՛նչպէ՛ ի՛նչ Պառթէլլ ուղղեցանք, ապա Սէնթօ - Անթուան փողոցէն

անցանք՝ դուռերուն վրայ կախուած նշանատախտակներուն նայելով և ամեն պատրաստ տունները դիտելով :

Վերջապէս Գլօշ-Բերշ փողոցին շրջականները երկու կահա-
զարդ զգալի սենեակներ գտանք որք մեր գործին շատ աղէկ կը
յարմարէին :

Ամիօր վեցը թալեռ վարձք պիտի տայինք :

Նինօն բոլորովին անվախ յանդգնութիւն մ'է հրաշալի հա-
մարձակութիւն մ'ունէր : Ըսաւ թէ իր քոյրերն ենք , թէ Սէնթ-
Ուանէն եկած ենք գերձակներու և նորաձեւութեանց վաճառական-
ներու քով աշխատելու համար . թէ ինքն իսկ Մարէի թաղը բնա-
կող կնկան մը քով կը ծառայէ իբր մանկատան , և թէ շարագ-
թուան մէջ ստէպ պիտի դար մեր հետը տեսնուելու :

Նաև մեր սովորութեանց նկատմամբ դժբախտներ տուաւ :

Սակայն այս գովեստներէն ասանտիրուհին ոչ այնքան օղջօրե-
ցաւ որքան տաաներկու թալեռէն , զոր քսակէս հանեցի և ձեռ-
քը տուի երկու ամիսուան վարձքին համար :

Բարեմիտ կ'ինն ամեն տեսակ մարդասիրական կերպերով մեզի
մեր երկու մանսարդեան սենեակներուն մէջ տեղաւորեց :

Պահ մը նէ կահ կարասիին վրայ մեզի սքանչացնելու դիտաւ-
որութիւնը ունեցաւ . այս կահ կարասիներն էին մէն մի սենեկի
մէջ ներկուած փայտէ խշտեակ մը , երկու աթոռ , կտրուած հա-
յելի մը , քանի մ'անպիտան նկարներ , և իբր սեղան՝ չորս ցի-
ցի վրայ դամուած երեք տախտակ . սակայն տան տիրուհին շուտ
պարտաւորեցաւ հրաժարիլ այս գեղեցիկ բաներուն վրայ մեր հիա-
ցումը գրողներէ :

Նինօն ըսաւ թէ՝ իր տիրուհիէն դուրս ելնելու հրաման առած
ըլլալով , վասն զի մանուկը Մըլէօն գացած էր իր ստնտուն տես-
նելու , մեր հետը պիտի ընթեր , պառկի , և հետեւեալ օրին ա-
ռաւօտտան մէկ մասը անգամ մեր հետը պիտի անցունէ :

Տան տիրուհին Թերէզային հետ վար իջաւ որպէս զի ցոյց
տայ անոր թէ ուսկէ՛ կրնար գնել մեր պզտի առնին հարկաւոր
եղած պաշարքը և կարևոր անօթները : Օրիորդ Տը Լանցըլ թեերը

«Թթեց կերակուր եփելու համար, և ես... ավոուի մը վրան
ընկայ բոլորովին յոզնաբեկ, այլ երջանիկ՝ քանի որ կրցեր էի
Իշխեյի ճիրաններէն ազատիլ»:

Օրուան մը մէջ ո՛րքան դէպքեր:

Այսինքն ժամը տասին ժամն էի քարոզ մտիկ ընելով. ժամը
տասնումէկին վերջին մնաս բարեաւ մը կ'ըսէի Տէպարոյին գրա-
վաճառ. Ամիոյի խանութին մէջ. ժամը մէկին կարտինալին խօսքը
կը մտնէի, և ժամն երեքին անկէ դուրս կ'ելնէի արկղիկին հետ:

Ժամը չորսին դռնապանս իր լայնակազմ ուսերը ինձ կը ծա-
ռայեցնէր որպէս զի պատէ մը մաղկելով անցնիմ:

Ժամը հինգին դէմ առ դէմ կը գտնուէի Նինօնին, այսինքն
թշնամիիս հետ, որ ժամը վեցին բարեկամուհիներուս ամենէն
մտերիմը կը դառնար:

Երկար չընեմ, քաղաքատունին ժամացոյցն եօթը կը զարնէր,
և Գրիորդ ՏԵ Լ'Օրժ, որ տուն, ծառաներ, կառուածի ունէր,
ալ պարզ գիւղացի կ'էր մ'էր, սակայն նորաձեւութեան վաճառու-
հի մ'ըլլալու փառասիրութիւնը ունենալով տակաւին. Սէնթ-
Անթուան փողոցը չորրորդ դստիկոնի մը վրայ անշուք սենեկի մը
մէջ կը բնակէր, իրեն պէս գիւղացի քոյրերուն հետ կաղ սե-
ղանի մը վրայ կ'ընթերէր, և Մարի Պիւժան անունը կ'առնուր:

Եթէ կենացս մէն մի օրն այսպէս պատահարներով լի ըլլար,
ընթերցողներուս ամենէին ձանձրոյթ տուած չէի ըլլար... վառն
զի անկարելի պիտի ըլլար ինձ պատմութիւնս գրել:

Նոր և այլանդակ կեանքիս առաջին շաբաթներն առանց հրա-
պոյրի չանցան:

Խշտեակիս յարգալի պարկին մէջ հինգ հարիւր Ֆրանքի ոս-
կի, տասնութ հազար Ֆրանքի փոխանակագիր, հարիւր հազար
թալեռի արժողութեամբ ադամանդներ ունէի, ե՛ւ օրերս թերե՛-
զային հետ րօպա կարելով և փեղոյր շինելով կ'անցունէի:

Դրացիներէն հազիւ նշմարուած էինք. սակայն գիտէին թէ
աղւոր ենք, և շատ աւելի աղւոր եղանք, ես մանաւանդ, երբ
մեր գիւղացիի զոհասանքը հանեցինք և Տոմիւր կանանց յատուկ

Թաւշեայ լանջակալը, զուարթ ղենջակը և պշրասիրաբար հաւքտուած բազան հագանք :

Մեր զգոնութիւնը կը գովուէր : Ամն կողմէ քաջալերութիւն կը տեղար մեր վրայ, և իւրաքանչիւր ոք հաճոյք կը սեպէր իրեն մեզ գործ տալը :

Արդ այս գործերը պէտք էր կատարել :

Նախ զմայլելի բան մ'եղաւ մեր աշխատելը : Առաւօտէն մինչև իրիկուն կ'երգէինք՝ պսեղը հրելով : Հասցս վատակիլը շատ հետաքրքրական կ'երևար ինձ :

Ասկայն կամաց կամաց սկսայ յոգնութիւն զգալ աշխատելէ, և յոգնութիւնը շուտով ձանձրոյթը կը բերէ :

Հատ քիչ կը բանէի, ապա թող կը տայի որ Թերէզան միշտակ աշխատի. ետքը խելքս կը փչէր կարգալ փոխանակ կար կարելու. երբեմն ալ ընթերցումիս մէջ յանկարծ յօրանջելու տեսնելով գիրքը կը նետէի, պատուհանն կը բանայի և շրջաւայ տանեաց ոչ այնքան ողորուն հեռանկարով կը ջանայի զուարճանալ, թէև դժուարին էր այս կերպով զուարճանալ :

Առաւօտ մ'երբ այս կղմնտրներու հորիզոնին կը նայէի տրամուլթեամբ, շատ գեղեցիկ աղանի մը տեսայ որ պատուհանիս քով եկաւ կանկ առաւ մեր տան յարկին եզրին վրայ. ձեռքս երկնցնելով կրնայի բռնել զայն :

Իրօք առանց դժուարութեան բռնեցի աղանին, վստն զի վայրենի չէր :

Ասկայն ո՛րքան զարմացայ՝ իր սպիտակ թուիչքին ներքև կապուած տոմսակ մը տեսնելով :

Ի՞նչ ուղղուած էր տոմսակը : Ոչինչ ցոյց կը տար թէ ինծի համար է այն, բայց ոչինչ կը հաստատէր նաեւ թէ ուրիշի մը ուղղուած է այն :

Հետաքրքրութիւնը յաղթեց. թռչունին փետուրներուն տակէն թռչելու առի :

Իրաւ ինձ զբուած էր այն :

«ՕՐԻՈՐԴ»,

«Անունդ Մարի է, զգո՛ս և աշխատառէր ևս: Իսկ դեղեցկութեանդ մասին բան մը պիտի չըսեմ՝ ամենևին, վասն զի զժուար է ինձ նկարագրել զդացածս՝ երկրիս վրայ տեսնելով ինչ որ միայն երկնի՛ց վրայ գտնելու յոյս ունէի:

— Ըստ պահանջաւորութիւն, ըսի ժպտելով. բայց հոգ չէ, աղւոր կը խօսի գրողը: Ըարունակենք:

«Գատարկ խուց մը կայ այն բնակարանին քով ուր կը բնակին: Եր յայտնեմ թէ դիտաւորութիւններս պատուաւոր են: Եթէ կը տարակուսիս այս պատուաւորութեան վրայ, պիտի հրամեշտ տամ այդ սենեկին մէջ բնակելու նպատակիս. բայց՝ եթէ պարկեշտ և ուղղասէր աղայ մը, անմեղութիւնդ վրդովելու և ապապաղ կործանելու անկարող մարդ մը կը կարծես զիս, համբոյճը մ'առ աղանձիս վզէն, և այսօրուանէն գրացիդ պիտի ըլլամ:»

Ըրջակայ բոլոր պատուհաններուն նայեցայ:

Քստեց մէկ մասը գոց և մէկ մասը բաց էր. բայց ոչ ոք կ'երևար, և ամենևին չէի տեսներ բան մ'որ ինձ գուշակել տար աղանձին տիրոջ բնակարանը:

Հետաքրքրական էր այս արկածը: Ըստ պատահութեամբ կը պատահէր՝ փարատելու համար ձանձրոյթը, որ կ'սկսէր մնատունտ այցելութեան գալ:

Ինչ կ'ուզէ թող ըլլայ, ըսի մտովին, և թուշունին փետուղներուն մօտեցուցի շուրթերս:

Ապա դէպ անջրպետն արձակեցի աղւոր բանբերը, և որ կողմը թեւարկելը քննեցի:

Միրոս սաստիկ յուզումով մը կը բախէր:

Աղանին Գլօշ-Բերշ փողոցին մէկ աունին կատարին վրայ և Խմինիս չափ բարձր սենեկի մը քով կանկ առաւ. այս սենեկին պատուհանը դուրսէն կանաչ վարագոյրով մը գոցուած էր:

Վարդգոյրը բացուեցաւ :

Մեծահասակ և աշնահար, երիտասարդ մը նշմարեցի :

Երախտագիտութեամբ լի նայուածք մը ղրկելով ինձ՝ ձեռքը սրտին վրան դրաւ , ապա աղանին տուաւ , և իր շուրթերուն ապակեղան վրէն վրայ համբոյրիս հետքը փնտռելը տեսայ :

Այն օրն իրիկուն Թերեզան իմաց տուաւ ինձ թէ երիտասարդ պատկերահաս մը մեր բնակարանին մօտ սենեկի մը մէջ կը տեղադրուէր :

2

Այս երիտասարդ պատկերահասին անունն էր Էթիէն Լամպերտ : Գտնուեցաւ քսաներեք տարեկան կ'երեւար : Գոյնը թուի էր : Թանձրախիտ մազեր անոր լայն ճակատին շրջանակ մը կը կազմէին , և իր փոքր ինչ նիհար երեսն անոյշ դեղնութիւն մ'ունէր : Այս դեղնութեան շնորհիւ սքանչելապէս պայծառ կ'երևային անոր մեծածակ և սև աչերն որք զգայական արտայայտութեամբ և մտախոհ մեղմադձութեամբ լի էին բոլորովին :

Պէտք չունիմ ըսելու թէ աղանին ղրկող երիտասարդն էր ան :

Հուտով դրացութեան հաղարտմէկ պատրուակներ գտաւ երկու քոյրերուն քովը գալու և իր այցելութիւնները կարելի եղածին չափ յաճախ ընելու :

Էթիէն Լամպերտ , որ գաւառաբնակ դատաւորի մը տղան էր , նախ փաստաբան ըլլալու սահմանուած ալլ ետքէն իր իրաւագիտութեան ուսմունքը մեկուսի դրած էր՝ դեղարուեստից զբաղելու համար : Աւելի ընտիր բնաւորութիւն մը , աւելի աշնիւ սիրտ մը , աւելի զգայուն և վեհ հոգի մը կարելի չէր պահել : Անոք ամեն

զաղափարները վտեմութեան գրողմ մը կը կրէին, և իր առաջինի զգացումները փնչե յաւիւն կը մղուէին: Երբ մեռաւ հայրը, Էթիէն, իր ժառանգութեան մասը բողոքովին թողուց իր փոքրորդ աւելի նպաստաւորապէս կարգելու համար, և այսպէս չքաւորութեան մօտ վիճակի մը մէջ ընկնելու վտանդին ենթարկուած էր եթէ իր յառաջադրած նպատակին չհասնէր:

Ինչպէս ուրիշներուն, նոյնպէս և իրեն համար ասպարէզին մէջ նախ շատ խոչընդոտներու հանդիպած էր ամեն կողմէ: Ասկծառիթ փռշեր անոր քաջասրտութեան շատ անգամ սաստիկ վէրք տուած էին:

Բայց վերջապէս հեռանկար պատկերն աւելի զուարթ և արտահայտը նուազ դժնդակ դարձած էր:

Էթիէն կ'օկսէր արժանիք ունեցող պատկերահաններուն կարգը դասուիլ:

Տը Լէաիկիէր սպարապետը, այն սպիտակահեր գիւցաղն որ իր ռթսունամայ հասակին մէջ տակաւին զրահ կը դրուէր, ձի կը հեծնար և կը պատերազմէր, իր պաշտպանութիւնը շնորհած էր երիտասարդ պատկերահանին և իր մատուռին համար պատկեր մ'ապսպրած էր:

Մեր դրացին ցոյց տուաւ մեզ այս գրեթէ լմացած պատկերը. տոոր մէջ նկարուած էր Լէաիկիէրին դարձը Բրովանսի այն հռչակաւոր ժողովին մէջ ուր սպարապետը Արլուպլի և Էմպրէօնի արքեպիսկոպոսին առջեւ բողոքականութիւնը ուրացաւ: Երբ մարտիկը ծունկի վրայ կը գար արքեպիսկոպոսներուն առջեւ, աջ կողմն ունենալով իր կնքահայրերը, որք էին Պարոնայք Տը Գրեմի, Տ'Արլէնգուր և Տը Սէն-Շամօն. ասոնց ետեւ կեցած էին Արլուպլի Խորհրդարանին բոլոր անդամները կարմիր պատմաճահով:

Ցեսարանը նշանաւոր հանդիսաւորութիւն մը կ'ընծայէր, և գրացիս երջանկովին և հպարտութիւն զգաց իր պատկերին նկատմամբ տուած դովետներէս:

Նորէն յօժարութիւն կ'զգայի աշխատելու:

Էթիէն ժամանակ առ ժամանակ մեր քովը կ'գար հանդէլու : Եսանք և անոյշ խօսակցութիւն մ'ունէր , որ ոչ այնքան սովորական էր իր ժամանակին և հասակին վերաբերող երիտասարդներուն : Երբ կը սիրաբանէր հետս , այնքան սաստիկ յուզումով և մեծ յարգանքով կը խօսէր որ ես բոլորովին կ'ամաչայի :

Սակայն կամաց կամաց Էթիէն սկսաւ համարձակութիւն առնել :

Հետը կը բերէր իր աղւոր աղանին , շուրթերովս անոր հունտեր կը տայի , զոր որկրամոլութեամբ կը կլլէր , երբ աղանին բերնէս առած կ'ըլլար բոլոր հունտերը , երիտասարդ պատկերահանը նոյնպէս բերնովն անոր հունտեր կը տար , և կը տեսնէի թէ որքան երջանիկ էր այս տեսակ մը միջնորդական համըրդէն :

Թանկարծ եկան սիրտս յուզեցին այնպիսի զպայուսներ , որք մինչև այն օրը յանցական և ունայնասէր կեանքիս մէջ առկային չգրգռուած էին :

Ամենատաստիկ արտմութեան ամենազուարթ ուրախութիւն կը յաջորդէր : Արտասուք ժպիտներու հետ կը խառնուէր , միտքս զուարթագին երազներու մէջ կը լծափառէր , ուր Էթիէնին պատկերը ճակատին վրայ պսակով մը կ'երևար ինձ , ուր անծանօթ և խորհրդաւոր ձայներ ազնային անոյշ խօսքեր կը փսփսային և եթէնային զղխումով մը կ'օրէին զիս : Պերպիւ իւր ղով ըլլաւ և ինչ ըրած ըլլաւ մոռցեր էի : Նայուածքիս ասիջն ուր հորիզոններ կը բացուէին : Երկնից վրայ ոսկեղէն ճառագայթ մը , ազնախառն լոյս մը կը տեսնէի զոր մինչև այն ատեն չըզոյս էր կեանքիս վրայ : Երանութեամբ և զուարթութեամբ դէպ այն ճառագայթին կողմը կ'երթայի , դէպ այն լոյսը կը քայլէի երբ յանկարծ Էթիէնին ձայնն երազս փարատեց և յիշողութիւնս ու անպատուութիւնս նորէն ինձ տուաւ :

Ափսոս , ափսոս , ընդձմարեր էի անարատ սէրը , սուրբ սէրը , այն սէրը որ 'ի սկզբան յերկնուստ իջած էր , և այս սիրոյ անարժան ըլլալս իմանալու կը պատրաստուէի :

Էթիէն երբեմն երեկոյթին մինչև վերջը կ'երկարէր իր այցն-

լուծիւնը : Այն ատեն մեր խօսակցութիւնները կարճատեւ ընթերցումով մը կ'ընդհատէր՝ ետքն աւելի հրապուրով զանոնք սկսելու համար, բայց նաև շատ անգամ ինքզինքը քիչ մ'աւելի զոգնելու և Թերեզային առջև իր սիրոյն ու ժգնութիւնը երևան չհանելու համար :

Այն ժամանակուան լաւագոյն քերթաւորներուն մէկ քանին, մերթ Բագանին տաղերգութիւնները, մերթ Էթաւային ոտանաւորները կը կարդար մեզ . Կոմսօլին պարսաւաբանութիւնները, Սէնթ-Մանին հնչերգները, հայր Լըմօէնին նամականին և Քոզամ վարժապետին գրուածները անգամ պերճաբար կ'ընթեւնոր, երբ սակայն Վէրժէլ-Ե-Բոգո երկին մուսայն շէր շողորմութեա՛ր Բիշլիէօն, ինչպէս գոթաղագաբար սովորութիւն ըրած էր գովելու :

Բամպույեէի ապարանն արդէն հրապարակաւ կ'սկսէր ջրագովել այն վիպասանութիւնները զորս զեռահասակ Մակարլէն թշնամեաբար օրիորդը տպագրել կը տար իր պահապան գինարեղ բօքն անունով :

Էթիէն այս վիպասանութեանց մէկ մծ մասը կարգաց : Սոսկայն ծաղրելի սեթեթով մը, յոգնաւիթ երկայնաբանութեամբ մը գրուած երեցան մեզ ասոնք . կարելի եղածին չափ ձանձրալի կ'երեւային մեզ այս վէպերը, և Սէնթ-Մարտին փողոցին առջ քառիկ սենեակը Բամպույեէի վերնատան յամառութեան մտնակից չեղաւ :

Մակարլէնին վէպերուն ձանձրոյթին հատուցումը ընելու համար մեր դրացին Թէոփրաստին լրացիլը բերաւ :

Սարաուս մը վազեց երակներուս մէջ երբ տեսայ այս թերթը, որ ատենազ ներքնազոյն զաղանիքներս երևան հանած էր :

Սակայն բան մը չայայտեց ամենեին :

Բաւական հանգարտ կերպով միտ կը դնէի զոգնական հանք խոշորութեանց զոր անտիական պատկերահանը կը կարդար : Հօգ կը տանէր լուծեամբ անցնելու բազմաթիւ գայթակցիլի մանր պարզաներու վրայէն, զոր Զաբիտ-Ժամաշաղ միշտ կը տար,

և կը ցայտէր այն պարբերութեանց վրայէն որը շինծու անմեղութեանս և կեղծաւոր անմեղութեանս նկատմամբ անպատեհ կ'երեւային :

Եթիէն՝ որ սովորաբար խիստ հեղ և մեղմ էր՝ յանկարծ կուփովը սեղանին զարկաւ, և իր աչքին տեսաւ մը բարկութեամբ փողփողելը տեսայ :

— Իրա՛ն է, գոչեց արհամարհութեան անասելի ձայնով մը. Մարիօն Տրլօրմ. . . Ճիշդ ինքը . . . պոռնիկը, ճշմարիտ սէ՛ր մը զգայ . . . : Այս խմբագիրը խեցած է անշուշտ . . . : Սակայն իր յօդուածը ծանր է . . . : Մտիկ ըրէ՛, բարեկամուհիս, ամէն ինչ կը համարձակի ըսելու :

Եթէ երիտասարդն աչքը ինձ դարձուցած ըլլար, անձկութիւնս ամեն գազանիք երեսն հանած պիտի ըլլար :

Պարծքս սոսկալի կերպով կը սեղմուէր. կը թուէր ինձ թէ մեռնելու մօտ էի :

Եթիւն յօգուած մը կարդաց զոր՝ ինչպէս լսեցի ետքէն՝ բարեկամներս Թէոփրաստին տարեր էին : Խմբագիրն իմ վրայ չխօսուելու խոստումին հակառակ հրատարակեց յօդուածը, համոզուած ըլլալով սակայն թէ օգտակար պիտի ըլլային ինձ այս տողերը, վասն զի անոնցմով ամեն մարդ և զլիաւորաբար կտրտինալը պիտի համոզուէին թէ Բարիզէն մեկնած եմ : Յօդուածը յետագայ կերպով գրուած էր :

«Լուր չկայ ամենին. անհաւատալի բան մ'է այս . . . Մարիօն աներեղյթ եղաւ, բոլորովին աներեղյթ եղաւ : Իր ծառաներն անգամ չգիտեն անոր ուր բնակիլը : Երեկ հաստատ կերպով կ'ըսուէր մեզ թէ գեղանիներուն այս թագուհին գաւառին մէջ կը բնակի երիտասարդ տսպետի մը հետ . . . : Բայց յարգենք այս սէրը. սուրբ և մաքուր է այն : Ինչպէս շատ կիներ, նոյնպէս և օրիորդ Տրլօրմ վերջապէս պիտի ամուսնանայ : »

— Պիտի ամուսնանայ, ըսաւ Եթիւն. որ մարդը պիտի ուզէ այս աստիճան անպատուութեան յանձնառու ըլլալ . . . : Պիտի

ամուսնանայ . . . Մոլուծիւնը և անառակութիւնը այսպէս վերականգնել, վատարարոյ կնիկի մ'ամուսնուհիի նուիրական որնունը տալ . . . : Զէ', չէ' . . . անկարելի բան է . . . : Բայց ինչ ունիս Մարի, շարայարեց պատկերահանը՝ այն ատեն սարկապէս յուզուիլս նշմարելով :

— Ցաւ ունիմ . . . հիւանդ եմ, պատասխանեցի որպէր ձայնով մը : Անշուշտ յոգնութիւնը . . . այսօր մինչև իրիկուն աշխատեցանք . . . և ատենն ուշ է :

— Իրաւ է, ըսաւ, պատշաճութեան հակառակ է այսքան կենալս : Քեզի կը կեցնեմ մինչդեռ հանգստանալու պէտք ունիս . . . Բա՛րէ, բաւական է որ այս տկարութիւնը դժնգակ հեռուանք չզւեննայ :

Փառք տուի Աստուծոյ . երիտասարդ պարկեշտհանն ոչինչ կը գուշակէր :

Թերեզային երեսն անգամ խռոված էր . սակայն իբր յազմած պատճառ կրնար գեղուիլ այն անհանգստութիւնը զոր բնակութեամբը տիրաւ տար իրեն հիւանդութեան վիճակս :

Աւելի հաստատ ձայնով մը կրկնեցի .

— Հանգիստ եղի՛ր . . . վրդգվում մ'էր զգացածս . . . լաւագոյն եմ, շատ աւելի աղէկ եմ . . . : Բայց աղէկ միտքս եկաւ, ինչ կը կարդայիր, Եթիէն, մտիկ չէի ընէր օլ :

— Ո՛հ, ըսաւ, թողունք այս ընթերցումը . այսպիսի բաներ չեն կրնար ամենեկին կարեւորութիւն մ'ունենալ քեզի համար . . . քեզի համար, Մարի, որ այնքան անմեղ, այնքան առաքինի ես . . . քեզի համար, հրեշտակդ երկրիս, որ չեմ հասկնար թէ կի՞ն մ'ինչպէս կրնայ դե ըլլալ . . . : Ա՛րեթամ . . . : Գիշեր բարի, գեղանի Մարիս :

— Քեզ լոյս բարի, Եթիէն :

Երբ դուրս ելաւ, Երկու ծունկերուս վրան եկայ և ձեռներս երկինք վերցուցի՝ մոմուալով :

— Ամուսնուհիի անուն չարութիւն անպատիւ կնիկի՛ մը . . . : Եթիէն ինքն ըսաւ քիչ մ'առաջ այս խօսքը, և ես ամենքէս չմտայի :

Թերէզա քանի մը մօտիմարական խօսք ըսել ուզէց : Ոչինչ ուզեցի լսել, և զայցի սենեակս մտայ առանձին, ուր գիշերն 'ի բուն լալադին հեծկլտացի :

Ամենէն յիմարական կենացս օրերուն մէջ միշտ քրիստոնէական զգացումներ և պատուոյ սկզբունք պահած ըլլալով՝ անկարգութիւններէս քաղմութեան մօքին վրայ հետեող ազգեցութեան մասին ինքզինքս կը խաբէի : Կը մոռնայի որ մոլութեան այս կուռքերը, որք առջի օրը կը խնկարկուին և զոր արիփը շինով պայծառութեամբ մը կը փառաւորէ, հետեեալ օրն իրենց պատուանդանէն վար կը կործանին և խալտատակութեան մէջ կը տապալակին :

Աշխարհիս արդարութիւնն անգութ է, եթէ նաև Աստուած ներէ : Տիկին Տը Սենթ-Էվըմօն արդէն հաստատեց ինձ այս ճշմարտութիւնը :

Ափսո՛ս, ափսո՛ս, ուրեմն՝ երբ այս աշխարհիս խալտատակութեան ճամբան անդամ մը կը բռնենք՝ պէտք է որ հրածնշտ տանք ուրիշ ճամբայէ մը քայլելու : Վերադարձն ալ կարելի չէ : Եթէ մօր հօգւոյն ներսը քանի մ'ոսկիի բեկորներ կան, կը պարտաւորին ուրեմն տղմէն քուսելով տարուիլ . . . : Չէ', չէ' : այս չէ' իրաւունքը : աշխարհս մեզի կը կործանէ : իրաւունք ունի՝ նաև դատապարտելու : Կայ երկնային բոց մ'որ ամենամեծ աղտերը կը սրբէ, և այս բոցն է սէ՛րը, ճշմարիտ սէ՛րը . . . : Ամեն բան պիտի ըսեմ Էթիէնին . . . թող իմանայ թէ ի՞նչ անօրինակ ճակատադրէ մը բռնադատութեցայ անլծից և անպատուութեան այս ճամբուն վրայ վազելու : պիտի լսէ պատմութիւնս, և գութ պիտի ունենայ արտօսեցիս վրայ . . . : Ո՛հ, իրաւ է, Աստուած իմ, մինչև այսօր չսիրէր էի . . . : Միթէ իմն է յանցանքը, եթէ աւելի կանուխ չհանդիպեցայ այս երջանկութեան : Թող կը տան որ զթկուիմ՝ այս երանութենէն՝ ստութեան ուրուականը ճշմարիտ երանութիւնը սեպած ըլլալուս պատճառաւ : Էթիէն, իմն Էթիէն, կը սիրեմ քեզի . . . : Ինչո՞ւ աչքդ կը դարձնես խղճ : Զեզի չէի ճանչեր : այս է ահա բոլոր ոճիրս . . . Էթիէն . . . Ելա՛

իրաւունք ունիս, երբէք ամուսնուհիդ մի անուաներ զիս, անարժան եմ այդ անունը կրելու: Յարփուհիդ, գերիդ պիտի ըլլամ. . . բայց գէթ թոյլ տուր ինձ ըսելու թէ կը սիրեմ քեզի. թոյլ տուր ինձ ազապուցանելու թէ օրտես մէջ անձնութեամբեան և խանդակաթ սիրոյ սրբան գանձեր մնացած եմ. . . : Յիրաւի, հանդիստ եղիր, միասին պիտի փախինք, պիտի երթանք աշխարհիս մէջ տեղ մ'ուր յիշատակն անգամ մինչև մեր քովը պիտի չհասնի. . . : Ես կ'ըսեմ քեզ, ես կ'երդնում քեզ թէ երանութիւնը տակաւին հնարին է:

Եւ հեծկլտանքս կը սաստկանար. վասն զի վշտին բանգազուշանաց մէջ ինքնին ըսած այս խօսքերս ձայն մը չէին արգիլեր լսելի ըլլալու. և այս ձայնը կ'ըսէր ինձ.

«Երբ եթիէն պիտի իմանայ թէ Մարիօն Տրլօրօն ես գու, զարհուրանօք պիտի նահանջէ՛, և ալ քեզի պիտի չտեսնէ:»

Այս աղետալի գաղափարին վրայ բոլոր արիւնս երթկներուս մէջ կը սառէր:

Յուսահատութիւնս հասկնելու համար, հոս պէտք է յիշել երեք ամփռէ՝ ի վեր տեղի ունեցող իրողութեանց մանրամասն պարագաները:

Յիշատակները զիս յափշտակելով կը տանին, ամենէն եռանգունները միւսներէն առաջ կ'անցնին, և թերեւս չմեկնուիր սէր մ'որ այսքան սաստկապէս և այսքան արագօրէն զբաւեց սիրտս:

Նինոն՝ ինչպէս ըսած էր ինձ՝ շարաթն երկու անգամ եկտ տեսնուեցաւ հետս:

Ապահովիչ չէին այն լուրերը զոր ինձ կը հաղորդէր նէ: Բիշլիէօ՝ Պրըթաներ երթալու համար Բարիդէն մեկնելէն առաջ ուրք հանած էր իր մասնաւոր ոստիկանութեան բոլոր մարդերը: Տէ Թուրնել փողոցին տունը տեսութեամբ կը պահուէր: Եր կարծուէր թէ ազան կամ անազան տունս պիտի վերադառնամ, է մերբակալութեանս համար հրամաններ տրուած էին:

Արասէն՝ դքսուհին Պլուայի ճամբային առաջին իջնաններուն մինչև Թուրքիւն տանելէն ետք երբ ետ բերաւ կառքս ու ձիերս,

ձերբակալ եղաւ և հարցափորձի մ'ենթարկուեցաւ : Իր պատասխանները կարտինալին զրկուեցան , որ Նանթի մէջ էր :

Երբ տիկին Յը Շըվրէօզին անունն անգամ մը արուեցաւ այս գործին մէջ , Բիշլիէօ ամեն բան դուշակեց : Նամակները գտնելու յոյսը կտրեց , և այս յուսարեկութեան պատճառաւ ուլ աւելի սաստկացաւ զիս պատմելու փափաքը : Սովորականէն աւելի զանաւալաւ կը պարտաւորէի քանի որ կարտինալը թաղան և մթին միջոցներով կը գործէր ինծի դէմ :

Արքունեաց մէջ յիշել կամ խիստ քիչ բան իմացեր էին այս իրադարձեալ վրայ , և Նաբին Բարձրութիւնը չէր ուզեր դէպքը հրատարակել :

Աղաչանացաւ վրայ Նիփօն գնաց Սէն-Սօրլէնը տեսնելու որ այն ատեն Նանթէն ետ գարձած էր : այս այցելութեան հետեանքն եղաւ խրաա տալ ինձ որ եթէ կարելի էր երկրպագել սրտին մէջ պահելով :

Երբ Ան Տ'Օթթիշին պատկերը պարունակող մատալէտներ տիկին Յը Շըվրէօզին նամակներուն հետ միասին արկզկը գրեթէ ինչպատակ ունէի բանակցիլ կարտինալին հետ և բացարձակ ներութի մը փոխարէն իրեն ետ տալ : այս թանկագին բանը :

Ստեֆան Սէն-Սօրլէն բոլոր օյժովք գէմ : դրաւ այս նպատակիս :

— Բիշլիէօ պիտի խոստանայ , ըսաւ քարտուղարը : Արդ եթէ կ'ուզես գիտնալ թէ ինչ կերպով կը բռնէ իր խոստումը , հարցուր Շալէին գերեզմանին :

Վերջապէս Սէն-Սօրլէն կը կարծէր թէ կը պարտաւորէի ամենին կենդանութեան նշան չտալ : Իր խօսքին նայելով , կը պարտաւորէի մանաւանդ չհեռանալ մայրաքաղաքէն ուր մանրագործին սուզարկութիւններն ապարդիւն մնացեր էին մինչև այն ատեն :

Գաւառներուն և օտար երկիրներուն մէջ անգամ կը փնտռուէի :

— Մարիօն , շարայարեց Սէն-Սօրլէն , Բիշլիէօյին բարկութիւնը մեղմելու համար իր յոյսը կը պարտաւորի ժամանակին վրայ դնել : Կ'ընդունարեմ պարագայ մ'որ կը յուսամ թէ կարտինալին քաղաքականութեանն իրական և նշանաւոր ծառայութիւն

մը պիտի կրնայ մատուցանել . բայց մինչև այն ատեն թո՛ղ պահուի և դադարի չէ : Անխոհեմութիւն ըրած կ'ըլլայ եթէ իր բարեկամներուն մին ընդունի : Եւ իսկ չեմ ուզեր գիտնալ ի՞նչ արդարեւ ըլլալը , վասն զի զինքը տեսնելու փափաքիս թերեւ չկարենամ գիմագրել , և զինքը հետս կործանել ակամայ :

Այս ամէն բաներն եւ քան զեւ անհամարաւթիւն կը առնին ինձ : Ձեր համարձակեր մնաւորնէս հեռանալ . վասն զի Բիշլիէոյն լրտեսներուն ճանչուած յաջողակութեանը նայելով ծրարաւ բաւական կատարեալ չէի սեպեր :

Թերեզան գործ կը բերէր , ան ալ միայն գիշերօթան մօտ դուրս կ'երևէր :

Այսպէս յանկարծ և առանց ահի հեշտութեան և փառաբութեան վիճակ մը թող առած և բողբոջին միանէ և անշարժ կեանք մը վարել սկսած էի :

Վանդակը գրուող թուունը կ'երգէ իր բանտարգելութեան ձանձրոյթը փառասելու համար : Նախ թուունին պէս ըրի : Ապա երգերը դադարեցան և ձանձրոյթն եկաւ . այսպէս միշտ լռութեան մէջ գտնուելուս և կերպիւ խից մտքիս խորհիլը լսելուս համար կը վախնայի :

Թերեզան անգամ չուշացաւ կրելու այս դժուակ ապարդուութիւնը որ մեր սովորութեանց և արդիւն եղանակներ այսպէս յանկարծ փոխուելէն հեռեւոր էր : Ձեր ցաւեր իր անձնութեան վրայ , բայց չէր կրնար արամուլութեան գիմագրել :

Երբեմնակի ամբողջ ժամեր կ'անցունէինք առանց խորք մ'ընելու :

Ար հարցնէի իւրովի թէ Բիշլիէոյն վրէժը , դժբաղդութիւնն և հալածանքը նախամեծար չէին այս ազալի հանդարտութենէն , այս տեսակ մը կանխաբաց գերեզմանէն զոր ընտրեր էի :

Ահա այն ատեն Էթիպէն օգառաք առմաստը հասաւ , և երբ առաւարդ պատկերահանին անոյշ և մեղամաղձային երեսը տեսայ :

Ահիւնով ընդունեցայ այս երիտասարդը , որ կ'առաջադիւրձի առանձնակեցութեանս մասնակցիլ :

Աշխարհիս մէջ ալ մէկ մարդ կար միայն : Այս մարդը զիս
միայն կը սիրէր, ինծի համար միայն կ'ապրէր : Հոգեդրաւ և ան-
պատում հիացումով մը մտիկ կ'ընէի մենութեանս բերկրութիւն
բերող անարատ սիրերգութիւնները :

Էթիէն հետս կը սիրաբանէր այնպիսի ձևով որուն նմանը
չլսուած էր բնաւ :

Երբեք չլսեր էի սրտին այս զմայլելի երաժշտութիւնը : Աշ-
խարհիս որ և է շշուփը, որ և է մաքի թարթափում այս երա-
ժշտութեան ականջս հառնիլը չէր արգիլէր : Կփսո՛ս, ինչպէս
ինքզինքս չխաբէի : Ինչպէս կրնայի շուրթերուս մօտեցող արթ-
շուութեան բաժակէն խմել մերժել : անցելոյն բոլոր տխուր խոր-
հուրդները ներկային այս հրաշալի ճառագայթին առջև անն-
բեղյթ կ'ըլլային : Ուստի անբաւ եղաւ յուսահատութիւնս երբ
չորս կողմիս նորէն խաւարիլը տեսայ :

Երկինքը նշմարեր էի, և ահա խօսք մը գոծութն իջեցուցած
էր զիս վերստին :

«Այո՛, երբ Էթիէն անունս իմանայ, զարհուրանքէն սարսոխ-
լը պիտի տեսնեմ :»

Քանի որ այսպէս է, պիտի չիմանայ անունս . . . ոչինչ կ'ըս-
տիպէ զիս ինքզինքս իրեն յայտնելու, ոչինչ կը բռնադատէ զիս
իր ատելութիւնը և արհամարհանքը առ ոչինչ գրելու : Եթէ
մեղք գործեցի, ատի Աստուծոյ և իմ զիտնալու բանն է : Ան-
ծանօթ մնացած բան մ'էութիւն ունի՞. ո՛չ : Էթիէն զիս անմեղ
և սրբասուն կը կարծէ : Ինչո՞ւ իմացնեմ անոր թէ անիծուած և
նուաստացած եմ : Ինչո՞ւ իր պատգանքը և միանգամայն իմ երա-
նութիւնը միասին կործանեմ :

Այս աղետալի տրամաբանութեան հետեւութիւնները իսկոյն
ընդորձակելով ապագային մէջ ինչ կերպով վարուելու խորհուրդ
մը կազմեցի, և այսօր խղճի տազնապով կը յիշեմ որ եթէ խղճիս
առաջին դրդումին վեհանձնաբար հնազանդած ըլլայի, անդադ-
մանելի աղետից առաջքը առած կ'ըլլայի :

Հետեւեալ օրն առտու Էթիէնը չտեսայ :

Առտա արեւին ծագումէն առաջ պարտաւորուած էր նպար-
պեաին առնը փոխադրել ապա անոր պատկերը որ բոլորովն լին-
ցած էր : Օրը կիրակի մ'էր , և Էթիէն կ'ուզէր ինքն անամբ
մատուռին մէջ կախել զայն որպէս զի Լէսկիէրին աչքին զար-
նէ պատարագին ներկայ գտնուելու համար ան հոն եկած միջոցն
Երեկոյթին մէկ մեծ մասն անցաւ : Երկամտարդ պատկեր-
հանը չէր գար : Վերջապէս ներս մտնելը անտայ :

Իր երեսը սովորականէն շատ աւելի գունաւոր էր . աչքն ար-
տաքի հնար ունէր :

— Մարի , բարեօթրա Մարիս , կ'արտեցայ :

— Ի՞նչ կը շտեմ , դժբաղդութիւն մը կ'սպառնայ քեզ , Է-
թիէն :

— Չէ՛ թէ կ'սպառնայ , այլ արդէն առաւ իր հարաւոր ,
Մարի : Սպարապետը մտաւ . . . ապարանը սուգի մէջ գտայ :
Յուզարկուորութեան հանդէսը կը պատրաստէր : Շատ աշխ-
ատանցաւ այս սպալի հանդէսը , և ուղեցի յուզարկուորաց հե-
տը ինչպէս զի հանձն մարդուն գիտկին ետեւէն որ կը զինէր
ապագային հոգ տանիլ : Իր բարեբաւութիւնը և արգարութիւնը
ժառանգորդներուն չփոխադրեց :

— Սուրբ Յատուած , կը գուշակեմ . . . մերձեցին պատկեր-
Էթիէն :

— Այո՛ , պատասխանեց երկամտարդը հաւանով : Յամուհիդ
օրէ 'ի վեր կ'աշխատէի այս պատկերին վրայ . պարտապան եղայ ,
այսօր յոյս ունէի պարտքս վճարելու :

— Բայց նաեւ ժառանգորդներուն համար քեզ արուած պ-
տառայ խոստում մը կայ :

— Այլ յոյս չկայ . . . Սպարապետն երկու աղջիկ թողց-
ողք գալիկներն պառաւ մօրաքոյրէ մը գաստաբանկում մը : և
անամբարար զին արտաքանցին այս պատկերին հետ որ հաւա-
ւորացութիւն մը կը յայտնէ :

— Լաւ . բայց ուրիշները կրնան դնել այդ պատկերը : Մտ
վաճառել տալու հոգը ես իմ վրայ կ'առնում :

— Դու՛ն, Մարի :

— Եւ ի՞նչէ՛ չէ՛, պարոն : Իրաւ է որ խեղճ գերձակուհի մ'եմ . . . բայց արքունեաց բաղնաթիւ երեւելի տիկինները յաճախորդներս են . . . պիտի խօսիմ անոնց . . . : Ա'երգնա՛մ թէ՛ փնչե երկու օր՝ պիտի ծախուի պատկերդ :

— Մինչեւ երկու օր . միթէ կարելի է . զոչեց երիտասարդն որուն գէմքը սաստիկ զուարթութիւն մ'առաւ :

— Պիտի տեսնես որ Երոստումո կը բռնեմ թէ ոչ :

— Ո՛ր Մարի, Մարի՛, սրտիս հեշտագոյն յայսը կը գուշակե՛ս : Պարաքս . . . այո՛, ցաւալի էր պարաքս վնարելու անկարող ըլլալս . . . : Սակայն վիշտերուս անագորոյնն այս պիտի չըլլար : Գիտես թէ ինչպէս կը սիրեմ քեզի . . . : Ա'սպասէի որ այս նկարին փոխարժէքն ինձ տեսակ մը գիւրութիւն և նորանոր յանձնարարութեանց հաւաստիքը տար որպէս զի քեզ ըսէի . Մարի, այսուհետեւ վրձինովս կրնամ ապրիլ . . . կրնամ կենս փել . . . :

— Էթիէ՛ն :

— Ո՛հ, կը հառնանս փաքս, Մարի :

— Կը վախնամ հասկնալու :

— Կը վախնան . . . մումուաց խողովելով :

Յետին վայրկեանն եկած էր :

Ի՞նչ պատգոխանէի և ի՞նչ ընէի այս երիտասարդը վատօրէն յիտարելու և իր սէրը պահելու համար :

Էթիէնին ըսի .

— Ա՛նքս քու սիրոյդ կը պատասխանէ . . . սակայն մեր զազափառներուն մէջ թերեւս կայ տարբերութիւն մ'որու նկատմամբ պատրուանէ իդկ պէտք է որ համաձայնիք : Թող ոչ նախ նամակ մը գրեմ՝ այն երեւելի տիկնանց մէկին զրոնց վրայ կը խօսէի քեզ . . . ապա կը խօսակցեիք, քարեկամ :

Գրիչ մ'առի, և արագօրէն յետագայ տողերը գրեցի նինչեքի . . .

«Գեղանիդ իմ նինոն,

«Նամակս ընդունելէ՞դ անմիջապէս ետք բարեհաճէ՞ փնտելու
ակնաւոր անձ մ'որ կենացը մէջ զիս տեսած չըլլայ. զիս չճան-
չելն անհրաժեշտ է։ Զիկըր Սէնթ-Անթուան փողոցը պիտի
դրկեա երկու հազար թալերի և յետագայ պատասխանին հետ
զոր կը համարձակիմ քեզ թելագրելու։

«Ե շնորհս երէկաւորդ գաղկերհանին իբրեւ զամբարան
Մարի։ Ամուսինս գաղկերսեր մ'է, այս անիմ թէ գաղկերէնդ հե-
ղերէ համայնի։

«Գիշեր բարի, հոգիս. մօտադոյն այցելութեանդ միջոցին քա-
նի մը մանրամասն պարագաներ պիտի ըսեմ քեզ։»

Գիշերուան մութը կ'սկսէր տիրել։ Նամակը Թերէզային հետ
դրկեցի և Էթիէնին հետ մինակ մնացի։

— Մարի, կը գողմամ, մոմուաց երիտասարդը՝ խիստ յուզուած։
Ինչ պիտի ըսես ինձ։

— Էթիէն . . . չեմ ուզեր կինդ ըլլալ։

Էթիէն ոտք ելաւ։

Այստեղուն վրայէն երկու արտօսը սահեցաւ, և լսեցի անոր
յետագայ պատասխանը տալը այնպիսի վշտաբեկ ձայնով մ'որ
հոգւոյս մինչև խորը թափանցեց։

— Չես ուզեր . . . Եւ ինչո՞ւ համար, Մարի։

— Վասն զի կը սիրեմ քեզի, գոչեցի թեւերովս անոր փա-
րելով։ Երբեք պիտի չհաւանիմ որ մի սէրը թաղուի ամառ-
նութեան մէջ, որ սիրոյ պատանքն է։ Սոսկալի՞ օրինակներ տե-
սայ . . . և եթէ օրին մէկը՝ սէրս մատնես, այն օրն ինձի հետդ
անբաժնելի շղթայով մը կապուած պիտի չգտնէ։

— Մարի, երգումս ուտելու կարող կը կարծես զիս։

— Ինչ և է, այս է որոշումս. նայէ որ կ'ընդունին թէ չես
ընդունիր։

— Աստուած իմ, Աստուած իմ, չեմ համարձակիր դաշ-
կելու, գոչեց հոգերդը երանութեամբ, առ ջես ծուկի վրայ դա-

լով: Դ՛ո՛ւն, Մարի . . . . զ՛ւն, առաքինութեան անձնաւորութիւնդ . . . . :

Սարսիլն տեսաւ:

Իր նայուածքն անասելի անձկութեամբ մ'իմբնեա վրայ յառեցաւ:

— Եր կասկածիս իզմէ, Էթիէն . . . . Ուրեմն ձեռքս բարեւո՛ւ:

— Չէ՛, չէ՛ . . . . չեմ կասկածիր . . . . բայց այնքան մտքեւ չէր անցներ յուսալ . . .

— Այո՛, շատ զարմանալի է որոշումս, այնպէս չէ՛: Գեռահաս աղջիկները սովորաբար այսպէս չեն պատճառաբաներ . . . . Ա՛լ գեռահաս աղջիկ մը չեմ, Էթիէն . . . . Առանձնաբար ապրելովս հանդերձ այս աշխարհիս անտկնկալ տհաճութիւնները և վիշտերը կրցայ նշմարել: Բու սէրդ կորուսելու վախը միայն թելադրեց խօսքերս . . . և սակայն ազատ ձեռք ուզելուս դադանի պատճառը կը փնտռես, այնպէս չէ՛:

— Մեղայ, Մարի, մեղայ . . . . Այո՛, կը խոստովանիմ, պահ մ'առաջ կասկածի, ամպի նման բան մ'ունեցայ . . . . բայց հիմա կը հաւատամ քեզ, Մարի, կը հաւատամ:

— Էթիէն, ծանր է այս խօսակցութիւնը. մեր տպագան պիտի որոշուի անով: Առաջի Աստուծոյ կ'երդնում թէ քու վրայ ունեցած կաթոգին սէրս սաստիկ և նուիրական է: Որոշումիս պատճառները պատուաւոր են, և այս որոշումը երանութիւնդ պաշտպանելու մօտք ըրի . . . . Միշտ կը հաւատամ ինձ:

— Միշտ, Մարի:

— Չէ, կինդ ըլլալ չեմ ուզեր, չէ . . . . Սակայն քուկդ է սիրտս, բոլոր կեանքս քեզ նուիրուած է: Ո՛հ, այո՛, կը սիրեմ քեզի . . . . Յերբաւի, կրնաս հաւատալ ինձ, կը սիրեմ քեզի այնպէս ինչպէս ոչ ոք սիրուած է բնաւ . . .

— Մարի:

— Ազէ՛ արիւնս. հիմա քիչ անմիջապէս պիտի թափեմ քեզի համար:

Էթիէն երանութեան բանդադաշտնքով գին թնկերուն մէջ կը սեղմէր:

— Եւ դուն, Մարի, դուն թնշպէս կրնաս սիրոյս վրայ տարակուսիլ:

— Էթիէն, քեզէ կտրում պիտի ունենայ համազօրեա թէ անհիշէին վախերս:

— Եւ եթէ երբէք համազօրեա, մոմաւոյ . . . եթէ հաւատարմութեան, պնդութիւն, յախանալան գէշ օր մը հաստատութիւն . . . ըսէ ինձ թէ աչ անողոր պիտի չալլաս . . . ըսէ թէ աշխարհիս համար, մեզի համար . . . լուսկներուդ համար . . .

— Քաւակներուն . . .

Երկարատե լուսթին մ'եղաւ, որո ժըղցին մը սիրտերուն բախելը կը լսէին:

Բոկից աւելի փողփողուն յոյս մը, ասկից աւելի ակնախաղ գաղափար մ'երբէք, ոչ երբէք լուսաւորած էր Էթիէն:

— Ա՛ տղամածդ իմ Արարիչ, ինչպիսի զմայլելի բերկրանք ընդնշմարել կը աաս ինձ . . . գաւակներ . . . Էթիէնէն գաւակներ . . . Ծուռկերուս վրայ պիտի կեցնեմ զանոնք . . . անունդ օրհնել պիտի սորվեցնեմ անոնց, Յէ՛ր:

Արասուքս կը հոսէր, սուրբ և երջանկաւէս արասուք:

— Կը տեսնես, բարեսիրտ Մարիս, կ'ըսէր Էթիէն, կը տեսնես որ պէտք է խորհիլ այն քաղցր արարածներուն վրայ որք մեզէ պիտի ծնին . . . Աշխարհս անգուլթ է ապօրինաւոր մարութեանց նկատմամբ . . .

— Ա՛հ, լուէ՛, գոչեցի, լուէ՛:

Էթիէն բաւար շարշարանքս վերստին կը աար ինձ. հեծկլտանքս կը աստականար Թժգնութեամբ զոր խղճին տաղնապէն կ'ընդունէր:

— Մարի, կը յուսահատեցան զիս:

— Ինձ նայէ՛, ըսի՝ տարտառով ոտք ելնելով, մտիկ ըրէ՛ և մտքդ պահէ՛ խօսքս: Եթէ մինչև երկու տարի . . . տակաւին սիրես զիս . . . Եթէ ձեռքդ սրտիդ վրայ դնելով յայտնես ինձ թէ հաւատարիմ, սիրունեա, անձնուէր ընկերուհի մ'եղայ քեզ . . . Եթէ բարեսիրտ և արժանապատիւ մայր եմ, Էթիէն . . . այն ատեն Գօ, կը լսեն, նա Ծուռիկի վրայ գաղով պիտի աղբւնեմ քեզի որ ամուսինդ անուանես զիս:

Է

Հետեւեալ օրը Նինօնին պատասխանը ընդունեցայ : Պատասխանին ստորագրութիւնն էր : Տ'Անթրէ-կ Պարմանի :

Ուստի Էթիէնին իմաց տուի թէ Պ. Տ'Անթրէ-կ Պարմանը պիտի գայ տեսնելու Տը Լէտիկիէր սպարապետին ժառանգորդներէն մարմտած պատկերը :

Իրօք վայելչաձև ազնուական մը շուտով գերբուկ սանդուղէն վեր ելաւ , որ մեր սենեակները կը տանէր : Հիացաւ պատկերին առջևը , շատ գովեստներ աուաւ Էթիէնին և երկու հարիւր յիսուն լոթի՝ համրեց անոր :

Երիտասարդ ճարտարագէտին այսքան ոսկի տեսնելն առաջին անգամն էր : Քիչ մնաց որ գիրկը քաշելով պիտի զգուէր առատաձեռն պարոնը :

Երբ լմցաւ սակարկութիւնը , այս պարոնն ինձ նայեցաւ շատ , և նայելէն առջի անգամ քիչ մ'անհանգստութիւն զգացի : Բայց շուտով հանդարտեցայ , Նինօն չկրցած էր անխորհրդապահ ըլլալ : Պարոնն անշուշտ ներա զեղեցկութեան վրայ սքանչացող մ'էր , և պարագան պատեհ առիթ կը սեպէր նաև իմնիս վրայ հիանալու :

Հաա գոհ էի Էթիէնին ուրախութենէն :

Երիտասարդ պատկերահանը կարծեցեալ պարոնուհիին նամալը կարդացած էր . աէրը բոլորովին պարզ երեցաւ իրեն : Առջի օրուան շփոթութիւնս և ամսւանութեան նկատող զաղափարներուս տարօրինակութիւնն ամենափոքր կասկած մը չտուին Էթիէնին :

Պիրոյ աչքը կապուած է : Եթէ երբեք կ'ուզէ վեր ըննել կապը , վեր կ'ընէ այն վայրկեաններուն մէջ ուր աւելի աղէկ գգրծ մը չուրէնար զբաղելու : Հետեւեալ օրոշեցի բնաւ անգործ չթողուլ Էթիէնին արիփը : Ինծի համար շատ դիւրին էր այս բանը

քանի որ ես ալ իբր սիրով արբշիւ կը սիրէի զինքը, սէր ու բուն նորանոր ապացոյցները կ'ընդունէր ան ամեն օր :

Այն օրէն սկսեալ Թերեզա շատ նեղեց մզի :

Ըսի սպասուհիին որ մկնի, և գիշեր մ'իւ շրջապայութիւններէն ետ դառնալով իմաց տուաւ միջ թէ գաւառի մը մէջ բաւական աղւոր ամսականով հոգաբարձուհիի պաշտօն մը գտած է :

Էթիէն սաստիկ յորդորեց Թերեզան որ մկնի :

Քոյր իր ծրարները պատրաստեց, և մինչև Բօնթուազի վաճառանուն ընկերացանք իրեն . սակայն Թերեզա Բարիդի շրջապատէն գուրս ելնելով ցամաքն ելաւ, արուարձաններէն դարձաւ և հասաւ Յէ Թուրնել փողոցն ուր կ'ապաստէր՝ բնութեամբ քիչ մը նախանձօտ ըլլալով զինքը վերստին տեսնելուն չգոհեցաւ :

Թերեզային առաջին հոգն եղաւ երթալ աղաչել օրիորդ Տը Լանգլօն որ իր գիւղացիի լաթերը մկուսի նետ և դադրի ինձ այցելութիւն ընելէ մինչև նոր կարգադրութիւն մը :

Նիւնօն հասկցաւ և ալ չեկաւ :

Երիտասարդ սքրօլը իր վրձինը կը մոռնար . Ժամանակը մէկ-զմէկ սիրելով, մօր սէրը իրարու ըսելով, դարձեալ ըսելով և կրկնելով կ'անցունէինք :

Ջրկուձերով ապրող ամեն անձանց պէս Էթիէն կ'երևակայէր թէ երկու հարիւր յիսուն ոսկին անսպառելի էր : Խնդութիւններ կ'ընէր . զարգեր կը գնէր ինձ և մօր մանսարգեան սենեակները կը զարդարէր այնպիսի վայելչաձև կահերով, որք չէին յարմարեր տեղւոյն անշքութեան և փոքրիկ տարածութեան :

Ներկուած փայտէ խշտեակները, հաշմոտ սեղանները, կաղ աթուակները, պատերուն վրայի անշնորհ նկարներն ամօթահար գացեր պահուեր էին տանտիրուհիին վերնայարկին մէջ : Մեր պատուհաններն ամեն տեսակ ծաղիկներով զարդարուած էր, ուրոնց միջև կը խաղար մօր սպիտակ աղաւնին :

Էթիէն մօր սիրոյ գրախար կ'ուզէր զարդարել և ծաղկաւտել :

Նախ թող տուի որ ինձ ուզածը : Ապա գուշակելով թէ իր քսակը պարպուելու մօտ է , հրամայեցի որ սկսի աշխատիլ և ինձ յանձնէ դանձային վարչութիւնը :

Հնազանդեցաւ :

Իր քովը կ'աշխատէի : Մարէի թաղին կիները կը գային և երեք բխթօլ* տալով իրենց պատկերը քաշել կը տային . բայց շատ անգամ միայն մէկ բխթօլ տալ կ'ուզէին , և երբեմն ալ չէին ուզեր ընդունիլ պատկերները , պատրուակ բռնելով թէ անոնք ինձ կը նմանին :

Իրենց համար արդէն շատ դժնդակ բան մը չէր պատկերներուն ինձ նմանիլը :

Սաիայն Էթիէն՝ սիրահարական զբօսանաց տալով ինքզինքը և իր կամքին հակառակ իմ պատկերս դժելով ալ ամանն ինձ ախորդ չունեցաւ :

Յափպուեցայ Նինօնին գրելու որ ուրիշ շինծու դնորդներ դրկէ :

Յայտնի է թէ մէն մի այցելութիւն քսակիս մնասովը անդի կ'ունենար : Երկու հարիւր յիսուն լուիճին ետ տրուած էր գեղանի դրացուհիիս : Թերեզան հետը տարած էր այս գումարը , որ նոր յանձնարարութեանց գինը վճարելու կը ծառայէր :

Երանութիւնը յանդգնութիւն կը տար ինձ :

Ասկէի դուրս ելնել և թաղին մէջ ժող. գալ . մանաւանդ թէ ստիպուած էի պաշարին զբաղելու : Կողովը թեիս տակն առած տրոտեւս տեսնելն աղոր էր . պզտի քաղաքացի կնկան մը , բարերարոյ և շնորհալի անտեսուհիի մը կերպարանը ունէի :

Իշխէօ նոր մեկնած էր Բարիզէն որպէս զի Բօշէլի ապստամբները հնազանդեցնելու ջանայ ինքն անձամբ :

Անոր բացակայութիւնն ևս աւելի համարձակութիւն տուաւ ինձ :

Էթիէն և ես ստէպ շրջապայութիւններ կ'ընէինք : Սէնթ-Ան-

* Դրո՛մ մի որ պատահովէ կ'ընէ և Կոնէ մը սոս կ'որթէր այն ասիւն :

Թուան արուարձանը կ'ենէինք, քաղաքին շքապատէն գաւառ կ'ենէինք, գպրոցի հանդիստ վայելող աշկերտներու պէս գաշտերու մէջ կը վաղվզէինք, և կ'երթայինք աներեւոյթ կ'ըլլայինք Վէնսէնի անտառին տերեւակազմ դմբէթներուն ներքեւ:

Ասլա՝ անցեալը շատ երկար տեղաւորանքներու թեման մը վտանգը ինձ ցոյց տուած ըլլալով՝ սատանութեամբ կրցայ համոզել Էթիէնը որ իր բարեկամներուն մէկ քանին ընդունի:

Սիրահար մարդը միշտ բերկրութիւն կ'զգայ իր տարփուհին տրիշին ցոյց տալով. ուրիշներուն սքանչացումն անոր սիրաւէտ եռանդներուն անունդն է:

Էթիէն շուտով ներկայեց ինձ պատուական, բոլորովին կշռաւ, վարդազոյն, զուարթ և տակաւին երիտասարդական գէմք մը, թէ և այս գէմքը ունեցողին տարիքը յիսունէն աւելի ըլլար:

Անունն էր Դանիէլ Տիւ Մութիէ, որ երեւելի մանրանկար պատկերահան մ'էր: Լուսնի մէջ կը բնակէր ան: Ամենէն առաջ Անրի Դին պաշտօնեան՝ Սիւլի՝ ունեցած էր ճարտարագէտներուն Լուսնի վերնայարկներուն մէջ կորսուած սրտի խորշեր տալու գաղափարը, և քսան տարիէն ի վեր Դանիէլ այս խորշերուն մէկին մէջ կը բնակէր:

Սիրօղս իր պատկերահանութեան առաջին դասերը այս գիրուկ խնդացողէն առած էր:

Հաղիւ ութ օրէն ի վեր կը ճանչէի Դանիէլը, և արդէն հին բարեկամներու պէս կը տեսնուէինք: Գիշեր մ'առաջարկեց մեզ ցոյց տալ իր Լուսնի բնակարանը:

Առաջարկութիւնը շատ վախ տուաւ ինձ:

Բայց Էթիէն ևս իր վարպետին հետ թախանձեց որ ընդունիմ՝ առաջարկութիւնը, և մերժում մ'արդարացնելու որ և է ընդունելի պատճառ մը չունէի: Սակայն ըսի անոնց թէ գիմակ մը պիտի գրուիմ՝ արքունիքի մարդկանց անզոյշ հետաքրքրութեան նշաւակը չըլլալու համար:

Այս երկու պարոններուն բոլորովին բնական երեցաւ զգուշութիւնս, և մեկնեցանք:

Դանիէլ՝ մեզի իր սենեակը տանելով՝ անցուց ճիշդ այն փողե-
քէն , որոնց ծայրն էր կարտինալին խուցը : Մարսուռ զգացի խոր-
հելով թէ ատեն մը կրնար ինձ հանդիպիլ այս փողեբուն մէջ ,
զիս ճանչել Էթիէնին տան մէջ և ըսել անոր թէ ամենեին չէի
ինչ որ Էթիէնին կ'երեւայի ըլլալ :

Հասանք պատկերահանին սենեակը , խիստ այլանդակ բնակա-
րան , որ իր զուարթ և կծու բնաւորութիւնը կը յայտնէր :

Այս սենեկին շէմին վրայ մէկ զոյգ մծ եղջիւր կախուած էր
յետագայ վերնադրով .

Վ-ր ԴԵՔ՝ ԵՐԵՆԵՐԸ :

Դանիէլ պալատին բոլոր բնակչաց ծիծաղաշարժ պատկերները
ունէր , Լուի ԺԳէն և կարտինալէն սկսեալ մինչև շնասպահ սպա-
սաւորն որուն հետ կ'զբօնուր թաղաւորն իր պարապ ժամերուն
մէջ , և մինչև խոհատունին ծառան որ անուշեղէն շինել կը սոր-
վեցնէր անոր :

Այս ամեն երեսները պատերուն վրայ կը ծռմրեկուէին , և
ցնորական օթոց մը կը կազմէին :

Ասոնց մէջ շատերը ճանչեցի , նա մանաւանդ Բօզդրուային
պատկերը , և չկրցայ զարմացման աղաղակ մը զսպել երբ ծեր
Տիւ-Սէնթ-Էսբրի ասպետին զաւեշտանկարին տակը յետագայ
երկու տող ոտանաւորը տեսայ , զոր միջակ կերպով Դանիէլ
հիւսած էր , և որք պաշտողներուս հաւատարմագունին տրամալի
վախճանը կ'իմացնէին ինձ .

Սկսաւ ամեն ինչ , բայց ոչինչ աւարտեց ,

Սիրուն մարդ . իր վերջին լոկ շունչը լնցուց :

— Մարի , յուզուած ես , ըսաւ Էթիէն ինձ մօտելով .

— Կը ճանչեմ այս տիկինը , թոթովեցի՝ ուրիշ պատկեր մը
ցոյց տալով որ բարեբաղդաբար Բօզդրուային պատկերին մօտ
յրուած էր . կը թուի ինձ թէ ներա համար կար կարած եմ :

— Տը Շըվրէօզ գըտուհին է ան, ըսաւ Յիւ Մութիէ, և ահա իր ամուսինն ալ . . . մարդերուն ամենէն աւելի այլանդակօրէն ձանձիրը . . . : Անընդհատ կը շարշարէ մեզի, պաշտօնակիցներս և զիս : Ես և ուրիշ եօթը պատկերահաս Լուվրի մէջ կը բնակինք : Դուքսը մեր ամեն մէկին իր պատկերը ապստարած ըլլալով, և ամեն կողմէն տղեղ գտնելով ինքզինքը, մեզի ամենքս ալ առանց խարութեան ներկայաց անուաւեց : Զինքը պատժելու համար եղջիւրներ կախեցի գոռուէս, և ամենէն շատ իրեն կը պատկանի վերնագրին խրատէն օգուտ քաղել : Արքայական անտառներուն մէջ քիչ երէ կը ճանչեմ որ անորմէն աւելի աղէկ եղջիւրաւոր ըլլայ :

Էթիէն Տիւ Մութիէին արմուկը մշտեց, և նայուածքով մը ջանաց հասկցնելու անոր թէ այս կատակներէն կը խրատէր բնական անմեղութիւնս :

Առանց խռովելու չէի կրնար լսել այն անձանց վրայ խօսութիւն, որոնց ատենօք հանդիպեր էի ընկերութեանց մէջ :

Դանիէլ առաջարկեց ինձ մանրանկար պատկերս գծելու սկիզբ ընել : Իր աշկերան այս տեսակին մէջ անոր չափ յաջողակ չըլլալով շատ պիտի ուրախանայ, կ'ըսէր, պատկերս մտայլեօնի մը մէջ ունենալով : Չուզեցի կենալ՝ յանկարծահաս տկարութիւն մը պատրուակ բռնելով, և չհաւանեցայ իր փափաքը կատարելու, ժեսն զի սպառնալիքս այցելուներէն ճանչուելու ստատիկ վախը կը կրէի :

Էթիէն մեղմիկ ամբաստանեց զիս իբր քմահաճութիւն ունեցող կին :

Խօսք տուաւ հետեւեալ օրն իր վարպետին բերելու Մարէի թաղին կիներէն մերժուած պատկերներուն մին, որմէն Տիւ Մութիէ կրնար ճիշդ նմանութիւն մ'առնուլ, քանի որ անձամբ չէի ուզեր կենալ :

Այսպիսի ամենաքնական բանի մը դէմ գնեւթով մատնուելով՝ վտանգին կ'ենթարկուէի : Պարտաւորեցայ լռել և անհանգստութիւնս պահել :

Սակայն, բարեւ, գոթազգութիւնս չէ թէ այս այլ ուրիշ կողմէն պիտի հասնէր :

Սիրահարիս թեկն կռթնելով և պատկերահանին սենեակն այցելութիւն ընելէս սաստիկ սրտմտելով Սէնթ-Մարտիան փողոցը վերագարծայ . կը զղջայի Դանիէլը մեզ մտերիմ ընելու :

Շուտով երջանկաւէտ գէպք մը մոռցնել տուաւ ամեն վախերս և Էթիէնին սիրտիլ պահանջելու նորանոր իրաւունք տուաւ ինձ : Մայր էի :

Ո՛ր մայրութեան նուիրական և առաջին զգայութիւններ , ինչպիսի զմայլութներու ծնունդ կը տաք . ինչպիսի տախտակներով կը համակէք հոգին . . . . Ո՛ր Աստուած իմ, անպատուութեամբ ապրած ըլլալս ներեցիր ինձ . անցեալն ալ էութիւն չունի , և այս զաւակն ապագային համար ուրախութեանս նուիրական առհաւատչեայն է . . . : Փա՛ռք քեզ , Տէր իմ , փա՛ռք քեզ :

Էթիէն ուրախութեամբ կը յափշտակուէր : Արդէն ինձ կը յայտնէր իր ունեցած նպատակները այն սիրեցեալ էակին նկատմամբ որուն կ'սպասէինք :

Այս գէպքին վրայ ամեն այցելութիւն ձանձրալի եղաւ մեզ , և օրին մէկը մեր Սէնթ-Մարտիան փողոցին մանսարդեան սենեակները զոցելով Վէնսէն գացինք և բնակեցանք վարձու բռնուած տնակի մը մէջ որ սիրական ճեմարանին մօտ էր բոլորովին :

Հոն մինակ , բոլորովին մինակ կը խօսակցէինք մեր երանուած թեան վրայ :

Երբ անտառին պողոտաներուն մէջ ժուռ կը դայինք , Էթիէն մէն մի քայլս կը հսկէր . եթէ կարենար , ճամբուս մանր մունր քարերը յօժարութեամբ մեկուսի պիտի դնէր . կը վախճար մեր գոնձին համար :

Հազար անգամ մի և նոյն բանը կ'ըսէինք իրարու , անընդհատ կը կրկնէինք այն զմայլելի սովորական բաները , զոր անտարբերներն առանց ծպտելու չեն լսեր բնաւ , և որք սակայն նոր հարս ու փեսայի սիրտը բախել տալու մասնաւոր յատկութիւնը ունին :

— Մարի, կ'ըսէր Էթիէն, աղջիկ մը պիտի տաս ինձ: Սև մագերդ, փողփողուն ճակատդ, մեծ ու պայծառ աչքդ պիտի ունենայ:

— Կը կարծես, կը գուշի. ինձ կը պատկանի ղոհողութիւններ ընել քեզ, և ես անպատճառ կ'ուզեմ՝ աղւոր մանչի մը մայրն ըլլալ: Քու մեղամաղձային և խորհուն կերպարանդ պիտի ունենայ ան:

— Ամենեին. քեզի համար աղջիկ մը կ'ուզեմ:

— Քեզի համար տղայ մը կ'ուզեմ:

— Բայց աղջիկ մը տնական գործերու մէջ քեզ պիտի օգնէ, Մարի, մինչդեռ տղայ մը սաստիկ պիտի զբաղեցնէ քեզի . . . վարտիքը պիտի խզտէ . . . :

— Աւելի՛ աղէկ, պիտի կարկտեմ վարտիքը:

— Պատկերս պիտի մրոտէ:

— Է՛հ, ո՛չ ապաքէն պէտք պիտի ըլլայ որ պատկերահանութեան դաս առնու:

— Աղջիկ մը պիտի ըլլայ, կ'ըսեմ քեզ:

— Ո՛չ, պարոն, ատի յամառութիւն մ'է քու կողմէ, և տղայ մը պիտի ունենաս, գիտնաս:

Արդ այս սիրուն վէճերը միշտ համոյրներով կը վերջանային:

Օր մը դարձեալ վէճ մ'ունեցանք. բայց այս անգամ առջառ աւելի սաստիկ ըլլալով կրկնակի հաշտութիւն մը կը պահանջէր. ուստի Էթիէն հետզհետէ երեք կամ չորս անգամ պահաւ զիս՝ առանց նշմարելու մարդերու և կիներու ընկերութիւն մ'որ մեզմէ քանի մը քայլ անդին կաղնիի մը ներքե կը ճաշէին:

Աղմկալի քրքիշներ հաստատեցին մեզ թէ նշմարուած էինք:

Կարմրեցայ և ամչցայ:

Էթիէն թան առաւ զիս, և պատրաստ էինք մօտակայ արահետի մը շուքին ներքե աներեւոյթ ըլլալու, երբ յանկարծ կիներուն մին վաղեց, մեր ճամբան կտրեց և զիրկն նետուեցաւ՝ զոյնով:

— Բայց ձեռք, չեմ սխալիր . . . չե՛մ, չե՛մ, չե՛մ :

Սիրտս սոսկալի ճնշումով մը սեղմեցաւ :

Առջեւ կը գտնուէր Լիզէթ, Գամբուզարին անարժան կնիկը . Լիզէթ որ նուաստութեան և անառակութեան նշանները կը կրէր յոտից ցգլուխ . Լիզէթ որ ժամանակէն աւաջ թառամած էր, և որուն անստոյգ քայլերը կը հաստատէին թէ մինչև գինովութեան ապշութիւնն իջած էր այն օրը :

Վտանգին մարձաւորութիւնը թոյլ չտաւ որ նուաղիմ :

Միայն կիսով չափ մերժեցի այս պժղալի կնկան համբոյժները, և ցած ձայնով արագօրէն ըսի .

— Յանձն առաւո՞ր, անունս մի տար, թէ ոչ կը կործանիմ :

— Իրաւ . . . սիրելի՛ բարեկամուհիս . աղէկ բրիւնն աղբրնելով . . . : Ի՞նչ անակնկալ բաղդաւորութիւն . տասը տարիէն ետք իրարու հանդիպինք . . . վասն զի Սէն-Վիգթօր արուարձանին արկածէն ՚ի վեր քեզի չտեսած եմ : Այն աւանակ զինուորները ապուշ նշանած իդ հետ զիս Շաթրլէի ծակը նետեցին . . . : Ի՞նչ ապուշ . . . Ե՛ւ երբ կը խորհիմ թէ էրիկ բրիւնն աղբրնելով . . . բայց հանդիստ եղիր, շատ նեղութիւններ կրել տուի իրեն . վրէժով լուծուեցաւ . . . : Հա՛, հա՛, հրեակայէ՛ անդամ մը . . . : Նախ, սիրելիդ իմ, է՛չի կտոր էրիկիս տունը տեղը փլեցի, մէկ փուլը անդամ չմնաց . . . վասն զի անձը իր ստակին համար ստած էի : Ինչպէս գիտես, կ'ուզէի արքունիքը վերադառնալ և ժամն մարդ բռնադատել յիս ճանչելու Անրի Գին աղջկիկը . . . : Բա՛՛, Պարոն եղբայրս զիս խառնակչի մը տեղ դնելով արտաքսել տուաւ . . . : Ի՞նչ գժուճ ընթացք : Յարգուպարդիս ծախուցը համար քսանուհինդ հազար Փրանք վատնած ըլլալով, ո՛ւր էրիկս և իր անշնորհ քիթը մնացած էր ինձ . . . Ի՞նչ աղտոր բաղլի վիճակիւ եմ եղեր : Բարեբաղդարար, ինչպէս գիտես անշուշտ, գեղեցիկ բարեկամներ ունէի պահնորդաց գունդին մէջ . . . լողըր գունդն, պզտիկ Մարգրիտդ անդամ՝ ուղից յարաբերութիւն հաստատել հետս . . . :

Հա՛, հա՛, հա՛, Գափուզար քի՛չ մնաց խոհանոցի զանափր անոր կոկորդին մէկ կողմէն միւսը պիտի մօտեր: Առջեմ արկածի մը տպաւորութեամբ գրաւուած կը գտնուէր տակաւին . . . : Այո՛, առջի օրը, պաքաիդին հովանոցներուն տակը խիստ եռանդապէս կը խօսակցէի Տ՛Օպինեէին հետ, երբ վրայ հասաւ ուրիշ մէկ . . . բարեկամ, Յը Մարինեօն ասպետը: Յաստիկ բարկացաւ՝ տեսնելով թէ ինչ տեսակ էր մեր խօսակցութիւնը: Ուստի, ինչպէս կրնաս երեւակայել, սկսան մնամաբարտութիւն ընել: Գափուզար առնէն լսեց սուրբբուն շաշիւնը: ասպուշ մազելով եկաւ, կռուողները զատեց, խաղաղութիւն և հաշտութիւն քաւ բողեց անոնց, և ստիպեց որ պազնուին . . . տեսնողը խնդալէն կրնա՛ր ճայթիլ, Երկու ոտիսները քահ քահներով կը խնդային, ես ալ գերերջանիկի մը պէս անոնց օրինակին՝ կը հետեւէի, և զուարճալի բան մ'երեցաւ ինձ հաշտարարին իմացնել մնամաբարտութեան պատճառը . . . հետեւաբար հետեւալ օրը՝ քի՛չ մնաց՝ Սէնթ-Էփրմօն վճարած պիտի ըլլար միւս ամենուն համար . . . : Հա՛, հա՛, խեղճ Մարգրիտ . . . : Է՛, ինչ կ'ըսես, զուարճալի չէ՞ այո բանը:

Բա՛րէ, Լիզէթ կրնար երկար ատեն շարունակել այս սոսկալի խօսքերը: Անհնարին խռովութեամբ մը համակուած էի:

Քսան անգամ զինքը ընդմիջելու փորձ ըրի. սակայն խօսքերը շուրթերուս վրայ անհետ կ'ըլլային: Էթիէնին երեսը տեսնելովս բոլոր արիւնս վախէս կը սառէր երակներուս մէջ:

Էթիէն մերմերէ արձանէ մ'աւելի ճերմկած էր և հոն՝ մեր առջև՝ կը նայէր և մտիկ կ'ընէր անհնարին շլմորումով մը:

— Սիրելիս, ըսի մարած ձայնով մը, տունը դառնանք . . . կ'երգնում թէ տկարութիւն կ'զգամ, և Տիկինը պիտի ներէ ինձ իրմէն այսքան շուտ բաժնուիլս:

— Ամենէին, բնաւ պիտի չներեմ . . . կ'առնէիր. գեռ հազարումէկ բաներ ունինք ըսելու: Կը տեսնեմ որ . . . Պարոնը սիրողդ է . . . շատ գեղեցիկ մարդ . . . : Չպիտի ուզէ երկու հին բարեկամահիները իրենց փոխադարձ զէպքերը քի՛չ մը պատմելու արգիլել:

— Անշուշտ չեմ արդիւր, ըստ էթիէն տարօրինակ հանգարաութեամբ մը :

Ապա դէպ իմ կողմն դարձաւ :

— Մարի, զգացածդ է պարզապէս այն վնասանքի գլխու պտոյտներուն մին որք յիշութեան վիճակէդ ի վեր սովորաբար կը պատահին քեզ :

— Ի՛նչ, գիշեց Լիզէթ, յի՛մ ես . . . կը շնորհաւորեմ որք քեզի : . . . Է՛, ինձ նայեցէք, գոչեց խօսքը ուղղելով այն անձերուն որոնցմէ զտատուած էր մեր քովը գալու համար, բաժակ մը խմելէք. շուտ բերէք . . . Երբ ես ալ այդ կացութեան մէջ կը գտնուէի, սիրելիդ իմ, տկարութեանցս դեմ դարձնաւ այս էր :

Ի նսնիր աղերսալի նայուածներ կ'ուղղէի Լիզէթին. չէր հասկնար միտքս և միշտ կը շարունակէր :

Ամօթին և վշտին ժանրութեան ներքե ճգնուելով պողոտային սեպեղրին վրան ընկայ :

Նոյն միջոցին Լիզէթին բարեկամները՝ մեզ մօտեցու համար ձգեր էին կաղնին որուն ներքե հաւքուած էին : Այս մարդկանց տեսքէն միայն կը գուշակուէր անոնց ընկերային ո՞ր զարշիլի գասուն վերաբերիլը : Ստորին կարգի անառակներ և հասարակային բողբոէ բաղկացեալ այս խումբն սկսաւ էթիէնին դեմ կատակել. այն լիաշուրթն համբոյրներուն նկատմամբ զոր պահ մ'առաջ ինձ կը տար :

Գարշելի անձ մը գինետունի բաժակով մ'ուղից օղի տալ ինձ : Պժգումով ետ հրեցի զան :

Երեւասարդ պատկերահանը կը ժպտէր, բայց այս ժպտալ տարտուռ կը տար :

— Աղէկ, աղէկ . . . լուծիւն, ըստ Լիզէթ իր ընկերներուն : Կրնաք իզմէն տուաջ ձեր տեղը դառնալ. հիմակ ես ալ պիտի գամ :

Ապա սեպեղրին վրայ քովս նստաւ :

Մնացինք էթիէնին հետ, որ ուրբի մը կը կենարդունաւ և տխուր :

— Կարճ կուգեմ, կցկնեց Լիզէթ, այնքան ճարտելի խաղեր խաղացի այդ թշուառ Գամուշարին . . .

— Չէ՛, չէ՛, աչ խօսք մ'անգամ չեմ ուզեր լսել, գոչեցի ցայտելով։ Մէկնի՛նք, Էթիէն . . . կ'աղերսեմ քեզի, մեկնի՛նք։

— Կատակը մէկ դէ . . . կ'ուզես երթա՞լ քովէս . . . : Անէ՛նք։ Բայց բաւական արհամարհոտ և պշտաբար կարտառող կին մ'իզեր ես, պզտիկ շուտիկ . . . : Խաչոր տեսնողք կարծէ թերեւ թէ տնամզիկ կոյս մ'ես։ Եթէ հիմանկ որբուհի մ'ըլլալու քմահա՜ ճութիւն տնիս, պէտք է ըսել . . . որպէս զի ծնրագրեմք և աղօթք ընենք։

Նոյն միջոցին յուսահատական որոշում մ'ըրի։

— Բարեկամ, ըսի Էթիէնին, իրաւ է որ այս կնիկը տեսած եմ առաջները . . . ատեն մ'ուր պատանութիւնն և անփորձութիւնը յանցանք գործել տուին ինձ։ Այս ժամուս այն յանցանաջս ապաշխարանքը կը կրեմ դառնապէս . . . : Եկուր, եկուր։ Առաջի Աստուծոյ կը խոստանամ ամեն բան ըսել քեզ։

— Այս կնիկը, գոչեց Լիզէթ քթիս դպնալու չափ մօտէն խօսելով. անպամ մ'ալ ըսէ՛ այդ խօսքը։ Ինձ ակնարկելով այս կնիկը՝ ըսիր . . . բայց միթէ չես վախճար։

Սարսափով ընդմիջեցի ներա խօսքը։

— Ներէ՛ . . . : Քեզի նախատելու միտքով չըսի ամենեին . . . : Սակայն խօսքերդ և կերպերդ սովորութիւններէն այնքան դուրս են . . .

Եւ խիստ ցած ձայնով շարայարեցի։

— Եթէ կը հաւանիս լռելու, վաղը՝ հոս՝ այս Վաճուռ . . . : քեզի հարստութիւն մը պիտի պարգևեմ։

— Ինչո՞ւ ականջին կը խօսիս, հարցուց Էթիէն սարսափով լի ձայնով մը։

— Հարստութիւն մը, կրկնեց կամայ. մը թշուառակո՛տ աղջիկը . . . : Այո՛, կը յիշեմ . . . ըսին ինձ թե հարստացած ես, այնպէ՛ է, Մարիօն։

— Մարիօն, մումռաց երիտասարդ պատկերահասնք։

Էթիէն ձեռքը կուրծքին վրայ դրաւ և սարսափահաբ նայեալով քով կար տեսն ինձ նայեցաւ։

Խորին ազադակ մ'արձակելով անդգրդին վրան ընկայ վերտախն։

— Ի՞նչ է, ի՞նչ կայ, ըստ. Լիզէթ, — վառն զի իր անարժան վիճակին հակառակ նե՛ գը նշմարէր այն յանկարծահառ ահարկու գէպքը որուն ծնունդ կը տար այս Մարիօն անունը միայն, — մի՞ գուցէ արգիլուած ըլլայ Մարիօն անուանելը . . . : Բայց չաշխատին ուրիշ կերպարան մ'առնելու, սիրելի պարոն. այս միջոցին շիտակը քիչ զուարթ է ունեցած կերպարանդ :

Բայց Եթիէն ուշ չէր գներ ներս խօսքին : Մինչև քովս ցայտեց, թեւ բռնեց ուժգնապէս, և սոսկալի ձայնով մը գոչեց .

— Անունդ Մարիօն է . . . : Մարիօն Տրլօրմ, այնպէս չէ՛ :

— Մեղայ, գոչեցի ձեռնամած և ծունկի վրայ գալով :

— Նէ՛ է, Աստուած իմ, նէ ի՛նքն է . . . Մարիօն Տրլօրմը, պոռնիկ, բող . . . Մարիօն Տրլօրմը, զաւկիս մայրը . . . կը սարսափիմ :

Եթիէն աչքը գէպ երկինք վերցուց, թեւերը կարկամեցան, ակունները կրճեցին, և շանթահար ծառի մը պէս գետինն ընկաւ :

— Մեռա՛ւ, գոչեցի, մեռա՛ւ, և ե՛ս եմ մեռցնողը :

— Հոգ մի՛ ըներ, սիրելիք իմ, ըստ. Լիզէթ. պարզ նուազում մ'է այս . . . : Ամէն բանի պէս այս տղան ալ տխմար մ'է եղեր . . . : Ա՛հ, յիրաւի, շնորհաւորութեան արժանի ես առանկ անգիւտ գանձ մը ձեռք անցունելուդ . . . : Թրջուած հաւ մ'է, կարծես, որ Բարիզի ամենէն աղւոր կինը իր սիրուհին ըրած ըլլալուն համար տղայի պէս կը լայ, կը նուազի . . . : Այդ ճաշակին համեմատ կարգադրուելու համար ուրիշ Մարիօն Տրլօրմներ ուզածիդ չափ պիտի գտնե՛ս . . . : Եկու՛ր, խօսք մտիկ ըրէ՛, պզտիկ, կարճ ու կարուկ ձեռով կեցիր բարեաւ ըսէ՛ այս կնապաշա պարոնին, և հետս եկու՛ր : Յունս միշտ Յը Լապրը — Սէդ փողոցն է, կը հաւաստեմ քեզ թէ պիտի զուարճանանք հոն :

— Յէ՛ր, Յէ՛ր, կը լսե՛ս այս խայտառակ կնկան խօսքերը . . . : Ե՛ւ թոյլ կը տաս որ ջնջէ ուրախութիւնս, որ կոթմանէ ապագաս, որ զիս ատելի ընէ Եթիէնին առջև . . . : Ո՛հ, արդար չե՛ս ուրեմն, Յէ՛ր :

Ճամբուն վրայ երկնցած սիրօղիս քովը ծռնր գնելով ճակատս կը զարնէի, երեսս կը ճգմէի :

— Բայց ինձ նայէ՛, ըսաւ Լիզէթ, ստոյգ եւ այդ ամեն ծաղրելի ձեւերն ու շարժումները . . . : Յիրաւի, սիրելիդ իմ, աշխարհս տակն ու վրայ եղած է . . . : քու համբուխդ չափ բարձր չես ալ :

— Ապիրան, գոչեցի, կորսուէ՛ առջէս . . . : Ա՛ննիծե՛մք եղի, լսեցիր, կ'անիծե՛մ :

— Հոգս անդամ չէ՛, ըսաւ Լիզէթ : Այսպէս արեւն չես ուշ գեր հետս դալ . քու դիտնալու բանդ է . . . : համարումս վրայէդ կը վերցնեմ . . . : Գիշեր բարի, պղտիկ, գիշեր բարի :

Ներբանին վրայ դարձաւ և ծառերուն ներքե աներեղթ եղաւ : Սակայն Էթիէն կ'սկսէր սթափել : Ամանց կամոց կ'աւ կանգնեցաւ և անսաւ որ ծունկի վրայ եկած էի ձեռնամամ, երեսոյ արտառքով ողորուած :

Իրկար ասեն ինձ նայեցաւ անմուռնչ, մերթ ընդ մերթ տարտելով և հարցնելով իւրովի թէ արդեօք ստակալի երազ մը տեսած էր :

— Մարի, ըսաւ վերջապէս, ետէս եկո՛ւր :

Էթիէն վերցոյց գիւս : Ահարկու էր իր դեզնութիւնը. բայց եւրեսը բարկութեան ամենափոքր հետք ցոյց չէր տար :

Անտառէն դուրս ելանք :

— Էթիէն, ո՛ր կը տանիս գիւս, մոմնացի, տեսնելով թէ տունին ճամբայէն կը զարտուղի :

— Բարիդ կը վերադառնանք, պատասխանեց :

— Հիւանդ եմ, Էթիէն . . . : ծունկերս կ'երերան և չին կրնար քաշել . . . : Անկարելի է աւելի հեռի երթալ . . . : պիտի նուաղեմ :

— Վէնսէնի մէջ կառք կայ, քիչ մը քաջատրտութիւն ունեցիր, Մարի :

Այս խօսքը քաղցր և հանդարտ ձայնով մ'արտասանեցաւ : Երիտասարդին ձեռքը բռնեցի և շուրթերուս տարի : Չքաշեց ձեռքը :

— Էթիէն, Էթիէն, պիտի ներես ինձ :

Գլուխն անդին դարձուց. բայց ժամանակ ունեցայ նշմարելու արտօսը մ'որ բիւրէն կ'ընկնէր :

— Եկո՛ւր, ըսաւ :

Քանի մը լոպէէն ետք գիւղը մտանք : Էթիէն սակարկութիւն ըրաւ գիւղացիի մը հետ որ իր կառքին երկու ձի լծեց , և կէս ժամուան մէջ մեզի մեր Սէնթ—Անթուան փողոցին տունը տարաւ :

Երիտասարդն առաջին սենեակը բացաւ , զիս նստեցուց , և խանդակաթ սիրոյ ու վշտի անպատում ձայնով մ'ըսաւ ինձ .

— Մարի . . . հազիւ կը համարձակիմ խոստովանելու քեզ թէ տակաւին կը սիրեմ քեզի :

— Էթիէն , իմա Էթիէն :

— Ո՛հ , չէ՛ , ա՛յ գրուիւ չեմ ուզեր . . . : Մտածէ՛ անգամ մը , Մարի , թէ Մարիօն Յըլօրֆի մէկ համբոյրը բիծ մ'է . . . խեղճ կորսուած կին , անկուն հրեշաակդ քաղցր . աղմկն միջևը սկսեր էիր պօղալ , այնպէս չէ՛ . Յէ Թուրնել փողոցին ծածուկ տարփանքէն ամօթահար՝ այս պահնձին , անշուք բնակարանն ապաւինելու եկար . . . : Մեռած սրտիդ նորածիլ և մաքուր սիրով մը յարութիւն առաւ պէտք ունէիր . . . : Ես գտնուեցայ քու առջև , ճակատագիրս այս է եղեր . . . չեմ ամբաստաներ քեզի , Մարի , վասն զի սիրաւէտ զղլխումի և երանութեան գեղեցկագոյն օրերս քեզ կը պարտաւորիմ :

Չիս պատուհանին քովը տարաւ :

— Այս տեղէն առաջին անգամ քեզի տեսայ : Կարծեցի թէ երկինք իր ամենէն փողփողուն հրեշաակներուն մին կը ղրկէ ինձ . . . : Ո՛հ , չկորուսի այն յիշատակը . . . : Յունիսի գեղեցիկ իրիկուններուն մին էր այն միջոցին . արեամայրին ոսկեգոյն ճառագայթներուն մէջ կը ծրարուէիր : Ինձ այնքան գեղեցիկ երևցար որ քեզ նայեցայ երկար ժամանակ , շատ երկար ժամանակ . . . ապա հարկ եղաւ անընդհատ քեզ նայիլ : Կը կրկնեմ թէ ճակատագիրս կ'ուզէր որ նայիմ : Կ'ըսուէր ինձ թէ աղքատ և խոհեմ՝ գործուհի մ'ես : Կարծեցի թէ Աստուած ինձ կը ղրկէր քեզի . . . : Սխալեր էի . Սատանան քեզի ճամբուս վրայ հանեց :

— Գթութիւն , գթութիւն , սիրտս կը յօշէն :

— Գարձեալ այս պատուհանին քով աղաւնիիս թևին տակէն տոմսակս առիւր , և երբ շուրթդ թռչունին վզին դպաւ , կարծեցի թէ ուրախութեան աստղութեանն պիտի մոռնէի :

Էթիէն իր չորս կողմը նայեցաւ հեծկլտալով :

— Ահա աթոռդ : Մարի . . . վրան նստած էիր և կ'աշխատէիր երբ այցելութիւն կ'ընէի քեզ , և գործիդ վրայ ծռուած աղւոր գլուխդ վեր կ'ընէիր ինձ նայելու և ժպտելու համար : Չմեռ գիշերներն այս սեղանին բոլորտիքը կը հաքուէինք . . . Օր մը հոն կարգացի այն աղետալի յօգուածը . . .

— Լռէ՛ , Էթիէն : . . . Ո՛հ , կը տառապիմ . . . կը տառապիմ . . .

— Ափս՛ս , Մարի , չէի գուշակեր խռովութեանդ պատճառը , և ստիպուած չէիր ինձ յայտնելու զան : Դուն ալ կը սիրէիր զիս և կ'ուզէիր յարգուիլ իղձն : Ար հասկնամ այն փափակ զգացումը որմէ գրգռւելով մերժեցիր հարազատ կրնա ըլլալ : Վճիռդ բան իմ բերնէս ելած էք : Հիմա , Մարի , ներէ՛ ինձ քեզի վերստին այս տեղ բերելս : Կ'ուզէի յետին անգամ մ'ալ գտնել յիշատակներս , կ'ուզէի վերստին աչքիս առջև բերել երանութիւնս :

— Էթիէն , զիս պիտի թողո՛ւս ուրեմն :

— Պէտք է , Մարի :

— Հապա մեր զաւակը , գոչեցի , մեր զաւակը :

— Խեղճ արարած , որ ծնելէ առաջ դատապարտուած է , մեմուաց երիտասարդ պատկերահանը վշտային : Վկայ է Աստուած թէ կ'ուզէի այս արարածին քովէ ապրիլ , բայց մանկան քովը մայրը պիտի գտնեմ , մայրը զոր տակաւին կը սիրեմ . . . Ճշմարիտ կ'ըսեմ , Մարի , թէ անկարելի բան մ'է քովդ մնալ , վասն զի վատութիւնս շատ սուղի պիտի նստի քեզ : Պիտի կարծեմ թէ շուրթերուդ վրայ ուրիշներուն համոյրները կ'զգամ յաւիտենապէս : Հեշտութեան յազուրդին պիտի յաջորդէ ամեթը , և քեզի միշտ բոլ Մարիօն Տրլօրմը պիտի անուանեմ . . . Ո՛հ , պատասխան մի՛ տար ամենին , Մարի , և ոչ իսկ մէկ խօսք կ'ուզեմ լսել : որոշումս անդառնալի է իբր երկնից մէկ վճիռք . . . Մնաս բարեա՛ւ . . . մնաս բարեա՛ւ , գա՛ն զոր այնքան սիրեցի . . . յիշատակս պահէ՛ , և՛ եթէ կարելի է՝ թող քեզի համար երկրորդ անմեղութիւն մ'ըլլայ այն :

— Ո՛հ, պիտի խեցնես զիս . . . : Մտիկ ըրէ, կը գուշակեմ, մեռնի՛լ կ'ուզես . . . լաւ, ուրեմն միասին մեռնինք :

— Ի՛նչ. այդ քաջասրտութիւնը կ'ունենան, Մարի. կը հաւանին այս հանգիստուոր քառութեան . . . : Եկո՛ւր, թեկուս պիտի բացուին քեզի համար . . . : Այո՛, մեռնինք հիմա . . . : Հոն, 'ի հանդերձելու մեծ մտոցնել պիտի տայ երկրային իրերը, և հոն նորէն մաքուր ու սուրբ սէրք պիտի զրտնենք : Չգիտես. քեզի ճանչելէս առաջ, սաստիկ տրտմութեան ժամերուս մէջ, ուր ինձ արժանի կիին մը գտնելու յոյսս կը կտրէի . . . այն արտամալի ժամերուս մէջ, Մարի, մեր հոգին բանաորկող այս անարգ կապը խզելու խորհուրդը ունեցեր էի արդէն : Գործատունիս մէջ . . . թոյն ունիմ . . . պատրաստ ես, այնպէս չէ՛. հիմա կը գամ :

Էթիէն դուրս ելաւ մինչդեռ ես սասանումով, մօլորագին շլմորումով համակուած մնացի :

Ափսո՛ս. նահանջեցի այս մահուան գաղափարին տոջե զոր ես ինքս ուզեր էի : Ջարհուրանքը բոլորովին գրաւեց զիս, և բնութեան յետին ծայր ապստամբիլը զգացի :

Սիրօղս թոյնը բերաւ և երկու բիւրեղեայ բաժակի մէջ պատրաստեց :

— Ահա մեր վիշաբուսն վերջը, Մարի, ըսաւ : Խմնք անա՛հ, և թող մեր հոգիները յետին համբոյրով մը թռին :

Բաժակը շուրթերուն կը մօտեցնէր :

Փայլակի մ'արագութեամբ ձեռքէն կորզեցի բաժակը, և սենեկին գետնի աղիւններուն վրայ խորտակեցի :

Ապա երկրորդ բաժակը առի և նոյնպէս խորտակեցի :

— Չէ՛, զոչեցի, չէ՛, մեռնի՛լ չեմ ուզեր . . . չեմ ուզեր որ մեռնիս . . . : Խենդութիւն է, պիտու պտո՛յտ մ'է այս . . . : Անցեալս ի՛նչ հոգ կ'ընես. ներկան և ապագան քուկդ, միայն քուկդ չէ՛ն :

— Խաբեցիր զիս, Մարի, ըսաւ Էթիէն տխուր ձայնով մը :

— Ինքզինքս կը խարէի . . . կը կարծէի թէ ունիմ՝ այս արիութիւնը . . . Բայց չես կրնար այս մասին դժգոհիլ տկար կնոջ

մը գէժ որ մահուան առջև կը նահանջէ . . . : Էթէն, քեզի միայն կը սիրեմ, կ'երգեն՝ թէ քեզի ճանչելէս առաջ ոչ զոք սիրած եմ . . . : Յ'Տ, գուրս պիտի չելնես, կը կապուիմ հետեւ, ետեւդ կը դամ ամենուրեք : Մեռնիլ, բայց ոճիր մ'է մեռնիլ . . . : Արգանդիս մէջ գտնուող մանկիկն ինձ կը հրամայէ ապրիլ, նաեւ քեզ կը հրամայէ ապրիլ, կը հասկնամ :

— Բայց այդ մանկան . . . հայրն ես եմ, ըսաւ աղերսալի խնդումով մ'ինձ նայելով :

— Կը տարակուսի՞, Աստուած իմ :

— Վերջապէս, տիկին, բազմաթիւ տարփածուններուդ մէկին մինչեւ այս անատունդ չեկած ըլլալը դժուարաւ կը հատացուի : Դու որ խարդախութեան գիտութեան այսքան քաջ հմուտ ես, կրցար դիւրաւ խաբել զիս, զիս որ այնքան գիւրահաւան եմ միտմիտ եմ : Սատիկ վատահալութիւնս զիս կ'արգիլէր նախանձատ ըլլալու, և գուրան ըրած շրջագայութեանցդ ժամանակ ետեւդ դալու գաղափարը մաքէս չանցաւ : Մարիօն Տրլօրմին պէս կին մը կը պարտաւորի շատ սատանութիւններ, խորամանկութիւններ և դարձուածներ ունենալ զոր չեմ կրնար ճանչել . . . : Տէ՛թուրնել փողոցը շատ մօտ է ասիկէ, տիկին . . . թերեւ մերթ ընդ մերթ հոն կ'երթայիր վաղեմի պաշտողներուդ մէկին հետ ծաղրելու համար այն միամիտ պզտի պատկերահանը, որ քեզի առաքինի և բնապէս անարատ երիտասարդուհի մը կը կարծէր, այնպէս չէ . . . : Անոնց պատմուելու արժանի գեղեցիկ իրողութիւն մ'էր այս : Մարիօն . . . : Ո՛վ դիտէ, չէի զարմանար եթէ գրաւ մը դրած ըլլայիր իմ մասին :

— Չե՛ս հաւտար այդ բանին, չէ՛, չե՛ս հաւտար, դռնեցի : Վերջապէս արժանի եղայ այդ սոսկալի խօսքերուն . . . : Այո՛, իրաւունք չունիմ տրանջալու, բայց ինքզինքս արդարացնելու իրաւունքը ունիմ :

— Մտիկ կ'ընեմ, խօսէ՛, ըսաւ այն հանդարտութեամբ որ Վէնսէնի անտառին մէջ կը ստասնէր զիս :

Ետեւ պահարան մը կար. բացի արագօրէն և ազամանդներս դուրս հանեցի : Պատին մէջ փորժած այս պահարանին մէջ երբեք էի զանուր :

— Եթիէն, վկայ է Աստուած . . . և իր առջև կ'երգնում քեզ
թէ անառակութեանս ժամուան մեղսակիցներուս և ոչ մին տեսայ
հոս բնակիլ սկսելէս. 'ի վեր: Եթէ այն ապիրտաւ կնիկն ամեն
բան երեւան հանած չըլլար, բոլոր օրերս երանութեանդ պիտի
յատկացնէի. զեղջ պիտի չզղայի ոչ փարթամութեան ուրախու-
թեանց, և ոչ սուտ հեշտութեանց զրայ . . . : Սակայն դուն
ալ տեսար թէ ինչպէս օրհնեցի երկինքը երբ իմացայ թէ մայր եմ:
Եթիէն վերստին սկսաւ յուզուիլ:

Իր ձեռներուն մին բռնեցի և արտաբերեալ ողորդեցի:

— Եթիէն, Եթիէն, անցելոյն նկատմամբ մեղադրէ՛ զիս,
խայտառակէ՛, բայց մի ըսեր թէ սէրդ մատնեցի . . . վասն զի,
յիբաւի, շատ կը վշտացնես զիս ասի ըսելով: Սբարդ մէջ այդ-
քան անդթութիւն չկայ: Ըսէ՛ ինձ, հետս ապրիլ շարունակելով
ի՛նչ բանէ կրնաս երկնչիլ. աշխարհիս արհամարհանքէ՛ն. զիս
ճանչող անձանց նախատական ժպիտէ՛ն: Եւրէկ, Եթիէն, այս
ամեն բաներէն ամենէին վախ չունէիր, ինչո՞ւ ուրեմն այսօր վախ-
նաս: Այս աղամանդները . . . նայէ՛, մեծադին հարստութիւն
մ'է . . . ապարանքս պիտի վաճառեմ, և հեռաւոր երկիր մը
պիտի երթանք միասին ապրելու համար: Ինչո՞ւ թշուառ կեկան
մը ներելի չըլլայ վերստին սկսիլ իր էութիւնը: Այնքան սիրով
պիտի շրջապատեմ քեզի որ մինչև անունս պիտի մոռնաս: Հա-
յա աղջկանդ համբոյրները, Եթիէն . . . վասն զի, իրաւունք
ունէիր, անշուշտ աղջիկ մ'է արզանդիս մէջ կրածս . . . : չեմ
խորհիր թէ որքան քաղցր և թանկագին պիտի ըլլան անոր համ-
բոյրները: Երջանկութիւն, կ'ըսես. բայց, Աստուած իմ, տա-
կաւին երջանկութիւն կը մնայ մեզ . . . : Փախի՛նք, հաւատ ինձ,
փախի՛նք միասին: Եթիէն, ուրիշ երկրի մը մէջ հարուստ պի-
տի ըլլանք, երջանիկ պիտի ըլլանք . . .

— Հարո՞ւստ՝ անպատուութեամբդ, երջանիկ՝ վատաբարոյու-
թեամբս . . . : Այդքան շատ կ'արհամարհես զիս, գոչեց տեսալի
մը կատաղութեամբ:

— Ո՛հ, լռէ՛, լռէ՛:

— Ո՛վ տուաւ քեզ այդ արամանքները . . . Յէ՛գարա, Էփրի, Ուէն-Յօրլէն, Պըքիւմ . . . նա՛ն Վեպրիան, Պաթլի, Մարսիլլեայ, Աէնըթէր . . . չիտեմ. գեռ որո՛նք : Լուսէ գանձակալը և Յը Մես նախագահը նուաշ աւառածեռութիւն ունեցան, բայց դարձեալ իրենց ընծայն բերին : Ար տեսնես, Մարիօն, որ Թէօփրանտին՝ լրագիրը շուտ մանր պարագաներ իմացուց ինձ . . . ղիտեմ պատմութիւնդ . . . : Այդ զոհարները . . . այո՛, իրօք աստուծոյ հարուստ կ'ըլլայինք . . . : Լաչի ն եղած է . . . : Հարիւր հազար թաւելու կ'արժեն ասոնք . . . : Տէ՛, տէ՛, ապրիտա պատկերահան, բոկոտի դու, հարիւր հազար թաւելու համար արհամարհանաց աւջի նետուէ՛ իբր ճարակ, քիչ մ'ոսկիի համար բողի մը յանձնէ՛ յարգուած անուն մը, հօրդ անունը . . . : Ապա ներա հետ հեռաւոր երկիր մը պիտի երթաս . իր վաճառուած համայնքներուն մնացորդը պիտի տայ քեզ . . . Եւ երջանիկ պիտի ըլլաս . . . : Լապա կը կատարեմքս. պիտի չվայելես աղջկանդ համայնքները . . . աղջկանդ որ երակներուն մէջ Մարիօնին արիւնը պիտի ունենայ . . .

— Բայց մեռցոր զիս, մեռցոր, գոչեցի անոր . մեռցնելդ ոչ այնքան սոսկալի է որքան այդ անողորմ խաբերը ինձ ըտելք : Էթիէն արտուեցաւ և ձեռքը ճակատը տարաւ :

— Այո՛, իրաւունք ունիս, մամուաց, անիրաւ. եմ այրուէս քեզի ամբաստանելու, խեղճ կին . . . : Աւատութիւն մ'է ըրածս . . . կը հասկնամ. բայց եթէ ապրէի, եթէ հետք աւրէի, ամեն օր կ'ընէի այս վատութիւնը . . . այդ Մարիօն Տրլօրմ անունն անընդհատ աշխատեցաւ մէջ կը գոռար և զլիւնս պտոյտ կը տար : Նորէն կ'ըսեմ թէ՛ անկարելի բան է . . . : Լաւագոյն է մեռնելս . . . վասն զի ամեն բանի հակառակ դէպ 'ի քեզ կը մղտիմ . . . : Յուսահատութեանդ մէջ այնքան զեղանի ես, որ քափաք կ'զգամ թէ երս քեզ բանալու և անպատուութեան հետ ամառանալու . . . : Գովորային ձայն մը հոս, այս կուրծքիս տակէն կը գօչէ ինձ որ ընդունիմ աւաջարկութի ններդ . . . : Ար կըրկնեմ թէ կը յաղթուէի այդպիսի հրապարկներու աւջի, որե՛ն . . . : Մնաս բարեալ :

Դուրս ելաւ տենեակէն աւանց ժամանակ տալու ինչ որ զինքը բռնեմ :

Իսկոյն ետեէն վաշեցի՝ կռկծալի աղաւաղները բռնակելով : Ապաղաղներս առելի շտապեցին անոր քայլերը :

Փողոցը հասայ :

Մութը կ'սկսէր տիրել. փութորիկ մը կը կաշմուէր ե. խաւարը կը կրկնապատկէր : Ալ Էթիէնը չտեսայ :

Աղաղաղներս լսելով եկող քանի մը դրացիները քսին ինչ թէ Էթիէն քաղաքատունն կողմն ուղղուած էր քիչ մ'առաջ :

Դէպ ալն կողմն արշաւեցի :

Անձրեւի խոշոր կաթիլներ փողոցի ուղիներուն եռեկի կը տային. և շանթն երկնուստ կ'որոտար : Անցորդներուն հարցում կ'ընէի. քայք քանի կը յառաջէի, անցորդները կ'ընդունէին : Տեղաատարա՞ք անձրեւը սկսած էր, և իրաքանչիւր որ շրջակայ յարկերուն ներքե պատասպարան մը կը փնտռէր :

Հնչասպառ առջև գացի, Էթիէնը կանչելով մնորդալին : Գիշերն ու փութորիկն իրենց խաւարովը կը շրջապատէին զիս, և զայծակին շառաչիւնն անձլալի աղաղաղներս անլսելի կը դարձնէին :

Քաղաքատունը անցեր գացեր էի, և ալ ինչ ճամբոյ բռնելս չգիտէի :

Մէն գէտը գնաց. դիմնց դէպ 'ի Թամիլը, կամ մերձակայ Թաղերուն անեղանելի բախլը նետուեցաւ :

Յանկարծ արագանց փայլակ մը լուսաւորեց հրագորակը, և Էթիէնին գետին երկայնութեամբը վազելը տեսայ :

Վախը Թոխք տուաւ ինձ :

— Էթիէն, ո՞ր կ'երթաս, թշուա՞ն :

— Մեռնելու :

— Օգնութեան հասէ՞ք, օգնութեան :

Բայց որոտումը մեր չորս կողմն աղետալի զղրդիւններով գոռաց, և մրթիկը ձայնս արդիւեց : Ի նանիր Զառք ըրի Էթիէնը զգեստներէն բռնելու. ետ հրեց զիս և ոտտելով գետին պարպին վրան ելաւ :

Իրեն պէս արադութեամբ քովը հասայ զինքը բռնելու համար:
 — Լաւ, ըտի, քանի որ աղետալի որոշումի մը մէջ հասա
 ւաստ կը կենաս, քանի որ ոչ աղաղակներս և ոչ արտասուքս կըր-
 նան գովթող շարժել, գիրկդ ան զեւ . . . որոշած եմ . . . միտ-
 սի՛ն մեռնի՛ն:

— Որոշած ես մեռնիլ, Մարի, մոմուաց սարսուռի ձայնով մը:

— Այո՛, ա՛յ, չեմ ուզեր ապրիլ առանց քեզի:

260-ըր յամբարար ինձ երկնցուց, և սլահ մ'ետք իր. քանի օտ-
 քի վրայ կը գտնուէի:

— Աստուած իմ, Աստուած իմ, գոչեց Էթիէն վերջին նայ-
 ոածք մը վերցնելով դէպ երկինք, հաճէ՛ ողորմութեամբդ ըն-
 դունիլ այս խեղճ կնկան հողին և իմն: Գիտես, Աստուած իմ,
 որ մեր կեանքն աղարատած էր, մեր երանութիւնը ջնջուած . . .
 այս աշխարհիս մէջ այսուհետեւ մեզ կը միար միայն յուսահա-
 տիլ և լալ, եթէ ապրէինք . . . : Թոյլ տուր մեզ որ յախտե-
 նութեանդ մէջ ապաւեն մը փնտռենք:

— Էթիէն . . . մեռնելէ առաջ . . . ներէ՛ ինձ:

— Եկո՛ւր, եկո՛ւր, ըսաւ ինձ. սիրտդ սրտիս, շուրթերդ
 շուրթերո՛ւս վրայ:

Փոթորիկն ակնախտիդ և արագաթեւ լոյսով մը լուսաւորեց
 այս յետին համբոյրը. ապա Էթիէն զեպ հետը քաշելով նեառե-
 ցաւ անդունդն որ մեր ոտից ներքեւ խորունկ կերպով կը մռնչէր:

ՎԵՐՋ. ԵՐՐՈՐԴ ՀԱՅՈՐՈՑ